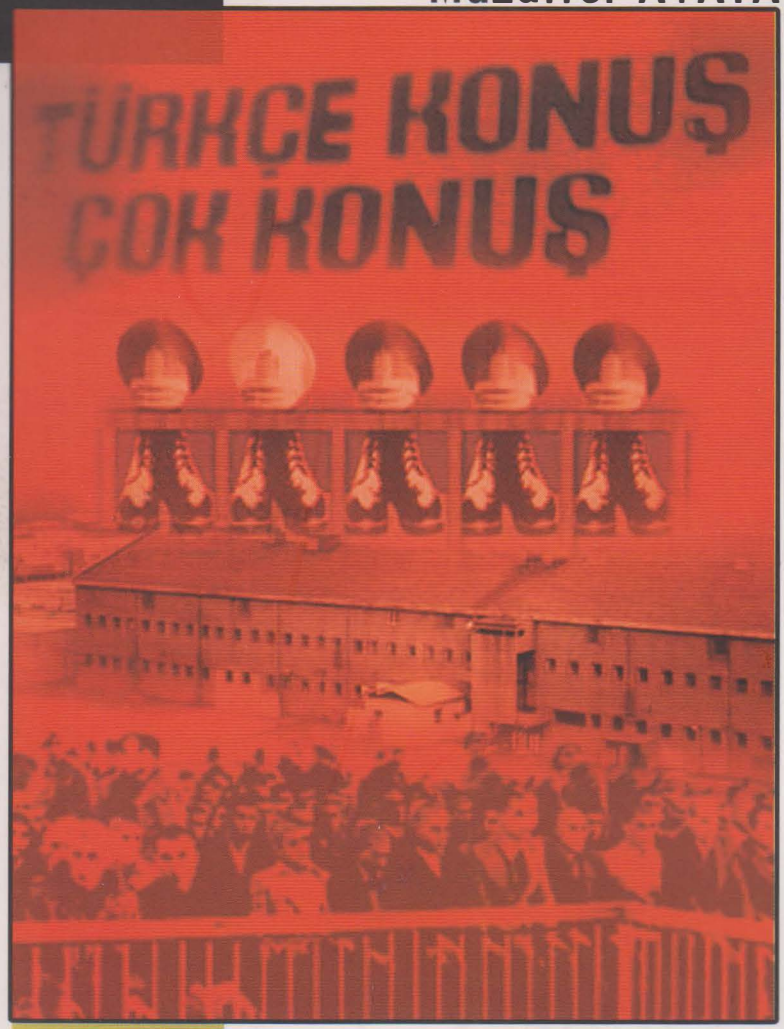
Muzaffer AYATA

Diyarbakır Zindanları

2.Cilt

Diyarbakır Zindanları 2.Cilt ● Muzaffer AYATA

2. Baskı

DİYARBAKIR ZİNDANI

MUZAFFER AYATA

Aramyayınları
ŞEVDA Basım Yayın Dağıtım Ve Pazarlama Reklam Markasıdır

Aramyayınları
Anı

Baskı Tarihi:
1. Baskı: Nisan 2011
2. Baskı: Ocak 2012

Yayın Koordinatörü: Mehmet Emin TEYMUR
Editör: Zerdeşt ROJHILAT
Yayına Hazırlayan: Mizbah FİSKAYA

Baskı ve Cilt
Gün Matbaacılık
Reklam Film Basım Yayın Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
Beşyol Mah. Akasya Sk. No:23/A
Küçükçekmece/İstanbul
Tel: 0212 580 63 81

ISBN:978-605-5454-18-0

ŞEVDA Basım Yayın Dağıtım Ve Pazarlama
Kooperatif Mah. Sarıoğlu Apt. Kat:4/14 Yenişehir/Diyarbakır
Tel:0412 229 00 30

Tarihe Ateşten Bir Sayfa
DİYARBAKIR ZİNDANI

Cilt 2

Muzaffer AYATA

AramAnı

İçindekiler

IV. Bölüm
İtiraflar Üzerine
- Yemekhane kısmındaki işkence merkezi 17
- "İhanet ve döneklikte Yıldırım Merkit Ne ilk ne de son!.." 31
- İsveç'ten Diyarbakır'a uzanan hat: Seher'in selamı var!.. 43
- İhanetçi, ihaneti niçin yaygınlaştırmak ister?.. 57
- Trajik bir düşüş: Hasan Hüseyin Karakuş 75

V. Bölüm
Bazı Olaylar Üzerine
- Hamit Kankılıç'ın başına gelenler 99
- İnsan pisliği yedirilen belediye başkanı 109
- Sünnet kontrolleri Mehmethan Erşener'in başına gelenler 111
- Devlet eliyle tecavüz! 117

Ek Bölüm
- Devlet eliyle bir tecavüz daha Ferzande Uçkan'ın sefilliği 135
- Mehmet Özbay'a yapılanlar 137
- Diyarbakır Askeri Cezaevinde cop sokma işkencesine uğrayanlardan ismi bilinenlerin listesi 139
- Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde öne çıkan cinsellik üzerine bir yorum 141
- İnfaz mangası 143
- Burhan Akdağ'ın kırılan çenesi 145
- Önder Demirok'un öldürülmesi ve koğuşta yapılan "cenaze töreni" 147
- Esat Aytun en çok generallere söverdi 151
- "Alma benim pisliğimi!" 157
- Mahkeme salonunda açıklanan ölüm listesi ve savcılığın tutumu 161

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde
- Yaşamını Kaybedenlerin Listesi 165
- "İnsanları seviyorum" 169

Ek bölüm
- Vereme yakalananların isimleri 175

- Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde sakat kalanlardan bazıları 179
Birinci Bölüm
- Direniş süreci üzerine 183
- Direnişin yükseldiği en önemli zeminlerden biri olarak komünler 187
- Komünün pratik görüntüsü üzerine bir polemik 213
- "Diğer direnişler, 1981 direnişi ve yenilgisinden çıkarılan dersler üzerine yükseldi" 221
- Karanlığı yırtan Çağdaş Kawa Mazlum Doğan 229
Ek Bölüm
- Dörtlerin Özgeçmişleri 269
- Büyük ölüm orucu eyleminin öngünü 275
- Mahkeme salonunda devleşen bir insan: M. Hayri Durmuş 285
İkinci Bölüm
- Kemal; "Geçmişten ders aldım, bu defa kesinlikle öleceğim." 295
- Ölüme giden süreç belirginleşiyor; Kemal gözlerini yitiriyor 305
- Hayriler ölüm hücresinde 319
- Büyük ölüm orucunun sonuçları ve çıkarılan dersler üzerine 331
Ek Bölüm
- Büyük ölüm orucu şehitlerinin özgeçmişleri 345
II. Bölüm
- Eylül direnişi 355
- Yeni cezaevi yönetiminin kitleye mesajı: Zulmü kırmak için direnişe hazır olun!.. 357
- Ölüm Orucu'nda gönüllülük üzerine bir polemik 367
- Ölüm Orucu'ndan fiili direnişe uzanan yol 373
- 5 Eylül'de direniş kitleyi de kucaklıyor 385
- Eylemin öncüleri koğuşlarda 399
- İdare pazarlığa oturmak zorunda kalıyor 417
- Eylül direnişinin siyasi sonuçları üzerine değerlendirme 439
III. Bölüm
- Ocak Direnişi üzerine 451

- Daha büyük bir dalga geliyor:
Ocak Direnişi... Ocak Direnişi... 455
- Ocak saldırısı öncesi hareket tarzı üzerine bir polemik... 471
- Şahin Dönmezler Ocak saldırısında idareye taktik veriyor 495
- Kan ve ateş Çemberinden geçen barikatlı günler 501
- Hasan Mutlucan "Taşlanıyor!" 529
Ek Bölüm
- 34. koğuşa yapılan operasyonlara bir tanıklık 545
- Ölüm orucuna doğru evrilen süreç 551
- Tek tip elbise giyiliyor 567
- Ölüm orucu şehitlerine Orhan ve Cemal de katılıyor 581
- Ocak direnişinin sonuçları üzerine 595
Ek bölüm 609
IV. Bölüm
- Sonuç Yerine... 631
- 15 Ağustos 1984 Atılımı'nın Diyarbakır Zindanı'ndaki yankısı üzerine 637

IV. Bölüm

İtiraflar Üzerine

Bu adam
sattı arkadaşını
sattı altın bir tepside arkadaşının
kanlı, kesik başını.
Bu adamın ayaklarında dolaşıyor
korku
gölgesi gibi.
Karanlık bir su gibi yaşıyor
bu adam
Güneş batınca her akşam
Kaldırımlarda karısının donunu sürüyerek
parmaklarının ucuna basıp yürüyerek
size doğru yaklaşan odur.
Siz tanıyın onu
kalbinin boynunda sallanarak sesleneni
meltun çıngırağından
Ve bilin ki onun
döküyor parça parça cüzzam illeti
ruhunun etini…
Bu adam bugün açtır.
Açtır ama
kaybetti bu adamda
kudretli ve büyük açlık bile kudsiyetini.
A dostlar bu adam
Güneş batınca bir akşam
sattı arkadaşını.
Sattı altın bir tepside arkadaşının
kanlı, kesik başını.

N. Hikmet

"(...)

İşte bu rol şimdi Şahinlere oynatılmaya çalışılmaktadır. Aşağıda uzun bir alıntıyla da olsa sunduğumuz, başını Şahin Dönmez'in çektiği Genç Kemalistler grubunun 7. Kolordu Komutanlığı'na gönderdikleri itirafnamesinin içeriği ve bunların Ziya Gökalpler, İdris-i Bitlisileri bile geride bırakacak kadar lanetli ve tehlikeli olduklarını gözler önüne sermektedir. Yurtsever halkımız, PKK'nin direnen önder kadro ve savaşçıları için tam bir mezbahaneye çevrilen Diyarbakır Zindanlarını 'okul', bunun sorumlularını ise, 'okul müdürleri' diye nitelendiren bu alçaklar güruhu, yapılarını, mücadele karşısındaki konumlarını, amaç, niyet ve istemlerini şöyle ortaya koymaktadırlar:

7. Kolordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı
Askeri Okul Müdürlüğüne

Diyarbakır

Değerli Komutanlarımıza!

Malumunuz olduğu gibi, hâlâ 7. Kolordu Sıkıyönetim Komutanlığı askeri okulundaki 34. koğuşta bulunmaktayız.

(...)

PKK'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da, Kürdistan ve Kürt milletinin varlığına ilişkin tespitine gelince: Her ne kadar geçmiş tarihimizde Türkiye'yi parçalamak ve güçsüz duruma düşürmek isteyen dış güçler, gerçeğe aykırı ve haklı temele dayanmayan isyanlarla böyle bir sorunu diriltmek istemişlerse de, bizzat bu, bölge halkından ve devletten gerekli cevabı aldılar. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan ve vatandaşlık bağları olan tüm fertler, Anadolu'da büyük uygarlıklar kuran ve günümüze dek gelişen bir ulusal değer yargıları içinde bütünleşmiş ve kaynaşmış bir Türk milleti gerçeği yaratılmıştır.

12 Eylül yönetiminin gerek ülke genelinde, gerekse tutukevlerinde

bulunan insanların yaşamlarına belli bir düzen vermek gayretlerinde iyi niyetli bir düşüncenin içinde olduğunun bilincindeyiz. Bizi şu anda burada yöneten komutanlarımız düşünce ve davranışlarıyla tam bir Atatürkçü öğretmendirler. Başından beri tüm gayretlerinin temeline, kaybedilmiş gözüyle bakılan biz gençleri yeniden topluma kazandırmanın amaçlanmakta olduğunun da bilincindeyiz. Geç de olsa, amaçlanan bu hedef doğrultusunda kendimizi geçmiş düşüncelerden arındırmış, yeni bir yaşam ve düşünce içerisine girmiş bulunmaktayız. Belirlediğiniz problem ve sorunların kaynağının Kürt sorunu şeklinde ileri sürülen bir temelden kaynaklanmadığını belirtmek isteriz.

Avrupa ülkelerinin ve refaha ulaşmış diğer ülkelerin, bugünkü refaha XVIII. yüzyıldan itibaren başlattıkları mücadele sonucu vardıklarını belirtmekte yarar var. Oysa çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma mücadelesine her ne kadar XIX. yüzyılın sonlarında başlandıysa da Türkiye başarılı olamadı. Ancak Atatürk'ün önderliğinde, Türk milletinin kanı ve canı pahasına girmiş olduğu ve zaferle sonuçlandırdığı kurtuluş savaşıyla çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmanın yolunu açtı. Atatürk ilke ve inkilapları ışığında ekonomik-sosyal ve kültürel alanlarda az zamanda büyük işler başarıldı. Fakat bugün Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin ulaştığı refah düzeyine kısa zamanda kavuşması mümkün değildir. Türkiye'nin bugün gelişmekte olan bir ülkenin sancılarını çekmekte olması doğaldır. Bu vesile ile ülkemizin ekonomik, kültürel ve sosyal sorunlarının Avrupa ülkelerine kıyasla ileri bir düzeyde olması doğal ve kaçınılmazdır. Ülkemizde belirttiğimiz, var olan bu tip sorunların asıl nedeni Türkiye Cumhuriyeti'nin genç oluşudur. Avrupa ülkelerinden hemen hemen bir asır sonra çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma sürecine giren Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntıları, başka yönlere kaydırmak, art niyetli saptırmanın bir ifadesidir.

Kısa bir zamanda yokluktan varlığa, refaha ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmada önemli mesafeler kat edilmiştir. Belirttiğimiz sorun ve problemlerin üstesinden gelineceğine inanıyoruz. Büyük önder Atatürk, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmada aydınlar ve gençliğin rolünü özet olarak gençliğe hitabesinde dile getirmiştir. Atatürk, gençliğin izlemesi gereken yolu çok iyi bir şekilde açıklamıştır. Tüm aydınların ve gençliğin Atatürk ilkeleri ve inkılapları öğretisi doğrultusunda tek vücut gibi hareket etmeleri halinde, bugün ülkemizde karşılaşılan sorunların üstesinden

gelineceğine ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşılacağına inanıyoruz. Ancak böyle hareket ederek, güçlü olabilir ve tezgahlanan karanlık oyunları boşa çıkarabiliriz. Gençlik ve aydınlar çeşitli aşırı kamplara bölündüğü müddetçe toplum düzeninde huzur ve güvene ulaşmak mümkün değildir. Barışın, başarının, mutluluğun, kardeşliğin, huzur ve güvenin temeli milli birlik ve beraberlikte yatmaktadır. Bizler elele verdikçe Türk milletinin yenemeyeceği güçlük yoktur ve olamaz da. Atatürkçü düşüncenin doğrultusunda geçmişimizi değerlendirdik. Ve geçmişimizin ibret verici yanlışlık ve hatalarını gördük. Geçmişte yaptıklarımızdan pişmanlık duyuyoruz. Bizlerde belirginleşen bu düşünce ile gerek okuldaki yaşamımızda, gerekse adalet önünde tüm samimiyet ve dürüstlüğümüzü göstermekteyiz. Bu tavrımızı sürdürmede kararlı ve son derece inançlıyız. Dileğimiz, gerek tutuk evlerinde bulunan ve gerekse tüm ülke gençliği ile aydınlarının Atatürk ilke ve inkilaplarına candan bağlı olarak doğru yolda ilerlemesidir.

Doğru yolda olduğumuza ve önemli adımlar attığımıza inanmaktayız. Ancak malumunuz olduğu gibi, çeşitli nedenlerden ötürü düne kadar tam anlamıyla verimli olamamaktaydık. Bundan böyle hayatımız boyunca daha verimli olmamız için daha yakın ilgilerini arzulamaktayız. Siz değerli yöneticilerimizin yakın ilgilerinin bizleri tutmuş olduğunuz doğru yolda daha da ileri ve daha yararlı bir düzeye ulaştıracağına inanmaktayız. Bu yazının kaleme alınmasında hiçbir maddi ve manevi baskı söz konusu değildir. Bu açıklamayı kendi özgür irademizle, tüm samimiyetimizle ve dürüstlüğümüzle yaptığımızı bildirir, şükranlarımızı sunarken, gereğinin yapılmasını saygılarımızla arz ederiz.

Yazımızı şu sözlerle noktalamak istiyoruz: "Ne mutlu Türküm diyene. Her şey Türkiyem için."

(K. K. K. Yayınları- Türkiye'de yıkıcı ve bölücü faaliyetler. Yayın No: 1 sayfa: 158, 159, 160)

Yemekhane kısmındaki işkence merkezi

- İdarenin ve mahkemenin davaları etkileyebilmek için geliştirmeye çalıştıkları politikalar neydi? İhanete ve itirafa zorlamak için neler yapılıyordu?

- Diyarbakır'da oynan oyunun büyüklüğü herhalde anlatımlarımızdan anlaşıldı. Ulusal-sınıfsal çapta bir vuruş gerçekleştiriliyor. Süreçte gündeme getirilen her politika, başlı başına büyük bir öneme sahip ve çok yönlüdür. Genelde ulusal imhanın PKK şahsında gerçekleştirilmesi ve oradan topluma aktarılması hedefi ele alındığında, devletin teslimiyet olayıyla yetinmeyeceği, hemen ortaya çıkar. Süreç içinde bunu görüyor ve pratiğini yaşıyoruz. Artık süreç; bitirme, ihanet ettirme biçiminde karşımıza çıkıyor. Vahşet, terör azıyor. Yönelimin bir evresi bitiyor, başka bir evresi başlıyor, durmak yok. Teslimiyet giderek derinleştirilmeye baskı ve yasaklar sarmal şekilde tırmandırılarak ihanetin zemini yaratılmaya çalışılıyordu. Örneğin 1981 Eylül'ünde konuşma yasağını gündeme getirdiler. Ancak işkence ve yasaklar, yasağı oturtmak için yetmeyince vahşeti, diğer yasakları tırmandırdılar. Konuşma yasağını yerleştirip tecritliği koyulaştırdılar. Çünkü şunu anladılar: İhanet ettirmek ve itiraf yaptırtmak için tutsakların birbirinden habersiz olması, olup bitenlerden, dönen oyunlardan bilgisiz olması gerekiyordu.

- Herkesi kendinden menkul hale getirme, kuşatma ve teslim alma...

- Evet... Tecrit etmek hedefleniyor. Şiddet, zor eşliğinde değişik uygulamalarla bunu gerçekleştirmeye çalışıyor. Hedefine ulaşmak için insanları düşürmeye hizmet edecek politikaları sistemli, kademeli bir şekilde devreye sokuyor. Doğal bir hakkın kullanılması yasaklanınca, yasağı uygulatmak için, insanları o doğal çevreden yalıtması, hakkı doğal halinden çıkarması ve eskisinden daha şiddetli bir temelde işkenceye yönelmesi gerekir. Günün birinde konuşmanın yasaklanacağını bile düşünemeyen bir insana, "konuşmak yasak" derseniz, doğal olarak karşı çıkacak. İşte o karşı çıkışı kırmak için, o yasakla birlikte yeni yasaklar gündeme gelecek. Her yasakla seni kuşattığı alan daralacak, gündemleştirdiği uygulamalarda katmerleşecek. Zira herhangi bir yasak, uyulacak yeni kurallar demektir. O kuralları uygulatması için de haliyle şiddetin daha yoğun yaşatılması gerekecek. Yasağın pratikte işlerlik kazanması başka türlü olanaklı değil. İnsanlara ikna temelinde konuşma yasağını açıklamak ve kabul ettirmek mümkün müdür? Düşünülmesi bile saç-

malık! Ötesi, yasağı ilan ettiği günkü mevcut şiddet düzeyiyle yaşama geçirebilesi yine mümkün değildir. O zaman şiddeti tırmandırarak uygulayacak. Uyguluyor, ama konuşmaların devam ettiğini görüyor. Yani yasak ihlali gündemde. O zaman da onu tümden ortadan kaldırabilmek, önünü alabilmek için bu defa şiddeti ölüm derecesine vardırıyor. Yeni yasakları en ağır, en yıpratıcı, uzun vadeli biçimiyle devreye sokuyor. 1982 başlarında artık her taraf yasaklarla kuşatılmış, teslimiyet koyulaştırılmıştı. İşte bu zeminde ihanet ve teslimiyeti yaymanın bir aracı olarak bizleri TV'ye çıkarma niyetindeydiler.

- *O zaman televizyona çıkmış mıydınız?*

- Hayır... Ancak, zeminini hazırlama çabaları oldu. Ama gerçekleştiremediler. TV'ye çıkardıklarında istedikleri biçimde konuşmayı ret edeceğimizi veya bildiğimizce konuşacağımızı düşündüler, bu anlamda göze alamadılar. Çünkü kendi bildiğimizi söylersek, karşı karşıya gelme durumu yaşanacak. O aşamada karşı karşıya gelip yeniden bir çatışma yaşamaktansa, bizleri biraz daha düşürme, kuşatma amaçlandı ve bu tür gösterileri başka bir zamana erteleyip, bütüncül programı olan ihaneti yaygınlaştırmak için onun gerektireceği zemini öne çıkarmaya yöneldiler.

İşte bu süreçte açıktan açığa ihanet ve itirafa çağrılar yapılmaya başlandı. Hoparlörden çağrılar yapılıyor, genellikle Esat Oktay konuşuyor: "Seni hiç kimse kurtaramaz, ancak ben kurtarırım. Devletimiz güçlüdür, karşı çıkanları ezip bitireceğiz. Karşı çıkmaya devam ettiği sürece buradan kimseyi sağ çıkarmayacağız! Kim olursan ol, ne yapmış olursan ol yeter ki bana gel, seni ancak ben kurtarabilirim" vb. diyor.

Bunun yanında mahkemelerden, polisten, polis ifadelerinden elde edilen bilgiler ışığında gerek direniş, gerekse teslimiyet döneminde Esat Oktay ve ekibi tek tek herkesin cezaevi sürecindeki genel gidişatını izledi. Toplanan bilgilere dayınlarak öncelikle kimlerin düşülüp ihanet ettirileceği hesaplandı. Kişilerin polis ve cezaevindeki tavrı, zayıflıkları, zaafları irdelendi. Uzun bir hazırlık söz konusu. Ve bir ekip çalışması var. MİT ve CIA'nın işin içinde olduğunu açıkladığımızda soyut şeylerden söz etmiş olmuyoruz. Yaşama sızdıklarını, aramızda dolaştıklarını, varlığımıza uzanmak istediklerini, en zayıf olduğumuz noktaları uzun, sabırlı çabalarla ortaya çıkarmaya çalıştıklarını herkes gördü.

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde sergilenen bu uzun vadeli planın köşe taşlarının nasıl yerleştirileceğini, nasıl uygulanacağını böyle uzman bir

ekiple planladıklarını görmek durumundayız. Bu plan gereğince insanların cezaevindeki tavırlarının irdelenmesi, dökümünün yapılması, artı ve eksilerin konulması olayı yaşanıyor. Ve en başta da baktığımızda, ihanetin kucağına oturan insanların, ihanete gidenlerin böyle tipler olduğu görülür. Fehmi Yılmaz'dan söz ettik. Güya askeri konsey oluşturma çabamız içinde yer alan birisi. Askerliğini komando asteğmeni olarak yapmış, askeri konularda azıcık teknik bilgisi var. Yakalandığında birinci tokatta susmuş, ikincisinde bildiği her şeyi kusmuş. Cezaevi direnişlerimizin hiçbirinde yer almamış; tersine günden güne değer yıkımına uğrayıp yozlaşarak, ihanete doğru yürümüş. Koğuşlarda kraldan daha çok kralcı kesilmiş. Tam bir gardiyan. Tutuklulara gardiyan gibi her kural ve yasağı uygulatmış. Arkadaşları biraz koruma, yardımcı olma yerine, bedeniyle, ruhuyla, idareye teslim olmuş.

Yine Şahin Dönmez'in polis sorgusunda başlattığı ihanet var. Polis PKK'nin o günkü konumunu Şahin'in verdiği bilgilerle açığa çıkardı. İlk yakalanan merkez komite üyesiydi. O da her şeyi verdi. Diyarbakır Askeri Cezaevi'ne geldikten sonra tümden alçaldı. Şahin, partideki konumu nedeniyle çok sayıda insanı tanıyor. Partiyi, beraber çalıştığı insanların özelliklerini biliyor. Bütün bu bilgilerin dökümünü yapıp faşist cuntaya sunuyor. Faşist cunta kurumları da bu alçaktan aldığı bilgilerle insanlarımıza yöneldi. Dalga dalga, taşlar yerli yerine konularak zulüm ve ihanet politikası böyle inşa ediliyordu. Düşmanın ilk el attığı tipler; Şahin gibi "kurmay"larca verilen zayıf, zaaflı insanlardı. Onları düşürmede ve yönelimde üzerine oturulan zemin şiddetti... Sınır, kural tanımaz bir şiddet. Ki insanlar öldürülüyor, işkenceyle ölüm olayları da güncelleşmiş. Şahin, özellikle Elazığ grubuna el atıyor. Grubun da şöyle bir özelliği var: Diyarbakır'a geldiklerinde çoğunluk genel olarak direnmeden, kısa sürede kurallara uyup koğuşa alındı. Şahin bu gruplardaki insanları yakından biliyor, tanıyordu. O da Elazığ grubuyla birlikte 34. koğuşta kalıyordu. İdare ikide bir Şahin'i götürüyor iki-üç gün kayboluyor, sonra geri getiriliyor.

- *Nereye götürüyorlar?*

Götürülüp savcı ve yargıçlarla konuşturulmuş. Nasıl ifade vereceği, hangi ceza indirimlerinden yararlanacağı, güvenceler üzerinde anlaşıyorlar. "Satış ve pazarlama" işleri tamamlandıktan, istenilen bilgileri verdikten sonra koğuşa geliyor. Neredeydin diye sorulduğunda hastaneye gittiğini söylüyor.

- Demek ki Şahin Dönmez'in "hastane"si, "menkul kıymetler borsasına dönen savcı odalarıymış?"

- Korkusunu, ruhunu orada dindirebiliyor. Başka yerde tedavisi olanaksız bir alçaklık. Elazığ PKK grubunun ilk duruşma günü tutuklular mahkemeye götürülmek için ana maltada toplandıkları zaman Şahin birden yere düşüp bayılma numarası yapıyor. Bunun üzerine onu "hastaneye kaldırıyoruz" diyerek, doğruca kolorduya götürüyorlar. Yani ortada planlanmış bir oyun var. Kimse kuşkulanmasın diye böyle davranması istenmiş. Şahin, o birkaç gün içinde her şeyi veriyor. Koğuşa döndüğünde arkadaşlar kendisini biraz durgun ve düşünceli buluyor. Bunu "hasta"lığına yorsalar da, değişik sorularla yoklamaya çalışıyorlar. O da ilerde cezaevinin cehenneme döneceğini, gece gündüz işkence yapılacağını, dışarı da birçok yanlış iş yapmış olabileceklerini söylüyor. Ancak koğuştakiler bu sözlerin altında yatan gerçeği tam çözemiyor. Bir süre sonra da koğuştan tümden ayrılıyor. Koğuştan götürülmesi de planlı. Önce Şahin haini gidiyor. Ardından Ali Gündüz, sonra bir başkası. O ağa takılan "kurtuluş"a koşuyor. Koğuştakiler henüz ne olup bittiğinin farkında değil, ama belli bir rahatsızlık var, bir şeyler olduğunu hissediyorlar. Sonradan anlıyorlar.

- Onları başka bir koğuşa mı yerleştiriyorlar?

Evet, ünlü 38. koğuşa yerleştiriyorlar. İtirafçıları oraya topladılar. İşin başında hainler, değişik yerlerde tutuluyordu. Elazığ grubunun olduğu 34. koğuşa karşı en üst düzeyde şiddet uygulamaları sürüyordu. Cezaevinde genel bir vahşet ortamı var, ama Elazığ grubuna ek bir yüklenme, daha özel bir program uygulanıyor. İşte o günlerde Esat Oktay Şahin'in yanına bir kaç itirafçı daha takarak 34'e geliyorlar. Esat Oktay içeri giriyor. Ama itirafçılar koridorda bekletiliyor. Esat koğuştakilere, "Birazdan koğuşunuza vereceğim insanlarla iyi geçineceksiniz, onlara karşı herhangi bir olumsuz tavır içine girmeyeceksiniz, aksi olursa sizleri cezalandırırım" deyip çıkıyor. Ardından Şahin ve ekibi koğuşa giriyor. 34 büyük bir koğuş; üç bölmeden oluşuyor. Bu bölmelerden birine Şahin için bir masa sandalye koyup, orayı bu hainin sorgu odası olarak kullanıyorlar. Şahin, tek tek tutuklularla konuşuyor, onlara, "İç emniyet amirimiz çok mert ve baba bir adam, konsey ve kolordu nezdinde güvenilir biri, bizi koruyacağına ve gözeteceğine dair söz verdi. Yaptıklarımızı anlatırsak, buradan kurtulmamız için elinden gelen tüm çabayı sarf ede-

cek" diyor. Ardından da savcı ve mahkeme heyetiyle görüşmeler yaptığını, olayları ve "gerçek"leri açıklamak isteyenler olursa, onlara daha az ceza verebileceği konusunda söz verildiğini, heyetle anlaştığını anlatıyor. Herkese itirafçılığı teklif ediyor. Teklifi sadece ikna temelinde yapmıyor, şantaj ve tehditlerle de süslüyor. Zaten bunun maddi zemini de var. Konuştuğu herkesi yakından tanıyor: "Başka kurtuluşunuz yok, itiraf edeceksiniz" diye dayatıyor.

- *Esat Oktay da ses cihazından aynı şeyi söylemişti.*

- Bu, Şahin alçağının hangi noktaya vardığını, gösterir. Sadece düşman ağzıyla konuşmuyor. İhaneti ve dönekliği onlardan daha katı ve daha istekli bir şekilde iliklerine kadar yaşıyor. Zamanla gözü dönmüşlüğü eski arkadaşlarına işkence yapmaya kadar varmıştır. İdare de açıkça, "Bu devlet sizin gibi hainleri yargılayacak, öldürecek, yol yakınken pişman olun, itiraf yapın" diyor. Pratikteki esas organizatör ise kolordu komutanlığıdır. Mahkeme, cezaevi ve polisle ortak çalışılıyor. Elazığ PKK dosyasının başına gelenler, bu kapsamlı çalışmalarına tipik bir örnektir. Bu dava, Elazığ'dan Diyarbakır'a devredildi. Dosyayla birlikte sanıklar da Diyarbakır'a getirildi. İşin başında Diyarbakır Sıkıyönetim Mahkemesi bu dava dosyasının Diyarbakır'a gönderilmesinin anlamsız olduğunu, mahkemenin Elazığ'da sürmesi gerektiğini, çünkü orada da askeri mahkemelerin olduğunu ileri sürerek görevsizlik kararı veriyor ve dosyayı yeniden Elazığ'a gönderme kararı alıyor. Kararın bir başka gerekçesi de dosya kapsamında bulunan suçların geçtiği yerin Elazığ ve çevresi olmasıdır. Aradan birkaç gün geçiyor, Şahin gidip açıkça, "Bu grubu bize bırakın. Eğer Elazığ'a bu cezaevindeki gibi bir ortam bulamazsınız ve onların itiraf etmesini sağlayamazsınız. Tüm çabalarımız yarım kalır" diyor.

Şahin, Diyarbakır'ı da, Elazığ'ı da görmüş birisi. Nerede sonuç alınabileceğini, insanların nerede itirafa ve ihanete sürüklenebileceğini, hangi zeminin bu işe daha uygun olduğunu iyi biliyor! Birkaç gün sonra arkadaşlara "Dava dosyası Elazığ'a gitmeyecek duruşmalar Diyarbakır'da yapılacak" diye bir açıklama yazısı geliyor.

- *Görevsizlik kararı geri mi alınıyor? Bir itirafçı adeta bütün sistemi kendi eline geçiriyor! Emir kimden çıkıyor? Sıkıyönetim komutanlığından mı?*

- Şahin'in verdiği bilgiler üzerine emir doğrudan kolordu komutanı Kemal Yamak'tan çıkıyor. Birkaç koldan devreye giriliyor, durum komutana aktarılıyor ve Kemal Yamak da görevsizlik kararını geri aldırıp,

dosyaların Elazığ'a devredilmesini önlüyor. Şahin'in 34. koğuşa ihanet çağrısından sonra özel şiddet furyası başlıyor. Nefes aldırmama, eğitim, dayak, aç bırakma, değişik cezalandırma biçimleri bütün hızıyla sürüp gidiyor. Sayılamayacak göstermelik gerekçelerle bütün koğuş bu özel yönelimde tek bir saniye bile rahat bırakılmıyor. 34'tekilerin çoğu özellikle Bingöl, Elazığ ve Dersim'den. Bu bölgeler Şahin'in geçmişte görev yaptığı yerler. Birçok insanı yakından tanıyor, faaliyetlerini biliyor, deşifre etmiş, mahkemede bildiği her şeyi anlatmış.

- Şöyle diyebilir miyiz: "34. koğuşu itirafçılaştırmak için Şahin Dönmez sayesinde özel bir zulüm laboratuarı haline getirdiler."

- Her insana nasıl davranacaklarını, hangi işkence yöntemiyle itiraf ağına takacaklarını biliyorlardı. Zayıf bildikleri kişileri çekmek için zaafı neyse büyük bir pervasızlıkla kullanıyorlar. Eğer adam fiziki işkenceye karşı zaaflıysa gece-gündüz rahat bırakılmıyor, açlık, susuzluk kullanılıyor. Bir noktadan sonra çözülmeler başlardı. Çözülmeye hizmet eden ek psikolojik araçlardan biri de, Şahin'in mahkemelerde bildiklerini anlatmasıydı. İdare, karşısına aldığı insanlara, "bildiklerinizi anlatsanız da, anlatmasanız da biz biliyoruz. Şahin hepsini bülbül gibi anlatıyor, senin ne yaptığını da biliyoruz. Söylesen de söylemesen de bir şey ifade etmez" diyor. Aynı şey itirafçı Ali Gündüz ve Erol Değirmenci için de söz konusu. –Ki, bunlar bölgede örgütsel faaliyetlerden sorumlu olan kişilerdi.– Bazı arkadaşlar bu psikolojik baskılardan etkilenerek, "zaten her şey biliniyor, biz de dışarıdakilere ve bazı insanlara zarar vermeden bir kısım olayları kabul edelim" düşüncesiyle düşman politikalarına alet oluyorlar. Dayatılan itiraf politikasını yanlış yorumlayıp kabul etmeleri, itirafçı konuma düşmeleri yaşanıyor. Bazıları sürece böyle başlayıp iyice çıkmaza giriyor. Sonuç olarak, Elazığ grubunun büyük bir kesimine itiraf hazırlattılar.

- Bu grupta itiraf yapan yaklaşık kaç insan vardı?

- Grubun önemli bir kesimi; 30'u aşkın insan. İtirafçılaştırma politikası, bazen bir grubu tümden hedefleyecek şekilde dayatılıyordu. Elazığ grubu başlı başına ayrı bir grup. PKK Ana Davası'ndan ayrı. Yine Viranşehir-Ceylanpınar grubu da ana davadan ayrı yargılanıyor. Elazığ grubunun "işini bitirdik"ten sonra bu kez Viranşehir-Ceylanpınar grubuna yöneldiler. Aslında plan tam da şu: Çevreden merkez kuşatılmaya çalışılıyor. PKK'yi bir bütün olarak bitirmeyi önüne koymuş, ama

kademeli bir program dahilinde ana davanın bel kemiği olan kesim dışında bulunan grupların, unsurların itirafçılaştırılması öne alınıyor. Oradan başlayıp merkeze doğru gelecekler. Ceylanpınar grubundan bazı arkadaşlar polisçe sorgu için cezaevinden alınıp Urfa'ya götürülüyor. Hain Hasan Garip o grupta. Bir süre önce itiraf yapmıştı sorgulamaya yardımcı olmak için grupla birlikte onu da Urfa'ya götürüyorlar.

Ayrıca cezaevinden "Minik" asteğmen de Urfa'ya gidiyor. Minik oldukça bilinçli bir işkenceci. Bizdeki genel kanı, onun siyasi polis olduğuydu. Urfa'da arkadaşlara işkence yapılıyor. Olaylar iddianameyi doğrular şekilde düzenlenip kabul ettiriliyor. Götürülen Faysal Dumlayıcı, Mahmut Güvenç, Ömer Tiz, Osman Erdal o davanın kilit insanları. Urfa'da işleri bittikten sonra Diyarbakır'da savcılığa çıkarıyorlar. Savcılık da polistekiyle çelişen ifadeler veriyorlar. O sırada Minik "sanıkların ifadelerini geri almaması ve Urfa'da belirlenenin dışında ifade vermemelerini sağlamak" için içeri girmek istiyor. Bu kadar açık ihlal karşısında biçimsel de olsa savcı, "Olmaz, senin içerde kalman uygun değil, dışarı da beklemen gerekir" diyor. Aralarında tartışma oluyor. Sonunda savcı, Minik'i dışarı çıkarıyor. (Bu gelişmeler daha sonra mahkeme tutanaklarına geçti. Mahkemede gündeme getirilince, savcı böyle bir olayın olduğunu kabul etti.) Çelişik ifade veren arkadaşlar cezaevine getirildiğinde işkenceye alınıyor. Tutukluların savcıda verdiği ifade, cezaevi idaresince biliniyor.

- *Cezaevinin içinde bir işkencehane mi var?*

- Evet, mutfağa yakın bir yerde böyle bir "merkez" var. Cezaevi mutfağının 28 ve 29. koğuşun havalandırmasına açılan kapının bitişiğinde, merdiven altında bir boşluk var. Yarım oda büyüklüğünde bir yer. 29. koğuşun havalandırmaya açılan kapısı iptal edilmiş, bu merdiven boşluğunun aydınlatılmasını sağlayan tek penceresi de siyah yağlı boya ile boyatılmış. 1982'nin Nisan ayında 29'dan Hasan Uçmaz ve Abdullah Kanat çağrılıp bu merdiven altının temizliği yaptırılıyor. Oraya getirilen iki büyük boş dolabı da yan yana yerleştiriyorlar. Böylece işkence odası hazırlanıyor. Burası işkence merkezi içinde yeni bir merkez oluyor. Aynı günün akşamı yemek sırasında işkence çığlıkları, gardiyanların kasıtlı bağırtı-çağırtıları ve karavana sesleri arasında yükselmeye başlıyor. Sonraki günlerde gürültü çıkarmaya gerek duymadan düzenli bir şekilde işkence çığlıkları geceli gündüzlü yükseldi. 1982'nin 24 Haziran'ına kadar

devam etti. Sonra bu işkence odası iptal edildi. Odada işkence araçları, elektrik verme malzemeleri var. İşkencede en çok elektrik veriliyor. Tutsakları itirafçılaştırmak için gece-gündüz işkence yapıyorlar. İşkence görenlerin çığlıkları bilinçli olarak cezaevine dinletiliyor. İnsanları yıldırmak, ihaneti yaygınlaştırmak için saldırıyorlar, ortalık toz dumana karışmış, işkenceler ayyuka çıkmış. Tam bir mahşer! Bu havayı, manzarayı anlatabilmek mümkün değil.

- Polis sorgularına benzer yöntemler, cezaevinin içine kadar uzandığına göre, o zaman dışarıdan polis de geliyordur!

- Onlar da var, ayrıca savcılar da geliyor. İşkencelere itirafçılar da katılıyor. Zaman zaman tutukluların gözleri bağlanıyor, ama konuşmalarından hepsi tanınıyor. Savcılar geliyor, açıktan konuşuyor, ihanet teklifinde bulunuyorlar. Güya orada tutuklunun ifadesini alıyorlar.

- İdareciler, savcılar, polisler itirafçılar bu "merkez"de bir araya geldiklerine göre bilgi akışını sağlayan bir kontak yeri de burası oluyordur!

- Bu odanın bilgi akışındaki rolü pek önemli değil. Zaten cezaevi idaresi, savcılar, mahkeme heyetleri, polis birlikte çalışıyor. Bu geniş, ortak çalışma olmazsa bu kadar bilginin idarenin elinde olması mümkün değil. Polisin idareyle ortak çalıştığına iyi bir örnek olacağı için Osman Erdal'ın başından geçenlere değinelim: Osman Urfaya götürülüyor. Orada yanıtlaması için kendisine yazılı on sekiz soru veriyorlar. Daha sonra cezaevine döndüğünde bir ara işkence odasına alınıyor ve poliste kendisine sorulan on sekiz sorunun noktası, virgülüne kadar aynısı soruluyor. Bir gün hoparlörden bir ifade okundu ve PKK'li tutsaklardan birinin itiraf yaptığı söylendi. Hoparlördeki itirafta Urfa merkezde gerçekleşen olaylar yayınlandı. Ancak, Urfa'da faaliyet yürüten ve bu şeylerin içinde olan insanlardan biri böyle bir ifade verebilir. Orada faaliyet yürüten arkadaşları da biliyoruz, iki-üç kişi civarında. Hoparlörden bu ifade okunurken onlar da cezaevindeydi. Biliyoruz ki; bu arkadaşlar daha önce mahkemeye çıkmış ve itirafçı değiller. Böyle olmasına rağmen hoparlörden ifade okunuyor! İfadeler önce cezaevinde hazırlanıyor, oradan mahkemeye veriliyor. Böyle olunca çelişkiye düşüyoruz. "Birisi itiraf yapmış, ama kim?" diye merakla bekliyoruz. İfade okundu, ama isim verilmedi. Kuşkularımız daha da arttı. Çünkü hoparlörden yayınlanan bilgileri –bazılarımız bilgi sahibiydik– cezaevi idaresinin uydurabilmesi mümkün değil ve bunlar iddianamede de yok.

Örneğin daha önce bizim de duyduğumuz, iddianamede olmayan Urfa adliyesinde bir olayda kullanılan tabancanın iğnesinin adliye memurlarına para yedirilerek değiştirilmesi girişimi olmuş. Hoparlörden bu olay da anlatılıyor. Kısacası, hemen tümü Urfa'da olup bitenlerin gerçeğe yakın anlatımları.

- Doğal olarak olayları bilen birinin itiraf yaptığını düşünüyorsunuz değil mi?

- Evet, bizimkilerden biri yapmış gibi. Yani hava öyle. Olayları az-çok bilenler, bizler de çelişkiye düştük, merakla bekliyoruz. Mahkemeye gittiğimizde karşımıza kim bilir ne çıkacak diye düşünüyoruz. Ancak daha sonra öğrendik ki, bu birinin polis ifadesidir. Kimse itiraf yapmamış. Şimdi hiçbir tutanağın, tek bir sayfanın içeriye girmesi, tutukluya verilmesi koşullarının olmadığı bir yeri düşünelim. Tutuklunun polis ifadesi idarenin eline nasıl geçebilir? Tabii ki, mahkemeler ve savcılar kanalıyla. Grubun içinde bulunduğu durum çok iyi biliniyor. Bu bilgileri ancak iki-üç kişi verebilir. Yani hangi grubun seçileceği, o gruptan kimlerin ifdelerinin kullanılacağı, cezaevi kitlesine nasıl bir mesaj verileceği bilinçli bir politikanın sonucudur. Bu örnekte görüldüğü gibi, en azından Urfa grubundaki iki-üç arkadaştan kuşkulanmamız sağlanmaya çalışıldı. Özellikle Urfa grubu üzerinde duruyorlar, çünkü bu grupta her şey adeta kilitlenmiş. Değişik bölgelerden değişik olayları hoparlörden okusa, bunun fazla bir önemi olamaz, ama idare neyi okuması gerektiğini de biliyor! Örneğin, Siverek ve Hilvan'da yüzlerce olay var. O dosyalardan birkaç kişinin ifadesi okunsa hiç önemli değil. Çünkü gerekli kuşkuyu ve etkilenmeyi sağlayamazlar. Ama Urfa'da yakalanan adam sayısı sınırlı, olaylar belli. Bunu ancak yapanlar verebilir. Yapan ve içerde olan iki-üç kişi. Yani idare tam hedefe vuruyor.

- Şunu demek istiyorsun değil mi? Mahkeme heyeti doğrudan işin içine girmiştir ve hedefin nasıl vurulacağını idareye göstermiştir?

- Tabii... Bizzat işin içinde, Viranşehir-Ceylanpınar grubunda yargılanan, el atılan arkadaşların durumu belli, yani dava ve olayların kendilerince açığa çıkması, ceza gerekçesi yaratmak açısından bu arkadaşlar kilit insanlar. Ama bazılarının poliste ifadesi de yok. Veya az olaya karışmış, iddianamede fazla önde görünmüyorlar. Cezaevi bunu nereden bilebilir? Ancak kendisine mahkeme ve savcılıktan bilgi aktarılmasıyla. Kısaca, tüm mekanizmalar birbirleriyle uyumlu ve koordineli

çalışıyor. Ayrıca zincirin bir halkası da Şahin Dönmez ve diğer itirafcılardan toplanan bilgilerdir. Tutuklularla ilgili bilgi verilirken örgütsel konumu, her şeyi açıklanıyor. Diyelim ki arkadaşlardan biri poliste direnmiş ve konumunu gizlemeyi başarmış. İşte bu durumda, iddianamede sıradan bir insan gibi görünmesine rağmen konumu itirafçılarca açığa çıkarılınca, idare de doğrudan onlara yöneliyor.

- Oradaki işkencelere katılan ve işkence yapan itirafçılardan biraz bahsetsen.

- Hasan Garip, Ceylanpınar grubuna yapılan işkencelere katılmış. Subaylarla birlikte sorgulara giren, onlarla oturup içki içen bir hain.

- Bu kişi sizin geçmişte önemli bir insanınız mıydı?

- Hayır, niteliksiz biri. Bilmeyen, ama "çok şey bilen adam" havalarında. Alçaldıkça alçalıyor. Özellikle mahkeme heyeti, kanıt yaratmak, ifadesini kullanmak için örgütte önemli biriymiş gibi göstermek istiyor. Aslında sırdan, zayıf kişilikli biri. Zaten dışarıdayken de özelliklerinin farkına varılmış. Olumsuzlukları cezaevine düşmesiyle ortaya çıkmış değildi. Diyelim, önemli bir konumda olur, örgütte gerçek niteliği bilinmez, sonradan zaafı, zayıflığı ortaya çıkar, –Y. Merkit gibi– Ama bu öyle değil. İdare ve mahkemeler için onun gerçek niteliğinin hiç önemi yok. Mahkeme onu bir atlama tahtası yaparak grubu düşürme, diğer insanlara onun ihaneti, "ifadesi" sayesinde ceza verme amacını taşıyor. Şahin ve A. Gündüz de arkadaşlara işkence yapıyor. Polisler, yargıçlar ve savcıyla kafa kafaya verip ne yapacaklarını tartışıyorlar. Taktikleri, hedefleri belirliyor, kimler hedef alınacak, nasıl yaklaşılacak kararlaştırıyorlar. Örneğin Şahin, bir arkadaş için "O'na yaklaşmayın, çok inatçı biridir" diyor.

- Geçmişte dost bildiğin insanların sonradan namlunun ağzına seni sürüp alçalmasına tanık olma da ağır bir duygu olsa gerek!

- İşte bu yüzden en büyük tahribat ve zarara yol açıyorlar. En büyük vuruş onlar kullanılarak yapılıyor. Çünkü seni düşmandan daha çok tanıyor, olaylar karşısında gösterdiğin tepkileri, duygularını, zaaflarını biliyor. Nasıl saldırılacağına dair yol gösteriyor, ona göre taktikler hazırlanıyor. Kalleşliğe, alçaklığa karşı duyulan o ağır duygu burada katlanıyor. Onun düşmesine, kişiliğini bozuk para gibi harcamasına kızıyorsun, öfkeleniyorsun, sana, partili yoldaşlarına, yaptıklarına daha sonra yapacaklarına karşı da muazzam bir kin besliyorsun. O karanlık dönemde çok sayıda insana itiraf yaptırılmıştı. 1982 ölüm orucu sonrasında bun-

ların önemli bir kısmı itiraflarını geri alıp aramıza döndüler. Bunlardan itirafçılar koğuşunda yaşananların, olup-bitenlerin hepsini öğrendik. O hainlerin ne kadar alçaldıklarını, ne derece bataklığa gömüldüklerini daha iyi anladık. Ayrıca geri gelenlerin anlatımları, bu cephede, idareyle itirafçılar arasındaki ilişkileri, mahkemelerin onlarla olan pazarlıklarını herkesçe bilinir hale getirdi. Günler geçtikçe artık sürecin bu şekilde işleyeceğini daha net gördük. Viranşehir grubunun polisçe sorgulanması, cezaevinde arkadaşların işkence odasına alınması, H. Garip'le beraber sorgulanmaya tabi tutulmaları, itiraf yapmış insanların salt kendi ihanetleriyle yetinmeyip, ihaneti genelleştirmenin, çabasına girişmesi, bütün bir grubun hedeflenmesi gibi ağır bir süreç işliyor. Ceylanpınar-Viranşehir grubu da toplu olarak bir koğuşa konulmuş ve Elazığ grubuna yapıldığı gibi bütüncül bir program uygulanıyor.

- *Sonuç alabildiler mi?*

- Evet... Kademe kademe düşürme hedeflendiğinden Elazığ grubunun hemen ardından Ceylanpınar-Viranşehir grubunu düşürmek için çaba sarf ettiler, epeyce de yol aldılar. Ama grupların içinde en önemlisi ana davaydı. Oradaki bileşim çok güçlüydü. Kadroların ve siyasi savunma yapan insanların konumu oldukça belirgindi. İlerleyen günlerde ana davaya da el attılar. Öncelikle ana davanın Diyabakır grubuna yüklendiler. Burada da en önemli itirafçı Hıdır Akbalık'tı. Çözülme sürecine polis sorgusunda girmişti. Diyarbakır'da sorumluluk yapanlardan biriydi. Diğer hainler gibi, onu da uyduruk bir gerekçeyle koğuştan alıp bir hücreye koyuyorlar. Birkaç gün orada kalıyor ve itirafçılığı kabul ediyor. Koğuşundakiler henüz itiraf yaptığını bilmiyor, döndüğünde olayı saklıyor. Sonunda alıp 38'e götürüyorlar. Verdiği bilgiler doğrultusunda Diyarbakır grubundaki arkadaşlara özel olarak yüklendiler. Bu gruptan bazıları 35'te kalıyordu. Biri Hamit Baldemir'di Diyarbakır bölgesinde sorumlu olarak yargılananlar arasındaydı. Birkaç defa götürülüp sıkıştırıldı. Hakaretler, tehditler o süre içine sürdü gitti. Ayrıca Esat'ın gelip koğuşun ortasında hepimizin duyacağı yüksek bir sesle itiraf çağrılarını yinelemesi, tehdit ve şantajlar yapması da sürüyordu. Hamit itiraf yapması için defalarca tehdit edildi, baskı yapıldı, ama sonuç alamadılar. O günlerde 35'teki bazı insanlara özel olarak el atıp düşürmek istiyorlardı. Genel çağrıların yanında özel yönelimler de vardı. H. Baldemir de, davada kilit insanlardandı. Eğer ona itiraf yaptırılabilirse, işleri daha bir kolaylaşırdı.

- Bunun dışında özel bir neden yok, değil mi? Örneğin bir boşluğunu, zaafını görme, öğrenme gibi.

- Yönelmelerinin asıl nedeni polis ifadeleri ve itirafçıların Hamit aleyhinde verdiği ifadelerdir. Bu ara, daha önce anlattığımız gibi, idare itirafçılaştırma politikası doğrultusunda komplolara baş vurdu. Hayri'nin hücrede savunma yazarken "itiraf yaptı" denilerek mazgal deliğinden bizlere gösterilmesinden sonra Y. Merkit, gizli tutulan itirafçılığını açığa vurdu. 35'ten götürüldü.

- Acaba gerekçesi Hayri arkadaşın itiraf yazdığını sanması, olaydan etkilenmesi olabilir mi?

- Yok, hiç ilgisi yok! İhanetin gerekçesi olmaz. Bu hainin süreç içerisinde geldiği nokta bu. (Y. Merkit daha 1981 yenilgisinden sonra arkadaşlara bir not göndermişti. "Biz teslim olduk, partiye layık değiliz. Parti adına konuşma hakkımız yok, bu nedenle savunma yapılmasını doğru bulmuyorum. Ben yapmayacağım" diye yazmıştı. Yıldırım, PKK'nin mahkemelerde siyasi savunma yapmasını, merkez komitede olma etkinliğini kullanarak engellemek istiyordu. Bazı arkadaşlar "bir bildiği var, düşüncesini yabana atmamak gerek, tartışılabilir" demişti. Bu arkadaşlar Yıldırım'ın samimi ve içten olduğunu sanıyordu, ancak bu yaklaşım şiddetle reddedildi. Daha o günlerde Yıldırım korkusunun ve ihanetinin teorisini yapıyordu.

Mahkemelerde PKK'nin siyasi savunma yapmasını, devrimci politikasını boşa çıkarmak istedi.) Başından beri giderek inancını yitirmiş zaaflı biri. Y. Merkit ve onun gibilerinin çürümüşlüklerini, alçaklıklarını adım adım derinleştirerek bir noktadan sonra açığa vurma gerçeği var. Hiç durmayan bir çark işliyor. Gardiyanlar, subaylar insanları işkence odasında, koridorlarda, idarede sorguluyor. Önlerinde iddianamelerimiz var. Kimisine itiraf yazdırıyor, kimisini zorluyorlar. Çağrılar, tehditler sürüyor. Bazı koğuş, kişi ve gruplara ayrı işkence programları uygulanıyor. Harıl harıl işleyen çarkın içinde insanın aklını durduracak, mantığının almayacağı sayısız olay var. Her taraf arı kovanı gibi.

- Mahkeme adeta oraya taşınmış gibi!

- Oraya sadece mahkeme değil, Diyarbakır'ın polis sorgu merkezi, kolordudan üst görevliler, savcılar da taşınmış! Cezaevi yol geçen hanına dönmüş, MİT orada, giren çıkan belli değil, muazzam bir faaliyet var. Ayrıca işkence çığlıklarının herkese dinlettirilmesi de o hızla sürüyor.

Burada ortaya çıkan şu: Ya ölüm –en vahşi biçimiyle–, ya da ihanet! Ayrı bir çizgi, ara bölge yok, üçüncü bir seçenek tükenmiş. Önümüze çıkarılan artık teslimiyet değil; yaşadığımız süreç, teslimiyeti aşmış, ya ihanete gideceksin, ya da öleceksin. Tutunabileceğin tek bir dal, sığınabileceğin tek bir kovuk yok. İstedikleri kişiyi, günün hangi saati olursa olsun fark etmiyor, koğuşundan alıp götürüyor, işkence ediyorlar. Bazen işkenceye alınacaklar, "teknik olanaksızlıklar yüzünden" adeta kuyruğa girmiş gibi bekletiliyor. Tutuklular hiçbir kaygı güdülmeksizin, kimseye en küçük bir hesap vermeme rahatlığıyla Diyarbakır, Urfa gibi polis merkezine götürülüyor. İnsanların haftaları, ayları sorguda geçiyor.

Örneğin R. Altun, toplam dokuz ay poliste kaldı. Antep'teki sorgusu bitiyor, Adana'ya oradan da başka bir yere götürülüyor. Yine Faysal, Mahmut ve diğer arkadaşları polis ikide bir alıyor. Bazen yeni insanlar yakalanıyor, polise göre cezaevinde olan kimi arkadaşların kabul etmediği yeni şeyler var, böyle durumlarda hiç ikiletmeden tutuklu hemen sorguya alınıyor. Kolordu, organizatörlük yapıyor; tüm işkence merkezlerini yönetiyor. Bilindiği gibi o dönem polis, kolordunun emrindedir. Bütün ipler Kemal Yamak'ın elinde. Çark daha da hızlı döndürülmek isteniyor. K. Yamak sorgu merkezlerine girip çıkıyor. Bir defasında arkadaşların tanık olduğuna göre, Yamak polislere hakaret ediyor. "Siz, bu kadar polis, bu kadar geniş olanaklarla düğümü çözemiyorsunuz. Kimse size adam öldürmeyin de demiyor. Buna rağmen hepiniz bir Esat Oktay kadar itirafçı çıkaramıyorsunuz, insanları çözemiyorsunuz" diyerek bas bas bağırıyor.

- *K. Yamak'ın böyle şeyler söylediği kesin mi?*

- Sorgudan gelen arkadaşlarımız aktardı. Çok sayıda insan sorgudan geçiyor, hepsi ölmüyor, tanıklar çıkıyor, yaşananları anlatıyor. Bilgilerimiz bu noktada abartılı değil, gerçek! O itirafçılaştırma döneminde bütün iplerin koparıldığı, her şeyin çığırından çıktığı, insanlığın hukukun, adaletin ortadan kaldırıldığı, en sıradan biçimsel kuralların devre dışı bırakıldığı bir dönem yaşanıyor. Yapılanlar yapanın yanına kar kalıyor.

"İhanet ve döneklikte Yıldırım Merkit Ne ilk ne de son!.."

- Oysa başlangıçta her şey ne kadar "masum" gözüküyordu. Önce "kurallara uyacaksınız" diyerek yüklendiler. Ardından teslimiyet, ardından ihanet dayatıldı. Doğrusu bu tabloyu iyi koydun. Ve şimdi gelinen nokta, çözülmelerin başlandığı, ölümle yaşam arasında bir tercihin yapılmak zorunda kalındığı bir yer. Bu noktada anlatımı güçlendirecek daha çarpıcı örnekler var mı?

- Düğüm bir ölçüde mahkemelerde çözüleceği için bu konunun üzerinde yoğunlaştık. Mahkemelerin işin içinde olduğu ve oynadığı önemli rol, duruşmaların akışı içinde kendisini açığa vurdu. Duruşmalarımızın hızla sürdüğünü belirtmiştik, haftanın hemen her günü götürülüyorduk. Bu durumu görünce, mahkemelerin çok çabuk sonuçlanacağı izlenimi edindik. Ancak ne zaman ki itiraf yaptırma çabası pratiğe döküldü, o zaman mahkemelerin hızı da kesildi. İdare, itiraf yaptırtmak için kolları sıvadı, ama sonucu almak için belli bir zaman gerekiyordu.

Zira bu sürede elde edilen yeni ifadeler mahkemelerin gidişatını belirleyecekti. Bu ifadelere çok ihtiyaçları vardı. Bu yüzden mahkemelerde yargılama yavaşladı. Koordineli, bilinçli olarak adeta duruşmalar durdurulma noktasına getirildi. Bundan daha çarpıcı bir örnek olabilir mi? Bu mahkemelerin işin içinde olmasını açıklayan en somut boyuttur.

Ek olarak, mahkemede bizlerin ve hainlerin konumlandırılmasından, heyetin tavrından da söz etmek gerekiyor: Duruşmalarda sergilediği tutumlar, bazı unsurlarla yaptığı pazarlıklar ve tehditler orta yerde duruyor. Daha önce Hamit Kandal'dan söz etmiştim. Değerli arkadaşımız Salih Kandal'ın kardeşi. (Salih, Bucak saldırısında şehit düştü.) Kandal ailesi tümden tutuklandı. 8-9 yaşındaki kız kardeşlerinden tutalım da, 60-70 yaşındaki annelerine kadar hepsi gözaltına alındı, işkence ve sorgulardan geçirildi. Ayrıca Hamit, iki erkek kardeşi, on beş yaşındaki kız kardeşi, amcası, amcasının oğlu tutuklandı. Onlar da herkes gibi, o vahşet ortamını yaşadılar. Mahkeme heyeti Hamit'in aile durumunu bildiği için kendisini çağırıp pazarlık yapıyor. "Aileniz dağılmış, hepsi ağır ceza alacak, ceza verecek durumdayız, eğer onların içerde kalmasını, ceza almasını istemiyorsan, bize bildiğin olayları anlat, itiraf yap, biz de onları peyderpey bırakalım. Ayrıca sana da az ceza veririz" diyor.

- Bu pazarlığı hangi grubun yargıçları yapıyor ve hangi yılda oluyor?

- Ana davanın yargıçları 1 nolu mahkeme. Sanırım 1982'nin Nisan ayı. Hamit'in dosyası ana davadaydı. Siyasi olarak gelişkin biri değildi, ama halktan, dürüst bir insandı. Kendisine teklif edilen şeyin ihanet olduğunu tam olarak çözümleyemiyor. Kısmen çözümlese bile ailesini kurtarmak, onlara rahat bir nefes aldırmak düşüncesi daha ağır basıyor ve kabul ediyor. Kabul ediyor, ama ruhen, vicdanen kendisiyle barışık değil. Kendisini ikna edememiş, yanlış bir şeyler yaptığının farkında. Gergin, huzursuz. Hâlâ dürüstlük, yani ayak diretiyor. Kendince öyle bir ifade hazırlıyor ki, hem partiye yönelik bir ideolojik saldırı olmasın, partiyi suçlamasın, hem de sıradan, halktan insanlar zarar görmesin ve ailesi de dışarı çıksın!..

- Evdeki hesap her zaman pazara uymaz. Hesabını pazara uydurabildi mi?

- Hayır, içinde bulunduğu çıkmazdan kurtulmak ve olayı söylediğim boyutta anlatmak istiyor, ama çok zor, anlatabilmesi mümkün değil. Epey sıkıştı, zor durumlarda kaldı, anlatımlarıyla neredeyse partiyi savunur duruma düştü. Köyler basılmış, feodallerin mercimeğine, buğdayına el konulmuş, kamyonlarla götürülüp Hilvan'da yoksullara dağıtılmış. Hamit, olayı şöyle anlatıyor: "Bu buğday ve mercimeğe başka bir amaçla el konulmadı, parti bunları yoksullara dağıtmak için aldı." Bucaklılara bağlı bazı köylerin koyun sürüleri, traktörleri vb. talan edilmiş, bu yağmalarla bizim ilgimiz yok. Bucaklıların iç çelişkileri var, kendileri yapmış. Soyguncu ve talancı bir yapıdalar. Onların yaptığı bu talanlardan da yargılanıyoruz. Hamit az-çok bu konularda bilgi sahibi, Bucaklılar tarafından yapıldığını biliyor. Mahkemede "partinin bu olaylarla ilgisi yok. Bucaklılar yaptı" dedi.

Tabii bu ifadeler hoşlarına gitmiyor. Yargıçlar ve savcı ters ters ona bakıyor. Ayrıca Hamit'in sıkışmışlığı çok yönlü. Bir yanda inançları ve kişiliğinin bulunduğu konumla çatışması, bir yanda mahkemenin yüklenmesi, bir yanda onlara verdiği söz ve bir yanda da ailesini kurtarma derdi var. Sıkıştıkça sıkışmış. Arkadaşlar da bazı konularda çelişkili anlatımlarını koyup kendisine yükleniyor. O günlerde genelde itiraf yapan unsurlara mahkeme salonunda müthiş ve ağır bir yönelim içindeyiz. Kendimizi kişisel olarak savunma kaygısı gütmüyoruz. Siyasi savunma yapanlar itirafçıları teşhir ederken, olayın siyasi yönlerini önde tutuyor ve hukuki yönden de onların çelişkilerini sergilemeyi ihmal etmiyorlardı.

Genel olarak kitlemizde itirafçılara karşı büyük bir kin ve öfke vardı. Bazıları kin ve öfkesini mahkemede açığa vuruyordu. Bazen yüklenme öylesine artıyor ki, mahkeme onları koruma ve savunma temeline bir set çekme gereğini duyuyordu. "Biz bu salonda kimseye hakaret ettirmeyiz" sözleriyle, onları savunmayı perdeliyor ve arkadaşları susturuyorlardı. Duruşmalarda itirafçılar özel, ayrıcalıklı konumdaydı. Kaldırıp saatlerce konuşturuyorlar, biz beş dakika konuştuğumuzda susturuyorlar veya hiç konuşturmuyorlardı. Konuştuğumuzda da doğal olarak itirafçılara yöneliyoruz. Karşımızda tutunamıyor, daha da küçülüyorlardı. Duruşmalarda ezilen, savunmaya geçen biz değildik. Saldırı durumundayız. Arkadaşlar başlangıçta Hamit'i zor durumda bırakacak şekilde sıkıştırdılar, ama kendisine olan yönelimi biraz törpüledik.

Hayri, konuşmasında Hamit gibilerinin sıradan insanlar olduğunu, onların kullanıldığını, söyledi. Bu "fazla üstüne gitmeyin" anlamına geliyordu. Ondan sonra da çok gerekmedikçe Hamit'e yüklenilmedi. Dosyada Sıtkı Paydaş'ın öldürülmesi olayı var. İddianamede Hamitler sanık. Polis işkenceyle kabul ettirmişti. Ama mahkeme bütün açıklamalarımıza rağmen olayı yıkmaya çalışıyor. Resmi makamlar, Paydaşların dışarıda bizimle hareket ettiğini ileri sürüyor. Bu yüzden de biz ve Paydaşları karşı karşıya getirme, onları bize düşman yapma çabasındalar. Bunun için de bir komplo hazırlanıyor. Urfa-Hilvan-Siverek bölgesinde PKK'ye karşı özel olarak görevlendirilen Mustafa Özkan denilen bir yüzbaşı tarafından olay planlanıyor ve bir suikast sonucu, Sıtkı Paydaş öldürülüyor. Sıtkı, Paydaş'lar ailesinde bize en yakın olan insandı, sıcak ilişkilerimiz vardı. Onun öldürülmesi işkenceyle bizim arkadaşlara yıkılıyor. Hamit, olayı tezgahlandığı biçimiyle anlatmadı.

- *Yani "Sıtkı Paydaş'ı biz öldürmedik" diyerek komployu açıkladı mı?*

- "PKK'nin bu olayla hiçbir ilgisi yoktur" dedi. Bildiğince anlattı. Ayrıca kendilerinin katıldığı bir olay vardı, "Bu olayı biz yaptık" dedi. Hamit'in kabullendiği baskında bir adam öldürülmüş, yaralılar var ve 125'ten yargılanıyorlar, bu zaten onları idama götürmek için yeterli bir neden. Üç-beş olayın daha olmuş, ya da olmamış, cezai ve hukuki yönünden hiçbir şey değiştirmez. Bu bakımdan Hamit kendine yeterince zarar vermiş oluyordu. Sıtkı olayını da gerçekleştirip kabullenseler cezai durumlarında bir değişiklik olmayacak. Ama o, "Biz yapmadık, PKK yapmadı" demeye devam etti. Bazı taraftar köylülerin PKK'yle örgütsel

ilişkide olmadıklarını söyledi. İfadesinin, partili-üç-beş insana zararı dokundu, ama daha çok diğer insanları savunma, zarar vermeme tutumu içindeydi.

- *Mahkeme heyetinin tepkisi ne oluyor? Hamit'e kızmıyor mu?*

- Heyet bir yerde yumuşak davranıyor, davranmak istiyor. İçten içe köpürüyor, ama belli etmemeye çalışıyor. Aslında mahkeme şuna razı: PKK'yi savunmasın yeter! "Ben PKK'liyim" demesin veya itirafçı bilinsin, "PKK'ye sırtını döndü" denilsin yetiyor. Buna razı, ama elinden geldiğince de bir şeyler koparmaya çalışıyor.

- *Ama Hamit durmuyor ki diyorsun!*

- Durmuyor... Mahkeme buna rağmen elinden geldiğince hareketten koparmaya, bize düşman hale getirmeye, belli bir noktada tutmaya çalışıyor. Onlar da Hamit'e yükleniyor, peşini bırakmıyorlar. Çelişkiler çıkıyor, yeniden sıkıştırıyorlar. Tabii, Hamit belli yerlerde çıkmaza giriyor. Ortaya öyle durumlar çıkıyor ki, ne evet, ne de hayır diyebiliyor. Sonunda heyet Hamit'in bu ikircikli tutumunu görünce, verdiği sözü yerine getirmeme noktasına geldi. Hamit onların istediği noktada değildi. Çünkü yargıçlar duruşma sürecinde bölgeyi, olayları, gelişmeleri kavramıştı. Hamit'in çıkmazının farkındaydı ve itirafçı kabul etmediler, ama ifadesinin işlerine yarayan bölümlerini aldılar, kullandılar. Ailesi salıverilmedi. Tahliyeler uzun bir zaman dilimine yayıldı. Küçük kardeşi idamdan yaş küçüklüğü nedeniyle 24 yıl aldı ve hâlâ tutuklu. Altmış yaşındaki amcasına ceza verseler bile fazlasıyla yatmıştı. Sonraları oğluyla birlikte tahliye ettiler. Hamit'e de idam verdiler ve sonra da müebbede düşürdüler. Diğer itirafçıların da idamı müebbede düşürüldü, ancak sonradan çıkan pişmanlık yasasından yararlandırılarak salıverildiler, ama Hamit'i yararlandırmadılar.

- *Peki somutlaştırırsak, mahkeme heyetinin itiraf ettirmek istediği insanların listesini çıkarıp cezaevi idaresine vererek, "Bunları yola getireceksiniz" dediğini ileri sürebilir miyiz?*

- Evet, artık bu genel bir işleyişti. Kendimizden de biliyoruz. PKK Urfa Grubu'nda sanık sayısı fazlaydı. Bölge, çatışmaların da en yoğun olduğu yerlerden biri. Hilvan-Siverek'te feodal çetelerle kıyasıya bir çatışma olmuş. Mahkeme dosyaların içinden çıkamıyor, çıkmazını gidermek, kördüğümü çözmek için cezaevi idaresine başvuruyor. Yönetici kadrolara, militanlara itiraf için çağrı çıkartılıyor. Açık hedef olan, öne

çıkanlanlar biziz. Bu keyfi, rastgele bir tutum değil, eğer yola getirilebilirsek düğüm bizlere çözdürülecek. Bizlere savcıların itiraf teklif ettiğini de söyledik. Esat Oktay da çağırıp itirafçı olmamı istedi. B. Kavak'ı, İ. Güler'i, S. Günyeli'yi, Yılmaz Uzun'u çağırıp teklif etti, sıkıştırdılar. Bu arkadaşlar da dosyanın kilit insanları. Açık ki idarenin bu yönelimleri savcılarınkiyle çakışıyor, mahkemelerin beklentilerine uygun düşüyordu. Bu çaba ve yönelimler sadece Urfa grubunun karşılaştığı bir şey değildi. Pervasızlaşma savcı odalarına uzanmış, insan tokatlamaya kadar varmıştı. Yine mahkeme heyetinin bu çabaları yanında, siyasi savunma yapan insanların açıklamalarını hiç dikkate almama tutumu da vardı.

- *Nasıl yani?*

- Anlattıklarımızı dikkate almıyor, bildiklerini okuyorlardı. Mustafa Yavuz'un olayını burada ele almak gerek. Çok çarpıcı: Mustafa, dışarıda belli davranışlarından ötürü saflarımızdan tecrit edilmişti. Tecrit edildiği tartışmalara Hilvan'da olduğum için ben de katıldım. Tecrit kararını alanların içindeydim. Mustafa, tecritten sonra da bir sürü olaya ilgisi olmadığı halde polisin ve Süleymanların çabasıyla karıştırılmış. Süleymanlar mahkemede de aleyhinde ifade verdi. Ailece hedeflenmişler. Olaya kan davası mantığıyla bakılıyor. Ama Mustafa'nın örgütle de, olaylarla da ilişkisi yok. Kalkıp durumunu, tecrit ettiğimizi anlattık. Bu açıklamalarımız gerçeği yansıtırken, onlar tersinden yaklaşıp,"M. Yavuz, demek ki bunların adamıdır, bu yüzden onu koruyorlar" diye düşündüler.

Yani ifademiz birinin lehine görünüyorsa, onun aleyhine işletiliyordu. Parti anlayışına ters düşen, partiyi suçlayıcı konuşanlar karşısında tutum aldığımızda, heyet onların lehine yorumluyor ve ödüllendiriyordu. Mehmet Barlin diye biri vardı. Suruç'ta yerel sorumlu, olup biten her şeyin içinde. Bölgede eylemden tutalım, tüm örgütsel faaliyetleri yürütüyordu. Mahkemede kalkıp "Parti beni öldürecekti. Bu işleri korkudan yaptım, sonra da kaçıp gittim!" dedi. Doğrudan partiye yönelik bir saldırısı olduğu için, Hayri söz alıp parti adına konuştu. Zorla insanları görevlendirme, örgütte tutma gibi bir anlayışımızın olmadığını, bir araya gelişimizin gönüllü birliktelik temelinde olduğunu, çalışmalarımızın da böyle bir zeminde yürütüldüğünü söyledi. M. Barlin onca şeyin sorumlusuyken, mahkeme de bunu biliyorken, on yıl ceza verip tahliye etti. Yine aynı bölgeden onunla birlikte yargılanan Abdi Ay adında bir arkadaş vardı. Partiyle, M. Barlin'le yeni ilişkiye geçmişti. Bölgede yaygın

olarak kilim vb. satarak kendilerini kamufle eden muhbir, ajanlar bulunurdu. Abdi yanındaki biriyle bunlardan birini dövüyor ve daha sonra yakalanıyorlar. Bu eylemlerinden dolayı 125'ten yargılandılar. Abdi, 88'in ikinci yarısında ancak tahliye olabildi. Daha da çarpıcı yönü, bu dövmeden idam aldılar. İdamı yargıtay bozdu, 8,5 yıl yattıktan sonra tahliye oldular.

- *Peki M. Yavuz ne oldu?*

- Onun örgütle ilişkisinin olmadığı çok sonraları kabul edildi. H. H. Karakuş itirafında o da M. Yavuz'un PKK'den tecrit edildiğini, ilişkisinin olmadığını söyledi. Ancak ondan sonra tahliye olabildi.

Çarpıcı bir olay daha anlatalım: Hilvan-Siverek grubunda yargılanıp beraat ettiğim, savunmasından 15 yıl 8 ay ceza aldığım hayali bir olay vardı. Süleymanların yandaşlarından biri, oğlunu kaçırıp fidye aldığımız suçlamasıyla dava açtı. Olayın bir senaryo olduğunu defalarca mahkemeye anlattık, ama hiç dikkate alınmadı. Ancak olayın sanıklarından olan itirafçı H. H. Karakuş böyle bir şeyin olmadığını söyleyince davayı düşürdüler. Bu örnekler mahkemelerin politik tutumlarını, itiraf yapanların ifadelerini esas aldıklarını göstermeye yeter. İtirafçıların doğru, ya da yalan söylemesi pek bir şey değiştirmiyor. Ne söylerse söylesinler doğru kabul ediliyor. Bizim söylediklerimiz de ne derece doğru olursa olsun kesinlikle dikkate alınmıyor. Doğruyu söylesek de baştan önyargılı bir yaklaşımla, belge veya hukuki yönü bir kenara atılarak ele alınıyor. Siyasi savunma yaptığımız için her şeyi örgütün lehine ela alacağımız temelinden hareket ediyorlar. Bu yüzden doğru da söylesek, yanlış da söylesek bizi baştan suçlu gördüklerinden açıklamalarımızı dikkate almadılar.

- *Yeri gelmişken, duyumlarımız arasında bir de Osman Gültekin olayı var. Anlatır mısınız, nedir bu olay?*

- İtiraflar cezaevinde boyutlandırılarak hızlandırılmış durumda. Bazı insanlar örgütsel faaliyetlerini, ilişkilerini yalan, iftira da dahil kusmaya başladılar. Böylelerinin ifadeleri savcıların istediği boyutta, iddianamelerin doğrulatılması temelinde hazırlatıldı. Ama bu yetmiyordu. Genel saldırıyı sürdürmeye, basın ve TRT eliyle bu hainleri kullanmaya başladılar. Kürdistan ve PKK'ye yönelik saldırıları güçlendirmek için, işin içine ideolojik-siyasi boyut katmayı da ihmal etmediler. Bunun için de istediklerini yerine getirecek insanlara ihtiyaçları var. Bazı insanlar var ki, iyi tanıyor ve biliyoruz, kemalizm hakkında bile iki cümle edemeyecek kadar bilgisiz. Bu da öyle biri, çiftçidir. Geçmişte karın doyur-

mak için Çukurova'ya, Tekirdağ'a gitmiş; Siverek'teki bazı adli olaylardan firari duruma düşmüş. Türkiye'ye kaçıyor, orada işçilik yapıyor.

- *Nasıl yani? Nasıl Türkiye'ye kaçıyor?*

- Siverek'ten Türkiye'ye kaçıyor.

- *Siverek'ten mi? Orası Türkiye'de değil mi?*

- Siverek'ten kaçıyor. Kürdistan'ı anlatıyoruz. Artık kavramların içini doldurmak, gerçek anlamını vermek gerekiyor. Siverek Kürdistan toprağıdır. Bölgede çatışmalar olunca, Osman dönüp kısa bir süre arkadaşlara katılıyor. Herhangi bir siyasi eğitimden de geçmiş değil. İdare kendisini düşürüp itirafçılaştırdı. Onu idarenin kucağına düşüren neden de çok ilginç. Dışarı göndermek için bir not yazıyor. Gönderme fırsatı bulamıyor, vahşet döneminde yapılan aramalardan birinde not ele geçiyor. Notta nasıl yakalandığını, poliste kabul ettiği bir-iki olayı, askerlerle çatışmasını anlatıyor ve yanındaki arkadaşları "Beni onlar yaktı" diye suçluyor.

- *Acaba bilinçli bir şekilde o notu yakalatmış olabilir mi?*

- Artık bir kenarda unutmuş mu, yoksa gizlediği yer açığa mı çıkmış veya kendisi bilinçli mi yakalatmış bunu bilemiyoruz. İdare notu okuduktan sonra onu götürüp işkence yapıyorlar. İşin başında bu adamın itiraf yapma durumu yok. Davanın genel seyri açısından önemli biri olmadığı için mahkeme veya idarece hedef alınması söz konusu değil. Bu not, Osman Gültekin'i düşürmek için bir fırsat oluyor. "Neler yapmışsan notta anlatılıyor, anlatsan da anlatmasan da idam alırsın, ama itiraf edersen seni kurtarırız." diyerek sonunda onu düşürüyorlar. Osman'dan yola çıkıp bazı arkadaşlara el atıyorlar. Hilvan'da faaliyet yürütmüş olanlar çağrılıp Osman'ın itirafları yüzlerine okunuyor, işkencelerle kabul ettirmeye çalışıyorlar. Osman'ın itirafında asker vurma gibi geniş çaplı olaylar da var. Ama bütün çabalarına rağmen, arkadaşlar direnip kabul etmiyorlar. Osman Gültekin daha sonra karşımıza kemalist bir ideolog olarak çıktı!..

- *İtirafçılığın ideolojisi acaba kemalizm mi? Hemen tüm itirafçılar sözcüklerin üzerine basa basa ne yaman kemalist olduklarını söylediklerine göre, itirafçılıkla bu ideoloji arasında doğrudan bir bağ var mı acaba?*

- Bunlar bu düzenin, kemalizmin adamları. Saflardan kaçıp devlete sığındıkça, yaranmak için daha çok Kemalist olduklarına vurgu yapıyorlar. İdarenin, MİT'in bu konuda özel çabaları da oldu. Ve Şahin Dönmez'in başını çektiği "Genç Kemalistler Birliği" adı altında cezaevinde bir de Kemalist örgüt kurdular.

- *Bak sen! Demek örgüt de kurdular!*

- Evet... Basına "Kemalist" yazıları, savunmaları yansıdı. Ayrıca Şahin ve yanındakiler, görevlilerle birlikte PKK'yi suçlayan, kemalizmi öven, ifadeler hazırlıyorlar. "Aslında biz cahildik. Okullarda bizlere yeterince Kemalist eğitim verilseydi, bu hallere düşmezdik" diyorlar.

Düşün, yoğun bir asimilasyon var. Türkleştirme, ulusal dönüşüm var. Ama hainler hâlâ bunu az yaptı diye devleti suçluyorlar!.. Şahin bunu diyebiliyor. Bu hain, geçmişte partinin merkez komite üyeliğine gelmiş. Marksist klasikleri elden geçirmiş, kemalizmin ideolojisini, ruhunu bilebilecek birisi!.. Kalkıp, "Devlet yeterince Kemalist eğitim verseydi, Türklük şuurunu, bilincini yerleştirseydi, Bizler böyle sapkınlıklara girmezdik, sapık ideolojilere, Marksizme, PKK'ye alet olmazdık" diyebiliyor. Devlete yaranmada, düşmüşlükte bu sınırsızlık, ölçüsüzlük insanı ürkütüyor. Osman Gültekin'e de bu içerikte uzun ifadeler hazırlanıyor, mahkemede veya başka yerlerde Osman Gültekin imzalı yazıları görüyoruz! Mahkemede onun kullanılmasına ve söylediklerine karşı yanıtlarımız oldu.

- *Osman Gültekin bu itirafları nerede yapıyor? Kim hazırlıyor?*

- Cezaevinde hazırlanıyor. Mahkemede okuyor! Esat Oktay ve "kurmayları" bu işlerin kurdu olmuş! Biz de "bunları Osman anlatamaz, anlatacak kapasitede birisi değil" diyoruz. Ki biz, henüz cezaevinden mahkemeye tek satırlık bir yazı getiremezken, tüm itirafçıların ifadeleri yazılı hale getiriliyor, kurguları yapılıyor, organize bir çalışmayla hazırlanıyor. İfadeleri Şahin'in başında olduğu kurmaylar hazırlıyor. Anlatımların nasıl olacağı konusunda subayların verdiği direktiflere esas alınıyor. Örneğin itiraflarda bile PKK'yi savunan herhangi bir yön var mıdır veya bildikleri olaylar içinde yalan-yanlış, baştan savunma, delil olmayacak gereksiz şeylerin bulunup bulunmadığını anlamak istiyorlardı. İnceliyor ve itirafçıların eline tutuşturup mahkemeye gönderiyorlardı. Yalan yanlış bilgiler, atlatma olmasın diye idare bu iş için komisyonlar bile kurmuştu.

- *Osman Gültekin daha sonra geri dönen o yüzde seksenin içinde mi yoksa?*

- Hayır! O artık tümden gidenlerden. Her şeyiyle batmış bir hain. Dönmek istese de kabul edilmesi olanaksız.

- *İtirafçılaştırma çabalarını bir noktada durdurmak için neler yapıyordunuz?*

- Vahşet zeminine oturtulan, ispiyon, ihanet, itirafın tırmandırıl-

masını durdurmanın yolu, yöntemi aramızda yoğun tartışma konusu oldu. Vahşet öyle bir düzeye vardırılmış ki, insanlara itiraf yaptırmak için yeterli ortam yaratılmış. Çoğu insana itiraf yaptırmak için ek bir işkenceye gerek kalmamış. Daha sonraki yıllarda bazı insanlar bize, o dönem içinde bulundukları ve ulaştıkları noktayı, "dokunsalar düşecektik! Dosyalarda, örgütte belirgin bir yerimiz olmadığı için, bizi çağırıp itiraf yapın demediler. Çağırsalar söylediklerini kabul edecek, itirafçı olacaktık" şeklinde dile getirdiler.

- *Aman! iyi ki çağırmamışlar!..*

- İtiraf ve ihanet tüm hızıyla sürerken üzerinde bulunduğumuz zemin bu. Direniş çizgisine çekeceğimiz zemin de bu. İhanetin durdurulması ve insanlık dışı tüm politikaları boşa çıkarma çabasında teslimiyet dönemindeki ilk çıkışımız, Mazlum Doğan'ın eylemiyle gerçekleşti. Mazlum'dan sonra Dörtlerin kendilerini yakması karşısında idare daha bir telaşa düştü. İhaneti egemen kılmak için tempoyu artırdı. Ama bu eylemler ihanet sürecini ve vahşeti durduramadı. Ardından Büyük Ölüm Orucu var. Ve bu eylem ihaneti durdurmayı, vahşeti dizginlemeyi başardı. Mahkemelere dönersek; bu politikayı tamamlayan, meyveleri derleyen son durak burasıydı. Süreç, kolordu, polis, cezaevi, mahkemelerin bütünlüklü çalışmalarıyla tamamlanıyordu.

- *Ve siz bu dörtlünün –kolordu, polis, cezaevi, mahkeme– teslimiyet, ispiyon, itiraf yaptırtma faaliyetlerine binlerce kez tanık oldunuz.*

- Çarpıklıklara, olmaması gereken işlere, zulmü organize eden mekanizmaya doğal ki tanık oluyoruz. Bu perde arkası gibi gözüken – ki, aslında perde arkası yok, her şey açıkça gözlerimizin önünde oluyor– ortaklığı her yönüyle biliyoruz. Bu işin açıkça sahnelendiği yerlerden biri mahkeme salonları. Bir sabah mahkemeye götürülmek için koridorda bekletilirken, Esat Oktay gelip Kemal Pir'in önünde durdu. Oldukça keyifliydi, "Patron –Kemal'e hep böyle derdi– bugün iyi bir duruşma izleyeceksiniz, mahkeme neşeli geçecek, bakalım kalbin dayanacak mı" dedi.

- *Onun lügatın da , "neşeli geçecek" demek "yeni itirafçılar var" anlamına mı geliyor?*

- Böyle durumlarda evet. Sonra "Yıldırım Merkit'i dinlersiniz" dedi ve gitti. Yıldırım Merkit'in itiraflarının okunacağı günün sabahıydı. İfadesi cezaevinde hazırlanmıştı. Grubumuz büyük olduğu için hangi gün duruşmada nelerin görüşüleceği bilinmiyordu. O günün neyle

karşılaşacağımız, kimler gelecek, neler söyleyecek vb. gibi konulara tümüyle yabancıyız. Gündemi mahkeme heyeti belirliyor. Bazen de gündemi ağa düşürülen itirafçıların ifadeleri ve onu hazırlayan Esat Oktay belirliyordu. (Duruşmada hangi olayın görüşüleceğini yargılananlar bilmiyor, ama İç Emniyet Amiri biliyor! Bu, cezaeviyle mahkemelerin nasıl iç içe geçtiğinin, ortak çalıştıklarının başka bir göstergesi.) İtiraflarında bizimle ilgili kısımları olduğu için bizler de götürüldük. Ama henüz Yıldırım Merkit'in itiraf yaptığını bilmiyorduk. İtiraflarını okumaya başladı. Esat Oktay'ın dediği gibi "neşeli bir duruşma!.." İtiraflarına yanıt vermek istiyoruz, ama yargıç bize söz vermediği gibi, yeni sorularla konuyu deşiyor, başka şeyler anlattırıyor. Yanıt hakkımız kısıtlanıyor, biz susturuluyoruz, Merkit konuşuyor. İşte böyle bir duruşma.

- Merkez komitesinden birinin o anda itiraf yapması ve itiraflarının aleyhte delil olarak okunması karşısında hangi duyguları yaşadın? Örneğin, "ben haklıyım, sen ne dersen de, doğru yoldayım" diye mi düşündün, yoksa bir tereddüde düşme duygularıyla mı yüz yüze kaldın?

- Herhangi bir ikircikliğe, düşüncelerimden kuşkuya düşme hiç söz konusu olmadı. Genelde aynı şey partili, militan kadrolarımız için de geçerliydi. Yıldırım ve diğer hainlere karşı söz alan partililer onları hak ettiği yere oturtuyor, sosyalizme, partiye olan bağlılık ve inançlarını vurguluyorlardı. O günlerde nasıl etkilendiklerini sonraki yıllarda bir araya gelip konuştuğumuzda da anlattılar. İhanet ve hainlerle ilgili düşünce ve yaklaşımlarımızı farklı değildi. Ancak az da olsa olumsuz etkilenen, bu işin sonu nasıl olacak diye düşünen, ikircikliğe düşenler de olmuş. Etkilenim ve yaklaşımımı vereceği için Yıldırım'a karşı söz aldığımda söylediklerimi kısaca aktarayım: "İnsanlığın tarihini, sınıf mücadelesinin gelişimini biliyoruz. Mücadelenin sertleştiği dönemlerde sınıf dönüşümünü sağlayamayan, zayıf, inançsız kişilerin haklı, kutsal davalarına ihanet ettiği çokça görülmüştür.

Yıldırım gibi tükenmişlerin de ihanet etmesi bizim için şaşırtıcı değildir, sürpriz olmadı. Dün çıktığı gibi yarın da geçici yol arkadaşlığının bitimi ve ihanetler yaşanacaktır. Ancak tarihin gidişi durmayacak, durdurulamayacak. Hainlerin çıkması halkın sınıf mücadelesinin bitimi değildir.

Tarihte bunun çokça örneği var. Mussolini, sosyalist saflarda partinin üst kademelerine kadar çıkıyor. Aynı Mussolini daha sonra saf değiştiriyor, insanlık tarihinin yüzkaralarından faşist bir şef olarak

karşımızda duruyor. Kautsky dünya proletaryasının ideolog ve önderlerinden biri. Ancak sonraki tarihi kesitte proletaryanın bütün ilke ve değerlerine sırt çevirip dönekliği ve ihanetiyle öne çıkıyor.

Kürdistan halkı da ihanete yabancı değildir. Ne PKK; ne de halkımızın bağımsızlık mücadelesi durdurulamayacaktır." Yıldırım'ın direngen, güçlü bir kişiliğe sahip olmadığını, kitlemizin üzerinde kayda değer etkisinin bulunmadığını da ekleyeyim. Cezaevi süreci onun niteliğini daha iyi ortaya koydu. Sıradanlaşmıştı. Büyük bir kişilik gözüyle hiç bakılmadı. Hayri, Kemal, Mazlum'dan biri olsaydı bizi sarsardı. İnançlarımızdan kuşku duymaktan çok, moral ve duygu cephesinden bir sarsıntı yaşardık. Büyük kişilikleri, saygınlıklan güçlü bir etki yaratırdı. Ama Yıldırım bizi etkilemedi. Kitlemiz üzerinde saygınlığı yoktu. Duygusal yönden Karakuş, beni, Yıldırım'dan daha çok etkilemişti. Karakuş'la olan ilişkiler, itirafa gittiği koşullar bende daha fazla iz bırakmış, kinimi, öfkemi daha bir depreştirmişti. Mahkemede söz alan diğer arkadaşlar da Yıldırım'ın ihanetini, çözülüşünü, tükenişini dile getirdi. Tabii, sonuçta Yıldırım ve diğer hainleri koruma görevi yine mahkemelere düştü. Aslında insan korunmayı parti ve halkı dışında arayıp düşmandan medet umar hale gelmiş birini gördüğünde, kararlılık ve davaya bağlılık konularında olumlu etkileniyor, daha bir bileniyor. Merkit orada küçülürken, başını öne eğerken, sözlerimizin ağırlığı karşısında girecek delik bulamazken, "Ne olur susturun şunları" dercesine yalvaran gözlerle yargıçlara bakarken, orada davamız büyüyordu. Bir zavallı işte! Sefil, acınası ve utanılası bir zavallı vardı karşımızda!.. Sana haklılığına uzanmak, gölge düşürmek için düşman tarafından içinden çekilip alınan, can derdine düşmüş bir piyon, sahneye sürülmüş bir figürandı.

- Ona baktığınızda merkez komitesi üyeliğinden figüranlaşmaya giden yolu görüyordunuz değil mi?

- O anda böyle duyumsarsın. Onun bataklığa koşması, bir merkez komite üyesi de olsa, kararlılığımızı dizginleyemez. Tersine artırır. Artık tükenmiş, can derdine düşmüş tipler. Mahkeme de onları insan olarak görmüyordu. Onlar mahkeme heyeti için, düğmesine bastığın zaman bülbül gibi şakıyan, bir malzeme gibiydi. Gerekli bilgiyi aldığı zaman yeniden düğmesine basıp susturuyordu. Heyetin karşımızda onları koruma çabası, biraz da bu oyuncaklarının kısa sürede kullanılmaz hale gelmesini istememelerinden kaynaklanıyordu. Günlerce konuşan itirafçılar oldu. Heyet de zevkle, huşu içinde dinledi.

- Şöyle söyleyebilir miyiz; Polis, cezaevi, mahkeme, kolordudan oluşan o dörtlü ortaklık, beşinci ortağını itirafçılıkla tümledi?

- Daha güçlü vurmada, bizi yıkma çabasında beşinci kol onlardı. Heyet itirafçıyı konuşturuyor. Esat Oktay, tutukluların başında alıcı kuş gibi duruyor. O anda duruşma salonunun dışında, veya cezaevi kapısında polis otoları bekliyor. Her şey böylesine çıplak. İdare itiraf yapmadığı halde cezaevinde her türlü ilişkiyi kesme çabasının doğurduğu avantajlardan da yararlanarak kimi insanları itirafçı gibi göstermeye girişti. Örneğin, zorla mahkeme salonunda itirafçıların sıra sıra oturtulan, ama itirafçı olmayan arkadaşlarımız vardı. Bir gün Urfa grubunda itirafçı birinin ifadesi okunmuştu. Bir arkadaş itirafçıların arasına oturtuldu. Haliyle itirafçı pozisyonunda görünüyor. Kimse kimseyle konuşamadığı için de işin gerçeğinin ne olduğunu anlayamıyor. "Onların içinde olduğuna göre demek ki o da itirafçı olmuş" düşünceleri oluşuyor. Arkadaş kalkıp itiraz etti: "Ben bunların yanında oturmak istemiyorum, bunlar ihanet etmişler, benim bunların içinde ne işim var?" dedi. Bu tutumla "Ben itirafçı değilim, buraya zorla oturtuldum" mesajını vermiş oluyordu. Yargıç E. Kaya bu sözlere çok kızdı. Güya, arkadaş itirafçılara hakarette bulunmuş! "Kimin nerede oturacağına biz karar veririz, keyfinin istediği yere, istediğin adamın yanına mı oturacaksın?" dedi. Arkadaşı oradan kaldırmadılar.

- Artık orada otursa da pek önemli değil. Bu arada siz de verilen mesajı almış oldunuz.

- Evet, durumu anladık, fakat yine de bu ağır bir durum. Partiye, değerlere bağlı bir adamın itirafçı, hainmiş gibi arkadaşlarına gösterilmesi başlı başına büyük bir suçtur. Aynı şey bayanlara da yapıldı. Bayan oldukları gerekçesiyle arkadaşlardan ayrı tutuluyor, bazen itirafçıların yanına oturtuluyorlardı. Sakine'nin, mahkeme heyetine, "Bu hain ve alçakların bizimle uyuşur, bağdaşır bir yanı yok, götürün yanımızdan" yollu çıkışları oldu.

İsveç'ten Diyarbakır'a uzanan hat: Seher'in selamı var!..

- Artık çok rahatlıkla Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde uygulanan bütüncül saldırı politikasının menzilinde ulusal-sınıfsal temelde ihanet vardı, her şey ona göre kurumlaştırılmıştı, diyebiliriz değil mi?

- Genişçe anlatmamızın özünde esas olarak bu yön yatıyor. Hedeflerinin tüm çıplaklığıyla görünmesini, bilinmesini istiyoruz. Bu anlamıyla itiraf olayını sadece cezaevi idaresinin uyguladığı veya mahkemelerle bağlantısı olan sıradan bir politika sanmak doğru olmaz. Bu politikaların yaşam bulması için, uygulayıcıların öldürme dahil olağanüstü yetkilerle donatıldıklarını da görürüz. Bu politikaların askeri konseyin, (faşist cuntanın) genelkurmayın, kolordu komutanlığının karar ve koordinasyonuyla mahkemeye, polise, cezaevine taştığı bir düzlemdeyiz. Yenilgiden sonra teslimiyetin egemen kılınmasıyla işler öyle bir noktaya geldi ki, artık tutuklular şu veya bu kurala uyuyor mu, uymuyor mu? Kurallar nasıl uygulanıyor gibi sorular önemsizleşti. Her şey itiraf yapmakla yapmamak noktasında kilitlendi. Ve artık ölçü bu olmuştu.

İtiraf yapıyorsan; devletten yanasın, onların hizmetindesin, yapıp ettiklerinden pişmansın. Ama yapmıyorsan; konumun ne olursa olsun, o zaman devlete karşı birisin. İtiraf yapmadığın sürece her şeye müstahaksın. Kesinlikle artık limit budur, araya kalın çizgiler çekilmiştir. Uygulamaların ulaştığı en üst nokta itirafçılaştırmaktır. Her şey gelmiş burada düğümlenmiş, düğüm çözülecekse, bu noktada çözülecek. Demek ki Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde süren tüm vahşet, işkence yasaklar başından beri bu son noktayı amaçlayarak adım adım devreye sokulmuştu. Başından beri bizlere reva görülen her uygulamanın esas amacı itiraf ve ihanetti. Özünde marşların söylenmesi, askerlere "komutanım" vb. kurallar esas amaç değildi. Bütün yaptırım ve dayatmalar ihanet ettirme hedefinin basamakları, araçlarıydı. Devlet belirlediği hedefine varabilmek için zorunlu olarak bu aşamalardan geçmesi gerektiğini biliyordu. İnsanların adım adım düşürülmesi, parça parça teslim alınması, direnme öğelerinin kırılması ve en son nokta ihanet. İşkencelerin, insanlık onuruna yönelik saldırıların özünde bu noktaya varmak yatıyordu. Vahşet bu dönemde doruklarda seyretti. Sonunda üçer-beşer itirafçı çıkmaya, halka genişlemeye başladı.

- İtirafçıların diğer insanları itirafa zorlamadaki rollerini, somutlaştıra bilir misin?

- İtirafçıların, idarenin politikalarını yürütüp sonuç almaları açısından büyük katkıları olmuştur. Düşmanın elinde tutuklularla ilgili bazı genel bilgiler olsa da bilmedikleri çok şey vardı. Cezaevindeki son durumları, moralleri, geldiği nokta hakkında elinde somut bilgi yoktu. İtirafçılar ise hem dışarıya yönelik bilinmeyen, açığa çıkmayan bilgileri, hem de cezaevindeki ruh hallerini, gözlemlerini idareye sürekli rapor ediyorlardı. İtiraf yapanın idare açısından oynadığı rol bitmiyordu. Onları dava arkadaşlarını vurmada bir silah olarak kullanmayı günlük yaşamın her anına taşırıyordu. Her itirafçı, yeni itirafçılar yaratmanın doğal görevlisiydi. İdareye karşı çıkacak konumları olmadığı gibi, itirafı yaygınlaştırmak için kendileri de büyük bir istek ve çaba içindeydi. İdarenin elinde belli bir itirafçı potansiyeli oluşunca bazılarını görevli olarak bazı koğuşlara dağıttığını anlatmıştık. Kuşkusuz sürekli verilen bu raporlar idarenin çok işine yaradı. İtirafçılar idarenin yalnız başına yapamayacağı bir psikologun, bile yapamayacağı kadar önemli bir görev üstlenmişlerdi. Hele itirafçının bilgi birikimini, gözlem gücü biraz ileriyse verdiği raporlar çok daha etkili ve sonuç alıcı oluyordu.

- Kötü bir amaç için insanın yirmi dört saatini denetleme göreviyle donanan birilerinin yanı başında olması, seninle iç içe yaşaması, seni büyük bir gözaltına alması, tüm bunları gerçekten çok ağır bir durum olmalı.

- Önceden tanıdıkları var, koğuş yaşamının yirmi dört saatine de tanık. Kendini ne kadar sakınırsan sakın, içinde bulunduğun ruh haliyle ilgili bilgi edinecektir. Kendini düşmandan sakınmak yetmiyor, düşmanın koğuş yaşamına sapladığı bu hançerden de sakınman gerekiyor. Hiç de kolay bir iş değil. Bunun da ötesinde, bir hainle sürekli iç içe olmak, seninle ilgili bilgileri düşmana verdiğini, seni düşürmenin, peşinde koştuğunu bilmen başlı başına yıpratıcı, kahredici, cendereye alınmış yaşamını daha da çekilmez kılan bir durum. İtirafçının raporları hedefi vurmada etkili oluyordu. İdare bu bilgiler ışığında yöntemlerini zenginleştirip derinleştirerek saldırıya geçiyordu. İtirafçıların görevi bireyler ve koğuşla ilgili raporlar vermekle sınırlı kalmadı, estirilen terörün de bir öğesi oldular. Bulundukları koğuşlarda astığı astık, kestiği kestikti. F. Yılmaz gibilerinin alçaklıkları bu durumun en çıplak görüntüsüdür. Tutsakları kuşatmak ve yıldırmak için gece gündüz gardiyanlık

yapıyorlardı. İnsanların zayıf noktalarını itirafa kanalize etmek için var güçleriyle çatışıyorlardı. İtirafçı yaratmak için dört dönüyorlardı.

- *Peki bir itirafçının işkencelere katılmasının mantığını nasıl açıklıyorsunuz?*

- İtirafçı artık benliğini, kişiliğini kusmuş, kendisini düşmana sunmuştur. Düşmanın emir ve istekleri dışına düşecek durumda değildir. Efendisi onu sonuna kadar amaçlarının hizmetine koşturacaktır. İşkenceci olması gerekiyorsa olacaktır. Çünkü itirafçı işkenceye alınan eski arkadaşlarını idareden daha iyi tanımaktadır. Sorgulananın işkencecileri atlatmasının yanlış bilgi vermesinin önüne geçmenin emniyet subabı olacaktır. İtirafçıların da işkence yapması elindeki bilgilerle sorguya katılması düşmanın için büyük bir avantajdır. Tabii, işkence edilen insan üzerinde de olumsuz etkisi daha fazladır. Şahin, Hasan Garip gibileri kendilerini gizleme gereği bile duymadan açıktan işkence yapıyorlardı.

- *Ne tuhaf çelişki; sizin gözünüzde artık "insan eskisi" olanlar idarenin gözünde altın kıymetinde gözüküyor. Ama görevi bitince idare de kaldırıp atıyor. Bu bakımdan itirafçılar için, her iki halde insan eskisi diyebilir miyiz?*

- Aslında çelişik bir durum yok. Çünkü karşımızdaki düşman, savaşı kurallarına göre yürüten bir güç değil. İnsanları düşüren, karanlık çağdışı amaçları için sıradan bir nesne gibi kullanan, kişiliğinden, insanlığından soyunduran bir düşman var karşımızda. PKK'yi, Kürt ulusunu ortadan kaldırma amaçlarına hizmet ediyorsa insanı düşürür, insanlık kaygısı gütmez. Düşürdüğü kişi insanlıktan çıkmıştır, ama bize zarar verdiği için ona yararlıdır. Devrimcilere zarar verenler, onlar için değerlidir. Ama onlara insan olarak değer biçmeleri söz konusu değildir. Sadece zarar verdiği sürece "itibar" gören bir nesnedir. İşi bittiği zaman bir kenara atar. İtirafçılara yaklaşımları aşağılama, küçük düşürme temelindedir. İtirafçı kişilik, onların düzenlerinin piçidir. Bunun bilincindeler. Siyasi piçliği kabul etmiş birine insan olarak niçin değer biçsinler? Kısacası, belli bir zaman kesitinde bunlar idare için altın değerindedir. İşin özünde yararlanma var. Yararlılık denilen şey ise; kalleşliktir, arkadaşını satmadır, düşmanın elinde davaya saplanmış bir hançer olmaktır. Kullanılmaları ve pohpohlanmaları için bilinçli olarak altınmış gibi gösteriliyor. Böylelikle onların yönelimlerini daha da derinleştirmek, yoğunlaştırmak, ihanete daha iyi adapte olmalarını sağlamak amaçlanıyor. Ayrıca bazı imtiyazlar tanınarak, onların şahsında itirafçılık çekici hale getirilmeye

çalışılıyor. Vahşetin ve zulmün kol gezdiği, insanların üçer-beşer öldüğü bir ortamda, onlara tanınan olanaklar, o günkü koşullarda hiç de küçümsenemez. Görüldüğü gibi büyük bir insanlık suçu var. Düşmanın suçunun yanında, onların hizmetine koşmuş itirafçıların da suçu anlatılmaz büyüklüktedir. İtirafçı cezaevindeki işkencelere katılıyor, polis sorgusuna götürülüyor, orada işkence yapmaya, eski dava arkadaşlarına olan hınç ve öfkesini kusmaya devam ediyor.

- Çözülmesi, konuşturulması gereken tutuklu, onu "çözecek" itirafçıyla beraber Diyarbakır emniyetine mi götürülüyor?

- Evet, kolordu sorumluluk bölgesinde bulunan her İl'e götürülüyor. İtirafçı çıkarma işi oralarda da sürdürüldü. Polis sorgularında kabul ettirilen ifadelerin boşa çıkarılmasını önlemek için oluşturulan o denetleme mekanizması savcı odalarını mahkeme kürsülerini de kapsadı.

Ana davanın sonuçlanmasından sonra bizler 36'ya yerleştirildik, gözaltından gelenleri de 14. koğuşa koymaya başladılar. Bu insanlar 12 Eylül'ün estirdiği terör ortamından geliyorlar. Polis, işkence tezgahlarından geçiyorlar. "Cezaevine gittiğimde işkencelerden kurtulacağım" düşüncesi bulunuyor. Yani cezaevi, polise göre bir kurtuluş gibi görülüyor. Bu ruh hali ve beklentiyle cezaevine adımını atıyor. Ancak karşılaştığı ortam bütün beklentilerini tuzla buz ediyor. Polisi aratan bir ortam!..

- O ortamı görünce, "biz nereye düştük böyle?" diyerek şaşkınlık ve ürkeklik içine düşerler değil mi?

- Başlangıçtaki şaşkınlık ve hayallerin yıkılması bu defa paniğe dönüşüyor. 14'e konuluyorlar. Esat Oktay, H. Garip alçağını oranın sorumlusu yapıyor. Koğuştakilere, "Bu adam bu koğuşun her şeyidir. Ne derse yapacaksınız, onun isteklerine karşı gelenler, benim emirlerime karşı gelmiş olurlar!" diyor.

Artık 14'te H. Garip'in beyliği, despotluğu başlıyor. İcraatlarını, fantezilerini konuşturuyor. Her tür baskıyı uyguluyor. Burada insanlar bir cehennem ortamı yaşıyor. O ruh haliyle ortamının ağır baskısından etkilenenlere ispiyonculuk ve itirafçılık dayatılıyor. H. Garip de bu amacın alçak bir figüranı. Bir kısım insan o panik içindeyken düşürebiliyorlar. İtirafçı yapamadıklarını ispiyonculaştırmak istiyorlar. Onu da yapamazlarsa, artık o insanlar 14'ten çıkıncaya kadar o cehennemde büyük acılara boğuluyorlar. İspiyoncu ve itirafçılar buradan koğuşlara dağıtılıyor ve cezaevinin denetim ağı içinde görev yapmaları sağlanıyor.

14'ün Diyarbakır Zindanı'ndaki esas işlevi budur.

- Bu ikisini gerçekleştiremediğinde ne yapıyor? Un-ufak mı ediyor, Hasan bey?

- Ağlarına düşmeyenleri bekleyen ölümdür, sakatlıktır, delirmedir. Günün her anının baskı ve işkence altında geçmesidir. H. Garip'in yeni gelen bir tutukluya defalarca tecavüz etmesi, düşkünlüğün ve zulmün derinliğini anlatmaya yeter. İdare amaçları için kullandığı birine tecavüz etme yetkisini de vermiş ve bu yaratık da tutukluya tecavüz edebilecek kadar düşmüşse, daha neler yapabileceği kendiliğinden ortaya çıkar. İtirafçılık politikasını derinleştiren diğer boyut, mahkemelerin ve savcıların işin içinde bulunmalarıydı.

- Onların somut katkıları neydi? İtirafçılarla bağlantıları nasıl gerçekleşiyordu?

- Esas olarak çarkın nasıl işlediği görülmeli. Gözaltından gelen biri ilk önce savcılığa çıkarılır. Normalde savcı, karşısına gelen insana, "polis ifadeni kabul ediyor musun?" dediğinde ifade sahibi de özgür iradesiyle ya reddeder, ya da kabul eder. Buna savcı karışamaz. Karşısındakinin söylediklerini tutanağa geçirmek zorundadır. Ama Diyarbakır'daki çok farklı! Savcı, poliste alınan ifadelerin aynen, hatta daha da derinleştirerek kabul edilmesini sağlamak için büyük bir gayretkeşlik gösteriyor. Savcı odalarında baskı, dayak, tehdit var. Buna rağmen kabul ettiremezse, "seni yeniden polise gönderirim" tehdidini kullanıyor. İş sadece tehdit düzeyinde kalmıyor, ihtiyaç duyduğunda gönderiyor. Askeri savcılar bu yöntemleri 12 Eylül döneminde Kürdistan ve Türkiye'de yaygınca kullandı. Ancak Diyarbakır boyutu daha farklıydı. Savcılık ifadesi, itirafçılaştırma politikasının polisten sonra gelen ilk halkasıydı. Süreç böylece işletiliyor, cezaevindeki teslimiyet ortamıyla derinleştiriliyordu. Özcesi; poliste düşürmek, savcılıkta bunu perçinlemek cezaevinde iyice derinleştirip teslim almak, mahkemeye itirafçı olarak çıkartmak!..

- Gözaltından gelenlerin konulduğu yerde çok kayıplarınız oldu mu?

- Tam bir döküm yapamayız. Ancak 14. koğuş en kötü duruma getirilen yerlerden biriydi. Yüzleştirme ve tanık dinleme işinin savcılıkta yapılması gerekirken, bir dönem tezgahı cezaevine taşıdılar! Tanığı ardına takıp getiriyor, yüzleştirme yapıyordu. Yüzleştirmeler de usulüne uygun değil. Sadece ilgili tutuklu çağırılıyor, davacı veya tanığa gösterilerek teşhis ettiriliyordu.

- Savcı, peşindeki tanıklarla koğuşa mı giriyor?

- Bazen personel odalarında, bazen ana koridordaki kantinin önüne masalarını kurup çalışıyorlardı. Yüzleştirmenin burada yapılmasının özel bir önemi var. Usulüne uygun bir yüzleştirme yapılırsa, mekanın cezaevi veya savcılık odası olması fazla önem taşımaz. Ancak Diyarbakır'da cezaevinde yüzleştirme yapılması çok şey ifade ediyor. Vahşet vardır. Tutuklunun yanı başına dikilmiş gardiyan vardır. Esat Oktay, A. Osman Aydın vardır. Bunların bulunduğu zeminde gerçekleştirilecek yüzleştirme tutukluyu etkileyecektir. İnsanlar kendisini savunamaz duruma düşürülüyor; susmak zorunda bırakılıyor. Savcı cezaevindeki cehennemi havayı biliyor. Tutuklunun bu mekanda kendisini savunamayacağı düşüncesiyle yüzleştirme yapıyor, ifade alıyor. Ötesi, kendisini savunursa, sonrasında karşılaşacakları var. Böylelerine saatlerce işkence yapılıyor. İşkencelerin amacı da savcılığın beklentilerinin yerine getirilmesidir! Öyle ki, bazen yüzleştirmenin aleyhinde olduğunu bildiği halde tutuklu sessiz kalıyor, reddederse daha sonra yapılacaklardan kendisini koruyamayarak itirafçı konumuna düşebileceğinden korkuyor. Zira savcılık ifadelerini doğrulatmakla yetinmiyorlar. İşkencede tek bir seçenek bırakıyorlar: "İtirafçı olacaksın!" beklentiye uygun bir ifade elde edildikten sonra doğruca savcılığa götürülüyor.

- "Sizin yanınızda kabul etmedi, bak ben kabul ettirip getirdim" mi diyorlar?

- Zaten birbirinden habersiz yapmıyorlar. Ortak çalışıyorlar. Herkes üzerine düşeni yapıyor. Bu çalışmada ortaya çıkarılan ürünleri, savcı elindeki bilgi ve iddianameye göre düzenliyor. Tutuklunun mahkemeye dört dörtlük bir itirafçı olarak çıkması böylece sağlanıyor.

- Seyyar hastane, seyyar kütüphane olduğunu biliyorduk, ama seyyar savcılık olduğunu hiç duymamıştık. Bürosunu cezaevine taşıyan, peşindeki tanıklarla cezaevi koridorunda telaşla dolaşan savcıların olduğu bir ortam, 12 Eylül'ün hukuk sistemimize en büyük katkılarından biri olsa gerek. Ne dersiniz?

- Böyle bir katkının olduğu ortada. Savcılar tehdit etti, adam dövdü, sorgulamayı cezaevindeki ve polisteki işkencecilere havale etti. Böyle bir mekanizmaya rağmen tutukluların çoğunluğu bu tuzağa düşmedi. Çarkın dişlileri arasında kalıp suyunun iyice sıkılmasına izin vermedi. Ama insanlar bu yöntemlerden az etkilenmediler. Tutukluların çoğunun başından şu veya bu düzeyde anlattıklarıma benzer olaylar geçti. Cezaevinin,

savcılığın makam odası gibi işlemesi 1982 Büyük Ölüm Orucu'na kadar sürdü. Ondan sonra bu yöntemler azalmakla birlikte devam etti, tümden vazgeçmediler.

- İtirafçılaştırma çabalarına savcılığın aktif katkılarını içeren kimi örneklerle konuyu güçlendirmek ve somutlaştırabilmek mümkün mü?

- Şu çabalarına da değinelim: Kimi zaman partili bazı arkadaşları çağırır, kitlemiz üzerinde olumlu etkisi olan, tanınan insanlarımız aleyhinde konuşur, "poliste çözülmüş, ardından gidilecek biri değil" diyerek etkilemeye ve güvensizlik yaratmaya, karşısındakinin tepkilerini ölçmeye çalışırlardı. Savcılar çok sayıda insana itiraf teklif etmiş, vaatlerde bulunmuştur.

Doğal ki, çoğunlukla reddedilmiştir. Onların bu aktif çabalarını Halef Çarpar olayıyla somutlaşalım: Davalarımıza bakan savcılardan biri Çarpar'ın hemşiresi Mardinliydi. Bu savcıyla Çarparlar'ın ailevi ilişkileri varmış ve Halef'in ailesinden oğullarına itiraf yapması için telkinlerde bulunmalarını istiyor. "Böyle bir çabanız olur da oğlunuzu ikna ederseniz, ben de devreye girer kendisini kurtarırım" diyor. Yani bir dost iyilik yapmak isteyen kurtarıcı pozunda yaklaşıyor. Halef'in ailesi kabul ediyor, gelip manevi baskı yapıyor. "İtiraf et, dışarı çık" yollu telkinler sürüyor. Halef, gerek içerdeki vahşete, gerekse ailesinin dayatmalarına daha fazla dayanamayıp itirafçı olmayı kabul ediyor. Bu ara, savcı da Halef'i sık sık çağırıp konuşuyor, ailesinden, dostluklarından, gidip onlara yaptığı ziyaretlerden söz ediyor. Hallerinin çok perişan olduğunu, durumuna çok üzülüyorlar vb. diyorlar. "Bize bir itiraf yaz, seni hemen serbest bırakalım" diye vaatte bulunuyor. Halef ağa düşüp itirafçı oluyor.

- Bırakıldı mı? Verilen söz tutuldu mu?

- Hayır, Halef 1985 veya 1986 da tahliye oldu. Savcıların aktif çabalarına bir başka örnek de Fehmi Yılmaz'a verilen sözlerdir. Rıza'yla birlikte o dönem PKK Askeri Konseyinden yargılandıklarını söyledik. Pozisyonları aynıydı. Fehmi tahliye oldu, Rıza'ya idam verdiler. Fehmi'nin savcı Cahit Aydoğan'la hemşeriliği var. Öğretmen olan karısı devreye girip işi kurtarıyor. Örgütten 15 yıl verdiler, itiraf yazdığı için ceza beş yıl düşürüldü. Az bir ceza ile çıkıp gitti. İnsanları itirafçılaştırmak için bazen işin başında verilen sözlerin tutulduğu da oluyordu. Bu anlattığımız olaylar pişmanlık yasasından önce oldu. Yine mahkemelerin rolünün iyi kavranması için itiraflar konusunda başka bir yönün daha

açığa çıkarılması gerekiyor. Her itirafçı, genelde itiraflarını iddianameye göre biçimlendirmek zorundadır. İtiraflar iddianameyi besleyen, zenginleştiren "kanıtlar" olarak ele alınıyor ve bu gözetilerek itiraf yapılması sağlanmaya çalışılıyordu. İdare, iddianameyi götürüp itirafçıya veriyor ve "İtirafını buna göre yaz!" diyor.

- Bu işin amacı ne olabilir? İtirafçıya niçin iddianame veriyorlar?

- Polis ifadeleri genelde işkence altında alınıyor. İddianameler de polis ifadeleri temelinde hazırlanıyor. Ayrıca bir araştırma, soruşturma, delil toplama yok. O ifadeler doğru sayılıyor. İşkence yapılmadığı, polis ifadelerinin özgürce verildiği izlenimi yaratılmak isteniyor. Çünkü polis, suçları işkenceyle geniş bir kesime dağıtmış, itiraflarla bu ifadeler doğrulanmak isteniyor. Eğer itirafçılar o ifadeler temelinde hazırlanan bir iddianameyi doğrularsa, polis ifadeleri delil haline gelecek ve bu sayede yargılananların ceza alması sağlanmış olacak. İtirafçılar, böyle düzenlenmiş bir ifadeyle polis ifadelerinin güvenilirliğini artırmanın, meşrulaştırmanın da bir aracıydılar. Onlar sayesinde polis ifadelerinin işkence ürünü olmadığı, poliste işkence yapılmadığı ispatlanmış; hem polis, hem de sorgu sistemi temize çıkmış olacaktı!..

Bu sistemin nasıl işlediğine dair çarpıcı bir örnek verelim: Urfa Birecik grubunda Musa Aslan itiraf yaptı. Musa'nın dışarıda partiyle ilişkisi kesilmişti. Eski bir taraftar. 12 Eylül sonrası askerden getirilip Urfa'da sorgulanıyor. İşkenceyle bir kişinin öldürülmesi kendisine kabul ettiriliyor. Bu temelde yargılandı. Yargılama boyunca olayla ilişkisinin olmadığını anlatıp durdu. Ama para etmedi. İdam verdiler. Musa, Sinop'ta 1985'te pişmanlık yasasından yararlanmak için itiraf yazmış. Örgütle olan ilişkilerin bildiklerini anlatırken idam aldığı olayla ilgisi olmadığını da belirtmiş. Anlattıkları doğru. Gerçekten de ceza aldığı olayla bir ilişkisi yok. İtirafındaki bilgilerin doğru olup olmadığı içişleri bakanlığına sorulmuş. Gelen yanıt olumsuzmuş. Yani Musa doğruları anlatıyormuş!.. İçişleri Bakanlığı doğruyu nereden bilecek ki?.. Elindeki kayıtlar, polis ifadeleri. Polise göre Musa adam öldürmüş. Yargıtay, Musa'nın itirafını kabul etmedi. Sonuçta yine polis ifadesi esas alındı. İdamı bozulmadı. Aynı davada itiraf yapan ve polis ifadelerini doğrulayan Kemal Teksöz ise pişmanlık yasasından yararlandırıldı.

- İtirafçılık denilen şey, bu noktada bildiklerini değil, polisin, savcının istediklerini söylemek anlamına geliyor, öyle mi?

- Tabii... Diyarbakır'daki 12 Eylül'ün itirafçılık mekanizması bir kişinin doğru bildiklerini söylemesi temelinde işlemiyor. Zaten doğru ve gerçeği anlatmak dize gelmiş bir hainin doğasına aykırıdır. İşin başında niyeti ne olursa olsun kişi itirafçılaştığı andan başlayarak doğru ve gerçekten kopuşu derinleşerek yaşar. İtirafçı bildiklerini anlatmakla rahatlamaz. Ayakları altına serildiği düşmanın kuşkularını giderme, kendisini kabul ettirme psikozu içindedir. İtirafçı geçmişte edindiği neyi varsa kişiliğiyle birlikte kusup bir yalan dinamosuna dönüşür. Kuşku ve korku onun ruhunu zapt etmiştir. Düşman, siyasi amaçları doğrultusunda bu yalan makinelerini sonuna kadar kullanmıştır. Savcıların yaklaşımı, "iddianameyi doğrula. Hangi yalanları söylersen söyle" şeklindedir.

- Bu hareket serbestisiyle, itirafçı yalanlardan oluşan bir dünya kurarken, savcıyı doğrulayıp kendisini "suçsuz" gösterecek her çabaya girişiyordur.

- Kendisini kabul ettirme veya "suçsuz" gösterme itirafçıların genel ruh halidir. Bir çoğunun ürettiği yalanların, maddi dayanaktan yoksun bilgilerin savcılar ve mahkemeler de farkında. Hatta bazılarının ifadesi tıpkı bir senaryo gibi, savcı ve mahkemece hazırlanıp ellerine tutuşturuluyor. İtirafçılar da genel olarak savcı ve mahkemenin beklediği gibi davranıyor. Tabii, bu hazırlık sürecinde kendilerini daha avantajlı duruma getirmenin bin bir çabasını sergiliyorlar. "Suçsuz"luklarını "kanıt"lama, kendisini "hep iyi" gösterme, herhangi bir eylem anında en pasif noktada konumlandırma çabasına girişiyorlar. Katıldıkları eylemler ne olursa olsun, devletçe tümden affedilse bile eylemlere, faaliyetlere gönüllü katılmadığını, örgütten korkuttuğu için yaptığını, katıldığı her eylemi boşa çıkarma çabasına giriştiğini vb. ileri sürüyorlar.

Bir de, iddianame hazırlanmış, duruşmalar sürüyor ve kısa sürede sonuç almak istiyorlar. Yargılama döneminde itirafçılar otaya çıkıyor. Onların verdiği yeni bilgiler iddianameye ters veya iddianamede bulunmuyorsa ne yapacaklar? Yeni bir iddianame düzenleyip dava açmaları gerekecek. Ancak bu, işleyen sisteme bir noktada zarar verecek. En başta polis ifadelerinin yanlışlığı, yetersizliği, bunları esas alıp iddianame hazırlayan savcının araştırma yapmadığı ortaya çıkacak. Diyelim PKK'ye mal edilen eylemler ve ondan yargılanan eylemciler var. İtirafçı bu eylemlerin PKK'ye ait olmadığını, bu eylemcilerin de ilgisi bulunmadığı söylerse ne olur? Soruşturma ve yargılamanın yönünün değişmesi, yeniden ele alınması gerekir. Genel hedefleri bakımından böyle bir sonucu göze

almak istemiyorlardı. Yargılamanın bir yerinde, "biz bu yargılamayı başından beri yanlış yapmışız" demek işlerine gelmez. Sömürgeci TC'nin yargı kurumları bunu yapmaz. Oluşturdukları bu mantık çerçevesinde davayı iddianame dışına taşırmadan sonuçlandırmak, itirafçıları daha çok iddialarını destekler ve tamamlar yöne kullanmak isteyecektir. Örneğin, PKK'nin tüzüğü polisçe ele geçirilememişti. Ana davanın iddianamesi hazırlanırken savcıların bir parti tüzüğüne ihtiyacı vardı. Bizimkini bulamayınca, ele geçirdikleri başka bir örgüt tüzüğünü PKK tüzüğü diye iddianameye geçirmişler. (Bu tüzüğün Peşeng'cilere ait olduğunu sanıyoruz.) Yakalanan arkadaşları da, örgüt içindeki yerlerini de bu tüzüğe göre şemalaştırmışlardı. Buna rağmen çarpıklıkları, çelişkileri gideremişlerdi. Çünkü sahte tüzüklere konumumuz uymadığı için, eldeki bilgilerle, bazı insanların anlatımlarıyla yeni örgüt şemaları çizmiş! Her şey birbirine karışmış.

- Gel de çık işin içinden? Peki bu karışıklığa itirafçıların "katkısı" ne oldu?

- Mahkeme tüzüğün bize ait olmadığını kabul etmek zorunda kaldı. Ancak bir örgütsel işleyiş şeması kendilerine gerekliydi. Bunu itirafçılardan da elde edemediler. Kimi itirafçılar parti tüzüğünün elde olmadığını bildiklerinden konumlarını hafifletmek için örgütsel işleyişi farklı gösterdiler. Her farklı gösterme çabası, işi daha da karmaşıklaştırdı. Örgütlenmemizi bilmeyen savcılar ortaya bir iddianame çıkarmışlar. Doğru ya da yanlış, o hat üzerinde ilerlemek istiyor. İtirafçılarda PKK'ye ait olmayan tüzüğü doğrular yönde ifade verdiler.

- Marksizmi-Leninizmi bilmeyen mahkeme için acıklı bir durum! Bu tüzük işi nasıl sonuçlandı?

- Kararda heyet bazı çelişkileri gideremeyip iddianamedeki tüzüğün dışına çıkıldığını görse de, bu tüzüğü esas aldı. Sadece tüzük değil, iddianamedeki ideolojik siyasi konularla ilgili açıklamaları da böyledir. Olaylar zaten Arap saçına dönmüş içinden çıkılamaz halde!.. Polis işkence tezgahından geçirdiği hiç kimsenin savcılığa temiz gitmesini, salıverilmesini istemez. Mutlaka üzerine bir şeyler yıkmak ister. Birisine işkencelerle bir şeyler kabul ettirmiş, ama aynı olayı daha sonra yakaladığı beş on kişiye daha kabul ettirmiş ve her şey birbirine karışmış. İfadelerin tümü yan yana getirildiğinde olayın oluş biçimi, katılanlar, kullanılan silahlar gibi konularda çok değişik anlatımlar ortaya çıkmış. Eğer hukuki yönden ele alınırsa, o polis ifadeleriyle dava açılmaması gerekir. Ama açılmalıydı ve

açıldı. Bu davayı hedefledikleri gibi bitirmek zorundalar. Böyle olunca itirafçılık, mekanizmanın bir öğesi haline getirilmiştir. Ve itirafçılar da iddianameyi doğrulayan güç olarak göreve koşturulmuştur.

- Diyelim ki, iddianame düzenine göre hareket etmeyen itirafçılar var, onlara karşı mahkemece herhangi bir tutum geliştirmek söz konusu mu?

- Gerektiği gibi ifade vermeyen, sistematiği bozan, verdiği bilginin yetersizliğine inandıkları itirafçı olursa, esas olarak bu sorunu cezaevi idaresine aktarıp, istenen düzeyde bir ifade hazırlatma yoluna giderler. Bazen de mahkeme salonunda itirafçının "samimiyetsizliği" hatırlatılarak tehdit yoluna gidildiği, azarlandığı olmuştur. Azarlananlar, ifadesi yetersiz görünenler cezaevinde işkence görmüşlerdir. "Altın değerinde" tutulan itirafçılardan yeterince yararlanılmadığı görüldüğünde işkenceyle "değerlerinin" daha da yükseltildiği olmuştur. İnsanların işkence ve baskıyla itirafa zorladığını mahkemelerde dile getirdik. Ancak duymazlıktan gelindi, hiç dikkate alınmadı. Nitekim sonraları itiraftan vazgeçenler mahkemelerde, "İşkencelere dayanamayıp itirafçı olduk" demişlerdir. Bu durumda işkence ve zor ürünü olan itiraflar delil olarak kullanılamaz. Ancak bu konuda da tam bir fütursuzluk yaşanmıştır. Daha sonra vazgeçen insanların "itiraf"larını işlerine geldiği gibi delil olarak kullandılar. 12 Eylül mahkemelerinin doğrudan bu itiraflarda rol oynadığının, hukukun tüm ilkelerini çiğnediğinin bundan daha açık bir göstergesi olabilir mi? Adam ifadesini reddediyor, ama mahkeme kabul ediyor.

- İtiraf ve ihanet politikasını geliştirmek için cezaevinde karşılaştığınız başka yol ve yöntemler ve anlatılması gereken olaylar var mı?

- İhanet ve PKK'ye dayatılan tasfiyenin bir başka boyutu olan bir örnek verelim: TC, PKK'ye yönelik çabalarını yalnız vahşet döneminde sergilemedi. Her fırsatta elinden geleni yaptı. Anlatacağımız olay 1986'da gelişti. Daha 1983'teyken Semirlerin* şahsında somutlaşan, parti çizgisini ve önderliğini tasfiyeye yönelik bir komplo ve provokasyon gelişti. Ancak Parti Önderliği'nin büyük çabalarıyla, parti tasfiyecileri tasfiye ediyor. İşte o tasfiye sürecinde döküntü ve kaçkın unsurların bazıları Avrupa'daki kimi ülkelerin gizli polis örgütlerine sığındılar. Anti-PKK'ciliği onların çatıları altında sürdürdüler. Ayrıca TC'yle el ele vererek partinin önemli ve güçlü direniş alanlarından biri olan Diyarbakır Cezaevi'ne de el attılar. 1986'nın ilk yarısında, bir gün Hamili Yıldırım'ı idareye çağırdılar. Hain Yıldırım Merkit'i de getirmişler. Hamili ile konuşmak

istediğini söylemiş. Hamili odaya girince karşısında Yıldırım Merkit'i görüyor. Merkit, Hamili'ye kız kardeşi Seher'in (Cemile Yıldırım) abisiyle kendisine haber gönderdiğini, kabul etmesi halinde abisine haber gönderip görüş için getirteceğini söylüyor. Hamili işin altında ne yattığını anlamak için görüşme isteğini kabul ediyor. Onunla görüşmek isteyen Merkit'in abisi, ajan faaliyetlerinden ötürü partinin hedefi durumunda ve gizleniyor. Kolordu komutanlığı denetiminde Dersim'e haber gidiyor ve ikinci gün bu adam getirtiliyor. Hamili müdürün odasına girdiğinde, müdürün de (Yarbaydı) orada olduğunu görüyor. Yıldırım'ın abisi Hamili'ye, "Cemile seninle yazışmak, haberleşmek istediğini belirtti. Parti karını öldürdü, herkese baskı yapıyorlar" gibi bilinen klişe şeyleri sıralıyor ve "Seher, Hamili de bizimle birlikte olsun diye haber gönderdi" diyor.

Kısacası, PKK'ye karşı tasfiye, ajan faaliyetlerini yürüten Seherler Hamili'yi de aralarında görmek istiyorlar. Konuşmanın hemen ardından müdür devreye giriyor ve "PKK'den ayrılırsan sana yardımcı oluruz, ceza sorununu çözeriz" diyor. Ayrıca itirafçı olmasına gerek kalmadığını, Seherler gibi siyasi faaliyet (!) bile yürütebileceğini söylüyor. Bu konuşmada Yıldırım Merkit de bulunuyor. Her şey böylesine çıplak. Hamili de durumu anladıktan sonra gerekli tavrı koyup geri geldi. İsveç'ten Seherlerin TC ve itirafçılarla olan ilişki ve bağlantılarının bu açıklığı, gizlemek gereği bile görülmemesi üzerimizde oynanan oyunların büyüklüğünü ve gözü dönmüşlüklerini ortaya koyuyor.

- Oldukça karmaşık ve ürkütücü bir olay!

- PKK'ye yönelik tasfiye ve provokasyon hareketi durmadı. Daha sonra da Av. Hüseyin Yıldırım'ın da içinde bulunduğu birkaç soysuzun yeltendiği tasfiye olayı yaşandı. Yine tutsakların üzerinde oynanmaya çalışıldı. Bizlere mektuplar, yazılar gönderildi. Tabii, hak ettikleri yanıtı aldılar. Ve bu alanda tek bir kişiyi bile yanlarına çekemediler.

- Çarpar'ın ailesi gibi başka aileler de itirafçılaştırma politikalarında kullanıldı mı?

- Halef'in ailesi ve karşılıklı anlaşma çabaları işin bir yönü. Bunun dışında, genelde aileleri "Çocuklarınızı asacağız" diye korkutarak, baskı ve zorla itiraf politikaları için kullanma çabaları var. Öyle güçlü bir yurtseverlik, bilinçlilik olmadığı için o panik havasında bireysel kurtuluşlara yönelme mesajı bazı aileler tarafından tutuklulara aktarılabiliyor.

Evladına olan sevgisi, bağlılığı ve çaresizliği içinde bir yerde o propagandalardan etkilenip; "Oğlum sen de itiraf et" diyebiliyor. Bunun yanında ailelerin tutuklanması, sorguya götürülmeleri de söz konusu. Örneğin, Bişar Akbaş'ın karısını ve çocuklarını koridora alıp yüzleri duvara dönük bekletiyorlar. Bişar Hoca'yı da çıkarıyorlar ve "Bak seninkileri getirdik, eğer itiraf yapmazsan, hepsini içeri atarız" diyorlar.

- *Bişar arkadaşın ailesinin "suçu" neymiş de cezaevine getirilmişler?*

- Ne suçları olacak! Olsa da, onları getirme görev ve yetkisi cezaevi idaresinde değil. Ortada bilinen bir tutuklama da zaten yok. Bişar'ı tehdit için evlerinden alınıp getirilmişler. İtiraf ettirmek, düşürmek için başvurdukları bir yöntem. Aileler üzerinde geçmişte de, günümüzde de oynanıyor. Tutuklanan, gözaltına alınan ailelerin haddi hesabı yok. Aileleri, tutsaklara karşı kullanmanın yanında, toplumu yıldırma, pasifize etmenin aracı olarak da kullanmak istiyorlardı.

İhanetçi, ihaneti niçin yaygınlaştırmak ister?..

- Tüm bu olumsuzlukların yanında, tahliyesini istediği insanların tahliye edilmediğini görünce kızıp mahkemeyi terk eden yargıç örneğine benzer başka örnek var mıydı?

- Ana dava mahkeme başkanı ve Yargıç Erdal Sevinç'in dışında hatırladığım kimse yok. İlginç olduğu için Erdal Sevinç'in başına gelenleri biraz daha aktaralım. Erdal Sevinç Viranşehir-Ceylanpınar grubunda duruşma yargıcıydı. Mahmut Güvenç'in konuşmasının ardından Faysal Dumlayıcı'nın çekingen davranıp konuşmaması karşısında, Erdal Sevinç ısrarla "Ne varsa anlat" diyor. Faysal anlatmıyor, bunun üzerine Mahmut kendilerine işkence yapan ve ifadelerini değiştirmelerini önlemek için özel olarak görevlendirilip mahkemeye gönderilen onbaşıyı gösteriyor ve "Bu adam işkencecidir, cezaevinde istedikleri ifadeyi vermemiz için işkence yapmaktadır. Burada da baskı altındayız" diyor. Erdal Sevinç çok istisna olan tutumlardan birini sergiliyor; onbaşının kimliğini almak istiyor. Ama onbaşı ismini vermiyor. Erdal Sevinç "İsmini söyleyeceksin" diye zorluyor. Sonunda onbaşının adı ve soyadı tutanaklara geçiyor, ayrıca mahkeme onbaşının yaptığı işkencelerin soruşturulması için kolordu komutanlığına yazı gönderilmesi kararı alıyor.

- Bu tavır üzerine Esat Oktay ortalığı yıkıp, "askerimin ismini nasıl alırsınız?" demiştir!

- Tabii, artık Erdal Sevinç'in görevde kalması mümkün değildi. Yaptığı şey Diyarbakır'da önlerine koydukları itirafçılaştırma politikasına ters düşüyordu. Eğer kurallara, hukuki ölçülere bağlı kalınırsa, biliyorlar ki bu politika işlemeyecek. Dolayısıyla mevcut çarka kendi adamları –Yüzbaşı da yargıç da olsa– ters düşmüşse saf dışı edilmeleri gerekir. Esat Oktay ve Minik asteğmen Ceylanpınar-Viranşehir grubunda, aralarında Mahmut Güvenç, Faysal Dumlayıcı ve Ömer Tiz'in de bulunduğu 10-15 kişiye hazırlattığı dilekçeyi zorla imzalatıyor, kolordu komutanına gönderiyor.

Dilekçede öz olarak, "Bizler devlete hizmet etmek istiyoruz. PKK'yle ilgili bildiklerimizi anlatmak, mahkemelere yardımcı olmak, çabasındayız. Ama üye yargıç Erdal Sevinç bizi konuşturmuyor, hakaret ediyor. İfadelerimizin en iyi şekilde alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını saygılarımızla arz ederiz" yazıyor. Yani Esat Oktay hazırladığı

komployla Erdal Sevinç hakkında kuşku yaratıp hedef gösteriyor. Ardından ilgili yerlere başvurup "bu adam gidecek" diyor. Üç-beş gün sonra Erdal Sevinç, Diyarbakır Askeri Mahkemeleri'nden sürgün edildi.

- *Tam bir Bizans entrikası!*

- Öyle. Amaçlarını sekteye uğratan bir pozisyon çıktığı zaman kendi adamlarını da harcıyorlardı.

- *Peki iddianamelere göre hazırlanan itiraflar, hiç ters tepmiyor muydu? Gerçek olmadığına göre, bir yerde çıkmaza girecekler.*

- "Ya öleceksiniz, ya da ihanet edeceksiniz" havası egemen. Bu hava içinde itiraf yürürlüğe konuldu. Epeyce de yol aldılar; yüze yakın insana itiraf yaptırdılar. Bu da az bir başarı değil. Bu kadar insanın iddianame ve polis ifadeleri doğrultusunda –bazılarına defalarca– itiraf yaptırılması, içinden çıkamayacakları durumlar da yarattı. Örneğin, Viranşehir grubunda epey eylem var. Poliste de fazla bir şey açığa çıkmamış. O bölgede yakalananlar arasında örgüt içinde aktif görev alan insan sayısı az. Grubun bileşimi zayıf olduğu için bu insanlar büyük oranda ceza alacak. Poliste ve cezaevinde defalarca işkenceye alınarak itirafa zorlanmaları, ifadelerini yeniden yeniden düzenlemeleri söz konusu. Viranşehir grubunu amaçları doğrultusunda düşürebilirlerse, hazırlanan iddianame doğrulanmış olacaktı. Ama bu çabalar, çelişkileri çözeyim derken daha da derinleştirip içinden çıkılmaz hale getirdi. Mahkemeler kaş yapayım derken göz çıkardılar. Bazı arkadaşların lehine kararlar çıktı.

- *İtiraflar, suçlananların işine mi yarıyor?*

- Bir noktadan sonra itiraflar, bazı tutukluların lehine bir sonuç doğurdu. Örneğin Osman Erdal, Faysal Dumlayıcı aslında idam alacak durumdalar, ama mahkeme işin içinden çıkamayınca olayları onlara yıkamadı. Sadece örgütten ceza verdiler.

- *Avukatlara karşı hazırlanan komplolarda itirafçılar da kullanıldı mı?*

- Avukatları yıldırmak, tutuklamak için ellerinde göstermelik gerekçe olmadığı yerde itirafçılar devreye sokuldu. İtirafçılar, hedeflenen avukat hakkında ifade verdiği zaman sorguya alınıyor, işkence görüyor, savunma yapmaktan alıkonulmak isteniyordu. Bir itirafçı, "bu adam PKK'nin avukatıdır" dediğinde başına gelecekleri anlatmaya gerek yok. Erdinç Uzunoğlu'nun başına gelenler iyi bir örnektir. Erdinç'in aleyhinde

*Semir, (Çetin Güngör) 1983 yılına kadar PKK içinde kalan biri. Daha sonra PKK'ce cezalandırılarak öldürüldü. R.S

kullanacak bir şey bulunamayınca bir itirafçıya, "Erdinç PKK'nin avukatıdır" ifadesi verdirildi. Erdinç sorguya alındı, tehdit edildi, günlerce işkence gördü. Tutuklamakla birlikte hakkında örgüt üyeliğinden dava açıldı, yargılandı. Ayrıca Av. Mahmut Bilgili de tutuklandı. (Askerliğini yapıyormuş, oradan alıp getirdiler.) İşkence görmüş, tehdit edilmiş, aleyhinde ifade verilmiş.

- Genelde itirafçıların kendileri dışında yeni itirafçılar yaratmak için çok yoğun çabalar sarf ettiğini biliyoruz. İhanet niçin haneti yaygınlaştırmak istiyor?

- İtirafçılık, her yönüyle bilimsel olarak incelenerek araştırılacak bir konudur. Olay, bireyin aldığı eğitim, kişilik oluşumu, donandığı değerler, psikolojik yapısı ele alınıp irdelenmelidir. Ayrıca sınıfsal ve toplumsal açıdan da değerlendirilmelidir. Biz bütün yönleriyle değil de en genel biçimiyle değinelim: İtiraf; bireyin uğurunda savaştığı tüm değerlere – bu, ulusal kurtuluş savaşı, sınıf savaşı ve insani değerler olabilir–, ideolojik-politik örgütsel ilişki, düşünce ve inanç açısından her yönüyle sırt çevirmesi, aleyhine dönüşmesi ve karşı faaliyet yürüterek zarar vermesidir. Yani donandığı değerlere, edindiği toplumsal kişiliğe ihanet etmesidir. İhanetin biçimini, boyutunu belirleyin, onu çevreleyen koşullardır. İhanet en çıplak, en derin biçimiyle yenilgi ve zor dönemlerde kendisini açığa vurur. Sert ve zor dönemler, bireylerdeki ideoloji ve inanç zayıflığının kendisini gizleyemediği, kişiliklerdeki tüm yetersizlikleri, boşlukları ortaya çıkaran iyi bir turnusoldür. İhanet zor koşulları ve zayıf insanları çok sever. İtirafçı-hain, artık bir daha parçaları bir araya gelmeyecek şekilde dağılmış, parçalanmış biridir. Böylesine düşmüş, dağılmış bir kişiliğe yeni bir kimlik kazandırılamaz. İtirafçı toplumdışıdır, insanlıktan düşmüştür.

- İnsanlığın en aşağılık derekesi olan bir noktaya birileri niçin koşmak ister?

- İhanete koşuş bir günde gerçekleşen, ani dönüşüm sonucu olan bir olay değildir. Başta –farkında olmasa da– inançlarındaki zayıflık, taşıdığı boşluklar, taşıdığı kimlik ve yeterince iç içe geçemeyenler, itirafçılığın uygun iklimi olan zor dönemlere girdiklerinde büyük iç çatışmalar yaşar. Ulaşılan nokta; devrimci saflardayken gizlenen çürümüş kişiliğin dağılıp koku yaymasıdır.

İhanet ve itirafçılık, Türkiye ve Kürdistan'da ortaya çıkan yeni bir olay değildir. Uzun bir geçmişi var. Ancak, 12 Eylül'le birlikte tüm

topluma dayatıldı, akıl almaz boyutlara ulaştırıldı. Diyarbakır özgülünde en yoğun, en derin biçimiyle sahneye konuldu. İhanet, sınıfsal ve ulusal kurtuluş savaşında düşman saflarına geçme olarak somutlaşır. Bir cephede düşmana hizmet etme, onun için çalışma topladığı bilgileri, hareket tarzını aktarmak, zarar vermek ihanettir. Biz de bir savaştayız ve bu değişik boyutlarda değişik biçimlerde sürüyor. Bu, sıradan bir savaş değil. İnançların bütün insani, değerlerin sınandığı, vuruştuğu çok ağır, çok şiddetli bir savaştır. Ulusal ve sınıfsal mücadele ülke çapında son derece şiddetlenmiş. Mücadelede yer alanların kişilikleri, donandığı değerler güçlülüğü zayıflığı oranında kendisini konuşturuyor. Süreç çağının ve davasının gerektirdiği yeni kişilikle bilincini ve yüreğini ne denli donattığını da çıkarıyor.

Çünkü, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde insanlığa ait olan değerler savaş alanına sürülmüş. Diğer alanlarda savaş bu denli açık, çıplak, şiddetli ve üst boyutlu değildir. Ama Diyarbakır'da ya ölüm, ya ihanet ikileminde sürüyor. Ama nasıl bir ölüm? Bilinen, sıradan bir ölüm değil. Yılları kapsayan, her gün defalarca ölümü aratan, zulüm ve vahşetle ağır ağır gelen bir ölüm. İtirafa gitmiş insanlardan bazıları gerektiğinde ölebilecek, dışarıda defalarca ölümü göze almış insanlar. İtiraf dayatıldığında, onlara "ya ihanet edeceksiniz, ya da seni kurşuna dizeceğiz!" deseler, bazıları hemen orada kurşuna dizilmeyi göze alacak. Yani itiraf yapmış bazıları için çekinilen şey ölüm değil, işkencedir. Ayları, yılları bulan ve tüm pervasızlığıyla sürüp giden işkence...

- Yani bu insanlardaki işkence korkusu yenilebilseydi aranızdan kopmayacaklardı öyle mi?

- Devletin bu amansız zoru olmasaydı, idamdan kurtulmak veya az ceza almak için itiraf yapan çok az insan olurdu. Bazı insanlarımızın itiraf olayına bulaşmasında apolitiklik, zaaflar, olayı yeterince kavrayıp tanımlayamama gibi nedenlerin büyük etkisi vardır. O koşullarda bile üç-beş kişi yanında olsa, yardım edip yol gösterse düşmanın kucağına düşmeyecekler. Nitekim direnişlerle çıkış gösterildiğinde bazıları itirafını geri aldı. Kendilerini halka, partiye, affettirmeye çalıştılar. Direnişlere, ölüm oruçlarına katıldılar, tahliye olup gidenlerden bazıları da gerillaya katıldı, şehit düşenler de oldu.

Yani itiraf yapmış bu insanların çoğu, o ortamda insani değerlerini ve inançlarını tümden bitirmemiş, ama bir çıkmaza düşmüş, belirsiz ve

karanlık günler yaşamış. Böyleleri içine düştükleri bataktan, direnişlerin titreten gücüyle çekilip çıkarıldı, yaşama döndürüldü. Bu özgün kesit dışında kalanlar ise, her bakımdan ideolojik, siyasi, insani yönden bitmiş, karşı cepheye geçip düşmanın yanında saf tutmuş, savaşa katılmışlardı. Burada önemle belirtilmesi gereken bir boyut da, karşımızdaki düşmanın karakteri ve vahşiliği yanında, Kürdistan insanının güçlü bir ulusal kimliğe ve bilince sahip olmayışıydı. Bırakalım devrimcileşmeyi, ulusal özellikleriyle donatılmış güçlü kişiliklere sahip olunsaydı, düşüş ve tahribat bu kadar büyük olmazdı.

- Genel olarak, itirafçıda değer yıkımı öylesine üst boyutlara ulaşabiliyor ki, örneğin mahkeme salonunda oturduğu banktan geriye dönüp seyircilere bakıyor. Aralarından birini tanıyorsa hemen mahkeme heyetine "bu da suçlu, örgütten" diyebiliyor. Ya da gecenin bir yarısı yatağından kalkıyor, eski dilekçelerinde unuttuğu bilgileri açıklayan yeni dilekçeler yazıyor. Yani genelde bir panik hali yaşıyor. Onları bu derece motive eden olgu nedir? Niçin yaymak istiyor ihanetini?

- İtirafçının durumunu yeterince anlamak için, onları yetiştiren tarlayı bilmek gerek. Onu anlatmaya çalıştık. Belirttiğin değişik yönelim ve davranışlarını açabiliriz. Sözünü ettiğin durumlar bizde de yaşandı. F. Yılmaz'ın Siverek'te de faaliyeti olmuştu. Yoğun eylemliliğin yaşandığı bir alandan geliyor, ama istediği halde mahkemeye verebileceği bilgi yok. Hiçbir şey bilmiyor. Bunun telaşı içinde çırpınıyor. Mahkemeye kendisini kanıtlaması, ne denli pişman olduğunu göstermesi gerek. Eğer bunu yapmazsa heyet, "bu nasıl iştir, sen ki askeri konsey gibi önemli bir görevdesin, ama hiçbir şey bilmiyorsun" diyecek. Fehmi'nin samimi davranmadığı sonucuna ulaşacak. Fehmi alçağı bu açmazı yaşıyor, korku ve panik içinde. Siverek'te ilişkimizin olduğu bir aile vardı. Çok yoksul, iki-üç oğlu olan bir aile. Bir gün, başka bir olay nedeniyle o ailenin oğullarından biri tanık olarak mahkemeye geldi. Fehmi ismini bilmiyor. Adam ifade verdi, tam yerine oturmak üzereyken Fehmi ayağa kalkıp "İşte bu! Bunların evinde sığınak var! Evinde kaldığımız adamlardan birisi budur. PKK ile ilişki içinde" dedi.

- Bayağılaşmanın en alçak düzeyi de bu işte. Kastım biraz da böylesi durumlardı.

- Evet, o insanı ele verse de vermese de mahkeme Fehmi'nin böyle bir bilgiye sahip olduğundan habersiz. Söylese de söylemese de itirafı,

"samimiyeti" açısından mahkemeyi etkilemeyecek. Yapacağını zaten yapmış, itiraflarında bildiği her şeyi söylemiş. Ama bir itirafçı canını kurtarmak için kendi dışında kalan her insani değeri tırpanlar. Zira kendisini mahkemeye kanıtlama çabası içindedir. Bu da vardığı noktayı, ölüm korkusunun yakasına nasıl yapıştığını ve bir an önce ondan kurtulmak için gösterdiği çabayı, değer yıkımını, yaşadığı alçalmayı gösterir. Böyleleri hiçbir sınır, ölçü tanımazlar.

Tipiktir; 1983 Ölüm Orucu'ndan sonra aynı hücrede kaldığım H. H. Karakuş'la, itirafçılar ve tutumlarıyla ilgili sohbetlerimiz oluyordu. Karakuş'a "şunlar ihanet ettiler! Tamam hiç olmazsa partililerin aleyhinde ifade versinler, ama bize bir lokma ekmek vermiş, barındırmış insanlara yönelmesinler bari!.." derdim. Bizi koruyan, seven, her zaman, her koşulda korunması, gözetilmesi gereken değerli insanlar. Bırakalım işin siyasi boyutunu insani açıdan da onları mahkeme kapılarında süründürmemek gerekir. Kendisi de sözlerime katılıyor, kızıyor, küfrediyor, "Bu kadar da olmaz!.." diyordu.

- *Sonra itirafçı oldu değil mi?*

- İtirafçı oldu, bildiği her şeyi kustu. Kızdığı, hakaret ettiği, öfkelendiği hainlerin yaptığının beterini yaptı! Bizimkiler köylü bir gence kız istemeye gitmişler. Kızı isteyecek aile, arkadaşları da davet etmiş. Partiyi, arkadaşları sevip-sayıyorlar. Kendileri için önemli ve anlamlı olan bir işte bizleri de aralarında görmek istemişler. Arkadaşlar da uygun bulmuş. Yani halkın günlük bilinen sorunları işte. Bu konuda sadece davet edilmemiz ve aracı olmamız söz konusu. Ve bu, tutuklu aleyhinde bir delil olarak değerlendirilemez. O köylü genç de tutuklanmıştı. Karakuş kalkıp bunu çocuğun aleyhinde kullandı. Oysa aleyhinde hiçbir delil yoktu, sadece işkenceyle alınmış polis ifadesi vardı. Bu kız isteme olayını partiyle olan ilişkisi gibi gösterdi. Bu da mahkeme için hiç de gerekli olmayan bir bilgiydi. Kırk yıl düşünülse, kimsenin aklına gelemeyecek bir örgüt ilişkisi!.. Ama ölüm korkusu olunca hainler kılı kırk yarmasını iyi becerirler!

- *Suçu ne kadar yaygınlaştırırsan, onun baskısı, ondan kaynaklanan psikolojik etki o derece azalır. Bu yaklaşım da bir etki olarak ortaya çıkabilir mi acaba?*

- Onlarda işin başka bir yanı. Ama esas ağır basan, onları harekete geçiren neden ölüm korkusudur. İtirafçıları bu denli harekete geçiren, motive eden şey yaşam garantisine kavuşmaktır. Tabii, böyle bir yaşama

yaşam denirse. İtirafçılar var olmalarının yolunu partinin, devrimciliğin imhasında ve ölümünde görüyorlar. Parti yaşar ve gelişirse, kendilerinin siyasi ölümünün yanında fiziki olarak da öleceklerini çok iyi biliyorlar. Er veya geç, bu böyle olacaktır. O halde partinin, devrimci değerlerin yıkılması, ortadan kaldırılması gerekiyor ki, kendileri yaşayabilsin. Kötüye, ihanete karşı güzel ve devrimci olan hiçbir şey kalmasın. Mantık ve gerçekleri zorlayarak yapabilecekleri ihanetlerin en büyüğünü yapmaya çalışırlar. İnançsızlık, çıkmaz, o işkenceler, her an öldürüleceği korkusu insanı gerçekten müthiş etkiler. Ölümün canavar pençesi yüreğini ele geçirip zapt ettiğinde o insan artık iflah olmaz. Bütünüyle benlik, mantık, insani değerler, ortadan kalkar. Kendini ölümden kurtarma arayışı her şeyin önüne geçer. Bu da korkunç bir alçalışı, ben merkezciliği getirir. Kendisini mahkemeye kanıtlama, idareye yaltaklanma, ilgili ilgisiz bütün insanları ele vermeden tutalım, işkencelere katılmaya kadar işi vardırır.

Faşist Cunta, Şahinlerin katkısıyla bize verebileceğinden çok daha büyük zarar verdi. Şahinler düşmanın kurmay heyeti gibi çalıştı. Hayri'nin ölmeden önce söylediği sözlerden biri şuydu: "Kurmaylar yaşamamalı." Bu sözlerde onların ihanetinin derinliği de yatıyordu. Ocak 1984 saldırısında kitlenin nasıl teslim alınacağı, idarenin neler yapması gerektiği itirafçılarla birlikte planlanıyor ve saldırı programı ona göre oluşturuluyordu. TC, Kürdistan'da 12 Eylül'den günümüze kadar zor ve şiddete dayanan niteliğini daha da derinleştirip yetkinleştirdi. Safları değiştiren, ihanet eden birini sonuna kadar kullanıp posasını çıkarıyor. Devrimci halk güçlerini vurmada hainlerden yararlanmada sınır tanımıyor. "Bunlar mücadeleyi bıraktı, saf değiştirdi, köşelerinde otursunlar"la yetinmiyor, cepheye sürüyor. Zor ve şiddet karşısında zaaf gösteren, boyun eğip ihanete adım atanlar da bu yapı karşısında artık direnemiyor. Direnebileceği, tutunacağı güç ve değerden yoksun olduğu için giderek batıyor. Batışının yarattığı sonuçlar her şeyin bitmesini isteyen ruh hali yan yana gelince, artık itirafçı gözü karadır, bitirme, kemirme makinesidir. Hain, düşman safına geçip canını kurtarıyor. Ondan yana kendisini garantiye alıyor. Ama iş bununla bitmiyor. Bir de onun için gelecek sorunu var. Halk düşmanlığı, bir gerçeklik olarak ortada duruyor. Halkın düşmanlığını kazanmak, her an, her saniye ölüm korkusu yaşamak, hedef tahtasında olmak demektir.

İşte bu ölüm korkusu onu harekete geçiriyor. Devrimcilere karşı

alçakça tertipler içindeyken giderek halka yöneliyor. Ajan provokatör, kontra işkenceci, muhbir oluyor. İhanetini genişletiyor, derinleştiriyor. Yani düşmanın safına geçmek yetmiyor, o cepheden devrim cephesine alçakça saldırılara girişiyor. Hakkımızda bildiği her şeyi söyleyerek, yalan üreterek bizleri ipe göndermek için elinden geleni yapıyor. Değişik biçimlerde imhamız için çabalayıp duruyor. İtirafçılar; "Yarın çıkarsam topluma karışacağım, ama toplum ihaneti, düşkünlüğü, alçaklığı, uşaklığı reddediyor. Halk içinde tecrit edileceğim, elerine geçen ilk fırsatta beni öldürecekler" düşüncesindedir. Bu sonucu görüyorlar. Doğal ki onlar açısından içinden çıkılmaz zor bir durum. O zaman da bu zorluğu aşabilmenin tek bir yolu kalıyor. İhaneti topluma yayma, genelleştirme ve toplumdaki değer yargılarını yıkma. Değer yargıları aşındıkça, gömüldüğü bataklıktan, düştüğü dipsiz kuyudan biraz yükseleceğini hesaplıyor.

- İhaneti ne kadar yayarsa, toplumda oluşacak "hangi birini cezalandıracaksın, bunca itirafçı ve hain karşısında kime ne yapabileceksin?" kanısına sığınmak istiyorlar değil mi?

- Yaygınlaştıkça, matematiksel olarak ihanetçi sayısı arttıkça, kendisinin hedef olma oranı düşer sanıyor. "Çok sayıda benim gibi hain olursa, bunlar hepimizi nasıl öldürecekler?" mantığıyla yaşama şanslarını arttırabileceklerini düşünüyorlar. Bu yüzden de hepimizin ihanet etmesini, her şeyin, partinin, mücadelenin bitmesini istiyor ve can havliyle saldırıyorlar. O genel amaç için gece-gündüz çalışan birer "nefer" oluyorlar! Hatta, düşman subaylarından daha çok çalışıyorlar. Hepimiz ihanet edersek, yarın toplum, parti onları hain olarak değerlendirse bile, "zaten herkes ihanet etmiş. Biz Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki diğer insanlardan farklı değiliz, öldürecekseniz oradaki binlerce insanı öldürün, sonra bize uzanın. Çünkü biz o binlerce kişiden farklı değiliz" demeyi düşünüyorlar.

- Böylesine bataklığa düşmüş tavır karşısında sizler bu yaygınlaştırma politikasını nasıl durdurabiliyordunuz, neler yapıyordunuz?

- Bu, bizde korkunç öfke ve düşmanlık geliştiriyordu. Biz de çabalıyor, yoğunlaşıyorduk. Onlar nasıl ki bizi bitirme, tüketme uğraşında bütün bilgi ve becerisini kullanıyor, batağı ve ihaneti genişletiyorlarsa, bizim de bütün yoğunlaşmamız kinimiz, onların cephesinin daraltması, yok edilip etkisiz hale getirilmesi üzerindeydi. Bu tutumumuzun pratiğe yansıdığı yerlerden biri mahkeme salonlarıydı.

- Ne yapıyordunuz?

- Kuşkusuz o ortamda onlara fiziki olarak yönelemiyoruz, ortadan kaldırmaya yönelik bir girişim sergileyemiyoruz. Zaten idare can güvenliklerini sağlamak için itirafçıları ayrı bir koğuşa yerleştirdi. Mahkemeye ayrı götürülüp getiriliyorduk, salonda da ayrı oturtuluyorduk. O günkü koşullarda yapabileceğimiz şey; mahkemelerde devrimciliği, insanlık değerlerini yüceltme ve bunların tescilli hainler olduklarını tutanaklara geçirtme, tarihe belge olarak düşmekti. İnsanlık için nasıl bir tehlike ve yüzkarası olduklarını sadece belgelemekle kalmıyorduk, onların şahsında itiraf ve ihanetin çirkin yüzünü, kustukları zehri kavratmaya çalışıyorduk. O hesaplaşmada kitlemize bu alçaklara nasıl yaklaşılması gerektiğini gösteriyorduk. Ayrıca gerekli mesajı düşman dahil herkese verme çabasındaydık. Hainlerin geleceğinin olamayacağını, çünkü gelecek toplumun yaşayan unsurlarını, değerlerini temsil etmediklerini, çürüme ve kokuşmanın can çekişen temsilcileri olduklarını ortaya koyuyorduk. Zayıf da olsak, çok zor durumlarda da kalsak, tarihin ileri olan yönünü, devinimi temsil ediyoruz. Yaşamı güzelleştiren, temsil eden, geliştiren birer tohumuz, geleceğiz. İnsanlık ve halkımız için gelecek vaat ediyoruz. Ama diğeri ise çürümeyi, sağlam olanı da çürütmeyi temsil ediyor. Çürümüş tohum toprak olur, filiz vermez! Vücuttaki bir iltihaplanma tedavi edilmezse ne olur? Bütün vücuda yayılır. Sağlam hücreleri de hastalıklı kılar, öldürür, sonuçta küçük bir iltihaplanma insanı öldürebilir. Bizler yaşayan yaraları sağlamlaştırmak, güçlendirmek için bu iltihaplanmayı bir yerde kesip atmanın çabasındaydık.

- Tecrit etmenin başka araçları var mıydı?

- Dediğim gibi onlara ulaşma, ortadan kaldırma olanağımız yoktu. Yaptığımız kitleyi uyanık tutma, her şeyin bitmediğini anlatmaydı. Düşman, politikasında teslimiyeti aşmıştı. Yaptığımız ise bu sınırı göstermek, ona göre davranmak ve tehlikeleri göğüslemekti. Teslimiyet noktasında durmak, ondan ötesine gitmemek. Çünkü arada artık belirgin bir çizgi kalmamıştı. Her şey kıldan ince, kılıçtan keskin incecik bir hat üzerinde dönüyordu. Sırat köprüsünden geçiyorduk, "Teslimiyet ihanete, direniş zafere götürür" şiarının ne anlama geldiğini o günlerde en açık biçimiyle gördük. Yaşam pratiğimiz bu özlü belirlemelerin içeriğini doldurmuş ve kavramları canlı hale getirmişti. Esas çabamız; mahkeme de dahil, can havliyle ihaneti sınırlandırıp durdurmaydı. Ondan ötesi ne olabilir? İti-

rafçılara ulaşamıyoruz, ayrıca kitlemizin arasında olamıyoruz, örgütleyemiyoruz. Düşman saldırısını bu anlamda püskürtemiyoruz. Zor ve karanlık bir dönemdi. Geriye ne kalıyor? Bu süreci durdurmak için, canların bir mermi gibi namluya sürülmesi!.. Bu yakıcı sonuç her haliyle dayatıyordu. İhaneti ve baş aşağı gidişi durdurmak için kendini feda etme olayları başladı.

- Herhangi bir biçimde, bir itirafçıyı kıstırıp cezalandırma fırsatı bulamadınız mı?

- Maalesef. İçinde bulunduğumuz kuşatma onların kalkanıydı.

- Sonuç olarak "bu insanları itirafa götüren neden, ceza korkusu değil, inanç erozyonuydu" diyebilir miyiz?

- Güçlü kişilik ve inanç sahibi olmayanları zor ve baskı koşulları düşürüyor. Yalpalama, düşme başlayınca ağır ceza alma, ölüm korkusu da işin içine giriyor. Ama her şeyin temelinde inanç ve kişilik vardır. İnanmış insanları ne ceza, ne de ölüm korkusu ihanetin kucağına atabilir. Tarihin gidişatına ters düşmeyen haklı bir davaya ihanet eden, saf değiştiren birisi için sonuç olarak şu söylenebilir: İnançlarını tüketmiştir. Şahin, Yıldırım Merkit, Ali Gündüzler böyledir. Güçlü, inanç sahibi insanlar değiller. Örgüt içinde yükselip önemli görevlere gelseler de, gerçek kimliklerini ve sınıfsal özlerini, çürümeye yüz tutmuş özelliklerini gizlemişler. Kişiliklerin sınandığı, sınıf mücadelesinin böylesine sertleştiği, amansızlaştığı dönemde, inançları zayıf olan insanların kurumuş yapraklar gibi dökülüp bataklıklara doğru uçuştuklarını görüyoruz. Bunlar ideolojik olarak bitmiş, düşmanla her yönüyle bütünleşmişler.

Ayrıca inancı zayıf olan, gerçek anlamda sınıf mücadelesinin ve ulusal kurtuluş savaşının gerektirdiği özellikleri kendisinde somutlaştırmamış insanlardaki dökülmedir. Böyleleri işe şu veya bu şekilde bulaşmış, ama zor, işkence ve vahşetle düşürülmüş. Süreç içinde de zaten zayıf olan inançları giderek tükenmiş, sonuçta karşı safa geçip düşmana hizmet eder olmuşlardır. Yine bazıları inanç olarak bitmemiş, ama vahşet ve zulüm ortamı onları düşürmüş. Ayrıca süreci kavramama, güçlü kişiliğe sahip olmama ve bilinçsizlikleri de önemli bir faktör. Düşmanın komplo ve provokasyonlarına gelmeleri söz konusu. Bazıları da kısmi itiraflarla süreci atlatmaya çalışıyordu. "Nasıl olsa başkalarına zarar vermem, zararım kendime olur, ama bu arada hiç olmazsa rahat bir nefes alırım. Bu ihanet ve vahşet ortamında kendimi böyle bir statüye oturturum,

yoksa dayanamayacağım, tümden giderim" düşüncesiyle düşmanın politikalarına alet oluyorlardı. İnançlarını az da olsa koruyabilenler, 14 Temmuz Ölüm Orucu'ndan sonra, ihanet politikası boşa çıkarıldığında, mahkemede itiraflarını geri aldılar ve partiyi savundular. Bu dönemde henüz tehlike tümden ortadan kalkmamıştı. Emir-komuta sistemi devam ediyordu. Ağır cezalara çarptırılacakları da belliydi, buna rağmen geri aldılar.

- O zor günlerin sınavından geçerken Merkit ve Dönmez gibilerinin bitmişliğini ve çürümüşlüğünü açığa çıkartan gelişmeler olmasaydı ve bu insanlar merkez komitesi üyesi olma konumlarını sürdürselerdi, gelecekte verecekleri tahribatın korkunçluğu konusunda da bir şeyler söylemek ister misin?

- Kuşkusuz daha fazla tahribat yaratırlardı. O açıdan da, bir yerde bu ayrıştırma, ayrışma ortamları, sınıf mücadelesinde safların temizlenmesi bir olumluluktur. Kaçınılmaz sonun, daha fazla tahribat vermeden erken ortaya çıkarılması anlamında bir olumluluk. Sorunu basit bir düzlemde koyamayız. "Vahşet olsun, uygulamalar sert olsun da insanlar sınansın!.." Bu yaklaşım doğru değil. Çünkü sınıf mücadelesi bir süreçtir. Bir-iki günlük iş değil, yaşamın bütününe yayılır. İnsanlar savaş meydanlarında, düşmanla savaşın her alanında gerçek kimliklerini konuştururlar. Kişilikler mücadelenin gereklerine göre donatılmamışsa, günün birinde mücadele kendisine denk düşmeyenleri kusar. Böyleleri gerçek kimliklerini sonsuza kadar saklayamazlar. Birkaç yıl ve belli bir ortamda gizleyebilir, ama bir noktadan sonra çürümüşlüğü açığa vurmak zorunda kalır. Pratik ayrıştırır.

Çünkü devrimin yasaları vardır. Devrimci mücadelenin pratiği, insanın sübjektif niyetlerine göre şekillenmez. Mücadelenin zor koşulları gerçekliğinin farkında olmayanlara da gerçek kimliğini gösterir. Diyarbakır'da bu süreç; tutsaklar için o cehennem ortamından sağ çıkıp çıkmayacağı, dayatılan ağır bir ölümü kaldırıp kaldıramayacağı şeklinde somutlaşıyor. İnsanlar kendi kimliklerini ölümün turnusolünden geçiriyor. Bu sınavdan yenik düşüp itirafçı olan biri, korkusunu aşıp itiraflarını geri aldığında daha ağır bir yönelimle karşılaşıyor. Eğer onu düşmanın kucağına iten sadece ceza alma korkusu olsa gitmemesi veya gittikten sonra da geri gelmemesi gerek. Burada mihenk taşı ölüme ve vahşete karşı tutumdur. Kalanlar bu yüzden orada kalıyor. Diğerleriyse ölüm korkusunu ve vahşeti yenebildikleri için geri dönebiliyor.

- *"Bir yerde çemberi yırtıyorlar" diyorsun. Sürekli ölüm korkusuyla yaşanmaz ki.*

- Bunları o noktaya götüren normal bir ölüm değil, kurşuna dizilseler veya hemen asılsalar en azından bir kısmı hemen kabul edebilecek durumda dedik. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde dayatılan ölüme dayanamadıklarından çoğunun itirafa yöneldiklerini görüyoruz.

- *Yani onları etkileyen ölüm değil, dayatılan ölümün biçimiydi öyle mi?*

- Evet... Yaşama, günün yirmi dört saatine sinmiş, ağır ağır işleyen, her türden insani edime yansıyan bir ölüm. Kimileri buna dayanamıyor öyle bir ölümü kaldıramama var. Bu politikanın aleti olanlardan bugün idam almış, dosyası mecliste bekleyen arkadaşlar var.

- *Yargılamalar sürecinde bazı itirafçıların birbirini korumaya çalışması, bazı olayları ve bilgileri birbirine karşı şantaj unsuru olarak kullanmaları söz konusu muydu?*

- Durumunu hafif gösteren itirafçılarla karşılaştık. Birbirleriyle didiştiklerini de gördük. Bu işi yapan insanların niteliğine bakıyoruz; insan sözünü kullanıyoruz, ama insanlardan özür dileyerek.

- *"İnsan eskisi" diyelim.*

- İnsan eskisi, ama içinde insan sözcüğü geçen bir anlatımı bunlar için yapmamak daha doğru olur. İnsani hiçbir kaygıları kalmamış, insanlığa karşı suçlu yaratıklardır. Her şeyi yapmalarını beklemek de çok doğal. Sadece mahkeme karşısında değil, günlük yaşamlarında da biraz daha avantajlı duruma gelmek, idare önünde daha "itibarlı" ve "güvenilir" bir konum yaratmak, diğerlerinden bir adım daha öne çıkmak amacıyla geçmiş ilişkilerini, bilgilerini birbirine karşı şantaj unsuru olarak kullanmışlar.

Örneğin, kimisini idareye yaranmak için kendisini "en kral itirafçı" olarak göstermek. Esat'ın en iyi kapı kullarından biri olduğunu kanıtlamak için birbirleriyle yarışmışlar. Birbirlerini ihbar etmeler, bilgi vermeler, suçlayıcı ifade hazırlamalar yaşanmış. Birisinin çelişkisi açığa çıktığında veya mahkemede anlatmadığı bir olayı bilen başka bir itirafçı ortaya çıkar da anlatırsa kendisi için büyük bir tehlike olur, mahkeme karşısında inandırıcılığını yitirirdi. Doğal ki bu itirafçının hiç mi hiç istemediği bir durum. Ama bu işi zor karşısında açısından sözünü ettiğim bu durum ciddi bir sorun yaratmıyordu. Bu işi bile isteyerek yapan, artık kendisini o kapıya bağlamış olan, sadakatinden kuşkulu bir izlenim verirse düşman karşısında da durumu tehlikeye girerdi. Bu yüzden de

açık vermek istemiyorlar, düşman kapısından ekmek yemeye devam etmek için ellerinden gelen tüm çabayı sergiliyorlardı.

- *İtirafçı olmasına ve çözülmesine rağmen niçin bazı olayları saklıyor, birbirlerine karşı onları şantaj unsuru olarak kullanıyorlar?*

- Eğer her şeylerini ortaya dökerlerse durumlarının ağırlaşacağı kaygısı var. Bazı itirafçılar kaygılar yüzünden kendileriyle ilgili olan bazı ciddi olayları ve ilişkileri açıklamayıp saklamışlardı. Herkes hakkında ifade vermiş, ama o olaylarda kendisini es geçmiş. Böyle davranmalarının mantığı da var: "Verdiğim zarardan ötürü devlet beni affetmez. Bugün affetmiş görünse de güven olmaz, yarın değişik biçimde hesap sorar" kaygısı taşıyor. Ayrıca o dönemde henüz pişmanlık yasası da çıkmamıştı. İtirafçılığı teşvik eden özel bir yasanın olmadığı dönemlerde itirafçılar 59. maddenin uygulanmasını sağlamaya çalışıyorlardı. Eğer idam almışsa 59. madde uygulandığında cezası müebbette düşerdi. Aslında koşullarda müebbetle idam arasında pek fark yoktu. İşin bu yönü de var. Bu yüzden itiraf yaparken katıldığı her şeyi açıklamıyor. Gizlediği bir şeyi, başka bir itirafçının açıklaması mahkeme karşısındaki inandırıcılığını tehlikeye sokardı. Böyle durumlarda aralarında anlaşmalı ifadeler verme, birbirini tehdit etme oluyordu. Bu tehditler günlük yaşamda bir kaşık fazla yemek almada bile kullanılıyordu.

Örneğin Şahin itiraf yaptığında işin başında bazı olay ve ilişkilerini anlatmamış. Yıldırım itiraflara başlayınca, Esat Oktay Şahin'in verdiği ilk itiraflarını ona okutuyor. Yıldırım, Şahin'in ilgisi olan bazı olayları anlatmadığını görüyor ve Esat Oktay'a söylüyor. Esat da Şahin'deki bilgileri almak için Yıldırım'a danışıyor. Yıldırım "Eğer Hayri Durmuş itiraf yazmış, her şeyi anlatmış, haberin olsun!.. denilirse, Şahin hemen eline kağıt kalem alır, sakladığı şeyleri de yazar" diyor. Esat Oktay gidip Şahin'e öyle söylüyor. Ve Şahin hemen kağıda kaleme sarılıyor.

- *O anda kim bilir ne korkular yaşamıştır!*

- Bu korku ve panik aklını başından almış zaten. Böyle bir şeyin doğru olup olmadığını araştırmaya bile kalkışmıyor. İdare itirafçıların ruh hali ve aralarındaki çelişkilerin farkında. Onlara istedikleri şeyleri yazdırmak için böyle basit oyunlar bile yeterli oluyor. Şahin'i paniğe sürükleyen neden, "eğer bir başkası benden önce anlatmadığım şeyleri anlatırsa, samimi olmadığım ortaya çıkacaktır" düşüncesidir. Samimi itirafçının samimiyetsizliğinin mahkemeye yansıması olur mu! H. H.

Karakuş'un durumu da çarpıcıdır. İtirafçıların hepsi daha önce bildiğimiz, tanıdığımız insanlar. Karakuş'u da iyi tanıyoruz. Rıza hepimizden daha çok tanır. Karakuş itiraflarını öylesine kurguluyor ki, açıkladığı tüm olaylarda mümkün olduğu kadar kendisini sıyırmaya, olaylara karışmadığını göstermeye, ayrıca konumunu da genel örgütsel işleyişimize ters açıklayıp sorumluluğunu hafifletmeye çalışıyor. Bu arada olayları kimin yaptığını bilen biri görünümünü de verme çabasında. Olayları açıklarken, kendini sorumluluktan sıyırıp duyumlardan yola çıktı. Örneğin; "duydum", "bu olayı daha önce falan kişi bana anlattı" vb. şeyleri söyleyerek insanları suçluyor. Kendisinin planladığı, bizzat katıldığı çok olay söz konusu. Kars'tan Ankara'ya kadar faaliyeti olmuş. Mahkemede "itirafçılar arasında en samimi itirafçı" pozlarında. Görünüm bu, ama birçok olayı hasıraltı etti, bazı şeyleri de geçiştirerek değindi.

- Aslında geçmişte yaptığı işlerin tarafınızdan bilindiği, iplerinin sizin elinizde olduğunun farkında, ama devrimci duyarlılığınızı kullanıyor değil mi?

- Evet, devrimci anlayış ve ilkelerin kullanılması, onların ardına gizlenip bizi vurmaları var. Onların yol ve yöntemlerinin kullanmayacağımızı çok iyi biliyorlar. Mahkemede bu şu olayı yaptı vb. demeyiz. Karakuş, bu olayları bildiğimizi biliyor, ama mahkeme karşısında onun durumuna düşmeyeceğimizi de iyi biliyor. Bu konuda çok rahat hareket ediyorlar. Fakat itirafçıların birbirleriyle ilgili bildiklerini saklama veya ortaya çıkarma söz konusu olduğu zaman durum değişiyor. Pazarlıklardan tutalım da çatışmalara ve kavgalara kadar uzanan bir yığın tutum oluyor. Baskıya dayanamayanlar itirafçı olurken, mümkün olduğunca kendilerini bir noktada tutma düşüncesiyle aralarında anlaşılıyorlar, geçmişte yaptıkları birçok şeyi –aynı bölgede çalışmış olanlar– nasıl gizleyeceklerini planlıyorlar. Her şey onların isteği doğrultusunda gitse bir sorun çıkmayacak. Ancak bunlardan iyice batan olur, diğerlerinin aleyhine ifade verirse planlar suya düşer, birbirlerini suçlamaya başlarlar. Mahkemede karşılıklı birbirlerini yalancılıkla, samimi olmamakla suçlarlardı. Ya da Şahin gibilerinin aleyhlerinde ifadeleri olur, yine yalancılık, samimi olmamakla suçlarlardı. Ama şunu diğer hainlerin durumuyla karıştırmamak gerekir. Mahkemede çelişki çıksa ve zorda olsa da verdiği bilgide ileri gitmeyenler de var. İnsanlara fazla zarar vermeyelim, işkencelerden biraz kurtulalım düşüncesiyle o ağa düşenlerin bir kısmı da gizledikleri, bilinmeyen olaylar açığa çıkınca daha ileri gidiyor, çatışmaları başlıyor.

- Burada örneklendirebileceğiniz, olaylar var mı?

- Böyle olaylar daha çok birlikte duruşmalara çıkmadığımız Elazığ ve Diyarbakır gruplarında oldu. Bizim grupta H. H. Karakuş, Hilvan'la ilgili bir şeyler anlattı. Zararını azaltır diye Hamit Kandal kalkıp onu yalanladı, tam tersi ifade verdi. Nihat Kaya katıldığı olayı kabul etti. Osman Gültekin onun örgütten korktuğunu, her şeyi anlatmadığını heyete ısrarla söyledi. F. Yılmaz Askeri Konsey üyesi –kendi ifadesine göre– H. H. Karakuş, Hilvan yerel sorumlusu, Yıldırım Merkit Merkez Komite üyesi. Yıldırım, mahkemede: "Ben Merkez Komite üyesiyim, biz sadece genel politikaları belirleriz. Eylem kararı almaz, katılmayız" diyor. Ve topu üzerinden atıyor. Top Karakuş'a geliyor, Karakuş: "Bizde siyasi örgütlenmeyle askeri örgütlenme ayrıdır, biz siyasi örgütlenmenin unsurlarıyız, eylem kararı almak, yapmak görevlerimiz arasında değil. Eylem kararını Askeri Konsey alır ve yaptırır" deyip top üstünden atıyor. Halbuki Karakuş dışarıda Askeri Konsey'den kesinlikle habersiz, içerde öğrenmiş. Bu defa F. Yılmaz, "Askeri Konseydeyim, ama ben bu işin sadece eğitim işlerini üstlendim. Eylemlerin dışındaydım, onları Rıza Altun ve Mehmet Karasungur yapıyor, yaptırıyorlardı" diyor.

Sonuçta top dönüp dolaşıp yine üzerimizde kalıyordu. Görüldüğü gibi çelişki içindeler, ama anlaşmalılar ve birbirlerini kurtarmak istiyorlar. Birbirlerinin üstüne gitmiyorlar. Hazırladıkları senaryoda top en son bizde kalmak zorundadır. Biz, itirafçıların siyasi, örgütsel çarpıtmalarına yanıt veriyor, kendilerini yalanlıyoruz. Ancak onların konumuna düşmüyoruz, şu olaydan sorumludur, şu olaya katılmış demiyoruz.

- Sonradan bu anlaşmalar bozuldu değil mi? İtiraf psikozuna anlaşma mı dayanır?

- Çoğu zaman bozuldu. Aralarındaki çelişkileri doğal ki gideremezlerdi. Ayrıca ne anlaşması olacak ki! İhanetin kuralı, ölçüsü mü olur?Her şey birey olarak kendilerini kurtarmak içindir. Davayı, dava arkadaşlarını terk edip hançerleyenler birbirine mi sadık kalacak? Mümkün değil. Bir bölgeden gelen itirafçılar, "Şu olayları gizleyelim, şunları kabul edelim" deyip anlaşıyorlar. Bir süre sonra aynı bölgeden yeni bir insan yakalanıyor ve gizlenen olayların bir kısmını açıklıyor. Böylece kurguladıkları plan bozuluyor. Mahkemedeki "güvenirlilikleri" azalıyor, yalan ve iftiraları da ekleyerek güven verme yarışına giriyor ve aralarında rekabet başlıyordu. Burada hızla düşmana bir koşuş vardır. Bu koşuş bataklığa sonuna kadar

gömülmektir. Rekabet de o bataklığa kimin daha çok batacağıyla ilgilidir. Kim ne kadar çok alçalırsa o "kazanacak"! Sınırsız alçalan rekabeti kazanacak. Telaş, panik ve ardından da suçlamalar, atışmalar birbirine kin kusmalar gırla gidiyordu.

- Alçalmaların, ben merkezliğin en aşağılık durumlara tanık olma, duymak bir biçimde onların içyüzünü görmek gerçekten insanın ruhunu daraltıyor, bunaltıyor.

- O duyguyu biliriz. Cezaevi ve mahkemelerde gerçek yüzlerini tanıdık... Bunaldık... Tiksindik... tanıma gelmeyen duygular yaşadık. O dönemde ilginç örnekler de çıktı. Biraz da onların dışında gelişti, sınır patladı, itiraf yaygınlaştı. Daha önce itirafçıların ifadelerini kabul etmeyenlerin bazıları itirafçı oldu. Kendince durumunu ağırlaştırmamak için yine o ifadelerin kendisiyle ilgili olan bölümlerini kabul etmedi. Daha önce kendisini savunmak için düzmece ifade vermiş birisi itiraf yaptıktan sonra da aynı anlayışa düzmece ifadesini sürdürüyordu. Halil Öcüt bunlardan biriydi. Öcüt, Siverek'te kısa bir süre kalmış, çatışmanın birinde yaralanmıştı. İtiraf öncesi mahkemede, bulunduğu mahalleye Bucaklıların yaptığı saldırı sonucu yaralandığını söylemişti. Bu doğru değildi, ama kendisini yalanlamamak, durumunu ağırlaştırmamak için itiraf sonrası da aynı şeyi söyledi. Katıldığı olayı ve yaralanma biçimini sakladı.

- Sizce karşı-devrimin bu politikaları ne kadar başarılı oldu? Mahkemede verilen cezaları somut olarak ne ölçüde etkiledi. Hukuki kanıt olmaları söz konusu mudur?

- Bizim cezalandırılmamız, mahkemelerin yaklaşımı, itirafların "hukuki kanıt" olarak kullanılması çok geniş bir konu. Her şeyden önce cezalandırılmamızda polis ifadeleri esas alındı. Polis ifadeleriyle ilgili yargı tarafından alınmış kararlar da var. O ifadeler tek başına delil sayılmıyor. Başka yan kanıtlarla beslenmeleri gerekir. Büyük bir dava. Yüzlerce sanıklı. Olaylar çok sayıda insana yıkılmış. Bir olayda bazen yirmi-otuz kişi birden yargılanıyor. Her birinin de değişik anlatımları var. Mahkemeler bu konuda çıkmaz içinde. Polis ifadelerini esas alıyorlar, ama bu çelişkileri gideremiyorlar. Büyük bir zorlanma var. Bu zorluğu aşmada en büyük sığınakları itiraflar oldu. İnsanları itirafçılaştırmak için bu kadar yüklenmelerinin bir nedeni de bu çıkmazdı. Onu itiraflarla aşmak istediler. Ancak yüzde sekseni itiraflarını geri aldı. En ilginci, geri almalara rağmen bu ifadeler belge, delil olarak kullanıldı. Hukukçu

değiliz, ama kaba hatlarıyla da olsa biliriz, o ifadelerin delil olarak kullanılmaması gerekir. Ama "hukuki" delil olarak hem de en yaygın biçimiyle kullanıldı, temel alındı. Bizi imha etme, etkisiz kılmasının bir parçası olan mahkemelerde, hakkımızda verilen idam ve ağır cezaların altında itirafçıların, hainlerin de imzaları vardır. Suç ortaklığı yapmışlardır. İhanet kurumunun, halkımızın bağrına saplanmış bir hançer olarak kendisini konuşturduğuna tanık olduk. İhanete karşı amansız davranmak, insan olmanın doğal bir gereğidir.

Konuyu Başkan Apo'nun şu sözleriyle bitirelim: "(...) İçteki hainin hesabı görülmeden, dıştaki despota karşı başarı kazanılamayacağını çok iyi bilen PKK, ihanet ve ceza ikilemini artık baş başa koşturan bir harekettir. PKK hareketi, 'nererede ihanet varsa orada ceza da vardır' gerçekliğini yaşatmaya kararlı olanların hareketidir. Ve bütün bunları da en hayati özelliği haline getirmenin, büyük bir kin ve öfkeyi ihanet üzerine boşaltmanın gereğine inanan bir güçtür. Bu aynı zamanda Kürt halkının yurtsever görevlerinin de başında gelmektedir. Halkımızın direnme hakkı nasıl meşruysa, kendini savunmak hakkı da meşru ve kaçınılmaz bir görevdir. Hiç kimse, hangi nedene dayandırılmak istenirse istensin, halkımızdan ihanete özgürlük tanımasını isteyemez. Tarihimizde derin kökleri bulunan ve halkımızın köleleştirilmesinin baş sorumlusu olan ihanetin affedilemeyeceğini, ajanlaşmanın ve işbirlikçiliğin üzerine acımasızca gidileceğini çok açık olarak söylüyoruz."*

***Parti gerçekliğimizde devrimin zaferini görmek. (Seçme Yazılar cilt-II, sayfa 112)**

Trajik bir düşüş: Hasan Hüseyin Karakuş

- Anlatmak istediğiniz başka olaylar var mı?

- İnsanı düşündüren, mantığını zorlayan, H. H. Karakuş'un durumu var. PKK Ana Davası'nın en önemli grubu, Urfa grubudur. Siverek, Hilvan çatışmalarında çok sayıda olay var. Ne mahkemeler, ne de polis işin içinden çıkamıyor. Tıkanıklığın aşılması, mahkemenin rahatlatılması gerekiyor. Bu grupta Hamit'in ve Osman Gültekin gibilerinin itirafları var, ama bilgileri çok sınırlı. Osman katıldığı bir-iki olayı açıklamış. Örgütsel açıdan da bildikleri çok sınırlı. Yine en çok itiraf yapan Halil Öcüt de sınırlı şeyler biliyor. H. Öcüt birkaç gün Siverek'te kaldığını söylüyor, sözünü ettiği bir-iki olayı da birbirine karıştırıyor. Özellikle Siverek'te olan biten olayları açıklamıyorlar.

Karakuş itiraf yapınca Hilvan'da sekreter olduğunu açıklayıp eteğinde ne varsa döktü. İftiraları faaliyet yürüttüğü Hilvan'la sınırlı kalmadı, Siverek'teki olayları, ilişkileri de anlatmaya kalktı. Halbuki Siverek'e hiç gelmemiş. Ne Siverek ona bağlıdır, ne de kendisi orada kalmıştır. Hilvan dışında, bölgedeki faaliyetlerimiz hakkında bilgisi yoktu. Konumu bu olduğu halde itiraflarını bölgesel düzeye taşırdı. Ve "itirafları" mahkemeyi rahatlattı, soluk aldırdı. Zira bir yerde Siverek, Hilvan olaylarını kendi açılarından "açıklığa" kavuşturmada, cezalandırmada, hukuki kılıf yaratma fırsatını yakalamışlardı. Deliller açısından bakıldığında korkunç bir durum söz konusuydu. Siverek'e hiç gelmemiş ve hiçbir şey bilmiyor, ama kalkıp oradaki bütün arkadaşların isimlerini, örgütsel konumlarını, hangi alanda çalıştıklarını, hangi olaylara kimlerin katıldığını anlattı. Yeni açılan davalardaki bazı olaylara değindi.

- İyi de nasıl olabiliyor bu?

- Bizimle hücrelerde kalmış olmasını kullanıyor.

- Daha önce ona gerçekten siz anlattınız mı?

- Sohbetlerimizde, olayların bir kısmını benim anlattığımı, bir kısmını da Rıza'dan duyduğunu söylüyor. Dışarıda faaliyetler kendisine rapor edilmiş değil. Bizim de içerde aynı şekilde aktarmamız söz konusu değil. Ne böyle bir işleyiş var, ne de zorunluluk. Anlatılan şeylerin hemen hepsi uydurma.

"Sohbetlerimiz" dediği şey ise genelde olaylar, bölgedeki pratik ve siyasi gelişmeler, çıkan sonuçlar, yetmezlikler vb. konularda yapılan soh-

betlerdi. O sohbetlerin yorumlanması ayrı bir durum, ama olayları kimlerin yaptığı şeklinde tartışmalar gibi gizliliği gerektiren şeylerin anlatılması söz konusu değil. Partinin gerçekleştirdiği olayları mahkemede açıklıyoruz, gerekçelerini ortaya koyuyoruz. Ama eylemleri yapanların kimliğini vermiyoruz. Karakuş itiraflarını neye dayandırıyor? Güya anlatımlarımıza! Biz de yalanlıyoruz. Bu yalanlarını destekleyecek ifadeler, yan unsurlar yok. Bu durumda ifadesinin geçersiz sayılması, delil olarak kabul edilmemesi gerekir. Ama kararda tam tersi bir durum görüyoruz. Bize verilen cezalarda, polis ifadesi ve Karakuş'un itirafları temel alındı.

- *"Gerçekleri ifade etmediği halde böyle ele alındı" diyorsun.*

- Evet... Adamın olaylarla bir ilgisi yok. Olaylar iddianamenin mantığına uygun kurgulanıyor. Siverek bölgesinde yakalanan arkadaş sayısı azdı. Bu aktif militanlara polis tüm olayları yıkmıştı. Karakuşun da üstün çabalarıyla hepimiz o olaylardan ceza aldık. İtirafçıların ifadelerinin en pervasız biçimlerde kullanılmasının yanında, mahkemenin cezalandırmada takındığı politik tutum da gözardı edilmemeli. İlginç olanı da; itiraflarını geri alanlar hem ceza indiriminden yararlandırılmadı, hem de ifadeleri delil olarak değerlendirildi. "Yalandır, ben bu ifadeleri baskıyla hazırlamak zorunda kaldım" dedikleri o "itiraf"lar mahkemece doğru görülüp aleyhimize kullanıldı!

- *Gerçekten de çok ilginç.*

- Kararlara bakılırsa, bu söylenen hepsi açıkça görülür.

- *Eğer adam doğru söylüyorsa, ceza indiriminden (pişmanlık Yasasından) yararlandırılması gerek, ama yararlandırılmıyor, buna karşın söyledikleriyle o da, siz de cezalandırılıyorsunuz!*

- Evet, onların ifadeleriyle bizi vuruyorlar, ama bunun onlara bir faydası dokunmuyor, onları da vuruyorlar!.. Daha sonra pişmanlık yasası da çıktı. Eğer o ifadeler doğruysa, bizim ceza almamızı gerektirecek boyutta bir doğruluğu içeriyorsa, o ifadeleri verenlerin de en azından pişmanlık yasasından yararlandırılması gerekirdi. Ama yok, işlerine geldiği gibi davranıyorlar. İtiraflarını geri alanlar arasında idam alanlar da var. Dosyaları onaylanmış, mecliste bekliyor. Açığa çıkan nedir? Her adımda mahkemelerin hukuki değil, siyasi davrandığıdır.

- *Olayı somutlaştırmak, için birkaç isim verebilir misin?*

- İsimin önemi yok. Yaklaşım, politika, mantık isimden önce gelir. Yalnız Elazığ grubunda hatırlayabildiğim kadarıyla 22 kişi ifadelerini geri aldı.

- İtirafların yüzde sekseninin geri alınmasının en önemli nedenleri nelerdi?

- Bu, 1982 Ölüm Orucu'ndan sonra gerçekleşti. Eylem süreci tersine çevirdi. Mazlum'un, Dörtlerin eylemi, ölüm orucu insanları kendine getirdi. İnsanlara yeni bir ruh verdi, çıkış yolu gösterdi. Ve gidenlerin yüzde sekseni geri geldi. İtirafların delil olarak kullanılması çok çeşitliliği içeriyor. Nihat Kaya örneği var; devrimcilik yapmaya niyeti olmayan biri. Büyük bir olaya katıldığı iddiası var. Nasıl olursa olsun dışarı çıkmak istiyor. O vahşete de dayanamıyor, inançlarını yitirmiş, bezmiş. Ama hainleşmek, halka ve partiye karşı kullanılmak da istemiyor. Öğretmendi, bir şeyler biliyordu. Nihat en sonunda kalkıp suçlandığı olaya katıldığını açıkladı. Ancak sadece kendisiyle ilgili açıklamada bulundu. Bu bilgiler mahkemeye yetmiyordu. Her şeyi anlatması için Nihat'ı da sıkıştırdılar. Sonunda onu gizlice mahkemeye çağırdılar.

- Gizli celse mi yapıyorlar?

- Gizli celse değil. Gruptan ayrı, tek başına çağrılıyor. Gizli celse konusunda mahkemece alınmış bir karar yok; tutanaklara geçmeyen bir durum. Yeniden sıkıştırıyorlar, bir şeyleri daha kabul ettiriyorlar, fakat sonuçta, Nihat istenilen düzeyde ifade vermiyor. Olayın kendisiyle ilgili yönlerini anlattı. Pişmanlık yasasından yararlandırmadılar, müebbet aldı, tahliye etmeyip süründürdüler. En son 1988'de Yargıtay'a tekrar itiraf dilekçesi yazmış. Ailesi uğraşmış. Yargıtay aşamasında tahliye edildi. Çarpıcı ve temel bir yaklaşım da mahkemenin kişilerin niteliğine, politik, örgütsel konumuna göre ceza vermesiydi. Katıldığın olayın çokluğu, azlığı hiç önemli değil. Önemli olan; o an hâlâ partiyi savunman, aktif biri olman. Artık insanların niteliği konusunda genelde gizli saklı bir şey kalmamış, faaliyetler büyük oranda biliniyor. Uzun süren bir yargılama sonucu mahkeme heyeti yargıladığı insanları şöyle veya böyle tanıyor. Polis ifadeleri, duruşmalar, cezaevinde tutulan raporlar önünde, kimin ne olduğunu biliyor. Kişilerin bu süreçte takındığı tutum da ortada. Mahkemeler bu tutum ve bilgiler ölçüsünde karar veriyor.

Örneğin herhangi bir olaya katılmış bir köylü 125'ten yargılanıyor. Döneme uygun olarak 125'liklere idam vermesi gerekiyor. Böyle davranırsa yüzden fazla idam çıkacak. Sayının fazla olması devleti biraz aşıyor, ağır geliyor. Sayıyı kırk-eliye indirecek! Köylüleri veya duruşmalarda aktif tavır takınmayanları öncelikle eliyor. Ana davada 35 idam, bir o kadar da müebbet kararı çıktı. Ama o müebbetler de 59. madde

uygulanarak idamdan düştü. Bunlar hemen hepsi sıradan taraftar, köylüler, sempatizanlar. Ama partililere 59'u uygulamadı. Bazı unsurlar daha dışarıdayken devrimciliği bırakmış, kaçmış. Onların bazılarının çok ağır ceza almasını gerektirecek durumlar olduğu halde sırf geçmişte hareketten ayrıldığı için cezayı en alt sınırından veriyorlar. M. Barlin örneğini verdik, birçok öldürme olayıyla ilişkisi olan biriydi. On yıl aldı. Yine sadece bir polisi dövdüler diye 8,5 yıl yatan insandan söz ettik.

Artık itirafçı yapabildiklerini yapma, düşürebildiklerini düşürme, koparabildiklerini koparma, PKK aleyhine tek bir sözcük de olsa alma amaçlandı. Giderek de ölçü PKK'yi savunmamaya kadar indirildi. Bu ayrıştırma ceza vermeye açıktan yansıtıldı. Partili olup da siyasi savunma yapmayanlara ceza verirken daha ılımlı yaklaştılar. Ama tavırlarındaki politikliğin en çıplak hali bizlere ceza verirken açığa çıktı. Dört dörtlük bir politik tutumla karşılaştık. Sonuçta hem itiraflar, hem de daha önceki uygulamaların tüm mahkemelerin kararlarına somut bir biçimde yansıdı. Dışına düşen durumlar istisnadır, dikkatlerinden kaçmıştır. Politik tutumun en çıplak yansımalarından biri de, itirafların geri alınmaya başlandığını gördüklerinde, duraksatarak zamana yaydığı duruşmaları yeniden hızlandırmalarıydı. İtirafların semeresini almak ve mahkemelere yansımasını sağlamak için duruşmaları yavaşlatmışlardı. Durum tersine dönünce, yeniden hızlandırdılar ve grupları sonuçlandırmaya başladılar. İhaneti yasallaştırmak için Diyarbakır ve diğer bölgelerdeki askeri mahkemelerin, savcıların, itirafçı hainlerin birçok girişimi, çabası oldu. Konuyu cunta ve sonrası hükümetin gündemine sokmada etkili oldular.

- 1985 Haziran'ında çıkarılan "Bazı suç failleri hakkında uygulanacak esaslara ilişkin yasa", yani pişmanlık yasası Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde tutuklular üzerinde önemli etkiler bıraktı mı?

- İtiraf politikasının Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde nasıl gündemleştirildiğini koyduk. Sonraki "sivil" hükümetin konuyu gündemleştirmesini ve diğer bölgelerdeki bu çabaları görmek, yerli yerine oturtmak gerekir. Diyarbakır'da yasadan çok önceleri gerçekleşen bir eleme yapılmıştı. Yani yasa çıktığında saflar belirgin ve netti. Ayrışma en yakıcı biçimiyle yaşanmıştı. 1985'te düşman şiddete yönelemiyor; bu faktör olmayınca değişik vaatler, çağrılar Diyarbakır'da etkisiz kalıyordu. İnsanlar zorlu deneyler yaşamış, az çok gerçekleştirilmek istenen şeyin farkına varmıştı. Düşman hedefini öylesine genişletmişti ki, en sıradan

köylüleri bile itirafçı yapmaya girişmişti. 1985'te hoparlörden sık sık yapılan ihanet çağrıları yanında inanç yönünden zayıf bildikleri insanları çağırıp konuştular.

- *"Pişman olursan kurtulursun" gibi bir yanılsamalı görüntü vardı. İhanetin bu yumuşatılmış biçimi aileler üzerinde oldukça etkiliydi. Birçok aile; "Oğlum pişman ol dışarı çık" demeye başladı. Sizde bu tür yaklaşımlara rastlandı mı?*

- Ailelerle oynamak istediler. Düşmanın Diyarbakır'da ailelerimizle sürekli oynadığını, bize karşı kullanmayı amaçladığını, karşı-devrimin bir silahı haline getirme çabası olduğunu anlattık. Bu çabaların döneme göre biçimi değişti, ama özü hep aynı kaldı. Bazen vaat, bazen şiddet, yıldırma ve tehdit şeklinde hep sürdü. Pişmanlık yasası çıktığında da aileleri söylediğin gibi kullanmak istediler. "Devlet çocuklarınızı affedecek, pişman olduklarını söylesinler hemen dışarı çıkacaklar, çıktıklarında da ne yaparsa yapsınlar" diyerek onları daha fazla üzerimize salmaya çalıştılar. Ama sonuç olarak pişmanlık yasasının gerek Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki tutsaklar üzerinde bıraktığı etki, gerekse Diyarbakır Askeri Mahkemeleri'nin ihaneti kullanarak ulaşmak istediği sonuç tam bir fiyaskoydu. Diyarbakır'da yasanın çıkmasından sonra başvuran tek kişi, psikolojik durumu iyi olmayan, yalpalayan H. Öcüt'tü. Ayrıca teslimiyet döneminde, bitmiş, pişmanlık göstermiş, henüz dışarı çıkmamış birkaç kişi vardı. Bunlar dilekçe vererek yasadan yararlanmak istediler. Onlar da yararlandırıldı ve tahliye edildi. Şahinler, Merkitler, Karakuşlar, kısacası itirafını geri almayanların hepsi yararlandırılıp kısa sürede salıverildi. O aralar epey çağrı yapıldı. Basına da yansıdı, TRT de verdi. Onca tantanaya rağmen sanırım Türkiye ve Kürdistan genelinde 300-350 civarında bir sayıya ulaştı.

- *Yanılmıyorsam şimdikiler hariç 500 kişi civarında olmalı.*

- Aslında fazla bir sayı da değil.

- *Yasanın gerçek yüzünü açığa çıkarma konusunda çabalarınız oldu mu?*

- Evet oldu. Önce yasayı tanımlamak gerekiyor. İhanet ettirme olayından söz ediyoruz, ama bu sıradan bir ihanet değil. Sınıfsal ve ulusal kurtuluş mücadelesine atılmış insanlara dayatılan bir ihanet. Eşitlik temeline dayalı özgür insanların boy vereceği bir geleceğe ulaşmak için yürüyüşe çıkmış insanlara dayatılan bir ihanet!..

Yani gelecekten özgür bir yaşamdan, insanlaşmadan vazgeçme, in-

sanlığa karşıt, tarihin tekerleğini geriye çevirmek isteyen bir ihanet. İnsanlığın tarihsel gelişim sürecinde elde ettiği kazanımlar, birikimler ve değerlerin tümünü reddeden, yerle bir eden bir ihanet. Neye karşı pişman olacaksın? İnsan olduğun ve bütün bu değerlere sahip çıktığın için mi pişmanlık göstereceksin? İnsanlık adına ne varsa hepsine ihanet etme var. Büyük bir kalleşlik, arkadaşını, davanı arkadan hançerleme olayı söz konusudur.

- *Yasayı etkisiz kılmak için pratikte neler yapıldı?*

- Örgütsel olarak yoğun çalışmalarımız oldu. Kimi arkadaşlarımız soruna yüzeysel bakıyor; kavrayamıyordu. Kitleye kavratılması, yaşamın bütünlüğü, bağımsızlık mücadelemiz ve Türkiye'deki devrimci güçler açısından ne anlama geldiğini, neyi ifade ettiğini bilince çıkarılması ve ideolojik bir çalışmayla yerli yerine oturtulmalıydı. Bu konuda 35'teki arkadaşlar arasında yoğun sohbet ve tartışmalar oldu. Gizli de olsa koğuşlara ulaştırabiliyoruz. Ayrıca mahkemeye gittiğimizde arkadaşlarla konuşabiliyoruz. Dikkatlerini çekiyor, devletin amaçlarını, yasanın özünü kavratmaya çalışıyorduk. Pişmanlık yasası hakkında merkezi olarak geniş bir değerlendirme de yaptık. Talimat temelinde, yasanın özünü kavratıcı değerlendirme yazısını bütün koğuşlara iletip kitlemize okutulmasını sağladık.

Bu perspektifle cezaevi yapımızda davranış bütünlüğü sağlandı. İdarenin tutuklular ve aileler üzerinde oynamak istediği oyunlar sergilendi. O yazılarımızda arkadaşların ailelere nasıl yaklaşması gerektiğini de ele almıştık. Onlara daha çok ikna temelinde yaklaşılmasını istemiştik. Bazı arkadaşlar tepkisel yaklaşıp pişmanlık öneren ailelerine karşı sekter ve itici olabiliyordu. "Bana nasıl ihanet teklif edersin" diyerek ailesini kovuyor, tersliyordu. İstenmeyen, kırıcı, olumsuz gelişmeler yaşanıyordu.

Yasanın sadece; "pişmanım" demek olmadığını, aynı zamanda arkadaşları aleyhinde ifade vermesi, kendisini kurtarmak için birkaç kişiyi darağacına göndermesi gerektiği de anlatılıyordu. Zaten ailelerimizin üzerimize ifade veren itirafçılara karşı büyük bir kini vardı. Benimsemiyor, uzak duruyorlardı. İkna çabalarımız ve doğru yaklaşımlarımız olumlu sonuç verdi. Aileler durumu kavradıkları için artık teklif etmiyorlardı. Toplum da muhbirliği, itirafı, ihaneti benimsemiyor. Birbirine kalleşlik etme, özellikle arkadaş olanların birbirini hançerlemesi hiç kabul görmez. Üzerinde durulması gereken bir başka yan da devletin vesikalı ihaneti topluma yaymasıdır. İşlenen büyük bir insanlık suçudur.

- Bu sıkışmanın mantığında yatan nedir acaba? Devlet hangi ölçüde bir sıkışmışlık yaşıyor ki, ihaneti vesikalı hale getiriyor?

- Bunu Kürdistan'da gelişen ulusal kurtuluş mücadelesini boyutuyla ve devlet için oluşturduğu tehlikeyle açıklamak mümkün. Ancak pişmanlık yasası Türkiye'de sınıfsal mücadeleye darbe indirmek için de kullanılıyor. Hedefinde Türkiye devrimi de var. Ayrıca itirafçılar da özel çaba içinde. Kendileri için bir pişmanlık yasası çıkarılmasını ısrarla istiyorlar. Geleceklerinden korktukları için, konumlarının devlet eliyle güvenceye alınmasına ihtiyaç duyuyorlar. Karakuş mahkemede kalkıp açık açık, "Şu anda burada yargılanmakta olan insanların Türk devletine güvenleri yoktur. Çünkü şimdiye kadar olan tüm isyanlarda, devletten aman dileyen isyancılar asılmış. Gerek Şeyh Sait, gerekse Dersim isyanında İstiklal Mahkemeleri'nde yargılanan isyancılardan aman dileyen birçok insan çıkmış, ama hepsi asılmış!.. İtiraf etsek de etmesek de bir! Böyle olmaması gerekir. Benim gibi itiraf yapmak isteyenlere kolaylıklar, yasal güvenceler sağlanmalı" diyerek tüm itirafçıların genel isteğini dile getirdi.

İtirafçılar devletten güvence istemeyi hep diri tuttular. Şahin savcılarla yaptığı konuşmalarda, "Çok iyi biliyorum ki, eğer bu insanlara yasal güvenceler verilirse, başka itirafçılar çıkacaktır" diyor. Gerçi Diyarbakır'da sonraki süreç, bu hainin dediklerinin tersine işlemiştir. Yasal güvence verildiğinde bizden itirafa koşan sadece bir kişi çıkmıştır. Ama buradaki mantık önemli. İtiraf etmek isteyenler geçmiş süreç göz önüne alındığında, ihanet edip etmemelerinin fazla bir önemi kalmadığını görüyorlar. Konumları hukuki, cezai açıdan fazla değişmiyor. O günlerde itirafçılık cezaevinde daha az baskılarla karşılaşmayı sağlıyordu. Bir de eğer mahkeme heyetine iyi yaltaklanırsa inandırıcı ve güvendirici bulunursa ölümden kurtulup müebbet hapis cezası alır. Bu yüzden itirafçılar kendilerini garantiye almak için yeni yasal düzenlemeler istiyorlar. Bu istemlerini akıl verme, ikna çabalarını savcı ve mahkeme heyetlerine vb. yerlere yansıtıyorlar. Onlar da kolorduya, genelkurmaya MGK'ye durumu rapor ediyorlar. Yasanın çıkarılması için aralıksız girişimleri vardı ve 1985'te çıkarıldı. Bunun da mantığında Kürdistan'da PKK'nin geliştirdiği gerilla savaşına karşı önlem alma var. Bizce bu yasa temel olarak silahlı savaşımızı hedeflemiştir. Savaşçılara silah bıraktırma, savaşı tasfiye etme amacındalar. Bu yasayla mücadelenin gerektirdiği koşullara katlanamayan zayıf nitelikli kişilere bir güvence olmak, ihaneti çekici

kılmak istiyorlar. "Silahını bırak gel! Safları terket! Adam bile öldürmüş olsan seni bağışlarız!" mesajını veriyor.

İhanetin yasasına göre bir düzine subay, asker öldürüp idam alırsan cezan 15 yıla düşüyor. Bunun da mevcut infaz sistemine göre altı yıllık ceza karşılığı var. Hatta yeni düzenlemelerle bu indirimler daha da arttırıldı. Eğer kendiliğinden gelip teslim olmuşsa hiç tutuklamıyorlar. İçeride ve dışarıda partiye ve halka bağlı olanı, devrimci değerlere sadık insanları kimliğinden arındırmak, ihanet ettirmek, gerillalara safları terk ettirmek, onları halka karşı kullanıp direnen ve savaşan güçlerin moralini bozmak amaçlanıyor. İnsanlığın bütün değerlerinin çiğnendiği, ihanet ettirildiği, en büyük kalleşliğin, ihanetin açık ifadesi olan bu düşürülmüşlüğü TC yasallaştırdı. TC, bu yasayla düşmüşlüğünü ve çürümesini belgeliyor. Ve aylarca, yıllarca bu övüldü basın ve TRT ihaneti yaygınlaştırma aracı haline getirildi.

- İtirafçılar için kimlik değiştirmeden tutalım da estetik ameliyata kadar bir yığın kolaylıklar da sağlanıyor?

- Evet... Bu, devletin, burjuvazinin sınıf çıkarlarının tehlikeye girmesi durumunda, bütün insanlığa ve insanlık değerlerine ne derece alçakça ihanet edebileceğine, tepeleyip, geçebileceğine bir örnektir. Suç, insanları kendi kimliklerinden sıyırabilecek, kaçırabilecek kadar büyük. Öyle bir suç ki, kişilerin kimliğinden yüzünün görüntüsüne kadar sızıyor, işleyeni köşe bucak kaçar hale getiriyor. Halklar ve sınıflar, kendisine ihanet eden, kendisini vuran ihaneti affetmemiştir. En ağır cezalar, en ağır lanetler bu suça ve bu suçu işleyenlere yönelmiştir. Ama TC lanetlenecek bir şeyi yasallaştırıp ödüllendiriyor! Halkın lanetinden kaçıp devletin düzenleyeceği kimliğin arkasına sığınmak boş bir çaba!..

- "Eğer Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki uygulamalar gözönüne alınmasaydı, bu yasa da çıkmazdı" gibisinden bir değerlendirmeniz var mı? Yanlış anlamadıysam böyle bir sonuç çıkardım.

- Türkiye ve Kürdistan'da sorun ele alındığında, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin bu konuda tam bir laboratuar olduğunu söyleyebilirim. İtirafçılığın, ihanetin sistemli bir biçimde ele alındığını tek merkez. Orada itirafçıların durumu yakından izleniyor. Özellikle geçmişte hareketle şu ya da bu düzeyde ilişkisi olup da biraz yorum ve değerlendirme yapacak güçte olanlar karşı devrimle, düşmanla bütünleşip hareketi çökertmenin yol ve yöntemleri üzerinde kafa yoruyorlar. Bu çaba yıllardır vardı.

Hesapların hepsi bir araya getirildiğinde, pişmanlık yasasının esas amacı da belirlenmiş olur. İlk ve özlü neden, Kürdistan'daki gelişmedir. Dağdaki gerillayı düze indirmek, teslim olmaya zorlamak, amaçlı çabaların en büyük deneyleri ve pratik sonuçları önce Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde gözlemlenmiş. Diyarbakır Askeri Cezaevi süreci bu yollu çabaların önemli bir kilometre taşı olmuştur. Oradaki deneylerin ve çabaların doğurduğu birikimler dışarıda gelişen mücadeleye karşı kullanılmak üzere cepheye sürülmüştür.

Karakuş örneğini verdim. Mahkemede, "Aslında cezaevinde herkes itiraf yazmak istiyor. Ben de eskiden beri itiraf yazmak istiyordum, ama bugüne kadar yazmayışımın bir nedeni içerdeki PKK'lilerden duyduğum korkudur. İkinci ise geçmiş tarih göz önüne alındığında itiraf yazmanın benim için bir avantaj olmayacağıdır. Eğer siz bu iki faktörü ortadan kaldırırsanız cezaevindeki insanların yüzde doksanının itiraf yapacağını açıkça söyleyebilirim!" diyor. Bu sözler ve akıl vermeler, sadece düşman politikalarına cezaevi boyutunda yardımcı olmak anlamına gelmiyor, dışarıya da uzanıyor. Düşman, halkın özgürlük ve kurtuluş savaşına aramızdan çıkardığı Karakuş gibi hainlerle gölge düşürmeye, halkı etkilemeye çalışıyor. Şahinlerin, Yıldırımların birçok kez kolordu komutanına götürülüp sürekli görüş alış-verişinde bulunduğunu biliyoruz. İtirafçıların bu akıl hocalığı dışarıdaki gelişmelerle de birleşince, pişmanlık yasasının koşulları olgunlaştı. Çünkü hiçbir Kürt isyanında yaşanan ihanetler kurtuluş olmamıştır. TC bu defa tehlikenin boyutu karşısında ihaneti ödüllendirerek kendisine karşı pekişen tarihi güvensizliği aşmak istedi. Kürdistan'da her zaman isyanlar, umutlar darağaçlarında sonuçlandırılmıştır. İhanet edenler de, aman dileyenler de bu sonuçtan yakasını kurtaramamıştır. Bunların hepsi gözlenmiş, sonuçlar çıkarılmıştır. Diyarbakır Askeri Cezaevi bunun pratik anlamda somutlaşmasıdır. Bu bakımdan pişmanlık yasası biraz Diyarbakır Askeri Cezaevi patentlidir.

- Belki bir ayrıntı olacak, ama ben yine de sormak istiyorum: İsyanlara katılanları, ihanet etse de, nedamet getirse de, devletin asması karşısında bir kısım insanın itirafçı olmayı seçmediğini söyledin. Peki ama Karakuş bu korkusunu nasıl yenip itirafçı oldu?

- Bir itirafçının iç dünyasında hangi fırtınaların koptuğunu, olaylara ve olgulara nasıl yaklaştığını tam olarak bilemeyiz. O hali ancak onlar bilir. Ama dıştan bir gözlemci olarak kimi şeyler söyleyebiliriz. Elbette

ki bunlar kendi iç dünyalarında büyük çatışmalar yaşıyor. O çatışmaların sonunda uçuruma yuvarlanıyor. Bugünden bakıldığında, Karakuş'un o süreci nasıl yaşadığını daha iyi anlıyoruz. Rıza ile Karakuş o dönemde birlikte mahkemeye çıkarlardı. Kariyerle götürüldükleri için yan yana düşerlerdi. İtiraf etmeden önceki son bir ayda Rıza'ya hep "Leon Ekmekçiyan'ın durumu ne oldu?" diye sorarmış.

Rızaların bize oranla daha fazla gazete okuma durumları vardı. Karakuş 36'dan, Rıza da 35'ten mahkemeye götürülüyordu. O günlerde gazetelerde Ekmekçiyan'ın itirafları yayınlanırdı. Bu Ermeni militan Esenboğa havaalanında eylem yapmak için arkadaşlarıyla bir süre önceden Türkiye'ye geliyorlar. Tam eylemi gerçekleştirecekleri anda havaalanı polisince fark ediliyorlar. Aralarında çatışma çıkıyor, diğer arkadaşları ölürken, o ağır yaralı ele geçiyor. Tedavi ediliyor, iyileştikten sonra Mamak Askeri Cezaevi'ne konuluyor, orada yaşamı karşılığında itirafçılaştırılıyor. İşte Karakuş o son bir ay içinde Rıza'yla her karşılaştığında, "Durumu ne oldu?" "Ekmeçiyan'ı astılar mı?" Bazen de, "Devlet bu adama itiraf ettirdiği halde, asar mı acaba?" diye sorarmış. Rıza da bir defasında, "Oynanan bir oyundur, aralarında danışıklı dövüş var. Eğer Ekmekçiyan itiraf yazdıysa karşılığında da hayatını garanti altına almıştır. Devlet bu garantiyi verdikten sonra itiraf yapmıştır. Bu kadar posası çıkarıldıktan sonra onu asmazlar" yorumunda bulunmuş. Bir süre sonra mahkemede Karakuş, itirafçı kişiliğiyle karşımıza çıktı!..

- *Ekmekçiyan'la nasıl bir bağlantı kuruyor?*

- Birçok nedenle birlikte, temelinde inançsızlık ve yakasına yapışan korkudur. Mahkemede kendisini kurtarmasına emsal olacak. Sürekli Ekmekçiyan'ın akıbetini beklemesi ve Rıza'nın, "Bu saatten sonra asmazlar" demesi üzerine, "tamam eğer itiraf yaparsam beni de asmazlar, ölümden kurtulurum" düşüncesi ağırlık kazanmış olabilir. Bu bir yorum. Ama ölüm korkusunun hangi noktadan sonra başladığını çok iyi biliyorduk. Ana dava duruşmalarının ilk döneminde Karakuş sadece bir olaydan yargılanıyordu. Fakat katıldığı başka bir olay daha vardı, ama henüz ortaya çıkmamıştı. Sonra bu olay da ortaya çıktı. Bir adam kaçırılmış, öldürülmüş ve kendisi emir veren konumunda. Olay açığa çıkınca panikledi. Korkusunu gizleyemez olmuştu. O ara ana davanın mütalaası verildi. 125'den cezalandırılmamız isteniyordu. 125'ten yargılanacağımız da kesinlik kazanınca Karakuş'un korkusu ve paniği daha da derinleşti.

Böylece geçmişte direnmiş olsa bile, ölüm korkusunu tam aşamadığı, kurt gibi içini kemirdiği, ruhunu oyduğu ortaya çıkıyordu. Ölüm olasılığı karşısında küçülüyordu. Direniş günlerinde işkenceye karşı direngen biriydi. Ama sözünü ettiğim gelişmelerden sonra artık süreklileşen paniğiyle içine kapandı, uykuları kaçan, gece gündüz düşünen, uyuyamayan biri olup çıktı.

- *Ne trajik iş! Peki ama Ekmekçiyan asıldı, acaba o zaman ne düşünmüştür?*

- O zaman artık itirafçıların arasındaydı. İşin o tarafını da biraz tahmin edebiliyorum; tir tir titremiştir. 38. koğuştan geri dönenler, itirafçılar arasında olup biteni anlattılar. "Karakuş ne yapıyor" diye bir-iki kişiye sormuştum. Tam bir mecnun! Hiç kimseyle konuşmuyor, köşesinde oturuyor, sabahtan akşama kadar yanık yanık türkü söylüyor. Bazen de, "Biz b... yedik, bizim için kurtuluş yok. Ne devlete yarandık, ne de devrimcilere. Bizim sonumuz ölüm olacak!.." diyor. Kendi kendine konuşuyor, dengesiz davranışlarda bulunuyormuş. Ekmekçiyan asıldıktan sonra onu mahkemede bir defa daha gördüm, çok zayıflamıştı, solgun, bitkin ve bezgindi.

- *Ölümle yaşam arasında sürüp giden bir hesaplaşmada, alçaklıktan yana tercih yapmak ve orada kalıp an be an daha da alçalmak, iç hesaplaşmaların her halde en ağırıdır değil mi?*

- Bu, bir kişinin içindeki hesaplaşmanın keskinleşmesinin, sertleşmesinin vardığı son noktadır. Ölümle yaşam arasında kıldan ince, kılıçtan keskin bir hatta yürümedir. Ölüm korkusuyla yenik düşme, teslim olma onda en hızlı biçimiyle yaşandı. Özellikle büyük Ölüm Orucu'ndan sonra ihanete giden süreç daha da hızlandı. Ölüm orucu eylemi, ölüme adım adım zor bir yürüyüştür. Ölümle yaşam gel-gitlerin en üst boyutta yaşandığı, iki olgunun birbiriyle acımasız çatıştığı bir eylemdir. Ölümle yaşam arasındaki bütün güçlerin açık bir savaşıdır. O eylemde, yaşam kendisini öylesine bir güzelleştirir ki, tüm görkemiyle bir film şeridi gibi önünden akıp gider. Çocukluğundan beri yaşamının aklına gelen her dönemi çekicileşir, cezp eder seni. Burada büyük bir irade, azim, inanç gerekir. Onu yenmek, alt etmek, ona yenilmemek için varınla yoğunla savaşa girmişsindir. Ölümün karşısında dikilen yaşamın güzellikleridir. Ama o aynı zamanda düşmanın seni vuracağı, zayıf yakalamak isteyeceği bir yanındır. Geçmişte yaşamış olduğun tüm güzellikler karşına dikilip,

seni bu ölüm yolculuğundan geri döndürmek isteyecektir. Geçmişteki yaşamının güzellikleri baskın çıkıp, seni bu yolculuğundan alıkoyar ve geri dönersen, düşmana yenilmiş olacaksın. Yaşamın güzelliğine güzellik katmak olmayacak, tersine kendine ait olan her güzelliği yok etmiş olacaksın. Oysa o noktada yaşamı güzelleştirmek, ona dönüş yapmakla değil, onu alt edip geçmekle olanaklıdır. Yani ölmekle. Yaşam olarak karşına çıkan ölümü yenmek, ölümsüzlük, yaşamı yeniden yaratmak anlamına gelir.

Söylemek istediğimizi yaşam ve ölümle en uç noktalarda iç içe yaşayanlar daha iyi anlar. Bu iki kavram Ölüm Orucu'nda karşı karşıya geldiğinde, olay ve olguların ayırdın da olanlar, her şeyi bilincinin süzgecinden geçirenler, ölümü de, yaşamı da çok iyi kavrarlar. Bilinir ki, bu ölüm biçimi de ölümlerin en zorudur. Günden güne, an be an ölümü yaşamak ve her geçen dakika ona biraz daha yakınlaşmak, bedeninin açlık karşısındaki tepkilerine, acıların en ağırını duyarak tanık olmak, kurşuna dizilmelerden, ipe gitmelerden çok daha zordur. Ölüm orucuna katılma kararını verenler işin başında bu acıları, sancıları bitmez tükenmez hesaplaşmaları kabul etmiş demektir. Öyle bir iç hesaplaşma ki, her yinelenişinde iradeden yana sonuç vermelidir. Onu başarıyla sonuçlandırmanın başka yolu yoktur. Böylesi bir ölüme herkes kolay kolay gidemez. Karakuş'un annesine müthiş bir bağlılığı vardı. Bu, onun zaafıydı. Ölüm orucunu hastanede sürdürdüğümüz günlerde annesinin gelip üzerine kapanarak ağlaması onu çok etkilemiş, iç hesaplaşmasına yeni bir boyut kazandırmıştı.

O da dahil hepimiz yeniden yaşamla kucaklaştık. Cezaevine döndüğümüzde bizi 36'ya attılar. Onunla aynı hücredeydim. Koğuşlara oranla daha rahat günler geçiriyoruz, ama mahşer devam ediyor. Yazılı savunma da yapabiliyoruz. O ara ana davanın mütalaası verildi. 125'ten ceza isteniyordu. İdarenin eylem sonucu yapılan anlaşmaya uymaması, belirttiğim biçimde mütalaanın verilmesi, Ölüm Orucu'nda da an be an ölümle yaşam arasında hesaplaşması, annesine olan zaafı onu düşmanın kucağına itiyordu. Eğer ölümle yaşam arasında bir çatışma varsa, yaşamdan yana tutum almak, direnmek demekti. Çünkü bizde yaşam direnişi ifade ediyordu. Karakuş yaşıyordu, ama artık direnişi temsil eden bir yaşamı solumuyordu. Direnişten yana olan bütün öğeleri kırılmıştı, yaşamının üzerine ölümün gölgesi düşmüştü; onu çevreliyor, içini, değerlerini boşaltıyor, bitiriyordu.

- Eylemden sonra ulaşılan sonuçları değerlendirirken yaptığı her şeyin yeniden elinden alındığını düşünmesi onu boşluğa düşüren, zaaflarıyla kucaklaştıran bir neden olabilir mi?

- Büyük ölüm orucunun ortaya çıkardığı son derece önemli siyasi sonuçları, kazanımları genişçe ele alacağız. Her şeyden önce direnişi bir yaşam tarzı olarak gören, doğru anlayışın temsilcileriyiz. Bir-iki direniş, eylem veya üç-beş yılla istenen sonuçlara gidileceği hesaplanır, uzun vadeli direniş sürecine hazırlanmazsa, kişinin tökezleyip düşmesi kaçınılmaz olur.

Karakuş'un zayıflığı daha çok burada mücadeleye, devrime sığ yaklaşımındadır. Düşman seni her fırsatta ezmek, yok etmek isteyecektir. Bunu sen de yapacaksın. Saldırılarını boşa çıkarıp yaşama daha güçlü sarılacaksın. Karakuş'ta olmayan, aşınan, tükenen budur. Teslimiyeti kırmak güç sorunu olduğuna göre, yapılması gereken güç biriktirme, yeni direniş hazırlıklarına girişmeydi. O, direnişi göze alamadı, nefesi kesildi. Ölüm korkusu gelip göğsüne çöreklendi. Artık her şeyi anlamsız bulma duygusunu yaşamış olabilir. Yani direnmenin de boş bir çaba olduğunu sanabilir. Tabii ki, böyle bir düşünce tarzı yanlıştı. Direnme her zaman olumlu sonuç verir, değer yaratır. Yenilse de, acılarla karşılaşılsa da, sonuç almamış da olsa sadece direnmek bile bir sonuçtur. O bunu göremedi. "Teslimiyet kırılmamıştı. Bunca ölüye rağmen devlet yıllarca sürdürdüğü vahşetini yumuşatmıyor. 125'ten dava açılmış, bunlar bizi öldürecek" anlayışı, onun yıkımını getirdi. Cezaevindeki vahşet, mahkemenin politik tutumu 125. maddeyle birleşince ölüm karşımızda yine duruyordu. Ölümün biçimi de, ya cezaevi direnişlerinde fiilen ortadan kaldırılacağız, ya da asılacağız.Kürdistan tarihi genellikle böyle bir rota izlemiş.

- Bütün bunlar Karakuş'u çökertti diyorsun. Peki, ama sen bu manevi çöküşünün farkında değil misin? Farkındaysan nasıl gidermeye çalışıyordun.

- Ruhunu, yüreğini ölümün pençesine kaptırmak onulmaz bir durumdur. Dış destek, yol göstericilik etkili olur, ama asıl belirleyici olan özdür, kişinin kendi nihai kararıdır. Hücrede yatmamız için ikimize bir yatak verilmişti. O, gece kalkıp saatlerce sigara içiyor, düşünüyordu. Değiştiğinin farkındaydım. Zaman zaman sohbetlerimiz oluyordu. İtirafçılığa karşı yapmacık bir kızgınlık gösteriyordu. Onun anlamsızlığından dem vuruyor, sürekli itirafa ve itirafçılara olan kin ve öfkesinden söz ediyordu. Bu davranışları bir yerde kendisini dile getirmeydi. Dikkatli bir gözlem, çöküntüsünü, ruh halini yakalardı. Genel dalgınlığı ve

düşünceli hali günlük yaşamına yansıyordu. Öyle ki bir buçuk ay boyunca ne çorabını yıkadı, ne de havlusunu. Eli ayağı tutmaz olmuştu. Havalar oldukça soğuktu, akşama kadar o daracık hücrede dolanır, yanık yanık türkü söylerdi. Soğuklardan ellerim morarmış, şişmişti. Soğuk iliklerimize işliyordu. Su buz gibi. Ölüm Orucu'ndan çıkmışız, bedenin direnci zayıflamış, dış etkilere daha duyarlı. Bu durumda bir-iki defa çamaşırını yıkadım. Defalarca, "hiç olmazsa yüz havlunu ve çoraplarını yıka" dedim, ama yaptıramadım. Günlük yaşamdan tamamen kopmuştu. Çok geçmeden de onun "gidici" olduğunu anladım.

Arkadaşlarla yazışıyor, haberleşiyoruz. Durumunu anladığımdan kuşkulanmasın, daha fazla tedirgin olmasın düşüncesiyle onlardan gelen notları, yazdıklarımı kendisine okutuyordum. Bilgi veriyor, karşılaştığımız sorunlara duyarsız kalmamasını sağlamaya çalışıyordum, ama ne yaptıysam çökmüşlüğünü gideremedim. Mahkemeye vereceği son savunmayı yazmıştı, bana okutmadı. Bu olağan değildi, sonunda salıp okudum. Hain Merkit'in ifadesinde, kendisinin lehine olacak bir şeyler vardı. Karakuş'un "siyasi alan" sorumlusu olduğu gibisinden bir şeyler anlatmış. Karakuş da bu anlatımına sığınmış, kendisini savunuyordu. Konuyu böyle ele almasının yanlış olduğunu söyledim. Düşüncelerimi açıkladım. "Yaptığın iş bir hainin, itirafçının, ifadesinin doğrulanması olur. Devrimciler onların söylediklerine sığınmazlar. Doğru bile olsa o noktada onların ifadelerini kendilerini aklamanın bir aracı olarak göremezler. Bu hainlerin tarihsel olarak yaptıkları çıkış attıkları adım yanlıştır. İnsanlığa karşı suç işlemişlerdir. Onlardan gelecek hiçbir şeyi –işimize yarasa bile– kabul edemeyiz. Bizi ipten, ölümden kurtarsa da bunu yapamazsın, doğru değil" dedim.

- *Tepkisi ne oldu?*

- Yıldırım'ın bu anlattıklarının aslında doğru bilgiler olduğu gibisinden bir şeyler geveledi. Yaptığı işin doğru olmadığını bilmez değildi. Konuşmamızda da açıktan savunamadı. İkna çabamız yanında kendini ele vermemek için olacak ki, fazla diretmedi ve o bölümü savunmasından çıkardı. Son savunmayı hazırlarken, "ben Siverek'i, sen de Hilvan'ı yaz. Sözlü ne kadar anlatsak da tutanaklara derli toplu geçirilmedi. Bu alanlardaki mücadelemizi daha doyurucu yazalım. Ayrıca son dönemi ve gelişmeleri sen benden iyi biliyorsun, kalemin de güçlü" dedim. Ayrıca rahatsızdım, elim kalem tutmuyordu. Ne yaptımsa yazdıramadım.

Ancak 8-10 sayfalık bir şeyler yazdı. Parti üyesi konumunu kabullenen, ama esas olarak hukuki yönden kendini savunan bir "siyasi" savunma hazırladı. Artık kendisinden hayır gelmeyeceğini anlamıştım. Ama durumu arkadaşlara yazmadım. "Daha çok panikler, kendisi hakkında bir şeyler yazdığımın farkında varır, ondan gizli not göndermemi, 'beni öldürecekler' diye yorumlayabilir veya değişik kaygılara kapılabilir" diye düşündüm. Gün geçtikçe çöküntüsü derinleşti!..

- *Bir noktada durdurmaya çalışıyorsun değil mi?*

- Evet, düşündüğüm şuydu: Bu adamdan hayır gelmez, ama davaya da ihanet etmez. Gerçekten ihanet noktasına ulaşacağına ihtimal vermiyordum. Savunmaları hazırladık. Denetlenmesi için birkaç gün önceden idareye verdik. Savunmalarımızı kontrol edip sansürden geçirdiler. Onun savunmasını gece yarısı getirip geri verdiler. Benimkini ise imzalatıp götürdüler. Bunun anlamı duruşmaya çıktığımızda mahkemeye verileceğiydi. Bu olay onu daha da huzursuz edip telaşlandırdı. "Biz mahkemeye birlikte çıkıyoruz, niçin savunmanı götürmene izin veriyorlar da, benimkini engelliyorlar?" dedi. Ama üzerinde tanımsız bir korku havası var. Doğrusunu söylemek gerekirse onun o hali beni hem şaşırtıyor, hem de ağrıma gidiyordu. O kadar deneyim sahibi, cezaevi gerçeğini o denli ağır boyutlarda yaşamış, işkence görmüş, deyim yerindeyse pişmiş bir insanın o halde düşmesini görmek ağır bir duyguydu. "Her halde isim sıralamasına göre grup grup götürüyorlar. Senin de sıran geldiği zaman savunmanı alır götürürler" dedim. Ertesi gün mahkemeye gittim. Akşam döndüğümüzde, soğuktan morarmış, tir tir titriyordum. "Bir an önce hücreye dönsem de, kendimi battaniyenin altına atsam" diyordum. Hücremin önüne geldiğimde şaşırıp kaldım, her taraf dağınık. Hücrede bomboş.

- *Karakuş uçmuş!..*

- Uçmuş! Bütün hücreleri aramış, darmadağın etmişler. Yan hücre "Karakuş'u götürdüler" diye seslendi. Durumu anladım. Diğer arkadaşlar da anlamıştı. Sonra durumu kendilerine kısaca özetledim. Bir insanın, siyasi olarak belli bir dönemde öne çıkmış bir kimliğin tükenişi bu şekilde oldu.

- *Oldukça önemli dersler içeren bir örnekti bu. Anlattıklarınızın yanında, idare pişmanlık yasasının taraftar bulması için başka özel yöntemler geliştirdi mi?*

- Yasanın çıktığı 1985'lerde cezaevinde fiilen ikili bir statü vardı. Biz

eski tutsaklara baskı yapamıyorlardı. Arka kısımda kalan E. Blok'a yeni gelen tutukluları koyup bizlerden tecrit ettiler. Onlara yoğun işkenceler yapılıyor, itirafa zorlanıyorlardı. Öyle ki, ağır baskılara dayanamayıp çıldıran insanlar bile olmuş. Cezaevine yeni gelenlere baskı ve işkence eşliğinde pişmanlık yasası dayatılıyordu. Bazıları da düşürülüyor. İtirafçıların koğuşuna konuluyordu. Polis ifadesi iyi olmayanlar, polisin veya kolordunun hazırladığı raporlara göre özel uygulama yapılması gerekenler idarece ayrıştırılıyordu. E. Blok'un tecritliğine rağmen yine de arkadaşlara ulaşabiliyorduk. Düzenli haberleşme olanağı olmasa da, aramızda bir iletişim vardı. Yazı aktarabiliyoruz, olanı biteni öğrenebiliyoruz. E. Blokta kalanlar sahip olduğumuz hakları öğreniyor, tavır koyuyorlardı. Korku havası aşılıyordu. Ayrıca bizler de idareyi sıkıştırıp oradaki vahşetin önüne geçmeye çalışıyorduk. Bu dönem idareyle sürekli bir kapışma, yoğun tartışma içindeydik. Eylem konulmadı, ama idarenin yakasına her defasında yapışıldı. "İşkence yapılması, eyleme geçmemizin yeterli gerekçesidir, bu konuda taviz vermeyiz, gerekeni yaparız" dediğimizde reddediyor, "cezaevinde hiç kimseye işkence yapılmıyor" veya "kendini bilmez bir gardiyan yapmış, gereken önlemi aldık" diyorlardı.

- Bu karşı koyuşlarınız, direniş sonrası süreçte oluyor değil mi? Artık hesap da sorabiliyorsunuz?

- Tabii, olayların üzerine gidiyoruz. Baskı ve işkenceleri açığa çıkartan çabalarımız var ve konumumuz güçlü. İdareye karşı avantajlı bir durumdayız. Eylem yapmamızdan korkuyor, sürekli inkar ediyorlar. 1986'dan sonra ancak bu özel tecritliği kırabildik. Yeni yakalananlarla aramızda oluşturulan engelleri yıktık. O tecritliğin yoğun olarak yaşandığı günlere, Mustafa Çimen getirilip yalnız başına bir koğuşa atılıyor. İtiraf yaptırmaya çalışıyorlar. Çimen'i itirafçılaştırma çabalarının ağır yaralı olarak geldiği hastanede başladığını anlatmıştık. Kolordudan gelen görevliler değişik vaatlerle, tehditlerle düşürmeye çalıştılar. Sonunda cezaevinde itiraf yazdırdılar.

Suphi Çevirici'nin durumu yeni gelenlere yapılan baskılara bir başka örnektir. Suphi'nin partiyle ilişkisi dışarıdayken kesilmiş. Kendi başına ülkeye girip yakalanmış, işkence yapılmış, olaylar kabul ettirilmiş. TV'ye çıkarılmış. Aynı baskılar cezaevinde de sürüyor. Suphi'yi itirafçıların, bitmişlerin bulunduğu koğuşa koyuyorlar. Burası bayanlar koğuşuna bitişik olduğu için Sakine bir yolunu bulup Suphi'yle haberleşiyor. Cezaevinin

ve bulunduğu koğuşun durumu, oradan çıkması için ne yapması gerektiği söyleniyor. Suphi idareyi sıkıştırıyor, sonunda tavır koyup 29. koğuşa götürülmesini sağlıyor. Suphi, 1986 yazında, 29'da kendisini asıp yaşamına son verdi.

- *Bu intiharın nedeni ne, nasıl oldu?*

- Devletin kendisini parti ve arkadaşlarına karşı suçlu duruma düşürmesini, afişe etmesini sindiremedi. İşkenceyi, devletin bu politikasını protesto amacıyla kendisini astı. Olay dünya kupası final maçının yapıldığı gece oluyor. O dönem koğuşlarda öyle ciddi olmasa da gece nöbetleri tutuluyordu. Suphi, saat 1-2 arası olan nöbetini kaydırıp öne alıyor. Kendisinden sonraki nöbetçi arkadaşlara, "Uykum yok, 4-5 nöbetini de tutabilirim, uykum gelirse sizi uyandırırım" diyor. Saat 4-5 arasında koğuşta herkes yatarken eylemi yapıyor. Hazırlıklarını birkaç gün öncesinden yapmış. Kendisini asacağı gece koğuşta arkadaşlarla sohbet ediyor, şakalaşıyor, oldukça neşeliymiş. Hiçbir arkadaşın kafasında ne bir soru işareti, ne de kuşku bırakıyor. Tuvalet kısmına giderek tavandaki elektrik ampülünün yanında açık olan demir parçasına ip bağlayarak eylemini gerçekleştiriyor. Suphi kısa boyluydu. İpi boynuna geçirmek ve tabanla teması kesmek için lavabo taşının üstüne çıkıyor. Eylemi o kadar soğukkanlı biçimde gerçekleştiriyor ki, en ufak bir ses, tıkırtı çıkarmıyor. Koğuştakiler saat 6 sularında tuvalete girdiklerinde ölüsüyle karşılaşıyorlar. Zamanlamayı öyle ayarlıyor ki, kimsenin kendisini kurtarmasına fırsat tanımıyor. Partinin iyi bir militanıydı. Kişilik sahibi biriydi. Tutuklandıktan sonra sadece bir defa duruşmada karşılaştık. Bir grubun polis ifadeleri ve itirafları okunacaktı. Karakuş, H. Öcüt, Suphi de önümde oturuyorlar. Arkadaşlar Suphi'nin ifadesi okunduktan sonra kalkıp onu suçlamaya, yüklenmeye başladılar. Sonra ben söz aldım, Suphi'ye yönelmekten daha çok devletin itiraf politikasını teşhir eden şeyler söyledim; bu tür unsurların partiye karşı bizi imha etmek için mahkemelerce araç olarak kullanıldıklarını, kişiliklerinin ve içine düştükleri durumların bizler için bir şey ifade etmeyeceğini belirttim. Tabii, açıklamalarımız Suphi'nin çok ağrına gidiyordu. Dışarıdan da tanıştığımız için aramızdaki ilişkilerin tümden kopması, uç noktada çatışmamız karşısında eziliyordu. Benden sonra Karakuş kalktı, yaklaşık on-on beş dakika Suphi'yi savundu. Onun özelliklerini, cesurluğunu, yiğitliğini vb. anlattı, sonra da, "Dün PKK'liler de Suphi'yi böyle görüyorlardı, şimdi kendisini suçlayıp saldırıyorlar"

diyerek kasıtlı davrandığımızı, doğru konuşmadığımızı ileri sürdü. Karakuş'un konuşması boyunca Suphi, "otur, yeter bu kadar konuştuğun" anlamında paçasını çekiyordu. Karakuş'un övmesi zoruna gidiyordu.

- *Kendisi de onun gibi bir itirafçı, ama ondan gelecek bir övgünün beş para etmediğinin farkında mıydı dersin?*

- Onun kendisini övmesi ağırına gidiyordu. Sevinmesi, hoşlanması yerine yaralıyordu. Çünkü biliyordu ki; o övgüler kendisini yüceltmiyor, tersine alçaltıyordu. Bir hainden övgü almak kimin hoşuna gider?.. Bir hainin ona sahip çıkmasının ağırlığını yaşıyordu. (Suphi, içine düştüğü olumsuzlukları, devleti yargılayan siyasi içerikli bir savunma hazırlıyordu, ancak mahkemeye vermeden yaşamını sonladı.) Özcesi, devlet itirafçılaştırma politikasından ne dün, ne de bugün vazgeçmiş değil. Daha da özendirici tek düzenlemelerle politikasına devam ediyor. Diyarbakır Cezaevi'nde de bu politika başından beri sürdü, sürüyor. Ama onların istediği biçimde yaşam bulması, siyasi koşullara, güç dengelerine bağlı. 1985 sonrası artık açıktan ihaneti teklif edemiyorlardı. Gözlerine kestirdikleri tek-tük bazı insanlara bu amaçla yaklaşabiliyorlardı.

- *Aslında karşı-devrimin politikalarına davasını ve arkadaşlarını satarak hizmet eden insanların cezaevinden kurtulduktan sonra dışar da yaşadıkları çok korkunç çelişkiler var. Bir tanesi geçen gün gazetelerde bir açıklamada bulunmuştu. Devletin verdiği sözlerde durmadığı, fakir fukara fonundan yararlandığı vb. şeyler söylüyordu.*

- O da ayrı bir hikaye. Ayrı bir inceleme konusu. Türk devletinin karakterini biraz bilmek gerek. Çok özel bir tarzı var.

- *Kullanıp, posasını çıkarıp bir kenara atma mı?*

- Evet, öyledir. TC, insan unsuruna, hizmetine koşturduğuna pek değer vermez. Bu insanları bir daha içinden çıkamayacakları büyük bir ihanete sürükleyerek posasını çıkarana kadar kullandılar. Toplumu hastalıklı kılmak için onları mikrop, zehir olarak saçtılar. İşleri bittikten sonra da hepsini de bir kıyıya attı. Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, ihanetçilerini değişik alanlara yerleştirmiyorlar. Çoğuna iş bile bulamıyorlar. Yasadan yararlanan ve henüz dışarı çıkamayan bazı itirafçıların dilekçelerini ele geçirebilmiştik. Fak-Fuk Fon'a, bölge valiliğine, içişleri bakanlığına yazmışlardı. Hepsinde de ortak yön, "Açız, kimimiz kimsemiz yok, bize yardım edin."di. Fak-Fuk-Fon'un bunlara bazı yardımları olsa da, dışarı çıktıklarında durumunu bilen, tanıyan çevre reddediyor,

yanında görmek istemiyor. Genelde ailesi de, "Onurumuzu zedeledin" diyerek reddediyor. Partinin, halkın düşmanı olması gerçeği var. Her an cezalandırılma korkusuyla titriyorlar. Bir işe girse bile, sıradan bir vatandaş gibi elini kolunu sallayarak gidip gelmesi olası değil. Gizlenmesi gerekiyor.

Sonuç olarak tam anlamıyla sürünüyor, ortada kalıyorlar. Toplumun bunları kabul etmesi mümkün değil. Halka, partiye, devrimci demokratlara bu kadar tahribat vermişsin, değerlere ters düşmüşsün, sonra da hiçbir şey olmamış gibi elini kolunu sallayarak ortada dolaşacaksın! Bu mümkün mü? Şehitlerimizin kemikleri sızlar, halka partiye karşı suçlu duruma düşeriz. Devrimci mücadelenin gelişmesi, direnişçi bir karakterin halka mal edilmesi, Kürdistan'a sinmesi, dışarıda ve cezaevlerindeki toplumun ileri ve öncü kesimleri içinde bu havanın egemen kılınmasından sonra onların toplum içinde barınma olanağı, yaşam şansları kalmaz. Devlet ne yapmak istiyordu? Bu türden insanları yanına alarak şahsımızda topluma ihaneti yaymak.

- Oysa toplum kimi kusacağını çok iyi biliyor.

- Biz o genel politikayı bu direnişlerle tersine çevirdik. Dağdaki ve zindanlardaki direniş topluma genel direniş havasını yaydı ve o temelde biçimlenen bir ruh hali oluştu. O hava topluma egemen oluyor, giderek daha da güçleniyor, bilince dönüşüyor. Toplum sağlıklı olunca haliyle bunları kusacak. Çünkü bunlar toplumu, insanlığı kustular. Canlarını kurtarma pahasına, daha az işkence görmek, daha az mahpus yatmak, baskılarla karşılaşmamak için devletin yanına geçip arkadaşlarını satarak, iyi ve güzel olan her şeyi yere düşürdüler. Onların kustukları neydi? Kendi geçmişleriydi, halkın, devrimcilerin değerleriydi. Her şeyi kustular, bir gömleği çıkarıp atar gibi bütün yaşamlarını, bütün emeklerini çıkarıp attılar. Bunlar halkı, insanlığı atmışken halkın kendilerini kabul edebilmesi zaten eşyanın doğasına aykırıdır. Ne adına, hangi değer, hangi ölçü adına bunları kabul edecek. Haliyle toplum da bunları kusacak.

- Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde bağımsız insanlar için özel koğuş açıldı mı?

- Ben 1987'nin sonuna kadar orada kaldım. Vahşetin kol gezdiği dönemde, taraflı-tarafsız insan ayrımı yoktu. Egemen olan mantığı artık anlamış olmalıyız. İnsan olanla olmayanın ayrışmasından söz ediyoruz. En uç noktada seyreden bir ayrıştırma. İhanet edenler, şu veya bu düzeyde bu yolla insani değerlerini koruyanlar var. Hainler dışında değişik görüşlerden olanların yanında siyasi olmayanlar da çok. Hepsi

aynı uygulamaya tabi. Hatta bazen onlar bizden daha fazla baskıyla karşılaşıyor. Çünkü bizden çekiniyorlar. Siyasi savunma yapıyoruz, yeniden örgütlenme, örgütlü bir çıkış yapma tehlikesi hep var, ama bu tehlike halktan ve diğer gruplardan olanlar için yok. Onları ezmenin getireceği ek riskler çok az. İhanetin, korkunun topluma yayılmasında bu insanlar da bir araç olarak kullanılmak isteniyor, kullanılıyor! Bir noktadan sonra artık şu veya bu siyasi görüşten olmak da önemsizleşiyor. Ve kat edilen epey yol var. Yılgınlığı, korkuyu kuşanıp dışarı çıkmış pek çok insan var. Bir kesimi çevremizin bildiği insanlar. Gidip bir selam bile vermemiş. Eskiden birlikte olduğu, yemeğini yediği insanlara bir selam vermekten korkar hale gelmiş. Gördüğünde yüz çeviriyor. Ayrıca, aileler de bu durumdan çok rahatsızdı ve onların şahsında devrimcilerin olumsuzlandığı da oldu. "Devrimcilerde sadakat güçlüdür, fedakardırlar vb. diyorsunuz. Bakın işte, eski arkadaşlarınız işinde-gücünde, bize selam bile vermiyor korkuyor" deniliyordu. Devletin yıldırıp teslim aldıklarını devrimcilere karşı kullanması aynı zamanda olanların devrimcilik yaşamının bitimiydi de. Böyle olunca da, bazılarını şu veya bu örgütten ya da bağımsız olarak ayırmak gibi gereksiz(!) çabalara girmiyor. Tümünü birden hedefliyordu.

- *Bir koğuşu bağımsızlaştırma değil, tüm cezaevini bağımsızlaştırma temelinde yola çıkınca, böyle özel uygulamalara gerek kalmadı mı diyorsun?*

- Tüm cezaevini siyasi, insani kimliğinden "bağımsızlaştırma". Mevlüt Akkoyun dönemiyle Esat Oktay döneminin ilk günlerde Bucak Aşireti'nden ve Süleymanlardan olanlar ayrı tutuluyordu. Devrimcilere şiddet ve baskıyla yönelirken koğuşta onlara bazı ayrıcalıklar tanınıyordu. Onlar da her söylenene itirazsız uyuyordu. Ayrıcalıkları dayak yememeleri, ihtiyaçlarının karşılanması, saçlarının kesilmemesi gibi şeylerdi. Daha sonra Esat Oktay, Müslüm Bayık, Bahattin Bayık gibi Süleymanlı faşist çetelerden yeminli PKK düşmanı olan bir kısım haini ayrı bir koğuşa yerleştirdi. Bucaklıların M. İzol ve yeğenlerini ispiyoncu olarak koğuşlara dağıttı. O zamanlar ayrıştırma bu temelde yapıldı. Direnişler sonrası, 1984-85-86'larda bitmiş, direnişlerden uzak kalmak isteyen kimi tutuklular ayrı bir-iki koğuşa alındı. Aynı koğuşlara gözaltından yeni gelen insanlar da konuluyordu. Daha sonra bu koğuşların da yapısı değişti. Cezaevinde bağımsız statüde koğuş yoktu. Gerçi idare bazı siyasetleri, kaldıkları koğuşları bağımsız statüde görüyordu.

V. Bölüm

Bazı Olaylar Üzerine

"(...)

1981 ortalarında dayak attıkları sırada, istemeye istemeye vurmadan kaynaklanan yüzdeki belirtileri, kasılmaları; 1981 sonlarına gelindiğinde hiçbir er-gardiyan da kalmamıştı. Kasılma ve gerginlik yerini hoşnutluğa ve isteğe bırakmıştı. 1982 ortalarında ise artık katliamı düşünür duruma geleceklerdi. 35. koğuştaki tutsaklardan birini hastaneye götüren Pele ve Mekansız Kazım adlı gardiyanlar kendi aralarında şöyle konuşuyorlardı:

Mekansız: 'Yahu biz bunları o kadar dövüyoruz, ama sonra da iyileştirmeye çalışıyoruz. Boşuna uğraşıyoruz aslında. Havalandırmaya çıkarıp, üzerlerine benzin döküp yakacaksın.'

Pele: 'Yok oğlum olmaz! Alevler dışarıdan görülür! En iyisi onları kesip kesip kanalizasyona atacaksın.'

Mekansız: 'Olmaz oğlum! Kanalizasyon tıkanır!'

Bu katliamcı düşünce yapısı, iki yıl sonra ölü tekmelemeye dek varıyordu. Ocak direnişinde kan içinde sedyede yatan bir tutsak, er-gardiyan tarafından tekmeleniyordu.

Uygulanan politikanın bir yönü de kişiliksizleştirmeye yönelikti. Bu ustaca uygulanan bir politikaydı, ama tutsaklar kişiliksizleştirilmeye çalışılırken, asıl olarak bu politikanın uygulayıcılarının kendisi daha fazla kişiliksizleşiyordu. Tutsakların ideolojileri, kişiliksizleştirilmeleri önünde engel olurken, gardiyanların kişiliksizleşmelerini engelleyecek bir ideolojileri bile yoktu..."

(Anılarda Diyarbakır direnişi adlı değerlendirmeden)

Hamit Kankılıç'ın başına gelenler

- Röportajımızda daha önce ismi geçen Hamit Kankılıç'ın delirmesi olayını anlatır mısınız?

- Bu arkadaşın durumunu biraz koymuştuk. Hem bir insanın arkadaşlarına, partiye ve halka olan bağlılığına tanık olmak, hem de devletin yaklaşımının, Diyarbakır Askeri Cezaevi idaresi şahsında hangi boyutlara ulaştığı hakkında daha net bir fikir verebileceği için olayı biraz daha geniş ele almak gerekir. Hamit o zamanlar çok gençti. Siyasi-kültürel yönden de çok geriydi. Ama Siverek'te kitleselleşen yoğun mücadelemiz onu da etkilemişti. Bu coşkusuyla aktif, militan mücadelede kendisini buldu. O günlerin hareketliliğinde, sıcak pratik içinde asgari eğitime tabi tutma olanağımız da olmadı. Bu konuda bazı eksikliklerimiz ve sorunlarımız vardı. Hamit yakalandığında işkencede polis çok sayıda olayı üzerine yıkmıştı.

- Bu arkadaş 12 Eylül sonrasında mı içeri düşmüş?

- Hayır, öncesi. Cezaevine geldikten sonra da koğuşlarda uzun süre kalamadı. Oda bizlerle direnişte yer aldı, hücrelere getirildi. Bilinç düzeyi oldukça düşük olmasına rağmen siyasi savunma yaptı. PKK'nin bir askeri, savaşçısı olduğunu söyledi. Cezaevinde vahşeti tüm boyutlarıyla bizimle bölüştü; acılardan, işkencelerden payına düşeni fazlasıyla aldı! Direnişçi tutumundan dolayı koğuşlara bir daha hiç götürülmedi. 1982 Ölüm Orucu başlayınca o da tavırsız kalmadı. Çok dürüst biriydi. Kişiliğine küçük-burjuva kaypak ilişkiler bulaşmamış, halktan temiz bir insandı. Arkadaşlara büyük bir sadakati, sevgisi, saygısı olduğundan, ölüm orucu başlayınca o da katılıyor. Bu çok ağır eylem biçimi karşısında dayanaklığını, yapısını iyice ölçüp biçmeden, olayı bilinç süzgecinden geçirip ele almadan, o derin bağlılık duygusundan yola çıkıyor. Arkadaşlar ölüme giderken, canların pazara sürüldüğü bu vahşet ve zulüm ortamında onların gerisinde kalmayı, hele onları ölüm karşısında yalnız bırakmayı kendisine yediremiyor. Böyle bir hesaplaşma onu ölüm orucu kararı almaya götürüyor. Eyleme katılınca idare onu 36'ya, 3. kat 1. hücreye atıyor. Hamit'in kulakları ağır işitirdi. Eylem süresince arkadaşlarla doğru dürüst konuşamıyor. Onların aralarında geçen sohbetlere ortak olamıyor, konuşulanları tam anlayamıyor. Biz 36'ya götürüldüğümüzde eylem birinci ayını bitirmişti. Hamit bizden önce başlamıştı. Hamit'in eyleme başlamasının sanırım otuz beşinci günüydü, birden bağırmaya başladı: "Allaah! Al-

laaaah! Neredesin!.. Ölüm neredesin?" Artık kendi kendine konuşuyor, kızarak, kinlenerek bağırıyordu. Bu aralar kusmuş da, boğazından kan gelmiş. Doktor gelip kendisiyle konuştu, muayene etti. Durumunu anladılar; karşılarındaki artık normal bir insan değildi.

- *Delirmeye mi başlamıştı?*

- Akli dengesini ağır ağır yitiriyordu. Bilinç kaybı vardı, davranışlarına hakim değildi. Alıp hastaneye götürdüler. Orada ölüm orucunu bırakmıyor, serum takıyorlar. Çok geçmeden bizler de hastaneye götürüldük. Kısa da olsa orada Hamit'le bir-iki defa konuşabildik. Hayri ve Kemaller şehit düşmüşlerdi. "Eylemin kırılmasından" –ona göre eylem kırılmıştı!– ve arkadaşların şahadetinden kendisini sorumlu görüyor, suçluyordu. Duyduğu eziklik durumunu daha da ağırlaştırıyordu. Bizden birisiyle konuşma olanağı bulduğunda, "Bana eylem kırıcı mı diyorsunuz? Arkadaşlar beni böyle mi değerlendiriyor?" diye soruyordu. "Yok" dedik, "eylem başarılı bitti, iyi sonuçlandı, senin herhangi bir suçun yok." Ama bir defa kafaya takmıştı! Sözlerimiz kâr etmiyor, kendisini yiyip bitiriyordu. Biz hastaneden döndükten sonra, o bir süre daha kaldı. Verem teşhisi de konmuştu. Aklı dengesini yitirdiğini Karasu hastanede öğreniyor. O ara şeriatçı hava korsanı da hastanedeymiş. Hamit ona kızıp bağırmış, camları kırmış. Karasu gidip teskin etmiş.

- *Hamit o zaman böylesi muhakemeler yapabildiğine göre, henüz sağlıklı düşünebiliyor olmalı.*

- Kendini tümden yitirmiş demeyelim de, doğru değerlendirme yapabilecek durumda değil. Bir saplantı söz konusu. Olumsuz sonuçlar çıkarıyor. Biz eylemle ilgili herhangi bir değerlendirme yapmış ve kendisine aktarmış değiliz. Tersine durumuna üzülüyoruz. Sevdiğimiz bir insan. Yapı ve kişilik olarak da sevimli biri. Hamit'i de 36'ya getirdiler. O ara 4. katta on kişiydik. Hepimizi o pencereleri kırık, gözaltından gelenlerin "terbiye" edildiği hücrelere koydular. Onu yalnız başına 7. hücreye, ben ve Karakuş'u 1. hücreye, Mehmet Şener, H. Baldemir ve M. Çepik'i 3. hücreye, Mustafa Karasu, M. Emin Keskin, F. Kav ve H. Aslan'ı 5. hücreye attılar. Kısa bir süre sonra da Fuat Çavgun'u getirip Hamit'in yanına koydular. Çavgun da ölüm orucu sırasından felç olmuştu. Artık yürüyemiyor, gözleri görmüyor, elleri pek tutmuyordu. Yatalaktı. Hep yataktaydı. O aralar Hamit'in durumunu tam anlamıyla çözememiştik. Çünkü hastanede kaldığı süre boyunca tedavi gördü, fiziki olarak biraz

kendisine geldi, ne ölçüde kendisini yitirmiş tam belli değildi. Biraz düzelmiş gibiydi. Çok geçmeden ana davada savunmalar başladı. Mahkemelere gidip geliyoruz. Hamit'in akli dengesinin giderek daha da bozulduğunun henüz farkında değilim. Aslında yanında kalan Fuat farkında, ama onun da yatalaklığı devam ettiğinden bize not yazıp gönderemiyor. Durumu daha çok Karasu biliyor.

- *Ne oldu, tümden mi delirdi?*

- Durumu daha da ağırlaşmış. Gecenin bir yarısı yatağından kalkıyor, omzuna bir şey alıp tüfek gibi tutarak, "Nöbet tutuyorum" diyormuş. Bazı arkadaşların isimlerini sayarak, "Aşağıdan sesler geliyor, onlara kötü davranıyorlar, pislik yapıyorlar" vb. şeyler söylüyormuş. Anormal davranışları artık iyice açığa çıkmış. Karakuş'un itiraflarından sonra anlattığım gibi, Hamit kızarak ayağa kalktı, izin mizin almadan sanık kürsüsüne gitti. Kendisiyle hiç ilişkisi olmayan olayların altı-yedi tanesini üstlendi. Mahkeme dönüşünde 35'tekiler hücrelerine konulurken, Hamit'le ben kısa bir anlığına yalnız kaldık. Fırsattan yararlanıp ifadesini geri almasını istedim. Öyle bir yapısı var ki, biz nasıl tavır koyarsak öyle davranıyor, disiplinli biri. Bize çok bağlı, istediklerimizi yapıyor, dışına çıkmıyor. Böyle olmasına rağmen ifadesini geri almasını istediğimde, "yok almam" dedi. "Bak Hamit, bu ifade sana ve bize çok zarar veriyor" dedim. Sonra da kavratmaya çalıştım: "Mahkeme durumunu senden daha iyi biliriz. Kalkıp olayları üstlenmen yanlıştır. Hem de hiç ilgin olmadığı halde böyle davranman daha büyük bir yanlıştır. Ayrıca yaptığın şey, bir yerde o hainin ifadelerini doğrulatmış olacağı gibi, poliste alınan ifadelerin de doğrulanması anlamına gelecektir. Bu ifadeler arkadaşlara da epey zarar verir. Hiç gereği yok. Olayları üstlenseydik, işin başında üstlenirdik. Üstlenmeyişimizin nedenleri belli. Devletin eline 'hukuki' malzeme vermeme, işlerini kolaylaştırmama düşüncesiyle böyle davranmadık. Biz mahkemede farklı yöntemle farklı zeminde savaşıyoruz. Ölümden korkmuyorsun güzel bir şey, ama bunu böyle göstermen, kanıtlamaya çalışman da gerekmez" dedim.

- *Teklifini kabul etmedi mi?*

- "Yok, ifadelerimi geri almayacağım" dedi. Şaşırdım. Normalde söylediklerimizi reddetmesi olanaksız. Böyle önemli konularda belirlediğimiz çerçevede hareket eder, dışına çıkmazdı. Sonra bizi alıp hücrelerimize koydular. Bir süre geçince Karasu'ya yazdım. "Hamit'e

söyleyin, yaptığı işin anlamını kendisine biraz kavratın, eğer tutumundan ısrar ederse mahkemenin genel gidişatı açısından çok olumsuz sonuçlar doğuracak, ne yaptığının farkında değil" dedim. Onlar da Hamit'e not yazmış, ifadesini geri almasını istemişler. Ama ne mümkün! Hamit dediğim dedik diyor!.. Bu ara Hamit, Fuat'a saldırıp iple boğma, jiletle kesmek istedi. Fuat Karasulara seslenip haber verdi. Hamit'i çıkartıp yanlarına aldı. Kendisiyle konuşuyorlar, ifadeyi geri almasını sağlayamıyorlar. Hamit'e göre; kendisi partiyi savunuyor, olayları üstleniyor, geri kalan herkes hain!..

Karasu gelişmeleri bana yazdı. Duruşmaların son günlerindeydik, kalkıp Hamit'in durumunu açıkladım. "Bu arkadaş Ölüm Orucu'nda ağır bir depresyon geçirdi, iyileşmedi. Cezaevi idaresi onu doktor gözetimine alıp tedavi ettirme yerine, daha bir baskı uyguluyor. Arkadaşın durumu her geçen gün giderek kötüleşiyor, hastaneye götürülmesini sağlayın, hiç olmazsa tedavi edilsin. Daha da kötüleşmesinin önüne geçin" dedim. Dikkate bile almadılar. Hilvan-Siverek grubunun duruşmaları başladı. Ana davadan yargılanan bir grup arkadaş orada da yargılanıyorduk. Ana davadaki ifadelerimiz, tutanaklar Hilvan-Siverek dosyasına konuldu. O davanın duruşmalarında Hamit'in durumunun daha da kötüleştiğini tekrarladık. Ama yine umursayan, dinleyen olmadı. Hukuki açıdan da Hilkat garibesi bir durum ortaya çıktı. Ana davada, Hamit'in üstlendiği altı-yedi olaydan dolayı verdiği ifadesi kararda esas alındı, hem ona idam verildi, hem de bizlere. Onun üstlendiği olaylardan biri kooperatifin basılması; üç kişinin ölümü, beş kişinin yaralanması ve böyle bir-iki olay daha Hilvan-Siverek dava dosyasında görüşülüyordu. Bu olaylardan ötürü Hamit hakkında dava bile açılmadı. Mahkeme ifadesini dikkate almadı.

- Niye almadı?

- Nasıl olsa bizlere ve ona ana davada ceza verilmiş. Eğer ifadesi mantıklı ve doğru bulunsa, ayrıca davada onu yargılamaları, cezalandırmaları gerekirdi. Bu söz konusu olmadı! Sonraki dönemde de bütün girişimlerimiz çabalarımız sonuçsuz kaldı. Hamit yanımızda giderek çıldırıyor, çok kötü durumlara düşüyordu. Ama mahkemenin umurunda değil. Ta ki 1986'da, duruşmada Karakuş'a saldırınca, heyet artık olayın gözü önünde gerçekleşmesinden sonra onu Elazığ Akıl Hastanesine sevk etti.

- Peki, cezaevi cephesine dönersek; Hamit'e karşı idarenin tutumu nasıldı?

- Olayları üstlendikten sonra cezaevinde diğer arkadaşların aleyhine ifade vermediği için alt katta dövdüler: "Her şeyi açıklayacaksın, tanıdığın insanların aleyhine ifade verecek, itiraf yapacaksın!" diye yüklendiler. Hamit'in durumunu bile bile dövüyorlardı. Hücresine giderken önümüzden geçerken gördük, kan revan içinde bırakmışlardı. 1983 Mart'ından sonra 35'e geçtik. Hamit'i yanımıza almak istedik, vermediler. Cemal Arat'ın hücresine koydular. Cemal de çok değerli bir arkadaş, olgun, sabırlı. Hamit onu birkaç defa dövdü. Oralet şişesini kafasına vurup yaraladı. Çarşaflardan ip yapmış, gece uyurken Cemal'i boğmaya kalkıştı. İpi de yastığının altındaydı. Kimseye vermiyordu.

Onun artık saldırganlaştığını idareye söyledim. "Yanıma verin, arkadaşın durumu iyi değil. Kendisini dışarıdan tanırım. Bize güveni var. Henüz hastalığının ilk dönemi, yardımcı oluruz, büyük ihtimalle de düzelir" dedim. İdare de onu çıldırtmak için uğraşıyor. Hastalığına aldırmadan, kasıtlı şekilde iki de bir gelip damarına basıyorlar. "Neden oturuyorsun? Niye marş söylemiyorsun? Niye sigara içiyorsun?.." vb. gerekçelerle habire hücresinden çıkarıp dövüyorlardı. "Numara yapıyorsun, hiçbir şeyin yok" kışkırtmalarıyla üstüne üstüne gidiyorlardı.

Biz 1983 Mayıs'ında ceza aldıktan sonra yeniden 36'ya götürüldük. Yerleştirilme işlemi sürerken, iç emniyet amiri olan A. O. Aydın'a Hamit'in durumunu yeniden aktardım, yanıma almak istediğimi, başkalarıyla kalamayacağını söyledim. Gerçekten de başkalarıyla kalamazdı. Saldırıyor, küfrediyor, yanındakiler dayanamıyordu. İdare kabul etmedi. Bitişik hücredeki Abbas Yokuş'un yanına verdiler. Abbas Hamit'in durumunu ve yapısını tam bilmiyordu. Kendisine not yazıp bilgi verdim. Hamit ne yaparsa yapsın, ne söylerse söylesin karışmamasını, sabır göstermesini söyledim. Hamit kendisine sürekli küfrediyor. Artık öyle bir noktaya gelindi ki, Abbas ona bir şey yapamadığından bir yerde kendisini cezalandırdı. Dayanamadı, tahammül sınırını aştı. Bir adam düşünün ki aralıksız konuşuyor, küfür ediyor, rahatsız ediyor, çaresizsin, bir şey yapamıyorsun. Abbas'ın durumu oydu, sonunda jiletle vücudunu doğradı. Kan revan içinde kaldı. Abbas'ın bu tavrı aynı zamanda idareyi protestoydu. Hamit'i çıkarıp iki gün kör hücreye attılar. Çok da inatçı biri. Ne su içti, ne tuvalete gitti, ne yemek aldı. Biz yine müdahale ettik. Yine iç emniyet amiri Abdullah Korkmaz'dı. Kendisini çağırıp, "Bu iş böyle gitmez. Hamit'in hastalığını biliyorsunuz. Bu neyin

cezalandırması? Niye onu kör hücreye attınız? Çıkarıp yanımıza verin" dedim. En sonunda verdiler.

- *Birlikte kaldığınız günlerde önemli sorunlar çıktı mı?*

- Yatmıyor, uyku yok. Gözleri kan çanağı. Davranışları anormal. Geçmişi konuşuyoruz, anımsamıyor. Dışarıdayken tanıdığı arkadaşları soruyorum, tanımadığını söylüyor. Sadece ailesini tanıyor, biraz çocukluğunu anımsıyor, ama geri kalan kesit kopmuş. Hafızasında boşluk var. Hücreme geldiği ilk günlerde önemli sorunlar çıkmadı. Çok geçmedi, yeniden eylem hazırlığına daldık. Hamit'in kendi kendine konuşmaları henüz ileri boyutta değildi. 1983 Eylül'ünde eylem başladı. Onu yukarı kata çıkarttık. Rıza hücresine aldı. Direniş içinde Rıza'ları 35'e götürdüler. Hamit de gitti. Ocak saldırısından bir gün önce, 1984 yılının ilk günü bizi 35'e aldılar. Eylem Mart'ta bitti. Mayıs'ta hücrelere yerleşmeyi yeniden düzenledik. Hamit'i yine hücremize aldık. Fevzi Yetkin'le kalıyordum. O ara her hücre iki kişi kalacak şekilde düzenlenmişti. "Hamit'i bir kişi idare edemez" dedik. Beraberliğimiz on ay sürdü. Epey uzun bir süre ve cezaevinde çok şeyin yaşandığı bir dönem. Bu ara yargıtay savunmalarını hazırlıyoruz. Hamit, "Bana bir savunma hazırlayın" demeye başladı. Kafaya takmış, siyasi savunma yapmak istiyor! Biz de: "Vazgeç, sana bir şeyler yazalım, savunma yapacak durumda olmadığını belirtelim" dedik. Kabul etmedi. Kesinlikle PKK'li olarak savunmasının yazılmasını istiyordu. Kendi kendine yüksek sesle konuşma işi de alabildiğine ilerlemişti.

- *Konuşmalarında neler diyordu?*

- Mahkemede olayları üstlenip döndüğünde idarenin kendisini döverek "pişmanlık göster!" demesi adeta beynine kazınmış, bilinç altına atmış. Sürekli "Sesler geliyor. İki-üç bayan sesi var! Onlara hep pislik yapıyorlar!.. İtiraf yapmam!.. İhanet etmemi istiyorlar!.." diyordu. Sonra da düşmana küfür etmeye başlıyordu. Uyanık olduğu sürece küfür faslı sürüyordu. "Hamit komünisttir. Pişmanlık duymaz!" diyordu. Bunu da yerel şivesiyle söylerdi. "Hamit Koministo. Pişmanlık duymim. Duymii duuymiii!.." Aylarca, yıllarca böyle sürdü.

- *Peki adeta bir çalar saat gibi sabahtan akşama kadar konuşması seni nasıl etkiledi? Ruh halin nedir? Abbas gibi sen de jilet mi vurmak istiyorsun kendine?*

- Daha beter şeyler var. İlk başlarda hep hasta olduğunu, ses

gelmediğini, öyle sandığını kendisine anlatmaya, ikna etmeye çalıştık. Ama zamanla bunun boş bir çaba olduğunu anladık. Kısacası çaresizdik. Bu çok kötü bir şey. Yanında gencecik bir insan, bu halkın evladı an be an normal bir insan olmaktan uzaklaşıyor. Gözünün önünde çıldırması, her an hissetmen, yaşaman, ona karşı düşmanın içine girdiği keyfi ve sadist tutumlara tanık olman. Bu insanı yüreğinden vurur, hüznünü, burukluğunu hep yaşarsın. Bir yanda düşmana kızgınlık, öfke duyarsın, bir yanda hiçbir şey yapamamanın çaresizliği, ezikliğiyle bocalarsın. Yardım etmek istiyorsun, edemiyorsun, göz göre göre elinden kayıp gidiyor. Dava arkadaşımız, atamazsın, başından savamazsın, vicdanımız ve kişiliğimiz kaldırmaz. Bir de geçmişini biliyorsun. O arkadaşlık sevgisi, o bağlılık. Giderek daha da ağırlaştı. Öyle ki yemek yerken ağzına sert bir şey gelse çiğnemiyor ve tükürüyor. Katı olan yiyecekten uzak duruyor. Elbisesine dokunduğunda sürtünmeden çıkan sesten rahatsız oluyor. "Bu ses de bana küfrediyor" diyordu. Elini yıkamaktan korkuyor. Çıkan su sesinden de ürküyordu. "Ses geliyor bana küfrediyor" diyerek elini yüzünü yıkamaz oldu. Kokmaya başladı. Temizlik diye bir şey kalmadı, pislik içinde. Ama öyle de bırakamayız. Canını acıtarak, kendisini tuvalete götürüp soyuyor, bedenini temizliyoruz. Resmen zor kullanıyoruz. Elbisesini üzerinden çıkartmakta zorlanıyoruz. Müthiş bir güçle direniyor. Haliyle biz de giderek daha çok etkileniyoruz. Havalandırmaya çok az çıkartılıyoruz. El kadar hücrede kapalıyız, günün yirmi dört saati birlikteyiz. İlgilenmenin gecesi, gündüzü yok. Çok az uyuyor, uyanık olduğu her an aynı durumda. Artık bize de güvenmiyor. "Ses falan yok, sana öyle geliyor!" dediğimiz için güveni iyice sarsıldı. "Siz zaten onlarla beraber konuşuyorsunuz! Sizin de sesleriniz geliyor!.. Sesleri nasıl duymazsınız? Ben duyduğuma göre sizin de duymanız gerekiyor!.. Herkes itiraf etmiş!.. Bir tek ben PKK'liyim! PKK'ye sadık kalmışım! Siz zaten itirafçısınız. İtiraflarınız mahkemede okunmadı, ama itirafçısınız! Gizliden itiraf yapmışsınız!.." diyordu.

- *Sana da saldırdığı oluyor muydu?*

- Öyle fiili bir saldırı durumu olmadı. Sohbet ettiğimizde, konuşturmaya çalıştığımızda bazen sözlü saldırılarda bulunurdu. Sevdiği, güvendiği insanlara saldırmazdı. O ortamda kalma, bir noktadan sonra bizleri de rahatsız etmeye başladı. Giderek sinirlerimizi iyice yıprattı. Zaten süreç bizi yeterince hırpalamıştı. Ağır teslimiyet koşulları, ölüm

oruçları sinirlerimizi, bünyelerimizi yıpratmıştı. Bir de üstüne bu durum binince çok zor günler yaşadık.

- Gerçekten çok zor günler olmalı.

- Evet, ağır bir durumdu. Sinirlerim çok zayıflamıştı. Öyle bir an geldi ki, onun varlığı bile beni rahatsız etmeye yetti. Yaptığı her şey bana dokunuyordu. Bir çözüm olarak koğuşa göndermeyi düşündük. "Değişik ortamlara gitsin, her koğuşta bir süre kalsın, kendisi için de iyi olur" dedik. Ama gitmiyor. En son gardiyanları ayarladık, "hücreden dışarı çıkarın, revire götürüyormuş gibi alıp koğuşa götürün" dedik. Hamit'i hücreden çıkardılar, koğuşa götürüleceğini anladı. Kat demirlerine sarıldı, ayaklarını aradan geçirip kendisini adeta kilitledi. İki-üç gardiyan ne yaptıysa demirlerden koparamadı. "Gitmem, koğuşa gitmem" diyor. Gitmek istemeyişinin nedeniyse, 35. koğuşu daha olumlu görmesidir. Direniş odağıdır. Önder arkadaşlar burada şehit düşmüşler ve bizler de oradayız. Bunların yanında kendisini tüm tutsaklardan farklı görmesi de var. Cezaevinde tek komünist, tek PKK'li de O? Direniş odağı olmayan bir yerde onun ne işi var? Koğuşa gitmeyi kendine yediremiyor. Gitmedi tabii, geri aldık.

Artık sinirsel yönden dayanma sınırının sonuna gelmiştim. Tahammülüm tükendi, o hücreden ayrıldım. Daha sonra bir süre Karasu'nun yanında kaldı. 1986 sonlarındaydı, Elazığ akıl hastanesine gönderdiler. Ondan önce askeri hastaneye gönderiyoruz, idareyi sıkıştırıyoruz, askeri doktorlar onun bir akıl hastanesinde tedavi görmesi gerektiğini kabul ediyorlar, ama bu mahkemenin işine gelmiyor. Çünkü bir ruhsal hastalığı olduğu ortaya çıkarsa kabullendiği olayların, verdiği ifadenin bir değeri kalmayacak. Bu hem ceza durumumuzu etkileyecek, hem de bu konudaki anlatımlarımız doğrulanacak. Ayrıca mahkemenin bilinçli olarak kendisiyle ilgilenmemesi de kanıtlanmış olacak. Bu yüzden akıl hastanesi yerine askeri hastaneye gönderiyorlardı. Orada sekiz-on gün yatırıyorlar, ilaç verip geri getiriyorlardı. Zaten ilaçları kullanmıyordu. Elazığ'a gönderilince biraz rahatladık. "Tedavi edilir, iyileşir" diye düşündük. Ama orada da PKK'li olmasından dolayı kendisine çok kötü davranıyorlar. Nöbetçi askerler, personel, "Hepiniz vatan hainisiniz, hepinizi imha etmek gerekir!" diyerek dövüyor, işkence ediyorlarmış. Dışarıda yürütülen silahlı mücadelenin intikamını Hamit'ten almaya çalışmışlar.

- Ama bu nasıl olabilir? Bir akıl hastasına nasıl kinlenebilir, saldırabilirler?

- PKK'li olunca şöven damarları kabarıyor. Hastanenin yönetimi faşistlerin elindeymiş, çoğu doktor da faşistmiş. Hamit'i birkaç zır delinin içine atıyorlar. Orada ciğerleri de çürüyor. İlaç almıyor. Hasta olduğunu kabul etmiyor. Aylarca böyle sürmüş. Bir başka huyu da kızdığı, kızdırıldığı zaman yemekten içmekten kesilmesi. Tuvalete bile çıkmıyor. Ancak bizlere olan özlemi, kavuşma isteği ağır basıyor. Elazığ'dayken düşüncesi hep bize yöneliyor. Ses duymaları, kendi kendine konuşmaları giderek azalıyor ve biraz düzeliyor, taburcu ediyorlar. Bir deri bir kemik kalmış. Arabadan indirdiklerinde cezaevinin kapısında bir külçe gibi düşüp kalıyor. Ancak cezaevine geldiğini anlayınca ve kendisine "35'e gideceksin" dediklerinde canlanıyor. Kalkıp yürüyerek 35'e geldi. Alt katta Alattin Aktaş'ların hücresine koydular. Arkadaşlara sarılıp ağlıyor. Daha sonra kendisiyle konuştuğumda, "Ölmeden önce oradan geçip bir daha sizleri görebilecek miyim, diye düşünüyordum" dedi. Böyle bir sevgi ve bağlılığı vardı bize. Diyebilirim ki, onu çıldırmaktan kurtaran bu bağdı. Kendi kendine konuşması sona ermişti. Diyarbakır'a geldiğinde artık hasta olduğunu kabul ediyordu. Sonra daha da iyileşti.

- Bu arkadaş şimdi hâlâ cezaevinde yatıyor değil mi?

- Evet, Elazığ akıl hastanesi akıl hastası olduğu yönünde rapor verdi. Avukatı raporu askeri yargıtaya götürüp dava dosyasına ekledi. O zaman cezalar kesinleşmemişti. Buna rağmen rapor dikkate alınmadı, idamı yargıtayca onaylandı, dosyası meclise gönderildi. Kendisi şimdi Çanakkale E Tipi cezaevinde... Hastalığı tümüyle atlattı.

- Böylece bu arkadaşı da burada sevgiyle anmış oluyoruz.

İnsan pisliği yedirilen belediye başkanı

- Tutuklulara insan pisliği yedirildiğini de anlatmıştın. İsimler vererek somutlaştırabilir miyiz?

- Bozova'nın AP'li belediye Başkanı Mustafa Arusoğlu insan pisliği yedirilenlerden biridir. Daha sonra 35'e getirildi. Hamit Kandal'ın hücresine konuldu. Pislik yedirme olayı şöyle: Gün boyu yapılan eğitim yüzünden herkes yorgun düşmüş. Arusoğlu da altmış yaşlarında. Gardiyan akşama doğru ondan gençliğe hitabeyi ezbere okumasını istiyor.

- Pardon bu olay nerede oluyor?

- Koğuşta. Hangisi olduğunu tam bilemiyorum. O olaydan sonra hücreye getirilmişti. Gençliğe hitabeyi ezbere okuması istenince, "Yoruldum, nefesim daraldı evladım" diyor. Hem emri yerine getirmemiş olması, hem de gardiyana "evladım" demesi yüzünden dananın kuyruğu kopuyor! "Sen kim oluyorsun da komutanına evladım diyorsun" diyerek azarlama, yönelme başlıyor. (Bizimle Arusoğlu'nun arası hiç de iyi değil. Yerel çatışmalarda karşımızda yer almış, bu yüzden cezaevine düşmüş. Yani dışarıda çatıştığımız kesimlerden, yerel gerici güçlerden.) Askerler "reise bir ikramda bulunalım" diyorlar. Bir tabak getirtiyorlar. Tuvaletten pislik çıkartıp tabağa koyduruyor, "bunu yiyeceksin" diyorlar. Askerlerden biri, "Böyle olmaz, koskoca reis sossuz yiyebilir mi? Biraz soslu olsun" diyor, biber getirtip pisliğin üstüne serpiyor, cop zoruyla yediriyorlar.

- Büyük alçaklık doğrusu.

- Yediriyorlar. Daha sonra Esat Oktay da geliyor, "Ulan moruk, seni azgın idamlık PKK'lilerin içerisine vereceğim, orada gebertsinler!" diyor. Arusoğlu da "PKK dışarıda düşmanımızdı, bizi öldürüyordu, eğer onların arasına düşersem beni öldürürler" diye düşünüyor. Adamı 36'ya da alıp dövmüşler, her tarafı yara bere içinde, ayakta duramıyor. O haliyle getirip hücreye atıyorlar. Hamitler buyur ediyor, yaralarını sarıyor, yardımcı olmaya çalışıyorlar.

- "Bunlar beni öldürecek" beklentisi içinde mi?

- Evet, bu korkusu var. Arkadaşlar olanaklar ölçüsünde ellerinden gelen yardımı yapıyor. Ama Arusoğlu ürkek, bir köşeye büzülüp kalıyor. Bizimkiler yemek saatlerinde çağrıldığında gelmiyor, "yemem, aç değilim" diyor. İki gün hep böyle tetikte ve korku içinde bekliyor.

- Yemeği niçin yemiyor?

- Zehir katabileceğimizi düşünüyor! Arkadaşlar onun kendilerinden korktuğunu, bu ruh hali içinde bulunduğunu anlıyor. Kendisiyle konuşuyorlar. "Herhalde seni zehirleriz, öldürürüz korkusuyla yemek yemiyorsun. Nerede olduğunu anlamalı, bizi tanımalısın. Biz işin başından beri bu insanlık kavgasını yürütüyorduk. Sizlerse bu insanlık düşmanlarının hizmetindeydiniz. Bugün yaşayıp görüyorsunuz. PKK'nin sizinle bunun dışında bir sorunu, düşmanlığı yok. Düşmanını iyi tanımalısın. Sen ve senin gibileri posası çıkana kadar kullandığı, işi bittikten sonra da attığı bir eşyasınız. Düşmanın işbirlikçilerine biçtiği değer budur. Bugün aynı koşullardayız. Kan davası, aşiret davası gütmüyoruz."

Bu yaklaşımlar onu rahatlatıyor. Kendisine neler yapıldığını, hücreye nasıl getirildiğini anlatıyor. Çok geçmeden tahliye ettiler. Arusoğlu giderken arkadaşlara, "Sizi bilmiyordum, PKK'yi böyle tanımıyordum. Bana farklı yansıtılmış, farklı anlatılmış!.. Sizi de, devleti de burada gördüm, tanıdım. Bu devlete hizmet etmek bok yemekmiş. Hizmetlerimizin karşılığı olarak onu da yedik, öyle gidiyoruz!.." demiş.

- *Gerçekten yedi, yedirdiler çünkü.*

- Evet. "Bundan sonra kesinlikle PKK'ye karşı herhangi bir faaliyette bulunmam, duyarsınız bunu..." diyor.

Sünnet kontrolleri
Mehmethan Erşener'in başına gelenler

- Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin insanlık tarihi açısından büyük bir utanç laboratuarı olduğu artık çıplak bir gerçeklik olarak önümüzde duruyor. Bu utanç tablosunda yer alan, başka hangi alçakça işler vardı?

- Alçaklık sınırsız. Pislik yedirme olayı cezaevinde yaygındı. Hem tek tek insanlar, hem de koğuş düzeyinde uygulanırdı. Pislik yedirme olaylarının en yaygın olarak yaşandığı yer, gözaltından gelenlerin konulduğu 36'ydı. Yeni gelenler hem koridordaki lağım suyunda yüzdürülüyor, hem de pislik yediriliyordu. Çarpıcı bir örnek daha vereyim: Koğuşun birinde, gardiyanlardan biri havalandırmadaki foseptik çukurunda birkaç makarna tanesi görüyor. Tuvalete makarna dökülmesine kızıyor, tutuklulardan birini çağırıp yemesini söylüyor. Tutuklu reddediyor. "Nasıl reddedersin?" diyerek dövüyor. Sonra birkaç kişiye aynı şeyi yapıyor, yeniden reddedilince iş büyüyor. Herkese birer tabak getirtiyor ve tabaklara insan pisliği konuyor, sonra da vahşetin seremonisi eşliğinde yediriliyor. Topluca yedirme, özellikle iki koğuşa uygulanmış.

- Hangi koğuşlar oluyor bunlar?

- Şimdi anımsamıyorum. Arusoğlu'nunkine benzer bir olay basına da yansımıştı. Cumhuriyetin hafta sonu verdiği dergide, Tarık Dursun K. Kendisine Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde pislik yedirilen birisini anlatmıştı. (İsminin Felat Cemiloğlu olması gerekir.) Bu adam dışarı çıktığında duyduğu tiksinti yüzünden bütün dişlerini çektiriyor. (İşittiğimize göre Esat Oktay'ın öldüğünü öğrenince yirmi koç kurban ediyor.) Başka bir uygulama daha var; iki kişinin cinsel organlarına karşılıklı ip bağlanıyor. İp çok kısa, oturma, sağa sola dönme olanağı yok. İp bağlandıktan sonra kalasla copla dövme başlıyor. Dayak yiyen biri ister istemez ya düşecek, ya kaçacak, vb. Yani savunma mekanizması çalışacak, tepkisini bir biçime gösterecek. Ama bu tepkiyi gösterdiği zamanda iple bağlı olan cinsel organı gerilecek, yaralanacak. Bu işkence yöntemi 1981 sonbaharında 35'te iki arkadaşa uygulandı.

- Kim bu arkadaşlar?

- Yanılmıyorsam Zeki Yılmaz, Yılmaz Dağlum'du. Valizlerin dışarı verilmesi sırasında içinden not çıkması olayını anlatmıştık. Bu olay yüzünden böyle bir işkenceyle karşılaştılar.

- İşkencecilerin fantezilerini derinleştirmek için cinselliği kullanmaları, ona yönelmeleri size de ilginç geliyor mu?

- Olayı ilginçliği açısından değil de, amaç açısından başvurulan yöntemlerden biri olarak görmek daha yerinde olur. Baskı ve terörün yaratmış olduğu o ortamda, işkenceci boyun eğdirmek isteği kişiye karşı mümkün olanın en üst sınırında değişik biçim ve yöntemlerle yönelmek zorunda. Bu yüzden şu veya bu biçimi seçmesini doğal karşılamak gerek. Bir tutuklunun cinsel organına ip bağlanıyor, ipin ucundan asker tutuyor ve koridor boyunca koşuyor. Bu durumda doğal olarak tutuklu da gardiyanın peşine takılıyor. Koşmazsa cinsel organı kopacak, yaralanacak. Asker daha çok acı çektirmek için koşarken bir yandan da sık sık ipi çekip bırakıyor. Böylece havalandırmada, koridorlarda koşturup duruyorlar. Manzarayı bir an için gözlerinizin önüne getirin. Ellerinde iplerle koşuşan askerler, iplere bağlı cinsel organlar, tutukluların acı içine haykırmaları, çaresizce oradan oraya koşmaları. Hayal edebilmek bile çok zor. Oysa Diyarbakır Zindanı'nda olağan, sıradan bir olay. Öyle ki, teşhir ve gözdağı için insanların cinsel organlarına ip bağlayıp koğuşları gezdiriyorlardı.

- Peki bu konuyla ilgili somut bir örnek verebilir misin?

- Eroin kaçakçılığı iddiasıyla Mehmethan Erşener isimli 50-55 yaşlarında -annesi Ermeni kökenliymiş- birini tutuklamışlardı. 35'e getirdiler.

- Bu olay kaç tarihinde oluyor?

- 1982 yılında. Mehmethan Erşener'in eroin şebekesi olduğu tahmin ediliyor, ama sorguda polisler çözememişler. Cezaevine geldiğinde hem itiraf yazdırmak, şebekesini ortaya çıkartmak, hem de Ermeni olmasından dolayı (gazeteler Erşener'in Ermeni olduğunu yazmıştı) öç almak için ona özel olarak yöneldiler. 35'e getirdiklerinde onu ilk günler tek başına bir hücrede tuttular. 36'da o kadar işkence görmüş ki geceleri sürekli sayıklıyor, çığlıklar atıyordu. Daha sonra onu alt kata, arkadaşların yanına yerleştirdiler. Bir gün eğitim sırasında gardiyanın biri, "Pantolonunu indir. Sen Ermenisin, sünnet olup olmadığını kontrol edeceğiz!" dedi. Adamcağıza zorla pantolonunu indirttiler ve kontrol (!) ettiler. "Sen sünnet olmamışsın!" deyip dövmeye başladılar. Ardından ipin bir ucunu Erşener'in cinsel organına, diğer ucunu da demir parmaklığa bağladılar, saatlerce öyle beklettiler. "Sağa dön! Sola dön! Geriye dön!" yaptırdılar.

- Geriye dönebilmesi mümkün mü?

- Tabii ki dönemiyor. Dönemediği için de coplanıyor, kalaslarla dürtülüyordu. Bu ara çavuş yağlı boya getirtti. Erşener'in cinsel organını boyadı. Diğer gardiyanlar da seyrediyor, eğleniyordu. Yine Erşener'in pantolonunu dizlerine kadar indirtip akşama kadar cinsel organı dışarıda, esas duruşta marş söyletiliyordu. Bir süre, gardiyanlar hergün defalarca onun hücresinin önüne gelip, "Sen sünnet olmamışsın" diyordu. O da sünnet olduğu karşılığını veriyordu. Bunun üzerine pantolonunu indirtiyor, "kontrol"ler başlıyordu!.. Ayrıca Erşener sürekli hücresinden çıkartılıp dövülüyordu.

- İnsani tepki göstermesi söz konusu değil mi? Tepkisiz mi kalıyor, korkuyor mu, yalvarıyor mu, ağlıyor mu?..

- Erşener, 35'e geldiği ilk günlerde işkence gördüğünde gardiyanlara yalvarıyor, ağlayıp sızlıyordu. Ancak arkadaşların yanına verilmesinden sonra kendisiyle konuşuluyor, yalvarmanın çözüm olmadığını, kendisini daha fazla düşürmemesini söylüyorlar. Ondan sonra artık yalvarmıyordu. Ancak bu olay karşısında gardiyanlar gittikten sonra, hırsından, utancından tuvalete gidip ağlıyormuş. İlk günlerde askerlerin kendisinden istediği her şeyi yapmasına rağmen, yine de işkence görmesi, ne yapsa kurtulamayacağını düşündürmüştür. Bunun çaresizliğini yaşıyor. Artık o noktadan sonra da kendisi için hiçbir şeyin anlamı kalmıyor. Boş bir çuval gibi oradan oraya atılıyordu.

- Tümden bir teslim oluş hali mi yaşanıyor?

- Belki öyle de denilebilir. Ama yanındakilerin konuşmasıyla ağlamanın, yalvarmanın bir şey getirmediğini anlıyor. Tepkisini koyu bir sessizlik biçimde gösteriyor. Bu insanın tepkisine; "tepkisizlikti" diyebiliriz. Düşmana karşı sessiz, söyleneni yapmaktan öte bir tepkisi yok. Erşener'in durumunu daha çok çaresizlikle açıklayabiliriz. Belirtelim ki, düşmanın bu uygulamalarının üzerinde yaşam bulduğu insanlar, daha çok siyasi olmayan ve zayıf kişiliklerdi.

- İnsanlık için ne kadar utanılacak bir durum! Altmış yaşlarında bir insanın cinsel organını demir parmaklığa bağlayıp akşama kadar bekletmekle kimin eline ne geçer ki?

-Yapılanları büyük bir zulüm olarak görmek gerekir. "Sünnet olmamışsın" denildiğinde, Erşener "Yok sünnet olmuşum!" diyordu. Kendisine ne yapıldıysa sessiz kaldı. Ama hiçbir zaman, "sünnet olmamışım"

demedi. Tabii sünnet olup olmaması hiç önemli değil. Sorun kişiliğini ezmektir. Üst kat parmaklıklarına zincir bağlayıp Erşener'i ayaklarından saatlerce astılar ve sürekli coplayıp suç ortaklarını ele vermesini istediler.

- *Kan beynine hücum eder, ölebilir!..*

- Dert mi?.. Parasına da el koyuyorlardı. "Bu parayı cezaevinin temizliği için kullanacağız" diyorlardı. Maddi durumu iyiydi. Yakalandığında üzerinde yüklüce bir para varmış. Para da Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde başına bela olmuştu.

- *Sormaktan kendimi alamıyorum. O anda bu yaşlı insana, bunları yapanların tavırları neydi? Yani yüzlerine baktığınız zaman ne görüyordunuz? Hayvani bir ifade mi, sinsi bir gülüş mü, büyük bir kin mi?*

- Genel tepkileri zulmün keyfini çıkarmaktı. Onların her şeyi yapmaya hakkı vardı; efendiydiler! Tutsaklara ise her şey revaydı. Gayet rahattılar, işleri buydu. İşlerini kanıksamışlardı. İplerini koparmış hayvanın dizginsizliğini yaşıyorlardı. İnsanlar zulmün altında inlerken onlar gülüyor, espri yapıyor, işi şamataya döküyorlardı. Eğlenceyi kaçırmasın diye içeri gardiyan bile davet ederlerdi. Bunun yanında tanımsız bir kin ve düşmanlık da vardı. Erşener'in sünneti söz konusu olunca, 35'te kimlerin sünnetsiz olduğunu belirlemeye çalıştılar.

-*Ne yaptılar? Gelip herkesi kontrol mu ettiler?*

- Bir-iki arkadaşı "kontrol" ettiler. Fazla ileri gidemediler. Sünnet cezaevi genelinde gündeme getirildi.

- *Böylesi kontroller koğuşlarda nasıl oluyordu. "Biz geldik, açın bakacağız" mı diyorlardı?*

- Oralarda "kontrol" değişik biçimlerde olmuş. Esat Oktay hoparlörden duyuru yapıp, "Cezaevinde sünnet olmayan varsa bana başvursun, onları sünnet ettireceğim" dedi. Gardiyanlar da koğuşlara yöneldi. Kimi koğuş çırılçıplak soyundurulup kontrol edilmiş, kimisi aramada soyundurulduğunda, kimisi de koltuk altı gibi tıraş kontrolü sırasında belirlenmiş. 35'te ise "herkes kendisi söylesin, yoksa bakacağız" diyerek tehdit ettiler. Sünnet olmayanlar ayrıca alay konusu edildi. Gardiyanlarca dövüldü, hakarete uğratıldı.

- *Niçin birilerinin sünnetli, ya da sünnetsiz olması Esat Oktay'ı ilgilendiriyor?*

- Sorunun dini inanışla bir ilgisinin olmadığını belirtelim. Sünnet de bütünlüklü baskı politikasında kullanılan bir araçtı.

- *Peki sünnetsizler sünnet edildi mi?*

- Hayır, vazgeçtiler. Amaçları da zaten sünnet ettirmek değildi. Hem baskı unsuru olarak kullanma, hem de teşhiri, küçük düşürmeyi hedefleyen bir uygulamaydı. Cezaevindeki sünnetsizleri gösterişli bir törenle sünnet ettirecekleri, törenin de TV'de gösterileceği yönünde duyumlarımız olmuştu.

- *Erşener'e yönelik sürdürülen bu özel vahşet uygulamasının gerçekte anlamı nedir? Onu vururken size bir mesaj mı veriliyor?*

- Özellikle 35'te yapılan her şeyin bir anlamı vardır. Ölçüp-biçmeden adım atmazlardı. Erşener'e yapılanların bize yönelik niyet, amaç ve mesajlarını gözardı edemeyiz. O'nunla biz de vuruluyorduk. Esat Oktay şöyle bir hava da yaratmak istiyordu: "Ben salt PKK'yle uğraşmıyorum." Zulüm ve vahşette tarafsız ve eşit davrandığını kendince göstermiş oluyordu. Bir defasında Mehmethan Erşeneri göstererek, "Bak, şunca siyasi insan, yüzlerce PKK'li buradadır, ama hepsi bu adam kadar tehlikeli olamaz, onun götürdüğü eroin binlerce insanı öldürür, zehirler!" dedi. Ama bu sözlerin altında, ırkçı, şöven kafa yapısı gizlenmeye çalışılıyordu. Günaydın gazetesi o sıralarda Erşener'in ASALA ile ilişkisi olduğu ve bu örgütü finanse ettiği haberini vermişti.

Esat Oktay; "Ben dünyada en çok Yahudi, Rum ve Ermeni'den nefret ederim. Bana kalsa yer yüzünden bu üç kavmi kaldırırım" diye ekledi. Böylece gerçek niyetini, mantığını ele vermiş oluyordu. Onun nefret ettiği bir halk daha vardı, o da Kürtlerdi. Ama işin içinde Kürtlüğümüz olunca onu saklı tutuyor, söylemiyor. O ara ASALA'nın eylemleri de gündemde olduğundan ona daha fazla yükleniyorlardı. Buna "yaratıcılık"ta sınır tanımazlığı da eklemek gerek.

Yeri gelmişken koğuşlarda sünnet kontrolü yapılırken sapık bir askerin içine düştüğü duruma da değinelim. M. Ali isimli Suruçlu bir tutuklu varmış. Cinsel organı sapık gardiyanın dikkatini çekiyor. Mahkemeye veya başka bir yere gidiş gelişi sırasında hep M. Ali'ye yakın olmaya çalışıyor. Koğuşa girmeden önce merdiven altındaki boşlukta M. Ali'nin cinsel organıyla oynuyor!.. Kısacası gardiyanların sapıklıklarından tutalım, insanları küçük düşürmeye kadar her şey var. Mahkemeye gidiş-gelişte insanları çırılçıplak soyuyorlar, sonra da, "Domal kıçını aç!" diyorlar.

- *Nazi kamplarında da çırılçıplak soyma işi vardı..!*

- Evet, çağrıştırıyor. Cinsel organlara ip bağlanarak birbirine çektirilmesi yanında, "kantar" denilen başka bir yönteme de başvuruluyor. "Kantar",

tutuklunun cinsel organından tutulup kaldırılarak ağırlığının belirlenmesidir. Tartılacak tutuklu çırılçıplak sırtüstü yatırılır. Başka bir tutuklu da onu cinsel organından tutup kaldırmaya çalışır. "Şu kadar kilodur komutanım!" diye tekmil verir. Bazı tutukluları da cinsel organından merdivenin demir parmaklıklarına asmışlar.

- *Nasıl asıyorlar?*

- Organına ip bağlayıp tutukluyu yere yatırıyor, diğer ucunu merdiven demirinden geçirip çekiyorlar.

- *O derece güçlü mü bu organ? İnsanı taşıyabilir mi?*

- Hayır. O çekme sırasında artık tutuklu ya bayılıyor, ya çığlık çığlığa kalıyor. Yeterince bağırtınca bırakıyorlar. Ömer Kandal anlatmıştı. Koğuşlarında bir işkence seansından sonra böyle "asılan" bir tutuklunun testisleri karpuz gibi şişmiş. Organ fonksiyonunu yitirebilir, onların umurunda değil, hiçbir kaygı taşımıyorlar.

- *Başka örnekler verebilecek misiniz?*

- Tutukluları yatırıp birbiri üzerine işettiriyorlar! Örneğin biri dövülüyor, bayılma noktasına getiriliyor veya bayılıyor. Ayıltmak için başka bir tutukluyu çağırıp, "üstüne işe de ayılsın!" emrini veriyorlar. Baskı ve zor karşısında işeyenler de çıkıyor. Bir gün 7. koğuşta bir tutukluyu yere yatırıyorlar ve herkese, "gelin bunun üzerine işeyin!" diyorlar.

- *Hepsi birden öyle mi?*

- Evet, ama yaptıramıyorlar. Gardiyanın emirlerine, tehditlerine rağmen kimse gidip işemiyor. Sonunda gardiyan çocuğun sırtına işiyor. Koğuşa da işkence yapıyor. Olayı aynı koğuşta kalan M. Ali Artuk'tan dinlemiştim. Ayrıca eğitim veya dayaktan dolayı bayılanları ayıltmanın bir başka yöntemi de bez vb. yakıp burun ve ayaklara tutup yakarak ayıltmaya çalışmadır.

- *Dinledikçe insanın tüyleri diken diken oluyor. Okuyanların tepkisi ne olur acaba?*

Devlet eliyle tecavüz!

- İstersen bir de şu cop sokma olaylarını örneklendirelim.

- Cop sokma genel bir uygulama. Tutuklu cezaevine yeni gelip de, 36'ya konulduğunda orada yapılan işkencelerin arasında bu da var. Koğuşlara verildiğinde kimilerine de merdiven altında cop sokuluyor. Veya bir "suç"undan dolayı tutuklu koğuştan çıkartılıp bu işkenceye maruz kalıyor.

- Kimisi de sizlere söylemiyor değil mi?

- Bir bölümü söylemiyor. Tutuklamaların kitleselliği ve tutuklananların konumu dikkate alındığında söylemesini fazla bekleyemezsin. Şimdi ismini hatırlamıyorum, Hilvan grubunda köylü bir taraftarımız vardı, sürekli hastaydı. Hastalığının ne olduğunu kimseye söylemiyordu. Sonunda hastaneye gönderildi. Geri geldiğinde hastalığını arkadaşlardan gizlemeye devam etti. Fakat ısrar karşısında söylemek zorunda kalıyor, cop sokmuşlar. Cop bağırsaklarını yaralamış, yara iltihaplanmış, bağırsakta delinmeler olmuş. Buna rağmen gizliyor. Ölüm noktasına geldi de hastaneye gittikten sonra durum anlaşıldı. Örneğin 15. koğuşta cop sokma olayları günlük yaşamın bir parçası olmuş. Bileşimi iyi olmayan, ispiyoncuların fazla olduğu bir koğuş, yedi PKK'li, bir de Partizancı biraz tavır koyup kendilerini koruyor. Diğerleri söylenen her şeyi yapıyor. 8-10 kişiye "bana sayımdan sonra tekmil vereceksiniz" diyen gardiyana "emredersin komutanım" diyorlar. Sayımdan sonra hepsi soyundurulduktan sonra gardiyanın talimatıyla birisi eğilir, biri başından tutar, diğeri de copu sokar. Gardiyan yeter dediğinde bırakılır. Hepsine aynı fasıl çekildikten sonra koğuşa sokulurlardı. İbrahim Gülaydın'a üç defa yapılmış ve bağırsakları iltihaplandığı için ciddi biçimde hastalanmış. İbrahim'in ruhsal dengesi bozulmuş, büyük bir çöküntü yaşamış.

- Çok korkunç.

- Cop sokma olayları çok yaygın, ama şu anda bildiğimiz onlarca insan var. İstersen isimlerini burada sıralayabiliriz.

- O zaman bölüm sonuna liste halinde koyalım.

- Olabilir... Koğuşun gözü önünde tutuklulara gözdağı vermek amacıyla açıktan açığa insanlara cop sokuluyor. Gardiyan birisine "copu yağla" diyor. Yağlandıktan sonra kullanılıyor. 29. koğuşta böyle bir olay gerçekleşiyor. Tutukluların gözü önünde olduğu için tepkileri, olayın verdiği şokla adeta isyana dönüşüyor. Bazıları kendilerini kaybediyor.

Kafasını duvarlara vuruyor. İki gün koğuş hiçbir kurala uymuyor. Ne sayıma kalkıyor, ne de subayların önünde esas duruşa geçiyor. Ancak üçüncü gün yumuşak bir inişle eğitime devam ediyorlar. O iki günlük tavırları için de ayrı bir işkenceyle karşılaşmıyorlar. Böyle patlamaya dönüşen olaylar var. İnsanların karşılaştıkları bu insanlık dışı işkenceleri saklamalarına biraz daha değinmek gerekiyor.

- *Onur sorunu mu yapıyorlar?*

- Öyle de diyebiliriz. Bu onların bilinç düzeyiyle ilişkili. Çoğu köylü, halktan insanlar. Böyle bir şeyi kişiliği kaldırmıyor. Duyulursa cezaevinde, köyünde, kasabasında konuşulacak. Olayı küçük düşme ve aşağılanma olarak gördüğünden başkalarının bilgisine sunmaktan özenle kaçınıyor. Oysa küçük düşen, tüm değerleri ayaklar altına alıp çiğneyen düşmandır. Eli kolu bağlı silahsız, savunmasız bir insana elindeki yetkilerle bu alçaklıkları yaparsa, küçük düşen kim olur? Yapandır, insanlığa tecavüz eden, insanlık onurunu kendi şahsında öldürendir.

- *Böylesi uygulamalar bayan arkadaşlar için de söz konusu mu acaba?*

- İlk başlarda bayanlara da böyle tehditler yapılmış. Ancak takınılan tavır karşısında tehdit düzeyinde bile söyleyememişler. Yeni gelenleri korkutmak amacıyla kaldıkları ayrı bölümde bu tehditler yapılabiliyormuş. Yalnız bayan arkadaşların bize aktardığı bir olay var.

- *Nasıl bir olay?*

- Anlatılması, düşünülmesi, anımsanması bile büyük bir azap olan, her yönüyle ibret verici bir olay. Bir gün bayanlar koğuşunun yanındaki koridora gözaltından bir grup erkek tutuklu getiriliyor. Arkadaşlar dışarıdan gelen gürültüleri duyunca gözetleme mazgallarının önüne gelip kulak kabartıyorlar. Deliklerden dışarı bakıyorlar, ama tutuklular görünmüyor. Bir kısım askeri görüyor, sesleri işitiyorlar. Yeni gelenlere sorulan soru ve verilen yanıtlardan onların dernek yöneticisi ve üyeleri olduğu anlaşılıyor.

Tutuklulara söylenen şudur: "Cop mu tercih edersiniz? Yoksa S... yi mi? Hangisi hoşuna gider?" Bu iki tercihten birine zorlanıyor, habire dövülüyorlar. Ve arkadaşlar tutuklulardan birinin sesini duyuyor. Tercihini ikincisinden yana yapıyor. Ardından inilti ve çığlıkları işitiliyor. Vahşetin boyutundaki derinliği burada görmek gerek. Kendisine tecavüz edilmesi durumunda bile insan, insan olmanın en sıradan, doğal tepkilerini gösteremez hale sokulmuş. Polisteki işkence, onun psikolojisi, yıkımının ardından dayatılan bu vahşet ve insanlığı vuran "tercih"ler

karşısında başka bir tercih, direnme yokmuş gibi davranılıyor. Bir de bunu bayan arkadaşların duyacağı biçimde yapmaları, onlara yönelik niyetlerini göstermeleri önemlidir. Ve bayan arkadaşları o halde düşünmek, tahmin etmek gerek. Böyle bir şeye tanık olmanın kahrediciliği, yıpratıcılığı, öfke ve kızgınlığı. 21. koğuşta da gardiyanlar KUK'tan içeri düşmüş tutuklunun birine defalarca tecavüz ediyorlar. Gece nöbetlerinde içki içer, hap atar ve bu adamı çıkarıp 21'in üstünde 3. kattaki boşlukta kendisine tecavüz ediyorlar. Sonra da yüksek sesle "verdiğiniz görevi yerine getirdim komutanım" diye tekmil verdirip içeri atıyorlarmış.

29. koğuşa yaygın olan; ağza cop sokmaya da değinelim. Koğuş içi "eğitim"lerde sesin gür çıkmadığı gerekçesiyle gardiyan herkesi tek tek kapı önüne çağırır, hakaretten sonra mazgal deliğinden uzattığı copu aralarından bir kaçının ağzına sokardı. Cop tutuklunun boğazına kadar sokulur, tahriş eder, kanatırdı. Bu yüzden günlerce kan tükürenler olurmuş.

- *İnsanlığı böylesine ayaklar altına alan o alçak zihniyeti çok çarpıcı ve insanlık dışı olduğuna inandığımız bir başka boyutu da irdeleyelim; tutuklunun tutukluya tecavüz ettirilmesi olayları. Bildiğimiz, ama kamuoyunun bilmediği çarpıcı bir örnek var, isterseniz onu irdeleyelim. Mehmet Şen ve İbrahim Yıldız olayının hem canlı tanığı, hem de mağduru durumunda bırakılmak istenilen kişilerden biri olduğunuzu duymuştuk. Önce olaya neden olan gelişmeleri açıklar mısınız, ne zaman, nerede niçin olmuştu?*

- Bütün değerlerin pazara sunulduğu Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde idarenin gözü dönmüş, o vahşi güruhun hiçbir kural ve kayıtla kendisini bağlamadığı bir ortam düşünelim. Ne cezai sorumlulukları var, ne ahlaki ölçüleri kalmış, ne de emir-komuta çerçevesinde bunları sınırlayan güç bulunuyor. Önlerine konan hedef, her şeyin bitirilmesi ve ihanet ettirilmesidir. Bunun için inisiyatif verilmiş, gardiyanlar fantezilerini konuşturuyorlar.

Personelde genel olarak bir karakter bozukluğu karşımıza çıkıyor; cinsel sapıklık. Düşmanın en yaygın özelliklerinden biri buydu. Tutukluların yeni geldiklerinde çırılçıplak soyundurulması, makatlarının "aranması"yla başlayan süreç derinleşerek ilerliyor. Bazılarına gardiyanlarca tecavüz ediliyor. 12 Eylül faşizminin halka kitlesel olarak yöneldiğini biliyoruz. Sadece siyasi kadrolar değil, ilgili ilgisiz yüz binler tutuklandı. Çocuklardan tutalım eli ayağı tutmaz yaşlı insanlara kadar herkes içeri doldurulmak istendi, dolduruldu. O sapık, o gözü dönmüş aşağılık yaratıkların gencecik insanlara iğrenç amaçlarla yönelmeleri, tecavüz

olayları oldu. İsmen bildiğimiz, daha sonra koğuşlardan alınıp itiraf ettirilmek için tecavüzle tehdit edilmiş, reddettiği için de çalışanlar var. Suskun kalmakla aslında içinde daha fazla şeyler kırılıyor. Bazıları olayı doğru çözümleyemediğinden kendisine tecavüz edildiğini söyleyemiyor, toplumun değer yargılarıyla da ters düşmek istemiyor. Ağızlarına kilit vuran en büyük korku budur. Zira bilinir ki bu konuda tabular çok güçlü. Ve yeterli çözümleme gücü yoksa, onursuz duruma düşenin kendisi değil de düşmanın olduğunu bilince çıkaramıyorsa, haliyle gizleyecek. Arkadaşların anladığı, konuşup kabul ettirdiği halde gizli tutulmasını, yaygınlaştırılmamasını isteyenler vardı. Bir yerde hak veriyorsun. Aşiretçi ve feodal ilişkiler yumağı içinde başına gelen bilinirse, toplumundan tecrit olur. Bu tecavüzden daha ağır bir durum, ona başka bir gözle bakılır.

- Yani isimler bizde saklı duracak. Öyle değil mi?

- Evet, haliyle o insanların durumunu düşünerek böyle davranmak zorundayız. Zira şimdi bazıları dışarıdadır, toplum içindedir. Ayrıca bu işkencecilere karşı dava açılacağına inanmadığımız için isim vermeye gerek yok. Zamanında suç duyurularımız oldu. Bırakalım bu olayları, ortada kırka yakın ceset var. Bunların tarafımızdan mahkeme tutanaklarına isim olarak geçilmesi de söz konusudur; ölüm tutanakları, otopsileri, raporları da var. Hepsi kitabına uydurulmuş. Kimseye dava açılmamış, açılan düşmüş. Çok üstüne gidilen, sesini duyurabilen bazı ailelerin bir ikisi dava açtırmış veya bazıları tutukluların zorlamasıyla olmuş, ama genelde bu çabalar devlet eliyle hep boşa çıkarılmıştır. Bu nedir? Rejimin kendisini temize çıkarması! Eğer Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde insanları öldüren, tecavüz eden hesap sorulur, yargılanıp cezalandırılırsa biliniyor ki, orada bir Diyarbakır kolordu komutanı ve uygulayıcıları değil, askeri konseyin giderek sonraki hükümetlerin de yargılanması, mahkum edilmesi gerekir. Bunlar merkezi devlet politikalarıdır. Bu yüzden de cinayetler, işkenceler, tecavüzler örtbas ediliyor.

- Peki, bu yaklaşım biçimi altında konumuzu hangi boyutlarda ele alma durumundayız?

- Yapılanlara, bu genel bakış içinde anlam verebiliriz. Genelde böyle büyük bir suçluluk, sınır tanımazlık, pervasızlık var. Koğuşun gözü önünde insanlar çırılçıplak soyunduruluyor, cop sokuluyor, tecavüz ediliyor. Cinsel organından asılıyor, bir yığın olmadık şeyler yapılıyor. Tüm bu alçaklıklar yetmiyor. Bu defa o genel politika içinde ağlarına

düşürdükleri insanları kullanarak kendilerinin açıktan yapamadıklarını, yaparlarsa insanların direnme yönlerini tutuşturacaklarını düşünerek dolaylı yoldan saldırıyor. İşte Mehmet Şen ve İbrahim Yıldız olayı böyle bir düzlemin konusudur. Daha fazla düşürmenin 35'te yaşam bulmaması karşısında bizi vurmak için bu iki insandan yararlandılar.

- Mehmet Şen ve İbrahim Yıldız hakkında bizi biraz bilgilendirir misin? Kimdir bu insanlar, niçin cezaevindeler?

- Kendilerini pek fazla tanımıyoruz, bilgilerimiz sınırlıdır. Mehmet Şen, Birecik'in köylerinde birinde doğmuş, orada yaşıyor. Silah yakalattığı için cezaevine düşmüş. İbrahim Yıldız ise Mardinli. Hangisi olduğunu bilmiyorum, ama birisi evliymiş. Yardım ve yatakçılık suçlarından içeri düşmüş. Dışarıda garsonluk yaparmış. İkisi de aynı koğuşta ve aynı ranzada, yan yana yaşıyorlar. Siyasi bir kimlik ve yapıya, sahip değiller. Koğuşlar çok kalabalık. Yataklarda insanlar adeta üst üste yığılarak yatıyor. Geceleri idarenin isteği üzerine, tutukluların ikişer saat arayla nöbet tuttuklarını daha önce anlamıştık. İki saatte de bir, iki kişi koğuş içinde geziyor. "Kimse kımıldamayacak, izinsiz yatağından kalkıp tuvalete, su içmeye gitmeyecek, sigara içmeyecek, konuşmayacak ve battaniye altı olmaktan başka bir şey yapmayacak." Koğuş nöbetçileri bu yasakların uygulanmasını denetliyor. Yani tutuklunun gece uykusu da denetim altına alınmış durumda. Çok sıkı bir nöbetçilik sistemi uygulanıyor. Nöbetçiler o gece bu iki kişinin battaniye altında cinsel ilişkide bulunuyormuş gibi kıpırdadıklarını görüyor ve hemen idareye yansıtıyorlar.

- Tutuklular askerleri çağırıp haber veriyorlar, öyle mi?

- Evet.

- Söylemek zorundalar mı acaba?

- Değil. Eğer o an asker görmemişse nöbetçinin askere hiç de duyurmak zorunluluğu yok.

- Bu iki insanın içine düşmüş oldukları olumsuzluğu –eğer düşmüşlerse– askere bildirmemek, tutukluların kendi aralarında bir biçimde çözümlemeye çalışmaları gerekmez miydi? Niçin gidip askerlere söylüyorlar?

- Haliyle öyle olması gerekir. Ama Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde idarenin kafalara, yüreklere dikilmesi, kafaların, yüreklerin gardiyanlaştırılmak istenmesi söz konusu. Koğuşlarda günün yirmi dört saatini bölüşen, yanyana yatan, aynı tabaktan yemek yiyen, aynı havayı soluyan insanların baskı ve zorla birbirlerine karşı gardiyanlık yapması isteniyor.

- Yabancılaşma duygusunu bu denli üst boyutlarda yaşatmayı becerebildiler mi?

- 1981-83 arası yenilgi döneminde bu konuda epey yol aldılar. Kendisine bir zarar gelebileceği düşüncesiyle arkadaşını idareye ihbar eden birçok insan çıktı. Tabii, tersi de yaşandı. Yabancılaşma duygusunu hemen hiç yaşamayan, örneğin nöbet sırasında koğuştaki arkadaşlarının birazcık rahat ettirmek için koridordaki askerlere karşı nöbet tutan çok insan varmış.

- Nöbetçiler Mehmet Şen ve İbrahim Yıldız'ı askerlere ihbar ettiler, sonra neler oldu?

- İdarenin talimatıyla ikisi de hemen koğuştan apar topar alınıyor. 36'ya götürülüyor, orada aralıksız işkence görüyorlar. "Yaptınız mı, yapmadınız mı?" diyerek sorguya çekiyorlar. Bütün acımasız sorgulara rağmen, ikisi de cinsel ilişkide bulundukları iddiasını kabul etmiyor.

- Onları 35'e ne zaman getirdiler?

- Tam on beş gün sonra. Önce İbrahim'i getirdiler. Mehmet'i koğuşuna geri götürmüşler. Birkaç gün sonra döverek onu da getirdiler.

- İbrahim yanınıza getirildiğinde nasıldı?

- İnsanlıktan çıkmıştı. Her tarafı yara bere içindeydi. Eller, ayak tabanları cop ve kalas darbeleriyle patlamış, kütük gibi şişmişti. Yaraları su toplamış iltihaplanmıştı. Daha sonra Mehmet'i de gördük, onun durumu da aynıydı.

- Peki bunu nasıl değerlendiriyorsun? İdarenin kendisinin yaptığı ve yaptırttığı cinsel sapıklığın haddi hesabı yok, ama iki tutuklunun kendi arasında bu sapıklığı bir biçimde sergilemesi korkunç bir cezanın bedeli haline geliyor, nasıl oluyor bu?

- Bence ortada bir çelişki yok. İki tutuklunun böyle bir işi yapmış olmasıyla, idarenin sistemli işkence politikasının bir aracı olarak cinsel sapıklığı kullanması birbirinden çok farklıdır. Aslında bir de mesaj vardır, on beş gün boyunca onlar dövülürken, "eğer bir sapıklık yapacaksınız o da bizim iznimizle olur, bizden habersiz soluk bile alamazsınız, gerekirse cinsel dürtülerinizi de biz yönlendiririz" demek istiyorlardı. Ve yapıyorlardı.

Nitekim bazı koğuşlarda geceleri herkesin çırılçıplak yatması emredilmiş. Ki mevcut fazla, insanlar sıkışık. Amaç bu eğilimleri depreştirmek, geliştirmek. Ayrıca başta da koymaya çalıştım, amaç onları cezalandırmaktan daha çok itiraf ettirerek bize karşı kullanmaktı. Örneğin ikisi de

dese ki; "Tamam biz bu işi yaptık, birbirimizle cinsel ilişkide bulunduk" o zaman belki de bir fiske dahi yemeyecekler. Fakat bu insanlar henüz "biz bu işi yaptık" demiyor, inkar ediyorlar. Dövüyorlar, dövüyorlar, günlerce aç, susuz bırakıyorlar. On beşinci günden sonra artık kendilerini kaybetme noktasına geliyorlar. Sonra da kabul ettiremeden İbrahim'i bizim koğuşa, Mehmet'i de eski koğuşuna geri götürüyorlar.

Önce Celalettin Delibaş'ın hücresine koydular. Bu ara gardiyanlar onu habire dövüyorlardı, her defasında da "yaptınız mı, yapmadınız mı?" diye soruyorlardı. Bizim bölüme getirilişinin sanırım üçüncü günüydü, Vehbi ismiyle tanıdığımız onbaşı Ahmet Şahin, İbrahim'in hücresinin önüne gitti. (İşkenceci kişiliği sayesinde idarenin en çok değer verdiği erlerdendi.) Hücre kapısının önünde İbrahim'le konuşmaya başladı. Onlarınkiyle benimki arasında boş bir hücre var. Konuşulanlar tümüyle duyuluyordu. Ayrıca bütün koğuşun duyabileceği bir yerleşim düzeni var. Dört kat üst üste, koğuşta olup biten her şey herkesin tanıklığında gerçekleşiyor. Vehbi; "Nasıl yaptınız lan, anlat bakayım?" dedi. O da anlatmaya başladı.

- *"Cinsel ilişkide bulunduklarını kabul etmediler" demiştin.*

- Evet, o vahşet karşısında artık kendisini koy verme noktasına gelmişti. Üç öğün yemek, beş öğün sopa yiyor. Her gelen gardiyan ve subay mutlaka onu dövüyordu. Ayrıca talimat vermiş olmalı ki, bir saniye bile boş bırakmıyorlardı. Öyle bir baskı ve işkence ortamı ki, yapmamışsa bile "yaptım!" deyip kurtulmak isteyebilir. Yani direnme yanı her geçen gün biraz daha azalıyordu. Elleri dediğim gibi patlamış, mosmordu, ayak tabanları da öyle. Artık pes edip olayı kabullenme noktasına gelmişti. Zaten İbrahim anlatmaya başlayınca onbaşı şaşırdı: "Lan, biz on beş gün boyunca 36'da ananızı ağlattık, döve döve pestil ettik, o zaman kabul etmediniz de şimdi niye birden bire kabul ettin?" dedi. İbrahim isterik bir sesle; "Yaptım komutanım yaptım" deyip duruyordu.

- *Anti parantez, siz daha sonra koğuşlardan bu iki insanın aralarında cinsel ilişki de bulunmuş olup olmadıkları konusunda herhangi bir bilgi aldınız mı?*

- Hayır, biz bu olayı, ne kimseyle konuştuk, ne de soruşturduk. İhtiyaç da duymadık. Belli konumda olan insanlar olsaydı araştırır, öğrenirdik. En azından örgütçe değerlendirirdik. Ama bunlar öyle insanlar değildi. Bu olay sadece bizde kapanmayan bir yara olarak kaldı.

Ayrıca onlara yapılanlar, olayın doğru olup olmamasını da anlamsız kılıyor. Yapmış olsalar bile karşılığı bu olmaz ki!..

- *Peki İbrahim ne anlatıyordu?*

- Battaniye altında şöyle yaptık, böyle yaptık yollu şeyler söylüyordu. Sonra öyle bir şey oluştu ki, artık kurgu mudur, gerçek midir anlayamıyorsun. Dinlerken biz utanır olduk.

- *Onbaşı Ahmet'de utanıyor mu?*

- Ne gezer, adamlar zevkten dört köşe önemli bir şey yakalamış, elde etmiş pozlarında, gayet keyifliler.

- *İbrahim'in "yaptık" demesinin yankısı ne oldu?*

- Haber hemen tüm askerlerce duyuldu. Artık koğuşa gelen her nöbetçi, İbrahim'in hücresinin önünde duruyor: "Anlat lan, nasıl oldu?" diye soruyordu. O da her defasında yeni bir boyutta, yeni bir fanteziyle anlatıyordu. En küçük ayrıntılara iniyor, inmese bile askerler anlatmaya zorluyorlardı. Düşmüş, umarı kalmayan bir insanın ruh haliyle İbrahim kendisini küçültmeye devam ederek hep anlattı. Artık gardiyanların biri geliyor biri gidiyordu.

- *Subayların tutumu nasıldı?*

- Onların tutumu daha bir bilinçliydi. Bu olayı malzeme olarak kullanıp hücrelerdeki diğer insanları vurmaya çalışıyorlardı. Küçültücü tavırları onlara yönelikti, ama hedef bizlerdik. Hatta bir ara Esat Oktay geldi, hücremin önünde bize kendince sözlü saldırılarda bulundu: "İşte sizin adamlarınız böyledir. Kıçını koruyamayanların eline silah veriliyor!.." dedi. Bunlar çok ağır sözler tabii. Halk arasında silah namus olarak bilinir. Oradan da vurmaya, saldırmaya çalışıyordu.

- *Anlattırmanın dışında askerlerin İbrahim'i küçük düşüren davranışları oldu mu?*

- Çokça. O sıralar koğuşlar boyatılıyordu, yağlı boya işleri vardı. İbrahim'in dudaklarına kırmızı boya sürdüler, hücrelerin önündeki koridora çıkartıp gezdirdiler. "Bakın, İbo hanımefendi nasıl olmuş, ruju yakışmış mı?" diyerek bize gösterdiler. "Kırıtarak yürü!" deniyor, İbrahim yürüyor. "Elinle herkese öpücük ver!" Deniyor, veriyor. Kendisinden istenen her şeyi yapıyor.

- *Gerçekten tüm bu aşağılık işleri yaptırıyorlar mı?*

- Ezilmekten, sopa yemekten korkuyor artık, ne yapsa bu çarktan kurtulamayacağını da görüyor ve yapıyor. Her şeye rağmen onların bu

denli düşmeyi kabul etmemeleri gerekiyordu. Fakat insanları böyle parmaklarında oynatanlar daha büyük suç işliyorlar. Yani yapan değil, yaptıran alçak! Bu aşağılamalar sürüp giderken, bizlerse zorunlu tanık durumundayız. 35. koğuşun belli bir tarihi var. Bütün direnişler burada oldu. Onlara yanımızda böyle aşağılık işler yaptırılırken bizleri etkileyip yaralamak istiyorlardı. İbrahim bu amaçla kullanılan bir zavallıydı.

- *Peki bu bilinçli alçalma hangi yeni boyutlarda sürdü?*

- İbrahim'i amaçları için iyice düşürdükten sonra gidip Mehmet'i de getirdiler. İkisini kasıtlı olarak Kemal Pir'in hücresine koydular. Kemalin gerek kitlemiz üzerinde, gerek diğer tutuklular, gerekse düşman üzerinde belli bir saygınlığı vardı. Yani bütün düşmanlığa rağmen kişiliği ve tavırlarına saygı duyuyorlardı. Hemen herkes ona karşı ölçülü ve ihtiyatlı davranırdı. Onları Kemal'in hücresine koymanın mantığında onu, bizi vurma, intikam alma vardı. Kemal'in güçlü kişiliğinin idareyi ezmesi karşısında bu hain "atak"la kurtulma çabasına girmişlerdi. Esat Oktay ara sıra gelip alaysı bir yüz ifadesi ve kinayeli ses tonuyla, "Nasıl patron?" diyordu. Aklınca Kemal'i küçük düşürüp eziyordu. Bir defasında subay ve askerler Kemal'in hücresinin önüne yığıldılar. İbrahim ve Mehmet'ten çırılçıplak soyunmalarını istediler. Biz o anda, o hücrede olan biteni göremiyoruz, ama sesleri, şamatayı duyuyoruz. Soyunmuş olmalılar ki, gardiyan: "Mehmet, İbrahim'in ardına geç!.." dedi. Subaylar ve askerler histerikçe gülmeye başladılar. Bunlar Kemal'in gözleri önünde oluyor. Subaylardan biri koğuşa seslenip, "Aranızda burada olup bitenleri seyretmek isteyen yok mu?" dedi. Koğuşa tam bir ölüm sessizliği çökmüştü. Subay emir verdi: "Celalettin Delibaş'ı getirin, seyretsin!" Askerler emri yerine getirdiler, Celalettin'i Kemal'in hücresinin önüne götürdüler ve manzaraya tanık ettiler.

- *O sırada Kemal arkadaş ne yapıyormuş?*

- Celalettin'in daha sonra bize söylediğine göre; Kemal duvar dibine çömelmiş, başını önüne eğmiş habire sigara içiyormuş. Bir ara Celalettin'le Kemal bakışmışlar. "Bunların hepsi çıldırmış" dercesine bakmış, gözlerinde müthiş bir öfke ve hüzün varmış. Sonra subay ve askerlerin "vallahi işi bitirdi!" diyen konuşmalarını duyduk. Kemal, Esat Oktay ve gardiyanlara, "Yapmayın, yaptırmayın böyle insanlık dışı işleri!.." dedi. Aldırış eden kim? Gülerek gittiler. Koğuşa bir ölüm sessizliği indi. Kemal, İbrahim ve Mehmet'e, "Sizden istenen şeyleri yapmayın! Hiçbir şey yapamıyorsanız, bir daha anlatmayın" dedi.

- *İnsanlık bu kadar düşebilir mi?*

- Bununla bitmiyor ki, ertesi gün "abla çocuğu" dediğimiz çavuş geldi. (Hücrelerin sorumlusuydu. Uzun boylu, zayıftı. Sosyetik biri gibi görünür, İstanbul ağzıyla konuşurdu.) Doğruca İbrahim ve Mehmet'in yanına gitti. "Birbirinize tecavüz ettiniz mi lan?" diye sordu. İkisi birden gırtlaklarını yırtarcasına bağırdı: "Ettik komutanım." Bu yanıtın bedeli müthiş bir sopa oldu. Sonra, "bir daha sorduğumda; 'etmedik komutanım' diyeceksiniz, tamam mı lan?" dedi. Ardından da sordu: "Ettiniz mi lan?" Gür sesle yanıtladılar: "Etmedik komutanım!" Bu yanıtın da bedeli ağır bir işkence oldu. Çavuş bir yandan dövüyor, bir yandan da, "İnkar ediyorsunuz ha!" diyordu.

- *Kedinin fareyle oynadığı gibi oynuyorlar yani?*

- Öyle! "Yaptık"da "yapmadık" da deseler dövüyorlardı. Yetmiyordu, gelip zorla birbirine tecavüz ettiriyorlardı. Ve bunu zevk duyarak yaptırıyorlardı.

- *Ne acı bir durum? Peki sizin tutumunuz ne?*

- Öyle bir pozisyondayız ki, cezaevi kitlesinin sorumluluğu 35'te bulunan insanların sırtında. Ve bizim tavrımız sıradan bir tepki boyutunda kalmaz. Koyacağımız tavır sıradan da olsa, idareyle karşı karşıya gelmemiz demektir. Koğuşlarda tepki olsa da idare farklı yaklaşır, orayla sınırlı kalır. Ama 35'te olduğu zaman geneli bağlar. Biz de bu konuma göre davranmak zorundayız. Çünkü bir çıkış yapılıp da sonu getirilmediğinde daha ağır sonuçlar doğurur, yansıması ve zararı bizimle sınırlı kalmaz, cezaevi kitlesini de kapsar. Daha önemli sorunlarda yoğunlaşma durumundayız. Direniş örgütleme, mahkemede savunmaları sürdürme gibi. Bir de zulmün tüm boyutlarıyla üzerimize çöktüğü, yaptırımları kabullenmek zorunda kaldığımız o aşamada bu iğrençlikleri durdurabilecek gücümüz yok. Her şey gözümüzün önünde olup bitiyor, önleyemiyorduk. Biraz da ürkmeye başladık.

- *Niçin?*

- Siyasi anlamda bizi düşüremiyorlar, teslim de alsa, kurallara da uysak kendimizi hâlâ partili görüyoruz. Bir noktada durmuş ve teslimiyetin ötesine gitmiyoruz. Endişelerimiz de bu noktadan sonra başlıyor. Örneğin, idarenin yönlendirmesiyle bu iki kişi yatarken Kemal'i boğabilir! Mahkemede onun veya başka birinin kendilerine tecavüz ettiği iftirasında bulunabilirler! İdare onlardan böyle bir şeyi yapmasını pekala

isteyebilir. Cop gücüyle tümden düşürdükleri bu insanları kullana bilirler.

- Oldu mu böyle bir şey?

- Hayır. Kemal, ikisine de, "Bu kadar düşeceğinize kendinizi öldürün" diyor. Günden güne de hücrelerde artan bir huzursuzluk var. Hepimiz patlama noktasındayız. İpler öyle gerildi ki, sonunda idare koğuştaki fırtına öncesi sessizlikten ürktü. Ayrıca Mehmet ve İbrahim de idareye Kemal'le aralarında geçen konuşmayı anlatıp, Kemal tarafından öldürülmekten korktuklarını söylüyorlar. Kemal'in ikisini de öldürebileceğini düşünüp hücresinden aldılar. Celalettin Delibaş'la benim aramdaki boş hücreye yerleştirdiler. Dayaklar, anlattırmalar, küçük düşürmeler, çeşitli sapıklıkları yapmaya zorlamalar devam etti. Onları adeta hayvanlaştırdılar. Çok da yoksullar, sigara almaya bile paraları yok, açlar. Bedelini göze alarak gizlice yardım ediyoruz. Sigara vb. kantinden aldığımız malzemeleri veriyoruz. Ayakta kalmalarını, yaşadıkları şokun etkisinden birazcık da olsa kurtulmalarını sağlamaya çalışıyoruz.

- Bu insanlara başka neler yaptılar?

- En iğrenci daha sonraki günlerde oldu. 1982'nin Nisan'ında olacak, Mazlum'u daha yeni yitirmiştik. Onun hücresine Hayri'yi koymuşlardı. Bir pazar günüydü. İkindi sıralarında istirahat verilmişti, akşam yemeğini bekliyorduk. Abla çocuğu dediğimiz çavuş 35'e girdi ve doğruca İbrahim'le Mehmet'in hücresinin önüne geldi. Alaycı bir dille onlarla "bilinen şeyleri" konuşmaya başladı. O sırada 1. kat 1. hücrede kalan arkadaşlar, Esat Oktay ve A. O. Aydın'ın koğuş kapısından içeri girdiğini görüyorlar. 4. katın ara koridor kapısının önüne gelip, içeri girmeden bekliyorlar. 4. kat 1. hücrede bulunan Kemal onların orada sessizce beklediklerini görüyor. Çavuş hücre kapısını açtı. İbrahime seslenerek, "Çık lan dışarı" dedi. İbrahim emre uydu ve çavuş onu Hayri'nin hücresine doğru götürdü. Kapıyı açtı, İbrahim'i içeri itti ve "Hayri'nin cinsel organının büyüklüğünü ölçeceksin" dedi.

- Nasıl? Olamaz!

- İbrahim'i Hayri'nin üzerine saldı. Adam düşmüş bir kez. Ama bizleri de az çok tanıyor, eziliyor. Saygısı var. Gel gör ki direnme noktası kalmamış, ipler tümden kopmuş. Çavuş bağırarak emri yineleyince yerine getirmek için harekete geçti.

- Hayri arkadaş ne yapıyor? Kendisini koruyabilmiş mi?

- Göremiyoruz, sadece sesler geliyor. "Yapma! Bu kadar düşme. Bunlar sana yakışmaz!" diyordu. Sonra da çavuşa seslenip, "Bu yaptığın iş hiçbir şeye sığmaz, niyetiniz ne olursa olsun insanlık dışı!" dedi. Çavuş artık hiçbir şey söylemedi. Öyle bir noktaya geldi ki, biraz daha üstüne gidilse tavır farklı olacak. Hepimiz hücrelerimizde alev parçası gibiyiz. Patladık, patlayacağız. Tam bir başkaldırı havası. Kimseden çıt çıkmıyor. Ölüm sessizliği, içimizde tufanlar kopuyor, demir külçesi gibiyiz. Olanlara inanamıyoruz. Kime vursan kanı akmaz. Biraz daha ileri gidilse nerede duracağı kestirilemeyen bir isyan başlayacak.

- İbrahim, çavuşun istediği şeyi yapabilmiş mi?

- Bir süre boğuşuldu. Elini Hayri'nin önüne bir-iki defa atmış.

- İnsan ne diyeceğini bilemiyor. Bu kin, bu zulüm, bu alçalış. Sonra ne oldu?

- Benim hücreme getirdiler. Çavuş kapıda bekliyordu. Emir verdi: "Muzaffer'i öp!" İbrahim önce biraz duraksadı. Sonra üzerime yürüdü, öpmek istiyor. Dudaklarını büzerek bana uzatıyor. İteledim. Aramızda tuhaf bir boğuşma başladı! Yüzümü ondan uzak tutmaya çalışıyordum. Bir yandan da, "Yapma İbrahim, kullanıyorlar seni" diyordum. Dinlemiyor bile. Bu defa Kürtçe konuştum: "Ve mekê bê şerme, vukaji na be."

- Bunun anlamı ne?

- "Böyle yapma, utan, bu kadar da olmaz!.."

- Tepkisi ne oldu?

- Durdu, hüzünlü bir yüzle bana baktı. Ama bu bir anlıktı. O bir anlığa da olsa kim olduğunu, nereden geldiğini, kendisine nelerin yapturıldığını anladı. Ama hemen o eski çığırından çıkmış haline döndü. Dilimizle seslenmek onda esip geçen bir rüzgar etkisi bıraktı.

- İbrahim'in bu saldırgan halini biraz daha tanımlayabilir misin?

- O boğuşma anında yüzüne bakıyordum, gerçekten bir insan yüzü göremiyordum. Sanki ayrı bir canlı. Hayvan değil, ama insan da değil! Gözleri yuvarlarından fırlamış, ne yaptığını bilmiyor. O anda ona vurmanın, onu döverek durdurmanın da bir anlamı yok. Çünkü sabahtan akşama kadar sopa yiyor. Çavuşun sesiyle yönünü bulan bir robot. Ne istenirse şartlanmış gibi yapmaya çalışıyor. Bir süre boğuşmamız devam etti, sonunda beni öpmeyi başardı! Sonra da çavuşun istediği gibi elini pantolonumun önüne attı. Hücremden çıkarken de çavuşa tekmil verdi; "Öptüm ve ölçtüm komutanım!"

- O anda neler hissediyorsun?

- Tüm hücrelerime yayılan bir karıncalaşma var. Uyuşmuş gibiyim. Duygu falan yok. Böyle bir anda nasıl bir duygu olsun! Duygu yerine artık duygusuzluk yaşanıyor. Beynim de uyuşmuş gibi. Düşkünlüğün ve alçalmanın bu derinliği insanın kanını donduruyor. Bir şeyleri yitirdiğinin somutunu yaşıyorsun. Askerlerin yüzündeki o iğrenç ifadeleri hiçbir zaman tanımlayabileceğimi düşünemiyorum. İstiyorsun ki un-ufak olasın, şarapnel parçaları gibi sağa sola saçılasın. Her bir parçan bir yere gitsin. Ama olmuyor. Bunun da ayrı bir isyan havası var. "Tüm bunları yaşamak zorunda mıyım? Niçin ortadan kalkmıyorum?" diye düşünüyorsun. Şunu diyoruz: "İşkence insanlık suçudur." Bir insana yapılan işkence bütün insanlığa yapılmış kabul edilir. Çoğu kez bu sözlerin anlamı yeterince bilince çıkartılamıyor. İçi boş bir kavram destesi gibi ele alınıyor. Bir insana işkence yapan birisi bütün insanlara, insanlığa işkence yapabilir. Yani bir hat vardır, o hat aşıldığı zaman artık onu durduramazsın. Bir defa işkence yapmaya başlayınca, bir kişiye bin kişi arasında fark kalmaz. O noktadan sonra bütün insanları önüne koysan zulüm eder. Ve "işkenceye uğrayan değil, yapan, yaptıran insanlığından bir şeyler kaybetmiştir" deriz. Bununda gerçek anlamını, somutunu yaşıyorsun. İbrahim'e bakıyorsun, ne kadar aşağı noktalara itmişler, irkiliyor ve İbrahim'in yüzünde onların düşmüşlüğünü de görüyorsun.

- Sonra dostum, sonrası da var mı bu alçalışın?

- Benden sonra İbrahim'i Celalettin'in hücresine götürdüler, ardından da Kemal'in hücresine... "öptüm ve ölçtüm" işleri sürdü. Her hücreden çıkışında İbrahim bu tekmili verdi. Sonunda onu kendi hücresine götürdüler. Asıl sefillik orada başladı. Çavuş, "Soyunun lan" dedi. Biraz zaman geçti, soyunmuş olmalılar ki; "Birbirinize tecavüz edin" emrini verdi. Az sonra Mehmet'in sesi duyuldu: "Yapamıyoruz komutanım!" Çavuş, kızgın bir ses tonuyla, "Öyleyse yer değiştirin lan!" dedi. Aynı yakınma çok geçmeden İbrahim'den geldi: "Yapamıyoruz komutanım!" Çavuş daha da kızarak copunu demir parmaklıklardan içeri uzattı, "Şunu biriniz sabunlayın lan!" deyip verdi. Beklediği yerden ara sıra bize de bakıyordu. Hepimiz hücrelerin demir parmaklıkları önünde bekliyorduk. Sinirliyiz, şaşkınız, yüzümüze karabulutlar inmiş. Onda da aynı haller var. Yüzüne bir gölge düşmüş, kararmış gibi. Oda yaptırdıklarının farkındadır. Hücredeki insanların tümünün hedef alındığını görüyor,

biliyor. Eğer sadece kişisel sapkınlıklarını tatmin etmek istese, hepimizin önünde bunları yapmaz, yaptıramaz, alır götürür başka yerde yapacağını yapar. Örneğin kör hücreye götürür, karşıdaki boş hücrelere, merdiven altına götürür, yer mi yok!.. O anda 35'te yüz, yüz yirmi civarında insan var, yaptığı işe bunca insanı tanık etmesinin mantığında başka ne yatabilir ki? Amaç, onların şahsında fantezilerini konuşturmak değil, bize mesaj vermekti. Cop sabunlanıp çavuşa geri verildi. Tehdit yüklü sesiyle bağırmaya devam ederek, "Eğer birbirinizi s... mezseniz bu cop kullanılacak, tercih size kalmış!.." dedi.

- Ne düşkünlük! Yani çavuşun bu işi kendi başına yaptırmasının mümkün olmadığını söylüyorsun?

-O yaptırıyor, ama talimatla. Dediğim gibi İç Emn. Amiri ve yardımcısı kat koridorunun kapısında bekliyor ve çavuşu izliyorlar. Yoksa kendi başına bu kadar fütursuzlaşması mümkün değil, cesaret edemez. Bunlar bir daha denediler. Sonunda İbrahim'in yalvarma ve öfke karışımı sesi duyuldu, "Komutanım vallahi biz erkeklikten düşmüşüz, yapamıyoruz!" dedi. Çavuş, "Öyle mi, yat o zaman yatağa!" emrini verdi. İbrahim beton sedirdeki yatağa uzandı. Çavuş: "Al lan bu copu" diyerek içeri uzattı. Mehmet'in yalvaran sesini duyduk: "Ne olur, yaptırma komutanım." Çavuş kendinden geçmiş bağırıyordu: "Yapacaksın lan!" Mehmet copu aldı, İbrahim'e kullandı. Sonra da İbrahim, Mehmet'e kullandı.

- Siz o anda koridordaki askerleri ve çavuşu görebiliyorsunuz değil mi?

- Tüm arkadaşların görebilmesi mümkün değil. Ama İbrahimler bitişiğimizdeki hücrede oldukları için ben ve Celalettin onları görebiliyoruz. Çavuş en son, "birbirinizin s.. ağzınıza alacaksınız!" emrini verdi ve yaptırdı. Gitmeden önce copu yine onlara verdi, "temizce yıkayın lan bunu" dedi. Yıkadılar. Böylece iki saati bulan bu korkunç işkence bitti, hücreden ayrıldılar.

- İnanamıyorum, bir karabasan bu! Devlet eliyle cinsel sapıklık körükleniyor, bir işkence aracı haline getiriliyor!.. Tutuklusuna zorla tecavüz ettiren bir devlet, kendisini insanlık önünde nasıl aklayabilir?.. Bu olayın tanığı olan birkaç isim verebilecek misin?

- O zaman 35'te bulunan herkes bu olaya tanıktır. Olay 4. katta oldu. Tanıklardan ikisi, Kemal ve Hayri, bugün yaşamda değiller. Ben ve Celalettin Delibaş doğrudan tanığız. Onun dışında tüm koğuş tanıktı. O sırada koğuştaki sessizliği söylemiştik, bütün koğuş olup biteni duyuyordu.

Yine de bazı isimler verebilirim. Süleyman Günyeli, Yılmaz Uzun, İrfan Güler, Yılmaz Dağlum, Mehdi Zana, Abdi Ay, Rıza Altun, Fuat Kav, Mustafa Karasu, Selim Çürükkaya vd.

- Bu olay nasıl bitti?

- Biz esasında bu olayı Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde insanlığın ne denli düşürüldüğünü, bu düşürülme durumunun da nasıl bir silah olarak kullanıldığını göstermek için anlattık. Esas amacımız da insanların bu olaylardan gereken dersleri çıkarması, kişilik ve onur kavgasında yetkince savaşını sürdürebilmesidir. Bu ibret verici olaylardan herkes gerekli dersi çıkarmalıdır. Anlattıklarımız İbrahimleri kullanmalarının bir yönüydü. Ama bir başka yönü daha var. Onlara yönelik zulüm sürdü, küçük düşürdüler ve öyle bir noktaya getirdiler ki ihbarcılık da yaptırdılar.

- Bir ihbar olayı mı yaşandı?

- Evet, adamlar zaten insanlıktan çıkmışlardı, yaşama istekleri bile kalmamıştı. Bir an önce 35'ten kaçıp gitmek istiyorlardı. İdare bunun farkındaydı. Onları koğuşa gönderecekti, ama ispiyoncu yapmadan göndermeyeceklerdi. İspiyoncu olsunlar ki koğuşa gittiklerinde olan biteni kendilerine aktarsınlar. İhbar olayı şöyle gelişti: 35'te 1 ve 2. katta her hücrede 5-6 kişi kalıyordu. Hücreler tek kişilik, ama tıka basa doluydu. Biz 4. kattakiler ise 5 kişiydik. Aramızdaki boş hücre sayısı ikiye çıkmıştı. Alış veriş işi adeta olanaksız hale geldi. Mazlumdan sonra 4. katta dört kişi kaldık. 3. katta ise bir hücre dolu, bir hücre boş olacak şekilde yerleşim yapılmıştı. O sabah Şener, gardiyan içeri girmeden önce –sabah karavanasını almaya gitmişler– bir boşluk yakalayıp, denetimin zayıf olduğu, bu anda ipe bağladığı notu Osman Aydın'a attı. Yani 7. hücreden 5. hücreye iple not atılmıştı.

İbrahim Yıldız bunu duydu, kahvaltı dağıtılırken gardiyana söyledi. Az sonra gelip İbrahim'i çıkarıp götürdüler. İbrahim, Şener'in Orhan'a nasıl not attığını ayrıntılı anlatmış. Gardiyan gelip Şener'e, "Sen bu sabah Orhan'a ne attın?"diye sordu. Şener de bir şey atmadığını söyledi. Gardiyan, "Bizim gözümüzden bir şeyler kaçmaz, biz her şey biliriz, her yerde gözümüz var..." gibi beylik laflar etti. Biz durumu anladık. Artık onları ispiyonculaştırmışlardı. Şener herhangi bir şey vermediğini yineledi; "Siz her şeyi biliyorsanız bilmeye devam edin" dedi. Böylece iş kapandı. Bir-iki gün sonra da İbrahim ve Mehmet'i alıp eski koğuşlarına geri götürdüler. Yargılanma sürecinde bu iki insanın durumu ağır ol-

madığından tahliye edildiler. Şimdi dışarıdalar.

- *Böyle utanç verici bir olayı anlatmak, aktarmak zor bir iş, ama konunun insanlığa sunulması Eylül faşizmi döneminde yaşanan vahşetin sergilenmesi gerekiyordu. Doğrusu çok açık davrandın.*

- Yıllardan sonra da olsa anımsanması, anlatılması benim için oldukça zor ve ağır bir külfet, ama insanlığın bilmesi, suçluları tanıması, onurunu korumanın iyi bir kavgacısı olması bu olaylardan çıkaracağı derslere de bağlıdır. Bu amaca hizmet ederse görevimizi yapmış oluruz.

Ek Bölüm

Devlet eliyle bir tecavüz daha
Ferzande Uçkan'ın sefilliği

"(...)

Mahkemelerin başladığı dönemde vahşet tırmanıyor, yeni biçimler alıyordu. İtirafa zorlama, siyasi kimliğinden soyutlama, ideolojisine küfrettirmeye kadar varan uygulamalar bütün hızıyla sürüyordu. Devrime, sosyalizme, önderlere küfür ettirmeyi günlük politika haline getirmişlerdi. En çok PKK önderi Abdullah Öcalan'a ve PKK'ye küfür etmeye zorluyorlardı. Özellikle koğuşlarda farklı siyasi hareketlerden insanlara, 'PKK ve Abdullah Öcalan'a küfür etme' işkenceden kurtulma biçimi olarak dayatılıyordu. (DDKD'lilerin çoğu gönüllü küfür ediyordu.) Küfür ettirme işi mahkemeler döneminde çığırından çıktı. Çok sık kullanılmasının nedeni, PKK'nin mahkemelerde siyasi kimliğini ortaya koymasını önlemekti. Zira küfür, küçük düşürmenin bir aracı.

Rızgari, Ala-Rızgari davasının görüldüğü bir gün, mahkemeye gidilirken ringde 40-50 tutuklunun tanık olduğu, utanç verici bir olay gelişiyor.

Hiç kimsenin yanındakiyle konuşmamasını, gözlerini kapatmasını ve arabadan ininceye değin açmamasını emrediyorlar.

Bir taraftan da elleri arkadan kelepçelenmiş ve birbirine zincirlenmiş tutukluları cop ve kalaslarla feci şekilde dövüyorlar.

(Açık ki, tutsakların birbirine hasret olduğu, birkaç kelime konuşmanın bile büyük bir moral unsuru içerdiği bu günlerde yanındakiyle konuşmaya kalkışmak büyük bir cesaretti. Dava arkadaşlarının birbiriyle konuşması imkanı ortadan kalktığı için, bu durum çok acı vericiydi. Arabada konuşmama uygulamasına genellikle PKK'liler ve siyasi savunma yapan bazı hareketlerin unsurları uymuyorlardı.)

Çoğunluğunu Ala-Rızgaricilerin oluşturduğu arabada, ön taraftan bir fısıltı duyuluyor. Gardiyanlar kimin konuştuğunu soruyor. Kimse yanıt vermiyor. Bunun üzerine gardiyanlar işkenceye başlıyorlar; eller arkadan kelepçeli olduğu için özellikle ellere vuruyorlar.

Sonra da arabanın arka tarafında bulunan Ala-Rızgarici, Van'lı Ferzande Uçkan'la, çocuk koğuşunda kalan Diyarbakır'lı A.'dan çırılçıplak soyunmaları isteniyor. (A.., Lise öğrencisi. Ve çocuk koğuşunda direnişçi arkadaşlarla birlikte hareket eden biri.)

Soyundurulduktan sonra F. Uçkan'a A.'ya tecavüz etmesini söylüyorlar. Ferzande hiç itiraz etmeden, gönüllü, isteklice 'emredersin komutanım' deyip ringdeki 40-50 kişinin içinde A'ya tecavüz ediyor.

A. bağırıyor, engellemeye çalışıyor, fakat gardiyanlar bir yandan

A.'nın direnmesini engellerken, bir yandan da küfür ve alay edip kahkaha atıyorlar. Arabadakilerin hiçbiri olaya müdahale etmiyor.

Tecavüz edilmek A.'yı derinden sarsıyor, şok geçiriyor. Günlerce kimseyle konuşmuyor ve yalnız başına dolaşıyor. Fiziken çöküyor, saçları ağarıyor, 20 yaşlarında olmasına rağmen 30-35'inde gösteriyor. A. uzun yıllar kendini bu yıkımdan kurtaramıyor.

Ferzande'nin yaptığı bu iğrençliği Ala-Rızgaricilerin birçoğu bilmesine karşın, 1983 Eylül direnişinden sonra bile ciddi eleştirip hesap sormaya kalkmadılar. Ferzande, Eylül direnişinden sonra 30. koğuşa geldi. Ala-Rızgari adına konşuyordu. A. da aynı koğuştaydı. A. Ferzande ile sosyal ilişkisini sürdürüyordu. A. başına gelen işin duyulup yayılmaması için bir şey olmamış gibi davranıyor, kimseye açılmıyor. Ferzande zaman zaman keskin çıkışlar yapıyor, ciddi pozlarda örgütü adına konuşuyordu. 1984 Ocak direnişinde de aynı pozlarda, en çok slogan atanlardandı. Keskin gözükmek için pencere camlarını kırmaktan da geri durmuyordu.

Ama bir yandan da her zamanki sinsiliğiyle gözü koğuş kapısındaydı. Direnişten kaçmanın fırsatını kolluyordu. Direniş içinde karamsarlık yaymaya, eylem kırıcılığı yapmaya çalışıyordu.

O direniş günlerinden birinde yemek alma bahanesiyle koğuştan çıktı, operasyonlara katılan işkenceci başçavuşa sığındı. Teslim olanların kaldığı 39'a gitti.

Giderken de koğuşla ilgili bildiği her şeyi idareye verdi.

Ferzande'nin koğuşumuzdan kaçarken ayakkabısını giyemeyecek, eşyalarını alamayacak kadar acelesi vardı!..

(O güne kadar durumunu bilen ve gizli tutan arkadaşları 'şu şu namussuzluğu da yaptı' diyerek durumunu deşifre ettiler, tüm koğuş öğrenmiş oldu.)"

Mehmet Özbay'a yapılanlar

"(...)

1982'ye girerken insanları konuşamayan, düşünemeyen duruma getirmek için yeni uygulamaları denemeye başladılar. Her yeni uygulamayı önce bir koğuştan başlatıyorlardı. Oradan çıkardıkları sonuçlar doğrultusunda bütün koğuşlara yayıyorlardı.

İstiklal Marşı, andımız, gençliğe hitabe okunduğunda ister havalandırmada, koğuşta, isterse ara koridorda olsun herkes ayağa kalkacak, marş bitene kadar esas duruşta bekleyecekti.

Bir gün, D Bloğun bir koğuşunda –hangisi olduğunu anımsamıyorum– tutukluların 'istirahat' ettiği sırada, yan taraftaki koğuştan İstiklal Marşı okuyanların sesi geliyor. Koğuşun bir bölümü ayağa kalkıp esas duruşa geçiyor. Bir bölümü ise kalkmıyor. Askerler koğuşa baskın yapıyor. Kalkmayanları 'suç' üstü yakalıyor. D Blok çavuşu ve onbaşıları koğuşu feci şekilde dövüyorlar. Falakayla ayaklar patlatılıyor. Bazıları baş aşağı lağım çukurlarına sokuluyor, bazılarına ise cop sokuluyor.

Ayağa kalkmayanların bazıları seçilip daha ağır işkencelerden geçiriliyor. Onlardan biri de, bir gün önce tahliyesi gelen Mehmet Özbay, yaşlı bir insan. Çağırıp soruyorlar: 'Sen neden kalkmadın?' Mehmet Özbay da tahliye edildiğini, bunun için dalgınlaştığını, evini ve çocukların düşündüğünü söylüyor.

Gardiyanlar zorla çırılçıplak soyduktan sonra Mehmet Özbay'a cop sokuyorlar. Ve onu kıçına cop sokulmuş halde havalandırmaya çıkartıp 'Ne mutlu Türküm diyene!' dedirterek yürütüyorlar. Yetmiyor, o halde ana koridora çıkartıp 'uygun adım'larla askerlerin gazinosuna götürüyorlar. Orada gardiyan ve subaylar bu insanlık dışı manzarayı kahkaha atarak izliyor, alay ediyor, küfür ve hakaretlerle Mehmet Özbay'ı aşağılıyorlar.

Daha sonra yaşlı amcayı bazı koğuşların bulunduğu koridora götürüyorlar. Adam büyük acılar içinde yarı ağlamakla, boğuk, inlemeyi andıran sesiyle durmadan 'Ne mutlu Türküm diyene'yi tekrarlayıp duruyor.

En sonunda Özbay'ı 20, 21, 22, 23. koğuşların bulunduğu koridora getirip koğuş mazgallarından bizlere gösterdiler. 'İşte görün, rahat durmayanı böyle yaparız. Kıçında copla dolandırırız!' dediler. Gördüğümüz manzara karşısında büyük bir hınç duyduk. Kan beynimize sıçradı.

Yaşlı amcanın o ezik ve ağlamaklı hali bizleri müthiş etkilemişti. Teslimiyetin ulaştığı bu derinlik hepimizi irkiltmiş, düşünmeye sevketmişti. (...)

(HK'li bir arkadaşın anlatımından.)

Diyarbakır Askeri Cezaevinde cop sokma işkencesine uğrayanlardan ismi bilinenlerin listesi

Adı Soyadı	Olay tarihi
1. Yaşar Soyar	(İki kez) Şubat- Haziran 1981-82
2. Osman Fıtkı	(İki kez) Şubat- Haziran 1981-82
3. Halit Süleyman	Şubat 1982
4. Sino Albayrak	Şubat 1982
5. Bozan Karatay	Şubat 1982
6. Hüseyin Ceylan	Şubat 1982
7. A. Selam Ergin	Şubat 1982
8. Şükrü Görmüş	Şubat 1982
9. Sabri Şahin	Şubat 1982
10. Mahmut Karakuş	Şubat 1982
11. Bubo Taş	Şubat 1982
12. Ahmet Cin	Şubat 1982
13. Ferit Aydın	1983
14. Rıza Doğan	1981
15. Remzi Beşkat	1982
16. Selim Dündar	1982
17. Süleyman Öğer	1982
18. Cemal Öğer	1982
19. Erdem Bozansoy	1982
20. Osman Zeren	1982
21. Ali Eroğlu	1982
22. Ali Ceylan	1982
23. Yusuf Kızılçınar	1982
24. Şehmuz Kızılçınar	1982
25. İsmail Çardak	1982
26. Hamit Sezgek	1982
27. Sadettin Aslan	1982 (Çermikli)

Ve ismi bilinemeyen daha birçok kişi...

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde öne çıkan cinsellik üzerine bir yorum

- Cinsellik üzerine bir başka soru sorabilir miyim? Birçok iğrenç olaylardan bahsettiniz; saymaktan insanın utanç duyacağı bu şeyler, sizlere karşı duyulan siyasi kinin bir yansıması olduğu kadar ordu içine cinsel sapıklığın da yaygın olduğu anlamına gelebilir mi?

- Haliyle o yönü de var. Burada doğrulardan, değerlerden ve davranışlardan bir sapma, derinleşen bir sadizm, hayvanlaşma var. Güdülerine kumanda eden biri, bu iğrençliklere bulaşmaz normal davranışlardan sapmaz. Nitekim dünyada işkenceyi reddeden, onun aleti olmayan, bu yüzden de meslekten men edilmiş, atılmış, hatta öldürülmüş birçok insan olduğunu görüyoruz. Örneğin, siyonist, ırkçı İsrail ordusunda birçok asker ve subay Filistinlileri öldürmediğinde, onlara zulmetmek istemediğinde ordudan atılıyor, hatta bir kısmı da askere gitmeyi reddediyor. Faşist ordularda askerler katı disiplin cenderesi içindedir.

Türk ordusunda insanları siyasi olarak bitirme, giderek kör bir ırkçılıkla bir halkı düşman görme, hatta onu tümüyle ortadan kaldırma temel hedeftir. Verilen eğitim bu hedef üzerine oturtulmuştur. Askerlerden beklenen gözü kapalı emirleri yerine getirmektir. Bu şartlanmaya karşı çıkan, itaat etmeyen ve yeterince adapte olmayanlar ise, "suç" işlemiş olurlar. Ayrıca burjuva ordu, toplumdan tecrit edilmiş, topluma yabancılaşmıştır. Bir yerde sosyal yaşamı kışla ve onun disiplini ile sınırlandırılmıştır. Hele erlerde tecritlik hat safhadadır. Kışlada yaşayanların sosyal kültürel yönden gelişmemesi, gelişkin unsurlar varsa faşist eğitimin kılıcıyla budanması, onların topluma açılamaması gibi nedenler onlarda kişilik bozukluğu yaratır. Kendini bulmamış kişilik, içinde birçok sorunu barındırır. Cinsel yönden de sapkınlığı, bunalımı yaşarlar. Cinsel doyumsuzluk içindeler. Irkçı faşist zihniyetin emdirilmeye çalışılmasının yanında bastırılmış güdülerin sapkınlık biçiminde depreşmesinden söz edebiliriz. Toplumun diğer kesimlerine oranla cinsel sapkınlık olayı en çok orduda görülür. Bu sadece Türk ordusunda değil, diğer burjuva orduları için de geçerlidir. Bazı ülkelerin ordularında olup biten kimi sapıklık olayları basına yansıyabiliyor. Türk ordusu ise bu konuda basına kapalıdır. Olan biten dışarı sızmaz. Bu alan kahve köşelerinde anlatılan askerlik anılarının konusudur. Bu tür araştırmalar ya yapılmıyor, ya da basına yansıtılmıyor.

- Diyarbakır Askeri Cezaevi özgülünde nasıl yorumlayacaksınız? Karşı-devrim, faşist-otorite, niçin emrine geçirdiği insanların cinsel organlarına yöneliyor? İşkencecilerin işi hep oralarla!..

- Bu bir rastlantı değil, yasakçı ve baskıcı ve mantığın doğurduğu bir sonuç. Cinsellik toplumda da henüz bir tabu. İşkenceci bu tabuları, değer yargılarını kullanarak, insanları düşürmek istiyor. Şimdi Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde her şey zembereğinden boşalmış. İnsanlık dağa çıkmış, firarda! Esat Oktay da ırkçı-faşist zihniyetin yetkin bir temsilcisi. Böyle yoğrulmuş, yetiştirilmiş. Sadizmi en uç noktalarda yaşıyor. Ne kadar insani değer varsa, yılanların kabuk değiştirmesi gibi soyunup üzerinden atmış. Zulmü meslek edinmiş. İnsanlara duygusal, düşünsel ve fiziksel yönde nasıl acı çektireceğini, nasıl ezip geçeceğini gecesini gündüzüne katarak, planlar kuruyor. İşini bir sanatçı inceliğiyle yapıyor. Acı çektirmeyi görev bilmiş, ama yaparken de muazzam bir haz duyuyor. İşkence altındaki insanlara baktığında gözlerinde haz parıltıları yanıp sönüyordu.

Bir gün 35'te Kemal'le konuşurken bizlerin de duyabileceği bir sesle şu olayı anlattı: "Kıbrıs'ta görev yaparken, Rum esirlerin arasından bir subayın ayağına, benzin döküp tutuşturdum, onun alttan alta bütün vücudunun nasıl yandığını gözümü kırpmadan, zevkle seyrettim!.." Anlatırken de aynı anı yeniden yaşar gibi. Böyle birini ve onun yönetimi ve emrinde görev yapan askerleri düşünelim. Bunların yapamayacağı ne var?.. Bu yönetim, ellerine geçen her fırsatı, her aracı rahatlıkla kullanmaz da ne yapar?.. Tabii ki, işkenceye kendisini katarken, cinsel doyumsuzluğunu da, hayvani güdülerini de pervasızca katacak. Kabalık ve kültürsüzlük, kapalı sosyal çevreden gelme kışla disipliniyle birleşince veya çatışınca ortaya birçok davranış bozukluğu çıkıyor. Cinsel yönden yaşadıkları açlığı gidermenin yollarını aramaya başlıyorlar. Cezaevinde vahşet ortamı var. Ve insanlar ellerinde, istediğini yapıyor ve istediği gibi kullanabiliyor. Çürümüş, zayıf kişilikleri oyun nesnesi haline getirebiliyorlar. İşkence ve vahşet ortamı askerlerin hayvani güdülerini daha da depreştiriyor, bunalımlarını derinleştiriyordu. Irkçı ve faşist kafa yapısı, vahşet ve işkence seremonisi eşliğinde sadist eğilimlerini tutukluda gidermeye çalışıyordu.

İnfaz mangası

- İbrahim ve Mehmet'in olayını anlatırken nöbetçi tutukluların hiç de zorunlu olmadıkları halde gidip askerlere haber verdiğini söyledin. Benzer başka çarpıcı görüntüler var mıydı?

- Sistem öylesine kurulmuş ki, makine gibi işliyor. İstiyorlar ki düğmeye basıldığında kendileri olmadan da mekanizma işlesin. Gardiyan olsun olmasın, eğitim ve uygulamalar devam ettirilsin. Gardiyanlar içerde olmadıkları, seni görmedikleri halde onları içerdeymiş gibi görmeni ve ona uygun davranmanı sağlama amacındalar. O denetimin, emir-komutanın bu hava içinde giderek insanların beynine, kalbine çöreklendiğini görüyoruz. Bunu oturtmak, koğuş içi yaşamı günün yirmi dört saatini yetkince denetime almak demektir. Bunun için mekanizmalar da kurulmuş. Koğuş sorumluluğu aracının bu amaca hizmet etmesini istiyorlardı. Bazen koğuş sorumlularının beklenen amaca uygun davranmadığı görülse bile, o organın esas amacı buydu. Ayrıca koğuş sorumlularına, tutuklulara işkence yapma, yetkisi verildiğini söyledik. Marş söylerken şaşıran, yasakları ihlal eden; tuvalete giden, sigara içen vb. olursa onları dövme inisiyatif de tanınmıştı.

- Tutukluda bu inisiyatif olunca, gardiyanın içeriyi denetlemesine ihtiyaç kalmıyor muydu?

- Gardiyan koğuşları denetlemekten vazgeçmez. Ama boşluk bırakmamak için koğuş sorumluları yetkilendirilmişti. Gardiyan yirmi dört saat içerde olmuyordu. O olmadan da tıkır tıkır işleyen bir mekanizma kurulunca daha rahat davranabiliyor. Bu çark öyle bir işletiliyor ki, siyasi davalardan içeri düşmüş, hatta üst düzeyde yönetici konumda olan insanları bile disipline katabiliyordu. Özgürlük Yolu'ndan insanların kaldığı 19. koğuşta Özgürlük Yolu'ndan Nazif Kaleli'nin başkanlığında toplantı yapıyor ve kuralları ihlal edenleri cezalandırmak için üç-dört kişilik bir tim oluşturuyorlar. Koğuş sorumlusu Nazif'in, tim de sorumlunun emrinde çalışıyor. Eğer kuralları ihlal eden; marş söylemeyen, eğitim anında oturan, tuvalete giden vb. olursa onları bu tim dövecek!..

- Ne diyorsun! Niçin böyle bir şeye gerek duyuluyor acaba?

- Kurallara en ideal biçimiyle uyulmasına hizmet etmek için!.. Eğer böyle davranılırsa "suç" bireyselleştirilmiş olacak. Çünkü bir ihlal durumunda, ihlali yapanla beraber bütün koğuşun işkence görmesi büyük

bir olasılık. Kurallara ilkelerine kadar uydukları halde "kendini bilmezler" yüzünden sopa yemek ağır geliyor! Canları çok tatlı!.. Bu ekip "kazalara kurban gitmemenin" sigortası oluyor. Kuralları ihlal eden olduğunda içteki bu gardiyanlar iş başı yapıp onu dövüyorlar.

- *İnfaz mangası dediğin şey bu mu?*

- Başka ne denilebilir!.. Öyle nitelendiriliyordu. Bir gün eğitim sırasında birisi gidip su içiyor. Koğuş sorumlusu kendisini çağırıyor, "Biz burada eğitim yaparken sen nasıl gider su içersin? Marş saatinde bunların yasak olduğunu bilmiyor musun?" diyerek önce azarlıyor, sonra da "infaz mangası"nı çağırarak onu dövmelerini istiyor. Tutuklu da, "Susamıştım, baktım gardiyan da gözlemede yok, bu fırsatı değerlendirip gidip su içtim" diyor. Ve giderim gidemezsin tartışmaları başlıyor. "Elini aç seni döveceğiz" diyorlar. O da "ben içerim, bunun için cezalandırılacaksam gardiyana ihbar et, o gelsin beni dövsün" karşılığını veriyor. Koğuş sorumlusu, "Yok, kuralı ihlal eden olursa kendimiz dövüyoruz, aç ellerini" diyor. Tutuklu yine açmayacağını söylüyor, "infaz mangası" onu ikna etmeye çalışıyor. "Gardiyan gelir döverse daha zararlı çıkarsın. Kendi aramızda bu işi çözelim, az bir dayakla kurtulursun" diyor.

- *Ne mantık ama!*

- Tutuklu üzülüyor. "Sizinle arkadaşız, beni nasıl dövebilirsiniz? Benimle aynı tabaktan yemek yiyorsunuz, aynı havayı, aynı zulmü birlikte soluyor, yaşıyoruz. Sizden dayak yemektense, gardiyan gelsin beni öldürsün daha iyi" diyor. Ve elini açmayacağı konusunda kesin tavır koyuyor. Sorumlu bunun üzerine gardiyanı çağırıp, olayı aktarıyor.

- *Kim bu koğuş sorumlusu?*

- Kenan Kızıl. Diyarbakır DHKD (Demokratik Halk Kültür Derneği) başkanı. İnfaz mangasında bir de Kurtuluşçu öğretmen varmış. Gardiyan geliyor,"Sen nasıl koğuş sorumlusuna karşı gelirsin?" diyerek tutukluyu ağır biçimde dövüyor. Olay, kurulu çarkın insanları ne derece içine çektiğini, onlara ne derece hükmettiğini gösteriyor.

- *İnfaz mangası o arkadaşı dövememiş, ama acaba başka insanları dövmüş mü?*

- Tabii, faaliyet göstermiş!.. Bunların cezaevi genelinde sayısının fazla olmadığını söylemeliyiz.

Burhan Akdağ'ın kırılan çenesi

- *Şimdi hangi olaydayız, nasıl bir sahne çıkacak karşımıza?*

- Burhan Akdağ'ın yaşadıklarını anlatalım: Olay çarpıcı biçimde gelişti. Yemek dağıtımı sırasında oldu. Koğuşumuzun karavanaları getirilip alt katın koridor girişine bırakılıyor. Yemeği alt kattaki arkadaşlar dağıtıyordu. İhtiyaca göre bazen bir, bazen iki kişi çıkıyordu. Yemeği dağıtanların hızını anlatsam çoğu kişi inanmaz! "Mümkün değil" der. Ve bir insanın otomatik makine gibi çalışabildiğine aklı ermez. Yemekçi 35'teki dört katın kırk hücresine yemek dağıtıyor. Karavana ve kepçeyi alıyor, 1. kattan başlayıp son sürat her hücreye dağıtıyor. Bazen yemek dağıtma işi iki dakika sürmezdi.

- *İki dakika içinde kırk hücreye birden öyle mi?*

- Evet. Sırasıyla veriyor, hücre önünde bekliyorsun, yemek aralığından dışarıya tabak uzatıyorsun. Dağıtan kişi uzattığın tabağa yemeğin miktarına göre ne düşüyorsa koyuyor. Bazen bir, bazen iki çeşit yemek geliyor. Otomatik makine gibi çalışıyor. Konuşmak, bakmak, bir şey almak, vermek zaten yasak. Sık sık gardiyanlar da yemekçiyi "daha hızlı, daha hızlı!" diyerek cop yağmuruna tutuyorlar. Amacı, terörize etme, göz açtırmama ve olası bir haberleşmeyi önlemedir. Yemek dağıtan bir yandan önüne uzatılan tabağa kepçeyle yemek koyarken bir yandan da yediği coplara katlanıyor. O gün Burhan'ı akşam yemeğini dağıtmak için çıkardılar arkadaş çabuk davranma telaşıyla karavanaları aldı, hızla uzaklaşırken sendeledi, yere biraz yemek döküldü. O sırada Kara gardiyan Burhan'ın yemek döktüğünü gördü. Hemen yanına gidip küfrederek, "Niye döktün lan?" diye sordu. Burhan da, "Sendeledim komutanım, dengemi yitirdiğim için biraz döküldü, hemen temizlerim" yanıtını verdi. Zaten her şeyin temizliği bize yaptırılıyor. Gardiyanlar hiçbir şeye elini sürmüyor. (Gardiyanların yemek yedikleri bir-iki salon vardı, o salonların temizlenmesi ve bulaşıkların yıkanması da hep tutuklulara yaptırılıyordu.) Kara, yerdekini göstererek, "Yalayarak temizleyeceksin" dedi.

- *Gerçekten kabul edilebilecek bir durum değil!*

- Her şeye hükmedendirler ya. Dökmenin karşılığını böyle ödetmek istiyor! Yemek dökülme olasılığı hep var. Dolu bir karavanayla koşar adım yürüyen biri doğal ki sağa sola birkaç damla sıçratacak. Kara "hadi yıka" dese, hemen yıkayacaktı. Ama o, "Yalayacaksın!" dedi. Sonra da

Burhan'ı yere çöktürdü, eliyle kafasını yemek döküntüsüne doğru iteledi. Ama arkadaş isteneni yapmıyordu. Kabul edilecek şey değildi. Yatağa, elbiseye falan dökülmüş değil ki, o kadar titizlenesin. Şunun şurasında yerdi, temizleyecek olan da yine tutuklular!.. Eliyle habire kafasını bastırıyor ve "Yalayacaksın, sana yalatarak temizleteceğim" diyordu. Burhan "yaparım" veya "yapmam" da demiyor. Ses çıkarmıyor ve isteneni yapmıyor.

Gardiyan yapmadığını görünce olanca hızıyla suratına tekmeyi yapıştırdı. Burhan'ın çenesi kırıldı. Yere yığılıp kaldı. Büyük bir acı içindeydi, o haliyle hücresine koydular. Çok geçmeden yanındaki arkadaşlar artık dayanamadı, gardiyanları çağırıp, "Arkadaşın sancısı büyük, bari birkaç ağrı kesici hap verin" dediler. Burhan'ın yüzü davul gibi şişmiş, çenesi kırılmış, sağa sola kıpırdamadan öylece kala kalmış. Birkaç hap getirdiler. Sabaha kadar ağır sızı içinde bekletildi. Sabahleyin baktılar ki durum ciddi, hastaneye götürdüler. Orada birkaç gün tutup geri getirdiler. Olaydan davacı olunmadı. Olunsa bile sonuçsuz bir çaba olarak kalacaktı. Olay öylece kapandı!.. Ayrıca tehdit de ettiler.

- *İdare mi tehdit ediyor?*

- Evet, gardiyanlar Burhan'a, "Olaydan mahkemede söz eder, şikayette bulunursan senin için daha kötü olur. Beterin beteri var, artık ne yapacağına karar verirsin" diyorlardı. Boş tehditler değildi. Cezaevinde onca ölüm olayları olmuş, sahte tutanaklar düzenlenmiş, ona da pekala aynısını yaparlar. Burhan'ın çenesi eğri kaynadı, o haliyle tahliye oldu. Sanırım 1986'da dışarı çıktı. Daha sonra duyduk; çenesini tedavi ettirmiş. Olay 1982 yılının kışında olmuştu, tam 4-4,5 yıl boyunca hep sızıyla yaşadı.

Önder Demirok'un öldürülmesi ve koğuşta yapılan "cenaze töreni"

- *Sahte tutanak olayından bahsettin, bir ölüm olayının sonucunda mı olmuştu bu?*

- Evet, diğerlerinde olduğu gibi, Önder Demirok'un öldürülmesinin ardından böyle sahte bir ölüm tutanağı tutulmuştu.

- *Bu olay nasıl olmuştu? İstersen onu da anlatalım.*

- Duyduğumuza göre bir gün koğuşta eğitim yapılırken uyduruk bir "suç"tan dolayı onu dövüyorlar. Ama gerçek amaçları ispiyonculaştırmak. Bir süre dövdükten sonra koğuş dışına çıkartıp işkenceyi orada sürdürüyorlar. Geç saatlerde içeri atıyorlar. Her tarafı mosmor, ayakta duramıyor, zar zor kendini yatağa atıp uyuyor.

- *Bu arkadaş hakkında biraz bilgi verebilir misin?*

- Kendisini tanımıyorum.

- *Olay ne zaman ve nerede olmuştu?*

- 1982 Şubat'ında. Sanırım ayın son günleriydi. Olay 18. koğuşta oluyor. Onu koğuştan alıp çıkaran gardiyanın ismi Mehmet Özer'miş. Geceleyin geri getirdiklerinde, tutukluları yatıyormuş, kimsenin ayağa kalkıp ona yardım etmesine izin verilmemiş. Kalk saati verildiğinde koğuştaki havayı anlatmıştık. Herkes yatağından fırlayarak kalkıyor, geciken olduğu zaman işkence görüyor. Ayrıca diğer tutuklular da "onun yattığını gördüğünüz halde niçin kaldırmadınız?" denilerek dövülüyor. Koğuşta herkes kalkıp giyiniyor, ama Önder hâlâ yatıyor. Bu duruma bazıları bozuluyor. "Şimdi onun yüzünden hepimiz sopa yiyeceğiz" diyerek homurdanıyor. Gidip uyandırmaya çalışıyorlar. Kalkmadığını görünce sabırları daha da taşıyor, Önder herkesin biraz kızarak baktığı ilgi odağı oluyor. Hatta bazıları "kalk be adam! Senin yüzünden dayak yiyeceğiz" diyerek bağırıyor. Artık askerler her an gelip kapıyı açabilir veya gözetlemeden bakabilir. Bu yüzden herkes Önder'in durumundan daha çok gardiyanla ilgili. Sonra birisi Önder'in başucuna gidip, "niye kalkmıyor, hasta falan olmasın" diyor, battaniyesini kaldırıp yüzüne bakıyor; kıpırtısızca yatıyor. Vücuduna dokunduğunda soğumaya yüz tuttuğunu fark ediyor.

- *Ölmüş mü, geceden mi ölmüş?*

- Evet, gördüğü işkence sonucu ölmüş. Koğuştakiler başucuna

toplanıyor ve emin olmak için kontrol ediyorlar. Öldüğünden emin olduktan sonra gardiyana haber veriyorlar. Gardiyan gelip bakıyor. İdareye haber vermek için giderken, "Herkes marş düzenine geçsin, eğitime başlasın!" demeyi de unutmuyor. Koğuş eğitim düzenine geçiyor ve marş söylemeye başlıyor.

- *Yani koğuşta olağanüstü bir durum yok!*
- Yok!
- *Ama bir ölü var?*
- Evet.
- *Ama buna rağmen günlük uygulamalar devam ediyor?*
- Tabi... Ölüm günlük uygulamaların devam etmemesi için bir neden değil. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde ölüm sıradan bir şey, insan diye bir varlık tanınmadığı için, insan veya ölüye gösterilecek saygı da yok. Zaten insanın dirisine saygı göstermeyen, ölüsünü çiğner geçer. Geride kalanların bir dostu, arkadaşı yitirdiklerinde acı, duyabileceklerini kabullenmiyorlar. İnsani duygu ve tepkilere yer yok. Ayrıca işledikleri cinayetten dolayı telaşlanma, suçluluk pisikozuna girme gibi bir durum da yok. Koğuştakilere "hepiniz işte böyle gebereceksiniz" bile demişler. Umurlarında değil. Gözlerini kırpmadan insanları öldürebileceklerini koğuşlara kanıtlamak için bazen cesetleri teşhir ediyorlar! Diğer cezaevlerinde ya da poliste işkenceyle birisini öldürdüklerinde örtbas etme, gizlemeye çalışma çabalarına tanık olunur. Ama Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde tersi yapılıyor. Diğer tutukluları dize getirmek için öldürdükleri insanı "ibret" olsun diye teşhir ediyorlar.

İdare: "Onu öldürdüğümüz gibi sizi de öldürürüz!" diyebiliyor. Bazen de öldürdükleri insanın cesedi koridora atılıyor. Bazı koğuşları getirip cesedi gösteriyor, "hepinizi böyle gebertiriz" diyorlar. 18. koğuş faşist marşları söylerken, Demirok'un cesedini getirip koğuşun ortasına koyuyor, öyle bekletiyorlar. Savcı gelene kadar ceset ortada. Koğuş arkadaşları çevresinde esas duruşta marş söylemeye devam ediyorlar. Savcının gelmesinden önce görevli subaylar koğuşa girip tehditlere başlıyor: "Savcı sorduğu zaman; hastalanmıştı, ranzadan inerken düşüp öldü, diye ifade vereceksiniz. Eğer dövüldü dersiniz hepinizi gebertiriz, ondan daha beter yaparız" diyorlar. Tutuklular iyice terörize edildikten sonra savcı geliyor, cesedi inceledikten sonra koğuştakilere: Nasıl öldüğünü soruyor. Tutuklular idarece dayatılan ifadeyi veriyor.

- *Bir ölüm olayı da böylece hasır altı ediliyor, öyle mi?*

- Olay böyle kapanıyor.

- *Bilemiyorum, ama şu sahne beni çok etkiledi ve çok korkunç buldum: Bir tarafta insanlar esas duruşta yerinde sayıyor ve marş söylüyor, bir tarafta da onların hemen yanı başında gördüğü işkencelerden dolayı öldürülen bir insan var. Faşizme, bundan uygun düşen tanım olabilir mi?*

- Faşizm, karşına bu biçimde de çıkıyor. Şimdiye kadar faşizmle ilgili çok şey okuduk, onun ne anlama geldiği üzerine uzun uzun tartıştık, tahlillerde bulunduk. Başka ülkelerdeki uygulamaları öğrenmeye, anlamaya çalıştık. "Faşizm gayri insanidir, kan içicidir, insanlığa aykırıdır, baskıcıdır, katliamcıdır" dedik. Onun ne büyük bir tehlike olduğu üzerine defalarca konuştuk. Ama Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde sen onun ne olduğunu en çıplak biçimiyle görüyor ve yaşıyorsun. Elle tutulur, gözle görülür bir şekilde karşında duruyor. Ciltler dolusu kitap okusan onu bu somutlukta yakalayamaz, göremezsin. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde faşizm en iğrenç biçimleriyle kendisini sunuyordu.

Esat Aytun en çok generallere söverdi

- İstersen, uygulamaların ağırlığı karşısında akli dengesini kaybeden arkadaşlar üzerinde biraz daha konuşalım.

- Çarpıcı bulduğumuz, belli bir süre beraber olduğumuz bazı arkadaşlar var. Bazılarını dışarıdan tanırız, oldukça sağlıklı insanlardı. Bir Mehmet Kaya örneği var. Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecini yaşamış, burada, görüyorsun elleri titriyor. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin eseri. Ayrıca yargılamalar sonucunda idam almış, dosyası mecliste. M. Kaya'nın bizimle örgütsel bir ilişkisi yok. Ancak taraftarımız. Evi şehrin dışında bir mahalledeymiş, gözden ırak olduğu için birkaç defa evine gidilmiş. Mehmet Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde aldığı darbeyi, yaşadığı bunalımını biraz daha derinleştirdi. Şimdi bile uzun süre bir koğuşta kalamıyor. Kimseyle anlaşamıyor. Ruhsal dalgalanmalar yanından, bütün vücudu titriyor.

Ayrıca ana davası Diyarbakır grubunda yargılanan Esat Aytun var. Bu arkadaş da 35'te kalıyordu. Vahşet döneminde akli dengesini kaybetti. Onunki biraz daha farklıydı; saldırgandı. Bir gece lavabo taşını, Hamili Yıldırım'ın kafasına indirecekken fark edilip önleniyor. Durumu idareye bildirildi, onu 36'deki hücrelerden birine götürdüler. Ama idare tedavi ettirme, hastaneye yatırma gibi bir çabaya hiç girmedi. Onlar da uygulamalardan fazlasıyla paylarını alıyorlardı. Çoğunlukla da onların akli dengelerini yitirdiklerine inanmıyorlardı. Tıpkı dövüp sakat bıraktıktan sonra, sakat kalanın "eğitimden kaytarmak için numara yaptığını" ileri sürüp işkence yaptıkları gibi, onlara da yapıyorlardı. Esat'la yeniden karşılaşmamız 1983 Eylül direnişinden sonra 36'da oldu. Saldırganlığı yüzünden koğuşlarda ve hücrelerde hiç kimse onu yanına almıyordu. Yeme, içme, yatma düzeni kalmamıştı. Zayıflamış, bir deri bir kemik kalmıştı. Getirip tek kişilik bir hücreye koydular. Bir gün hücresinde ne var ne yok döküp kırdı. Annesi kendisine yün yorgan getirmişti, onu da ateşe verdi. Subaylar geldi, yanına gitmeye korkuyorlardı. Kapıyı da açmıyorlar, "Açın kapıyı, biz sakinleştiririz" dedik. Açtılar. Bir arkadaşla gidip kendisini hücreden çıkardık, yangını söndürdük.

- Sizin karşınızda öfkesini dindirebiliyor öyle mi?

- Evet, bize karşı iyidir. Güveniyor, sözümüzü dinliyor. Ama artık

hastalık ilerlediğinden kimseyi tanıyamaz hale gelmiş. Sadece birkaç kişiyi anımsıyor. Tanıdıklarına karşı duyarlı. Bir gün birlikte ziyarete gidiyorduk. Salona girişte yere tükürdü. Yanı başımızda bekleyen subay gördü. Esat'ın tükürmesini kendisine yönelik bir hakaret saydı. Gelip yüzüne yumruğu savurdu, sonra da "Bunu koğuşuna götürün, ziyaret yapması yasak!" dedi. Müdahale edip, "Götürmeyin, bu arkadaş hastadır, durumunu biliyorsunuz, yere tükürmesini kendinize hakaret saymayın" dedim. Dinletemedim, götürdüler. Ziyarette annesine oğlunun sağlık durumunu anlattım. (O ana kadar ailesi Esat hakkında sağlıklı bir bilgiye sahip değildi. İdare bilgi vermiyordu.) "Akli dengesi yerinde değil, kendisine bakılmıyor. Biraz ilgilenin, kolorduya başvurun." dedim. Esat'ı görüştürmeden hücresine geri götürmeye çalışırlarken kat pencerelerini ve camları yere indiriyor, generallere, paşalara ağzına geleni söylüyor. Kızdığında, çileden çıkarıldığında, o küfürlerden en çok pay generallere düşerdi. Generallerin yedi sülalesi kalaylanırdı.

- Neden general? Generalleri çok mu çekici buluyordu acaba?

- Zulüm, vahşet onun gözünde generallerde simgelenmiş. Düşmanlık ve kinini onlara yöneltiyor. KUK'tan Kemal isimli biri vardı. O da delirdi. Koğuştakiler tutamıyor, zapt edemiyordu. 36'ya getirdiler. 1987 sonlarına kadar hep hücrede kaldı. Tek başına bir hücreye atılmış, ne ilaç, ne bakım. Pislik içine yaşatmışlar. Yemek yemesini unutmuş. Bazen günlerce hiç yemiyor. Yediğindeyse saldırıp silip süpürüyor. Bazen hücresinde çırılçıplak geziyor. Hücredeki mazgal deliğinden yemeğini içeri atıyorlardı. Günlerce her taraf kokar, pislik içinde kalırdı. Zaman zaman bizler gider, hücresine çeki düzen verirdik. Tıraşını yapar, elbisesini değiştirir temizlerdik. Biz 36'da kaldığımız sürece o hep tek başına yaşadı. Yaşamak denirse eğer. Sonra başına ne geldi, şimdi nerede bilmiyorum.

- Peki, bir sohbetimizde İbrahim isimli bir arkadaştan bahsetmiştin, istersen onun başına gelenleri de buraya alalım?

- Evet, o da akli dengesini yitirenlerdendi. Sanırım THKP-C MLSPB'dendi. Bir soygundan yakalanmıştı. İyi bir insandı, biz o deli haliyle bile kendisini çok sevmiştik. 1983 Ocağında bizler 36'dayken onu da getirdiler. Müthiş bir soğuk var, her taraf buz kesiyor. İdare İbrahim'in delirdiğini biliyor. Koğuştakiler de onu istemeyince getirip hücreye kapattılar. Koğuşlardayken sabaha kadar kimseyi yatırmıyormuş.

Artık hiçbir koğuş almamış. Hücreye getirirken İbrahim'e sadece bir battaniye vermişler. Osoğukta tek battaniyeyle beton üzerine yatıyordu. Üstünde giyecek doğru dürüst bir şey de yoktu. İbrahim pratik bir çözüm bulmuştu; battaniyeyi ortasından delip kafasından geçirmiş, pelerin gibi giymişti.

- *Kovboylar gibi.*

- Evet, beton sedirde döşek olmadığı için uzanıp yatamayınca bu çözümü bulmuş. Kafasından geçirip battaniyeyi vücuduna sarıyor, büzülüp oturuyor. Bir gece gözetleme deliğinden gardiyanlar hücreleri denetlerken onun yatmadığını gördüler. Mazgal kapağını açıp seslendiler: "Kaybol, yat, battaniyeni üstüne çek!.." Ama İbrahim artık kimseyi dinleyebilecek durumda değil. Öfkeyle bağırmaya başladı: "Nasıl yatayım, allahsızlar!.. Burası betondur, nasıl yatayım! Erkekseniz gelin siz yatın! Doktor ciğerin su bağlamış dedi! Ben betonda yatmam! Su verin, ciğerim yanıyor!.. Ne lan bu!.. O yasak, bu yasak!" Gardiyan tekrar tekrar seslenip, "Battaniyeyi üstüne ört! kaybol" dedi. İbrahim de her defasında daha ağır küfürlerle yanıt verdi. Küfürlerinde Esat gibi Kenan Evren'e, generallere yer veriyordu. Küfür seremonisinin ardından "kaybol"mamasını gerekçelendiriyordu. "Nasıl yatayım, betondur, ölüyorum, ciğerim üşüyor, ciğerim yanıyor" diyordu. Gardiyan takılma ve sataşmasını bir süre daha sürdürdü. En sonunda İbrahim dayanamadı hücreyi çınlatan bir sesle, "Getir lan bıçağını, ciğerimi parça parça et, beni kes, öldür, ne lan sizden çektiğimiz" diyerek bağırdı. Gardiyan pes edip gitti. İbrahim hücrede hep, hareket halinde. Soğuktan yerinde duramıyor, sigara istiyor, "sigara yasak" diyorlar. Su istiyor, vermiyorlar. Ne zaman bir gardiyan görürse, "Ciğerim yanıyor, su" diyor.

- *Suyunda, sigarasında ne istiyorlar yani?*

- 36'da genel bir uygulama var. Oraya getirdiklerine daha sert davranıyorlar. İster deli, ister akıllı olsun, eşitlik bozulmuyor. Koğuştaki statünün çok gerisinde. Korkutucu ve ürkütücü bir durum. İnsanlara özellikle şu mesaj veriliyor: "Bir daha koğuşunuzdan hücreye gelmeyin, gelirseniz size bunları yaparız." İbrahim içeri giren her gardiyanla yaka paça oluyor, sigara ve su istiyordu. Vermediklerinde de eğer çok sinirlenmişse ana avrat küfür ediyordu. Bir defasında yine sigara istedi, gardiyanlardan biri alay etmek için bir tane verdi, ateş vermedi daha da kızdırmak ve konuşturmak istiyordu. Ateş istedi, gardiyan; "Ateş yok,

yasak!" dedi. İbrahim, "Ulan o zaman niye verdin bu sigarayı!" deyip fırlattı ve "her şey yasak ulan, yasak" dedi. "Su istiyoruz yasak! Sigara istiyoruz, yasak. Yemek de yasak. Anamızdan doğmakta yasak! Yasakoğlu yasak! Bundan sonra dışarı çıkarsam yasakoğlu yasak okuluna gideceğim!.." diye bağırdı.

- *Ama sonunda sesini kestiler değil mi?*

- Tabii, karşılarındaki deli de olsa, böyle konuşması onların ağırına gidiyor, hazmedemiyorlardı. Deli her yerde delidir ve hangi toplum olursa olsun ona karşı hoşgörülü davranır. Onun "Yasakoğlu yasak"lı konuşması aramızda da espiri konusu olmuştu. Karasu gülerek bize seslenerek, "Vallahi İbrahim akıllıca konuşuyor! Deli, ama akıllıca, bizim söylememiz gerekenleri söylüyor!" dedi. Bir sabah mahkemeye giderken koridora dizilmiş bekliyorduk. O ara hücreden bir gardiyan çıkıp çavuşa, "İbrahim su istiyor" dedi. Çavuş'ta "Niye, ne yapacakmış suyu" dedi. Gardiyan, "Tıraş olacakmış" yanıtını verdi. Çavuş, "O orospu çocuğu aslında fazla ileri gidiyor, onun hesabına bakın, birazdan ben de gelirim!" dedi.

Mahkemeye gidip geldik, hücrelerimize girdik, ama hüzünlü bir sessizlik olduğunu fark ettim. İbrahim'in konuşmaları ortalığı şenlendirirdi, hareketlilik ve canlılık olurdu. Kendi kendine konuşur, gardiyanlara küfreder, bağırıp çağırırdı. Yemek geldi, yine ses yok. Yandakilere, "İbrahim'e ne oldu? Niye hiç sesi çıkmıyor?" diye sordum. Onun sopa yediğini aslında anladım, ama yine de sordum. "Vallahi hiç sorma, perişan ettiler" denildi. İbrahim'i öyle bir dövmüş, öyle bir ezmişler ki, sesini çıkarmaya takati kalmamış! Bir gün sonra da alıp başka bir yere götürdüler.

- *Sopa, İbrahim'in deliliğini de susturdu yani?*

- Sınırı olmayan vahşilik karşısında deliler ne yapsın!.. Onların da bir sınırı var. Sinir sistemi çalışıyor, deli de olsa canı yanar. Zor onları sindirebiliyor. Başka bir çare ve umut da yok, boyun eğiyor. Yine o günlerde Ala-Rızgari'den Mehmet Akın'ı da 36'ya getirdiler. Akın, vahşetle dengesini yitirmeye başlamış. Co da kendisine saldırtırınca durumu daha kötüleşmişti. Dışarıdayken de köpeklerden korkarmış. (Arkadaşlar ona "Şemo" adını takmışlardı.) Şemo sokakta köpek gördüğünde yolunu değiştirir, oradan bir daha geçmezmiş.

1981'in sonlarında Şemo'nun kaldığı 10. koğuşa Co aniden girmiş. Şemo çığlık atarak kaçmış. Kaçınca da Co kovalamış, onu koğuş du-

varında sıkıştırmış. Hırlayarak üzerine atılınca Şemo düşüp bayılmış. Bu olaydan sonra iyice delirmiş. (Vereme de yakalanmıştı.) Ama onunki sıradan bir delilik değildi. Aslında tarif edilmez bir durum. Karasevdaya tutulmuş gibi. Dünyayla tüm ilişkisini kesmiş, içine kapanmış, "çıkışı" kendine dönmekte bulmuş. Marşları ezbere biliyor. Sesi de çok güzel. Gardiyanlar Şemo'ya, "Bundan sonra gözaltından yeni gelenlere marşları öğretecek ve söyleteceksin" dediler. Sabahtan akşama kadar Şemo'nun yönetiminde yeni gelenler marş söylüyordu. Öylesine yanık bir sesi var ki, sesinin güzelliği o faşist marşları bile dinletir hale getiriyordu. Karşılaştığı zulümden öylesine bağrı yanmış ki, o yanıklığını, vahşete ve faşist marşlara olan kızgınlığını, her şeyini, gönülden aradığı özlemlerini yine o marşlara döküyordu. Faşist ırkçı marşlara bambaşka bir hava veriyordu. Yani sözleri, içeriği artık kimsenin dikkatini çekmiyordu, marşı söyleyiş biçimi içeriği bastırıyor ve dinletiyordu. Yine bir gece herkes yatmış, müthiş bir sessizlik var, ne bir kıpırtı, ne bir nefes. Birden uyandım. Ama nasıl bir uyanış, kendimi bambaşka bir ortamda hissederek. O yanık sesiyle "Dağlarına bahar gelmiş memleketimin"i söylüyordu. Bitirene kadar kendimi cezaevinde hissetmedim. Türkü bitti, sanki bir gülle gibi yeniden tüm ağırlığımla, gerçekliğime, cezaevine düştüm.

- *Bu sahne de çok etkileyici. Ölüm sessizliğinde bir gece, herkes uykusunda kendi karabasanını yaşarken, "dağlarına bahar gelmiş memleketimin" türküsüyle uyanıyorsun. O zindan koşullarında sana bu zevki yaşatan "deli" arkadaşı burada sevgiyle bir kez daha analım.*

- Diyarbakır'ın "delisi de bir başkadır."

"Alma benim pisliğimi!"

- Yine geçenlerde yaptığımız sohbette, "insan pisliğinin bile paylaşılamadığı anlar oldu" demiştin. Ve bir olay anlatmıştın. Çok öğretici olduğuna inandığım o olayı bir kez de burada ele alır mısın?

- Olur. Bazen havalandırmaların dip kısımlarında lağım suları birikirdi. Ogün koğuştakiler havalandırmaya çıkarılıyor. Gardiyan, "Herkes lağım suyunda sürünecek" emrini veriyor. Tutuklular suya yatıp sürünmeye başlıyor. Fakat biri uyanıklık edip, kalabalıktan da yararlanarak suya girmeden sürünüyor; giysilerini pislikten koruyor. Gardiyan "eğitim"i sona erdirip, tutukluların kapı önünde toplanmasını istiyor. Emir yerine getiriliyor. Ve gardiyan, "Eğer kendisini lağım suyuyla yıkamamış, suda sürünmemiş birini görürsem yakarım çırasını!" diyor. Bu tehdit karşısında "uyanık" tutuklu yakalanacağı, işkence göreceği korkusuyla yanındaki arkadaşının üzerindeki pislikten alıp elbiselerine sürmek istiyor. Üzerinden pislik almaya çalıştığı tutuklu yani bir hareketle bileğini kavrıyor, "alma benim pisliğimi!" diyor, engelliyor.

- "Alma benim pisliğimi!" diyor ha!

- Evet! Gardiyanın yapacağı "teftiş"te üzerinde daha az pislik olursa işkence göreceğini düşünüyor!

- Söz "uyanık" tutuklulardan açılmışken anımsadığın, duyduğun başka olaylar varsa alalım buraya.

- Mehmet Çakar olayını anlatalım: 1981 direnişi ve sonrasında işkenceler sonucu birçok insanın kolu, ayağı kırılmış, sakat kalmıştı. Bazıları da "eğitim"den kurtulmanın yolunu sakat numarası yapmakta buldu! Sakatlar eğitime çıkarılmıyordu. Okunan marşlara oturarak eşlik ederlerdi. Sakat numarasına yatan "uyanık"lardan biri de Mehmet Çakar'dı. 35'te atılan bir dayaktan sonra sakatlandığını söyleyerek "eğitim"e kalkmadı. 1981 Aralık'ında bir grup arkadaşla birlikte 29. koğuşa götürüldü. Bunlar gitmeden önce o koğuşta otuz kişi varmış. Birkaç siyasi dışında kalanlar Bucak aşiretindenmiş. Burada koğuş sorumlusu M. İzol ve iki yeğeni dahil on kadar ispiyoncu varmış. 29'un bir özelliği de sürekli su sıkıntısı çekmesiymiş. Su ya hiç akmıyor, ya da on-on beş günde bir, birkaç saat akıyormuş. Adam başına günde iki-üç bardak dağıtılıyormuş. Çakar "sakat" olduğu için bir yere gitmesi gerektiğinde ya bir-iki kişi koluna girer, ya da kendisi emekleyerek gidermiş.

Bir gün koğuşta su akmaya başlayınca, susuzluğun ağır etkisiyle Çakar topallamayı hepten unutup musluğa doğru koşuyor. İzol'un yeğeni Kerem Zamir onun aksamadan koştuğunu görünce, ispiyon ediyor. Gardiyan koğuşu havalandırmaya çıkararak "eğitim" yapmalarını istiyor. Çakar'ı da yürüyüş koluna sokuyor. Yürüyüş başlayınca Çakar emekliyor, gardiyan "Niye numara yapıyorsun" diyerek saldırıyor, tekmelemeye başlıyor. Sonra da tutuklulara dönüp, "Doğruyu söyleyin, bu adam sakat mı değil mi?" diye soruyor. Arkadaşlar da "sakat" olduğu konusunda ısrar edince herkese birkaç defa sıra dayağa atılıyor. K. Zamir tekmil vererek öne çıkıyor: "Komutanım, bunun sakat olmadığını, musluğa koşarak gittiğini gördüm. Siz bu yalancıyı öldürün, günahı varsa benim boynuma. Bu adam sakat falan değil." diyor. Bütün işkencelere rağmen Çakar sağlam olduğunu kabul etmiyor. Bu "sakat"lık 1983 Eylülüne kadar sürdü. Ama direniş sonrası birden "sakat"lık bitti!..

- *Peki, bir de fare yedirme olayını örnek verebilir misin?*

- Partizan'cı Remzi Ercanlar'a yedirilmiş. Bir gün 36'da Remzi'yi hücresinden alıp işkence etmişler. Remzi'yi döverlerken Esat Oktay da oraya geliyor, duvarın dibinde bir fare ölüsü görüyor. Gardiyan'ın birine "yedirin!" emrini veriyor. Ölü fareyi Remzi'ye yedirme çabaları başlıyor. Uzunca bir süre "yiyeceksin" diyerek dövüyorlar. Remzi direniyor. Sonunda ölü fareyi ağzına tıkıyorlar. Daha sonraları Remzi'yi 35'e getirdiler. Olayı kendisi anlattı. Mahkemede de anlatmış, kendisine fare yedirildiğini tutanaklara geçirtmiş.

- *İstersen bir örnek de "böcek yeme" hakkında ver.*

- Teslimiyet döneminde mahkeme gidiş gelişlerinde giydirdikleri askeri montlar pislik içerisindeydi ve bit kaynıyordu. Tutuklunun üzerinde bit sürüsü geziyor. Gardiyan gördüğünde emir veriyor: "Üzerindeki bitleri al, ağzına at!" Emri yerine getiren çok oluyordu. 18. koğuşta gardiyan havalandırmada kurbağa görünce birine, "O kurbağayı canlı canlı yiyeceksin!" demiş. Tutuklu ikiletmeden kurbağayı yakalamış ve ağzına atıp yemiş. Daha sonra koğuştakiler, "nasıl yedin, miden bulanmadı mı?" diye sormuş. O da, "Vallahi o korku anında hiçbir şey düşünemedim, öyle yutum gitti!.." yanıtını vermiş.

- *Biraz da çöp yedirmeye değin istersen.*

- Çöp yedirme de genel bir uygulama. Davut Utkun ve Osman Erdal koğuşlarında gördüklerini anlatmışlardı. Kantinden veya mutfaktan

kavun, karpuz, üzüm gibi şeyler geldiğinde "kabuklarıyla yenecek!" deniyormuş. Gardiyanlar kabukların yenip yenmediğini kontrol etmek için koğuşta bekler ya da mazgaldan denetler, yedirilmesini sağlarmış. Ayrıca çöpler üç-beş günde bir koğuşlardan toplanır. Bir tenekeden fazla "yakalatılan" çöp, tutuklunun midesine gider. Ekmeğe diş macunu, traş sabunu sürüp yedirme, sabun yedirme gibi işler de çoktu. Bir gün 35'e kantinden üzüm aldılar, gardiyan, "üzümü herkes çöpleriyle yiyecek" dedi, kabul etmedik.

- *"Üzümün çöpünü yemiyoruz" mu dediniz?*

- Evet, söylemesi biraz komik gelebilir, ama öyle dedik. Çok doğal bir tepki söylenmesi gereken bir şey, ama o koşullarda "hayır!" demek büyük bir iş. Karşı çıkışımızı kıramadılar, vazgeçtiler, üzümü, üzüm gibi yedik!..

- *Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin "futbol maçları"da meşhurmuş. Onu da anlatalım mı?*

- Dinlediğim bir maçı aktarayım: Maç 20. koğuşta oluyor. Havalandırma saatinin bitiminden on beş-yirmi dakika önce gardiyanlar biraz eğlenmeye karar veriyor ve tutukluların futbol maçı yapmasını istiyorlar. Ama oyuncu seçimi kasıtlı. Futboldan anlamayan, sakat hasta ve yaşlı insanlardan takımları kuruyorlar. Örneğin, 70 yaşında Hakkari'li Ahmet Peksoy'u, yine o yaşlarda olan hemşerisi Firaz Aslan'ı, 65 yaşlarında, kalça kemiğinden sakat Hilvan'lı M. Ali Vakar ve akli dengesi yerinde olmayan İsmet Başer'i takımlara alıyorlar. Maç başlıyor.

Bu, Diyarbakır'a özgü "futbol maçı" zenginleştirilmiş yeni kurallarla oynanıyor. Temel kural; topu sürerken, karşı oyuncuyu engellemeye çalışırken veya gol atarken, kesinlikle esas duruş bozulmayacak!.. Yaşamları boyunca hiç top oynamamış bu insanlar sahada birbirini kırıp biçiyorlar. Gardiyanlar, "Vur! tekme salla! Hızlı koş! İt! Düşür!" emirlerini yağdırıyor. Tutuklular can havliyle birbirine girişiyor, kıran kırana "oynuyorlar." Anlatılmaz traji-komik durumlar yaşanıyor. Bilinçsizce topun peşinde oradan oraya koşup duran İsmet Başer, gardiyanları gülmekten kırıp geçiriyor. Seyirci tutuklular ise gülemiyorlar. Zira onlara yasak!..

- *Siz hiç maç yapamadınız tabii!*

- Yapamadık. Dışarı çıkarmıyorlardı. "Futbol maçı" da idarenin dayattığı bir olaydı. Vahşete bulanmış günler sürüp giderken, Esat Oktay bir

anons yaptı ve getirdiği "yeniliği" açıkladı. "Bundan böyle her çarşamba, öğle sonrası koğuşlar havalandırmada yürüyüş yapmayacak, eğlenecek, top oynayacak!.." Dağları bağışlamış havasında, tutuklulara "armağan" edilen "eğlence", gerçekte yeni bir işkence ve küçük düşürme aracıydı. Bir süre sonra Esat Oktay 35'e gelip işin propagandasını yaptı. "Koğuşlar top oynuyor, eğleniyor. Siz de iyi kurallara uyun, koğuşlara götürelim, top oynayın, eğlenin." dedi. Gülüp geçtik. Söylediklerine kimsenin inanmayacağını bildiği için bir-iki arkadaşı pencereye çıkartıp yan koğuşun havalandırmasını seyrettirdi. Koğuşlardaki arkadaşlardan daha sonra "maç"ları dinledik. Manzara anlatılmaz. Voleybol maçları da yapılıyor. Voleybolda her oyuncu sahadaki yerini alıp esas duruşa geçiyor, top kime gelirse o esas duruşunu bozup vuruyor, ardından hemen esas duruşa geçiyor. Bu kuralı bozmak işkence görmektir. Seyirciler de esas duruştadır, kıpırdayamaz.

- *Kim bilir daha ne manzaralar, ne acılar yaşanmıştır. Diyarbakır dipsiz kuyu...*

Mahkeme salonunda açıklanan ölüm listesi ve savcılığın tutumu

- Önceki bölümün birinde mahkemeye bir ölüm listesi verdiğinizi söylemiştin. Şimdi de bu konunun ayrıntılarına inelim.

- Hilvan-Siverek grubunda yaptığımız savunmadan dolayı, ayrıca yargılanıyorduk. 35'ten 14 arkadaş birlikte duruşmaya gidiyorduk. Duruşmadan bir gün önce, bir arkadaş, "Duruşmalara çıkıyoruz, niçin bir suç duyurusunda bulunmuyoruz? Bu kadar insan ölmüş, bir liste yapalım, mahkemeye verelim." dedi. Ciddiye alınmayacağını düşünerek "Liste hazırlayıp götürsek bile ne tutanağa geçirirler, ne de dosyaya koyarlar, buna hiç gerek yok!" dedim. Ama baktım ki arkadaş ısrarlı, bazı arkadaşlar da onaylıyor, bir sayfalık dilekçeyi hazırladım. Ölenlerden 33'nün ismini yazdım.

- Nasıl olsa ciddiye alınmayacak diye biraz da önemsemez bir tutum içindesin değil mi?

- Öyle düşündüm. Ayrıca eğer bir liste vereceksek, ciddi bir araştırmaya girişelim, bilgilerin dökümünü yapıp tanıklarıyla birlikte daha kapsamlı bir liste çıkaralım düşüncesindeyim. Ancak arkadaşların isteği yerine gelsin diye bir çırpıda listeyi hazırladık. Yer, zaman, sanık –isimlerini belirlediğimiz gardiyan ve subaylar– belirtmeden, ama bütün ölümlerden Birol Şen, Esat Oktay, A. O. Aydın'ı sorumlu tuttuğumuzu bildiren bir liste hazırladım. Mahkeme heyeti bu tür dilekçeleri ne kabul ediyordu, ne de tutukluya duruşmada okutuyordu. İddianameye göre ismim birinci sıradaydı, bir numaralı sanık olmam nedeniyle bazen birkaç söz söyleme fırsatını buluyordum. Kalkıp, "Bir dilekçemiz var, okumak istiyorum" dedim. Duruşma yargıcı bir an boş bulundu, "Buyur, oku" dedi. Belki de elimdeki dilekçenin bir sayfa olduğunu görünce önemli bir şey olamayacağı izlenimine kapıldı. O gün her nasılsa duruşmaya tesadüfen iki de gazeteci gelmişti. Dilekçeyi okudum; otuz üç ölü! Diyarbakır Askeri Cezaevi'nden çıkmış!.. Gazeteciler büyük bir merak ve dikkatle kağıda kaleme sarıldı ve isimleri yazmaya başladılar. Biraz da hızlı okumuş olmalıyım ki, listenin tümünü not edemediler. Yerime oturduktan sonra mahkemeye başvurup "Biz okunan listeyi almak istiyoruz" dediler. Savcı, gazetecilere "bu konuda öğlenden sonra bir açıklama yapacağım" dedi. Biz şaşırdık!..

- Hiç ummadığınız bir tavır gelişti değil mi?

- Ummadığımız bir tavır. Listeyi okuduktan sonra mahkeme heyetine vermek istedim, ama almak istemedi. Duruşma yargıcı, "Kolorduya, askeri savcıya suç duyurunuzu yapın" dedi. Ben, "Almıyorlar, cezaevi idaresi engelliyor, bu tür dilekçelerimizi dışarı çıkaramıyoruz, sizin aracılığınızla suç duyurusunda bulunmak istiyoruz, ilgili yerlere siz iletirsiniz" dedim. Artık zorunlu kaldı, alıp dosyaya koydu. Ancak suç duyurusunda bulunmadı, dosyaya koymakla yetindi. Öğlenden sonra oturum başladı. Gazeteciler gitmemişti. Genelde öğlen sonrasına kalmazlardı. Savcının açıklamasını bekliyorlardı. Ve savcı, elindeki listeye göre ölenlerin ölüm nedenlerini sıralamaya başladı. Kimisinin açlık grevinden, kimisinin intihar ettiğinden, kimisinin eceliyle, kimisinin de veremden, kalp yetmezliğinden dolayı öldüğünü açıkladı. Ayrıca listedeki iki kişinin; Bedii Tan ve Ali Sarıbal'ın işkenceden öldükleri iddiasıyla soruşturma açıldığını söyledi. Bizimki otuz üçtü, ama savcının elindeki ölüm listesi daha uzundu. Daldı; "Yaz kızım, otuz dört" dedi, sonra birden ayıldı, "Kaç oldu kızım? Yazdığın isimler kaç oldu?" diye sordu. Katibe otuz üç olduğunu söyledi. Bunun üzerine savcı elindeki listeyi katladı ve sustu.

- "Otuz dördü sil" dedi, öyle mi?

- Evet, "Otuz dördü sil!" dedi. Açıklamasını bitirdi. Bizim listedeki sayıyla yetindi. Biz açıklama yaparken, "Şimdilik ismen belirlediklerimiz bunlar, ama gerçek sayı daha fazladır" dedik.

- İyi bir teşhir; savcı, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde yaşatılan katliamı açıklamaktan kaçınıyor, bir anlamda sürece ortaklığını ele vermiş oluyor. Kim bilir belki de elindeki listede sizinkinden çok daha geniş ve kapsamlı bilgi vardı?

- Belki değil, öyleydi. Ayrıca adam cezaevine yeni gelmiş, gözaltında işkenceden geçmiş. O vahşi uygulamalar sırasında vücudunun direnci kırılmış veya sakatlanmış. Aylarca aç, susuz bırakılmış insanın daha sonra vereme, ya da başka bir ölümcül hastalığa yakalanmış olması ve ölmesi normal bir ölüm gibi gösterilemezdi. Ama savcılık yaptığı açıklamada, böyle ölümleri "normal ölüm" deyimiyle geçtirmeye kalkıştı. Ölümler hakkında bütün bilgiler savcılığın elinde toplanıyordu. Gözaltından yeni gelenler hemen koğuşa verilmiyor. Hücrelerde vahşi işkenceler sonucu ölen, ama haberdar olmadığımız insanlar var. Savcının listesi bundan dolayı daha kabarıktı. Ama savcılık suçluluk psikozu içinde elindeki

listeyle değil de, bizim listemizle sınırlı kaldı. Savcı "Otuz dördü sil!" derken, gazeteciler de, onun bazı şeyleri sakladığını anladılar. "Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde başka ölümler de var!" sonucuna ulaşmış olarak salondan ayrıldılar.

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde Yaşamını Kaybedenlerin Listesi*

1- *Ali Erek:* 10 Nisan 1981'de ölüm orucunu bıraktıktan sonra, İstiklal Marşı ve andı okumayı reddetiği için yemek verilmeyerek, beton zeminli bir hücreye atıldı. Bir süre sonra bulunduğu hücreden hiç ses gelmemeye başladı. Uzun bir süre sonra şehit düştüğü duyuldu. Tam olarak hangi gün şehit düştüğü bilinmiyor.

2- *İbiş Ural:* 27 Aralık 1981'de 22. koğuşta bir gardiyan tarafından yapılan işkenceyle şehit düştü.

3- *Mazlum Doğan:* 21 Mart 1982'de 35. koğuşta, işkence ve itiraf politikasını protesto etmek için kendini astı.

4- *Önder Demirok:* İhbarcılığı kabul etmediği için sürekli işkence yapılıyordu. Olay gecesi gardiyan Mehmet Özer tarafından koğuştan alındı. Bir süre koğuş koridorunda çığlıkları duyuldu. Daha sonra baygın bir halde getirilip yatağına atıldı. Sabah yatağında ölü bulundu. Olay 22 Şubat 1982'de, 18. koğuşta oldu.

5- *Abdurrahman Çeçen:* 16 Mayıs 1981'de, 36. koğuşun 2. kat, 3. hücresinde işkence sonucu şehit düştü.

6- *Cemal Kılıç:* Gardiyanlarca ayağından yüksek bir yere asılarak sırtı hızla duvara vuruldu, uzun süre baş üstü asılı bırakıldı. İndirildiğinde konuşamaz haldeydi. Üç gün hücrede komadan çıkmayınca hastaneye kaldırıldı. İki gün sonra koğuştan özel eşyaları istenince şehit düştüğü anlaşıldı. Cemal Kılıç'ın şahadetiyle ilgili olarak 35. koğuşun 3. hücresinde kalan Kadir Merkit, Hamit Kandal ve Feridun Yazar'a sahte ölüm tutanakları zorla imzalattırıldı. Tam olarak hangi gün şehit düştüğü bilinmiyor, ama olay 1982 yılında 35. koğuşta oldu.

7- *Seyfettin Sak:* Kasım 1982'de koğuşta gardiyanlar tarafından kalaslarla dövüldükten sonra kaldırıldığı hastanede şehit düştü.

8- *Ali Sarıbal:* 13 Kasım 1981'de 3. koğuşta siyasi faaliyet sürdürdüğü gerekçesiyle koğuştan alındıktan sonra yapılan işkence sonucu şehit düştü.

9- *Mehmet Emin Akpınar:* Türkçe bilmemesi nedeniyle marş söyleyemediğinden dolayı her gün işkence yapılıyordu. Olay günü "Fırfır baba" lakaplı bir çavuşun kalaslı ve tekmeli saldırısından sonra bayılarak hastaneye kaldırıldı. İki gün sonra hastanede şehit düştü. Olay 1982

yılında 16. koğuş'ta oldu. Tam olarak hangi gün şehit düştüğü bilinmiyor.

10- Aziz Özbay: Tahminen 50 yaşlarındaydı, marş ezberleyemiyordu. Bu nedenle sürekli işkence yapılıyordu. Durumu ağırlaşınca koğuştan çıkarıldı ve bir daha dönmedi. Olay 1982 yılında 16. koğuşta oldu. Tam olarak hangi gün şehit düştüğü bilinmiyor.

11- Kenan Çiftçi: Sürekli işkence yapılıyordu. Gardiyanlar tarafından kırılan sol bacağı sakat kaldı. Koğuşta bulunan diğer kişilere "Ranzadan düşerek ayağını kırdığına" dair birer tutanak imzalatıldı. Olay günü "Vehbi" takma isimli görevli Ahmet Şahin tarafından işkence yapıldı. Koğuştakiler havalandırmadan döndüklerinde ölüsünü buldular. Gardiyanlar "hap atıp öldüğünü" söyleyip koğuştakilere tutanak imzalattılar.

12- Bedii Tan: Dört'lerin 33. koğuşta kendilerini yakmalarından sonra, koğuşa saldıran cezaevi görevlileri tarafından dövülerek öldürüldü. Olay 17 Mayıs ertesinde 1982 yılında oldu.

13- Ferhat Kurtay, Necmi Öner, Mahmut Zengin, Eşref Anyık: 17 Mayıs 1982'de cezaevi ortamını protesto etmek için üzerlerine neft dökerek kendilerini yaktılar. Olay 33. koğuşta oldu.

17- Kemal Pir, M. Hayri Durmuş, Akif Yılmaz, Ali Çiçek: 14 Temmuz 1982'de cezaevindeki işkenceyi protesto etmek için başlatılan Ölüm Orucu'nda öldüler. Kemal Pir; 7 Eylül 1982'de. M. Hayri Durmuş; 12 Eylül 1982'de. Akif Yılmaz; 15 Eylül 1982 de. Ali Çiçek;17 Eylül 1982'de şehit düştüler. Ölüm Orucu'ndayken su içmek istedikleri halde günlerce su verilmedi. Daha sonra verilen su, ya güneşte ısıtılıyor ya da önce cezaevindeki farelere içiriliyordu. M. Hayri Durmuş ölüm orucu süresince beton zeminde yatırıldı. Cezaevi doktoru ve askeri hastanede psikiyatrist gözetiminde psikolojik işkence yapıldı.

21- Necmettin Büyükkaya: 24 Ocak 1984'de 24. koğuşta cezaevi subaylarından Ali Osman Aydın, Abdullah Kahraman, blok subaylarından adı tespit edilemeyen bir üsteğmen, başçavuş ve cezaevi müdürü Birol Şen denetimine 24. koğuşa yapılan toplu işkence sırasında ağırlaşarak hastaneye kaldırıldı ve aynı gün orada şehit düştü.

22- Cemal Arat, Orhan Keskin: Cezaevindeki işkence ve baskıları protesto etmek için ölüm orucuna girdiler. Cemal Arat;2 Mart 1984'de. Orhan keskin; 5 Mart 1984'de şehit düştüler.

24- Remzi Aytürk: Cezaevindeki işkenceyi protesto etmek için kendini

astı. Olay 24. koğuşta oldu. Tam olarak hangi gün şehit düştüğü bilinmiyor, ama olay Ocak veya Şubat 1984 içinde oldu.

25- *Yılmaz Demir:* Ocak 1984'e cezaevi idaresince kalmakta olduğu 10. koğuşta yapılan işkence sırasında yaralandı. Daha sonra tüm koğuşlarda sırayla toplu işkencenin sürdürülmesi üzerine olayı protesto etmek için kendini astı. Asma günü tam bilinmiyor.

26- *Suphi Çevirici:* 29. koğuşta itirafa zorlanıp daha sonra TV'ye çıkarılarak teşhir edilmesini protesto etmek için kendini astı. Olay Mayıs 1986'da oldu.

27- *M. Ali Eraslan:* Mardin'e askerlik yaptığı sırada suç işlediği savıyla memleketi olan Zonguldak'tan alınarak Diyarbakır'a getirildi. Eraslan, 7. koğuşta gardiyanların toplu saldırısı sonucu şehit düştü. Şahadet tarihi belirlenemedi.

28- *İsmet Karak:* İşkence sonucu şehit düştü. Şahadet tarihi belirlenemedi.

29- *Ramazan Yayan, Medet Özbadem:* Tedaviye ihtiyaçları olduğu halde hastaneye gönderilmediler. Bu durumda iken cezaevi yönetimi tarafından aç-susuz bırakılma, sürekli eğitim gibi cezalarla da cezalandırıldılar. Dayak sonucu komaya girmek üzereyken götürüldükleri hastanede şehit düştüler. Ramazan Yayan; 13 Ocak 1983'de. Medet Özbadem; 7 Mayıs 1983'de şehit düştüler. 7. koğuşta kalıyorlardı.

31- *Halil İbrahim Baturalp:* Gardiyanların boynuna kalasla vurması sonucu üç gün süreyle 3. koğuşa yarı baygın vaziyette atıldı. Bir süre sonra koğuştan alınıp hastaneye kaldırıldı. Ve orada 27 Nisan 1983'de şehit düştü.

32- *Hüseyin Yüce:* 23. koğuşta kalıyordu. 18 Ocak 1984'te gardiyanların bu koğuşa yaptıkları saldırıda kafasından bir darbe alarak şuurunu yitirdi. Hastaneye kaldırılmadığından durumu giderek ağırlaştı. 1984 Mayıs'ında tedavisini engelleyen cezaevi yönetimini protesto etmek için kendini astı. Olayda omuriliği koptuğundan hastaneye kaldırıldı. Hastanede beş gün bitkisel hayatta kaldıktan sonra şehit düştü.

33- *Aziz Büyükertaş:* 27. koğuşta yapılan işkenceler sonucu şehit düştü. Ölüm tarihi belirlenemedi.

34...

***(34 ve daha sonrası yazılamadı. Ama savcılığın açıklamadığı listede duruyor. Açıklanmayı bekliyor!..)**

"İnsanları seviyorum"

- Teslimiyet dönemi sonunda koğuşlar arası ilişki kurulduğunda Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde yaşanan vahşetin zulmün panoramasını çıkardınız mı hiç? Daha başka neler varmış?

- 1983 Ölüm Orucu ve direnişinden sonra koğuşlardan 35 ve 36'ya birçok arkadaş geldi. Yaşananları daha detaylı öğrendik. Canlı, diri bir ortam var, herkes yaşanılanları öğrenmek istiyor. Tanık olduklarını bildiklerini aktarıyor. Hepimiz büyük bir susamışlık içindeyiz. Veremliler için daha önce anlattığımız gibi ayrı bir koğuş açılmıştı, yüzlerce veremli vardı.

- Veremlilerin listesini yapabilmek mümkün olabildi mi?

- Yüzlerce insan var. Birçoğu o dönemde tahliye olup gitti. Arkadaşların hazırladığı bir liste var. 130'a yakın isim belirlenmiş. Bölüm sonuna ekleyebilirsiniz. Koğuşlarda uygulanan vahşetin, özellikle onur kırıcı boyutu çok derindi.

- İstersen burada ele almamız gereken diğer işkencelere de bir göz atalım. Yani koğuşlarda sizden farklı olanı biraz irdeleyelim.

- Direnmenin dost, düşman karşısındaki ölçüsünün ne olduğunu gösteriyor. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde uygulamalar göz önüne alındığında, "acaba olabilir mi, gerçekten böyle bir şey yapabilirler mi?" gibisinden bir soru artık lüks kaçar! Hele bir de tüm bunları kendisini yaşamışsa, görüp tanık olmuşsa kimi kaygılarla düşmanın insanlık gösterebileceğini sanmak, bir an için de olsa düşünmek abes olur!

Makatlara sigara sokma olayını dinlediğimizde çok şaşırmış, "bu kadar da olur mu?" demiştik. Bütün koğuşu havalandırmaya çıkarmışlar, çırılçıplak soyundurmuşlar. Tutuklular, gardiyanların komutu üzerine, yüzleri duvara dönük dizilmişler. Askerler önce herkese birer sigara verip yaktırmış, sonra da "domalın!" demişler. Tutuklular domalmış. Ardından da, "Herkes elindeki sigarayı g... soksun!" emri gelmiş. Tutuklular ellerindeki sigarayı makatlarına sokmuşlar. Yanan sigaraların dumanları makatlardan yükselmeye başlamış. Manzaranın korkunçluğunu artık düşünün. Onlarca insan makatlarında yanan birer sigarayla eğilmiş bekliyorlar. Bir ihtiyarın makatındaki sigara yere düşüyor, "Nasıl düşürürsün?" diye dövüyorlar.

- Bu olay hangi koğuşta olmuş?

- Hangi koğuş olduğunu hatırlamıyorum. Yaşlı tutuklu, o kadar çaresiz

ki; "Komutanım ben ihtiyarım, sigarayı oramda tutamıyorum!" diyerek kendini savunmaya çalışıyor. Böyle uç örnekler çok fazla sindirilen, en fazla ispiyoncu çıkarılan koğuşlarda oluyormuş. Benzer olaylar koğuşlarda her gün, her zaman karşılaşılan şeyler değildi. Yaptıramadıkları koğuşlar çoğunlukta. Bir de "germe" işkencesinden söz edelim: Buna ayaklarından bağlanarak baş aşağı sarkıtılan tutuklunun boşlukta "T" harfi yapması da diyebiliriz. Tutuklunun her iki ayağında zincir var. Zincirlerin ucu yüksekçe iki yere bağlanıyor, bir tarafı ekilince bacaklar geriliyor. Uzun süre baş aşağı bekletiliyor. Çekmenin şiddetine göre boşlukta baş aşağı sarkık bekleyen tutuklu bazen "Y", bazen "T" harfine benziyor. Duyduğu acıyı ise anlatmaya gerek yok. Mehmet Yalçınkaya ve Mustafa Çepik'in karşılaştığı olayı da aktaralım: Bizim koğuşta oldu. İkisini sırt sırta getirip boyunlarına zincir bağladılar. Beş-on metre uzunluğunda bir zincirdi. Sonra da: "Ters istikamette koşun!" dediler. İkisi de öne doğru koştu, zincir gerilince sırt üstü yere çakıldılar. Bu uygulama koğuşlarda yaygınmış. Bizim koğuşta sadece bu olay oldu.

- Bir köpeği zincirler gibi, insanları boyunlarından zincirlemenin utancı altında yaşayanlar, omuzlarında büyük bir kambur taşıdıklarını da biliyorlar mıydı acaba? Bir ömür boyu, hiçbir biçimde gideremeyecekleri bir kambur.

- Bunların yaptıkları daha ötesi. Bir köpeğin bile onların gözünde insandan değerli olduğunu Co örneğiyle anlatmıştık. İnsan köpeğini bile sakat bırakacak, ölümle yüz yüze kalacak davranışlardan korumaya çalışır. Hızla gerilen zincir tutukluların boyunlarına oturup kan revan içine koyarmış. O hızla yere çivi gibi çakılanların sağı solu kırılırmış, başı yarılırmış, beyin kanaması geçirirmiş, sakat kalırmış, hiç ama hiç önemli değil!.. Bunca zaman geçmesine rağmen hâlâ birçok sakat insan var. Tutsakların çoğu dökülüyor, sağlığı ciddi oranda bozulmuş.

- Günlerdir bana o kadar çok şeyler anlattınız ki olaylar karşısında tepkimi ifade edebilecek sözcük bulmakta artık zorlanıyorum. Sistemim altüst oluyor. Bu yüzden de acaba bu anlatılanların hepsi olmuş mu, olmamış mı diyerek kendi kendime sormak zorunda kalıyorum, şaşırıyorum, hayret ediyorum.

- O biraz bizde de var. Yaşayanlar olarak bizler de çoğu zaman aynı duygu düşüncelere dolup taşıyoruz. Bazen dalıp geriye gittiğimizde, anılar şeridini gözümüzün önünden girdiğimizde gördüklerimiz karşısında irkiliyoruz. "Biz bunları yaşadık mı? Nasıl tahammül ettik?

Nasıl o cehennemden sağ kurtulabildik?" diyerek hayretle kendimize sorduğumuz oluyor. Bugün aynı şeyleri bir daha yaşamış olsak, kesinlikle sağ olarak kurtulamayacağımızı görüyoruz. Çünkü karşılaştıklarımız bedensel ve zihinsel sağlığımızdan çok şey aldı götürdü. Fiziki tahribat artık iyice kendini belli ediyor. İnsanlar inanılmaz boyutlarda yara aldı. Orada yaşayıp da insanlığını yitirmemek ve insanlardan nefret etmemek az şey değil!..

- *"Bu zulüm yuvasında kaldım, ama her şeye rağmen süreçten insan olarak çıktım" diyebilmek kutlanacak büyük bir başarı olsa gerek.*

- İşkence ve baskı görmüş olmak, insanlık sınavını başarıyla vermiş olmayı getirmez. Alçalanlar, yaltaklananlar ve insanlık sınavında sınıfta kalanlar az değil. Ancak siyasi ve insani kimliğini koruyarak, direnişi önüne koyan ve buna yaşamını katarak yürüyüşü sürdüren güçlü kişilikler, direnişçiler kutlanmalıdır. O çarkın dişlisi arasında kalan insanları göz önüne getirin; karşında kanıyla, canıyla insan suretinde birileri var, ama insandan başka her şey. Düşünü bile kurmakta zorlanacağın zulüm çemberinde kıstırılmış biri. Hiçbir canlı kendi türüne karşı bu denli acımasızlaşamaz ve imhacı karakter taşıyan böyle bir ortam sunamaz. Bu ortamın yaratıcıları en büyük laneti ve nefreti hak etmiştir. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde bazen bu nefretin Türk askerine ve onun vahşetine duyulan nefretten çıkıp Türk halkına yöneldiğini söylemiştik. Bu bilinçsiz insanlardaki Türk düşmanlığı giderek derinleşiyor, insanlığa karşı güvensizliğe dönüşüyordu. Olayları bilinçle kavrayan biri, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde toplum açısından netleşmeyen, bilinmeyen, ayrışmayan pek çok şeyin gerçek anlamını yaşadıklarıyla sınıfsal, ulusal boyutta daha bir açığa çıkartabiliyordu. Aramızda copları, kalaslarıyla gezen, gerçekte insanlık düşmanı olan, o düşmanlığı besleyip, büyüten, geliştiren sömürü sistemini biçimlendirdiği tipleri görüyorsun. Ve onlardan yola çıkarak rejime karşı düşmanlığın daha bir yerli yerine oturuyor. Yaşadıkların her şeyi daha bir bilince çıkartıyor. Bilincin, bin kitabın vereceğinden daha çıplak bir biçimde sömürü sistemini şekillendiriyor, en yalın haliyle ayırt etmeni sağlıyor. Sınıfsal ve ulusal kinin bu bağlamda güçleniyor. Böylesine bir suçun ancak faşist- sömürgeci bir zihniyetle işlenebileceğini görüyorsun. Bunca kıyım, yok etme ancak böyle açıklanabilir. Nefret ve kin siyasi bilinçle işlendiğinde en güçlü silahtan daha güçlüdür. Eğer o duyguyu ayakta tutabilirsen, en zor

koşullarda insan sevgisine, değerlere yönelimde dizginlenemez, zapt edilemezsin.

- *"Yaşadığım her şeye rağmen insanları seviyorum" mu diyorsun?*

- İnsana olan sevgim tutkuya dönüştü. Evet daha çok seviyorum. Yaşadıklarımız insanın, insanlık davasının büyüklüğünü, derinliğini daha bir gösterdi bize. Bu kadar suç işleyen eli kanlı, tepeden tırnağa suçlu sistemin uygulayıcılarının bir an önce yer yüzünden temizlenip atılması için kolları sıvamak, her şeye daha bir şevkle sarılmak, ancak böyle bir sevgiyle açıklanabilir. O süreç, gerçekten bir an önce kurtuluşa kavuşmak için bütün yeteneklerimizi, varımızı yoğumuzu ayaklandırmak gerektiğini bize kavrattı. Sınıfsal ve ulusal kinimizi pekiştirmekle kalmadı, amaçladıkları hedefin tersine, insana olan sevgimiz daha bir dal-budak saldı. Baktığımda yaşama sevincimin daha bir anlam kazandığını görebiliyorum. Zaman zaman, bu davaya bağlanan insanlar olarak, yaşama dışarıdayken bu denli güçlü ve bilinçli bakabiliyor muyduk? diye düşünürüm. Her şey böylesine anlamlı mıydı? İçtenlikle yanıtlarsam; hayır demek zorunda kalacağım. Yaşamı anlamlandırmada bu olgunlukta değildik. Büyük bir coşkumuz, sadakatimiz vardı, bir parti, halk, ülke sevgisi vardı. Gözümüzü budaktan sakınmazdık. Sıcak mücadelenin canlı pratiğinde defalarca ölümü kovaladığımız anlarımız oldu. Bazen öyle anlamsız, yersiz hatalar yapıyoruz ki, gencecik insanlar yakalanabiliyor, ölebiliyor. Şimdi yaşamı daha çok anlayıp sorgulayabiliyorsun. Onun anlamının büyüklüğünü daha iyi kavrayabiliyor ve ona daha sıkı sarılabiliyorsun. Özgür yaşamı getirecek kavgayı geliştirip yükseltmek, yüceltmek için daha istekli ve kararlı olabiliyorsun. Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecinde yaşadıklarımız mücadelemizin yaşama ve insana duyulan büyük sevgiyle taçlanmasına hizmet etmiştir.

Ek bölüm
Vereme yakalananların isimleri

1. M. Emin Dicle
2. Hamit Kanlıkılıç
3. İbrahim Ekinci
4. Hasan Yedal
5. Mahmut Kurtel
6. Emin Enç
7. Selim Aydın
8. Bekir Akat
9. Şükrü Çiçek
10. A. Rıza Köse
11. İbrahim Gümüştekin
12. İzet Baykal
13. Kemal Aktaş
14. Abdurrahman Solmaz
15. A. Samet Tektaş
16. A. Yaver Kaya
17. Ahmet Nitelik
18. İrfan Güler
19. Mehmet Alkan
20. Yüksel Uzun
21. Davut Tan
22. Nezir Topçu
23. Fatma Çelik
24. Ahmet Göktaş
25. Habib Enez
26. Şehmuz Bağaç
27. İhsan Tektaş
28. Sinan Şanda
29. Bedrettin Kavak
30. Ali Eğe
31. Tahir Çetintaş
32. Ali Serçek
33. Bayram Ağaya
34. Recep Yardımcı
35. Mustafa Keser
36. Alattin Aktaş

37. Bekir Dalakan
38. Fuat Kav
39. Nuri Saat
40. M. Ali Fidan
41. Ramazan Ok
42. Ziyaettin Şimşek
43. Orhan ... (Batmanlı)
44. Fuat Çavgun
45. Muzaffer Kevci
46. Sadık Uslu
47. Ali Kırdal
48. Hamza Yavuz
49. Sabri Enç
50. Selim Dündar
51. Adil Ok
52. Latif Tüysüz
53. Bülent Bozbağ
54. M. Selim Çürükkaya
55. Mehmet Yalçın Kaya
56. Nusrettin Çetin
57. Felemez Demir
58. Mustafa Karasu
59. Zülfikar Tak
60. Müslüm Elma
61. Faruk Altun
62. Rıza Sayın
63. Süleyman Duran
64. M. Emin Aslan
65. Yasin Yüzek
66. Aysel Çürükkaya
67. İ. Halil Çobanoğlu
68. Burhan Akdağ
69. Abidin Aktaş
70. Muzaffer Kızartıcı
71. Hikmet Kılıç
72. Mehmet Ballı

73. A. Kadir Göktaş
74. Neytullah Yıldız
75. Arif Turgay
76. Hasan Deniz
77. Salih Tuğalan
78. A. Rahmi Bilen
79. Şakir Eren
80. Ramazan Yayan
81. Celalettin Delibaş
82. Ali Miyoner
83. Hasan Deniz
84. Abdullah Aslan
85. İbrahim Kaya
86. Ferhat Aktop
87. Esat Aytun
88. Mustafa Azizoğlu
89. Mehmet Ateş
90. Kemal Teksöz
91. Hamit Tosun
92. Cevat Aktaş
93. Halil Bedir
94. İbrahim Belet
95. Ali Ceylan
96. Mehmet Yığıner
97. Mehmet Çiçek
98. Osman Erdal
99. Yılmaz Dağlum
100. Abidin Enez
101. Mehmet Şener
102. Abdurrahman Sevgat
103. M. Can Yüce
104. Selahattin Kapancılar
105. Mehmet Akın
106. Şeyho Evirgen
107. Şükrü Dolaş
108. Yasin Mut

109. Müslüm Cızak
110. Mahmut Barık
111. Emin Bilge
112. Bekir Yıldız
113. Dursun Ünsal
114. Süleyman Coşkun
115. Fettah Çimen
116. Mehmet Varol
117. Halit Çakar
118. Ali Yener
119. İsmet Taymaz
120. Kemal Kılıç
121. Orhan Çelik
122. Hasan Güreğer
123. Medet Özbadem
124. Celal Kızgit
125. Mehmet Yeşil
126. Mehmet Kaya
127. Mehmet Çiçek
128. Ramazan ... (Hilvanlı)

Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde sakat kalanlardan bazıları

1. Nebi Şahin: Aralık 1982'de çenesi kırıldı.
2. Derviş Çelik: Şubat 1982'de kalçası kırıldı. Bakılmadığından sakat kaldı.
3. Burhan Akdağ: Mart 1982'de çenesi kırıldı.
4. Ramazan Doğan: İşkence darbeleri sonucu kaburgaları kırıldı.
5. Ahmet Yılmazer: 1982'de işkenceyle kaburgaları kırıldı.
6. M. Bozan Aslan: 1981'de kalaslarla falakaya çekilme sonucu felç.
7. A. Kadir Denli: 1981'de falaka nedeniyle felç.
8. Fuat Çavgun: Eylül 1982 Ölüm Orucu'ndan sonra felç.
9. Müslüm Elma: Ocak 1984 Ölüm Orucu'ndan sonra sakat kaldı.
10. Recep Maraşlı: Ocak 1984 Ölüm Orucu'ndan sonra sakat kaldı.
11. Cemal Miran: Ocak 1984 Ölüm Orucu'ndan sonra sakat kaldı.
12. Hamit Kankılıç: Ocak 1984 Ölüm Orucu'ndan sonra sakat kaldı.

Birinci Bölüm
Direniş süreci üzerine

"(...)

Emperyalist sömürgeciliğin desteğinde, azgın bir faşist biçim alan TC'nin insanlık dışı en gerici saldırılarına maruz kalan, bütün direnmeleri yenilgiyle sonuçlanmış bir halk tarihinin olumsuz mirasını yaşayan ve çok büyük bir dengesizlik ortamında bulunan tutuklu yoldaşlarımızın direnişleri, en azından dışarıdaki direnişler ve şehitlerimizin kanı kadar önemli ve yücedir. Yüzyıllardır yabancı egemenliğin baskı ve sömürüsü altında direnmesiz ve teslim alınmış bir duruma getirilen bir toplumun içinden çıkan, dışarıda kendilerini savunacak güçlü bir örgütsel yapı ve mücadelenin bulunmadığı, tam tersine örgütsel dağınıklığın hakim olduğu bir dönemde direnişi yaşayanlar ve yaşatanlar tutuklu yoldaşlarımız olmuştur.

Onların direnişleri önemli kayıplara mal olsa da, düşmana karşı kazanılmış muazzam bir siyasal zaferdir. (abç)

Parti tarihimizde 1979'larda başlayan tutuklamalarla birlikte sömürgeci zindanlar, partimizin ve halkımızın yok edilmeye ve tarihten silinmeye çalışıldığı, faşist-sömürgeci vahşetin hüküm sürdüğü, buna karşılık partimizin ve halkımızın önderlerinden Mazlum Doğan, M. Hayri Durmuş ve Kemal Pir yoldaşların önderliğinde yükseltilen direnişlerle parti ve halk varlığımızın korunduğu ve yaşatıldığı alanlar haline gelmişlerdir. Partimizin ve devrimin yargılanmaya çalışıldığı zindanlarda, bizzat sömürgeci Türk devleti ve onun şahsında karşı-devrim yargılanarak mahkum edilmiş, ulusal kurtuluş mücadelemizde devrimin zaferi güvenceye alınmıştır.

Partimizin güçlerini korumak ve devrime daha güçlü hazırlanmak için geri çekildiği ve halk kitlelerinin öncünün örgütlü yol göstericiliğinden uzak kaldığı bu dönemde, direniş mücadelesinin merkezi olmaları itibarıyla, halkımızın partiye olan bağlılığını ve inancını ve güvenini koruyan, ayakta tutan temel etken Mazlum, Hayri ve Kemal yoldaşların önderlik ettiği yüzlerce parti kadrosu, sempatizanı ve taraftarlarının yükseltiği zindan direnişi olmuştur. Gelecek direnişlerin maddi zemini, en zor koşullarda ve büyük bir irade, cesaret, kararlılık, özveri, direniş ve kahramanlıklarla bu direnişlerde döşenmiştir. Dayatılan her türlü ihanet ve teslimiyet yerle bir edilmiş ve halkımızın tarihi direnme kararının somutlanması olmuştur. Reformizme, tasfiyeciliğe karşı en amansız mücadele burada verilmiştir. Bu anlamda zindan direnişleri geçmişteki

direnmelerle gelecekteki direnmeler arasında bir köprü, bundan da öteye zafere gidecek direniş dalgasının yükseltilmesinde belirleyici bir öğedir.

Partimiz, şehit ve tutuklu yoldaşlarımıza duyduğu bağlılığı ve sorumluluğu, onların emredici komutası altında Kürdistan düzeyinde yeni bir direniş hamlesi başlatarak yerine getirmiştir. 15 Ağustos atılımıyla bunu zirveye çıkarmıştır. Bütün ülke çapında iki yılı aşkın bir süreden beri yoğun bir emek, çaba, özveri, cesaret ve kararlılıkla geliştirilen ulusal kurtuluş mücadelemiz faşist-sömürgeci düşmana ağır darbeler indirdiği, onu tarihinde ilk kez her alanda derin bir kaosa sürüklediği ve değişik arayışlara ittiği gibi, reformist, teslimiyetçi ve tasfiyeci çizgiyi de pratikte mahkum etmiş, partimizin devrimci çizgisinin doğruluğunu bir kez daha kanıtlamıştır. Zindan direnişleri nasıl içeride teslimiyet ve direnişleri kesin hatlarla birbirinden ayıran bir rol oynamışsa, bu direnişlere dayanarak ve onları izleyerek dışarıda yükseltilen devrimci direniş savaşımızla her türlü reformist, teslimiyetçi ve tasfiyeci yapılarla devrimci-bağımsızlıkçı çizgiyi birbirinden ayırmış, devrimle karşı-devrim güçlerinin saflaşmasına hızlılık ve süreklilik kazandırmıştır. Sınıf mücadelesi parti dışında olduğu kadar parti içinde de keskinleşmiş, sınırlar netleşmiş ve saflar belirlenmiştir.

Ulusal direniş savaşının yükseltilmesi anlamında mücadelenin sorumluluklarını ve görevlerini yerine getirmiş, zindan direnişlerini bütünleyici ve onun zirvesi olmuştur.

Ancak onların direnişlerini sürekli ve mücadelelerini güçlü kılmada verilen bu karşılığa rağmen, örgütlü bir ilişki geliştirilememiş, bu doğrultudaki çabalar çok zayıf kalmıştır. Bu, zindanlardaki yoldaşlarımıza karşı olan sorumluluğumuzu yerine getiremediğimizin bir ifadesidir. Buna rağmen, onlar, ender görülen bir bağlılıkla partiye, halka ve devrime olan bağlılıklarını korumuşlar, en zor koşullar altında devrimi ve devrimciliği yaşatarak bize paha biçilmez dersler sunmuşlardır. Dışarıdaki parti güçlerimiz, geniş maddi ve manevi olanaklara sahip oldukları halde, çeşitli hatalara, yanılgılara ve zayıflıklara düşerken, onlar hiçbir maddi olanağa sahip olmaksızın, sadece inanç, bilinç bağlılık ve kararlılıkla düşmanı yenmesini bilmiş, zafer yaşamış ve yaşatmışlardır. Mevcut olanakları sonuna kadar zorlayıp dışarıyla ilişki kurarak gönderdikleri yazılardan da anlaşılacağı gibi, onlar partiye, halka ve devrime olan inançlarını her an diri ve taze tutmuşlar ve bunu en başta Parti Önderliği'ne bağlılıkta somutlaştırmışlardır. Bu, Parti Önderliği'ne bağlılıktan ne anlaşılması

gerektiğini ve gereklerinin nasıl yerine getirileceğini ortaya koyan pratik bir tavır olarak örnek almamız gereken bir olgudur. Yine dışarıdaki parti güçlerimiz mevcut güç ve olanakları layıkıyla değerlendiremez ve devrimin hizmetine sunamazken, onlar, en zor koşullarda ve olanaksızlıklıklar içinde olsalar, yaratıcı ve üretici olmayı bilmişler, güçlerini ve yeteneklerini son sınırına kadar devrimin hizmetine sunmakta tereddüt etmemişlerdir.

Bütün parti güçlerimiz, düşmanın her türlü politik oyunları ve vahşi işkenceleri karşısında umutları, inançları ve bağlılıklarından zerre kadar ödün vermeyen tutuklu yoldaşlarımıza sahip çıkmak, devrimci savaşı geliştirip yükseltmek ve gerçek proletarya devrimciliğine ulaşmak anlamında, onların beklentilerine cevap vermek ve özgür mücadele özlemlerini dile getirmek durumundadırlar. Bu güçlerimizin kendi hataları, yetmezlikleri ve zayıflıklarıyla kıyasıya yürütecekleri mücadele genel mücadelenin önemli bir parçası olacaktır. Bu sorumluluğu yerine getirmemek, direnen tutuklu yoldaşlarımıza ve dolayısıyla devrime ihanet etmek demektir. Tutuklu yoldaşlarımızın direnişle yoğrulan bilinçlerini partimizin gelişim düzeyine ulaştırmak ve faşist-sömürgeci düşmanın, onları çağın ve mücadelenin dışında tutma politikaları boşa çıkarılmak zorundadır. Bunun için geçen mücadele sürecinde gösterilen çabalar yetersizdir ve onların istemlerine cevap vermekten uzaktır. (...)"

(1986, PKK III. Kongre kararlarından)

Direnişin yükseldiği en önemli zeminlerden biri olarak komünler

Hep bir ağızdan türküleri söyleyip
Hep beraber sulardan çekmek ağı
Demiri oya gibi işleyip hep beraber
Hep beraber sürebilmek toprağı

Balı incirleri hep beraber yiyebilmek
Yarin yanağından gayrı
her şeyde,
her yerde,
hep beraber, demek için

- Komünlerin, devrimciler arasında en çok konuşulan, cezaevlerinde yaşamın vazgeçilmez öğesi ve bütün devrimci güçlerin yaşam tarzı olarak önlerine koydukları bir ilişki biçimi olduğunu biliyoruz, ya da bu anlamda yaşıyoruz. Komün dendiğinde siz ne anlıyorsunuz, komün hakkında genel bir bilgi verir misiniz?

- Komün anlayışımızı şöyle tanımlıyoruz: İdeolojik-politik çizgimizin belirleyip, yönlendirdiği ve denetlediği sosyal yaşamın önemli bir boyutudur, alanıdır. Komün yaşamında siyasal bağ esastır, belirleyicidir. Politik çizgimizin çerçevesini belirlediği komün ilişkisi bütün maddi, kültürel vb. olanakların, "bizim" olarak algılanması, "bizim" olan olanakların komün üyelerine adilce dağıtılması ve kullanılmasıdır. İhtiyaçların adilce, ama olanaklar çerçevesinde karşılanması, dağıtım ve tüketimin temel ilkesidir. Komün, her yönüyle anlaşılması ve bilince çıkarılması gereken özlü konulardan biridir. Belki bu kısa tanımlamayla iskeleti verilebilir, ama tanımlamanın içinin iyi doldurulması gerekir. Burada konumuz bütüncül bir bakış açısını sunmak olmadığı için biz sadece genel bir bilgi vermekle yetiniyoruz. Bilindiği gibi, insanın insanlaşması belli evrelerden geçerek bugünlere ulaşmış, yine belli evrelerden geçerek yarınlara ulaşacaktır. Bu evrelerin en üst aşaması, insanlığın kendini bulduğu en yetkin biçimi olan komünist toplum aşamasıdır. Komünizm, yaşamın ortak üretilip bölüşülmesidir. İnsanın en yetkin olduğu bu aşamada, toplumsal bir varlık olarak insan; bilinç, düşünce, ruh olarak yabancılaşmayı,

parçalanmışlığı aşar ve sınıfsız sömürüsüz bir yaşam tarzını yaratır. Böyle bir toplumsal yaşam ancak kafa ve kol emeği arasındaki farkın kalktığı komünizmde ifadesini bulur.

Bizim komün anlayışımız ve yaşayışımız kaynağını bu zeminden alır. Biz parti olarak bilimsel sosyalizmi, onun yaşam tarzını ve ideolojisini önümüze koymuşuz. Dünyaya bakış açımız, yaşam felsefemiz, bilimsel sosyalizm temelindedir. Sürdürdüğümüz, başarıya ulaştırmakta azimli olduğumuz bu soylu savaş, bize bu yaşamı, örgütlenmeyi, bu toplumsal yapıyı yakalama olanağını verecektir. Bugün ona ulaşmanın savaşçısı ve öncüsü durumundayız. Sınıflı toplumların çelişkili ve çatışmalı karekteri içerisine yeni bir yaşam tarzının, gelecek bir toplumun öncüleri olduğumuzu iddia etmek ve bu amaç için mücadeleye atılmak, çağı temsil eden sınıfın ideolojisini şahsımızda somutlaştırmak olanaklıdır. Bu kavgaya soyunmak zor bir görev olduğu kadar zorunlu bir görevidir de. Çünkü emekçilerin ve halkların, en geniş anlamda da insanın bağımsız ve özgür olabilmesi ancak böyle bir mücadeleyle mümkündür. İdeolojik düzeyde bunu kavramış öncülerin sınıflı toplum ilişkileri içinde eski biçimiyle varlığını ve yaşamını sürdürmesi, temsil ettiği ideolojisiyle, özgür ve bağımsız bir gelecek kavgasıyla çelişkiye düşmesi, açmaza girmesi demek olacaktır. Bu açıdan öncüler olarak ideolojik yapımıza, dünyaya bakış açımıza göre yaşamımızı yeniden gözden geçirmek, anlayışımız temelinde yeniden örgütlemek zorundayız. Nasıl ki ideolojik olarak feodal, küçük burjuva, burjuva yaşam tarzını ve ideolojisini reddediyorsak, onun yerine daha yeni, daha üst bir yaşam tarzını, temsil eden bilimsel sosyalizmi koyuyorsak, aynı şekilde eski, geri, insanı bütünleştirmeyen, bireyciliğin ve bencilliğin batağında tutarak geriye çeken yoz yaşam tarzına karşı da bir tutum almalıyız. Mücadele yaşamının sosyal pratiğini örgütlemek demek, yeni yaşamın daha üst aşamada örgütlendirilmesidir. Bu bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü düşünce ayrı, yaşam tarzı ayrı olursa, "insanın bilincini belirleyen sosyal yaşamıdır" belirlemesine aykırı bir durumla yüzyüze kalırız. Düşünsel anlamda ileriyi, geleceği temsil ediyor olmana rağmen, eski yaşam tarzından kurtulamama, düşüncede, politikada, örgütsel yaşamda erozyonu, geriye çekmeyi, çağının ve görevlerinin insanı olamamayı beraberinde getirir. Bu da kişilikte ve düşüncede sığlığı, körelmeyi, bireycileşmeyi, giderek bilimsel sosyalizm mücadelesinden kopmayı, düzene kaymayı karşımıza dikecektir.

Yeni insan tipinin düşmanı olan bütün bu tehlikelerin giderilmesi, yaşamın düşünceye uygun biçimde temsil edilmesi gerekir. Bu, en somut ifadesini, doğru ideoloji ve politikayı bilince çıkarıp yaşam kılmış insanlarda bulur. Parti, toplumun sınıfın öncüsüdür. Öyleyse yeni ideoloji-politikanın temelinde yeni yaşam, yeni insan tipi partinin şahsında somutlaşmalıdır. Parti yaşamı, ifadesini parti ideolojisi ve politikasında bulur. İdeoloji ve politika kolektif bir çabanın ürünü olarak parti yaşamını belirler. Kolektivizmin, paylaşmanın en yetkin biçimi parti zemininde temsil edilir. Parti öncü olma sıfatının gerektirdiği biçimde yaşama da doğrudan doğruya bu temelde müdahale eder, etmek zorundadır. Yaşamın da bir bütün olarak üretime ve bölüşümcü temelde örgütlenmesi gerekir. Bu açıdan komün yaşamımız, kolektif parti yaşamının bir parçasıdır. İşin başında yetmezlik ve eksikliklerle de olsa, pratikte uyguladığımız, ama zamanla daha çok bilince çıkardığımız giderek geliştirdiğimiz yaşam tarzı budur.

- Anlatımlarından komünün; partiye ait bir yaşam tarzının hayatın her alanına yansıdığı araçlardan biri olduğu ortaya çıkıyor. Bu yönüyle istersen cezaevinde gerçekleştirilen komünlere geçmeden önce dışarıyla olan bağlantılarını kurarak ilerleyelim. Cezaevindeki komün yaşamından önce dışarıda bir komün yaşantısı var mıydı?

- Yabancısı olduğumuz ve ilk defa cezaevinde karşılaştığımız bir yaşam biçimi değildi. Komün hareketimizin ilk anlarından beri sosyalizmle tanışan önder kadro çekirdeğinin yaşama biçimiydi. Komün bu çekirdeğin düzenle ilişkilerinin kopuşuna hizmet etti. İdeolojik-politik-örgütsel anlamda ortak üretim, kolektif çalışma, yaratıcı yeteneği bireylerin yaratıcılığından çıkarıp kolektif bir yaratıcılık haline getirme, bilginin, becerinin, düşüncelerin, duyguların; bir bütün olarak yaşamın birleştirilmesi şeklinde bizde kendisini gösterdi. Bütün olanaklar, bütün değerler kolektif bir temelde yaratılmış ve sunulmuştur. Ülkeye dönüş, ulusal kurtuluş siyasetinin örgüte dönüştürülmesi, ideoloji ve politikasının netleştirilmesi, bizde yepyeni bir yaşam tarzını da zorunlu kılıyordu. Düşünce düzeyinde eski sistemle kopuşu sağlayan bir hareketin, doğal ki yaşam tarzı olarak da kopuşu sağlaması gerekirdi. Ama eski düzen o kadar kökleşmiş ki, gerek feodal, aşiretçi, gerekse burjuva, küçük-burjuva bencil, bireyci anlayışlar insanların benliğini, kişiliğini derinden etkilemişti. Bu temelde bütün yerleşik ilişki ve yaşam tarzından kopuş kendisini dayatıyordu. Diğer an-

lamıyla bu, Kürdistan'da yeni olanın açığa çıkmasıydı. Yeninin Kürdistan'da doğması tabii ki, çok zordu. Hem ideolojik-politik, hem de yaşamın yeniden örgütlendirilmesi bağlamında başından beri çok büyük zorluklarla cebelleştik. Mücadeleye atılanların giderek yerleşik ilişki biçimlerinden kopması, aile ilişkilerinden uzaklaşması, özgür bir kimlikle öncü rolünü oynaması, görevlerine sahip çıkması, gerçek anlamda devrimci bir siyasetçi olabilmesi için düzenden, onun değer yargılarından, eskiyi temsil eden her şeyden elini ayağını çekmesi, hepsini tepmesi zorunlu bir koşuldu. Kürdistan'da güçlü bir çıkış yapabildiysek, bugünlere gelebildiysek, bu tümüyle eskinin, çürümüş olanın köklü bir biçimde reddedilmesine dayanıyor. PKK bu reddedişin adıdır. Yalnız bu reddediş başından beri çok güçlü bir şekilde kavranmış bir şey değildi. Öncü tarafından temelleri güçlüce atılmıştı, ama pratikte yaşanan kopuş çok da yetkin değildi. Mücadeleye katılış sürecinde coşku, samimiyet, iyi niyet, dürüstlük kopuşun ivmesiydi. Emekleme döneminin bu olumlu öğeleri daha sonraki süreçte bilinçle donatılarak Kürdistan'da yeni insanın yaratılmasında önemli adımlar atılmıştır.

- Bu yeni yaşam tarzını kurtarırken karşılaştığınız zorluklar hangi düzeydeydi?

- Kürdistan'a hareketi taşırdığımızda, "yurtsever" ve sol geçinen kesimlerce kabul görmedik. Toplumla aramıza set çekmek istediler. O setleri yıkmak büyük çabalar ve bedeller pahasına gerçekleşti. Kürdistan toplumunun çağdaşlaşması, bilimsel sosyalizmin ışığında aydınlanma sürecini yaşaması kanla gerçekleşmektedir. Düzenin kurumlarından olan aile yapımız devrimcileşmemizin önünde engeldi. Bizi geri çekmekte az rol oynamadı. Büyük zorluklar ve güçlüklerle karşılaştık. Düzenin bütün kurum, ilişki ve uzantılarınca her bakımdan kuşatmaya alındık. Mücadeleden koparılmak, soğutulmak istendik. Karşılaştığımız engellerin aşılması, için bütün yaşamımızı ve ilişkilerimizi yeniden konumlandırmamız, örgütlememiz gerekiyordu. Örneğin bir kısım arkadaşımız gider hamallık yapardı. Bir kısmı ise varsa ailesinin olanaklarını kullanırdı. Faaliyet yürütmenin araç ve olanaklarını sağlamak için dişimizle, tırnağımızla çalışırdık. Belli evler kiralar –komün evleri– orada ortak yaşar, olanakları bölüşür, eğitim çalışmaları yapardık. Aramızda yarattığımız devrimci ilişki böyle bir süreçten süzülerek kitlelere taşardı. Kitlelerin hareketimize olan yoğun sempatisi biraz da aramızda ki devrimci ilişkilere

tanık olmalarına bağlıdır. Yoldaşlık ilişkileri muazzam bir çekim merkezidir. Yani yaşamda bütünleşme, her şeyi bölüşme ruh ve anlayışını, güzelliğini şahsında toplayıp kitlelere benimsetmede az bir başarı sağlanmadı.

- Büyük bir önem atfettiğiniz komünü cezaevinde nasıl yaşama geçirdiniz?

- Cezaevindeki komün deneyimi de çok zengin bir devrimci yaşam pratiği olarak karşımıza çıkar. Cezaevi yaşamımızda komün, örgüt olayından ayrı ele alınmaması gereken bir konudur. Yani örgütsel-ideolojik birliktelik dışında komün örgütleme durumu yoktur. İdeolojik, örgütsel birlik ve disiplinin gerekliliği anlaşılıp kavrandığı, uygulandığı oranda komün yaşamı anlamını bulmuş ve yaşama geçirilmiştir. Önceleri daha çok ağırlıktaydı taraftar ve sempatizanlar. Bu yüzden güçlü bir örgütsel yapı inşa edemedikleri gibi, buna denk düşen bir komün yaşamı da örgütleyebilmiş değillerdi. Kolektif yaşam eğilimleri zayıftı. Tabii siyasi eğitim çalışmaları da ondan farklı değildi. Toplumdan alınan hastalıkların hemen tümü karşımızda duruyordu. Bölgecilik, hemşericilik, ahbap-çavuş ilişkileri temelinde kümeleşmeler, geçmiş kötü alışkanlıkların sürdürülmesi görülebiliyordu.

Örneğin bizler İstihkam Cezaevi'ne geldiğimizde, kayda değer bir eğitim ve komünle karşılaşmadık. Orada bir grup taraftar ve sempatizanımız vardı. Bir arada yaşıyor, birlikte yiyip içiyorlardı. Ama yaşamın bilinçli temelde örgütlenmesi söz konusu değildi. Dayanışma çok alt düzeydeydi. Daha sonra gittiğimiz 1 noluda yaşamın daha derli toplu, örgütlü olduğunu gördük. Nedeni de oradaki arkadaşlarımız niteliğiydi. Zira Hayri, Mazlum oradaydı. Bu arkadaşlar oraya gelmeden önce örgüt, komün eğitim gibi konularda yetmezlikler, eksiklikler sürüp gitmiş. Ama süreç içinde 1 noludan başlanarak örgütsel yapımız diğer iki cezaevine taşırıldı, oralarda da komün yaşamı örgütlendi.

- Dışarıdan gelip cezaevinin havasını solumaya başlayan insanlar esasında bambaşka bir dünyaya gelmiş gibidirler. Toplu ve birarada yaşamak zorunda kalmanın yanında, mahpusluktan kaynaklanan kısıtlıklar eklenince "bambaşka bir dünya" tanımlaması biraz daha somut hale geliyor. Böylesi bir dünyaya uyum sağlayabilmek, ilk şaşkınlıkları atmak gibi konularda komünün pratik katkıları neler olabilir? Ayrıca görüldüğü kadarıyla, cezaevindeki bileşiminiz oldukça geniş, kitlesel bir durum arz ediyor. Kitlesel olmanız komüne uyum sorunu doğurdu mu?

- Genel sıkıntılarımız ve zorluklarımız hakkında kabaca bir bilgi verelim. Dışarıda parti militanları aktif unsurlar olarak komüne yabancı olmadığımızı söyledik. Cezaevinde ise aynı yapıyı görmek mümkün değildi. Devletin yönelmesiyle kitlemiz giderek daha büyük kütleler halinde tutuklandı. Çoğu komünün adını bile işitmemişti. Bu ilişki biçimiyle en küçük bir tanışıklığı yoktu. Ayrıca kendisinin yetiştiği ortamdan aldığı eğitim ve alışkanlıkların çoğu komün yaşamına ters düşüyor, çatışıyordu. İçinde büyüdüğü sosyal çevreden edindiği yaşam tarzı, partinin istediği bir yaşam tarzıyla haliyle çatışacaktı. Ayrıca dediğimiz gibi, özgürlüklerinin kısıtlandığı, dışarıdan çok farklı, bambaşka bir dünyaya gelmiş, alışkanlıklarıyla o yönlerden de çatışma içinde. Zamanın bir bütün olarak koşullandırıldığı, yirmi dört saat bir arada olunduğu bir ortamda yaşamın kolektif olarak düzenlenip, disipline edilmesi bu insanların edindiği kişilik yapısıyla, alışkanlıklarla çatışacaktı. Ayak uydurmada epeyce zorlandıkları ve o oranda da bizi zorladıkları bir gerçekti. Kısacası çok zorlandığımız, aşmak için epey uğraştığımız konuların başında bu "uyumsuzluklar" geliyordu.

Toplu yaşamın sürdüğü yerlerde insanlar birbirine karşı belli yükümlülükler altına girmiş olurlar. Düzenli bir yaşam koğuşta uygulanacak belli kurallara bağlıdır. Yani zamanın az çok programlanması, disipline edilmesi gerekir. Herkes istediği saatte kalkar, istediği şekilde konuşur, istediği şeyi yaparsa orada ister istemez pekçok sorun doğar. Ayrıca böyle vurdum duymaz, savruk bir yaşam sadece günlük yaşamın akışını bozmakla kalmaz ve partiye yaraşır bir yaşamı sürdürmeyi de önler. Derli-toplu çalışma olanağı ortadan kalkar. Oysa siyasi, örgütsel faaliyet yürütmemiz; eğitim çalışmaları yapmamız gerekir. Yeme, içme, yatma, kalkma saatlerini düzenlemeliyiz ki verimli bir ilişki yaratabilelim. Güzel yarınlar için kavgaya katılan biri bulunduğu yeri yaşamın amacına uygun olarak düzenleyebilmeli ki, başarılı olunsun. Cezaevlerinin de bizim için bir okul olması gerekiyordu. Büyük bir amaç uğrunda cezaevindeyiz. Bu zeminleri gün doldurma, zaman geçirme yerleri olarak göremeyiz. Devrimci bir ilişki ortamı, bir okul olarak, kendimizi ideolojik-politik yönden eğitmede yararlanmamız gereken bir yer olarak görüyoruz ve öyle değerlendiriyoruz. Yaşamımızı buna göre düzenliyoruz. Dediğimiz gibi, gelenler değişik sınır ve katmanlardan, değişik sosyal çevrelerden. Örgütlü yaşam onları sıkıyor, kendisini cezaevinde ikinci kez hapsedilmiş

gibi görüyor. Çünkü adam serbest büyümüştür, istediği zaman yemiş-içmiş, istediği zaman yatmış, gezmiş, sohbet etmiştir. Bu alışkanlıklarında herhangi bir sınırlamayla karşılaşmamış. Ama cezaevi ortamında bu eğilim ve alışkanlıkların tümünün gözden geçirilmesi, yeniden düzenlenmesi gerektiğini fark edince, ikinci bir cendereye sokulduğu duygusuna kapılır. Özellikle köylü kökenliler, komün yaşamına ayak uydurmada en çok zorlanan kesim oldu. Gençlik, aydın gençlik uyum konusunda daha az sorunluydu. Ayrıca siyasi faaliyet ve eğitimlerimizde komünün önemi vurgulanıyordu. Bu kesimden gelen arkadaşlar komünü tam bilince çıkarıp özümsemese de, pratikte diğerlerine oranla daha iyi ayak uyduruyorlardı. Tüm bunların yanında maddi olanaklardaki kısıtlılık ve bu insanların ihtiyaçlarının yeterince karşılanamaması giderek bir tepkiciliğe, yakınmacılığa dönüşüyordu.

- Tüm komün üyelerine parti üyesinin göstermesi gereken tepkiyi göstermesini bekleyebilir miyiz? Bir parti üyesinin yetkinliğinde olmayan insanların komün içindeki hatalarına karşı hangi yaklaşımları geliştiriyordunuz?

- Komünün korunup geliştirilmesi konusunda bir parti üyesi diğer komün üyelerine oranla her zaman daha sorumlu ve duyarlı insan demektir. İnsanların gönüllü birlikteliğinden oluşan bir zemin aynı zamanda büyük bir eğiticidir de. Hata yapan insanlara karşı genel tutumumuz, teorik eğitimden geçen bir ikna süreciyle temellenir. Ama ciddi hatalar karşısında eğitim ve caydırıcı yaptırımlar uygulanabilir.

Kimlerin komün üyesi olacağına da kısaca bir açıklama getirelim: Komün üyesi olmak için parti üyesi olmak şart değildir. Partiyle hangi düzeyde olursa olsun, bir bağın varlığı komün üyesi olmak için yeterlidir. (Parti üyesi ve çevresi, PKK'den yargılananlar.) Bizim davamızdan, bizimle olan ilişkilerinden ötürü içeri düşmüş insanları bir arada tutma, eğitme, geliştirme, bu yaşama alıştırma ve düşmanın kucağına atmama, bireyciliğin batağında boğulmasına izin vermeme gibi hedefleri önümüze koymuşuz. İçeri düşenlerin tümünün partili olmadığı ortada. Bunların çoğu komün yaşamına her boyutta ayak uydurmakta zorlanıyor. Ama bu ortak yaşam içinde onları belli bir düzeyde tutmamız, asgari de olsa disipline edilmeleri, ayak uydurmak zorunda kalmaları sözünü ettiğimiz sıkıntıları, sorunları doğuruyordu. Bu sorunlar da çok değişik biçim ve görüntülerle ortaya çıkıyordu. Örneğin, "ben ayrılıyorum. Bundan sonra komünde yer almıyorum" veya "bundan sonra sizinle birlikte yaşamak istemiyorum" denmiyor.

- *Bu içten pazarlıklı sorunlar nelerdi?*

- Bilindiği gibi maddi olanaklar komünde toplanır. Bu alanda görevli arkadaşlarımız var. Bu arkadaşlar sahip olduğumuz maddi olanakları planlı, programlı, adilce kullanmalı. Arkadaşların ihtiyaçlarını karşılamak için harcamaları yerinde yapmalı. Maddi olanaklarımız kısıtlı. İstendiği oranda arkadaşların ihtiyaçlarını karşılayamıyoruz. Öyle günlerimiz olmuştur ki, günde kişi başına iki veya üç sigara düşmüştür. Adam yaşamı boyunca böyle kısıtlama ve sıkıntı görmemiş. O cezaevi ortamında sadece iki-üç sigara içmek onda büyük sıkıntılara, birikimlere neden olmuş ve patlama tepkisini dışa vurma noktasına gelmiş. Partili arkadaşların bir kısmı da yaşam tarzını tam olarak kavrayamamış. Sağlıklı yaklaşıp eğitime katılamıyor, katılımcı olamıyor. Yetmezlikleri, eksiklikleri gidermede partiye katkıda bulunma yerine, daha çok söyleneni yapmayla sınırlı kalan bir atalete düşebiliyorlardı. Diğer komün üyelerinin bazıları ise sağladığı maddi olanağın kitlenin ihtiyaçları için harcandığını gördüğünden, yanlış eğilim içine girip ailesine para göndermemesini söylüyordu. Bu çarpık tutum giderek komünü değil, aileyi kayırmaya uzanıyordu. Yaklaşımlarında kör bencillik, bireycilik sırıtmaya başlıyordu. Eğer, komün ihtiyaçlarını karşılamıyorsa, kendisi de komünü cezalandırmaya yönelerek katkısını sınırlandırmanın yollarını buluyordu!.. Bir yerde onun için komün; sırtından geçindiği basit bir yararlanma ilişkisine dönüşüyordu.

- *Peki, sorgudan gelen insanların komün yaşamına uyumunda karşılaştığınız zorluklar var mıydı?*

- Tabii, o da ayrı bir sorun. Bu insanlarla her yönden daha çok ilgilenmek, üzerine titremek gerekiyor. Ama bazen komünde yaşanan yetmezlikler, yönetimdeki eksiklikler ve bu insanların ihtiyaçlarının istendiği oranda karşılanamaması, ekonomik olanaklarımızın yetmeyişi, çeşitli pürüzler doğuruyordu. Onları daha fazla etkileyerek tepkisel tutumlara girmelerine neden, poliste karşılaştığı işkencelerin yarattığı maddi, manevi çöküntünün tam olarak giderilememiş olması benzer tepkileri daha da palazlandırabiliyordu. Tepkilerini açıktan dile getirmeseler de hoşnutsuzlukları genel tutumlarından anlaşılabiliyor. Ayrıca şu veya bu nedenle partiden tecrit ettiğimiz, yaptırımlı, cezalı unsurlar da bulunuyor. Bunları da ortak yaşamımızın dışına itmiyor, yeniden kazanmak ve eğitmek için aramızda tutuyoruz. Bu insanlardan kaynaklanan sorunlar da

az değil. Bazıları örgütün uyguladığı yaptırımlardan rahatsız. Kimisi dışarıda değişik görev ve sorumluluklar üstlenmiş, cezaevinde ise karşılaştığı yaptırımla eşki konumundan uzaklaştırılmış ve geçmişte onun altında görev yapan insanlar sorumlusu durumuna gelmiş. Bunu da hazmedemiyor. Açıktan tavır koyma ve reddetme yerine gizlice muhalefet yapmaya soyunuyor. İnsanları yıpratmak için günlük ilişkilerden çıkan aksaklık, yetmezlik sorun ve olayları büyütüyor, kullanıyor. Rahatsızlıklarını gizli muhalefet temelinde ilişkilere dayatma eğilimine giriyorlar. Tutumlarına bir çeşit mızmızcılık demek mümkün.

- *Bu çok iyimser bir yorum değil mi?*

- İçlerinde olumsuz tipler de var. Bitmişliklerini, inançsızlıklarını böylelikle örtmeye çalışıyorlardı. Açıktan rahatsızlıklarına geniş bir destek bulmaları mümkün olmadığı için, söylemleri parti ortamına devrimci tarzda sunulmuyordu. Ama yetmezlikleri ve sorunları kullanma, öne çıkarma, yayma, genelleştirmeye çalışma çabaları da bitmiyordu. Ayrıca komünün üyelerin katılımıyla, özveri ve çabalarıyla sürdürüleceğini bilmelerine rağmen yeterli katılım ve destek de verilmiyordu. Doğal ki önemli bir kısmı da katılıma bilinç düzeyinin düşüklüğü yüzünden gereken önemi vermiyordu. Çoğunluğu yönetime duyduğu güvenden böyle davranıyor. "Sorunları sorumlular çözer", düşüncesiyle kendilerini sadece pasif bir uygulayıcı düzeyine indiriyorlardı. Halbuki komün, yaşamın diğer tüm alanlarında üretim ve katılımda bulunma, her şeyi kolektif biçimde paylaşmadır. Ama bu zemini sürekli koruyup yükseltme yerine, görevlerde zayıf kalma, katılımda bulunmama, yönetici insanlardaki eksiklikle birçok gerilik ve yetmezliği ortaya çıkardı. Geçmişte amaca uygun bir yaşamın uzağındaydık. Ancak zamanla daha yetkinleşerek sorunları aşacağız. Hele değişik kesimlerden insanların böyle koşullandırılmış zeminde bulunması çok sayıda sorunu, rahatsızlığı üretiyor. Sorunlara ve yetmezliklere rağmen komünden vazgeçip "görüyorsunuz işte yürümüyor, sorunlar, aksamalar var, onun için gelin bu komünü dağıtalım, herkes başının çaresine baksın" demedik. Karaşılaşılan engelin çapı ne olursa olsun, her şeye rağmen yürütmek gerekiyordu, yürütüldü. Eğer komünü dağıtmayı benimseseydik yaşam çekilmez hale gelirdi, adli tutuklu ile siyasiler arasında bir fark kalmazdı. Ayrıca böyle davranmak yaşam felsefemize, ideolojimize, parti ve disiplin anlayışımıza ters düşmek olurdu. Bir yerde partiyi, örgütü de orada komünle birlikte tasfiye etmiş olurduk.

Devrim adına yola çıkmış insanların kendi zeminlerini daraltması, dağıtması düşünülemezdi. Yetmezliğin sorunların doğurduğu tüm zorluklara rağmen kolektif yaşamı örgütleyip sürdürdük.

- *Komünle cephe olayı arasında bir bağlantı kuruyor musunuz? Komüne kimler giremez?*

- Kitlesel bir harekettik. Partili topluluğumuz dışında büyük yığınlarımız var. Parti ilişkisinin partililer arasında inşasıyla komüne kitlemizin uyumunu sağlamak bir ve aynı şey değildir. Komünde, cephesel bir ilişkinin gerektirebileceği esneklikte hareket edildi. Düşmanla ilişkide bulunmayan, devrimci değer yargılarına ters düşmeyen ve bizimle anlatılan düzeyde bir bağlaşıklığı varsa komüne üye olabilir. Cezaevinde de yapımıza yeni bir kişilik kazandırma görevimiz vardı. Bireyci, bencil, dar yaşam tarzını, bakış açısını, aşıp yeni kişiliği, anlayışı ve alışkanlığı, yeni bir yaşamı tesis etmeye çalıştık.

- *12 Eylül sonrası komünü nasıl ele aldınız, yaşatabildiniz mi?*

- Komünümüz, Gestapo Başçavuş M. Akkoyun dönemi boyunca dağıtılabilmiş değildi. Örgütlü yapımızı koruduğumuz bu dönemde artan sorunlara rağmen komünü yaşattık. Örgütsel yapının dağıtılması Esat Oktay'ın vahşet dönemine rastlar. Örgütsel yapımızın darbe yemesi oranında komün de darbe yedi. 12 Eylül'ün ilk aylarında kuşatma derinleşmediği için komün genel hatlarıyla belirlediğimiz biçimde yürüdü. Ama darbenin yarattığı korku, olumsuz ruh hali ve yılgınlık özellikle bilinçsiz, mücadele içinde pişmemiş, insanların karamsarlığı daha fazla bir çöküntüye ve örgütlü yapının zayıflamasına katkıda bulundu. Bu olumsuz ruh haline kapılanlar daha ruhsuz ve coşkusuz, kendi kendisiyle daha çok haşır-neşir olur hale geldi. 1980 Kasım-Aralık'ta çöküntü ve olumsuzluklar böylelerinde daha da derinleşti. Bazı insanların artık bizimle ortak yaşayıp yaşamamasının anlamı kalmamıştı, dıştaladıklarımız oldu. Bazıları kendini örgütsüz yaşamın yalancı çekiciliğine kaptırdı. Ayrıca yeni yakalanan insanlar var; sıradan taraftarlar, köylüler. İdare onları bileşim olarak zayıf olduğumuz veya diğer grupların olduğu koğuşlara yerleştiriyor.

Çok az da olsa bazıları bizden uzaklaşmayı, gidip kendi başına, istediği biçimde yaşamayı tercih ediyor. Tutumunu bizden uzaklaşma yönünde belirleyen insanlarla örgütsel ilişkimizin koptuğunu da söyleyelim. Cezaevine yeni gelen insanların bileşimimizin zayıf olduğu, direnişin yeterince işlenmediği koğuşlara götürülüp konması bazı olumsuzluklar

doğuruyordu. Partiyle bağları kopmadığı halde onlara ulaşmada, sorunlarını çözmede zaman zaman etkisiz kalıyorduk. Bu olumsuzluklara rağmen örgüt ve komün yapımız genelde 1981'in ilk bir-iki ayında varlığını sürdürdü.

Burada başka bir gerçeğe daha değinelim: Zor dönemler insanların potansiyel anlamda sahip olduğu bütün olumsuzlukların turnusolüdür, açığa çıkaranıdır. İnsan en çok böyle dönemlerde kendisini tanır, davranışları ve olaylar karşısında takındığı tutumlarla da dışa tanıtır. Geçmiş komün uygulamamızdaki yetmezlikler ve olanakların kısıtlılığı, yapılan yanlışlık ve zaaflardan ötürü komündeki bazı bireylerin hoşnutsuzluğu içe atmaları, birikimleri baskı ortamında değişik görünümlerde ortaya çıkmaya başladı. Daha çok mızmızlık etme, bozguncu ve tepkici davranma geçmişe oranla daha pervasızlaşma bu görüntülerden bazılarıydı. Böyleleri genelde örgütten veya komünden ayrılmıyor, içinde kalarak hoşnutsuzluğu değişik biçimde yansıtıyordu.

- Konuşmamızın baş kısımlarında teslimiyet öncesi dönemde, idarenin direnişi kırmak için kadroları kitleden ayrıştırma ve yalıtma çabasına girdiğini anlatmıştınız. İdarenin bu politikası komünleri de doğrudan olumsuz etkileyen bir faktör oldu mu?

- Kuşkusuz oldu. Kadroların kitleden soyutlanması politikası cezaevinin geleceği açısından idarenin başvurduğu en köklü önlemlerden biriydi. İdarenin yardımlaşmayı, dayanışmayı, ortak yaşamı ortadan kaldırma çabalarına rağmen komünler yaşatıldı. Şubat 1981'e gelindiğinde kadroların, militan unsurların hücrelere alınarak tecrit edilmesi koğuşlarda örgütsel yapının zayıflaması sonucunu doğurdu. Başının çaresine bakma, bireysel yaşama özenme eğilimi daha fazla gelişti, yaygınlaştı. O bocalama, şaşkınlık içinde giderek kolektif, örgütsel yaşam ortadan kalkmaya yüz tuttu. Ama bazı koğuşlarda komün, vahşet ortamına kadar sürdü. Bu arkadaşlar örgütsüz de kalsalar, koyu bir tecritlik de yaşasalar, geçmişte aldıkları değer yargıları komünü sürdürmelerini sağladı. Geçmişte bireysel yaşamın öne çıkmasını sağlayan eğilimler eğitimle giderilmeye çalışılmıştı. En azından bireyselliğin çukuruna batma ve dayanışma duygularından giderek uzaklaşma kısmen de olsa törpülenebilmişti. Hücrelere alındığımızda örgütsel yapımızı, komünü, bir bütün olarak yaşamı örgütlemeyi sürdürdük. Kısacası 12 Eylül faşist darbesinden sonra kitlesel tutuklamalar, işkencelerin olumsuz psikolojisi,

cezaevindeki örgütsel yapının giderek dağıtılması, tecritlik, yeniden insanları eğitme ve örgütlendirme olanağının ortadan kalkması bireysel ve örgütsüz yaşamın derinleşmesine ve yaygınlaşmasına neden oldu. İnsanların yetkin olmasa da devrimci eğitime gereken karşılığı vermemesi, yeterince kavrayamama veya kendi sorunlarını öne çıkarıp olup biteni göz ardı etme vb. olumsuzlukları artırdı.

- Yalıtılmışlığın ve mevzilerdeki daralışın tek insan boyutuna değin sınırlandığı o vahşet ortamında, değerleri ve yaşamı her yönüyle paylaşmanın ve üretmenin bir aracı olan komünün sürdürülmesinde hangi sorunlarla karşılaştınız? Özellikle Esat döneminde komün ne düzeyde hedef alındı?

- Direnişimizin sürdüğü dönem, aynı zamanda örgütsel yapımızın da sürdüğü dönemdir. Ve komün de işler durumda. Komünü en iyi biçimde direnişçilerin yaşattıklarını söylememiz daha doğru olur. Çünkü düşmanla en çıplak biçimiyle karşı karşıya gelinmiş, düşman sana ait olan her şey saldırıyor. Sen ise her şeyi koruma, hiçbir şeyi kaptırmama amacındasın. Düşman bu amansız saldırısında tek tek insanları hedeflemiyor. Örgütsel yapıyı tümden dağıtmayı önüne koymuş. Savaş böylesine ağır ve birçok cephede sürerken, düşmanın örgütsel yaşamımızı daha önceki biçimiyle düzenlememize ve sürdürmemize izin vermeyeceği hemen anlaşılır. Ekonomik olanakların etrafında sürecek bir dayanışmanın da maddi koşullarını ortadan kaldırmayı önüne koyacaktır, koydu da. Tabii eğitim ve siyasi çalışmalar da ortadan kaldırılmak isteniyor. Aslında var olan olanaklar da çok kısıtlıydı. Daha önce anlattığımız gibi, açlık işkence aracı olarak kullanılıyor. Büyük açlık çekiliyor. Paramız olmasına rağmen, geçersiz kılınmış, kantinden alış-veriş yasaklanmış. Bu bağlamda artık ortada bölüşülen, bölüşülecek bir şey kalmamış. Bölüşülen nedir? Daha çok duygudur, düşüncedir, ruhtur ve bu temelde olan her şeydir. Paylaşımın maddi nesnesi kalmamış, ama insanlar o zor günlerde yardımlaşma ve dayanışmanın özveri ve yoldaşlığın güzel örneklerini sergilemeye çalıştı. İdare de kuşatmasını sürdürebilmek için özel çaba sergiliyor. Bireyciliği, bencilliği, güdüleri kışkırtıyor.

Örneğin, otuz-kırk kişiye bir tabak yemek veriyor. Arkadaşlar bu bir tabak yemeği aralarında paylaştırmak için büyük bir özen gösteriyor. Ayrıca hasta arkadaşları vardı. Onları biraz kayırmak, bir lokma fazla yemesini sağlamak için o gün "yemek" hakkından vazgeçenler olurdu. Genel tablo buyken, sorunu iyi kavrayamayanlar açlık ve sigarasızlığa

dayanamıyor, olumsuz etkilenerek doluyordu. Bazıları bütün yeteneklerini düşmana yöneltmek yerine, tepkisini, kızgınlığını zaman zaman arkadaşlara yöneltiyordu. Sanki o anda yaşanan olumsuzluklar düşman politikasının sonucu değil de, arkadaşlarıymış gibi! Direnci kırılan, iradesi zayıflayan bu tipler bahane olarak yoklukları, olumsuzlukları öne çıkarıyordu. İhtiyaçlarının giderilememesine işkence ve vahşet de eklenince direnişi bırakıyor, teslim oluyordu. Giderken de yavuz hırsızın ev sahibini bastırması misali geçmişe dönük değerlendirme yapıyor, "Komünde bize çok haksızlık yapıldı. Bize bakılmıyordu. vb." diyordu. Gitmesini, direnişi bırakmasını düşman karşısında yenilmesine bağlama yerine, haksız ve pervasızca geçmiş ilişkilere, arkadaşlarına bağlıyordu. Böyle "özgün" tutumlarla da karşılaştık. Tabii düşmana boyun eğmenin, teslim olmanın gerekçesi olamaz. Teslim olmak şu ya da bu bahaneyle açıklanamaz.

Geçmişte örgüt ve komün yapımızın bazı konularda yetkin olamayışı, eksiklikler ve iç sorunlar hiç kimsenin düşmana teslim olmasına, direniş saflarını terk etmesine gerekçe olamaz. Komün yaşamı, örgütsel yaşam onlar açısından bir yerde anlamsızlaşıyor. Öne çıkan açlık ve kimi ihtiyaçlarını gidermek oluyor. Bireyci ve bencil tutumlarını, zayıflıklarını örten, üzerine şal çeken gerekçeler yine düşmanın politikasının görülmemesinden veya görüldüğü halde dile getirilmemesinden kaynaklanıyor. O zaman da suçlu geçmiş komün ilişkileri oluyor. Örgütü suçlu gösteriyor. Düşmanın en acımasız biçime komüne yöneldiği ve ortadan kaldırmak için özel bir vahşet uyguladığı o günlerde, hücrelerde komün deneyimine bağlı kalarak teslim olanlardan aynı hücredekiler dayanışma içinde olabiliyorlardı. Düşman saldırıları hem örgütsel yapımıza hem de komün yaşamımıza yönelikti. İkisini birbirinden ayırmıyordu. Bu ikisine verdiğimiz önemi o da vermişti! Komünle örgütsel yaşam arasındaki bağın farkındaydı ve bilinçli, uzun erimli politikalarla, ikisine birden yönelmişti. Düşman biliyordu ki dayanışma, birlik ve bölüşme yaşandıkça örgütsel yapıyı dağıtmak, ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır. Birine dokunmadan ötekini tüketmek mümkün değildi. Eğer başarılı olmak istiyorsa, ikisine birden şiddetle yönelmesi gerekiyordu. Çünkü örgütsel yapıyla komün birbirini tamamlayan besleyen olgulardı.

- *Direnişinizin yenilgiyle sonuçlanmasından sonra, aranızda komünü yeniden oluşturabildiniz mi? Karşılaştığınız sorunlar ve zorluklar nelerdi?*

- Yenilgiye adım attığımızda bizleri arkadaşların arasına koydular. 35'in 1. katına götürülmüştük. Aramızda Hayri de vardı. 1. katta iki-üç gün kaldık ve düzeyini gözlemlemeye çalıştık. Kurallara uyan arkadaşlar arasında ilişki ve yaşamın yanıtını en çok aradığımız soru buydu. Bazı arkadaşlar; "Komün devrimcilere özgü bir yaşam tarzıdır. Biz bunun dışına düşmüşüz. Komünde olmamız anlamsızdır, o ilişki tarzına layık değiliz" diyorlardı. Böyle diyenleri de ikiye ayırmak gerekiyordu. Bir kısmı samimi, dürüst olmakla birlikte direnişin dışına düşmüş, teslim olmuş, yeniden bir devrimci gibi yaşamak ağrına gidiyor, eziliyor, hak etmediğini düşünüyor. Diğerleri ise bireysel, ayrı yaşama, olanaklarını arkadaşlarıyla ve komünle bölüşmemenin gerekçesi olarak bu sözlerin ardına sığınıyor, kolektif ilişkiye girmemek için bin dereden su getiriyordu. Direniş günlerinde fiziki olarak yıprandığını düşünüyor, toparlanmak ve daha sağlıklı hale gelmek amacıyla olanaklarını yalnız kendisi için seferber ediyor. Bölüşümden kaçışın teorisini "devrimci" yaklaşımlarla yapıyordu.

Ayrıca direnişin sürdüğü günlerde teslim olan bir kısım arkadaş ise, teslimiyeti yeterince tanımlayamıyor, yenilgiyi her şeyin sonu olarak görüyordu. "Bittik, ihanet ettik, bundan sonra bizden ne köy olur ne kasaba. Ama yapamadığımızı yapan, direnişi sürdüren arkadaşlara eğer kabul ederlerse yardımcı olmak için olanaklarımızı paylaşmak istiyoruz" diyorlardı. Özellikle Hayrilerin ilk müdahalesi komüne ve yanlış anlayışlara yönelik oldu. Şöyle bir temelde: "Arkadaşlar, örgütsel yapımız dağılmış. Gelin birleşelim veya birleşmenin, birlik olmanın sorunlarını tartışalım" yaklaşımına girilmeli. Böyle bir yaklaşımda bulunmadık. Çünkü bizde ideolojik politik-örgütsel bir sorun zaten yoktu. Bu konuda ayrı düştüğümüz noktalar bulunmuyordu. Yenilgimiz düşman karşısında istemeyerek silah bırakmakla tanımlanabilecek bir yenilgiydi. Uygulanan zor, baskı ve vahşet karşısında yenilgiye uğramıştık. Düşman geçici olarak yaşam tarzımızı, görevlerimizi yerine getirmeyi engelleme başarısını göstermişti. Örgütlü yaşamı oturttuktan sonra –ki bu, istediğimiz gibi bir eğitim çalışması, diğer faaliyetler olmasa da–, vahşet karşısında alt düzeyde birleşmemizi, dayanışma olanaklarını yaratıp harekete geçirmemizi sağlayacaktı. Nitekim, teslimiyet sürecine direnişe evrilen ilk adımı komünle attık. Komün yaşamını örgütlemeye çalıştık. Bu, aynı zamanda örgütsel yapının oturup işlemesini hızlandıracaktı. Zira insanlar, "biz örgütten ayrılıyoruz" veya "örgütle sorunlarımız var"

demiyorlardı. Ötesi aramızda; "yeniliye uğradık, bu yenilgi gerekliydi, doğrudur" yorumunda bulunan da yoktu. Yani avantajlı olduğumuz birçok boyut var. Böyle olunca da tüm eksik, yanlış ve sakat anlayışlar kısa bir sürede aşılarak komün örgütlenmesi yeniden gerçekleştirildi. Düşman da boş durmayacak, dağıtmaya çalışacaktı. Ancak direniş sonrası vahşet ve terör estirmeye yönelmedi. Sonra saldırdı.

- Niçin? En zayıf olduğunuz anda saldırması sizi daha etkisiz hale getirmez mi?

- Öyle, ama direnişin bittiği ilk günlerde hepimiz adeta kuru bir yaprak gibiydik. Ölüm orucu ve işkence ağır tahribatlar yapmıştı. Bize biraz daha yüklenmeleri cezaevinden toplu cesetlerin çıkması anlamına gelecekti. Bunu göze alamadı. Uzun vadede parça parça tüketme ve bitirme politikasını benimsemişti. Yıpranmışlığımızı az da olsa gidermek, bir nefes aldırmak için kısa bir süre tanındı diyelim. En önemlisi de yenilgiden hemen sonra bir saldırı, tepki ve yeniden direnişi getirebilirdi. Bu süreçte teslim olma doğal karşılanmasa da, az çok kanıksanmıştı. Teslimiyeti özendirirken saldırı silahını bir süreliğine geri çekmişti. Nitekim yeniden saldırıya geçildiğinde direnişi tartışmaya başladık. Ama düşman boş durmadı. O boşluktan yararlanıp yeniden örgütleneceğimizi, komünü yaşatacağımızı biliyordu. Bu yüzden belli kadroları, önder durumundakileri kitleden tecrit etmeye yöneldiler.

Bizleri 4. kata koydular. Ama arkadaşlarla ilişkilerimiz bitmedi, ilişkileri Hayriler yürütüyordu. Her katta güvenilen arkadaşlardan birini sorumlu olarak görevlendirdiler. Komünü, ilişkileri katlar düzeyinde kurup örgütlediler. Ve düşman en vahşi biçimiyle hem komün, hem de örgüte yöneldi. Yeni saldırı atağında bu iki olguyu birbirinden ayırmadı ve aynı düzeyde saldırdı. Düşman esas olarak ne yapmak istiyordu? İnsanları yalnızlaştırma, yalnız başına bıraktıktan sonra ezme, karşısında örgütlü bir güç bırakmama. Olumluluğu yaşatmamızın yolu ise birlikten, dayanışmadan geçiyordu. Doğal olarak düşman, yardımlaşma ve dayanışmayı hedefleyecekti. Biz de azgın saldırıları karşısında koruyabildiğimiz her şeyi korumak, insanca olanı, ideoloji ve politikamıza, yaşam tarzımıza ait olan her şeyi kurtarma, her mevziyi koruma, çekildiğimiz her noktayı direniş hattına dönüştürme çabasındaydık. Komün, bu dişe diş mücadelede tutunabileceğimiz güçlü dayanaklar oldu. En zor koşullarda bile ondan vazgeçmedik. Bu çaba teslimiyet süreci boyunca sürdü. Düş-

man, Diyarbakır Zindanı'nda hiçbir zaman komünleri ortadan kaldırmayı başaramadı. Cezaevi bütününde olmasa da ve çerçevesi dar da olsa sürekli yaşattık. Partiye sadık, yaşam tarzımıza bağlı kalan insanların, nitelikli unsurların koruduğu bir mevzi olmaya devam etti.

- Teslimiyetin en koyu, en karanlık günlerinde bile, bütün o vahşet süreci boyunca komünü bir mevzi olarak korumak gerçekten önemli bir kazanım olsa gerek. İstersen onu korumanın biçimleri üzerinde söyleşimizi sürdürelim.

- Düşmanın örgütsel birliğimizi dağıtmak istemesinin özünde bizi siyasal kimliğimizden arındırmak, ardından da ihanet ettirmek yatıyordu. Birleşme, dayanışma ve bölüşme sürerse bu nasıl gerçekleşecek? Oluşturduğumuz yaşam tarzını ortadan kaldırmadıkça hedefine ulaşması olanaksızdı. Düşman bunu bildiğinden, saldırılarını örgütlü ilişkilerimizi dağıtmak temelinde gerçekleştiriyordu. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde düşman, devrimci örgütsel ilişkileri bitirip etkisiz kılabildiği oranda komünü de bitirip etkisiz kılabilmiş, dağıtabilmiştir. İdeolojik-politik bakımdan bitmeyişimiz, bu düzeylerde yenilgi almayışımız, değerlerimize sadık kalışımız, ideal olmasa da birbirimize sahip çıkmayı getirdi. Duyguyu, düşünceyi, acıyı, üzüntüyü, coşkuyu maddi olanakları bölüşme temeline düşmana karşı bir mevzilenişe girebildik. Kendimizi koruyabilmenin başkaca bir yolu da yoktu.

Nitekim pratikte komünün dağıtıldığı yerde siyasi ilişkiler zayıflamış, dağılmasına büyük etkileri olmuştu. Düşmanın o aşamada özellikle hedeflediği komün yaşamıydı. Güçlü bir ispiyon ağı ve güçlü bir denetim mekanizması kurulmuştu. İdarenin ispiyonculara en çok sorduğu, en fazla istihbaratını toplamaya çalıştığı konu komündü. Bir ispiyoncuyu karşısına aldığında en başta, "Koğuşunda komün var mı?" diyordu. Çünkü komün ortak yaşamı ve dayanışmayı sağlarken düşüncenin bireyde yoğunlaşmasını, bireyin "ben"e indirgenmesini, kendinden menkul hale gelmesini önlüyordu. İnsan tekleştikçe düşüncesi ve dünyaya bakış açısı, ufku daralır ve siyasi körleşme yaşanır.

Sonuçta da pratik anlamda düşmanın istediği biçimde yoğrulur. Bu açıdan sürekli çağrılar yapıyordu. "İhtiyacı olan bana gelsin, ben karşılarım" diyordu. Komüne kin kusarak komünist ilişkilere bağlıyor, komünizmi lanetleyip, siyasi bilinç düzeyi düşük olanları etkilemeye çalışıyordu. "Komün de neymiş! Türklüğe örf, adet ve geleneklerimize

uymuyor!" diyerek bas bas bağırıyorlardı. Bazı istisnalar hariç bu sözler özünde kimseyi etkilemiyordu. Etkili kılabilmek için başka "ikna" yollarına gereksinim duyuyorlardı. Bu daha çok vahşet, terör, baskı ve işkenceydi. Özellikle partiye bağlı, militan nitelikli, özünü koruyan arkadaşlar bulundukları yerlerde geliştirdikleri ilişkilerden ötürü sürekli hedeflenmiş, işkenceye ve baskıya maruz kalmış, tecrit edilmiş, hallaç pamuğu gibi oradan oraya savrulmuş, büyük bir kuşatma ve amansız bir takip altına alınmışlardı. Öyle ki, komünü açıktan koruma, mümkün olamamıştır. Bileşimi güçlü olan koğuşlar bile komünü nedeniyle artan baskılarla hücre tipi örgütlenmelere gitmişlerdir. 33. koğuş böyle bir süreç izlemiş, açık komünden üçer-beşer kişilik komün hücreleri oluşturulmuş ve merkezi olarak denetlenmiştir.

Örneğin beşer kişilik kümeler yaratılmış, bu beşliler aynı tabaktan yemek yemiş. Arkadaşlar maddi olanaklarını bu temelde birbiriyle bölüşebilmiş. Tabii bizi asıl ayakta tutan şey dünyaya bakış açımız, yaşam felsefemizdi. Koğuşlardaki bu ayakta kalma çabalarına siyasi savunmalar, verilen mesajlar moral destek oluyordu. Her şeyin bitmediğini, kavgamızın süreceğini anlatıyorduk. İnsanlarımız bulunduğu koğuşta elden geldiğince iyi unsurları bir arada tutmaya çalışıyorlardı. Aralarında dayanışma, görüş alış-verişinde bulunma, komün ilişkilerini yaşatma konusunda kafa yorma sürüyordu.

- Hücrelerde teslimiyet döneminde, aranızda nasıl bir komün ilişkisi kurdunuz, karşılaştığınız sorunlar nelerdi?

- Komün genellikle katlar düzeyinde yaşatılıyordu. Katta bulunan on hücrenin ayrı ayrı liste vererek alış-veriş yapması idarenin hem çok zamanını alıyordu, hem de epey uğraştırıcı bir işti. Bu yüzden de katın kantin işlerine bir hücre bakıyordu. Listeler o hücrede toplanıyor ve alış verişler oradan yapılıyordu. İdare alış-verişi görevli hücreden sağlamaya çalışınca, orası hemen katın komün merkezi oluyordu. Oradaki arkadaşlar gelen paraya göre satın alınanları kattakilere bölüştürüyorlardı. Diğerleri hücrelerdekiler bunu bildikleri için verdikleri paraya ve kendi ihtiyaçlarına göre değil de kata göre harcama yapıldığını anlıyorlardı. Kattaki komün bazen notlaşma veya başka nedenlerden açığa çıkabiliyordu. Cezalandırmaların yanı sıra, idare komünü dağıtıyor, göze batanları ayrı tutuyordu. Öyle günler oldu ki, kuşatma daraldıkça daraldı, komün kat düzeyinden sadece bir hücreye sıkıştı. Aynı hücrede bulunan beş altı kişi komünlerini

yaşattı. Örneğin 4. katta komün düşmanın gözü önünde varlığını sürdürüyordu. Bir arkadaş kantin işlerine bakıyordu. Gelen paralar oraya gidiyor, ihtiyaç listesini o hazırlıyor ve arkadaşlara belirlediği oranda dağıtıyordu. Eşya, para alış-verişi gardiyanlar eliyle oluyordu. Düşman komünü biliyor, ama yönelemiyordu. Çünkü Hayri, Mazlum ve Kemallerin olduğu yerde dikiş tutturamayacağını görüyordu.

- Komün ilişkilerinin pratikte sadece kantinden satın alınan eşyaların paylaşılmasına değin daralmış olması kimi tehlikelere, anlayışta kimi sığlıklar yaşanmasına neden olabilir mi?

- Olayı sadece kantinden alınanların paylaşımıyla sınırlı görmemek gerek. O günün koşullarında fazlaca bölüşebileceğimiz nesneler de yoktu. Var olan üç-beş kuruş paramız idarenin kantin yasakları ve başka uygulamaları yüzünden geçmez olmuştu. Ayda yılda bir şey satın alma olanağı doğarsa bunun paylaşımı yapılırdı. İşin doğrusu paylaşılacak nesnelerin sıfırlanması hiç önemli değildi. Önemi olan, bu ilişki tarzıyla insanların devrimci ilişkilerde edindiği alışkanlıklarını sürdürmesi ve birbirine sahip çıkarak dayanışmada bulunmasıdır. Anlayış korunduğu sürece paylaşılacak nesnelerin pratikte az veya çok olması bir şey ifade etmiyor, bir sığlık da içermiyor. O düşünce sığlığını, paylaşacak dünya kadar şeyi olduğu halde paylaşma duygusundan yoksun olanlar yaşar.

- Peki, komün ve örgüt ilişkisinin dışına düşmüş insanlar bazında konuyu ele aldığımızda neler söyleyeceksiniz ve bu bağlamda ne tür olumsuzlukları yaşadınız?

- Düşman, dayattığı tekleşme, bütün devrimci-insani değerlerden kendini soyundurma, bireyciliğe gömülme de Diyarbakır'da az yol almadı. İhanet, çürüme, yozlaşma ve bir halkın değerlerini satışa çıkarma, düşmanın amansız politikalarının bir nesnesi, kuklası olma da az yol almadı. Dejenerasyonun bütün biçimlerini vermek pek mümkün olmayacaktır. Biz daha çok genel yozlaşma ve erozyonun ölçüsü hakkında bilgi verme durumundayız.

Şuradan başlayalım: Komün üyesidir, ama ailesini kayırıyor, aile olanaklarını arkadaşlara, komüne sunmak istemiyor. Ama aynı kişi şu veya bu nedenden komün dışına düştüğünde, ailesine dayanarak yaşamını oradaki koşulların izin verdiği en iyi biçimde sürdürüyor; ihtiyaçlarını karşılıyor. Aile olanaklarını zorluyor. Bunun yanında bazı unsurlar; ahbap çavuş ilişkileriyle bir araya geliyor, olanaklarını birbirine

sunacak şekilde kümeleşiyor. Diğer arkadaşları es geçip, onlarla böyle bir ortaklığı yaşamaktan uzak duruyorlar. Yani bu yardımlaşma daha çok burjuva, küçük-burjuva feodal anlayışlar temelinde yükseliyor. Devrimci ilişki tarzı dumura uğratılıyor. Öyle bir noktaya geliyor ki, devrimci değerlerle yeterince donanmamış insanlar düşmanın istediği anlamda baştan çıkıyor ve her şeyin önüne, merkezine kendisini koyuyor. "Önce kendimi kurtarayım, yaşamımı idame ettireyim, benden sonra tufan, kimse bana karışmasın, ne olursa olsun!" anlayışı bir örümcek ağı gibi böylelerini sarıyor. Sonunda bütün insani değerler atlanıyor; siyasi değerlerde, arkadaşlık, yoldaşlık ilişkilerinde büyük bir erozyon ve yozlaşma yaşanıyor. Tabii bunlar birden bire, durup dururken ortaya çıkan şeyler değil. Hepsinin belli bir geçmişi var. Edindiği sınıf özellikleri ve yetişme tarzıyla ilgili bir olay. Devrimcileşemediği oranda çöküntüsü derinleşmiş, düşman komünü "yakaladığında" vahşice davranıyor. Kişi eğer karamsarsa, yılgınlık ruhuna işlemişse veya inanç olarak bitmiş ve moral bakımından zayıflamışsa komüne katılma riskini göze alamıyor. Örgütlü yaşam onun için anlamsızlaşıyor. Ve o yaşam tarzından uzaklaşıyor, kaçtıkça tekleşiyor, tekleştikçe düşman karşısında daha güçsüzleşiyor ve batıyor. Sonunda öyle bir noktaya geliyor ki, geçmişte birlikte ölüme yürüdüğü dava arkadaşı, sigarasızken sigarasını, açken yemeğini kendisiyle paylaşmıyor.

- *Bu duyarsızlığın boyutlarını biraz daha irdelesek.*

- Bugün yanındaki insanın aç ve susuz olmasına aldırış etmeden yaşamasını öğrenen insan, yarın ona işkence yapılmasına, ertesi gün onun gözü önünde öldürülmesine, yok edilmesine katlanmayı da öğrenir. Devrimci kişilikte çözülme süreci de böyle başlar. Bir devrimci için düşmanın yararlanacağı her duyarsızlık, büyük ya da küçük hiç önemli değil; affedilmez bir suçtur. İnsanlığıyla ve değerleriyle çelişmesidir. Hele en küçük hatanın bile düşman lehine işleyen büyük bir silindire dönüştüğü koşullarda, bir devrimci illiklerine kadar ayakta ve isyan halinde olmalıdır, duyarlılığını her boyutta konuşturmalıdır. Düşman ne yapıyor? Kişiyi hiçleştirmek istediği için önce onu komünden uzaklaştırmaya çalışıyor. "Örgüt, mücadele, devrimcilik senin için kurtuluş değildir. Sana sunduğum bu kapitalist-sömürgeci sistemin ahlakı ve kültürüyle yaşa" diyor. Onun politikaları sonucu tekleşerek sergilediğin bir yaşam, özünde özel mülkiyete dayalı yaşam tarzıdır. Dolayısıyla onun üslendiği zemine

gidiyorsun. Ona karşı mücadele ederek cezaevine düşmüş de olsan objektif olarak pratikte düşmanın istediği noktaya gelmiş ve onunla buluşmuş oluyorsun. Sonuçta ne oluyor? Sen mevzileri terk edip kaçtıkça, oraları düşman kapıyor, daha güçlenerek sende onarılması zor gedikler açıyor.

- Bu tahribatlar neler olabilir? Söylediklerinin soyut ve somut anlamda neler içerebileceğini hesap edebiliyorum. Ama sanki söylediklerini yaşamın pratik görüngülerine indirerek ele alırsak, çok daha çarpıcı uçlarla karşılaşacağız izlenimine kapıldım.

- Bu tahribat insanın sadece düşüncelerinde kalan ve açığa çıkmadan orada duran bir şey olamaz. Düşüncede yoksulluk çeken, onu davranışlarına da yansıtır. Olaylara kapsamlı bakabilmesini bilen, düşünce zengini olan biri, yaşamı değerlendirmede ve davranışlarında o zenginliği mutlaka yansıtır. Değerlerde erozyonu yaşayan kişi de o halini mutlaka davranışlarına yansıtır. Bir defa insani değerler zedeleniyor. Aynı ortamda, aynı acıları çeken insanların birbirine sahip çıkmaması, arkadaşına güvensizlik duyması, değer vermemesi, karşılıklı sevgi ve saygının tükenmesi vb. yaşanabiliyor. Daha kötüsü de, bu hal giderek normal bir şey miş gibi görünmeye, kanıksanmaya başlanıyor. Hele bir devrimcinin bu hali normal görüp sindirmesinden daha büyük bir yıkım olabilir mi?.. 26. koğuştaki pide olayını anlatmıştık. Böylesi olaylar kişilik yıkımının derinliğini gösterir. Zaten DDKD'liler düşünce düzeyinde bitmiş, siyasi yaşamları altüst olmuş ve anlayışlarında devrimci yaşam tarzı dumura uğramıştı. İnsan ister istemez düşünüyor; iki lokmayı bile paylaşmada muazzam bir bencilik yaşayanlar, devrimci mücadelenin gerektirdiği, tümüyle özveriye dayanan, belki de ölümü kucaklamayı gerektirecek görevleri nasıl paylaşacaklar, bu mümkün mü? Bu insanlarla pratikte birlikte yürünebilir mi? Güven olmadığı zaman bölüşme, fedakarlık da olmaz. Bu tür çürümüşlük ve çöküntü düşmanın dayattığı politikalarda ne kadar başarıya ulaştığını ve esas hedefi vurduğunu da gösteriyor. Niyet ne olursa olsun; gerek korku, inançsızlık, yılgınlık, bilinçsizlik gerekse de kendini kurtarma arayış ve çabaları için geri atılan her adım tekleşmeye hizmet eder. Güvensizliği doğurur. Kişi daha da çözülüp düşmüşse ispiyonculaşır, itirafçı, hain olur. Yine bazı insanlar ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için maddi durumu iyi olanlara gidip sığınıyordu. Birine sığıntı olma kişiliği hepten çürütür, tahrip eder. Eğer bir komün olsa, yardım-

laşma, dayanışma olsa sığıntılığın ortamı yok edilecek. Anlattıklarımız, devrimci gelenekleri, alışkanlıkları sürekli aşındıran, altını oyan ilişkilerdir. Sınıflı toplumdan gelmiş insanlarız, her zaman ideal devrimci ilişkiyi yaşamayabiliriz. Ama bu hiçbir zaman halkın değer yargılarının ve yaşam tarzının gerisine düşmeyi haklı kılmaz. Gel gör ki böyle uç olaylar da karşımızda duruyor.

- *Bu düşmeyi ve yozlaşmayı sınırlayan, komünü sonuna kadar hiç tüketmeden yaşatan olumlu yönler üzerine de biraz vurgu yapsak nasıl olur?*

- Zor günler yaşıyorduk. Diyarbakır Askeri Cezaevi dünyada eşine, rastlanmayacak gerçek bir zindandı. Kimsenin kimseye sahip çıkmadığı; kardeşin kardeşe, babanın oğula, sahip çıkmadığı günlerden geçildi. Yardımlaşma ve dayanışmanın vahşeti getirdiği bir ortamda olanaklarını arkadaşlarıyla bölüşen, onların sorunlarına çözüm gücü olabilen, yeteneğiyle ve beceresi ölçüsünde çaba sarf eden arkadaşlar da az değildi. Zor süreçler zorlu insanları, büyük fedakarlıkları gerektirir. Şimdi saygıyla andığımız o zorlu insanların çabasıyla kitlenin düşman kucağına düşmemesi, çöküntünün her şeyi yapıyı silip süpürmemesini, ortadan kaldırmaması sağlanmıştır.

- *Her alanda sayısız olumsuzlukların yaşandığı bu dönemde kitleye müdahale, sorunları çözme gücünüz var mıydı? Varsa ne düzeydeydi?*

- İçinde bulunduğumuz yaşamın kuşatılmışlığını, her alanda vurulmuşluğumuzu koyduk. Hücredeki bir insan herhangi bir olaya, yanlışa nasıl müdahale edecek? Konuşma, haberleşme olanağı yok. Bırakalım komünü, örgütün diğer sorunlarında şöyle yapın, tavır geliştirin demek bile adeta olanaksızdı. Bizim için son derece önemli olan bazı konular var; mahkemede takınılacak tavırları belirlemek zorundayız. Bizi bir direniş bekliyor nasıl örgütleneceğini ilgilendiren yığınla sorun var. Aynı cezaevinde olmakla birlikte, birbirimizden haberdar olamamanın yarattığı pek çok sorun var. Ama sorunlara müdahale olanağı neredeyse tümden tüketilmiş. Müthiş bir sınırlandırılmışlık ve tecritlik içindeyiz. Bu bağlamda olumsuzluklara söylediğiniz anlamda örgütsel, iradi müdahalede bulunma olanağı yoktu. Sorun bir bütün olarak insanların bilinç düzeyine, insani özelliklerine, yeteneklerine, sorumluluk anlayışına, vicdanına kalmıştı. Eğer olanak varsa kat düzeyinde, yoksa tek tek hücreler düzeyinde müdahale edilebiliyordu. Daha olumlu olan ve ayakta kalan

insanlar, yanında bulunan ve teklemeye başlayan, kararsızlığa düşerek düşman politikalarından etkilenenleri, ikna etme, yol gösterme temelinde müdahaleci olabiliyordu. Koğuşlar da farklı değildi. İnsanları bulundukları noktada tutmak veya tarafsızlaştırmak ve yanına çekme çabasında olunuyor. Kısacası doğal bir siyasi ilişki sürdürme ortamını sürekli canlı tutma da diyebiliriz. Koğuşlarda da planlı, örgütlü bir ilişki yok, ama gelişkin olan, tavırlarıyla, pratiğiyle kitleye güven verenler etrafında bir kümeleşme yaşanıyordu. Koğuşta olup bitenler onlara yansıyor, çözümlenmesi için inisiyatif alanı açılıyordu. Teslimiyet süresince gizli komünlere nitelikli arkadaşlar ilişkileri merkezi anlamda denetleyip çekip çeviriyordu. Genelde pratik sorunlara ancak bu çerçevede kalan bir müdahaleden söz edebiliriz.

- Komün önemli bir zemin. Ayağa kalkışınızı komün nasıl etkiledi?

- Kuşatılmışlığı, örgütsüzlüğü, karşı-devrimci otoritenin, faşist disiplinin inşa edilmişliğini geniş geniş anlattık. Yaşadığımız süreç gözönüne alındığında, komün istediğimiz düzeyde yaşatılamamış, ama düşünce ve ruh düzeyinde kendisini hep korumuştur. Arkadaşlarımız bölüşmeyi dayanışmayı şu veya bu düzeyde hep yaşamıştır. Bazıları düşman politikalarının etkisinde kalarak tekleşti ve düşmanın istediği düzeye indi. Yalnızlaşıp ailesine ve olanaklarına sığındı, toplumdan, örgütten, kolektif yaşam tarzından kaçtı. Ama sonuçta bu tercih de kişiyi "kurtarmıyor." Örgütten, komünden kaçarak yalnız başına yaşadığında, ihanet etmediği sürece idare kuşatmasını onun üzerinde de kaldırmıyor. Hatta bazen daha da çok yükleniyor. Örneğin parası var, ama kullanamıyor, ihtiyacını karşılayamıyor, kişisel yaşamını sürdüremiyor. Bunun çözüm olmadığını görüyor. Ve direnişler... Mazlum, Dörtler, Büyük Ölüm Orucu muazzam bir silkiniş yaşattı. O büyük eylemler insanları biraz kendisine getirdi. Örgütten ve komünden kaçanlar şunu gördü: Kendisi olanaklarını esirgerken, direnişçiler yaşamın daha insanca bir temelde sürdürülmesi ve başkalarının onurluca yaşamasını sağlamak için gözünü kırpmadan ölümü seçiyor. Vahşilik fışkıran o hayvani ortamı, cendereyi parçalamak için insanlar yaşamlarını bir gülle gibi düşmanın üzerine fırlatıyor. Tanık oldukları olayların büyüklüğü karşısında daha da küçüldüklerini görüyorlar. Bu kıyaslama silkinişin en büyük nedeni oluyordu. Düşünce ve ruh olarak insanın bulunduğu yeri ve konumu sorgulamasına hizmet ediyor; "Ben ne yapıyorum? Ne yapmak istemiştim? Niçin bu noktadayım? Onlar

yaşamlarını düşmanın üzerine fırlatırken, daha az dayak yemek, daha çok karnımı doyurmak, daha rahat edebilmek için düşmana sığınmaya, geleceğimi onun insafına terk etmek doğru mu? Ben bu hallere nasıl düştüm" diyerek kendisini sorgulayabiliyordu.

Sağlıklı düşünmeye giden yol açıldıktan sonra artık önüne hiçbir şey geçemez. Işığın böceği çekmesi gibi sağlıklı bir düşünce tarzı da insanı doğru ve haklı olan yola çeker. İnsan olayları, olguları ve sürecini sağlıklı düşündükçe, kendisine geldikçe, sorumluluk bilinci açığa çıktıkça, yeniden örgütlü ilişki ve ortak yaşam tarzına doğru bir yönelime girer. Sağlıklı düşüncenin ışığı örgütlü yaşamdır. Yardımlaşma ve dayanışma, komün yaşamı da kendisini dayattı. Yeniden dirilişimiz, o güçlü eylemler güdüleri tekrar bastırdı. Kişiyi baştan çıkarma yerine ayakları üzerine dikmeyi; bilinciyle, sorumluluk duygusuyla hareket etmeyi, bu bağlamda yeniden komün yaşamın ve örgüt ilişkileriyle yeniden kucaklaşmayı beraberinde getirdi.

- Madem ki direniş süreciyle birlikte o baş aşağı gidişi durdurup tekrar kendine gelme boyutunu yakaladığınız, örgütsel ilişkilerle komün ilişkisi at başı gider hale geldi, o zaman direniş sürecinde örgütü ve komünü yeniden nasıl inşa ettiniz?

- Özellikle 14 Temmuz Ölüm Orucu'nda düşmanın pazarlığa oturması ve bazı tavizler vermesi kitlelerin direnişe olan güvenini perçinledi. Düşüncede teslimiyetin, bireyciliğin, yılgınlığın, kırılması insanlarımızı daha çok arayışlara, bir araya gelmeye yöneltti. Örneğin bizler daha 36'dayken 35'teki arkadaşlar, katlar düzeyinde komünü yeniden örgütlemişlerdi. 1983 Mart'ında sonra, 35'e gitmemizle birlikte dört katı kapsayan komünü kurduk. Örgütsel merkez ilişkimizi de şekillendirdik. Koğuşlarda da arkadaşlar bir araya gelmiş, yardımlaşma, dayanışma, ortak yaşam aracı olan komünler oluşturulmuştu. Hücrelerdeki komünümüz Eylül direnişine kadar merkezi ve örgütlü temelde varlığını sürdürdü. Eylül direnişinden sonra komün daha merkezi ve örgütlü olarak bütün koğuşlarda taşırıldı. Yani o günler örgütlü yapıyı yeniden inşa etme dönemimizdi. Ötesi cezaevindeki olumlu havadan yararlanarak diğer grupları da içeren, maddi olanakları birleştirerek ortak yaşamı örgütleme aşamasına geldik. Önerdik, onlar da kabul ettiler.

- "Ortak yaşam" anlayışı tam olarak ne demek? Komünden hangi noktalarda ayrılıyor?

- İkisi birbirinden farklı şeyler. Diğer siyasetlerle geliştirilen sosyal ilişki, yardımlaşma ve dayanışma komün değildir. Onlarla kurulan dostça ilişkilerin bir yansıması olarak "ortak yaşam" olanakların birleştirilmesini ve kullanımını düzenler. Aynı koğuşta her grubun ayrı ayrı harcama yapması yerine, olanakları birleştirme, bütün koğuş adına ortak olarak kullanma boyutlu bir öneriydi bu. Yaşam bulması durumunda siyasi gruplar arasında yardımlaşmayı, dayanışmayı, güven ilişkisini sıcak bir zemini beraberinde getirecek, geliştirecekti. Önerimiz kabul edildi. Hatta 35'teki merkezi örgütlenmemiz, ortak yaşam ilişkisi de dahil tüm koğuşların sorunlarına müdahale edip çözüm getirecekti. Koğuşların birinde sorun çıktığı zaman bize yansıtıyorlardı, biz de soruna neden olanları ilgili siyasi hareketlere aktarıyorduk. Onlar da kendi arkadaşlarına yönelik ortak yaşamla ilgili gerekli açıklama ve uyarıları yapıyorlardı. Ortak yaşamı cezaevi genelinde daha sonraki süreçte de sürdürdük.

- Geçmişte uyguladığınız komün ile bugün ki komün yaşamı arasında ne fark var. O zor süreçlerden hangi sonuçları çıkardınız?

- Cephe ilişkisi düzeyinde insanlara yaklaştığımızı ve tümünü komün yaşamında asgari düzeyde de olsa tutabildiğimizi söyledik. Bu politikamızın doğru olduğunu görüyoruz. Daha sonraki süreçte geçmiş deneyimlerin olumlu sonuçlarıyla partimiz adına içeri düşen, partiye gönül vermiş ve sevgi bağlarıyla, örgütsel-ideolojik-politik bağlarla bağlanmış herkes komün yaşamına alındı. Bunun büyük yararları olduğunu da gördük. Nedir bu yararlar? Kişide toplumsal düşünceyi geliştirir, toplumsal, sosyal yaşamı en tutarlı biçimiyle kişiliğinde cisimleştirmeyi öğretir. Buna ulaşmanın olanaklı olmadığı yerde ise, pratikte edinilen deneyim ve derslerle bireysel yaşamın olumsuzluğunu daha iyi görülmesini sağlar.

Komün kişiyi bireyci bir yaşam tarzından kurtarıp devrime daha çok kanalize etme işlevi görür, özcesi olumsuz, bireyci ögeleri törpüler, yok eder. Komün temelde bir bilinç, eğitim olayıdır. İnsanlar ikna temelinde bu gönüllü yaşam tarzı içinde eğitilir, yoğrulur. Süreç içinde komün deneyimlerindeki yetmezlik, eksiklik ve boşlukları gördük, hatalarımızı açığa çıkarttık. Siyasi eğitimle olaya gerekli ağırlığı vererek insanlarımızı geçmiş olumsuzluklarımızdan çıkardığımız derslerle doğru temelde şekillendirmeye çalıştık. Hatalardan ve düzen ilişkilerinden arındırma iç eğitimimizin esasıdır. Her şeyimizi partiye, devrime, halka sunmayı daha

iyi bilince çıkarmaya çalışıyoruz. Bugün gelinen noktada geçmişe göre pratik ve düşünsel düzeyde büyük bir gelişme içinde olduğumuzu görüyoruz.

Sonuç olarak; yetmezliklerimizi aşarak, parti yaşamımıza uygun olarak kendimizi geliştirip yetkinleştirdiğimiz oranda komün yaşamımız da yetkinleşiyor ve gelişiyor. Yapımız komünü bilince çıkardıkça, kolektif yaşamı anladıkça, onu parti ve kendi yaşamının parçası haline getiriyor. Ve komün yaşamı dışında başka bir yaşam tarzının olduğunu, olabileceğini düşünmüyor bile. Biz farklı cezaevlerinde, çeşitli siyasi gruplarla birlikte kaldık. Çok insan gördük, siyasi hareketleri düşünce ve pratikleriyle tanıdık. Bu gözlemlerin sonucunda rahatlıkla iddia edebiliriz ki; bizdeki gibi komün yaşamı hiç kimsede, hiçbir siyasi grupta yoktur. Bizdeki komün yaşamının ideal ölçülere yaklaştığını söyleyebiliriz. İçinde bulunduğumuz komün, adeta komünizmin kendi koşullarımızda yaşatılmasıdır. Herkesin sahip olduğu olanak ve yetenek ölçüsünde komüne katılmasını ve mevcut olanaklarımız ölçüsünde ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlamaya çalışıyoruz. Komün ilişkimizde kişiye ait, kişiye özel, ben'e ait bir alanın bırakılmaması, her şeyin ortak olması, ortak üretilip tüketilmesi gelişiyor.

Komünün pratik görüntüsü üzerine bir polemik

- Komünün direniş sürecinde, üzerinde yükseldiğiniz bir zemin olduğundan söz ettiniz. Anlattıklarınız daha çok olayın teorik yönleriydi. Konuyu biraz daha somutlaştırmak mümkün mü?

- Teslimiyet sonrası uygulanan zulmün bütünsel bilgisine ulaştığımızda koğuşlardaki komün işleyişlerini de öğrendik. Elazığ grubundan yargılanan bazı arkadaşlardan yaşadıkları komün deneyimini dinlemiştim, onu anlatmaya çalışayım: Elazığ grubu 34. koğuşa yerleştirilmişti. Grupta yılgın, karamsarların yanında itirafçı ve ispiyoncu olmaya aday insanlar bulunduğunu da anlatmıştık. Gruptaki daha nitelikli olanlar koğuşa gittiğinde o zulüm koşullarında devrimci yaşam tarzını nasıl yürüteceklerini, ilişkileri nasıl düzenleyeceklerini ve herkesi kapsayan bir komünü nasıl oluşturacaklarını tartışıyorlar. İşleri yürütebilecek düzeyde ve güvenilir bir grup arkadaşla temel sorun gördükleri bu konuları konuşuyorlar. O toplantılara daha sonra itirafçı olan Ali Gündüz de katılıyor. Koğuş kurallara uyduğundan ve teslimiyet herkesi eşitlediğinden, Ali Gündüzler henüz ihaneti açığa vurmadıkları için konumları bilinmiyor. Grubun tartışmaları esas olarak iki ana konuda yoğunlaşıyor.

Birincileri, "Kurallara uyalım. Önce biraz soluklanalım ve hazırlık yapalım. Sonra bir örgütlenme yaratarak 35'te süren direnişe eklemlenelim." İkincileri ise; 34'e yerleştirilmeden önce zaten bir süre hücrede tutulduklarını, direnenlerin hangi uygulamalarla karşılaştıklarına tanık olduklarını belirttikten sonra; "Aramızda o zulmü göğüsleyebilecek insan varsa niye buraya geldi? Orada kalsaydı. Kendimizi kandırmayalım. Direnişe katılmak kolay değil. Yapabileceğimiz, koğuşta asgari ölçülerde de olsa bir komün kurmaktır" diyor.

- Yani tam olarak şöyle mi: Birinci görüşte her türden örgütlenmenin belli bir süre ertelenerek sonraya sarkıtılması, ikinci görüşte ise en azından o anda bir komün örgütlenmesinin yaratılması var. Bu temel bir farklılık değil mi?

- Öyle denilebilir. O vahşet koşullarında gerçekliğimizi biraz formüle edelim: Siyasi olarak kendini şu veya bu oranda koruyan, ayakta kalan arkadaşların olduğu yerler komün yaşamının da olduğu yerlerdir. Komün siyasi örgütlenmeyi, bir araya gelmeyi güçlendiriyor. Eski 36 ve 33. koğuşlar bu bağlantının en belirgin olarak görüldüğü yerlerdir. Tartış-

mada baskın gelen görüş ikincisi, yani komünü oluşturma. Gerekçesi ise, komünün direniş için asgari koşulları yaratacağı, koğuştaki iyi ilişkilerin ve sağlıklı örgütlenmenin ancak böyle bir zemin üzerinde yükselebileceğidir. Herkesten komünün oluşturulmasını sağlamak için çaba göstermesini istiyorlar. O ara idare koğuşa fazla yönelmiyor. Arkadaşlar sınırlı da olsa rahat bir nefes alabiliyorlar. 34'ün iç içe geçmiş üç bölümü var. Her bölümün dışarıdan, mazgallardan kontrol edilebilmesi mümkün. İlk bölümde diğer siyasi hareketlere mensup insanlar, tarafsızlar, bizimle ilişkisi zayıf olanlar var. Orta bölümde Urfa, Mardin, Diyarbakır PKK davalarından olanlar, son bölümdeyse PKK Elazığ grubu kalıyor. Diğer bölümlere oranla daha güvenilir ve rahat olan yer son bölüm. Bu yüzden arkadaşlar, önemli konulardaki görüşmeleri bu bölümde yapıyorlar. O günlerde henüz ispiyoncular da açığa çıkmamış. Komün kararı alındıktan sonra bu defa tartışmalar onun nasıl işletileceği üzerine yoğunlaşıyor ve iki farklı görüş ortaya çıkıyor.

Birincisi; komünü kimseden gizlemeden kurmak. Birçok arkadaş açıktan komün kurulursa idarenin hemen öğreneceği ve uygulayacağı yeni baskılarla sadece komünü dağıtmakla kalmayacağı, insanları şu anda bulundukları konumdan çok daha kötü noktalara fırlatacağı, bu görüşün sağlıklı ve doğru olmadığı konusunda görüş belirtiyor ve komünü gizli tutmayı öneriyor. İkinci görüş kabul ediliyor. Sonra sıra komünün organizasyonuna geliyor. 34'tekiler komün esasına göre önce iki büyük gruba bölünüyor. Birinci grup Elazığ grubundan yargılananlar. İkinci grup; Urfa, Diyarbakır, Mardin bölgelerinden gelenler. Birinci grup da gizlilik temelinde kendi arasında dörde bölünüyor;Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl birimleri. Her birime bir sorumlu veriliyor. Ve bütün sorumlular 34'ün genelinde tek bir kişiyle ilişki kuracak şekilde merkezileşiyor. Komün idareden saklanacağı için, birim sorumluları kendi birimlerine siyasi bir hava vermek yerine, daha çok hemşerilik temelinde bir araya gelmiş insanlar görüntüsü vermeye çalışıyorlar. "Hemşeri"ler biraya geliyor, ortak yiyip içiyor, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmada bulunuyor! Bu görüntü idarenin zaten arayıp da bulamadığı bir şey... Komün grupları, sorumlular aracılığıyla maddi olanakları dengeliyor. Kantin alış-veriş yaptıklarında herkes birbirinin ihtiyacını göz önünde tutarak hareket ediyor. Ayrıca grup temsilcileri, gruplar arası sorunlar çıktığında tartışıp çözüm üretiyorlar.

- Örgütlenişi bakımından oldukça yetkin bir örnek gibi gözüküyor. Ama Diyarbakır Zindanı'nda bu örgütlemeyi pürüzsüz yürütebilmek mümkün mü?

- Sanıyorum birkaç hafta sürüyor. Elazığ grubundan Nazım Makal poliste uygulanan baskı ve işkencelere dayanamayarak ispiyonculuğu kabul etmiş. (Yaşı küçük, fiziki olarak zayıf ve çocuk ruhlu biri. Sanıldığı kadarıyla Nazım Makal komünü idareye ispiyon etmiş. Sonraki günlerde onunla konuşmalarda ispiyoncu olduğunu, işkencelere dayanamadığını ve sürekli tehdit edildiğini, istemeyerek bu işi yaptığını söylüyor.) Komünün devam ettiği günlerde idare Makal'dan yararlanarak ispiyonculuğu adım adım yaygınlaştırıyor. Koğuştaki her şey idareye anlatılmış.

Bir gün koğuş gardiyanı her zamankinden daha sert davranıyor. Bu tutum değişikliği koğuştakilerin dikkatini çekiyor. İdarenin 34'e yönelik belli hesaplar içinde olabileceğini düşünerek aralarında bir tutum belirlemeye çalışıyorlar. Birkaç gün olan biteni gözlüyorlar. Ardından aynı hafta içinde bir gün koğuş kapısı aniden açılıyor, gardiyan dikkat çekiyor, Esat ve askerler hızla içeri dalıyor. Esat Oktay kızgın ve öfkeli. Esas duruşta bekleyen tutukluların önünde elleri belinde, bir uçtan bir uca gidip gelmeye başlıyor. Yanındaki işkenceci çavuşun elinde bir liste var. Talimat üzerine çavuş listeyi okuyor. Görülüyor ki liste koğuştaki komünün şeması! Hem de öyle bir şema ki, tek tek birimlere kadar inmiş, hangi tutuklunun hangi komün grubunda bulunduğunu ve grup temsilcilerini belirtecek denli ayrıntılı. Çavuş isimleri tek tek okuduğunda Esat Oktay, "Sen komündeki bu grubunun üyesi misin?" diyerek soruyor. Her şey böylesine açık ve net biliniyor olunca, sorulan "Evet ben bu gruptanım komutanım" diyerek durumu kabul ediyor, yani peşinen "suçlu"luğunu ilan ediyor. Bazı arkadaşlar söz isteyip aralarında bir komün ilişkisi olmadığını, sadece zorunlu olarak yemeği birlikte yediklerini söylüyor. Sonra da listedeki isim kümelerinin aynı bölgeden gelen veya akraba olan insanlardan oluştuğunu, "hemşerilik" dışında başka bir ilişkilerinin bulunmadığını belirtiyorlar. Esat Oktay ikna olmuyor. Çünkü bilgiyi çok sağlam yerden almış! Tutuklularla yan yana yatan, birlikte yemek yiyen, komünde bulunan, henüz yüzleri açığa çıkmamış ispiyonculardan almış! Listedekilere işkence yapmadan önce de Esat Oktay tehdit yağdırıp nutuk atıyor; bundan böyle en ufak bir davranışa bu tür "suç"lara göz yummayacağını, böyle şeyler duyduğunda koğuşu ağır biçimde cezalandıracağını söylüyor. Listede ismi olmayanları başka bir bölüme götürüyorlar.

Kalanları da isim sıralamasına göre, grup grup ayırıp diziyorlar. Esat'ın "komüncüleri okşayın!.." talimatı üzerine askerler hücuma geçip, hepsini falakadan geçiriyorlar. Esat Oktay'ın öfkesi karşısında katledileceklerini sanan tutuklular, falakaya yatırılınca yedikleri sopa kendilerine çok hafif geliyor!

- *Komünün açığa çıkmasından sonra, 34'teki arkadaşların aralarında yaptığı değerlendirmelerden bilgilenmen var mı?*

- Devrimci faaliyeti ispiyoncuların ilgi ve bilgisinden uzak tutmak gerekiyor. Bu becerilmedikçe doğru dürüst bir şey yapamayacakları sonucuna varıyorlar. Gerek Nazım'a, gerekse diğer ispiyonculara karşı daha dikkatli davranılıyor, onların yanında hiçbir şey konuşulmuyor. Arkadaşların değerlendirdiği ikinci boyut Esat Oktay'ın tehditleridir. Attığı nutukta, "Bu koğuşta bundan sonra komüne kesinlikle izin vermeyeceğim! Kimse eski düşüncelerini savunamaz, kimse komün oluşturmaya kalkışamaz. Kimse kimseden borç para alıp veremez, birkaç kişinin dışında kesinlikle toplu yemek yenemez, herhangi bir şekilde kimse kimseye eşya veremez, yardım edemez!" diyor. Esat'ın sözlerini, karşılaşacakları zorluklara işaret sayıyorlar. Ayrıca komünün açığa çıkması sırasında, gruplarda yer alan birçok kişinin hemen olayı itiraf etmesi, güvensizlik de yaratıyor. Öyle ki, koğuşta artık hiçbir şeyin gizli tutulamayacağı, her şeyin idareye bildirileceği düşüncesine kapılıyorlar. Tehdit ve baskılardan da korkuyorlar.

- *Bu, komünün muhtevasında değişiklik yaratmış olabilir mi?*

- Özde bir değişiklik yok, biçimde var. Açığa çıkartılan komünün dağılmasından sonra arkadaşlar kapsamı oldukça dar tutulan yeni bir komün oluşturuyorlar. Bu komünde birbirine daha çok güvenen insanlar yer alıyor. Çok dar ve gizli olduğundan koğuş geneli üzerinde etkili olamıyor. Çoğunluk yeni bir komünün oluşturulduğunu anlamıyor. Görüldüğü gibi koğuşu yeniden örgütlemek ve direnişe geçirmek amacının gerisine düşmüşler. Amaç daha çok birbirine güvenen insanları belli değerler etrafında bir arada tutmaya kadar gerilemiş. Bazen de komünde yer almadığı halde maddi durumu kötü olan insanları, ispiyonculardan gizli beslemeye çalışmak, ayakta kalmalarını sağlamak vb. yapılmış.

- *Sizler için olduğu kadar bizler için de aramızda siyasi ilişkilerin en üst düzeydeki yansımalarından biri de komün ilişkileridir. Bu artık bilincimizde*

açığa çıkmış bir hal olarak hep vardır. Ama yaşanılan dönemler bu halin nasıl oluşturulacağında bazı farklılıklar yaratıyor. Örneğin, açık baskı koşullarında bırakın sadece bir siyasi hareketin unsurları arasında komün oluşturmayı, tüm devrimci demokratları kapsayan ortak yaşam birlikleri kurabilme pekala mümkünken –uygun düşer mi, bilemiyorum ama– "rehavet" dönemlerinde ise tam tersi olabiliyor. Sanki her bakımdan bir saçılma ilişkisi yaşanıyor. Bu konuda genel bir yaklaşım sunmak ister misiniz?

- Zor dönemlerde duyarlılık ileri boyutlardadır. Çünkü düşmana karşı direniş, varlığını koruma anlamına geliyor. Her şeyin açık ve çıplak biçimiyle yaşandığı böyle dönemlerde devrimciler arasındaki ilişkiler, her zamankinden daha özlü konularda odaklanıyor. İnsan böyle günlerde güven duyabileceği birilerini yanında görmeyi daha çok ister. Baskılar katmerli olunca, çok sınırlı olan bir çevreyle onu göğüsleyebilme daha da zorlaşır. Var olan güçleri birleştirebilmenin önemi artar. Baskılardan etkilenenler bir araya gelmek, birlikte tavır almak zorundadır. Direnişçi güçler arasında yakınlaşma doğaldır. Kaldı ki, Diyarbakır Askeri Cezaevi gibi bir yerde baskıya ve işkenceye karşı direnebilmek, büyük fedakarlıkları baştan kabul etmek anlamına gelecektir. Büyük anları yaşamaya gebe olanlar geçmişin ya da onun ayrıntılarını, hareket tarzlarının "olmazsa olmaz koşulu" yapmamalıdır. Her şeyin direnişle simgeleneceği bir yerde ve zamanda detayları ve ayrılıkları öne çıkarma yerine üzerinde bileşilecek demek talep ve amaçları, ayrılıkları öne çıkarmak gerekir.

Kimse kalkıp da bu ölüm-kalım günlerinde, "bu adamlar geçmişte şunu yapmışlardı, hataları şuydu, bu yüzden direnmek istese de yanımızda görmek istemiyoruz" deme hakkını kendinde bulmamalı. Direnişçiler, geçmişte yapılan hataları unutmaz ve yeri geldiğinde eleştiri-özeleştiri, ikna temelinde gidermeyi önüne koyarak bunları direniş saflarında tutmaya özel bir çaba gösterir. Doğrusu budur. Direniş günlerinde, direnişçiler birbirlerine karşı daha hoşgörülü ve anlayışlıdır. Vahşet tüm çıplaklığıyla dayatılınca, geçmişte olan biten bazı sorunların önemsizleştiğini görüyorsun.

Sanırım "eylem adamları" romanında olacaktı; II. Dünya Savaşı yıllarında Nazi toplama kamplarından birini anlatıyordu. Yaşamak ve ayakta kalmak yakıcı bir sorun olarak ortaya çıkınca, dayanışma öyle üst boyutlara ulaşıyor ki, uluslararası örgütler kuruluyor. Kamptaki çeşitli

uluslardan devrimci-yurtseverler aralarında örgüt kuruyorlar. Örgütlerini temsil edenler aracılığıyla uluslararası bir örgüt yaratıyorlar. Temel hedef ise, sadece ve sadece insanı yaşatmak. Eldeki olanakları en çok ihtiyaç duyanlardan başlayarak dağıtmak amacı güdülüyor. Diyarbakır Askeri Cezaevi süreci de biraz buna benzer. Hedef insani ve siyasi değerleri ayakta tutmak olunca, onun araçlarını da yaratmak zorundasın. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde komün bu amaca hizmet eden bir araçtı. Ve mümkün olan en geniş insan kitlesini kapsamalıydı. Tabii ki, zor koşullar ortadan kalktığında, komün de yeni biçimini alıyor. Aslında normal ve zor dönem kıyaslaması yapmak hemen her organ için gerekli bir şey. Örneğin normal dönemde rahat örgütlenmişsin. Bu yüzden fazla üzerinde titremiyorsun. Çünkü varlığını tehlikede görmüyorsun. Örgütsüzlüğün ne olduğu o anda senden çok uzakta, kendisini yakıcı biçimde hissettirmiyor. Ama düşman örgüt ilişkilerine yönelip dağıtmak istediğinde, onu korumanın varlık-yokluk sorunu olduğunu anlıyorsun. Var gücünle ona sarılıyor ve yitirmek istemiyorsun. Komün de böyle. Şu anda devrimcilerin kaldığı cezaevlerinde onlarca komün var. Düşmanın ona yönelik ağır bir saldırısı söz konusu değil. Ama yöneldiğini düşünelim, o zaman onu korumak için elden gelen yapılır. Hatta belki de şartlar, cezaevi genelinde bütün devrimci-demokratlar arasında merkezi bir ortak yaşam kurulmasına kadar gidebilir.

Yalıtılmışlığın üst düzeyde yaşandığı o günlerde şunu gördük: Bazen tek bir selam, birkaç cümlecik bir not parçası bizim için çok büyük anlam ifade ediyordu. Ama normal koşullarda bunlar o düzeyde bir etki bırakmıyor. Her gün üç öğün yemeği olan birisi aç insanın durumunu fazla hissetmez. Bazen tabağından bir lokma alıp gerisini döker. Ama açlık ortamında insanların yerdeki ekmek kırıntılarını toplayıp yediğini aklına getirmez. Bir olguyu fiilen yaşamak ve onu bazen düşünmek farklı şeylerdir. Bu bakımdan "rehavet dönemi" diyerek eleştirdiğin anların da bilinç öğesiyle donatılması gerekir. Koşullar ne olursa olsun, devrimci-demokrat dayanışma ve dostluk en üst düzeyde tutulmalıdır. Eğer böyle davranmayı başarabilirsek, yaşamsal olgular ve mücadele koşulların dalgalanmasına bırakılmaz.

- ***Direnişle komün arasındaki ilişkiyi açıklamak anlamında; "direnişin örgütü komündü" diyebilir miyiz?***

- Örgütle komün arasındaki bağlantının ne anlama geldiğini irdeledik.

Böyle bir ayrıma gitmiyoruz. Ama direniş sürecimizin açığa çıkması açısından bazı şeyler söylenebilir. Teslimiyet cezaevinde dayatılırken arkadaşlarımız değişik nedenlerle teslim oluyordu. Biçimde bunu nasıl gösterirse göstersinler özde yatan kişisel yetmezlikti, zayıflıktı. Teslim olmanın başka bir açıklaması olamazdı. Burada öz konuşur, kişilik konuşur. Aslında herkes kendisini direnişte sonuna kadar konuşturmak zorundadır. Örgütlü bir direniş var, ama kitlesel görünen direnişi ayakta tutan tek tek bireylerin direnişidir. Birey çeker giderse ortada ne kitle kalır, ne örgüt. Her birey her şeyiyle sınav alanındadır. Herkes aç, uykusuz, işkence görüyor. Gardiyan yanındakini dışarı çıkarıyor ve işkence ediyor. Ayakta tutmak için bulunduğum yerden ona güç verecek bir sihire sahip değilim ki! Ama ona inanç verme, bilinç verme mümkün olabilir. Politika kavratılırsa, daha donanımlı olursa direnme öğeleri de güçlenir. Bildiği halde zayıflık gösterip teslim oluyorsa, bu noktada belirleyici olan kişiliğindeki eksikliklerdir. O günlerde "teslim olmak" kavramı bizde henüz tam açıklamasını da bulmamıştı. Direnişi bırakıyor, "ben bittim" diyor ve gidiyor. Ve tutumunu doğal olarak komüne karşı da gösterip komünden de ayrılıyor. Yeniden bir direniş, yeniden bir örgütlülük sorunu demektir. Direniş ve komün arasındaki bağlantıyı daha net görebilmemiz açısından şunları da söyleyelim: Yenilginin hemen ardından bulunduğumuz yerlerde komünün yeniden inşasına yöneldik. Neden? Çünkü bir yaşam birliğini oluşturmadan, örgütü yeniden inşa etmeden düşmana yönelmek, direnmek ve sonuç almak mümkün değildi. İnsanları yeniden harekete geçirmek için dağılmayı giderecek bir zemin hazırlamalıydık. Nitekim direnişin çok zayıfladığı günlerde çağrılara rağmen direnişe katılmıyorlardı. İşte bu insanları biraraya getirmek, alt düzeyde de olsa bir zeminde buluşturmak gerekiyordu. Ancak ondan sonra politik hedeflere yönelebilmek mümkün olacaktı. Yenilginin alındığı ilk günden başlayarak herkese, "Bulunduğunuz yerde komün ilişkisine girin" dedik. Bu çabalar direniş için komünün önemli bir zemin olduğuna işarettir.

- Daha önce 35'te komünü yakalattırdığınızdan söz etmiştin, bir komün nasıl yakalanıyor?

- Birkaç defa komün açığa çıkarıldı. Baskı ve zorla komünleri lağvettirme, tehlikeli hale getirme politikası güdüldüğünden, zamanla kimilerinde geri çekilme gözlenmeye başlandı. Korkanlar komünden

uzaklaşıyor ve dökülmeler oluyordu. Bir defasında I. katta arkadaşlar komünle ilgili bir not yakalattı. İdare bu komünü "yakalayınca" yeniden oluşmasını önlemek için estirdiği terörün yanında hücrelerde yeni düzenleme yaptı. Bir başka "yakalama" olayı da ispiyonla oldu. I. kattaki Halef Çarpar 1982'de itiraf yapmaya gittiğinde katlarda komün olduğunu söylemiş. Bir kez daha katmerli işkence gördük. Bir "yakalanma" da idarenin komplosuyla oldu. Gerçi başarılı olamadılar, ama yine de o komployu anlatmamız yerinde olacak. Olay yine I. katta oldu. Okatın komün merkezi 2. hücreydi. İdare katta komün olabileceğinden kuşkulanmış ve "Kara" gardiyana komünü açığa çıkartma görevi vermiş. İspiyoncu olmadığından koğuşta olup biteni anlamaları olanaksız. Yani iş başa düşüyor. Kara, "Bizim eşyamız bitti. Acele biraz yiyecek gönderin" içerikli bir not yazıyor. 6. hücreye elden ele gönderilmek üzere, 1. hücreye sessizce veriyor ve "2. hücreye ilet" diyor. Komünün merkezini de 6. hücre sanıyorlar. 1. hücre notu askerin isteğine uygun olarak 2. hücreye veriyor. Elden ele güya 6. hücreye kadar gidecek. Eğer not 6'ya kadar giderse komün olduğu ortaya çıkmış olacak. Ayrıca daha kötüsü haberleşmenin ve notlaşmanın da devam ettiği anlaşılacak. 2'dekiler notu okuyor. Bir çarpıklık olduğunu hemen anlıyorlar. Eğer 1. hücrenin eşyaya ihtiyacı varsa neden kendilerinden değil de, 6'dan istiyor? Oynanan oyunun farkına varıyorlar. "Bu işte bir bit yeniği var, iyisi mi hiç sesimizi çıkarmayalım, notu da bir yere göndermeyelim" diyorlar. Çok geçmeden askerler geliyor, "Siz haberleşiyorsunuz, hapı yuttunuz, yarın görüşürüz" diyorlar. O günlerde 2. hücrede kalan genç bir arkadaş vardı. Herkesin korkusu işkence başladığında onun dayanamayıp komünü ele verebileceği yönündeymiş. Sabaha kadar kendisine ne olursa olsun komünü ortaya çıkarmaması gerektiği konusunda ajite çekiyorlar! Ve sabahleyin "cümbür cemaat!" gelip. Rızagilin hücresinin önüne gittiler. Notun hesabını sormaya başladılar. Ardından da işkence faslı. Özellikle genç arkadaşa yöneldiler. O da bir şey söylemedi. Bu defa ayaklarından tavana asıp, öyle dövmeye başladılar, ama o susmaya devam etti. İşkence bittikten sonra hücrelerde yeni bir düzenleme yaptılar. Dikkat çeken insanları toplayıp 1. katın 8-9-10. hücrelerine koydular. 7. hücreyi boş bırakıp bu üç hücrenin diğer hücrelerle bağlarını koparmaya çalıştılar.

"Diğer direnişler, 1981 direnişi ve yenilgisinden çıkarılan dersler üzerine yükseldi"

Esat Oktay: "Ölüm orucuna başlamışsın. Patron bu kez kesin ölmelisin."

Kemal Pir: "Hiç merak etme. 1981 Ölüm Orucu'ndan ders aldım, bu kez kesin öleceğim."

(14 Temmuz 1982)

- Konuşmamızın bu bölümünde teslimiyet döneminin aşılması üzerine kimi değerlendirmeler yaparak devam edelim. Yaşanan o koyu teslimiyete, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde sürüp giden tüm insanlık dışı uygulamalara rağmen soylu ve görkemli direnişlerin yaşandığı da bir gerçek. Ve tüm o direnişler sonucunda nispeten insani denilebilecek koşullara ulaşıldığı da işin bir başka boyutu. Direniş 33 Eylül'ünde kitlesel bir karakter kazandığına göre, Eylül patlamasına nasıl gelindi, Eylül direnişini hazırlayan koşullar nelerdi?

- Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde süreç, yenilgi almamızdan sonra iki yönlü işledi. Bir döneme kadar ağırlıklı yön daha çok düşman politikasının yaşama geçirilmesiydi. Koyu teslimiyet düşmanın daha fazla yol almasına ve politikalarının ağırlıklı olarak öne çıkmasına neden oldu. Düşman teslim almakla yetinmek istemiyordu. Amaç cezaevinin geneline ihaneti yaymaktı. Biz de önümüze toparlanmayı ve tekrar ayağa kalkışı koyduk. Süreç bu iki karşıt politikanın en acımasız, dişe diş çatışmasına tanık olacaktı. Düşman, yaşamın tüm ihtiyaçlarını genel amacı için kullanmaya yöneldi. Mutlak bir tecritlik yaratma amacıyla yola çıktığında, onu gerçekleştirmenin her biçimini bulup kullanmaya çalıştı. Örgütsel yapımızı dağıtmak için koğuşlar, hücreler, katlar arası tecritliğe yöneldi. Biz teslimiyeti genelde örgütsel yapının karşı-devrimci zor tarafından etkisizleştirildiği dönem olarak niteliyoruz.

Gerçekliğimiz Diyarbakır koşullarında teslimiyet tanımının içeriğini şöyle dolduruyordu: Teslimiyet ideolojik değil, salt pratik anlamda bir olguydu. Cezaevinin fiziksel statüsü ve yaşamı anlamında bir boyun eğiş vardı. Günlük yaşamı belirleyen düşmanın dayattığı kurallara uyulduğundan biz buna salt politik teslimiyet ya da geçici taktiksel teslimiyet durumu diyoruz. Eğer teslimiyet sürecinde her şey onların belirlediği tarzda giderse, varacağı nokta alçalmak, ihanet ve yok olmaktır. Bu dönemde

geçici bir süre de olsa örgütsel yapımızı koruyamadık. Pratikte örgütsel yapının işlememesi, cezaevinde düşmanın iradesinin konuştuğu anlamına gelir. Bunun ne demek olduğunu da uzun uzadıya anlattık. Her şey iç içe geçmiştir. Siyasi ve insani yönden bitiremediğinde örgütsel yapımızı da bitiremeyecektir. Örgütsel yapıyı dağıtamadıkça siyasi ve insani yönlerimiz ayakta kalacak, demektir. Bu bakımdan sınırsız, çok yönlü saldırıyordu. Siyasi ve insani yönden vurdukça, düşürdükçe, değerlere yönelik kuşatmayı daralttıkça örgütsel açıdan da bir daralma, kimilerinin aramızdan koparılması, dökülmesi ardından geliyordu.

- Yani şöyle söyleyebilir miyiz; Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecinde bahsettiğin o ikili karakter; örgütlü hareket ve örgütsüz kalma hep var. Yani bir örgütlü hareket tarzı var, ama kuşatılmış durumda. Bu yüzden de kitleler örgütsüz kalmış ve örgütle kitleler arasındaki bağ kopmuş. İlişki – ya da ilişkisizlik– tam olarak böyle mi gelişti?

- Evet, koğuşlar açısından böyle olduğunu söyleyebiliriz. Örgütsüzlük dönemin egemen yönü haline gelmişti. Zira ilişkinin kesilmesi örgütsel ağı tırpanlamıştı. Bu süreç 1981 Kasım'ına doğru son derece şiddetlendirildi, vahşet doruğa tırmandırıldı. İdare politikasını planlı-programlı adım adım yaşama geçirirken bizler de kendi aramızda sınırlı da olsa konuşup tartışabiliyor, durum değerlendirmesi yapıyorduk. Haberleşme ve durum değerlendirmesi yapma Hayri, Mazlum ve Kemal'in olduğu 4. katta tutsaklar arasında hep sürdü. Sürekli bir kafa yorma, arayış vardı. Bazı nitelikli ve sorumluluk duyan arkadaşlar diğer katlardaydı. Zaman zaman arkadaşlar onlarla yazışıyor, görüşlerini istiyor, kendi düşüncelerini aktarıyordu. Ama sürecin bütün ağırlığıyla aleyhimize işlediğini görüyorduk. Direnişi bıraktıktan sonra teslim olduğumuz noktanın çok daha gerilerine fırlatılmıştık. Düşman vurdukça vuruyor, savurdukça savuruyordu. Bizlerse hep geri çekiliyorduk. Öyle bir yere geldik ki, artık tam anlamıyla bir açmaza girmiştik.

- Bu durum tartışmalara nasıl yansıyor? Örneğin teslimiyet sürecinden önce direnişin kaderi hakkında aranızda tartışmalar olmuştu. Mazlum arkadaşla diğer arkadaşlar arasındaki tartışmalara değinmiştin. O azgın saldırılar döneminde nasıl tartışıyor, neler düşünüyordunuz?

- Sözünü ettiğim yoğun tartışmalar –4. katta on kişi kalıyorduk. Karasu'yu henüz 3. kata indirmemişlerdi– 1981 Kasım-Aralık'ına kadar sürdü. Notlaşma, konuşma olanaklarımız vardı. Sık sık tartışıyor ve

düşüncelerimizi birbirimize iletiyorduk. Teslimiyetin ilerleyen aylarında özellikle Mazlum direnişin, eylemli çıkışın erken bir tarihe alınmasını istiyordu. Düşmanın aldığı yol, yaklaşan tehlike onun rahatsızlığını, tahammülsüzlüğünü artırıyordu. Kemal ve Hayri, hepimiz bunun böyle gitmemesi gerektiğini, bir çıkış yapmanın zorunluluğunu düşünüyorduk.

Fakat düşman teslimiyeti vahşetle derinleştirip epey yol alınca, bir çıkış yapmamız adeta mucize gerektirir oldu. İçerde ve dışarıda her şey aleyhimize gelişiyordu. Cezaevinde yaşananlara baktığımızda, ne denli ağır bir çıkmazda olduğumuzu hemen görebiliyorduk. 1981-1982 koşullarında, faşist cuntanın cenderesinde Türkiye ve Kürdistan'da kamuoyu oluşturabilmek çok zordu. Yapacağımız yeni bir çıkışın, kamuoyu desteğinden yoksun kalacağı gün gibi açıktı. Bunun yanında mahkeme süreci de aleyhimize işletiliyordu. O günlerde aileler dahil tam bir yalnız bırakılmışlık içindeydik. Ayrıca dışarıda partinin, devrimcilerin bize yeterince sahip çıkabileceği bir durum da yoktu. Çıkmazı derinleştiren bir başka boyut da düşmanın fiziki tecritlik koşullarını sağlayacak elverişli olanaklara sahip olmasıydı. E Tipi cezaevinin mimari yapısı bu iş için uygun bir zemin hazırlıyordu. Yine yapılacak çıkışı güçleştiren en önemli faktörlerden birisi de kitlenin siyasi durumuydu. Binlerce insan var, ama önemli bir kesimi taraftar. Bu zor günlerde ancak bir siyasi kadronun, nitelikli militanların yapabileceği özveriyi bu insanlardan beklemek gerçekçi değildi. Bir diğer boyut, dışımızdaki siyasi hareketlerin yükselteceğimiz direnişe bir-iki istisna dışında kesinlikle destek vermeyeceği, hatta karşı çıkacağı gerçeğiydi.

Çünkü bunlarda teslimiyet içselleşmiş, onu düşünsel düzeyde de yaşıyorlardı. Dolayısıyla yeni bir eylem onların ilgi ve desteğinden uzak kalacaktı. Genel hatlarıyla üzerinde bulunduğumuz zemin buydu. Cezaevinde kitlemiz açısından baştaki durumun daha beteri yaşanmaya başlandı. Artık o terörün, vahşetin getirdiği panik ve tedirginlik insanlarda; "Ne oluyoruz?.. Bunlar hepimizi katletmek istiyor!" düşüncesini daha yakıcı biçimde geliştirdi! Yarının ne getireceği konusunda yaşanan belirsizlik, çıkmazı daha da derinleşiyordu. Her an ölümle yüz yüze kalınan bu zemin insanlarımızdaki çıkmazı derinleştirirken, onlara ulaşamaması ve olaylara örgütlü tarzda müdahale edemeyişimiz, örgütsüzlüğün doğurduğu ağır tahribat giderek bireyselleşme eğilimlerini güçlendiriyor, değerler erozyona uğruyordu. Bazılarında örgütlü yaşamın gerekleri ve

görevleri önce kayfiyet haline geliyor, sonra da o halkayı bütünüyle düşürüyordu.

- Gerçekten çok zor bir noktadasınız. O koşullarda yeni bir direniş yaratmak oldukça zor görünüyor. İstersen yeni eylemlilikler sürecine girmeden önce 1981 yenilgisinden çıkardığınız derslerden söz edelim.

- Somut durum hakkında birkaç şey daha eklemek gerekiyor. Devrimci otoritenin olmadığı, karşı devrimci otoritenin işlediği yerde haliyle düşüş, baş aşağı gidiş daha hızlı oluyor. Ayrıca fiziki yıpranmışlık da giderek artmış. Bir çoğumuz iradeyi bileyip vahşeti göğüsleme cesaretini gösteremiyoruz. Sinirsel gerginlik, karamsarlık gibi olumsuz faktörler de düşman lehine işliyor. Bir de, yeni bir çıkış yaptığında karşılaşacaklarının boyutunu görüyorsun. En korkuncu da yeni bir kalkışmanın yenilgiye uğramasının yaratacağı sonuçtu. Bu defa düşman teslimiyeti değil, açıktan ihaneti dayatacaktı. Bulunulan nokta ihanete göre daha kabul edilebilir bir konum. Teslimiyet ise zaten bir çıkmaz. O kadar zor bir dönemeçteyiz ki, adeta sırat köprüsünden geçiyoruz. Yeni bir kalkışma sonucunda ya ihanete düşeceksin ya da ipi göğüsleyeceksin. Direnişe kalkan insan, anlatmaya, çalıştığım o zor koşulları yenecek, ipi göğüsleyecek; bu gerçekten çok zordu. Ama olanaksız değildi. İnsan aklını, bilincini ve iradesini konuşturarak bu ateş çemberini yarabilirdi.

O, tartışma ve değerlendirmelerimiz sonucunda ipi göğüslemenin yolu netleşti: Düşman iradesini kırarak direnişi sürekli kılmak, ipi göğüslemek ancak ölümle mümkündü. Düşmanın eylemin ilerleyen günlerinde ölümlerin önüne geçmek için pazarlığa oturması söz konusu olmayacaktı. 1981 direnişinden belki de en özlü dersleri bu konularda çıkardık. Konuyu aramızda değerlendirdik, kafa yorduk. "Neden yenildik?" sorusunu irdeledik. Yanlışlarımızı görmek için sürecimizi ameliyat masasına yatırdık. O dönem bizler için en güçlü silah; ölüm orucuydu. Ölüm orucu silahının hedefini vurmadan, sonuç alınmadan kullanılması bir yerde silahın paslanmasını beraberinde getirmişti. Aynı silahı bir daha kullanacaksak yetkince kullanmalıydık, eski hatalar yinelenmemeliydi. Kişisel, örgütsel yetmezlik ve zaaflarımız daha iyi görüldü, düşman politikaları, niyeti, amaçları daha iyi kavrandı.

1981 direnişinden alınan bu büyük dersler olmasaydı, sonraki direnişler başarılamazdı. Direnişlerimiz 1981 deneyimi üzerinde yükselmiştir. Diğer hareketler gibi baştan boyun eğip teslimiyeti yaşasaydık

bugün Diyarbakır Askeri Cezaevi direnişleriyle değil, teslimiyeti ve ihaneti vb. anılacaktı. 1981 yenilgisiyle teslimiyetin ihanete götüreceği gerçeği yaşamda kanıtlandı. 1981'deki eksiklik ve yanlışlıklardan kaçınılmadan hiçbir direnişin başarıya ulaşamayacağını en çıplak biçimiyle gördük. Sonraki direnişler çıkarılan bu derslerle bütün olumsuzluklar düşünülerek planlandı. Çıkışın nasıl olacağı tartışmalarında Mazlum'a göre; "En büyük eksikliğimiz ölü vermemekti."

- ***Ama 1981 direnişinde bir ölü verdiniz, Ali Erek'i yitirdiniz.***

- Ali'nin ölümünü zamanında doğru tanımlamamıştık. 1981 direnişini ölümlerle donatsaydık kitlenin ayağa kalkabileceğini veya teslim olunsa bile belli bir düzeyde tutabileceğimizi söylüyorduk.

- ***"Eylem ölümlerle donatılırsa idare pazarlık yapabilir" diye mi düşünüyordunuz?***

- Şöyle düşünüyorduk: Eğer direniş tümden bitmez ve birkaç arkadaş sürdürse, ölüm orucu veya direnişte ölümler yaşansaydı, bu kitleyi mutlaka etkilerdi. Ki, kitle henüz teslimiyetin ağır tahribatını yaşamamıştı. Bu ölümler onları kendine getirmede, sorumlu davranmada, silkinmelerinde ateşleyici olurdu. Bu da idarenin dayattığı o havayı ve koşulları dağıtırdı. Hatta kitleyi toparlayıp ayağa da kaldırabilirdik. Kuşkusuz ki kitlenin tekrar ayağa kalkması, direnişi daha da yaygınlaştıracaktı. Belki yenilgi de söz konusu olmayacaktı. Veya düşman ateşkes yaptığında, en azından belli anlaşmalarla dizginlenecek, tam uyulmasa da bu denli fütursuz saldıramayacak; vahşilik bu derinlikte sergilenemeyecekti.

- ***Bu düşüncelere karşı olanlar var mıydı?***

- Hayır. "1981 direnişini bu şekilde bitirmekle iyi yaptık" diyen hiçbir arkadaşımız yoktu. Hatta tersi söz konusuydu. Yenilgi içimize oturdu. Kendimizi yiyip bitirdik, yerden yere vurduk, direnişi bıraktığımız için binpişman olduk. Doğrusu iyi de pişman ettirdiler!.. Yenilginin bir bedeli olduğunu ve ödeyeceğimizi biliyorduk. Ama teslimiyetteki vahşet direniş dönemindeki, yani hiçbir kurala uymadığımız dönemdeki vahşeti kat be kat aştı. Eğer işin başında bu noktaya gelinebileceğini kestirebilseydik, haliyle süreci farklı biçimlerde yaşardık. Gerçekten ölümü arar olduk. İçine düşülen durum, düşmanın her biri hançer gibi batan o söz ve hakaretleri, arkadaşlarımıza önümüzde yapılanlar, aylarca, yıllarca bunlara binlerce defa tanık olmak hepimiz için ölümden daha beterdi. Bazen bir günde defalarca öldük. Artık fiziki varlığımız fazla bir anlam ifade

etmiyordu. Değerlerinden soyutlanmış bir yaşam olabileceğini düşünmek mümkün mü? Bir insan için bunu varsaymak, hele bir devrimci için düşünebilmek hiç akıl kârı değil. Öyle bir varoluşun hiçbir değeri kalmaz. Bizler için de kalmamıştı. Doğal ki öyle bir yaşamdan kaçacaktık. Direniş arayışında olan arkadaşların "ölür müyüz, kalır mıyız" diye bir korkusu, hesabı yoktu. Artık o sorun aşılmıştı. Çünkü düşman yaşamınla seni vuruyordu. Yapılacak şey, artık o silahı elinden alıp onu vurmak, karşı silaha dönüştürmekti. İşte 1981'de en büyük eksiklik buradaydı, şimdi o aşılacaktı.

- 1981 eyleminden çıkardığınız bu sonuçlar sonraki hareket tarzınıza nasıl yansıyacak?

- Önümüzdeki süreçte direniş gerçekleşecek. Kısa süreli eylemlerin sonuç alıcı olmayacağı açıktı. En yetkin ve vurucu silah yine ölüm orucuydu. Onu kullanacaktık, ama hakkını vererek.

- Bunun diğer anlamı da bile bile ölüme gitmek oluyor, değil mi?

- Ölüm bir sonuçtur. Yaşamın bütün boyutlarıyla ihanet için dayatıldığı bir noktada başvurulmak zorunda kalınan ölüm orucu eyleminde ölüm bir sonuçtur. Amaç ölmek değil, amaç düşünülen hedeflere ihanet ve teslimiyeti püskürtme, insani ve siyasi kimliğe uygun bir yaşama ulaşmadır! Fakat seçilen eylemin özelliği yaşamın ortaya konulması olduğu için hedefe varmanın bedeli ölmek oluyor. Kuşkusuz bu, bilinçli ve politik bir eylemdir. Bu defaki eylem idareyi dize getirmeliydi. Artık iş eylemin ne zaman ve nasıl başlatılacağı konusuna gelmişti. O günlerde duruşmalar tüm hızıyla devam ediyordu. Yargılamadaki bu hız, "Bunlar çok kısa bir sürede mahkemeyi sonuçlandıracaklar" kanısını bizde oluşturdu.

Şu konu da açığa çıkmıştı: Düşman bize yazılı savunma yaptırmayacaktı. Bunu kabul edemezdik. En azından son savunmayı yapma düşüncesindeydik. Bu düşünce eylemimizin zamanlamasını da belirliyordu. Eylemi savunma öncesine denk getirip yazılı savunma hakkını almak amacındaydık. "Nasıl olsa öleceğiz, o halde yazılı-sözlü savunmalarla kürsüleri devrimin sesi yapalım. Karşı-devrimin bu kürsülerden zehir saçmasını engelleyelim. Ölmeden önce bu görevlerimizi yerine getirelim" düşüncesindeydik. Eylemin yapılacağı süreci biliyorduk, ama net bir tarih belirlememiştik.

- Bu, bir anlamda eylemi belirsizliğe erteleme sonucunu doğurmaz mı? Ne zaman başlayacağı bilinmeyen bir eylem, direnecek unsurları o beklenti içinde olumsuz etkilemez mi?

- Evet, ama mahkemenin hızla sürmesi, eylemin çok uzak olmadığını gösteriyordu. Ayrıca bu eyleme girecekler, ölüme yürüyecek insanlardı. Eylemin bir süre gecikmesinden fazla etkilenecek kimseler değildi. Dediğim gibi eyleme katılacakları için siyasi savunma yapma da önemli tarihsel bir görevdi. Artık önemli olan anı yakalamaktı. Düşüncelerimiz netleşmiş, ilgili arkadaşlara gerekli mesajlar gönderilmiş, hazırlıklara başlanmıştı. Bizim cephede bunlar olurken, düşman da planlar yapıyor, bizi daha bir kuşatıyordu. 4. katı iki gruba böldü, yarısını 3. kata indirdi. Bu dönemde itiraflar da artık gündemleştirilmişti. Bu politikalarını etkili kılmak için yeni manevralara, oyunlara başvurdu. Hayri ve birkaç arkadaşı tek tek alıp götürdüler. Biz onları televizyona çıkaracaklarını sandık. Yaşanan ani bir gelişmeydi. Hemen aramızda kısaca notlaştık ve aldığımız karar şu oldu: "Düşmanın bizi partiye halka karşı kirli amaçları için kullanmasına karşı direnilmelidir" kararını verdik. Yani o noktada düşman dayatsa ipler kopacak, direniş başlayacaktı. Ama böyle bir gelişme olmadı. Düşman esas vuruşu ihanet ettirmekle yapacaktı. Niyetini zamana yaymıştı.

- Onları niye götürmüşler, itiraf mı zorlamışlar?

- Yok başka bir komplo diyelim. Esat 1981'de 10 Kasım'ı anma programı hazırlıyor. Tabii haberimiz yok. Hayri, Kemal ve bir iki arkadaşı daha 35'ten alıp götürdüler. İdarede Hayri'nin eline "Güneş Dil Teorisi" ile ilgili bir metin vermişler. Bütün dillerin Türkçeden çıktığını anlatan saçma sapan ırkçı bir yazı!.. Okumasını söylemişler, Hayri okurken kasete almışlar, Kemal'e de gençliğe hitabeyi okutmuşlar. Daha sonra 10 Kasım günü ses cihazından Esat Oktay'ın anonsu duyuldu: "Önderlerinizin konuşmalarını dinleyin" dedikten sonra kasetlerdeki sesleri cezaevine dinlettirdi. Esat Oktay'ın yaptığı son derece bilinçli, haince bir işti.

Önderlerimizin kitle üzerinde etkinliği ve büyük bir saygınlıkları olduğunu biliyordu. Yenilginin üzerinden aylar geçmişti. Esat Oktay belki cezaevinde duymayanlar olabileceğini hesaplayıp hem onların sesinden bunu duyurmak, hem de önderlerimizi ne hale getirdiklerini gösterip bizleri vurmak, moral bozukluğu yaratmak, onlara olan bağlılığımızı çökertmek amacını taşıyordu. Nitekim her şeyin farkında olan bizler bile çok etkilendik. Bize çok ağır geldi, üzerimize ölüm sessizliği çöktü. Koğuşlarda yaşanan olumsuz etkilenim çok daha derinmiş.

Bu noktada Esat Oktay hedefini on ikiden vurdu diyebiliriz. Seslerin kaydedildiği gün geri geldiklerinde Hayri durumu bize aktardı. Ardından "bir nebze insanlığımız kalmıştı, onu da yitirdik" dedi. Direniş sürecinde değiliz. Birden karşılarına çıkarmışlar. Tavır koyamamışlar. Hayri durumun ağırlığı altında iki büklüm olmuştu, çok etkilenmiş, adeta yıkılmıştı. Kendisini tanıyıp bildiğimiz için, biraz da olsa üzerindeki ağır havayı dağıtmak amacıyla olayı fazla büyütmemesi gerektiğini söyledim. "Nasıl olsa teslim olmuşuz, kurallara uyduğumuz biliniyor" dedim.

- *Benzer durumlarla Mazlum arkadaş da yüz yüze kaldı mı?*

- Evet, bir süre sonra da Mazlum, Kemal ve bir-iki arkadaşı yine alıp götürmüşlerdi. Götürürken "kravatınız varsa takın" dediler. Kravat yoktu, olsa da kim takar? İçimize yine büyük bir korku ve kurt düştü: "Neyin nesiydi bu?" Daha çok televizyona çıkartıp teşhir etmek isteyeceklerini düşündük. Kararımız geçerliydi; kabul edilmemeli, direnilmeliydi. Aslında televizyona çıkarılma, teşhir edilme, partiye karşı kullanılma korkumuz o büyüklüğüyle hep sürdü. Arkadaşları tek tek götürüp Atatürk büstünün yanına dikmiş, fotoğraflarını çekmişler. Öğrendiğimizde korkumuz yine büyük oldu. İstedikleri gibi kullandıkları Günaydın, Tercüman, Hürriyet gibi bir gazetede yayınlatabilirler diye düşündük. Ama yapmadılar. Dediğimiz gibi bu yönlü vuruşlarını ihanet ve sonrasına göre planlamışlardı. Siyasi savunma yapıyor olmamız, onların bu çabalarını boşa çıkartabilir, teşhir silahı ters tepebilirdi... 1981 sonbaharında estirilen terör ve vahşetle itirafların ortamı da yaratıldı. Dayatılan ya ölüm, ya da ihanet. "Teslimiyet ihanete, direniş zafere götürür" sloganıyla tanımladığımız gerçeklik tümüyle yaşanıyordu. Artık ihanetin kapısı aralanmış, birkaç kişiye itiraf da yaptırılmıştı. Bu günlere aramızda haberleşme yine de sürüyordu. Mazlum ve Hayri; "Artık sessiz kalınamaz, bir şeyler yapmalıyız, hiç olmazsa mahkemelerde deşifre edelim" diyorlardı. Açıktan eylem ve direnişe geçilmese de, dışarı ulaştırmanın tek yolu olan mahkemelerde teşhir etme düşüncelerini ilettiler. Bedeli çok ağır da olsa zaman zaman uygulamalar teşhir edildi.

Karanlığı yırtan
Çağdaş Kawa Mazlum Doğan

"(...)

Kahramanlık, bir kişi ya da bir topluluk, bir halk, bir ulus, ya da tüm insanlık için büyük önem taşıyan bir eylemdir. Ulusun veya insanlığın ilerlemesinin çıkarına ilişkin bir görevi yerine getiren aktif bir insan eylemidir. Kahramanlığın nesnesi gerçekliğin kendisidir.

(...)

Kahramanlığın içeriği, ulusal tarihin somut koşullarıyla bağlantılıdır. Doğa güçlerine egemen olmak, yabancı saldırganları geri püskürtmek, toplumsal ve siyasal yaşamda, ya da kültürel alanda bir ilerleme uğruna savaş vermek. Bütün bunlar kişilerin kendilerini topluluğun amaç ve çıkarına adamalarını ve bunu en önde gelen kendi sorun ve ödevleri olarak benimsemelerini gerektirir.

(...)

Büyük çabaların, ulusal ilerlemeye hizmet eden uğraşların, yani genel amaçların tekil kişilerin eylemlerine dönüşmesi, yaşamdaki kahramanlığın özünü karekterize etmektir."

(Edebiyat Bilimi, 1. cilt. Genandly M. Pospelov'dan alınmıştır.)

"(...)

Kahramanı yaratan koşullardır. Kahraman olabilmek için kişide bir özellik olmalı. Ancak olaylarda da bir şeyler olmalı.

(...)

Kahraman yaşamında içgüdüsel araçlar ile çevresel varlığı öyle birleştirmiştir ki, onun çevresi üzerindeki etkisi, çevresinin onun üzerindeki etkisinden daha fazladır. O halde kahramanın çevresine hükmedip şekillendiren bir insan olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kahramanın da olaylara hükmedebilmesi için onları yaratan kurallara uyması gerekir.

(...)

Kahramanın izleyicileri önder ve devrimciler, hep aynı kaynaktan öğrendikleri, hemen hemen sezgisel olan aynı dili konuşurlar. Dinleyicisi onun ne demek istediğini ve bunun sözle değil eylemle ifade edilebileceğini bilir. Kahramanın insanlar üzerindeki egemen gücü buradan doğar.

(...)
Bir kahraman haklı çıktığını görmeden belki ölebilir, ancak eminiz ki öğretisi devam edecektir. O kendini yaşatacak şeyler için savaşır. Bu günüyse; gelecekten başka ne yaratabilir?"

(Ölen Bir Kültür Üzerine. Chiristopher Cawdwell)

- Bu bölümde Mazlum Doğan arkadaşın teslimiyet koşullarını yırtıp geçmek için gerçekleştirdiği devrimci eylemi üzerine söyleşelim. Onun kendisini feda etmesinin nedenleri ve sonuçları konusunda bizleri aydınlatır mısın?

- Yalnız Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde değil, halk ve parti tarihimizde yer alan en görkemli eylemlerden biri de Mazlum'un eylemidir. Son düzenlemeyle Mazlum'u 4. katın 9. hücresine koymuşlardı. E Tipi cezaevlerinde, müşahade kısımlarında bulunan hücreler bloğun arka tarafıdır. Üst katın tuvalet kısmı basıktır, tavan eğilimlidir. Tuvalete girilince kafa tavana değer. Mazlum'un kaldığı 9. hücre böyleydi. "Bizi teslimiyetten kurtaracak bir mucize gerek" diyerek ne derece vahim olduğunu tanımlamıştık. İçinde bulunulan zor durumdan kurtulmak için keskin irade ve yaratıcılığın konuşturulmasından başka yol yoktu. Bir defa belirleme, "yaşamlarımızı ve bedenlerimizi bize karşı kullanılan silah olmaktan çıkarıp düşmana karşı kullanmak" olunca, o silahı nasıl kullanacağın konusunda yaratıcılığını geliştirirsin.

Ellerinde iki ateş gülesi tutuyorsun. Birinde ölüm, diğerinde ihanet. Ve bir yol ayrımındasın. Ellerindeki ateş parçalarının ne kadar yakıcı bir silah olduğunu benliğinde hissediyorsun. Öyle bir silah ki hangisini kullanırsan kullan yöneldiği alanda, vuracağı hedefte büyük gedikler açacak. Ölüm seçeneğini düşmanın üzerine fırlatırsan darbe alan, yitiren o oluyor. Ama ihanet seçeneğini haklılığının, dava arkadaşlarının üzerine fırlatırsan devrim safında gedik açıyorsun. Aynı zamanda yaşayan bir ölü olarak sen de bitiyorsun. Yani birinde ölen, ama hep yaşayacak, yaşatacak olan bir seçeneksin. Diğerinde ise yaşayan, ama ihanete adım attığın andan sonra gerçek anlamda ölen biri olacaksın. Özcesi ya "yaşayarak" ölümü seçecektin, ya da ölerek yaşamı. Artık her şey sana kalmış. Ölçüp biçiyorsun, iradeni ve bilincini, dayanma gücünü tartıyorsun. O günlerde bizde ilginç bir ruh hali vardı. Ölüm duygusunu aşmıştık.

- Yani şöyle mi: "Ölümü gerçek boyutlarıyla yaşayacağız! Her gün yüzlerce kez öleceğimize, bir defa öleceğiz, ama tam anlamıyla ölümü yaşayacağız." Bunun gibi bir duygu mu?

- Hayır o anlamda değil. Yaşamak isteme gibi bir duygu yok. Çünkü içinde bulunduğun koşullar ölümden bin beter, ölümü bir kenara atmışsın. Ama nasıl öleceksin? Yani o noktada ölmeyi başaramazsan, iraden yarı yolda bırakırsa karşılaşacağın sonuç seni korkutuyor, ürkütüyor. Ölüme yenildiğin yere ihanet pusu kurmuş, seni yutmak için bekliyor. İlk günlerde "teslimiyet-ihanet" ayrımını tam açığa kavuşturamamıştık. Zamanla daha iyi anlaşıldı, ayırdına varıldı. Eğer teslim olmak ihanetle özdeşse, ihanet etmiş bir insana düşman niçin vahşeti en üst boyutuyla yaşatıyor, uğraşıyordu? Eğer bizim için her şey bitmişse neden tam bir yok etme çabası içindelerdi? Demek ki bizde henüz bitiremedikleri bir şey var, "o şey" her neyse düşman onu ortadan kaldırmak için bu denli acımasız yöneliyor. Bunu ayırt edince bulunduğumuz bu en geri yerde durmak, ondan daha ötesine gitmemek kendini dayatmıştı. O noktada diretecektik, en azından orada duracaktık, ihanete gitmemek için elimizden gelen her şeyi yapacaktık. Yaşanmayınca kavramların gerçek içeriği ve yapılan bazı zorunlu tercihler kolay kolay anlaşılmaz. İhanete gitmektense, teslimiyeti bir noktada durdurmak bazen bir tercih olarak –hem de yakıcı bir tercih– insanın karşısına çıkabiliyor. Teslimiyet noktasında durmak, halka, partiye ve sosyalist değerlere daha fazla zarar vermemeyi, ihanet zehrini topluma taşırmamayı önüne koyuyorsun.

- Eğer karşındaki yaşamını sana karşı bir silah olarak kullanıyorsa, o silahı elinden alma girişimine izin vermeyecektir. Kişinin ölümü seçerek ona darbe vurması koşullarını ortadan kaldırmak için elinden gelen her şeyi yapacaktır? Yanılıyor muyum?

- Hayır, ellerinden gelse tutsakların tümünü katledecekler. Onlara kalsa hiçbirimizin soluk almasına bile izin vermezler. O sana sunduğu ölüm biçimini adım adım yaşama geçirirken, amacı dışında cezaevinde ölüm olayları istemez. Bu yüzden de tutukluların kendi yaşamına son vermesinin koşullarını ortadan kaldırmaya yöneldiler. Koğuş ve hücrelerde bu amaç için kullanılabilecek her şeyi topladılar. Bulundurulmasını yasakladılar. Yaşıyorsan onun avuçlarında olacak, amaçlarına hizmet edeceksin, öleceksen yine öyle. Siyasi imhaya gitmek için öldürmek gerekiyorsa kendisi öldürmeliydi. Nitekim bu amaç için çok sayıda insan katledildi.

"Eğer öldürmeyeceğimizi sanıyorsanız aldanıyorsunuz. Bakın, nasıl öldürüyoruz!.." diyerek onlarca insanı öldürüp kitleyi yıldırma aracı olarak kullandı. Onlar istemedikçe ve yapmadıkça ölemezsin!.. Ama insanın iradesinin, yaratıcılığının elinden hiçbir şey kurtulamaz. İrade ve bilincinle kendi yaşamına son verdiğin zaman, ölümün onun için kullanılmaz olacak. Amacına zarar verecek. Öyleyse düşmanın izni dışında isteğin ve bilincinle gerçekleştireceğin ölüm yasaktır!.. Çünkü biçimi ne olursa olsun, insanların kendi yaşamlarına son vermesi, onlar üzerinde vahşet ve ihanetin uygulanmasını olanaksızlaştırır. Yani Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde insan sağken yapamadığını ölümle yapabilir! Teslimiyetin kurallarını yerle bir edebilir! Bu da gerçek anlamda soylu bir başkaldırıdır.

- Evet anlıyorum. Biraz önce 4. hücrelerinin tuvalet kısmının basık, tavanın eğilimli olduğunu söyledin. Mazlum arkadaşın eylemiyle bir ilişkisi mi vardı?

- Evet ölmek, yaşamını bir mermi gibi namluya sürüp düşmanı vurmak istiyorsun. Ama kendini ortadan kaldırmana yarayacak araçları bulamıyorsun. Ölümü isteyenler var, ama bu konuda da kuşatılmışsın. Bir ara hastalara ilaç veriliyordu. Kimisi ilaçları biriktiriyor, sonra hepsini birden içerek ölüme gitmenin aracı olarak kullanıyordu. Bir bakıyorsun tutuklu gardiyanı çağırıyor, yanındaki arkadaşının ölüm girişiminde bulunduğunu söylüyordu. Bazen günde üç-dört kişi birden ölüm girişimine bulunuyordu. İlaç içiyor, bileğini kesiyor, kendini asıyor ya da kafasını duvara, kalorifere, demir parmaklığa vurarak ölmeye kalkışıyor.

- Hep ölüm girişimi ya da "ölüme kalkışma" diyorsun. Niçin intihar sözcüğünü hiç kullanmıyorsun?

- "İntihar"ı kullanmıyorum. Çünkü gerçekliğimizin karşılığı değil. Bazı istisnalar dışında, girişimlerin hepsi düşmanı protesto etmeye yönelik, siyasi içerikli eylemlerdi. Cehennemi bir ortam. İnsanların üzerine ateş yağıyor. Süreç ağırlaşarak tutsakların aleyhine işliyor. Örgütlü eylem gelişmediği için insanlar bireysel isyanlarını, protestosunu canına kıyarak göstermeye başlıyordu. Ancak düşman iradesi dışında ölüm istemediği için kendini öldürmeye kalkışanlara müdahale ediyor, hastaneye kaldırıyordu. Geçen her gün sürece müdahale etmeyi en yakıcı biçimiyle dayatıyordu. Bunu durdurmak gerekir, ama nasıl?

- Yazışmalarınızda işin bu boyutunu da ele alıyor muydunuz?

- Artık o günlerde yazışmalar çok sınırlanmıştı. Olanaklar giderek daralmış, kuşatma alabildiğine derinleşmişti. Çok acil, istisnalar dışında diğer katlarla haberleşme ve notlaşma yapılmıyordu. Artık bir noktadan sonra birbirimize yazıp söyleyecek bir şey de kalmamıştı. Her şey açık ve net. Ne yapılması gerekiyorsa, bir an önce onun yaşama geçirilmesi dışında yapacağımız başka hiçbir şey yoktu. Ölüm orucunun başlaması bekleniyordu. Ama günler ve olaylar öyle hızlı ve farklı gelişti ki, eylemi başlatma, direnişe geçme tasarımız patikte düşündüğümüz gibi işlemedi. Düşman, teslimiyetten ihanete gidiş sürecini alabildiğine hızlandırdı. İstediği sonuca bir an önce ulaşmak için bütün pervasızlığıyla sürece asıldı. Artık beklemeye tahammül kalmamıştı. Acilen bir şeyler yapıp ihanet sürecinin önüne set çekmek gerekiyordu. Kitlesel eylem yapmanın koşulları ortadan kalkmıştı, bununla uğraşmak boş bir çaba olurdu, gerçekçi olmak zorundaydık. Düşman moral üstünlüğü ele geçirmişken kitleyi eyleme sokmak mümkün değildi. Kitlesel eylemin ve önünün açılmasını sağlamadan böyle bir işe kalkışmak hayalcilik, eylemsizlik olurdu. Kitleye eyleme kalkışacak güvenin ve cesaretin yeniden verilmesi gerekiyordu. Korku, panik ve yılgınlıkla temellenen düşüncedeki kuşatılmışlık, dumura uğratılmışlık kırılmalıydı. Her şey hızlandırılmış ve şiddetlendirilmiş biçimiyle daha da yoğunlaşarak geçerken ve itiraflar dayatılıp mahkemelere taşmışken bu baş aşağı gidişe ilk müdahale Mazlum'un eylemiyle oldu.

- İstersen eylemi anlatmadan önce Mazlum arkadaş hakkında biraz bilgilenelim. Kimdir? Nasıl yaşamıştır? Sizin için önemi nedir? Size katkısı nedir?

- Mazlum gibi arkadaşları anlatmak, yaşamlarını ortaya koymak, nasıl insanlar olduklarını bilinir kılmak, bir yerde PKK tarihini, Kürdistan devrimini anlamakla özdeştir. Onların mücadeleci kişilikleri bir yerde parti kimliğinin ve devrim çizgimizin, halk değerlerimizin yansımasıdır. Özünde Mazlumlar kendilerini aşan, parti ve ülkeyle bütünleşen, dünya devrimci değerleriyle donanan, onun birer parçası haline gelen insanlardır. Mazlum yoldaş Kürdistan halkını çağa taşıyan, ulusal bağımsızlık ve özgürlük mücadelesinde partimizin yürüttüğü direnişin başında yer almış, dost-düşman tarafından bilinen ödünsüz savaşımıyla tarihi kişiliğini kanıtlamıştır. Mazlum halkın bağrından çıkmış, onun engin değerlerini sağlam ve tutarlı sosyalist kişiliğinde birleştirmiştir. Onun kişisel özellikleri, kısa fakat zengin yaşamı ve mücadeleye katkısı Kürdistan

ulusal kurtuluş savaşçılarına ve bütün devrimcilere yol gösterebilecek güçtedir. Devrim yolunda partimizin gerçek kimliğini bulması, savaşçı nitelikle kendini donatması Mazlumlarla açıklamasını bulur. Eğer partimizin karakterini ve Kürdistan'da vardığımız aşamalarla birlikle ortaya koyabilirsek, Mazlumlar ancak o zaman gerçek ifadesini bulur. Bu bakımdan kendilerini anlatmak gerçekten çok zor. Zorluk onların çapının büyüklüğünden ileri geliyor. O büyüklüğü yakalamak ve o ölçülerde koyabilmekte zorlanıyoruz. Onlara çok şey borçluyuz. Onlara borçlu olmak ise parti çizgisine, devrime ve halka borçlu olmaktır. Bugünlerin mayası oldular, en sağlam biçimde temel attılar. Büyük bir temsil ve çabayla ancak onlara layık olunabilir. Onları halka kavratamamak, ulaştıramamak, halkın en soylu, en güçlü, en iyi değerlerini görme, gösterme görevini yerine getirmemekle eş anlamlıdır. Halk onlara baktığında aynaya bakar gibi kendisini görür, kendisini bulur, en olumlu değerlerinin bu kişiliklerde yansıdığını öğrenir.

- Dışarıdaki yaşamından da kimi kesitler verebilir miyiz? Onu merkez komitesine değin yükselten süreç nasıl işledi?

- Mazlum hareketin çekirdek kadrolarındandır. İlk grup aşamasında aktif görevler alan, partimizin kurucularındandı. Ankara'da, Hacettepe Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nde okuyordu. 1975'lerde Başkan Apo'yla tanışarak mücadelede yerini aldı. İdeolojik grup aşamasında kendisini yetkince eğitti. Sosyalist teoriyle donattı. Grup faaliyetlerini Kürdistan'a taşıran ilk çekirdek öncü kadroların da içindeydi. Nerede faaliyet yürüttüyse güçlü oluşumlar yarattı, örgütleyip harekete geçirdi. Örgütçü yönüyle de büyük bir yetenekti. İdeolojik-politik-pratik gelişkinliği, katışıksız devrimci kişiliği, çalışkanlığı onu hakettiği konuma getirdi.

- Parti içerisindeki esas görevi neydi?

- 1978'de Fis köyünde partinin kurulduğu I. Kongre'ye katılmış, merkez komitesi üyeliğine seçilmiş, daha sonra da merkez yayın organının çıkarılmasını üstlenmişti. Bunun hazırlık çalışmalarını yürütürken yakalandı. Polis sorgusunda hiçbir şey kabul etmedi, gerçek kimliği açığa çıkmadı. Sıradan biri konumunda cezaevine düştü. Yenilgiden önceki dönemde partinin cezaevi örgütlenmesinde merkezi konumda yerini aldı. Koğuşlarda kaldığı sürede kitlenin eğitiminde birikim ve deneyimlerini partinin hizmetine sundu. Ayrıca teorik, siyasi birikimini kısmen de olsa

kaleme alarak dışarı, partiye gönderdi. Mazlum'un en belirgin ve temel özelliği bilime olan aşkıdır. Mükemmel bir araştırmacıydı. Çalışmalarında müthiş bir istek ve doymazlık içindeydi. Tam bir kitap kurduydu, partimizin ve halkımızın en büyük beyinlerinden biriydi. Devrimci teoriyi kavradıkça, şahsında somutlaştırmasını bilirdi. O söylemde başka, yaşamda başka biri değildi. Yaşamında ve mücadelede son derece tutarlı ve ilkeliydi. Kalemi de oldukça güçlüydü. Derinlemesine teorik soyutlamalar yapabilen, onu en bilgisiz insanlara bile kavratacak açıklığa ve yalınlığa ulaştırabilendi. Devrimci mücadeleyi yürütmek için en küçük bir olanaktan yararlanmasını bilir, devrime sunardı. Mazlum diğer yönleriyle olduğu kadar örgüt ve disiplin konularındaki ilkeli tutumuyla da hep anımsanacak bir önderdir. O en zor koşullarda dahi örgüte bağlı, disipline edilmiş bir yaşam tarzını büyük bir ustalıkla yürütebilendi. Arkadaşlık ve yoldaşlık ilişkilerinde de candan ve içtendi. Alçak gönüllüydü. Konumunu hiçbir zaman kadrolara ve kitleye karşı kullanmadı. Yaşamıyla, düşünceleriyle büyük bir yol gösterici, öğretmendi. Partinin ve halkın çıkarları söz konusuysa keskin irade gücünü kullanarak, hiç beklemeden müdahale ederdi.

- *Biraz da cezaevi yaşamından söz eder misiniz?*

- Belirttiğim özelliklerin tümü onun soluk aldığı her yerde yaşam bulmuştu. Mazlum'da mücadeleye katkı açısından içeri, dışarı ayrımı yoktu. Bir devrimci bulunduğu her alanda devrimci yaşam tarzını sürdürmelidir. Mazlum'un cezaevi yaşantısına tanık olanlar onun ne kadar içten, kararlı, disiplinli ve fedakar davrandığını görmüşlerdir. O, partimizin yetkin bir temsilcisi olduğundan düşmanın hedefiydi. Düşman eğer bu kişilikleri teslim alabilir ve ihanete sürükleyebilirse epey yol alacağının bilincindeydi. Mazlum da düşman açısından ilk önce düşürülmesi gerekenlerden biriydi.

- *Şahadete ulaştığında kaç yaşındaydı?*

- 1955 doğumluydu. Bekardı. Elazığ'ın Karakoçan ilçesindendi. Çok genç yaşta aramızdan ayrıldı. O kısa yıllara dopdolu ve canlı, oldukça hareketli bir yaşamı sığdırma becerisini gösterendi. Mazlum, uyuşuk, durgun Kürdistan'ı sarsan bir fırtınaydı.

- *Onunla senin aranda geçen hiç unutamadığın anılar var mı?*

- İçerde ve dışarıda birlikteliğimiz oldu. Güleç, neşeli biriydi. İnsanlara tepeden bakmaz, bürokratik ilişkilerden nefret ederdi. İlgisini, za-

manını, sevgisini eşit ve hakça dağıtırdı. Hoş sohbetti. Arkadaşlar onun yanında kendilerini rahat hissederdi. Büyük çözümleyici yeteneğiyle partinin, arkadaşların sorunlarıyla ilgilenirdi. Güçlü kişiliğinin yarattığı doğal bir saygınlığı vardı. Parti dışındaki unsurlar açısından da öyle. Vahşetin coplu, kalaslı ağır ortamına rağmen bizi en fazla neşelendiren, espri yapan, havayı dağıtan, güldüren yine o olurdu. Gerek Eylül öncesi, gerekse direniş ve teslimiyet dönemi olsun, arkadaşların onunla ilgili zengin anıları vardır. Hepsini anlatamayız. Ben de en kalıcı, iz bırakan bir anımı anlatayım: Onunla son karşılaşmam bir ziyaret gününde oldu. Şahadetinden iki gün önceydi. O gün ziyaretten geliyordu. Arkasından da bir gardiyan sürekli iteliyor, çabuk yürümesini söylüyordu. Hücremin önünden geçerken göz göze geldik. Hızlı yürüdüğü için bakışma anı çok kısa oldu. Bana baktı, ama daha önce hiç öyle baktığını görmemiştim.

- *Nasıl bir bakıştı o, veda bakışı gibi mi?*

- Tarifi mümkün değil, içinde her şey vardı. Bakışında daha önce hiç görmediğim çok derin bir anlam yüklüydü. Yüzüne gölge düşmüştü. Bir ananın yavrularından, canından, ciğerinden koparılmasına benzer bir çığlık taşıyordu gözlerinde. Öylesine mahsun, öylesine mazlum bir bakış. Bir daha göremeyeceğini son derece sevdiği insanlardan koparılacağını bilme. Ama bunun doğurduğu üzüntüyü bağırıp haykıramama. Yoldaşlarıyla son bir defa kucaklaşamama duygularının ağırlığını taşıma. Her şey o bir anlık bakışa yüklenmişti. Mazlum'un hali beni müthiş etkiledi. Sarstı. Ve o iki gün içinde de gözümün önünde hep yüreğimi delip geçen bakışı vardı. İtiraf etmeliyim ki, yüreğimdeki o yara hiç kapanmadı. Ömrüm boyunca da kapanmayacak. Tabii o zaman bakışın anlamını çözememiştim. Daha çok şuna yoruyordum: Bize yapılanlara, katlandığımız koşullara tanık olması onu üzüyor, kahrediyor. Bu ateş çemberinde, bu cehennemde halkın seçkin evlatlarının bu kadar çok acıyla yüz yüze gelmesi, giderek ihanetin dayatılması, gelinen nokta tabii ki, hepimize şu veya bu ölçüde sorumluluk yüklüyor. Mazlum'un bu kahreden teslimiyetten daha çok sorumluluk duyması bir önder olarak normaldi. Mazlum'un bakışını daha çok duyduğu üzüntüye yorumlayıp fazla derinine inmemiş, ardında yatan hüzünlü gerçeği görmemiştim. Çünkü o tartışmalar boyunca Mazlum özgün bir eylem geliştireceği konusunda hiç kimseye, hiçbir bilgi vermemişti. Yerleşim bakımından da benimle yazışma olanağı daha fazlaydı. O, 9. hücrede, ben 7'deydim.

Bilgi vermek isterse, not yazıp atabilirdi. Karasu'ya ulaşması da mümkündü, bir altındaki hücrede kalıyordu.

- Acaba Mazlum arkadaş size niçin hiç bilgi vermedi? Kendisini caydıracağınızı düşünmüş olabilir mi?

- Öyle sanıyorum. Çünkü arkadaşların neyi savunduğunu, nasıl bir eylem düşünüldüğünü biliyordu. Arkadaşların, özellikle Hayri ve Kemal'in onun tek başına ölüme gitmesine razı olmayacaklarını da görüyordu. Mazlum ile Hayri arasında müthiş bir bağlılık, sevgi, saygı vardı. İş ölüm noktasına gelince; Hayri'nin, Kemal'in onu yalnız bırakmayacağını düşünmüştür. Onu bu eyleme götüren esas neden şuydu: Acil olarak mutlaka bir şeyler yapıp düşmanın saflarda açtığı gedikler kapatılmalıydı. Artık beklemeye tahammülü kalmamıştı. Bu tehlikeli gidiş nasıl durdurulacak? Bu belirgin değil, tam bir çıkışsızlık; mucizeden kastettiğim buydu. Mazlum ölümle çıkışa giden yolun kapısını aralayacağını düşünüyor, kendisini böyle bir görevi yerine getirmekten alıkoyacak her olasılığı ortadan kaldırmak için susuyor ve kimseye bilgi vermiyor.

- Onun bir hazırlık içinde olduğunu hiç mi anlamadınız?

- Biz hiçbir şey anlamadık, ama Karasu'yla aralarında bazı ip uçları verecek konuşmalar olmuş. Hücre duvarlarına idarenin yazı yazdırdığını söylemiştik. Bu bizim için çok ağır bir durumdu. Yazı yazmayla ilgili olarak Karasu, Mazlum'a "Sonunda bize bunu da yaptırdılar. Ne olacak bu halimiz?" deyince, O da, "Herhalde bundan daha kötü bir durum olmaz" diye yanıtlamış. Yazı yazma işi onun için bardağı taşıran son damla olmuştu. Karasu, Mazlum için yazı yazmanın düşülebilecek son sınır olduğunu görmüştü. Mazlum daha kötü bir durum düşünemiyordu. Bu yazıdan sonra eylemi düşündüğü anlaşılıyor. Bir süre sonra Karasu ve Mazlum arasında fısıltılı bir konuşma oluyor. Artık iyice tahammülsüzleştiğini belli eden bir sesle, "Bu böyle gitmez, bir şeyler yapmak gerekir, bir şeyler düşünüyorum" diyor. Karasu da, ölümü kastederek, "Ben de" yanıtını veriyor. Ama Mazlum, "Sen benim ne düşündüğümü nereden biliyorsun?" diyerek eylemini doğrulayacak bir şey söylemiyor. Yine eylemin dört-beş gün öncesinde Karasu, Mazlum'un hücresinden bazı sesler geldiğini duyuyor. İki gece akşam yemeklerinden hemen sonra, peş peşe sert bir şeyin duvara çarpan madeni sesi geliyor. Karasu ikinci gece Mazlum'a "Ne yapıyorsun?" diye soruyor. "Bir şey yok", yanıtını alınca bir daha sormuyor. Eğer o zaman bu verileri yan yana ge-

tirip üzerinde düşünebilmiş olsaydık Mazlum'un eylem hazırlığı içinde olduğunu anlayabilirdik. Direnişin önünü açmak için artık bedenlerin ortaya sürülmesi zorunluluğundan hareketle Mazlum ne zaman ve nasıl öleceğini de belirliyor. Eylemi 21 Mart Newroz'a denk getirdi. Önceden bir hazırlığa giriştiği anlaşılıyor. Hücre duvarına yerleştirilmiş bir su vanası var, vananın yerden yüksekliği sanırım 1.50-1.60 m civarında. Bir insanın bu yükseklikten kendini asması olanaksız görünse de mazlum olanaksızı başarıyor.

- *Mazlum arkadaşın boyu ne kadardı?*

- 1.70 civarında. Boyu vananın yerden yüksekliğinden daha uzun. Böyle bir yerden kendini asması gerçekten çok zor. Ne yaparsa yapsın ayakları yere değer. Eylemi başarmak için çok önceden defalarca deney yapması, üzerinde çalışması, ölümün bu zor biçimini sonuç alacak şekilde hazırlanması gerekiyor. Ayrıca eylemini gündüz gözüyle başarıyla sonuçlandırabilmesi de çok zor. Hücreler tek bir saniye boşluk bırakılmadan denetim altında. Geriye gece yapma olasılığı kalıyor. Kat kapıları kapandığında, herkes yattığında ses çıkarmadan olayı gerçekleştirmek için kim bilir kaç defa deneme yaptı, ölçüp biçti?.. Eylemden sonra hücrelerimizdeki vanalara bakıp Mazlum'un kendisini nasıl asmış olabileceğine anlamaya çalıştık. Normalde o işi gerçekleştirebilmek mümkün değil. Ayaklarını dizlerinden bükeceksin. Hangi biçimi seçersen seç, kendinden geçtiğin anda ya da kaslar gevşediğinde yine ayakların yere değer. Özel önlemler almadan eylem olanaksız görünüyor.

- *Yani her halükarda kendisini asacak bir zemin yok, ama bu müthiş iradeyi gösterebiliyor.*

- Evet, büyük zorlukların çekileceği bir gerçek. Ölme noktasına gelinceye kadar diyelim en az iki-üç dakika asılı kalacaksın. Ki böyle bir durumda daha uzun zaman gerekir. Çünkü vücudun bütün ağırlığını kullanarak kendini asma olanağın yok. Ölebilmek için en az dört-beş dakikaya ihtiyaç duyulur. Ayrıca bir de sorunun iradi, fiziki yönü var. Öyle bir an gelebilir ki iradene hakim olamazsın, ayakların yere, sağa sola değer, sana yaşamın kapısını yeniden aralar, ötesi kendinden geçtiğin bir anda gürültü çıkar, duyan olur, engeller. Mazlum'un olayı en ince ayrıntılarına kadar düşündüğü, üzerinde epey kafa yorup uğraştığı hemen anlaşılıyor. Öyle bir hazırlanmış ki, bilincini yitireceği noktada bile altındaki Karasu'ya, bize en küçük bir tıkırtının ulaşmamasını da

amaçlamış. Nitekim, o gece ne biz, ne alttakiler onun hücresinden en küçük bir tıkırtı işitmedik. Geceleri koğuşta tam bir ölüm sessizliği olurdu. Gündüz olsa, marş sesleri, kızılca kıyamet kopar, ama gece bir toplu iğne yere düşse işitilirdi. Mazlum'un hazırlıkları bize şunu gösteriyor; eylemi kesinlikle yarım kalmamalı, mutlaka başarıya ulaşmalı. Bu kararlılıkla her şeyi 21 Mart'ı 22 Mart'a bağlayan gece sonuçlandıracak biçimde hazırlamış.

- *Gerçekten müthiş bir irade.*

- 22 Mart sabahında kat kapıları açıldı, çorba geldi. Sürmeli Çelik'i çıkardılar. Sürmeli çorba dağıtarak beni geçti. Mazlum'un hücresinin önüne gitti. Onu göremedi, biraz bekledi, sonra, "Mazlum abi, çorba almıyor musun?" diye seslendi. Yok. Yanıt vermiyor. Arkada, tuvalet kısmında olduğunu, kendisini işitmediğini düşünmüş olmalı ki sürmeli bir-iki defa daha seslendi. Yine yanıt alamadı. Gardiyan geldi, birkaç defa da o bağırdı. Ses yok. Biz de artık durumda bir gariplik olduğunu anlamaya başladık. Koğuşta iç titreten, yürek burkan bir tedirginlik havası oluştu, içimize kurt düştü.

Hayri hücresinden seslendi: "Keko. Keko. Niye ses vermiyorsun Keko?.." (Mazlum'a "Keko" derdik) Ben artık Mazlum'un yaşamda olmadığını anladım. Hayri'ye "Boşuna bağırıyorsun, Mazlum artık yok!.." dedim. Koğuştakiler onun şehit düştüğünü düşünmeye başladı. Yine de yaşıyor olabileceği konusunda bir umut vardı. Örneğin ağır hasta olabilir, tuvalete giderken baygınlık geçirip oraya düşebilir. Yani artık arkadaşlar böyle küçük umutlara sığınıyorlardı.

- *Yemek dağıtılan yerden bakıldığı zaman tuvalet kısmını görebilmek mümkün değil miydi?*

- Yok. Kendisi arka tarafta, hücre kapısı da kapalı.

- *Peki, Sürmeli arkadaş kapı açıldığında bakamadı mı?*

- Bakamadı. Gardiyanlar bir şeyler olduğunu anlayınca Sürmeli'yi hemen hücresine koydular. Koridorlarda sadece gardiyanlar kaldı. Biri gidip biri geliyor. Mazlum'un hücresinden içeri bakıyordu. Bir taraftan idarenin hay huyu sürüp giderken, bir taraftan bizler tanımsız endişe ve üzüntüler içinde olup biteni izlerken, diğer taraftan da Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde kurulu çark sektirilmeden döndürülmeye çalışılıyordu. Koğuşun "eğitim" saati gelmişti. Gardiyan "eğitim düzeni"ne geçip marşa başlamamızı istedi. Eğitim düzenine geçtik, marşa başladık. O

anı yaşayan biri olarak anlatabilmek çok zor. Mücadelemizin müthiş zorlu tarihi bir dönemecinde bir önderimiz kendini feda etmiş. Önünde selama durulması, kendi marşlarımız ve sloganlarımızla uğurlanması gereken biri. Göğü yırtan silah seslerimiz arasında yolcu etmemiz gereken halkın büyük bir değeri. Bir insanın, halkının ve dava arkadaşlarının kurtuluşu için yaşamına son verdiği görkemli bir olay var, ama şehidimizi devrimci tarzda yolcu etmek olanağından yoksunuz. Tersine düşmanın ırkçı marşlarını söylüyoruz!..

- *Evet, sırf bu bile yaşanan teslimiyetin ne kadar büyük bir pranga olduğunu en çıplak haliyle gösteriyor.*

- Onu kaybetmenin üzüntüsü yanında, bir de böyle uğurlamanın kahrediciliğini yaşıyoruz. Bu ölümün ağırlığı bizi eziyor. Gözlerimiz yaşarıyor, boğazımız düğümleniyor, ama kendimizi dizginliyoruz. Göz yaşlarımızı içimize akıtıyor, düşmana göstermek istemiyoruz. Ama hissettirmemek mümkün mü? Bizi, 4. kattakileri 36'nın hücrelerine götürdüler.

- *Mazlum arkadaş hâlâ hücresinde mi?*

- Evet, henüz ona hiç dokunmadılar. Gidip gelip bakıyorlar. Savcıya haber göndermişler. Esat Oktay'a duyurulmuş. Bizi, 36 da aramızda birer hücre boş kalacak şekilde hücrelere koydular, parmaklıkların önünde esas duruşta bekletmeye başladılar. Gardiyanlar kesinlikle yanımızdan ayrılmıyor. Konuşmayalım, birbirimize bir şeyler söylemeyelim diye bekliyorlar. O ara sanırım hepimize birer sigara dağıttılar. Huzursuzluğumuzun, iç yakan isyanımızın farkındalar. Yüzümüze bakmaları yeterli, her şey okunuyor. O halde uzun süre bekletildik, saat onu geçti. Gelip Hayri'yi götürdüler. Bir süre sonra geri geldi ve durumu bize anlattı. Savcı gelmiş, Mazlum'un kendini astığını söylemiş, Hayri'nin ifadesine başvurmuş. Hayri de düşüncelerini söylemiş. Mazlum'un kendisini kişisel nedenlerden dolayı asacak bir insan olmadığını, bu eylemle cezaevinde uygulanan işkence ve vahşeti protesto ettiğini, ölümünden cezaevi yöneticileri ve kolordunun sorumlu olduğunu ve işkencelerin sürmesi halinde daha birçok cesedin çıkacağını anlatmış. Sonunda da, "Bu daha başlangıçtır" diyerek dikkatlerini çekmiş. Hayri'den sonra, savcı artık bizleri çağırmaya gerek duymadı. Tabii bu ara gelip Mazlum'a bakmış, tutanak düzenlemişler. İşlemler bittikten sonra O'nu askeri battaniyeye koyup aşağıya indiriyorlar.

- Nasıl bulmuşlar O'nu? Yani ayaklarını yere değdirmeden kendini asma işini nasıl tamamlamış?

- Orasını bize hiç anlatmadılar. Sadece kendisini astığını söylediler. Olaydan bir süre sonra 35'in çavuşu (abla çocuğu Ferdi) koğuşun ortasına geldi. "Herkes beni dinlesin! Arkadaşınız Mazlum Doğan bu gece kendisini astı. Yazık oldu. Mert adamdı. Ben kendisine saygı duyuyorum" dedi. İlk resmi açıklama Ferdi'nin ağzından oldu. Güdülen bazı kaygılar yüzünden gelip; "Mazlum'un hücresini görmek ister misiniz?" diye sordular. Hayri olumlu yanıtladı. Önce Celalettin'i götürdüler, bakıp geldi. Ardından Kemal'i çıkardılar. Sonra da Hayri'yi. Birbirimizle göz göze gelmemeye çalışıyoruz. Bakışların dağ gibi hüznünden derinliğinden kurtulmak istiyoruz. Kendisini tutmaya çalışsa da arkadaşların hepsinin gözü yaşlıydı. Hepimiz ölümden bin beteriz. Dokunulsa hüngür hüngür ağlayacağız. Hayri'yi çıkarırlarken dayanamadı, ağlamaya başladı. Bizde gardiyanların yanında ağlamamak için kendimizi zorluyoruz. Onlara ağladığımızı görme zevkini tattırmak istemiyoruz.

- Hayri arkadaş duygularını ağlayarak açığa vurunca sizler ne yaptınız, sizlerde mi ağladınız?

- Henüz kendimizi sıkıyoruz. Parmaklıkların önünde esas duruşta bekliyoruz. Hayri önümden ağlayarak geçti, bakıp geri döndü. Beni çıkardılar. Sözünü ettiğim vanaya bağlı kesilmiş bir kravat parçası vardı. Eylemini kravatla yapmış, onu indirirlerken kravatı çözme yerine kesmişler. Lavabonun üstünde, yerde kurumuş kan vardı. Herhalde burnundan ağzından gelmiş. Başka bir şey yoktu. O ara döşeğini de açtırıp pamuklarını yere döktüler, didik didik ettiler. Mesaj bırakıp bırakmadığını anlamaya çalıştılar. Onlar gittikten sonra, bizler de ağlamaya başladık. Koğuşta öylesine ağır bir hava var ki, herkesin gözlerine uzanıyor, çağlayan gibi yaş dökmeye zorluyordu. Ağlamaya başladım. Beni öyle görsünler istemedim, tuvalet kısmına geçip kendimi tümüyle koy verdim. İstisnasız bütün hücreler ağlıyor. Arkadaşlar ne kadar kendilerini dizginlemeye çalışsalar da koğuşu hıçkırık sesleri doldurdu. Yaşamımda hiç o kadar çaresiz, yürekten vurulmuş ve üzgün olduğumu anımsamıyorum. Mazlum'un aramızdaki yeri tartışılmaz, doldurulmazdı. Mazlum denildiğinde, kitlemizin gözleri sevgi ışıklarıyla dolardı. Peşinden sürükleyen, güven veren, insanlığı, değerleri bir bütün olarak temsil eden birini yitirmek vurgun yemekti. Her şeyiyle olumsuz bir hava içinde

önderlerimizden birinin aramızdan ayrılması, bizi daha çok vurdu. Onlara karşı görevlerimizi yapamayışımız, şanlarına yaraşır biçimde uğurlayamayışımız bizi daha çok yaraladı. Ve özellikle Mazlum o konuda bizi fena vurdu! Büyük Ölüm Orucu'nda yitirdiğimiz Hayri ve Kemal'lerin ölüm haberlerini duyduğumuzda böyle ağır etkilenmedik, çünkü eylemlilik ve ölüme hazır olma vardı.

- Bu ölümü nasıl değerlendirdiniz? Parti adına resmi değerlendirmeniz neydi?

- Eylemin hemen ardından Hayri bizlere kısa bir not yazdı. Mazlum'un büyük ve tarihsel önemde bir eylem yaptığını, bize çıkışı gösterdiğini, gösterdiği yoldan ilerlemenin zaferi getireceğini belirtiyordu. Sonra da, olayı kavramayanların, art niyetli bazı insanların Mazlum'un eylemini intihar gibi göstererek özünü karartmaya çalışabileceklerini vurguluyordu. Ama bizlerin olayı doğru kavramamız, Mazlum'un bize verdiği mesajı iyi anlamamız gerektiğini söyleyip yazıyı şöyle bağlamıştı: "Bu eylem; vahşeti, işkenceyi, zulmü ve ihaneti hedefleyen ve kamuoyunun dikkatini Diyarbakır'a çekmeyi amaçlayan muazzam bir protesto eylemidir."

- Hayri arkadaşın böylesi bir not yazmasına neden olabilecek başka kaygılar söz konusu muydu?

- Kaygı demeyelim de, o esas olarak bu eylemin siyasi yönünün netleşmesi gerektiği düşüncesinden yola çıkarak yazma gereğini duydu. (Yeri gelmişken Hayri'nin bazı özelliklerine değineyim. Koşullar ve sorunlar ne kadar olumsuz ne kadar ağır olursa olsun, o hiçbir zaman soğukkanlılığını yitirmeyen ve pratiğe anında müdahale etmeyi bilen biriydi. Sürekli düşünen, düşünce üreten, çözümler bulan yaratıcı yapıda bir insandı. Bu özellikleri bizlere öylesine güven verirdi ki, hepimiz sırtımızı dağlara yasladığımızı sanırdık. "Hayri olduktan sonra düşünmeye, tartışmaya hiç de ihtiyacımız yok!" derdik. Sohbetlerin birinde bir şey söyledik. "Kim söylemiş?" dendi. "Hayri" dedik. Kemal, "Eğer Hayri söylemişse, doğrudur. O hepimizin yerine düşünüyor zaten" dedi.)

Kitlemiz o ruh haliyle eylemin içeriğini tam olarak görmeyebilirdi. O noktada, o müthiş darbenin yendiği böyle ağır ortamda, Hayri olayı doğru temelde de alıp gerçek boyutlarını yakalamaya, kafaları açmaya hizmet edecek son derece açık ve net sonuçlar üretti. Bizlere sundu. Bizim de düşüncemiz bu yöndeydi. Mazlum'un eylemini parti adına böyle ele alıp değerlendirdik.

- Bu değerlendirme pratik ifadesini buldu ve süreci açımlamaya hizmet etti mi? Sonuçları neler oldu?

- İskender'in kördüğümü çözmesi gibi, Mazlum da eylemiyle keskin bir kılıç gibi indi sürece. Artık hiçbir şey eskisi gibi değildi. Ve biz artık bir başkaydık. Kendimizle barışık olmama duygusu şaha kalktı. Diyarbakır kirlenmiş. Mazlum kanıyla onu temizlemeye koyulmuştu. Sıra tamamlayacak yeni Mazlumlardaydı. Duygu ve düşüncelerimiz tümüyle olması gereken mecrasına hızla aktı. Süreci Mazlumla yeniden tanımladık. O bir kilometre taşıydı, dönüm noktasıydı. Mazlum, Diyarbakır'ın miladıydı.

Sonuç şuydu: "Süreç, ölümlerle kendisini besleyerek ilerleyecek. Kendisine güvenenler, ölümü göğüsleyenler direnecek ve zaferin fitilini ateşleyecekler." Artık sorun eylemin biçimi ve zamanıydı. Sürecin izleyeceği çizgi ölümü getiren eylem biçimleriyle gerçekleşecekti. Cezaevi açısından durum böyleyken, Mazlum'un şehit düşerken verdiği mesajın Kürdistan'a yönelik içeriğini de koyalım.

Eylem günü olarak Newroz seçilmişti. Newroz, Kürdistan'da özgürlüğün, yeniden dirilişin ve direnişin, yeni günün simgesidir. Bu temelde anılır, kutlanır. Ki, efsane olarak da günümüze taşan Demirci Kawa tarafından Zalim Dehak'ın öldürülmesi, Dehak zulmünün, karanlığının yırtılması, Kürt açısından halklaşma, toprağa yerleşme, özgürleşme sürecinin başlangıcı olarak anılır. Medlerin önderliğinde bölge halklarınca köleci Asur İmparatorluğuna karşı gelişen savaş M. Ö. 612'de Asur'un başkenti Ninova'nın yıkılıp, bu zulüm kalesinin düşmesiyle zaferle sonuçlanır. Zafer dağdan dağa ateşler yakılarak, Ortadoğu halklarına müjdelenir. Bugün Newroz Ortadoğu halklarınca bayram olarak kutlanır.

- Bir Prometeus destanı gibi sanki.

- Evet. Yani ateşin insana, ya da özgürlüğün ateşle insanlara taşırılması. Newroz'un tarihimizdeki anlamı budur. Halkımız 21 Martlarda binlerce yıldır Newroz bayramını kutlar. Ateşler yakar, özgürlük tutkusuyla, onun için savaşma coşkusuyla halaylar çeker, türküler söyler. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde kopkoyu bir karanlık vardı. Düşman bizi o karanlığa gömmek, boğmak istiyordu. İşte bu karanlıktan çıkışın ilk meşalesi Mazlum oldu. O, sosyalist dünya görüşüyle donanmış Çağdaş Kawa'ydı. Binlerce yıl önce Kürtlerin yaşadığı zulmün, Asur'un Orta-

doğu halkları üzerindeki karanlığının yırtılmasında nasıl ki bir çıkış, yeniden diriliş, ayağa kalkış, özgürlük, halklaşma büyük önemde ise; bizler açısından da halkımızın yeniden birçok yok oluş tehlikesi yaşadığı Kürdistan'da, özelde Diyarbakır'da Çağdaş Kawa'yla o karanlığın yırtılması halk ve parti tarihimiz için aynı önemdedir. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde ulusal kurtuluş savaşımı veren Kürdistan halkıyla sömürgeci TC'nin vuruşmasının odaklaştığı çatışmanın, savaşın en uç biçimlerde yoğunlaştığı o günlerde Mazlum, eylemiyle savaşa yeni bir yön verdi.

- "Çağdaş Kawa Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin bir hücresinde kendisini asarak doğdu. Meşale o hücrede ve bir ölümle yandı" diyebilir miyiz?

- Evet, meşalenin orada tutuşturulması, bizlere yol göstermesi, cezaevi sınırlarını aşarak Kürdistanlaşması, dağlarımıza ulaşması, günümüzde de gerillalaşarak yaşaması partiyi, halkları direnişe çağıran büyük mesajlar içermektedir. Nitekim, meşalenin yakılmasıyla Diyarbakır Zindanı giderek direnişin, yeniden doğuşun, var olmanın, özgürlüğün sancağı dikilmiştir. Mazlum'un eylemi Kürdistan ve parti tarihimiz açısında bir dönüm noktası, yeniden doğuştur. Demirci Kawa, Mazlum'da çağdaş kimliğiyle yeniden dirilmiştir.

- Eylemin Newroz'a denk gelmesi, o geleneğin yaşatılmasında, içeriğine ne gibi yeni ve taze boyutlar katmış olabilir?

- Newroz'un iki boyutu var: Birincisi, Demirci Kawa efsanesinde ifadesini bulan zulmün parçalanması müjdesi, bayramı; ikincisi ise Mazlum'un zulmün karanlığına diktiği meşalenin yanmaya başladığı gün. Biz artık Newroz'u Mazlum'suz, Mazlum'u Newroz'suz anmıyoruz. Halkın Mazlumlaştığı, Mazlum'un halklaştığı bir gün olarak Newroz, en görkemli anlamına kavuştu. Artık yüzyıllardan beri sürüp gelen baskı ve tahakküme karşı Newrozlar, Mazlum'un anısıyla yanıt verilen yıl dönümleri olarak kutlanmaktadır. Newroz'un özüne kattığı yeni boyutları yeterince vereceği için, Parti Önderliği'nin 1988 Newroz'unda yaptığı değerlendirmesinden bir pasajı buraya alalım:

"(...) Büyük direniş şehidimiz Mazlum Doğan yoldaş boşuna kendini 21 Mart direnişinin şehit bayraktarlığı haline getirmemiştir. O, insanımızın düşünüp de geliştirmek isteyeceği en büyük direnişi inanılmaz koşullarda ve dönemde gerçekleştirmenin önemini, bizde insan olarak kendine sahip çıkmak isteniliyorsa içinde bulunulan koşullar ve dönemde hiç kimsenin nefes bile alamadığı bir zamanda ancak ve ancak tek bir yolla bir ulus

adına, bir halk adına direnişin bu biçimde gösterilebileceğini, böylelikle tarihe önemli bir katkı sağlanabileceğini kestirdiği an, yer ve zamanda şehit olmasını biliyor. Çağdaş Kawa'lık, çağdaş Newroz, ulusla kurtuluşçuluk böylesine büyük bir adımın da sahibidir. Bizim ve tüm partimizin geçen yılları böyledir. Biz Newroz'la bu partinin temelini attık. Baharın doğaya getirdiği büyük renklilik, ışık, sıcaklık, umut, canlılık ruhuna PKK ruhuyla karşılık vermek istedik. O günden beri o da gittikçe açılıyor, canlanıyor, güçleniyor ve en büyük direnişleri hep bu günlerde daha da yenilmez, ele avuca sığmaz bir hale getiriyor. Her yıl gelecek yılın kurtuluş müjdecisi haline gelmiştir. PKKbu yılları, Kürdistan'ın amansız kış koşullarının bittiğinde büyük umudun ayağa kalktığı, coştuğu yıllar zinciri haline getirmiştir.

Şehitlerimiz vardır; bu yıllarda her Mart ayının şehitleri vardır. Ve biz artık her yeni 21 Mart'ı şehitler vererek kutluyoruz. Bütün bunlar direniş gerekçelerimizi yaratmak ve bunu gerçek hesap sorucu olan halkımızın kararlılığına dönüştürmek içindir. Bugün 1988 Newroz'u da dünyaya ve bölgeye Kürdistan halkının adını duyuruyor, bu kararını yüce eylemiyle hayata geçiriyor. Bu yılın kendi yılımız olduğu, bu noktayı yakaladığımız ve bırakmayacağımız açıktır. (...)

Büyük devrim ustaları, 'devrimler halkların bayramıdır' derler. Ve bu gerçektir. Zaten bütün bayramlar büyük savaşların kazanıldığı günlerin anısına ilan edilir. Biz sadece bir savaşın kazanıldığı günü bayram olarak ilan etmiyoruz. Newroz belki böyle bir gelenektir, fakat çok geride bir gelenektir. Biz bu yıllarda ne yaptık? Doğaya karşı, zalime karşı hangi başarıları kazandık da kendimize bayram yaptık. Bu bir anıdır, biz anıyla yetinemeyiz. Şu anda gerçek bir bayrama muhtacız ve en büyük bayramımız büyük savaşımımızdır. Yine halkların büyük önderleri derler ki, 'halklar eşsiz yeteneklerini savaşlar içinde gösterirler, bu günler ve savaş yılları yaşamaya hakkı olanla olmayanın ayırt edildiği, yücelmesi gerekenle düşmesi gerekenin, emek ve toprağın gerçek sahipleriyle yabancının ve sömürücünün ayrıştığı, bilincin karanlıkla hesaplaştığı ve hep haklı olanın kazandığı' günlerdir, yıllardır. İşte bundan daha iyi bayram olur mu? Ve herhangi bir halktan daha fazla böyle bir bayrama muhtaç değil miyiz? Savaşa girdiğimizde bizim korumamız gereken, kaybedeceğimiz neyimiz var? Bazıları kaybedilecek çok şey var diyebilir. Hayır! Neyimiz kalmış, bir karış özgür toprağımız bile yok.(...)"

- Mazlum arkadaş acaba niçin bir başka ölüm biçimiyle değil de, kendisini asarak yaşamına son verdi? Daha sonraki eylemler göz önüne alınırsa, kendini yakma gibi eylemler oluyor.

- Öncelikle önemli olan eylemin özü ve taşıdığı anlamdır. Biçim ondan sonra gelir. Eğer mazlum kendini yakabilecek olanağı bulabilseydi, onu yeğlerdi. Ancak o günlerde hücrelerde bir insanın kendisini yakabileceği malzemeyi bulmak mümkün değildi. Anlatmıştık; arkadaşların bir kısmı ilaç alıyor, bir kısmı kafasını duvarlara vuruyor. Herhangi bir ölümü engellemek için kuşatma alabildiğine derinleştirilmiş. Haberleşmede kullanılabileceği düşünülerek dikiş ipliğinin bulundurulması bile yasaklanmış. Yakıcı herhangi bir maddeyi hücrede bulundurabilmek zaten olanaksız. Bir gazete bile bulunamıyor. Mazlum kendisini yakmak istese neyle, nasıl yakacak? Yakamaz. Mevcut olanaklarla bu işe girişse çok zamanını alır. Görülür ve ateş söndürülür, eylem yarım kalır. Ama görülüyor ki Mazlum eylemi kesinlikle riske sokmak istemiyor. Geri dönüşün bütün köprülerini atmanın planını yapıyor. Kendini yakmayı tercih etmemesi bundan olsa gerek. Kendini asma, çok zor da olsa, riski sıfırlıyor.

- Gerçi böylesi bir eylemin nasıl gerçekleştirilmiş olabileceğini konuşmak biraz yersiz, ama merak etmekten kendimi alamıyorum. Acaba Mazlum arkadaş eyleme geçmeden önce, ayaklarını, kollarını işlev görmeyecek biçimde etkisizleştirmiş olabilir mi? Örneğin, ayaklarını karnına çekip, koltuklarının altından bağlamak gibi.

- Olabilir. Ya o, ya da dediğim gibi lavaboya ayaklarını bağlama. Kendini astığı vananın biraz ötesinde lavabo var. Ayaklarını oradaki musluğa bağlamış olabilir. Kravatı düğüm yapıp vanaya bağladıktan ve boynuna geçirdikten sonra kendisini olanca hızıyla boşluğa bırakmış olabilir.

- Ardından herhangi bir mesaj bırakmadı mı?

- Mesajların en büyüğünü bıraktı.

- Yani ardından yazılı ya da sözlü bir mesaj bırakmıyor, ama eylemin 21 Mart'ta gerçekleşmesi size bir mesaj oldu, öyle mi?

- Mesajın esas büyüklüğü oradadır. Elimize yazılı bir metin geçmedi. O dönem zaten her şey açık ve çıplak. Kopkoyu bir karanlık ve dayatılmış bir ihanet var. Onu yarıp bir çıkış yapmak için bedenini ortaya sürdü. 1981 yenilgisini tartışırken Mazlum; "Eksik kalan yanımız ölümdü" demişti. O, eylemiyle bu eksikliği gidermiş, karanlığa ilk kıvılcımı çak-

mıştı. Bizim için bundan daha büyük mesaj olamazdı. Mazlum eylemiyle bizden yeniden dirilişe atılmamızı istiyordu. Mesaj buydu. Ve verilmek isteneni doğru algıladık. "Ölerek çıkış yapın!.." diyor. O noktada bir kaçkınlığa, sahtekarlığa başvuramayız. Eylemin yüklediği anlamı değişik biçimde yorumlayamayız. Teslimiyetin ve uşaklığın teorisini yaparsak, ancak o zaman verilmek istenen mesajı görmek istemeyiz veya onun doğuracağı sonuçlara katlanmamak için hasıraltı ederiz. Ama böyle davranamazdık. Eyleminde hangi mesaj yüklüyse alıp her şeyiyle kendimizin kılmalıydık. Dürüst ve samimi davranan, önderlerine, halka bağlı olan biri mesaj karşısında değişik yorumlara, tavırlara başvuramazdık. Düşman da Mazlum'un eyleminin gerçek boyutlarını hemen kavradı. O'nun yeniden direnişte bir kıvılcım olabileceğini hesapladı ve önüne koyduğu ihaneti yaşatma hedefine varmak için süreci daha da hızlandırdı. Çarkını daha da acımasızca işletti. Mazlum'un açtığı yolda, ihanet sürecini boşa çıkarmak için peşpeşe ölümlerin, eylemlerin olabileceği korkusu ve paniğiyle daha büyük bir vahşete yöneldi. Düşman bir an önce sonuç alma çabasına girişti. Kısacası Mazlum'un eylemi onları durdurmaya yetmedi. Cezaevi genelinde teslimiyet bütün ağırlığıyla sürdü. Eylemin ardından kitlesel bir kalkışma yaşanmadı. Ama fitili tutuşturan ateş, sonraki görkemli eylemlerin bayraktarı oldu. Suskun geçen bir aydan sonra, Mayıs'ta Dörtlerin eylemi gerçekleşti.

- O eyleme geçmeden önce bir sorum var: Mazlum arkadaş'ın şehadeti koğuşları nasıl etkiledi acaba?

- Yaşanan koyu tecritlik yüzünden koğuşlar eylemi aynı gün öğrenemedi. Bir kısmı ise çok sonra duymuş. Hayri eylemden sonraki ilk mahkemede söz alıp konuşuyor. Mazlum'un baskı ve işkenceleri protesto etmek için yaşamına son verdiğini tutanaklara geçirtmek istiyor, haber böylece yayılıyor. Genelde büyük bir üzüntü ve etkilenime yol açıyor. Başta kadrolarımız ve kitlemiz adeta kahroluyor. Kendilerine kızıyor. 35'teki benzer etkilenimler ve arayışlar oralarda da sürüyor. "Bu iş böyle gitmez, bir şeyler yapmalıyız" tartışma ve arayışları hızlanıyor. Ama koğuşlarda da genel manzarayı aşabilecek somut, fiili bir tavra dönüşebilecek bir çıkış, eylem yok. Koğuşlardaki en büyük etkisi, somut olarak harekete geçemeseler de bir şeyler yapmak gerektiği inancını perçinlemesidir. Özcesi eylem koğuşlarda, hücrelerde muazzam bir etki yaratmıştır.

- Bu konuda son bir soru: Sizin için son derece önemli olan bir insanın

şahadetiyle yüz yüzesiniz. Ama şahadetinden hemen sonra idarenin dayatmış olduğu şeyleri, eğitimi, marş söylemeyi sürdürüyorsunuz, oysa birkaç hücre ötenizde arkadaşınız şehit olmuş, yatıyor. Öylesi bir anda sizden istenenleri yapmış olmanızı şimdilerde "Niçin yaptık, keşke yapmasaydık. Bunun sonucunda ölüm de gelse yapmamalıydık!" gibi bir düşünceyle değerlendirdiğiniz hiç oldu mu?

- Daha kahredici ağır duygulanımlarımız oldu. Oluyor, ancak böyle bir değerlendirmemiz olmadı. O anda binlerce insanın sorumluluğu özellikle önder arkadaşların omuzlarındaydı. Öyle bir değerlendirme yaparak, sonucunun ne getireceği bilinmeyen duygusal tepkilere girerek hareket edemezdik, çok yanlış olurdu, önemli olan o anda bağırıp çağırmak değildi. Önemli olan verilen mesajı kapabilmekti; kaptık. Tabii gereğini de yerine getirecektik. Ayrıca o anda halka, partiye, Mazlumlara duyduğumuz sorumluluklarımız ve görevlerimiz vardı. Dayatılan ihanet karşısında mahkeme kürsülerinin onlara terk edilmemesi gerekiyordu. "Yapmıyoruz" demek o koşullarda doğru olmazdı. Çünkü hazırlık yoktu. Kitlenin nabzını tutamıyorduk. Ölüme hazır, görev bekleyen kadrolarımız vardı, ama ani duygusal bir tavır daha ağır sonuçları getirebilirdi. Soğukkanlı, ama kararlı olunmalıydı. Duygusal bir tutum yerine daha bilinçli, planlı, hareket edilmesi gerekiyordu. İçimiz parçalansa da, un ufak da olsak bitimsiz isyanlara da sürüklensek o ağır sorumluluk altında gerektiği gibi davranmalıydık. O anda Hayrilerin düşüncesi buydu. Ölüm orucu merkezli belirlenen hareket tarzı sürdürülmeliydi.

Zindan karanlığında bedenlerini ateşe atarak
şafağı yaratan dört insan
Ferhat-Necmi-Mahmut-Eşref
Tohum
düştüğünde toprağa
güneşin sarı sıcağını emen
toprağın koynunda
nasıl durursa filize
ve filiz de çiçeğe
ve çiçek meyvaya
işte, Mazlum'un kıvılcımıyla yalım
Alıp tutuşan dört can da öylesine dokudular yaşamı
33. Mahsende.
karanlık üzere
Ateş, kan ve baruttan mürekkep
bir halkın tarihini dokudular
öylesine yiğit
öylesine özgecan
Yazdı dört can: "Dostlar; Bu
DİRİLİŞİNDESTANIDIR"

- *Mazlum arkadaşın şahadeti belirlediğiniz ölüm orucu hedefini ne kadar yakınlaştırdı?*

- Ölüm orucuna kadarki süreci de anlatacağız. Mazlum'un ne istediğini biliyoruz. Gelişmeler, son durum daha sonuç alıcı bir eyleme yönelmek gereğini ortadan kaldırmıyordu. Aleyhimizdeki koşullar tüm ağırlığıyla sürüyordu. Bir kıvılcım kitleyi eyleme geçirmeye yetmiyordu. Kitlesel eylemin zemini henüz yoktu. Çünkü 1981 yenilgisinin ardından gelen koyu teslimiyet kitledeki tahribatı derinleştirmişti. Kitlenin yeniden bir kalkışı yakalaması için belli adımların atılması zorunluydu. Yeni direnişlerin başarıyı getireceğini görmeli, inanmalı, güvenmeliydi. 1981'de, erozyonun henüz bu denli büyük olmadığı o günlerde kitleyi direnişe çekememiştik. Direniş dışı kalmışlardı. Temel hedefimiz yeni bir direnişi yaratmak ve sürekli kılmaktı. Ama o anın kavranması gereken en temel halkası da kitlesel bir direnişi ortaya koymak değil, ihaneti durdurmaktı. Mazlum'un eyleminden sonra bu çabamız daha da hızlandı.

- Peki, idarenin o korku ve panikle süreci hızlandırmaya çalışması, sizin temel belirlenimlerinizi etkilemiyor muydu? Örneğin eylem kararınızı daha erkene almak gibi.

- Bunu niye ısrarla sorduğunu bilmiyorum, ama ne yapacağımız konusu ilk defa bu kadar yalın ve net hale gelmişti. Eğer düşman süreci hızlandırıyorsa bizler de hızlandıracaktık. Düşünce ve kararları yaşama geçirmede ve düşman politikalarını boşa çıkarmada ne yapmamız gerekiyorsa yapacaktık. Ama şunu da görmek gerekir; ihanetin pervasızca yaygınlaştığı yerde, teslimiyeti bir bütün olarak kıracak gücün yoksa ve o halinle ancak yakın hedefi vurabilecek durumdayken kalkar da büyük güç gerektiren hedeflere yönelir, vurmak istersen sonuç alamazsın. Elindeki gücü çarçur ettiğin için yakın hedefi de vuramazsın, darmadağın olursun. Doğru taktiklerin belirlenmesi, güçlerin bilinçli ve planlı şekilde meydana sürülmesi gerekir. Sürecin karakterine uygun düşen doğru bir hareket tarzının seçilmesi zorunludur.

O günlerde yakın hedef ihanetin durdurulması, önüne geçilmesiydi. Çünkü dayatılan en önemli tehlike oydu. Bir taraftan cezaevinde süreç bu ilişki ve çelişkilerin toplamı olarak ilerlerken, diğer taraftan da mahkemelere çıkılıyordu. İtirafçıların, hainlerin ifadeleri peyderpey mahkemeye ulaşmış, duruşmalarda okunuyordu. Hainlerin ifade ve suçlamaları karşısında tutum belirleme, partiyi savunup koruma ve parti adına yanıtlama, kitleye mesaj verme büyük oranda Kemal ve Hayri'nin işiydi. Eylem için önceden düşünülen zaman dilimi beklenmeyecekti. Bu süreçte, itiraflara yanıt sürecinde eylem başlatılacaktı.

Böylece 1982'nin Mayıs ayına da girmiş oluyoruz. Yıldırım Merkit itiraflarında poliste çözülemeyen şifreleri, dökümanları deşifre etmiş, bu arada Ferhat Kurtay'ın da örgütsel konumunu açığa çıkarmıştı. Ki Merkit'in itiraflarından önce Ferhat tahliye olabilir veya az ceza alabilir diye siyasi savunma yapmıyordu. Esat Oktay, Yıldırım Merkit'in itiraflarını temel alarak Ferhat'ı tehdit ediyor; "Sen eyalet komitesindesin. Bak nasıl her şey açığa çıktı. Artık seni elimden hiç kimse kurtaramaz" diyormuş. Bu tehditlerin ardından koğuştakilere yapılan işkencenin dozajı artıyor. Ayrıca 33. koğuş idarenin ispiyoncu çıkaramadığı bir yer, cezaevinin en iyi koğuşlarından biri. Daha fazla hedefleniyor. Baskı ve işkenceler sürerken, Ferhat güvendiği arkadaşlarla konuşuyor, nabız yokluyor. "Bu böyle gitmez, ihanetin, teslimiyetin aşılması gerekir" deyip dikkatlerini

bu konulara çekiyor. Siyasi ortamı canlı tutmaya çalışıyor. Sonunda bir grup arkadaşla sürece bakışta çakışıyorlar ve süreci kitleye kavratmaya çalışıyorlar.

- *Sürece 35'in izlediği hareket tarzı damgasını vuracak dediniz, öyle ise 33. koğuş düşünsel olarak ulaştığınız sonuçlara ulaşsa bile, organik bir ilişki içinde olmayınca belirlenimlerinizin dışına biraz taşarak hareket etmiş olmuyor mu? Kendi başına özgün bir çizgi mi var karşınızda?*

- Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecine ilişkin değerlendirmelerde hepimiz partinin ideolojik ve siyasi çizgisini esas alıyoruz. Süreci genelde aynı kavramlarla, benzer yaklaşım tarzıyla değerlendiriyoruz. Ayrıca yapılması gerekenleri de görebiliyoruz. Ama düşünsel düzeyde onlarla çakışmamıza rağmen aramızda organik bir kopukluk yaşanıyor. Yazışamıyoruz, haberleşemiyoruz. Dolayısıyla onların neyi nasıl tartıştıklarını, hangi sonuçlara vardıklarını, nasıl bir tutum takınacaklarını bilmiyoruz. Ama onlar mahkemelerde Kemal ve Hayri'nin tutumlarını, mesajlarını temel alıyorlar. 35'in sürece mutlaka müdahale edeceğini, bir şeyler yapacağını kestirebiliyorlar. Hayri'lerin üst boyutta siyasi savunma yapmaları, hainlere karşı tavırları, onları haklı olarak bu beklentiye sokuyor. Hele Mazlum'un eyleminden sonra ve ihanetin en koyu biçimiyle dayatılması karşısında arkadaşların mutlaka dur diyecekleri bir ana hazırlandıklarına olan inanç daha da pekişiyor. Bu beklenti sadece 35'te değil, koğuşlarda da çok belirgindi. Herkesin gözlerinde "mutlaka bir şeyler olacak" diyen ifadeler vardı. Bu inanç koğuşlardaki kıpırdanışı, arayışı, çözüm bulma çabalarını daha da hızlandırıyor. Direnişten yana tavır koymak isteyenler, o genel beklentiyi bir an önce doğurtabilmek çabasında, elinden geleni yapmanın yollarını arıyor. "Nasıl direnişe katkıda bulunabilirim" düşüncesinde.

İşte Ferhat'ların yapmaya çalıştıkları, kendilerini sürece katma düşüncesinin sonucuydu. Birbirine güvenenler, özellikle Mazlum'un eyleminden sonra içtenlikle direniş sürecinin nasıl bir halkası haline gelebileceklerini tartışıyorlar, ortak noktalar yakalıyorlar. Ulaştıkları sonuç Ferhat'ın engin sabrının ve yetkin kişiliğinin bir ürünü oluyor.

- *Ferhat arkadaşla belli noktalarda çakışan ve birlikte hareket etmeye başlayan insanlar kimlerdi?*

- Ferhat, aslında 33'ün piridir. Koğuştaki herkesle iyi anlaşılır, sevilir, sayılır çok güvenilen biridir. Hangi eylem biçimini seçeceklerini eylemi birlikte yapacağı arkadaşlarla tartışıyor. Bu arkadaşlar; Necmi Öner,

Eşref Anyık, Mahmut Zengin. Aslında 33'de yaşananları anlamak için orayı biraz tanımak gerekiyor. 33. koğuş, 1981'deki direnişte yer alan, ama 36'da direnişi bırakarak teslim olanlardan oluşturulmuştu. Ferhat, Necmi, Eşref, Mahmut da aralarındaydı. Arkadaşlar 33'e gittikten sonra, bir süre birbirlerine karşı çekingen davranıyorlar. İlk günlerin ve teslim olmanın şoku atlatıldıkça aralarındaki ilişkileri yeniden düzenlemeye başlıyorlar. Direnişte takındıkları tutumu sorguluyor ve sonuçlar çıkarmaya çalışıyorlar. Orada da teslim olan, ama konumlarını tanımlayamayan iyi niyetli bazı arkadaşlar: "Teslim olduk, ihanet ettik! Partimiz bizi affetmez, inanç ve düşüncelerimize ters düştük, bizim için her şey bitti" diyorlar. O ilk günlerde böyle düşünceler ağır basınca tam bir dağılma, saçılma yaşanıyor. İlişkiler bireysellik temelinde yükseliyor. Hemşerilik, bölgecilik, ahbap-çavuş ilişkileri hortluyor. Hatta öyle bir an geliyor ki, aynı davanın insanları birbirinden borç para alıp verir oluyor.

- Cezaevinin en iyi koğuşlarından biri demiştin. Bu olumsuz hava nasıl dağıtılıyor?

- O günlerin olumsuzluğuna en büyük ve köklü müdahale Ferhat'tan geliyor. Devrimci değerlerin daha fazla aşınmasının önüne geçmek için toparlanma çabasına girişiliyor. Bunun için de önce düşünce planında teslimiyet-ihanet ilişkisi yerli yerine oturtuluyor. Ferhat; "Evet, teslim olduk, düşüncelerimize ve ilkelerimize ters düştük; ama henüz ihanet etmiş değiliz, teslimiyet ihanet değildir. Ona giden yolun başıdır. Bu yolda atılan ilk adımdır. Eğer toparlanabilirsek, ihanet etmekten kurtulabilir, attığımız bu yanlış adımla, içine düştüğümüz çirkeften çıkıp partimiz ve halkımıza layık olabiliriz. Toparlanmak demek; gücümüzü birleştirmek, bilgi, beceri ve yeteneklerimizi teslimiyet zincirini kırmaya yöneltmektir" gibi doğru değerlendirmelerle kafaları açıp arkadaşları ikna ediyor. Böylece, örgütlü yaşama geçiliyor. Önce komün kuruyorlar, ardından belli insanlar arasında eğitim çalışması başlatıyorlar. Bir süre sonra da devrimci otoriteyi yerleştiriyorlar. O olumlu ruh hali ve dayanışma koğuş dışına da taşıyor. Komünün gereksinimlerinden kısarak 35-36'da süren direnişe katkıda bulunmak için para biriktiriyorlar. Yani 33'ün toparlanması teslimiyetin ilk dönemlerinde sağlanıyor.

- İstersen biraz da bu koğuşun yapısı üzerine konuşalım. Kimler vardı? İdarenin ispiyoncu çıkarma çabasını nasıl önleyebilmişler?

- Bildiğimiz kadarıyla koğuşun yapısı genelde olumluymuş. İdarenin

denetimde zorlandığı koğuşlardan biriydi. Oraya hep ölçülü yaklaşıldı. Uzun zaman orayı istediği gibi denetime almak için yoğun çaba sergiliyor, işkence yapıyor, ama koğuşta devrimci denetim sağlanabildiği için sonuç alamıyor. Özellikle dayağa karşı zaafı olanları seçip işkence ederek ispiyonculaştırmaya çalışıyorlar. Ama Ferhatların eğitime yönelik aydınlatıcı çalışmaları, sundukları destek idarenin oyununu bozuyor. Koğuşta çoğunluk PKK'li, diğer siyasi hareketlerden de insanlar bulunuyor. Gençler çoğunlukta, ama 60-70 yaşlarında olanlar da var. Koğuşta güzel bir dayanışma gerçekleşmiş, 33'te iyi bir zemin var, iç ve dış siyasi gelişmeler değerlendirilip tartışılıyor.

Cezaevi ile ilgili tartışmaların doğurduğu en belirgin sonuç şudur: "Teslimiyet, baskı, işkence ve zorla kurumlaştırıldı. Ancak tutsakların devrimci zoruyla kaldırılabilir." Ferhat teslim olmuşluğun derin acısını, kabul edilmezliğini şöyle dile getiriyor: "Vahşet uygulamalarının idare tarafından kaldırıldığını görmek, bizim için yıkım olur. Bir daha kolay kolay belimizi doğrultamayız. İdare, bi gün bütün uygulamaları durdursa, 'Artık sizden hiçbir şey istemiyorum' derse, birbirimizin yüzüne nasıl bakarız? Böyle bir durumda dışarı çıksak bile halka ne diyeceğiz? Bize sormazlar mı; bu düşüncelerinizi sömürgecilerin zindanlarında neden haykırmadınız da, onların marşlarını haykırıp durdunuz. Yarın sizi tekrar toparlarsa, Kürdistan'ı da, devrimciliği de unutursunuz demezler mi? Bu nedenle teslimiyet zincirini bizler kırmalıyız..." Derlenip toparlanan, sağlıklı ilişkiler kuran bir koğuş. Doğal ki sürecin bir yerinde direnişin bir halkası olacaklardı.

- *Madem 33. koğuş özgülündeyiz, istersen onların Mazlum Doğan'ın eylemini duydukları sırada neler yaşadıklarına ilişkin biraz sohbet edelim?*

- O gün 33'ten mahkemeye çıkanlar Mazlum'un eylemini öğreniyor. Mahkeme dönüşünde ise durumu öğrenenler O'nun şahadetini, olumsuzluk, umutsuzluk yaratabileceği düşüncesiyle gizlemeye çalışıyorlar. Ama ne kadar gizleseler de bilenlerin moral bozukluğu diğer insanların dikkatini çekiyor, nedenini öğrenmeye çalışıyorlar. O günün akşam yemeğinden sonra haber koğuşa duyuruluyor. Herkes ağlamaya başlıyor. Koğuşa giden haber bir yanlış anlaşılma sonucu, "Mazlum kendisini yaktı" şeklinde oluyor. En sıradan insanlar bile, "Artık yeter, bu işe bir son verilmeli" demeye başlıyor. Ölüm haberi arkadaşlarda olumsuzluğu, umutsuzluğu değil, direnişi kamçılıyor.

İlk tepkiler, "Mazlum bile kendini feda ettikten sonra biz neden çekineceğiz, bizim canımız onun kinden kıymetli değildir" vb. duygusal değerlendirmeler oluyor. İsyan etme ve direnişe geçme düşünceleri hararetle tartışılıyor, değişik, yeni öneriler ortaya atılıyor. İlginç önerilerden birini aktarayım: "33. koğuş isyan etsin, gardiyanları teslim alsın, koridor boyunca diğer koğuşların kapısını açarak tutsakları da isyana katsın ve 35'deki hücrelerin kapılarını açtıktan sonra, gerisini artık orada bulunan önderlerimiz halletsin."

Mahmut Zengin, Mazlum'u duyar duymaz: "Bizler de Mazlum gibi dava uğruna canımızı verebileceğimizi ispatlamalıyız!.." diyor. İdarenin baskı ve terörü hızlandırması 33'te de en çıplak biçimiyle yaşanıyor. O ara koğuştan birkaç kişi götürülerek zorla itiraf kağıdı imzalatılıyor. Ancak onlar da mahkemede kendilerine zorla imzalatıldığını açıklayarak reddediyorlar. İşte bu günlerde Ferhat, Necmi, Mahmut ve Eşref arasındaki yakınlaşma daha da artıyor. Fırsat buldukları her anda gerçekleştirecekleri eylem üzerine gizlice konuşuyorlar. Sık sık bir araya gelmelerinden kuşkulananlar oluyor, ama neye yoracaklarını bilemiyorlar. Necmi aynı zamanda koğuş sorumlusu. Gece nöbetlerini de kendisi ayarlıyor. Koğuşun içinde, arka tarafta mutfak bacasının olduğu bir bölüm var. Bacanın her iki yanından geçen demir köşebentlerin üzerine kalorifer kazanı oturtulmuş. Kazanın altında ise dış kapıdan ve mazgal deliklerinden bakıldığında görülmeyen küçük bir bölüm var. Koğuşta ispiyoncu olmadığından tutuklular orayı rahatsız ve eğitim yapamayacak durumda olan zaman zaman dinlenmek isteyenler için kullanıyorlar. Yine Dörtler'in eylem hazırlıklarının sürdüğü günlerde Eşref ve Mahmut dış kantine 15 kg. tiner yazdırıyor. Cezaevinde yazı-çizi için gerekli olan boya, tiner gibi malzemeler tutuklularca satın alındığı, 33'te de boyanacak, yazılıp çizilecek çok yer olduğu için kantine tiner yazdırmak dikkat çekmiyor. Ancak yazılan miktar oldukça fazla. Aslında yağlı boya, tiner, kırtasiye malzemeleri genellikle gardiyanın denetiminde olur. Hele tiner gibi şeyler koğuşta tutulmaz, kullanıldıktan sonra dışarı alınır. Ama Necmi koğuş sorumlusu olduğu için biraz kendi çabasıyla, biraz da askerin dalgınlığıyla boya malzemesini içerde tutmayı başarıyor. Kilolarca tiner idarenin dikkatini çekmiyor, ama kantin listesini hazırlayan arkadaşınkini çekiyor! Gidip Mahmut ve Eşref'e: "Siz 15 kg. tiner yazdırdınız, ama bu kadar fazla olmaz mı?" diye soruyor. Onlar da "Fer-

hat hocaya sorduk, olur dedi. Sen istediğimizi yaz" karşılığını veriyorlar. Arkadaş bu kadar tinerin ne için kullanılacağını anlamadığından, biraz da bozularak Ferhat'a gidiyor. "Ferhat hoca zaten paramız çok az, arkadaşlar 15 kg. tiner yazdırdılar, bu çok olmaz mı? Birkaç kilo alsak nasıl olur?" diyor. Ferhat da "sen isteneni yaz, lazım olur" karşılığını veriyor. Tiner satın alınıyor. Mahmut ve Eşref boya ve yazı işleriyle ilgilendiklerinden tiner onlara veriliyor, Mahmut alıp saklıyor. Bir süre sonra da koğuşa giren tiner unutuluyor. Kısacası Ferhatlar, Mazlum'un yaktığı meşalenin söndürülmemesi, kararını uygulamaya hazırlanıyorlar.

- *Aldıkları karar bedenlerini bir meşale olarak ortaya sürmek oluyor değil mi?*

- Evet. Dörtler uzunca bir süre aralarında eylem yapmanın yolunu tartışıyor. Ama henüz hangi biçimde bir eylem gerçekleştireceklerine karar vermiş değiller. Mazlum'un eylemini öğrendikten sonra biçim konusunda netleşiyorlar. "Mazlum meşaleyi yaktı. Çıkışı ve ne yapmamız gerektiğini gösterdi. Sıra bizde. Meşaleyi devralmalıyız" diyorlar. Sonra da eylemin biçimini belirliyorlar. İhanet ve karanlığı delmek, Mazlum'la başlayan direniş sürecini pekiştirmek, alevi daha da güçlendirmek için kendilerini yakma kararı alıyorlar.

- *Sanki sıradan bir şeyden bahseder gibi konuşmak acaba bu müthiş kararın özüne saygısızlık olur mu? Tabii senin böyle düşünmediğini biliyorum, ama yine de tuhaf bir tedirginlik duyuyorum.*

- Hangi duyguları yaşadığını az çok çıkarabiliyorum. O sürecin dışındaki birinin yaşanan olayları yerli yerine oturtabilmesi çok zordur. Günlerdir Diyarbakır Zindanı'nı anlatıyoruz. Böyle olayların, eylemlerin olabileceği sana hâlâ inanılası gelmiyor, değil mi?..

- *Evet, doğrusu yarın yapacağı herhangi bir işi planlarcasına birilerinin baş başa verip kendilerini nasıl yakacaklarını tartıştıklarını düşününce gerçekten karmaşık duygulara kapılıyorum.*

- İnsanların böyle bir işe kalkışması, başkalarının değil de, bizzat kendileri hakkında karar alması, kendi bedenlerini tutuşturarak en zor ölüm biçimlerinden birini seçmesi karşısında ister istemez insan etkilenir, sarsılır. Çünkü kararın büyüklüğü ortada. Böyle bir kararı ancak büyük davaların insanları alabilir. O büyüklük altında ezilmemek, kararlarına saygı duymamak, onlardaki iradeye imrenmemek ne mümkün!.. Ama döneme ve sürece, yaratacağı sonuçlara, davanın büyüklüğüne vurduğu-

muzda her şey anlamını buluyor. Kendini yakma kararını almadaki mantığın biçimlenişi, bu yöntemin seçilişi daha bir anlaşılır oluyor. Kürdistan'ı kara bulutlar kaplamış. Halkımıza teslimiyet ve pasifikasyon dayatılmış, epey yol alınmış. Cezaevinde de en yoğun biçimde uygulanıyor. Önemli adımlar da atılmış. Karanlık ve zor bir dönemeçten geçiyoruz. Var olma çabasındayız. Mazlum'un tarihsel anlamını yaşatmak, Newroz geleneğini sürdürmek, karanlığa güçlü bir darbe vurmak halk olarak yeni bir sürece girişin önünü açmak ve o yola girmek gerekiyor.

- Peki bunların kendini yakmayla bir bağlantısı var mı? Newroz geleneğinde bir meşaleden, ateşten bahsedildiğini artık biliyoruz. Ama o geleneğin içinde insanın kendisini yakması var mı?

- Kürdistan tarihinde bir eylem biçimi olarak, "kendini yakma"nın gelenek haline getirildiğini göremiyoruz, örneğin Japonlarda harakiri; kendini yok etme geleneği var. Bizde ise Newrozla taşırılan gelenek, özgürlüğün ve yeniden doğuşun meşalesi olan ateştir. Ateş sadece zulmün yıkılışını müjdelemek için dağdan dağa yakılan bir sevinç aracı değildir. Halkımızın eski dini Zerdüştlüktür. Bu dinde ateş kutsaldır. Hareketimiz ise ateşle simgelenen özgürlük ve bağımsızlık tutkusunun çağdaş yorumcusudur. Ateş bizlerde kavgaya çağrının dili olmuştur. Mazlum'dan başlayıp Ferhatlara, Hayrilere, Onlardan da Kürdistan dağlarına, Karasungurlara, Mahsumlara uzanmıştır. Süreklilik kazanıp sönmemiştir. Çıkışın hemen tüm yollarının tıkatıldığı o günlerde, kendini yakma eylemi bize özgü ve dönemin ortaya çıkarıp dayattığı bir sonuçtu. Zifiri karanlığın parçalanması, insanların kendine getirilmesi, çıkışın gösterilmesi için bedenlerin meşale gibi tutuşturulması gerekiyordu. Tutsakları ölüm uykusundan uyandırıp silkelemek ancak böyle eylemlerle olasıydı.

- Bu dört arkadaş eylemleri konusunda sizleri hiç bilgilendirebildiler mi?

- Hayır, tecrit edilmişliğimizi koyduk. İş haber vermeye bırakılsa ayları bulurdu. Yalnız bu süreçte Ferhat, örgütsel konumu ortaya çıktıktan sonra götürüldüğü bir duruşmada söz alıp konuşuyor. Kürsüye çıktığında Hayri'yle göz göze geliyor. Hayri, Ferhat'tan çok şeyler beklediğini ifade edercesine bakıyor. Ama Ferhat siyasi savunma yapmadan, iddialarla ilgili bir iki şey söyleyip kürsüden iniyor. Koğuşa dönüldüğünde Ferhat o an yaşadığı duyguları arkadaşlara şöyle anlatıyor: "Hayri savunma yapmayı esas senden bekliyorum, dercesine bana bakıyordu. Eşref'in savunma

yapmasına çok sevinmişti. Ama benim yapmamam da onu oldukça üzmüş, adeta yaralamıştı. Israrlı bakışlarına dayanamayıp, neredeyse savunma yapacaktım, ama vazgeçtim" diyor.

- *Merkit'in iddialarını kabul etmiyor muydu?*

- Hayır. Dediğimiz nedenlerden dolayı başından beri siyasi savunma yapmıyordu. Ancak gelinen o noktada da yapmaması kafalarda soru işaretleri oluşturuyor. Bu da doğal. Hayri, Ferhat'a bakıyor, çünkü ondan beklentisi var; O'nun kişiliğini, militan yapısını biliyor. Ferhat da savunma yapması gerektiğini, ama yaparsa, idarenin kendisini koğuştan alıp 35'e getireceğini düşünüyor. 33'ten ayrılırsa günlerdir tasarladıkları eylem suya düşecek. Onun için sessiz kalıyor, eylemi riske sokmak istemiyor. Yine eylemi gerçekleştirinceye kadar koğuşta kimseye açmamaya karar veriyor ve sonuna kadar uyguluyorlar. Genelde ve koğuş özelinde baskılar ve itiraf dayatması bütün hızıyla sürerken eylem tarihini de belirliyorlar. 17 Mayıs'ı 18'e bağlayan gece.

- 18 Mayıs'ın sizin için özel bir anlamı var mı?

- Evet, parti tarihimizin anlamlı günlerinden. Haki Karer 18 Mayıs 1977'de ajan-provokatörlerce ve 19 Mayıs 1978'de Halil Çavgun feodal çetelerce öldürülmüştü. Dörtler bugünü bilinçli seçiyor. Partinin direnme geleneğinin süreklileştirilmesi, dışarıdaki mücadeleyle cezaevi mücadelesini bütünleştirmek için bugünde karar kılıyorlar. Mazlum'dan sonra eylemi en yakın ve en anlamlı bir güne denk getirmek istiyorlar.

- *Bu ara koğuştakiler onların hazırlıklarından hiç kuşkulanmıyor mu? Olağan dışı bir hareketlilik yok mu?*

- Habersizler. Ferhatlar, Mazlum'un eylemini, tarihsel önemi ve anlamını koğuştakilere kavratmak için günlerce tartışıyorlar. Direnişin, eylemlerin kaçınılmazlığına vurgu yaparak bir yerde koğuşu kendi eylemlerine hazırlıyorlar. Ancak hazırlıklarını fark ettirmemeye özen gösteriyorlar. Ama koğuştakiler o son günlerinde Dörtlerin davranışlarında daha bir sıcaklık, canlılık görüp seziyor, ama anlamını çözemiyorlar. Bazen dikkatli birinin hemen anlayabileceği mesajlar veriyorlar.

Örneğin, bir gün idare kantin listesi istiyor. Ferhat domates, salatalı vb. eklenmesini istiyor. Kantinci arkadaş sebzelerin henüz turfanda ve çok pahalı olduğunu söyleyince; "Olsun, sen yaz, arkadaşlar son olarak domates, salatalık da yesin" diyor. Ama arkadaş "son olarak"ın ne anlama geldiğini düşünmüyor. Yine bir gün Eşref bir arkadaşla konuşurken;

"Dört-beş kişi kendisini yaksa, sence nasıl olur, etkili olur mu?" diyor. Böyle bir eylemin karanlığı delmede etkili bir araç olabileceğini söylüyor. Ayrıca Dörtler o günlerde olağanüstü ölçülerde duyarlılar. Kimseyi kırmamak, incitmemek için çaba harcıyor, anlayışlı davranıyorlar. Arkadaşların dikkatini çeken bir başka belirti de Dörtlerin eylemden önce "değerli" eşyalarını dağıtmaları oluyor. "Durup dururken" eşya armağan etmeler, kimilerini düşündürüyor. Son birkaç günde biraz daha açıktan konuşuyorlar. Her konuşmada yardımlaşmanın, dayanışmanın öneminden, geleceğe ve partiye olan güvenden söz ediyorlar. Her fırsatta kümeler oluşturup konuşuyor, birçok konuda görüşlerini aktarıyor, devrime ve değerlere bağlı olmanın önemini vurguluyorlar. Sılayı terk edip uzun bir yolculuğa çıkacak insanların ruh halinde, geride kalanlara son öğütlerini verir gibiler. Sohbetler geç saatlere kadar sürüyor.

- Olay gecesi olup bitenlere geçelim mi?

- 33'te bulunanlardan dinlediğimiz kadarıyla; o gece koğuşta adeta bayram havası yaşanıyor. Dördü de oldukça dingin ve rahatmış. Gözlerinin içi gülüyor, yüzlerinden gülümseme eksik olmuyormuş. Ferhat iyi bir konuşmacıydı. O gece arkadaşları çok duygulandırıyor ve coşturuyor. Son konuşmasında Mazlum'un eyleminin anlamını bir daha anlatıyor. Kendi sürecini değerlendiriyor, 1981 direnişinde teslim olmasını eleştiriyor, o anlarda büyük duygusal depremler yaşadığını vurguluyor. "Kürdistan tarihindeki bu baş aşağı gidişe dur demek gerekir, mücadele bayrağını elden bırakmayınız, davaya ve birbirinize dört elle sarılın" diyerek bitiriyor. Diğer arkadaşlar da benzer şeyler söyleyerek veda toplantısını düzenliyorlar. Dinleyenler karmakarışık duygular içinde kalıyor. Olağanüstü bir şeyin kasırga gibi yaklaştığını hissediyorlar, ama ne olabileceğini kestiremiyorlar.

- Belki tuhaf bir soru olacak, ama yine de sormak istiyorum: Birinin, ya da bir grup insanın kendisini yakması için nasıl bir hazırlık gerekiyor? Kendini yakmanın özel yöntemleri mi var? Bu işi yapmaya karar veren ve gerçekleştiren biri, olay anında duyduğu acılar yüzünden eylemden vazgeçmek isterse, vazgeçilebilir mi? Ya da duyacağı acıların onu engellemesini önlemek, geri dönüşsüzlüğü sağlamak için özel bir biçimde mi hazırlanması gerekiyor?

- Her şeyden önce eylemin gerekliliğine inanmak ve karar vermek gelir. Hazırlık ise eldeki olanaklarla ilgili bir şeydir. Değişik eylemler ve

kişiliklerde tutum farklı boyutlarda gelişir. İnsanlar bu eylem biçiminde bilinci ve iradeyi konuştururken değişik tepkileri yüklenirler. Buna benzer eylemlerdeki zenginlikler dikkate alındığında tepkilerin aldığı biçimlerin hepsine birden yanıt verebilmek çok zor. Yeterli bir değerlendirme için yaşamak veya tanık olmak, doyurucu bilgiye sahip olmak gerekir. Ancak bizler dolaylı tanıklık yaptığımız bu eylemi yeterince değerlendirebiliyoruz. Zira eylemi yaşamayıp tanık olmasak da, koşulları, arkadaşların mantığını iyi biliyoruz. Ayrıca olayın canlı tanıkları, bize her yönüyle aktardılar. Böyle bir eyleme karar vermek, onu yaşama geçirmek her insanın harcı değil. Müthiş bir irade, cesaret ve bilinç gerektiriyor. Bu işi gerçekten yapmak isteyen, nasıl yaşama geçirileceğini en ince noktalarına kadar düşünür, karşılaşacağı zorlukları hesaplar. Dörtler başarmak, geri dönüşsüzlüğü sağlamak için mümkün olan her şeyi yapıyor. Örneğin, eylem için gerekli olan malzemeyi büyük bir gizlilik içinde elde edip saklıyorlar. Aramalar sırasında askerlerin birbirine karıştırdığı, yırttığı, sahipsiz, dikkat çekmeyen iki çuval eşyayı biriktiriyorlar. Ateşi güçlendirmede kullanmak için bir kenara koyuyorlar. Nöbet işini de Necmi çözümlüyor. O gece Eşref, Mahmut, Ferhat 1-3 nöbetine yazılıyor. Eylem yeri olarak gardiyanların kapıdan ve mazgaldan baktığında göremediği kalorifer kazanının altındaki bölmeyi seçiyorlar. Pratik hazırlıklar bunlar.

En önemlisi de doğal ki kişinin düşüncede kendisini hazırlamasıdır. Olayın doğru ve zorunlu olduğuna inanan ve kendisini ikna eden biri nasıl gerçekleştirebileceğinin yol ve yöntemlerini de bulur. Dörtler başından beri kararlılığını ve bağlılığını hiç yitirmemiş. Dışarıdaki mücadelede Apocu ruhu militan kişiliğinde yaşatmış insanlar. Onları dışarıda tanıma olanağını bulmuştum. Mahmut ve Eşref'le birlikte faaliyet yürütmüştük. O zamanlar Mahmut gencecik bir arkadaştı. Necmi de öyle. Necmi'yi 1980'de cezaevinde tanıdım. Eşref de genç, kararlı bir militandı. Politikanın derinliklerine inmiş değillerdi, ama militan bir ruh, coşku, samimiyet, dürüstlük meziyetleriyle donanmış kişiliklerdi. Kendini yakma çok zor, ağır bir eylem biçimidir. Büyük acı çekilir. O büyük acıyı karşılayacak ve yenecek büyük bir irade ve inanç olmalı. Yoksa gerçekleştirilemez. İnsanın kendini yanan ateşin içine atması kolay bir iş midir?.. Teninin yandığını, derinin soyulduğunu, etinin kavrulduğunu acılar içinde görmek, tüm yoğunluğuyla yaşamak, ama buna rağmen sona ulaştırmak. Her adam yapamaz bunu. Büyük bir iş.

- İşin bir başka çarpıcılığı da, bu eylemi sadece bir kişi değil aynı anda dört kişinin gerçekleştirmesi olsa gerek. Bu tümlük üzerine bir şeyler söyleyecek misin?

- Eylemin büyüklüğünü, özgünlüğünü bu yönüyle değerlendirmek, anlamak gerekir. Tek tek bireyler kendilerini yakabilirler. Bu her zaman görülebilen, yaşanan bir olay. Ama dört kişinin örgütlenerek tek bir kişi, tek bir irade haline gelmeleri, eylemi başararak şehit olmaları her zaman görülebilecek bir şey değil. Ölüm Orucu'nda da bireysel karar alma süreci işler. Dörtlerin eyleminde de bireysel kararlar var. Ama pratikte, uygulamada bundan çıkıyor, dört kişinin iradesi ve bedeni birleşip tekleşiyor. Bir kişinin kendisini yakmasıyla dört kişinin kendisini yakması aynı şey değildir. Etki ve anlamı, yüklediği değer çok daha büyüktür. Onlardaki çelik irade herkeste bulunmaz. Yaşamlarının baharında, inanç ve azimleriyle o büyüklüğü yaratan insanlar oldular. Geleceğe, halka güvenin, partiye sadakatlerinin sonsuzluğunu görüyoruz. Alevleşen insanlarımızda, onların alevle yıkadığı kavgada alevin dilinden dökülen haykırış ve sloganlarda mücadelemizin yenilmezliğini görüyoruz. Diri diri yanan bedenlerden daha büyük bir kararlılık olabilir mi? Bu savaşı, özgür ve bağımsız geleceği mutlaka, ama mutlaka kazanacağımızı sadece o yanan bedenler bile muştuluyor. O alevler içinde yanan bedenlerde bir halkın, bir devrimin, insanlığın birikiminin cisimleştiğini görüyoruz. Dörtler gerçekten büyük bir ciddiyet ve içtenlikle eylemi planlamış ve gerçekleştirmişler. Bedenleriyle ateşi buluşturduktan sonra kimsenin gelip kendilerini kurtaramayacağı biçimde her şeyi ayarlamaya çalışmışlar. Başarmaya ve kazanmaya ahdetmişler. Ölümleriyle direnişi yükseltmeye kararlılar. Herkes yattıktan sonra, 1-3 nöbetinin uygun bir anında eylem yerine geçiyorlar. Önceden hazırladıkları ne kadar eski eşya, gazete, kağıt varsa ortaya yığıyor, tineri de bedenlerine ve eşyalara döküyorlar. Ortadaki yığının etrafına bağdaş kurup oturuyorlar. Kollar ve omuzlar kenetleniyor. Kibriti çakıyorlar. Müthiş bir patlama... Ardından alevler yükseliyor. Alevlerin ortasında Dörtler... Bizimkiler... Yanıyorlar... Kolları, elleri, omuzları birbirlerine hâlâ kenetli... Slogan atıyorlar... "Kahrolsun sömürgecilik! Yaşasın PKK! Kahrolsun zulüm! İşkence ve baskıya son!.."

- Gerçekten büyük olaylar bunlar. Dolaylı bir tanıklık da olsa somutluğunu hissedince insanın tüyleri diken diken oluyor. Peki, o arada koğuş sakinlerinin tutumu ne oluyor?

- Tinerin patlamasıyla herkes yataklarından fırlıyor. Ne olup bittiğini anlamaya çalışıyor. Birden o küçük bölümden yükselen alevler ve dumanla karşılaşıyorlar. Herkes şaşkın, henüz kendine gelememiş. Bir an için donup kalıyorlar. Sonra panikle "neler oluyor, bu alevler de ne?" diye soruyorlar. Şaşkınlığın ardından koğuşta kaos yaşanıyor. Kimse ne yapacağını bilemiyor. O anı yaşayanların ağzından anlatalım.

Bir arkadaş: "Uyandığımda her tarafı duman kaplamıştı. Aklıma gelen ilk şey; nöbetçilerin sigara içerken yangın çıkardıkları, söndüremedikleriydi. Bu düşünceyle yangını söndürmeye yardımcı olma isteğiyle yatağımdan fırladım. Koğuş kapısının önünde su bidonlarımız duruyordu. Tam bidonlara doğru gidiyordum ki, alevlerin içinden 'kahrolsun sömürgecilik' sloganının haykırıldığını işittim. Ve durdum. Ne yapmam gerektiğine bir türlü karar veremiyordum. Açık ki, bu bir eylemdi. Onları kurtarıp kurtarmamam gerektiğine karar veremiyordum" diyordu. Bir başka arkadaş ise; "Uykum ağır olduğu için patlama sesi falan duymamıştım. Ama bağırışlar üzerine uyandım. Daha etrafıma bakmadan 'yangın var!' sesleriyle irkildim. Her tarafı duman kaplamıştı. Buna rağmen alevler görünüyordu. İlk düşündüğüm şey ranzaların yandığı, koğuşun tutuştuğuydu. Ve diri diri yanacağımızdı. Bazı tutuklular pencereleri kırıyor, yangın var! diye bağırıyorlardı. Uzun bir süre öylece dona kaldım. Etrafı seyrettim. Öleceğimizi, fareler gibi boğulup gideceğimizi düşünmeme rağmen bir şey yapma gereğini duymuyordum. Ölümü kanıksıyordum. Sonra alevlerin içinden yükselen slogan sesleriyle kendime gelerek ranzadan aşağı indim" diyordu.

Koğuştakilere göre siyasi olarak biraz daha gelişkin olan bir başka arkadaş da; "Patlama sesi ile uyandım. Uyanmakla birlikte gözüme ilk çapan azgın alevler oldu. Bu da ne? Neler oluyor diye düşünüyor ve alevlerin nedeni hakkında bir yargıya varmaya çalışıyordum. Daha bir yargıya varmadan gözüm Ferhat hocanın yatağına ilişti. Boştu. Hiç bozulmamıştı. Olduğu gibi duruyordu. Sonra yatağın üzerinde açık duran kağıdı gördüğümde her şeyi anlamış gibiydim. O kağıtla gördüklerim arasında bağlantı kurarak, eksik de olsa bir sonuca ulaşmıştım. Ferhat hoca kendini yaktı diye düşünüyordum. Kağıdı alıp okumaya başladım. İkiye katlanmış bir dosya kağıdıydı. Yazının sonuna doğru gördüğüm gerçek karşısında çok, ama çok şaşırdım. O azgın alevler arasında yalnızca Ferhat hoca değil, tam dört yiğit insan 'Kürdistan tari-

hindeki bu baş aşağıya gidişe dur demek' için diri diri yanıyordu. Bu tarihi anı tespit edercesine saatime baktım. Saat 4.30'du. Sonra elimdeki 'yoldaşlar' başlıklı bildiriyi bir daha okudum. Her tarafı duman kaplamıştı. Alevler öylesine azgınlaşmıştı ki, tavanı yalıyor ve aralık duran pencereden parmaklıkları aşarak dışarı uzanı yordu. Kudurmuşlardı sanki. Alevlerin sesleri insanı ürkütüyordu. Dumana yanık et kokusu karışmıştı" diyordu. Olanak olsa da o geceki havayı yaşayanların duygu ve düşüncelerini buraya dökebilseydik. Neyse, şaşkınlık atlatıldıktan sonra bazı tutsaklar koşup su getiriyor, alevleri söndürmeye çalışıyor. Bunun üzerine alevlerin arasından arkadaşların sesi yükseliyor: "Su dökmeyin, su dökmeyin! Ateşi yakın, ateşi! Su döken haindir. Bizler bilerek kendimizi yaktık! Bu siyasi bir eylem, eylemi kırmayın!.." diyorlar.

- Hem diri diri yanıyorlar, hem de bunları söyleyebiliyorlar öyle mi?

- Hem de gür sesle. O anı da bir başka arkadaştan aktaralım:

"(...) Yerimden kalktım, alevlerin başına gittim. Alevler öyle azgındı ki, içinde bir şey olup olmadığı kesin belli olmuyordu. O sırada alevlerin ortasında slogan sesleri yükseldi. 'Kahrolsun sömürgecilik' diye haykırıyorlardı. Bu arada kendini kaybetmiş birkaç kişi yangını söndürmek için su bidonlarına atıldılar. Göz açıp kapayıncaya kadar su bidonlarını alıp gelmiş, yangına doğru dökmeye başlamışlardı. Alevler arasındaki kahramanlarımız, 'Su dökmeyin! Su dökmeyin! Ateşi yakın! Ateşi yakın!' diye haykırdılar. Bunun üzerine oradan ayrıldık. Su dökenlere ters ters bakarak onlara yaptıklarının kötü bir şey olduğunu hissettirmeye çalıştık. Kahramanlarımızın haykırışlarını duyduklarında zaten onlar da su dökmekten vazgeçmişlerdi. Ama yapacaklarını da yapmışlardı. Alevler yavaş yavaş sönmeye başladı. Eylemin başarısızlığa uğrayacağı korkusu acılarını bastırıyordu. Herhalde bu yüzden olacak 'ihanetçiler, su dökmeyin, ateşi yakın!' diye haykırdılar. Son haykırışlarıydı bu." Su dökenleri sertçe uyarıyorlar. Körelen alev kısa bir süre sonra da tümden sönüyor.

- Koğuşta yaşanan duygu fırtınaları, altüst oluşlar kim bilir ne kadar derindir. O anı yaşayanlardan bu yönüyle de hiç dinlediniz mi?

- Yaşayanların bile tanımlayamadığı o havayı, duygusal depremi veremeyeceğimizi belirttik. Yine de bu konuda bir arkadaşın tanıklığını aktaralım:

"(...) Su dökenleri uyaran kimseyi görmedim. İlk karşı çıkış alevin içinden geldi. Ama geç kalınmıştı. Onlar bize veda ederken, biz onları

layıkıyla uğurlayamadık. Tek yaptığımız şey seyrederken ağlayan birine 'sus, ağlama!' demek oldu. Ağlama diyorduk, çünkü; ağlanacak bir olay değil, sevinecek bir olaydı. İnsanlarımız halkımızın varoluş destanını yaratıyorlardı. Bu, sevinilecek bir olaydı. Olay anında zıt duyguları bir arada yaşadım. Her şeyden önce alevler içine yananlar birer insandı, hem de bütün koğuş tarafından sevilen sayılan insanlardı ve çoğumuzun yoldaşlarıydı. Onların yok olmalarına bir insan olarak seyirci kalma zorunluluğunu hissetmek ise acı veriyordu. Öte yandan yoldaşların koydukları eyleme sevinmemek de elde değildi. İşin doğrusu buydu. İki karşıt duyguyu aynı anda yaşıyordum. Koğuşta bireysel ve toplumsal kaygılar, sevinçlerin hepsi bir arada ve aynı anda yaşanıyordu. Koğuşumuzun mevcudu son zamanlarda azalmış olmasına rağmen kalabalıktı. Olay koğuşta panik yaratmıştı. Kapıya vuranlar, camları kırıp dışarı bağıranlar, bayılanlar, yangına su dökenler, hiçbir şey olmamış gibi yatağından bile doğrulmayanlar, seyredenler. Bu karmaşayı yatıştıramıyorduk. Ferhat hoca onların olmayışlarından doğan boşluğu dolduramıyorduk. Halbuki cılız da olsa yatıştırıcı bir sese ihtiyaç vardı. Kimin ne yaptığı, niçin yaptığı belli değildi. Sonunda idareyi çağırıp: 'İnsanlar kendilerini yakıyor!..' diyorlar. İdare önce inanmak istemiyor. Tutukluların koğuşta bir yeri yaktığını düşünüyor. O geceki nöbetçi subay, kendilerini yakanları görmek, emin olmak istiyor, ama içeri girmeye de cesaret edemiyor. Tutuklulara, 'onları mazgaldan baktığımda görebileceğim bir yere getirin' diyor. Arkadaşlar Ferhatları kendilerini yaktıkları yerden çıkarıp subayın görebileceği bir yere taşıyor, döşeklerin üzerine yatırıyorlar. Henüz dördü de sağ. Bedenleri birinci dereceden yanıklarla kaplı... Arkadaşların anlatımına göre; Eşref konuşamıyormuş, ama nabzı atıyormuş. Mahmut sürekli bağırıp slogan atıyormuş. Necmi yatırıldığı döşekte başı geriye düşünce arkadaşlardan bir yastık istemiş. Ferhat ise, o son anlarında bir ara gözlerini aralayıp başucunda bekleyen Adnan Yılmaz'ın elini tutarak.. 'arkadaşları yalnız bırakmayın, birbirinize destek olun...' diyor.

- *Arkadaşlar olaydan sonra onları ne halde bulmuşlar?*

- Yanmadık yerleri kalmamış ki! Ferhatlar ölümü hızlandırmak, geri dönüşü olanaksızlaştırmak için eylemden önce üzerlerine naylon eşofman da giymişler. Naylon yanınca deriye daha fazla gömülmüş, yanıklar büyümüş. Kaşları kirpikleri, saçları tümden yanmış. Vücutlarının çıkıntılı bölümleri yanarak erimiş. Yanan yerlerden kan sızıyormuş. Nöbetçi

subay, arkadaşları o halde gördükten sonra olayın doğruluğuna inanıyor. Koğuş gardiyanı yanıklarda kullanılan sarı bir sıvı, getirip mazgaldan içeri atıyor. Yani olaydan yaklaşık bir saat sonra idare duruma "müdahale" edebiliyor. O ara Esat Oktay da geliyor. Mazgaldan Dörtler'e bakıyor. İdare biraz ikirciklikli davranıyor, çünkü korkuyor. Bir isyanla karşılaşabileceğini düşünüyor. Bu yüzden de koğuşa giremiyorlar.

- *Dörtler geride kalanlara nasıl bir mesaj bıraktı? O bildiride neler yazıyormuş?*

- Bildirinin okunduktan sonra imha edildiğini anlatmıştık. Büyük kareli harita metod defterinden koparılmış iki yaprağa yazılmış, "yoldaşlar"a başlığı konulmuş, içeriğinde ise; Kürdistan bağımsızlık hareketinin durumu, PKK çizgisine olan inanç, dünya ve Ortadoğu'nun genel bir değerlendirmesi, Kürdistan devriminin Ortadoğu'daki önemi, savaşın ve direnişin sürdürülmesi gibi konular varmış. Ayrıca baskı, işkence ve insanlık dışı her türlü hareketi mahkum etmek için protestoda bulunmak, kendilerini yakarak Mazlum'un mirasını devam ettirmek istediklerini, bu görevin bilinciyle eylemi gerçekleştirdiklerini belirtmişler. Birlik ve beraberliğin, örgütsel bütünlüğün korunması gerektiği, faşizme ve sömürgeciliğe karşı savaşılması, onların gerçek yüzlerinin insanlığa gösterilmesi vurgulandıktan sonra "kahrolsun, sömürgecilik! Kahrolsun emperyalizm! Yaşasın PKK! Yaşasın bağımsızlık mücadelemiz!" sloganlarıyla bitirmişler.

- *Bu görkemli olayın idare üzerinde yarattığı etki neydi? Olayın hemen sonrasında 33. koğuşta neler yaşanmış?*

- Esat Oktay havayı iyice kokladıktan, ortada bir isyan olmadığını anladıktan sonra koğuşa dalıyor. Askerlere; "Bana yaklaşan olursa gözünüzü kırpmadan vurun!" talimatını veriyor. Tutuklulardan yatakhane bölümüne geçmeleri isteniyor. Kendilerini yakanların kimler olduğunu öğrendikten sonra revire götürülmeleri söyleniyor. Birkaç arkadaş Dörtler'i battaniyelerle idare kısmına taşıyor. Ardından onların bir mesaj bırakmış olabileceği düşüncesiyle yatakları, özel eşyalar didik didik ediliyor. Sabahleyin saat dokuza doğru savcı ve Esat Oktay kalabalık bir grupla koğuşa geliyor. Esat Oktay koğuş camlarının kırılmasını, tutukluların bağırmasını isyan olarak değerlendiriyor. Savcı ise bu görüşe karşı çıkıyor; "İyi ki akıl edip kırmışlar, yoksa hepsi boğulurdu!.." diyor. Sonra da olay yerini incelemeye başlıyor. Kalorifer kazanının konulduğu

demir köşebentlere yapışmış ve yanmış et parçaları görünce bir süre öylece kalakalıyor. Tutuklulara Ferhatların kendilerini yakarken ne yaptığını soruyor. Onlarda slogan attıklarını söylüyorlar. Savcı hayretini, hayranlığını gizlemeyip; "Bunlar nasıl insanlar! Bu nasıl bir irade! Bu insanlardaki iradeye şaşıyorum!" diyor. Savcıya eylemin görkemi karşısında tutuklular önünde hayranlığını itiraf etmekten başka bir yol kalmıyor. Ardından da birkaç kişiyi çağırıp ifadesini alıyor. Aynı günün akşamı bir sürü asker koğuşa baskın yapıyor. Slogan atanların, bağıranların, camları kıranların öne çıkmasını istiyorlar. İdare tutukluların eline kağıt kalem verip, yazılı ifadelerini alıyor. Her arkadaş olayı kendince görüldüğü, bildiği gibi yazıyor.

- Koğuşta insanların kendisini yakmış olması önemli değil! Önemli olan "camlarımız niçin kırıldı?" diye insanlara saldırmak!.. Böylesi bir kör mantık insanı ürkütüyor, tiksindiriyor.

- Bu kadar zıvanadan çıkmanın özünde yatan şey, hızlandırılmış ihanet politikalarına karşı güçlü bir darbe daha indirilmesidir. İhanet ettirmenin önüne geçecek bu çok güçlü eylem, onlardaki korku ve paniği daha da derinleştiriyor, hayvanlaştırıyor. İstedikleri yanıtı alamayınca kalas ve coplarla tutuklulara girişiyorlar. 33'e yönelik vahşi operasyon başlıyor. Bir grup gidiyor ardından bir başkası geliyor, saatlerce işkence yapılıyor. Tutuklular baygın, bitkin kendinden geçiyor. Camlar işin bahanesi. Zaten o günlerde bu bahane en çıplak biçimiyle açığa çıkıyor. Camı kırarken ellerini kesen bir tutukluyu Dörtler'le birlikte hastaneye götürüyorlar. Böylece cam kıranlardan biri bulunmuş oluyor! O arbedede koğuşun altı adet camı kırılıyor. İdare öbür beşini kimin kırdığını bulmanın peşinde!.. Gerçek amaç ise çok farklı; daha çok insanları yıldırma, böyle eylemlerin çıkar olmayacağını, kendilerini etkileyip durduramayacağını göstermeye çalışıyorlar. Operasyonun birinci gecesi koğuş zeminine bidonlarla su döküyorlar. Tutukluları sabaha kadar suyun içinde, betonda yatırıyorlar.

- Dörtler ne oldu? Hastanede neler yaşandı?

- Aynı gün akşama doğru gardiyan koğuşa gelip Eşref'in eşyalarını istiyor. Ayrıca onu iyi tanıyan bir tutukluyu teşhis için alıp hastaneye götürüyorlar. Askeri hastane morgunda tutuklu, Eşref'i teşhis ediyor. Dörtler'den ilk şehit düşen O. Sonra da diğerleri. En son Ferhat şehit düşüyor. Olayın hemen ardından tüm cezaevinde yazı işlerinde kul-

lanılan yağlı boya, tiner, kırtasiye malzemeleri çok sıkı bir denetime alındı. Aramalar daha da sıklaştırıldı. Koğuşlarda yanıcı özelliği bulunan hiçbir şey bırakmamaya çalıştılar.

- Operasyon ne zamana kadar sürüyor? 33'te bu ara olan-biten ne?

- İşkence fasılları üç gün aralıksız sürüyor. Bazı tutuklular koğuş dışına alınıp sorgulanıyor, koğuşun yapısı öğrenilmeye çalışılıyor. Bedii Tan isimli tutukluya cop sokuluyor. Bu vahşete dayanamayıp çözülen bir-iki unsur da çıkıyor. Koğuştaki örgütle, komünü idare öğreniyor ve 33'ü dağıtıyor. Bu saldırı sonunda Bedii Tan yaşamını yitirdi. Üç günlük operasyonun yarattığı ağır hava içinde öyle bir hale geliyor ki, artık ölümü ister, arar oluyorlar. Koğuşun boşaltılması sırasında Fettah Yiğit bileklerini kesip ranzanın altına saklanıyor. İdare saatlerce bulamıyor. Ancak son anda kurtarılabiliyor. Özellikle komünde görevli militan unsurlara yöneliyorlar. Bir kısmı 35 ve 36'ya getirildi. Veremlilerin yanına götürülenler de olmuş. 33'te birkaç kişi kalıyor. İdare 33'ü adeta feshetti!

- İdare 33. koğuşun ürküten mazisini tümden yok etmek için elinden geleni yapmış.

- Evet, 33'ün adından da kurtulmak için değiştirip 34 yaptılar. Vahşetin boğmaya yetmediği bir direniş odağını dağıtmak da diyebiliriz. Çökmeye başlamış zulmün saltanatının altında kalmamak için idare içine düştüğü panikle elinde olana sıkı sıkıya sarılmaya, sistemini korumaya çalışıyordu. Çağdaş Kawa startı vermişti. Dörtler direnişe temel bir halka daha eklemişti. Ağır ağır ayağa kalkıyorduk. Diyarbakır zindan direnişinin Mazlumlaşması, Ferhatlaşmasına giden yol açılmıştı bir kez.

Ek Bölüm:
Dörtlerin Özgeçmişleri

Ferhat Kurtay

Ferhat Mardin'in Kızıltepe ilçesinin Görs köyünde dünyaya geldi. Üç erkek, iki kız kardeştiler. Babaları köyün imamlığını yapıyordu. İmamlık her geçen gün biraz daha büyüyen ailenin geçimini sağlayamayınca babası Mele Hasan, Kızıltepe'ye yerleşerek ticarete atıldı. Ferhat okula gönderildi. İlk ve orta öğrenimini Kızıltepe'de tamamladı. Yüksek öğrenime devam etme olanağı da oldu. Karadeniz Teknik Üniversitesi Elektrik Mühendisliği bölümünü bitirdi. Trabzon'daki öğrenciliğinin son yılında zaman zaman Ankara'ya geliyordu. Hayri Durmuş'la buluşup Kürdistan devrimi hakkında tartışıyorlardı. Ferhat'ın Mardin gibi bir bölgeden olması, orada büyümesi milli, yurtsever ögelerle doğal olarak tanışmışlığını ve donanmışlığını beraberinde getirmişti. Yurt sevgisi ve halk değerlerini özümsemiş biriydi. Devrimci düşüncelerle öğrencilik yıllarında tanıştı. Türkiye'de yükselen devrimci gençlik hareketinden etkilendi. O dönem gerçekleştirilen devrimci kitle eylemlerinin içinde yer aldı. Kürdistan devrimine giden yolun ulusal kurtuluş mücadelesi olarak şekillenmesi, hareketin Kürdistan'a taşırılması gerektiğine inandığı için bu konuda yeni arayışlara, araştırmalara yöneldi. Hayri'yle buluşup konuşmaları bu döneme rastlar. Ankara'da yetkin arkadaşlarla tanışma, tartışma, ideolojimizi öğrenme çabasında oldu. Hareketimizi yakından tanımak istiyordu. İlişkiler kuruldu, gelişti.

Araştırmacı ve sorgulayıcıydı. Davranış ve ilişkilerinde ölçülü, olgundu. İnsanlarla ilişki kurmada, güven vermede oldukça başarılıydı. Dürüstlüğü, içtenliği karşısındakilerde daha ilk bakışta kendisini hissettirir, saygınlık uyandırırdı. Ferhat'ın olduğu ortamda ciddiyet, ölçü, sevgi ve saygı her zaman belirgindi.

Üniversiteyi bitirdikten sonra Eskişehir'de askerlik yaptı. Ardından PKK'nin resmen kurulmadığı bu dönemde edindiği ideolojik-teorik formasyonla mücadelenin Kürdistan'a taşırılmasında etkin olmak için Mardin bölgesine döndü. Esas amacı ve görevi PKK'yi bulunduğu bölgede örgütlemekti. Mardin TEK'te elektrik yüksek mühendisi olarak işe başladı. Mesleği ona daha rahat hareket olanağı tanıyordu. Mardin'in hemen tüm köylerine rahatlıkla girebiliyordu. Bu süreçte köylülerde devrimci uyanışı sağlamaya çalıştı. Kürtçeyi iyi biliyordu. Dile hakimiyeti sayesinde en zor konuları bile anlaşılır kılardı.

Özü, sözü birdi. Kişiliğini, bilgisini, becerisini tüm içtenliğiyle mü-

cadeleye kattı. 1978'de daha ciddi ve resmi ilişkiler içinde yer aldı. Mardin PKK örgütlenmesinde görevlendirildi. Görevini layıkıyla yerine getirdi. Harekete büyük katkıları oldu. Partinin ilkelerini, ideoloji ve programını gereğince kavramış, başarılı çalışmalar yapmıştır. PKK Mardin bölgesi hazırlık komitelerinde görev aldı. Mücadele geliştikçe, PKK'nin Kürdistan'daki konumu güçlendikçe, Ferhat da disiplinli çalışması ve güven verici ilişkileriyle hareket içinde yükselen biri oldu.

1979 sonlarında yakalandığında Diyarbakır, Mardin, Van, Siirt illerinden oluşan Helin Eyalet sorumlusuydu. Bunun yanında parti merkez yayın organını Mardin bölgesinde yerleştirme ve örgütlendirmede görev aldı. Ancak zamansız yakalandı. Yakalanması parti ve bölge için büyük bir kayıp oldu.Onun döneminde PKK, Mardin bölgesinde kök saldı. Daha önceleri bu bölgede ağırlıklı güç DDKD, KUK gibi teslimiyetçi Kürt küçük-burjuva hareketleriydi. Bu hareketler anti-PKK'ciliklerini konuşturuyorlardı. Ferhat titiz çalışmalarıyla, halka güven veren örnek tutumlarıyla onları etkisizleştirmede epey yol aldı. 1979'lara gelindiğinde o artık yörede bir önderdi.

Yakalanmadan bir ay kadar önce Hayri, Kızıltepe'de kendisiyle buluştu. Bu ara parti merkez yayın organının hazırlığı da sürüyordu. Bunun için gerekli olan bazı mühür ve kaşelerin yaptırılması için birini Diyarbakır'a gönderiyorlar. Mühür ve kaşeleri Kızıltepe'ye getiren kişi yolda yakalanıyor. Polis soruşturmayı genişletiyor. Ferhat'la Hayri'nin kaldıkları ev basılıyor. Polis, evi kuşatınca yanlarındaki partiye ait bilgi ve belgeleri imha ediyorlar. Hayri kimliğini de yakıyor. Polisler içeri girmeden nasıl ifade vereceklerini kararlaştırıyorlar. (Kararlaştırdıkları ifadedeki gibi sorguda Ferhat, Hayri'yle Ankara'da tanıştığını, bu tanışıklık nedeniyle birlikte olduklarını söylüyor.) Poliste Ferhat bir partiliye yaraşır tutum takınıyor.

1980 Temmuz'unda Hayri ile Ferhat Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde tekrar buluştular. Ferhat 9'da, Hayri 15. koğuşta kalıyordu. Cezaevinde ona bir gazete çıkarma görevi verildi. Ferhat çıkaracağı gazeteye Hewar adını verdi. Cezaeviyle, dışarıyla ilgili haberler, yorumlar, röportajlar ve teorik yazılara yer veriliyordu. Hewar cezaevinde büyük bir ilgiyle karşılandı.

Partiye, halka, devrime bağlılığı, sadakati muazzamdı. O teslimiyeti kabullenemedi, hazmedemedi. Durumu hep sorguladı, tartıştı, çıkış yol-

ları aradı. O arayış sürecidir ki, Ferhat'ı Dört ölümsüz kahramandan biri yaparak 17 Mayıs 1982 gecesinde yanan bir ışık topu haline getirdi. İnsana değer veren, sevip sayan, her yaştan insanın saygınlığını kazanandı. Ferhat sevilen bir halk önderi kimliğiyle anımsanan, yaşatılan bir değer olarak belleklere yerleşti. Partili yaşamının bu kısa yıllarına büyük olayları, katkıları sığdırmış, bir devrimcinin nasıl yaşaması, nasıl ölmesi gerektiğini en iyi biçimiyle göstermiştir.

Kısa, özlü, anlamı bir yaşama ad olmuştur.

Eşref Anyık

Viranşehir'de, yarıcı, yoksul bir ailenin çocuğuydu. Ailesi onu ancak ilkokul sonuna kadar okutabildi. Çocuk yaşlarda en ağır işlerde çalıştırıldı. Ailesiyle zaman zaman Çukurova'da ırgatlık yaptı. Başka kentlere işçi olarak gitti.

Eşref devrimcilerle tanışmadan önce Urfa'da kompresör işçisiydi. Ailesi ve yakın çevresi yurtseverdi. Ailesi Milli aşiretindendi. (Milliler kemalistlere başkaldırmış, kırım ve sürgünü yaşamıştır.) Millilerin yoksul kesimi direnişçi ruhu, ulusal kini kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Bu kesimler işbirlikçi, ajan feodallere karşı da sınıfsal kinle doludur.

Eşref, PKK'nin bölgede ajan feodallere karşı geliştirdiği mücadeleye ilgi duymuş, Hilvan ve Siverek'teki mücadele onu derinden sarsmış, etkilemiş, sonunda PKK saflarında yerini almıştır. Militan ruhla ve sarsılmaz kararlılıkla öne çıkmıştı. Edilgen, pasif görevlerin adamı değildi. Çatışmaların en yoğun ve hareketli olduğu günlerde gönüllü olarak Siverek'e geldi. Çatışmaların sürdüğü Kırvar bölgesinde görev aldı. Daha sonra Hilvan bölgesine gitti ve bir çatışmada yakalandı.

Çalışkan, olgun, ağır başlı, insanlara güven veren bir kişiliğe sahipti.

Militan mücadele ortamından etkilenip kavgaya en aktif biçimde katıldı. Dürüstlüğü içtenliği, kendini kavgaya vermesindeki sınırsızlığı onun zorlukları aşmasını sağlamıştı. Mücadeleye katıldıktan sonra partiye yaraşır bir yaşam sürdürmek için elinden geleni yapmaya çalışıyordu.

Genç yaşta, vahşetin koynunda halka, devrime ve partiye verilmiş sözün en güzel, görkemli örneği olmayı başaranlardandır.

Kısa, özlü, anlamı bir yaşama ad olmuştur.

Mahmut Zengin

Sivereklidir. Hilvan'da oturan dedesinin yanında kalırdı. Hilvan'ı iyi bilir, tanırdı. İlk ve ortaokulu Hilvan'da bitirdi.

Hilvan'daki mücadelenin gelişmesiyle devrimci saflardaki yerini aldı. Ataklığı ve cesaretiyle öne çıktı. Kısa da olsa yürüttüğü mücadelede kararlılığı ve özverisiyle tanındı, bilindi. Gençlik kesiminde görev aldı. Çok genç olmasına rağmen alçakgönüllülüğü, olgunluğu, kararlılığı, gözüpekliğiyle çevresine güven veren, sevilen, sayılan biri oldu. Partililer de onu çok sever ve takdir ederdi.

Mücadeledeki hızlı gelişimi, onun daha ciddi görevlerin adamı olduğunu gösterdi. Kırsal alanda Cuma Tak'larla silahlı grup faaliyetine katıldı. Bu alanda da çalışkanlığı, disiplinli oluşu, kendisini her şeyiyle mücadeleye katışıyla dikkatleri üzerine topladı.

1979'da girdikleri bir çatışmada ele geçirildi. Poliste onurlu bir tutum sergiledi. Cezaevi yaşamı da örnek davranışlarla doludur. İdeolojik-politik yönden fazla gelişkin olmamasına rağmen, davaya kendini adamışlığı, kişisel kaygılarından arınmışlığı onu saygın biri yapmıştı. Genel teslimiyet süreci dışında bir olumsuzluğu olmamış, bulunduğu 5. koğuşta, koğuş sorumlusu olarak olumlu tavrını sürdürmüş, işkence sonucu bir bacağı sakat kalmıştı.

Kürdistan'ın bu harika çocukları, devrimin esas yaratıcıları olacaklarını kişiliklerinde müjdelemişlerdir. Mahmutlar tarih yazmasını, yapmasını bilmişlerdir.

Kısa, özlü, anlamlı bir yaşama ad olmuştur.

Necmi Öner

Necmi, gerici zengin bir ailenin çocuğu olarak Diyarbakır-Çermik'te doğdu. O ortamda büyüdü. Amcası o dönemler AP'nin ilçe başkanıydı. Necmi, lise yıllarında devrimci düşüncelerle tanıştı. Önceleri DDKD'li olmuş, ancak PKK'nin faaliyetlerinden sonra saflara katılmıştı. Ahmet Kurt ve Hüseyin Durmuş'la tanışması harekete katılmasını getirmiştir.

PKK'de yerini aldıktan sonra gençlik içinde çalışmalarını sürdürdü. Yakalanmadan önce yerel hazırlık komitesine gençlik sorumlusu olarak görev yapıyordu.

Parti saflarında çalışmalarını fazla sürdüremedi, okuldaki bir olaydan

yakalandı. Poliste direnişçi, onurlu bir tutum sergiledi. Henüz çok gençti, ama kendisini iyi yetiştirmişti. Cezaevinde de koşulları iyi değerlendirdi. İdeolojik eğitime ciddi biçimde sarıldı. Başından beri tüm direniş ve eylemlerde yerini aldı. Genel teslimiyet dışında Necmi'nin yaşamı örnekti. Olgun, ilişkilerinde güven vericiydi. Herkesçe sevilen, sayılan bir insandı. Disiplinli ve alçakgönüllü, içten, samimi ve fedakardı. Genç yaşta birçok olumlu meziyeti şahsında somutlaştırarak devrimin adamı olmasını bildi. İçerde ve dışarıda çok kısa bir partili yaşamı olmasına rağmen, tüm değerlerimizi en görkemli biçimiyle eyleminde ölümsüzleştirebildi. Dava adamlarının genç, ama büyük, seçkin örneklerindendi.

Kısa, özlü, anlamlı bir yaşama ad olmuştur.

Büyük ölüm orucu eyleminin öngünü

Ey gözünü budaktan
Başını gömütten esirgemeyen
Altın yürekli
Çelik adımlı
Açlık ordusu
Canım yoldaşlarım benim
Vakit erişti
Duruldu durulacak fırtına
Çubuklar arasında
ilk kızıltılarla yanıyor tanyeri
Sıkalım kenetlenen dişimizi
az daha gayret
Bu son çelik adımları arşınladığımız
uzun ince yolun
Cehennemden yolladığımız ateş
buluştu demek
Dinleyin yeşil uğultular geliyor
her yandan
kulağımı dayadım duvara
İşte bakın nasıl da tutuşuyor
koca halk ormanı
Dağlar kanatlanıyor
elleri yapıştırıp elleri
Hadi hazırlanın
kucak dolusu gelecek
o mükemmel bahara
Biliyorum
Gözler kurudu
Eti sıyıran kemikler
fırladı fırlayacak
Ama bu değil mi ki zaten
Muştu kuşunun ışıltısını
Kanattaki hızını arttıran tansık

Haber salın dört bir yana
Demesin duyduk duymadık
hiç kimse
Kurşunlamayacağımız
zulüm tapınağı yok
Ne muazzam bereketli şeysin
Ey uçsuz bucaksız
Açlığın yaylım ateşi
Selam sana
bin selam
Kan ışıltılı söz akıttık
bir sefer vakti
Bir sefer vakti
cesur cömert damarlarımızdan
Büyük mutluluğun
kızıl karanfil yüreğine
damarlarımızdaki akışın
gözdeki bakışın
dudaklar sözün parıltısını
çiğnetmeyeceğiz
Gerçi şimdi hava yağmurlu
Toprak çamurlu
Polisler copluymuş, ama
Duyuyorum
yaklaşan tatlı ayak seslerini
geliyor bizimkiler
salkım saçak
Tırmanıp çubuklara yüklenecek
Binlerce pırlanta göz
Ey gözünü budaktan
Başını görnütten esirgemeyen
Altın yürekli
Çelik adımlı
Açlık ordusu
Canım yoldaşlarım benim
Şuracığa vardık mı

Açtık demektir
gümüş kanatlı kapısını
büyük utkunun
Hazır bekliyor bizi
açlık kollarıyla yaşamak
Yaşamak
Tadılmamış ağız tadıyla
bulduracak yeni baştan
Yeni baştan biz verebileceğiz
nefis sıcak lezzetine
Ballanan güneşin
kitabın, yemeğin
Yıldıza dönüşen insanın...

- Dörtler'in eyleminden sonra 33'te üç gün süren operasyondan bahsettin. O kadar bağırma çağırma oluyor, aynı cezaevinde olduğunuz halde seslerini duymuyor musunuz?

- Hayır, duyamıyoruz, 33. koğuş uzak, arka tarafta. Ancak toplu slogan atıldığında işitebiliriz. Sadece onların karşısındaki koğuşlar duyuyor, ama ne olduğunu anlamıyorlar. Ancak kısa bir süre sonra Dörtler'in eylemini öğreniyorlar. Yaratılan tecritliği ve iletişimsizliği daha iyi gösterebilmek için şu örneği vereyim: 33'ten yanımıza getirilenler olduğunu söylemiştim. Aynı bölümde olmamıza rağmen Dörtler'i günlerce öğrenemedim. Ali Çiçek o aralar yemek dağıtıyordu. O son sürat gidiş gelişlerin birinde fırsatını bulup sordum: "Ne oldu, bu insanları niye hücrelere getirmişler?" Fısıltıyla yanıtladı. Ferhat'ın ismi geçti "yakma"dan sözetti. Ne dediğini tam anlayamadım. Yakma sözcüğünü gerçek anlamıyla değil de, birisi Ferhat'ı ihbar etmiş de "yakmış" gibi yorumladım. Öğrenemeyişim günlerce sürdü. Ali'lerden sonra Yıldırım Merkit'in hücresindekilere yemek dağıttırmaya başladılar. O hücrede kalan Vedat Alataşlara sordum, yanıtlamadılar. (O ara Vedat da dahil, Yıldırım'ın hücresindekiler ispiyonculaştı. Yıldırım kendisiyle beraber onları da çökertti) Hayri, not gönderene kadar ne olup bittiğini, 33'tekilerin niye getirildiklerini öğrenemedim. (Mahkemeye giderken bir arkadaş gizlice Hayri'ye olayı aktarıyor.) Aynı yazıda nasıl davranmak gerektiği, sürece nasıl müdahale edeceğimize ilişkin yaptığı değerlendirmenin ardından

görüş ve düşüncelerimizi kendisine ulaştırmamızı istiyordu. O günlerde cezaevi ve mahkemedeki imha politikasının birbiriyle daha çok çakışıp bütünleştiği gerçeği iyice açığa çıkmaya başlamıştı. Yeni istiklal mahkemeleri dolu dizgin gidiyordu. Tam bir savaş havası solunuyordu. Bir yandan ihanet ettirme en üst boyutlara ulaşırken, diğer yandan mahkemede 125. madde devreye sokuldu. İlk olarak Mardin ek grubu 125'ten yargılanmaya başladı. Dersim ve Ağrı kıyımında estirilen havanın yaşatılmaya çalışıldığını görmemek olanaksızdı. Yine o günlerde duruşmalarda Yıldırım Merkit'in itirafları okunuyordu ve kolordu, Le Monde muhabirini duruşmaya getirtmişti. Hayri notunda bu muhabirden de söz ediyordu. Bir notla; "Le Monde muhabiri gelmişken daha önce planlanan ölüm orucunu açıklayabilirdin. Eğer yine böyle bir fırsat doğarsa kullanmak gerekir" diye karşılık verdim. Oda verdiği yanıtta; "konuşmak için çok çabaladığını, ama kendisine söz verilmediğini" yazmıştı.

- Ferhatların eylemini nasıl karşıladın nasıl değerlendirdin?

- Hayri'nin notunu okuduğumda müthiş bir duygu seline kapıldım. Yoldaşlarının hiçbir kişisel çıkar gözetmeksizin, karanlığı yırtmak için canlarını ortaya sürdüklerini görmek doğal ki müthiş bir olay. Derinden etkilendim. Mazlum'la başlayan sürecin sarmallaşarak ilerlediğini görmek ve daha da ilerleyeceğini duyumsamak bilmek beni tanımsız duygulara sürükledi, "tünelin ucu göründü" diye düşündüm. Bu bakımdan Dörtler'in mesajı da gerçek içeriğiyle bizlere ulaştı:.Kalkmak, yürüyüşe geçmek ve bunun için de ölmek gerekiyor!.. Ayrıca o günlerde tutsaklar işkenceye alınıyor, itiraf dayatılıyor, tecritlik derinleştiriliyordu. O kuşatmada haberleşmek çok zor olduğundan, olanı biteni zamanında anlamak yorumlamak vb. her geçen gün biraz daha zorlaşıyordu. Gerçekten bir çıkmaz.

- Ama Dörtler'in eylemiyle de süreç bir ayna gibi yansısını vermeye başladı. Mesajı aldık diyorsun. Pekl, ama ne bekliyorsunuz?

- Güçlü bir çıkışı sağlayacak eylemin biçiminde irademize güveniyorduk. En azından önder kadro ve militanların bazıları için böyle bir sorun yoktu. Eylem yapılmak isteniyor, iradeye de güveniliyor, ancak hiç kimse ilk olma inisiyatifini koyamıyor. Çünkü dava büyük, sonucun olumlu-olumsuzluğu da büyük. "Ya başarılı olamazsak?.." korkusu var. Ki bu, büyük bir davaya inanmanın yüklediği sorumluluğun korkusudur. İşte bu korku düşünülen eylemi uzatıyordu. Sonucun korkutuculuğu bir

arkadaşın; "tamam artık, yarın ben başlıyorum" veya "başlatalım" demeye bir türlü götüremiyordu. Mazlum'dan sonra, "başlatacağız" sonucuna varılmıştı. Dörtler'den önce bir "ama", ya da korku olsa da bu artık yok olmuştu. Artık eylem kesinlikle başlatılacaktı. Her şey, bütün kaygılar bir kenara atılmıştı.

- *Korku; ölümden geri durma değil, başarısız olma korkusu.*

- Tam başarısız olma da değil. Binde bir de olsa başarısızlığın doğuracağı sonucun verdiği korku. Duygusal dalgalanmalara gelince; "böyle yaşayacağıma öleyim" duygusu her zaman baskın geliyor. Her saat, her dakika hissediyorsun. Ruhunda bilincinde büyük bir çatışma yaşanıyor. O süreçte kendimizle çok hesaplaştık. Ama "şu biçimde bir eyleme (ölüme) ben de varım!" diyemiyorsun. Bazıları, örneğin kendim o zaman diyemiyordum. Kafamda, "ya başaramazsam?.." çengeli asılı duruyordu. Biliyordum ki başarısızlık kör kuyudur, ihanettir. Onun korkusu insanı dizginliyor. Kör kuyuya düşmüş halini bir an için gözlerinin önüne getiriyorsun; çok ürpertici bir şey, düşünmek bile istemiyorsun. Geçmişini o halinle kıyaslamaya çalışıyorsun, iliklerine kadar titriyorsun. Bu tiksindirici olasılığı bir an için bile olsa kafandan geçirmiş, kendini o düşkünlükle kıyaslamış olmana isyan ediyor, öfkeleniyor, kızıyorsun.

- *İhanetin sonuçlarını kafasında sağlıklı ve net olarak görebilenler kendi direnişçi kimliğini yeniden üretir, yoldaşlarına yeniden kavuşur, değil mi?*

- Tabii... Bu insanlarla beraber yaşamışsın, kimliğini, kişiliğini ancak onlarla bulabilmişsin. Ancak onların, onları bir araya getiren değerlerin sayesinde insan olabilmişsin. Onlarla birlikte çok şey yaşamış, bölünmüşsün, ötesi bu mazlum halk seni maddi, manevi yönden beslemiş, arasına almış ve barındırmış, yeri geldiğinde ardından gelmiş vb. bunları yaşamış biriyken onlara nasıl ihanet edebilirsin? Sonra da ortaya çıkıp kendine nasıl "ben hâlâ insanım" diyebilirsin? Onların arasına hangi yüzle dönebilirsin?.. Hemen her gün ihanetle direnişi karşı karşıya getirip çatıştırıyorsun. Her hesaplaşmanda ihaneti yeniden yeniden mahkum ediyorsun. Biliyorsun ki, ihanet yedi başlı ejderhadır. Kopardığın her başına karşılık, ihanetin uygun iklimi onu yeniden doğurtuyor. Bu bakımdan onu her defasında mahkum edişinin derinliğinde yatan anlamı iyi görmek gerekir. Diyarbakır'da sınavdan geçen insanın sorgulamadığı ne var ki? Yani bulunduğun vahşet ortamını, başka bir yaşam tarzıyla da kıyaslıyor, değerlere bağlılığının düzeyini görmeye çalışıyorsun. Hatta,

"devrimci olmak, partili olmakla iyi mi ettim?" diyerek kıyaslamaya dahi girişiyorsun. "Dışarıda devrimci olmasaydım, nice olanaklara sahip olacaktım. Lüks bir yaşam sürecektim" gibi bir hayalle pekiştirerek kendini gözden geçiriyorsun.

- Her gün sürüp giden muhasebeler etrafında kişinin kendi kimliğini sürekli sorgulaması ve bunu en çıplak haliyle yaşaması çok zor bir duygu olmalı?

- Evet, hesaplaşma en katı gerçekliğiyle yapılıyor. Her gün onu yaşamak çok zor olduğu kadar güzel de. Kendini daha iyi tanıyorsun. Mücadelenin, devrimin görkemliliğinin tadına daha bir varıyorsun. Kıyaslama ve sorgulamalarımın sonunda, o vahşete rağmen gelip benim için en geri nokta olan o anki yaşam biçiminde duruyordum. Bu hücrede bizler olmasak da, sömürü ve zulüm düzeni sürdükçe, ona karşı mücadele edenler oldukça bu hücrelerde başkaları olacaktı. (O günlerde yaşadığım bu çelişkili ve çatışmalı duygu karmaşasını sonraki yıllarda bazı arkadaşlara anlatmıştım. Her şeyi konuşabildiğimiz arkadaşlarla o günkü duygu ve düşüncelerimizi sorguladığımızda gördüm ki; hemen hemen aynı süreci, benzer şeyler düşünerek yaşayıp hissetmişiz.)

Söz gelimi o duygu karmaşasında bir an için kendini dünyanın en zengin adamı olarak hayal ediyorsun, ama doyurmuyor, tatmin etmiyor, reddediyorsun, tekrar devrimci olmayı önüne koyuyorsun ve oradasın artık. Bütün yolların Romaya çıkması gibi, bizde de bütün hesaplaşmalar devrimci olarak kalmada noktalanıyordu. O vahşet ortamında, hücre yaşamında korumaya çalıştığım devrimci kimliğim hepsinin üstündeydi, yaşadığım gerçekliğimdi, beni ruhen tatmin ediyordu. O noktada, "madem ki, ideal budur ve hep devrimci kalmak temel görevdir, öyleyse bu temel ideale zarar vermemeliyim. Yaşamımı ideallerime zarar verecek hale getirmektense, onu düşmanın yüzüne bir tokat gibi çarpmalıyım", sonucunu yakalıyorsun. Bu ağır günlerde, düşmanın ihanet dayatmaları karşısında parti ve halka karşı kullanılma olasılığını düşünerek ölüm orucu sürecine girmeden önce, gerekirse yaşamıma son vermesi kararını verdim. Ulaştığım sonucu Kemal Pir'le paylaşmak istedim. Ona kısa bir not gönderdim. Notta; "partiye karşı kullanılma noktasında yaşamıma son vermeyi düşünüyorum" diye yazdım. Kemal okuduktan sonra hücresinden bana "Yok, yok!" diye seslendi.

- Bu karara Kemal arkadaş niçin itiraz ediyordu?

- Farklı bir şey istemiyordu. Ölüm orucunun doğruluğuna inanıyordu. Süreç de hızlanmıştı. Savunmaları beklemek çok geç kalmak demekti. Hayri ve Kemal artık harekete geçme zamanı geldiğini düşünüyordu. Karasular da... Ölüm orucu başlatılacaktı. Belirlenmeyen başlama günüydü. Kemal'in "yok, yok!" diye seslenmesi, "ölüm orucu eyleminin zamanı geldi, bütün enerjimizle ona yönelmeliyiz" anlamındaydı.

- *Bu netleşme Dörtlerin eyleminden ne kadar sonraya rastlıyor?*

- Duyduktan sonraydı. Artık kimsenin gözü bir şey görmüyor. Neredesin, ne yiyiyor, ne içiyorsun, nasıl yaşıyorsun, başına ne geliyor, bunların farkında bile değilsin. Herkes başka bir dünyada sanki. O günlerde eylemle kucaklaşmak üzereyiz. İdarenin saldırıları karşısında eylemi sonuna kadar nasıl götüreceğimizin hesabındayız. İşkenceye dayanamayıp eylemi bırakırsan nerede duracaksın? Kimler katılacak? Kemal'le Hayri'nin önderlik edeceklerini biliyoruz. Diğer arkadaşlarla ilişkiler kuruluyor; katılacaklar var. Karasu da katılacak, ama diğer kadrolarımız ne durumdadır, ne yapacaklar kesin olarak bilinmiyor. Ancak katılacaklarına dair inanç ve beklenti var. O günlerde Hayri tekrar bana yazmış, düşüncemi sormuştu. Kendisine; bu noktada katılanlarımız olsa da artık bize güvenmemesini, hareket tarzını ona göre belirlemesini yazdım. (Çünkü kendisi kararını vermiş, bize aktarmıştı. Yalnız da kalsa bu görevi yerine getirmesi gerekiyordu.)

Tek başına olsa bile değerlerin, partinin korunması ve bu yolda yürünmesi gerekiyordu. Düşmanın bu vahşet ve kıyımına sessiz kalışımızın bir yerde onlarla suç ortaklığı anlamına geleceğine değindim. Sonunda; "olabilir, eyleme gelmeyebiliriz, bakarsın düşman bizi düşürebilir" diye yazdım. Ayrıca eyleme katılabileceğine inandığı arkadaşları da belirlemesinin, kararını onlara da ulaştırmasının yerinde olacağını ekledim. Notu yazdım, ama başına çok iş geldi. Bize belalı bir gece yaşattı. Bir sigara paketinin içine yerleştirdim, ağırlık yapar düşüncesiyle beş on zeytin tanesini de yanına koydum, ağzını kapattım. Koridoru gardiyanın denetlemediği bir anda kolumu demir parmaklıklardan çıkarıp Hayri'nin hücresinin önüne doğru attım. Aslında bu işlem yaptığım gibi değildi. Normalde sağa sola sıçramasın diye beze koyar atardık. Biraz aceleci davranarak pakete koyup attım. Hayri'nin hücresinin önünden geçip kat parmaklıklarının arka tarafına yuvarlanıp kaldı. Çekip almanın olanağı yok. Her an gardiyan görüp alabilir. Katların hizamızdaki bütün

hücreleri alarma geçti. Hayri epey uğraştı, ama alamadı. Sonunda Hayri'ye; "Eğer alamıyorsan aşağı düşür arkadaşlar oradan alsınlar" dedim. Hayri bu defa düşürmek için uğraştı ve başardı. Ama 1. kattaki arkadaşlar notu düştüğü yerden alamadı. Artık bizde telaş büyüdü. Çünkü alt katta gardiyanın gözetimi daha yoğundu. Eğer not ellerine geçerse her şey altüst olacak. En önemlisi de Ölüm Orucu'ndan söz ediliyor. Ele geçmesi halinde sadece bir kişi değil, bütün koğuş yandı! Artık o nottan sonra saldırı ve işkencenin yanında bizi ne mahkemeye çıkarırlar, ne gün yüzüne. Duyarlılığımız son noktada karışık duygular içindeyiz. Altan biri seslendi: "Not önemli mi?" Ben de; "İçinde her şey var." karşılığını verdim. "Tamam" dedi. Ama deyişi, "yandık gittik!" anlamındaydı. Kimse yatamıyor. Not. Metin Aslan'ların kaldığı 1. kat 10. hücrenin önüne düşürülmüştü. 35'e gerginlik ve kaygı yüklü müthiş bir sessizlik çöktü. Yatma saati geldi. Gardiyan; "kaybol! Herkes yatsın" dedi. Not ortalık yerde duruyor. Koridor pırıl pırıl, küçük bir çöp parçası bile yok. Ayrıca gözetleme deliklerinden de sık sık bakıyorlar. Gardiyan biraz dikkatli baksa görmemesi mümkün değil.

- Notun her an ele geçebileceği düşüncesi sende çok yoğun ve çelişik duygular yaratmıştır.

- İşte o gece. Yaşamım boyunca unutamadığım bir gece olmuştur. İslamiyete göre; insanlar omuzlarında tabutu mezarlığa taşırken ölü de kendi tabutunu taşırmış. Tabut mezara yerleştirilip cenaze alayı ayrıldığında ölü başını doğrultur, ayağa kalkmak istermiş. Ama başı taşa değince: "eyvah! Meğer ölen benmişim" dermiş. Ben de tam o noktadaydım. O gece bunları duyumsadım, "ölen bizmişiz!" Gerçek anlamda ölü durumuna düşürüldüğünü görüyorsun. Ele geçme olasılığı yüksek olan bir notun koğuşta yarattığı etkinin tüm ağırlığını omuzlarında hissediyorsun. Etkinin yanında değişik boyutlar da var; yakalanırsa dediğim sonuçları doğuracak. İdare "bu not kimindir" diyecek. Eğer kimse sahiplenmezse bütün koğuş ölümcül işkenceler görecek.

- Gelip sorulursa benimdir demeyecek misin?

- Tabii ki üstleneceğim, ama sorun bu değil. Eylemin ve kitlenin geleceği söz konusu. Öldürülebileceğimi de düşünüyorum. Ölümü gözden çıkarmışım, fakat sonrası var. Notta, ölüm orucuna katılacaklar belirlenmesi gibi şeyler yazmıştım. Bunlar üzerinde duracaklar. Bunu nasıl geçiştirebileceğimi düşünüyorum. Öyle bir durum ki henüz eylemcilerin

isimleri de belirlenmiş değil. Kesinlikle yanıtsız kalması gereken bir soru. En çok bu noktada yoğunlaşıyor, bir çıkış arıyordum. En büyük tehlike de ölüm orucu hazırlığı yaptığımız anlaşılacak ve artık kimse mahkemeye götürülmeyecek, gerçekleştirilecek eylem de kamuoyuna duyurulamayacaktı. İdare bizi daha rahat boğabilecekti. Beni, "ölen bizmişiz" düşüncesine götüren koğuşun o geceki havasıydı. Tam bir ölüm sessizliği. Hiçbirimiz yatmamışız. Notu bilenler bütün dikkatlerini düştüğü arka köşeye vermişlerdi. 35'te en az yüz kişiydik. O yorgunluk, o bitkinlik, hastalıklar tüm ağırlığıyla sürüyor. Ama havada öyle bir uçurum, öyle bir derinlik, öyle bir ağırlık var ki, sanırsın yerle gök birbirine geçmiş ve sen arada kaybolmuşsun. Sanki 35'te hiç kimse yaşamıyor, herkes yok olmuş. Yitme hiçleşme noktasını yakalıyorsun.

- *Peki notu oradan alabilmek mümkün değil mi?*

- Alabilmek için Metinlerin battaniye gibi şeyler atması, öyle çekilmesi gerekiyor. Çünkü kolları yetişmiyor. Ancak, battaniye ile çekmeye çalışırlarsa gardiyan görebilir. Görüldüğünde de gelip kapacaklar. Bu yüzden almaya da kalkışamıyorlar. Saatler ilerledi, sessizlik koyulaştı. Arkadaşlar gardiyanın içerde olup olmadığını anlamak için arada bir kağıt veya naylon hışırdatıyordu. Bu hafif ses bile duyulur duyulmaz gardiyan oturduğu yerden sandalyesini gıcırdatıyor, ya da "ben buradayım kimse kıpırdamasın" dercesine öksürüyor, varlığını hissettiriyordu. Karşılıklı yoklamalar sabaha kadar sürdü. Müthiş bir gerginlik ve moral bozukluğu içindeyiz. Gece boyunca kimse gözünü kırpmadı. Öyle bir noktaya geldim ki, neredeyse patlayacağım. Sinirlerim altüst oldu. Metinlere seslenip; "Artık bırakın, lanet olsun! Ne hışırtı çıkartıp duruyorsunuz, alamıyorsanız vazgeçin, yatın! Yakalanırsa yakalansın!" demek istiyorum. Bu sinir savaşı gün ışıklarını kucakladı, gardiyanlar gelip kapıları açtı. Tabii duyarlılığın en üst biçimiyle ayaktayız. Yat saatinden beri giysilerimizi hiç çıkarmamışız, operasyona hazır halde bekliyoruz. Karavanayı götürdüler, arkadaşlar o boşluktan yararlanarak bir defa daha notu almayı denedi, ama alamadılar. Kapılar açılmış. Diyarbakır Zindanı'nda günlük uygulamalara geçilmişti. Parmaklıklarının önünde esas duruşta bekliyoruz. İşte o ara bir anlık boşluk yakalayıp battaniyeyi notun üzerine atıp çekmişler. Böylece notu, eylemi kurtardık!.. Metinler notu aldıkları sırada gardiyanların görmüş olabileceğini düşünerek okumadan hemen imha ediyorlar. Haberleşme koşullarının öylesine daraldığı günlerde, el-

lerine geçmiş notu okumamalarının nedeni, "yazılanları bilirsek, idare de aldığımızı görmüşse, işkence sonucu dayanamayıp okuduklarımızı anlatabiliriz" düşüncesidir. Yemek dağıtıldıktan sonra 3. kattan Karasu'nun sesi geldi: "Tamam! Notu almışlar!" derin bir nefes aldık.

- *Belki de bu yaşamının en şanslı anlarından biriydi, değil mi?*

- En şanslı ve en rahatlatıcı. En önemlisi de ölüm orucunun basit bir hata sonucu riske atılmasının önüne geçilmiş oldu. Gerçi kişi olarak karşılaşabileceğim ölümcül işkenceler de söz konusuydu, ama genel çıkar yanında onun önemi kalmıyordu. Eyleme hazırlanma sürdü. En son Hayri'den bir not daha aldım. Eyleme ilişkin hareket tarzı netleşmişti. Hayri özetle; "Mahkemelerde yapacağımız fazla bir şey kalmadı. Hainlerin saldırılarına da yanıt verdik. En büyük ve önemli grup olan Urfa grubu'nda da itirafçılara yanıt verdikten sonra, eylemi başlatacağız" diye yazmıştı.

- *"Mahkemelerde yapacağımız fazla bir şey kalmadı" ne demek?*

- Kastedilen; bize yazılı savunma yaptırmayacakları gibi, sözlü savunma olanağının da giderek ortadan kaldırıldığıydı. Bu durumda o zeminde fazla bir şey yapamazdık. Var olan itirafçılara da cevap verilmiş, mahkemenin bu aşaması da tamamlanmıştı. Start verilmişti. Urfa grubunda duruşmaların birinde kararı açıklamak için harekete geçildi. Duruşmaya gittik. Fevzi Yetkin kalkıp bir-iki laf etti, heyet konuşturmadı. Fevzi, Dörtlerin eylemini söyleyecekti. O susturulunca, bu defa Hayri ölüm orucu kararını açıklamak için söz istedi. Heyet olağanüstü bir hava estiğinin farkına vardı,Hayri'nin konuşmasını engelledi. Zamanın ilerlediğini, kimseye söz vermeyeceğini açıklayarak duruşmaya son verdi. Artık bir şeylerin olacağı belliydi. Kitlemizde, düşmanda, bir beklenti vardı. İpler gerilmişti. Taraflar birbirini kolluyordu. Kitlemizin gözü önderlerimizin üzerindeydi. Ama çoğu ne yaşanacağını, nasıl olacağını bilmiyordu. Bu zincir kırılacaktı, bilinen, hissedilen sadece buydu.

Mahkeme salonunda devleşen bir insan: M. Hayri Durmuş

- Hayri arkadaş, ölüm orucu eylemini ne zaman açıklayabildi?

- Eylemi mutlaka Hayri'nin başlatması gerekmiyordu. Katılacaklardan birinin başlatılması yetiyordu. Ancak Hayri bilinen öneminden ötürü Urfa grubunda ısrarlı oldu ve açıklama bu gruba kaldı. Diyarbakır grubu duruşmasına giderken Kemal ve Karasu yan yana gelip konuşma fırsatını buluyor. İkisi de eylemi Diyarbakır grubunda başlatma düşüncesindeler. Kemal, Karasu'ya "Bu düşüncemizi Hayri'ye de ilet" diyor. İletiyor, ama Hayri Urfa grubunda olması düşüncesinin yineliyor, Karasu O'nun son düşüncesini Kemal'e aktarıyor... Kemal Diyarbakır grubunda açıklamadan yana olmasına rağmen, "madem Hayri Urfa grubunda ısrarlı, o zaman öyle olsun" diyor. Bu son durum üzerine Karasu hemen Diyarbakır grubunda başlatma düşüncesinde ısrarlı olmuyor. Kemal ve Hayri'nin eylemi açıklamasının daha iyi olacağını düşünüyor.

- Eylem kararı alındığına göre onu şu veya bu grupta birkaç gün önce ya da sonra açıklamak niçin bu kadar önemli?

- Gelişmeler, olup bitenler herkesin canına tak etmişti. Diyarbakır grubunda da bazılarına itiraf yaptırılmış, bu arada itirafları duruşmada okunuyordu. Karasular artık tahammülün son sınırındaydı. Eylemin bir an önce başlamasını istiyordu. Bu konuşmalardan birkaç gün sonra Diyarbakır grubu duruşmaya çıkarılırken, idare koridorda tutuklulardan S..'yı alıp götürüyor. Karasu S..'ye itiraf dayatıldığını veya yaptığını düşünerek Hayri'ye; "S.'yi götürdüler, itiraf yaparsa yarın duruşmada ifadesi okunur. Onunla aynı olaydan yargılandığım için kalkıp hem yanıtlarım hem de ölüm orucuna başladığımızı açıklarım" diyor. Hayri yine eski düşüncesinde ısrar ediyor. Dönüşte Karasu, Şener'e bir not atıyor. "S.'nin itiraf yapması durumunda kalkıp eyleme başladığını açıklayacağım.Kemal de mutlaka katılacak. Daha önce söz verdiği için Akif'in de katılacağını sanıyorum. Hayri, Urfa grubunda ısrarlı. Ancak artık tahammülüm kalmadı."

- S. itirafçı olmuş mu?

- Hayır, hasta olduğu için alınmış. Ertesi gün duruşmaya getirilince Karasu düşündüğünü yapmaktan vazgeçiyor. Bir başka açıklama girişimi

daha oldu. Diyarbakır grubunda ilk itirafların okunması sırasında Kemal artık dayanamıyor, Karasu'nun da hemen başlatmadan yana olduğunu bildiği için dürtüp: "Kalk başlat!" diyor. Karasu heyetten söz istiyor, birkaç defa yinelemesine rağmen söz vermiyorlar. Diğer grupta açıklanacağını bildiği için fazla dayatmıyor.

- *Niçin Kemal arkadaş açıklamıyor da ondan istiyor?*

- Özellikle itirafların okunduğu bu aşamada, mahkemeler elden geldiğince önder kadrolara söz vermemeye çalışıyordu. Merkez komite üyesi olduğu için duruşmalara getiriliyor, ama o grupta herhangi bir olaydan yargılanmıyor. Söz hakkı almada Karasu daha avantajlıydı. Yargılandığı olaylardan ötürü daha fazla söz hakkı alabiliyordu.

- *Her şey Hayri arkadaşın belirlenimine uygun olarak ilerliyor diyebilir miyiz?*

- Hayri eylemin en sağlıklı biçimde doğmasına çaba harcıyordu. Artık eylem Urfa grubunda açıklanacaktı ve öyle oldu. Tarih 14 Temmuz 1982'ydi. Duruşmaya çıktık. Gelişmeleri ve olacakları biliyorduk, içimizde fırtınalar kopuyordu. Hayri el kaldırıp söz istedi. Önceki duruşmada söz istediği halde, "Daha sonra konuşursun" dendiğini belirterek konuşmak istediğini söyledi. Emrullah Kaya işi geçiştiremeyeceğini anlayınca; "O zaman duruşmanın bitiminde konuşursun" dedi. Basın da gelmişti. Ogün F. Yılmaz'ın itiraflarıyla ilgili bazı arkadaşların savunması alınacaktı.

- *Burada, o gün mahkemede görev yapan heyeti de belirleyebilir miyiz? 14 Temmuz önemli bir dönüm noktası olacağı için, istersen o ana tanık olan tarafları da burada belgeleyelim.*

- Anımsadığım kadarıyla mahkeme başkanı binbaşı Kemal Kavi (Binbaşı Hançer de olabilir) duruşma yargıcı Emrullah Kaya, üye yargıçlar; Nihat Beyhan Özyurt, Niyazi Erdoğan, Yüzbaşı Celalettin Çelik'ti. Askeri savcı ise; Bülent Cahit Aydoğan'dı. Sanırım o gün duruşmada, avukatlardan Erdinç Uzunoğlu ve Süleyman Demirkapı vardı. Savunmalar alındı. Emrullah Kaya; "Gereği düşünüldü" dedi, kimseye söz vermeden bir an önce duruşmayı bitirmek istedi. Hayri hemen;"Duruşma sonunda söz hakkı vereceğinizi söylemiştiniz" deyip müdahale etti. Emrullah kısa bir tereddüt geçirdi.

Hayri: "F. Yılmaz'ın dediklerine yanıt hakkım doğdu. Partiyle ilgili çarpıtmalarına değinmek istiyorum" dedi. Emrullah yüzünü buruşturarak çaresiz bir ifadeyle: "Tamam gel, ne söyleyeceksen söyle yalnız

söyleyeceklerini kısa tut, zaten oturum da kapandı, epey geç kaldık." dedi. Birkaç duruşmadır Hayri'nin ısrarla konuşmak istemesi kitledeki beklentiyi artırmıştı. Olağanüstü bir şeyler olacağını hemen herkes sezdi. Hayri sanık kürsüsüne ilerlerken beklenti ve umut dolu bütün gözler onun üzerindeydi. Hayri o sakin yürüyüşüyle sanki bütün arkadaşları kendisiyle yürütüyor, geleceğe taşıyordu. Birden umut, coşku, heyecan taşıyan bir hava esmeye başlamıştı duruşma salonunda. Arkadaşlara olan o büyük sevgisi gözlerine ve yüzüne daha bir yansımıştı. Esas duruşta oturarak karşıya, "Adalet mülkün temelidir" yazısına bakan tutsakların arasından geçip kürsüye doğru ilerlerken, yürüyüşü birazdan başlayacak tarihsel ana atılan son adımları dile getiriyordu. "Artık bu zulmü sizi cendereye alan her şeyi bu yürüyüşle parçalayacağız, bugünü de, yarını da kazanacağız" diyordu sanki. Kürsüye geldi, mikrofonun önüne geçti. Kısa bir sessizlik oldu. Kimseden çıt çıkmıyordu.

- *Gerçekten salonda çok ağır bir hava olmalı.*

- Tanımsız... Konuşmaya başladı; baskı ve işkencenin bütün sınırları aştığını, yaşama hakkına büyük bir fütursuzlukla saldırıldığını, insanların katledildiğini, cezaevinden cesetler çıktığını, yüzlerce insanın sakat kaldığını, onurunu ve değerlerini korumak isteyene ölümden başka hiçbir yol bırakılmadığını söyledi. İnsanlara zorla itiraf yaptırıldığını, idarenin önüne koyduğu hedefe ulaşmak için en rezil komplolara başvurduğunu, hatta savunma yazarken tutuklulara gösterildiğini, "Bakın, itiraf yazıyor" dendiğini açıkladı. Artık gelinen noktada kimin ne zaman öleceğinin bilinmediğini ve cezaevinde sürüp giden vahşete, Dörtler'in kendisini yakmasına değindikten sonra ,salonda karşılaşılan baskıları anlattı. Savunma hakkının cezaevinde, mahkemede gasp edildiğini, tutsağın savunmasını önlemek için bu iki kurumun elinden geleni pervasızca yaptığını, daha önce bunların defalarca dile getirildiğini, mahkemelerin kulak tıkadığını, değişen hiçbir şeyin olmadığını vurguladı. Hayri'nin her sözü salonu dövüyordu. Doğan 14 Temmuz direnişinin ilk haykırışları salona egemendi. Mahkeme heyeti bir şeyler sezmişti, ama böyle bir açıklama beklemiyordu. Şaşırmış, çaresiz, ne yapacağını bilemez olmuştu. Yaşadıkları tarihsel suçluluğu en çıplak biçimiyle bir "sanık" yüzlerine vurunca, susup dinlemek zorunda kalmışlardı. Müdahalede bulunmadan dinlediler.

Hayri; "Yasalarınıza göre bize vereceğiniz cezanın bin beteri çektirildi,

çektiriliyor. Burada ağzımızdan çıkan her sözcüğün cezaevindeki bedeli vahşettir. İnsanlar onurlarını, değerlerini korumak için canlarını ortaya sürüyor. İşlenen bu büyük suçları tüm engellemelerinize rağmen dünya kamuoyuna göstereceğiz. TC'nin tarihsel suçluluğunu, uygulanan işkence ve vahşeti, dayatılan ihaneti mahkum etmek, planlarını boşa çıkarmak için Mazlum, Dörtler ilk adımları atmıştır. Burada durmayacak, devam edecek. Bırakalım, siyasi kimliğimizi korumayı, insanlığımızı bile korumanın tüm araçlarının ortadan kaldırıldığı bir yerde, bedelini canımızla ödemeye hazır olduğumuz siyasi savunma yapmanın olanaksız hale getirildiği bir yerde, sesimizi kısmak için ağzımıza kilit vurulmak istendiği ve her türlü keyfi uygulamanın olağan hale getirildiği bir yerde, bizim için yaşamın bir anlamı kalmadı. Bu vahşi politika ve uygulamaları protesto etmek için şu andan itibaren ölüm orucuna başladığımı duyuruyorum. Eğer eylemim ve ölümümle arkadaşlarıma; partime ve halkıma faydalı olabilirsem, bundan mutluluk duyarım. Bütün yeteneğimi, bilgi ve becerimi en üst biçimiyle, istediğim gibi halkımın hizmetine sokabildiğimi, bütün inancıma, kendimi bu davaya adamışlığıma rağmen, halkıma karşı görevlerimi tam olarak yerine getirdiğimi söyleyemem. Bu yüzden de mezar taşıma: "Bu, halka karşı borçlu öldü yazılsın." Bu benim son duruşmam olacak. Son olarak şunu da söylemek istiyorum: Kürdistan bağımsızlığı adına yola çıkanlar, ulusal kurtuluş mücadelesinde samimiyse, silahlı mücadeleyi temel almalıdır. Kürdistan ancak bu yolla kurtulur. Dünya, bölge ve ülke koşulları bunu zorunlu kılıyor" dedi.

- O anda mahkeme salonunda nasıl bir hava var? Heyetin tepkisi ne? Bu an, yargılama süresince ilerleyen her şeyin birden önemsizleştiği, savcının da, heyetin de, üzerlerindeki cübbelerin de önemsizleştiği, tarihsel haklılığın konuştuğu, yargılayanın da sanık olduğu bir an değil mi?

- Evet tarihi bir an. Hayri abideleşirken, mücadelenin nasıl başarıya ulaşacağının yolunu da gösteriyor, vasiyette bulunuyor. Kürdistan tarihi göz önüne alındığında, yüz yılların getirdiği çok yönlü kuşatılmışlığın, kemerleşen sömürgeci kurumlaşmanın hangi mücadele biçimiyle kırılacağını haykırıyordu. Tarihe belge düşüyordu. Her şeye egemendi. Salondaki insanları muazzam bir etki altına almıştı.

- Hayri arkadaşın konuşması herkeste kendini sorguladığı yeni bir alan açıyordu diyebilir miyiz?

- Sorgulamanın da ötesinde bir etkilenme, sarsılma var. "Ölürsem

mezar taşıma halka karşı borçlu gitti yazın" sözleri, bir yaşamın ifadesidir. Sözleri; halka, partiye duyduğu bağlılık ve sorumluluğu dile getiriyordu. Bazen bir yaşamın bir-iki cümleye sığdırıldığı olur. Bir yaşam bazen bir şiir dizesidir. Ama böylesi bir destan, tarih olan bir yaşamın; halkın, partinin içinde yer alıp örgütleyicisi olan, dünya insanlığının, proletaryanın birikimlerinin kendinde yoğunlaştığı, pratiğe geçirildiği çok zengin bir yaşamın ifade edildiği o cümle, haliyle insanı etkiler, sarsar. Düşmanın üzerine bu yürüyüş herkesin özlemlerini, tutkularını dile getiriyordu. Bu büyük bir coşku, sevinç kaynağıydı. Yüreklerin göğüs kafeslerini zorladığı, gözlerin sevinç ve heyecandan buğulandığı, büyük bir gurur ve kıvancın duyumsandığı anlardaydık. Ayrıca bir boşluk duygusuna da düşülmüştü.

Böyle büyük, haklı, tarihi eylemin içinde olmamak, bu konuda netleşmemek, onlarla kucaklaşmamak geride kalanları suçluluğun ötesinde eziyordu. Bu çelişik duyguları şu veya bu yoğunlukta herkes yaşıyordu. Sömürgeci faşist düzen savunucuları da Hayri'yi, Hayrileri, özgürlük ve bağımsızlık savaşını "yargılama"nın boş bir çaba olduğunu görüyor, kürsüsünde küçülüyor, acizleşiyordu. Evet, o an her şey önemsizleşmişti. Ölüm, heyet, savcı, her şey anlamını yitirmişti. Hayri'nin yumuşak, ama kararlı sesinde bir halk ayağa kalkmış, düşmanın karşısına dikilmiş ve konuşuyordu: "Ne yaparsanız yapın beni tüketemeyeceksiniz, hep ayakta kalacağım, mutlaka kazancağım" diyordu. O an konuşan Hayri değildi, hepimizdik. Hayri'nin bulunduğu kürsüde halkımız duruyordu. Adeta şöyle bir manzara var; o salonda cenazeler kalkıyor. Ya Kürdistan halkının cenazesi kalkacak, ya da sömürgecilerin. Onun ağırlığı, ihtişamı, görkemliliği çökmüştü salona. Onun genelde dingin, yumuşak kişiliğinden taşan sözcüklerin düşmana karşı savaşı ifade ettiğinde nasıl coşkun bir sele dönüştüğünü görüyorduk. Ve o sel Hayri değil, bizdik. O an mahkeme salonunda sadece Hayri vardı. Parti ve halk olarak onun ruhunda, bilincinde cisimleşmiştik. Tarihte büyük anlar vardır. O anlarda tarihsel haklılık tek bir insanda somutlaşır. O'na baktığınızda halkı, halka baktığınızda onu görürsünüz. O an Hayri halktı; Kürdistan'ın mazlum, ama kazanmaya yeminli halkı. İkisi bütünleşmişti. Salon bize dar geliyordu. Bize ait olan her şey ayağa kalkmış, selama durmuştu. Karşımızda duran her şey ise un ufak olmuştu. Tutsaklara kartal yuvasındaymış gibi "yüksek"ten bakan mahkeme heyeti, etrafımızı

saran subay ve askerler, bizi çevreleyen duvarlar, başımıza geçecekmiş gibi duran tavan, bastığımız yer, o anda gerçekliğimize ters düşen, karartmak isteyen her şey küçülmüş, silinmişti. Dışımızdaki yaşam durmuş, kimse nefes almıyor gibiydi. An, tarih bizimdi.

- Hayri arkadaş açıklamasını bitirdikten sonra ne oldu? Mahkeme heyeti nasıl bir tepki verdi?

- Alışılmadık bir tavır sergilendi. O güne kadar tutsakların olup bitenlerle ilgili bütün açıklamalarına, "Bunlar idari sorunlardır, bizi ilgilendirmez, kolordu ve idareyle halletmeniz gerekir" diyenler, birden ilgilenir oldular!.. Hayri'nin açıklamalarından sonra heyet tavır değişikliğine girmek zorunda kaldı. Emrullah Kayalar artık köprülerin atıldığını, geri dönüşsüz bir noktaya gelindiğini görmüş, işin ciddiyetini fark etmişti. Ki, duruşmalar boyunca önderlerimizi tanımış, tutarlı ve ciddi insanlar olduğunu görmüşlerdi. (Genelde siyasi savunma yapanlara daha resmi, daha ölçülü, saygılı davranıyorlardı.)

Eğer Hayri ölüm orucuna başlıyorsa, eylemin nedenleri ortadan kaldırılmadıkça, sürdüreceğini ve öleceğini biliyorlardı. Savcı tek bir sözcük etmeden koltuğuna yaslanıp kararmış bir yüzle Hayri'yi izliyordu. Yargıç Niyazi Erdoğan bir ara Emrullah'ın kulağına bir şeyler fısıldadı. Ardından diğerleriyle fısıldaştılar ve Emrullah; "Hayri ölüm orucuna başlamana gerek yok, kolordu komutanlığına yazacağız. Cezaevinde yazılı savunma hazırlama koşullarının yaratılmasını isteyeceğiz" dedi.

Hayri ise; "Böyle bir olanağı sağlarsanız, savunma koşulları yaratırsanız bundan memnun olurum, mutluluk duyarım. Ama durumun değişeceğine inancım, güvenim kalmadı. Kararımdan dönmeyeceğim" dedi. Emrullah artık yapacak bir şey kalmadığını belirten yüz ifadesiyle; "Tamam Hayri, seni dinledik, yerine geçebilirsin" dedi. Hayri de aylardır beklediği tarihi anı yakalamış, söyleyeceğini söylemişti. Kürsüden ayrıldı. Bizleri gülümseyerek selamlayıp yerine geçti. Yerine oturmuştu, ama salonda belirsizlik ve şaşkınlık hâlâ sürüyordu. Yalnız mahkeme heyetinde değil, subay ve askerler de bunu yaşıyordu. Bendin bir noktadan sonra suyu önleyemediğini, taştığını görüyorlardı. Altlarındaki toprak kayıyordu.

- Burada, cezaevindeki yazışmalarınız, eyleme ilişkin tartışmalarınız göz önüne alınırsa, Hayri arkadaşla süreci omuzlayıp eylemi götürecek başka insanların da olması gerekmiyor mu?

- Var... Eylem örgütlü tavrımızın bir ifadesidir. Doğal ki, sadece

Hayri'yle sınırlı kalmayacaktı. Hayri'den hemen sonra Kemal konuşmak istediğini söyledi. Heyet, Hayri'yle dizginlenemez bir sürecin başlatıldığını görmüş, durumu daha da ağırlaştıracak yeni adımları önlemenin telaşıyla Kemal'e söz vermek istemedi. Çünkü söylenen, yazılan her şey tarihe yeni bir not düşmek olacaktı. Bu özgül kesitte yaşananların etkisi, sonuçları orayla sınırlı olmayacak, devrimin bir dönemecini oluşturacaktı. Kemal ısrarla konuşma isteğini yineledi. Emrullah; "Kemal, zaten Hayri anlattı, ne konuşacaksın, gerek yok" dedi. Kemal söz verilmeyeceğini anlayınca; "Evet, Hayri'nin söylediklerine katılıyorum. Ama ekleyeceklerim var. Bu böyle olmamalıydı. İlk ölen biz olmalıydık. Geç kaldık. Ben de ölüm orucuna başlıyorum" deyip oturdu. Kemal'in sözlerindeki anlamı, duyarlılığı iyi anlamak gerekir. Devrime, halka bağlılığı, devrimci yaşam coşkusu müthişti. O, bir önderin her zaman önde yürümek gerektiğini bilendi. Hele ölüm gerekiyorsa, onda da önde olmalıydı. Sözleri ölümde bile ilk olamamanın, sırayı kaptırmanın devrimci kıskançlığını dile getiriyordu. Kemal'den sonra salonda bir dalgalanma oldu. Arkadaşlar, "acaba eyleme başlayan başkaları var mı?" diye birbirine bakıyordu. Heyetin yangını büyütmeden duruşmayı sonlamak çabası sürerken Ali Çiçek elini kaldırdı.

- *Pardon, Kemal arkadaşın sözleri de tutanaklara geçti mi?*

- Tümüyle olmasa da geçti. Havadaki ağırlığın verdiği etkiyle konuşmalar her zamankinden daha fazla tutanağa geçirildi.

Ali de söz isteyince, Emrullah Kaya; "Yok, artık duruşmayı kapatıyoruz" dedi. Ali ısrarlıydı. Tartışma biraz sürdü. Ali; "'Yapacağım konuşmada bazı olayları da açıklayacağım" deyince, Emrullah durakladı. Olaylar söz konusu olunca kürsüye buyur etti! Ali genç bir arkadaşımızdı. Coşku ve heyecandan titreyen sesiyle; "PKK bize teslimiyeti değil direnişi öğretti. Kurtuluşun direnişle olacağını gösterdi. Ama biz PKK'ye layık olamadık. Teslim olup suç işledik. Direnişçi, savaşçı kişiliği yeterince konuşturamadık. Bundan sonra suç işlemeye devam etmeyeceğiz. Ölüm orucuna başlıyorum. Bu eylemde öleceğim için, partim ve halkım adına yaptığım bazı eylemlerimi açıklamak istiyorum" diyerek katıldığı eylemleri anlattı. Kendisinin gerçekleştirdiği eylemlerden başkalarının yargılanmasını istemediğini vurguladı..

- *Hayri arkadaşla başlayan çıkış hedefini bulmuş. Katılan başka insan oldu mu?*

- Evet... Bedrettin Kavak bulunduğu yerden; "Ben de arkadaşlarımın anlattıklarına katılıyor ve ölüm orucuna başlıyorum" dedi. Ardından Fuat Çavgun, Ali Kılıç da katıldıklarını açıkladı. Böylece 14 temmuz 1982'de Diyarbakır Zindanı'nda büyük ölüm orucu altı kişiyle başladı.

- *Tanık olduğum o önemli günde anlatmaya değer gördüğün anın var mı?*

- Belleklerimizde bütün canlılığıyla yaşayan bir gün. Hayri'nin konuşması üzerimde hiç yaşamadığım bambaşka bir etki bırakmıştı. Tarihimizin canlanmasına tanık oldum. Hayri'nin omuzları biraz öne eğikti. Sırtında ağır bir yük taşırmış gibi dururdu. Bir an, "Hayri kürsüde bir tarihin yükünü, halkın geleceğini omuzlamış taşıyor!.." diye düşündüm. Duruşunda anlatımında kendisini de, düşmanı da ortaya koyup, tarihi ayağa kaldırdığını ve her şeyi yargıladığını görüyor, duyumsuyorsun. Hayri mezara gömülmek istenen bir halkın bütün yükünü sırtlamış, onu büyük bir dinginlikle omuzlarının çökmesine aldırmadan taşıyor. Duruşuna bakıp; "Evet beyler, buraya kadar! Bundan sonra şu omuzlarımda taşıdığım tarih konuşacak, biz konuşacağız" dediğini duyuyorsun. Üzerimize yıkılan dünyaların altına girmiş, omuzlayıp, kaldırıp atmak istiyor.

- *O gün mahkemede çok dinleyici var mıydı?*

- Sanırım hiç dinleyici yoktu.

- *Keşke olsaymış, o anı yaşasaymış.*

- Bir ara büyük bir eylemin başlangıcına tanık olan avukat ve gazetecilerin nasıl etkilendiğini anlamak için onlara baktım. Büyülenmiş gibiydiler. Tarihi bir an olduğunun ayırtındaydılar. Sanki esas duruşa geçmiş, saygı ve hayranlıkla tarih yazan insanlara bakıyorlardı.

İkinci Bölüm

Kemal; "Geçmişten ders aldım, bu defa kesinlikle öleceğim."

- Mahkeme dönüşü yolda, arabalarda nelerle karşılaştınız? Ölüm orucu idareyi ve gardiyanları nasıl etkiledi, tepkileri ne oldu?

- Eylem açıklaması bittikten ve heyet çıktıktan sonra subay ve gardiyanlarla baş başa kaldık. Biraz önce soludukları hava, tanık oldukları çıkış adeta onları dondurmuş tepkisizleştirmişti. Susuyor, hiçbir şey söylemiyorlardı. Sessizlik hâlâ hüküm sürüyordu. Duruşma sonrası yaşadığımız o cehennem, bağırtılar, hakaretler küfürler yoktu. Direnişin ürküten sihiri onları durdurmuştu. Kendilerini ürküten bir güç gelmiş, öfkelerini, bağırtılarını silip süpürmüştü. Aralarında bile fısıltıyla konuşuyorlardı. Bütün yasaklar, kurallar kalkmış, işleyen çark bir süreliğine de olsa durmuştu. Sanki yıllardır büyük bir acımasızlıkla uyguladıkları kurallarını unutmuşlardı.

- O hali panikleme olarak tanımlayabilir miyiz?

- Evet, tam bir şaşkınlık ve ne yapacağını bilememe. Kelepçelendikten sonra arabalara bindirildik. Yine ses yok. Burnumuzun dibinde bekleyen gardiyanların ağzını bıçak açmıyor. Ortada fırtına öncesi sessizlik vardı. Sonunda cezaevine geldik. Ana maltaya alındık, kelepçeler çözülmeye başlandı. Subayın biri bağırarak; "Aranızda ölüm orucuna girecek başka biri varsa söylesin" dedi. Kimseden ses çıkmadı. Ardından eyleme başlayan altı arkadaşı kelepçelerini çözmeden bir tarafa ayırdılar. O ara çavuş beni de onların arasına iteleyip ,"Bunu da alın" dedi.

- Sen henüz tutumunu açıklamamış olmana rağmen böyle davranıyor değil mi?

- Evet, askerlerin hepsi mahkemeye gelmiyordu. Çavuş da eyleme katılıp katılmadığımı bilmiyordu. Hayri ve Kemallerle aynı katta olduğumuz, birlikte mahkemeye gidip geldiğimiz, savunma yaptığımız için onlardan ayrı davranabileceğimi, eyleme katılmayacağımı düşünemiyor. Eyleme girmediğimi söyledim. Şaşırdı; "Nasıl, girmemiş misin?" dedi. Girmediğimi yineledim.

- Gelişmeleri bildiğin, hazırlıklı olduğun halde bu eyleme girmemenin özel bir gerekçesi var mıydı? Daha önce anlattığın o "Acaba?.."larla ilgili bir durum mu?

- Evet, o "acaba"lar. Beni alıkoyan ölüm orucunu götürememe, ona

dayanamama değildi. Ölüme gitmeme isteği, korkusu hiç değil. Eylem de yaşayacağım bir olumsuzluğun yaratacağı sonuçtan duyulan korku. Cesaretimi kıran işte o korkuydu. Mahkemedeki gardiyanın biri gelip; "Bu eyleme katılmadı" deyip onaylayınca çavuş ikna oldu. Beni Hayri'lerden ayırdılar ve diğer arkadaşlarla koğuşa götürdüler. O ara ellerindeki kalaslarla eylemcilerin etrafında dolaşıp laf atarak, ölümcül işkenceden geçirecekleri havasını vermeye, geride kalanların gözünü korkutmaya, yıldırıp caydırmaya çalışıyorlardı. Hücrelerimize yerleştirildikten sonra Hayrileri de getirip 4. kata koydular.

- *Sizden sonra onları dövmüşler mi?*

- Hayır kimseye bir fiske vurmamışlar. Sadece tehdit etmişler. Esat Oktay, Kemal'e; "Patron bu sefer kesinlikle öleceksin ha! Geçmişteki gibi öyle yarım bırakma yok, bu sefer sonunu getirmezsen seni yerlerde süründürürüm" vb. diyor. Eylemin gücü karşısında ne yapacağını şaşırmış, kinini kusuyor. Kemal'de; "Geçmişten ders aldım, bu defa kesinlikle öleceğim! Sen hiç merak etme!" yanıtını veriyor. Esat da bu defa işin ciddiyetinin farkında. 1981 Ölüm Orucu'ndaki pazarlıkta verdiği "asker sözlerini unutan, siyasi savunmalarınıza karışmayacağım" diyen, ardından da tutsaklara baskı, işkence, zor temelinde ihaneti dayatan Esat Oktay, bu defa söyleyecek bir şeyinin olmadığını, en küçük bir inandırıcılığın kalmadığını görünce daha fazla konuşmaya gerek duymadan, "götürün" diyerek arkadaşları hücrelerine gönderiyor. O akşam Hayri hücrenin musluğundan alt kattaki Karasu'ya seslendi: "Başardık, başardık, altı kişiyle başardık!" dedi.

- *"Başardık" sözcüğünde ne çok anlam gizli, değil mi? Yoğunlaşmış bir sözcük.*

- Anlamı şuydu: "Biz devrim ve halk uğruna ölümü kucaklayacağız. Meydanı düşmana boş bırakmayacağız. Burası savaş alanı olmaya devam edecek. Ölümlerimizle direniş, yaşam boy verecek. Halkımızın ayağa kalkışı, yeniden dirilişi engellenemeyecek. Onun sesi ve yol göstericisi olmaya devam edeceğiz. Hattı çiziyoruz. Bunu başardık." Karasu kendisinin de sabahleyin eyleme katılacağını söyledi. Hayri; "Bekle, sonra girersin" dedi. İdare daha o akşam istihkakı artırdı!.. Hiç alışık olmadığımız biçimde ilk defa üç çeşit yemek getirdiler. İçinde bol et vardı, yanında da tatlısı!.. Yemek o kadar boldu ki, bütün hücrelere, bolca dağıtıldıktan sonra hâlâ bitmemişti. Gardiyan sinsice ve zevkle; "Yok

mu, daha fazla yemek isteyen yok mu?" diye bağırıyordu.

- İdare bu kez galiba şiddete en sonra başvurulacak bir araç gibi bakıyor, yanılıyor muyum?

- Eylemi kırmada artık şiddet etkili olamazdı. Çünkü eylem şiddet ortamında ve ona karşı doğmuştu. Büyük ölüm orucu aynı zamanda şiddete ve zulme bir meydan okumaydı. Ama bu, cezaevinde şiddetten vazgeçildiği anlamına gelmiyor. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde şiddet her zaman iş görmüştür. Katliamcı zihniyet en açık biçimleriyle, çeşitli boyutlarda sergilenmiştir. O an ise havayı yumuşatmak, direnişi sınırlayıp boğmak taktiğine başvuruldu. Eylemin kitleselleşmesini, daha fazla katılım olmasını istemiyorlardı. Doğal ki o yumuşak hava gelip geçici bir esintiydi.

- 14 Temmuz Ölüm Orucu'ndan bahsederken baş kısmına mutlaka bir "büyük" sözcüğü eklemeyi gerekli görüyorsun, niçin?

- 14 Temmuz vahşetin, itiraf politikasının dorukta seyrettiği süreci baş aşağı döndürmenin dönüm noktasıdır. Kürdistan ulusal kurtuluş sürecinde oynadığı tarihsel rolden dolayı büyük adına hak kazanmıştır. İtiraf politikalarının Kürdistan ulusal kurtuluş davası için nasıl büyük ve ciddi tehlike taşıdığı ortada. Her türlü ihanet ve kaçkınlığa indirilmiş bir darbe olması 14 Temmuz'un büyüklüğünü belirler. Bu tarih, parti ve halk tarihimiz açısından önemli bir kilometre taşıdır. Ayrıca şu yönler de var; ölüme koşarken, ölümü yakalarken insanlar ondan başarı olarak söz ediyor. Görevlerinin gereğini ölümleriyle yerine getirenlerin yarattığı büyük bir olay. O kuşatılmışlıkta önderlerin, önderliklerini nasıl sergilemeleri gerektiğine de büyük ölüm orucu çarpıcı bir örnektir.

Hayri'nin: "Başardık, başardık, altı kişiyle başardık!" demesi, derken de buna büyük bir heyecan ve coşku yüklemesi az bir büyüklük mü? Hayri, aslında Karasu'ya böyle seslenirken, bir anlamda kendi ölüm (ölümsüzlük) haberini de duyuruyordu. Hepimiz biliyorduk ki eylemde ölüm kaçınılmazdı. O an hiç kimse idarenin pazarlığa oturacağını, geri adım atacağını beklemiyordu. Bir halk ve devrim değerleri adına ölümün üstüne yürümenin anlamı haliyle büyüktür. Olayın ayırtına varmayan insanlarımız göremez ve kavrayamazsa da 14 Temmuz'da bir tarih yazılıyordu. Sonraki dönemlerde, bu azman dalgalar biraz geriye çekilip ve süreç dinginliğine kavuştuğunda daha geniş bir perspektifle, sağlıklı bir kafa yapısıyla geçmişi değerlendirdiğinde gerçekleştirilen

eylemlerin ülke ve dünya kamuoyu üzerinde ne kadar derin sonuçlar yarattığını görüyorsun. Şunu rahatlıkla diyebiliyorsun: "Meğer o günlerde atılan adımlar ne büyük adımlarmış ve ne büyük işler başarılmış." 14 Temmuz böyle derin sonuçlar yaratan büyük bir eylemdi.

- *O gece burada anılması gereken bir olay oldu mu?*

- Ali Kılıç'ın dövülmesi dışında önemli bir şey olmadı. Sayıma gelmişlerdi, Ölüm Orucu'ndaki Ali hariç, kalkıp sayım verdiler. O sayıma kalkmadı. Bir-iki subayla sayıma gelen A. Osman Aydın, Ali'nin hücresine gidip niye kalkmadığını sordu. Ali de "kalkmıyorum!" dedi. A. Osman Aydın yanıtı hazmedemedi, kapısını açtırdı, Ali'yi tekmelemeye başladı. Göğsüne bastı; "kalkacaksın lan!" dedi. Oda: "Kalkmayacağım" yanıtını verdi. A. Osman biraz daha dövdükten sonra küfür ederek çıkıp gitti.

- *Cezaevinde eyleme başka katılmalar oldu mu?*

- Mahkemeden gelen arkadaşlar eylemi yanındakilere anlattılar. 35'te eylemi duymayan kalmadı. Akif Yılmaz ve Fuat Kav önceden hazırlıklı olduklarından duyar duymaz katılma kararı alıyorlar. Bu arkadaşlar 1. kat 7. hücrede kalıyordu. Mazlum ve Ferhatların eylemi onları da hareketlendirmişti. Haki'nin ölüm yıldönümünde (18 Mayıs 1982'de) kendilerini feda etme kararı vermişlerdi. Ama ölüm orucunun başlayacağını öğrenince vazgeçip eylemi bekliyorlar. Sabahleyin de eyleme başladıklarını idareye duyurdular. Böylece eylemci sayısı sekize yükseldi. İdare eylemcilerle bizleri bir arada tutmayacaktı. 15 Temmuz sabahı sekizini de alıp 36'ya götürdü, hücrelere yerleştirdi. Yerleşimden sonra A. Osman gelip; "36. koğuş Apoculara mezar olacak!" diye bağırıyor. Akif de; "Kime mezar olacağı ilerde belli olur" yanıtını veriyor. Hayriler için üç kat ayırmışlar. (O ara 36'nın hücrelerinde veremliler koğuşundan getirilen Ferhat Türk, M. Can Yüce ve Muzaffer Kızartıcı gibi arkadaşlar da varmış. Veremli arkadaşlar o gece orada kalmışlar. Sabah alıp 4. koğuşa götürmüşler. M. Can, Hayri'yle konuşmuş; düşüncelerini, yapılması gerekenlerle ilgili görüşlerini sormuş. Hayri de kısa savunmaların önemini belirterek, mutlaka kapsamlı ve genişçe yapılmasını ısrarla vurgulamış. Can da gerekenin yapılacağını, gözünün arkada kalmamasını söylemiş.) 36'da sadece Ölüm Orucu'ndakiler kalıyor.

- *Pardon, Hayri arkadaş sadece belli isteklerde bulunma yerine, onlar aracılığıyla koğuştakilere eyleme katılma çağrısı yapamaz mıydı?*

- Hayır, arkadaşların öyle açık bir çağrıları olmuyor. Zaten eylemin kendisi bir çağrıdır. Söylenmesi gereken her şey eylemle söylenmiş. Ama katılım yönünde beklentiler de yok değil. Daha doğrusu ihanetin önüne geçilmesinde herkesin üstüne düşeni yapması gerektiği beklentisi var. Hayrilerin konumu ortada. Kitlenin önünde yürüyen insanlar. Onlar ağır ağır ölüme yürürken, bu yürüyüşün süreklileştirilmesi, direniş sesinin gürleştirilmesi beklentisindeler. Bu da çok doğal. Ama gerçekçidirler. Dönem ve koşullar iyi değerlendirilmeli. Direnişe katılım konusunda kimseye yüklenme, onun iradesi dışına taşan bir fiili durum yaratma yok. Duygular ve beklentiler yerine akıl ve mantık konuşmalı. Herkes kendi hesaplaşmasında netleşmeli, direnişin bir parçası olmaya kendisi karar vermeli. Zira sağlıksız her karar, eylem içinde bir yer mutlaka kendini açığa vurur. Yarı yolda düşmekten, daha olumsuz noktalara sürüklenmektense, o adımın atılmaması daha iyidir. Bizler süreci o aşamada bu bilinç ve mantıkla ele alıyorduk. Doğru olan da buydu. Böyle bir eyleme çağrı, en zor ölüme çağrıdır. Arkadaşlar çok iyi düşünüp bu önemli kararı öyle vermeliydiler.

- *Peki bu arada eylem nasıl ilerliyor? İdarenin tutumu değişmedi mi?*

- İdare başından sonuna kadar demeyelim de, son günlere kadar eyleme karşı tam bir kayıtsızlık ve vurdumduymazlık görüntüsü vermeye çalıştı. Eylemi ortadan kaldıramayınca onu önemsizleştirme, dikkate almama taktiğine başvurdu. Bu taktikle eylemin etkisini sınırlamaya çalışıyordu. Eylemcilere "ölürseniz ölün. Hepiniz yok olsanız da hiç önemi yoktur" havasını vermek istiyordu. Arkadaşların konuşmalarını dinlemek için, idare birinci kata Bucaklılardan bir tutukluyu gizlice yerleştiriyor. Konuşmaları rapor edecek tutuklu Zazaca, Kurmanci, Türkçe bilen biriymiş. Duyduklarını not edip idareye aktarıyor. Kemal F. Çavgun ve Bedrettin Kavak'ı 4. kata, Akif Yılmaz, Ali Çiçek ve Hamit Kankılıçı 3. kata, Fuat Kav, A. Kılıç, Hayri ve Karasu'yu 2. kata, aralarında boş hücre bırakarak yerleştiriyorlar.

- *Eyleme iki arkadaş daha başlamış.*

- Hamit'in eyleme başladığından haberimiz yoktu. Eylemi duymasından birkaç gün sonra dilekçe yazıp başlıyor. Bir-iki hafta 35'te bekletildikten sonra 36'ya getiriliyor. Karasu da, Hayri'nin "Sen daha sonra başlarsın" demesine rağmen fazla beklemedi, 20 Temmuz'da başladı, ancak 5 Ağustos'ta 36'ya götürüldü. Elden elle not alıp verme olanağı

olmadığı için önemli konular dışında sesli konuşuyorlar. O zaman da 1. kattaki ispiyoncu duyduklarını rapor etme fırsatını buluyor.

- *Arkadaşlar bu durumun farkında değiller mi?*

- Farkındalar; "Söylediklerinize dikkat edin, alt katta anten var" diyerek birbirlerini uyarıyorlar. İdarenin işine yarayabilecek şeyleri sesli konuşmuyor, fısıltıyla, notlaşmayla haberleşiyorlar. İp yapıp notları birbirlerine atıyorlar.

- *Eylemin gücü 36'da nasıl bir ortam yarattı?*

- Her şeyden önce direniş bütün kural ve yasakları bir kenara savurdu. Büyük bir moralle eylem sürdürülüyor. Yılların o büyük birikimiyle dolu dolu sohbetler başlıyor. (O güzel hava başından sonuna kadar hep sürdü.) Sohbetlerde geçmişten, güzel anılardan, neşelendirip güldüren olaylardan, düşündüren anlamlı deneyimlerden, çeşitli teorik konulardan, Kürdistan devriminin sorunlarından söz ediliyordu. Yılların suskunluğunun ardından arkadaşlar paylaşılabilecek bütün duyu ve düşünceleriyle birbirine akıyordu. 36'ya bazen subaylar gelip gidiyor, ama esas tutumları dediğim gibi, umursamazlık. Arkadaşlar da onları hiç umursamıyor. Bu idarenin çok ağrına gidiyor, ama zincirleri parçalamış, yaşamını ortaya atarak teslimiyetin karşısına dikilmiş insanların kararlılığı karşısında ne yapabilir? Büyük ölüm orucu günlerinde 36. koğuş bizim için kutsal bir mabed, büyük bir okul, tarihimizin önemli bir sayfası olmuştur.

- *Bu arada idare koğuşlarda ve 35'te eski uygulamalara devam ediyor mu?*

- Tabii, eğitim de, kurallar da sürüyor. Emir-komuta yürürlükte. Vazgeçme, bazı tavizler verme yok. 14 Temmuz geçmiş eylemlerin ve direnişin yoğunlaşmış halidir dedik. Ancak henüz kitle kendine gelmiş, ayağa kalkmış değildi. İşkence ve vahşet devam ediyordu. Ancak kısmi yumuşama olmadı değil. Örneğin 35'te eylemin hemen ardından gazete verilir oldu. Günde bir-iki gazete getiriyorlardı. Ayrıca kantin için sık sık liste almaya başladılar. Yemekler bollaştı. Eskiden sabahın köründen gün boyu aralıksız süren "eğitim", artık onar dakikalık, bazen yarım saatlik molalarla sürdürülüyordu. Ortamı biraz dayanılır, çekilir hale getirmek, vahşetin ucunu biraz törpülemek yoluna gittiler. Yangına körükle gitmemek için temkinli olmaya çalışmalarına rağmen, cezaevinin şu veya bu köşesinde tutsakların duvarlara çarpan iniltileri, haykırışları hiç ek-

silmedi. Eylem yaygınlaşabilir diye büyük bir korku içindeydiler!.. Pervasızlık biraz dizginlenmişti, ama direniş karşısında geri adım attıkları havasını da vermek istemiyorlardı.

- Herhalde eyleme en çok kahredenlerden biri Esat Oktay'dır. Kurduğu zulüm ortamının ağır ağır üzerine yıkıldığını görmenin kahrından uyuyamaz olmuştur!.. O, bu eylem süresince neler yapıyordu?

- Esat ayağının altındaki toprağın kaydığını aslında önceden görmüş ve önüne geçmek istemişti. Şiddet Esat'ın tanrısıydı. Vahşetle insanlara sonsuza kadar boyun eğdirebilirdi!.. Mazlum ve Dörtler'den sonra da gözükara bir terörle saldırıp gelişebilecek direnişleri boğmanın çabasında oldu. Hedefine varmak için başka bir yöntem olmadığının da farkındaydı. İşte o günlerde ağır ağır toprak kaymaya başladı, birikim giderek kitlesel ve örgütlü bir eylemliliğe evrildi. Kurduğu sistemin an be an çökmesine tanık olmak onu kahretmiştir. Büyük ölüm orucunun başlamasıyla birlikte Esat'ın çın çın öten sesi duyulmaz, kendisi de görülmez oldu. Cezaevinde olmasına karşın koğuşlara girmiyor, tutsakların karşısına çıkmıyordu. Diyarbakır'ın tanrısı, yarattığı cehennemin koridorlarında parmaklarını şıklatarak dolaşmıyordu. Esat'ın gözükmemesi ,umursamazlığı işin görünen, basit yönüydü. Ama madalyonun öbür yüzü de vardı. Üzerlerine yıkılmaya başlayan bu zulüm yuvasını ayakta tutmanın, direnişi boşa çıkarmanın yollarını bulmak için kolordu, MİT, idare yoğun bir tartışma ve arayış içindeydi. Uykularını kaçıran direnişin hakkından gelmek için kafa patlatıyorlardı. Diken üstündeydiler.

- 36'nın dışında kalan yaşam nasıl?

- Eylem başladıktan sonra en azından bir kısmımızın kafasındaki "acaba"lardan oluşan barikatlar yıkıldı. Artık bizim için her şey bitti. Gözümüz bir şey görmez oldu. Onların ölüme yattığını bilmek, aramızdan alınıp götürülmeleri, bizde dayanılması zor, büyük bir boşluk duygusu yarattı. Sanki yüreğimiz, beynimiz, düşüncemiz, ruhumuz, her şeyimiz onlarla birlikte alınıp götürülmüştü. Bedenimiz yanlarında değil, ama geri kalan her şeyimiz onlarlaydı. Ne duyumsuyoruz, ne yaşadığımızın ayrımındayız. Çevremizde olup bitenler artık bizi hiç ilgilendirmiyordu. Günlük yaşamın, baskı, emir ve kuralların, hiçbir şeyin önemi kalmamıştı. Hem eylemin, dönemin tarihsel öneminin farkındasın, hem de o kadar sevdiğin, saydığın o değerli insanların yanında olmayışının acısını çekiyorsun. İdare kitleye ölüm orucuna başlayanların

yalnız bırakıldığı izlenimi verme çabasında. Onun bu çabasında pay sahibi olduğunu hissediyorsun. Bu zevki onlara yaşatmak istemiyorsun. Eyleme katılma, hem de bir an önce katılma isteği önlenemez biçimde seni sarıyor. İşte o yoğun duygu ve düşünceler içinde kısa sürede kararımı verdim. Eylem süreklileşmeliydi. Eyleme katılacaktım. Sonra bu düşüncemi, 1. katta bulunan Rıza'ya ilettim. Şener 3. kat 7. hücredeydi. Yakınımda olduğu için zaman zaman fısıldayarak konuşabiliyorduk. O da katılacağını söyledi. Çıktığımız ilk duruşmada ikimizin kararını duyuracaktık. Çünkü eylemin sürdüğünün, cezaevinde yaşananların kamuoyuna iletilmesinin tek yolu mahkemeydi. Eğer duruşmaya çıkmadan açıklarsak kesinlikle götürmezlerdi. Çıkacağım ilk duruşma sanırım eylemin yirmi beşinci gününe rastlıyordu. Daha erken başlama isteğim mahkeme gününü bekleme yüzünden gecikti. Dört gözle duruşmayı bekledik. Sonunda o gün geldi. Sabah hücremin önünde gardiyanların bir an önce gelip kapıyı açmasını bekledim. Ama gelmediler, o gün beni mahkemeye götürmediler.

- *Niçin?*

- Bizden yana rahat değiller. Başlayacağımızı hesaplıyorlar. Eylemi nasıl açıklayacağımızı da tahmin ediyorlar. Eylemin taşımasını, mahkeme olanağından yararlanıp dışarıya, koğuşlara, mesaj vermemizi istemiyorlar. İdare artık ders almış ve mahkeme kürsüsünü kullandırmak niyetinde değil. Bu yüzden de kılı kırk yarıyor. Artık içinde bulunduğumuz hal, yürek sıkıntımız tanımsız. Öfkeleniyoruz, kızıyoruz, "nasıl edelim de başlayalım?" diye didiniyoruz. Başlamak bir şey değil, ama dışarı duyurmak çok önemli. Aynı zamanda dolaylı da olsa eylemle ilgili gelişmeleri partiye ulaştırmanın da yolu bu. Ayrıca cezaevindeki kitlemizin ölüm orucunun aldığı yolu, süreklileştiğini öğrenmesi de so derece önemli. Kısacası mahkeme olanağını tepmek istemiyoruz. (Cezaevinde olup bitenleri o günlerde parti sağlıklı öğrenemiyordu. Koyu bir tecritlik içindeydik. Öyle olunca da partiye çoğu kez sağlıklı olmayan bilgiler gidiyordu. Örneğin Mazlum'un eyleminin oluş biçimini ancak yıllar sonra öğrenebildiler. Mazlum'un idarece öldürüldüğünü duymuşlar. Yine Ferhatların eyleminde de durum böyle. Dörtler'den sonra ilk ziyarete çıktığımız gün birçok insanın öldürüldüğü yayılıyor. Ve ailelerin partiye ulaştırdığı bilgi otuzun üzerine insanın kurşuna dizildiği, öldürüldüğü şeklindeymiş. Yayın organlarımızda da bu bilgiler yer almış.)

Bir diğer avantajda, Hayri'nin kararı açıkladığı günden sonra haber alamayan, olayı duyan birçok ailenin; olanı, biteni öğrenmek için duruşmaya geleceğiydi. Şener Batman grubunu beklememizi söyledi. Bunun üzerine başlamayı erteledik. Batman grubunun mahkeme gününü beklemeye başladık. Şener o grupta çıkacak ve açıklayacaktı. Bu arada da içim içimi yiyordu, günler su gibi akıp gidiyordu. Batman grubunun duruşması eylemin kırkıncı gününe rastlıyordu.

- *Eyleme eklemlenmek için oldukça geç bir süre değil mi?*

- Evet bu da beni çok zorluyordu. O anlarda duyumsadıklarımı sözcüklere sığdırmak çok zor. Zamanın hem bir an önce geçmesini, hem de durmasını isteme duygusunun birbirine karıştığı o karmaşayı iliklerimizde duyuyorduk. Zaman geçsin istiyoruz; beklediğimiz gün ne kadar erken gelirse, arkadaşlarla eylem içinde kucaklaşmamız o kadar erken olacak. Zaman dursun istiyoruz; arkadaşlarımız ölüm yolculuğundalar, yaşamalarını istiyoruz. Ayrılacaksak, uğurlayacaksak onları, bunu eylemle yapma arzusundayız. O yolculuğun çabuk bitmemesini buluşarak bizi de kapsamasını istiyoruz. Karma karışığız. Gözümüze uyku girmiyor. Günler geçti, duruşma gelip çattı. Şener mahkeme için hazırlandı. Ama onu da götürmediler!..

- *Duyguların bu ağır karmaşasını yaşamak insanı çıldırtır!*

- Patlama noktasındayım. Gecikmişlik duygusu insanın içine oturuyor. Teslimiyetin hançeri daha bir yüreğe saplanıyor. Her şey idarenin elinde, idare istemediği adamı mahkemeye götürmez. Heyet de niye getirmedin demez. Şener de mahkemeye çıkarılmayınca, kırk güne sığan gerilim ve beklentimizi sonladık.

Ölüme giden süreç belirginleşiyor; Kemal gözlerini yitiriyor

- Ne yaptınız, hemen eyleme başladınız mı?

- Mahkeme işi tıkanınca o günün akşamı, sayımda idareye bildirip eyleme başlayacağımı Şener'e söyledim. Öğleye doğru başka bir gelişme oldu. Ali Kılıç eylemi bırakmış, hoparlörden idare onu konuşturdu.

- Eylem fire vermeye başladı demek.

- Sonradan öğrendiğimize göre Ali eylemi 30, 32. günlerde bırakmış.

- İdare olayı kullanmakta niçin on gün beklemiş?

- Önce Ali'yi düşündükleri planın bir aracı haline getirmeye çalışıyorlar. Ali zaaf gösterip ölümü aşamayınca idare o zaafının üzerine gidiyor. İstediğini yaptırıyor. Eylemi bıraktığı için fiziki ve ruhi çöküntü içinde. Revire kaldırıldığında pek kendinde değil. Esat Oktay revire damlayıp onu yoklamaya başlıyor. "Dediklerimi yapacak mısın?" diyor. Ali reddediyor. Bu defa ölüm tehdidine başvuruyor. "Seni tedavi etmeyiz. Geberip gidersin. Yaşamak istiyorsan dediğimi yapacaksın" deyip gidiyor. Bir başka yoklamada elinde hazırladığı bir yazıyla geliyor. "Ya bu yazıyı teybe okursun, ya da itiraf yazarsın!" diye dayatıyor. Ali bir defa daha yeniliyor. Kağıdın içeriğine bakıyor. Çok ağır şeyler yazılmasına rağmen, itiraf etmektense okumayı kabul ediyor. Konuşması kasete alınıyor. Eylemin ilk ayında birinin düşmesi, çaresiz olan Esat'ı sevindirip umutlandırıyor. Birkaç gün daha beklerse başka bırakan olur düşüncesinde. Bu yüzden Ali'nin konuşması geç yayınlanıyor.

- Peki, Ali eylemi bıraktığı halde sağlığına kavuşması "ikna" edilinceye kadar engelleniyor mu?

- Kesin hatırlamıyorum, ama Ali bıraktıktan sonra sinema salonuna alındığını anlatmıştı. Orada ellerinden tavana asmışlar, isteneni kabul ettirmeye çalışmışlar. "Ali Erek gibi seni de öldürürüz" diyerek tedavisi engellenmiş. Ancak isteneni kabul edince ilgilenmişler.

- O konuşmada ne diyordu?

- Merkezi yayın yapıldı. Esat yaptı. Eylemden bu tarafa. İlk defa sesini duyuyorduk. Zafer kazanmış komutan edasında; "Beni dinleyin. Bir süredir izindeydim. Burada olmayışımdan yararlanan birkaç kendini bilmez açlık grevine başlamış. Başladıkları gibi bu işi yapmaya niyetli olmayanları da kandırıp zorla eyleme sokmuşlar. Neler yaptıklarını size

ben anlatmayacağım, kandırdıkları insan anlatsın. Onu hepiniz tanıyorsunuz. Şimdi onu dinleyeceksiniz" dedi. Ardından teybe alınan konuşma yayınlandı. Ali önce kendisini tanıttı. Sonra da: "M. Hayri Durmuş ölüm orucunu açıkladığında Kemal Pir'in yanında oturuyordum. Beni zorladı. Ölüm orucuna gireceksin! dedi. Aslında benim katılmaya niyetim yoktu. Cezaevinde başıma, bir iş gelebileceği korkusuyla kalkıp katılacağımı açıkladım. 36'ya alındığımızdan beri hepsi gizlice ekmek ve yemek yiyor!.. Ben otuzuncu günde neredeyse ölüyordum, ama onlar hâlâ ayağa kalkıyor, konuşuyor, volta atıyor. Ekmeği ve yemeği yiyor, gardiyanlar sorduğunda fareler yedi diyorlar. Bunlar bizi hep kandırdı. Dışarıda her birimizi patlamaya hazır bomba haline getirdiler, içerde de bizi ölüme göndererek cesetlerimiz üstünde kahramanlık taslayacaklardı." Ali'nin konuşması bittikten sonra sözü yine Esat aldı: "Ölüm orucuna katılanlar bir şey yapamazlar. Daha önce de aynı şeyi denediler. Devlet güçlüdür, kimseye taviz vermez. Zaten yemek yiyorlar. 'Ne mutlu Türküm diyene' diyorlar. Onlara eyleme kalkışmalarının hesabını soracağım. Kimse bunlara alet olmasın" deyip ses cihazını kapattı. Esat Oktay bu konuşmayla kimseyle pazarlık etmeyeceğini de duyurmuş oluyordu. Ancak teybe kaydedilen ses cılız olduğu için Ali'yi getirip aynı metni bu defa mikrofonun başında yeniden okuttular.

- Demek bir baskı daha yaptırdı. Esat Oktay ve Ali Kılıç'ın konuşmaları sizleri nasıl etkiledi?

- Esat kendince karşı atak yapma fırsatını elde ettiğini sanıyordu. Amacı kitlenin moralini bozmak ve eylemin desteklenmesini engellemekti. Ama bunu çok kaba ve ilkelce yaptı. Acemice davrandı. Eylemi bırakmış bir insanın yılgınlığını kitleye taşıyabileceklerini, onlarda, "tamam artık bu iş biter, şimdiden dağılmaya, eylemi bırakmaya başladılar" sanısını yerleştireceklerini sandılar. Ama içine düştüğü paniği eylemi ne kadar ciddiye aldığını cezaevinde duyurmuş oldu. Esat'ın son oyunu da ters tepti. Konuşmalar kitlede genel bir moral bozukluğu yaratsa da, muazzam bir nefret uyandırdı. Önderlerimizin küçük düşürülmeye çalışılması kabul edilemezdi. "Daldığımız ölüm uykusundan uyanmalı kendimize gelmeliyiz" sonucunu daha bir pekiştirdi. Bu noktada yapılması gereken Esat'a eylemle yanıt vermekti.

- Ali eylemi bıraktığı zaman diğer arkadaşların tavrı ne olmuş, bu konuda hiç bilgin var mı?

- Önce idarenin yemek konusunda 36'daki uygulamalarını biraz aktarmak gerek. Her arkadaşın hücresinin önüne bir tabldot koymuşlardı. Tabaklar, hücrenin karşısındaki kat parmaklığının önünde duruyordu. Her öğün tabaklara yemek konuluyor, öbür öğüne kadar bekliyordu. İdare hem her öğün yemek verdiğini belgeliyor, hem de eylemcilerin açlığını kışkırtarak direncini kırmada silah olarak kullanıyordu. Ali'nin bırakmasına gelince; artık bırakma noktasına geldiği halde açıktan idareye söylemiyor. Gizlice tabaktan yemek, ekmek almaya başlıyor. Ancak hücreyle kat parmaklığı arasında 1,5 metre mesafe olduğundan tabağa yetişemiyor. İpe ayakkabı bağlayıp tabağa, ekmeğe atıp çekmeye çalışıyor. Atarken ayakkabı servis tabağına değip ses çıkarıyor. Karasu, Fuat Kav, Kemal sesleri duyuyor. Kemal; "Kimdir o? Ne yapıyor?" diye sesleniyor. Kimse yanıt vermiyor. Ancak arkadaşlar Ali olduğunu anlıyorlar. Aynı olay diğer öğünde tekrarlanınca Kemal çok kızıyor; "Kimdir o?" diye ısrarla soruyor. Karasu; "Sıkma canını, boş ver" diyor. Kemal, bu işi düşmanın fark edip kullanacağını düşünerek bir daha yinelenmemesi için Ali'ye seslenerek; "Madem yemeğe niyetlisin, o zaman eylemi bırak, koğuşa geri dön" diyor. Daha büyük olumsuzluklara düşmesin diye uyarıyorlar. "Artık burada kalmana gerek yok. Bu iş zaten ölüm olayıdır. Hem ölüme yatıyorum diyeceksin, hem de böyle şeyler yapacaksın. Bu çok yanlış. Ölüm orucu idarenin istemlerle çatışmasıdır. Zaaflarına teslim olursan o iş bitmiş demektir. Hem yemek, hem de ölüm orucu bir arada olmaz. Üstelik bu zor ölüm biçimini düşmanın hiçbir spekülasyonuna izin vermeyerek gerçekleştirmemiz gerekiyor. Gönüllü olmak zorundasın. Bu yüzden burada kalıp böyle götürmene gerek yok, git" deniyor.

- Ali'nin gizlice yemek, ekmek aldığını idare biliyor mu?

- Evet, farkındalar. Ali ikinci gün gardiyanı çağırıp devam etmeyeceğini, bıraktığını söylüyor.

- Ali hoparlörden konuşurken eylemci arkadaşlar nasıl karşılamışlar? Örneğin Kemal arkadaşın tepkisi ne olmuş?

- Çok zorlarına gitmişti. Dava arkadaşlığı, yoldaşlık var. Birlikte ölüme yürünüyor. Açlık, düşünce, duygu bölüşülüyor. O bütünleşmiş insanlardan birinin zaafına yenilip o hallere düşmesi doğal ki arkadaşları etkileyecekti. Özellikle, "Kemal beni tehdit etti. Korkudan eyleme katıldım" sözleri Kemal'i yaralamış, çok kızdırmıştı. Buruk ve kızgın bir sesle; "Yahu bu kadar da olmaz. Yani yalan söylemesen olmaz mı?" diyerek hayıflanmış.

- *Sonuçta ne oldu? Ali'nin açıklamaları sizleri harekete mi geçirdi?*

- Zaten hazırdık. Eylemin sürekliliğini sağlamanın daha uygun bir zemini olamazdı. Tam bir misilleme, tam bir yanıt olmak. Esat'ın sevincini kursağında bırakmak için aynı gün başlamalı, yaratılan moral bozucu olumsuz havayı tersine çevirmeliydik. Öte yandan kavganın sürüp gideceğini, düşenlerin yerinin doldurulacağını göstermeliydik. Şener'e; "Akşam sayımında ölüm orucuna başladığımızı duyuralım" dedim ve öyle de davrandık. O gece bizi 35'te tuttular. Sabahleyin çavuş elinde kağıt kalemle geldi. Dilekçe yazmamızı ve imzalamamızı istedi. Ölüm orucuna başlamamızın idareyle hiçbir ilişkisinin olmadığını yazıp imzalamalıymışız! Bir an için duyduklarıma inanamadım. Çavuşa sorgularca baktım, adam ciddiydi! Biraz da sinirlenerek; "Ver, bir değil, bin kağıt getir imzalayayım!" dedim. İsteneni yaptım. Aslında yaptığım yanlıştı. Beni öyle bir yanlışı yapmaya iten bu anlaşılmaz tutumdu. Biz hangi noktalara gelmişiz, onlar hâlâ gelip neyle uğraşıyor, nelere tenezzül ediyor! Madem ki ölümlerimizden korkuyorsun, çekiniyorsun, niye bunları yapıyorsun? Artık yaptığını açıktan savunacak cesareti de yok. Düşmanın o kadar çaresizleştiğini görmek, küçülmesine tanık olmak yetiyor, gerisini pek önemsemiyorsun. Kağıdı çavuşa verirken; "Hiç unutma, biz burada ölsek, bir değil, bin dilekçe de sizi temize çıkaramaz" dedim. Ses çıkarmadan çekip gitti. Ardında aynı şeyi Şener'den de istedi. O da imzalayıp verdi. Çok geçmeden bizi aldılar. Yanımıza herhangi bir eşya almamıza izin vermediler. Hücremizden çıktık, koridorda beklerken gardiyan yanıma gelip; "Eyleme başladın, ama götürebilecek misin? Açlığa, susuzluğa dayanabilecek misin? Bak, orada kimseye su da vermiyoruz. Yazdır, susuzluktan geberirsin" dedi. Başka tehditlerde de bulundu. Bırakmayacağımı, eyleme sonuna kadar devam edeceğimi söyledim. Birlikte 36'ya, 3. katın ara koridoruna geldik. Çavuş; "Deza'yı tanır mısın? Deza da burada" diye sordu. "Yok, tanımam" dedim.

- *Afedersin, Deza kim oluyor?*

- Bizim Hamit Kankılıç. Kimi kastettiğini çıkaramadım. Çünkü Hamit'in eyleme başladığını duymamıştım. (Tecritlik öylesine derindi ki, aynı koğuştayız, ama bazı arkadaşların eyleme başladığını çok sonra öğrendik. Örneğin, Akif ikinci günün sabahı başlamasına rağmen bazılarımız ancak bir ay sonra öğrendik. Ziyaret sonrasıydı. Parası gelenlerin isimlerini okudular. Subay bir an boş bulunup Akif'in de ismini

okudu. Alt kattan bir arkadaş da bu anı fırsat bilerek "Akif Ölüm Orucu'nda, 36'ya götürüldü" dedi. Duymayanlar duymuş oldu.) 3. katta kalan Partizancı Hasan Hayri de bizden bir gün önce başlamış, ama haberimiz yok!.. Yine bir gün önce başlayan M. Emin Keskin'den de haberimiz yok. Bizim katılacağımızı da bir-iki arkadaş dışında kimse bilmiyordu. (Bir gün ziyaret dönüşünde merdiven başında fırsatını bulup İdris Güzel'e; "Eylemin sürekliliğini koruyalım, hazırlıklı olalım" demiştim.) Mehdi Zana akşam başlayacağımız konusunda fısıldanmamızı duydu. 2. kattaydı, bir fırsatını bulup seslendi; "Ne o Muzaffer, bir hazırlık mı var? Bir şeyler mi oluyor?" dedi. "Ölüm orucuna gideceğiz" dedim. Mehdi Zana'ya yanıt verdim, ama bu kısa açıklamayı hemen herkes duydu. Mehdi Zana başarılar diledi.

- Hamit ve Karasu'nun iki hafta 35'te bekletildiğini söylemiştin. Sizin hemen 36'ya götürülmenizi nasıl değerlendiriyorsun?

- Eylemden hemen sonra katılımların başladığını Hayri'lerin bilmesini istemiyorlardı. Moral bozukluğu yaratmaya çalışıyorlardı. Ancak bir noktadan sonra bu "önlem"in bir sonuç vermediğini gördüler. Biz de zaten dergahtan atılmışız!.. Tek tek katılmalar karşısında idarenin geliştirdiği baskılara da biraz değinelim: Hamit'i 35'ten alındıktan sonra A. Osman tehdit edip bırakmasını istiyor. Hamit reddedince sinema salonuna götürüyorlar. Altı gün makine odasında çıplak betonda yatırılıp, bir damla su verilmiyor. Direncini kırıp vazgeçiremeyince 36'ya götürüyorlar. H. Hayri ve Keskin'e de benzer tehditler yapılıyor. Bir gece ayrı bir yerde tutulup ikinci gün 36'ya götürülüyorlar. Başladığımız günün öğle saatlerinde Rıza, Karakuş, H. Baldemir anlaşıp eyleme başladıklarını bildiriyor. Çok geçmeden onları da getirdiler. Ayrıca aynı gün bizden hemen sonra Fevzi Yetkin de eyleme katıldı. Onu da hiç bekletmeden getirdiler.

- Gerçekten de bent yıkılmış. Onların eyleme katılmaları nasıl bir sürecin konusu oluyor?

- Her şeyden önce onlar da kafalarındaki "acaba"ları sonuçlandırıp netleşiyorlar. Ali'nin hoparlörden konuşturulmasına duyulan kızgınlık, o akşam eyleme başlama kararını idareye açıklamamız karşısında uygun anın geldiğini düşünerek tartışıp başlıyorlar. Eylemin giderek süreklileşmesinin verdiği korku, Esat'ın tavrına karşı gelişen misilleme onları saldırganlaştırıyor. Rızaları hücreden çıkardıktan sonra 35'in sa-

lonunda gözdağı vermek için çavuş Karakuş'un çenesine yumruğunu olanca hızıyla indiriyor. Çenesi ya kırılmış, ya da çatlamıştı. Küfür, hakaret, tehditle diğer arkadaşlara da saldırıyorlar.

- İdare nasıl ürkmesin ki, sayı habire artıyor!.. Belki de Esat Oktay, Ali Kılıç'ı konuşturmuş olmaktan pişmanlık duymuştur?

- O kesin. Taktik hata yaptığını anlamıştı. Nefret uyandıran yöntemi insanları derinden etkilemiş, netleşme süreci hızlanarak misillemeye dönüşmüştü. İdarede artık bir panik havası egemendi. Ne yapacaklarını şaşırmışlardı. Eyleme katılımımız düzenli gruplar biçiminde olmazsa da idarede şu kanı oluştu; "Bunlar aralarında anlaşmış, grup grup başlıyorlar. Sırası gelen eyleme giriyor!"

- Oraya gittiğinizde, ilk başlayan arkadaşlarla ilişki kurabildiniz mi?

- Arkadaşlar bizleri sevinç ve coşkuyla karşıladılar. Hemen sohbete başladık.Kemal her zaman ki gibi canlı, hareketli, kabına sığmazdı. "Başka katılacak arkadaşlar var mı?" diye sordu. Bazı arkadaşların katılabileceğini söyledik. Hayri; "Boş ver Kemal, sorma, gelirler. Bu iş bitmez. Buralar, kanla sulanır. Arkadaşlara güveniyoruz, gelirler" dedi.

Benzer bir konuşma Kemal ve Karasu arasında geçmiş. Karasu 36'ya getirildiği gün Kemal başka kimlerin eyleme katıldığını soruyor. Karasu yalnız kendisinin katıldığını, bir arkadaştan da eyleme girmesini istediğini, onun da mahkemeyi beklediğini, başkasına "girin" demediğini, kimseye telkinde bulunmak istemediğini, herkesin iradesiyle bu zor eyleme katılmasının en doğrusu olduğunu anlatıyor. Kemal; "Yanlış yapmışsın, çağrı yapacaktın, katılan katılır, dökülen dökülürdü. Dökülme önemli değil, önemli olan güçlü bir katılımla götürmektir" diyor. Sonra tek tek arkadaşların durumlarını soruyor. Karasu idarenin dinleyebileceğini düşünerek "herkes iyidir" diyor. Hayri aynı yaklaşımla; "Kemal daha fazla sorma, arkadaşlar iyidir, gelirler" diyor.

- Ortadan iki farklı yaklaşım, iki farklı anlayış mı var?

- Hayır, çelişik bir durum yok. Kemal sürecin daha canlanmasını, hızlanmasını istiyor. İkisi de yetkince süreci değerlendirebiliyor, arkadaşları tanıyordu. Kemal'in "arkadaşlar gelmez!.." gibi bir yaklaşımı, ya da güvensizliği yoktu. Tersine geleceklerini biliyordu. Hayri ise; dönemin ağırlığı ve ciddiyeti bilindiği için onların eyleme katılmalarını bu yaklaşım içinde ele almak gerektiğini düşünüyordu. Sonra Hayri neden geciktiğimizi sordu. Ben de gerginliklerle dolu geçen günlerimizi,

mahkemeyi beklediğimizi anlattım. Hayri henüz idareden kimsenin gelip kendileriyle görüşmediğini, aramızdan birileri ölmedikçe pazarlığa yanaşmayacaklarını söyledi. O doluluk ve özlemle. Onlardan ayrı kaldığımız günlerdeki gelişmeleri, gazetelerden öğrendiğimiz haberleri aktardık. Dış dünyayla, olan-bitenle çok ilgiliydiler. Sürekli bir şeyler soruyorlardı. İsrail'in Lübnan'a saldırdığını, biraz da espriyle Dünya kupasını İtalya'nın aldığını ve diğer önemli gelişmeleri anlattık. Onlar da bize ayrı geçen kırk günün önemli gelişmelerini satır başlarıyla söylediler. Tadına doyulmaz sohbetler yaptık, canlı, şen bir ortamdı. Bizden hemen sonra gelen Fevzi Yetkine, Kemal; "Fevzi hele şu 33. koğuştaki olayı baştan sona kadar anlat, biz de bilelim" dedi. Fevzi de 33'te tanık olduğu Dörtler'in eylemini anlattı. Böylece hepimiz ilk defa olayı derli toplu öğrenmiş olduk. Karşımızda kırk gündür aç kalmış, ölüme biraz daha yaklaşan insanlar olduğunu, ölümün her an gelebileceğini düşünmüyorduk bile. Zaten ölüm yenilmişti, bizden uzaktı. Yaşam ölümle raks ediyordu. Özellikle Kemal, coşkun kişiliğiyle sürekli eylemcilerin ruhunu dalgalandırıyordu. Hayri fazla konuşmazdı, ama sakin kararlı kişiliğiyle güven yayıyordu. Her şey iç içe geçip bütünleşmişti. Bu sıcak hava sonuna kadar sürdü. Düşlerimizi, yaşamdan beklentilerimizi, unutulmayan anılarımızı o doyumsuz sohbetlerde birbirimize aktarıyorduk. 36'da bir daha yakalanamayacak güzellikte ayrı bir dünya, ayrı bir yaşam vardı.

- Aynı cezaevinde iki farklı dünya var. Ve onları birbirinden sadece duvarlar ayırıyor.

- Sadece duvarlar mı? O dünyaları birbirinden ayıran şey direnişle teslimiyet arasındaki duvardı. Direnişin dünyasında her şey atılmış, bütün zincirler kırılmış, tam bir bayram havası, tam bir özgürlük havası var. Onu benliğimizde yaşıyoruz. Bu güzel hava kanımızla yaratılıyor. Onu yaşamanın bedelinin ölüm olduğunu biliyoruz. Ölüm kapıda, aramızdan birilerini kapacağı anı bekliyor. Ama ölüm Hayrilere daha yakın, önce onları kapacak. Ayaklarımızı bağlayan zincirleri koparmanın sancısını uzun süre çekmiştik. Ancak gelinen yerde hepsini parçalayıp atmışız, içimizde onun sevinci, coşkusu var. Orada olmakla, düşmanın dayattığı bütün kuralları parçalamakla ona büyük bir darbe vurduğunu, meydan okuduğunu görüyorsun, bunun kıvancı var.

- Biraz da oraya gittiğinizde karşılaştığınız manzaradan bahsetsen.

- 36. koğuş kullanılış amacına uygun olarak pislik içinde yüzüyordu.

O genel pisliğe bir de eylem günlerindeki temizlikten yoksunluk eklenince manzara daha çarpıcı oluyor. Alt kat lağım suyu ve pislikle dolu. Diyarbakır'ın en sıcak mevsimi. Boğucu, bunaltıcı bir koku. Her taraf fare kaynıyor. Hücre önlerine bırakılan yemekleri yiye yiye fareler kedi gibi olmuş. Onların dayanılmaz kokusu her şeye sinmiş. Fareler tabakların içinde cirit atıyor, yemediğini dağıtıyor. Öyle ki artık dönüp yemeğe bile bakmıyorlar. Korkmuyorlar da alışmışlar, gece gündüz geziniyorlar. Demirlere tırmanıyor, üstümüzde dolaşıyorlar. Fareler, yemek artıkları, pislik ve susuzluk bir araya gelmiş, ölümün ağır ağır yaklaşan havasıyla birleşmiş, tanımsız ve katlanılmaz ağır bir koku oluşmuştu. Kısacası 36 ölüm kokuyordu. (Vücut kendini yemeye, yağları yakmaya başlamasıyla birlikte insan mezarda çürüyen ölü gibi kokar. Ağzından yayılan o ürkütücü ve tiksindirici koku da ayrı bir dayanılmazlıktır.) Müthiş, ağır bir hava. Mide bulandırıyor, ne tarafa baksan dökülüyor. Banyo yapma, elbise değiştirme olanağı da olmadığından o ağır koku bedenlere, elbiselere, yatağa ve çevrede bulunan her şeye sinmişti. Arkadaşlar hâlâ 14 Temmuz günü giydikleri elbiselerle, saç sakal birbirine karışmış. Bedenler bit yuvası. Uğultuyla uçuşan sivrisinek sürüleri var. Bedenlerimize ordu gibi saldırıyor ve yılan gibi sokuyorlar. Aç bedenlerdeki kanı bir de onlar emiyor. Özellikle susuzluk kırıp geçiriyor. İdare eylemcilerin direncini kırmak, acılar içinde ölüme göndermek için ağızdan aldıkları tek şey olan suyu silah olarak kullanıyordu! Üst katlara su çıkmadığı için oradaki arkadaşlar daha çok etkileniyordu. Diyarbakır'ın yazında susuz bırakılmanın ne kadar zor ve müthiş bir şey olduğunu anlatamam. İdare ancak ilerleyen günlerde her hücrenin önüne bir küçük bidon su ve bir tas bıraktı. Bidondaki su bazen günlerce değiştirilmezdi. Isınır, naylon kokardı. Bazen de biter, günlerce bidon doldurulmazdı. Su arada bir akardı. Yeterli olmasa da en fazla ikinci kat yararlanırdı. Burada susuzlukla ilgili Hayri'yle 4. kattaki Fuat Çavgun arasında geçen olayı anlatalım. Fuat'ın suyu bitmişti. Günlerce vermediler. Eylemin kırk beşinci günlerindeydi. Arkadaş susuzluktan yarı baygın inliyordu. İniltileri hepimizin yüreğini burkuyordu. Hayri dayanamadı, Fuat'a seslendi; "ip sarkıtabilirsen sana bir miktar su göndereyim" dedi. Hücreleri aynı hizadaydı. Fuat da son takatini kullanarak isteneni yapmaya çalıştı, ama sarkıtılan ip kat parmaklıklarının önünde, hücreden uzak olduğu için Hayri uzanıp alamadı. Defalarca gömleğini demir parmaklıklardan çıkartıp sallayarak

ipi kendine doğru çekmeye çalıştı, ama başaramadı. Sonunda Fuat ipi geri çekti, susuzluğuyla baş başa kaldı. 4. kattaki Bedrettin Kavak, Fuat Çavgun susuzluktan dolayı herkesten önce fenalaşıp hastaneye kaldırıldılar. Eyleme yeni başladığımız gün 2. kat 1. hücreye Rıza, Hamit, Karakuş, H. Hayri, Şener ve Keskin'i koydular. Sonra da üzerlerine bidonlarla su döktüler. Arkadaşlar ıslak elbiselerle sabaha doğru titremeye başladılar.

- *O sıra 36'da Ölüm Orucu'nda olan kaç arkadaş vardı?*

- 14-15 kişiydik. Güzel sohbet ve türkülerle günler akıp gidiyordu.

- *Devrimci marşlar da söylüyor muydunuz?*

- Marş değil, ama devrimci türküler söyleniyordu. Örneğin "özgürlük mahkumları" gibi. Çoğunlukla sesi güzel olanlar diğerlerinin istediği parçaları söylerdi. Rastlantı bu ya, içimizde Kürtçe türkü bilen pek yoktu, genellikle Türkçe okunurdu. H. Hayri'nin sesi güzeldi, daha çok ona söyletiliyordu. Ara sıra bana da istekler gelirdi. Urfa türkülerine özel ilgi gösterirdim. Hayri'nin sevdiği türküler vardı. En çok "ağlama yar ağlama" türküsünü severdi.

- *Kemal arkadaşın da özel bir isteği olur muydu?*

- O da Urfa türkülerini severdi. "Urfa'lıyım ezelden gönlüm geçmez güzelden" türküsünü beğenirdi. Yanık sesli birini gördüğünde bunu söyletirdi. Biz de kendisine bildiği tek türkü olan "Eşkiya dünyaya hükümdar olmaz"ı söylettirdik. Sesi güzel değildi, ama söylettirdik işte. Birkaç mısralık Kürtçe bir türkü de bilirdi. Ara sıra onu da söylerdi.

- *Bu güzel ortama idare artık hiç karışamıyor muydu?*

- Doğrudan engelleme yoluna gidemiyordu. Söylediği ve yaptığı her şeyin karşılığı veriliyordu. Daha çok bazı şeyleri kısma, taciz etme yoluna gidiyorlardı. İdare iki yönlü saldırıyordu. Birincisi, yarattığı olumsuz fiziki koşullar içinde bizleri zayıf düşürme, hızla yıpratma çabasıydı. İkincisi taciz ve umursamazlık politikası. Bir gün kapıdaki gardiyan Fuat Kav'a ana avrat küfür ediyor. O zaman Kemal sinirli bir sesle bağırıyor; "Gardiyan, gardiyan!.. Artık bize küfür edemezsin, biz özgürüz!" diyor. Başka bir psikolojik tacize yöneldiler. İkide bir gelip Kemal'e sözlü saldırıda bulunuyorlardı. Bir gün 36'yı gezen doktor; "Kemal sen yemek yiyorsun" dedi. Kemal çok kızdı: "Yiyenin anasını avradını" demeye başladı. Ağır küfür karşısında doktor sesini çıkarmadan çekip gitti. Bir başka seferinde doktor aynı şeyi söyleyince, Kemal; "Şimdi ne söylesem inanmayacaksın. Ben öldüğümde şimdi söylediğinin doğru olmadığını anlayacaksın" karşılığını verdi.

- *Kim bu "doktor"?*

- Orhan Özcanlı. İdare adına ortalıkta görünen tek adamdı. Başka bir sataşmasında Kemal'e "Sen Ölüm Orucu'nda ölemezsin" dedi. Kemal; "İsteklerimiz yerine getirilmedikçe, kolordu bizimle masaya oturup pazarlık yapmadıkça ben Kemal Pir olarak eylemi bırakmayacağım. Ya öleceğim ya kazanacağız" dedi.

- *Niçin Kemal arkadaşa bu kadar çok yöneliyorlar?*

- Önder olmanın yanında Kemal canlı, konuşkan biriydi. Hayri ise çok az konuşur, ara sıra Kemal'in konuşmalarına müdahale eder: "Kemal fazla konuşup kendini yorma, çabuk düşersin" derdi. Kemal de: "Doktor bırak biraz konuşalım. İki yıldan beri ağzımıza kilit vurulmuş. Ölmeden arkadaşlarla bol bol konuşalım, türkü söyleyelim, düğüne gider gibi ölüme gidelim" dedi. Sempatikti de. Daha çok gelir onunla sohbet ederlerdi. Sohbetler arasında sataşmalar olurdu.

Yine bir gün A. Osman, Kemal'i sedyeyle idareye götürüyor. Orada "Kemal ölüm orucunu bırakma, bırakırsan it gibi süründürürüm!.." diyor. Kemal ağır konuşuyor, küfür ediyor. Eylemi kesinlikle sürdüreceğini söylüyor. İdare askerler arasında yaptığı aleyhte propagandalarla onları kışkırtıyor, hiçbir insanın bu kadar süre aç duramayacağını, mutlaka gizli gizli yemek yediğimizi anlatıyordu. Askerler de kırk elli gün bir insanın hiçbir şey yemeden yaşayabileceğine inanmıyor, propagandalardan etkileniyordu. Zaman zaman, "Siz yemek yiyorsunuz, kimi kandırıyorsunuz!" diyerek arkadaşları taciz ediyorlardı. Bir gün aramada -arada sırada arama yapar, her şeyi dağıtır, elbise, havlu, bardak vb. dışarı atarlardı. Eyleme ilk katılanların yanlarında bu tür eşyalar götürmelerine ses çıkarılmamıştı- Akif'in hücresinde yumurta kabuğu buluyorlar. Yumurta aylar önce oraya atılmış. Gardiyan kabuğu görünce yüksek sesle; "Akif Yılmaz gizlice yumurta yemiş, haberiniz olsun!" diye bağırıyor. Akif de; "Ben öldüğümde anlarsınız, şimdi size bir şey demem" diyor. İdare eylemi gölgelemenin, bütün yol ve yöntemlerine başvurdu. 36'ya gittiğimizde biraz da bu insanlık dışı koşullar tanık olmanın hüznünü yaşadım. O pislik, fareler, bitler, sivrisinekler, susuzluk, boş su bidonları, koridorların hali. İnsanı derinden etkiliyor. Günlerce naylon bidonlarda bekletilen su artık içilmez olurdu. Fareler bidonların üzerinde, ağız çevresinde gezer, arkadaşlar o sudan içmek zorunda kalırdı. Hayri'ye döşek bile vermemişler.

- *Döşeksiz mi yatıyor?*
- Evet.
- *Kaç gün?*
- Eylem boyunca! Gerçi üzerinde yattığımıza döşek denmezdi, ama Hayri'nin o da yoktu. (Döşekler yıllarca hücrede gözaltından gelenlerin kullandığı, kirden renk değiştirmiş. İçi bit kaynıyor, sidik kokuyordu.) Sadece bir battaniyesi vardı. Katlayıp altına seriyor. Ölüm orucuna, uzun süreli açlık grevine yatanlar bilir. Vücut günbegün eriyor. İlerleyen günlerde sürekli uzanık haldesin, her tarafın yara bere içinde. Kemikler dışarı fırlıyor. Yatak sertse daha bir çekilmez olur, her şey insana batar. Ne tarafa, nasıl yatarsan yat rahat edemezsin. Hayri hastaneye götürülene kadar o durumda yattı. Ağzından tek bir yakınma sözcüğü duymadık. Uzun süre döşeksiz olduğunu arkadaşlara da söylememiş. Aslında isteseydi idare yatak verirdi, ama öyle adi bir düşmandan yatak istemiş olmayı onuruna yediremediği için bir talebi olmadı. Kuşkusuz ki insan o durumda büyük acılar çeker. Normalde uzun süreli açlık grevlerinde sinirler ayakta olur. İnsan sinirsel olarak hassaslaşır. Hücre hücre ölüme gittiğini görüyorsun. Ölüme yürüyüşün, içinde bulunduğun olanaksızlıklarla birleşince her şey daha bir çekilmez oluyor. İlk günler 36'nın havasına adapte olmakta çok zorlandık. Zamanla oradaki olağanüstülüğü kanıksadık. O kokuşmuş havaya biraz da alıştık. Arkadaşlara doğru dürüst sigara da vermiyorlardı. 35'ten gelirken birkaç paket sigara getirmemiz bile engellendi. Üzerimdeki yazlık gömlekle geldim. Hepsi bu kadar.
- *Bu süre içerisinde hiç tıbbi müdahalede bulunma isteğiyle gelen doktor olmadı mı?*
- Askeri hastaneden de doktorlar gelmiş, arkadaşları muayene etmek istemişler, ama insani bir görevi, ya da mesleğin gereğini yerine getirmekten daha çok idarenin istemlerine uygun davranmışlar. Eylemi kırmak için telkinde bulunmuşlar. Görevlerini yerine getirmek için gelmiş olsalardı, yapacakları ilk iş 36'nın o insanlık dışı koşullarına müdahale etmek olurdu. Bu koşullara hiç aldırmamışlar. Bu "ziyaret"ler formaliteyi yerine getirmekten öte bir şey değildi. Arkadaşların tansiyonunu ölçmüşler. Başlangıçta arkadaşlar tansiyon ölçtürmenin gereksiz olduğunu düşünmüş, ama sonradan kabul etmişler. Doktorlar "telkin"lerinde idarenin ağzından konuşuyordu. Biz oraya gittikten bir süre sonra Dr. Orhan

Özcanlı geldi, Kemal ile bilinen şeyleri konuşmaya başladı. Kemal'de; "Boş ver yemeği, sigara verilmiyor. Sigara içmek istiyoruz" dedi.

- Bu konuşma eylemin kaçıncı gününde oluyor?

- Gidişimizden birkaç gün sonraydı. Önceleri idare arkadaşların sigara içmesine ses çıkarmamış, hatta bir miktar satın almalarına izin vermiş. Ama tüketildiğinde yeniden sigarasız günler başlamış. Doktor, Kemal'in isteği karşısında dönüp yanındaki askerlere; "Eğer sigara içmek istiyorlarsa verin. Zaten ölüyorlar, ölümlerini hızlandırır. Zehirdir, verin içsinler" dedi.

- Orhan Özcanlı doktor değil, kasapmış!

- Zaman zaman doktor gelip konuşuyor, tacizlerde bulunuyor. Ölüm orucunun tehlikelerini anlatıyor, arkadaşların maddi, manevi durumlarını anlamaya çalışıyor, gidip idareye, kasap başlarına rapor ediyor. "Öneri"lerde bulunuyor. Bi rgün Kemal'e; "Gel şu ölüm orucunu bırak, sana kebap, pirzola ısmarlayayım" dedi. Bu gayri ciddi yaklaşım karşısında Kemal çok içerledi; "Sen ne diyorsun, bizi çocuk mu sanıyorsun? Biz bir ülkenin kaderini belirleyecek bir eyleme katılmışız, sen kebaptan söz ediyorsun!" diyerek azarlardı.

- Bu arada idare resmi anlamda eylemi sonuçlandırabilecek herhangi bir tavıra girdi mi?

- Biz 36'ya girmeden önce idare "Niçin ölüm orucuna girdiğinizi, isteklerinizi bir dilekçeyle yazın" diyor. O ara Kemal herkes adına Hayri'nin ortak bir dilekçe yazmasını öneriyor, uygun görülüyor. Hayri yazıp herkesin duyabileceği bir sesle okuyor. Kemal; "Doktor savunma konusuna çok ağırlık vermişsin. Uygulama ve baskıların kaldırılmasını, bir de bizlerin olduğumuz gibi kabul edilmesini vurgulamalısın" diyor. Diğer arkadaşlar da Kemal'e katılınca, Hayri bu görüşler doğrultusunda dilekçeyi yeniden hazırlayıp idareye veriyor.

- 14 Temmuz eylemliliği hangi temel sorunların çözülmesini hedefliyordu?

- Öyle bilinen ayrıntılı, uzun bir istekler listesi söz konusu değil. O günkü koşullarda bir an önce ve kesinlikle çözümlenmesi gereken birkaç temel istem, sorunda yoğunlaşmıştık. Ki idare, kolordu taleplerimizin ne olduğunu bilmiyor değildi. Hayri mahkemede eylemi açıklarken savunmayı, itirafı, vahşeti ve baskıları vurgulamıştı. Bunlar taleplerimizin çerçevesini belirliyordu. Hayri dilekçede şunları sıralıyor: İşkence ve baskının sona erdirilmesi, savunma hakkının tanınması, doğal ihtiyaçların

baskı ve işkence unsuru olarak kullanılmasına son verilmesi, avukat ve ailelerle görüşmenin normalleştirilmesi. Eylemin ilerleyen günlerinde - 36'ya gidişimizden sonra olması gerekir- idare Kemal, Hayri, Fuat Kav ve Ali'yi ayrı ayrı revire götürdü. Yetkililer kendilerine ne için eyleme girdiklerini soruyorlar. Onlar da baskıları olanı-biteni, isteklerini anlatıyorlar. Bir ara, "görüşçülerinizle görüşmek istiyorsanız dilekçe yazın" demişler. Kemal dilekçesinde; "Ben ziyaretçilerimle görüşmek istiyorum. Fakat idarede bizleri görüştürecek cesareti görmüyorum" diyor. Tabii, görüştürme söz konusu olmadı.

- Günler ilerliyor. İlk başlayan grup dönüşü olmayan noktaya ağır ağır gelmiş olmalı, değil mi?

- Evet, arkadaşların sağlığı bozuldu. Bedenin canlılığını yitirmesi sese de yansımış, sesleri sönükleşmişti. Eylemin artık ellinci günlerindeydik. Kemal gözlerini yitirdi, artık görmüyordu. Ama idareye hissettirmek istemedi. Aslında bir süreden beri görme yetisi giderek azalmıştı. Fakat görmediğini duyurursa, arkadaşları da etkileyeceğini düşünerek sakladı. İdarenin duyması halinde hastaneye götürüleceğinden, arkadaşlardan ayrı düşeceğinden endişeleniyordu. Ama gözlerini tümüyle yitirince artık bizlere haber verme gereğini duydu. Mırıldanırcasına "arkadaşlar, çavê min nabine" (gözlerim görmüyor) dedi. İdare duymasın, anlamasın diye bildiği tek tük Kürtçe sözcükle bildirdi. Kemal'in bu durumu bizler için ayrı bir acı kaynağı oldu. Bazen sigarayı yakmak için dakikalarca uğraştı. Görememek ve takatsizlik yüzünden yaktığı kibritleri sigaranın ucuna götüremez olmuştu. Her başarısız girişiminde "Ah! Ah!" diyerek hayıflanmasına tanık olmanın ağırlığı ve hüznü yüreklerimize oturdu. Bir defasında altı kibrit çöpüyle sigarayı ancak ortasından yakabilmişti. Kemal takatsiz düştüğü bu son günlerinde bile hareketli ve canlılığını her şeye rağmen koruyor, hücresinde yaptıklarını bizlere aktarıyordu.

Örneğin; "Arkadaşlar şu an ayağa kalktım, bir elimle duvara yaslandım, tuvalete doğru gidiyorum, bardağımı arıyorum, işte buldum. Aha elimden düştü vb." derdi. Son günlerdeydi, dışarıdaki bidonun üzerindeki tasa uzanırken düşürdü. Tas yuvarlanıp gitti, alamadı. Gardiyanlar da vermedi. Hastaneye götürülene kadar üç dört gün su içemedi. Başka bir gün kibritini ararken sedirden yere düştü, gün boyu öyle kaldı. Gardiyanlar, ancak akşamleyin kaldırıp sedire yatırdılar. O günlerin birinde Ali Çiçek seslendi; "Kemal abi, artık gözlerin görmüyor, saatini bana gön-

der" dedi. Koğuşa bir sessizlik çöktü. Ali'nin bu sözleri bizden uzak duran ölümün yakınımızda olduğunu duyumsattı. Adeta çarpılmıştık. Ama gerçek buydu. Kemal her zamanki şen sesiyle; "Yanımda kalsın, ölürsem yeğenlerime hatıram olur" dedi. Ali de ısrarlı olmadı. Kemal, Ali'nin isteğini geri çevirmeye dayanamadı. "Ali saatimi sana gönderiyorum, eğer ölürsem yeğenlerime versinler." dedi.

- Peki idare Kemal arkadaşın gözlerinin artık görmediğini anlamadı mı?

- Anladılar. Doktor gelmişti. Kemal'e bir sigara verdi, ateşi uzatırken Kemal elini farklı yere götürürken doktor durumu anladı. "Kemal gözlerin görmüyor" dedi. O da; "Yok, görüyorum" diyerek geçiştirmeye çalıştı. Doktor emin olmak için dört parmağını kaldırıp kaç olduğunu sordu. Kemal, "bir" dedi. Durum idareye yansıtıldı. Son günlerinin, saatlerinin yaklaştığı anlaşılınca hastaneye götürmek için geldiler. Hücresinde çıkardıklarında; "Hayri! Arkadaşlar! Beni götürüyorlar, haberiniz olsun!" diye seslendi. Gitmek istemiyordu. "Ben burada arkadaşlarımın yanında ölmek istiyorum, bırakın beni" dedi. Ama götürdüler. (Kemal o günlerin birinde; "Arkadaşlar, bizi hastaneye götürdüklerinde zorla serum vermeye kalkışırlarsa şişeleri, camları kıralım. Yine de takarlarsa doktordan davacı olurum. Ayrıca hangimizi alıp götürürlerse, arkadaşlar beni götürüyorlar diye bağıralım, birbirimizi haberdar edelim" demişti. İşte ilk bağıran kendisi olmuştu.) Günlerden 6 Eylül 1982'ydi. Ayın 10'unda gelip Hayri'yi, 11'inde Akif'i ve ağırlaşan diğer arkadaşları götürdüler. Kemal hastaneye kaldırıldıktan bir gün sonra, 7 Eylül'de, Hayri 13 Eylül'ün ilk saatlerinde, Akif 15 Eylül'de, Ali 17 Eylül'de şehit oldular.

- Yanınızda olduğu sürede diğer arkadaşlarda Kemal arkadaşınkine benzer bir sakatlık var mıydı?

- Yok, Hayri'nin bünyesi geçmişten beri zayıftı, ama henüz iyiydi. Hemen tüm organları çalışıyordu. Diğer arkadaşlar da öyle. 4. kata suyun çıkmayışı, daha fazla susuz kalmaları Kemalleri erken düşürdü.

Hayriler ölüm hücresinde

- Hastane boyutuna girmeden önce sormak istiyorum; önderlik halkasının, ölüm orucu sonucu neredeyse tümden düşmesi söz konusu. Bu bakımdan, arkadaşlar geleceği de düşünerek bu halkayı kime, ya da kimlere devredecekleri konusunda belli bir tutum içine girdiler mi?

- Arkadaşların bu konularda da bizlere aktardıkları düşünceleri vardı. Cezaevinin geneli, geleceğiyle ilgili kestirimlerini, düşüncelerini gözlem ve öğütlerini anlatıyorlardı. Hayri arkadaşlarla ilgili düşüncelerini, örgütlenme konusundaki önerilerini yazıp Karasu'ya iletmişti. Bu konuları daha çok Hayri'yle konuşuyorduk. Kemal;"Hayri, sen arkadaşlara anlat, ne yapacaklarını söyle" dedi. Hayri, bizden sonra örgütü şöyle kurun, şu arkadaşın sorumluluğunda çalışın gibi bir yaklaşımda bulunmadı. Ayrıca henüz kimlerin öleceği de bilinmiyordu. Hayrilerin görev verilebilecek kadrolarla ilgili görüşlerini az çok biliyorduk. Bizdeki önderlik anlayışı da biraz farklıdır. Kadrolardan kimlerin görev ve sorumluluk yükleneceği temelde mücadele ve pratiğin konusudur. Kadrolarımız pratik içinde gelişir ve kendisini kabul ettirir. Önderlik halkasında boşluk olacağını da fazla düşünmüyorduk. Böyle bir kaygımız hiç olmadı. Onlar kadar yetkin olmasa da, sorumluluk üstlenecek yeterli sayıda arkadaşımız vardı.

Genel olarak şunları söylüyordu: "Bizler eyleme başlarken, öleceğimiz gerçeğinden yola çıktık. Bir anlaşma olur da bizler de sağ kurtuluruz gibi bir anlayışımız hiç olmadı. Sürecin sert ve çetin geçeceğini biliyorduk. Şimdi de öyle düşünüyorum, kayıplarımız fazla olacak. Genel manzaraya, düşmanın tutumuna baktığımda öyle üç-beş ölüyle durumu sona erdirmek istemeyecekler. Ama şu da kesin ki, düşman bir noktadan sonra durmak zorunda kalacak. Fazla götüremezler, bu kadar ölüyü kaldıramazlar. Dışarıda yankı yapar, dikkatleri bu cehenneme çeker!".

Bizler ise; sürecin çok daha ağır geçeceğini, en azından eyleme son katılanların da ölmesinin ardından belki düşmanın durdurulabileceğini savunuyor, "eylem süreklileşirse üçüncü veya dördüncü gruplarla pazarlığa otururlar" diyorduk. Zira Diyarbakır Askeri Cezaevi henüz kapalı kutu olma özelliğini sürdürüyordu. Dünya kamuoyu yaşananları bilmiyordu. Cunta yeterince teşhir edilmemiş, eyleme katılımda da kitlesellik sağlanamamıştı. Hayri'nin kafasını en çok kurcalayan diğer bir

konu da cezaevindeki parti varlığımızın geleceğiydi. "Bu kadar arkadaş hücrelere yığılmış, bunlar ne olacak? Beni çok düşündürüyor" diyordu. Yine bir defasında; "Hiç olmazsa hücredekiler kurtarılabilse, savunma hakkı elde edilip iş kurtarılabilse sırf bu temelde bile anlaşma yapılabilir. Bu bence doğru olur" dedi. Hayri, militan yapının kurtarılmasıyla cezaevinin geleceğinin de kurtarılacağını düşünüyordu. Biz O'nun siyasi savunma konusundaki yaklaşımına karşı; "Kabul etmezler, eğer hücreler için kabul ederlerse cezaevi geneli için de kabul etmek zorunda kalacaklar" dedik. Hayri ilerleyen günlerde de genel düşüncelerini, eğilimlerini açıklamayı sürdürdü. Gerçi idare cephesinde net bir şey yoktu. Sürecin gelişiminde o düşüncelerin, tartışmaların bize çok katkısı oldu, kafamızı açtı.

- Onlar hastaneye götürüldükten sonra, sizler ne yaptınız? Neler yaşadınız?

- Akiflerden sonra Karasu'yu da götürdüler. Onun da durumu ciddiydi. Hamit Kankılıç'ın ruhsal dengesi sarsılınca alıp götürdüler. Karasu'dan birkaç gün sonra teker teker revire çıkarıldık. Revire gittiğimizde hastane baştabipinin de aralarında bulunduğu bir grup doktorla karşılaştık. Muayene edildik. Beni, Şener'i, H. Hayri'yi, bir-iki arkadaşı daha revirde alıkoydular.

Baştabip; "Ne istiyorsunuz? İsteklerinizi bana bildirin, alıp kolorduya götüreceğim" dedi. Anlaşılan kolordu aracı olarak onu görevlendirmişti. Baştabip, kolordu adına geldiğini söyleyince durumun ciddi olduğunu, arkadaşların öldüğünü düşündük, önce hastaneye kaldırılanların sağlık durumlarını sorup "ölen var mı?" dedik. Söylemek istemediler. Ancak baştabipin dolaylı konuşmasından Kemal'in öldüğü sonucunu çıkardık. Baştabip: "İsteklerinizi bir zarfa koyup yanınızda ağzını kapatacağım ve kimseye okutmadan doğruca kolorduya götürüp teslim edeceğim" dedi.

Bunun üzerine daha önce anlattığım dört temel istemi yazdım. Baştabip alıp zarfa koydu, ağzını kapattı. Gitmek üzereyken: "Bu ara hastanedeki arkadaşlarınızla görüşüyoruz. Mustafa Karasu ölmek üzere. Durumu çok ağır. Onlar da sizlerle görüşmeden ölüm orucunu bırakmak istemiyorlar. Ona serum taktık, kabul etti. Sizinle görüşene kadar canlı tutmaya çalışıyoruz. Bugün cumartesi sizi ancak pazartesi alıp onunla görüştürebiliriz. İnşallah o güne kadar başına bir iş gelmez" dedi. Bize de; "Sizler de bu ara şekerli su alın, sağlığınız, vücudunuz fazla tahrip

olmasın" dedi. Reddettik. Bu görüşme sanırım eyleme katılışımızın 24-25 günü gerçekleşti. Hastaneden gelen grubun içinde bir de psikolog vardı. Beni alıp yan odaya yanına götürdüler. Konuşmaya başladı. "Sizler ne yapıyorsunuz? Boşu boşuna ölüme gidiyorsunuz. Belki ardınızdan gazeteler bir-iki satır sizlerden söz eder, sonra da unutulursunuz. Sesiniz, vermek istediğiniz mesaj kimselere ulaşmamış olur. Sorunlarınız varsa onları ölmeden çözmeye çalışın. Ayrıca bilinmeli ki, her sorunu her zaman çözmek mümkün olamaz. Bazı kuralları, yönetmelikleri kabul etmek gerekir. Bugün öne sürdüğünüz şeyler sorun mu? Askeri bir dönemdir, disipline, kurallara uymak gerekir." Adam boşuna öleceğimiz ve haksız olduğumuz konusunda bizi ikna etmeye çalışıyordu! Biraz da kızarak, "Sizinle neden görüştürüldüğümüzü bilmiyorum. Ama gerçek şu ki, biz ruhsal yönden çok sağlıklı insanlarız. Onların veya sizin sandığınız gibi, herhangi bir ruhsal rahatsızlığımız yok. Ruhsal sorunu olan onlar. Ölüm orucu eylemimiz tarihte görülen en haklı eylemlerden biridir. Bizim için yaşamın ne kadar kutsal olduğunu siz bilemezsiniz. Yaşama sevincimiz büyüktür, yaşamı çok seviyoruz, sürdürmeyi isteriz. Ama işkence, vahşet altında, her gün yüzlerce kez ölünen bir yaşamı sürdürmek zorunda kalacaksak, o zaman yaşamın ne anlamı kalır? Onurlu bir ölüm böyle bir yaşama binlerce defa tercih edilir" dedim.

Sonra da yaptığı işin çirkinliğini gösterdim. "Bir insan ve hekim olarak işkence ve vahşetin sürüp gittiği bir zeminde yaşamı, onuru temsil eden insanları desteklemeniz gerekirken yürütülen, mücadelenin haklılığını karartmak, işkenceden yana tavır almakla eş anlamlıdır. Bizim bırakmamızı isteyip, 'Bu eylem haklı değil' diyorsanız, o zaman dünyada haklı olan ne kalır? Böyle demeniz bence insan olmamayı gerektirir. Eğer değişik konularda konuşup tartışmak istiyorsanız, buyurun oturup tartışalım. Aklımız da, zekamız da, bilincimiz de yerinde. Kendimizi yitirmiş değiliz. Ama psikolojik sorunlarımız olduğunu sanıyorsan, o zaman seninle konuşacak hiçbir şeyimiz yok" dedim.

- ***Ona, "eğer çılgınlık arıyorsanız, onun adresi cezaevi yönetiminden başlar, oraya gidin! Zulmetmesini bilen her türlü çılgınlığı yapmasını da bilir!" deseydiniz.***

- Adam söylediklerimi dinledikten sonra zaten hiç konuşmadı. "Tamam, çıkabilirsin" dedi. Odadan çıktım, ardından H. Hayri'yi içeri aldı. Onunla da kısaca konuştu. Geri kalan arkadaşları artık çağırmadı.

Bizi revire götürürken üsteğmen tekmeledi. Zaten zor yürüyoruz, daha hızlı yürümemizi istedi. Yürüyemediğimiz görünce birikmiş kiniyle tekmelemeye başladı. Merdiven başındaydık. Eğer sağa sola tutunmasak bir tekmeyle yuvarlanır, bir yerlerimiz kırılabilirdi. 3. kattan 1. katın çıkışına iniyoruz. O arada birkaç tekme de ben aldım. Doktorlar muayene ederken darbe izlerini gördüler. Baştabip ısrarla, "seni dövdüler mi?" diye sordu. Sanki bilinmeyen bir şeymiş gibi, o cehennemde birkaç tekmenin lafı mı olur? İnsanlar ellerinde, gözleri önünde ölüyor. "Yok" yanıtını verdim. Sonra hücrelerimize geri götürüldük. Salıya kadar 36'da kaldık. Sohbetlerimiz arkadaşların bizlere devredip gittikleri o sıcak havayı sürdürdük

- *Hastaneye götürülen, o ilk grupta yer alan arkadaşlardan sadece Mustafa Karasu kaldı değil mi? Şehit düşen arkadaşların son anlarına tanık bir arkadaş olarak neler görmüş, yaşamış duymuş? Herhalde çok önemli bir tanıklık olsa gerek.*

-Baştabibin Karasu'yla ilgili söyledikleri doğruydu. Durumu çok ağırdı. Hayrilerden sonra gitmişti. Kemal ve Hayri'nin şehit düştüğünü orada duyuyor. Onu Akif'in yanına yatırıyorlar. İki arkadaşın düştüğünü o söylüyor. Akif'e Hayri'nin son anlarına tanık olmuş. Onun can verişini izlemiş; yarım saat kadar inlemiş ve yaşamı son bulmuş. Şehit düştüğü anlaşılınca alıp götürmüşler. Hayri şehit düşmeden önce Akif'e eylemle ilgili son düşüncelerini aktarıyor. "Biz öldüğümüzde bazı tavizler verirlerse, eylemi bırakın, arkadaşların tümü ölmesin" demiş. Hayri'yi 61. günde yitirdik. Bu ara Akif de son günlerini yaşıyormuş. Akif'i hastaneye götürdüklerinde diğer hasta tutukluların kaldığı odaya yatırmışlar. Odada Partizancı biri de varmış. Onun anlatımına göre; "Akif'in masasına gardiyan bir bardak hoşaf bırakıyor. Arkadaş görme yetisini yitirdiğinden su sanıp içiyor. Su olmadığını anlayınca büyük bir kızgınlıkla bardağı yere atıp: "Bize bunları vermeyin" diye bağırıyor. Kısa bir süre sonra Akif'i o odadan alıp ölüm hücresine atıyorlar. Oraya kuduz olmuş ve ölmek üzere olanları atarlar. Her taraf pislik içindeymiş. Kan lekeleriyle dolu, sidik kokan yataklara arkadaşları yatırmışlar. Bu odada Karasu, Akif'in ve Ali'nin şahadetlerine tanık oluyor. Akif son anlarında artık hiç konuşamıyormuş. Ölüm hücresi sineklerin işgalindeymiş. Sinekler üzerlerine abanıyormuş. Karasu biraz takati olduğu için az da olsa kendisini koruyabiliyormuş. Ama Akif kendisini sineklere teslim etmiş! Yüzlerce sinek ağzına, gözüne kulaklarına doluşuyormuş.

- Baştabibin, "hastanedekilerle de görüşüyoruz" dediğini belirtin. Bu görüşmenin nasıl olduğunu öğrendiniz mi?

- Pazarlığı Karasu yapıyor. İlgililer Cumartesi günü pazarlığa geldiğinde arkadaşların dördü de şehit düşmüş. Karasu ölüm hücresinde yalnız başınaymış. Pazarlığa gelen grupta cezaevi müdürü, baştabip, kolordu kurmay başkanı ve birkaç subay yer alıyormuş. Konuşmalar baştabip ve Birol Şen'miş. Cezaevinde koşulların düzeltileceğini, eylemi bırakmasını, verilen sözlerin yerine getirilmediği görülürse yeniden eyleme başlayabileceğimizi söylüyorlar. Karasu; "Arkadaşlarla görüşmeden karar veremem" diyor. Onlar da; "Bugün Cumartesi, hafta sonundayız, şimdi komutan yok, herkes izinde. Arkadaşlarını pazartesi, olmazsa salı günü getiririz. Bu ara serum al" diyorlar. Karasu; "Olmaz, mutlaka onları getirin, gelmezlerse bir şey söyleyemem" diye yanıtlıyor. Doktorlardan Seydi Paksüt de pazarlık grubunun içinde. Kendisi de "Beni sağlık durumlarınız hakkında bilgi edinmek için kolorduya çağırmışlardı. Kolordu komutanı ve diğer yetkililer cezaevinde iyileşmeye gidilmesi gerektiğini söylediler. Her şey düzelecek. Durumun kötü. Pazartesi, Salı'ya kadar yaşayabilirsin" diyor. Karasu yine reddediyor.

- Peki serum almayı kabul etme nasıl oluyor?

- Pazarlık grubu çok ısrar ediyor. "Bir şey almazsan olmaz. Gitmeyiz. Görüşeceğin arkadaşların gelene kadar yaşamalısın. Durumun kritik, hiç değilse bir serum takalım, ağızdan da bir bardak süt ya da hoşaf al" diyorlar. Arkadaş da sonunda bir serum takılmasını kabul ediyor. Pazartesi günü de ailesi görüşe gelince, "Seni sedyeyle götüreceğiz, sarsılırsın" diyerek ısrarla bir bardak süt içiriyorlar. Bizimle görüşene kadar Karasu'nun kabul ettiği sınırlı müdahale bu; bir şişe serum, bir bardak süt.

- Pazarlık ekibi "cezaevinde koşullar düzelecek" derken, gerçekte ne demek istiyor? İstemleriniz tümden kabul edilmiş mi oluyor?

- Baştabip Yarbay İbrahim Turan; siyasi savunma yapmanın artık serbest olacağını, cezaevinde bunun olanaklarının yaratılacağını, günlük gazete ve yasaklanmamış kitapların içeriye verileceğini, kimseye dayak atılmayacağını, yeterli yemek çıkacağını, avukat, aile görüşünün düzeltileceğini vb. söylüyor. Buna karşılık bizden de haftada üç gün, günde üç saat "eğitim" yapmamızı, emir-komutaya uymamızı istiyorlar. Karasu, 1981 eylemindeki sonucu anımsatarak, "artık bizleri kandıramazsınız" diyor. Baştabip verilen sözlerin takipçisi olacağını vurguluyor. Cezaevine

gelip bizimle konuşmaları bu görüşmeden sonraydı.

- *Tekrar ölüm hücresine dönsek, Akif arkadaş nasıl şehit düşmüş?*

- Akif şehit düşmeden önce kol saatini Karasu'ya verip ailesine gönderilmesini istiyor. Akif'in son anlarında ağzından köpük çıkmış, yüzünü sinek kaplamış. şehit düştüğü anlaşılınca gardiyan doktora haber veriyor. Bir süre sonra elindeki dosyayla doktor geliyor. Akif'in nabzını tutup, kalbini dinliyor, şehit düştüğünü belirleyince ölüm tutanağını düzenliyor.

- *Tutanağa Ölüm Orucu'ndan şehit düşenlerinde yazılıyor mu?*

- Evet; başka bir gerekçe yazmalarına da neden yok. Gizleyecek bir tarafı da kalmamış; ayrıca eylem devam ediyor, geniş bir çevre duymuş. (Diyarbakır'da Ölüm Orucu'nda ölenlerin, kendini yakanların ölüm nedenleri çarpıtılamadı, tutanaklara doğrusu geçti.) Sonra da Akif'in cesedini bir sedyeye koyup götürüyorlar.

Karasu ölüm hücresinde yalnız başına bir gün daha geçiriyor. Ertesi gün sedyeyle taşıdıkları Ali Çiçek'i getirip Akif'ten boşalan yatağa yatırıyorlar. Artık Ali de ölmek üzereymiş. Bilincini yitirmiş. Serum vermek istemişler, ama takamamışlar. Vücudu serum kabul etmediği gibi takacak damar da bulamıyorlarmış. Doktor Karasu'ya, Ali'nin yaşayan bir ölü olduğunu söylüyor. Ali son anlarında sadece kollarını kıpırdatabiliyormuş. Diğerlerinde olduğu gibi vücudu kendi kendini yemiş, her tarafı çürük içinde ve morarmış. Doktor serum vermek için bacağından bir damarı kesip oradan vermeye çalışıyor. Ali bitkisel yaşamda olduğu için serum takılmasına müdahale edemiyor ve gövdesi de sineklerin istilası altındaymış. Çok geçmeden de yaşamdan ayrılıyor. Öldüğü anlaşılınca sedyeye konup götürülüyor. Ölüm tutanağı başka bir yerde hazırlanıyor. Karasu o geceyi de ölüm hücresinde yalnız geçiriyor.

- *Siz, 36'da kalan eylemci arkadaşlar, bu arada mı hastaneye geldiniz?*

- Evet, hepimizi hastaneye götürdüler. Karasu görüşmek için Şener'in ismini vermişti. Onu gittiğimiz gün alıp Karasu'nun yanına götürdüler. Karasu, Şener'e kolordunun pazarlıkta kabul ettiği taleplerle bizden istenenleri aktarıyor. Baştabip ve cezaevi müdürünün anlaşmanın yerine getirileceğine dair "asker, şeref, namus" sözü verdiklerini belirtiyor. Sonra da, "git bunları diğer arkadaşlara aktar, görüşün, bir sonuca varıp bana iletin" diyor. "Sizinle görüşebilmek için serum almayı kabul ettim, haberiniz olsun" diye ekliyor. Karasu ve Şener konuşurken pazarlık ekibi de yanlarındaymış. Şener bizden önce getirilmiş, Fuat Kav ve diğer

arkadaşlara uğrayıp gelişmeleri aktarıyor, görüşlerini alıyor. Sonra da yanımıza geldi, konuştuk. Eylemi bitirebileceğimiz sonucuna vardık. Şener eğilimimizi Karasu'ya aktardı. O da bırakılabileceğini söylüyor.

- *Hastaneye geldiğinde ölüm orucunu bırakan var mıydı?*

- Evet, Şener arkadaşlardan görüş almaya gittiğinde bazılarının eylemi bırakmış olduğunu görüyor. Ölümün eşiğinde olup eylemi sürdüren Karasu'yla, Fuat Kav'dı. Şener eylemi bırakanlardan da görüş alıyor. Onlar da; "Siz bilirsiniz, nasıl uygunsa öyle yapın" diyor.

- *Bırakma anında duygularınız nelerdi?*

- Bu defa Mazlum sonrasındaki gibi değildik. Onlarla başarmıştık, coşkuluyduk. Arkadaşlarımızın böyle zor bir ölüme gönüllü gitmelerinin, idealleri uğruna ölümü hiçleştirmelerini, en görkemli biçimiyle başarmalarını izlemenin onurunu yaşadık. Hüznümüz büyük de olsa, moralimiz müthişti. Ama onları kaybetmemiz, içimizde yarattığı boşluk duygusu da büyüktü. Sanki ölüme değil, bayrama ama gitmişlerdi. Büyük dava adamı olmanın rahatlığı ve huzuruyla ölümü kucakladılar.

36'daki sohbetlerimizde Kemal yaşama biçtiği anlamı şöyle vurguluyordu: "Biz yaşamı çok seviyoruz. Öyle çok seviyoruz ki, uğrunda ölmesini bilecek kadar." Ellili günlerin birinde ona bir sigara verdiler. Yaktı, birkaç nefes çektikten sonra "oh" dedi, "ben hayatım boyunca sigaradan hiç böyle güzel tat almamıştım." Aslında o ilerlemiş günlerde sigaradan pek tat alınmaz. O'nun bu sözlerinde yaşam zevkinin derin bir anlamı vardı. Yaşam öğesi olan her şeyin anlamını vermeyi, onu bilerek isteyerek yaşamayı, yaşamı en üst boyutta, en bilinçli biçimde kavramayı, her anından ve her saniyesinden zevk almayı dile getiriyordu. Teslimiyette yaşam bizim değildi. Direnişte anlamını bulmuştu. Bu bir belirlemeydi. Yaşanması ve sonuçlarının görülmesi gereken bir belirleme. İşte onu yaşamış ve sonuçlarını görmüştük. Düşman ilerleyişimizi durduramamış, dize gelmişti. Bu duyguyu yaşamak insanın ruhunu doyuruyordu. Güzel bir yaşamın yaratılması için seve seve ölüme gidileceğini yoldaşlarımız göstermişti. "Direnmek yaşamaktır!", "Yeniden doğarız ölümlerde!" şiarları bizde pratik anlamını böyle bulmuştu. Görkemli direnişle, canları ve kanlarıyla bu kavramların içi doldurulmuştu. Büyük Ölüm Orucu'ndan sonra önümüzde yeni bir sürecin, yaşamın kapısı açılmıştı.

- *Artık hiç Esat Oktay'dan bahsedilmez oldu. Yoksa eylem onun başını yedi mi?*

- Büyük ölüm orucunun büyük bir başarısı da Esat Oktay'ı savurup atması oldu. Başhabip bizimle konuşmalarında ikide bir; "Artık Esat Oktay yok. Onu görevden aldılar" diyordu. Pek ihtimal vermiyor, fazla inanmıyorduk. Ama doğruydu. Esasında cezaevinden alınmasında bir gariplik yoktu. Zulüm ölümcül darbe almıştı. Onun "tanrı"sı da alacaktı. Esat Oktay'ın konuştuğu tek dil olan şiddet artık sökmüyordu. Teslimiyet tümden yıkılmasa da, bu uzak değildi. Onun eskisi gibi görevini sürdürmesinin koşullarını kaldırmıştık. Kolordu artık gizlenemez, kokusu çıkmış, zulüm ocağını işler kılmak, tepkileri az da olsa yumuşatmak, dikkatleri dağıtmak için cehennemin baş zebanisini alıp, bütün sorumlular bunlarmış gibi göstermeyi daha akılcı görmüştü. Bu kadar deşifre olan, bu kadar insanın kanına eli bulaşmış, zulmün sembolü olmuş birinin görevde kalmasının onlar için fazla bir yararı da olmayacaktı.

Böyle açık hedef olup göreve devam etmesi can güvenliği sorununu da gündeme getiriyordu. Eylem günlerinde duruşmalara çıkan arkadaşlar cezaevinde olan bitenleri deşifre etmeyi sürdürüyordu. Sorumluları ve sorunları tutanaklara geçirtmeye çalışmışlar. Özellikle ölüm orucu vurgulanmış, ölümlerin artacağı, sorumlusunun işkenceciler olacağı söylenmiş. Bu kanalla gelişmeler kamuoyuna aktarılmış. Kararlı süren ölüm orucu kitlemizde daha fazla yankısını bulmaya, katılım yönünde adımlar atılmaya başlamıştı. Bizler hastanedeyken Mustafa Çepik'i getirdiler. Eyleme sekiz gün önce başlamış 36'ya getirmeyip bizden ayrı tutmuşlardı. Kolordu katılımların süreceğini görünce eylemi daha fazla uzatmadan bitirmek istemişti. Ölümlerin artması süreci onlar için daha da içinden çıkılmaz hale getirecekti. Ayrıca esas olarak önder arkadaşları yok etme hedeflenmişti. Susuz bırakma, ölümü hızlandıracak insanlık dışı koşullarda tutma, hep önder arkadaşların fiziki imhası içindi. Bu noktada amaçlarına ulaşmışlardı. Onlar öldükten sonra ölümlerin ve eylemin süreklilik kazanacağını, dışarıya, dünya kamuoyuna daha çok yansıyacağını, dikkatlerin Diyarbakır Askeri Cezaevi üzerinde toplanacağını gördü. Önlemek için de bir noktadan sonra –ki onlar için bu nokta önder arkadaşların imhasıydı– ölüm orucunu durdurmak için harekete geçti. Ziyaretçilerin konuşmalarından eylemin dışarıdaki yankılarını, sonuçlarını az çok çıkarıyorduk.

- *Ziyaretçilerden bahsettin. Hastaneye mi geliyorlardı?*

- Evet, eylem ilerledikçe ve ölümler yaklaştıkça kolordu bize karşı

bir silah olarak kullanmak için onları hastaneye getiriyordu. Ailelerimizin bizlere duyduğu sevgi ve bağlılıktan yararlanmak istiyorlardı. Çocuklarının hastanede olduğunu duyan, sağlık durumunu öğrenemeyen aileler kolordunun beklentisine uygun olarak soluğu hastane kapısında alıyordu. Bizleri görmeye can atıyorlardı. Kolordu ailelere cezaevi koşullarının düzeleceğini, direniş yapmayla bir şeyin değişmeyeceğini, boşuna öleceğimiz gibi karşı-propaganda yapıyor. "Çocuklarınıza söyleyin eylemi bıraksınlar" diyerek, yanımıza gönderiyorlardı. Aileler kendi istekleri, biraz da propagandaların etkisiyle telkinde bulunuyorlardı. Üstümüze kapanıp ağlamalar, yalvarmalar, vazgeçmemizi istemeler başlıyordu. Ölüme yürüyüşümüzün haklılığını anlayıp kavrayabilmeleri, bilinç sorunuydu. Bu bilinç olmadıkça tabii ki, bırakmamızı isteyeceklerdi. Kuşkusuz bunu isterken de çoğunlukla idarenin işine geldiğini bilince çıkaramıyorlardı. Onlar için o an önemli olan yaşamda kalmamızdı. Kolay değil, büyük sevgi duydukları çocukları gözleri önünde eriyor, gün be gün ölüme gidiyor. O ağır yükün altında eziliyor, kahroluyorlar. Anlatmıştım, hiç ağladığını görmediğim babam yağmur gibi gözyaşlarıyla, sevgi seli gibi gelip üzerime kapandı. Karakuş'un annesi de; "Bırakın bu eylemi, öldürmeyin kendinizi" deyip ağlamıştı. Eylemcilerin hepsi benzer sahneler yaşadı. Karasu'nun ailesini, İstanbul'dan alıp getirmişlerdi. İstanbul sıkıyönetim komutanlığı evlerine askeri bir araç gönderiyor. "Oğlunuz ölmüş, gidin cenazesini alın" demişler. Adana ve başka yerlerdeki akrabalarını da hastaneye getirmişler. Subaylardan biri babasına oğlunun en çok kimi sevdiğini soruyor.

- *"Abdullah Öcalan" deseymiş!*

- Hıdır amcanın başını belaya mı sokacaksın!.. Kız kardeşini çok sevdiğini söyleyince onu da getiriyorlar. Kız kardeşine, "söyle abine eylemi bıraksın" diyerek yönlendiriyorlar. (Ocak 1984 direnişinde Karasu'nun Almanya'daki akrabalarını bile getirmişlerdi!..) Aile hastane önüne yığılıyor. Hepsinin gözleri yaşlı. Hıdır amca tabut bile yaptırmış. Ancak Karasu'nun yaşadığı anlaşılıyor. Sonra da kendilerine; "Oğlunuz birkaç gün ya yaşar, ya yaşamaz! Söyleyin eylemi bıraksın" diyor ve Karasu'nun yanına götürüyorlar.

- *Nereye? Ölüm hücresine mi?*

- Değil... Arkadaşlara reva görülen o iğrenç koşulları ailelerden saklamak için Karasu'yu ölüm hücresinden çıkarıp üst kattaki beyaz çarşaf

geçirilmiş, tertemiz bir yatağa yatırıyorlar. Oda aydınlık, her taraf pırıl pırıl. Görüşme o koşullarda yapılıyor.

Kemal'in babasına da değinelim. Kemal'in şehit düşmesinden sonra Gümüşhane'de bulunan ailesine, "Gelin oğlunuzun cenazesini alın" diyorlar. Babası geliyor. Avukatla yaptığı bir görüşmede; "Aslında Kemal'imin burada, bu topraklarda yatması gerekirdi. Onun asıl ülkesi burasıydı. Oğlum burayı sevdi, burası için savaştı, burada öldü. Oğlumun bu topraklara verilmesi gerekirdi. Ama annesi, 'git Kemal'imi getir, son bir defa görmek istiyorum' dediği için götürüyorum" diyor. Babası Kemal'in gerçekliğini kavramıştı. Dedikleri doğruydu. O bizim, halkımızın bir parçasıydı. Eylem günlerinde Kemal, Karasu'lara; "Şehit düşersem Diyarbakır'a gömülmeliyim" diye vasiyette bulunmuştu. Anlattığım çerçevede eylemi bıraktık. O dört maddeyle birlikte bazı ihtiyaçlarımızın da karşılanacağı sözü verildi.

- Eylemi bittiğinde kaçıncı gününü dolduruyordu?

- Hatırladığım kadarıyla 68 günde sonuçlanmıştı. Eylem sonrası 15 gün civarında hastanede kaldık. Aslında cezaevine dönmek, arkadaşların arasında olmak istiyorduk. Hastanede yeteri tedavi koşulları da yoktu. Cezaevine dönmemiz her yönüyle iyi olacaktı.

- Cezaevinde hâlâ eyleme devam eden arkadaşlar var mıydı?

- Hayır, hepimiz hastanedeydik. Eylemi bıraktıktan sonra durumu iyi olan bazı arkadaşlar cezaevine götürüldüler. Keskin, Çavgun, Fuat Kav, Karasu, Şener, H. Baldemir. Karakuş, H. Hayri ve ben oradaydık. Bir ara cezaevi müdürü hastaneye geldi bize; "Çocuklar artık cezaevine gelin, orası buradan daha iyidir, sizlere ayrı bir oda, revir hazırlarız" dedi. Sanırım bayramdı, bayramımızı kutlamaya gelmiş! Baştabibe: "Bizi cezaevine gönderin. Ama sizinde gelmeniz gerekir, aracılık yaptınız, kolorduyla aramızda geçen konuşmalara tanıksınız, verilen sözlerin yerine getirilip getirilmediğini izlemelisiniz; getirilmemişse peşine düşmek sizin de görevinizdir. Gelip koşullarımızı görecek, tanık olacaksınız, gözlemlerimizi size aktaracağız. Çünkü verilen sözlerin yerine getirileceğine fazla güvenmiyoruz" dedik. "Tamam, söz veriyorum, bir süre sonra gelirim. Bana da söylediler, cezaevinde sizin için bir revir hazırlamışlar. Bir süre orada tıbbi denetim altında tutulacak istirahat edeceksiniz, daha sonra koğuşunuza alınacaksınız" dedi. Durumu ağır olanlar orada kaldı, on beşinci günde bizler cezaevine getirildik. Büyük ölüm orucu bitmiş,

geride dört ölümsüz bırakmış, buruk duygularla yeni bir dönemi başlatma isteğiyle dopdolu Diyarbakır Zindanı'na geri gelmiştik.

Büyük ölüm orucunun sonuçları ve çıkarılan dersler üzerine

- İstersen bu bölümde de böylesi büyük bir eylemin sonuçları, cezaevinde sizleri nelerin beklediği üzerine söyleşelim. O ilk günlerde neler oldu?

- Hastaneden geldik, bizi ne 35'e verdiler, ne de revire. Müdürün hazırlattığı revir 36'ydı!.. Ölüm orucunu sürdürdüğümüz yere geri getirilmiştik. 4. kata yerleştirildik. Alt kat gözaltından gelenlerin hizmetine yeniden açılmıştı. Ertesi gün Dr. Orhan Özcanlı çıka geldi. "Kurallara uyacak mısınız? Bilelim de tedavi edip etmeyeceğimize karar verelim" dedi.

- Bu da ne demek? Tedaviyi bir pazarlık aracı olarak mı görüyor?

- Yanımıza geldiğinde bazı arkadaşların mideden rahatsız olduğunu söyleyip ilaç istedik. O yeniden kurallara uyup uymayacağımızı sordu.

- Sizinle böyle bir pazarlık yapmaya hakkı olabilir mi? Talepleriniz hastanede kabul edilmişti.

- Bir doktorun böyle yaklaşmasını, tedaviyi kurallara bağlamasını yadırgadık. Ancak bir doktordan çok idare adına gelip konuştuğunu biliyorduk. Kendisine anlaşmada kabul ettiğimiz kurallara uyacağımızı, yeniden sormasının gereği olmadığını belirttik. Anlaşmada kurallara uyacağımızı söylemiştik, ama pratikte uyup uymayacağımızdan idare emin olmak istiyordu, bu yönde korkusu vardı. Takınacağımız tutumu öğrenmek için doktoru göndermişlerdi.

- Eylemin hemen ardından idarenin siperlerden çıkıp üzerinize gelmesini nasıl açıklıyorsunuz?

- Büyük ölüm orucu emir komuta zincirini tümüyle kıramamıştı. Eylemin dar kadro çerçevesini aşamaması teslimiyeti ortadan kaldıramamıştı. Ancak onun koşullarını yaratmıştı. Sonuçları çok büyüktü. O koşullarda dar bir kadroyla, 12 Eylül karanlığında, kendisini en güçlü hissettiği bir sırada düşman pazarlığa oturtuldu. Bir yerde sırtı yere getirilen cezaevi idaresi değil, 12 Eylül rejimiydi. Eylem onları pazarlık masasına çekti. Düşmanı geriletmek kitlemize şu temel mesajı verdi: Sadece ve sadece direnişle sonuç alınır. Direnişe güven artmış, ölüm orucu silahı da paslanmaktan kurtulmuştu.

Burada anlaşma olayına biraz değinelim. Anlaşmanın temelinde yatan nedir? Güçtür. Anlaşma, güçler dengesinin ortaya çıkardığı bir sonuçtur.

Güçlü olan, dengeyi lehine çevirmeye çalışır. Yaptığımız anlaşmayı da kendi özgünlünde bu temelde ele almak gerekir. Gücümüz teslimiyeti yıkmaya yetmemişti. Düşman da eylemi kırmaya güç yetirememiş, taviz vererek, geri adım atmak zorunda kalmıştı. Düşmanın geri adım attığı yerle, bizim ileri çıktığımız yer "anlaşma"ydı ve kalıcı değildi. Faşist bir ordunun, sonuna kadar ırkçı politikanın yetkin uygulayıcılarının verdiği asker sözlerine bakıp hareket etmek doğru olmazdı.

- *Eylem bu kadar başarılıyken neden uymadılar?*

- Değindiğimiz gibi söz verilmesi, bazı haklar kazanmak fazla bir şey ifade etmez. Önemli olan bunları almayı başarmak kadar sahip çıkmasını ve kullanmasını da bilmektir. Ancak o dönem kitlemiz bu konumda değildi. Diyarbakır'da düşman kitleyi böylesine pençesine almış, ihanet politikasını yürütüyorken verilmiş sözler uğruna ondan nasıl vazgeçer? Bu mümkün mü? Vazgeçmez. Elde ettiğimiz hakları koruyamadıkça, direnişçi çizgiyi egemen kılmadıkça, karşısında güç olup dengeyi lehimize dönüştürmedikçe düşman tutumundan vazgeçmez. Ancak bu kitlemizde yoktu. Alınan haklar ve yapılan anlaşma cezaevi kitlesinin tümünü kapsıyordu. Ancak kitle direnmediğinden ve sahip çıkamadığından haklar uygulanmadı. Ama artık önümüz açıldı, sonuç alınabileceği, düşmanın en güçlü olduğu dönemde geriletileceği gösterildi. Bizim için ufukta kara görünür olmuştu.

- *Elde edilen hakların hepsi gasp edildi mi? Hiç koruyabildiğiniz yok muydu?*

- Eylem sonrası 36'ya alınanlara karışmıyorlardı. Marş ve işkence ile üzerimize gelmiyorlardı. (Koşulların başlı başına ağır işkence olması ayrı bir konu.) Sadece subaylar geldiğinde ayağa kalkardık. Koğuşlara göre 35'te yumuşama ciddi boyuttaydı. Marşlar ölgün sesle söyleniyor, süresi ve işkence azalmış bir serbestlikten söz edilebilir. Anlaşma şöyle veya böyle 35 ve bizde uygulandı. Ancak koğuşlarda sınırlı bir değişiklik dışında yumuşama olmadı. İşkence, "eğitim", mahşeri ortam aynı hızla sürdü. Bu, koğuşlarda çok şey değişmediği anlamına gelmez. Kitle korkusunu kısmen de olsa aşmış, eskisi gibi boyun eğmiyor. İdarenin otoritesi büyük darbe yemiş. Otorite görünüşte sürse de, kitlenin kendini bulması, idarenin baş aşağı gidişi yaşanıyordu. Kurallardan hiçbiri dört dörtlük uygulanmadı. Biz hastaneden gelirken baktık ki her şey eskisi gibi devam ediyor. Ama işkence ve marş söyletme eskiye oranla biraz azalmıştı. Yazılı

savunma cezaevindeki uygulamalara değinmeme kaydıyla yapılıyordu.

- Tanık olduklarınız karşısında neler hissediyordunuz? Örneğin sizde bir hayal kırıklığı duygusu mu oluştu, yoksa "biz zaten böyle olacağını biliyorduk, eylemimizle kitleye temel mesajı verdik" mi diyorsunuz?

- Söylediğin gibi bir hayal kırıklığı yaşamadık. Böyle bir yılgınlık, karamsarlık içinde olmadık. "Düşman artık anlaşmaya uymuyor, ne yapacağız şimdi?" gibi bir panikleme de yoktu. Mevcut güçle yaratılan sonucun, değişikliğin ne olduğunu görebiliyorduk. 14 Temmuz'la hedefi vurduğumuzun farkındaydık. Bizim açımızdan sonuç olumlu. Bu anlaşmayı yaparken yeni bir direnişi önümüze koymuştuk. Anlaşma uygulansa bile teslimiyet parçalanıp atılmıyordu. Onun koşullarını yaratmak, soluk almak, örgütlenip direnişe geçmek hesabındaydık. Düşmanın anlaşmalara, uyacağı saflığına düşemezdik. Her şeyi güç, mücadele ve direniş belirleyecekti. Hastaneden bir an önce ayrılma isteğimizin temelinde arkadaşlarla olmak ve yeni süreci başlatmak, mevcut anlaşmayı uygulatmaya çalışarak elden geldiğince bundan yararlanmaktı. Anlaşma sonrası yılgınlık ve karamsarlığa kapılan, ihanet eden sadece Karakuş'tu. Düşmanın verdiği sözlerin üzerine yatması bizi daha da biledi, süreci hızlandırdı.

- İdare size karşı da anlaşmayı tümden uygulamaz ve dayatmalarda bulunursa ne yapacaksınız? Belirlenimleriniz var mıydı?

- Teslimiyet sürdükçe, idare direnişten korksa da, hiçbir şeyin garantisi yoktu, bize de yönelebilirdi. Bunu hesaplayarak Karasu hastaneden geldikten sonra yazışıp tartıştık. "Eğer üzerimize gelinir, kurallar eskisi gibi dayatılır, işkence yapılırsa biz 36'dakiler karşı koyacağız" kararını aldık. Bir süre sonra da ana davanın mütaalası geldi. Savunma hazırlıklarına başlandı. İdare savunmaları engellemek için koğuşlarda vahşeti tırmandırdı. Son durumu aramızda tartıştık. Mahkemeye çıkanlarımız 35'tekilerin durumunu öğrendi. Görüş alış verişinde bulunduk ve sürece yeni bir eylemle, ölüm orucuyla müdahale kararını aldık. Bu dönemde –Şubat 1983– Karakuş ihanet etmişti. İdare aldığı cesaretle koğuşlara iyice yükleniyordu. 35'teki arkadaşlar da tartışıyorlar. Eylem yönünde çaba içindeler. Aldığımız ölüm orucu kararını iletip hazırlıklara başlamalarını istedik.

- Gerçekten çok ilginç bir süreç. 1982 yılı bitmeden siz aslında daha büyük bir eylemin hazırlıkları içindesiniz?

- Evet, büyük dalga arkadan gelecekti. Ya Mazlum'la başlayan çıkışı devam ettirip süreci onlara layık biçimde sonuçlandıracaktık, ya da eskisinden daha beter bir teslimiyet karanlığına gömülecektik. Geri dönüşü olmayan bir noktadaydık. Ruhumuzu, bilincimizi, yüreğimizi direnişe yatırmıştık. Mahkemelerde geçmişe göre daha ataktık, her şeyi çok daha kapsamlı açıklıyor, teşhir ediyorduk. Ne mahkemeler ne idare bizi engelleyemedi, tüm çabalarına rağmen geri adım atmadık.

- Doğrusu 1982 sizler açısından pek çok şeyin daha da netleştiği bir yıl gibi görünüyor. Bu yıla sığan büyük eylemlerin sonuçları hakkında neler düşünüyorsunuz?

- 1982, Diyarbakır'ın kaderinin belirlendiği, geleceğinin çizildiği bir yıl oldu. Aslında bu çok geniş bir tartışma ve inceleme konusudur. Biz ideolojik-politik olarak direnişi temel almış bir hareketiz. Direnişi düşüncede hep taşıdık ve ona pratik yaşam hakkı kazandırma uğraşısına girdik, bu doğrultuda da epeyce yol aldık. Mücadele tarihimiz bunun kanıtıdır. Kürdistan'daki önlenemez çıkışımız, yükselişimiz halklaşıp bağımsız geleceğe yürüyüş özünde ideolojik-politik belirlemelerimizin pratiğe geçirilmesi, özgücümüzün, bağımsız parti çizgimizin esas alınıp uygulanmasıyla mümkün olmuştur. Pratik mücadele içinde bu doğru temeldeki yükseliş adım adım yaşandı. İçeri düşmüş kitlemiz de bu sürecin, pratiğin yabancısı değildi. PKK'nin direnişçi özü oldukça güçlüdür. Doğal ki yaşamın en canlı ve akışkan olduğu o sıcak mücadele alanlarında direnişi yaşayan insan, içerde de özünü korumanın kavgasını verir. Teslimiyeti düşüncede kabul etmeyişimiz bize güçlü ve görkemli direnişler yaşattı. Sürecin bir kısmının koyu bir teslimiyet içinde geçmesi direnişin görkemliliğine gölge düşürmez.

Tarihte insanlığın hiç de düz bir rota izlemediğini görüyoruz. Düşmeler ve kalkmalar, yetmezlikler, zaferler vb. çok şey yaşanmış. Bolşevik devrimine bakıyoruz, 1905 devriminin yenilgiye uğraması ve devrimci dalganın geri çekilişi, yaşanan zorluklar 1917 devriminin dayandığı, şekillendiği zemin oluyor. Devrim kendisinden önceki sürecin tüm ilişki ve çelişkilerinin üzerinde yükselir. Lenin "1905 devrimi 1917 Ekim devriminin zemini ve provasıdır" der.

Yine insanlık tarihi açısından önem taşıyan Paris komünü var. Paris komünü bir yenilgidir, ama ezilenlerin görkemli ve cüretli bir saldırısıdır. İnsanlığa sunduğu deney, yaşattığı ve kurmaya çalıştığı yeni dünyanın

ilk tohumu olduğu düşünüldüğünde, büyüklüğünden ve görkeminden hiçbir şey yitirmiyor. Diyarbakır 1981 direnişi yenilgiyle sonuçlansa da ilk güçlü zeminimiz oldu. 14 Temmuzlar onun üzerinde yükseldi. 14 Temmuzlarsa gelecekte üzerinde yürüyeceğimiz miras ve deneyimlerimizdir. 14 Temmuz büyük derslerle doludur. Pratiğimiz teslimiyeti düşünce ve ruhta kabul etmediğimizin kanıtıydı. 14 Temmuz bir daha göstermiştir ki; Diyarbakır'da ancak büyük bedelleri göze almak zulmün duvarını yıkabilir. Ölüm direnişin önünü açmış, çıkışı göstermiştir. Teslimiyetin üzerinden daha bir yıl geçmeden Mazlum'un çıkışı, iki ay geçmeden Dörtler'in eylemi, ardından büyük ölüm orucu ve şehitlerimiz. Evet, 1982 bizim açımızdan büyük bir yıldır.

- Dar da olsa merkezi hareket etme eğilimini hep diri tuttuğunuz gözleniyor. Ama bu arada Mazlum arkadaşın eylemi kendi özgünlüğü içinde ele alınabilecek bir eylem, keza Dörtlerin eylemi de o kategoriye girer gibi gözüküyor. Böylesine patlamalı motor etkisinde bir çıkışın kaynağını bu özgünlüklerden almasını nasıl yorumluyorsunuz?

- Durumumuzu; örgütsüzlüğü, geneldeki o panik, korku, yılgınlık, kitlenin kendisine olan güvenini yitirmesi, ölüm orucu gibi güçlü bir silahı yetkince kullanamayışımız, düşman denetiminin nefes almayı bile zorlaştırdığını anlattık. Bütün bunlar kitlesel eylemin koşullarını ortadan kaldırınca ihanetin durdurulması ve direniş zeminin yaratılması için Mazlumlar, Ferhatlar zorunluydu, dediğiniz anlamda bir özgünlük yoktu. Sürecin birbirini tamamlayan halkalarıydı. Bunları birbirinden ayırmak, tarihi dönemin dışında ele almak bizi yanlış sonuçlara götürür. Bu eylemler o günün koşullarında süreci güçlü kılmak, akışı değiştirmek için geliştirilmişti. Öyle bir dönem ki, mutlaka belli adımların atılması gerekiyordu. Uzun süreli hazırlıklar ne mümkün! Artık zamanla yarışılıyor ve verilecek mesaj eylemin biçiminden önde geliyordu. Kaldı ki eylem biçimleri de oldukça sarsıcı ve görkemli. O noktada Mazlum bir mesajdır. Dörtler bayrağın devrimidir. 14 Temmuz süreci bir maratona dönüştürmedir. Ölüm orucu uzun sürdüğü için hem içerde, hem dışarıda kitleleri diğer eylem biçimlerine göre daha derinden sarsar, etkiler, örgütler. Kendini yakma ,ya da daha değişik kısa süreli ve ani eylemler kamuoyu oluşturmada ölüm orucu kadar etkili olamıyor. O günün koşullarında bu eylemler bir yandan düşman saldırılarını durdurmak, diğer yandan da kitlemizin kendine gelmesini sağlayacak perspektifleri

vermek, çıkışı göstermekti. Bu bağlamda 14 Temmuz köprüdür. Dar kadro hareketinden çıkan, kitleselleşen eylemlerin öngünüdür.

- Öyleyse öngünün içerde ve dışarıda yansıttığı sonuçlar ve alınan dersler üzerine genel bir yaklaşım sunmaya çalışsak, nasıl olur?

- Temmuz direnişi Diyarbakır'ın ruhudur. Direniş politikamızın yoğunlaşmış ifadesidir. 14 Temmuz kavranmazsa sonrası hiç kavranmaz. Mazlum'u kavramayan da Temmuzu kavrayamaz. Direnişler iç içe geçip birbirini tamamlamıştır. Büyük ölüm orucunun yarattığı en büyük sonuçlarından biri; teslimiyetle birlikte dağıtılmaya çalışılan örgütlü yapımızın yeniden inşasının sağlanmasıdır. Direnişin sürekliliği ve kalıcılığı için örgütlü yapı zorunludur. İkisi birbirine bağlı, iç içedir. Önderlik, örgüt ve direniş arasındaki ilişkileri doğru kavramak gerekir. Biliyoruz ki, direniş olmaz ve onun gerektirdiği hat izlenmezse kitlelere hükmedip etkileyen, harekete geçiren, kendini kabul ettiren önderlik de olmaz. Olsa da göstermelik, cılız ve etkisiz kalmaktan öteye gidemez. Bizde direnişle bütünleşip somutlaşan bir örgütlenme vardır. Bu temel, yetkin olmasa da Diyarbakır'da atılıp geliştirildi. Büyük ölüm orucu, eylemliliği içinde direnişe süreklilik kazandırdığı gibi örgütlülük ve önderliğe de süreklilik kazandırmıştır.

- Bu bağlantıyı biraz daha somutlaştırabilir misiniz? Nasıl bir süreklilik bu?

- Önderlerimizin ölüm biçimleri, tarihi sürece müdahale edişlerindeki büyüklük örgütlülüğü ve önderliği süreklileştirecek güçtedir. Ayrıca şehitlik mertebesine ulaştıkları ana dek peşlerinden giden insanları eğitmiş, yol göstermişlerdir. Onlardan bayrağı devralan önderlik böyle bir zemin üzerinde yükselmiş, devrimci otoriteyi temsil etmiştir. Süreci göğüsleyerek yürüyüşü sürdürmüş. Hayri, Kemal ve Mazlumlara layık öğrenciler olmaya çalışmışlardır. Ayrıca 14 Temmuz partiyi kurtarmanın yanında insani ve siyasi kimliği koruyabilmenin yolunu da göstermiştir.

- Somutlaştıralım; idarenin ihanet politikasına 14 Temmuz nasıl bir vuruş oldu?

- Baş aşağı gidiş sürüyordu. İhanet ve itiraf Mazlum ve Dörtler'e rağmen durdurulamamıştı. Ama büyük ölüm orucu süreci tersine çevirdi. İhanete dur dedi. Düşmanın ihanet politikası püskürtüldü. İnsanlarımızın kendine gelmesi kafaların açılması sağlandı. Verdiği cesaret ve moralle daha önce itiraf yapmış, düşmanın bu politikasına alet olmuş

insanların çoğu itiraflarını geri aldı. Baskı ve işkenceyle kendilerine nasıl itiraf hazırlatıldığını, dönen oyunları mahkemede teşhir ettiler. 14 Temmuz kitlemizin direnişe akmasını, kendisini orada tanımlamasını sağlayan büyük bir etken olmuştur. Ölüm Orucu'ndan önceki eylemler düşman kalesine, onun her bakımdan mayınlandığı cephesine güçlü birer vuruşken ve düşmanda sarsıntı yaratırken, o sarsıntıdan aldığı hızla büyük ölüm orucu düşman kalesinde büyük bir gedik açtı ve tünelin ucu göründü. Artık düze, aydınlığa çıkabilecektik. Kazanılan bu mevzilere tutunarak karşı saldırıya geçildi.

- Biraz daha dışarıya yönelik olarak bu eylemin doğurduğu siyasal sonuçlardan söz etsen. Örneğin PKK'nin 14 Temmuz eyleminin genel değerlendirmesini dışarıya yönelik olarak da ele aldığını, somut sonuçlar ürettiğini söyleyebilir miyiz?

- Evet, partimiz için de sonuçları büyük olmuştur. Partimiz 14 Temmuz'dan güçlü destek almış, dersler çıkarmıştır. Alınan en güçlü mesaj; en zor koşullarda bile partiye, halka, devrime olan bağlılık ve inancın en üst düzeyde temsil edilebileceği gösterilmiştir.

14 Temmuz faşizme, Türk sömürgeciliğinin kanlı vahşetine verilen görkemli bir yanıttır. Sadece cezaevinde değil, dışına da taşırılmak, Kürdistan topraklarında ve halkımız arasında yaşatılmak istenen ihanet politikalarını durdurmada 14 Temmuz ruhunun konuşturulması gerektiği her bakımdan görülmüş ve anlaşılmıştır. Büyük ölüm orucu faşizmin zindan politikalarına darbe indirmekle kalmamış, Kürdistan'da dayatılan ulusal imha politikasını açığa vurmada ve ona karşı tutum almada yol gösterici olmuştur. 14 Temmuz'un dışarıda kanıyla canıyla mücadeleyi önüne koyan partimizin bu temel politikasını yürütmede katkısı büyüktür. Türk sömürgecilerinin ve onların her düzeydeki yardakçılarının partimizdeki bazı unsurlar eliyle komplolar ve provokasyonlar yapmaya, ulusal kurtuluşun silahlı mücadele temelinde yürümesi gereken direnişçi çizgisini tasfiye ederek yerine reformizmi geçirmeye çalışmalarına karşı da 14 Temmuz bir yanıttır. Partinin örgütsel birlik ve bütünlüğünün korunup pekiştirilmesinde belirleyici boyutta katkısı oldu. Bağımsız devrimci çizgimizin parti kadro ve savaşçılarında yaşatılmasında, partililerin Parti Önderliği etrafında kenetlenmesinde, partinin ideolojik çizgisinin arılığında, sapmalardan korunmasında 14 Temmuz'un hatırı sayılır payı vardır. Kürdistan'a dönüş kararında topraklarımızda savaşan kadro-

larımızda, gerillalarımızda haklı bir dava için ölünebileceği ve kurtuluşun ancak böyle bir özveriyle donanmış savaşçı insanların eseri olabileceği 14 Temmuz'la daha belirgin hale gelmiş ve arkadaşlarımızda bu direnişin donandığı ruh ve bilinç bir çekim merkezi olmuştur. Dosta da, düşmana da "Her şey bitmedi!" denildi. Tabutlarda yazılan, bayraklaştırılan buydu. "Geliyoruz ülkeye, topraklarımıza, dağlarımıza dönüyoruz. Düşman her şeyi bitirmiş değil. Umutları yaşatacağız. Savaşı sürdüreceğiz. Tarih ve halk karşısında söyleyecek sözümüz var. Son sözleri direnenler söyler. Direneceğiz. Savaşı bırakmadık" mesajı cesetlerimizle, kendimizi böylesine adamayla verilmişti. 14 Temmuz düşmanın yarattığı koyu tecritliği de yarmıştır. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde süren zulmün dünya kamuoyu önünde teşhir edilmesini sağlayan en etkili eylem olmuş, ulusal kurtuluş mücadelemiz ve partimiz bu eylemiyle büyük bir prestij kazanmış, saygınlığı, otoritesi artmış, daha çok bilinir, tanınır ve konuşulur olmuştur. Devrimcilerin inanılır, güvenilir insanlar olduğu, devrime ve sosyalizme olan inancın boş olmadığı, burjuvazinin karşı propagandalarının kofluğu en iyi bu kendini adayışta dile getirildi. Kısacası 14 Temmuz ruhu silahlı propagandaya, gerillaya, 15 Ağustos atılımına dönüştü.

- Yani 14 Temmuz'dan önceki Mazlum ve Ferhatların eylemi her ne kadar kendi özgünlükleri içerisinde gerçekleşmiş olsa bile, siz onları merkezi hareket tarzının bir yansısı olarak görüyorsunuz, diyebilir miyiz?

- Evet, böyle bir yaklaşımın dışında ele almamız mümkün olmadığı gibi, doğru da olmaz. Mazlum eylem koyacağını bize haber etmeyip saklasa da, merkezi direnme kararının özüne uygun davranmış ve yol göstericimiz olmuştur. O süreçteki tartışmalarımızı genişçe anlatmıştık. Dörtlerin eyleminin içeriği de aynıdır. Bu eylemler parti çizgimizin uygulanışıdır.

- Önemli bir boyut da direniş içinde şekillenen önderlik konusu olsa gerek. Daha önce bu önderliğin nasıl oluştuğunu anlattın. Konuyu somutlaştırmak için şunu söyleyebilir miyiz; bu önderlik bir vesayet ilişkisinin sonucu değildir.

- Dediğim gibi eylem içinde yetkin olmasa da çekirdek, önder bir kadro oluştu ve bu örgütsel yapımızın temeli oldu. Önder arkadaşlarımız aramızdan ayrıldılar, ama onların yokluğu direnişte ve örgütlülüğümüzde bir kesinti, kopuş yaşatmadı. Yeni önderlik halkası 14 Temmuz'un

temelinde sürecin gidişatını belirledi. Otorite olarak kendisini kabul ettirdi. Bu devrimci otorite salt PKK yapısında değil, bütün cezaevi kitlesi, hatta düşman tarafından kabullenilen bir otorite oldu.

Yönetimi oluşturan kadrolar, önceleri de cezaevinde önder arkadaşlardan sonra gelen ikinci kademedeki yönetici arkadaşlardı. Ayrıca dışarıda da partinin değişik kademelerinde görev alıp yöneticilik yapmışlardı. Yani kendilerini kanıtlamış, güven veren bir çekirdekti. Otorite ve örgüt olma konusunda kapasite sorunu dışında en küçük bir zorluğumuz, sıkıntımız yoktu. 35 yine koğuşların kalbi ve bütün gözlerin üzerinde olduğu yerdi. Bileşimiyle 35 yine önder konumdaydı ve işleyişin merkeziydi. Söylediğin gibi babadan oğula geçen bir vesayet ilişkisi temelinde bir önderlik değildi bu. Pratik eylemlilik içinde sınanan, kendini kanıtlayan bir önderlikti. Ayrıca vesayet temelinde bir önderlik anlayışının devrimci ilişkilerde yeri olamaz. Yabancısı olduğumuz bir şey bu. Çekirdek kadro oluşmuş, örgütlüğün temeli atılmıştı, ama organik olarak tüm cezaevini henüz kucaklamış değildi. Tecritlik sürüyordu. Önderlik, merkez yaratıldıktan sonra organik bağ da kurulacaktı. Eylem sonrası cezaevini örgütsel anlamda kucaklayacak bir yapı vardı. Bir de 14 Temmuz eyleminde lafazanlıkla, devrimci önderlik arasındaki uçurumun ne kadar derin olduğu bir defa daha en çıplak biçimiyle görüldü. Cezaevinde teslimiyeti her düzeyde yaşayan "önder"lerin bulunduğunu söylemiştik. Diyarbakır süreci iki değişik önderlik anlayışının birbiri karşısında nasıl konumlandığını tartışma götürmez biçimde açığa çıkarmıştır. Devrimci önderlik ve lafta kalan "önderlik" pratikte ayrışmış ve netleşmiştir. Halka, kitlelere önderlik etmenin ne demek olduğu Hayri, Kemal ve Mazlum'da dile gelirken; sahte önderlerin de nasıl sıradanlaştığına tanık olunmuştur. Doğal ki Hayriler'den sonra devrimci otorite ve önderlik dost düşman karşısında üzerinde yükseldiği geleneği koruyacaktı. Tersini yapmak yalnız şehitlerimize saygısızlık olmayacak, halkımıza ve devrimci değerlerimize de saygısızlık olacaktı. Devrimci önderliğin açtığı zeminde örgütlülüğümüz süreklileşmiş, devrime ve partiye olan güvenin sarsılmaz biçimde pekişmesine yol açmıştır.

- Peki, dışınızdaki kimi insanların yaptıkları şu değerlendirmeye ne dersin? "Ölüm Orucu'nda önder kadrolar boşu boşuna öldüler!.."

- Yüzümüze karşı açıktan kimse savunamasa da, böyle çirkin yorum ve saldırılar kulağımıza gelmiştir. Bu yaklaşımların düşmanın direnişi

gölgelemek için yaptığı propagandaları takviye etmekten başka bir anlamı olmaz. Kemal'in ölüme giderken söylediği şu sözler saptırmalara yanıttır: "(...) Belki bazı bedbahtlar bizim intihar ettiğimizi bile söyleyecekler. Ama biz yaşama o kadar değer biçiyor ve seviyoruz ki, uğrunda ölmesini bilecek kadar."

14 Temmuz'un içerde ve dışarıda yarattığı büyük sonuçlar göz önüne alındığında, bu yaklaşımların kitlelerin bilincini çarpıtma çabası olduğunu görürüz. Yapılan spekülasyonların dışında sağlam bir mantıkla soralım: "Böyle güçlü kişiliklerin, önderlerin kaybı böyle bir süreç için değer mi?" Hayri, Mazlum Kemal partimizin kurucu ve önder kadrolarından. Devrimin önderliğini koruyup güçlendirmek gerektiği dönemde bu insanların peş peşe gitmesi uygun düşer mi?

Dedik; tarih bazı dönemlerde öyle hızlanır, öyle yoğunlaşır ki, bir olay, bir insan bütün sürecin çözümleyicisi veya tersine gidişin nedeni olabilir. Önderlerimizin şehit düşmesi halkımız ve partimiz açısından son derece büyük bir kayıp. Ancak Kürdistan toplumunun tarihsel-toplumsal-kültürel özelliklerinin bir sonucu olarak ulusal kurtuluş için atılan her ileri adım önderce olmak zorundaydı. Her tarihsel adım bizde büyük bir önderlik olayıdır. İleri, tarihsel adım, olumsuzluktan ve karanlıktan çıkış büyük bir önderliği gerektirmiştir. Mazlum'un eylemini sıradan bir insan yapamazdı. O tarihsel koşullarda böyle bir adım, büyük bir önderliği zorunlu kılıyordu. Bu nedenle her çıkışta büyük bilinç, özveri ve kahramanlıkla ileri atıldılar.

Zaten PKK başlı başına büyük bir önderlik hareketidir. Yok oluştan dirilişe atılan her adım öndercedir. Altında önderlerimizin imzası vardır. Başka türlüsü mümkün değildir. Diğer ülkelerde kendiliğinden hareketler, kitlesel eylemlilikler vardır. Biz de ise bağımsızlık için atılan her adım, söylenen her söz, örülen her ilmek önderce çaba ve müdahalelerle yaratılmıştır. Bu anlamda Hayri ve Kemallerin önderliği genel yapı ve özelliğimizin somut ifadesinden başka bir şey değildir. Artık şehitlerimiz örgütleşti, çizgileşti ve halklaştı. Eğer onlar o tarihi kesitte önderliği böyle uygulamasalardı, sıradanlaşıp yitip giderlerdi. Onlar gerçekten ölmeyi değil, yaşamayı, insanlıkla bütünleşmeyi ve büyümeyi seçtiler. Halk ve savaş örgütü olarak kendimizi yeniden kurmamız, geliştirmemiz, bugünlere ulaşmamız onlardan devraldıklarımızı yaşatmakla mümkün olabilmiştir. Bazı dönemler ve olaylar önderlerin yitirilmesini

hiç de gerektirmez. Hatta önderlerin ölüme yürümesi yanlış da olabilir. Ama bazı dönemler ve olaylar var ki, bütün tarihsel süreç onlarda yoğunlaşıp çatışır. Bir devrimci, partili bir militan gerektiğinde ölmesini bilmelidir. 14 Temmuz böyle bir dönemdir. Ve onlar partinin önderleri olarak ölmeleri gerektiği yerde ölmesini bilmiş büyük insanlardır.

- *Ayrıca bu ölümlerin karşı-devrimin karalama ve çamur atmalarına da yanıt olduğunu söyleyebilir miyiz?*

- Karşı-devrim, kitlelere sürekli devrimcilerin, solcuların güvenilir adamlar olmadığı, zor karşısında eğilip büküldüğü, onların peşinden gidilemeyeceği, kendi düzenlerinin ne kadar güçlü-kudretli olduğu, ona baş kaldırılamayacağı mesajını vermeye, özcesi; devrime ve geleceğe olan umutları kırmaya çalışır. Peki partimizin yanıtı ne oldu? Topluma ne taşırıldı? Devrimcilerin hiç de rahat günlerin değil, zor günlerin dava adamları olduğu, gerektiğinde ölümleriyle davalarını savundukları beton duvarlar, demir parmaklıklar arkasında da olsa direnişi sürdürdüğü, oraları patlatıp insanlığa, halka ulaşabileceği, bitmişlik ve ihanet yerine umutları canlı kılıp direniş çağrısı taşırıldı. Düşmanın tüm karşı propagandalarına önderlerimiz direnişle en büyük yanıt olmuştur.

- *Gözüken o ki, siyasal çıkarlar ve kaygılar karşısında fiziki varlığın sürdürülmesi önemsizleşmiş.*

- İdeolojik ölüm, ölümlerin en kötüsüdür. Böyle bir ölümü biz hiçbir zaman kabullenmedik. Parti çizgisi ve ideolojimiz varlık nedenimizdi. İdeolojinin yaşamla kucaklaşması, yaşam içinde gerçek anlamını bulması sürecinde fiziki ölümler gelip çatarsa, onu seçmemek ideolojik ölüme giden yolu açabilir. Elbette ki fiziki ölümü tercih edecektik. Sorumluluklarımız ve ideallerimiz böyle davranmamızı emrediyordu. Ve bu temelde direnirdi, ölümle yaşama bu espriyle baktık. Yani ölümün üzerine böyle gitmeseydik örgütü tümden yitirebilirdik. Bu ölümlerin doğurduğu sonuçlar bir çizginin pratikte doğru biçimde temsili ölümlerle yaşamın yaratılması, geleceğin yeniden kurulması, savaşçı önder-militan kişiliğin temellerinin atılması, halk önderliğinin, halka, bağlılığın ve sadakatin pratikte yaşama geçirilişi, bunun giderek örgüte dönüşmesi, kadrolarından halka taşırılması ve halklaşması olayı var. Önder arkadaşlarımız fiziki olarak yitirildi, ama direniş ve savaş olarak bizimle, halkla yaşıyorlar. Ve halkımızın, partimizin yol gösterici meşalesi olarak yaşıyorlar.

- *Peki, bu sert eylemlilik sürecinde dışınızda kalan diğer siyasi*

hareketlere ilişkin olarak nasıl bir değerlendirme içerisindesiniz? Onları 14 Temmuz eylemliliği karşısında nasıl konumlandırıyorsunuz?

- Bu grupların eylemlerimize katılması, destek vermesi veya değişik eylem biçimleri geliştirme konusunda en küçük bir çabaları olmadığını öğrendik, kimi zaman kendimiz de tanık olduk. (Sadece Partizan'dan bir kişi katılıp desteklemişti)

Kendilerini düşmanın insafına bırakmayı sürdürdüler. Eylem öncesi koğuşlarda, "Bunlar ajandır. Cezaevinde provokasyon yapıyorlar. Bunun için habire direniş diyor, isyan istiyor vb." diyecek kadar ileri gidiyorlar. Eylemde ve sonrasında böyle ilginç durumlar da gördük. Kemal anlatmıştı; DDKD'nin ileri gelenlerinden Orhan Güler, Lübnan'da bir makale yazmış ve yayınlatmış. Makalede Kemal'in ajan olduğunu ileri sürmüş. DDKD, Özgürlük Yolu bu spekülasyonları bilinçli yayıyordu. Partimizde Türk arkadaşların olmasını, bu güçlü ve kişilikli kadroların Kürdistan'da çalışmasını ajanlık olarak propaganda ediyorlardı. Kemal için bunu yaygınca yaptılar. Spekülasyonları cezaevine de taşıdılar. Taraftarlarımız, halktan insanlar; "İşte dediğiniz insanlar böyle ölmesini biliyorlar! Madem siz komünistsiniz, kahramansınız, kendinizi hangi güne saklıyorsunuz, ne yapıyorsunuz?" diyerek yüzlerine vurdular.

Yine Özgürlük Yolu'ndan Nazif Kaleli Ölüm Orucu'ndakiler için; "Bunlar yemek yiyor, ölmezler!.." diyebiliyor. Devrimci geçinen biri Esat Oktay'ın ağzından konuşabiliyor. Bunların örgüt ve kişi olarak cezaevi kitlesi de iyi tanır. Gerçek önderler direnişi yaratırken, sahte tipler ise spekülasyon üretiyordu. Teslimiyete kulaç salladıkları için direnişi karabasan gibi görüyorlardı. Önder insanlar ölüme koşarken kofluk ve hiçliğinin daha açığa çıkmasını ve maskelerinin hepten düşmesini istemiyorlardı. Yiğit insanların ölüme yatmasının, ölmesinin anlamını karartmak istiyorlar. Eylem onların yüzünü bir kez daha hiç gizleyemeyecekleri biçimde açığa çıkarttı. Nurettin Elhüseyni, Orhan Güler'den tutalım DDKD'nin diğer ileri gelenlerine kadar hemen hepsi arkadaşlarımızın bu görkemli eylemlerini intihar olarak değerlendirdiler, içeriğini boşaltmaya çalıştılar.

- Yani geçmişten beri karşılaştığınız eski söylemler değişik biçimde yeniden sürdürülüyor.

- Evet, eski söylemler, "provokasyon yarattılar, düşmanı azdırdılar. Vahşet ve işkencelerin nedeni PKK'dir" şeklindeydi. Bulunduğumuz

alanlarda bunu savunamaz hale geldiler. Ancak dışarıda PKK'yi, direnişlerini karalamaktan hiç vazgeçmediler. (İçlerinde bazı dürüst unsurlar geçmişte söylediklerinden ötürü vicdan azabı duyuyordu.) Yarattığımız direnişi küçük göstermek için düşmanın bile cüret edemediği şeyler söylediler. Teslimiyet ve ruhsuzluklarını gizlemek, tarihi ters yüz etmek için; "Bunlar resmen intihar ettiler!.." dediler. Kısacası bırakalım direnişe katılmalarını, direnişleri sahiplenmeyi; adamlar kendi örgütlerine bile sahip çıkıp siyasi savunma yapamadılar.

- Tek tek bazı arkadaşların ve grupların siyasi savunma yaptığını söyleyebilir miyiz? Bu yollu duyumlarım var.

- Grup olarak Partizan ve bildiğim kadarıyla Kawa'dan bir-iki kişi 1983 Eylül öncesi siyasi savunma yaptı. Bunlar dışında vahşet süreci boyunca siyasi savunma yapan olmadı, duymadık.

- Büyük ölüm orucuna katılan Partizancı arkadaş merkezi tavır sonucu mu, yoksa kendi özgüllüğünde ulaştığı bir kararla mı eyleme girdi?

- Partizancılar o ara 35'te birkaç kişiydiler. Genelde olduğu gibi aralarında yazışma, haberleşme olayı çok sınırlıydı. H. Hayri'nin anlattığına göre; alt katta bulunan arkadaşıyla haberleşip eyleme katılma kararı almışlar. (Koğuştaki arkadaşlarından habersizler.) Eyleme girmeden önce alt kattaki arkadaşını sorgu için polise götürdüler. H. Hayri arkadaşının ölüm orucuna katıldığı için 35'ten götürüldüğünü sanıyor. Bunun üzerine tek başına ölüm orucuna başlıyor.

- 14 Temmuz eyleminde cezaevindeki "Türk Solu" diye nitelendirdiğiniz insanların tutumları nasıldı?

- Türk solundan katılan olmadı. Cezaevinde HK'den, Dev-Yol'dan TKEP'ten insanlar vardı. Genel olarak bunlar geliştirdiğimiz eylemlere sıcak, olumlu bakıyorlardı. Mahkemelerde yaptığımız savunmaları arkadaşlar koğuşlara aktardığında yakın bir ilgiyle izleyip olumlu etkilenmişler.

- Peki, PKK dışında kalan örgütsüz insanların eylem karşısındaki etkilenimi nasıldı?

- Kaçakçılar dahil, diğer yurtsever bireylerde daha derinden ve olumlu bir etkilenim vardı. "Artık PKK uğruna savaşacağım, elimden geleni yapacağım, bunlar davalarının adamıdır" diyenler az olmadı. 35'te kalan, tutumunu bildiğimiz Mehdi Zana'nın değerlendirmesi olumluydu. Takdir ediyordu. Arkadaşların şahadetinden sonra bize seslenip şunları

söylemişti: "Kürt halkının kurtuluşunu görüyorum. Eğer Kürdistan için insanlar kendilerini diri diri yakıyor, böyle ağır ölümlere seve seve koşuyorlarsa, bu halk mutlaka kurtulacaktır. İnancım daha bir pekişti." Necmettin Büyükkaya da yaptığımız savunmalar için; "Siz bir tarih yapıyorsunuz, bir tarih yazıyorsunuz" değerlendirmesini yapmıştı. Şunu da ekleyelim; eski "önder", popüler olmuş, Mümtaz Kotan, Nurettin Elhüseyni, Mahmut Çıkman. Ö. Çetinler eylem içine 35'e getirdiler. Bunların polis ve cezaevi tutumları idarece bilinmiyor değildi. Ne bir devrimci tutum, ne bir eylem girişimleri görülmemişti. İdare, 35'tekilere gösterip; "Bakın bunlar bir şeye katılmıyor, bu yaşamı kabul ediyor, siz de katılmayın ve rahat durun!.." mesajını vermek amacındaydı. Çizdiğimiz tabloda da görüleceği gibi büyük ölüm orucu tümüyle PKK tarihinin bir parçasıdır.

Ek Bölüm:
Büyük ölüm orucu şehitlerinin özgeçmişleri*

M. Hayri Durmuş

1955 yılında Bingöl'ün Qumik köyünde doğdu. Partimizin kurucularından ve Merkez Komite üyesidir. Lise yıllarında devrimci fikirlerle tanışmış, 1975'te Ankara'ya gelmiş, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde öğrenime başlamıştır. Bu yıllarda arayış içindedir. Bir yandan gençliğin devrimci mücadelesinde yer alırken, diğer yandan da Kürdistan devrimi üzerine de yoğunlaşmaktadır. Başkan Apo'yla arayışın dorukta olduğu günlerde tanışmıştır. Artık aradığını bulmanın huzuruna kavuşmuş, şevkle, coşkuyla kendini okumaya, araştırmaya vermiş, özellikle Başkan Apo'nun da katkılarıyla kısa sürede yetkin, donanımlı biri olarak ülkeye dönmeye hazırlanmıştır.

1977'de Kürdistan'a dönmüş, ülkesi ve halkıyla kucaklaşarak ulusal kurtuluş mücadelemizde önder konumuyla yerini almıştır.

1978'de PKK'nin 1. Kongresi'ne (kuruluş kongresi) katılmış, Merkez Komite üyesi olarak aktif göre üstlenmiştir. Bir süre mücadelenin sıcak pratiğinin tüm yoğunluğuyla yaşandığı Urfa bölgesinde de çalıştı.

Hayri her yönüyle etkileyici bir kişiliğe sahipti. Kişiliği insana huzur ve güven veriyordu. Ondaki insan sevgisinin büyüklüğü anlatılamaz. Ülkesine ve halkına büyük bir aşkla bağlıydı. Yüzünde hiç eksilmeyen içten tebessüm iç güzelliğini dışarı vururdu. İnsana verdiği büyük değer yüreğindeki derin sevgisinin ifadesi olduğu kadar, bilge kişiliğinin de bir yansısıydı. Devrimci düşünce ve değerlerle yoğrulan büyük bir kişilikti. Birikimini, bilincini devrimin ve partinin hizmetine sunan güçlü bir örgütleyiciydi. Sorunlara seri çözüm üretme yeteneğine, kıvrak ve pratik bir zekaya sahipti. Sorumluluk duygusu güçlü bir parti ve halk önderiydi. Dünya proletaryasının yaratımlarını büyük bir şaşmazlıkla yaşam kılavuzu edinen, yalnız Kürdistan halkının değil, insanlığın evrensel bir değeri ve evladıydı.

İnsana kızma, hiç yapamadığı bir şeydi. Sakin, hoşgörülü, herkesi dinleyen, bir şeyler öğreten, öğrenmeye çalışan, alçakgönüllü, dingin kişiliğinin ardında coşkun bir çağlayandı. Karşılaştığı herkesi kuşatıp etkisine alır, saygınlık uyandırırdı. Karşılaştığı herkeste olumlu bir iz bırakırdı. Onunla tanışan, konuşan birinin onu unutması mümkün değildi.

Çalışmalarımızı denetlemek için bölgeye geldiğinde yaydığı güvenle adeta iman tazelemiş olur, kendimizi zapt edilmez bulurduk. İnsan onun devrimci kişiliğinde geleceği, Kürdistan'ın bağımsızlığını ve özgürlüğünü görürdü. Sabırlı, olgun birleştirici kişiliğiyle hep çekim merkezi oldu. Dürüstlüğü ve içtenliği gittiği her yere ışık taşırdı. Hayri, partinin, devrimin büyük bir yüreğiydi.

Saflara katıldıktan sonra parti yaşamı dışında başka bir yaşamı hiç olmadı. Eski düzen ilişkilerini ruhunda, bilincinde kuruttu. Disiplinliydi. Partiye, mücadeleye kendisini katmış, her şeyini adamıştı. Boş vermişliğe, umursamazlığa, bilinçli yinelenen hatalara, duyarsızlığa, liberal tutumlara tavizsiz bir eleştirel tutum içindeydi. Olumsuzluğa, geriliğe ve çürümüşlüğe karşı tahammülsüzdü. Yanlışın üzerine gitmede tereddütsüzdü. İyinin, doğrunun açığa çıkması için eleştiri silahını da yetkince kullanırdı. Hiçbir arkadaş Hayri eleştirdi, özeleştiri vermek zorunda kaldı diye en küçük bir rahatsızlık duymazdı. O ikna sürecini bir ders haline getirirdi. İkna yeteneği güçlüydü. Onun yaşam kaynağı, en büyük kapsamlı zenginliği halkı ve partili yoldaşlarıydı.

O zindan direnişinin teorik ve pratik önderliğini yapmış, tarihsel dönemi iyi kavramış, yapılması gerekeni gösterme ve her zaman çözümler üretmiş bir öğretmendi. Hayri ve diğer önderler Kürdistan devrimini şahıslarında somutlaştırdığı gibi, zindan sürecinin de kendisi, her şeyiydi. Hayriler direnişle müjdelenen yarınlardır, geleceğimizdir. Diyarbakır Hayriler, Hayriler Diyarbakır'dır.

Onlar halkımızın tarihe verdiği en büyük yanıttır. Onları ne kadar anlatsak da söylediklerimiz hep eksik kalacaktır. Halkın kendisini en iyi biçimde onlarda bulduğu, doğru yaşamın, insanlığın yüz akıydılar. Hayri'nin davaya bağlılığı öyle büyüktür ki, her şeyini, yaşamını bir mermi gibi namluya sürüp düşmanın üzerine fırlatırken bile, "Mezar taşıma, halkına karşı borçlu öldü yazın" diyordu. Hayrilerde yaşayan devrimin, insanlığın kurtuluşunun umudu, güzelliğidir.

Kemal Pir

1952 yılında Gümüşhane, Torul ilçesi Güzeloluk köyünde doğmuştur. Yoksul bir aile çocuğudur. Ancak öğrenim görme olanağı bulur. Liseyi Samsun'da bitirir. Ankara Dil Tarih Coğrafya Fakültesine kayıt yaptırır.

Bu yıllar, 12 Mart dönemi sonrasıdır. Devrimci hareketin yeniden toparlanma sürecidir. Kemal, üniversite yıllarında devrimci düşüncelerle tanışır, benimser. Atak, hareketli ve kabına sığmaz bir kişiliğe sahip, antifaşist mücadelenin en ön saflarındadır.

Ankara'da devrimci gençliğin derlenip toparlanmasında aktif görevler üstlenir. AYÖD'de (Ankara Yüksek Öğrenim Derneği) Başkan Apo'yla birliktedir. Başkan Apo'yla tanışması yaşamının dönüm noktasıdır. Kemal devrimci teoriyi olduğu kadar, Kürdistan devriminin sorunlarını da öğrenme coşkusuyla doludur. Ondaki bu öğrenme arzusu kısa bir sürede teoriye hükmetmeyi getirir. Kürdistan sorunun tartışıldığı, ülkemizin sömürge olarak konulduğu bu dönemde o hiçbir ikircikliğe düşmeden tercihini yaptı. Büyük bir devrimci sorumlulukla soruna eğilmiş, düşünsel üretim sürecinde aralarındaki güven, ciddiyet onu Kürdistan devriminin savaşçısı olmaya götürmüştür. Kürdistan özgürleşmeden Türkiye'nin de özgürleşmeyeceğini kavramış, kemalizmi düşüncede söküp atmış ve PKK'nin ilk çekirdek grubunda yer alan önder kadrolarından biri olmuştur.

Türkiye'de kemalizmin sol saflarda kol gezdiği, Kürdistan ulusal kurtuluşunu savunmanın, "milletçilik, sol safları bölme vb." gibi görüldüğü, bu haklı mücadelenin bir kalemde üzerinin çizildiği ve görmezden gelindiği bir dönemde Kemal'in bu çıkışının büyüklüğü oldukça anlamlıdır. Ayrıca Kürdistan'da ulusal kurtuluşa dair inanç ve umutların olmadığı, halkın kendi gerçekliğinin uzağına düşürüldüğü, karanlıklara gömüldüğü o günlerde Kemal'in çıkışı daha bir anlam kazanır. Devrimci değerlerle kendisini donatan, burjuva ideolojisinin sol saflardaki her türlü sapma ve sosyal-şöven etkilerini hızla söküp atan, proleter enternasyonalizminin büyük örneklerinden biri olan Kemal, varıyla yoğuyla Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesine kendisini adamıştır. O yıllar PKK'nin de kimlik bulduğu dönemdir. Sosyalizmi kılavuz edinmiş, PKK'yle birlikte halkımızın tarihinde yeni bir dönem, yeni bir sayfa açılmıştır. Kemal, Başkan Apo'yla birlikte bu yeni sayfayı açan ve ulusal kurtuluş mücadelesini başlatan şanslı önderlerden biridir. Aynı zamanda Kemal, Haki Karer gibi Kürt olmayan önderler, hareketimizin oluşumuna önemli katkılarda bulunmuştur. Türk olmalarına rağmen kendilerini bu kavgaya önder düzeyinde katmaları, enternasyonal ruhun yetkince temsilidir.

Kemal, çekirdek grupla ideolojik araştırma ve incelemelerini sürdürmüş, kendini yetkince eğitmiştir. Ankara'daki aktif grup çalışmalarından sonra, 1976'da faaliyetlerin Kürdistan'a taşırılması aşamasında yine en önde yürümüştür. Kürtçe bilmemesine rağmen bunu çalışmalarında engel olarak görmedi. Kürdistan'da yoğun ve nefes nefese bir çalışma içinde oldu. Görevlerin üzerine yürümede duraksama, hantallık, ikircikliklik yoktur. O harekettir, coşkudur, eylemdir. Onun bu özellikleri hemen tüm sol çevrelerce bilinir, tanınır. Kemal'deki mücadele azim ve şevki düşmanın da şimşeklerini üzerine çekmiştir. Sömürgecilerin korkulu rüyasıdır. O, büyük bir eylemci olduğu kadar, müthiş bir ajitatör, etkin bir propagandacı ve örgütleyicidir de. Ama kuşkusuz en büyük özelliği eylem adamlığıdır.

Kemal'in olduğu yerde her şey hareketlenirdi. Kabına sığmaz ruhu çevresinde bulunan herkesi ayaklandırırdı. Attığı her adım yeni bir eyleme evrilirdi. Yılgınlığın, silikliğin yanında yeri yoktu. Bulunduğu alanda sanki kasırga eserdi. Ve o kasırga insanları, militanları sarıp sarmalar ve kendisiyle birlikte sürükleyip götürürdü. Kemal'den taşan coşku dağ, taş, canlı cansız her şeyi yürütür, harekete geçirirdi. Yanındakilere büyük bir ruhsal kabarışı, kendini devrim ortamında bulmayı yaşatırdı.

Bu özelliklerinden dolayı Kemal, Kürdistan'da bir efsanedir. Halkımızca aranan, devrimin olması gereken kişiliği, davanın adamıdır. O'nun Kürdistan'daki kısa, ama yoğun çalışması, yaptıkları düşmanın hedefi olmaya yetmişti. 1977'de Ankara'ya uğradığında silahla yakalandı, Kızılcahamam Cezaevine gönderildi. Oradan da Ordu-Ulubey'e gitmesi sağlandı. 1977'nin sonbaharında kaçırıldı.

Kaçıktan sonra Kürdistan'a döndü. Ve o önüne geçilmez mücadeleci kişiliğiyle kavgaya olanca hızıyla atıldı. 1978'de yeniden yakalandı. Bu tutukluluğu daha uzun sürdü. Urfa Cezaevinden partimizce kaçırıldı. 1979'un sonbaharında o yine dışarıda, soluksuz kavga ortamındaydı.

Kemal yurtdışına çıkıp, komutanlık özelliklerini geliştirmek, kendisini daha da yetkinleştirmek için askeri-siyasi eğitimini sürdürdü. Parti Önderliği'yle yeni dönemin planlanması ve hazırlıkları üzerinde çalıştılar. Askeri örgütlemenin ve gerilla savaşının örgütlendirilmesi göreviyle Kürdistan'a döndü.

Ülkede faaliyet yürüttüğümüz bölgeleri geziyor, gücümüzü yerinde

görüp durumu kavramak için yoğun bir tempoyla çalışıyor, örgütlüyordu. Daha 1978'de Süleymanlara karşı Hilvan'da mücadelenin hazırlıkları ve örgütlemenin başında Kemal vardır. Ve çetenin elebaşlarına karşı düzenlenen ilk saldırının içindedir. Kürdistan'ı tanımıştır. Hareketimizin nerede güçleneceğini, nerede engellerle karşılaşacağımızı bilmektedir. Çalışmalar yürüttüğü bu dönemde, çatışmaların yoğunluğu içinde Siverek'e de gelir, gerekli müdahaleleri yapar. Zamanla yarıştığı bu örgütleme ve çalışma içindeyken talihsizlik yine yakasına yapışır. 1980 Ağustos'unda yakalanır. Yol kontrolü olduğunu görünce arabayı durduran şoförden yola devam etmesini ve kontrol noktasını hızla geçmesini isterler. Bindikleri arabanın üzeri açıktır. Şoför aniden gaza basınca arabadan aşağı düşerler. Ve yanındaki diğer arkadaşla düştükleri yerde bayılıp kalırlar. Askerler gelir onları baygınken "ele geçirir!" poliste gördüğü ağır işkencelere rağmen uzun süre Kemal Pir olduğunu bile kabul etmez. Ancak kimliği kanıtlanınca, "Evet ben Kemal Pir'im, ama size ifade vermeyeceğim" diyerek poliste görkemli bir direniş sergiler.

Diyarbakır cezaevi yaşamını anlattığımız için ayrıca ele almıyoruz. O, sürecin kendisidir. Olumluya akıştır, direniştir, devrimdir, geleceğe olan güvenin ve yürüyüşün adıdır. Onda kişisel kaygılar ve hesaplar yoktur. Sosyalizmin uzun soluklu yürüyüşçüsü, militanıdır. Diyarbakır'da da sadece PKK'nin, diğer devrimci-demokratların saygı duyduğu bir insan değildir. Düşman O'nun kararlılığından nefret ettiği ve direnişçi kimliğine kin duyduğu kadar, gizleyemediği bir saygı içindedir de.

İtiraf furyasının başını alıp gittiği bir gün, Esat Oktay ona, "Patron, artık küçük balıklarla değil, büyük balıklarla uğraşıyorum" dediğinde, Kemal, "Büyük balığın kılçığı büyük olur, adamın boğazında kalır!" yanıtını vermişti. 1981 direnişinde faşist Mevlüt Çavuş, "Kemal, sen Ölüm Orucu'nda ölürsen elime büyük bir şarap şişesi alır, senin başucunda lıkır lıkır içerim!" dedi. Kemal de, "Ben ölürsem, sen ve yüzbaşın Esat da benim ölümden korkup burayı terk edersiniz" dedi. Bir defasında Esat Oktay, Kemal'in hücresinin önünde, "Patron, Mazlum kendini astı, sen de iple kendini asmıyor musun?" dedi. Ve bir ucu parmaklığa bağlı ipi çekip kopardı. Kemal'in yanıtı, "İp seni çekmedi, beni nasıl çeker?" oldu. Türk proletaryasının büyük evladı Kemal, Ortadoğu halklarının birlik ve devrimine büyük bir inanç ve bağlılık içindeydi. PKK ve Kürdistan devriminin motoru olacağını hep vurgu-

lardı. Halkların birliğine olan inancını yaşamıyla ortaya koymaktan, bunu düşman karşısında da dile getirmekten hiç geri durmadı. Bir gün duruşmada yargıç Emrullah Kaya, "Sen Türksün, bunların arasında ne işin var?" diye sordu. Kemal, "Bu insanlarla düşüncelerimiz çakıştı. Ben halkların bölünmesinden yana değilim. Özgür temelde Türk halkının da içinde yer aldığı bir Ortadoğu federasyonundan yanayım. PKK'de, bu çizgide devrimi, geleceği gördüğüm için buradayım" dedi.

Türk ve Kürt halkları arasında kurulan en büyük köprüde birliğin adı olan büyük enternasyonalist Kemal Pirleri çıkaran ve yaşatan halkların devrimi yakalayacağı kesindir. Ve onları sözcükler dile getiremez. Onlar yaşayan, yükselen mücadele ve devrimdir.

Akif Yılmaz

1956'da Kars'ın Ardahan ilçesi, Beşiktaş köyünde, çok yoksul bir ailenin çocuğu olarak yaşama gözlerini açtı. Yoksulluğuna rağmen babası Akif'i okula gönderiyor. Kişiliği, yetiştiği ortama duyduğu tepkiyle yoğruluyor.

Genç yaşta devrimci düşüncelerle tanışmış. PKK'nin faaliyetlerinin ülkeye taşırılmasıyla birlikte çağdaş ulusal kurtuluş akımıyla tanışmış ve kısa sürede saflarda yerini almıştır.

Dürüst, yoldaşlara bağlılığı büyük. İçten seven, bağlanan biriydi. Her şeyiyle halka, partiye ve devrime adanmışlığın seçkin örneklerinden biri olmayı başardı. Okur, araştırır, büyük bir açlıkla bilginin peşine düşerdi. Çalışkanlığı, sadakati, dürüstlüğü, disiplinli oluşu ve diğer olumlu özellikleriyle mücadele içinde dikkat çeken bir arkadaşımızdı. Kısa sürede ciddi görevler yüklenecek düzeye geldi. Partinin Diyarbakır bölge sekreterliğine atandı. Operasyonlar sıklaşınca deşifre olduğu için Mardin bölgesinde görevlendirildi. 1980 yazında Diyarbakır'a uğradığı sırada tutsak düştü.

En verimli döneminde içeri düşen Akif, cezaevi yaşamında da çalışkanlığı, alçakgönüllülüğü, disipliniyle arkadaşların sevgi ve saygısını kazandı. Tutsaklık günlerinde hem kendisinin, hem de arkadaşların eğitimiyle uğraştı, çeşitli görevler üstlendi.

Halk önderi olma özelliklerini, olumlu meziyetleri şahsında somutlaştırmış, sosyalizme ve ulusal kurtuluş mücadelesinin başarısına, geleceğe büyük bir güven ve inançla bağlanmıştı. Kafasında devrimin

kazanacağına dair en küçük bir tereddüt yoktu. "Acaba"lar ondan uzaktı. Çünkü kazanmak için yola çıkmış devrim adamlarındandı. Ve O devrimin büyük bir emekçisidir. Kendisini her yönüyle mücadeleye katmış, başka bir yaşam ve düşünceyle en küçük bir bağı kalmamıştı. Parti, devrim, sosyalizm için çarpan bir yürekti.

Başından beri mahkeme kürsülerinde parti üyesi olarak siyasi savunma yaptı, sömürgeci düşman karşısında, O'nun kürsülerinden halkımızın, devrimimizin sesi oldu, devrimci değerleri temsil etmesini bildi.

Akif başından beri zindan direnişinin içindeydi. O, parti için yaşamış, partili olarak yaşamını onurluca devrime sunmasını bilmiştir.

Ali Çiçek

1961'de Urfa-Hilvan'ın Karahaydar köyünde doğdu. Orta öğrenimini yaptı. Bu yıllarda mücadelemiz bölgede yükseliyordu. Ali, Adana'da cezaevine düştü. Orada Kemal Pir'le tanıştı. PKK'ye sempatisi kopmaz bağlılığa dönüştü. Kemal kendisini çok etkilemişti. Cezaevinden çıktıktan sonra mücadelenin bir neferiydi artık.

Ali çok gençti. Ama cesaret, gözüpeklik ve yiğitliğiyle tanınırdı. Dupduru, tertemiz bir kişiliğe sahipti. Ulusal ve sınıfsal kini dizginlenemez boyuttaydı. Urfa'da faşist örgütlenmenin dağıtılmasında aktif görev aldı. Büyük bir eylemciydi. Katıldığı eylemlerle peşpeşe ajan, faşist örgütlenme ve çevrelere büyük darbeler vurdu. 1979 sonlarında çatışmaların kızıştığı Hilvan'a geldi. Militan kişiliğini burada da en iyi biçimde konuşturdu. Yine bazı eylemler için Urfa'ya gönderildi. Ve Urfa'da yakalandı. Onun dışarıdaki partili yaşamı oldukça kısadır. Ama bu kısa süreye büyük bir eylemliliği ve katkıyı sığdırabilen ender insanlarımızdandır.

Polisin eline düştüğünde aleyhindeki bilgilere ve ağır işkencelere rağmen hiçbir şey kabul etmedi. İfade vermedi, işkence tezgahlarında bir devrimciye yaraşır onurlu tutum sergiledi.

Cezaevi yaşamı da örnektir. Marksist teoriyi derinliğine öğrenmese de onun ruhunu, özünü almış, yaşamının merkezine oturtmuştu. Öğrenmek isteğiyle doluydu! Kendisini sürekli eğitmeye çalışıyordu. Partiye, yoldaşlarına bağlılığı, sadakati, sevgisi ölçüsüzdü. O da başka bir yaşam tarzını düşüncede öldürmüştü. Parti yaşamı dışında bir yaşam olduğunu ve orada var olmayı kesinlikle düşünmedi. Olgunluğu, direngen yapısı

ve cesaretiyle tüm arkadaşların sevgisini kazandı. Seçkin özelliklerinden dolayı Kemal'in yanında özel bir yeri vardı. Hayri, "Ali partimizin kızıl yıldızıdır. Her türlü ilgiye layıktır" derdi.

Cezaevinde de militan ve direngen kişiliğiyle en öndeydi. Bütün direnişlerin içinde oldu. Teslimiyet zincirinin kırılmasında geliştirilecek her eylemde yer alacağını defalarca söyledi. Ve büyük Ölüm Orucu'nda da düğüne gider gibi ölüme koştu, ölüm orucu gibi bu zorlu maratonda onurluca ipi göğüslemeyi başardı.

Ali devrimde halkın namluya sürülmüş mermisidir. Her zaman ateş almaya hazır böyle değerli evlatları olan bir önderliğin ve halkın kazanmasını hangi güç önleyebilir ki?Aliler Kürdistan'da devrimin yüceliği, kartallarıdır.

II. Bölüm:
Eylül direnişi

"Yine bu süreçte, ağır suçlarına cezaevlerinde tanık olundu. Halkımızın en yiğit evlatları, önderleri dolduruldukları cezaevlerinde insan aklının alamayacağı kadar vahşi, insanlık dışı baskı ve işkence yöntemlerine maruz kaldılar. Asılarak, boğularak ve yakılarak katledildiler. En kutsal varlıklarına, Kürdistan halkı ve öncüsüne ihanet etmeye zorlandılar. Ulusal kurtuluş mücadelemiz, tutuklu yoldaşların şahsında imha, partimiz tasfiye edilmeye çalışıldı. Düşman bu alanları her ne pahasına olursa olsun Kürdistan davasının bir daha canlanmamak üzere tarihe gömüldüğü alanlara dönüştürmeye kararlıydı. Bu nedenle direnişe dizginsiz bir vahşetle saldırdı. Yoldaşlarımızın direnen iradelerine diz çöktürmek ve lanetli ihaneti bir kez daha Kürdistan tarihine egemen kılmak için onları en ağır işkencelerden geçirdi; aç, susuz, uykusuz bıraktı, en temel haklarını bile ellerinden aldı. Ama bir deri, bir kemik de kalmış olsalar, baştan aşağıya inanç, kararlılık ve direnç kesilen o yüce insanları teslim almayı, mücadelemizi ezmeyi başaramadı. Tüm dünyada ismi Hitler'in toplama kampları ve Saygon Zindanları ile birlikte anılan Diyarbakır Zindanı, halkımızın tarihinin şerefle yazıldığı bir direnme kalesine dönüştürüldü."

(abç)

(Abdullah Öcalan Seçme Yazılar. Cilt 2, sayfa: 43-44)

Yeni cezaevi yönetiminin kitleye mesajı: Zulmü kırmak için direnişe hazır olun!..

- Büyük Ölüm Orucu'ndan 83 Eylül'üne kadar geçen bir yıla yakın süre var. 1983 Eylül'ünde Diyarbakır Zindanı'nda büyük bir kalkışma yaşanıyor. İşte bu kalkışmaya hazırlayan koşullar nelerdi? Bu süreçte yapmak istediklerinizle pratiğiniz örtüştü mü? Cezaevi genelindeki etkiniz hangi düzeye ulaştı? İdarenin geliştirdiği karşı politikalar nelerdi? Bu ana soru etrafında dönemi irdeleyebilir miyiz?

- Anlattığımız gibi, 14 Temmuz anlaşma ve bazı hakların kazanılmasıyla sonuçlandı. Anlaşma genelde uygulanmasa da eylem kitleyi sarstı, derinden etkiledi. Eylem sonrası kitlenin idareye karşı tutumunda gözle görülür değişiklikler oldu. Zulmün kuralları sarsıldı, tutsaklar işkenceye, marşa, "eğitim"e tepki gösterdi. Kurallar reddedilmese de eskisi gibi uyulmuyordu. Korku duvarı aşılmıştı. Mahkemelerdeki teşhirler sürdü. Eylem kitle için büyük bir moral güç olmuştu. İdare cephesine gelince; öncelikle direnişte yer alan önder kadroları kitleden tecrit etme ve etkilerini sınırlama yoluna başvurdu. 35, 36'dan korkuyor, yönelemiyor, anlaşmaya büyük oranda uyuyordu. Ama kolorduyla pazarlık yapanlara büyük kızgınlıkları var. Eylem süresince koğuşlardaki kısmi yumuşama yerini ağır ağır sertleşmeye bıraktı. Ana dava savunmalarına başlandıktan ve Karakuş'un itirafından sonra terör tırmandırıldı. Otoritesi sarsılmakla beraber şiddet uygulamaktan başka bir yolu da kalmamıştı. Tecrit politikası ve koğuşlarda anlaşmayı uygulamakla vermek istediği mesaj şuydu: "Gördüğünüz gibi eylem de sonuçsuz! Dört kişi öldü, ama bizi etkilemedi. Geri adım atmayız. Direniş de çözüm değil!.." Bütün çabası 14 Temmuz'u başarısız göstermek, emir-komutayı sürdürmekti.

- Esat Oktay'ın cezaevinde gittiğini söyledin. Kim geldi?

- Eylemlerin sonlarına doğru Esat Oktay cezaevinden alınmıştı. Çırağı ve yardımcısı A. Osman Aydın İç Emniyet Amiri oldu. İdare eylemin başarısız bittiğini göstermek için elinden geleni yapsa da, Esat Oktay'sız bir Diyarbakır başlı başına bir başarıydı. 36'daki tecritlik günlerimizde bir yandan savunma hazırlıkları yaparken, bir yandan da eylem hazırlığındaydık.Mahkeme gidiş gelişlerinde koğuşlardaki arkadaşlara da direnişe hazır olmaları haberini gönderiyorduk. 14 Temmuz'un yarattığı

olumlu sonuçları da dikkate alarak, yeni eylemle kitleselliğin sağlanmasına çok önem veriyorduk. Artık tartıştığımız konu eylemin zamanlamasıyla, onu takviye edecek diğer eylem biçimlerinin belirlenmesiydi. Öte yandan genelde gösterdiğimiz tepki idarede bir birikim yaratmıştı. Savunmaları engellemek için saldırıları artırdığı bir dönemde Karakuş'un itiraf yapması onlara cesaret kaynağı oldu. Kısmen de olsa sonuç alırım düşüncesiyle saldırıları tırmandırdı.

- *Karakuş mahkemedeki itiraflarının dışında, cezaevi yaşamınız hakkında da ispiyonlarda bulundu mu?*

- Evet, cezaevi için düşündüklerimiz dahil, bildiği her şeyi idareye anlattı. Her şeyin elinden kayıp gitmek üzere olduğunu biraz daha yakından gören idare, daha bir telaşla çullandı. Ayrıca ölüm orucuna gitmiş, özel bir yönelim olmadan düşen birini görmeleri onları biraz da olsa umutlandırıp cesaretlendirmişti.

- *Bu yeni saldırılar hazırlıklarınızı hızlandırdı mı?*

- Evet, arkadaşlarımıza gönderdiğimiz haberlerin yanında, mahkemelerde de çıkışlarımızı sertleştirip fırtınanın yakın olduğunu, böyle gitmeyeceğini anlatıyorduk. Kitlemiz daha bu günlerde eylemin ayak seslerini duydu. Yeni direnişin yaratacağı fırtınaya düşünsel, örgütsel ve ruhsal yönden hazırlanmaya koyuldu. Bizlerse eylemin uygun iklimini yaratmaya çalışırken, tüm engellemelere rağmen bir yandan da bizim için önemi çok büyük olan yazılı savunma yapmayı sürdürdük.

- *Yaptığınız çağrılar karşısında koğuşlardan gelen haberler nasıldı, cesaretlendirici miydi?*

- Evet, umutlu. Çağrılarımıza bir kısım arkadaş, "Tamam, katılırız" diye haber gönderiyordu. Hemen her koğuştan böyle olumlu yanıtlar yanında, kitlenin moralinin iyi olduğu haberleri geliyordu. Kitledeki toparlanma artık açıkça görülüyordu. Eylemi başlatmanın koşulları vardı. Ben ve Karasu bu ara ana dava duruşmalarına gidiyorduk. Arabada 35'tekilerle yanyana olduğumuz için yeterince bilgilenmiştik. 35 eylem havasına girmişti. Süreç orada da canlı bir tartışmanın, hazırlığın konusu oldu. Arkadaşlar düşüncelerini birbirine aktarıp eylemin gerekliliğine ulaşmış, bir kısmı da, ölüm orucuna katılacağını bildirmişti. Karar merkezi 36'ydı. Tecritliğe rağmen cezaevinde kesin bir bağlayıcılığı vardı. Bilgiler burada toplanıyordu.

- Koğuşlara oranla 35'in sürece aktif katılımını sağlamak daha önemli bir sonuçtu değil mi?

- Kuşkusuz... Kadro potansiyeli ve bileşimi güçlüydü. Cezaevindeki konumu, rolü değişmemişti. Biz de başından beri 35'e gitmeyi, arkadaşların arasına dönmeyi, eylemin örgütlenmesini hızlandırmayı çok istiyorduk. Ancak idareye 35'e gitmek hiç başvurmadık. Başvurmanın da bir anlamı yoktu. Böyle bir girişim onları daha da ürkütecek, gidişimizi uzatacaktı. Karakuş'un ihanetinden sonra arama adıyla 4. kata yapılan baskında A. Osman, arkadaşlara küfür ettiği için Karasu ile arasında sert tartışmalar oluyor. A. Osman, "Akıllı durun. Biz size karışmadık. Siz de şımarmayın!.." vb. diyor. Karakuş'un verdiği bilgilerle idare ne yapmak istediğimizi az çok anlamıştı.

- Peki düğüm nasıl çözüldü?

- Düğümü savunmalar çözdü. İdarenin yaptığı her şeye rağmen savunmaları verdik, son sözler söylendi. Cezaevindeki yasak ve vahşetin en önemli nedenlerinden biri savunma yaptırmamaktı. Bu amaçları, savunmaların sonuçlanmasıyla düşmüş oldu. Bizi engellemek için artık uğraşmaları gerekmiyordu. Karakuş'un ardından artan teröre rağmen emir-komutaya başkaldırı gelişmeyince kendilerine güvenleri de arttı. "Düzenimizi sürdürürüz" anlayışıyla bizi 1983'ün 10 Mart'ında 35'e aldılar. Bizden bir gün önce de 35'ten bir grup arkadaşı koğuşlara götürmüşler. Bu düzenleme sırasında daha önce hücreden götürülen, diş geçirilemeyen ve göze batan bir kısım arkadaşı da geri getirdiler. Düzenleme sonrası 35'teki kadar olmasa da genelde kısmi bir yumuşama da yaşandı. Sonunda arkadaşların içinde olmuştuk. Komün ve örgütsel ilişkilerimizi 35 özgülünde merkezileştirdik. Her katta örgütsel işlerden sorumlu bir arkadaş belirlendi. Yaptığımız iç düzenlemelerle birlikte eylemle ilgili tartışmalara başladık.

- Ölüm orucu sırasında diğer siyasetlerden 35'e getirilen insanlar hâlâ oradalar mı?

- Gittiğimizde Partizan'dan birkaç kişiyle, Mümtaz Kotan ve TKP'den İsfendiyar Eyüboğlu oradaydı. Diğerlerini geri götürmüşlerdi. Eylemin başlama tarihi olarak ana davanın karar gününü düşündük. İşi fazla sarkıtmak istemiyorduk. Ancak zamanlama konusunda kadrolar arasında değişik düşünceler vardı. Bir kısım arkadaş, "Erteleyelim. Davanın sonuçlanmasından sonra idam ve ağır ceza alanları hücrelere ge-

tirirler. Bileşimimiz daha güçlenir. Daha güçlü bir çıkış yaparız" diyordu.

- Yaklaşık ne kadar zamanlık bir erteleme olacaktı bu?

- Tarih belirgin değildi. Farklı görüşler olunca eylemi karar sonrasına ertelemeyi uygun gördük: "Hiç olmazsa birlikte olduğumuz kadroların ikna olacağı bir düzlem yakalayalım dedik. Eylemin bir süre ertelenmesi bizim için yaşamsal önemde değildi. Cezaevinde baş aşağı giden süreç durmuştu. Bu ara eyleme katılacak gönüllü arkadaşlar, gruplar belirlenmiş, katılmayanların ne yapacağı tartışılmıştı. Fiili direniş, kitlenin katılımı gibi konular henüz netleşmemiş ve karar sonrası tartışmalara bırakılmıştı."

- Peki karar gününe nasıl ulaştınız? O gün neler oldu?

- Karar açıklandıktan sonra, slogan atacaktık. Slogan atma düşüncemiz çok önceden oluşmuştu. Onların kararlarını tanımadığımızı, partiye, devrime olan bağlılığımızı göstermek için slogan atacak, yanıtımızı böyle verecektik. Belirlediğimiz sloganlar ise; "Yaşasın PKK! Yaşasın bağımsızlık!" Karar günü mahkemeye gidildi. Karar okundu. 35 idam, bir o kadar da müebbet. Mahkemeye iki grup halinde gittik. Sabahleyin çıkarılan grubun tümü slogan attı. Kuşkusuz o dönem slogan atmak bizim için her yönüyle önemliydi. Salonun miting alanına çevrilmesi kitlemize bir başkaldırı çağrısını da içeriyordu.

- Slogan atmanın cezaevinde ödenecek bedeli neydi? Slogan atan arkadaşlara ne yaptılar?

- İdarenin sloganlara tepkisinin sert olacağı, saldıracağı bilindiği halde koğuştaki arkadaşlar da dahil hiç kimse artık bunu umursamıyordu. Sabahleyin mahkemede slogan atan arkadaşları geri getirdiklerinde A. Osman; "Niye slogan attınız?" diye öfke ve küfürle sorguluyor. Arkadaşlar gerekli yanıtı veriyor. A. Osman; "Mahkemede slogan attınız. Burada da 'yaşasın iç emniyet amiri' diye bağıracaksınız!" diyor. Kim takar? Ardından gardiyanlar cop ve kalaslarla arkadaşlara saldırıyor. Müthiş bir dayak faslından sonra yeniden istenilen sloganın atılıp atılmayacağını soruyorlar. Reddedilince tekrar saldırıyorlar. Böyle üç fasıl işkenceden sonra arkadaşlar kan revan içinde kalıyor. Çoğu baygın. Üzerlerine bidonlarla su döküyorlar. Kalkamaz, yürüyemez durumda olanları askerler karga tulumba kaldırıp 36'ya atıyor. İdam ve müebbet alanlar hücrelere atılırken, geri kalanlar koğuşlarına götürülüyor. Biz de belirlediğimiz sloganları attık. Ben; "Yaşasın Apo"yu da kattım. Slogan atmada uyum tam

sağlanamadı, biraz karışıklık oldu. Bu onların hoşuna gitti. Koğuştakilerin bir kısmının slogan atmak istemediğini sandılar. Dönüşte; "Niye slogan attınız?" diye bize de yüklendiler. "Yaşasın iç emniyet amiri" diye bağırmamızı istediler. Böyle bir şeyin yapılmayacağını bildikleri halde saldırı bahanesi olarak kullandılar. Bir kısmımızı ayırıp dövdüler. Sonra da 36'ya götürdüler. Koğuşlardan getirilen arkadaşlar da vardı. Her şey başta düşündüğümüz gibi oldu ve 36. koğuş idam ve müebbetliklerle doldu. M. Can Yüce onlar da getirilmiş, birleşimimiz daha da güçlenmişti. Koğuşlardan gelenlerin çoğu partiye bağlı militan arkadaşlardı. Yine yaptığımız ilk iş örgütsel yapımızı yeniden oluşturmak oldu. Eylem hazırlıklarını yeni gelen arkadaşlara da taşırdık. Güven açısından bir sorunumuz yoktu. Bir kısmı zaten haberdardı. Kendilerine eylemle ilgili gelişmeleri ve neden ertelediğimizi aktardık. Yaptığımız tartışmalarda herkesin ortak düşüncesi eylemin gerekli olduğu yönündeydi. Eylem dışında bir çözüm öne süren hiçbir arkadaşımız olmadı.

- Peki eylemin başarılması bakımından sizi kaygılandıran herhangi bir boyut var mıydı?

- Başından beri bizi düşündüren bazı kaygılarımız vardı. En önemlisi, eylemin geniş bir kitleyi kucaklayamama ihtimaliydi. Bu durumda ne yapmalıydık? Talepleri genelleştirebilir miydik? Bütün cezaevini kapsayan taleplerde bulunabilir miydik? İdare bizimle pazarlığa oturduğunda sadece 35 ve 36 için taleplerimizi kabul ederse eylemi bırakmalı mıydık, yoksa bütün cezaevini ilgilendiren temel talepler kabul edilene kadar sürdürmeli miydik? Bu konuda farklı düşünen arkadaşlar vardı. Böyle kaygılar yanında beklentilerimiz de güçlüydü. Koğuşlara, "eyleme hazırlanın" demişiz, hiçbirisinden "olmaz, eylem yanlıştır" diye bir haber de almamışız. Karar sonrası 36'ya getirilenlerden koğuşlardaki havayı biraz daha somut öğrenmiş, katılımın olacağını hesaplıyoruz. Ama bu katılım ne oranda olacak? Bilmiyoruz. Kim bizimle nereye kadar gelecek, bilmiyoruz. Bu konularda yeterli bilgi yok. Koğuşlardan düzenli rapor alma ve bilgi verme olanağı da yok. Dışımızdaki gruplara gelince;ne oranda destek olacaklarını, ne düşündüklerini hiç bilmiyoruz. Bildiğimiz, genelde tutumlarının eylem dışılığıydı. Uzun süren değerlendirmelerden sonra vardığımız karar; cezaevi genelinde teslimiyeti, emir-komuta zincirini parçalamayı hedeflemekti.

- Böylesi bir karar da, en genel anlamıyla her şey demek değil mi?

- Evet, her şey demekti. Diyarbakır Zindanı sürüp giden her şeyi parçalamaktı. Marş, "eğitim", herhangi bir kuralın kalması emir-komutanın sürmesi anlamına gelecekti. Pazarlıkta emir-komutayla ilgili taviz kesinlikle verilmeyecekti. Vereceğimiz tavizler de kitlenin direnişe katılma gücüne bağlı olarak en aza indirilecekti.

- Taviz verme bakımından aranızda tartıştığınız kimi somut şeyler var mıydı?

- Geneli kurtarmak için İstiklal Marşı gibi bazı tavizler verebilirdik. Eylemin hedefinde kabul edilecek ve edilmeyecek şeyler netleşmişti. 35 ve 36 içinse hiçbir taviz vermeyi düşünmüyorduk.

- Cezaevinde o zaman ikili bir statü oluşmaz mıydı?

- Biz teslimiyeti hedeflediğimizden ikili bir statüyü zaten kabul etmiyorduk. Verilecek bazı tavizler de farklı bir statü yaratacak kapasitede olmazdı. Ayrıca öyle bir durum olsa bile uygulayamazdı. Çifte standart, direniş odağının olduğu Diyarbakır'da statüyü parçalardı. Direniş, eldeki haklar çekim merkezi olurdu. Güçlü bir otorite vardı. Partiyi temsil eden önderlik tartışılmazdı. Kadrolarca benimsenmiş, güçlü bir karar mekanizması yaratılmıştı. Bu durumda kendini PKK'li kabul eden, hisseden kitlemiz farklı bir yerde duramaz, önderliğin etrafında toplanırdı.

- Konudan biraz uzaklaşmak gibi olacak, ama örgütlülüğü biraz daha açar mısınız? Nasıl güçlü bir otorite? Bu kavramlar o zamanki gerçekliğinizde neyi ifade ediyordu?

- Biz karar aldığımızda bazılarının buna muhalif olacağı veya kitlenin karara "beni bağlamaz" şeklinde yaklaşacağı kaygımız yoktu. Hele, "falanca kararı şu insan alırsa beni bağlar, yoksa bağlamaz" diyen hiç kimse yoktu. Böyle kaygı ve yaklaşımlar yönetimin güçlü karar organı olmasını zedeler. Ayrıca alınan kararların kitle ve bir kısım kadro tarafından uygulanmaması onu zayıf kılar, boşa çıkarır. Özcesi eylem içinde ve sonrasında oturmuş ve pekişmiş güçlü bir otorite fiiliyatta oluşmuştu. Çekirdek yapı 35 ve 36'da örgütlenmiş ve kadrolar birbirine kenetlenmiş. Koğuşların gözü yine üzerimizde. Bu yüzden kitlemizin direnişe katılacağına inanıyoruz. Ve sürecin bir yerinde fiili olarak ikili statü yaratılsa bile bunu kabul etmeyeceklerini, sonunda merkezi tutumuza uygun davranacaklarını düşünüyoruz. Bu ara çekirdek yapıdaki kadrolar olarak aramızda tartışıyor ve yaşadığımız sürecin anlamını kavramaya çalışıyor-

duk. Yaşadıklarımızdan çıkarılacak çok ders vardı. O koşullarda yönetimin, örgütlülüğün yeniden yaratılması başlı başına büyük bir olaydı. Büyük derslerle dolu sürecimizi ancak satır başlarıyla koyabiliyoruz. Birbirimize şunları da söyledik: Önümüzde hâlâ ağır bir süreç duruyor. Binlerce insanın sorumluluğu omuzlarımıza binmiş. Evet, bir sorumluluğumuz var. Otoritesi güçlü, ama altında girdiğimiz yük de o ölçüde ağır. Bu mekanizma dağ gibi yükü sırtlayıp yürümek zorunda. Binlerce insanın sorumluluğunu duyarak politikalar üretecek. Hem de bunu düşmanın nefesi ensesindeyken yapacak. Hâlâ ağır bir teslimiyet ve baskı ortamı yaşanıyor. Bu insanların kurtuluşu bir yerde elimizde; atacağımız adımlarda. Yapacağımız yanlışlar veya sapmalar binlerce insanı etkileyecek. Bu ağır yükü taşıyacak kapasitedeki Kemaller, Hayriler, Mazlumlar yaşamalıydı. Bizler o kapasitede değiliz. Aslında bu yük bize göre ağır. Altında omuzlarımız iki büklüm. Ama her şeye rağmen yıkılmamak gerek. Ki bir kısmımız bu konularda da amatörlüğü aşamamışız. Bağlılık, sorumluluktan kaçmama, coşku, sadakat var, ama o yükü yetkince omuzlayabilmekte yetersiz. Ancak düşman politikasını kabullenmeme ve şehitlerimizin yolunda yürümenin bir vefa ve namus borcu olduğunu da biliyoruz. Hiçbir şey yapamıyorsak, bu yolda ölmesini bilelim. Bağlılığımızı, insanlığımızı ve sadakatimizi dile getirelim.

- Bu yeni yönetim halkasının dışarıdaki pratiği konusunda da bir şeyler söylemek ister misin?

- Sadece konumuzla ilgili yönüne değinelim: Dışarıda değişik alanlarda sorumluluk yüklensek de öyle uzman, profesyonel parti çalışması yürütmüş, yetkinleşmiş insanlar değildik, çoğunlukla amatör ruh ve yaklaşım öndeydi. Ancak pratik yanımız güçlüydü. Bu deney ve birikimlerin yardımıyla cezaevi sorumluluğunun altından iki büklüm de olsak ezilmeden kalkmak durumundaydık. Örgütlülüğü koğuşlara taşırmada karşılaştığımız zorluklar sürüyordu. 35 ve 36 arasında bile düzenli bir ilişki yoktu. Ancak 35'te görevlendirilen yeterli arkadaşın olması işlerin aksamadan yürümesi demekti. Ayrıca eylemle ilgili kararı, düşünceleri biliyorlardı. 35'te bir boşluk doğmazdı. Ama Kemallerin, Hayrilerin çapında olmasa da yönetim alanında bir boşluk bırakılmamalı, en küçük bir ikircikliğe gösterilmemeliydi. Yetmezlik, eksiklik ve hatalarımızın bizimle sınırlı kalmayacağını da görüyorduk.

- Bu nasıl bir taşma olabilir? Hatalarınız nelere mal olabilirdi?

- Bir defa her önemli hatanın yarattığı olumsuz sonuç cezaeviyle sınırlı kalmayacak, dışarı taşacak, örgüte mal olacaktı. Yapacaklarımızın faturası olumlu, ya da olumsuz partiye ve ulusal kurtuluş savaşımıza çıkartılacaktı. Durumumuz ne olursa olsun o günlerde tarih yazılıyordu. Bir ihanet sürecini tersine çevirme, en olumsuz koşullardan görkemli bir zafer çıkarma ve direnişi egemen kılma yönünde bir tarih yaratılıyordu. O süreçte attığımız her başarılı adımın da Kürdistan'a taşacağının bilincindeydik. Direniş ve zaferin topluma mal olacağını düşman da biliyordu. Bizi yakından izleyecek, sınırlandırmak ve boğmak için elinden geleni yapacaktı. Düşmanı boşa çıkarmak için uyanık olmak zorundaydık. Atacağımız adımları çok yönlü, detaylı tartıştık.

- Yönetim bu tartışmaları hangi pratik sonuç ve tutumları doğurdu?

- Tartışmalar, en azından yüklendiğimiz tarihsel görevin anlamına uygun olacak şekilde davranmanın büyük bir sorumluluk olduğunu daha bir netleştirdi. Birbirimizin düşüncelerini daha iyi öğrendik. Varımızla yoğumuzla ortadaydık. Eksiğimizle, fazlalığımızla birbirimizin gözü önündeydik. Bu zorlu yamacı tırmanırken birbirimizi nasıl tamamlayıp katkı sunacağımızı, kolektif iradeyi nasıl oluşturmamız gerektiğini daha iyi görmemize hizmet etti. Tarihsel önemi bakımından o tartışmaların çok değerli olduğu açık. Bu tartışmalar bizi daha netleştirdi, irademizi keskinleştirdi. Bir yerde kazanmaya, kazanmak için yürümeye mahkumduk. O yolda yürümemek, başka bir insan olmaya yeltenmek, partiye, şehitlerimizin anılarına, onurlu yaşamlarına, çizdikleri mücadele hattına bağlı kalmaya ihanet olurdu. Başka bir yaşam bize göre değildi. Yürümeye ve yürütmeye, kazanmaya zorunluyduk. Bu tarihsel bir görevdi. Parti militanı, savaşçısı olmanın gereğiydi. Yani zorunluluklar bir araya gelmiş, hemen yola çıkmamızı emrediyordu. Yapacağın şey karşısında duruyor, gözle görüp elle tutabiliyorsun, bu kadar net. Sana dayatılmış olanın farkındasın. Benttir, bir yerde üstüne geliyor, kendini çekersen seni de, ardındakileri de silip süpürecek. Böyle bir sonucu yaşamamak için bendin üstüne yürümek, önde olmak ve omuz vermek zorundasın.

- Anlıyorum. Uygun karşılar mısın bilmem, ama şunu sormak istiyorum: Merkezi ilişki bu dönem hangi arkadaşlar üzerinde odaklanıyordu?

- Kolektif demokratik bir işleyişimiz olmakla birlikte, ilişkiler, yazışmalar esas olarak Karasu'yla, bende merkezileşiyordu. Gelen görüş ve önerileri değerlendirip sonuçlandırıyorduk. Önemli görüş ve öneriler

gelişkin kadrolara aktarılıyor ve eğilimleri kararlara yansıtılıyordu.

- *Peki bu zor süreci nasıl sonuçlandırdınız? Ölüm orucunun başlama anı geldi mi?*

- Eylem kararı netleşti. Grupları oluşturduk. 35'teki arkadaşlardan da bir grup katılacaktı. Ölüm orucuna katılacak arkadaşları gönüllülük temelinde belirledik. Gönüllülerin sayısı fazla olduğu için bir eleme yaptık. İlk grupta bizim tarafta yirmi, 35'te on beş kişi belirlendi.

- *Ölüm orucuna katılmak için kaç gönüllü vardı?*

- 35-36'da 170'ten fazla insan vardı. Bunun yarısından fazlası ölüm orucu için gönüllüydü.

Ölüm Orucu'nda gönüllülük üzerine bir polemik

- Gerçekten çok ilginç bir noktadayız; yüze yakın insan ölüm orucuna katılacağını, gerekirse öleceğini mi söylüyor? Potansiyelin böylesine patlamalı motor etkisinde kendisini konuşturmasının 1982 eylemliliğinin doğurduğu sonuçlarla çok yakından ilişkisi vardı diyebilir miyiz?

- Evet... Onların eseri olan sonuç ve daha sonra yaşayacaklarımız, önderlerimizin kestirimlerinin doğruluğunu gösteriyor.

Mazlum; "Zafer için mücadeleyi şahadetlerle, yükseltmek gerekir,"

Hayri; "Arkadaşlar gelecek. Onlara güvenim tamdır",

Kemal ise; "Dün altı, bugün on altı, yarın binler olacağız" demişlerdi. Süreç ve gelişen eylemlilik kitlenin direnişe akmasını sağlayacaktı, bu gerçekleşti. Daha görkemli direnişler sonraki günlerde gerçekleşecek, eşine ender rastlanır kitlesel bir direniş olan 1983 Eylül ve 1984 Ocak yaşanacaktı. Gelinen noktada yüze yakın insanın ölüm orucuna katılma istemini doğal karşılamak gerekir. Mazlum'dan kitleselliğe bir akış olduğu ilk bakışta görülür. Artık direnişe güven var. Bu işin yürüyeceği, önderliğin kendini her koşulda sürdüreceği güveni insanları daha istekli hale getirdi.

Diğer bir boyut da; kararların sağlıklı, kolektif bir iradenin ürünü olmasıydı. Hiç kimsenin karşı çıkamayacağı zemin yakalanmış, kitlenin talepleri tümüyle kucaklanmıştı. Yaşanan maddi koşullara denk düşen, genel talapleri eksenine alan bir eylem programı belirlememiz kitleyi harekete geçirdi.

- "Gruplar oluşturduk" dediniz. Bu kadar gönüllü arkadaş arasından, "falanca insanlar eyleme katılsın" diye tutum belirleyen önder yapı oluyor değil mi? Bu çok zor bir karar değil mi?

- Evet, bu konuda da sorunlarımız oldu. Aslında sevindirici temelde "sorun"lardı! Eylem kararından sonra gönüllü arkadaşlar isim bildirdiler. Kimin hangi grupta katılacağını belirleyip kendilerine söylüyorduk. Birinci gruba alınmayanların bir kısmı itiraz ediyordu. Bir kısmı da isimlerini iletirken birinci gruba alınmasını dayatıyordu. İlk gruba giremeyenlerin bir kısmı; "niye beni öne almadınız? Bana güvenmiyor musunuz?" deyip tepki gösteriyordu. Ne kadar anlatsak da eyleme katılma istekliliğini tam olarak veremeyiz. Direnişe veya ölüme akın vardı!.. Ancak ölüm orucu-

nun karakteri ve mantığı gereği sınırlı bir grup arkadaşla sürdürülecekti. Dolayısıyla sayısal anlamda eylemin mantığıyla bir dengenin kurulması açısından gönüllülerin önemli bir bölümü eylem dışında kalacaktı. Bu noktada sorun dışında kalanlar için bir güvensizlik sorunu değildi. Katılmadığı için işi güvensizliğe, alınganlığa dökenlere eylemin niteliğini ikna temelinde kavratmaya çalışıyorduk.

- İkna edemediniz, arkadaş "mümkünü yok, katılacağım!" diyor, o zaman tavrınız ne oluyordu?

- Eğer ikna çabasından sonuç alamazsak, artık kararımızı kendisine dayatıp "katılmayacaksın" diyor, tartışmayı, bitiriyorduk. Bazen de bizi ikna eden, katılan olurdu.

- Sakıncası yoksa, sizin böyle bir seçim sırasında kullandığınız kriterlerden söz eder misin?

- Daha iyi anlaşılması için biraz daha somutlaştıralım: Ölüm orucu için planlama yapıldı. Planlamamız eylemi uzun vadeli kılmak, bunun için kademeli sürdürmekti. İlk grubun başlamasından, on beş gün sonra ikinci grup devreye girecekti. Bu böyle gidecek, üçüncü, dördüncü gruplar katılacaktı. Düşman dize gelip pazarlığa oturuncaya ve sorunlar çözülünceye kadar sürecekti. Eylemin kademeli yürütüleceğini belirledikten sonra, geriye gönüllüleri gruplara ayırmak kalıyordu. Sayı da kabarık olunca, başvuranları durumlarını da dikkate alarak sıralamak kaçınılmazdı. Sıralamada çok yönlü faktörler dikkate alınıyordu.

- Eylemin ilerleyen günlerinde Karakuş'ların çıkmayacağı bir durumu başından kurtarmaya çalışmak gibi bir şey mi?

- Seçim, en iyi götürebilecek insanlardan yana olmalıydı. İlk gruba girenler için gösterilen titizlik daha yakıcıdır. Çünkü en önemli, ölüm riski en fazla olan ilk gruptur. Birinci grupta yer alıp sonuna kadar götüreceğine inandığımız bazı arkadaşları da sonraki gruplara veriyorduk. Tecrit durumunda grubu yönlendirmesi için onlara ihtiyaç vardı. Başvuru yetmiyor, ölümü göğüslemesini de bilmek gerekir. Diyeceksin ki falanca insanın ölümü göğüsleyeceğini nereden biliyorsunuz?

- Nereden biliyorsunuz?

- Bunun kesin bir garantisi yok. Bazen en iyi bildiğin birisi seni yarı yolda bıraktığı gibi, beklemediğin biri de sonuna kadar götürebilir. Seçimde, insanın dışarıdaki, içerdeki tavırları bütünlüklü olarak ele alınır. Ölüm orucu keskin bir iradeyi gerektirir. Bu eyleme büyük bir coşkuyla

başlayıp yarıda bırakan insanlarımız da olmuştur. Bunlar arasında öyleleri var ki, partiye bağlılıklarından, ölüme gideceklerinden kuşkumuz yok. Duvar dibine çekip kurşunlasalar gözlerini kırpmayacak ve savaş sloganlarımızı haykırarak ölecek. Ama iş ölüm orucuna gelince "ölmek istiyorum!" demek yetmiyor. Adım adım ölüme gitmek, onu acısıyla tatmak, doğurduğu müthiş bıkkınlığa boyun eğmemek gerekiyor. Dayanıklılık, birikim, sürece yaklaşım ve inanç gibi özellikleri ele alıp değerlendiriyorduk. Varılan sonuçlara göre sıralama yapılıyordu. Önemli zaafları olmamakla birlikte duygusal davranan, saflığı ve içtenliğiyle eylemi, zorluğunu iyi düşünmeden gönüllü olanlar var. Böyle insanları görmek, ayırdetmek gerekiyor. Kuşkusuz ki, gönüllü olmak, başvurmak yetmiyor. Örgütlü yapıldığı için karar verenlerin onayının olması gerekiyor.

- Eyleme katılmak isteyen arkadaşların arasında ölümcül hastalar olabilir, bu durumda o insanlara nasıl davranıyordunuz?

- Bu yön de zorluklarımızdan biriydi. Örneğin, saralı bir hasta katılmak istiyor. Katılması birçok sorunu birlikte getirecek. Yaratılacak tecritlikle ihtiyaçlarını karşılayamayacak, kafasını bir yere vurup yaralanacak vb. veremliler, başka ağır hastalar var. Katılsa kısa sürede sakatlanacak veya şehit düşecek. Bunları ikna etmek de az bir sorun değil. Hatta bazıları, "eylemin niteliği ölüm gerektiriyor. Engellemeyin, biz de katılalım. Erken ölmemiz fark etmez" diyordu. Bazıları çok ısrarlı olurdu. Her reddedişimizde bizi ikna etmek için gerekçeler sıralar, kabul ettirmenin bütün yollarını denerdi. Bu seçim bizi çok zorlamıştır.

- Yönetimin en büyük sorumluluklarından bir tanesi de bu olsa gerek. İnsanın kendisi hakkında karar verebilmesi daha kolay. Düşünüyorsun, kendini ikna ediyorsun, diyorsun ki; "ben şehit düşeceğim, düşeceğim de" Bu kararı verebilmek de böylesi bir süreç içinde güzel bir olay. Ama öbürü daha zor olmalı. Bir yığın insan sana başvuruyor. Ve "ben ölmek istiyorum" diyor, sen de işaret parmağını sallayarak: "şu, şu, şehit düşsün.." diyorsun. Bu kararı veren insan çok müthiş duygular yaşıyor olmalı.

- Bunu söylemekte zorlanmıyoruz, vicdanen rahatsız da olmuyoruz. Çünkü ölüm orucuna girmek isteyen arkadaşlar ölümü bilinçli ve gönüllü seçmişlerdir. Eylem de kaçınılmaz bir zorunluluk. Şu da var; ölüm var, tarihte ve toplumda hiçbir iz bırakmaz. Yani sözcüğün gerçek anlamıyla ölürsün, yaşamdan yana hiçbir esamen okunmaz. Ama ölüm

var; yaşamı onda diriltir, yeşertirsin. İşte bizdeki, mücadele içinde gerçekleşen ölümler bu içerikte, bu bilinç ve sorumluluktaydı. En önemlisi de insanlar böyle bir ölüme gönüllü ve bilinçli gittikleri için yönetim böyle bir seçimden rahatsızlık duymaz. Tersine memnunuz; demek ki ölüme müthiş bir biçimde meydan okuyabiliyoruz.

Parti ve örgütler devrime önderlik eden, insanlığın ileri gitmesinin, toplumsal dönüşümün zorunlu araçlarıdır. Ve bu yapılar doğal ki insanlardan oluşur. Toplum yasalarının bilincine erişen insanlar, bu amaç doğrultusunda bir araya gelir, partinin üyesi olurlar. Burada katılımda, yaşanan bilinçlilik ve gönüllük görülmelidir. Yani iradeni partinin, devrimin yasa ve kurallarına göre kuşanmış hukuka katıyorsun. Daha bu sürece adımını attığında mücadelede ölüm, hapis, sorgu odaları, işkenceler olduğunu biliyorsun. Tüm bunları göze alarak partiye katılıyorsun. Ayrıca katılma isteğin yetmiyor, partinin seni tanıması, bunları aşabileceğine inanması gerekiyor. Partiye katılan birey kolektif iradenin bir parçası haline geliyor. Kısacası bilgini, yeteneğini, yaşamını, her şeyini başta ortaya koyuyor, kendini mücadeleye adıyorsun. Bu yüzden önderliğin gerektiğinde üyeleri hakkında karar vermesini vicdanla, duygusal tanımlamalarla açıklamak doğru olmaz. Bu partili ve dava adamı olmanın zorunlu sonucudur.

Diyarbakır özgülünde belirttiğim ölçüler doğrultusunda tercihte bulunduk. Koşullarımızı ve yapımızı dikkate alarak tutum belirledik. Kendi somutumuzda ele aldığımızda kararın, seçimin dayatıcılığı görülür. Böyle bir ortamda insanca yaşam mücadelesi verilmesi, onurlu bir yaşamı kazanmak için gerektiğinde ölümün göze alınması ve karar verilmesi, bu konuda çok istekli olunması bireylerin ve örgütün sağlıklılığını gösterir. Ölüm orucuna katılmaya karar vermenin böyle güçlü siyasi bir nedeni olunca, insanın üzülmesi, yerinmesi ve kendini suçlu görmesi zaten mümkün olmaz. Baskın gelen sevinçtir. Yaşama anlam katmak için ölümü seçen onurlu insanlar ve parti adına duyulan sevinç. İkincisi ise; zaten bir zorlama yok. Gönüllü olmayan biri hakkında karar alıp: "eyleme katılacaksın!" deme gibi bir durum da söz konusu değil. Kendi iradesiyle başvurusu var. Hatta öyle ki, ikinci ya da üçüncü gruba alınmaktan hoşnut olmayan, kızan, alınan arkadaşlar vardı. İlk grupta yer alacak arkadaşların çoğunlukla ölecekleri düşünülüyor, ikinci gruptan da ölecekler olacağı sanılıyor. Buna rağmen bazı arkadaşlar: "Beni birinci gruba al" diye bizi

zorluyordu. Yaşamı, partiyi, halkı ölecek kadar sevenler tabii ki o koşullarda ölüme yürüyeceklerdi. Bazıları önde yürüyüp ilk grupta olmak isteyecekti. Tabii ki, önderlik de bazılarının önce, bazılarının sonra başlamasına, bazılarının da hiç başlamamasına karar verecekti. Kısacası hem yönetim, hem de katılacaklar yaptıklarının bilincindedir. O noktada duygular değil, bilinç konuşmalı. Yürek bilince göre atmalı. Bu, bir yerde ölerek yaşamasını bilenlerin konuşma üslubudur. Sorun öyle kısa vadeli, anlık hesaplaşmalarla ele alınamaz, uzun vadelidir. Ölümü kucaklamaya hazırlanan geniş bir bakış açısıyla yola çıkılmalıdır.

- ***Yanlış anlaşılma olmasın, söylediklerine itirazım yok. Belki itiraz edebileceğim nokta şu olabilir: Eylem sürecinin sonunda yönetimin bir insan hakkında benimsemiş olduğu tutumla gelinen yer aynıysa, bir çalışma varsa yönetim kendisini aklamıştır. Ya yoksa?.***

- Bu işin zor olan yanlarından söz ediyoruz. Bu arkadaşlar ölüm orucuna aday. Kendini de öne sürüyorsun. Buraya kadar bir sorun yok, ama esas zorluk şurada başlıyor: Bu insanlar halkımızın en değerli evlatları, partinin değerli kadroları. Ve bir noktada onlara; "ölüme gidebilirsin" demenin zorluğu var. Ama zorunlusun. Tarihi zorunluluğun bilincindesin ve o kararı vereceksin. İnsani açıdan, yoldaşlık açısından çok ağır ve etkileyici bir olay. Birlikte yaşadığın, daha güzel ve daha anlamlı bir yaşam yaratmak, dünyayı yeniden kurmak, yurdunun bağımsızlığı ve halkın özgürlüğünü kazanmak için yan yana, omuz omuza yürüdüğün, güzel anıları paylaştığın silah arkadaşının ölümünün altında senin de onayının olması zor. (Ki ölüm orucu, kararını almış olmak, aynı zamanda şahadetleri kabullenmektir.) Gerçekten çok zor. İnsanın böyle ciddi kararlar alması bilinçle, tarihsel zorunluluk ve görevlerle açıklanabilir.

- ***Nitekim, 2000'e doğruda yayınlanan röportajlarından birinde PKK Önderliği Abdullah Öcalan da söylediklerine benzer yaklaşımlarda bulunuyordu.***

- Bu basit, sıradan bir karar verme değil. İnsanların uykusunu kaçıracak, üzerinde defalarca düşünmeye zorlayacak, düşündürecek bir olay. Ama zorunluluğun, bir halkın, partinin, geleceğin o kararında somutlaştığını görüyorsun. Ve tarihi, görevlerinin üzerine yürümek, zapt etmek ve kazanmak zorundasın. Eğer yüce amaçları önüne koymuşsan, bu tarihi adımların, kendinin ve en sevdiğin insanların canı pahasına da olsa atılması gerekir. O adımı atmak ve yürümek zorundasın. Duramazsın. İkir-

ciklik, kararsızlık geleceği yitirmeyi getirebilir. Kazanman gereken yerde duraksaman; düşmeni, yitirmeni getirebilir. Evet, bu arkadaşların bir kısmı fiziki olarak aramızdan ayrılacak, ama gerçek anlamda da bir ölümsüzlüğün onuruna, şan ve şerefine kavuşacak, ölümler Mazlumların, Hayrilerin, Ferhatların, Kemallerin yaşattığı gibi geleceği, doğru çizgiyi, partiyi, halkı ve değerleri yaşatacak. Gerçekliğini düşününce vereceğin kararın altında ezilmekten kurtuluyorsun. Budur seni rahatlatan ve karar almaya götüren.

Ölüm Orucu'ndan fiili direnişe uzanan yol

- Ölüm orucu startı verilmeden önce cezaevinde son durum nedir?

- Süreç lehimize işliyordu. Yaptırımlara ve kurallara karşı tepki ve tavır yükseliyordu. Mahkemelerdeki teşhir de sürüyordu. Ana dava kararından sonra 35 ve 36'ya sabah ve öğle olmak üzere günde iki saat marş söylettiler. Eskiye göre marş süresi oldukça azalmıştı. Marş sırasında bazı arkadaşlar oturuyor, söyleyenler de ölgün sesle söylüyordu. İdare üstümüze gelemiyordu. Düşüncemiz, bunları da kabul etmemekti. Ancak planladığımız eylemin sekteye uğramaması için başlatma gününe kadar böyle sürdürmeyi kararlaştırdık.

Yalnız bir defa A. Osman'a bir arkadaş aracılığıyla; "Yıllardır hücredeyiz, sağlığımız bozulmuş, havalandırma yok. Ayakta bekleyecek gücümüz yok. Bize marş söyletmeyin. Zaten kurallara uyuyoruz" yollu isteğimizi ilettik. (İdare özellikle ben ve Karasu'yla hiç konuşmuyor, muhatap almamaya çalışıyordu.) Bu talepte, "Bunları yapmayacağız, bilin" mesajı da yüklüydü. Kabul etmediler. Biz de bir daha lafını etmedik.

Yasak ve baskıları kendilerinin kaldırmasını istemiyorduk. Bu kaygımız ağır basıyordu. Eylemlerimizle her şeyi parçalayıp atmalıydık. Temmuz veya Ağustos 1983'te iç emniyet amiri değişti. A. Osman yerine yüzbaşı Abdullah Kahraman atandı. Uygulamalar değişmedi, görev değişiminin özellikle ilk günlerinde işkence ve baskılar şiddetlendirildi. Artık görüşte de suskun değiliz. Ailelere durumumuzla ilgili bir şeyler söyleyebiliyoruz. Ayrıca ziyarete çıkan arkadaşlar kendi aralarında konuşuyor, daha serbest davranıyordu. Yapılan uyarıları dikkate almıyorduk. Ziyarete çıkarılanlar alt salona indiriliyor, 1. kattaki hücrelere sırtları dönük bekletiliyorlardı. Arkadaşlar sık sık arkaya dönüyor, bakışıyor, selamlaşıyoruz. Bazen takılmalar da oluyor. Abdullah Kahraman'ın gelişinden sonra 36'da bazı gelişmeler oldu. "Bakışmayın, gülüşmeyin, konuşmayın" gibi uyarılar, sıkıştırmalar arttı. Ama yine kulak asan yoktu. Bir ziyaret günü Ömer Tiz'i vahşice dövdüler. Arkadaşlar 35 ve 36'da epeydir görülmeyen feci bir dayak yedi. 4-5 gardiyan kalas ve tekmelerle üzerine çullandı, ölümcül hale getirdiler. Bu dayağın asıl amacı Ömer'in "vukuat"ını cezalandırmak değil, 36'ya gözdağı vermekti. Çünkü bir yerde her şey dağılıyor, ipler ellerinden kaçıyor, muazzam bir çözülme

yaşanıyordu. Bunu kabul etmeyeceklerini, dizginleri bırakmadıklarını göstermek için Ömer'i dövdüler. Bu gözdağı amaçlı dövmeden sonra "bir daha yaparlarsa tepki göstereceğiz, kapılara vuracağız" yönünde bir karar aldık. Arkadaşlara ilettik. Üç-beş gün sonra aynı biçimde Şükrü Gülmüş'ü de dövmeye başladılar. 2. hücrede bulunduğum için yan koridordaki dayağı görüyordum. "Yeter!" diye seslendim. Karasular da demirlere vurmaya başlamıştı. Ve 36. koğuş patladı. Bir anda tam bir isyan havası oluştu. Bendi yıkıp geçen sel gibi, yılların biriktirdiği öfke, kin, haykırışlar bir anda ortalığı birbirine kattı. Herkes kendinden geçmiş gibi bağırıyor, haykırıyor, kapıları tekmeliyor, tabakları, eline ne geçerse demir parmaklıklara vuruyordu. Kriz geçiren ve kafasını duvarlara vuranlar var. Kıyamet kopmuş gibi, yer gök inliyor.

- Bu ani isyan havası karşısında gardiyanların tutumu ne oldu?

- Şaşkındılar, paniğe kapıldılar. Böyle bir çıkış beklemiyorlardı. Toplu, örgütlü tavrımız karşısında çaresiz kaldılar. Şok geçirdiler kaçıp idareye gittiler. Subaylar içeri girmedi. Gardiyanları geri gönderdiler. Gardiyanlar yalvarırcasına, "Tamam susun, yapmayın" diyorlardı. Havaları sönmüştü. Ancak seslerini kimseye duyuramadılar, duyanlar da takmıyordu. Sesler, haykırışlar durulur gibi olduğunda yeniden dalga dalga yükseliyordu. Önleyebilmeleri mümkün değil. Baktık çok uzayacak ve uzadıkça da kontrolden çıkma ihtimali doğacak, müdahale ettik. Arkadaşlara defalarca seslendikten sonra ancak sesimizi duyurabildik. "Tamam, bu kadar yeter" dedik.

- Sizler niçin müdahale ediyorsunuz?

- Esasen tepki gösterilmiş, gerekli tavır konulmuş, çıkış hedefine varmıştı. Kontrolden çıkmış bir tepki aylarca süren eylem planını altüst edebilirdi. Düşman olayı "isyan" sayıp saldırıya geçebilirdi. Zamansız ve denetim altına alamayacağımız gelişmeler istemiyorduk. Bu olaydan sonra da 4. katta Hasan Çepik'i soyup aramak istediler. Kattakiler tavır koydu. Alt kattakiler duyunca tepki yine genelleşti. Bu tepkilerin anlamı çok büyüktü. Diyarbakır Askeri Cezaevi tarihinde ilk defa bir isyan var. 36'da patlatılan bir isyan. Ve idare ilk defa tepkisiz kaldı. Gelip de "Ne oldu? Niye böyle yaptınız?" demedi, deme cesareti gösteremedi. Sadece o ortalığı yıkan kızılca kıyamet içinde gözetleme deliklerinden bakıp, olanı-biteni izlemeye çalıştılar. İdare artık sürecin çok değişik boyutlarda gelişeceğinin farkında, müdahale edemiyor. Yapacağı her müdahalenin

yangına körükle gitmek olacağını görüyor. Koğuşlarda da önemli değişimler vardı. 14 Temmuz'un etkileri, güçlü bir savunma yapmamız, mahkemede slogan atmamız, koğuşlara sürekli, "Kurallara uymayın, laçkalaştırın, tepki gösterin, dayak için el uzatmayın ve en önemlisi de eyleme hazır olun" haberlerini göndermemiz ürünlerini vermeye başlamıştı. Artık süreç laçkalaştırma, itaatsizlik, dinlememe, karşı koyma temelinde işliyordu. Ayrıca koğuşlar 35 ve 36'nın eyleme geçeceğini biliyor, onun rahatlığı ve güveni içindeydi. Zaman lehimize işliyordu. Korku, panik, güvensizlik aşılmıştı, tutsaklar daha siyasi düşünüyor, içinde bulunduğu ilişkileri ya da ilişkisizliği sorgulayıp, insani, giderek örgütsel yönlerini konuşturmaya ve açığa vurmaya başlıyordu. Değişikliğin her alana yansıdığını görüyor, izliyoruz.

- *Açıktan açığa "kurallara uymuyoruz" diyor musunuz?*

- Eylem hazırlığı yüzünden tümüyle reddettiğimizi söylemiyoruz, ancak tek tek çoğu kurallara, uygulamalara uymadığımızı söylüyoruz. Örneğin ziyarete çıktığımızda artık nizami yürümüyorduk. Bir gün Karasu'nun da bulunduğu bir grup ziyaretten döndüğünde, "Nizami yürüyün!" deniyor. Arkadaşlar "Yürümeyeceğiz" diyor. İdare, nöbetçi subay ve erlere; "Nizami yürüyüş yaptırana kadar bunlarla uğraşın" emrini veriyor. Arkadaşları havalandırmaya alıyorlar. Tümüyle tükenmiş Resul Yaşar gibi bir iki kişi dışında kimseye yaptıramıyorlar. Zorlamalar para etmeyince Abdullah Kahraman'ın kendisi gelip Karasu'yla tartışıyor. Ona da, "kesinlikle yapmayacağız" yanıtı veriliyor. Sonunda pes edip arkadaşları geri getirdiler.

- *Ölüm orucuna hazırlandığınız dışarıya duyuruyor musunuz?*

- İdarenin kulağına gider diye ziyaretçilere söylemiyoruz. Artık gelinen yerde eyleme hazırdık, başlayabilirdik. İlk anda iki grup belirledik. Karasu'yu ölüm orucuna sokmadık. Bu gerekliydi. Sağlığı da iyi değildi. Ayrıca oluşturduğumuz grupların bileşimi güçlü ve yeterliydi. Ben ve M. Can gruplardaydık. Yalnız kaldıklarında idareyle pazarlığı, ilişkileri yürütebilecek ve kendilerinin ölümüyle birlikte bayrağı diğerlerine devredecek yeterli sayıda arkadaş vardı. Örgütsel yapımızı koruma ve sürekliliğini sağlama amacıyla Karasu dışında bırakıldı. Ancak o noktada epeyce zorlandık. Karasu mutlaka katılmak istiyordu. Eylem dışı kalma kendisine ters ve zor geliyordu. Sonunda katılmaması gerektiğini karar şeklinde kendisine dayattık.

- *Eylemi nasıl açıklayacaktınız?*

- Mahkemede açıklayacağız, ama hangi grupta? Artık ana dava yoktu. Büyük gruplar mahkemeye çıkarılmıyordu. O ara duruşmaları süren diğer gruplarımızın en büyüğünde açıklamak istiyoruz. Hem eylemi dışarıya taşıracağız, hem de koğuşların duymasını sağlayıp onlara çağrı yapacağız. Halfeti grubu duruşmalara çıkıyordu, ama tutuklu sayısı azdı. Siverek grubunun davası sürüyordu, ama Karakuş'un verdiği bilgiler sonucu mahkeme grubu paramparça etmişti, duruşmaya beşer-onar kişi çıkarılıyordu. Hilvan-Siverek grubunun bir kısmının duruşmaya götürüldüğü bir gün ben de götürülecektim, eylemimizi açıklayacak ve başladığımızı duyuracaktım. O gün mahkemeye gittik. Kalabalık bir grup getirilmişti. Ancak duruşma boyunca ne yaptımsa duruşma yargıcı söz vermedi. Duruşmayı alelacele bitirip celseyi kapattı. Avukatlar da duruşma sonuna kadar beklemedi, erkenden gitti. O noktada kalkıp heyetin ardından seslensem de düşündüğümüze uygun bir açıklama olmayacaktı. Açıklama yapamadan geri geldik. Yıllardır teslimiyet yaşanıyor, bir süre daha böyle gitmesi sorun değildi. Önemli olan köklü sonuç almaktı, hedefi en iyi şekilde vurmaktı. Titizlikle yürütülmüş çok yönlü tartışma, planlama, hazırlık ve onca emek söz konusuydu. Hem kendi cephemiz, hem düşman cephesindeki her gelişmeyi dikkatle incelemiş, sonuçlar çıkarmıştık. Aramızda aylar boyu süren tartışmalar, yazışmalar var. (Artık hücreler arası yazışabiliyoruz.) Bu yüzden gelişmelerin lehimizde olduğu bir dönemde, bir-iki hafta daha gecikmenin önemli olmayacağını düşünüyoruz.

- *Hemen her defasında, şu veya bu nedenden dolayı eylemin ileriki bir tarihe ertelenmesi, idarece duyulması riskini beraberinde getirmez mi? Hiç böylesi bir tehlike yaşamadınız mı?*

- Başlamadan idareye ulaşması gibi tehlikeli anları yaşadık. Tarihsel önemi olan bir adım atmak üzere olunduğunun bilincindeyiz. Her arkadaşımızın bu bilinçle hareket etmesi gerekir. Zinciri kırıp parçalayacak çok önemli bir eylem hazırlığı içindesin. Onu başarmak için nice sıkıntılarla, sorunlarla boğuşup durmuşsun, doğal olarak da böyle bir durumda herkesten işin önemine uygun ciddiyet ve sorumluluk beklersin. Bu kadar ağır bir yük altında ezilmişken, bazılarının gayri ciddi ve titiz davranmadığı görüldü. Son günlerde bir arkadaş mahkemeye giderken, arabada yanındakiyle rastgele konuşuyor. O gün mahkemeye çıka-

cağımızı, eylemi açıklayacağımızı bilmenin rahatlığıyla, yanındakine; "Muzaffer Ayatalar ölüm orucuna başlamışlar" diyor. Gardiyanlar da duyuyor. Mahkeme dönüşü durumu öğrendik. Arabada konuşan arkadaşa böyle ciddi bir hatayı nasıl yapabildiğini sorduk: "Ne bileyim, ben açıklayacağınızı sandım" diye yanıtladı. Artık idare de eylem havasına girdi. Ortada bir şeyler döndüğünün farkında, ama ne olduğunu, nasıl olacağını tam olarak bilmiyor.

- Buna benzer başka şeyler oldu mu?

- En önemlisi eylemin açıklanacağı gün oldu. İdarenin kokuyu aldığını bildiğimiz için, en kısa zamanda açıklamanın gününü kovaladık. Suruç grubunun duruşmaları da sürüyordu. 36'da kalan Ali Yaver Kaya, bu gruba sonradan eklenmişti. Suruç grubu duruşmaya çıkarılanların içinde en kalabalığıydı. Eylemi bu grupta açıklamayı kararlaştırdık. Altından kalkabileceği için açıklama görevini Ali'ye verdik. Daha 35'teyken Celalettin Delibaş ilk grupta ölüm orucuna girmek istediğini bildirmişti. Ancak 36'da bu isteğini geri çekti. "Ben ikinci grupta olmak istiyorum. Şehit düşen, ya da bırakan arkadaş olursa, onun yerine başlarım" dedi. Kabul ettik. Eylemin açıklanacağı günün sabahı, hücremin önüne gelip; "Bir şey diyor musun? Ben mahkemeye gidiyorum" dedi. Ben de, bir şey olmadığını söyledim. Çünkü o gün Ali'nin de mahkemesi vardı. Celalettin hareket tarzımızı başından sonuna kadar biliyordu. Bütün tartışma ve yazışmalara yakından tanık, kimin ne düşündüğünü, ne önerdiğini biliyor. -Arkadaşlardan gelen notları ona da okutuyordum- kimin hangi grupta olduğunu, kendisinin ne zaman katılacağını, eylemin Suruç grubunda açıklanacağını, Ali'nin görevlendirildiğini biliyordu. Ama Celalettin bunlara rağmen o gün mahkemede kalkıp ölüm orucuna başladığını açıklıyor! Eyleme başlayacağını da bize söylemedi. Ki çıktığı grup çok küçüktü. Üstelik ölüm orucuna katılacağımızı da açıklamıyor! Bu işe salt kendisinin başladığını, herhangi bir talepte bulunmadığını, Hayrilerin yolundan gidip öleceğini söylüyor!..

- "Yanlış yaptım" gibi bir duygu mu acaba? İlk gruptan çıkması nedeniyle eziklik duyup böyle bireysel bir tavır geliştirmiş olabilir mi?

- Hayır... Daha farklı. Kişiselliğini konuşturmasıyla yüz yüzeyiz. Feodal yapılı biridir. Kendince böyle bir çıkışla Kemal, Hayri düzeyinde bir iş yaptığını sanıyor. Kendisine daha değişik bir rol biçip, farklı bir havaya girmişti. Örgüt ilişkilerini bir kenara atmıştı. Celalettin'le mahkemeye

gidenler döndüklerinde geliştirdiği tutumu bize aktardılar. Kulaklarımıza inanamadık. Defalarca sorup durduk; "Nasıl olur? Sakın yanılmış olmayasınız?" dedik. Ama gerçekti. O halimizi anlatamam; ayaklanmışız, duygu ve düşüncelerimiz isyan ediyor. Sinir kalmadı, kendimizi yiyip bitiriyoruz. Tam bir patlama noktasındayız. "Nasıl olur, eylemin hazırlanışını, her şeyini biliyor, bunu nasıl yapar, adamlar daha biz başlamadan önlem alabilir, eylemi doğmadan boğabilir" diyoruz. Kızgınlık, öfke içindeyiz. İdare 35 ve 36. koğuşlar eyleme geçerse, bunun açıklama zemininin, mahkemeler olacağını biliyordu. En önemli yol mahkemeydi. O gün heyet Ali'ye söz vermeyebilirdi. (İsim sırasına göre söz hakkı verilirdi.) Ali o gün açıklayamazsa Celalettin duyurduğu için bir daha kimseyi duruşmalara çıkarmazlardı. Hatta o gün Ali'yi -36'dan bir tek o gittiği için- duruşmadan çıkarabilirlerdi. Böylece eylemimiz sekteye uğrardı. Ali açıklayamaz, eylemimiz kamuoyuna gerektiği gibi taşırılamazdı. Gerçekten de çok büyük bir tehlike karşısındaydık. Celalettin'in tutumundan çıkan özlü sonuç; binlerce insanın, partililerin güvenliği, kurtuluşu söz konusuyken, parti açısından siyasi başarı ve zafer getirecek bir çıkış ortadayken ve partili olduğunu söyleyen birinin kendini her şeyin, binlerce insanın siyasi hareketin üstünde tutarak bireyselliğini kaprislerini konuşturmasıydı. Belli kadrolar habire yazışıyoruz. Kitlenin ağır sorumluluğu omuzlarımıza çökmüş, bizi uyku tutmuyor. O kadar yazışıyoruz ki, aramızda kalan hücrelerdeki arkadaşlar illallah etmiş. Notları alıp verme yüzünden defalarca uykuları bölünmüş, yatırmamışız. Her şeyimizi ortaya koymuşuz ve anı yakalamaya çalışıyoruz.

- *Peki bu arkadaş ne yaptı? Ölüm orucuna başladı ve sonuna kadar sürdürdü mü?*

- Başladı... Mahkeme dönüşü yüzbaşı ölüm orucuna niye başladığını soruyor. O da "Benim eylemim diğerlerinden ayrıdır, onların taleplerini kabul etseniz bile ben eylemi sürdüreceğim!" diyor. Kendince tarih yazdıracak! Güya Hayri gibi davranıyor. Hayri şu, şu talebim var dememiş ya!.. O günün koşullarına bugünü uydurmaya çalışıyor. (Tabii burada Hayri'nin açıklamasının anlaşılmaması kavranmaması var. Hayri cezaevindeki baskıları dile getirirken, eylemin hedefini de belirtmiş oluyordu. İdarenin ve mahkemenin tutumu bilindiği için talep sıralaması yapmamıştı. Bu, "talepsiz eyleme giriyoruz, siz kabul etseniz de bırakmayacağız" anlamına hiç mi hiç gelmiyordu. Sonunda hücresine getirildi. Biz böyle bir

şeyi niye yaptığını sorduk. Bir sürü şey anlattıktan sonra, öz olarak "Sizin taleplerinizi kabul edilse de bırakmam. Kürdistan gençliğine, halkına bir miras bırakacağım. Kemallerin, Hayrilerin yolunda öleceğim" dedi. Biz artık tahammülün son sınırındayız. Feodal yapısını da biliyoruz. Eleştirsek kaldırabilecek kapasitede değil. Devrimci bir kadro gibi eleştiriye gelemiyor. Üstüne gitsen daha da kötü olacak. Durumumuz çok nazik, artık eyleme başlıyoruz. Çok hassas ve dikkatli olmak gerekiyor. Ali'yi tam bir duygusal patlama içinde bekliyoruz. Çok geçmeden de geldi. İçeri girer girmez eylemi açıkladığını anladık. Neşeliydi, gülüyordu. Sanki o an üzerimizden dünyanın yükü kalkmıştı. Hepimiz derin bir nefes aldık. Tarihi 1 Eylül 1983'tü.

- O anı konuşalım. Bu nasıl bir rahatlamaydı, neler hissediyordunuz?

- Önümüze koyduğumuz direniş bizim için çok şey ifade ediyordu. Konuya yüzeysel yaklaşılırsa neyi anlatmaya çalıştığımız anlaşılmaz. Diyarbakır, Kürdistan'ın yürek yarasıydı, darbelenmiş, tutsak edilmiş ruhuydu. Büyük bir sınav alanıydı. PKK'nin bu sınavı hakkıyla vermesi gerekirdi. Büyük adımlar atılmıştı. Kan kaybından ölüm noktasına getirilen Kürdistan'ın yeniden yaşama dönmesini sağlayan Hakiler, Mazlumlar, Hayriler, Kemaller halkımızın taze kanı olmuştu. Kürdistan'ın direniş ruhunun, umutlarının ayağa kalkması için Hayriler kendilerini adamışlardı. Bu adamışlık büyük bir olaydır. Bazıları bunu tam kavramasa da, tarih yaşanıyor. Tarih yazılıyor. Açık ki, şehitlerimiz, PKK layıkıyla temsil edilmelidir. Halkın evlatları, partililer olarak O'nların anılarına, mücadelelerine sadık olmalıydık. Dava adamlığı sadakati getirir, gerektirir. İçi boş bir "anıları ölümsüzdür" sloganculığı bize göre değildi. Biz onları ancak uğrunda ölümü kucakladıkları mücadeleyi sürdürerek, bayrağı, devralıp yükselterek yaşatabilirdik. Şehitlerimize yaklaşımımız, onlara atfettiğimiz anlam budur. Hayriler, Mazlumlar yeni bir ruh ve soluktu, ama karanlık henüz dağıtılamamıştı. Bu zulüm kalesi yerle bir edilmeliydi. Burçlarına PKK'nin direniş bayrağı dikilmeliydi. Ve Kürdistan bu bayrağı ufuklarında dalgalandırmalıydı. Diyarbakır Hayrilerin büyüklüğüyle göz kamaştırmalıydı. Bu bilinçle işe sarılmıştık. İşimiz kolay değildi. Düşman örgütlüydü. Kuşatılmışlığımız ortadan kalkmamıştı. Örgütlenmemizi kitlemize istediğimiz gibi taşıyamamıştık. İletişimsizlik, tecritlik ağır bir prangaydı. Biz zulüm kalesini yerle bir etmek istiyoruz, düşman da şehitlerimizin açtığı gedikleri kapatmak, en

azından bizi o halde elinde tutmak istiyordu. İşte böyle tarihsel görev ve sorumlulukları omuzlamış insanların aylar boyu duygu, düşünce, ruh ve yüreklerini ortaya koymaları eylemi her şeye rağmen başlatmaları büyük bir rahatlama yaratır. Eylem ise yeni dönemin ilk adımı, başlangıcıdır.

- Kuşkusuz sizler içinse başlayan ölüm yolculuğu oluyor.

- Evet, bu başlangıcı sağlamanın insanı sevindirip rahatlatacağı bazılarına ters gelebilir. "Bu, insanı nasıl rahatlatabilir?" dedirtebilir. Ama dönem ve görevler iyi kavranırsa bir çelişki olmadığı görülür. Bu kavrayış olmadan, o an içinde bulunduğumuz sevinç ve rahatlama anlaşılamaz. Nasıl ki Hayriler ölüme yürümeyi başarı olarak nitelemişlerse, bizler de onların yolunda yürümeyi başarmıştık. Bizi sevindiren ve rahatlatan eylem başlamıştı, ama her şey bitmiş miydi? Hayır. Direnişe, ölüme ilk adımları atmıştık, ama yeni dönemin sorunları üzerinde yoğunlaşıp, tekneyi sağa sola vurmadan karşı kıyıya geçirmeliydik.

- Ali arkadaş mahkemede eylemi nasıl ilan etmiş, duyurusunun içeriğinde neler vardı?

- Ali'nin mahkemede neler konuşacağını yazıp kendisine vermiş, iyi kavrayıp aktarmasını istemiştik. Metinde vahşet, uygulamalar dile getirildikten sonra eylemin hedef ve talepleri sıralanıyordu. Sonunda ise koğuşların direnişe destek verip katılmaları çağrısı vardı. Ali ölüm orucuna katılanların isimlerini de tutanağa geçirtecekti. İstenilen temelde açıklamayı yapmış, isimler de tutanağa geçmiş. Duruşmaya Av. Erdinç Uzunoğlu da gelmiş. Böylece eylemi hem dışarı, hem de cezaevinin tümüne aynı gün duyurmuştuk. İlk grubumuz yirmi kişiydi. 35'de bizimle aynı gün başlayacaktı. Oradan mahkemeye gelen arkadaş ya yanlış anlamış, ya da yanlış aktarmış olmalı ki, onlar bizden bir gün sonra başladı. 35'teki grup 15 kişiydi. Oradaki Partizan'cılarla eylemi tartışmıştık. Katılacaklardı. İlk grupta onlardan da yer alan vardı.

- Bu arada Celalettin arkadaşla ilişki nasıl? Eylemini kendi başına sürdürmeye devam mı ediyor?

- Kendisini ikna etmeye koyulduk. Hayri'nin dönemi ve konumuyla, günümüzün birikim ve gelişiminin birbirinden çok farklı olduğunu anlattık. "O gün Hayri'yi, bizi muhatap alan mı vardı ki, kalkıp talepleri sıralayalım. O günkü çıkış öyle olmak zorundaydı. Bugünse daha farklı. Bizler bugün düne göre daha güçlü ve iyi bir zemindeyiz. Doğal ki

çıkışımızın biçimi değişecek, farklı şeyleri dayatacağız. Hayri bugün olsaydı aynı şeyi yapardı. O, bize; 35'teki kadrolar için bile savunma olanağı elde edilse eylemin bırakılabileceğini söyledi. Şimdi koşullarımız değişmiş" dedik. Sonunda ikna ettik. "Eylemi sizinle birlikte sürdüreceğim; eylemim genel eylemliliğin bir parçası olacak" dedi.

- *Artık eyleme başladınız, iradenin tutumu ne oldu?*

- Eylemin ikinci günüydü, sabahleyin yüzbaşı Karasu'nun hücresinin önüne geldi. "Niye eyleme başladınız? Buna gerek yoktu. Aslında bizler de uygulamaları yumuşatmaya hazırlanıyorduk. Yeni düzenlemeler yapacaktık. İsteklerinizi bir dilekçeye yazın, kolorduya gönderelim. Biz de gerekli düzenlemeleri yapalım." (O güne kadar kolorduya dilekçe gönderebilmek mümkün değildi.) "Ben baskı ve şiddetten yana biri değilim" vb. şeyler söyledi. Karasu ise; "Tamam, dilekçe de yazarız, ama dilekçemizin gideceğine fazla ihtimal vermiyoruz. Taleplerimizi yazıp idareye vermişiz. Kolorduya da veririz" dedi. 30 sayfalık bir dilekçe hazırladık. Yazıyı temize çekmek zaman aldığından ancak 5 Eylül sabahı, sloganlar atılmadan önce kolorduya gönderdik. Dilekçede cezaevi süreci, işkenceler, gelişen eylemler ve verilen sözlerin tutulmaması dile getirilmiş, taleplerimiz sıralanmıştı.

- *Nelerdi bu talepler?*

- Emir komutanın kaldırılması, günlük yaşantımıza müdahale edilmemesi işkence, baskı, marş ve "eğitim"in kaldırılması, aile ve avukat görüşünün normalleştirilmesi, doğal ve kültürel ihtiyaçların baskı unsuru olarak kullanılmaması, savunmalara karışılmaması, davalarla ilgili getirilen tutanak ve belgelerin içeri alınması. Özcesi bütün kuralları hedefleyen dokuz maddeyi içeriyordu. İdare ölüm orucu karşısında çaresizlik içindeydi, herhangi bir tavra giremiyor, müdahale edemiyordu. Eylemin gücü ve ağırlığı karşısında çıkmazdalar, henüz bu durumdan nasıl kurtulacaklarına ilişkin çözümler de üretememişler. Yüzbaşının, "Eyleme başlamanıza gerek yok, zaten koşulları düzeltecektik. İşkenceden yana değilim" sözlerini bu temelde ele almak gerek. Eylemimizin gücü karşısında idare devreden çıkmış, ne yapacağını bilmiyor. Kolordudan tavır bekliyordu. Yüzbaşı işkenceye karşı olduğunu söylediğinde kendisinin göreve başlamasıyla birlikte olan biteni anımsatarak, "Sen geldikten sonra işkence şiddetlendi. İnsanlar sakat bırakıldı. Senin işkenceye karşı olduğunu söylemeni fazla ciddiye almıyoruz. Böyle sözlere ve

vaatlere artık karnımız tok. Bizlere defalarca 'asker sözü' verildi. Türk askeri adına verilen bu sözlerin ne anlama geldiğini de gördük. Ne denildiyse tersi yapıldı. Bu açıdan böyle verilmiş sözlerin bizim için önemi yok" dedik. Karşılık vermedi. Eylem yüksek moralle sürüyordu. Merkezi ilişkimizin olduğu yer idareyle ilişkileri de yürütecekti. Eylemin merkezi 36'ydı. Ölüm Orucu'ndakilerin sözcüsü ben, fiili direnişte olanların ise Rıza'ydı. Arkadaşlar idareyle muhatap olmayacaktı.

- Direniş ve onun sözcülüğü ne anlama geliyor?

- Direnişi planlarken gücümüzü birden değil, kademeli ve ihtiyatlı savaş alanına sürecektik. Ölüm orucu dışında kalan arkadaşlar da her şeyi reddetmeyecek kuralların bazılarına -İstiklal marşı, yemek duası gibi- uyacaktı. Ancak ikinci grubun başlamasıyla her şey reddedilecekti. Kitlesel bir kalkışma durumunda da hiçbir şey kabul edilmeyecekti. Ayrıca böyle yumuşak bir inişle idareyle köprüleri tümden atmamayı da düşündük. Fiili direnişte idareyle olan ilişkileri belirlenen sözcü sürdürecekti. Ölüm orucuyla, fiili direnişlekilerin ayrıştırılacağını da hesaplamış, böyle bir görevlendirmeye gitmiştik. İdarenin olası saldırısı için herhangi bir zemin bırakmamayı hesaplıyoruz. Bu yerinde bir taktikti. İdare, düzenin yıkılacağı hıncıyla kuralları reddedenlere saldırabilirdi. Arkadaşlar kuralları tümüyle reddetmediği için saldırı silahı bir yerde elinden alındı. Eylemin sağlığı için hem idareyle diyalogu sürdürmek, hem de gücümüzü hırpalatmamak için bu taktiği benimsedik. Öyle bir zemin olsun ki, idare diyalog için sadece 36'yı görmek zorunda kalsın. Buna da dikkat ediyoruz. Kısacası eylemimizi yetkinlikle planlamış, en ince detaylarına kadar ele alıp karara bağlamışız.

- İdarenin eylemi sınırlamak ve etkisiz kılmak için Ölüm Orucu'nda kalan arkadaşları tecrit etme, ya da şiddete dayalı yönelim içine girme gibi politikaları hiç mi olmadı?

- Tecridi düşünüyor, ama fiziken artık olanaklı değil. Hücreler zaten dolu. Koğuşlar da öyle. Bir iki koğuşu boşaltıp eylemcileri oraya almak da bir şeyi değiştirmeyecek. Çünkü eylem kitlece duyulmuş, çağrılar yapılmış, öyle bir tecritliğin bu güçlü eylemi sınırlamaya etkisinin olmayacağını biliyorlar. Sadece ölüm orucuna giren arkadaşları diğerlerinden ayırdılar. Eylemin ikinci günü yirmi kişi 36'nın alt katına alındık. 35'teki eylemcileri de 36'ya getirdiler. Daha sonra ölüm orucuna girenlerin artmasıyla 36. koğuş eylemcilere ayrıldı. Diğer arkadaşları on beş-yirmi gün sonra 35'e götürdüler.

İdarenin şiddete yönelmesine gelince; o aşamada bunun sonuç vermeyeceğini biliyorlardı. Ayrıca henüz kararsızlığı aşıp net tavır da belirleyememişlerdi. Şiddet yıllardır uygulanıyordu. Şiddet yetseydi, insanların karşı çıkmaya cesaret etmemesi gerekirdi. Bu olasılığı da dikkate aldığımızı düşünmüşlerdir. Yaşanan 1982 ölüm orucu deneyi de var. Kısmen kurallara da uyuluyor. İş idareyi aşmıştı. Esas tavır ve politika kolorduca ve daha üst makamlarca belirlenecekti. İç emniyet amiri de esas politika belirlenene kadar havayı yumuşatmaya çalışıyordu.

- Eylemi kamuoyuna duyurmanın tek yolu mahkeme miydi? Cezaevinde görüş var. Ondan yararlanmayı düşünmüyor muydunuz?

- Görüşle eylem dışarıya duyurulabilirdi, ama koğuşlara duyurmak zordu. Zira görüşün ilk postası çıkıp eylemi açıkladıktan sonra idare ziyareti yasaklardı. Ancak görüşü eylem planı içine almıştık. Onu bir eylem biçimi olarak kullanacaktık. Görüş günü sabahı, görüşçüsü gelen ilk grup ailelere eylemi duyuracak, işin ciddiyeti kavratılacak ve destek vermeleri istenecekti. (Cezaevinin yarısı Salı, yarısı da Cuma günü görüş yapardı.) Bizim blokun görüş günü Salı'ydı. Eylemimizin ikinci günü görüş vardı. İlk grupta çıkan arkadaşlar 36'da yirmi kişinin ölüm orucuna başladığını, yıllardır işkence altında olduğumuzu, çok sayıda insanın öldüğünü, kendilerinin de her an ölebileceğini, ilerleyen günlerde ölüm orucuna katılacaklarını söylüyorlar. Ailelerle bir yerde veda konuşması yapıyorlar. Kendilerinin ve cezaevinin geleceğini eylemin, direnişin belirleyeceğini, bu zulüm ve vahşet ortamında artık ziyarete çıkılmayacağı, protesto edileceği belirtiliyor. Gardiyanlar müdahale edip görüşü bitiremiyor ve sessiz kalıyorlar. Böylece eylem dışarıya, ailelere daha genişçe yansımış oldu.

- Bu anlatımlar aileleri oldukça telaşlandırmış olmalı.

- Cezaevini bildikleri için iyice paniklemişler. Tam da vermek istediğimiz gerçekliğimizle örtüşen bir etkilenim yarattı. Nasıl yaratmasın ki, cezaevinden onlarca tabut çıkmış! Düşündüğümüz gibi; ölüm orucunu ve çocuklarının can pazarında oluşu onları harekete geçirecek, büyük bir baskı unsuru olmalarını sağlayacaktı. Öyle de oldu. Kararlılığımız dosta, düşmana yansımıştı. Gözümüzü kırpmadan ölümü kucaklayacağımızı aileler de biliyordu. Eyleme katılanlar direniş sonuçlanıncaya kadar görüşe çıkmayacaktı. 5 Eylül'den sonra cezaevi genelinde görüşe çıkılmadı. Binlerce ziyaretçi gelip eylemi destekleye-

cekti. Bu açıdan görüş direnişimiz için önemli bir silahtı.

- *İlk postadan sonra artık görüşe çıkılmadı, değil mi?*

- Evet, aldığımız karar gereği çıkılmadı. Direniş sonuçlanana kadar görüşü protesto sürdü. Gerçi bu konuda eylemin ilerleyen günlerinde değişik gelişmeler oldu. Baskılar karşısında idare çaresiz kalıp bazı görüşçüleri koğuş önlerine kadar getirdi, mazgal deliklerinden içeriye baktırdı.

5 Eylül'de direniş kitleyi de kucaklıyor

- Önceki bölümde 5 Eylülde atılan sloganlardan sözettin.

- Eylemin ilk günlerinde tüm aksiliklere rağmen her şey planlandığı gibi ilerledi. Koğuşlardan tek tek ölüm orucuna katılım dışında olağanüstü bir gelişme olmadı. O uzun açlık günlerine, karşılaşacağımız olumsuzluklara hazırlıklıyız. Bütün cezaevi 35 ve 36'da ölüm orucunun başladığını duymuş. Eylem artık kendi rotasında ilerliyor. Bu ara dikkatlerimizin yoğunlaştığı yer koğuşlar ve arkadaşların takınacağı tutumdu. Beklenti içindeyken, eylemin beşince günü (5 Eylül Pazartesi) slogan sesleri gelmeye başladı.

- Hangi koğuştan?

- Henüz bilmiyoruz. Sonradan öğrendik, 27. koğuşmuş. Bu koğuşta M. Sait Üçlü, Derviş Çelik, Ahmet Bayık'ın da bulunduğu elliye yakın arkadaşımız var. Koğuş mevcudu ise 90-100 kişi civarında. Bizimkilerin dışındakilerin bir kısmı bağımsız. Bir kısım kaçakçı, diğerleri de ayrı gruplardan. 27'dekilerin tavırları bizim arkadaşlara göre şekilleniyor. Koğuşta tartışılmaz biçimde belirleyiciliğimiz var. O günün koşullarında dışımızdakiler bize ve koğuştaki arkadaşlara büyük bir güven ve saygı duyuyorlar. Gönderdiğimiz haberlerden dolayı buradaki arkadaşlar da bir bekleyiş içindeler. 1 Eylül günü 27'den Salih Tuğalan duruşmaya çıkıyor. A. Yaver Kaya'nın adımıza yaptığı açıklamayı ve kitleye yönelik çağrımızı koğuştakilere aktarıyor. Bizimkiler hemen harekete geçiyor. M. Saitler açıklama ve çağrılarımızı dışımızdaki gruplara öneri biçiminde götürüyorlar. Uzun tartışmalardan sonra koğuşu 5 Eylül günü eyleme katılmaya ikna ediyorlar. İşte o gün sloganlarla ölüm orucu ve direnişle kucaklaştılar. Bu tavır tamamen bizimkilerin gösterdikleri çaba sonucudur. Cezaevi genelinde olduğu gibi, 27'deki arkadaşlar da bütün sorumluluğu yükleniyorlar.

- 5 Eylül sabahına kadar diğer gruplardan kimse eyleme katılmadı mı?

- Koğuşları gezdiğimizde katılıp da henüz 36'ya getirilmeyenler olduğunu gördük. Kesin hatırlamıyorum, ama diğerlerinde de tek-tük insanlar olması gerekir. 1 Eylül sonrası Suruç grubunda mahkemeye çıkan arkadaşlardan bazıları da eyleme girdiklerini açıkladılar. Bir kısmı cezaevinde başlıyor. Eyleme katılımları gizlemek için bazı arkadaşları 5

Eylül'e kadar 36'ya getirmediler.

- 27'nin tavrı diğer koğuşlara taştı değil mi?

- 27'dekiler karar alınca diğer koğuşlara da yaymak istiyorlar. 5 Eylül sabahı dört arkadaş 27'nin pencerelerinden 16,17, 18, 19, 24, 25, 26, 30, 34. koğuşlara, ulaşabildikleri herkese 1 Eylül atılımıyla bütünleşme çağrısı yapıyorlar. Özellikle 34. koğuş –birkaç koğuş daha vardı sanırım– hemen olumlu yanıt veriyor. Bu görüntülü haberleşme ve bağrışmalardan sonra, 27'den başlanarak sloganlar atılıyor. İlk başlarda "Kahrolsun sömürgecilik", "Yaşasın PKK" atılıyor. Epey sonra arkadaşlar müdahale ediyor. Daha çok "Yaşasın ölüm", "Kahrolsun işkence, ölüm yaşatır", "İnsanlık onuru işkenceyi yenecek", "Baskılara son" vb. sloganlar atılıyor. Bizler bu tartışmaların, gelişmelerin dışındayız. Domino taşları gibi koğuşlar da peş peşe harekete geçti. Slogana katıldı. 27, dalga dalga gelen sloganların başlatıcısıydı. Sesler arka taraftaki koğuşlardan başladı. Bir uçtan bir uca yayılarak gelip bize çarptı.

- O anda müthiş duygular içindesinizdir.

- Bir an donup kaldık. Şaşırmıştık. (Eyleme tek tek katılımlar başlamıştı. Militan yapımızın geleceğini biliyorduk. Bilmediğimiz, binlerce insandan ne kadarının eyleme katılacağıydı. Kendimize sorduğumuz sorunun, beklentinin yanıtı 5 Eylül'dü. Ölüm orucuna başlayıp da koğuşlardan getirilen arkadaşlardan aldığımız bilgiler katılımın daha geniş olacağı sonucunu veriyordu. Ama kitlesel bir patlama havası henüz yoktu.) 5 Eylül sabahı uyandık. Ölüm Orucu'nda olmayanlara kahvaltılık getirdiler. Genelde saat 7'de getirilirdi. Sabah temizliği yapılmış, normal yaşamımız sürüyordu. Sayım da yapıldı. Sayımdan hemen sonra koğuşlarda eğitim-marş başladı. 36'nın ön cephesinde 4 ve 5, onların üstünde 6 ve 7. koğuşlar vardı. 4 veremliler koğuşuydu. Onlar marş söylemez eğitim yapmazlardı. Başlama komutunun verilmesiyle 5. koğuş marşa başladı. İşte tam bu arada arka bloklardan uğultular yükseldi. Sanki cezaevi inip kalkıyordu. Duvarlar titriyor, yer gök inliyor. O anda hangi sloganların atıldığını da tam olarak anlayabilmiş değiliz. Bir an tereddüde düştük. Bu duyduklarımız acaba marş mı, yoksa slogan mı? O an arkadaşlar arasında kısa bir tartışma bile yaşandı. Bir kısmı "marş sesi" derken, bir kısmı "slogan sesi" dedi. Sonunda sessizliği sağlayıp kulak kabarttık. Slogan atılıyordu. Bu defa cezaevinin duvarlarına çarpan sesler çok farklıydı. Duyduklarımız o lanet olası ırkçı-faşist marşlar

değildi. Zulme, köleliğe, vahşete başkaldırının, patlamasıydı. Bunun seslere yüklenmesi, sloganlaşmasıydı. Dalga dalga koğuştan koğuşa akıyordu. Sanki yıllardır susuzluk çektiğimiz çölde büyük bir nehir uğultuyla bizi kapmaya geliyordu. Müthiş duygular içindeyiz. Sevinçten, coşkudan başımız dönüyor. Göğsümüz yüreğimizi zapt edemiyor, sığmıyoruz bir yere. Sanki kanatlanmışız, bulutlarda uçuyoruz. Yılların kirinden, günahından arınmış, hafiflemiş gibiyiz. İşin gerçeği de bu. Direnişten başka hiçbir şey, bu esaret zincirini kıramaz, teslimiyetin kahrolası kirinden, lekesinden bizi temizleyemezdi. Ruhen arınmış, yeniden doğmuş gibiydik.

- *"Diyarbakır Kürdistan'ın yürek yarasıydı" demiştin. Şimdi o yarayı direnişin neşteriyle tedavi ediyorsunuz?*

- O anları, duyumsadıklarımızı vermek, anlatmak kolay değil. Böyle anlar yaşanır, anlatılamaz. Sınıfsal mücadelenin tüm gel-gitleri, doğurduğu ruhsal, duygusal coşkusu yaşandı. Diyarbakır'da neler yaşanmadı? Direniş, vahşet, yenilgi, teslimiyet, ihanet ve ayaklanma... Bunlar hepsi yaşandı. Bu süreçler kendine özgü duygusal, ruhsal, düşünsel tüm yönlerini en uç noktada yaşattı. Teslimiyet döneminde kanayan, irin bağlamış yaramıza bakıp, içimizin kan ağladığı çok anlarımız oldu. Ama işte Mazlum, Kemal ve Hayrilerin Diyarbakır'ı ayaktaydı! Dökülen kanlar, verilen emekler boşa gitmemiş, karşılığını bulmuştu. Ekilen tohumlar öyle bir kök salmıştı ki, başakları bire bin veriyordu, yeryüzüne çıkan filizleri teslimiyet zincirini parçalıyordu.

Diyarbakır; Kürdistan'ın yürek yarası, yarasını sarıyordu işte. Hayrilerin söylediği "Direniş zafere, teslimiyet ihanete götürür" sözleri, bir kez daha pratikte doğrulanıyordu işte. "Direniş yaşamaktır" yaşanıyordu işte. Teslimiyetin ihanete nasıl gittiğini yaşamıştık, direnişin zaferi nasıl getirdiğini de yaşıyorduk. Zaferin öngünündeydik. Direniş yaşatıyordu, teslimiyette ise kendimizi değil, düşmanın dayattığı yaşamı, köleliği yaşıyorduk. İşte kendi irademizi ortaya koymuştuk ve yaşıyorduk. Evet, o ayaklanma anında çok şeyi duyumsuyor, düşünüyorsun. Kendi ellerimizle tarihimizi yapıyor ve yazıyoruz. Susturulmaya, ruhu öldürülmeye çalışılan Kürdistan, Diyarbakır'da haykırıyor. İsyan, başkaldırı ruhu ayakta, zindanın duvarları arasına sığmıyor artık. Kürdistan'a dalga dalga taşıyor. Binlerce insan o lanetli yaşama, vahşete, sıkıştırıldığı cendereye olan isyanını, düşmana olan tüm kinini ve nefretini sesine, sloganlarına yükleyerek haykırıyor. Düşmana savuracak roketlerimiz, toplarımız, kurşunlarımız

yok, ama tüm bunları içerecek, yılların birikmiş öfkesiyle sloganları patlatıyor, "ben buradayım, ayaktayım, Kürdistan'ın yaşamaya ve kazanmaya yazgılı zapt edilmez ruhuyum" diyor. O kısa anlarda olağanüstü, güzel mi güzel, insanı büyüleyen tüm bu duyguları yaşıyoruz. Koğuşlardaki arkadaşlar da büyük bir coşku yaşamışlar. Direnişi temsilen koğuşlara gittiğimizde bu havayı yaşadık. Bize sarılıp ağlayanlar, sevinçten ne yapacağını şaşıranlar çoktu. Arka blokları anlamaya çalıştık. Cezaevinin bütünüyle ayaklanma içinde olduğunu gördük. Bu, Hayrilerin eseriydi. Gözlerimiz yaşarıyordu. Duyumsamak, ruhsal olarak ayaklanmak yetmiyordu. Durumu değerlendirip yeni kararlar almalıydık.

- 5. koğuşun sabah eğitimine çıktığını ve marş seslerinin size kadar ulaştığını söyledin, onlar ne yaptı acaba?

- 5. koğuş, marşa başladıktan hemen sonra arka bloklardan sloganlar yayıldı. Yandaki 4. koğuş slogana katıldılar... Teslimiyetin zincirinin kırılması marştan slogana geçiş demekti. Bu geçişi, nitel dönüşümü sağlamak için neler çekmiş, neler vermiştik.

- Kim bilir ne kadar etkileyici bir sahnedir o. Nasıl oldu bu iş? Bu patlama nasıl gerçekleşti? Ne oldu da, birdenbire bütün koğuşlar sanki organize edilmiş bir tutum içerisine girebildiler?

- Koğuşlara yönelik çalışmaları anlattık. Ama bu 35 ve 36'da olduğu gibi eylemin örgütlenmesi ve planlanması düzeyinde değildi. Koğuşlarda belli bir örgütlülüğümüz vardı. Kitlemiz için "katılırlar" diyoruz. Tahminimiz, beklentimiz birkaç yüz kişiyle sınırlı kalacağı yönündeydi. Ama 5 Eylül'deki çıkışta ortaya çıkan sonuç şuydu: Gönderdiğimiz tüm mesajlar yerini bulmuş, arkadaşlarımızı yeterince harekete geçirebilmişiz. Arkadaşlar aralarında yarattığı asgari örgütlülükle ön çalışma ve ajitasyon-propaganda faaliyeti sürdürmüş ve eylemin kaderi konusunda yoğun tartışmalar yapmışlar. "Bu defa sessiz kalamayız. Desteklememiz gerekir" deyip, tutup insanları iknaya çalışmışlar. Tabii ki, 1982 yılına sığdırdığımız tarihsel önemde büyük eylemlerin yaratımları var. Cezaevi koşuları, son direnişe katılan insanların kitle içindeki yeri var. Bunların hepsi üst üste birikti ve sarmal bir şekilde gelişip 27. koğuşta patladı. İlk etapta 34'ten olumlu yanıt alıyorlar. Genelin tutumunun ne olacağını bilmeden, çoğu koğuşun tutumu netleşmeden karar verip slogana başlıyorlar. Görüleceği gibi, M. Saitlerin tavrı bilinçlidir. Hareket tarzımızın özünü kavramışlardır. "Eğer yine arkadaşları yalnız bırakırsak ölümler artacak,

cezaevi statüsü ve vahşet böyle devam edecek" düşüncesiyle harekete geçip eyleme katıldılar. O cephede tutuşmaya hazır hale gelmiş kitlenin ateşleyicisi oldular. Sloganlar kitleyi kucaklayıp cezaevi duvarlarına gülle gibi düştü. Diğer koğuşlardaki tüm arkadaşlarınız slogan seslerini duyunca hemen tartışma gereği duymadan sloganları patlatıyorlar.

- *İdarede, gardiyanlarda tanımsız bir şaşkınlık vardır...*

- Şaşkınlığın ötesinde anlatılmaz bir panik var.

- *Panik vardır tabii. Burası tam da zincirin kırıldığı, koptuğu yer. Peki tepkinin kendini slogan biçiminde açığa vurmasını nasıl değerlendiriyorsunuz? Ayrıca idarenin paniğini biraz tanımlar mısın?*

- Bu slogan atma olayını iyi değerlendirmek, yerli yerine oturtmak gerekiyor. 12 Eylül'den bu yana birçok cezaevinde defalarca slogan atıldı. Ama o tarihe kadar Diyarbakır Zindanı'nda slogan yoktu. İlk defa 5 Eylül'de atılan sloganlar basit bir protesto değil, başlayan eylemlilik sürecine, yani başkaldırıya katılmaktı. Sloganlar emir-komuta zincirine indirilen, onu kıran bir balyozdu. Sloganla başkaldırı ilan ediliyor, kurallar ve yaptırımlar bir kenara atılıyor, artık hiçbir şeye uyulmuyordu. Slogan atan, ayağa kalkan kitle yaşamını ortaya koyduğunu biliyor, ölümü göze aldığını meydan okuyarak duyurmuş oluyordu. Başka yerlerde atılan sloganlardan çok farklıdır. Onlar ölümü göze almayı gerektirmeyen dar kapsamlı protestolardır. Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki gibi önemli sonuçlar doğurmaz. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde slogan isyanın ifadesidir, zulüm çarkına çıkarılan reddiyedir. Düşman bu çarkı kurmak için olmadık vahşilikler sergilemiş, onlarca insanın kanına girmiştir. Düzenine başkaldırıyı, kendi yıkılışını hoşnutlukla karşılamayacağı, boyun eğdirmek için tekrar ölümlere başvuracağı bilinmektedir ve bunlar göze alınarak insanlar sloganlarında ayağa kalkıyor, düşmana yanıt oluyordu. Kurulmuş, tıkır tıkır işleyen bir makine var. Ve bu zulüm yuvasında her gardiyan küçük bir tanrıdır. Kendilerini hep böyle görmüşlerdir. Dudakları arasından çıkan bir-iki sözcük çarkı işletmeye yetiyor. Hatta çark öylesine yetkinleşmiş ki, onlarsız da işliyor. Tabii kendileri de bu zulüm çarkının birer dişlisiydi. Ama birden, 5 Eylül sabahı tufan gelip çarkın dişlilerini attırıyor, zincirlerini parçalayıp sisteme ait her şeyi un ufak ediyor. Çarkın emir-komuta zincirinin dişlisi olan personel birden kendilerini küçük birer tanrı yapan, varlıklarını anlamlandıran her şeyin yerle bir olduğunu görüyor. Her şey gözlerinin

önünde olup bitiyor. Direniş sıkılmış bir yumruk gibi makineye olanca hızıyla iniyor, sistem felç oluyor. Birden işlevsiz kaldıklarını, sistem dışına itildiklerini fark ediyorlar. Yılların o alışılmış havası dışında oluşan bu yeni durum karşısında birden kendilerini boşlukta buluyorlar.

- "Bundan sonra ne halt edeceğiz!" diye düşünmüşlerdir. Bir çeşit yabancılaşma bu.

- Kimlikleri değişmiş değil, ama böyle bir direnişe yabancılar. Bu anlamda onun ürkütücü yabancılığını yaşıyorlar. Yeni durumda fazlalık olduklarının ayırtına varıp orada kendilerinin yeri olmadığını, her şeyin sona erdiğini görüyorlar. Ayağa kalkmış, dişe diş direnişe girmiş bir kitle karşısında onlara düşen korku yüklü bir suskunluk, şaşkınlık, ne yapacaklarını bilememeydi. Eski sistemin bir parçası oldukları için, yenisi kurulup kendilerine hükmedecek, elin düğmeye basacağı ana kadar serseri mayın gibi sağa sola çarpıp duracaklardı. Durumları tam da böyleydi. İpi kopmuş tespih taşları gibi koridora saçılmışlardı. Konuşmalar, bağrışmalar, nöbet yerinden kaçmalar, ürküntüyle, korkudan kanı çekilmiş yüzlerle, donuk bakışlarla slogan atan insanları seyretmeler, panikleme... Çoğunun eli ayağı titriyor. Çaresizce kalakalmış. Bizler ise yıktığımız bentlerin üzerinden coşkuyla akan sel gibiyiz. Tutsaklar yıllardır büyük bir tutkuyla özlemini çektiği başkaldırıyı yaşıyor.

- O zaman bu akış içerisinde diğer siyasetlerin tutumuna geçelim istersen.

- Daha ilk hazırlıkları yaptığımız 35'ten başlayalım. Orada Mümtaz Kotan, İ. Eyüboğlu ve Partizancılar vardı. Eylemin hazırlık aşamasında örgüt olarak tavrımız, ilişki kurabildiğimiz bütün grup ve bireylere eylem düşüncesini taşırmak, geleceği tartışmak, herkesi eylemliliğe çekmekti!.. Herhangi bir grubu eylemin dışında tutmak, ayırmak gibi bir anlayışımız yoktu. (Ancak Partizan dışında karşımızda grup adına hareket eden, karar alan da yoktu.) İ. Eyüpoğlu'na eylemle ilgili düşüncelerimizi söyledik, görüşlerini sorduk. Birey olarak eylemi destekleyeceğini, yanımızda olduğunu belirtip "ölüm orucuna katılacağım" dedi. Olaya en sıcak bakan Partizan'dı. Eylemin gerekli olduğunu, katılacaklarını söylediler. Olaya böyle yaklaşınca artık onlarla eylemin gidişatı hakkında tartışıp görüş alış verişinde bulunduk. Kaç kişiyle ve nasıl katılacakları sonunda netleşti.

Mümtaz Kotan'a gelince; kat sorumlusu arkadaşımız aracılığıyla bir

not yazıp gönderdim. Düşüncelerimizi aktarıp, görüşlerini istedim. Kendisi bize yazılı bir şey vermedi. Görüşlerini arkadaşlar yazıp bana göndermişlerdi. (Mümtaz Kotan hücrelerde kaldığı sürece, yakalanır korkusuyla bize görüş ve tavırlarını yazılı olarak iletme cesaretini gösteremedi.) Kotan sözlü yanıtında, "Siz onlarla Temmuz Ölüm Orucu'nda pazarlık ve anlaşma yaptınız, belli haklar elde ettiniz. Ama onlar anlaşmaya uymadı. Anlaşmaya uymamaları bile sizin eylem yapmanıza yeterli bir gerekçedir. Bu açıdan haklılığınız söz konusudur. Eylem zemini vardır" diyordu. Mümtaz'ın verdiği yanıt sıradan, aynı ortamda bulunan, ama herhangi bir sorumluluğu paylaşmaya gelmeyen bir insanın tavrıydı. (Bizim ona yaklaşımımız da konumuna uygundu. Zira Rızgari lideri konumu ve sorumluluğuyla ilişkilere hiç yaklaşmadı. "Biz Rızgari olarak şöyle düşünüyoruz. Tavrımız şudur" hiç demedi.)

- Yani eylemi doğru görüyor, ama kendilerinin nötr kalacağını mı bildiriyor?

- Bir çıkış arıyoruz. Onları da duyarlı kılmak, eyleme çekmek istiyoruz. Sorumluluklarını hatırlatıyoruz. Ama o ne yapıyor? Sanki bu cehennemde yaşamıyor. Sıradan bir taraftarımız gibi yanıtlıyor. Kendisi eyleme ne birey, ne de örgüt olarak katılmıyor, hiçbir sorumluluk almıyor, kaçıyordu.

- Onların eylem karşısındaki konumlanışını anlamak için bu da size yetti mi? Yeni girişimleriniz olmadı mı?

- Bu noktada yapabileceğimiz bir şey kalmıyor. Ancak gerek görürsek eylem öncesi ve eylem içinde planlarımızı, kimi olasılıklar karşısında geliştirebileceğimiz tavırlarımızı anlatırız, veya eylemimizi geliştirme yönünde düşüncelerini alabiliriz. Bu da pek olmadı. Eylem konusunda merkezi olarak tartıştığımız grup yoktu. Eylem patlayana, bizler koğuşları gezene kadar bunların dışındakilerin tavrının ne olduğunu bilmiyorduk.

- 5 Eylül günü yaşanan patlamada, bütün koğuşlardan slogan sesleri yükseldiğine göre, diğer devrimci-demokratlar bu noktada ister istemez katılmak durumunda mı kalıyorlardı?

- Genel tutumları eylemsizlikti. Ölüm orucu başladıktan sonraki ilk beş gün içinde koğuşlardaki diğer siyasetler beklemede ve eylem dışındaydı. Arkadaşlarımız dışımızdakileri eyleme katmak için kendileriyle konuşuyorlar. Koğuşlardaki sayımız oldukça kabarık. Kitlemiz, ruhsuz teslimiyetçi grup liderlerine hiç güven duymadığı gibi, onları pratikte iyi

tanıdığından ötürü de büyük bir tepki içindeydi. Ayrıca onların tabanı da, "önder"lerinden direniş konusunda bir şey beklemiyordu. Bu kof yöneticilerin eylemsizlik tavırlarını, kafa bulandırma, direnişi karartma propagandalarına rağmen kendi kitlelerini tümüyle eylem dışında tutmayı da başaramadılar. Onların ideolojik eğilimleri, politik yaklaşımları kitlesinin çoğunu tüketmiş, eylemsizliği teoriye dönüştürmüştü. Ancak kitlenin bir kısmı eylemlerimizden etkilenmiş, süreç içinde yanlışlıklarını görmüş, çıkışlarımızın büyüklüğü ve haklılığını kabul edip katılmıştı. Şu veya bu kişinin, hareketin yaşanmış görkemli direnişlerin üstünü örtebilmesi, anlamını karartabilmesi artık mümkün değildi. Direnişle tarih yazıldığı bir yerde ve dönemde bu kof önderler eylemsizliklerinin "gerekçe"lerini anlatıp, kendi kitlelerini bile ikna edemediler. Artık hepsi olmasa da bir kısmı tavırsız kalmayı anlayamamakta ve sürekli sorgulamaktaydı. Bunların üzerine koğuşlarda atılan slogan da eklenince, tabana göre yöneticiler geri plana düştü. 5 Eylül'e gelinmiş, insanlar slogan atıyor. Muazzam bir kitlesel kalkış yaşanıyor. Bu dalganın içinde, sonuna kadar nasıl seyirci kalacaklar? Bir noktadan sonra cezaevinde gelişen her şeyin kendilerini de etkisi altına alacağını görüyorlardı. Bu yüzden de genelde koğuşlarda diğer grupların tabanı sloganlara kalkışmaya katıldı. Yer yer yönetici konumda olanlar istemese ve müdahale etse de onları durduramadılar.

- Bu kitlesel kalkışma döneminde, önderlik halkası onlar çin düştü mü diyorsunuz?

- Zaten düşmüştü. Teslimiyet döneminde merkezi bir yapı ve örgütsel yaşantıları yoktu. Örgütsel-merkezi bir yapıya sahip olmayanların örgüt kararına katılmaları da mümkün değil. Kalkışma bu yokluğu daha iyi gösterdi.

- Bu hal onlar için acı bir sonuç olsa gerek.

- Öyle... Ama gerçek bu. Cezaevinde başından beri her yönüyle önderlik bizdeydi. Son eylemde de öyleydi. Taleplerimiz tüm kitle adınaydı. Kazanımlarımız kitlemizi ilgilendirdiği kadar, onları da ilgilendiriyordu. Bu yüzden de eylem programımız doğrultusunda ve önderliğimiz altında hareket ettiler.

- Sosyal pratiğin dayatmasıyla belki önderler de slogan atmaya başlamışlardı. Olamaz mı?

- İlk önceleri atmıyorlar. Bırakalım kitleyi harekete geçirme ve ce-

saretlendirmeyi, durdurmaya çalışıyorlar. Beklemedeler. Bizler koğuşları gezdikten sonra idarenin zor durumunu, koşulların lehimize geliştiğini, kazanma olasılığımızın güçlü olduğunu gördükten sonra slogana katılıyorlar. Ellerinden gelse böyle bir eylemi tasfiye edecek, katılmayacaklar. Çünkü o yaman korku iliklerine işlemiş. Şu noktayı açıklığa kavuşturalım: 1 Eylül 1983'te eyleme başlamışız. Çağrı yapılmış, talepler açıklanmış ve bu talepler herkesi kapsıyor. Bütün koğuşlara haber gitmiş, arkadaşlarımız eylemi tartışıyor. Gözle görülür bir hazırlık var. Ama bu süre içerisinde diğer grupların hiçbiri eyleme katılma kararı almıyor. Yani tek bir grup gelip arkadaşlarımıza şunu dememiştir: "Duyuyoruz ve görüyoruz ki, hazırlanıyorsunuz. Biz de katılacağız, destekleyeceğiz." Tek tek bireyler dışında buna rastlamadık. Koşullar da geçmişe göre daha rahat sayılır. Büyük ölüm orucunun açtığı gediklere, yaratılmış moral değerlere rağmen katılma cesaretini gösteremediler ve kıllarını kıpırdatmadılar.

- Bu konuya çok önem verdiğiniz anlaşılıyor. Diyarbakır Askeri Cezaevi'ndeki nitel ve nicel gücünüz göz önüne alındığında, bu hareketlerden bazılarının tutumlarının ne olacağını bilmek genel akışı nasıl değiştirebilirdi ki? Aslında onların görüş ve önerilerini alma çabanızın güzel ve yerinde bir şey olduğunu biliyorum, ama bu tavrınızın içini nasıl doldurduğunuzu anlamak için bu soruyu soruyorum.

- Bu sorunun yanıtına kapsamlı, ama kısaca değinelim: Direniş öncesi koğuşlara gönderdiğimiz mesajın muhatabı kimdi? Arkadaşlarımız ve kitlemizdi. Kitlemize haber gönderiyor, tavır geliştirmelerini istiyoruz. Süreç göstermiştir ki, bu cezaevinde ayağa kalkacak olan PKK ve kitlesidir. Çünkü bu kalkışma için birikimi, değerleri, mirası ve arayışı vardır. Bu da kaynağını dışarıda yürüttüğümüz mücadeleden ve ona rehberlik eden ideolojimizden alır. Bizi yoğurup siyasal kimliğimizi pekiştiren genel birikimimizle cezaevinde yükselen direnişlerimiz ve onun yarattığı siyasi sonuçlar gözönüne alındığında, yeni bir direnişin de her yönüyle PKK'nin önderliğinde gelişeceği matematiksel kesinlikte görülüyordu. Devraldığımız olumlu miras ve direniş ruhu kitlemizin damarlarımızda akan kan olmuş ve kaynaştırmıştı. Parti çizgimiz de direnişi emrediyordu. Zorlu sınavlardan geçilmiş, düşmanın vahşetle yarattığı tecritlik kitlemizle bütünleşmemizi önleyememiş. Neden direnişte sadece kitlemizi esas aldığımız daha iyi anlaşılır. Kitlesel olarak da belirleyici durumdayız. Nereden

bakılırsa bakılsın, cezaevinin kaderini belirleyecek olan PKK'dir. Yaşanan pratik de bundan başka hiçbir görüntü ve sonuç vermemiştir. Dışımızdakilerle ilişki arama, onları harekete geçirme çabamızın özünde yatan nedene gelince; lanet olası teslimiyeti parçalamada herkesle yanyana olmak istiyorduk. Ayrıca geçmişte, bizleri düşman karşısında yalnız bıraksalar da onlara olumsuz yaklaşmayı, karşı tavır geliştirmeyi düşünmedik. Direnişle yaratılan bir yaşam için düşman karşısında birlik esastı. Birliğin bilincinde ve ayrımındaydık. Sorumluluk anlayışımız da bunu gerektiriyordu. Ayrıca devrimci-demokrat kesimler arasında iyi bir geleneğin oluşturulmasını istiyorduk. Bu konuda da öncülük yapıp, yapıcı ve birleştirici olmayı önümüze koymuştuk.

- *Bu temel yaklaşımınızı ne kadar yaşama geçirebildiniz?*

- Tecritliği ne kadar yarabildiysek, dışımızdakilere o kadar ulaşabildik. Onlara yaklaşımımızdaki temel espri bu ve olanak bulduğumuz her zeminde buna uygun davrandık. Dışımızdaki grup, çevre ve bireylerine olanak olduğunda tartışma, direnişe çekme yönündeki temel anlayışımız hep sürdü ve bunda tutarlıydık. Temel anlayışımızı olanaklar ölçüsünde kitlemize aktarıyor, ona uygun davranmalarını istiyorduk. Direnmeden teslim olsalar da, teslimiyetin kurtuluş olmadığını pratikte yaşıyorlardı. İnsan olan bundan ders çıkarırdı. En önemlisi de, grupsal çıkar ve kaygılarla olaya yaklaşmıyorduk. Dışımızdakiler siyasal tükenişi yaşıyor diye sevinmedik. İnsan adına olan hiçbir şeyin bitmesini istemiyorduk. Ayakta kalmak onların da sorunu olmalıydı. Teslimiyet batağından kurtulmalıydık. Bu çabamıza herkesin, her grubun katılmasını istiyorduk. Evet, bu temel espriyle ilişki kurabilme olanağı bulduğumuz herkesle yazıştık, görüşlerini sorduk. Bizimle ilişki olanağı olan hiç kimse; "Bizi dıştaladınız, direnişe çağırmadınız" diyemez. Hiç kimsenin ardına sığınabileceği böyle bir gerekçesi olamaz. Ayrıca direnmek için kimsenin onayımızı alması da gerekmez. Direnmek isteyeni de kimse engelleyemez. Şu örneği vereyim: 1982 Ölüm Orucu'nda 35'e getirilmiş, siyasi kimlik adına hiçbir şeyi kalmamış Mahmut Çıkman gibi birisine bile not yazdım. Eylem hakkında bilgi verip düşüncelerini sordum. Tabii, yanıt bile vermedi. Yine 1982 Ölüm Orucu'nda 3. katta olduğu için Karasu, Mümtaz Kotan'a eylemle ilgili düşüncelerini soruyor. O da yanındaki arkadaşlarımıza "Saygım var, başka bir şey diyemem" yanıtını veriyor. Arkadaşlar Karasu'ya Mümtaz'ın konuşmak, yazışmak istemediğini ak-

tarıyor. (Gerek o dönem, gerekse daha sonrası siyasetlere yaklaşımımız oldukça demokratik ve seviyelidir. Diyarbakır'da hangi grup bizim yerimizde ve konumumuzda olsaydı, hiçbir grubu ciddiye almaz, söz hakkı bile vermezdi. Bugün de cezaevlerinde grup kaygısı gütmeyen, demokratik davranan, toparlayıcı ve örnek tutum sergileyen bir hareketiz.) Ayrıca diğer grupların katılımı direnişi daha güçlendirecek, düşmanın işini zorlaştıracaktı. Sonuca ulaşmayı kolaylaştıracaktı. Bu konuda hiçbir bireyin heba edilmesine gönlümüz razı olmazdı!.. Düşmanı yenmeyi, teslimiyeti parçalamayı önümüze koymuştuk. Faturası daha ağır olsa da bunu yapacaktık. Diğer grupların katılmaması bu sonucu değiştirmeyecekti. Ama belirttiğimiz gibi grupsal kaygılarla hareket etmedik. Ayrıca ortada kanıtlanacak bir şey de kalmamıştı. Süreç kimin ne olduğunu, hangi grubun yerinin neresi olduğunu dosta da düşmana da göstermişti.

- Yeniden eyleme dönersek; marş söylerken birden marşı kesip slogana başlamak... Bu gerçekten çarpıcı ve etkileyici bir sahne, insana coşku ve hüzün veriyor. Zulüm düzeninin un ufak edilmesi anlamına gelen o anı sizlerle birlikte yaşamayı, tanık olmayı çok isterdim.

- Yerinde bir istek. Söyleşide tabloyu tam çizemiyoruz. O çarpıcılığı yakalamak için canlı tanığı olmak gerekir. Sloganların başlamasıyla cezaevinde yaşam durdu. Her taraf asker kaynıyor, ama bir işe yaramıyor. Yönetim var, ama yönetme yetisini yitirmiş, felç olmuş. Eylem hepsinin yüzüne ağır bir şamar gibi inmiş. Kesinlikle otorite kalmamış. Kitlenin patlayan, açığa çıkan öfkesinden, eyleminin gücünden korkuyor. Koğuşlara yaklaşamıyorlar. Bazı koğuşlarda asker içeri girmeyi deniyor, ama kapıdan içeri adım attırmıyor, kovalıyorlar. Bütün koğuşlar devrimci denetim altında. Arkadaşlar pencerelerden haberleşiyor, koğuştan koğuşa sesleniyor, organize oluyorlar. Oysa daha bir saat önce pencerenin önünde durmak, yüzünü göstermek büyük bir "vukuat"ken, ağır ceza gerektirirken şimdi hiçbir şey önemsenmiyor, hiçbir kural ve yasak işlemiyordu. Kemal'in dediği gibi artık insanlar özgür ve bağırabiliyordu. Konuşan tek şey var; direniş. Artık cezaevinde denetim tümden ele geçirilmiş, koğuşlar arası örgütlenmeye başlanmıştı.

- Yönetim felç olmuşsa da tutukluların camdan cama örgütlenme faaliyetleri karşısında geliştirdiği her hangi bir tavır yok mu?

- İdarenin tavrı, tavırsızlık ve müthiş bir panik. Oradan oraya koşturup "Durun! Susun!.." diyor. Daha ötesi yok. Yapacak fazla bir şey de

yok. Yüzbaşı panik içinde, "Sorunlar böyle çözülmez. Slogan atmayın. Başka biçimde konuşalım, çözelim hepsini" diyor.

- *Ama o panik halinden her şey doğabilir değil mi?*

- Doğabilir, fakat saldırmak, hemen saldırmak söz konusu olamaz. Çünkü binlerce insan ayaklanmış. Bu durumda saldırı emrini vermek bile ağır bir sorumluluk gerektirir. Cezaevi yönetimi kendi başına, inisiyatifiyle bu emri veremez, bastırma hareketine girişemez. Duruma müdahale kolorduya bırakılmış –zaten hemen yansıtılmış–, orası bile duruma müdahale edemiyor. Büyük sonuçlar doğurabilecek bir gelişme karşısındalar. Bu yüzden hazırlıksız ve inisiyatif kullanamıyor. Biliyor ki patlama çok üst düzeyde, yangına körükle giderse tam bir katliam yapması gerekecek bunu da göze alamıyor. Çaresizlik içindeler. Çıkmazları davranışlarından okunuyor. Yüzbaşı ve personel şaşkınlar. Hücrelerin önünde geziyor, girip çıkıyorlar. Bizimle konuşmak istiyorlar, ama bir şey de diyemiyorlar. "Neydi bu başımıza gelenler!.." deyip yakınıyorlar. 36'nın, yönetimin dışında kimsenin bir şey çözemeyeceğinin de farkındalar. (Koğuşlarda slogan atıldıktan sonra 36 da katıldı. Ama koğuşları gezmek için yüzbaşıyı çağırdığımızda slogan atmayı durdurduk. Diyalog zeminini korumak istiyorduk.) Tam üç yıl üzerinde kuyumcu titizliğiyle çalışılan ve işletilen bir mekanizma varken, her şey tıkır tıkır işlerken birden zincirler kopuyor. Bu biçimde kopacağını akıllarından bile geçirmemişler, hazırlıklı değiller.

- *Hem de öyle bir kopuş ki, arı kovanına çomak sokmak gibi!..*

- Bent yıkılmış, sel akıyor. Dağ taş dinlemiyor, önüne gelen her şeyi götürüyor. Suyun başını tutanlar bu muazzam akışı nasıl durduracaklar? Yönünü nasıl değiştirecekler? Nasıl müdahale edecekler? Bilemiyorlar. Çünkü gelişmeler beklediklerinin çok ötesinde. Bütün planları ve tahminleri aşan bir fiili durum karşısındalar. Tutsakların ölümü hiçe saydığını gördüğü yerde onları ölümle korkutsa ne olacak? Şiddet de felç olmuş!

- *Bunlar olurken, durumu nasıl görüyorsunuz? Eylemin bu biçime ulaşmasını nasıl değerlendiriyorsunuz?*

- Büyük sevincimizin yanında belli endişelerimiz de yok değil. Ayağa kalkışı, zulmün yerle bir edilmesini tüm benliğimizle istiyoruz ve bu gerçekleşiyor. Ama olayın kontrolden çıkmasını, bu biçimde sürmesini istemiyoruz. Biz kitleden katılım ve destek bekliyorduk, ama bunun biçi-

mini netleştirmiş, sonuçlandırmış değildik. Daha çok ölüm orucuna katılım, açlık grevi, kurallara uymamak gibi eylem biçimleri düşünüyor, bekliyorduk. Sloganlar da atılır, cezaevini ayağa kaldırmak, eylemi duyurmak için bundan da yararlanılırdı. Ama böylesini beklemiyorduk. Başkaldırı, slogan durmadı. Nasıl olacağını da bilmiyoruz. Dolu dizgin bir koşu var ve nereye gideceği, nasıl duracağı, hangi sonuçları yaratacağı belli değildi. Koğuşların düzenli haberleşemediğini de biliyoruz. Bu gerçekler bizde başkaldırının kontrolden çıkma endişesi yarattı.

- Sizi endişelendiren neydi? "Kontrolden çıkma"yla neyi kastediyorsun?

- Kafamıza soru işaretleri takılmıştı. Evet, her ne kadar idarenin saldırıya geçmesi olanaksız görünüyorsa da, o panik içinde bir çılgınlık yapabilirdi. Eğer saldırılırsa neler olur? Tutuklular nasıl tavır geliştirir? Tamam, insanlarımız baş kaldırmışlar, üç yıllık vahşete ve baskıya isyan etmişler, böylesine bir yaşam sürdürmektense ölüm göze alınabilir, bu iyi, beklediğimiz, istediğimiz bir durumdu. Ancak isyan bahanesiyle düşman koğuşları basar, insanları katleder, ezip dağıtabilirdi. Eylemi böyle sürdürmek yüzde yüz kazanacağımız savaşı riske sokabilirdi. Teslimiyet zincirini kırmak için uzun hazırlıklar yapmış, fiili direnişi, ölüm orucunu örgütlemiş, planlamış ve başlamıştık. O plan doğrultusunda sonuç alacağımıza, başarıyı kucaklayacağımıza inanıyorduk. Haliyle düşmanı uygun gördüğümüz zemine çekip savaşmalıydık. Düşmanın zemininde, ya da bir belirsizlik ortamında değil, bizlerin karar verdiği ve planladığı bir zeminde savaşı sürdürmemiz en doğrusuydu. Planın dışında, rastgele vuruşmak savaşı sekteye uğratabilir, istediğimiz sonucu almayabilirdik. Direnişin plan ve denetimimiz dışına taşmasını istemiyoruz, kaygılarımız bunlar. Bu başkaldırı, kitleselleşme çarkı işletmediği gibi, ölüm orucunu da güçlendiriyor, kitle desteğine sahip kılıyordu. Ancak isyan durumunu kontrole alıp direnişi normal mecrasına akıtmak gerekiyordu. İstediğimiz ve doğru olan; hiçbir kural ve emir-komutaya uymamak, fiili direnişin taşkınlıklara yol açmadan da sürdürmek, değişik eylemlerle direnişi destekleyip haklı zemine gölge düşürmemek provokasyona izin vermemekti. Fiili direnişin, başkaldırının istikrarlı, bilinçli biçimde korunup süreklileştirilmesi başarı ve zaferi de garantilerdi. Koğuşlara ulaşamamanın huzursuzluğuyla duruma nasıl müdahale edip örgütleyeceğimizi düşünüp tartışıyorduk.

Eylemin öncüleri koğuşlarda

- Fiili duruma doğru temelde müdahalede bulunabilmek için tartışmalar sonucunda nasıl bir karara ulaştınız?

- Dediğimiz gibi her şeyimizle ayaklanmışız. Artık arkadaşlarla yazışma zamanı da yok. Uzun uzun tartışabilecek durumda değiliz. Böyle bir şeye koyulmak yanlış olurdu. Eylemin akışını olumsuz etkilerdi. Her şey çok hızlı gelişti. Karasu ve diğer arkadaşlarla hücreden hücreye konuşup o kısa zaman diliminde ne yapacağımızı belirlemeye çalıştık. İdarenin çaresizliğini de dikkate alarak koğuşlara gitmeyi düşündük!.. Bu düşünce olmayacak duaya amin demek gibiydi. Normal koşullarda -tabii bu Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin "normal koşulları!"- idarenin bu teklifle yanaşması mümkün değildi. O anın yaşanan boşluğundan yararlanmayı deneyelim düşüncesiyle hareket ettik. Amacımız koğuşlara gidip eylemi örgütlemekti. Çünkü bu olasılık dışında o ana müdahale etme şansımız hemen hiç yok gibiydi. Böyle bir şeyi yapmak; temsilci arkadaşların koğuşlara gitmesi doğal ki idarenin otoritesini sarsacak, direnişi güçlendirecek, kitleye moral verecek ve kazanma azmini güçlendirecekti. Ama idarede o an ağır basan yan isyan havasına son vermekti. Kendilerince kontrolden çıkmış durumu normale çevirmek istiyorlardı. İdare henüz isyanın paniğiyle doluydu. Duruma son verdirecek olasılıklara sarılabilirlerdi. Çaresizdi, kimse artık onu takmıyordu. Hatta müdahale etmeye kalktığında tepkiler daha sertleşiyor gerginlik artıyor, sloganlar patlıyordu.

- "Koğuşlara gitme" gibi çok önemli bir öneriyi o an nasıl açığa çıkarıp yakaladınız?

- Her eylem olumlu veya olumsuz koşullarıyla birlikte vardır. Yaşama, hele eyleme ait hiçbir şey tek düze, belirlenen kurallar çerçevesinde gelişmez. Canlı yaşam akışkandır, kuralların ilerisinde gider. Eylemlilikte akışı, yönü iyi anlamak, nabzı tutmak, yaratıcı olmak, inisiyatifi iyi kullanmak gerekir. Eylemde ortaya çıkan her yeni durumu, değişikliğe göre yeni taktikler ve tutumlar belirlemek gerekir. Bilindiği gibi; stratejiler pratikte uygulanan taktiklerle yaşam bulur. Doğru taktiklerdir stratejiyi başarıya götüren. Doğru stratejiler yanlış taktikler uygulandığı zaman boşa çıkarılabilir. İşte böyle anlarda taktiği uygulamakla yükümlü öncülerin önemi daha da artar, öncü öngörü ve kestirimleriyle anı iyi değerlendirmelidir. Tavırsız kalmamalı, esnek, ortaya çıkan fırsatları amacın

hizmetine koşmayı bilmeli, yaratıcılığını sergilemelidir. 5 Eylül sabahı ortaya ani bir durum çıkmıştı. Tavır ve yeni bir taktiğin belirlenmesi gerekiyordu. Günlerce düşünmeye, tartışmaya zaman da yoktu. Soruna bir çözüm getirmek direnişi başarılı çıkarmak, "koğuşlara gidelim" önerisiyle doğrudan ilişkiliydi. İdareye "koğuşlara gidelim" önerisinde bulunmak bir taktikti. (Çok hızlı aldığımız kararın genel direniş içinde nasıl yaşamsal bir rol oynadığı, bu kestirimin ne kadar önemli olduğu eylemin ilerleyen günlerinde ve başarıyla sonuçlanmasında daha açık bir biçimde görüldü.)

- *Bu ani kararın, ya da ani taktiğin ortaya çıkması nasıl oldu?*

- Yer gök inliyor, duygu ve düşüncede ayaktayız. Gelişme karşısında bir çıkış arıyoruz. Karasular 4. kata alınmıştı. Sanırım öneri ondan geldi. Karasu'nun yan hücresine bulunan Rıza bize seslendi; "İdareye koğuşlara gidip bu isyan durumunu durdururuz diye önersek nasıl olur?" dedi. Sesinde, belki de yanlış anlaşılabileceği düşüncesiyle çekingenlik ve tereddüt vardı. "Arkadaşlar öneriyi nasıl karşılar? Hiç böyle öneri olur mu?" sanısıyla olmalı ki, epey çekingen tonla konuşmuştu. Hiç de yabana atılabilecek bir öneri değildi. Hemen bazı kadrolar konuşup kararlaştırdık. İdarenin kabul etmesi halinde bu olağanüstü durumu kendi lehimize pekiştirebilir, birçok işi birden başarabilirdik. Kabul edilirse muazzam avantajlar sağlayacaktık.

- *Peki bu karar idareye nasıl iletildi, tavırları ne oldu?*

- Yüzbaşı şaşkınlık, çaresizlik içinde sık sık 36'ya girip çıkmayı sürdürüyordu. Onlar da bizimle konuşmak istiyordu, ama tepkimizin ne olacağını bilemedikleri için gelip bir şey öneremiyor, konuşamıyorlardı. Karar aldıktan sonra yüzbaşı Abdullah Kahraman'ı çağırdım, hemen geldi. "Biz ölüm orucunu başlattık. Ne kadar haklı olduğumuzu söylememize gerek yok. Ama şu an tüm koğuşlar ayakta. Bir çözüm bulmak gerek" deyince, o da, "Nasıl önleyebilirim ki? Kimse ne beni, ne de askerimi dinliyor! Koğuşları gezdim, hepsinden susmalarını istedim, ama para etmedi. Bir çözüm bulmak gerek, ama nasıl?" dedi. Beti benzi solmuş, çaresiz kalmış, medet umarcasına sunulacak her çözüm yoluna sarılacakmış gibi bekleyen yüzbaşıya baktım. Gerçekten bunalmış durumdaydı. Sakin ve rahat bir ses tonuyla; "Arkadaşlarımız Ölüm Orucu'nda olduğumuzu biliyorlar. Bizi tanır ve güvenirler. Eğer koğuşlara gitmemize izin verir, bizleri götürürseniz onlarla konuşur, ortalığı sakinleştiririz. Sizce uygunsa düşünün, birlikte gidelim" dedim.

İsyandan yana olmadığımızı, sorunları konuşarak çözmek istediğimizi belirttim. Önerinin kabul edilmesi için daha yumuşak bir dil kullanmıştım. Yüzbaşı plansız-programsız bir isyanı sürdürmektense, planlı-programlı bir ölüm orucunu ve kitlenin fiili direnişini taşkınlığa son vererek sürdürmeyi tercih edişimizin özünde yatan gerçek nedeni göremeyecek kadar aceleciydi. Şu da vardı ki; isyan daha kısa vadeliydi ve düşmanın kolaylıkla kullanabileceği provokasyonları pekala yaratabilirdi. En azından saldırılarına "cezaevinde düzeni sağlıyorum, isyanı bastırıyorum" gerekçeleri uydurabilirdi. Ama bir ölüm orucu, normal işleyen bir fiili direniş için böyle gerekçeleri kolay uyduramazlardı. Yüzbaşı o anda bunları genişçe değerlendirebilecek durumda değildi. Nasıl bir taktik kullandığımızı anlaması için zamanın geçmesi gerekecekti. Öneriye hemen "olur" demedi, ama gözleri parladı, yüzü aydınlandı. Hiçbir şey söylemeden hızla koğuştan çıktı. Tek başına böyle bir kararı alamazdı. Sanırım müdür ve diğer yetkililerle görüştü. Yüzbaşının gitmesinden sonra bekleyişe geçtik. Biraz heyecanlı ve merak içindeydik. Çünkü verecekleri kararın önemi ortadaydı. Çok geçmeden geldi. "Tamam, koğuşları gezmenizi kabul ediyoruz, gidebiliriz" dedi. Bu ara Karasuların hücresinin önüne gidip biraz da onlarla konuştu.

- *Öneriniz kabul edildikten sonra neler yaşandı?*

- Yüzbaşı askerlerden hücremi açmalarını isteyince, Rıza ve Karasu'yu da çıkarmalarını, koğuşları onlarla birlikte gezeceğimizi söyledim. Gidip Karasu ve Rıza'yı aldılar. (Koğuşları üçümüzün gezmesini yeterli görüyorduk.) Arkadaşları aşağı kata getirdiler. Tam gideceğimiz sıra yüzbaşı 1. hücrede bulunan Celalettin'i çıkarmalarını istedi, bize de "Celalettin'i de alalım" dedi. "Gerek yok, biz yeterliyiz" dedimse de, o "alalım" deyince ısrar etmedik, onu da getirdiler. Hep birlikte koridora çıktık. Yüzbaşı koğuştakilerle nasıl konuşmamız gerektiğini anlattı. "Mazgal kapaklarını açarız, siz koğuşa girmeden içeri seslenir, arkadaşlarınızdan isyan yapmamalarını istersiniz. Onlara sadece; 'arkadaşlar isyan yapmayın', 'isyan yapmanızı istemiyoruz' diyeceksiniz." Baktık ki adam bizi sınırlamak istiyor, işi kurnazlığa döküyor. (Kitleden eyleme son vermesini isteyecek değiliz. Sadece "taşkınlıklar olmasın" diyeceğiz. Yüzbaşıya herkesin eyleme katılması gerekir ve haklıdır, demişiz.) Hemen tavır koyduk: "Hayır biz koğuşlara gireceğiz. Arkadaşlarımıza amacımızı anlatacağız. Nasıl bir eylem düşündüğümüzü

açıklayacağız. Bizi tek tek her koğuşa götüreceksiniz ve her koğuşta en az beş-on dakika kalacağız. Yoksa önerdiğiniz şartlarda gitmeyiz" dedik. Bir bakıma ayaküstü pazarlıktayız! Yüzbaşı kaşlarını çattı, iki dünya bir araya gelse ikna olmazmış gibi bir ifade takındı. Sonra kesin ve kararlı bir ses tonuyla: "Yok, olmaz, kabul edemem!.." yanıtını verdi. "O zaman koğuşa geri dönüyoruz, gitmiyoruz" deyip döndük, koğuş kapısına doğru yürüdük. Beş-on adım attıktan sonra arkamızdan seslenerek,"Tamam, kabul ediyorum" dedi. Derin bir nefes aldık. Yüzbaşı biraz da geri adım atmanın verdiği eziklikle, "Tamam, sizi bütün koğuşlara götüreceğim. Her koğuşta beş-on dakika konuşursunuz. Ama onları tahrik etmeyeceksiniz" dedi. Ve koğuşları dolaşmaya başladık.

- *İnsanlar kim bilir sizleri nasıl karşılıyorlardı? Hakim öğe coşku muydu?*

- Koğuşlara subay ve askerlerle gidiyoruz. İlk girdiğimiz bir-iki koğuşun bundan haberi yoktu. Sloganlar atılıyor. Herkes olağanüstü duyarlı, her şeyiyle ayakta. Özellikle ilk bir-iki koğuşta kapı açıldığında subay ve askerleri gördüklerinde tutuklular kapıya yığıldılar, baskın sandılar. Yüzleri gergin. Ardından biz içeri girince meraklı bakışlar üzerimize çevrildi. Tanımaya, ne olup bittiğini anlamaya çalıştılar. Bizi ilk anda tanıyanlar yüksek sesle adımızı bağırdı. Kitle dalgalandı. Yüzlerdeki gerginlik yerini coşkuya ve aydınlığa bıraktı. Öncelikle tanıdık arkadaşlar bizlere sarılıyor. Ağlayanlar, coşku ve heyecan konuşamayıp sadece sarılanlar. Çevremizde tam bir sevinç yumağı örüldü. Bu hava, bizi de çok etkiliyor, sevinçten göğsümüz sıkışıyor, gözlerimiz yaşarıyordu. Ama gurur da duyuyoruz. Direnişin insanı yükseltmesini yaşıyoruz. Bizi saranlar, bir şeyler söyleyenler yalnızca tanıdıklarımız değil, kitlemizden, şahsen tanımayan her yaştan insan, kaçakçıdan tutalım diğer grupların insanlarına kadar herkes var. Olağanüstü büyülü bir görünüm. Çok geçmeden gezdiğimiz bütün cezaevinde duyuldu. Pencerelerden koğuşlar birbirine aktardı. Artık girdiğimiz her koğuş bizi sloganlarla karşılıyordu. Muazzam bir sevgi, kuşatma vardı.

- *Subaylar da sizinle koğuşlara giriyor mu?*

- Koğuşa bizimle subaylar, yüzbaşı ve bir grup asker giriyor. Tutuklular toplanıyor. Birimiz onlarla konuşurken, diğerlerimiz hemen aralarına dalıp ilgili arkadaşlarla konuşuyor. Özelde eylemin, genelde cezaevindeki örgütlenmemizin temelini atıyoruz. Koğuşları gezmemiz eylemin kaderini belirledi, ivme bize döndü. İnisiyatif tümüyle elimize geçti.

İdare dize gelmiş, çaresiz peşimiz sıra dolanıyor. Kitlede ise, coşku ve moral var. Artık herkesin canına tak etmiş. İnsanlar bir daha geçmişi yaşamamak için her şeyi yapmaya kararlı. Bir daha o günlerin kahrolası karanlığını yaşamak istemiyor. İnsanlar coşmuş, patlamış, koğuşlara girerken, koridorlar inliyor, slogan sesleri ortalığı yıkıyor. Mahşeri bir hava... Daha çok, bir devrim havası. Diyarbakır Zindanı'nda devrim yaşanıyor. Devrim her boyutuyla kendisini hissettiriyor. O canlı, insan manzaraları çok çarpıcı. Koğuştan içeri girdiğimizde adeta hepimiz kanatlanıp uçuyor, arkadaşlarımızın sevgi selinde içeri taşınıyoruz. Her biçimiyle güzel ve çok canlı, çok sıcak ve içten bir ortam. Arkadaşlar pencereden "mutlaka bize de gelsinler" diye haber gönderiyor. Bazen gittiğimiz koğuş bir süre sonra slogan atmaya başlıyor ve bizimle yeniden görüşmek istediğini duyuruyor.

- *Yanlarına gitmeniz için slogan atmak yeterli mi?*

- Evet, gidene kadar slogan devam ediyor. Belalı bir iş!.. Bir koğuş başlayınca diğerlerine de yayılıyor. Yüzbaşı, "Slogan atan koğuşa gidelim de şuna son versinler" diye kendisi bize yol gösteriyor. 34. koğuşa girdik, anlatılmaz. Öylesine bir bağırış ve haykırış var ki, arkadaşları ancak beş dakikada susturabildik. Ağlama, gülme, haykırış, slogan, alkış birbirine karışmıştı. Yıllarca bastırılmış, içlerine akıttıkları sevgi, özlem vb. ne varsa hepsini ortaya döküyorlardı. Bir yerde bütün yaşamlarını adadıkları bir arayışa kavuşmaları söz konusu. Tanıdık-tanımadık arkadaşlar gözlerinden yaş akarak, sevgiden titreyerek karşımıza geçmiş bize bakıyorlar. Bir taraftan duygusal sahneler kurulurken, diğer taraftan ele geçirdiğimiz bu her saniyesi çok değerli zamanı önemine uygun kullanma çabasındayız. Örgütsel mekanizmanın temelleri atılırken, dışımızdaki grupların eylem hakkındaki görüşlerini de alıyoruz. Ne düşündüklerini, nasıl davranacaklarını anlamaya çalışıyoruz. Bir arkadaş da koğuşun ortasında tutuklulara neler yapmaları gerektiği konusunda bilgi veriyor, eylemin genel amaçlarını anlatıyor.

- *Nasıl bir propaganda bu? Arkadaş neler söylüyordu?*

- Koğuşa hitaben konuşmayı Rıza ve Karasu yapıyordu. Bize yapılanların insanlık soyuna reva görülemeyeceği, bunu kendilerinin de yaşadığı, bu ateş çemberini yarmak için bunca arkadaşın kendisini feda ettiği, bu şehitlere rağmen zulümden vazgeçilmediği, zulüm altında yaşamanın savunulamayacağı, bunu hiç kimsenin bizden isteyemeceği... Ayrıca faşist

cuntanın, devletin insan düşmanı karakterine değinildi ve "Bundan sonra ne pahasına olursa olsun fiili direnişi sürdürün. Hiçbir kurala uymayın. Saldırı olursa gerekeni yapın. Ölümüne dayanın, ama saldırmadıkları sürece slogan atmayın. Direnişi taşkınlığa yer vermeden sürdürün" denildi. Ayrıca Ölüm Orucu'nda hedeflenen talepler konusunda geniş bilgi verildi. Fiili direnişin yanında ölüm orucunu değişik eylemlerle desteklemeleri istendi. Ölüm orucunu sonuna kadar götüreceğimizi, bu konuda güven içinde olmalarını, ölen arkadaşların yerine geride kalanların bayrağı devralacağı vurgulandı.

- *Subaylar da sizi dinliyor ve karışamıyor!*

- Evet, kitleye daha bir direniş coşkusu ve ruhu veriliyor. İnsanlar daha çok etkileniyordu. Yüzbaşı ve diğerleri konuşmalarımızdan oldukça rahatsız oldular. Ancak araya girip kesemiyordu. En fazla "çok uzatmayın, başka koğuşlar da bekliyor" diyerek müdahale etmeye çalışıyordu.

- *"Hayır, yanlış söylüyorsunuz, bu isyandan vazgeçmemek gerekir" diyen var mı?*

- Kitledeki coşku muazzam. Ama bir gerginlik var. Kitle artık eski düzende yaşamıyor ve yaşamak da istemiyor. İlk anların coşku ve duygularından, teslimiyeti kırmanın baş döndürücülüğünden yavaş yavaş sıyrılırken, sonraki adımların ne olacağı soruları ortadaydı, henüz net değildi. Fiiliyatta bizimle bütünleşilmişti, ama bizim ne düşündüğümüz, organizenin nasıl olacağı bilinmiyordu. Öncünün önemi bu noktada daha da artıyordu. Cezaevi genelinde bütünlüğü sağlayacak, yol gösterecek, çıkışı örgütleyip disiplinli bir biçimde düşmanın karşısına dikecek, coşkuyu ve kazanma azmini zafere ulaşmada önemli bir motif olarak işleyecek bir öncülük kendisini dayatıyordu. Öncülük kararlı, güven veren politikalarıyla başkaldırıyı anlık tepkilerden, kontrol dışı gelişmelerden kurtararak sürece yaymalıydı. Koğuş kapısı açıldığında bizi karşısında gören insanlar zaferi de yarı yarıya yaşamanın sevinci içindeydi. Çünkü ortadaki belirsizliklerin kalktığını, idarenin daha ilk anda bizi muhatap aldığını görüyordu. Hem de daha eylemimizin beşince günündeyken böyle bir konuma ulaşmamız kitlenin önderliğe olan inanç ve güvenini pekiştirmişti. Özcesi, eylemi yürütüş perspektifimize karşı çıkan, farklı düşünce getiren olmadı. Daha bir-iki koğuşu yeni gezmişken, bütün bloklar hareket tarzımızı öğrendi, koğuştan koğuşa seslenip gezmeye başladığımız, kimsenin kendi başına hareket etmemesi, ortak davranışın sağlanacağı duyuruldu.

- *Kitle üzerindeki inisiyatif artık elinize geçti diyebilir miyiz?*

- Evet, inisiyatif tartışmasız bizde. Hareket, manevra kabiliyetimiz arttı. İdare bizi artık hiçbir biçimde engelleyemeyeceğini gördü. Yüzbaşı koridora çıktığımızda zaman zaman, "idareye, devlete bu kadar saldırmasanız, tansiyonu böyle yükseltmeseniz olmaz mı?" diyordu. Koğuşlarda da; "Evet, bu cezaevinde sizlere çok şeyler yapıldı, yapılmamalıydı" sözlerini sıkça sarf ediyordu. Her şey düşündüğümüz gibi yürüyordu. Hücrelerden bizi çıkardıklarında ayaküstü görev bölümü yaptık. Açlık grevinde olmadığı için Karasu ve Rıza koğuşlara hitaben konuşacaktı. Kadrolarımıza ve kitleye söyleneceklerin de çerçevesini belirledik. Esas hareket tarzımızı, perspektifi kadro ve militanlara ikili konuşmalarda aktardık. Kendilerine, "siz kitleyi ayakta tutacak, kabarışı sürdürmek için elinizden geleni yapacaksınız. Diğer siyasi gruplarla ortak hareket etmeye, onları direniş platformuna çekmeye çalışacaksınız. Diyalog ve tartışma ortamını koruyup olgun davranmaya özellikle önem vereceksiniz. Olumsuz geçmişlerinden dolayı oluşan güvensizliği itici, tepkici yaklaşımlarla daha da derinleştirmemeye özen göstereceksiniz. Kitlemiz rastgele, örgütsüz, onayınız alınmadan ölüm orucuna katılmayacak, iç örgütlülüğünüzü yaratacaksınız. Direnişle ilgili hiçbiriniz idareyle pazarlık yapmayacak, görüşmeyeceksiniz. Pazarlık önerilerine 'gidin 36'daki arkadaşlarla konuşun. Temsilcilerimiz oradadır' deyip reddedeceksiniz. Koğuşlarda birlik ve denetimi sağlayın. Yönetim ve inisiyatif devrimcilerde olsun. İdarenin atadığı olumsuz, zayıf sorumluları değiştirin -ki pratikte zaten gerçekleşiyordu- kötü duruma düşmüş, ispiyoncu gibi unsurlarla konuşun. Direnişe zarar vermemelerini sağlayın, iknacı ve kazanımcı olun. Buna rağmen iflah olmaz tipler çıkar, zarar verirse kapı dışarı edin" vb. diyerek gerekli perspektifi verdik.

Ayrıca eylemin bitirilişi ve olağanüstü durumlar karşısında takınacakları tavırlara da değindik. Bizler gelip "eylem bitti" demedikçe kesinlikle direnişe son vermeyecek, fiili durumu sürdüreceksiniz. 7-10 günlük kademeli açlık grevleriyle ölüm orucunu destekleyin. Görüşe çıkmayın. Saldırmadıkları sürece isyan havası vermemeye çalışın. Sayım almalarına engel olmayın. Koğuş baskınları olursa oturup önceden tartışın ve karar alın, saldırı anında da kararınızı uygulayın. Saldırılınca sizleri sınırlayacak değiliz, o an neyi uygun görüyorsanız yapın, ama hiçbir biçimde boyun eğmeyin, kurallara yeniden uymayın. Gerekiyorsa ölün, yakın, yıkın ama

kurallara uymayın ve saldırıyı göğüsleyin!..

- "Ölün, yakın, yıkın!.." Bu derece kesin mi?

- Evet, gözü kara ve kararlıyız. Ne denli kararlı olduğumuzu kavratmaya çalışıyoruz. Hiç kimse bize yeniden teslimiyeti dayatamaz. Gerekirse bu uğurda toplu ölmeye hazırız, öncüler olarak bunu göze almıştık. Bu arada koğuşlarda ölüm orucuna katılmak için talepler vardı. Yüzlerce insan, "biz de katılacağız" diyordu. Frenlemek istiyor; "Yaygın ve örgütsüz olmasın. Bu yarardan çok, zarar getirir" diyorduk. Ama sonraki günler iş öyle bir noktaya geldi ki, önünü kesemedik. Ölüm orucuna katılanların sayısı 250'yi geçti!.. Diyelim bir koğuştan çıktık, çok geçmeden yeniden slogana başlıyor, bizimle görüşmek istiyorlar. "Niye slogan attınız?" diyoruz, "sizinle yeniden konuşmak için!" Kafalarına takılan, unutulan konu olmuş, onu açıklığa kavuşturmak istiyorlardı.

- Sormadan edemeyeceğim, kitleye "ölün, yakın, yıkın!.." demek, önlenemez kimi gelişmelere kapı açmak anlamına gelemez mi?

- Artık teslimiyetin yeniden dayatılması karşısında her şeyimizi ortaya koymaktan geri duramazdık. Bu ölüm-kalım sorunuydu. 1981'i, 1982'yi yeniden yaşamaktansa ölmek daha iyiydi. Bu, aynı zamanda idareye ne kadar kararlı ve geri dönülmez bir noktada olduğumuzu gösterecekti. Koğuşta kitleye bunları aktarırken, bir yandan da dinleyen personele de duyurmuş, "eğer saldırırsanız karşınızda ölümüne direnecek yüzlerce insan var" denmiş oluyordu. Tutumumuzun özü doğruydu. Saldırı karşısında yapacak fazla bir şey de kalmıyordu. Ayrıca kadrolarımıza soğukkanlı, akılcı davranmalarını vurgulamış, saldırı olmadıkça neler yapılacağını aktarmışız. Ama saldırının sadece bir anlamı vardı; eskiye, daha ağır koşullara dönmek. Bu noktada koğuşlara belli bir hareket serbestisi tanıyorsun. Bu da zorunlu. Organik bağın olmadığı yerde biraz inisiyatif verip bağımsız hareket etmelerine olanak tanımak zorunda kalıyorsun. Adam kapıya gelmiş saldırıyor, o anda 36'dakiler "ne der, neyi önerir" diye bekleyemez. Hemen görüş alış-verişi yapmanın olanağı da yok bu ani durumdur, o zeminde çözülmesi gerekir. Yeter ki saldırı karşısında topyekun direniş korunsun, dayatılanlar kabul edilmesin. Eylem tümüyle haklılık temelinde yükselmiştir. İdare onu boğmaya kalkışırsa, tabii ki tutsaklar elinden gelen her şeyi yaparak direnecekti.

- Diğer gruplarla, eylemin gidişatı hakkında görüş alış-verişi oldu mu?

- Kararlaştırdığımız gibi diğer gruplarla da konuştuk, görüş ve önerilerini

aldık. Onlarla konuşmaya özel bir önem verdik. Ancak şunu gördük: Karşımızda siyasi grup veya temsilcileri yoktu. Genelde bireylerle muhatap olduk. Onlarla hareket adına konuşmak istememize rağmen böyle bir şeyle karşılaşamadık. Çoğu eyleme de katılmamıştı. Eylemde niteliksel bir rol almaları söz konusu değildi. Ama bu objektif durumlarına rağmen yine de onları siyasi hareketmiş gibi muhatap aldık. Eylemin gidişatıyla ilgili önerilerinin olup olmadığını sorduk, kendi görüşlerimizi anlattık.

- *Genellikle kimlerle konuştunuz?*

- Olanaklar ölçüsünde herkesle görüştük. İlk gün bütün koğuşları gezmeyi bitiremedik. İkinci gün bir-iki koğuşa baskın girişimi oldu. O koğuşlar slogan atınca giderek genelleşti. İdare kimseyi susturamayınca yine bizi götürdü. Koğuşların çoğunu, daha önce gitmediklerimizi de gezdik. Gittiğimiz koğuşların birinde Ruşen Aslan'la karşılaştık. Gelip bize selam bile vermedi. Beti benzi solmuş, ranzanın önünde büzülmüştü. Önce arkadaşlardan durumunu sordum, "vurgun yemiş gibi şaşkındır!" dediler. Gidip kendisiyle konuştum. Benden önce Karasu konuşup Mümtaz'ın söylediklerini kendisine aktarmış. Eylemle ilgili görüşlerini de sormuş. Ruşen'in yanıtı, "ben bu işlere karışmıyorum, karışmak da istemiyorum" olmuş. Daha önce, 1 noludan tanıyordum. Eylemle ilgili görüşlerini sordum, önerilerini almak istedim; "ne diyeyim" dedi, boynunu büktü, avuçlarını açtı, başka bir şey söylemedi. Düşün işte, bir hareketin önderlerinden. Kitle ayağa kalmış, canlar meydana sürülmüş kendisi de bu ateşin içinde. Ama verdiği yanıt: "Ne diyeyim" oluyor. Oysa herkesin söylemesi gereken bir şeyleri olmalı!.. Öyle bir tarihsel andayız ki, söyleneceklerin yanında yapılacak, yapılması gereken çok şey var! Direnişi, kitleyi bu ateş hattından en az zararla geçirmek gerekiyor. Ama Ruşen bu kadar kendinden geçmiş, zavallı ve biçareydi. Bırakın bir hareketin önderlerinden birini, birey olarak bile susuyor, söyleyecek hiçbir şeyi yok! Direniş içinde değil, o ruhtan uzak, yılgın bitkin ve çökmüş.

Daha sonra DDKD'lilerin çoğunlukta olduğu 26. koğuşa girdik. Orada dışarıdan tanıdığım, DDKD'den ayrılmış Adnan Bingöl ile karşılaştık, konuştuk. Gördük ki, DDKD'nin de siyaset olarak henüz herhangi bir tutumu söz konusu değil. Ne yapacaklarını, nasıl davranacaklarını bilmiyor ve kararsızlar. Tabanı üzerinde de inisiyatifsiz

ve tavırsızlar. Adnan; "Konuşuyoruz, onları da direnişe katılmaları için ikna etmeye çalışıyoruz. Henüz net değiller, ama ben bireysel olarak gerçekleştireceğiniz eylemlere katılacağım. Gerekirse ölüm orucuna da gireceğim" dedi. Adnan dışında net bir tutum yok. Aralarında konuşup tartışıyorlarmış, hepsi o!.. Kitlesel eylem başlayıp sloganlar atılınca onlar katılmıyorlar. Aralarında tartışıyorlar. Bir kısmı; "Kıyamet kopuyor, tüm cezaevi ayağa kalkmış, biz niçin susuyoruz? Bizler de sloganlara katılalım" diyor. Daha sonra diğer koğuşlarda bulunan arkadaşlarına, "ne yapalim?" diye soruyorlar. Bu ara slogan atan arkadaşlarını engellemeye çalışıyorlar. "Slogan atmayalım. Birkaç gün sonra mahkememiz var. Orada arkadaşlarla tartışıp bir tavır belirleyelim" diyerek ilk bir-iki gün slogan da atmıyorlar. Diğer grupların da eylem tüm hızıyla sürüp giderken tavırları şöyle veya böyle belirginleşti. Arkadaşların anlatımına göre sloganlar başladığında, 5 Eylül sabahı Ruşen gözetleme deliğinden görülebilecek biçimde gidip pencere önünde duruyor!

- *Niçin böyle davranıyor? Bu özel bir davranış biçimi mi?*

- Slogan atanların arasında olmadığını kanıtlamaya çalışıyor! İdareye "ben slogan atmıyorum, görün işte" demek istiyor. Koğuşta sempatizanları olan biri var, bu adam slogan atanlara katılıyor. Ruşen defalarca onu geri çekiyor, ikna etmeye ve durdurmaya çalışıyor. "Yaptığın yanlıştır, bekleyelim, idare saldırabilir" vb. diyor. Bir noktadan sonra adam artık Ruşen'i dinlemiyor, "Bırak beni, direneceğim, slogan atacağım" deyip tavır koyuyor ve arkadaşlara katılıp bir zinciri daha kırdığı için sloganları daha bir coşkuyla atıyor. Eylem PKK'nin önderliğinde rotaya girmiş, riskler azalmış ve kitleselleşmiş. Küçük-burjuvazinin genel karakteri bilinir; güçlü olandan yanadır. İbrenin bizden yana döndüğünü görünce onlar da direnişten yana direksiyon kırmaya başladılar. Direnişten yana tavır almama en çok "önder" bilinen tiplerde görülüyordu. Frenlemeye, geri çekmeye çalışmalarına rağmen kitle onları aşmıştı. Frenlemenin de değişik yolları bulunuyordu. Direnişe doğrudan karşı çıkma yerine ruhsuzluk, kafa karışıklığı ve ürkekliği kitleye empoze etmeye çalışıyorlardı. Neymiş, "mahkemeyi bekleyelim, arkadaşlarla konuşalım, idare katliama girişebilir, acele etmeyelim."

Cezaevinin eylemde olduğu bir anda tutukluların mahkemeye götürülüp götürülmeyeceği bile belli değil. Bunlar düpedüz oyalama! Her an yeni gelişmeler oluyor. Dakikaların bile büyük bir önemi var.

Gelişmeyi durdurmanın, alınacak tutumu da falanca tarihteki mahkemeye sarkıtmanın olanağı yok. Bu saçmalıklarla korkaklık ve kaçkınlıklarını örtbas etmeye çalışıyorlar. Zaman kazanmak, kendilerini biraz daha fazla güvenceye almak için oyalama tartışmaları sürüyor!.. Sonunda bakıyorlar ki bu akış önüne gelen her şeyi silip süpürüyor, tabanlarını da. Artık kimse onları önemsemiyor, takmıyor, ilk günlerden sonra kendileri de slogan atmak zorunda kalıyor. Taban tavanı zorluyor, aşıyor. Gerçek olan şu ki; Eylül direnişinde kitle önde, "önder"ler arkada! Devrimci önderlik altındaki kitle direniş içinde; zulüm bentlerini, emir-komutayı, vahşeti yıkıp geçerken, sayısız kuralı önüne katıp kovalarken, insanlık dışı olan her şeyi silip süpürürken, diğer grupların, özellikle yönetici kesimin ayak diretmesini de, katılmamalarını da yıkıp geçti ve tavır almaya zorladı. Sonunda direniş seli onları da kaptı.

- O ilk günlerde slogan atmayanlar var. Atmayanlar ne yapıyor? Kuralara uyuyor mu?

- Uygulamada hiçbir kural bırakılmamış ki onlar ayrılıp uysun!.. İdare içeri giremiyor, fiili denetim ve yönetim direnişçilerde. Kurallar yıkılınca onlar da uymamış oluyor.

- Bu gruplardan kastettiğiniz kim? Sizin deyiminizle, Kürt Solu mu?

- Evet... Diğer gruplar da var, ama daha çok Kürt grupları diyebiliriz. Kürt gruplarının örgütlü hareket geliştirmeleri, grup tavrı söz konusu değil. Örgüt, hareket bir amaç için vardır. Eğer bir şey yapmayacaksan, amacın gerçekleşmesi için çaba harcamayacaksan örgüte ne gerek var? Siyasi kimliğini yitirmiş grupların siyasal eyleminden, tutumundan söz edelebilir mi? Edilemez! Sıradanlaşmış, kitleden, tabandan farklı tavır, davranış ve arayış içinde olmayan önderin önderlik niteliği kalır mı? Kalmaz! Bunların yaptığı kitlenin direniş ve başkaldırı ruhunu köreltmek, teslimiyeti içselleştirip eylemsizliği gizlemek ve teorisini üretmekti. Diyarbakır ve Eylül gerçeği neydi? Şahlanan bir direniş. Bu direnişin siyasal ifadesi neydi? Yalnız kitlesine değil, dışındakine de güven verip kendini kanıtlamış PKK'ydi.

- Siz bu konuda oldukça dertli gözüküyorsunuz. Pratik ayrışma süreci bu derece kesin ve katı mı gerçekleşti?

- Derdimiz yok! Burada siyasi sorumluluğu ve tarihi gerçekleri konuşuyoruz. Bu gruplar işlevlerini yitirseler de, Diyarbakır gerçekliğinde fazla bir şey ifade etmeseler de, pratikteki tutumlarıyla bilin-

melidirler. Tarihi gerçeklik karşısında duyarlıyız. Herkesin de öyle olması gerekir. Ayrıca bu grupların olumsuzluklarına tümüyle girersek kitaplar ayırmak gerekecek. Burada ancak satır başlarıyla değiniyoruz. Eylül direnişinin ayak seslerini, gelişini dışımızdakiler duymadı mı? 1 Eylül gökten zembille mi indi? Eylül direnişi bağıra bağıra geliyordu. Ancak kafasını teslimiyetin batağına gömenler bunu görmeyip duymayabilirdi. Hücrelerde olanlarla o uzun hazırlık evresinde konuştuk, koğuştaki arkadaşlarımız herkesle konuştu. Cezaevinde bir direniş olacağını mahkemeler de, idare de anladı. Direniş aylar süren sancılı bir doğumdan sonra patladı. Peki bu sürede dışımızdakiler ne yaptı?.. Politikasız ve hazırlıksız oldukları 5 Eylül de işte bir kez daha ortadaydı. İç örgütlülüklerini yitirmişler, karar mekanizmaları çökmüş. Vereceğimiz bazı örnekler bu durumu açıkça gösterecektir. Mümtaz Kotan'a 1983 Mart'ında direniş hazırlığımızı bildirmiştik. Kendisi örgütünün lideridir. Koğuştaki arkadaşlarıyla -toplam sayıları birkaç kişiyi geçmez- ilişki kurup haber verebilirdi. Kendisinin olanağı yoksa biz sunardık. Bunu yaptığımızı, yapacağımızı da biliyor. Ama böyle bir çabası olmamıştır. Eylemden çok önceden haberdar olmasına rağmen Rızgari karşımıza grup kararıyla çıkmamıştır. Mümtaz liderliğini konuşturarak bir grup kararı almamış, o gücü kendisinde bulamamış, arkadaşları örgütü adına bir karara gidememiştir. Daha çarpıcı olanı da var. 5 Eylül'de tüm cezaevi ayaktadır. 35'e gidiyoruz. Mümtaz Kotan'la konuşuyor, direniş hakkındaki görüşlerini soruyoruz, söylediği tek şey; "Siyasi talepleri öne sürmeyin", sonra da "Ruşen'i gördüğünüzde tekrar polise alındığımı söyleyin" idi. Bununla ilgili özel bir haber götürmemizi istedi. "Koğuşları dolaşıyorsunuz, bizimkilere, Ruşen'e direnişe katılmalarını, benim de böyle düşündüğümü söyleyin" demiyor. Direniş konusunda arkadaşlarına gönderebileceği hiçbir mesajı yoktu. Ruşen'le konuşuyoruz, o; "Direniş konusunda şunları şunları düşünüyoruz, Mümtaz'a iletin" demiyor. Ama Partizan bunu yapıyor. Kendi arkadaşlarını önceden haberdar etmişler, yine de bizimle koğuşlardaki arkadaşlarına "direnişe katılın" haberini iletiyorlardı. Bir de DDKD'ye bakalım: Onlarda da grup tavrı yok. 13'te aralarında Osman Aydın gibi ileri unsurları da bulunan bir grup DDKD'li var. Yüzbaşı koğuşa geliyor, bazıları: "Komutanım, bizim bunlarla bir ilişkimiz yok, bizi eyleme katılmayan başka bir koğuşa götürün" diyorlar! Subay gülerek: "Nereye götüreyim, bütün koğuşlar eylemde, sizin için en iyi yer

yine burasıdır" diyor! DDKD'liler slogan atmıyor, ranzalarına çekilmişler, dünya umurlarında değil!.. Eylül direnişi gerçekten çok öğreticidir. Osman Aydın'la iki arkadaşı 9 Eylül'de DDKD'nin duruşmasında mahkeme heyetine; "Cezaevinde isyan var. Bu isyanın başını Apocular çekiyor. Durumlar çok vahim. Her an ölebiliriz. Mahkemenin can güvenliğimizi sağlamasını istiyoruz" diyorlar. Herhalde direnişten yana tavır almış ve grup kararı çıkarmış insanların tavrı bu olmasa gerek!.. Yine bir başka koğuştaki KUK'çular slogan atılır atılmaz üsteğmeni çağırarak koğuşlarının slogan atmadığını, bu eyleme katılmadığını bildiriyorlar!.. (KUK'çuların bazıları diğer koğuşlarda direnişe katılmıştı.) Özgürlük Yolu'nun tutumu ise daha berbat!.. Önderlerinden Nazif Kaleli, Yılmaz Çamlıbel 39. koğuştaydı. Yer gök inliyor, öyle ki bitişikteki mahallenin çocukları "kahrolsun işkence!" diye slogan atıyor, damlara çıkan kadınlar zılgıt çekiyor, 39'un karşısındaki koğuştan Naziflerin tutumunu soruyorlar. Arkadaşlar Nazif'in olumlu-olumsuz bir şey söylemediğini, Yılmaz'ın ise: "Baskılar, işkenceler biraz azalmıştı. 4-5 ay sonra demokrasiye geçilecek, işkenceler bitecekti. Apocular yeni bir provokasyona başvurdular" dediğini aktarıyorlar. Kawacıların tutumu diğerlerinden daha olumluydu. Eyleme katılımda fazla tereddüt göstermemişler. Türk solundan da ölüm orucuna girenler vardı. 36'ya getirildiler. Bunların da grup kararı yoktu. Direnişi doğru buldukları için bireysel kararlarıyla katılmışlardı. 35'e getirilen Ala-Rızgarici biri: "Örgütümün tutumunu bilmiyorum, ama ben sizinle birlikte yürümeye karar verdim" diyordu. Özcesi, Kürt gruplarının önde gelenlerine kalsa direnişe katılmayacaklardı.

- ***Gerçekten hal böyleyse, burası siyasi iflas noktası demek. Peki bu işin sonrasında ne var?***

- Başka bir koğuşa gittik. Necmettin Büyükkaya da oradaydı. Eylemle ilgili düşüncelerini söyledi. "'Yaşasın PKK!, Kahrolsun sömürgecilik!' gibi siyasi içerikli sloganları atmasak, daha çok işkence ve baskıyı teşhir edenleri atsak nasıl olur?" dedi. Biz de zaten böyle düşünüyorduk. Gerekeni koğuşlara söylüyorduk. Slogan işinin düzene sokulması; merkezileşmesi, belli sloganların belli saatlerde atılması önerisinde bulundu. Ardından da ölüm orucu dışında her türlü eylem biçimiyle direnişe katılıp destekleyeceğini söyledi.

- ***Eylül direnişinde bayanlar ne yaptı?***

- Kuşkusuz mücadelemizde onların da önemli ve özel bir yeri var.

Arkadaşlarımız da Mazlumların, Dörtlerin, Hayri ve Kemallerin bıraktığı mücadele mirasını kucaklamak ve o güzelliği yaşatmak için ellerinden geleni yapmışlardır. Eylemin hazırlık döneminde onlara gerekli bildirimi yapamamıştık. Ne yaptıklarını, ne düşündüklerini de bilmiyorduk. Bildiğimiz, duyar duymaz Sakinelerin eyleme mutlaka katılacağıydı. Sonradan öğrendiğimize göre, büyük bir eyleme doğru gidildiğini görebilmiş, ne yapacaklarını, nasıl bütünleşeceklerini tartışmış, hareket tarzını belirlemişlerdi. Hatta 1 Eylül sabahı koğuş içi sorunlarla ilgili yaptıkları toplantıda olası bir eylemde nasıl davranacaklarını yeniden tartışmışlar. 1 Eylül'de ölüm orucuna başlandığını duymamışlar. 5 Eylül sabahı sloganlarla birlikte direnişe geçmiş ve açlık grevine başlamışlar. Ayrıca görüşe çıkmama, sayımlarda ayağa kalkmama kararını alıp uyguluyorlar. DDKD, TKP, KUK'çular iki-üç ve beşer günlük açlık grevi yapıyorlar. Görüşü protestoya katılmıyor, fiili direnişte de çekingen davranıyorlar. Acilciler bizimkilerle birlikte hareket edip fiili direnişe ve süresiz açlık grevine başlamışlar. Taleplerini ve eyleme başladıklarını dilekçeyle koloorduya iletmişler.

- ***Peki sizleri nasıl karşıladılar? Aranızda epey duygulu sahneler yaşanmıştır.***

- Yıllardır birbirimizi hiç görmemiştik. Onların koğuşuna yöneldiğimizde apayrı bir hava, heyecan ve coşku karışımı duygular içindeydik. Diğer arkadaşlarımızı mahkemelerde, koridorlarda uzaktan da olsa görüyorduk. Hatta bir kısmıyla fısıldaşma olanağı bile yakalayabiliyorduk. Ama bu arkadaşlarla kopkoyu bir tecritlik yaşamışız. Yıllardır karşı karşıya gelememişiz. Kapılar açıldı, içeri girdik. Diğer koğuşlarda karşılaştığımızdan daha fazla bir şaşkınlık gördük yüzlerinde. Onlarla böyle karşılaşabileceğimiz akıl işi değil. Olmayacak bir şey varsa, o da bizim orada bulunmamız! Bakışlarından hayret okunuyordu. İlk anda bizi tanımadılar. Birkaç saniyelik sessizlikten sonra haykırışlar yükseldi: "Aa! Bunlar bizimkiler!.." Sonrası anlatılmaz bir kaynaşma. Büyük bir coşkuyla etrafımızı sardılar, kucaklaştık. Bir an hepsinin adeta dili tutuldu. Bize bakakaldılar. Ağlayanlar vardı. Birbirine söyleyecek dünyalar kadar şeyi olan insanların nereden, hangisinden başlayacağını bilememenin suskunluğuydu yaşanan. Yılların birikimi, o toplumsal patlamayla açığa vurulmuştu. İlk dakikalar bu kaynaşma içinde akıp gitti.

Sakine Karasu'yu bir kenara çekti, beni, Rıza'yı alıp, koğuşu gezdirdiler.

Celalettin'e başka bir bayan arkadaş hararetle bir şeyler anlatmaya başladı. Bu arada asker ve subaylar şaşkınlıkla bizi izliyordu. Sohbetin uzamasından rahatsızdılar. Bu sıcaklığın yanında bir şey dikkatimi çekti, diğer bayanların bir kısmı özellikle bizden uzak duruyorlardı. Niye böyle davrandıklarını bizimkilere sorduk. TKP ve DDKD'li olduklarını öğrendik. Böyle önemli bir günde, bu insanların bizden uzak durmak içi özel çaba sergilemesini doğrusu biraz yadırgadık. Karasu koğuşa yönelik konuşmaya başlayınca onlar çıkıp diğer bölüme gittiler. Koğuştan ayrılırken Sakine, Karasu'ya ölüm orucuna başlamak istediğini söyledi. "Bir süre daha bekleyin" denildi. İkinci grupla birlikte başlamalarının daha doğru olacağını düşünmüştük. Ama onlar beklemedi, Sakine iki arkadaşla birlikte başlamış. Diğerleri onuncu günde açlık grevine son verip fiili direnişi sürdürüyorlar.

- *Peki o ara başka neler oldu?*

- İkinci gündeyiz. Sloganlar sürüyor. Kolordu hâlâ tavırsız. 39'a girdik. Oldukça büyük bir koğuş. Mevcudunun büyük bir çoğunluğu taraftarlarımız; köylüler, dışarıdan tanıdığımız gençler, içerde tanıdıklarımız. Eylemliliğin coşkusuyla bizi gören gençlerin bir kısmı, "Ölüm orucuna katılacağız" dedi. Sayı kabardığı için tavır koyup uyarıyoruz. Kendilerine "Olmaz, ölüm orucu dar, sınırlı sayıda insanla yürütülmesi gereken bir eylemdir. Dar kadro eylemidir, onu kitleselleştirmek doğru olmaz" dedik. Eylem kitleselleştikçe dökülme de artar. Dökülmeler düşmana moral verir. Eylemin etkinliği, ağırlığı azalır. Ayrıca gücün hepsini meydana sürmek de doğru değildir. Bazıları da sağlıklı bir değerlendirmeden çok duygusal taşkınlıklarla karar alabiliyordu. Bu nedenlerden dolayı büyük bir hararetle öne sürülen bu isteklerini ret ettik. Ama onlar ısrarlarından vazgeçmediler. Kendilerini yeniden partiye kanıtlama istek ve azmiyle dolular. Hatta bazıları katılmış bile. Ancak idare onları koğuşlarından alıp yanımıza getirmiş. Sonunda çoğu arkadaşı ikna edemeyeceğimizi anlayınca talimat biçiminde dayatıp katılımları durdurduk. Ama yeni başlayanlar da olmuş. Koğuşta belirli arkadaşlar özel görüşmeler yaparken, bağımsız, halktan insanlarla da olanaklar ölçüsünde konuşuyor, düşüncelerini alıyorduk.

Bir koğuşa girdik. Rıza konuşurken: "Bir daha teslimiyete dönmektense kendinizi öldürün!.." dedi.Yüzbaşı: "Olur mu öyle şey?" diyerek müdahale etmek istedi. Tutuklunun biri bağırarak yüzbaşıyı azarladı ve:

"Bir daha eski günleri yaşamaktansa kendimi kesinlikle öldürürüm! Hele saldırın, kendimi şu bir elektrik kablosuna bağlayıp öldüreceğim. Bize öyle çektirdiniz ki, bir daha hiçbir güç bana eski günleri yaşatamaz! Bu cezaevine düştüğümde siyasi falan değildim, ama bundan sonra artık devlete karşı savaşacağım! Ne yaparsınız yapın, artık Apocuyum!" dedi. Yüzbaşı susmak zorunda kaldı. Tavrını çok açık bir biçimde sergileyen bu insan, dediklerine de uygun davrandı. Tahliye olduktan sonra partinin bir savaşçısı oldu. Şehit düştüğünü öğrendik.

- İsmini verebilir misin? Böylesi başka örnekler var mı?

- Tanıdığım biri değildi, ismini bilmiyorum. Bir başka koğuşta konuşmalar tamamlandı, dışarı çıkmak üzereydik. Yanımızda duran yüzbaşı koğuşa göz gezdirdi, birinin yanına gitti. Galiba ismi Mehmet Kalkan'dı. Siyasi değildi, adli suçtan içeri düşmüş. Ona, "Sen siyasi değilsin. Niçin slogan atıyorsun? İstersen seni bu koğuştan alıp daha uygun bir yere verelim!" dedi. Mehmet olanca öfkesiyle kendisine bağırmaya başladı: "Bu ayrım işkence yaparken yoktu, direnişe katıldığım zaman mı oluyor? Hayvanlara bile reva görülmeyecek şeyler yaparken bunu hiç düşünmüyordunuz. Ben bundan sonra ölene kadar buradayım, bu arkadaşların yanındayım" dedi. Başka bir koğuşta aynı teklifi yüzbaşı yaşlı bir insana yaptı. Verilen yanıt aynıydı. İkinci gün 35'e bir daha gittik, ölüm orucuna başlayan arkadaşlar henüz, 36'ya getirilmemişti. Şener'i de yanımıza almak istedik. Rıza ve Karasu hücrelerin önünde bazı arkadaşların görüşlerini alırken, Şener alt kattan Mümtaz Kotan'a seslendi; "Bir şey diyor musun? Tekrar koğuşları gezeceğiz?" dedi. Mümtaz'ın yanıtı ise; "Ne söyleyeyim, namusumuzu kurtardınız" oldu. Rıza onların katındaki hücrelerle konuşurken, Mümtaz; "fazla ileri gidilmese iyi olur" demiş!

- Peki, idare ilk anın şaşkınlığını üzerinden attıktan sonra neler oldu?

- Koğuşları gezdik, gerekli ilişkileri kurduk. Eylem yerli yerine oturdu. İdare, isyan havasının kalktığını, ama bütünlüklü bir direniş ve cezaevi örgütlülüğünün yaratıldığını fark etti. Bizleri koğuşlara götürmekle çok büyük bir hata yaptıklarını anladılar. Cezaevi direnişinin merkezi olarak 36'ya bağlanması, daha bilinçli davranılması karşısında idarenin çıkmazı derinleşti. Bundan kurtulmak için şiddeti dayatarak şansını bir daha denemek istedi. Şiddete yönelebileceği sürpriz değildi. Ancak sonuç alması gösterilecek direnişte, takınılacak tutuma bağlıydı. Karşısına kararlıca çıkılırsa şiddet boşa çıkarılacaktı. Kolordunun kolay

kolay teslim olmayacağını, yenilgiyi kabullenmeyeceğini hesaplamıştık. Çünkü yıllarca büyük bir özenle yarattıkları bu eserin ellerinden çıkmasını kolay kabul edemez, hazmedemezlerdi. Ama fazla seçenekleri de yoktu. Ya kitlesel kalkışmanın sonucunu kabul edecekler, ya da şiddete yöneleceklerdi. Konuşma, oyun, vaat ve aldatma hiçbir şey yaramazdı. Her şeye en çıplak haliyle yaşanıyordu. Kimseyi kandırabilecek durumda değillerdi. Ve idare, kolordu bizlerle kozunu paylaşmak için bir defa daha saldırıya geçti.

İdare pazarlığa oturmak zorunda kalıyor

- İdare üst üste yaptığı taktik hatalarla geri dönüşsüz bir noktaya geldiğini anlayınca, değişmez silahı olan vahşeti bir kez daha devreye soktu. Bu nasıl bir yönelimdi?

- Kolordu eylemin daha güçlü, bütünlüklü karşısına çıktığını görünce şiddete dayalı tavrını birkaç gün içinde uygulamaya geçirdi. Bu ara onlar da durumu değerlendirmişler. MİT, kolordu kurmayları kafa yormuş, nasıl bir çıkış yapacaklarına karar vermişler. En büyük silahları şiddet ve terördü, dedik. Çünkü ne haklılıkları vardı, ne de kitleleri etkileyebilecek ve ikna edebilecek düşünceleri. Direnişin on veya on beşinci günüydü, dışarıdan komando getirdiler. Kalabalık bir grup askerle 8. koğuşu bastılar. Tutsaklar belirlendiği gibi saldırıyı püskürtmek için elden gelen her şeyi yapıyor. Askerler şaşırıyor. Böyle güçlü bir direnişle karşılaşacaklarını düşünmemişler!.. Ölümüne direniliyor. Bazı arkadaşların kafası yarılıyor, kolu kırılıyor. Ama gerilemiyorlar. Birbirlerine vuruyor, ellerine geçirdiklerini askerlere savuruyorlar. Tam bir arbede yaşanıyor. Eline bir şey geçiremeyen, hırsından kafasını duvarlara vuruyor. Kendini öldürmeye kalkışanlar oluyor; kimisi jiletle bileğini kesiyor, kimisi elektrik kablolarına uzanıyor. Cop ve kalas sesleri, sloganlar, yumruk ve tekme birbirine karışıyor. Kıran kırana bir kavga. Bu sert direnişe rağmen 8. koğuş boşaltılıyor. Kaptıklarını sinema salonuna götürüyor. Orada ayrıştırma başlıyor. Bir yandan işkence yapılırken, bir yandan da kurallara uyulup uyulmayacağı soruluyor. İdarenin: "Bütün cezaevinin direnişe katılması mümkün değil! Kitlenin bu boyutta katılmaması gerek. PKK militanları kapıları tutup herkese zorla eylem yaptırıyor. Eğer koğuşları boşaltırsak bu duruma da son veririz" biçiminde bir düşüncesi var.

- Öyleyse, baskın sırasında tanık oldukları onlar için tam bir hayal kırıklığı olmuştur!

- Tabii... Karşılaşılan beklenenin tam tersi. Kitle varıyla yoğuyla kendini ortaya atmıştı. Ön safta olanlar, kapıları tutanlar genelde bizim arkadaşlar olsa da, dışımızdakilerden de vardı. Direnişin sertliği onları çok ürküttü. Bu kararlı tutum, bazı insanlar dökülse de sinema salonunda da sürdü. Ayrışmada kurallara uyacağını söyleyenlerin çoğu

sıradan insanlar. Bazı arkadaşlar hem idarenin bu dökülmelerden moral bulmasını önlemek, hem de işkenceleri protesto etmek kararlılığını göstermek için sinema salonunda ölüm orucuna başlıyor. Vahşete rağmen gösterilen kararlılık onları daha da ürküttü. Ölüm orucuna başlayanları alıp yanımıza getirdiler. Hepsi bitkindi. Artık kimsenin katılmamasını söylemiştik. Getirilenlerden Ömer Kendal'ın parmaklarını kırmışlardı. Kafası gözü yarılmış, kan-revan içinde kalmış birçok insan getirdiler. Bu baskınlarla birlikte cezaevi yeniden mahşer yerine döndü. İsyan havasına girildi. Sloganlar ortalığı inletiyor. Haykırışlar, bağırtılar birbirine karışıyor, Diyarbakır'a yeniden yayılıyordu. Cezaevi kapısında günlerce aç susuz bekleyip içerdekilerden haber almaya çalışan insanlar var. Gerginlik adım adım yayılıyor, dışarıya taşıyordu. İdare başvurduğu şiddetle; "Biz işkenceden ve şiddetten yana değiliz" yönlü konuşmalarını da tekzip ediyor, inandırıcılığını sıfırlıyordu. Bu saldırıların doğurduğu en önemli sonuç; kararlı, ölümüne bir karşı koyuşla karşılaşmalarıydı. Birkaç koğuşu daha basıp sinema salonuna götürdüler. Ancak boşaltma sırasında saldırmadılar. Çünkü gittikleri koğuşlarda tutuklular, saldırılırsa her tarafı ateşe vereceklerini söylemişler. Yanabilecek her şeyi koğuşun ortasına yığmışlar. İdare bu konudaki kararlılığı da görüyordu. Şiddeti daha fazla sürdüremeyeceğini anladı, devamını göze alamadı. Bu çabadan da vazgeçildi. Ayrıştırma sırasında teslimiyeti kabullenen, dökülen bilinçsiz, zayıf unsurların sayısı da sınırlıydı. Şiddet püskürtülmüştü. Çok geçmeden eylem yeniden normal seyrine girdi.

- Bu çabası da sonuçsuz kalınca idare artık hiç tepki göstermez duruma mı geldi?

- Artık saldırı yok. İdare işin 36'da biteceğini çok iyi biliyordu. Ayrıca koğuşlarda yaptığımız uyarılara arkadaşlar büyük bir titizlikle uyuyor, eylemin kaderi hakkında kendileriyle hiçbir şey konuşmuyorlardı. Yüzbaşı zaman zaman koğuşlara gidip sohbet ediyor; "Sakin olun, kolordu karşısında bizi zor durumda bırakmayın, sorunlarınızı zaten çözeceğiz" gibi şeyler söylüyordu. Kitlenin her defasında yüzbaşıya verdiği yanıt; "Bizim konuşacak bir şeyimiz yok, gidin 36'daki arkadaşlarla konuşun, onlar ne derse öyle yapacağız" oluyordu. Süreç idareyi bizlerle pazarlığa oturmaya zorluyordu. Artık her şey belirlediğimiz rotada denetimimiz dışına taşmadan ilerliyordu.

- *Biraz da Eylül direnişinin dışarıya duyuruluşundan, yankılarından söz etsen...*

- Gerek ölüm orucunun, gerekse 5 Eylül'de yaşanan kalkışmanın ailelerimiz üzerindeki etkisi çok derin oldu. Görüşe çıkmama taktiğimiz etkiliydi. Eylemden haberdar olan yakınlarımız Diyarbakır Zindanı'nın önüne yığılmaya başladı. Sayıları her geçen gün artıyordu. İdare üzerinde bir baskı kaynağı oldukları gibi, kamuoyu oluşturmada önemli iş başardılar. "Oğullarımızı, kızlarımızı görmek istiyoruz. Öldürdünüz mü? Niye bizleri görüştürmüyorsunuz?" diye idareyi sıkboğaz ediyorlardı. Kuşkusuz yıllar onları da pişirmiş, yol-yöntem bilir hale getirmiş, korku ve ürkekliklerini üzerinden atmıştı. Horlanmış, dövülmüş, yerlerde sürüklenip tekmelenmiş ve gözaltına alınıp işkenceden geçirilmişlerdi. Çok şey yaşayıp tanık olmuş ve ürkekliğin, sessiz kalmanın Diyarbakır'dan tabutlar çıkmasına engel olmadığını, vahşetin ve katliamın devan ettiğini görmüşlerdi. Bağırmasını, içerde can pazarındaki çocuklarının peşine düşmesini, onlara yardım etmek için kendilerinin de bir şeyler yapabileceklerini öğrenmişlerdi. İdarenin oyalama, yalan ve saptırmaları para etmiyordu. "Ben görüşmek istiyorum, ama görüşe çıkmıyorlar!" diyor, ama öfkeli kitleyi ikna edemiyordu. Görüşü bize karşı sürekli büyük bir silah olarak kullanan idare, şimdi ailelerimize dert yanıyordu! Dışarıdan sıkıştırıldıkça bu defa bize koşuyor, "Görüşe çıkın, aileleriniz perişan, yazık değil mi onlara? Görüşseniz ne olur ki?" deyip duruyordu. Reddediyorduk, bu defa aynı havayla onlara gidiyordu. Sonunda dayanamayıp Diyarbakır Zindanı'nı ailelere açtı! Bir kısmını koğuş kapısı önüne getirip mazgal deliklerinden içeri baktırdı, (İçerde tutukluların yaşadığını, fazla telaşa gerek olmadığını göstermek için içlerinden bazen de temsilci bir grup alıp koğuşları gösteriyorlardı.) Bayanlar koğuşuna da bir grup alındı. İçerde görüş yapmaları sağlandı. Aileler defalarca ilgili yerlere dilekçe yazıyor, kolorduya gidiyorlar. Cezaevi önünde biriken yüzlerce insan kolorduya kadar yürüyüş de yapıyor. Parti, direnişimizden anında haberdar oluyor. BBC de veriyor. Ayrıca duruşmalara çıkan arkadaşlar eylem havasını oraya da taşıyorlar. İşkence ve baskı anlatılıyor, direniş hakkında bilgi veriyor; ne kadar insanın Ölüm Orucu'nda, ne kadarının açlık grevinde olduğu vb. gelişmeler anlatılıyor. Mahkemeler biraz da basın büromuz gibiydi. Aileler sağlıklı bilgi almak için mahkemelere daha fazla ilgi gösteriyordu. Bir gün cezaevinde olanları mahkemede anlattığı

için, Elazığ grubundan bazı arkadaşları dönüşte cezalandırmak istiyorlar. Metin Cansız ve Ahmet Bayık gibi arkadaşları almaya kalkınca grup direniyor. Camlar kırılıyor, sloganlar atılıyor. Ancak gardiyanlar Metin, Ahmet ve bir-iki arkadaşı daha kapıyor. Kelepçelerini çözmeden Süleymanlı kontraların bulunduğu koğuşa atıyorlar. Bu uygulamanın mantığı da çok çarpıcıdır. İdare bu tutumuyla şunu söylemek istiyor: "Rahat durun. Sizleri öldürebiliriz. Kendi ellerimizle öldürmesek bile, tasmalı uşaklarımız var, onlar eliyle bunu yapabiliriz!.." Hâlâ güçlü olduklarını, seçeneklerinin tükenmediğini göstermeye, korkutmaya çalışıyorlar. Süleymanlı kontralarla kanlı bıçaklıyız. Devlet, elindeki tutsakları elini-kolunu bağlayıp düşmanın önüne atıyor. Bu, devletin sınır tanımazlığının hangi noktalara ulaştığını da gösteriyor. Orada Süleymanlıların bir kısmı arkadaşlarımızı dövüyor, öldürmeye kalkışıyor, koğuşun bir kısmı da uzak duruyor. Hatırladığım kadarıyla Ahmetleri bir-iki gün orada tutuyorlar.

- Bu süre boyunca arkadaşların kelepçeleri hiç çözülüyor mu?

- Hayır... Düşman bir ortamda eli-kolu bağlı bulunmanın nasıl bir şey olduğunu anlatmaya gerek var mı? Artık içerde, dışarıda her yönüyle lehimize bir hareketlenme var. Diyarbakır'ı tecritlik kuyusuna düşürmelerine izin verilmiyor. Direniş dışarıda hem yankı bulmuş, hem de içerde merkezileşmişti. Artık idare istese de öyle kolay bir provokasyon ortamı yaratamazdı. Gelişmelerin kontrolümüz dışına taşma tehlikesi çok azdı.

- Süreç kontrol altına alındıktan sonra, koğuşlar sizlerle bütünleşip beklediğiniz tutumlara girebildi mi?

- Saldırıya zemin olacak davranışlardan kaçınılması, ama destek ve eylemliliğin sürdürülmesini istemiştik. Fiili direniş dışında en uygun kitlesel destek açlık greviydi. Koğuşlar ölüm orucuna ve direnişe bu desteği verdiler. Sanırım yedi veya dokuz günlük açlık grevi yaptılar. Eylemin uzaması durumunda yeniden kitlesel açlık grevleri yapılacaktı. Kitle fiili direnişte. Hiçbir kurala uyulmuyor. Teslimiyet paramparça. Tutsaklarda direnişe daha fazla kendimi nasıl katabilirim, başarı için ne yapabilirim telaşı, isteği vardı. Kitle içinde bazı unsurlar açlık grevinde dökülmüşler, ama birkaç gün aç kalmanın lafı edilmez. O kadar çok şey çekmişler ki, o cehennemden kurtulmak için öne atılma isteği var. Bu, kitlenin kendi dışında gelişen bir eyleme veya ölüm orucuna basit bir destek vermesi biçiminde anlaşılmamalı. Kendi kurtuluşu, kendi

eylemidir yaşanan. Aynı cehennemi koşullarda yaşıyor. Her şeye uyduğu, tüm yaptırımları kabullendiği halde hiçbir söze, hiçbir hakka sahip değil. Görüyor ki direnişe katılmak, onu sahiplenmek, aynı zamanda kendisine de sahip çıkmaktı. Geçmişte insanlar, "daha fazla işkence görürüz, ölebiliriz, tahliyemiz engellenir" gibi kaygılarla direnişe katılmamıştı. (İşin diğer boyutlarını koymuştuk.) Ama pratik yaşamında gördüğü bunun tersi oldu. Kurallara uyulduğu halde daha cehennemi bir ortam yaratıldı. İnsanlar öldürüldü. Kurallar yeni kuralları getirdi. Yani boyun eğmenin ölümden beter olduğunu öz yaşam pratiğinde gördü. Bundan kurtulmanın tek yolunun da direnişten geçtiğini yine pratikte öğrendi. Direniş demek bir anlamda ölümdü, ölümü göze almaktı. Mazlumlarda, Dörtlerde, Hayri ve Kemallerde bunu gördü. Evet, ya bu vahşi ve kahrolası koşullarda gün gün ölünecek, ya da direnip var olunacaktı. Kitleler kendi deneyimleri ışığında bunu anladı. Diyarbakır zindan süreci, PKK'nin bir ideoloji belirleme ve öngörüsünün pratikte doğruluğunu da kanıtladı. Parti olarak; "Ulus olarak 'barış' içinde yok olmaktansa, direnerek var olmalıyız" diyorduk. İşte Diyarbakır siyasi, ulusal, insani kimliğin var olması için tek yolun direniş olduğunu göstermişti.

- *O dar alanda siyasal sonuçları böylesine net görebilmek mümkün müydü? Bunun ölüm orucuna katılmak için başvuran ve katılan yüzlerce insanla bir bağlantısı var mı?*

- Yüzlerce, binlerce insan haykırıyor. Başkaldırı var. Türk sömürgeciliğinin vahşiliği, yırtıcılığı, hiçbir kural tanımazlığı var. Oradaki insanlar kadar bunu yaşayan ve anlayan bulunur mu? Vahşetin ve zulmün izlerini iliklerinde taşıyorlar, yaptıklarını, amaçlarını görüyorlar. Türk sömürgeciliğiyle zindanda tanışmanın neyi ifade ettiğini anlamışlar. Duygusal, tepkici davranarak da olsa, yüzlerce insan ölüm orucuna katılıyor. En azından büyük çoğunluğu ölüm niyetiyle bu adımı atmıştır. Olayın siyasi çözümlemesini fazla yapamasa da pratik tecrübeleri kitle büyük sonuçlar çıkarmaya götürüyordu. Pratik iyi bir öğretmendir. Gerekli sonuçları çıkarmak için alanın geniş olması gerekmez. O dar alanda büyük oynanmış, büyük şeyler olmuştu. Sayı çarpıcıdır. 250'yi aşkın insan ölüm orucuna katılıyor!.. Ölüm orucunun niteliğini bilen biri sayının olağanüstülüğünü görür. Açlık grevi ayrı, ama ölüm orucuna bu kadar insanın katılması, hem de önleme çabalarımıza rağmen sayının böyle kabarık olması, Diyarbakır'da yaşanan vahşet boyutunun göstergesidir.

Bu sonuç insanların can havliyle kendisini ortaya atmasını anlattığı gibi, gerçekleştirilen eylemlerin onları getirdiği yeri, düzeyi, verdiği ruh ve anlayışı da ifade eder.

- İstersen biraz da ölüm orucu süreci içinde doktorların tavrı üzerine konuşalım...

- Eylemin ilerleyen günlerinde cezaevi doktoru hemen her gün gelmeye, kapı önünden geçerek (!) bizlere bakmaya başladı. Muayene, tansiyon ölçtürmeyi kabul etmiyorduk. Daha çok ölüm orucunun vücutta yaratacağı tahribatı anlatıyor, eylemden vazgeçmemizi, diğer yöntemlerle sorunun çözülmesinin daha doğru olacağını söylüyordu. Diğer yöntemler neydi? Biz bilmiyorduk!.. Cezaevinde olan biteni, ardında yatan siyasi amaçları koyduğumuz için bizimle fazla tartışmıyordu. Günler ilerledikçe hiç tartışmaz oldu. Önceleri gelip sadece hücrelerin önünden geçiyor, "Muayene, tedavi kabul eden var mı?" diye soruyordu. O aralar dökülmeler de başladı. Ölüm orucunu bırakmaya karar verenlerin bir kısmı doktorun sesini duyduğunda "var" derdi. Hemen onu alıp götürürlerdi. Doktorun hedefi artık eylemi bırakanlardı. Çünkü sesi sadece onlara hitap ediyordu. Artık gezerken sadece, "var mı?" diye sesleniyordu. Bu seslenişi aramızda espri konusuydu. Doktora, "eylemi bırakan ve tedavi kabul eden var mı?" demek yorucu geliyordu! Kestirmeden "var mı?" diyordu. Daha sonra hastaneden bir grup doktor geldi. Gelen grubun başında hastane baştabibi İbrahim Turan vardı!

- Bu, pazarlık yapan baştabip değil mi?

- Evet, oydu!

- Doğrusu elinize iyi bir fırsat geçmiş! Pazarlık sonrası ne hallere düşürüldüğünüzü gösterip, niçin verdiği sözleri yerine getirmediğini sordunuz mu?

- Evet, onunla bir daha karşılaşmak iyi bir fırsat olmuştu. Rütbesi artmıştı, artık yarbay değil albaydı. Hücremin önüne geldiklerinde, "Ayata yine mi eylemdesin? Niye kendinizi bu hallere sokuyorsunuz?" dedi. Kendisine; "Sen geçen eylemde de geldin. Kolordu adına bizimle pazarlık, anlaşma yaptın. Söz verdin, gelip cezaevini gezecektin. Anlaşmaya uyulup uyulmadığını yerinde görüp inceleyecektin. Ama seni cezaevine sokmadılar. Bizi de revir yerine tekrar bu soğuk hücrelere kapattılar. O zayıf bünyeyle ölümün kucağına attılar, hâlâ da devam ediyorlar" dedim. Bunları söyleyince baştabip aldatıldığını anladı. Aslında onu ceza-

evine sokmamışlardı. "İstenen koşulları yerine getirdik" gibi şeyler söylemişler. Böbrek ameliyatı olduğunu, bu yüzden gelemediğini söyleyip bizi inandırmak için ameliyat yerini gösterdi. Ama aldatıldığını anladığı için çok kızdı, bozuldu, mahcubiyeti anlaşılıyordu. Yanımda daha fazla durmadılar, diğer katları gezdiler. Grup katları gezdikten sonra beni ve bir-iki arkadaşı çıkarıp havalandırmaya götürdüler. Bir süre sohbet ettik. Esasında yaklaşımları nabız yoklama, niyetimizi anlamaydı. Baştabip söylemese de kolorduca görevlendirildiğini biliyorduk. Edinilen izlenimi yukarı ileteceklerdi. Bol bol eylemden vazgeçmemizi, sağlık üzerindeki tehlikelerinden söz edip bıraktırmaya çalıştılar. Bütün yol ve yöntemleri denediğimizi, arkadaşların bu uğurda öldüğünü, anlaşma üzerine eylemi sonuçlandırdığımızı, ama verilen sözlere uyulmadığını söyledik. Vahşetin boyutlarını koyduk. Bizler anlattıkça doktorlar da biraz şaşırdı. Onlara görevlerini hatırlattık. Bunca insanı ölüme götürenlerin idare ve kolordu olduğunu, bunu bilmeleri, bu uygulama ve koşullara karşı doktorluk mesleğinin gereğini yerine getirmelerini söyledik. İlginç, ama doktorlardan biri kaç gündür banyo yapmadığımızı sordu. Nerede ve nasıl banyo yapacaktık!.. "Banyo falan yok!.. Yalnız Ölüm Orucu'nda değil, yıllardır banyo yüzü görmedik" dedim. Hayrete düştü!.. Ve banyoyu kafasına taktı! Çok ısrar ettiler, "Banyoyu hazırlatalım. Temizlik yapın. İyi olur. Bu sağlığınız için çok gerekli" dediler. Yakamızı zor kurtardık!.. "Bırakın bu banyo konusunu, bunca insan nasıl banyo yapacak! Ayrıca bunca sorun varken banyonun lafı mı olur?" diyerek konuyu kapattık. Sonunda "Biz idareye söyleyelim, hücrelere sıcak su versinler. Orada yıkanırsınız" dediler. Kabul ettik. Tabii sıcak su falan görmedik.

- Peki eylemin ilerleyen günlerinde idare pazarlık görüşmelerine başlamadı mı?

- İlk hafta idarenin herhangi bir girişimi olmadı. Gelip gitmeler var, ama doğrudan resmi pazarlık düzeyinde anlaşılabilecek görüşmeler yok. Yüzbaşı hücrelere gelip bizlerle konuşuyor. Daha çok kendi düşüncelerini söylüyor, bazı değerlendirmeler yapıyordu. Konuşmalarında çaresizliklerini, müdahale edememenin ezikliğini, acizliğini gizleyemiyordu. Esat Oktay dönemini kötüleyip; "Bu kadar insanın aynı eylemde yer almasının tek sorulusu odur. Eğer onun döneminde yapılan yanlışlıklar ve işkenceler olmasaydı, sizler böyle birleşemezdiniz. Bugün yaşananlar işkence ve baskının kaçınılmaz sonuçlarıdır" diyordu. Eylemin başarısızlıkla

sonuçlanması için kitledeki bu kaynaşmanın parçalanması gerektiğinin bilincindeydi. Kitlenin eskisi gibi bölük pörçük olmasını istiyor, ama bunu nasıl yapacak? Hiçbir yolu yok. Kitlede kaynaşma ve kendini her şeye hazırlama var. İtirafçıların, Süleymanlıların bulunduğu koğuş hariç tüm cezaevi eylem içinde. Kitle gücünün doruğunda, idare en güçsüz olduğu anları yaşıyor. İlk haftadan sonra idare bizimle görüşmeye başladı. Görüşmeleri cezaevi müdürü yürütüyordu. On beşinci günden sonraydı, müdürle görüştüğümüz günün akşamı yüzbaşı Abdullah Kahraman 36'ya geldi. İyi niyetli görünmeye çalışıyordu. Birkaç dakika süren kısa bir sohbetten sonra; "Hadi benim odama gidelim, biraz sohbet ederiz" dedi. Biz de bir grup arkadaşla (M. Can, Müslüm Elma, Şükrü Gülmüş, Celalettin, Rıza, Karasu, Davut Utkun) gittik. Yüzbaşı sohbete başlarken; "Buraya gelmenizi farklı yorumlamayın, sadece sohbet etmek istedim, bu konuşma pazarlık gibi anlaşılmasın" dedi. Böyle diyordu, ama nabız ölçtüğünü biliyorduk. Eylemde ne kadar kararlıyız, hangi talebimizde ne kadar esneyebiliriz, hangi konularda kesinlikle uzlaşmayız, anlamaya çalışıyordu. Geçmişi ve Esat Oktayları suçluyor, bizi konuşturmak istiyordu. Biz de niyetini bildiğimiz için dikkatli ve ölçülü konuşuyor, daha çok dinlemeyi tercih ediyoruz. Söylediklerimizi esnetmeye, kimilerini yumuşatmaya çalışıyordu. Ama ne derse desin direniş ve talepler söz konusu olunca kaya gibi sert olduğumuzu görüyordu. Eğer sorunlar çözülmezse bu eylemde ölenler olacağını biliyordu. Geçmişte verdiğimiz şehitlerimiz ve önemli deneyimlerimiz var. Biliyor ki, kitle desteğinin en üst boyutta sergilendiği bu eylemde sonuna kadar yürünecek. Ayrıca sorunun çözümsüz kalması onların varlığını anlamsızlaştırıyordu. Yönetici onlar, ama kitle hiçbirini muhatap almıyor ve fiili durum sürüyor. Devlet en güçlü olduğu anlardan birinde işlevsiz kalmış, yaşam felç olmuş. Direnişin gür sesinden başka bir şey duyulmuyor. Ötesi eylem onların çıkmaz ve hatalarından da yararlanarak iyice örgütlenmiş. Direnişin, toprağı sıkı kavrayan kök gibi kitlenin bilincinde ve ruhunda yer etmiş. Her geçen an onları pazarlık masasına doğru itiyordu. Sonunda pazarlığa oturmak zorunda kaldılar.

- *Devrimciler adına pazarlığı yürüten arkadaşlar kimlerdi?*

- Ben, Rıza, Karasu ve Celalettin yürütüyorduk. (Celalettin konuşmaların dışında kalıyordu.) PKK'nin dışında birilerini muhatap alarak bu işi çözemeyeceğini biliyordu. Görüşmeleri bizimle yürütmek zorun-

daydı. Görüşmeler haftalarca sürdü. Karşılıklı taktikler denendi, gerginlikler oldu. Dişe diş geçen bir pazarlıktı. Temel talebimiz emir-komutanın kaldırılmasıydı. Diğer sorunlara "tamam" diyorlardı, ancak emir-komuta içindeki bazı uygulamalardan vazgeçmek istemiyorlardı. Biz emir-komutanın şu veya bu biçimde sürmesini kesinlikle kabul etmediğimizi, bütün işkencelerin kaynağını ondan aldığını söylüyorduk. Aramızdaki çatışmanın odağı emir-komutaydı. Bu konudaki kararlılığımızı gördüler. Sonunda Birol Şen; "Bari günde bir-iki saat nazari eğitim olsun" dedi. (Birol Şen 35-36 için "Sizler hücrelerdesiniz. Hücrelerden İstiklal Marşı, nazari eğitim de istemeyeceğiz" dedi. Biz, sorunun tüm kitleye ait olduğunu, farklı uygulama ve statüyü kabul etmeyeceğimizi, herkes adına konuştuğumuzu söyledik. Bu noktada taviz vermeyeceğimizi anlayınca hücreler için ayrıcalıklı uygulamadan vazgeçti. Bütün cezaeviyle ilgili pazarlığı önüne koydu.) Onu da ret ettik. Ancak kitlenin de bizim gibi düşündüğünü kendilerine göstermek için, "gidip arkadaşlarla konuşacağız, konuşmadan karar veremeyiz" dedik.

- İdareyle pazarlığı yürütürken kitleyle aranızda nasıl bir organik bağ kurmuştunuz?

- Ölüm Orucu'ndakilerin hücrelerine gidiyor, parmaklık önünde hepsiyle konuşuyor, gelişmeleri ve genel havayı yansıtıyorduk. Varsa öneri ve görüşlerini, eğilimlerini alıyorduk. Benzer yöntem 35'te de uygulanıyordu. Sayıları az da olsa diğer gruplardan da insanlar vardı. İşin başında anlayış ve katılım biçimi ne olursa olsun, kendileriyle eylem birliğimiz söz konusuydu. Onların da görüşlerini almaya özel bir önem veriyorduk. Kendileriyle diyalog, sağlıklı ilişki kurma anlayışımızın da bir gereğiydi bu. Tek tek her hücreyi gezmemize başta izin vermeseler de dayatıp kabul ettirdik. Pazarlık süreci içinde hep böyle davrandık. İdareyle görüştük, sonra da arkadaşlara bilgi verip görüş ve onay aldık.

- Eylem içinde aranızda karar alma süreci nasıl işliyordu? Kolektif iradeyi tesis edebildiniz mi?

- Eylül direnişinin gerek hazırlık döneminde, gerekse sonrasında kolektivizm ve demokrasinin işleyişini en iyi biçimiyle yaşama geçirebildik. Kararlarımız kolektif alındı. Kitlemizin eğilimini dikkate aldık. Kararların oluşumunu mümkün olduğunca geniş tuttuk. Geniş katılımın gerçekleşmesini sağladık! Zor koşullarda parti içi demokrasiyi olabildiğince uyguladık. Ölüm Orucu'nda da kadrolarımızla yazılı, sözlü

gerekli bilgi aktarımını yapıp süreci değerlendirdik. Eğilimlerini kararlara yansıttık. Sağlıklı karar ve sonucun çıkması için titiz davranmak zorundaydık. Direniş sürecinde aldığımız tüm olumlu sonuçlar kolektif iradenin kararlara yansıtılmasıyla mümkün olmuştur. Ayrıca bu demokratik işleyişi diğer siyasetlerle olan ilişkilerimizde de uyguladık. 35 ve 36'dakilerle sürekli yazıştık, konuştuk. Cezaevinin kaderini belirleyecek durumda da olsak, dışımızdakileri es geçmedik.

- Pazarlık sürecinde ele alınan diğer taleplerden söz eder misiniz?

- Taleplerimizi, kapsamını vermiştik, genelde asgari insani halklar temelinde yükseliyordu. Uzun ve gerginlik dolu görüşmelerde dişlilerin arasından insanlığı kurtarmaya çalışıyorduk. Diyarbakır'ı bilmeyen çabamızın ne anlama geldiğini hesaplayamaz. "Eh doğal insani haklar zaten vardır, kimse onları elinizden alamaz ki" diyen de bulunabilir. Bu ırkçı, sömürgeci kafanın, yırtıcı gücün pençesinden önce insanlığı, onuru kurtarmak gerekiyordu. Emir-komutaya karşı çıkmak ne demekti? Tutuklu askeri eğitime tabi tutulamaz, marş söyletilemez. Tutukludan esas duruşa geçmesi, tekmil vermesi istenilemez. Tutukluyla idare arasındaki ilişki, kesinlikle askeri nizam içinde, alt-üst ilişkisi gibi görülemez. Görevliler, tutuklunun "komutanı" olamaz. "Komutanım" diye hitap etmesi istenemez. Mahkemede tutuklunun siyasi savunma yapmasına idare karışamaz. Savunmalar idareyi ilgilendiremez ve savunma yapma olanaklarını ortadan kaldırmaya yönelik hiçbir tutum ve davranış içine giremez. Savunma için gerekli malzemenin içeri verilmesini engelleyemez. Mahkeme ve görüşe gidip gelirken tutukludan nizami yürümesi, yolda, ringde, duruşma salonunda özel kurallara uyması istenemez. Görüş süreleri arttırılmalı. Havalandırma hakkını kullanabilmeli. Tutuklu her gün tıraş olmak zorunda değildir. Saatlerce süren sayım seremonisine son verilmeli. Tutukludan sayması istenmemelidir. 35 ve 36'daki hücrelerin cezalandırma yeri olarak kullanılmasına son verilmelidir. Hücrelerde idamlık ve müebbetliklerin dışında kalanlar -o dönem içinkoğuşlara götürülmelidirler. Havalandırma saatlerinde tutuklunun yapacağı spora asker karışamaz. Tutukluya işkence yapılamaz. Kimseye zorla İstiklal Marşı söyletilmez. Doğal ve kültürel ihtiyaçlar baskı unsuru olarak kullanılamaz. Genel hatlarıyla talepler bunlardı. Ancak emir-komutanın kaldırılmasının önemi iyi anlaşılmalı. Sonuçları bu saydıklarımızla sınırlı değil. Her şeyden önce tutuklu hak sahibi olacak. Hak almanın yol ve

yöntemini geliştirecek. Emir-komuta içinde tutuklunun iradesi konuşmuyor. "Yasak" dendiğinde her şey bitiyor. İşte emir-komutanın kalkması her şeyden önce keyfiyetin, zora dayanan faşist disiplinin yıkılmasıdır Tutsakların önünün açılması, siyasi geliştirme olanaklarına kavuşması ve onurunu kurtarmasıdır.

- *Üzerinde anlaştığınız ve anlaşamadığınız talepleri de ayrıntısıyla ele alalım istersen...*

- Bütün taleplerimiz kabul edildi, emir-komutadan vazgeçildi. Ancak anlaşamadığımız iki konu kalmıştı; İstiklal Marşı ve subaylara "komutanım" denmesi. Görüşmeler bu iki konuda düğümleniyordu. Sonunda bunları, özellikle İstiklal Marşı'nı arkadaşların görüşlerine sunup tartışmaya açtık. Dışımızdakilerden "İstiklal Marşı'nı kabul etmeyelim" gibi bir görüş, öneri gelmedi. Sorunu daha çok kendi aramızda tartıştık. İstiklal Marşı'nı söylemek istemiyorduk. "Gidip arkadaşlarımızla konuşacağız" diyor, görüşmeleri yarım bırakıp 35 ve 36'ya dönüyor, son gelişmeler ışığında durumu yeniden değerlendiriyorduk. Bizi en çok zorlayan konu İstiklal Marşı'ydı, aramızda tartışmaya neden oldu. Başlangıçta, "Emir-komutayı tümden kaldırmak için gerekirse bazı konularda taviz verebiliriz" demiştik. Ancak güç dengelerini dikkate alıp pazarlığı tümüyle lehimize çevirmeye çalışıyorduk. Birol Şen son görüşmelerin birinde; "İstiklal Marşı'nı söylemeye karşı çıkıyorsunuz. Bunun yanında Türk halkına da düşman olmadığınızı belirtiyorsunuz. Biz ve kolordu sizden tek bir şey istiyoruz. Taleplerinizin hepsini kabul ettik. Siz de bizim bu isteğimizi kabul edin, bunca çabayı bir kenara atmayın. Sadece İstiklal Marşı'nı haftada iki kere söylemeyi kabul edin. Bu Türk halkının marşıdır. Eğer bunu da kabul etmezseniz çekip giderim, istifamı veririm" dedi. Böylece iş tıkanma noktasına geldi. Aramızda yeniden tartıştık. Kitlemizin durumu belliydi. İnsanlar yoğun bir işkence ve baskı ortamından daha yeni çıkmıştı. Yıllarca örgütsüz bir ortamda yaşamış, bunun yarattığı sorunlar ve tecritlik sürüyor. Kitleye bir nefes aldırmak, zaman kazanmak için bu tavizi verebileceğimiz sonucuna vardık. İstiklal Marşı dayatmasını teslimiyet kurallarından birine uymak biçiminde ele almıyorduk. Artık teslimiyet koşullarını yıkmıştık. Düğümü çözmek için geçici olarak katlanılan bir taviz olarak görüyorduk. Her şey paramparça olmuş, taleplerimiz kabul edilmiş ve eylem başından sonuna kadar inisiyatifimizde kitleyi zafere ulaştırmıştı. Zaferi

güvenceye almak için taktik olarak bu tavizi verebilirdik. Kazanımları kökleştirdikten sonra rahatlıkla bu tavizi de kaldırabilirdik.

- Peki ya "subaylara komutanım deme" isteği ne oldu? Onu da kabul ettiniz mi?

- Pazarlığın başında en çok önem verdikleri konulardan biri buydu. Kesinlikle asker ve subaylara "komutanım" denmesi isteniyordu. Tabii reddettik. Adamlar askeri nereye oturtacaklarını bilemiyorlar. Yıllardır her haki renkliye "komutanım" denilmiş. Zulmün kazandırdığı bu mertebeden inmek ağırlarına gidiyor. Tutuklu, Türk ordusunun bir mensubuna nasıl komutanım demez? Aklı hayali almıyor. Onuruna dokunuyor. "Bundan sonra kimseye komutanım demeyeceğiz" dediğimizde, Birol Şen'e bir haller oluyor! Renkten renge giriyor, "İmkanı yok, kabul edemem! Olur mu hiç? Tutuklular askerimle alay edecek! Kimisi gardiyan diyecek, kimisi başka bir şey. Yok, kabul edemem!" diyordu. Yüzbaşı da aynı şeyleri söylüyordu. Kendisine "'komutanım'ı kabul etmeyiz. Bu, emir-komutadır. Bir daha komutana karşı gelinmez mi densin" yanıtını verdik. Başka bir gün yine 36'da yüzbaşıyla konuşuyorduk: "Tutuklular, askerime 'komutanım' demeyip de ne diyecek?" dedi. Nereden aklıma geldiyse, biraz da şaka yollu;"Madem bu konu size çok dert olmuş, bundan sonra onlara Mehmetçik deriz" dedim. Adamın hoşuna gitti. Gidip müdüre aktaracağını söyledi. Ciddi ciddi üzerinde tartışıyorlar. Sonraki görüşmenin birinde, "Gardiyanlara 'komutanım' yerine 'Mehmetçik' demeyi önermişsiniz. Bizce uygundur. Bundan sonra öyle hitap edin, bu konu da kapansın" dediler. Biz için için güldük. "Olur" dedik. Tabii hikaye! Onlar da biliyordu bunu. Bir daha da lafını etmediler. Direnişle birlikte erlerin "rütbeleri" sökülmüştü. Sorun fiili olarak çözülmüştü. Artık onlar "gardiyan"dı! İdare "komutanım"ın kabul edilmeyeceğini, taviz vermeyeceğimizi gördü. "Tamam, askere demeyin, ama subaylara, bana komutanım deyin" noktasına geldi. İstiklal Marşı'nda olduğu gibi, bu noktada da taviz verdik. Altüst ilişkisi olarak değil, sadece bir hitap biçimi olarak söylenecekti. Buna başka bir anlam yüklenmeyecekti. Bizimle alay edilir, değişik şeyler söylenir kaygıları ağır basıyordu. Çok ısrar edince, biz de bu biçimiyle kabul ettik.

- İdare sizinle yaptığı bu pazarlık sürecinde, durumu kendi lehine çevirmek için yeni taktiklere başvurdu mu?

- Evet, son bir manevra yaptı. Anlaşmanın maddeleri yazıya

dökülmüş, dosyalanmıştı. İstiklal Marşı dışında her konuda anlaşılmıştı. Birol Şen'le görüştükten sonra gelip anlaşmayı arkadaşlara okuyacak, son olarak görüşlerini alacak ve İstiklal Marşı'nı da aramızda sonuçlandıracaktık. Kısaca aramızda konuşup İstiklal Marşı'nı söyleme kararı aldık. Ben ve Celalettin bitkin düştüğümüz için hücrelerimize girdik. Karasu diğer arkadaşların görüşlerini alıyordu. Rıza da dosyadaki anlaşmanın maddelerini yüksek sesle koğuşa okuyordu. Artık iş bitme noktasına gelmişti. Gidip idareye söylenecek, ölüm orucu sona erecek. İşte tam o anda, baskın havasıyla komando yüzbaşı ardından bir grup askerle koğuşa daldı. Yüzbaşı; "Yeter be sizden çektiğimiz. Bunlar artık çok oldular! Atın hücrelerine!" diye bağırarak emir verdi. Karasu ve Rıza'yı 35'teki hücrelerine götürdüler. İpler yeniden koptu. Bir panik havası estirmek istediler. Anlaşma havası doğar gibi oldu ya, insanlar biraz umutlandı, o havayı kırmak amacıyla kararlılık gösterisine giriştiler. Yaptıkları bir çeşit taviz koparma operasyonuydu. Hesapta olmayan bu durum, biraz moralimizi bozdu. Havada esen tehlikenin farkındasın, ama beklemekten başka yapabileceğin bir şey yok. Arkadaşlar 35'e götürüldükten sonraydı, hoparlörden cızırtılar, ardından Birol Şen'in sesi duyuldu. Oldukça sert bir ses tonuyla devletin güçlülüğünden, kimseyle pazarlık etmeyeceğinden, herkesin kurallara uymak zorunda olduğundan dem vurdu. Konuşması bitince 36'ya kısa bir sessizlik çöktü. Arkadaşlara; "bu konuşma onların son çırpınışıdır, çaresizliğini haykırmasıdır" dedim. Ki öyleydi. Eğer çaresiz olmasalar, haftalarca süren pazarlığa yanaşmaz, ardından da bu tavra girmezlerdi. Niye böyle yapmışlardı? Ağır bir yenilgiyi resmen kabul etmiş ve cezaevindeki fiili statünün çerçevesini bu anlaşma onlara çizdirmişti. Otoriteleri kalmamıştı. Kazandığımız siyasi başarı onları fena vurmuştu. Bunların birikimiyle son bir hamle daha yapmak istediler. Kof bir kararlılık gösterisiydi. İstiklal Marşı'nı da kabul etmeyeceğimizi düşünmüş olmalılar. Oysa bu konuşmanın hemen öncesinde odasındaydık. Konuşuyorduk, sözünü ettiği gibi "devlet kimseyle pazarlık etmez"se o odada ne işimiz vardı?

- *Ne oldu? Bu çıkış tutmadı değil mi?*

- İkinci gün sabah, tezgahladıkları gibi bir adım daha attılar. 10. koğuşu basmaya kalkıştılar. Koğuş kararlı tavır koyup slogan atınca aynı anda bütün cezaevi slogan atmaya başladı. Bu idarenin son çırpınışını bitirdi. Oyunlarının tutmadığını görünce müdür bizi yeniden çağırdı.

Hiçbir şey olmamış, sanki dün hoparlörden bağıran kendisi değilmiş gibi, ne karar aldığımızı sordu? Biz de İstiklal Marşı'nı okumayı kabul ettiğimizi belirttik. Gözleri parladı, yüzüne bir rahatlama yayıldı. Ayağa kalktı, elini uzattı, tokalaştık "hayırlı olsun" dedi.

- *Eylemin, direnişin gücü nelere kadir!*

- Eylem bitmiş oldu. Geriye koğuşlara duyurmak kalıyordu. Müdür koğuşlarımıza gidip eylemi bırakmamızı istedi. Kabul etmedik, arkadaşlarımızla konuşmadan, eylemin bittiği haberini vermeden kimsenin bırakmayacağını, "koğuşlara gidip durumu açıklayacağız" dedik. Birol Şen isteğimizi kabul etmeye yanaşmadı. "Ben eylemin bittiğini anons ederim" dedi. Olacak şey değildi. Kabul etmedik. Kimse inanmazdı ona. Bu defa, "O zaman biriniz hoparlörden eylemin bittiğini duyursun" dedi. Bunu da reddettik..

- *Anons yapma işini niçin reddediyorsunuz? Geçmişte teslimiyetin, ihanetin, itirafçılığın, dönekliğin sesi olarak kullanılan bu cihazda, direnişin sesini konuşturmak çok daha büyük bir anlam içermez miydi?*

- Tabii bunun da ayrı bir anlamı olacaktı. Bu cihazla aramız hiç iyi olmadı! Esat Oktay'ın "Burada her şey benim, kurtuluşunuz benim elimde, gelin itiraf edin!" demeleri, 10 Kasım komplosu, itirafçıların dönekliğe çağrıları vb. işte tarih tersine çevrilmişti. Bu defa direnişin kudreti kendisini konuşturuyordu. Hep kirli amaçları için kullandıkları mikrofonu şimdi bize uzatıyorlar. Mikrofondan konuşmayı reddettik. Koğuşlara gitmemiz, arkadaşlarımızla görüşmemiz gerekiyordu. Çünkü koğuşları gezerken eylem biterse gelir haber veririz demiştik. Onun dışında hiçbir şeye inanmayın, eylemi bırakmayın diyerek işi sıkıya bağlamıştık. Koğuşlara görüşmelerin içeriğini anlatmamız, kazanımları kavratmamız gerekiyordu. Bunun için en uygunu temsilcilerin gitmesiydi. Bu amaçla Rıza ve Karasu koğuşları gezdi. Çünkü ölüm orucu bizi bitkin düşürmüştü. Birkaç koğuş dışında her yeri gezdiler. En son 36'ya geldiler. Ölüm orucu böylece bitti. Şunu da ekleyelim: Pazarlık sürecinde gelişmeleri sadece 35 ve 36'ya aktarabilmiş ve koğuşları bilgilendirememiştik.

- *Eylül ölüm orucu ne zaman bitti?*

- 1 Eylül'de başlayıp 27 Eylül akşam saat 6'da.

- *Eylemin bittiği haberini vermek için koğuşlara giden arkadaşların karşılaştıkları manzaradan söz edebilir misin?*

- Dediğim gibi görüşme sonrası 36'ya geldik. Anlaşmanın maddeleri

arkadaşlara açıklandı. Günlük yaşamı da içeren epey detayın yer aldığı dosyayı da alarak, Rıza ve Karasu koğuşlara gittiler. Gidilen her koğuşta anlaşmayla ilgili bilgi veriyorlar. Kazanılan haklara sahip çıkılmasını, farklı uygulamalar gündeme getirilirse, kesinlikle uyulmamasını, anlaşmaya uyulmazsa direnişe geçmek gerektiğini, bireysel tepki ve çıkışlardan uzak durulmasını, idareyle çıkan sorun ve aksaklıkları koğuş sorumluları aracılığıyla 35'le ilişki içinde çözmeye çalışması... Uygulamadaki aksaklık ve sorunları görüşmek, gidermek için koğuş temsilcilerinin idareyle haftada bir toplantı yapacağını da vurguluyorlar. Kitle anlaşma ve gelişmelerden haberdar olmadığı için arkadaşları büyük bir merak ve heyecanla karşılıyor ve dikkatle dinliyor. Anlatımlar bittikten sonra büyük bir coşkuyla arkadaşları kucaklıyorlar. Haykırışlar, alkışlar yükseliyor, insanlar birbirine sarılıp "kazandık!" diyorlar. Zaferle biten eylem sevinç ve coşkunun yüreklerden taşmasına neden oluyor. Gidilen her koğuşta aynı şeyler yaşanıyor. Yalnız bazı koğuşlara gidilemiyor. Subaylar; "Zaman çok geç oldu. Sonra duyurursunuz. Ölüm Orucu'nda durumu kötüleşenler var. Bir an önce bitirelim ki, onlar da bıraksınlar" diyerek ısrar ediyorlar. Arkadaşlar da cezaevinin çoğunluğuna duyurduğu için gitmekten vazgeçiyor. Durumu bilenler bilmeyenlere pencerelerden aktarmışlar. Koğuşlar gezilmeden ölüm orucunu bırakmayacağımızı söylemiştik. Tedbiri elden bırakmadık. İdare yeni bir oyuna kalkışabilirdi. Arkadaşlar 36'ya gelip "tamam, gezdik!" dediler. Biz de ölüm orucunu bıraktık.

- Başka bir boyut daha var. Kimi siyasi hareketlerin ısrarla, "Eylül direnişi kendiliğinden bir kalkışmaydı" dediklerini duyuyoruz. Sizce bu yaklaşım ne derece doğru?

- Süreci anlattığımız için bu iddianın üzerinde fazla durmayacağız. Ciddiye alınmayacak ahmakça bir iddia, bazıları kendini kandırmak istiyorsa bunu biz önleyemeyiz. Böyleleri Diyarbakır gerçeği hakkında bir şey bilmeyenleri geçici olarak yanıltabilir. Bilgisizlik aşıldığında Eylül'ü yaratanların PKK ve direniş şehitlerimiz olduğunu görecektir. Yaşanan bir büyüklük var. Silikleşmiş ve cüceleşmiş tipler bu büyüklüğü gözden kaçırma gayretkeşliğini nereye kadar götürebilir? Yaratılan direniş tarihi aynı zamanda onların cüceliklerini, hiçleşmelerini açığa çıkarmıştır. Diyarbakır zindan sürecinde herkes gerçekte neyse, mücadelede oldukları gibi, gerçek kimlikleriyle kendisini konuşturmuştur. Tarihi gerçeklik

karşısında dürüst ve samimi davranılmıyor. Uşaklık ve ruhsuzluk bir defa yüreklere sinmeye görsün! Yaşanan gerçeklik neyse, kim ne yapmışsa, katkısı ya da katkısızlığı neyse olduğu gibi kabul etmek ve herkese hakkını vermek gerekir. Dürüst ve objektif olmanın kuralıdır bu. Güneş balçıkla sıvanamaz. Gün gelir gerçekliğin üzerine çekilmek istenen perde aralanır, her şey ortaya çıkar. Ama onların bu çabası bize pek şaşırtıcı gelmiyor. Daha ne hikayeler var!.. Bu da onlardan biri. PKK'nin geliştirdiği mücadeleyi inkar etmek, gözden düşürmek için başvurmadıkları hokkabazlık kalmadı. Eylül'ü kendiliğinden bir kalkışma gibi göstermeye çalışmanın anlamı nedir? Vahşet ve terör doruktayken 1981 ve 1982'de niye bir kitlesel kalkışma olmadı? Kitlenin yaşam koşulları o dönemlerde daha çekilmezdi. Bu soruya yanıt verilmesi gerekir. Biz kitleyi bu dönemde ayağa kaldıramadık. 1981 direniş pratiğimiz var. Sonuçları ortada duruyor. Eğer Eylül kendiliğinden bir patlamaysa, Mazlum'u, Dörtleri, Büyük Ölüm Orucu'nu nereye koyacağız. Bazı alçakların yaptığı gibi bu eylemlere "basit birer intihar" demeyeceksek, nereye oturtacak, nasıl açıklayacağız? Evet, halkın bu büyük önderlerinin yaratımlarına böyle rezilce yaklaşanlar da oldu. Zaten Eylül'le ilgili iddialar da bu çevrelerden çıkıyor. Kendiliğinden kitle hareketlerinde bile bir birikim olur. Patlama bu birikimlerin sonucu gerçekleşir.

Süreci; Mazlum'dan önceki arayış ve tartışmalarımızı koyduk. Bu sürece anlatımlarımız ölçüsünde okuyan herkes de tanık olacak. Bu soruyu aslında onlara sormak gerekirdi! Acaba onlar, Eylül direnişini kendiliğinden bir patlama gibi görürler miydi? Örneğin, bu iddiaya siz ne derdiniz?

- *Tanıklığım ölçüsünde böyle bir yoruma sıcak bakmazdım. 1982 eylemliliğinin 1983'ü hazırlayan temel olduğunu düşünürdüm.*

- Önyargılar aşılır, çarpıtmaya gidilmezse herkes konumumuzun ne olduğunu görür. Diyarbakır Askeri Cezaevi tarihini adım adım yarattığımızı hiçbir güç inkar edemez. Eylül direnişi de tarihimizin bilinçle, emekle, özveriyle yazılan bir sayfasıdır. Ayları bulan tartışmalar, ölüm orucumuz, 27. koğuşta atılan sloganlarla çakılan kıvılcım var. 1982'ye sığdırdığımız büyük eylemler, aralıksız direniş örgütleme, çalışma ve hazırlıklar var. Koğuşlara "direnişe hazır olun" çağrısı yapmışız. (Çağrılar önderliğin kendi kitlesine yolladığı talimat anlamındadır.) Eylül direnişi bunların toplamıdır. 5 Eylül sabahı kitlemizin tereddütsüz sloganla

direnişe koşması, çabalarımıza denk düşen günlerce süren iç hesaplaşmasının, hazırlığının sonucudur. Eğer kendiliğinden olan bir şey varsa, bu da dışımızdaki grupların ve çevrelerin direnişe sürüklenmeleridir. Bilinir ki; herkes içinde bulunduğu konumu dışındakilere yaymak ister. Eylemsizliği, işlevsizliği yaşam tarzı olarak seçenler, onu dışındakilere de taşımaya çalışır, öyle düşünmelerini ister. Direnişi yaşam tarzı olarak seçenlerse, en zor koşullarda bile onu dışındakilere sunar. Bu iki anlayış her zaman çatışma içindedir. İstemeye istemeye sürüklenerek kendisini eylem içinde bulanlar ne der? "Bu eylem kendiliğindendi. Onu örgütleme çabamız olmadı, kendimizi birdenbire içinde bulduk" demez mi? Başından beri direnişi örgütlemeye çalışan, onu planlayan ve harekete geçen, belirlediği direniş gerçekleşince "bu bizim eserimiz, biz yarattık" der. Tersi bir yaklaşım gerçekliğine ve emeklerine saygısızlık olur. Kısacası, Eylül direnişini kendiliğinden bir gelişme olarak görenler için, bu durum gerçekten öyledir. Çünkü böyle düşünenler akıntıya kapılıp kendilerini istemeden eylemde bulmuşlardır. Ama bizim için öyle değildir. Bu direniş tarihimize geçmiş yarattığımız en önemli ve örgütlü direnişlerimizden biridir. 1 Eylül Ölüm Orucu olmasa, 5 Eylül olmayacaktı. 14 Temmuz dar kadro düzeyinde kaldı, ama Eylül direnişimizde kadro ve kitle kucaklaştı. Eylül direnişi, 14 Temmuz'un tamamlanması, kitleselleşmesiydi.

- Direnişe ilişkin kimi insanlardan duyduğumuz bir başka yorum da şudur: "Demokrasiye dönüşün ışıkları görünmeseydi, devlet, Diyarbakır'da geri adım atmazdı. Eğer atılan geri adımlar varsa bu PKK'nin başarısı değildir." Böylesi bir yaklaşımı nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Bu yaklaşım tarzında da sergilenen açıkça inkarcılıktır. Genelde Kürdistan'da yükselttiğimiz mücadeleye karşı inkarcılığın yeniden dile getirilmesidir. Bırakalım Diyarbakır sürecini, daha sonra yükselen gerilla savaşımız ve halk hareketimiz karşısında da aşağılık tutumları, inkarcılıkları sürmüştür. PKK'yi, yürütülen mücadeleyi önemsiz göstermek, gözlerden ırak tutmak için her şeyi yapmışlardır. Emperyalist sömürgeci güçlerle ağız birliği edip, kol kola girerek onlarla karanlık ilişkiler kurmuş, objektif olarak mücadelenin karşısına dikilmişlerdir. Hem devrimci olduğunu ileri sürüp halkın kurtuluş mücadelesini yürüttüğünü söyleyeceksin, hem meydanı boş bulduğunda dişe diş mücadele edenleri karalamak, çamur atmak için elinden geleni yapacaksın!.. İşte bu olmaz!.. Şu iyi bilinmelidir: Poli-

tika güç sorunudur. Savaştığın kesim karşısında güç olmak, bir güce dayanmak zorundasın. Politik arenada boşlukta durulmaz. Peki kendilerine siyaset yapma rolü biçen bu çevreler hangi politik güce dayanıyorlar? Mücadelenin her alanda sarmal biçimde gelişip dal budak saldığı günümüzde, onların bir politik güç olduğunu, halktan aldıkları güçle mücadeleye soyunduklarını söyleyebilir miyiz? Kürdistan adına yola çıktıklarını söyleyen, reformist bile olamayan bu ruhsuz kesimlerin, halkımızı yok etmek isteyen insanlık dışı yaşamı, kırımı, katliamı, zulmü dayatan ve reva gören sömürgeci-emperyalist güçlere karşı halkı örgütleyip geliştirdikleri bir eylem, politik bir hareket var mıdır? "Mücadele" tarihlerinde bağımsız, kendi öz güçlerine dayanarak geliştirdikleri bir çıkış, meydan okuma, eylemlilik var mıdır?

- Bu yabancısı olduğumuz bir tarih. Bu derece kesin ve katı konuşabilmek mümkün mü?

- Büyük konuşabilirler. Ancak gösterebilecekleri tek bir çıkış, eylemlilik söz konusu değildir. İşte durumları ortadadır. İğrenç bir bitmişliği, ruhsuz bir mülteciliği yaşıyorlar. Kürdistan adına yola çıktıklarını söylemelerine rağmen, başkalarının kucağına oturmuş olduklarını görüyoruz. Kaçkın bir yaşama esir olmuşlar. Ve efendilerinin biçtiği rolü oynamaya, onların dilinden mücadelemize saldırarak, PKK'yi boğmaya ve tecrit etmeye çalışıyorlar. Başka halkların tarihinde bu derinlikte bir yabancılaşmayı, soysuzluğu görmek olası değildir. Bu, Kürt küçük-burjuva, aydın geçinen kesimin oluştuğu tarihsel-toplumsal yapılanıştan kaynaklanıyor. Sömürgeciliğin kucağında, onun ihtiyaçları doğrultusunda oluşturulan bu tabakaya radikal bir rol biçmek hayalcilik olur. Reformist bile değiller dedik. Zira reformları elde etmek için belli bir mücadele, korumak için de politik arenada güç olmak gerekir. Var mı bunlarda böyle bir güç? Yoktur. Bunlar halka dayanan, yaşam kaynağını halkımızdan alan güçler değil.

Onları yaşatan ve varlıklarını sürdürmelerini sağlayan, sırtını dayadıkları Avrupalı ve ABD'li emperyalist güçler, sosyal-demokrat çevreler ve TC'yle olan ilişkileridir. Kürdistan halkına dayanmadıkları için dayanakları bunlar oluyor. Bu çevreler politikalarına yaşam buldurmak için bu ruhsuzları Kürdistan bağımsızlık mücadelesine karşı kullanmaya çalışacak, daima el altında tutacaktır. Bu gerçekliği en iyi açığa çıkaran, devrimi satanların tasfiyesini en açık biçimiyle sağlayan nedir? Tabii ki

devrime sarılmak, silahlı mücadeleyi geliştirmek, yani direnmektir. Direniş, eylem ayrıştırıcıdır, safları ayrıştırır, sahte tiplerin maskesini düşürür, onları bütün çirkinlik ve ihanetleriyle orta yere serer. İşte bu güçler kendilerini ayakta tutmak, yüzlerini gizlemek için direnişi engellemeye çalışırlar. Direnişi anlamsız göstermeye, bazen bir provokasyon olduğunu söyleyecek kadar pervasızlaşmaya başlarlar. Direnişin yönünü saptırmaya, durdurmaya, boğmaya güçleri yetmediğinde, başkalarının kucağına oturarak, onu değersiz, anlamsız, sıradan bir şey gibi gösterip yüzlerini gizlemek isterler. Bu inkarcılığı iyi anlamak gerek. Çünkü onlar halkın savaşarak kendi özgürlüğünü kazanmasını, sömürüyü ortadan kaldırmasını istemezler. Sosyalizm ve Kürdistan sözcükleri dillerinden düşmese de, bu böyledir. Sola, sosyalizme, devrime en büyük kötülüğü edenler, onun adına onu peşkeş çekenlerdir. Halk bilinçle donanıp ayağa kalktığı ve kaderini eline aldığı zaman, kendi adına politika yaptıklarını söyleyen bu işbirlikçilere en güzel dersi verecektir. Halk hareketi onları yerli yerine oturtacaktır. Devrimin gelişmemesi, ortalığın toz duman olması durumunda gerçek yüzlerini gizleyebilirler. Ortalığın durulmasını ve karanlığın sona ermesini istemezler. Aydınlıktan korkarlar. Aydınlık gözlerini kamaştırır. Zira devrimin aydınlığı her şeyi açığa çıkararak görülmesini sağlar. Bulandıkları bataklık için ve ideallerden soyutlanmış o çok sevdikleri bedenlerini biraz daha yaşatabilmek için, halkımızın karanlıklar içinde kalmasına razılar. Her şeyi yapmaya hazırlar.

- Bu söylediklerinizi biraz önceki sorunla bağlantılı kılmak için nasıl ele alabiliriz? Demokrasiye dönme söylemiyle, onların –size göre– sözünü ettiğiniz inkarcılık arasında nasıl bir bağlantı kuruyorsunuz?

- Düşman karşısında kan revan içinde büyük emeklerle elde edilen başarıları götürüp yeniden düşmanın insafına bağlama ancak bu ruhsuz grupların inkarcı çabalarıyla açıklanabilir. Düşmanın resmi tarih anlayışını belki de ondan daha ustaca kitlelere ancak böyle ruhsuzlar şırınga etmeye çalışabilirlerdi. Onların sınıfsal konumlarını yerli yerine oturtmalıyız ki, düşmanın söylemiyle kendi söylemlerinin nasıl çakıştığı görebilsin. "Devlet güçlüdür, kimseyle pazarlık yapmaz" diyen resmi tarihçilerle, "Demokrasiye dönüş olmasaydı devlet geri adım atmazdı" diyenler arasında öz olarak bir fark var mı? Evet, söyleyeni değil, söyleteni görmek gerekir. İnkarcılık yaşamın inatçı gerçeği karşısında kendisini ne kadar sürdürebilir? İnkarcılığın bir geleceği olabilir mi? Belki

gerçekler perdelendiğinde geçici bir süre bu olanaklı olabilir. Ama Diyarbakır, Kürdistan, PKK ve TC devleti orta yerdedir. Geçmişiyle, bugünüyle biliniyor. Tarihi çarpıtmayı ve tek yanlı yazmayı en iyi beceren TC'dir. Bırakalım çarpıtma ve yalan ona kalsın! Halk adına konuştuğunu söyleyenler TC'yle aynı yol ve yöntemi kullanmasın! Tarihin gördüğü bu en vahşi, suçlu gücü temize çıkarmaya, suçlarını hafifletmeye, kitlelerin bilincini çarpıtmaya alet olunmamalıdır. Bunu yapmak büyük bir suçtur. Nemenem bir demokrasiymiş ki, Türkiye ona geçecekmiş! Bu yüzden de bizlerle oturup pazarlık yapmış, taviz vermiş! 1982 Ölüm Orucu koşullarında demokrasi hikayesi mi vardı da cunta bizimle pazarlığa oturdu? Bu, generallerin demokrasisiyle değil, dökülen kanımızla sağlanmıştı. Kefenin bir gözünde direniş vardı. Niye direniş böyle hafifletilip es geçilmek isteniyor?

Bir daha "bu noktaya dikkat!.." demek zorundayız. 12 Eylül faşizmi, halklarımızın kasabı generalleri mi bizlere demokrasi bahşediyor? En sıradan demokratik kıpırdanışlarına tahammülü olmayanlar, her mevziyi ve hak kırıntısını bile ezip geçenler, yüz binleri içeri tıkanlar, kendi düzen partilerini bile dağıtıp ortadan kaldıranlar, kitlelere susmayı, boyun eğmeyi, ölümü, zulmü sunanlar ve binlerce insanın kanına girenler bunlar değil miydi? Bunlar mı halklarımıza demokrasiyi sunacaktı? İşte Diyarbakır! Bu zindanda yapılanlar ne adına yapılmıştı? Bütün bu hunharlıkların amacı neydi? Tarihe ve insanlığa karşı suçlu, eli kanlı cuntayı, faşizmi nasıl böyle temize çıkarmaya çalışabilirler? Halkımızı yok edip, devrimcilik ve demokratlık adına her şeyin kökünü kazımayı önlerine koyanlar bu rejim ve onun yöneticileri değil miydi? Nerede şimdi o geçilen demokrasi? Özal ve ANAP mı demokrasiye geçiştir? Bunlar sömürgeci faşist devleti daha da kurumlaştıran, çarkını işleten, halk düşmanı uşaklardan başka nedir? Tarihin en suçlu yönetim ve yöneticilerine "demokrat" nitelemesi nasıl yapılabilir?.. Bu, Türk egemenlik sistemini kavrayamama ve bilmemekle de açıklanabilecek bir olay değil. Bu sözlerin sahipleri hep yanaşma oldular. TC'ye karşı savaşmayı önlerine koymaya ne yürekleri, ne de beyinleri yetiyor. Karşı çıkışı önlerine koyamayanlar, varlığını nasıl sürdürecek? Tabii ki, kapıkulu olarak, düşmandan medet umarak. Madem generaller sonunda demokrasiye geçti, madem bu yüzden geri adım attı, peki niye hâlâ bu sözlerin, bu "derin siyasi yorum" sahiplerinin çoğu ülkeye dönemiyor. Neden kaçkın mülteciliklerini sürdürüyorlar?

- 1983 sonbaharındaki siyasal koşulların Eylül direnişini başarıyla sonuçlandırmanıza hiç mi katkısı dokunmadı?

- 1983 Eylül'ünde işbaşında olan cuntadır. Hiç kimsenin cuntanın yaptığı göstermelik yönetim değişikliği hazırlıklarından doğacak olanın demokrasi olacağını düşünecek kadar aptal olmaması gerekir. Bunu söyleyenler varsa, Eylül direnişine yaklaşımlarını, yani direnişe olan inançsızlıklarını, niyetlerini açığa vurmuş olur. Kaldı ki seçimlerden çok sonraları da demokrasiden söz edilemiyor. Bunu söyleyen güruh bırakalım 1983'ü, bugün bile "Türkiye'de demokrasi yok" diye ağlayıp sızlanıyor. Cuntanın yaptırdığı seçimle mi demokrasi geldi? Partiler icazetli, milletvekilleri vizeli, "görülmüştür" damgalı cunta dönemine mi demokrasi diyeceğiz? Halbuki cunta bütün ihtişamıyla işbaşında, toplumdaki her yapı ve kuruma egemenler. Buna "demokrasiye geçiş hazırlığı" demek akıl kârı mıdır? Şu dense bir yere kadar kabul edilebilir: O güne kadarki direniş ve ölümler cezaevini ve cuntayı teşhir etti, daha baskıyı göze alamadılar, direniş karşısında taviz verdiler. En alt ve en kötü açıklama ancak böyle olabilirdi. Kürdistan'a bakalım, bugün olan nedir? İşkencedir, katliamdır, zoraki topraklardan sürmedir, ülkeyi ve ulusu tahrip etmedir. Bunu hangi hukuk ve demokrasiyle açıklayabiliriz?.. Bu sözleri sarf edenlerin uşaklıklarıyla bunlar bir yere oturtulabilir: "Savaş ve direniş tasfiye edilsin" diyerek dua edenler, eğer duaları gerçekleşirse, kendilerine gevezelik edebilecekleri bir "demokrasi ortamı"nın yaratılacağını mı sanıyorlar? TC'nin o kadarına bile tahammülü olmadığını bilmiyorlar mı? TC'nin en temel karakteri; kendisinden hak alınmasına tahammülünün olmayışıdır. İsterse lütfeder, bağışlar. İsterse geri alır, tebaasının "Niye verdin? Niye aldın?" demeye hakkı olamaz! Bugüne kadar olan bu değil midir? Nedir TKP'nin tarihi? Nedir onun bozuk kopyası Kürt teslimiyetçilerinin tarihi?...

Kısacası, böyle bir yaklaşım ancak güldürür insanı. Ama gülecek halimiz yok! Öfkeleniyoruz. Çünkü, ülkemiz halkımıza cehenneme çevrilmiş! Halkımız büyük acıları yaşıyor. Bu zor koşullarda yapılacak şey düşmana kapı kulu olmak değil, savaşmaktır! Şu örnek sanırız bu iddia sahiplerinin kokuşmuşluğuna ayna tutmaya yeter... Türkiye ve Kürdistan'da, tutsakların en büyük saldırılarla karşılaştığı dönemlerden biri de "demokrasi"li günlerde olmuştur. Tek tip elbise eşliğinde genel ve yaygın saldırılar 1984 başında başlatılmıştır. Diyarbakır 1984 Ocak

Direnişi'ni yaşamıştır. 1984 yazında değil miydi Metris'te dört devrimcinin Ölüm Orucu'nda şehit olması? Mamak'ın durumu nedir? Niye orada 1988'lere kadar emir-komuta kaldırılmadı?

- Anti parantez; Mamak'ta 1988'lere kadar süren bir emir-komutadan bahsedemeyiz. Daha çok 1984-85'leri ilgilendiren bir konudur, bu.

- Öyle düşünebilirsin, düşüncem bu olayın 1988'lere kadar uzandığıdır. Ama bu işin tali yönü. Anlatmak istediğim daha farklı bir boyut. "Demokrasi"li dönemde bütün cezaevlerine büyük bir saldırı başlatılmıştır. Bu saldırıdan hemen tüm tutsaklar payını almıştır. Diyarbakır, Metris ve Mamak vb. de payını almıştır. Ötesi, cuntanın üzerinden beş yıl geçmiş, "demokrasi" yerleşmiş, ama 1989'da Eskişehir kanlı sürgünü yaşanıyor, iki arkadaş katlediliyor! Kimse kimseye hesap vermek zorunda kalmıyor, tam bir keyfiyet. Bunlar nedir? Devletin geri adım atmasını direnişe değil de, insafına bağlayanlar bunu nasıl açıklayacaklar?.. Unutmamalıyız ki, cezaevlerinde kazanılan her mevzi ulusal kurtuluş savaşının ve direnişin ürünüdür. Bedeli kan, can ve büyük fedakarlıklar olmuştur. Kanlı katillerin demokrasi adına bizlere bahsettikleri ölümden, işkenceden, katliam ve vahşetten başka hiçbir şey yoktur.

- Bu bölümü kapatmadan önce son bir soru daha sormak isterim: Ölüm orucuna katılan o 250 kişiden kaç kişi döküldü, eylemi bıraktı?

- Bir yanlış anlaşılma var galiba, dökülmelerin dışında 250 kişi kalmıştı.

- Öyle mi?

- Evet, ama çok sayıda insanın döküldüğünü de söyleyebilirim. Eyleme katılanlar sayısı çok fazlaydı. Bu, idare açısından dezavantaj olmasının yanında bir avantajdı da. Çünkü dökülmeler işine geliyordu. Ama şunu da biliyordu: "Bunların arasında ölüme gidecek kalabalık bir insan grubu var. " Kendileri de söylediler. Yüzbaşı bir sohbetimizde; "Bakmayın siz, ölüm orucuna giren bu kadar çok adam var, ama biz kimlerin ölüp ölemeyeceğini biliyoruz" dedi. Yani o da hesabını genele göre değil, ölüme soyunan gruba göre yapıyordu.

Eylül direnişinin siyasi sonuçları üzerine değerlendirme

- Eylül direnişinin zaferle noktalanmasının doğurduğu siyasi sonuçlar üzerine bir başlık açıp konuyu irdelersek genel olarak neler söyleyebiliriz, bu direniş cezaevi açısından genelde ne anlama gelir?

- Eylül, 1981 direnişimizden beri tüm çaba ve arayışlarımızın insani ve siyasi kimlikte ayak diretişimizin, güçlü siyasi savunmalarımızın, şehitlerimizin yarattığı sonuçların üzerine şekillenmiş, hepsini kendisinde yoğunlaştırmıştır. Kuşkusuz Eylül direnişi Diyarbakır Zindanı'nda bir dönüm noktasıdır, yeni bir dönemin başlangıcıdır. 1981 yenilgisinin yarattığı en ağır sonuçlardan biri olan örgütsüzlüğe son verilmiştir. Bu günleri yaratma onuru şehitlerimize, kahramanlarımıza aittir. Onlar Eylül direnişinin ruhu, bayrağıydılar. Bu ruh ve silkiniş, 1984 Ağustos Atılımı'mızda kendisini daha güçlü biçimde dile getirmiştir.

Parti Önderliği Ocak 1989'daki değerlendirmede "(...) Sadece şehitlerimizin anısı değil, bununla birlikte büyük zindan direnişçiliği de her türlü nitelemenin üzerindedir. Ve büyük bir yaşamı temsil ediyorlar. Faşizme karşı zindan koşullarında savaşarak insanlık onurunu, halkımızın şeref ve onurunu koruyanlar ve kurtaranlar olarak partimizin en değerli evlatları olarak yaşıyorlar. Onların bu beklentilerine verilecek en uygun karşılık fırtına gibi esen bir savaşçılıktır" der. Yaşamanın direnmek olduğu, Eylül direnişinde en güzel ifadesini bulmuştur. Eylül direnişi insani, siyasi kimliğin, düşmanın pençesinden kurtarılmasıdır. Bu direnişin sonuçları cezaevi için ne anlama geliyordu? Her şeyden önce insanlığı, devrimci iradeyi, örgütlülüğü, her şeyi dağıtıp ortadan kaldıran, karşı-devrimci otorite ve disiplini ifade eden, emir-komutanın, yani teslimiyetin dağıtılıp parçalanması demekti. Sınırsız baskı ve işkencelerin, itirafa zorlamaların, keyfi uygulamaların kalkmasını, tutukluların fiziki varlığını sürdürebilmesini, asgari yaşam koşullarının yaratılmasını ifade eder. Kürtçe konuşma hakkı elde edilmiş, fiili direnişte yaratılan statünün genel hatlarıyla kabul ettirilmesini sağladık. Tutsakların direnişe olan güveninin pekişmesi, kendine güvenin artması, sağlıklı düşünme ortamının yaratılması, kitlenin birbirine kenetlenmesi sonuçlarını da doğurmuştur. Birçok somut pratik sonucuyla birlikte, savunmaları daha rahat hazırlayıp sansürsüz mahkemelere verebilme

yolunu açmıştır. Cezaevinde siyasi eğitim ve faaliyetlerin koşullarını yaratmıştır. Yıllarca süren koyu tecritlik ve iletişimsizlik asgari de olsa son bulmuştur. Havalandırma, aile ve avukat görüşü vb. koşullarında da önemli oranda düzelmeler olmuştur.

- Karşı-devrimci otoritenin yerine devrimci otoritenin yerleştirilmesinden söz ettin, bu konuyu biraz daha açar mısın?

- En büyük sonuç, devrimci disiplin ve otoritenin karşı-devrimci otoritenin yerine geçmesidir. Artık düşman tutuklunun yirmi dört saatini kural ve yasaklarıyla dolduramazdı. Artık tutuklu nefes alamadığı kuşatmadan sıyrılıp, yaşamını kendi kurallarına göre düzenleyecekti. Devrimci otoritenin ifadesini bulduğu en yetkin alan örgütlülüktür. Dağıtılmış örgütlenmenin yeniden inşa edilmesi varlık-yokluk sorunuydu, örgütsüzlük hiçlikle aynı anlamlıdır. Örgütlü olmak ise hiçlikten kurtulmaktır, örgütsüzlüğün ne anlama geldiğini teslimiyet koşullarında yaşadık. Ve Eylül Direnişi, parti örgütlenmesini cezaevi bütününde yaratmamızın yolunu açtı.

- Peki bu direniş genelde devrimciler açısından ne ifade eder?

- Eylül, ulusal ve sınıfsal mücadelenin yoğun ve sert biçimde sürdüğü bu zeminlerin nasıl ele alınması gerektiği konusunda önemli sonuçlar doğurmuştur. Çizgilerin ve inançların sınanıp denendiği alanlarda nasıl tutum takınılacağıyla ilgili zengin deneyimler sunmuştur. Diyarbakır'da pratik yaşam, teslimiyetçi ideoloji ve çizgilerin iflasını getirmiş, teşhir ve tecridini sağlamıştır. Eylül direnişi baskı makinesini, cenderesini parçalayıp dağıtırken, teslimiyeti savunanları da önüne katmış, sürüklemiştir. İnsani ve siyasi kimliği, fiziki varlığı sürdürebilmenin direnişten geçtiği kanıtlanmıştır. Kof düşünce sahiplerini sarıldığımız direniş çizgisini reddedemeyecek, karşıtını savunamayacak duruma getirmiştir. Teslimiyeti getirenin direniş olmadığı, tersine teslimiyeti yıkan olduğu bir defa daha görülmüştür. Devrimcilerin kesinlikle yanıtlaması gereken bir soru vardır; bu alanlarda direnilecek midir, yoksa devrimciler kendilerini düşmanın insafına mı bırakacaktır? Bu soruya Diyarbakır'da yanıt verilmiştir. Dedikodunun, spekülasyonun, kaçkınlığın yerine kitleyi kaynaştıran ve birleştiren, aynı saflarda yan yana yürüten şey direniştir. Bu güç, kaynağını direnişten alır. Doğru önderlikle gerçekleşen direniş kitleyi kaynaştırır. Geçmişte direniş terk edilse de, küçük-burjuva kaçkınlık konuşturulsa da, direnişin altı oyulmaya çalışılsa da, bunun hiç kimseyi

var edip güçlendirmediği, bunları yapanların da öncülüğümüz altında direnişte yer almak zorunda kaldığı en önemli sonuçlardan biri olarak, Diyarbakır Askeri Cezaevi tarihine geçmiştir. Düşmanın kimseye siyasi, örgütsel hak ve olanaklar bahşetmediği, tersine yok etmeyi esas aldığı, onları ancak direnişle elde edebileceğimiz devrimcilerce daha bir bilince çıkarıldı. Kısacası orada bir yıkım, yıkımın içinde yeniden bir inşa, insanın kendini kurtarması var.

- İstersen biraz da eylemi yürütüp başarıya ulaştıran öncü kadro açısından olayı irdeleyelim? Eylül direnişi sizin açınızdan ne ifade ediyordu?

- PKK olarak direnişçi gelenek ve mirası adım adım Kürdistan'ın her köşesinde, yaşamın her alanında yaratmak zorundaydık. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde de büyük zorlukları ve sıkıntıları yaşayarak adım adım ilerlemiştik. Önderlerimiz, savaşın en kızgın olduğu bir dönemde canlarını feda ederek direniş bayrağını göndere çekme görevini geride kalanlara vermişlerdi. Deneyimsizdik, birikimimiz yetersizdi. Değerler büyük oranda tahrip edilmiş, ülke ve değerler uğruna ölme olayı zayıftı, güçlü bir yurtseverlik yoktu. Mirasımız yeni yeni yaratılıyordu. Çok ağır yıllar yaşamımıza rağmen, düşe kalka, ama direnişten, insan olmaktan ve değerden vazgeçmeden azim ve inatla yürümemiz gerekiyordu. En zor koşullarda bilincin iradesini, örgütlülüğün düşmanı nasıl dize getirdiğini görmenin verdiği güç ve moralle –14 Temmuz'da bunu yaşamıştık– tüm yetersizliğimize rağmen yürümeliydik. Hatadan korkmadan şehitlerimizin manevi komutasında pratiğin dayattığı sınavları vererek, sırat köprüsünden geçerek ilerlemeliydik. Sürece bu duygu ve düşüncelerle asıldık. Yapımız eylemi baştan sona kadar belirlenen hedefler doğrultusunda yürüttü. Önemli tarihsel bir dönemde verilmesi gereken sınavı verdi. Bizim geleneğimizde önderlik mücadele içinde oluşur... Bu gerçekleşti. Ve yapımız, direniş mirasına, şehit yoldaşlara ve parti çizgisine her bakımdan sahip çıkmış, sadakatini göstermiştir. Öncülük kadrolara ve kitleye güven vermiş, yeniden örgütlenme sürecini hızlandırmıştır. Eyleme kitlenin hangi düzeyde katılacağı henüz belirsizken, emir-komutanın genelde kaldırılması kararını alma, cesaret ve ataklığı gösterilmiştir. Koşullar doğru değerlendirilmiş, çekinmeden pratiğin üzerine yürünmüştür. Öncülük büyük sorunlarla cebelleşecekti. Binlerce kadro ve kitlemizin bulunduğu bir yerde; hele cezaevi gibi bir yerde; hele yıllarca süren ağır bir teslimiyet sonrasında, geçmişten kalan irili ufaklı binlerce

sorunun yaşandığı, her bakımdan örgütlülüğün yeniden inşa edilmesi gerektiği bir yerde; bu işi başarabilmek kadroları ve kitleyi birleştirip tek bir yumruk gibi bir arada tutmak, savaş içinde buluşturup düşmanın karşısına dikilmek çok zor bir olaydı. Eğer bu yaratılabilmiş ve başarılabilmişse, önderliğin kitleye güven verdiğini ileri sürebiliriz.

- Eylül faşizminin cezaevleri politikasını açığa vurup dünya kamuoyu önünde teşhir edilmesinde bu direnişin katkıları olduğunu söyleyebilir miyiz?

- 12 Eylül kanlı saldırısının faşist temelde toplumu disipline etme, denetimi altına alma çabası vardı. Bu politika en yoğun ve vahşi biçimiyle cezaevlerine yansıtıldı. Ama Kürdistan'daki cezaevlerinde daha kanlı ve daha pervasızca uygulandı. Diyarbakır Zindanı kapalı kutuydu dedik. Kapağı özellikle 14 Temmuz direnişiyle aralandı. Dünyanın gözü Diyarbakır'a, Kürdistan'a ve genelde cezaevlerine çevrildi. Etkin bir kamuoyunun oluşumu, işkencelerin teşhirini sağladı. Eylül direnişi dikkatleri Diyarbakır'ın ve cezaevlerinin üzerine yeniden topladı.

- Bir de Eylül direnişinin PKK ve Kürdistan açısından taşıdığı önemi değerlendirir misin?

- Faşizmin yılgınlığı ülkeye taşırma, pasifikasyon yaratma, yok etme ve teslimiyeti yayma çabaları yerine direnişin ruhu, coşkusu devrimcilere ve partiye olan güven belli ölçüde taşınılmıştı. Eylül direnişi güçlü bir aile hareketi yaratmada etkin bir rol oynamıştır. Direniş yakınlarımızı, ulusal kurtuluş mücadelesine inananları cesaretlendirip kaynaştırmıştı. Uluslararası alanda ve ülke içinde PKK'nin prestijini arttırmış, dünya kamuoyunun gündemine girmesine katkıda bulunmuştu. Ayrıca parti içinde kazanma azmini, savaşçı ruhu bilemiş, 1984 Ağustos çıkışına uzanan adımlardan biri olmuştu. Partinin direniş çizgisine olan güveni artırmıştı. Direnişin Kürdistan'da itibar kazanmasının ve bunun Türkiye'ye devrimci güçle yansımasının doğurduğu olumlu sonuçlara da ayrıca işaret etmek gerekir. Eylül direnişi Kürdistan ve Türkiye devrimci güçlerine moral kaynağı olmuştur. Partinin direnişi en zor koşullarda sürdürmesi sadece prestijini arttırmamış, doğal olarak otoritesini de güçlendirmiştir.

- Eylül direnişi 12 Eylül politikalarına karşı nasıl bir yanıt olmuştur?

- Faşist rejimin cezaevlerine yönelik tüm politikalarının özünde Kürdistan, sol, devrimcilik adına olan her şeyi bitirme yatıyordu. Gelişen

direnişler, özelde de Eylül direnişi onların cezaevi politikalarını ve yıllarca süren uygulamalarını boşa çıkarmıştır. Bu sonuç yalnız o günle sınırlı değil, bugüne uzanan gelişmelere zemin olmuştur. Cunta, kendisine karşı cezaevlerinde muhalefetin olduğunu görmüş, bu odağı dağıtmak için vahşice, planlıca saldırmıştır. Ama direnişler sadece düşman politikasını boşa çıkarmakla kalmamış, topluma güçlü mesajlar vermiştir. Düşmana siyasi yenilginin ancak direnişle tatmlabileceğini göstermiştir. Cuntaya en güçlü olduğu dönemde siyasal yenilgiyi tattıran tutsakların direnişi olmuştur. 12 Eylül faşist rejimi, karşısında bir güç bulamaz ve pervasızlığını en üst perdeden konuştururken, çıplak bedenleriyle direnen tutsaklara yenilmiştir. 12 Eylül'ün eli kanlı bir temsilcisini, Diyarbakır Askeri Cezaevi müdürü faşist Birol Şen'i pazarlığa oturtan güç nedir? Ciğerlerimizi söküp kanımızı içmek isterken, onları masaya oturtan şey nedir? Direniştir! Direniş çizgisinin yaşam olarak benimsenmesinin yıkamayacağı bent, dize getiremeyeceği gücün olmadığı gösterilmiştir.

- Tüm bu olayların, bu kadar siyasi sonucun belki de bir kilometrekarelik bir alan üzerinde yaşanması ve somutlanması bazen insana tuhaf gözüküyor. "El kadarcık yerde neler neler yaşanmış" dedirtiyor...

- Tarihin akışında bazı anlar ve olaylar yüzyılların birikimini, çatışmasını kendinde toplar. Orası odaktır. Dönüm noktasıdır. Bir yerde gidişatı, geleceği belirleyen veya önemli oranda etkileyen yer olacaktır. Bunda alanın büyüklüğü veya küçüklüğü önemli değildir. Türkiye alan olarak çok büyüktü, 12 Eylül'e karşı ne gelişti? Esas olarak birikeni ve yoğunlaşarak patlamaya hazır hale geleni görmeliyiz. Fransa'da Bastille zindanı baskını vardır. Bu başlatılan ayaklanma ve devrim adeta onun üzerinde yükselmiştir. Dar bir alan olmanın, konumunun çok ötesinde bir rol oynamıştır. Devrimin başlamasıdır, bir dönüm noktasıdır. Akışı, yönü açığa vurandır. Örneğin iki ordu karşı karşıya geliyor. Üzerinde savaşılan alan ülke topraklarının çok az bir kısmıdır. Ama orada sonuçlanacak savaş, yenilgi veya yengi milyonlarca insanın, bir ülkenin kaderini belirleyecektir.

İşte Diyarbakır Zindanı'nı da bu temelde ele almak gerekir. Dışarıdan bakıldığında bir avuç alana kurulmuş beton bir binadır. Böyle binalar dışarıdan hep heybetli ve dingin görünür. Ama içinde neler oluyor. Dışarıdan bakan biri bu binada bazı tutukluların yaşadığını 'özgür-

lüğünün' kısıtlandığını sanır. Ama yaşanan bu değildir. Yaşanan sistemlerin ve karşıt güçlerin, yoğunlaşmış tarihin o bir avuç alanda çatışmasıdır. Kaynayan bir kazandır Diyarbakır Zindanını. Orda pişirilmek istenen ihanet ve teslimiyetti. boğulmak istenen, tutsakların şahsında Kürdistan devrimiydi TC bu amacında yalnız da değildir. Bölge ve dünya gericiliğine sırtını dayamıştır. O küçük alanda, tarihin gördüğü en eşitsiz koşullarda gelişen bir çatışma vardı. Bizlerde can havliyle devrimi ve sosyalizmi temsil etmeye çalışıyoruz. Düşmeler, kalkmalar, teslimiyet, ihanet ve direniş, hepsi bir arada yaşanıyor. Bazıları batağa gömülürken, bazıları da destan yazıyor. Onur kurtarılıyor, kavga doruklara çıkıyor. Orada bir avuçluk yerde dünyalar var. Kuruluyor, yıkılıyor yeniden kuruluyor ve direnişin tarihi yazılıyor.

- ***Bugünlerin, Eylül direniş ve zaferinin gerçek yaratıcıları olan şehitleriniz acaba bugünleri görselerdi neler hissederlerdi?***

- Zor bir soru. Çünkü bu büyük insanları, onların duygularını dile getirmek çok zor. Yeni bir toplumsal sistemi yaratmak için amansız, nefes nefese mücadele etmek gerekiyor. Bu mücadeleye öncülük edenler halkın özlem, istek ve yeni yaşam tarzını en fazla arzulayan, en fazla kendinde yoğunlaştırandır. devrim yasalarının bilincinde olan öncüler, başarı ve zaferi en çok isteyendir. Kazanmak, zaferi yaşamak için; beynini, yüreğini, ruhunu adar. Kavgada en fazla yoğunlaşan, başarıya giden yoldaki engelleri aşmaya en fazla kafa yoran olanlardır, Ulaşmak istediği amacı yaşaması, hep onu soluması, büyük dava adamlarını yürüterek ve bilinç zenginliğine ulaştırır. Her eylemini bilinçle gerçekleştirirken zengin bir iç fırtınayı da yaşar. Onlar yeniye, güzele ve geleceğe tutkun, vurgundur. Bu müthiş kavgada yeniye atılan her bir adım, zafere gidişte kazanılan her başarı onlarda buluşur. Büyük insanların özlem ve istekleri de büyüktür. Onlar direnişin, devrimini, zaferin işçileridir. Nasıl ki bir sanatçı eserinden haz duyarsa, devrimin işçileri de devrim için atılan her yeni adımda aynı hazzı duyar. Yeni bir toplum yaratma ideali maddi yaşamın verebileceği hem türlü hazzın üstündedir.

Önderler, toplumsal mücadelenin her kazanımda duygu yönündü çok daha coşkulu ve sevinçlidirler. Evet, Eylül direnişine tanık olsalardı, Hayrilerin duyguları kuşkusuz bizlerden daha yoğun olurdu. Onların partiye, devrime, sosyalime bağlılıkları tutkuları bizlerden daha derindi. Onlara bakıldığında yeni bir yaşam tarzını, geleceğin temsilcileri olduğu

duygusunu hissetmemek olanaksızdı. Geri toplumun gerici özelliklerinden kendilerini daha fazla arındırmış, duygu ve düşünce yeninin peşinde koşan büyük insanlarımızın kendilerini kattıkları bu mücadele ki başarı ve zaferle doğal ki onlara haz verecek, sevindirecek, coşturacaktı.

- *Hele de bu bir Diyarbakır Askeri Cezaevi olursa, yılarca süren teslimiyetle yaşanan tecritlik ve yalıtılmışlık olursa ve an be an insanlığın yok edildiği bir savaş alanında kalınmışsa, onur kırıcı; ezmenin getireceği haz çok daha büyük olur değil mi?*

- Bunun nasıl bir ruh halı, duygu ve coşku olduğunu yaşadık. Heyecan ve coşkudan içimizin titrediği anlar oldu. Ama Diyarbakır'da önderlerimizin bu duyguları çok daha yoğun bir biçimde yaşayacakları açıktı. Normal bir savaş alanında kazanılan bir başarı ve onun doğurduğu ruh hali değil bu, Alçaklığın ve vahşiliğin sürüp gittiği bir yerde insanlığın bir daha kazanmasını sağlamış olmak, bu işe emek ve can vermek tabii ki başarıdan duyulan coşkuyu da doruğa çıkaracaktı. Çünkü olağanüstü zor koşullarda yaşadılar. Teslimiyet yıllarının, yaşamlarının en zor, en ağır dönemi olduğunu iliklerimizde duyuyorduk. O koşulları kabul etmek olası olmadığı için bu durum kendilerini yiyip bitirmelerine neden oluyordu. Kendileriyle hep isyan halindeydiler. Bu vahşet, Hayri, Mazlum ve Kemallere nasıl doğal gelebilirdi? O koşullar da kendileriyle nasıl barışık olabilirlerdi? Ruhen büyük fırtınalar yaşadılar. Doğal ki, teslimiyet zincirini parçalayıp atma onlarda daha karşı konulmaz bir istek. Ve çabaları da olağanüstüydü. Sonunda düşmanın hain planlarını boşa çıkarmak için halk ve partinin büyük değeri olan yaşamlarını meydana sürdüler. İstem o kadar büyüktür ki, karşılığı değerli yaşamları oldu. Bu onların isteklerinin ve yapmayı amaçladıkları şeyin büyüklüğü konusunda bir fikir verir. Onlar karanlıkların bizi yutmak üzere olduğu dönemlerde yaşamlarını bir demet çiçek gibi partinin ve halkın geleceği için sunarken, Eylül'lerin olacağını, yoldaşlarının bu maratonu sonuna kadar koşacaklarını, bu mesajların yerini bulacağını bilmiyorlar mıydı?

-*Tamam, o anlamda soruyorum; bu sonuçları biliyorlar mıydı?*

- Her şeyden önce temsil edilen umut ve geleceğe inanç olduğunu görmeliyiz. Onlar geleceğe, halka, PKK'ye olan inanç ve güvendir. Onlar tarihin akış yönünün belirleyicileridir. Belki kafalarında Eylül direnişi olduğu gibi biçimlenmemiştir, ama bugünlerin hazırlayıcısı, yol gösteri-

cisi olduklarını biliyorlardı. Mazlum; "1981 direnişinde eksik olan ölümdü!.."; Ferhatlar; "Artık söz sanatı değil, ölüm zamanıdır!"; Kemal; "Bugün on altı, yarın binler ve milyonlar bu kavgayı yürütecek. Biz ihanet etsek de Apo bu işin peşini bırakmaz, sonuna kadar götürür"; Hayri; "Arkadaşlara güveniyorum, ardımızdan gelecekler, biralar kanla sulanacaktır!..." derken, anı ve geleceği görebilmişlerdir. Onlar akışın yönünü belirlemiş. Eylül'e uzanan sürecin nasıl bir rotada ve arzunun büyüklüğünü görmezsek, eylemlerinin önemini anlamayız. Anlatılmaz, önünde durulamaz bir arayış ve ruh hali var. Ve eylül bu dizginlenmeyen ruhtur. Eylül; Mazlum, Ferhat, Hayri ve kemallerdir. Eylül'ün, Diyarbakır zindan koşullarında yaşanması bu patlamayı ve coşkuyu daha büyük kılmıştır. Bizi tepeden tırnağa titreten, ayaklandıran, ağlatan budur işte!... bu yaratımın kurmayları, yol göstericileri şehitlerimizdi. Onların komutası altında yürümüştür. Onları yitirdiğimizi hiç kabul etmedik, Onların kendimizden ayrı düşünmedik. Ruh, coşku, arayış, mücadele, azim ve isteği olarak hep bilincimizde, yüreğimizde yaşadılar. 5 Eylül sabahı da aramızdaydılar. Diyarbakır'ın burçlarında büyümüş bu kahramanlar isyandı, sevinç ve kaynaşmaydı. Kemal o gün ve coşkulu sesiyle haykırıp; "Daha hızlı kırın zincirleri. Daha çabuk patlatın zulmün kalesini!.." diyordu. Kemal'in Kürdistan dağlarında zapt edilmez, dizginlenemez akışıydı Eylül. Mazlum'un sosyalizme ve geleceğe olan güveni ve direnişi temel alan yaşamıydı Eylül. O güzel gülümsemesi ve sevgi dolu yüzüyle bakıyor Hayri; "Hep böyle olmalı, devrimciler direnişle büyümeli" diyordu. Namluya sürülmüş Ali, yükseliyordu sloganlarda. Kahramanların kanları mürekkep ve bedenleri kalemdi. Yazdıkları tarihimizdi. Direniş, partinin eseriydi. Evet, kendileri görmediler, ama o günlerin kendisiydiler. Onlar tarihimizdi. Tarihimizin önemli sayfalarından biri. Diyarbakır direnişinin yaratıcısı onlardı.Zindan burçlarında dalgalanan, dağlara saçılan, direniş tomurcukları olup, karanlık bulutları dağıtıp aydınlığı getiren o ruhtu. Eylül, parti çizgimizin dile gelmesiydi. Sovyet devrimcilerinde Bolşevik ruhtan söz edilir. Bizde de yenilğiyi kabul etmeyen, koparıcı, Apocu ruh vardır. Mazlum-Kemal-Hayri'de cisimlenen, giderek çizgiye dönüşen bir ruhtur bu. Ve Eylül'de bir anlamda konuşan, Diyarbakır burçlarında yükselen Başkan Apo'dur. Şehitlerimizde cisimleşen partinin ruhudur. Diyarbakır, Kürdistan'da haykıran gerilladır. Eylül kavgaya çağrıdır. Sloganlarımıza karışan kadın-

larımızın zılgıtları, geleceğin habercisidir. Bugünleri görmek, yaşamak, tabii ki en çok onların hakkıydı. Ama biliyoruz ki, devrimde yol almanın bedeli de kandır. En çok öncüler toprağa düşer. Ve Hayriler zaferin müjdecisi olarak peş peşe düştüler. Eğer bu bedeller ödenmezse, o görkemli kalkışlar ve zaferler de yaşanmazdı. Onlar, ölümlerinde yaşamayı, ölümsüzlüğü ektiklerinin bilincindeydiler.

III. Bölüm

Ocak Direnişi üzerine

"(...)

Biz, önemli dönemlerde verdiğimiz şehitleri, yolumuzun önündeki engelleri düzenleyenler olarak değerlendirdik. 12 Eylül faşizmine karşı zindan direnişçiliğinde bir Mazlum'un, daha sonra Hayri'nin, Kemal'in direnişçiliğini, gerçekten ölümle yaşam arasında kurulan en sağlam bir köprü, yani faşizmin dayattığı ölümle, direnişçiliğin ulaşmak istediği yaşam arasında sağlam bir köprü olduğunu belirledik. Ve bu köprüde yürümenin, yani gerekirse faşizme karşı ardı ardına şehitler vermenin, başarı kazanmasının yolu olduğunu da söyledik. Köprünün sonuna kadar açılmış olduğunu da belirttik. Yani faşizmin alabildiğine karanlık, uçurumlu ve 'yaklaşırsanız yerle bir olursunuz' diye bizi korkuttuğu yola doğru giderken, bize bir köprü gerekliydi. İşte zindan direnişçiliğinin ve şehitlerinin anlamı bu kadar büyüktür. Ve bu büyüklük tam da siyasi bir değerdir. Bu, aynı zamanda mücadelemize büyük bir siyasal destektir. Daha öncesinde ve ötesinde, mücadelemizin kazandığı siyasi bir zaferdir. Birkaç kişi düşmanın ordularıyla fiziksel olarak savaşarak onları yenmeyi başarmışlardır.

Zindan direnişçiliği, uzun tanıklıkların peş peşe ancak izah edebileceği, hatta izah etmekte epey zorlanacağı bir durumdur. O koşullarda verilen bu savaşım belki de insanlık soyunda çok az insana nasip olan bir dayanma gücü ile gerçekten çok az kişinin başarabileceği bir savaşımdır. Bu savaşım verilmiş ve başlatılmıştır. Dolayısıyla bu, şehitlerimizin PKK'lileşmede, PKK'yi direnişçi bir güç haline getirmede, daha sonraki direnişi belirlemedeki yerleri her türlü değerlendirmenin üstündedir. Ve burada gerçekten yenilen, gerçekten ölümcül darbe alan faşizmin kendisidir, derken yine daha sonraki direnişimizin de yükselişinde tanık olduğumuz yaşama bakarak bunları belirtirken, tamı tamına hakikati söylüyoruz. Buradaki gerçek 'direnmek yaşamaktır' sloganında ifadesini buluyor. Faşizm, her şeyiyle bazı insanları, bunların şahsında bir halkı teslim almak istiyordu. Partiyi, giderek halkı yenilgiye götürüp, bunun yerine kendi o kör karanlık ve haksızlıklarla örülü geleneğini kesintisiz devam ettirmeye çalışıyordu. İşte böylesi bir anda faşizmin bu biçimdeki hakimiyetini , o kendine son derece güvenen ve yüzyıllardan beri de hep böyle getirdiği geleneğini zindanlarda da kendi

adına zincirleme bir gelişmeyle tamamlamak istediği en kritik bir anda bu direnişler gelişti.

Eğer büyük bir başarıya ulaşılmak isteniyorsa, bu durumun parçalanması gerekiyordu. Zindan direnişlerinin anlamı işte burada ortaya çıkıyor. Bunlar gerektiği anda TC'nin bu yapısını parçaladılar. Dolayısıyla burada yenilen sadece TC tarihi değildir. TC'nin şahsında en son kertesine kadar yetkinleşmiş, yetkinleştirilmiş olan bir despotizmin de can alıcı bir darbe yemesi ve bunun en temel halkasından kopmasıdır. Tabii ki, zincir en temel halkasından koptu mu, onun artık fazla bir iş görmesi, tarihte sürekliliğini sağlaması mümkün değildir.

Eğer zindan direnişçiliğinin anlamı üzerinde daha çok düşünülürse, bu direnişin geleceğe yansıtılma işinin büyük bir örgütlülük olayı olduğu da kavranır. Biz bu gelişmeyi, siyasal ve silahlı faaliyet başta olmak üzere, her türlü araçla temsil etmeyi başarırsak, göreceğiz ki, bu halkanın parçalanması aslında bin yılı aşkın bir despotizmin ölümcül darbe almasıdır. Ve bu en büyük savaşlardan birisinin halklar ve özgürlük adına, partimiz tarafından kazanılması da demektir. Tabii yine bu konuda daha önce de belirttiğimiz gibi, onların sözcüleri olan bizler, bu görevi böyle anlar ve yaparsak, bu böyledir.

Dönemin koşulları içinde yapmamız gereken en doğru şeyin direnişi biraz daha yakıcı kılmak ve şehitlerle aramızı fazla açmamak olduğu, bunun için de daha fazla gücümüzü ülkeye taşırmak, silahlı savaşımızı daha da geliştirmek olduğu açıktır. Nitekim atılımımız her türlü engellere rağmen gerçekleşmektedir. Bu atılımımız başlangıçtaki şehitlerimiz kadar, bu zindan şehitlerinin anılarına bağlılığın da ertelenemez bir görev borcu olduğu biçiminde bir anlayışın ürünüdür. Diğer bütün faaliyetlerimiz bir hazırlıktan ibarettir. Yani, silahlı donanım, eğitim ve diğer örgütsel görevlerin tümü bu anıları canlı ve somut yaşatmak için yerine getirilen görevlerdir. Yeni dönemin, kendi başına bile ulusal kurtuluş için en temel öneme haiz bir aşama olduğunu görmek ve tabii ki bunu da şehitlerin anılarına temelde bağlılıkla izah etmek en doğrusudur. Zaten yapılan da budur. Bazıları bunu çok değişik, anlamak, uygulamak ve yorumlamak istediler. Fakat bizim olanca gücümüzle, bu olayın üzerine böyle yürümemiz, bağlılığın yine doğru bir örneğini verirken, gelişmelerin de önünü bir kez daha açmıştır. Eğer bu şehitlerimizi zindan karanlığında bırakıp yitirmek istemiyorsak, gerçekten çok anlamlı işlerin

yapılması gerekiyordu. İşte yapılan anlamlı işlerden birisi de budur. Hatta zindan şehitlerinin direnişinin büyük anlamına değer biçmeleri ve dışarıdaki direnişler hakkında, içinde bulunanların bile yapamadıkları değerlendirmeleri yapmaları, bundan sonuç çıkarmaları, görevleri tespit etmeleri, yerine de eleştiriler yöneltmeleri vb. bütün bunlar ne anlama gelir? Direnişçilerin kendi eylemlerini canlı canlı yaşadıklarını ve bunu yansıtmada ne kadar gerçeğe yakın olduklarını gösterir.

Bütün tarihte görüldüğü gibi, TC, milyonlarca insanı katletmiş, hepsinin ağzını kapatmış, tarihe iz de bırakmamıştır.

TC'nin böylesine gerçekleri örtbas etmesi karşısında, yakın döneme kadar sosyalistler, ilericiler bile suskun kalmıştır. Yani TC yaptıklarının hesabını vermemiştir. İşte bizim burada gerçekleştirdiğimiz ilk defa tarihin bu biçimde faşizm lehine akışını durdurmak ve bu rejimin yaptıklarının yanına kâr olarak kalmayacağını göstermektir. Böylelikle de halkların belki de yıllarca süren tarihi üzerindeki o çarpıtılmışlığı, hem de ağzını kapatarak, gözlerini kör ederek yaptıkları çarpıtmaya bir son vermek, halkların düşen evlatlarının, şehitlerinin, halkları yaşatan ve asla yenilmeyen değerler olduğunu kanıtlamaktır. Tabii bu da en ciddi devrimci görevlerden birisinin başarılması anlamına geliyor. Eğer 12 Eylül faşizmi bağlı olduğu atalarının o tarihine benzer bir başarıyı bizim pratiğimiz karşısında da elde etmiş olsaydı, yalnız PKK adına değil, halklar adına çok büyük bir kayıp gerçekleşmiş olacaktı. Yine zindan direnişçiliği, onunla ilgili ve etkisi altında gelişen tüm çabalar da boğulmuş olsaydı, yalnız 12 Eylül faşizmi kendisini siyasal alanda başarılı kılmayacaktı, kör bir karanlık, her türlü haksızlık ve zulümden ibaret olan bir despotizm geleneği de başarıyla devam edecekti. Bu da en yakın bir örnek olarak Türkiye'nin ilerici gençlik hareketlerinin ve bizim de gerçekten küçümsenmeyecek çabalarımızın karanlıklarda yitirilmesine yol açacaktı. Hemen şimdi bir konuyu hatırlatayım: Bu devrimcilerin anıları üzerinde, hem de onların en yakınları tarafından bugün içine düşülen tasfiyecilik, hatta geçmişine lanet getirme; "Teröristler şöyle aşırı hareket ettiler, bizi zor durum düşürdüler, yaşamı zehir ettiler" vb. deyip, faşizmle aynı ağzı konuşan ve hatta ona alçakça teslim olmaya kadar işi vardıran ve pişmanlık gösterircesine; "Demokrasi gelişiyor, biz geçmişte hata yaptık" diyecek kadar da anılara ihanet edenlerin varlığı, gözü kara bir gelişme göstermektedir. İşte bizim faşizme başarı imkanı tanımamamız, şehit-

lerin anısına karşı bu tip sapıklıklar ortaya çıktığında karşılarına dikilme imkanı sağlamamız ve bugün bunu önemli bir noktaya kadar da götürmemiz her türlü değerlendirmenin üstünde anlamı olan büyük bir başarıdır."

(Aralık 1987, Zindan Direnişçiliği Üzerine, Parti Önderliği'nden)

Daha büyük bir dalga geliyor: Ocak Direnişi... Ocak Direnişi...

- Anlattıklarınız göz önüne alındığında, idare 1983 eylemliliğiyle birlikte büyük bir yenilgi almış gibi gözüküyor. Pazarlık yapmayı, temsilcilerini muhatap almak zorunda kalmayı, kısacası elde ettiğiniz haklarınızı hazmedebildi mi? Eylem ve anlaşma sonrası hakkında bilgi verir misiniz?

- Devletin geniş yankılar ve sonuçlar doğuran bir siyasi yenilgiyle tanıdığı hakları, tutsakların cezaevinde bir güç haline gelmesini kesinlikle hazmedemeyeceğini hemen görebiliriz. Hiçbir cezaevinde yönetim, tutukluların bir güç olmasını istemez. Onları her zaman tekleşmiş ve parçalanmış bulmayı ister. Çünkü tutuklunun bir güç olması üzerinde uygulanmak istenen politikaları boşa çıkarır, gerici otorite ve katı disiplini etkisiz kılar. Hiçbir yönetim kendi kalesinde işlevsiz duruma düşmek istemez. Başarıyla biten bir direniş onları otoritesiz kılabilir. Faşizmin Türkiye ve Kürdistan'da ölüm kustuğu toplumsal muhalefeti boğazladığı günler yaşanıyor. O en güçlü döneminde, en vahşi olduğu bir cezaevinde siyasal yenilgi almayı tabii ki hazmedemez. Direnişle yaratılan fiili durumu ortadan kaldırmak için elinden gelen her şeyi tüm pervasızlığıyla sergileyecekti. Eylül direnişinin sonuçları onları çileden çıkartacak kazanımlarla doluydu. Düşmanın Diyarbakır Askeri Cezaevi özelindeki bütün politikaları felç oldu. Son eylemliliği bu kadar ağır sonuçlarla kapatmak onları hırçınlaştırıyordu. Toplum yaşamında siyasi gidişatta faşist Türk ordusu genelde hep son sözü söylemiştir. Ordu, karşısında bir güç görmeyi ve kendisine diklenmesini kabullenemez. Eğitim sisteminde ve oluşumunda demokratik anlayışın zerresi yoktur. Hele pençesinde tuttuğu bir avuç silahsız tutsak karşısında siyasi bir yenilgiyi nasıl hazmedecek! Onlarla oturup pazarlık yapmak düşünebilecekleri en son şeydi. Yaptığımız görüşmelerde ve eylemin bitirilişini koğuşlara duyurmak için ayrıldığımız anda Birol Şen; "Pazarlık yapıldı, siyasi yenilgiye uğratıldılar gibi şeyleri arkadaşlarınız ziyaretçilere, mahkemelerde söylemesin. Çünkü dışarıda propaganda yapılıyor, bildiriler dağıtılıyor. Kolordu ve diğer yetkililer rahatsız. Sadece 'sorunlarımız vardı, çözdüler, denilsin" yaklaşımıyla durumu sindiremeyişlerini dile getirdi.

- Bu hazımsızlığın sadece cezaevi yöneticilerinde olduğunu söyleyemeyiz değil mi? Kim bilir giderayak MGK'cılar bu sonuçlardan ne kadar rahatsız olmuştur?

- Kuşkusuz öyle. Devletin Eylül'ü sindiremeyişi sadece cezaevi yöneticileriyle sınırlı tutulamaz. Doğru, özelde en çok onları kabul edemediği bir durumdu. Yıllarca önünde esas duruşa geçen, istediği her şeyi ikiletmeden yapan, keyfi tutumlara karşı gelemeyen tutuklulara, artık bunlardan hiçbirini yaptıramayacağını görüyordu. Tutuklu, idare karşısında rahat davranıyor idare. "Uygun görmediğim bir şeyi yapmam" diyor. Faşist disiplinle eğitilmiş ırkçı Türk subayları ve gardiyanlar boyun eğmeyen tutuklu görmeye dayanamıyor. Tutuklunun kişiliğini ve onurunu korumasına ölçüsüz bir kinle yaklaşıp tüketmek istiyorken, sınırlandırılması doğal ki herkesten çok onları rahatsız edecekti. Ama rahatsızlığı hangi düzeyde olursa olsun, onu gidermek ve eski düzeni yerleştirmek için bir başına yapabileceği hiçbir şey yoktu. Bütün cephelerde bir saldırıyı sadece kendi adına yapamazdı. Çünkü bunun boyutları ve sonuçları onları çok aşıyordu. Yeniden açık bir saldırıya geçilmesi, kendi isteklerinden daha çok, yarattığımız fiili durumu ve politikalarının boşa çıkarılmasını kabullenemeyen devletin esas karar organları, etkin güçlerinin isteğiyle olacaktı. İdareye kalsa bazı düzenlemelerle durumu geçiştirmek isterdi.

1984 Ocak saldırısı cezaevi personelinin kendi başlarına yapabilecekleri bir saldırı değildi. Onların yeni duruma yanıtı o kadar geniş ve kapsamlı bir plan içinde olamazdı. Bazı taciz ve kısıtlamalarla gerginliği, denetimi sürdürmeye çalışırdı, ama öteye gidemezdi. Öyleyse bu sindiremeyiş genel anlamda devletindir. Bu alanda da sonuç almaya çalışmıştır. Ciddi, uzun vadeli politikalarla cezaevlerinde depolitizasyon ve rehabilitasyonu gündemleştirmiştir. Diyarbakır böyle yaratılmıştır. Düşman için orası tam bir laboratuardır. Ama sonunda faşizmin yarattığı Diyarbakır yıkılmış, yerine direnişçi Diyarbakır kurulmuştur. Düşmanın iradesini yıkmış, yerine tutsak olduğumuz kalesinde devrimci otorite yaratmıştık. Dışarıda o günlerde "Kürdüm" demek olanaklı değilken, biz içerde ulusal ve siyasi kimliğimizi açıktan açığa konuşturabilecek duruma gelmiştik. Mahkemelerdeki direnişçi tavrımız başından beri sürüyordu. Devlet yıllardır bu kadar yol almışken, "her şeyi bitirdim, ezdim, yutulacak bir lokma haline getirdim" dediği bir anda, onun ağzını parçalayıp yutulur lokma olunmadığı gösteriliyor. İşte avı elinden alınmış azgın, yaralı bir canavar yırtıcılığıyla saldırı hazırlığına girmişti. En uygun anda tepemize binmeye can atıyordu. Elinden sıyrılıp yeniden ayağa kalkan Kürdistan devrimciliğini daha fazla dışarı taşmadan cezaevi duvarları

arasında boğmak istiyordu. Bu direnişçi geleneğin topluma taşmasından ürkmüştü. Eylemler Kürdistan'da büyük bir sempati ve saygınlık uyandırınca, ruh, moral ve coşku aşıladığını görünce, faşist devlet daha bir telaşlanmış, dolaplar çevirmeye, planlar yapmaya başlamıştı. Şu basit örnek bile dışarıya nasıl bir hava yansıdığını gösterir: Eylül sonrası görüşte Kürtçe konuşmaya başladık. Görüşçülerin tepkisi büyük bir şaşkınlık oldu. Korkulu ve endişeli gözlerle askerlere bakmaya başladılar. Ailelerimiz ana dilimizle konuşmaktan korkuyordu. Dilleri tutulmuş gibiydi. Kürtçe konuşmamız karşısında ya susuyorlardı, ya da ilk anın şaşkınlığını atlattıktan sonra bizlere Türkçe yanıt veriyorlardı. Biz bu durumu açıklayıp direnişin kazanımlarını anlattıktan sonra bazıları Kürtçe konuşmaya yanaşıyordu. Ancak hepsi de cezaevi kapısında başına bir iş gelebileceğini, gözaltına alınabileceğini düşünüyordu. Sonraki görüş günlerinde de çekingenlikleri sürdü. Bu, dışarısının durumunu ortaya koymaya yetiyordu. Kürt olmaktan, dilini kullanmaktan korkuluyordu. Yasaklanmıştı.

- Gerçekten ilginç bir nokta. Eylül faşizmi günlerinde sokakta, çarşı, pazarda, hatta evinde kendi ana dilini kullanmayanların, devletin sacayaklarından birini teşkil eden cezaevine gelip hem de askerlerin önünde Kürtçe konuşabilmeleri mümkün olabiliyor!.. Bunu da ancak o koşullarda bir direniş sağlayabilirdi! Yoksa devlet için gerçekten yenilir, yutulur bir lokma değil. Hele Eylül faşizmi bunu nasıl hazmedebilsin ki?

- Açık ki ülkemizde TC'nin iki tür hapishanesi var. Biri duvarların arasında, diğeri de ülke toprakları üzerinde. Kürdistan açık hapishaneye çevrilmiş. Halkımız kendi toprakları üzerinde dilini, değerlerini yaşatamaz, kullanamaz duruma getirilmişti. Dilimiz düşmanın zulmü ve vahşeti karşısında yeraltına çekilmişti. Bir Kürt ana dilini kullanırken, yasak bir şey yaptığını bilir! Hep yasağı çiğnemenin ruh hali içinde olmuştur. Görüş yerinde askerlere aldırmadan Kürtçe konuşmamız, -hele de Diyarbakır gibi, bu yasağın en katı uygulandığı bir yerde konuşmamız- tabii ki onları şaşırtacaktı. TC de bu durumdan son derece rahatsız olacaktı. Çünkü dışarıda izin vermediği bir şeye, içerde, kendi kalesinde izin vermesi varlığıyla çelişen bir sonuçtu. Ayrıca sadece dilimizi kullanmakla kalmıyorduk, yıllardır yapılan işkenceleri, baskıları, vahşeti, katliamı da anlatıyor ve bu zindanda yaşananları elimizden geldiğince halkımızın öğrenmesini sağlıyorduk. Suçlarının –ki çok büyüktü, hesabını verebile-

cek durumda değillerdi!– gizli kalması, toplumun bilgisine sunulmaması gerekiyordu, engellenmeliydik!.. Faşist rejim, toplumda muhalefet olabilecek tüm odakları dağıtmış "ben devrimciyim, Kürdüm" diyenleri ya içeri tıkmış, ya bir köşe başında katletmiş, ya da işkenceden geçirmiş, herkes zulümden ve vahşetten payına düşeni almış. Halkın üzerinden bir silindir gibi geçmiş, kara postalları altında ezmişti. Basını susturmuş, politikalarının hizmetine koşturmuş, eğitim kurumları, TRT topluma zehir saçma görevini üstlenmiş, ideolojik bombardımanla toplum ve ona ait tüm değerler delik-deşik edilmiş, yerine faşizmin yalan ve demagojisi geçirilmeye çalışılmış. Böyle ağır günler yaşanıyor. İşte toplumun canlı gözeneklerinin tıkandığı, ışıksız ve nefessiz kaldığı günlerde, Diyarbakır karanlığı parçalanmış, yeni bir soluk olmuştur. Yaratılan hiçbir sonuç sadece cezaeviyle sınırlı kalmamıştır. Direnişlerimiz, deldiği kara perdeden dışarı ışık ve aydınlık taşımıştır. Bütünlüklü bakıldığında görülür ki, Diyarbakır, 12 Eylül faşizmi açısından hemen ezilmesi, yokedilmesi gereken bir çıban başıdır.

- *Peki bu hazmedememenin pratikte nasıl yansıdığını ele alabilir miyiz?*

- İlk günlerde pek hissettirmiyorlardı. Sadece anlaşma yapmış olmaktan, bunun içerde ve dışarıdaki yankılarından rahatsızlık duyduklarını belli ediyorlardı. Atak ve saldırgan davranmalarını engelleyen şey, biraz da ilk günlerin verdiği çöküntü havasıydı. İki taraf da tetikteydi. Yapılması gereken şey anlaşma yükümlülüklerinin uygulatılmasıydı. Önce anlaşmanın getirdiği düzenlemeler yapılması tarafların elde ettikleri mevzilere çekilmesi gerekiyordu. Ancak ondan sonra iki taraf da ne yapacağını, nasıl yapacağını düşünebilirdi. Doğal ki onlar saldırmak isteyecek, bizler de elde ettiğimiz hakları korumak... Anlaşma gereği hücrelerde ve koğuşlarda yeni bir düzenlemeye gidildi. Anlaşma tüm sonuçlarıyla birlikte uygulamaya konuldu ve uygulandı. Kuşkusuz bu, idarenin iyi niyetinin bir sonucu değildi. Devrimci otorite ve iradenin denetimindeki kitle elde edilen haklara sahip çıkmış, yeniden gaspı durumunda direnişe geçeceğini duyurmuştu. İdareye bu aşamada anlaşmaya uymaktan başka yapacak şey kalmıyordu. Haklarımızı vermek zorundaydı. Ama verirken de yeni duruma adapte olmadığını, rahatsızlığını şöyle veya böyle mutlaka belli ediyordu. Kazanılan hakları uygulamayı ağırdan alıyor ve kurumlaşmasını istemiyordu. Pratik uygulamada eskiyi çağrıştıran bir takım uygulamaları gündeme getirmek istedi. Mahkemeye gidiş gelişte, içerde bir

takım suni sorunlar çıkarıp bizi uğraştırmaya çalışıyordu. Ancak bunlar geri püskürtülmüş, koğuş sorumluları devreye girip çözmüştü. Anlaşmanın uygulanması garantisi dayandığımız kitlenin gücü ve kazanımlara sahip çıkmasıydı. İdare her geçen gün rahatsızlığını biraz daha açığa vuruyordu.

Örneğin tutsaklar geçmiş uygulamaları görüşçülerine anlatınca müdahale etmeye, Kürtçe konuşmalara engel olmaya çalıştılar. Ziyaretten çıkarmalar, konuşturmamalar, sürtüşmeler gündeme geldi. En büyük rahatsızlıkları Kürtçe konuşmaydı. Diyarbakır zindan tarihinde 1988 Şubat'ına kadar süren Kürtçe konuşma yasağı, Eylül direnişi sonunda bir süreliğine de olsa delinmişti. Görüş yerlerinde Türkçe bilmeyenler Kürtçe konuşuyorlardı. Dayak, işkence ile bunu önleyebilme olanağı yoktu. Ancak hep sürtüşme ve gerginlik nedeniydi. İdareyle bu sorunu geçici de olsa şöyle çözümledik: Türkçe bilenler Türkçe, bilmeyenler de Kürtçe konuşacaktı. İdare bunu kabul ettikten sonra Türkçe bilmeyen görüşçüleri ayrı kabinlere aldırıyordu. Görüşmeyi Kürtçe bilen askerler dinliyordu. Genelde kabinlerdeki askerlerin elinde kağıt kalem vardı. Verilen talimat gereği aykırı gördükleri her konuşmayı not ederlerdi. Arkadaşlar Kurmanci arasına Zazaca cümleler serpiştirirlerdi. Askerler anlamadıkları zaman bunu da kaydedip "tutuklu anlayamadığım Zazaca'yla ailesine mesaj vermiştir" ihbarında bulunurlardı. Hakların yerleştirilmesi sürecinin ilerleyen günlerinde havalandırma, sayım, mahkemeye gidiş-gelişlerde vb. irili ufaklı birçok sorun çıktı, sürtüşmeler oldu. Bazı tutsakların böyle durumlarda yerli-yersiz sert çıkış ve tepkileri oluyordu. Karşılıklı sürtüşmeleri, tepkileri asgariye indirmek için önlemler geliştirmeye başladık. Askerlerin tutukluyla muhatap olmasını engellemek için ziyaret, revir, kantine çıkanlarla koğuş temsilcileri de gidecekti. -Bu yolla cezaevindeki denetimimiz de artıyordu- Gelişmeler üzerine bu çözümü idareye biz önerdik, kabul etmek zorunda kaldılar.

- Bu arada hangi ayların içindeyiz. 6 Kasım 1983 milletvekili seçimleri oldu mu?

- Evet, oldu ama seçimlerin durumumuzun düzelmesinde hiçbir etkisi olmadı. Yeni iktidar 12 Eylül'ün politikalarının sürdürücüsü olduğu için yaşamımızda bir değişiklik olmadı. Ekim, Kasım sonlarına kadar böyle devam ettikten sonra, idarenin izlediği politikada gözle görülür değişme ve sertleşmeler oldu. İdarede eskiye dönme isteği depreşmişti. Yeni bir saldırı olasılığının zayıf olmadığını tahmin ediyorduk.

- Böylesine sertleşmelerinin daha genel nedenleri olamaz mı acaba? Örneğin, 1984 yılı Türkiye'de bütün cezaevlerinde tümden bir karşı saldırının başlatıldığı yıldır, 1984 genel saldırısının Diyarbakır özelinde de belli bir anlamı olduğunu söyleyemez miyiz?

- 1984'te toplu bir saldırı var, ama 1984'e nasıl gelindi? Diyarbakır Zindanı'nda yıllarca süren teslimiyet ve ihanetin boşa çıkarıldığı, direnişin egemen kılındığı, TC'nin PKK'ye, Kürdistan'a yönelik saldırılarının bu noktada karşılanıp durdurulabildiği bir kesit yakalanmıştır. Ama devlet bu niyet ve politikalardan vazgeçmiş miydi? Hayır, çünkü varlığı, yaşaması, ayakta kalması mevcut politikaların uygulanmasına ve devamlılığına bağlıdır. Boş durmayacaktı, uygun koşulları yakaladığında politikalarını yaşama geçirmeye çalışacaktı. İflas eden cezaevi politikasını yeniden uygulamak için zaman kolluyordu. 1984 başında topyekun saldırı için uygun anı yakaladı. Bu ortam, "sivil yönetime geçildi", "seçimle yeniden demokrasiye dönüldü" hikayelerinin ortalıkta dolaştığı bir zamandı. Seçimin oluşturduğu havayla genel bir saldırı zemini 1984 başında yakalandı. Böylece 6 Kasım seçiminin yarattığı kafa karışıklığında kitlelerinin beklenti içinde olduğu bir anda sis bulutları arasında dişlerini gösterdi ve saldırdı. Artık cunta, ordu dünya kamuoyu önünde yeterince teşhir olmuştu. Türkiye dendiği zaman tüm dünya kamuoyunun aklına işkence, vahşet, faşist generaller geliyordu. Vitrine konulmuş bu "sivil" görünümlü "demokrasi"den yararlanıp cezaevlerine bir saldırı, bir vuruş daha yapılmak istendi. 6 Kasım seçimleriyle, görünürde yönetim sivillere geçti. Özünde ise siviller yönetimde söz sahibi değildi. Herhangi bir etkinlikleri bulunmuyordu. 1984'te her yönüyle cuntanın dediklerinin yapıldığı, yerine getirildiği bilinir. Cunta hâlâ her yerde borusunu öttürüyordu.

Nitekim cunta başı pek gelenek olmadığı halde sık sık mitingler düzenliyor, sağa sola çatıyor, uygulanacak politikaların çerçevesini veriyordu. Türkiye'de ordu genelde her zaman en etkili güçtür. Ama 1984'te cuntanın her alanda etkinliğinin canlı olduğu, her şeye müdahale ettiği, bunda bir sakınca görmediği de bir gerçektir. "Sivil" görünümlü "demokrasi"ciler kitleleri oyalarken, demokrasi aldatmacasıyla gözleri boyarken, MİT ve ordu kaynaklı hazırlanan saldırı başlatıldı. Seçimlerle topyekun saldırı arasında iki aydan kısa bir zaman vardı. Bu saldırı aynı zamanda burjuvaziden, o çokça lafı edilen, özellikle TC'ye özgü demokrasiden medet

umanlara, kendilerini, kitleleri aldatanlara iyi bir ders olmuştu. Sözünü ettikleri demokrasinin ne anlama geldiğini TC onlara ve herkese gösterdi. Demokrasi perdesi altında genelde baskı ve işkence şiddetlendi. "Demokrasi", cezaevlerine yönetilmiş ucu sivri ok oldu. 1984 saldırısı genelde tek tip elbiseyle (TTE) karakterize edilir. 12 Eylül'ün politikalarından vazgeçmeyen karar mekanizmaları, saldırılara gerekçe olacak TTE'yi programlarına aldılar. Ve Ocak'ta saldırı Diyarbakır ve Mamak'ta aynı gün başlatıldı. TTE dayatılıyordu. Ardından da Metris ve diğer cezaevlerine saldırıldı. Evet 1984'e böyle gelindi. Bu genel saldırının içinde Diyarbakır Zindanı özgül yapısından ötürü yine ayrı olarak ele alınmak zorunda, böyle yapılamazsa değerlendirme eksik kalır. TC, Kürdistan'da önemli adımlar atmışken, 1982'den beri adım adım yükselen, 1983'de muazzam bir patlamaya dönüşen o büyük direniş engeli karşısına kaya gibi dikilmişti. Bu yüzden de Diyarbakır'a yönelim sadece TTE ile sınırlı kalmayacaktı. Onun esas olarak arzuladığı, TTE'yi de içeren, 1981 ortamını yeniden yaratmak, tutsakları siyasal, ulusal kimliğinden ayrı düşürmekti. Yeniden tesis edeceği emir-komuta ve faşist disiplinle insanların iradelerine hükmetmekti. Tutukluların ayaklarına, boyunlarına geçirdiği prangaları, düşüncelerine ve beyinlerine de geçirmekti. Diyarbakır'da yine hedef,, insani ve siyasi kimliğin imhasıydı.

- Yeniden saldırıya geçmeden önce, amaçlarına varmak için hangi gerekçeleri kendilerine kalkan yaptıklarını biraz daha irdelesek iyi olacak sanırım...

- Aralık1983'te sertleşme giderek artmaya başladı. Tartışmalar yerini pratik tavırlara ve giderek tutukluların dövülmesine kadar uzandı. Aralık sonlarında mahkemeye gidiş gelişte bazı arkadaşları dövdüler. Görüşe, revire, kantine çıkanların temsilcilerle gitmesini yasakladılar. Yine o günlerde havalandırmayla ilgili çeşitli sorunlar çıkıyordu. İlerleyen günlerde "Başka koğuşlarla haberleşmeyi havalandırmada yapıyorsunuz" bahanesiyle asker sokmaya çalıştılar. İşte o sıralarda koğuşun birinde askerler gelip havalandırmaya bakan koğuşlar arasında ilişkiyi kesmeye çalışıyor. Arkadaşlar yapılan anlaşma gereği havalandırmaya askerin girmemesi gerektiğini söylüyorlar. Tartışmalar oluyor. Askerler; "İstediğimizi yaparız, gireriz" gibi yanıtlar verince, o an tutuklular konuyu genişçe değerlendirmeden, diğer koğuş temsilcileriyle tartışmadan biraz da aceleyle "havalandırmayı toplu olarak terk etme, asker girdiği sürece çıkmama"

kararı alıyorlar. Başlayan havalandırma protestosu merkezi bir karar değildi. 2 Ocak saldırısına kadar bu sorun çözülmeden sürdü. Özünde bir koğuşun havalandırmayı protesto etmesi basit, sıradan bir olaydı. İdare açısından pek bir önemi yoktu. Çünkü biliyordu ki, cezaevinde belirleyici olan şu veya bu koğuş değil, 35 ve 36'ydı. Ki bizim çıktığımız havalandırmaya asker giriyordu. Bunu sorun yapmadık. Bir koğuşun protestosunu idarenin de sorun yapmaması gerekirdi. Eğer protestoyu biz gerçekleştirseydik, o zaman sorun olurdu. Çünkü cezaevi geneline yansırdı. Beklenti, o koğuşun sorumlusuyla idare arasında işin çözüleceğiydi. Onlarla çözülmezse bize yansırdı, devreye girer, çözerdik. Günler geçiyordu, ama idare sorunu çözmek çin kimseyi çağırıp konuşmuyordu. Niyetleri çözme değil, bilerek tırmandırmaktı. Günlerce idare kayıtsızlığını sürdürünce, bu koğuşun çevresinde bulunan koğuşlar: "Bir koğuşun etkisi olmaz, çözümü için protestonun yayılması gerekir" diyerek arkadaşları yalnız bırakmayıp protestoya katıldılar. Tavır giderek genelleşmeye başladı. Biz bu tutumun resmileşmemesi için havalandırmaya çıkmaya devam ediyorduk. Çünkü bu protestoyu o dönem acil ve gerekli görmüyorduk. İdare diyaloga yanaşmadığı için, protesto edenlerin havalandırmaya çıkması bir yerde geri adım olacaktı. İdare de ısrarlı tavrını sürdürüyordu.

- İdare kayıtsız da kalsa, çözüm için 35-36'nın hiç somut girişimi olmadı mı?

- Sorunu çözmek istiyoruz, bu isteği birkaç defa idareye yansıttık. Ancak kayıtsızlık ve "ben yaparım" anlayışı kendisini konuşturunca, cezaevinde oluşan ikili tutuma son vermek için -protesto etmesinden sanırım iki hafta kadar sonraydı.- 35'teki arkadaşlar da zaman zaman yüzbaşıyla konuşuyorlardı. Kendisine, "Gelin bu sorunu çözelim. Koğuş sorumluları toplansın bir yol bulalım" denmiş. Yüzbaşının yanıtı ise; "O koğuşların ne yaptığı, ne söylediği sizi ilgilendirmez" oluyor. Kısacası sorunun çözümüne yanaşmıyor, çözme istemlerimize de yanıt vermiyorlardı. Bizler de idareyle hiç konuşulmadan, koğuşlara "havalandırmaya çıkın" demedik. İdarenin yaptığını kabul etmenin geri adım olacağını düşündük. Aynı dönemde ben ve Karasu sorunu çözmek için yüzbaşıyla konuştuk.

- Ona geçmeden; havalandırmaya asker gelmesinin, ya da gelmemesinin önemli olmadığını söyledin, bunu biraz açıklar mısın?

- Tabii ki havalandırmaya askerin girmemesi gerekiyordu. Ancak gerginliğin olmasını, idareyle karşı karşıya gelmeyi, eylemli hali istemiyorduk. Elden geldiğince nefes almak için zamanı kazanma taraftarıydık. Çok önemli bir dönemden geçiyorduk. Her bakımdan yeniden derlenme, toparlanma sürecindeydik, zamana ihtiyacımız vardı. Kaçınılmaz olan yeni bir hesaplaşmada örgütlü ve donanımlı olmalıydık. Bu yüzden de havalandırmayı protesto etmeye gerek yoktu. Çalışmalarımızı engelleyecek bir şey değildi. Köklü çözümü uygun bir tarihe ertelenebilirdi. Ancak fiili olarak bu durum gelişti. Sorunu çözmek içinde önümüze hemen eylem koymadık. Esnek olduk, diyalogla çözmek istedik. Hatta pratik tutumumuz idareye verilmiş bir mesajdı. Çünkü, koğuşların protestosunun sürdüğü sırada askerlerin havalandırmamızda bulunmasına ses çıkarmıyorduk. Protestonun sürdüğü bir gün koridorda yüzbaşıyla karşılaştım, "bu sorunu çözelim" dedim. Yani çözüme hazır olduğumuz sinyalini verdim. Yüzbaşı: "Yok, artık o iş bitti. Bizimle ilgili değil" deyip kestirip attı. Bir anlamda olaya kolordunun el koyduğunu, çözümünden yana olmadığını belirtmişti. Bu günlerde Karasu da birkaç defa kendisiyle konuşmuş, sorunun önemli olmadığını, askerin fazla müdahale etmemesi halinde havalandırmaya girebileceğini, 35 ve 36'da havalandırmada bulunmasını kabul edeceğimizi söylemiş... Buna rağmen yine çözüme yanaşmadı. Karasu en son kendisine, herhangi bir dayak, işkencenin direniş nedeni olacağını, kabul edeceğimiz şeyler olduğunu, temel hak ve kazanımlardaki titizliğimizi belirtiyor.

- *Yüzbaşının bu yaklaşım tarzı artık sizleri muhatap almayacaklarının ifadesi olabilir mi?*

- Evet, "artık hiçbir konuda sizinle konuşmam, muhatap almam" havasındaydı. Bu tutumlarıyla "istediğimizi yaptırırız" demek istiyor, tüm iplerin koparıldığı mesajını veriyorlardı. Yüzbaşının "artık bizimle ilgili değil!" demesinin anlamı neydi? Kendileri dışında başka bir otoritenin olayı ele aldığını, çözümünün de sadece onlarda olduğunu açıktan duyuruyordu. Yüzbaşının biraz da umursamaz bir biçimde söylediği bu sözlerin altında ciddi şeyler yatıyordu. Onlar bizi, biz onları tanıyorduk. Sorunları çözmemek, hak gasbı yeni bir direnişi gerektirirdi. Onun yeterli gerekçesiydi. Yüzbaşının yanıtı, "bunlar göze alındı, ne yaparsanız yapın. Biz de yapacağımızı biliriz" demekti. Bu ara ziyarete giden arkadaşları eskisinden daha sert uyarmalar, "Kürtçe konuşmayın"

demeler, hatta fiilen engellemeler de başladı. Mahkemeye giden arkadaşlar arabada konuştukları için taciz ediliyor, hakarete uğruyor, hatta dövülüyordu. Sistemli ve bilinçli gerginlik tırmandırılıyordu. Adamlar, Eylül sonrası saldırı hazırlığı içindelermiş! Eski otoritelerini yeniden oluşturmak için adım adım işletilen bir planla karşı karşıyaydık.

- Peki bu planı o zaman görebiliyor musunuz? Onların saldırıya geçmesini pratikte aldığınız tavırları irdelemeden önce, idarenin bu yeni atakları karşısında tutukluların cephesinde neler yaşanıyor?

- Bu plan ve hazırlıklarının boyutunu ilk başlarda tam olarak göremedik. Çok güçlü bir direniş yaşanmış, kitle ölümüne ortaya atılmış ve bir anlamda vahşetin sonuç vermediği ortaya çıkmıştı. Her şey böylesine açıkken, vahşet boyutunda yeni bir saldırının yakın bir zamanda gündeme geleceğini fazla beklemiyorduk. Nasıl olsa kitlenin kendine güven kazandığının farkında olan idare saldırıyla bir yere varamayacağını görmüştür diye de düşünüyoruz. Yakından bir saldırı beklemiyoruz, ama hiçbir şey olmayacak da demiyoruz. Bir şeyler olacak, hava puslu. Eylül direnişinin bitiminden sonra "baskı ve zulüm dayatılırsa derhal direnişe geçeceğiz" kararını almıştık. Hiçbir baskıya göz yummayacak, kazanımlardan geri adım atmayacaktık. Bu kararımızı daha sonra diğer gruplar da kabul ettiler. Kürt grupların; "Bazı şeyler kabul edilebilir, her şeyde ısrarlı olmayalım" demelerine rağmen, herkesçe benimsendi. Eylül sonrası soluklanma dönemi uzun sürmedi. Bu kısa süreyi yetkince kullandığımızı söyleyemeyiz. Çok şey yapmaya çalıştık, ama zaman sorunu yüzünden yapmak istediğimiz birçok şeyi yapamadık. Eylemden çıkmıştık, ama bu sıradan bir eylem sonrası değildi. Yıllarca süren bir teslimiyetten çıkışın havasını herkes soluyordu. Değerlendirilip sonuçlandırılacak, yeniden düzenlenecek, ele alınacak çok şey vardı. Düzenli, seri bir haberleşme ağının yokluğu, olanakların sınırlılığı da birçok şeyi yapıp sonuçlandırmamızı engelliyordu. İlk günlerde idarenin hemen saldırıya geçeceğini beklemiyorduk. Gözlediğimiz kadarıyla saldırı öncesinin gerginliği yoktu. "Her baskı ve terör denemesi ters teper" düşüncesi aramızda yaygındı. En güçlü olduğu bir dönemde bu yöntemlerle sonuç almamış olan düşmanın, artık kendini toparlamış, asgari de olsa örgütlenmiş tutsaklar karşısında fazla şansı olamazdı. Biraz da bu düşünceler yüzünden Eylül'ün hemen ardından yeni bir direniş üzerinde yoğunlaşmadık. TC'yi ve ordusunu biraz tanıyorduk. Hiç saldırı

olmayacak, bizleri imha amacından vazgeçecek gibi bir ham hayal içinde değildik. O saldırırdı, vahşi ve yırtıcıydı. Beklemediğimiz şey saldırmayacağı değil, iflas etmiş bir politikayla hemen harekete geçeceğiydi. Bizler esas çalışma ve enerjimizi daha çok örgütsel yapımızı inşaya, diğer gruplarla ilişkileri oturtmaya, yeni düzenlemelere hasretmiştik. Ayrıca idareyle anlaşmayı yürürlüğe koyma da epey zamanımızı alıyordu. Eski havayı yansıtan hiçbir davranışa prim vermiyorduk. Zaman alsa da, görüşmeler, tartışmalar sonunda mutlaka bir sonuca bağlanıyordu. İdarenin olumsuz yaklaşımları Kasım ve özellikle de Aralık'ta iyice açığa çıktı. Belirttiğimiz tırmandırma, kısıtlama ve tacizler sürerken, TTE'nin de dayatılacağı söylentileri yaygın bir biçimde ortalıkta dolaşmaya başladı. Temsilcilerle yapılan toplantılara gittiğimizde, diğer gruplar, koğuşlardaki arkadaşlarımız özellikle TTE konusunu bizlere soruyorlardı. Henüz kesin bir şey yoktu. O gidip gelmeler sırasında TTE'nin giyilmemesi konusundaki görüşlerimizi, idareyle aramızda geçen konuşmaları aktarıyorduk.

- *TTE konusunu aranızda özel olarak tartışmış mıydınız?*

- Tabii, arkadaşlarımızla konuyu tartıştık. Merkezi karar 35'te alınacaktı. Görüşlerimizi oraya ilettik. Sonuçta merkezi karara dönüştürdük ve kararı kitlemize iletttik. PKK'nin anlayış olarak TTE'yi kabul etmesi söz konusu olamazdı. Ne zaman gündeme geleceği bilinmese de hazırlıklı olmalı, tavırsız kalmamalıydık. Ancak neden giymeyeceğimiz konusu yeterince işlenemedi, kavranıp bilince çıkarılamadı. Bu konuda aydınlatıcı açıklamalar, eğitim tam gerçekleşemedi. Önder ve militan kadrolarımız açısından TTE'nin ne anlama geldiği biliniyordu. Ama kitlemiz açısından aynı şeyi söyleyebilmek zordu. Genelde direnişin gerekliliği, TTE'ye karşı tutum konusunda koğuşlarda toplantılar, eğitim çalışmaları, sohbetler tabii ki yapılıyor, kitlemiz direnişe hazırlanıyordu.

- *Bu konuda yeri gelmişken diğer siyasetlerin tavrını da koysak...*

- Genelde diğer gruplar TTE üzerinde fazla kafa yormuyorlardı. Çoğu giyme taraftarıydı. Biz de işi başta sıkı ele alıp tartışmadık. Daha çok diğer pratik işlerle ilgiliydik. Ancak diğerleri bilinen ideoloji ve pratikleriyle "giyilebilir" diyor, önemli bir sorun olarak görmüyorlardı. Biz ise ilerleyen günlerde "giymeme kararı"nı aldık. Diğer gruplar daha çok bizim ne diyeceğimize bakıyorlardı. 35'teki DDKD, TKP, Rızgari ve diğer grup temsilcileri "giyilebilir" diyorlardı. Ama böyle deseler de

açıktan "giyeceğiz" kararıyla karşımıza çıkmış değillerdi. Diğer gruplarla TTE konusunu derli toplu bir biçimde tartışmadık. Genel eğilim giyilmemesi yönündeydi, ama pratikte kim ne kadar götürür, bunun hakkını ne kadar verir orası pek belli değildi. Hangi koşullarda, hangi yöntemlerle TTE'nin dayatılacağı belirsizdi. Olayın diyalog yoluyla çözülemeyeceği de açıktı. Elbiseyi dayattığında; "giymek istemiyoruz, gelin sorunu konuşalım, anlaşalım" diyemezdik. Fiili bir durumla ve zorla giydirmek isteyeceklerdi. Ama ne düzeyde, ne zaman gibi sorular o günlerde henüz boşluktaydı. Değişik saldırı biçimlerini dikkate alarak henüz bir eylem, direniş planı oluşturmuş, kitleye aktarmış değildik. Diğerlerinin de herhangi bir çalışması, hazırlığı yoktu. Elbiseyi nasıl değerlendirdiğimizi, siyasi bakış açımızı, düşmanın attığı adımların amacını içeren yazıları hazırlayıp yapımıza sunamadık. "Dayatma biçimi ne olursa olsun, elbise giyilmeyecek" demenin yetmediği, yetmeyeceği ortadaydı. Zaten pratikteki eksikliğin bir kısmı da konunun yeterince işlenmemiş olmasından kaynaklanacaktı. Kadro ve militanlarımızın bu konuda net olması yetmiyordu, yetmediği sonraki günlerde görülecekti.

- Yeniden idarenin saldırı hazırlığına karşı ürettiğiniz politikalara dönersek iyi olacak...

- Dediğimiz gibi, ilk dönemler böyle bir saldırı beklenmiyordu ve her şeyimizle ona karşı yoğunlaşamadık. İdarenin yönelimini değerlendirişte bazı eksikliklerimiz oldu. İlk başta idarenin gerginliği tırmandırması, "ipleri tümden bırakmayalım, bunun arkası gelmez, kontrol altında tutalım" biçiminde yorumlandı. Havalandırmayı protesto olayının idarece yılan hikayesine döndürülmesini de biraz buna yorumladık. İdarenin, "eğer protestoya, tepkiye ödün verirsek bunun da arkası gelmez, diretelim, kararlı olduğumuzu gösterelim" diye düşündüğü biçiminde değerlendirmiştik. Protesto olayını hücredekiler bir hafta sonra öğrendi. İdarenin tutumunu böyle yorumlarken, zamanla çözüme yanaşmamasının ardında yatanı biraz daha net görür olduk. Olay bir koğuştan çıkıp genelleşmesine rağmen çözüme yanaşmamaları, kısıtlamalara gideceklerine bir işaretti. Ardından da her şey üst üste birikmeye başladı. Havalandırma olayı, diğer kısıtlamalar ve tacizler, en son mahkemeye giden arkadaşların dövülmesi artık işin rengini belirledi. Arından ziyaretteki açık saldırı geldi ve direniş başladı.

- İdarenin ufak tefek şeylerden yararlanıp provokasyon ortamı hazırla-

masına, ya da amacına uygun bir ortam yaratmasına engel olmak için bu kritik günlerde tavırsız oldu mu?

- Uzun boylu çalışmaya zamanımız yetmemişti. Sinsi bir tırmandırma politikası vardı. Amaç saldırmak ve huzursuzluk çıkarmak olunca yararlanabileceği konu bulmakta zorluk çekmezdi. Ayrıca başarılı bir direnişten çıkmış kitlenin ruh halini de iyi anlamak gerekir. Yıllarca her şeyi elinden alınmış, bastırılmış bir kitlenin teslimiyetten kurtulmasının coşkulu havası yaşanıyor. Zincirlerin koparılması insanların kendine olan güvenini arttırmış, coşku ve moral yönünden güçlü kılmıştı. Ancak teslimiyetten kurtulmanın baş döndürücülüğü içindeki kitlenin çoğunluğunun kendisi ve düşmanı üzerinde yeterince düşünmeme, mevcut güçleri iyi değerlendirmeme, günü ve yarını iyi hesaplamama eksikliğinin yaşandığını söyleyebiliriz. Yaşanılan süreç yeterince kavranıp bilince çıkarılabilmiş değildi. Biz de süreci kitlemize yeterince kavratamamıştık. Az da olsa bazılarında, "artık düşman bize bir şey yapamaz! Onun için her şey bitti! Bize karışamaz!" gibi yanlış eğilimler boy verdi. Yeterli bir durulma, ona göre konumlanmadaki zayıflık, yanlış değerlendirme ve ilişkiler üzerinde ciddi durmama, kafa yormama da yaşanıyordu. Bireysel çıkışlara müdahale ediliyor, koğuşlara bu doğrultuda haber ve talimat gönderiliyordu. Hem kitlenin o coşkusu, rehaveti, hem de örgütlememizin yetkinleşmemesi müdahalelerimizin her şeyi çözmesine yetmedi. Ne kadar müdahale edilse de bu durumlar çıkıyordu.

Ancak önderlik olarak buna kesinlikle dikkat ediyor, çaba gösteriyorduk. Durumu yeterince değerlendirebilen arkadaşların çabaları da olması gereken sonucu yaratmaya yetmiyordu. İdarenin en ufak bir girişim ve kısıtlamasına, eskiyi hatırlatan yaklaşımına büyük bir tepki ve duyarlılık var. Bazılarında bu hemen patlama, aşırı tepki gösterme biçiminde oluyordu. Tabii, devrimci duyarlılığı dile getirme son derece önemli bir olaydır. Ama ne zaman ve nasıl yapacağını bilmezsen birçok olumsuz sonuçla karşılaşırsın. Bireysel çıkış ve sorunların büyümesini engelleyip çözümde etkili araçlardan biri, idareyle koğuş temsilcileri arasında yapılan toplantılar oldu. Bu yöntemle hem sorunlar çözülüyor, hem de kitlenin gardiyanlarla muhatap olmasının önüne geçilmiş oluyordu. İki taraf da kimlerle, nasıl muhatap olacağını biliyordu. Sorunlar toplantılarda gündeme getiriliyor, çözümler aranıyordu. Ayrıca temsilciler ve görevli arkadaşlar koğuşlarında bireysel çıkışa müdahale ediyordu. İdare böyle

basit, bireysel çıkışları olduğundan fazla göstermeye çalışıp sürekli kullandı. Ancak bunlar yönelimin esas nedenleri olmaktan çok uzaktı. Biz ise, bu bahanelerini de elinden almak için gerekli dikkati gösteriyorduk. Tavrımız idareyle ilişkileri sertleştirmek, gerginleştirmek değildi. Daha çok diğer sorunlarımızla ilgilenmek istiyorduk. Genelde teorik ve düşünsel düzeyde düşmanın niyet ve politikalarını bilmememize rağmen ilk başlarda vahşi bir saldırı başlatılacağını yeterince çıkaramadık.

- *İdare havalandırmaya müdahale etmek istiyor, görüşe, mahkemeye gideni taciz ediyor, adım adım olayı tırmandırıyor. Onun bu tavrı karşısında diğer gruplarla aranızda ortak bir eylem programı ya da tavır birliğini sağlayacak bir çabaya girişmediniz mi?*

- Hayır, oluşturamadık. Direnişin hemen ertesinde, diğer gruplarla direniş temelinde kazanımları koruma, geliştirme perspektifiyle ittifak önermiştik. Somut bir sonuç alamadık. Bu tırmandırmanın yaşandığı dönemde, diğer gruplardan 35 ve 36'da kalanların hemen hepsi koğuşlara gitti. Onlardan da böyle bir saldırıyı bekleyen, hesabını yapıp tutum belirleyen, öneri haline getirip sunan olmadı. Genel Kürt grupları daha saldırı gelmeden bazı kısıtlamaların kabul edilebileceğini savunuyordu. Biz de idareyle ilişkileri sertleştirmek istemiyorduk. Ama sertleşecek diye geri adım atmaya da niyetli değildik. Onların tutumu uzlaşmacıydı, geri adım atmaya hazırdılar. Yeter ki idare yeniden bir saldırıya geçmesin! Yer yer de idarenin yaklaşımlarına benzer "öneri"lerle ortaya çıktıkları oluyordu. İdarenin günden güne giderek artan baskısını, tacizini, hatta fiili saldırısını şu veya bu koğuşta çıkan bireysel çıkışlarda ve sorunlarda arayanlar da oluyordu!

Kürt gruplarının geneli idareye yönelme, ona göre kendilerini konumlandırmayı esas alma yerine, daha çok basit şeyler üzerinde duruyorlardı. Halbuki bu yaygarayı idare yapıyor, bilinçli olarak her zaman karşımıza çıkarıyordu. Bireysel çıkışlar konusunda iki tarafın da neredeyse terminolojisi aynıydı. Genel saldırı politikasının yaşama geçirilmesinde bireysel çıkışların etkisi olmuş mudur? Eğer bir etkiden söz edecek olursak, bu deryada damladır. Diğer grupların bu abartılı yaklaşımları idareye karşı bütünlüklü bir direniş politikalarının olmayışının ürünüydü. "Aman rahat duralım, saldırırlar" korkusu da depreşmişti.

Sonuç olarak gruplar arasında olası bir saldırı karşısında değişik olasılıkları kapsayan bir eylem programı yoktu. Ancak genelde üzerinde

anlaşılan şuydu: Eylül kazanımları korunacak, geri adım atılmayacak ve teslimiyet statüsü kabul edilmeyecekti. Söylenenler böyleydi, ama yorumlar her gün biraz daha değişiyordu! Bu hava içinde 2 Ocak 1984'e ulaştık. İdare saldırıyı başlattı. Cezaevinde bir defa daha direnişin bayrağının dalgalanacağı, kan ve ateş çemberinden geçileceği günler gelip çattı.

Ocak saldırısı öncesi hareket tarzı üzerine bir polemik...

- İdareye tattırılan 1983 yenilgisinin bir başka boyutu üzerine tartışmamızı sürdürelim. Kitlenin yaşadığı o coşku havasını örgütlü hareket tarzının genel bir ifadesi haline getirebildiniz mi?

- Ocak öncesi dönemin genel karakteristiği üzerinde bazı ipuçları verdim. Düşman saldırısının üst boyutlu olması ve biraz hazırlıksız yakalanmamızla, Eylül sonrasında iç ve dış örgütlenme çabalarını birbirinden ayrı ele almalıyız. O günlerin belirgin gelişmelerini anlatırken, olayın PKK ve cezaevi örgütlenmesiyle ilintili yönlerini görmek gerekir. Direnişten zaferle çıkmıştık. Kitlemizde büyük bir coşku vardı. Özellikle kadro ve militan yapımızda devrimciliğe, örgüte olan güven artmış, kazanma azmi bilenmişti. Bizi bu günlere ulaştıranın esas olarak cezaevindeki örgütlü yapımız olduğu daha bir bilince çıkmıştı. Ayrıca 35'e, yani öncülüğe olan güven pekişmişti. İşte biz eylemden çıkar çıkmaz zafer sarhoşluğuna gömülmeden, bu kaynaşmayı, örgütlülüğü süreklileştirecek çabalara girdik. Ağırlıklı olarak kendi sorunlarımızla uğraşmaya ve çözümler aramaya başladık. İlk el attığımız şey cezaevi yapımızı tümden kucaklayan bir örgütlülüğü yeniden yaratmaktı. Yetersiz de olsa daha resmi, daha merkezi bir yapılanma ve düzenlemeye gittik. Bu işin sadece bir yanıydı. Diğer yanında ise, yılların tahribatını giderme ve her yönüyle ele alma, duruma ilişkin somut politikalar üretme vardı. Bizim için örgütlülük olmazsa olmaz koşuldu. Geçmişte teslimiyet ve örgütsüz olmanın sorunları önümüzde duruyordu. Yeni dönemde de örgütlü olmanın ve onu oturtmanın sorunlarıyla uğraşıyorduk. Bütün cezaevinde örgütü biçimsel anlamda oluşturmak tabii ki yetmezdi. Bunu yetkinleştirmek, parti işlerliğine kavuşturmak da gerekiyordu. Böyle ağır ve önemli bir görev önümüzde duruyordu. Sorunlarımıza yalın kılıç dalmıştık.

- Örgütlenmenin böylesine elverişli ikliminde herhalde dışınızdaki devrimci-demokratlar da belli çabalara girişmiştir.

- Diğer gruplarda da bir heveslenme, kıpırtı vardı. Kimisi aynı koğuşa, yanyana gelmeye çalışıyordu. Bazen de aralarında haberleşmek için uğraşıyorlardı. Ancak bir genelleme yaparsak, bu olumlu iklimi değerlendirdiklerini söyleyemeyiz. Esas olarak Partizan dışında kimsenin örgüt çalışması yok gibiydi.

- İdare sinsi hazırlıkta. Siz örgütlenme çabasında. Diyarbakır suskun. Damda Delal'ı söyleyen Kürt, "Diyarbakır'a ne oldu? Niye böyle sessiz?" der mi acaba?

- Dıştan bakan biri öyle der. Çünkü alışılan o mahşeri görünüm yok, içerde yaşanan hareketliliğin farkında olunmuyordu. Cezaevi fokur fokur kaynıyordu, ama dıştan bakıldığında fırtına öncesi sessizliği andıran bir dinginlikten başka bir şey görülmüyordu. Yıllardır haykırışlarla, bağırtılarla, marş sesleriyle, daha bir süre önce sloganlarla yeri göğü inleten Diyarbakır Zindanı susmuş ve derin bir sessizliğe gömülmüştü. Eylül sonrasında sessizliğin çarpıcılığını kısaca vurgulayalım: Eylemin bitişinden iki-üç gün sonra hastaneye götürüldük. Hücreden çıkarılıp ana maltanın çıkışındaki kapı altında bir süre bekletildik. İşte o bekleme anında ister istemez geçmişle bir kıyaslama yaptım. Geçmişi, yaşananları düşünüp gözümün önüne getirdim. Eskiden o koridora çıktığımızda amansız bir gürültü işitmişiz, arka uğultuyla işliyor, ayaklar betona çarpıyor, insanlar var gücüyle bağırıyor, yüzlerce binlerce tutsak aynı anda marş söylüyor, kimin ne deyip demediği anlaşılmıyor. Ortalık yıkılıyor. Düğünler olur köylerde. Yedi gün yedi gece davul çalar. Düğün biter, ama davul sesi kulaklarda çınlamaya devam eder. Öyle bir hava. İnsan adeta bir boşlukta, o duyguyu yaşıyor. O mahşeri hava yerini derin bir sessizliğe bırakmış, ama kulaklarımızda hâlâ geçmiş günlerin yankısı var. Beton duvarlar, koridorlar sanki özlediği sessizliğe kavuşmuş gibi dingin ve rahat. Zebaniler, işkenceciler ricat etmiş. Gardiyanların süngüsü düşmüş, yüzümüze bakamaz haldeler. Kimseye karışamıyorlar. Küçük tanrılar birden kullaşmış! Tutsaklar karşılaştıkları yerde kucaklaşıyor. Kısacası cezaevi dingin ve sessiz, ama herkes kendince bir hazırlık içinde, kimse kimseye karışmıyor gibi görünüyorsa da, o sessizlik içinde taraflar uzun vadeli bir kavganın planını yapar gibiler.

Diyarbakır sessizliği yakalayınca komşu mahalleyi daha fazla işitir oldu. Delal'e düğün sesleri de, başka şeyler de katılmıştı. Bu ortam içinde fırsatı yeni örgütlülüğü yaratma doğrultusunda kullanıyoruz. Amacımız, uğraşımız bu, ama henüz düzenli haberleşme olanağı da yok. Koğuşlar arası ilişkiler rayına oturmamıştı. Bazı arkadaşları örgütsel çalışma için hücrelerden değişik koğuşlara gönderdik. Koğuş düzenlemelerini elden geldiğince isteğimiz doğrultusunda gerçekleştirdik. Gönderilecek bir not, haber varsa mahkemede, hastanede, revirde ya da koridorda

karşılaşılan biriyle ulaştırılmaya çalışılıyordu. Yani biraz rastlantılara kalmıştı. Böyle bir haberleşme ağıyla yapılması gereken işleri zamanında yapmak mümkün olamıyordu. Eylem sonrası ilk düzenlemeler istediğimiz doğrultuda olmamıştı. İdare bildiğince yapmaya çalışmıştı. Artık bu konuda fazla bir zorluk çıkarmıyordu. İnsanlar yer değiştirebiliyordu. Bu iyiydi, fakat iş haberleşmeye gelince istendiği gibi yürümüyor, zorluklar başlıyordu. Bizler de 35 ve 36'da, ikiye bölünmüş durumdayız. Karasular 35'te, ben ve M. Can Yüce 36'dayız. Kadro yapımız ikiye bölünmüş. İlişkilerimizin merkezi olarak 35. koğuş olduğundan orası en uygunuydu. Bizler de ulaştırabildiğimiz kadarıyla görüş ve önerilerimizi aktarıyorduk. Ancak dediğim gibi bu sınırlıydı. Yıllarca süren teslimiyetin ve örgütsüzlüğün yarattığı tahribat; disiplin ve örgüt anlayışında vb. erozyon var. Direniş içinde ve sonrasında aldığımız önlemler, yaratılan örgütlülük yeterli olmamıştı. Eskiden olumsuzluğa düşenlere nasıl yaklaşılacak, olumsuzluklar nasıl aşılacak? Bu sorulara genelde yanıt verilmiş, önlemler geliştirilmiş, ama yetmiyor. İlkeler, devrimci ölçüler esnetilmeden yapılan değerlendirme ışığında olumsuzluğa düşenlerin ele alınması, herkesin örgütle ilişkisinin ne olacağının resmen belirlenmesi gerekiyordu. Eğer bu işi merkezi düzeyde ele almaz, ölçüleri belirlemezsek insanların durumunun ele alınışında yetmezlikler, haksızlıklar olacaktı. Her koğuştaki birim ve geçmişte birbirine zarar vermiş insanlar yönelimde farklı davranabilirdi. Bu tahribatların giderilmesi, merkezi bakış açımızın netleşmesi, insanlarımızın durumunun ele alınması, "geçmişi nasıl değerlendireceğiz?" gibi büyük sorunlar çözüm bekliyordu.

- İstersen insanlarda karşılaştığınız dejenerasyonun boyutları üzerinde de konuşalım. Bu olumsuz süreç insanlar üzerinde hangi pratik görüntülerle yansıyordu?

- Özellikle örgüt ve disiplin anlayışındaki erozyon, yeterli kadro yapısının bulunmadığı koğuşlarda daha çok görülebiliyordu. İnsanlar yıllarca örgüt ilişkilerinden uzak kalmış. En azından kadrolarda bir netliğin ve görüş birliğinin sağlanması gerekiyor. İnsanlarımızla ilgilenme, güven verme, kendilerine gelmelerini sağlama çabası içindeydik. Arkadaşları tanımaya, kavramaya çalışıyoruz. Tahribatın, sorunların boyutunu anlamak istiyoruz. Kim bu süreçte özünü korumuş, kim koruyamamış, bu gibi konularda yoğunlaşmışız. Koordinasyonu sağlama ve yönlendirme görevini yerine getirecek öncülük konusunda herhangi

bir sorun, boşluk yok. Fakat yapımızda disiplinli yaşama konusunda çeşitli sancılarla karşılaşıyorduk. Sonraları bu sancılar kendisini daha bir hissettirdi. Teslimiyet herkesi şu veya bu düzeyde etkilemişti.

- *Örneğin nelerle karşılaşıyordunuz?*

- Koğuşlarda görevlendirilen sorumlulara itiraz etme, bazılarının inisiyatifini tanımama, bir iş yaptırmak istediğinde kafa tutma, "sen niye yapmıyorsun?" ya da "başkası niye yapmıyor da ben yapıyorum?" deme. Hatta bazen teslimiyet dönemine atıflarda bulunarak görevlendirilen birine; "O da benim gibidir! Aynı zaafları göstermiştir. Benden üstünlüğü nedir?" gibi yaklaşımlarla karşılaşılıyordu. Giderek bilinçli veya bilinçsiz ihlaller, iş savsaklamalar, devrimci otoritenin yıpranmasına neden olan eğilimler açığa çıkmıştı. Devrimci otoritenin yerine geçen karşı-devrimci otorite bireyciliği güçlendirmiş, örgütlülük bilincinin ve kolektivizmin yerli yerine oturmasını zorlaştırmıştı. Faşist disiplinin yarattığı hava, insanlarda her türlü disipline karşı çıkma, alerji duyma gibi sakat yaklaşımlara neden olmuştu. Sağlıklı bir örgüt bilinciyle donanmamış olanlar bu konularda haliyle yığınla sorun yaşayacak, yaratacaktı. Teslimiyetin yarattığı birbirine güvensizlik ve kuşku aşılamamış, zaafların giderilmesi için geliştirilecek politikalar, dışımızdakilerle ilişkileri düzenleme, kitlemizi örgüt zeminine oturtma, eğitme, geliştirme, düşmanın düşürmeye çalıştığı insanları kurtarma, itiraflarını geri alanlara, olumsuzluğa düşenlere karşı bir politika belirleme gibi konular, bir bütün olarak sürecin değerlendirilip artık bir görüş oluşturulması ihtiyacını doğurmuştu. Ancak o zaman, resmi görüşümüzün elverdiği ölçüler içinde insanların konumlanması ve ona göre ilişkilerin belirlenmesi gerçekleşebilirdi. Cezaevinde de bulunsak, örgütlülüğe olan ihtiyacımız hiç azalmamıştı.

- *O günlerde idarenin giderek sertleşmeye başlaması, yaratmaya çalıştığınız ilişkileri etkiliyor, olumsuz bir ruh haline neden oluyor muydu?*

- Haliyle olumsuz etkileyecek. İdarenin yaratmak istediği denetim ağı, en azından birbirimizle kuracağımız ilişkileri aksatıyordu. Sadece havalandırmayı protesto olayı bile koğuşlar arası haberleşme olanağını ciddi biçimde daraltmıştı. Havalandırmaya çıkılmadığı için bloktan bloka, 35'le koğuşlar arası haberleşme zorlaşmıştı. Mahkeme, hastane, revir vb. gidiş gelişlerin dışında haberleşme olanaksız gibiydi. Bu gidiş gelişlerde de üst araması yapılıyordu. O günlerde belirttiğimiz sorunlar yüzünden 35'e gitme ihtiyacını duyduk. " Kadrolar bir arada bulunsun,

bu güçlü bileşimle gereken değerlendirmeleri yapalım, sorunlarımızı zamanla çözelim." diye düşünüyorduk. Ama 36'nın boş bırakılmasını da istemiyorduk. Orayı boşaltır ve 35'e geçersek idare bundan yararlanabilir, koğuşlardan tecrit etmek istediklerini getirebilirdi. Bir tercih yapmamız gerekiyordu. Örgütsel ihtiyaçlarımız ön plana çıkınca, 35'e geçmeyi uygun gördük. İdare, baskılar başlamadığı günlerde bizi 35'e almak istemişti. Uygun görmediğimiz için o aşamada 36'dan ayrılmadık. İhtiyaç duyduğumuz son günlerde de yine gelip 36'yı boşaltacaklarını, bizi 35'e alacaklarını söylediler. Baskıların tırmandırıldığı bu aşamada tercihimizi gitmekten yana kullandık. Teslimiyetin etkileri, kalıntıları sürüyordu.

- *Kimileri, "acaba örgüt bizi dışlayacak mı? Artık bize güvenirler mi?" korkusu ve beklentisine mi düşmüştü?*

- Bu ve benzer rahatsızlıkların yarattığı bunalımlar, yol açtığı sorunlar vardı. Merkezi yapımıza herkes uysa, koğuşlarda örgütlenmemiz olsa da köklü sorunlar hâlâ çözüm bekliyordu. Ki biz partiyiz, şekilsiz yığın ilişkisini kabul edemeyiz. Bu, kaos ve örgütsel yapının tasfiyesine neden olur. Tehlikeleri gidermeliydik. Bu işlerin altından kalkmak ve sağlıklı çözümler üretebilmek için kadrolar olabildiğince bir arada bulunmalıydı. 35 en uygun yerdi.

- *35'te buluşmanın pratik yararları nelerdi?*

- En başta haberleşme sorunu ortadan kalkacaktı. Geçmişin değerlendirmesini yaparken en geniş katılımı sağlamış olacaktık. Bu değerlendirme ışığında gerekli ölçüleri belirleyecek, insanları örgütlü yapı içinde konumlandıracaktık. Böyle köklü bir çalışmayı ikide bir aksayan yazışma ve haber göndermeyle yapamazdık. 35'e geçmeden önce cezaevinin durumu şuydu: Havalandırma sorununa saldırı anına kadar çözüm getirilmedi. Koğuş sorumlularının bazı hakları kısıtlandı. Diyalog çabalarımız sonuç vermiyordu. Haftada bir temsilcilerle yapılan toplantı yapılmaz oldu. Kısıtlama ve kışkırtmalar arttı. Tepki gösteren tutukluyu götürüp yazılı ifadesini almalar başladı. Bireysel tepkileri bahane etmeler daha da arttı. Aralık'ın son günlerinde mahkemeye giden bazı tutsaklar dövüldü. Sanırım Batman grubuydu. Mahkeme dönüşü bazı arkadaşlar da dövülerek 36'ya getirilip hücrelere atıldı. (Henüz oradaydık.) Arabada, mahkeme gidiş gelişlerinde, koridorda konuşma yasağı vb. getirildi.

- *35'e geçiş tarihiniz 2 Ocak mı?*

- Evet... Bir yanda adım adım gelişen bu plan karşısında 36'yı boşalt-

mamak gereği vardı, bir yanda da 35'e gitme. Ya orada kalıp örgütsel çalışmalarınızı erteleyecektik, ya da boşaltacaktık. Çalışmalarınıza daha fazla önem atfederek 35'e geçtik. 1 Ocak günü idare gelip 36'yı boşaltmak istediğini, bizleri 35'e alacağını söyledi. Biz de; "eğer idare koğuşlardan topladığı insanları 36'ya koyarsa bu fazla bir dezavantaj olmaz. Bir saldırı gerçekleştirilirse, 36'ya gelenler direnişi orada da sürdürür. Zira 36'da tecrit edilecek insanlar militan ve kadrolarımız olur" düşüncesiyle 35'e gitme tercihini yaptık. Kuşkusuz 36'da kalsaydık, yeni bir saldırı anında gelecek arkadaşlar için hazır, güçlü bir direniş zemini yaratmış olurduk. Ama olmasa da fazla önemli değildi. Saldırıyı 35'te karşılamamız gerek eylem içinde, gerekse sonrasında bizim için oldukça önemli sonuçlar doğurdu.

- Kazanımların oturtulmaya çalışıldığı bu dönemde bireysel çıkışları idarenin saldırısının nedeni olarak görmediğinizi söyledin. Peki, ama bu çıkışların genel politikaya etkisinden hiç mi söz edemeyiz?

- İlk dönem bireysel çıkışlar yer yer patlak veriyordu. Bu tutuma girenlerin çoğu, politikalarımızı anlayamayan, geçmişte zaaf gösteren, kendini öne çıkarıp göstermek isteyen zayıf unsurlardı. Tabii bunların yanında düşmanın yaptıklarına tahammül göstermeyenler de vardı. Çıkış, tepki özde haklı da olsa, biçim doğru olmadığı için sorun yaratıyordu.

Örneğin, ziyarette asker; "Kürtçe konuşmayın!" dediğinde sert çıkan, gardiyana hakaret ederek azarlayan, giderek onlarla bireysel temelde karşı karşıya gelenler oluyordu. Ya da revire gidildiğinde gardiyanlar -ki eski havalarını üzerinden atabilmiş değiller, idare de bu yönlerini işliyor ve sürdürmek istiyordu- başka koğuştan gelenlerle konuşmaya müdahale etmek istiyordu. Tepki sert ve kesin oluyor; "Konuşurum, sana ne, sen ne karışıyorsun, gel de engelle, ne yaparsan yap!.." deniyor, karşı karşıya geliniyordu. Doğal ki tutuklular konuşacaklar, ama engellenmeye çalışıldığında tepki böyle olmamalı. Daha olgun, bilinçli ve yerinde davranılmalı. Düşmana kullanacağı malzeme verilmemeli. Ancak, yanlış ve bireysel çıkışlar müdahalelerimizle epeyce sınırlanmıştı.

Diğer bir yanlış anlayış da; idarenin tutumunu, politikasını anlamayan veya görmek istemeyen bazı çevrelerin, onun işi tırmandırma çabasını bireysel çıkışlara bağlamasıydı. Neredeyse suçlu olan idare değil de, tutsaklardı. "Tutuklular rahat dursa idarenin bir şey yapacağı yok, ama rahat durmuyorlar ki!.. Habire idareyi kışkırtıyorlar! Yeniden saldırması için her

şeyi yapıyorlar!.." yollu gerçeklikle hiç örtüşmeyen yorumlar yapıyorlardı. Ki idare bilinçli tırmandırmış, hazırlığını yapmış, devletin genel saldırı politikasını uygulamak için adım adım ilerlemiş. Şunun veya bunun bireysel çıkışını genel saldırının nedeni olarak göstermek için dünyadan habersiz olmak gerek. Düşman saldırıya geçtiğinde bireysel çıkışların lafını bile etmedi!.. Kaldı ki böyle şeyler denetim altına alınıyor, büyütülmeden çözülüyordu. Bizim ve idarenin de altından kalkabileceği bir sorundu. Eylül'de yaptığımız anlaşmada, tutuklu temsilcilerinin güncel pratiğe her yönüyle müdahale etmesi konuşulmamıştı. Genel olarak kabul edilen idarenin temsilcilerle toplantı yapması, diyalog yolunun açık tutulması, keyfiyetten çıkarılmasıydı. Ancak idarenin bireysel çıkışları bahane etmesi ve tutukluları tacize başlaması karşısında temsilcilerin, tutsakla personelin yüz yüze gelebileceği her yerde bulunması önerisini idareye ısrarla dayatıp kabul ettirdik. Çünkü bizler de yapılan bireysel çıkışlardan rahatsızdık. Ama bu öneri yaşam bulunca, bu defa idare için yeni bir rahatsızlık(!) kaynağı oldu. Temsilcilerin günlük yaşama daha aktif müdahalesinden hoşnutsuzdu. Çünkü keyfi yaklaşımlar sınırlanıyordu. Çoğu şeye karışmamız, çözümleyici olmamız otoritesini daha da zayıflatıyordu.

- *Şunu söyleyebilir miyiz: Ocak saldırısından önce, kitle üzerinde denetiminiz vardı. Bireysel çıkışlar da denetim altına alınmıştı?*

- Evet, öyle diyebiliriz.

- *Bölüm başında iki yönlü cepheden; iç ilişkilerinizde ve diğer gruplarla olan ilişkilerden söz ettin. Eylül'le Ocak arasında yaşanan süreçte onlarla aranızda örgütlü davranma konusunda beli bir hukuk oluşturabildiniz mi?*

- Bu konuda da bazı çalışmalar ve gelişmeler oldu. Diğer gruplarla olan ilişkileri 35 ve 36'da daha düzenli geliştirebildik. Grup tavrını koruyabilen, sadece hücrede kalan birkaç Partizancı'ydı. Diğerleri ise bırak grup tavrını, ayrı koğuşta değillerse çoğunun birbirinden haberi bile olmuyordu. Eylül'e diğer gruplar siyasi kimlikten uzaklaşmış, çözülmüş ve yabancılaşmış olarak gelmişlerdi. Direnişlerimiz bu çevrelere de siyasi kimliklerini kazandırma olanak ve koşullarını yaratmıştı. Onları siyasi grup gibi ele alıp ilişki geliştirmeye önem veriyorduk. Eylül direnişinin yarattığı olumlu sonuçlar, onları birer siyasi yapı olarak karşımıza almamız, ilişkileri bu doğrultuda yönlendirmemiz ve daha da geliştirme çabamız kısmen de olsa olumlu sonuç verdi. Siyasi bir grup gibi davranmaya başladılar. Direniş sonrası birbirleriyle konuşma ve ilişki kurma

olanağı da doğmuştu. Ayrı koğuşlarda olanlar birbirinden haberdar olmaya, birbirini temsil edebilmeye başladılar. Devrimciliğin bitmediğini, siyasi kimliğin korunabileceğini anladılar. O olumlu hava biçimsel de olsa onlarda da bir toparlanma yarattı. Kitlemiz onlarca koğuşa dağılmıştı. Koğuşların hepsini örgütleme, düzenleme ve davranış birliği sağlama gibi sorunlarımız varken, onların bu derdi yoktu. Aynı hareketin unsurları ya da iki koğuş bir araya gelmişlerdi. Aralarında ilişki kurma ve düzenlemede bizlerden daha avantajlıydılar. Ama bunu iyi kullanıyorlar mıydı? Genelde hayır diyeceğiz. Değerlerdeki büyük erozyon ve olumsuzluklarının yanında yararlanabilecekleri böyle özel avantajları vardı, ama onu kullanabilmek için insanın, hareketin yaşadıklarından yeterli ve sağlıklı sonuçlar çıkarması, devrimci derlenişi ve toparlanmayı önüne koyması gerekiyordu. Örneğin bir Rızgari Kürdistan'da soyu tükenen kelaynaklar gibi. Cezaevinde de böyle. Çoğu böylesine az olmasına rağmen olumlu koşulları değerlendiremedi. Bu ortam içinde onlarla kurduğumuz ilişki ve yarattığımız hukuka geçebiliriz. İşin bu yönünü de iki cepheden, 35 ve 36'dan vermek gerekiyor. Eylül'de ölüm orucuna katıldığı için diğer gruplardan hücrelere getirilen insanların çoğu -Partizancılar da bir süre sonra- koğuşlara geri gittiler. 36'ya gelenlerin birçoğu da hareketlerini temsil edecek düzeyde değildi. Partizan hariç, kendilerini bağlayan bir siyasi grup tavrı göremiyorduk. 1981 sonunda tutuklanan bir grup Partizancı 35'e getirilmişti. 35'teki hava onları daha canlı kıldı, olumlu etkiledi. Ayrıca 35, cezaevinin kalbi, merkeziydi. Bundan ötürü orada kalıp bizimle ilişkide olmaları o siyasi havayı sürekli solumalarına neden oldu. 1981 sonundan beri onlarla düzenli ilişkilerimiz vardı. Onlar da 35'te bulunmanın avantajlarını kullandılar. (Ocak direnişi sonrası davaları sonuçlanınca bazıları tekrar 35'e getirildi.)

- Bu avantajlar neler olabilir?

- 35 idareyle olan ilişkilerde merkezi durumdaydı. Tüm dikkatler ve bilgiler orada toplanıyordu. Eylemlerden, çalışmalardan haberdar olmaları, tartışmaların içinde bulunmaları onları olumlu etkiliyordu. Ölüm orucuna katıldığı için Devrimci Yol'dan Orhan Keskin de 36'ya getirilmişti. Aramızda sıcak ve dostane bir ilişki kurulmuştu. Orhan koğuşa gitmedi, bizimle kalmak istediğini söyledi. Olanaklar kıyaslandığında hücreler koğuşlara göre kalınabilecek yerler değildi. Ancak siyasi canlılık koğuşlardan ileri olduğu için orda kalmaya, bizimle ilişkileri geliştirmeye önem

veriyordu. Partizan'ın temsilcileri ve Ala-Rızgari'den Yılmaz Elçi de 36'daydı. O, Keskin de siyasi hareketini temsil eden biriydi. Bunların dışında hareketini temsil eden yoktu.

- Bu insanlarla ilişkilerinizde onları, gruplarını değil de kendilerini temsil eden insanlar düzeyinde mi değerlendiriyorsunuz? Bu soruyu özellikle Orhan ve Yılmaz arkadaş açısından soruyorum.

- Onlarla siyasi bir kimlik olarak ilişki kuruyoruz. Kişi olarak da aramızda sıcak ve samimi ilişkiler vardı. Ama önemli olan ilişkileri belli bir düzeyde tutabilmekti. Orhan'la ilişkilerimiz daha ileriydi. Eylem sonrası bu üç grupla sohbetlerimiz oluyordu. Dışımızdakilerle ilişkileri sürdürmek için görevlendirdiğimiz bir arkadaş vardı. Tartışma ve sohbetlerde geçmiş dönem de değerlendirildi. Geçmişe bakış nasıl olmalı? Yapılan hatalar nedir? İnsanlar o üç yılık süreci nasıl görüyor? vb. Geçmişte bizi ve direnişi suçlayan, saldırının gerekçesi sayanlar, gelinen noktada direnişimizin (onları sürüklemesi temelinde de olsa) yanımızda yer almaları, pratikte kendilerini tekzipti. Görüldü ki, direnişin kırıldığı, onların deyimiyle PKK'nin "rahat durduğu", "provokasyon yaratmadığı" dönemde zulüm ve vahşet kol gezmeye başladı. Ardından Eylül direnişinin getirdiği rahatlık, teslimiyetin kırılması var. En azından insanca yaşam koşulları bir ölçüde yaratılmıştı ve kendileri de her iki dönemden de yeterince paylarını almıştı. Bireysel rahatlıkları bile direnişten geçiyordu. Teslimiyetten çıkmanın nelere mal olduğunu, devrimci değerleri ayakta tutmanın amansız ve dişe diş direnişlerden geçtiği yaşanarak görüldü. Peki onlar ne yapıyorlardı? Eylül sonuna ulaştığımızda mevcut durumu nasıl görüyorlardı? Hâlâ PKK'nin düşmanı kışkırttığını, saldırmasının nedeni, olduğunu ileri sürebilen var mıydı? Gerek söylemlerinden, gerekse direniş sonrası tutumlarından bunu biraz anlama olanağına kavuştuk. İstisnasız hepsi geçmişi ve günü değerlendirirken PKK'ye saygı duyduklarını belirtiyor, övgüler diziyordu. Geçmiş direniş ve tutumlarımızdan dolayı bizleri olumsuzlamaya ve eleştirme artık söz konusu değildi. Herkes teslimiyetin kırılmasında, koşulların düzelmesinde "PKK'nin belirleyici bir yeri var" diyordu. O günlerde dışımızdakilerin PKK'nin pratiğine ve çizgisine duyduğu güven ve saygı ortamından yararlanıp yeni bir örgütlenme çabasına giriştik.

-Bu çaba merkezi bir kararın sonucu muydu?

-Evet, merkezi yaklaşım ve tutumumuz şöyleydi:Dışımızdakiler artık

PKK'yi olumsuzlamıyor. Ayrıca direnişte onların yer almaları da cezaevi mücadelesi için bir kazanımdır. Onları eyleme çekebilmişsek bu noktada durmamalı, direniş platformunda kalmalarını sağlamalıyız. Onları bu zeminde tutabilmenin yol, yöntem ve araçlarını bulmalı, ilişkilere biçim vermeliyiz. Bunu yaparken de onlara mücadeleden uzak durmak için sarılacakları bahaneler de vermemeliyiz.

- Anlamak için soruyorum; bu bahaneler neler olabilir? Yani devrimci dayanışmanın bu en elverişli ve risksiz koşullarında bile birilerinin yeni ve bağlayıcı bir hukuk yaratılması çabasından uzak durma eğilimi içinde olduğunu mu söylemek istiyorsunuz?!

- Evet, bu eğilim Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde zaten hiç ölmedi ki! Direnişten kaçmanın ve teslimiyetin batağına gömülmenin teorisinin yapıldığına tanık olmadık mı?Eylül kazanımlarını koruyacak örgütlülükleri yaratamazsak, biliyoruz ki idare saldırı havasına girdiğinde, bunlar – geçmişte olduğu gibi– boyun eğebilir ve teslimiyeti yeniden benimseyebilirdi. Sürece aktif katılımı önüne koymayanlar, böyle bir görev kendini dayattığında kaytarmanın bin bir yolunu bulmazlar mı? Geçmişin değerlendirilmesinde süreç 35 ve 36'da ayrı işledi. 35'teki arkadaşlar şöyle düşünüyordu: "Genelde bunlar bizim insanlarımız. Geçmişte tutumları teslimiyetçi de olsa, içerde ve dışarıdaki olumsuzluklarına rağmen bu insanlara yardımcı olmak, kötü durumdan çıkarmak gerekir. Artık onlar da geçmişteki yanlışlıklarını anlamışlar. Bizlere yaklaşımları olumsuz değil. Politikalarımıza bir diyecekleri yok. Böyle olunca geçmişlerini hatırlatıp üzerlerine gitmeye gerek yok. Ayrıca konuşma ve yaklaşımlarıyla durumlarını, doğru yapmadıklarını ortaya koyuyorlar. Onları olumlu da tutalım. İdareye karşı ortak tavra çekelim."

- Sistemli bir eleştiri-özeleştiri süreci yaşanmasından imtina mı ediliyor?

- Arkadaşlar belirttiğimiz düşünce, iyi niyet ve kaygılarla onlardan özeleştiri istemiyor, resmi düzeyde bir değerlendirmeyi gündeme almıyorlar. Bunda 35'teki o günün havasının da etkisi var. Geçmişin değerlendirmesi yapılsaydı her grup yanlışlığını, olumsuzluğunu ortaya koyacak noktadaydı, öyle bir ortamdı ki, karşımızda ezilip büzülüyorlardı, söylediklerimize itirazı olan yoktu. İkili konuşmalarda çoğu yanlışlıklarını kabul ediyordu. O ortamda 35'te arkadaşlar isteseydi diğerleri özeleştiri verirdi. Böylesi kaygı, sorululuk ve iyi niyetlerle geçmişin değerlendirilmesi gerektiği gibi ele alınmıyor. Biz bu konuyu daha sonra

aramızda tartıştık, eleştiri-özeleştiri mekanizmasını işleterek herkesin gerçek konumunu ortaya çıkaracak bir tartışma ve değerlendirme yapmamış olmayı ciddi bir eksiklik olarak gördük. Çünkü bunlar hemen Ocak'ın arifesinde ağız değiştirmeye, eski söylemlerini tekrarlamaya ve teslimiyetin teorisini yeniden üretmeye başladılar. Pratikte mahkum olmuşlardı, ama o kafa yapısını da o zeminde mahkum etmek gerekiyordu. Kısacası, yine içerde ve dışarıda PKKkaralandı. Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecindeki önemi küçümsendi, direnişlerden kendilerine pay çıkarma yoluna gidildi.

-Peki sizler, 36. koğuşta bulunan arkadaşlar ne yaptınız? Resmi düzeyde özeleştiriler alabildiniz mi?

- Bu konuları gündemleştirip tartıştık. Her üç grup da teslim olmalarını, direnmemelerini, tavırlarının yanlış, esas ve doğru olanın direniş olduğunu, geçmişte PKK'nin yalnız bırakılmasını ciddi bir hata olduğunu söyleyip özeleştiri verdiler.Bu siyasetlerle "geçmişin değerlendirilmesi" sözlü yapıldı. Değerlendirme toplantısına Partizan, Dev-Yol, Ala-Rızgari ve bizden birer kişi katıldı. Üç grubun da teslimiyete ilişkin değerlendirmesi özetle şuydu: "Teslimiyet kendi hata ve zaaflarımızdan kaynaklandı. Belirleyici nedeni budur. Esas sorumluluğu başkalarında aramıyoruz." Orhan şunları da eklemişti: "Ölümü göğüsleyecek kadar bir kararlılık içinde olabilseydik, teslim olmazdık!" Toplantıda teslimiyet mahkum edilip lanetlendi. Direniş politikasının tek doğru ve devrimci politika olduğu vurgulandı. Ve ittifakın bu temel üzerinde kurulması gerektiği açıklandı. (Bu çabanın bir sonucu olarak 36 özgülünde beş kişilik bir komite kuruldu. Bu komite 36'nın yaşamını örgütleyecek, düzenleyecek ve gözetecekti. İşlevi ve çerçevesi buydu. Komitede temsil de şöyleydi: PKK'den iki -komite sekreteri de PKK'liydi- Partizan, Dev-Yol ve Ala-Rızgari'den de birer kişi. Orhan'ın dışında kalanlar kısa bir süre sonra koğuşa gittikleri için komitenin pratik bir işlevi olmadı. 1981'deki yenilgimizde grupların direniş dışı kalmamalarının payı olduğunu da eklemişlerdi. 36'da yapılan değerlendirme toplantısının sonuçlarını bilgi olarak 35'teki arkadaşlarımıza aktardık.

Kısacası genel bir eleştiri-özeleştiri süreci işletilemedi. O süreçte diğerleriyle ilişkiler böylesine iyi ve devrimci anlayışa uygun ölçüler içinde yürütülmeye çalışıyordu. Sonradan tanışmamıza rağmen Orhan'la ilişkilerimizin ayrı bir yeri vardı. Sürece bakışta anlayış ve düşüncelerimiz

çakışıyordu. Orhan, geçmişi bir daha yaşamamak için kendisine devrimciyim diyen herkesin can pahasına elinden gelen her şeyi yapması gerektiğini söylüyordu. Cezaevi geneliyle ilgili her yeni gelişmeyi, bize gelen bilgileri onlara da iletiyor, görüş ve önerilerini almaya özel bir önem veriyor, 35'e de aktarıyorduk. Görüşlerinin merkezi kararlara yansıması sağlanıyordu. Çünkü 35, merkezi kararları oluştururken gelen görüş ve önerileri dikkate alıp değerlendiriyordu. 36 özgülünde idareye karşı sorunlar gündeme geldiğinde, bir tavır takınılması gerektiğinde onlarla tartışıyor, ortak tavır belirleniyordu. "Esas güç biziz. Her şeyde damgamız var. Onları muhatap almayız" tutumunda değiliz. Hiç böyle düşünmedik, dışımızdakileri dıştalama tutumumuz olmadı. Onların nitel ya da nicel güçlerini dikkate almadan grup olarak yaklaştık. Yeter ki direnişe uzak durmasınlar diye.

- Dışınızdaki arkadaşların, 1984 sonrası süreçte yaptıkları kimi değerlendirmelerde Diyarbakır Askeri Cezaevi'yle ilgili gerçekleşen direnişleri ele alırken, sizi devre dışı tutma, kendilerine pay çıkarma çabalarından bahsettin. Bu yaklaşımı biraz daha somutlaştırabilir misin?

- Eylül'de itirafçı ve ispiyoncular dışında bütün cezaevi kitlesi direniyordu. Dışımızdakiler böyle bir ortamda direnenlerin arasında kalmasalar ne olurdu? İtirafçı ve ispiyoncularla ayrı tutumu takınmış olacaklardı. Düşkünlükte bu kadar ileri gidemezlerdi. Ayrıca direnişin sıkışma ve çözülme durumu da yoktu. Sıkışan düşmandı, bu açıktan görülüyordu. Bir caddede yürüyüşe geçen kitlenin yoldakileri içine katıp yürütmesi gibi, kitlesel direniş onları sürüklemişti. Özellikle Kürt gruplarının durumu buydu. Sonuçta her şeyin bitmediği, hâlâ siyaset yapılabileceği görüldü. Biraz da olsa onları hareketlendirdi, grup gibi davranmaya zorladı. Direnişimiz bazı siyasetlere –Partizan'ı dışında tutarsak– özellikle reformist Kürt gruplarına insani, siyasi kimlik kazandırmıştır. Ama bu öyle kendine güvenerek, özgüce dayalı politika üretip yaşama geçirme sonucu oluşmuş bir kimlik değildi. Başkalarının yarattığı zafer ve sonuçlara eklenmişler. Bu açıdan özgün bir siyasi kimlikten söz etmek doğru olmaz. Üzerinde varlık göstermeye çalıştıkları direniş zemini ve mirasını yaratanları tarih sahnesinden uzaklaştırmak, gözlerden ırak tutmak istemişlerdir. Bilindiği gibi sürüngenler kışın yeraltına çekilir, hareket edemez ve ortada görünmezler. Ancak havaların ısınmasıyla hareketlenir, kovuklarından çıkar, ortalıkta görünürler. Küçük-burju-

vazinin teslimiyetçi ruhsuz yapısı da böyledir. Zor günlerde ortalıkta görünmez, siner, uşaklığı derinleştirir. Ama düşman geriletilip ortalıkta görünme koşulları yaratıldığında meydanı kimseye bırakmak istemez. Demagoji, lafazanlık, keskinlik onda boldur. Her değeri, mirası çarçur etmeye hazırdır. Çünkü emeği, katkısı yoktur, yaratılanın değerini bilmez. Tam bir değer bilmezlik örneği sergiler. Diyarakır'da da bu yapılmıştır. Küçük-burjuvazinin teslimiyetçi anlayışının bu niteliğini, karakterini bilmemize rağmen, bundan yola çıkarak onları bir kenara atmadık. Mücadele, devrim zaten onları olması gereken yere oturtacaktı. Kendimize ve çizgimize güvendiğimiz için yolumuza devam ettik. Neyi kurtarabilirsek kurtarma, onlarla nereye kadar adım atabileceksek atma tutumumuzu sürdürdük.

- Sonraki yıllarda yaşanan ve söylenen ne olursa olsun, o günler için sonuç olarak şunu diyebilir miyiz: Eylül direnişi ve kazanımları, devrimci-demokratlar arasındaki kopukluğu gideren, sıcaklaştıran bir zemin hazırladı?

- Evet. Yaklaşımımız da bu denli esnek ve olumlu. Kanımız, canımız pahasına başarıyla taçlandırdığımız direnişin yarattığı sonuçlardan onları da yararlandırmayı önümüze koymuşuz. Daha iyi, daha sağlıklı bir ortam geliştirmek istiyoruz. Var olan sıcak ilişkileri uzun vadeli kılmayı amaçlıyoruz. 35'te kalan gruplarla yeni bir örgütlenme yaratmada görüş birliği sağlandı. Bu örgütlenme giderek koğuşlarda bulunan diğer grupları da kapsayacaktı. Bu gelişmeyi Partizan ve Orhan'a da aktardık. Temelde örgütlenmeye itirazları yoktu. Ancak Partizan; "35'teki örgütlenmenin aldığı kararlar bizi bağlamaz. Anlayışımıza uygun olursa uyarız, yoksa bağımsız tavrımıza göre hareket ederiz" diyordu.

- Merkezi bir örgütlenme yaratılması çabasına bu arkadaşlar niçin sıcak bakmıyor?

- Sorun temsilden kaynaklanıyordu. O ara 35'te kendilerini temsil edemediklerini, o düzeyde adamları olmadığını söylediler. "Temsilcimiz olursa doğrudan yer alırız" diyorlardı. Partizan merkezi kararların bağlayıcılığını kabul etmedi. Orhan ve Yılmaz temsili sorun yapmadılar. "Sizler aracılığıyla görüşlerimizi aktarırız" dediler. Kendilerine "sizin 35'te temsil edilmemeniz genelde boşluk yaratmaz. İlişki olanağı oldukça görüşlerinizi biz aktaracağız, tutumunuz karalara yansıyacak" demiştik. Konsey kurulduktan kısa bir süre sonra Partizancılar koğuşa gittiler. 36'da sadece Orhan kaldı. 35'ten de koğuşlara gidenler olmuştu. Kalan-

ların bir kısmı, DDKD, Rızgari, Kawa, KUK vb. birkaç siyasi hareketin temsilcileriydi. Oradaki hava da sıcak ve samimi. Eylem sonrasının olumlu ruh hali sürüyor. Tartışmalar konseyi oluşturuluyor. Genelde örgütlülüğün aleyhinde görüş bildiren yok. Görüş birliği sağlanınca örgütün ismi, programı ve tüzüğü üzerine tartışmalar yapılıyor. Kararların alınış biçimi belirlendi, adı konsey olan örgütlenme oluşturuldu. Konsey kararlarını pratikte yürütecek üç kişilik bir yürütme belirlendi.

- *Kararların alınış biçimine ilişkin nasıl bir saptamada bulundunuz?*

- Konseyde nicel ve nitel güç gözetildi. Komitedeki temsilcimiz sekreterdi ve her koşulda iki oyu vardı. Diğer siyasetlerin temsilcileriyle ilişkiler koptuğunda alacağımız kararlar onlar için de bağlayıcı olacaktı. Yalnız konsey cezaevindeki tüm sorunları çözecek güçte değildi. Henüz bütün grupları kapsamıyordu. Koğuşlarla ilişkiler de sınırlıydı. İlgili konuları yazıyor, 35'teki temsilcilerine sunuyoruz. Onlar da pek fazla itiraz etmiyorlardı. Konumumuz gereği daha çok bizim tavrımız belirleyici oluyordu. Konsey öyle güçlü olmasa da, atılan bu adımın olumlu etkileri vardı. Koğuşlarda gruplar arası sıcak ilişkiyi arttırmıştı. Konseyin alacağı kararlar, üyesi olan gruplar için bağlayıcıydı. Konseyin aldığı en önemli karar, cezaevi genelinde ortak yaşamın örgütlenmesiydi. "Ortak yaşam herkesi içine almalıdır" içerikli bir yazı hazırlanıp koğuşlara gönderildi.

- *Güzel bir olay gerçekten...*

- Bunun gerçekleşmesinde en büyük pay eylemin yarattığı olumlu havaya aittir. Ortak yaşam örgütü, maddi olanakların ortaklaşa kullanılmasını sağlayacaktı. Grup ayrımı yapılmayacaktı. Ayrıca gruplar kendi iç komün yaşamını korurken, birleştirilen maddi olanaklardan ihtiyacı olan koğuşlar da yararlandırılıyordu. Konsey bütün grupları kapsamamasına rağmen, ortak yaşam herkesi kapsadı. Buna açıktan olumsuz tavır koyan grup çıkmadı. Pratik işleyişte bazı sorunlar çıksa da çözümleniyordu. Çıkan sorunlar 35'e yansıtıldığında gruplar bilgilendiriliyor, her grup kendi tabanına gerekli uyarı ve müdahaleyi yapıyordu. Resmi bir karar olmasa da konseydekiler birbirini denetleyebiliyor, bazen arkadaşlarına göndermek için yazdıkları yazıları gruplara okutabiliyordu. Ortak yaşamın pratikte işlerlik kazanmasında bizim tavrımız belirleyiciydi. Bunu işletmek için arkadaşlarımıza gerekli uyarıları yapıyor, diğer gruplarla ilişkilerini iyi tutmalarını söylüyorduk. Ayrıca koğuşlarda, yaşam ve gruplar arası ilişkinin nasıl olacağı gibi konularda konsey adına

yazılar hazırlanıp koğuşlara gönderildi. Konsey koğuşlarda çıkan bazı sorunları da karara bağlıyordu.

- Konseyci yaklaşım o günkü koşullarda çok çarpıcı görüntülerin oluşmasına neden olmuş; örneğin cezaevinde sadece tek bir insanı bulunan bir siyasi harekete bir oy hakkı veriliyor, binleri bulan PKK kitlesinin iki oy hakkı olabiliyor! Bu müthiş dengesizlik zorunlu bir hal miydi? Süreç içerisinde bu konuda geliştirdiğiniz yeni politikalarınız var mı?

- Grup çıkar ve kaygılarıyla hareket etmedik. Bu alanda kurtarılabilecek her şeyi, devrimci değerleri kurtarmayı, düşmana hiçbir şeyi bırakmamayı, yaklaşımımız böyle olduğu için, konseyde veya başka bir örgütlenmede temsil sorununun üzerinde fazla durmuyorduk. "Yeter ki mücadele etmek için gelinsin, direniş platformunda olunsun" diyoruz. Binleri bulan kitle, eylem koyma güç ve yeteneğimize rağmen, bundan yoksun, sayıları üç-beş kişiyi geçmeyen gruplarla böyle eşit ve denk olmayan bir ilişkiyi kabul etmemiz tabii ki zorunlu değildi. Böyle bir zorunluluğumuz yoktu. Ancak sorumluluk anlayışımızla direnişi güçlendirmek, iyi niyetli unsurlarla yeni eylemlilikleri paylaşmak için bu oluşuma gittik. Herhangi bir örgütlenme farklı siyasal güçleri içeriyorsa, burada demokratik ve en doğru temsil biçimi grupların harekete geçirdiği politik güce göre olmalıdır.

Zira örgütlenme bir güç olayıdır. Eylemlilik, etkinlik ve güç örgütlenmeyle doğru orantılıdır. Sorunu bu doğru anlayışla ele aldığımız zaman, eğer PKK Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde binleri temsil ediyorsa, demokrasi ve siyasi mantığın gereği olarak bu binlerin gücü ve eğilimi alınan kararlara yansıtılmak zorundadır. Zira alınan kararların gereklerini yerine getirecek olan yine o binlerdir. Cezaevlerinde yaratılması gereken örgütlenmelere ilgili anlayışımızı ve yaklaşımımızı 1984 Ocak sonrasında yeniden ele aldık. "Düşmana karşı herkesi aynı zeminde tutma" temel yaklaşımımız değişmemekle birlikte, belirttiğimiz mantık çerçevesinde dogmatizme düşmeden tavrımızı politik güce göre temsil şeklinde somutlaştırdık. Başlangıçta 35 ve 36'daki diğer siyasetlere olan yaklaşımımız, pratik-politik güç formülünün taslağı niteliğindeydi. Şunu da gördük: Sorumlu devrimci yaklaşım ve iyi niyet devrimci zemini, kazanımları koruyup geliştirmeye yetmiyor. Ayrıca çizgi, anlayış farklılıklarından ileri gelen değişik değerlendirme ve yaklaşımlar da karşımıza çıktı. Biz, kazanımları koruyup geliştirmeyi ancak direniş politikasını

süreklileştirmek, bir yaşam biçimi olarak ele almakla mümkün olacağını benimsemiş ve savunuyorken, DDKD, Özgürlük Yolu, Rızgari gibi gruplar var olanla yetinme, sığ, sağ bir politika ve statükoculuğu savunup yaşama geçirmeye çalıştı. Burada artık önemli olan şu veya bu örgüt biçiminden öte, anlayış ve çizgi farklılığıdır. Ve bu gruplar PKK'yi dizginleme ve etkisiz kılmaya –ki düşmanın önüne koyduğu politika buydu– çalıştılar. Haliyle bu tür anlayışlara kapıları açık bırakamazdık. Ve Örgütlenme anlayışımızı doğru temelde önlerine koyduk. Konunun daha iyi anlaşılması içi biraz daha açalım: Cezaevinde tek kişiden tutalım da, yirmi-otuz kişiye varan çok sayıda grup var. Bu gruplar eşit oy hakkına sahipler! Diyelim on grubun toplam mevcudu altmış kişidir. Bir veya üç grubun toplam mevcudu ise bin kişidir. Oylamaya vurduğunda, bu on grup bir yönde oy kullandığı zaman çoğunluğu (grupların çoğunluğunu) sağlamış olur. Ve diğer bin kişiyi temsil eden hareketlerin muhalefetine rağmen yürürlüğüne girmesi gerekir. Burada eşitlik de, demokrasi de yoktur. Azınlığın çoğunluğa hükmetmesi, yönetmesi söz konusudur. Bin kişiyi temsil ediyoruz, ama iki oyumuz var, üç grup ise sadece on kişiyi temsil ediyor ve üç oyları var. Oylamada üçü de bir yönde oy kullanırsa, istedikleri karar çıkmış olacak. On kişi bin kişiye hükmedecek, yönetecek. Diyarbakır'da ordusuz komutan durumunda olanlar var. Şu açıdan da kabul edilmez: Yanlış bir kararda, teslimiyette veya ölümlerde bin kişilik grubun kaybı, tahribatı daha ağır olacaktır. Tüm bunlara rağmen biz yine de bir dönem, direnişin genel kazanımları için böyle bir örgütlenmeye olur dedik. Ama onlar bunu anlamadı, değerini bilmediler.

- *Konsey fiili varlığını ne kadar sürdürebildi?*

- Uzun ömürlü olmadı. Varlığını sürdürebilecek ortamı yakalayamadı. Yer düzenlemesiyle birlikte hareketlerin temsilcileri koğuşlara gitti, organ zamanla etkisizleşti. Giderken konsey ve yürütme yetkisini 35'te PKK'ye devrettiler. Konseyi ve yürütmeyi ortadan kaldırma, feshetme gibi bir karar alınmadı. 35 konseydeki tüm gruplara ulaşmaya çalışacak, görüşlerini alacak, koordinasyonu sağlayacak, aldığı kararları yürürlüğe koyacaktı. Ancak havalandırma protestosu gündeme gelince, kısıtlı olan ilişkiler iyice kesintiye uğradı. 35'ten gidenler ister istemez devre dışı kaldı. Pratikte her şey yine PKK'nin omuzlarına bindi. Ortada bir karar yoktu, ama baskıların tırmanması, iletişimsizlik sonucu konsey fiilen dağıldı.

- Yani Ocak saldırısı öncesi idare sizleri bir kez daha tüm devrimci demokratları kapsayan bir örgütlenmenin olmadığı koşullarda yakaladı.

- Evet... Diğerleri açısından ne yazık ki öyle. Yeni süreci omuzlamak tümüyle bizim görevimizdi. Diğer gruplar ne derse desin, nasıl çarpıtırsa çarpıtsın, Diyarbakır'ın kaderini PKK belirleyecekti. Baş kısımlarda, diye sormuştunuz; "Diyarbakır denince olumlu, olumsuz yaşanan her şey PKK'ye mal ediliyor." Bu niye böyle? Objektif olarak böyle söylemleri ne olursa olsun, yeri geldiğinde bunu kendileri de kabul ediyor. Gruplar koğuşlara dağılıyor. Ama merkezi ilişkilerin sürdürülmesini bize bırakıyorlar. Bu, PKK'nin rolünü, belirleyiciliğini onaylamaktır. Kabul edilmesidir. Yine de ulaşabildiğimiz ölçüde konsey üyelerine ulaşma çabasında olduk. Örneğin Ocak saldırısında 35'in ön tarafındaki 8. koğuşta kalan DDKD'li Şakir Tutal'la bağırarak haberleşiyorduk. Oan acilen karar altına almamız gereken bir konu varsa görüşlerini soruyorduk. Ama 8. koğuş basılıp boşaltılınca konsey üyeleriyle ilişki sıfırlandı.

- Eylül direnişinin sonrasında cezaevindeki ilişkinin olumluluğundan söz ettin. Diğer gruplarla geçmiş değerlendirmesi yapmadığınız için eksik davrandığınızı ileri sürdün. Yine onların o günkü ve daha sonraki tutumları arasında derin uçurumlar olduğunu da söyledin. Bu iki farklı yaklaşımın nasıl ve niçin geliştiği, hangi sonuçları yarattığı üzerinde biraz daha durmak gerekmez mi?"Size büyük saygı duyuyorum" diyen bir yaklaşımın bir süre sonra "her olumsuzluğun sorumlusu sizsiniz" diye ortaya çıkması birçok bakımdan incelenmesi gereken "somut bir hal" değil midir?

- Her şeyden önce geçmişin köklü bir özeleştirisi, geleceğe güçlü yürümenin ve güç birliklerinde daha sağlıklı oluşumları yaratmanın gereğidir. Devrimci ilişkiler böyle gereklilikler üzerinde yükselir. Eylül sonrası diğer gruplarla geçmişi sağlıklı değerlendirip, teslimiyeti düşüncede mahkum etmemeyi, özeleştiri sürecini başlatıp yaklaşımlarını ortaya çıkarmayışı eksiklik olarak değerlendirmiştik. Yapmak gerekirdi. Ama kuşkusuz bu her şey de değil. Yapılsaydı ve sonuçları kitleye mal edilseydi, daha sonraki inkarcılıkları biraz olsun frenlenirdi. Biliyoruz ki, esas olan devrime, halk ve değerlere, bağlılık, sadakat, çizgine, özgücüne güvendir. Bunlar olmadıktan sonra binlerce göstermelik değerlendirme, özeleştiri yapılsa da beş para etmez. Kamuoyu Diyarbakır Zindanı'nı yeterince bilmiyor. Dışımızdakilerin bundan yararlanıp tam bir fırsatçılıkla, bu direniş mirasını pazarlaması, değerlere, gerçeklere ihanetle

eş anlamlıdır. Evet olayı böyle koymak zorundayız. Doğrusu da bu. Ortada büyük bir ihanet, alçaklık var. Zindan direniş geleneğinde, yaratılan değerlerde katkın olmayacak, defalarca yapılan direniş çağrılarını elinin tersiyle iteceksin, katılmak zorunda kaldığın zaman da sürece bir eklenti olacaksın. Ve bir halkın en değerli evlatlarının kanı, canı pahasına yükselen bu tarihi sonuçları, o kanların üstüne basarak kendine mal etmeye ve direnişi yaratanları ise tarihten silmeye çalışacaksın! Bu iğrençliği nereye sığdıracağız?.. Bu soysuzlara, devrim mirasının tacirlerine halkın göz açtırmaması ve onları olduğu yere oturması kendi güçlü yarınları için ertelenemez bir görevdir. Bazen dışımızdaki grupların dergileri elimize geçiyor. Diyarbakır Zindanı'nda iki bin siyasi tutuklu direniyor! Diyarbakır Askeri Cezaevi tarihinde tutukluların yarattığı şanlı direnişler vb. yazılar var. Direniyor, ama kim? Siyasi kimlikten soyut bir şey mi bu direniş? Bunları yazıyorsun, ama direnişin içinde kaç adamın var?.. "Diyarbakır Askeri Cezaevi bizim, hepimizin direnişidir!" diyorsun, -bu mirası devrimci temelde sahiplenmek güzel bir şey- ama bu tarih yazılırken sen neredesin?.. "PKK direniyor, idareyi kışkırtıyor" diyerek direnişten vebadan kaçar gibi kaçarken, ardından da kendi eserin gibi gösterirsen, kendi olumsuzluklarını da bize bağlarsan, tarih ayağa kalkmaz mı? Niye bu PKK düşmanlığı?Niye bu inkarcılık? Sıradan insanları "Diyarbakır Zindanı'nda direniş sembolü" ilan etmeler, hak etmeyenleri kasıtlıca öne çıkarmalar niye?

Belki PKK'yi yok göstermeye çalışarak ömürlerini biraz daha uzatabilir veya bir süre daha kafaları bulandırarak hiçliklerini gizleyebilirler, ama gerçekler ortaya dökülüp öğrenildikçe ne yapacaklar? Büyük yürüyüşler, devrimler yalan ve inkarcılık zemininde gelişmez. Bu yöntemler hüsranla sonuçlanır. Yarın, devrimde onları göremeyeceğiz. Görülenler olursa da kitlelerin peşinden sürüklenerek akıntıya kapılacaklardır. İbret verici olduğu için anlatalım: Av. Şerafettin Kaya tahliye olduktan sonra arkadaşlar kendisini yurtdışına çıkarıyor. Ülkede de bir arkadaşa şunu söylüyor: "Diyarbakır Zindanı'nda, 35. koğuşta 185 kişi vardı. Her biri bir devrimdi. Direnen yalnız PKK'dir." Kamplarımızda da aynı şeyleri söylüyor, ama Avrupa'ya gittikten, o eski ruhsuz takımla ilişkiye geçtikten sonra PKK birdenbire literatüründen çıkıyor, yitip gidiyor, katıldığı toplantı ve yaptığı açıklamalarda artık PKK duyulmaz, anılmaz oluyor. Diyarbakır'a böyle yaklaşan ve sahiplenerek kendilerine

pay çıkarmaya çalışanlar, Diyarbakır'ı Kürdistan halkı adına yeniden direnişle yaratanlara, bu halkın kahramanları ve şehitlerine nasıl görülmemiş bir soysuzlukla saldırdıklarını gösteren bir örnek daha vereyim. Özgürlük Yolu ve Rızgari'nin yetkili ağızları; "İki-üç eşkiya başı Diyarbakır'da ölmüş, intihar etmiş. PKK onları 'kahraman' diye lanse etmeye çalışıyor" diyorlar.

Evet, eşkıya başı dedikleri Mazlum, Hayri ve Kemal'dir. Dişe diş savaştığımız sömürgeci düşman, bize işkence yapan ırkçı-sadist subaylar bile saygı duyduklarını açıklamak zorunda kaldılar, bu değerli şehitlerimize onların yaklaşımı böyle fütursuzdur. Hiçbir kaygı duymadan, yarını düşünmeden bunu yapmaktan çekinmezler. Direniş şehitlerine sahip çıkacak kadar dürüstlük göstermezler, ama o şehitlerin yarattığı direnişe: "bizimdir!" diyebiliyorlar. Şehitleri sahiplenebilmeleri için asgari de olsa ülke ve halk sevgisi taşımaları gerekir. Şehitleri koruma, onların bıraktıklarını geliştirme, düşmana her cephede tavır almakla mümkündür. Ama bataklıkta çırpınanlar bunu yapabilir mi? Batmışlar, temiz kalan hiçbir yanları kalmamış, kendilerini gizlemek için herkesin, her şeyinde kirlenmesini, o batakta boğulmasını istiyorlar. Halk ve devrim değerlerini karartma yoluna gittiler. Bu da şehitlere, halka ve devrime ihanetten, sırt çevirmekten başka bir şey değildir. Sormak gerekir, Diyarbakır Zindanı'nda neydiler? Çoğu gerçek anlamda bitmiş, gelecekten umudunu kesmişti. Sol, sosyalizm, Kürt ve Kürdistan boş bir hayaldi! Gelecekten, siyasi yaşamdan umutlarını kesmiş, o karanlıkta kafaları dört duvar arasına sıkışmıştı. Dışarıda da artık her şeyin bittiği havasındaydılar. Ama 1984 sonrası dışarıdan gelen haberlerle siyasi yaşamın bitmediğini, Diyarbakır Askeri Cezaevi'nin büyük bir prestij yarattığını gördüler ve "pay kapma" yarışına girdiler.

- "Pay kapma" yarışı kişi olarak bana ters geliyor.Yani devrimci bir sürecin değerlendirilişini bu sözcüklerle ifade edebilmek mümkün müdür?

-Yaratılan devrimci değerleri, devrimci çıkarı olan herkesin koruması, geliştirmesi bir görevdir. Bu doğru yaklaşımdan sapıldığında nerede durulacağı bilinmez. Pazarlanır, her şey yapılır. Karşımıza çıkan budur, adını koyuyoruz. Yaptığımız, birilerinin niye doğru ölçüler içinde hareket etmediğini anlama ve çarpıtmaları ortadan kaldırma çabasıdır. Direnenlerden başka hiç kimse direnişin ne anlama geldiğini tam olarak bilince çıkartamaz. Onu bir direnişçi gibi yaşayamaz. Sahiplenebilmek için

direniş düşüncesini, ruhunu taşımak, bedel ödemeyi göze almak, kan ve can vermek, sonsuz fedakarlıklarda bulunmak, atılması gereken adımları çekinmeden atmak gerekir. Ama tüm bunlar yoksa, "bu direnişi biz yarattık!" edebiyatı yapanlar karşısında ne yaparsın?en azından öfkelenirsin. Biz de tarihin çarpıtılmasına katkı sunan herkese öfke duyuyoruz. Çünkü onların Diyarbakır'da yaratılan büyük miras ve değer içinde lafı edilecek yerleri yoktur. Ortak yanımız aynı coğrafyada bulunmamızdır. Onlar direniş, miras yönünden müflistirler. Diyarbakır'ın büyük değerlerinin dışarıda konuşulduğunu gördüklerinde ve ellerini ceplerine attıklarında çıkarıp gösterebilecekleri bir kuruş bile olmadığını gördüler. İşte o noktada dürüst davranıp neden böyle yoksul düştüklerini, derin kimlik erozyonuna uğradıklarını, neden bu kadar direnişten kaçtıklarını sorgulamaları gerekirdi. Süreci, kendilerinin PKK'yi yerli yerine oturtma yerine, sağa sola çamur atmaya, "direnişin edebiyatı"nı yapmaya, sonuçlardan kendilerine pay çıkarmaya yöneldiler. Muazzam bir gayretkeşlik içinde var olan her şeyi kirletme veya kapma amacıyla saldırdılar. Müflis, cebinde bir şey olmayınca ne yapar?Cebine indirebileceği bir şeylerin peşine düşer, gerekirse çalıp çırpar da. İşte bunların yaptığı da budur. PKK'nin direniş mirasından çalıp çırpmaya, kendilerine pay çıkarıp rol biçmeye, yaşanmış gerçekleri farklı göstermeye çalıştılar. Bu değerler rastgele, basit bir emekle yaratılmış değildi. Mazlumların, Hayrilerin, Kemallerin kanları, görülmemiş çaba ve fedakarlıklar üzerinde yükselmişti.

Bilinir ki, devrimciler emeği en yüce değer olarak kabul eder. Emek hırsızlığı yapmaz. Ama burada büyük bir saygısızlık sergileniyor. Örneğin, Mümtaz Kotan... 35'te konsey çalışmaları başladığında, kendisi böyle bir örgütlenme içinde yer almayacağını söyledikten sonra, arkadaşlara şu açıklamayı yapıyor: "Cezaevinde bir konsey oluşturmak bana kalırsa gereksizdir. Bu organı boşu boşuna oluşturuyorsunuz. Allah da, kul da, dost ve düşman da biliyor; burada her şeyi siz yapıyorsunuz. Ölen de sizsiniz, direnen de, işleri fiilen yürüten de. Bütün yük omuzlarınızda. Dışınızdakilerin bu sürece hiçbir katkısı yoktur. Bunları neden siyasi mirastan yararlandıracaksınız? Bu bir hak sorunu." Kendisini konseyin yürütme organına önerdiğimizde kabul etmiyor ve "Ben, PKK'ye açık bono veriyorum. Alacağınız kararlar irademi de temsil eder. Alacağınız bütün kararlar beni bağlar, arkadaşlarım nezdinde bu kararlara sahip çıkacağım" diyor. Yine bir başka konuşmasında, "Bulunduğum her

yerde, içinde PKK'nin olmadığı hiçbir oluşumda yer almayacağım" diyor. Mümtaz sözlerinin adamı oldu mu?Ne yaptığını anlattık, tahliye olduktan sonra yurt dışına çıktı. Düşmana saldırdığından daha keskin biçimde PKK'ye saldırmaya başladı.

- Dışarı çıktıktan sonra bu arkadaşlar Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecini nasıl değerlendirdiler, duyumların ölçüsünde söyler misiniz?

-Durumlarını örtbas etmek için 1981-83 sürecinin teslimiyet değil de geri çekilme olarak lanse etmişler. Ki o kahramanca, önder kadrolarımızın kanlarıyla yazılan bir sürecimiz olmasına rağmen, 1981-83'ü "koyu karanlık, teslimiyet süreci" olarak değerlendiriyoruz. Gelecek kuşaklar, halkımız güçlü bir zemin üzerinde yürüsün, dersler çıkarsın, yaşananları tüm açıklığıyla öğrensin istiyoruz. Onlar üzerinde yürünecek zeminin önemini anlamaktan çok uzaktılar. Teslimiyeti "geri çekilme" gibi göstermeyle devrim ve halk bir şey kazanmıyordu.

- Geçtiğimiz yıllarda, dikkatimi çeken konulardan biri de bazı çevrelerin basından yararlanarak, ilanlar yoluyla Necmettin Büyükkaya'yı sahiplenmeleriydi. Kavgada düşenlerin anılarının yaşatılmasına hizmet eden her girişimi saygıyla karşılamalıyız. Bu bakımdan diyebilecek bir şey yok, ama o ilanlarda verilen hava sanki Necmettin arkadaşın Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecinde öne çıkarılmak istenmesiydi. Böylesi bir izlenim edindim. Halbuki aynı çevreler Hayri Durmuş, Kemal Pir'den hiç bahsetmiyordu. Eğer 1981-84 süreci bir bütünse, tüm şehitlerle birlikte anmak, yaşatmak gerekmez mi? Necmettin arkadaşı öne çıkarmalarının özel bir nedeni mi var acaba?

-Eğer Necmettin PKK'li olsaydı, bu çevrelerce lafı bile edilmeyecekti. Ancak PKK'li olmayışı özel yaklaşımlarına neden oluyordu. Necmettin'in durumunu biraz baştan ele alalım:1982 Ölüm Orucu günlerinde Diyarbakır Zindanı'na düştü. Daha önce estirilen vahşet ve terör günlerini yaşamadı. Bu yüzden de teslimiyetin olumsuz havasına girmedi. Başlangıçta 35'e verildi. Orada süreci öğrendi. Teslimiyeti anladı, gördü. Gerek ilk gelişte, gerekse Eylül direnişinde 35'teki arkadaşla yaptığı sohbetlerde PKK'ye, direniş sürecine bakış açısını koyuyordu. Dışarıda kamplarımıza uğradığını, arkadaşlarla görüştüğünü, giderek PKK'yi daha iyi tanımaya başladığını, bizleri asıl olarak cezaevinde tanıdığını, Kürt gruplarının Abdulah Öcalan'a ve PKK'ye bilinçli olarak olumsuz yaklaştığını, başından beri bu tutumlarını sürdürdüklerini anlatıyordu.

Ayrıca yenilgiyle biten 1981 direnişimizin doğruluğunu, diğer grupların katılmayışının, PKK'yi yalnız bırakmalarının büyük bir hata olduğunu, Diyarbakır'da vahşeti ve zulmü parçalamak için direnişten başka bir yol bulunmadığını, direnenlerin üzerlerine düşeni yaptığını, PKK'nin kendisini, çizgisini ve değerlerini bu süreçte akladığını açıktan söylüyordu. Tabii bu yaklaşımları diğer grupların hoşuna gitmiyordu. Necmettin'e yaklaşımları öyle sıcak ve içten değildi. Hatta onun kandırıldığını, PKK'lilerce dolduruşa getirildiğini ileri sürebilecek kadar işi hakarete vardırıyorlardı. Necmettin'in direnişi savunup öne çıkarması, yaklaşımlarında sıcak ve dürüst olması nedeniyle, nicel gücünü de göz önüne almadan --cezaevinde kendisi dışında hiçbir arkadaşı olmadığı halde-- konseye, çalışmalara katılmasını istedik. Ona bu olanağı sağladık. Eylül sonrasında yeni düzenleme yapıldığında Necmettin de 35'ten gidenler arasındaydı. 24'e gitti ve orada da aramızdaki sıcak, samimi dostluk ilişkileri sürdü. 24 Ocak 1984'te koğuş baskınında yaşamını yitirdi. Necmettin direnişi olumlamış, Diyarbakır'da bizimle birlikte yürümüştür. Ancak belirtmeliyim ki; sorduğunuz anlamda Necmettin'in Diyarbakır'da geliştirdiği, örgütlediği bir eylem, ayrı bir tutum, kendisini öne çıkaracak özel bir çabası yoktu. Direnişlerde militanca yer alan biriydi. Kitlesi, harekete geçireceği bir kesim de söz konusu değildi. Durum böyleyken, diğer grupların Necmettin'e yaklaşımları düşündürücü ve sahiplenme biçimleri de ilginçtir. Daha doğrusu son derece sahte ve ikiyüzlüdür. İçerde bizimle olan ilişkisinden ötürü Necmettin'e mesafe koyan onlardı. Hatta, "PKK doldurușa getirdi, bol bol bağırttı, göze battı, öldü" spekülasyonunu yapanlar da onlardı. Yani onlara göre doldurușa getirilmiş, neredeyse boşu boşuna ölmüştü!..

- *"Bol bol bağırttılar, göze battı"nın ne anlama geldiğini biraz açıklar mısın?*

- Eylül direnişinde Necmettin, 35'in 4. katından ön koğuşlara Kurmanci ve Zazaca bağırarak haberleşmeyi sağlıyordu. 1984 Ocak direnişinde de aynı işi 24'te yaptı. 24'ün merkezi konumu ve Necmettin idarece bilinir oldu. İşte, "PKK onu doldurușa getirip bağırttırıyor" dedikleri budur. Onlara göre bunlar tehlikeli işler. Bağırır, kendini gösterirsen idarenin dikkatlerini üstüne çeker, hedef olursun. Hedef olmak istemiyorsan sinip bir köşeye çekilecek, kimseye görünmeyeceksin! Necmettin'i dışarıda öne çıkarmaları sahte bir tutumdur. Zira, kişisel

çıkarları için bu değerleri insana alet etmelerinden başka hiçbir anlamı yoktur. PKK'li şehitlerle yazılan tarihi biliyorlar, fazla söz söyleyemez haldeler. Ama madem ki bir Necmettin vardır, öyleyse direnenin sadece PKK olmadığını göstermek gerekiyor!.. Sahip çıkma denilen şey nedir? Gazetelere ölüm yıl dönümünde birer ilan verme!.. Onu da genel seçimlerde, özellikle de Diyarbakır belediye seçimlerinde bazı çevreler çıkarları için kullanmak amacıyla yaptı. Dikkat edilirse bu yıl Necmettin'le ilgili ilanları yoktu. Hatırladığım kadarıyla yalnız hanımı ve çocuklarının vardı. Esas olan devrimci temelde şehitlere, Necmettin'e sahip çıkamadıklarıdır. Sahip çıkamazlar da. "Biz sahip çıkarız, saygı duyarız" demekle olmuyor bu işler!.. Eğer şehitlik kurumunu; devrimin, halkın önemli bir değeri olarak görülüyorsa, niye Diyarbakır direnişinin büyük şehitleri, Hayrileri de anmıyorlar? Onlar şehitlere sahip çıkamazlar. Şehitler yalnız gazete ilanlarıyla, sözle yaşatılamazlar. Onlar direniştir, başkaldırıdır. Teslimiyeti, uşaklığı reddediştir. Şehitler devrimin, halkın yol göstericisi, önderidir. Halkımızın, devrimimizin en büyük değeri, devrimin ateşidir. Onları sahiplenmek ve yaşatmak bu ateşi güçlendirmekten geçer. Bu anlamda Necmettin de dahil, şehitlerin gerçek anlamda yaşatılması PKK'nin yükselttiği ulusal kurtuluş savaşımızda kendisini buluyor. Şehitler böyle yaşatılır, sahiplenilir. Gerisi boş laftır.

- Bir de "konseyde dışımızdaki siyasi hareketler sunduğumuz olanakları anlamadılar" gibi bir yorumda bulundun, tam olarak ne demek istedin?

- Konseyin oluşumunda onlara tanıdığımız haklar, avantajlar ortada. Bunu kullanamadılar. Siyaset olarak o kadar büyük bir yozlaşma ve teslimiyet yaşanıyor ki, kendilerine neyi sunduğumuzun farkında bile değiller. Ya da farkındalar, ama sürecin önünü açmakta sorumluluk almaktan ürküyorlar. Düşmana hedef olmaktan korkuyorlar. 35'te yeterince yararlanamadıklarını söyledik. 35'in cezaevinde özel bir yeri vardı. Dostun, düşmanın gözü-kulağı oradaydı. En azından bu avantajı iyi kullanabilirlerdi. Konseye aktif katılım sağlanabilirdi. Yeni düzenleme yapıldığında temsilciler kalır, diğerleri koğuşlara gidebilirdi. Kalan temsilci hem kitlesiyle bağlantısını sürdürür, hem de cezaevinde olan biteni öğrenir, temsilcilerin bir arada bulunmasının verdiği avantajla karar alma sürecine katılırdı. Ama onlar bunu yapmadı. Konseydeki temsilcileri koğuşlara gitmeyi tercih etti. Yani bir anlamda siyasi kimlik edinme, sürece etkin katkıda bulunma, söz sahibi olma olanağını teptiler. Böyle bir hakkı

kendi çıkarları doğrultusunda kullanamayacak kadar korku doluydular. Kendilerine güvenemiyorlardı. Onlar ne konseye işlerlik kazandırabildi, ne de onun karar gücü olabildi. Herhangi bir konuda öneriler, tartışmalar gündeme geldiğinde, hep "siz bilirsiniz" diyorlardı.

Şahin Dönmezler Ocak saldırısında idareye taktik veriyor

- Ocak saldırısı öncesini, ya da Eylül direnişinin sonuçlarını şu ana değin hep idare ve devrimciler açısından ele alıp, inceledik. Ama bir üçüncü boyutta ise cezaevinde bulunan ajan-provokatör, pişmancı, ispiyoncu cephesi bulunuyor. Onlar bu direnişin sonuçları karşısında ne yaptılar?

- İhanetin bu yaratıklarca cezaevine, oradan da tüm topluma taşırılmak istendiğini, bunun için hepsinin canla başla çalıştıklarını, kendilerinin bitmişliğiyle her şeyin bitirilmesini koşut hale getirmek istediklerini, böylece durumlarının gizlenebileceğini, ya da istedikleri gibi bir toplum yaratılırsa ancak böyle bir yerde kendilerini meşru gösterebileceklerini, ihanetlerinin hesabını vermekten, hedef olmaktan kurtulabileceklerini sandıklarını anlatmıştık. Öyle ya, ihanet ve teslimiyet genelleşirse kim kime "hain!" diyecek. Bilindiği gibi sivrisinekler bataklıkta ürer. Bataklığı kurutabilirsek, üremelerinin koşullarını ortadan kaldırmış oluruz. Eğer toplumun yaşayan öğeleri güçlü, canlı ve sağlıklı olursa, hain ve ajanların üremesine izin vermez, sınırlar. Ama toplum düşürülmüş, sapkınlığa, korkaklığa gömülmüşse her türden hastalık, ihanet, ajanlaştırma yoğun olarak yaşanır. Ve hainlerin en çok ortaya çıktığı dönem baskının, vahşetin yoğunlaştığı, teslimiyetin yaşatıldığı dönemdir.

Toplum böylesi dönemlerde kendi değerlerini bir defa daha sınavdan geçirir. Baskı dönemlerinde büyük bir ayrışma yaşanır. Toplum, sağlığı oranında tortularını atar. Yaman günlerde halkın, devrimin değerlerinin zirvelere taşıyanlarla, ihanetin dipsiz bataklığına düşenler iki uç olarak bir arada bulunur. İhanet için 12 Eylül faşist rejiminin hazırladığı ve topluma dayattığı uygun bir zemin yaratılmıştı. Yani bir bataklık yaratma olayı vardır. Direniş ise; bu çürümeyi, kokuşmayı ortadan kaldırır. Hareket ve akışı sağlar. Direniş toplumun kan dolaşımını sağlayan çok etkili bir ilaç gibidir. Şu veya bu katmanda, şu veya bu düzeyde yaşanan bütün kistleşmeleri, pıhtılaşmaları toplumun içinden söküp alır. Olması gereken akışın önünü açar, iyileştirir. Toplumun yaşam gözeneklerini tıkayan, tıkamak isteyen güçlerin kurdukları barikatları yıkıp yolunu temizleyen direnistir. Damarlarda kan dolaşımı olmazsa vücudun sağlıklılığından söz edemeyiz.

Direniş toplumun kan dolaşımıdır. Toplumun damarlarında ve dokularında dolaşan kandır. İhanetin kıskacındaki kara günlerde düşürülen değerleri kurtarıp dokulara taşımanın biricik yolu direniştir. Zayıf düşmüş bir bünye; mikroplara karşı direnci en az olan bünyedir. Diyarbakır da hasta düşürülmüştü. O belalı günlerde, hasta Diyarbakır yüksek ateşle yatıyordu. Yaşam öğeleri yok edilmek isteniyordu. Bünyesine mikroplar şırınga edilmişti. Bütün canlı öğeleri devre dışı bırakılmak isteniyordu. Yaşam kavgası büyüktü, canhıraş bir çaba ve amansız bir vuruşma vardı. Öldürülmek istenen, yüksek ateşle kan-ter içinde günden güne daha da eriyen, yatağında kımıldayamaz hale gelmiş hasta Diyarbakır, tüm mikroplara karşı savaşmış, bünyesinin sağlamlığını göstermiş, hastalığı alt etmiş, gürbüz, sağlıklı ve eskisinden daha derin bir siyasi kinle ayağa kalkmıştı. Sağlıklı bir bünyenin mikroplara karşı direnci de fazla olur. İşte Eylül direnişinde Diyarbakır'ın ayağa kalkması, sağlığına yeniden kavuşması yaşanmıştır. Eylül, yıllarca süren hastalıktan silkiniştir. Eylül binlerce mikrobun üretilmeye çalışıldığı bataklığın kurutulması, karanlığın yırtılmasıdır. Hainler tanımsız endişe ve korkuyla cezaevinde dalga dalga büyüyen direniş karşısında daha çok kafalarını bataklığa gömme çabasına girişeceklerdi. Çünkü başka çareleri yoktu. Direnişin yakıp kül eden şimşekleri onların üzerine çevrilmişti. Ortadaydılar. Hedeftiler, kendilerini hiçbir biçimde kurtaramayacaklarını biliyorlardı. Bünye hastalık ve yorgunluğun etkilerini üzerinden attıkça, daha fazla kendine geldikçe, kendisini kemirip duran mikropların yüzünde ağır bir tokat gibi şaklamaya başlamıştı. Bataklık süratle kurumaya yüz tutmuştu. Bu onları büyük bir telaş ve korkuya düşürmüştü. Direnişin gücü karşısında tir tir titreyen yine onlar olmuştu.

- Bu çözümlemeler ve gözlemlediğiniz korkular onlarda nasıl açığa çıkıyor?

-Tutsakların teslimiyeti kırmaları, daha serbest yaşamaları bunlarda büyük bir korku ve can telaşına, kaygısına dönüşmüştü. Direnişin başarıya ulaşmaması için ellerinden geleni yaptılar. Direniş sonrasında, ölüm korkusuyla idareyle sıkı sıkıya kenetlendiler. "Can güvenliğimiz ortadan kalkıyor. Bunlar böyle serbest olursa bizi öldürürler" diyerek tepkilerini dile getirmeye başladılar. Direniş, ihanet için en büyük korku kaynağı ve panzehir olduğundan, Diyarbakır'da kokuşmuş kimliklerini ve bedenlerini korumak için arkadaşlarını sırtından vurup davasını sa-

tanlar, halka, devrime zarar verenler, burada tanımlanamayacak kadar büyük olan korkuyu yaşamlarının her anına sızmış olarak solumaya, hissetmeye başladır. Öyle ki kendilerini hainleştiren düşmanı bile rahatsız edecek biçimde can güvenliği sorunlarını dayattılar. Ayrıca kendileri "devlete, millete yararlı insanlar" olmuş, pişmanlık göstermişlerdi. Devlet onlara daha iyi olanaklar sağlamalıydı. Direnenler ise devlet düşmanı, yıkıcıydı! Onlara nasıl kendilerinden daha fazla olanak tanınabilirdi!.. Hainlerin idareyle görüşmelerde bu durumu gündemleştirip sürekli tartıştıklarını duyuyorduk. Direnişle elde ettiğimiz haklar onlara tanınan imtiyaz ve olanakları aşmıştı. Hem bu durum, hem de can güvenliklerinin olmadığı gerekçesiyle idareyi protesto etmek için Eylül direnişi sonrası üç günlük açlık grevi yaptılar.

- "Bu hakları onlara niçin tanıdınız, size küstük, protesto ediyoruz. Açlık grevine gidiyoruz" mu dediler acaba!?

- Korku ve kaygıyı nasıl aşabileceklerini bilememenin trajik bir dışa vurumuydu tepkileri. İdareyi protesto ediyorlar! Sanki idare bizlere; "hadi size bir iyilik yapıp bazı haklarınızı geri vereyim" demiş de, bunlar da, "niye verdin?" diye protesto ediyorlar! İdarenin elinden gelse hepimizi bir kaşık suda boğacak, bizi eskisinden bin beter etmek için can atıyor. Sinsi bir şekilde, gece-gündüz bizi nasıl altedebileceğine kafa yoruyor. Kaldı ki rızasıyla verdiği en küçük bir hak bile yok. Her hak söke söke alınmış, direnişin gücü karşısında boyun eğmiş, geri adım atmak zorunda kalmıştı. Hainler, tutsakların insanca, birazcık olsun cezaevinde serbestçe yaşamalarını istemiyordu.Kazanımlarımızı, yeni statüyü hazmedemiyorlardı. Hain bir defa daha insanlığa olan düşmanlığını konuşturuyordu.

- Eylül sonrası ispiyoncu ağının paramparça edildiğini söylediniz. İdare ispiyoncularını ne ölçüde koruyabildi? Örneğin onlara ayrı bir koğuş açabildi mi?

- Vahşet ve zulmün Diyarbakır'ı ortadan kaldırılınca, onun ürettiği zararlı yapılar da ortadan kalkmak zorundaydı. 1981 saldırısı öncesinde cezaevinde idarenin bir ispiyoncu ağı yoktu. Tek tek o ağa takılmış ve kendini gizlemeyi başaranlar dışında bu olgudan söz edilemezdi. 1981 sonrası Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde kimi insanları ispiyonculaştıran şey baskı ve zordu. Onu yaratan nedenlere, baskı ve zora son verebilirseniz, ispiyonculuğu da bitirirsiniz. Nitekim direniş, ispiyonculuğun temelini de dinamitleyip yerle bir etti. Eylül direnişi içinde idarenin "koğuşlarda

sinek uçsa haberinin olduğu" bu mekanizma parçalandı. Karşı-devrimci otorite tasfiye edilip, yerini devrimci otorite alınca, artık ispiyonculuk olayı bitmişti. İspiyoncular için ayrı bir koğuş da açılmadı. Onlar vahşetin ürünleriydi. Vahşet bitirilince onlar da bitirilmiş oldu. Tek tük iflah olmaz rezil tipler vardı. Onlar da kapı dışarı edilmişlerdi.

- Eylül direnişinde ve sonrasında, direniş karşısında mevzilenenlerin içinde itirafçıların ve hainlerin de olduğunu anlattınız. İdare 1984 Ocak saldırısında onlardan ne ölçüde yararlandı?Saldırı politikasının yaratım sürecinde onlarla geliştirdikleri kimi ilişkiler var mı?

- Artık hiçbir biçimde üstü örtülemeyecek açık bir gerçek var. 12 Eylül sonrasında cezaevlerinde, hainler tutukluların karşısına sürekli bir güç olarak çıkarıldı. Onların bilgilerinden yararlanmak, cezaevi politikalarını bir ölçüde bu bilgilerle olgunlaştırıp saldırıya geçmek idarelerin en temel eğilimlerinden birisidir. Bu hemen her cezaevinde şu veya bu düzeyde görülmüş ve yaşanmıştır. Yöneticiler direnen tutuklulara karşı ne zaman bir saldırı gerçekleştirecek olsa, onlara mutlaka ihtiyaç duymuştur. Direnenlerin yıkımına kafa yoran bir yönetici, hainlerin bilgilerini bir veri olarak el atında tutar. Türkiye ve Kürdistan cezaevlerinde açık biçimde sergilenen bu durum, Diyarbakır Zindanı'nda pervasızca uygulanıyordu. İdarenin Eylül sonrası döneme hazırlanıp direnişi ezmek için planlar yaptığı, mevcut durumu değerlendirmede hainlere de görev verdiği hepimizce biliniyor. İdare onlardan görüş ve bilgi alıyor. İspiyoncularla artık koğuşlardan bilgi alamayınca hainler daha çok koşuyordu. Gözlemleri ve bizimle ilgili edindikleri dışında ellerinde yeni bilgi yok. Bu yeni dönemde koğuşlarda ne yapılıyor, neler düşünülüyor, idare artık bilemiyordu. Ama bizim ne yaptığımız, nasıl davrandığımız, ne tasarladığımız gibi bilgilere de ihtiyaçları var. Eğer önüne yeni bir saldırı koymuşsa, nasıl karşı koyacağımızı bilmeye daha çok ihtiyaç duyar. Nasıl davranacağımızı az-çok kestiriyor. Bizi hiç tanımıyor değil, direneceğimizi hesaplıyor. Ama yeterli bilgiye ulaşmada ve sonuç çıkarmada ayrıntılar onun için çok önemli. Ve bu eksiği gidermek için bizi iyi tanıyan, hangi taktiklere yöneleceğimizi kestirebilen hainlerden yararlanmaya başladılar. Bu yarattıkları ne de olsa yıllarca bizimle kalmış, bir dönem yakından tanıma olanakları olmuş. Düşman, eşiğindeki bu hainleri ihtiyaç duyduğunda tabii ki kullanacaktır. Ve onlar da her zaman kullanıma açık birer maldır. İşleri bittikten sonra kaldırıp bir kenara atılacaklar. Devrime

düşmanlar. Direnişin, PKK'nin tasfiyesini büyük bir gözü karalıkla istiyorlar. Suçluluklarını her gün daha da derinleştiriyor. Yöneticiler Ocak saldırısından önce zaman zaman 38'e gidiyor. Gerçekleştirmek istedikleri saldırıdan söz ediyor, hainlerin düşünceleri soruluyor. Onlar da gözlemlerini, yorumlarını, geçmiş bilgilerini sunuyorlar. Bu konuşmalarda idare bizlerle ilgili geniş bilgi ediniyor. Hainlere sorulan ana konu şu: "Cezaevinde eski otoriteyi yeniden nasıl sağlayabiliriz?Tutsaklar ne düzeyde direnir?Aralarında ne düzeyde birlik yaratabilirler?" Şahin Dönmez'in kolorduya, MİT ve kurmayların karşısına çıkarıldığını, saldırı hazırlığı için kendisine danışıldığını duyduk. Ancak işin detayını bilemiyoruz. Önemli görüşmelerden biri, daha doğrusu toplantı, saldırının fiilen başladığı ilk günlerde 38. koğuşta yapıldı. Birol Şen, Yüzbaşı Abdullah Kahraman, eski İç Emniyet Amiri A. Osman katılıyor. Koğuşlardan insanlar alınmak istenmiş, barikatlar kurulmuş. Yeni duruma karşı nasıl taktik geliştireceklerini, direnişi en kısa sürede nasıl bastıracaklarını tartışıyorlar. Şahin ve Yıldırım Merkitlerin görüşleri alınıyor, onlar: "Bunları artık teslim almak kolay değil" diyorlar. PKK'nin cezaevindeki dökümünü yaparak, tek tek kadroların üzerinde durarak direnişimizin boyutunu anlamaya çalışıyorlar. Hainler; "En az kırk kişi gözünü kırpmadan ölüme gider" diyorlar. Eğer yeni bir saldırıyla kesin sonuç alınması isteniyorsa, epey ölünün göze alınması ve şimdiye değin gerçekleştirilen tüm saldırılardan çok daha üst boyutlu sert bir saldırının yapılması gerektiğini ileri sürüyorlar. Uzun zamana yayılan bir saldırının idarenin aleyhine olacağını, kitlenin saldırının ilk şokunu atlattıktan sonra moral kazanıp direnişi sürdüreceğini, Diyarbakır Zindanı'nda olanların kamuoyunun bilgisine ulaşacağını, dıştan gelen baskıların işlerini zorlaştıracağını belirtiyorlar. İdare hainlerin verdiği bilgilerden de yararlanarak saldırı planını olgunlaştırıp daha da netleştirdi. Ve uzun süreli bir direnişin oluşturacağı sakıncaları gidermek için kısa sürede işi bitirmek istedi. O güne kadar görülmemiş vahşilikte saldırdı. Diyarbakır Zindanı, zulmün en üst boyutlu sahnelerine bu saldırıda tanık odu.

- 38'de yapılan toplantıya eski İç Emniyet Amiri A. Osman Aydın'ın da katıldığını söyledin. O cezaevinden gitmemiş miydi?

-İdare değişiklikleri fazla bir şey getirmiyordu. Bir ekibin tümden geri çekilmesi Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde hiç yaşanmadı. Bazı kişilerin değişmesi dışında, özde, politika ve uygulamalarda değişen hiçbir

şey olmuyordu. Abdullah Kahraman'ın cezaevi ile ilgili bilgisi sınırlıydı. Bu durumu telafi etmek için en küçük bir boşluk, kopukluk olmasın diye tedbir geliştiriliyordu. A. Osman geri çektirildiğinde cezaevinden tümden uzaklaştırılmamıştı. Dış güvenliğe verilmişti. Çoğunlukla cezaevinde Abdullah Kahraman'la birlikteydi. Bildiklerini ona aktarıyordu. Eylül sonrasında içerde fazla görünmeyen A. Osman, Ocak öncesi ve saldırı döneminde yine cezaevinde boy gösterdi. Vahşetin mimarlarından Birol Şen ise her dönemin sorumlusu olarak kalmış tek insandı.

- Sonuç olarak Ocak saldırısının mimarları arasında hainlerin olduğunu, o saldırı ve sonuçlarından da tarihe karşı sorumluluk taşıdıklarını söyleyebilir miyiz?

- Evet.

Kan ve ateş
Çemberinden geçen barikatlı günler

- Ocak saldırısı nasıl başladı, nasıl gelişti, neyi amaçlıyordu?

- Saldırıyı 10. koğuştan ziyarete çıkan arkadaşları döverek başlattılar. Ziyarette bir arkadaş Kürtçe konuşuyordu. Askerler yasaklandığını söyleyip, engellemeye çalışıyorlar. Arkadaş tutumunu sürdürüyor. Askerler dövmeye kalkışınca, tutsaklarda müdahale edip arkadaşı ellerinden kurtarmak istiyor. Bu defa hepsine birden saldırıyorlar. Ortalık karışıyor ve saldırıya uğrayan grup slogan atıyor. Slogan seslerini biz de duyduk. İşte bu an idarenin Ocak saldırısını fiilen başlatma anıydı. Kendileri de çok iyi biliyordu ki, gerçekleşecek herhangi bir saldırı, işkence ve baskı karşısında sessiz kalmayacağız. Çünkü bu koşullarda yaşanmış yıllar şehitler ve direnişçilerimiz vardı. Gerek anlaşmalarda, gerek konuşmalarda işkencenin yeniden başlatılması karşısında kesinlikle tavır koymayacağımızı, sessiz kalmayacağımızı, bedeli ne olursa olsun gereken tutumu takınacağımızı defalarca kendilerine söylemiş ve böyle bir fiili durumda direnmenin meşru olduğunun altını çizerek belirtmiştik. Yaşanan pratik bu konuda şakamızın olmadığını, ne kadar ciddi olduğumuzu göstermişti. Yani bu yeni saldırı, öyle ani gelişen gergin bir havanın sonucu, kendiliğinden ortaya çıkmış değildi. Uygun an yakalanıp tamamen bilinçli ve planlı olarak düzenlenmişti. Görüş yerinde atılan sloganlar duyulur duyulmaz, 35 de slogan attı. Ve tavır genelleşti.

- İdarenin uzun zamandır hazırladığı saldırı başlayınca, sloganlarla yanıt vermeniz açık çatışma halinin kabulü anlamına mı geliyordu?

- Saldırı genele yönelikti. Sloganla bu uygulamaları kabul etmeyeceğimizi ve ne kadar duyarlı olduğumuzu ilan etmiş oluyorduk. Böyle saldırılar karşısında başka türlü davranamazdık. Sloganla karşılık vermemiz, direnişe geçmek demekti. Slogan sesleri aslında bu kavganın başlama düdüğünü çalmaydı. Düşmanın uygulamaya kalkışacağı tüm politikalara karşı dişe diş savaşacağımızı, elimizden gelen her şeyi yapacağımızı geri adım atamayacağımızı duyurmaktı. Cezaevinden yükselen slogan sesleri tüm iplerin yeniden koptuğunu, yeni sürecin kaderini ancak direnişin belirleyeceği bir döneme girildiğini de duyuruyordu. İplerin kopmasından anlaşılması gereken; idarenin verdiği sözlerin, Eylül kazanımlarının, yapılan anlaşmanın bir çırpıda silinip atılmasıydı, öyle

de oldu. Bir çırpıda bütün haklar gasp edildi. Her şey yasaklandı. 3 Ocak'ta başlatılan saldırının akşamında kel üsteğmen elinde kurallar listesiyle bütün koğuşları gezerek duyuruda bulundu. Hedef; 1981-83 dönemini yeniden geri getirmekti. Eylül'de kırılan teslimiyet zincirlerini boynumuza geçirmek, emir-komuta, itaat ve askeri eğitim, ırkçı Kemalist düşüncelerle beyin yıkama, yürekleri prangalara vurma amaçlanıyordu. Ocak saldırısının altında yatan gerçek buydu. Siyasi kimliğimiz, insani varlığımız tekrar ciddi bir tehlike ve tehditle karşı karşıyaydı. Anlaşmaların, verilen sözlerin onlar için hiçbir önemi yoktu. Bu anlaşmalar bizim için de her şey değildi. Eylül direnişi sonunda verilen sözler bırakılmıştı. Düşman Eylül bozgununu aşıp hazırlık yaptıktan sonra amansız bir saldırıya geçmişti. Anlaşmanın düşmanı durduramayacağını, onu durdurmanın tek yolunun özgüce dayanmak olduğu biliniyordu. Bu saldırıya göğüs gereceğimizi duyurmak için bir saniye olsun gecikmedik. (Daha önce gruplara "dayak, işkence başladığı an bunun bir eylem gerekçesi olacağını" belirtmiştik. Onlar da hayır dememişti. Bu nedenle tavır ve kararımız tüm kitlenin ve grupların iradesini yansıtıyordu. Çünkü direniş gerekçesi olacak saldırı başlamıştı.) Evet, sloganlarla kan ve ateşe bulanacak yeni bir kavgayı başlattığımızı duyuruyorduk. Sloganlar, onları yeniden alt etme azmini haykırmaktı.

- Yasaklar, subayların koğuşları gezmesinin aradından mı yürürlüğe konulmuştu?

- Saldırının fiilen başladığı anda tüm yasaklar gündemleşti, öyle ki, hiçbir koğuşun kapısı açılmadı, ihtiyaçlar giderilmedi, ziyarette saldırıya uğrayanları kendi koğuşlarına geri götürmeyip 36'nın hücrelerine attılar. Saldırı Salı günü yapılmıştı, Cuma günüyse koğuşları eleme çalışmaları başladı. Böyle bir uygulamadan geçmişte önemli sonuçlar elde etmişlerdi. 1981'de idarenin başlangıçta bütün enerji ve çabasını öncelikle bu iş için harcadığını görürüz. Geçmişten çıkardıkları derslerle yeniden koğuşlardaki direngen, militan, kadro arkadaşları alıp hücrelere atmak istediler. Bu insanların listesi çıkarılmış, hangi koğuştan kimleri alacakları belirlenmişti. Bu, o iki-üç gün içinde planlanmış değildi, uzun hazırları içeriyordu. 1981'de Mevlüt Akkoyun döneminde olduğu gibi, öncü-militan unsurlar kitleden tecrit edilmeye, ayrı tutulmaya çalışıyordu. Bu defaki hazırlık Mevlüt'ün döneminden çok daha ileri boyutlardaydı. Listeler de ona göre oluşturulmuştu. Ayrıştırmanın direnişi kırmada

büyük önemi vardı. Çünkü anlık gelişmelerde tutum belirleyen, atak davranan, moral veren, kitleyi ayakta tutan direngen insanların koğuşlardan alınması en başta örgütlü yapıyı ve örgütlü tavır takınmayı zaafa uğratır. Koğuşların bileşimi farklıydı. Kitlenin çoğu yeterince politikleşmemişti. Epey zayıf, zaaflı, kaçakçı vb. insanlar var. Kadroların götürülmesi kalanlarda yılgınlık, teslimiyet, şaşkınlık, tutum belirleyememe gibi durumlara neden olabilirdi. "Tutum belirleme yetkinliği ve inisiyatifi" zayıf olan bu insanları düşürmek, teslim almak tabii ki daha kolay olurdu. Ayrıca direniş dışı politika yapmayı gelenek haline getirenlerin de yaşanan olumsuzluğu derinleştirip, kitlelerdeki direniş eğilimlerini törpüleyeceğini görmek gerekiyordu. Geçmiş yıllarda bu konuda da çok öğretici derslerle doluydu. Kadrolarla kitlenin içinde olmamız, direnişin kaderiyle doğrudan ilgiliydi. Kitlenin içinde bulunmamızın ne anlama geldiğini idare de iyi biliyordu. Direnişi etkisizleştirmek, kırmak ve teslim almanın zeminini yaratmak, her şeyden önce kitleyle kadroları birbirinden ayrıştırıp, eylemi kitlesellikten çıkarıp dar kadro boyutuna indirgemekten geçiyordu. Ayrıştırma listeleri boşuna yapılmamıştı.

- Bunun yanında, bölünmüş bir gücü fazla kuşatabilme imkânının ortaya çıkacağını da görmek gerekir, değil mi?

- İşin o yönü de var. Gücünün bölünmesi idareyi kullanacağı iyi bir silaha sahip kılarken, tutsaklar açısından ise olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Bölünmüşlük direnenleri olumsuz etkilerken, idarenin işini kolaylaştırır. Çünkü idare gücünü ve olanaklarını, direnişi kırmada daha etkili kullanabilme fırsatını yakalar. Ayrıştırmanın içerde yarattığı büyük avantajların yanında dışarıya taşan boyutları da var. Bölünmüş bir cezaevi kitlesini her yönüyle direnişi zaafa uğratır, dışarıya da iyi bir görünüm vermez. En azından direniş dışı kalan kesimler ziyarete çıkarılır, aileleri onları görmüş olur. Politikleşme düzeyleri de dikkate alındığında, yakınının gören ve direnişte olmadığını gören ailelerin çoğu diğerlerini bırakıp evine dönecektir. Yani içerdeki bölünmeye göre, dışarıda da bir bölünme, kamuoyu oluşturmada etkinliğin zayıflaması, aileler arasında güvensizlik yaşanacaktı. Böyle bir kan kaybı direnişin aleyhine olurdu. Yakını için çaba harcayanlar, yakınının eylemde olmadığını gördüğünde bu çabasından vazgeçer. Her iki durumda da idarenin kuşatması daha etkili olacaktır. Tutukluların direnişi bölündüğü gibi ailelerin bir araya gelebilmesi de önlenecekti. Bu iç ve dış nedenler göz önüne alındığında

ayrıştırma taktiğini boşa çıkarmak, karşı durmak gerekiyordu.

- Fiili halin başlangıç anlarında idarenin başka "kararlılık gösterisi" oldu mu?

- Saldırının teslimiyet ve ihaneti içerdiği Birol Şen'in hoparlör konuşmasıyla daha net görüldü. Tümüyle tehdit ve şantaj kokan bir konuşmaydı. Birol Şen, ne kadar ciddi ve kararlı olduklarını, uygulama ve kurallardan vazgeçmeyeceklerini üstüne basa basa anlattı. Daha önceleri perde arkasında durmaya özen gösteren, zulüm ve baskının mimarlarından Birol Şen, bu defa daha işin başında sahnede boy gösterdi. Çünkü kel üsteğmenin duyurusundan sonra tutsaklar dayatılan hiçbir şeyi kabul etmeyeceklerini belirtmişti. Birol, kitlenin işin ciddiyetini fark etmediğini düşünerek, bu kararlılığı ve gerçek niyetlerini açıklama ihtiyacını duydu. Olabilir ya, subayların koğuşlarda yaptığı açıklamalar, etkisiz kalabilirdi. Konuşmasının içeriği geçekten çok ilginçti. Sadece, "Kurallara uyulacak, bunlar genelkurmayın kararlarıdır" demekle yetinmedi; "Sizlere dünya kadar olanak sağladık. Banyo yaptırdık, ailelerinizle ziyaret yaptırdık. Kantinden alış-veriş yapmanızı sağladık, okumanız için gazete verdik, havlandırmaya çıkardık, Eylül'e kadar tahta kaşıkla yemek yiyordunuz, sağlıklı olmadığı için değiştirilmesini istedik, sizin için gidip Elazığ'dan alüminyum kaşık getirttik, ama sizler yine rahat durmadınız" dedi.

- Ama tüm saydıkları zaten tutukluya her halükarda verilmesi gereken en doğal haklar! "Size bunları verdik" demekle aslında yıllarca insanın en doğal ihtiyaçlarını kısmış olduklarının da itirafını yapmış!

- İnsanın yaşamını sürdürmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamayı; banyo yapmasını, havalandırmaya çıkmasını, kantin alış-verişi yapmasını vb. eğer bir lütuf görürsek, orada baskının hangi boyutlara ulaştığını varın hesaplayın artık! Mantık, faşist mantıktır. 12 Eylül faşist rejiminin başı Kenan Evren'in mantığıdır. O da bir meydan konuşmasında idamlar konusundaki düşüncelerini; "Asmayıp da besleyelim mi?" diye dile getirmemiş miydi? Bu en doğal ihtiyaçlarımızı karşılamayı bile direnişle elde etmiştik. Eğer tutuklu banyo yapabiliyorsa, havalandırmaya birazcık da olsa çıkabiliyor ve gazete okuyabiliyorsa, bu onların lütuflarının bir sonucu değil, can bedeliyle kazanılmış haklardır. Büyük bir yüzsüzlük ve demagojiyle gerçekleri çarpıtmaya, hakların kendilerince verildiğini anlatmaya başladı. Bu ibretlik konuşmanın sonunda söyledikleri daha da çarpıcıydı. Şöyle diyordu: "Bu kadar şey verdik de

ne oldu? Siz bunu anlamadınız. Rahatlık battı. Koşullarınızı düzeltmek için elimizden gelen tüm çabayı sergilerken, siz, 'Kahrolsun işkence' diye bağırmaya başladınız. Bunlar mı işkencedir? Eski kurallara uyacaksınız. Bu işkenceyse 'Yaşasın işkence' diye bağırtacağım hepinizi! Ya bu sapık düşüncelerinizden vazgeçersiniz, ya da size rahat yüzü yok!"

- *Yani bir anlamda yaşatacağı vahşetin haberini vermiş.*

- Evet, bu sözlerde Diyarbakır Zindan politikasının özü vardır. Açıktan teslimiyet ve ihanet dayatılıyor, ilan ediliyordu. Bu politikanın temel aracının da şiddet olduğunu yaşamıştık.Onun hoparlörden çınlayan "Yaşasın işkence" diye sesi binlerce tutuklunun önünde tarihe geçiyordu. Cezaevi müdürü tutuklulara "yaşasın işkence" diye bağırtacağını söylerse, karşılaşacağımız vahşetle ilgili söyleyecek başka söz kalmıyor. Evet sıradan insani hakları bir lütufmuş gibi dile getiriyordu. Ne de büyük suç işlemişiz?! Temel insani haklarımıza, onurumuza sahip çıkmak için "kahrolsun işkence" demişiz! Bu ne haddini bilmezlikti! Tutsak, Türk askerinden bir şey isteyebilecek kadar cüretkar davranabilir miydi? Halk tarihimiz irdelendiğinde görürüz ki, düşman iradesinin sürece, koşullara egemen olduğu yerde, verdiği sadece tek şey vardı; teslimiyet, ölüm ve yok edilmek. Ne ki, biz çizmeyi aşmıştık! Sadece en temel insani haklarımızı istemekle kalmamış, almak için direnmiştik. İşte bu yüzden haddimizi bildireceklerdi! Birol'un her sözcüğünden kin, hırs, öfke, tahammülsüzlük ve öç almak isteği damlıyordu. Eylül direnişinin yüreklerine oturduğunu, sonuçlarını sindirmediklerini, intikamını alma için yanıp tutuştuklarını da her sözcüğünde bulmak mümkündü. Ve Diyarbakır'da işlenen suçların planlayıcı ve uygulayıcılarından biri olduğunu da kendi ağzından binlerce insana duyurarak itiraf etmiş oluyordu.

- *Artık eylemdesiniz nelerle karşılaşıyorsunuz?*

- Dayatılan emir-komuta reddedildikten sonra cezaevinde yaşam durdu. İkinci ve üçüncü gün yine kel üsteğmen koğuşları gezip TTE'nin geldiğini, giydirileceğini duyurdu. Cuma günü de 39. koğuşun pencerelerinden tutuklular dışarıda bekleyen ziyaretçilerle konuşup kısaca gelişmeleri anlatmış. İdare konuşanlardan belirlediklerini ve hazırladıkları listede ismi olanları almak istiyor. 39'dakiler vermeyeceklerini söyleyip kapıyı kapatıyorlar. Döşek, yanacak şeyleri koğuş ortasına yığıp içeri girilirse yangın çıkaracaklar. Seslenip bize durumu bildirdiler. Biz de kimseyi vermemelerini söyledik. Cuma gününden başlayıp idare

bütün cezaevine beş gün boyunca yemek vermedi. (Bazı koğuşlara sekiz gün verilmemiş.) Hatırladığım kadarıyla Cuma günü 35'e su da sıktılar.

- Böylesi bir cezalandırmanın amacı ne olabilir? Niçin tutuklunun yemeğini vermiyorlar?

- Yemek vermeme tavrını cezalandırma olarak görmekten çok, saldırı kapsamında bir araç olarak ele almak gerekir. İdare hem kararlılığını gösterecek, hem de çözülmeyi hızlandıracak. Tutsakları aç bırakarak zayıf düşürme amacındaydı. İş sadece yemek vermemekle sınırlı kalmadı. Su sıkıp ıslatmak gibi yeni yıpratma yöntemleri de uygulandı. Gündemde artık ayrıştırma vardı. Tabii bizim de karşı tavrımız. Yapabilecekleri tek şey kalmıştı; -zaten hazırlıklarını ona göre yapmışlardı- düğümü şiddetle çözmek. Böylece koğuş saldırıları başladı. Bu arada bizler 3 Ocak'ta -36'dan 35'e gelişimizin ikinci gününde- saldırının başlamasıyla birlikte hemen bir eylem komitesi oluşturduk.

- Eylem komitesinde kimler vardı?

- 35'e daha yeni gelmiştik. İlişkilerimizi gözden geçirme, yeni bir düzenleme, örgütlenme yapamadan saldırılmıştı. Yeni durumu karşılamak için dört kişilik eylem komitesi oluşturduk. Komite tümüyle PKK'lilerden (Karasu, M. Can Yüce, Rıza Altun ve ben) oluşuyordu. 35'te Orhan Keskin dışında diğer gruplardan kimse olmadığından, grupları temsil eden bir örgütlenmeye gitmedik. Orhan'ın da görüşlerini düzenli alıyorduk. Yine eylem komitesi olarak kadrolarımızın katılımını sağlama, görüşlerini alma şeklinde pratik bir işleyiş de oluşturmuştuk. Düşmanın saldırısı bizi genelde biraz hazırlıksız yakaladı. Koğuşlarla tecritlik aşılabildiği oranda bazı hazırlıklar yapılmıştı. Ancak hazırlığın düzeyi ve başarma şansımız ne olursa olsun direniş gösterilecekti. Bu tartışma konusu bile yapılamazdı. Komite olarak aldığımız karar; Eylül kazanımları korunmalıydı. Tekrar geriye, teslimiyete dönüş kesinlikle kabul edilemezdi. Ancak, Ocak'ta ilk saldırıyı, eylemi gerçekleştiren, planlayan biz olmadığımız için, Eylül'deki gibi ayrıntılı bir planımız yoktu. Bu, dezavantajımızdı. Kapsamlı bir planımız olmasa da düşüncede nettik. Dışımızdakilerin bir kısmı ise bırakalım direniş hazırlığı yapmayı, bulundukları koğuşlarda bu tartışmalara bile katılmıyorlardı. Hatta saldırı başladığı, direnişten başka hiçbir yolun ve çıkışın görülmediği fiili durumda bile umutsuzluğun ve eylemsizliğin teorisini yapanlar vardı. Özellikle DDKD, Özgürlük Yolu, KUK, Rızgari'nin olumsuz etkilerinden

ve çabalarından söz etmek gerekir. Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan gibilerinin saldırı öncesi ve Ocak'ta yaptıkları değerlendirme tutumları son derece ilginçti. Onlarla aynı koğuşta kalanlar kendilerini isyan ettiren birçok "siyasi yorum"larını dinlemişlerdi. Dışımızdaki bir arkadaştan Mümtaz Kotan'ın yaptığı bazı yorumları öğrenebildim. Oraların havasını, yaşananları daha iyi vereceğinden anlattıklarının bir kısmını buraya aktarmamız sanırım yerinde olacak.

"(...) Siz, PKK, TTE'nin geldiğini, yakında dayatılacağını, hazırlık yapmak gerektiğini koğuşlara yazılı ve sözlü ilettiniz de, 18, 19, 23, 24, 25, 30'da bulunan Rızgari, Ala-Rızgari, DDKD, KUK, Özgürlük Yolu, TKEP ve TKP gibi siyasi hareketler büyük bir gerginlik yaşadı. Siyasetler içinde direnişten yana tek tek unsurlar kararlı tavır alsa da, esas eğilim gönülsüzlüktü. Bir anlamda zorunlu kalıp gelişmelerin peşinden sürüklendiler. Çoğu bu konuda yürütülen tartışmalara katılmak istemiyordu. Örneğin, Rızgari liderleri Ocak-Haziran arasında kalan süreyi değerlendirirken, faşist Türk devletinin sürekli teyakkuzda olduğunu, provokasyon ortamının canlı tutulduğunu propaganda ediyorlardı. Bu dönemde rahat durmak gerektiğini, tersinin tehlikeli olacağını, kitleyi toptan katletmeye çalışacaklarını, Kürdistan tarihinin benzer örneklerle dolu olduğunu söylüyorlardı. Onların karşıt propaganda ve tavırsızlık çabalarına rağmen koğuşlardaki kitle; gerek sizinkiler, gerekse direnişten yana olan tek tek insanlar ellerinden geldiğince yeni direnişe hazırlanıyordu. Tabii ki bunda PKK'nin rolü belirleyiciydi. Sorumluluk duygusuyla hareket ediliyordu. (...)"

- O arkadaş geçmiş süreci değerlendirirken, bir bakıma pratiğinize de, o günleri yaşayan biri olarak yorum getirmiş, değerlendirmiş. Madem arkadaşın gözlemlerine girmek durumunda kaldık, Eylül sonrası sürecin kimi boyutlarına ilişkin başka gözlem ve değerlendirmeleri varsa buraya alalım.

- Diyarbakır Zindanı'nda yaşananları ele alacak olan herkes, PKK olgusuna değinmek zorundadır. Çünkü orası PKK'siz anlatılıp açıklanamaz. Diyarbakır Zindanı'na yönelik her bakış açısında PKK olgusunu dikkate almak olmazsa olmaz koşuldur. Bu bakımdan kim olursa olsun, bir değerlendirme yaparken PKK'yi bir yere oturtmak zorundadır. Bu konularda tarihsel tanıklık yapan herkes objektif olmalıdır. Dürüst her insanın yapması gereken; gerçekleri ve yaratılan değerleri atlamamaktır.

O arkadaş Eylül sonrası bulunduğu koğuşlarda -sanırım birkaç koğuşta kalmış- yaşanan havayla ilgili şunları söylemişti:

"(...) Eylül direnişinden sonra koğuşlara dağıldık. İlk etapta komün ve siyasi faaliyetlere önem verdik. Ancak bazı siyasi hareketler böyle bir yaşama adapte olamıyordu. Bunun da esas nedeni, geçmiş teslimiyet döneminin kişiliklerde yarattığı tahribat; bireycilik, korku ve mücadelede isteksizlikti. Bu eğilimler en çok da TKP, Rızgari, Özgürlük Yolu, KUK, DDKD, Ala-Rızgari gibi siyasetlere mensup insanlarda görülüyordu. Koğuşların iç yaşamı düzene girdikten sonra, siyasi faaliyetlere ağırlık verildi. Gruplar oluşturuldu. Bu gruplar önlerine siyasi eğitimi, kayıplarını telafi etmeyi koymuştu. Temel amaç yaşamın devrimcileştirilmesiydi. Yoldaşça ilişkileri geliştirme, halka, devrime, örgüte bağlılık temelindeydi. Hepimiz o ağır yenilgi koşullarında epey, dönüşüm ve değişim yaşamıştık. Olumsuzlukların ve teslimiyetin yarattığı kendine güvensizlik, devrimci ortam sayesinde hızla aşılıyordu. Siyasi faaliyet içerden çıkan her devrimcinin Kürdistan ve Türkiye devrimine yararlı olmasını amaçlıyordu. Bu faaliyetin esas örgütleyicisi PKK'ydi. Fakat bazı dürüst devrimci insanların ve bazı siyasi hareketlerin de bu çabaya katkısı dokunuyordu. Koğuşlarda önem verilen bir diğer konu da Eylül direnişinin kazanımlarına sahip çıkmak, var olan hakları korumak, yenilerini elde etmekti. Bunun için yoğun tartışmalar yapılıyordu. Tartışmalar kitlede direnişe ilgiyi arttırıyor, direnme bilincini geliştiriyor, pasif ve bireyci eğilimleri ve var olanla yetinmeyi engelliyordu. Önümüzdeki süreçte düşmanın ilk fırsatta haklarımızı gasp etmeye yöneleceği temelinde kitlenin uyanıklığını arttıran propagandalar yapılıyordu. Bir daha asla teslimiyetin yaşanmaması konusunda insanların dikkatleri çekiliyordu. PKK, bu konudaki düşüncelerini açıyor ve diğer siyasi hareketlerle tartışıyordu. PKK'li arkadaşlar düşünce ve tavır birliğini yaratmak için ellerinden geleni yapıyordu. Eylül direnişinden sonra bir takım siyasi hareketlerde "anti-PKK"cilik eğilimleri yeniden gelişmeye başladı. Bu eğilimi idare de bilinçli olarak körüklüyor, kullanmaya çalışıyordu. Örneğin, havalandırmayı protesto olayında Özgürlük Yolu, DDKD, KUK gibi grupların tavrı olumsuzdu. Onlara göre bütün bu sorunları yaratan PKK'ydi. Koğuşlardaki siyasi faaliyetlerde ürkek ve çekingen davranıyorlardı. (..)"

Burada sözü edilen "anti-PKK"ciliği de anlamak gerekiyor. Eylül sonrası süreçte, henüz gruplar arasındaki ilişkiler deyim yerindeyse balayı

dönemindeyken, PKK'ye methiyeler diziliyorken, çok geçmeden karşı tutuma dönüşmesinin nedenleri olmalıydı. Biz kimseyi dıştalayan bir tutuma girmiş değildik. Teslimiyeti savunan ve direnenleri düşman karşısında yalnız bırakan da değildik. Evet, ne olmuştu da bunlar böyle çark etmişlerdi? Nedenini çizgide, direnişe yaklaşımda görmek gerek. Onların ağız değiştirmeleri Ocak arifesinde ve sonrasında oldu. Eylül'den sonra "hep böyle gider" sanıyorlardı. PKK'ye sıcak yaklaşımla kendilerini bu zeminde olumlu gösterip varlık sürdürmeye çalışıyorlardı. Ancak öyle gitmedi. Ufukta direniş görününce tehlikeden kaçmanın derdine düştüler, "Anti-PKK"cilik yeniden geçer akçe oldu. Ulusal-sınıfsal savaşlarla oynanmaz. TC ise, öyle hiç oynanmaya gelecek güç değildir. Ona karşı tutum almak yaman olmayı gerektirir. Dışımızdakiler TTE'yi giymeyi açıktan savunamadılar dedik. Genelde giyilmeyeceği konusunda içeriği; içi doldurulmayan bir anlaşma sağlanmış gibiydi. Ama bunun nasıl gündeme geleceği, dayatılacağı bilinmiyordu. İlişkiler sertleşmeye başlayınca ve düşman karşısında geri adım atmayacağımız, "ne olursa olsun direniş" dediğimiz görülünce bu kaçkınlar sıvışmanın yolunu arar oldular. Ama bunu yaparken de anti-PKK'cilikle çürümüşlüklerini örtmeye çalıştılar. Düşmanla karşı karşıya gelmeyi göze alamayan, kaçkınlığı yaşam tarzı belleyen bu güçler, direnişi göğüslemekten korktukları için yeniden can telaşına kapıldılar. Sıvışma yolu üzerinde duran PKK olduğu içindir ki, PKK karşıtlığı yeniden hortladı.

- Üzerinde özellikle durduğunuz bu anti-PKK'cilik olgusu, ya da direnişçi yanla, direnişçi olmayan yanların çatışması pratiğe nasıl yansıyordu?

- Bu eğilimler hücrelerde de bazen görülmüştür, ama hücrelerin siyasi ve ciddi havası bu tür hafifliklere prim vermiyordu. Dışımızdakiler açıktan böyle bir çabaya girişmediler. Ancak koğuşlarda onlara göre iklim daha uygundu. Basit ve sıradan yaklaşımlarla, güncel yaşamda idareyle aramızda çıkan sorunların sorumlusu olarak PKK'yi gösterdiklerini anlatmıştım. Ve o arkadaşın anlatımlarından, yaratılmaya çalışılan olumsuz havayı, onların yaptıklarını biraz daha aktaralım:

"(...) Bazı hareketler idarenin günden güne arttırdığı gerginlik politikasının kaynağını devrimcilerde arama eğilimi içine girdiler. İdareyi kızdıranın, saldırganlaştıranın tutuklular olduğunu söylüyorlardı. Durup dururken sorun yarattığımızı, böyle şeylerin idarede birikime neden olduğunu ileri sürüyorlardı. Koğuştaki PKK'li temsilci arkadaş onlara;

'Niye bizden kaynaklasın? Bizim davranışlarımız idarenin saldırı politikasına gerekçe olarak gösterilirse, büyük bir yanlışlığa düşülür' diyordu. Onlar da özellikle; 'Banyo ve görüşe gidilirken gereksiz yere mazgallardan koğuşlarla konuşuluyor, koğuşlarda Kürtçe türkü ve marşlar söyleniyor, siyasi eğitim yapılıyor, notlar yazılıyor, bunlar idareyi kızdırmaya yeter de artar' diyorlardı. PKK'li arkadaşlar ise: 'Belki bazen disiplinsiz davranışları olabilir, ama geldiğimiz yerde insanların bunlara ihtiyacı var. Bizler siyasi insanlarız. Kürdistan devrimi gibi kutsal bir görev için buralara düştük. İdarenin bunları kullanması bahanedir ve esas hedefi teslimiyeti geri getirmektir. Siyasi uyanıklığımızı birbirimize karşı değil, düşmanın yönelimlerine karşı kullanmalıyız. Onu aklayacak çabalardan uzak durmalıyız' yanıtını veriyordu. Hele saldırı sonrasında tam anlamıyla paniğe kapılmışlardı. Barikatlar kurulduktan sonra bu panik ve korkuları daha da arttı. Örneğin Mümtaz Kotanlar; 'Kürdistan devrimi' konusunda yirmi yıllık birikimleri olduğunu, bu birikimi çarçur etmeye niyetlerinin olmadığını, barikat ve askere karşı koyma tavrının isyan olduğunu, idarenin herkesi öldüreceğini söylüyorlardı. Şiir ve marşların idarenin duyacağı şekilde söylenmemesi gerektiğini ısrarla belirtiyorlardı. İdarenin böyle karışık ortamdan yararlanmak istediğini, direnişte şiir okumanın, marş söylemenin, kitleyi ajite edici konuşmalar yapmanın yangına körükle gitmek olduğunu vurguluyorlardı. Kitlenin büyük çoğunluğunun morali yüksekken, bunlar sürekli yakınıyorlardı. Aynı ruh halini taşıyan bazı unsurlar -daha çok KUK, Özgürlük Yolu, Ala-Rızgari'den olanlar- yemek oluyor ya da başka gerekçelerle barikatlardan çıkıp, teslim olan insanların yanına gidiyor, direnişten kaçıyorlardı. Rızgari önderleri ise bu kaçkınların haklı olduğunu söylüyorlardı. (...)"

Bir devrimci barikattan kaçıp düşmanın insafına sığınanı nasıl haklı görebilir? Aslında kendi niyet ve eğilimlerini de açığa vurmuş oluyorlar. Tehlikeyi kendilerine yakın gördüklerinde kaçacaklardır. Kaçmasalar da rahatsızlıklarını, koğuşta bozguncu, direnişi olumsuz etkileyen tavırlarını sürdürmüşlerdir.

- Tarihe bırakılacak bir belge en azından bu yönleriyle de öne çıkmak ve kitlelere eğitici dersler bırakmak zorunda. Bu konuda söyleyeceğiniz başka şeyler var mı?

- Koğuş baskınlarını ayrıca ele alacağız, ama 34. koğuş baskınından sonra 30'da girilen tutumlar var. 34 basılıyor. Operasyonu A. Osman

yönetiyor. Tutsakların bir kısmı pencerelerden askerlerin su sıkmalarını, içeri girmelerini engellemeye çalışıyor. Penceredekilere kalaslarla vuruyorlar. Ağır yaralananlar oluyor. Tüm çabalara rağmen koğuşa giremiyorlar. İlk baskın püskürtülüyor. Yan koğuşlar da marş, alkış ve şiirlerle direnişe destek veriyor. Büyük bir canlılık, moral ve coşku var. Fakat Mümtaz Kotan, Ruşen Aslan gibilerinde ise büyük bir ruhsal ve moral çöküntü yaşanıyor. Can derdine düşmüşler. İdarenin böyle bir ortamdan yararlanarak aslında kendilerini öldürmeyi amaçladığını söylüyorlar.

- *Yani baskının kendilerini öldürmek için yapıldığını mı söylüyorlar?*

- Büyük adamlar ya! Üstelik yirmi yıllık birikimleri var! Aynı paniği Paşa Uzun da yaşıyor. Koğuşlardaki yaşlı insanlarımızın tavırları bunlardan iyiymiş. Ayrıca direnişi anlamsızlaştırmak ve kafa karıştırmak, gerçekleri tersyüz edip güven ortamını dinamitlemek için de az çalışmadılar. Halbuki böylesi zor günlerde herkes yeteneklerini, birikimlerini, olumlu özelliklerini sergilemek zorundadır. Ama içleri geçmiş, devrim ve halk değerleri diye dertleri kalmamış, bedenlerini kurtarıp dışarı atmayı her şeyin önüne koymuşlar. Kendi bunalımlarını kitleye yaymada, safları çözmede olmadık spekülasyonları, dedikoduları oldu. Kotanların şu yalan ve dedikoduları ibretliktir: "PKK'lilere dışarıdan direniş talimatı gelmiş. Bunların amaçları politiktir! 'Kızıl Haç'ın, Uluslararası Af Örgütü'nün temsilcileri gelmeden, bizimle görüşmeden direnişi bitirmeyiz' diyorlarmış. TC bunu kabul etmez. Hepimizi kırdırmaya çalışıyorlar. PKK sürekli bunalım politikası izliyor!"

- *Anlamadığım bir şey var; bir siyasi hareket içerdeki unsurlarına herhangi bir konuda talimat gönderemez mi? Diyelim ki, size "direnin" diye bir haber geldi, bu yanlış mı?*

- Hareket ihtiyaç duyduğunda içerdeki örgüt varlığına talimat gönderir. Eylem geliştirmesini isteyebilir. Ancak burada herhangi bir talimat söz konusu değil. Öyleyse, tüm bunlar nedir? Hem de direniş sürerken, kitleleri direnişe karşı örgütlemek değil de nedir? Can derdine düşüp, korkusuna esir olmuş tiplerin ortalığı karıştırmasıdır. Her şey ortada. Saldıran düşman. Hem de en vahşi bir biçimde, "ya hep, ya hiç!" diyerek gözü dönmüşçe. Direnişi örgütleyip başlatan biz değiliz. Savunmadayız. Bu da biliniyor, öyleyse amaç nedir? Amaç, etkileyebildiği insanları PKK'nin karşısına çıkarmak ve teslimiyeti örgütlemektir. "PKK, Af Örgütü'nü istiyor. TC bunu kabul etmez. Bu sonuçsuz bir eylem olacak!

Öyleyse niçin sonuçsuz bir eylemde direnirsin, acı çekilsin, ölünsün!" mesajını bazen açık, bazen el altından direnişteki insanlara yaymaya çalışıyorlardı. Şu önemli noktayı da düşelim: Grupların çoğu direniş içinde bulunsalar da uzun vadeli tavır ve kararları yoktu. Ancak düşman saldırıp, haklara el koyup, teslimiyeti dayatınca, bir yerde oldu-bittiye gelip kendilerini direniş içinde buldular. Örneğin KUK böyleydi. Direniş zorlu olmaya başlayınca çoğu bırakıp gitti.

- Burada gerçekten ilginç bir noktadayız. Sözünü ettiğiniz tutumlar eğer doğruysa, direniş içinde yaşamsal öneme sahiptir. Direnişte bulunup, direnişçi güçlerin yıpranmasına hizmet etme, devrimcilerce hiç de hoş karşılanan şeyler değil. En önemli ilkelerden birisinin çiğnenmesi sayılır. Kitlenin bundan etkilenmesinin düzeyi neydi?

- Bu vahşi saldırılar ve abartılı yansıtmalar, diğerlerinin ruhsuzlukları tabii ki etkide bulundu. Hiç etkide bulunmadı demek doğru olmaz. Ancak bazılarının tabanı bile yoktu. Kitle onları iyi tanıyordu. Teslimiyette bile kimse peşlerinden gitmezdi. Fakat olumsuz propagandalar kendi tabanlarını etkiledi, direnişe karşı güvensizliğe neden oldu. Düşünün ki, yemek almak bahanesiyle koğuştan çıkıp teslim olanları önder geçinen biri haklı görüp, "doğru yaptı" diye değerlendirirse, tabii ki önderlerinden pompalanan direniş dışı eğilimlere kendilerini kaptıracaklardır. Kitleye coşku ve devrimci ruh verilmesi yerine, karamsarlığı, umutsuzluğu, güvensizliği arttıracak, moral çöküntüsü ve ölüm korkusu taşıracak şekilde politika yapanlar bozguncu rolü oynayacaktır. Bu grupların büyük çoğunluğu, insanlarını teslimiyette gitmekten alıkoyamadı. Bırakın kitleyi, belirgin kadrolarında da epey teslim olan vardı. Örneğin 14. koğuşta bulunan DDKD, KUK ve diğer gruplardan olanlar ilk operasyonda hemen teslim bayrağı çekmişler. Koğuş baskınlarında kitlemizden sıradan insanlar arasından epey teslim olan vardı. Bunların propagandalarından olumsuz etkilendi. Ama militan yapımızda bunların etkisi olmadı. Bu yaklaşımlarına karşı, insanlarımızda genelde büyük bir tepki, öfke ve kızgınlık vardı. İkilcilikli yaklaşımları, bozgunculukları, güven vermeyişleri kendilerine karşı güvensizliği geliştirdiği gibi, ciddiye almamayı da getirmişti. Arkadaşlarımızın direnişçi tutumları, kitleyi ayakta tutmak için çalışmaları, büyük bir moral veriyordu. Dışımızdaki gruplardan militan, direngen unsurların da olumluluklarını burada vurgulamak gerekiyor. Koğuşlar basılıyor, insanlar kendini yakmaya, değişik biçim-

lerde öldürmeye kalkışıyor. Ölen de var. Ortalık kan revan ve çok sayıda ölüm haberleri yayılıyor. Buna rağmen kimse gerilemiyor. Dişe diş amansız bir direniş sergileniyor. Direniş ruhu oldukça güçlüdür. Bu haberler, yaşananlar militan yapıyı çözmede, etkili olamıyor. İnsanlar ölümüne soyunmuş ve çok kararlı. Direnişin doruklara çıktığını, tüm spekülasyonların onun gücü karşısında etkisiz kaldığını, onların olumsuz çabalarının darmadağın edildiğini, morali, coşkuyu, güveni, azmi ve kararlılığı sürekli ayakta tutuğumuzu belirtelim.

- *Sanırım artık koğuş baskınlarını genişçe ele alabiliriz, 39'a "karşı koyun, direnin" diye haber gönderdiniz, sonra ne oldu?*

- İstenilen arkadaşlar verilmeyince, iş zorla almaya kalıyor. Düşman, bizim ayrıştırma politikasına karşı çıkacağımızı biliyor, adımlarını hesaplı atıyor. Saldırı ve ayrıştırmanın 39'dan başlatılması bile bu planın bir parçası. Kendince en zayıf bildiği yerden başlayıp diğer koğuşları etkileyecek. Amaçlarına uygun bir ayrıştırma bu koğuşta gerçekleşirse diğerlerinde fazla zorlukla karşılaşmayacağını sanıyor. Yani 39'un seçilişi öyle rastlantı sonucu değil. Orası büyük bir koğuş, ancak bileşimi güçlü ve nitelikli değil. Militan, partili arkadaş sayısı çok az. Ekseriyet köylü, sıradan, politik düzeyi geri insanlar. 39'dan fazla direniş beklenmiyor. Bu koğuş 35'in karşısında. Ayrıştırmanın tehlikelerini bildiğimizden ve her şey çok ani geliştiğinden –ki hemen yanıt verilmesi, tutum belirlenmesi gerekiyor– ilk önlem olarak istenen arkadaşların verilmemesini bildirdik. Ayrıştırmanın başka koğuşlarda da gerçekleştirileceğini düşündüğümüz için, bu "vermeme tavr"ını sadece 39'la sınırlı tutmadık, tüm koğuşlara ilettik. Koğuşlardan kesinlikle adam verilmemesini, bir ayrıştırma sırasında düşmanın işini kolaylaştırmamalarını istedik.

- *39'dakiler ne yaptı? Yangın çıkardılar mı?*

- İlk adam alma girişiminden sonra idare bir daha kapıya güç yığıyor. Arkadaşlar durumu bize yeniden aktardılar. "Tavrınızı sürdürün" dedik. Çok geçmeden 39'a yeniden saldırıldı. Saldırıyla birlikte arkadaşlar koğuşu ateşe veriyorlar, ama yanıcı maddenin azlığı ve idarenin su sıkmasıyla yangın pek etkili olmadı. 39'un karşı koyuştaki kararlılığı diğer koğuşlara yansıdı. "Koğuştan adam verilmemesi" kararının tavizsizce uygulanması idareyi şaşırttı. Yeni duruma uygun taktikler geliştirmeye ve direnişi kırmak için yeni hazırlıklara girişti. Gerekli saldırı malzemesi sağlama, koğuşlara su sıkma için içte ve dışta hazırlık, baskınlarda kul-

lanılacak ek askeri birlik getirme -Siverek'ten sırf baskınlar için komando taburu getirdiler- gibi geniş kapsamlı bir çabaya giriştirler. Kolordu ve MİT uzmanları sürekli toplantılar yapıyor, durum değerlendiriliyor, nasıl bir saldırı gerçekleştirileceği planlanıyor.

- Koğuşlardan hiç kimsenin verilmemesi gerektiğini söylüyorsunuz, bunun anlamı nedir? İdarenin koğuşlara girmesini önlemek için barikatlar kurun demek gibi bir şey –ki fiilen öyle olmuş– yani sizin tutumunuz "isyana geçin, karşılık verin" şekilinde yorumlanamaz mı?

- Bilindiği gibi kapalı, kilitli bir odada tutulan insanların manevra alanı çok sınırlıdır. Tercihler, geliştirilecek taktikler fazla değildir. Teslimiyeti yeniden yaşatmak için idare gelip bazı insanları almak istiyor. İstediği şeyi yaparsa, hedefine bir adım daha yaklaşılmış olacak. Geride bırakılan yıllar göz önüne alındığında, teslimiyet karşısında tepkimizin, direnişimizin çok sert olacağı, her şeyimizi ortaya koymaktan çekinmeyeceğimiz açıktır. Diyalog ortamında gerçekleşen bir isteme tavrı değil bu. Bu yüzden çeşitli tartışmalarla iş kapanmıyor. "Gitmiyoruz, istediğiniz insanları vermiyoruz" denildiğinde tamam demiyor ki. Amacına ulaşmak için şiddeti ve vahşeti kullanarak gelip koğuşları basacak, boşaltacak, yaptırımları dayatacak. Uyguladığı işkencelere rağmen yaptırımlara uymazsın, ama koğuşların boşaltılması onlar için kolaylık sağlayacak. İstediği zaman gelip boşaltacak, istediği gibi insanları değişik yerlere yerleştirecek, defalarca döne döne işkence yapacak. İstediği insanı istediği yere götürüp tecrit edecek, teslimiyeti dayatacak. Amaç bu olunca, insanlara yapacak tek bir iş kalıyor; karşı koymak. Yani işini zorlaştırmak, politikalarını yaşama geçirmesinin önüne dikilmek. En sert biçimiyle kararlılığını, direnişi ortaya koymak, göstermek zorundasın. O günün koşullarında fazla tercih sayısı yoktu. Saldırı üst boyutlu olduğu için karşı koyuş da öyle olmalıydı. Bu objektif durum dışında, "isyana geçin" diye bir kararımız, düşüncemiz yoktu. "Koğuşlardan kimse verilmesin" deyişimiz, ardından fiili durumu getirdi. Bunun pratikte uygulanması; idareyi engelleme, işini zorlaştırma, karşılık verme koğuşlara barikat kurmayla gerçekleşmişti. İlk barikat 39'da kuruldu.

- 39'da "barikat kurma" düşüncesi nasıl gelişmiş? Sizinle bu konuyu da görüştüler mi?

- 39'dakiler yangından sonra, adam vermeyi engellemek için barikat kurmak istediklerini bize bildirdi. Biz önce "gerek yok" dedik. Daha

sonra "idareyi durduramayız" diye ısrar edince, "tamam" dedik. Ve koğuşlara yayıldı. Böylece barikatlı günler başladı.

- *Barikat ve isyan durumu, idarenin saldırısı karşısında başlı başına sonuç alıcı bir eylem olarak görülebilir mi?*

- Barikat, cezaevlerinde fiili olarak isyan durumu yaratır. Belirttiğimiz gibi isyan çıkarma, idareyi işlevsiz kılma gibi bir niyetimiz yoktu. Baskın ve saldırılar karşısında idareyi sınırlama, savunmaya geçme ve kararlılığımızı gösterme amacındaydık. Ancak düşmanın; "koğuşa giremiyorum, denetim kuramıyorum, isyan var!" söylemleriyle mevcut durumu kullanma ve saldırısına gerekçe yapma olanağı da vardı. Barikat ancak kısa süreli bir engellemeyi, bir durdurmayı başarır. Eğer düşman saldırmayı ve içeriye girmeyi önüne koymuşsa, bunu önleyebilmenin yolu yoktur. Ne denli sert karşı konulursa konulsun, ağır kayıplar göze alınırsa alınsın, barikatlar aşılır. Bu açıdan uzun süreli bir direnişte isyanın, barikatın sonuç alma şansı pek yoktur. (Tabii, her olay kendi özgülünde, kendisini koşullandıran iç ve dış gelişmelerden ayrı ele alınmaz. Bazı durumlar olur ki siyasi koşullar düşmanın lehine olmaz, uzlaşmayla, sonuç almayla da bitebilir.) Ancak Diyarbakır koşullarında barikat ve isyanla sonuca gitme olanağı yoktu. Bu aleyhimizde kullanıldı. Şu da çok önemli: Direnişin ne kadar güçlü, barikatın ne kadar muhkem olursa olsun, bunu dağıtmak düşman için olanaksız değildir. Tutsaklar içerde, bir odayla koşullandırılmış, teknik olanakları yok veya koğuşta bulunan malzemeyle sınırlı. Güç, teknik olanak açısından düşman çok avantajlı. Olay yerine istediği kadar adam yığabiliyor. Ayrıca kuşatmayı zamana yayarak içerdekileri bitkin düşürüp etkisizleştirebilir. Ya da gaz bombaları atarak direniş kırılabilir, kapıdan giremezse duvarları yıkabilir! Yani bir koğuşa girmek öyle olanaksız bir şey değil. Bu açıdan barikat böyle uzun vadeli direnişlerde sonuç alıcı eylemlerden olamıyor. Barikatı, saldırının şiddetine ve o anın özgünlüğüne göre başvurulan direniş yöntemlerinden sadece biri olarak görmek gerekir. Değişik eylem biçimleri ve başka taktiklerle direniş bütünlüklü olarak sürdürülmelidir. Temel ve sonuç alıcı olan, insanın inancı, azim ve iradesiyle pekiştirdiği kararlılığıdır. Tüm yöntem ve taktikleri boşa çıkaracak olan, ölümüne ve uzun vadeli bir direnişe göre kendini ortaya koymadır.

- *Barikatın iki yönlü bir durumu içermesi konusunda biraz daha konuşsak, barikatın size avantajları nelerdi?*

- Onlarca koğuşa birden barikat kuruluyor. Bu, cezaevinin bir bütün olarak, en üst boyutta eylemde olması, direnişe geçmesi durumudur. Bu savunma biçimine başvurmamızla, idare karşısında sadece bir grup insanı değil, bütün cezaevini buluyor. Böyle bütünlüklü, sert bir karşı koyuşla karşılaşması işini zorlaştırır. "En kısa sürede, en iyi sonucu alma"yı önüne koyan idareye barikatlar büyük bir engeldi. Çünkü, barikatlı günlerde bir gün içinde en fazla bir, ya da iki koğuşu basabiliyor, işkenceden geçirebiliyordu. Ayrıca istediği gibi tutukluları ayrıştırmaya da engeldi. Ve zaman kazanmada, direnişi dışarı yansıtmada etkili oluyordu. Cezaevinde kıyamet kopuyor, duman yükseliyor, sloganlar atılıyor. Dışarıya, cezaevi önüne aileler yığılmış, cezaevinde gerçekleşen her yeni baskın yükselen sloganlarla karşılanıyor, dışarı yansıyor. O vahşet dışarıya ulaştıkça direnişin çapı genişliyor, öğrenen insan sayısı artıyor, dalga dalga yayılıyor. Barikatın içerdeki pratik avantajlarından biri de; düşmanın kısa sürede sonuç alma planını bozup kitleyi direniş zemininde tutmaydı. Barikatlar geçilmedikçe olası dökülme ve ayrışma bir süre daha erteleniyordu. Barikatların gerisinde zayıf, direnişe kendini katamamış, ilk darbede düşebilecek insanlar da direnişçilerle kalmış oluyordu. Ayrıca bu toplu ve kararlı direnişin, direnişçilerde yarattığı ruh hali, moral öğeler de avantajlar içinde ele alınmalıdır. Kuşkusuz barikatların doğurduğu en önemli siyasi sonuçlardan biri; düşmanın kısa sürede sonuç alma hesaplarını altüst etmesiydi. Onlarca koğuş boşaltmak haftalarını aldı. Zamanla yeni eylem biçimlerini devreye soktuk, direnişin sesini dışarıya daha iyi duyurduk. Kitleye kadro ve militanların iç içe olması, düşmanın niyet ve amacını kavratmada yararlanılması gereken çok önemli bir fırsattı. Saldırıların amacının sıcak pratik içinde kavratılması, eğitimlerin en güçlüsüdür. Barikatlar kitlenin öndersiz kalmasını bir süre de olsa önleyebilmişti.

- *Bu barikatlı günlerde idarenin olası hesapları ne olabilir? Sözünü ettiğiniz durum onların işlerini ne oranda zorlaştırabilir?*

- İdarenin itirafçılarla olan tartışmalarında saldırıyı fazla zamana yaymadan, kısa sürede sonuçlandırmak istediğini koyduk. İşte barikatın en büyük işlevlerinden biri burada, yani işi uzun zamana yaymaya olan katkısıdır. İdare, kadroları, direnişçileri, kitleyi peşinden sürükleyen, moral kaynağı olan insanları kısa sürede koğuşlardan, kitlenin arasından alma hesabındaydı. Ayrıştırma sağlandıktan sonra geri kalanları hizaya

getireceğinden emindi. Gerekli bölünme sağlandıktan sonra işleri kolaylaşacaktı. Yine hücrelere tıkılmış, kadro boyutlu bir direnişle baş başa kalacaktı. Öte taraftan denetimine aldığı kitle üzerinde düzenini sürdürecekti. Hücredekilere ise yine işkence, baskı, her şey düşürme aracı olarak dayatılacaktı. Teslim alınanlar ziyarete çıkarılacak, kendilerine karışılmadığı, işkence yapılmadığı söylettirilecekti. Görüşe çıkamayanların rahat durmadığı, suçlu olduğu propaganda edilecekti. İşte barikatlı direniş bu tasarıları daha işin başında altüst etti. Tabii ayrıştırma, teslim alma sonraki günlerde yine belli boyutlarda gerçekleşti, ama planlarını kolayca, istedikleri gibi yürütemediler. Barikatlar her şeyi göze aldığımızı da daha işin başında düşmana gösterdi.

- Peki bütün koğuşlarda barikat kuruluyken, idare günlük sayımı nasıl alıyordu?

- Kesin hatırlamıyorum, ama ilk üç-dört gün sayım alındı. Daha sonra koğuşlara giremediler. İlerleyen günlerde idare bize başvurdu ve sayım almak istediğini söyledi. Biz sayımı engellemediğimizi, isyan çıkarmadığımızı, sayımı alabileceklerini söyledik. Bu konuda koğuşlara gönderdiğimiz haber şöyleydi: "Sayım için koğuşa girebilecekler. Yalnız bunu fırsat bilip baskın yaparlarsa sayım da vermeyeceğiz. Koğuşlara baskın yapma gücü olmayan bir sayıda subay ve askerin içeri girmesine izin verilecek. Kendilerine söyleyin, ancak bu şartla kapılar açılacak." Bu tutumumuzu bizler de idareye ilettik. Onlar da önerdiğimiz gibi sayım almayı kabul etti. Böylece isyan yapmadığımızı baskı ve ayrıştırmaya karşı barikatı bir savunma aracı olarak düşündüğümüzü gösterdik.

- Tuhaf bir ateşkes! Bunu hiç bozdular mı?

- Hatırladığım kadarıyla hayır. Bu biçimde sayımlarını alıp gittiler. Kapıların açılmasını fırsat bilip baskın ve koğuşu boşaltmaya yeltenirse, bunu en fazla bir koğuşta gerçekleştirebilirdi. İdarenin sözünde durmayışı anında diğer koğuşlarda duyulur ve sayım verme reddedilirdi. Bir de baskın amaçlı kalabalık bir grup gelirse bu durum görülür ve fark edilirdi. Böyle bir durumda önlem alınırdı. Anlaşmayı ihlal etme yerine, belirlenen çerçevede sayım almak daha çok işlerine geliyordu. Ayrıca baskın düzenleme, koğuş boşaltma konusunda herhangi bir ateşkes yoktu. Sırası gelen koğuş basılıyordu. Örneğin akşam gelip sayım aldığı koğuşu ertesi gün basardı. Sayım ayrı, baskın ayrıydı. Ayrıca idarenin baskın için sahip olduğu o kadar çok olanak vardı ki, onlara bir de sayımı

eklemesine hiç de ihtiyacı yoktu. Fırsatlardan yararlanma, yerine sistemli bir biçimde koğuş saldırılarını gündemine almıştı. Bu saldıralar Ocak sonuna kadar sürdü. Sırası gelen koğuş basıldı. Ama sayım zamanlarında geçici bir ateşkes yaşandı. O süre içinde yalnızca bir koğuşta, idare "arama var" diyerek baskına yeltenmiş. O da barikatların kaldırıldığı günlerin hemen ertesinde yaşanmıştı. (14. koğuş olabilir) "Eşyalarınızı alın, arama yapacağız!" diyorlar. Tutsaklar dışarı çıkıyor. Tabii arama yok! Hepsini doğruca sinema salonuna götürmüşler. Bu olay hemen cezaevinde duyulduğu için, "arama var" diyerek üst koğuşlardan birine geldiklerinde arkadaşlar inanmıyor ve çıkmayı reddediyor. İdare baskın yapıp koğuşu zorla boşaltıyor.

- İdare yemek vermeye başladığında karavanları içeriye nasıl alıyordunuz?

- Hücre ve koğuşlarda yemeğin içeri alınışı farklı biçimdeydi. Hücrelerde barikat kurma olanağı yok. Barikatın gerisinde yüz-yüz elli insan bir arada bulunuyor. Koğuşun sadece bir giriş kapısı var ve barikat oraya kuruluyor. Ancak hücreler böyle değil. Dört katta kırk hücre var, kırk tane de kapı. Her hücrede sadece iki-üç kişi kalıyor. Saldırı olduğunda her hücre kendi başına karşı koymak zorunda. Diğer hücrelerdekilerin slogan atmaktan başka yapabilecekleri hemen hiçbir yardım yoktur. Bizleri kolayca alıp götürmelerini önlemek, işlerini biraz zorlaştırmak amacıyla kapı kilitlerini bozduk.

- Kilitleri nasıl bozuyordunuz?

- O kolay! Anahtar deliğinde kibrit çöpü kırdın mı tamam! Artık anahtar işe yaramaz. Kilidi patlatmak gerekir. Yalnız 1. katta, koğuş temsilcisi olan Rıza'nın kapısı açık kaldı. Yemeği de o hücredekiler dağıtıyordu. Koğuşlarda ise gardiyan karavanayı kapı önüne bırakıyor. Tutuklular da kapıyı birazcık aralayıp içeri alıyor ve barikatı eski haline getiriyor.

- Peki geceleri neler yaşanıyordu? Bu ateşkes hali geceleri de sürüyor muydu?

- Koğuş baskınlarına karşı arkadaşlar her an tetikteydi. Kimse hazırlıksız yakalanmak istemiyordu. Bunun için 9-10 kişilik gruplarla gece nöbeti tutuluyordu. Diğerleri de cephedeymiş gibi elbiseleriyle uyuyorlardı. 35'te ise her katın birinci hücresi geceleri nöbetçiydi ve arkadaşlar sırayla uyurdu. Olası bir baskında diğer hücrelere haber vermeyle görevliydiler. Koğuş baskınları gündüz yapılıyordu. Hatırladığım

kadarıyla gece baskını hemen hiç olmadı. Ancak geceleri çok slogan atıldı. İlk dönem cezaevi dışına daha iyi ses gider diye geceleri slogan attık. Bazen de idare sinirleri germek, insanları taciz etmek için baskın havasıyla kalabalık gruplar halinde koridorda askerleri koşuşturuyor, bağırtırıyordu. Nöbetçiler bazen herkesi uyandırıyor, baskın sanıldığı için bütün koğuş slogana başlıyordu. Diğer koğuşlar sesleri duyar duymaz slogana katılıyordu. Bir anda slogan sesleri gecenin karanlığını ve sessizliğini yırtıyor, Diyarbakır'a yayılıyordu. Baskın olmadığı anlaşılınca koğuşlar birbirine duyuruyor, sloganlar kesiliyordu.

- *Barikatlı günlerde mahkemelere gidiş gelişler nasıldı?*

- Saldırılardan sonra mahkeme, hastane gibi nedenlerle çıkarılanlar hem işkence görüyor, hem de koğuşlarına geri verilmiyordu. Hatırladığım kadarıyla koğuşlar "dışarıya adam vermeme" önerisi yaptı. Biz de karara dönüştürdük. Barikatlı dönemde dışarıya hiç adam verilmedi. Vermenin gereği de yoktu. Bu karar uzun süre uygulandı. İşin başında gerekli ve yerinde olan kararı zamanla gözden geçirip değiştirdik. Çünkü dışarıyla bağlarımızın kopmasının sıkıntısını çekiyorduk. Mahkemeye çıkılmaması, içerde olan-biteni dışarıya yansıtma yolumuzun kapanması demekti. Avukat ve aile ziyaretleri de yoktu. Eylemin ilerleyen günlerinde, tüm işkence ve riski göze alarak mahkemeye çıkılması kararı aldık. Gidenler duruşmada cezaevindeki saldırı ve vahşeti dile getirmeliydi. Direnişte olan arkadaşlar mahkemeye gittiğinde bütün engellemelere rağmen işkenceyi, olanı biteni teşhir ediyorlardı. Mahkeme heyetleri de engelleme, dışarı atma gibi tavırlar geliştirdi. Duruşma salonlarında cezaevinde yapılanları protesto etmek için bazı arkadaşlar kafalarını beton kolonlara, duvarlara vuruyordu. Mahkemeye gidenler koridora çıktığı andan itibaren işkence görüyordu. Aynı vahşet arabalarda da sürüyordu. Arkadaşlar kafa göz yarılmış, el yüz morarmış ve kan revan içinde duruşmaya çıkıyordu. Ne mahkeme heyeti karşısında kan revan içinde bekleyen insana sorma gereğini duyuyor, ne de işkence yapanlar bunu gizliyordu. Her şey açık bir ölçüsüzlük içindeydi.

- *Koğuş baskınları nasıl gerçekleşiyordu?*

- Müthiş, amansız bir saldırı başlatıldığını söylemiştik. Aslında Ocak saldırısını ve boyutunu anlatmakta zorlanacağız. Zira bu zulmü, vahşeti ve direnişi aktarmak olası değil. Yıllarca işkence ve vahşeti yaşattıkları kitleyi aynı düzeyde bir saldırıyla teslim alamayacakları açıktı. Bu öyle

bir saldırı, öyle bir vuruş olmalıydı ki, yıllar boyu yapılanın tümünü içermeli ve daha üst boyutlu olmalıydı. Yıkılan zulüm kalesini tekrar inşa edebilmek, kitleyi düşürmek için o azgın ve planlı saldırıyla yöneldiler. Baskın yapılacak koğuşun önüne, koridora yüzlerce gardiyan yığılıyordu. Koğuş baskınlarını genelde gardiyanlar yapıyordu. Komandolar ise, ellerinde cop ve kalaslarla koğuş kapısının önünden itibaren, koridor boyunca iki sıra halinde bekliyorlardı. Baskın ekibiyse balyoz, kazma, su hortumu, kalas ve coplarla saldırıya geçiyordu. Kimisi kapıyı kırmaya, kimisi duvarları yıkmaya, kimisi pencerelerden ve koğuş mazgallarından içeriye tazyikli su sıkmaya başlıyordu. Slogan sesleri, askerlerin bağırtı, nara ve küfürleri birbirine karışıyordu. Tam bir mahşer havası. Yangın dumana, duman isyana karışmış. Baskın başarısıyla sonuçlanırsa, vahşi bir işkence seansından sonra tutuklular tek koridora çıkarılıyor, komandoların arasından mehter marşı eşliğinde cop ve kalas yağmuru altında sinema salonuna götürülüyordu. Vahşi bir işkence seansı da burada yapılıyordu. Tek tek herkese, "Elbise giyecek misin, giymeyecek misin?" diye soruluyor. Eğer "giymiyorum" dersen bayıltana kadar işkence ediyorlar, sonra da zorla üstündeki elbiseleri parçalayıp TTE'yi giydiriyorlardı. Tabii direnenler ilk fırsatta üzerindeki TTE'yi parçalayıp atıyordu. Bu arada işkenceye dayanamayıp TTE'yi giyerek dökülenler de oluyordu. Gerçekten ölümcül bir yönelim var. İşkence yaptıkları insanın ölüp ölmemesi onlar için pek önemli değildi. Kullanılan dil bile o havayı yansıtan somut bir belgeydi. Gardiyanların, subayların dillerinden hiç düşmeyen sözcükler; "ölürsen öl!", "ölsün!", "tohumuna para mı verdik"ti. İnsanlar ölürmüş, sakat kalırmış gibi en küçük bir kaygıları yoktu. Saldırılar boyunca askerlere, "kafalara vurmayın!" yollu bir uyarı bile yapılmış değildi.

- Koğuşlar basılıp insanlar düşürülmeye çalışılırken, cezaevini kapsayan bir iletişim ağı kurabildiniz mi?

- Dediğim gibi mahşeri bir hava var. Gece gündüz böyle. İnsanlar sürekli hastaneye kaldırılıyor. Baygınlar, kolu kırılanlar, yüzü vb. çürükler içinde kalanlar. Koğuşlarda ve sinema salonunda tam bir kırım yaşanıyor. İnsanlar varıyla yoğuyla direniyor. İdare bu yırtıcılıkla ayrıştırmayı sağlamak istiyor. TTE dayatılıyor, ardından da kurallar. Baskınların başlamasından birkaç gün sonra bazı koğuşlardan yürüyüş ve marş sesleri gelmeye başladı! İdarenin amacı ve niyeti böylece daha belirginleşip so-

mutlaştı. Bu ara arka bloklardan (D ve E) yeterince bilgi alamıyorduk. Gelişmelerin ayrıntıları nedir, koğuşlarda neler olup bitiyor tam olarak bilmiyorduk. Ortada bir keşmekeşlik vardı. İşte o ortamda belki de tarihte görülmemiş bir haberleşme sistemi ortaya çıktı. Koğuşlarla hücreler arası haberleşmede tek yol kalmıştı; yüksek sesle bağırmak. 35'in koğuşlarla olan iletişimi bağırmayla sağlanıyordu. Haberler, tavır geliştirmeyi gerektiren konular koğuştan koğuşa bağırarak iletilirken, basit bir önlem olarak konuşmaları Kurmanci, Zazaca, Arapça yapma yoluna gitmiştik. Aslında haberleşmeyi de ikiye ayırmak gerekiyor. Biz hücredekiler için durum biraz daha zordu. Özellikle arka tarafta kalanlarla haberleşebilmek, pencere önüne yaklaşılamadığı için daha zor oluyordu. Bu durumda 35'in ara koridoruna bitişik birinci hücrede bulunan arkadaş, 14 ve 15. koğuşa bağırarak meram anlatıyor, aldığı bilgiyi de bizlere aktarıyordu. Koğuşlar arasında da benzer bir ağ kurulmuştu. Ama bitişik koğuşlar bazen birbirine ip ya da voleybol ağı ile not gönderebiliyordu. D ve E bloklarındaki tutuklu sayısı cezevi çoğunluğunu oluşturuyordu. Militan arkadaşların çoğu da bu koğuşlarda kalıyordu. Bu iki bloktaki haberleşmede 24. koğuş merkezdi. 24, 35'le ilişkiyi üst katta bulunan 26 ve altındaki 15 ve 14. koğuşlar aracılığıyla sağlıyordu. 26, gelen haberleri şifreleyip 24'e aktarıyordu. Haber orada değerlendiriliyor, inandırıcılığına göre koğuşlara bildiriliyordu.

- "İnandırıcılık" derken neyi kastediyorsun? Bazen inandırıcı olmayan haberler de mi geliyordu?

- Bu da ayrı bir dert. Eğer her şey düşmanın gözü önünde açık açık oynanıyorsa ve haberleşmede kullanabilecek başka hiçbir yol kalmamışsa, düşman bu sistemden sonuna kadar yararlanmak isteyecektir. Haberleşmeye başladığımız anda idare hem engellemek, hem de engelleyemediği yerde iletilen her şeyi öğrenmek için kolları sıvadı. Kurmanci, Zazaca, Arapça bilen askerleri ellerine kağıt kalem tutuşturup, koridor ve havalandırmalarda bekletmeye başlattı. Sözle iletilen bütün haberleri, şifreleri askerler not alarak idareye aktardı. İdare elde ettiği bilgilerle önlemlerini geliştiriyor, saldırılarını ona göre yeniden gözden geçiriyordu. Bu "dinlemeler"de ilişkiyi sağlayan, direnişi yönlendiren koğuşları ve insanları da belirliyordu. Bağlantıları kesmek için önce ilişkiyi sağlayan koğuşlara saldırıyor, boşaltıp dağıtıyordu. Oraya bir daha direnenleri koymuyordu. Bazen de boş koğuşlara Kürtçe, Arapça bilen

askerleri yerleştiriyordu. Koğuş baskına uğramamış gibi göstererek, başka koğuştan gelen haberleri çarpıtarak, ya da kendi uydurduklarını aktarıyordu. Bir defasında, boşaltılan 27'ye yerleştirilen askerler 24 ve 25. koğuşa yalan haber ileterek aynı numarayı tekrarlıyor. Ama arkadaşlar durumdan kuşkulanınca oyun açığa çıkarılıyor. Kürtçe, isimleri sorulduğunda yanıtsız kalıyorlar. Baskınlar sürüyor, hangi koğuşun basıldığını, neler olduğunu öğrenmek istiyoruz, ama gelen haberler çok çelişkili. Diyelim önce bir haber geliyor, "sekiz kişi ölmüş", sonra yeni bir haberle hiç kimsenin ölmediği anlaşılıyor. Bazı konularda düşüncelerimize başvurulup olurumuz alınmak istendiğinde, gönderdiğimiz haberler yalan yanlış aktarıldığı için tartışmalara neden olabiliyordu. Kesinlikle bize ait olmayan kararlar da koğuşlara gidebiliyordu. Baskınlarda bazı koğuşlardaki arkadaşlarımız nasıl davranmak istediklerini, niyetlerini, düşüncelerini iletip tavır belirlememizi istemişlerdi. "Koğuş basıldığında koğuşu yakmak istiyoruz, ne diyorsunuz?" gibi şeyler soruyorlardı. Verdiğimiz yanıt; "teslimiyeti önlemek için ne gerekiyorsa yapabilirsiniz!"di.

- *Ama böyle bir yanıt, "kendinizi yakın" anlamına gelmez mi?*

- Hayır, sadece 15. koğuştaki arkadaşlar; "Bütün koğuşu yakacağız" dediler. Önce "siz bilirsiniz", ardından "olmaz, gerek yok" dedik. Bazı arkadaşların kendilerini yakmaları konusunda da olur verdik. Ancak bu haber dönüp dolaşıp koğuşlara şöyle gidiyor: "35'teki her koğuştan onar kişinin kendisini yakmasını istiyor!", ya da "35'tekiler bütün tutsakların bulundukları koğuşla birlitke kendilerini yakmasını istiyor!" Tabii böyle balon haberler direnişteki kitlenin olumsuz etkilenmesine ve 35'teki öncülüğe güvensizlik yaratmaya hizmet ediyordu. Biz, sağlıksız gelişen bu haberleşmeyi biraz düzene koymak için bazı yöntemler geliştirmiştik. Haberlerin dağınık gönderilip ortada dolaşması yerine, D ve E blokta tek elde toplanmasını sağladık, belli konularda inisiyatif koyabilecekti. Çevre koğuşlardan, diğer gruplardan bilgi, öneri ve gelişmeleri alıp bize aktarıyordu. Tabii öyle detaylı değil, özet halinde. Biz de aldığımız bilgiler ışığında yapılması gerekenleri, kararları ve düşüncelerimizi aktarıyorduk. 24 de koğuşlara gerekli duyuru ve açıklamaları yapıyordu, ön cephede bulunan C ve D bloklarla haberleşmemiz daha kolaydı. 4. kattan bağırarak gerekenleri aktarıyorduk. Çoğu koğuş direkt bizi duyuyordu. Duymadıklarında ise 3 ve 39. koğuş aktarıyordu. Haberleşmeyi bizim

ve 24'ün yapması akşamları asgariye indirmeye, her şeyin çığırından çıkmasına engel oluyordu.

- Böylesi bir haberleşmenin yaratacağı pek çok olumsuzluk olacağı ortada. Bu tür olumsuzluklar ve etkileri üzerine biraz daha konuşabilir miyiz?

- Her şey açık yapıldığı için ne 24 düşüncesini bize aktarabiliyordu, ne de biz. Her şeyi açık söylemenin sakıncaları ortada. Bu tür haberleşmenin en önemli dezavantajı buydu. Haberler hiç çarpıtılmasa da, bu biçimde iletilmesi birçok sakıncayı beraberinde getirdi. Her şeyden önce, bilgi ve düşüncelerin, gelişmelerin tam aktarılmaması, öğrenilmemesi sağlıklı karar alma ve tutum belirleme çabalarımıza da doğal olarak yansıyordu. Eğer koğuşlardaki arkadaşların düşüncelerini, öneri ve görüşlerini, diğer grupların tavırlarını, yapmak istedikleri şeyi tam öğrenebilseydik, daha derli toplu, sağlıklı kararlar çıkarabilir, çıkan aksaklık ve olumsuzlukları en aza indirebilirdik. Onlar da aktardıklarımızı tam olarak bilse, ona göre hareket edip ilişkilerini daha sağlıklı sürdüreceklerdi. Belirttiğimiz bu olumsuz yansımanın dışında başka boyutlar da var. Haberlerin sağlıklı gidip gelmediğini, hangi uç noktalara ulaştığını Şener'in 35'e getirilişinde öğrendik. Karşılıklı olarak çoğu konuda söylediklerimiz tam aktarılmamış. Eksik ve çarpıtılan çok şey olmuş. Bunun dışında, havada bir yığın "haber" uçuştuğunu söyledik. Sağlıklı bilgilenmenin olmadığı, herkesin duyarlılığının üst sınırında olduğu böyle dönemlerde olumlu, olumsuz haberler hızla yayılır. Bu da biraz doğal. Örneğin bir koğuş basılmış, ilk anda kimse o koğuşta neler olup bittiğini öğrenemiyor. Bazı tutuklular diğerlerinden ayrı işkenceye alınmış, ağır yaralı olanlar var. Başlarına ne geldiği tam bilinmiyor. Ortalıkta görülmeyen bu insanların ölmüş olabileceği tahmin ediliyor. Bu tahmin başka koğuşa aktarıldığında ölüm haberine dönüşüyor ve yayılıyor. Söylediğim o "sekiz ölü" haberi böyle bir şeydi. Hatırlıyorum, 26. koğuş baskınından sonraydı; bu haber ortalığa yayıldı. Daha sonra anlaşıldı ki ölen yok. Durumu ağırlaşanlar hasteneye götürülmüş. Ve işkenceye alınan, akıbeti hakkında kesin bilgi alınamayan insanların öldüğü sanılmış. Bu haberler bazen kitlenin kararlığını bilemeye yarar, bazen de olumsuz sonuçlar yaratır. Direnişi bilince çıkarmamış, yaşam biçimi olarak benimseyip kendisini katamamış insanlarda ruhsal, moral açıdan çöküntü yaratır. "Bunlar hepimizi öldürür" anlayışı öne çıkar ve ardından yılgınlık, karamsarlık, kaçkınlık gelir. Nitekim bu durumu yaşayanlar olmuştur.

Hem de öyle sıradan değil, mensup oldukları örgütlerin önderliğini yapan insanlar bunlar. Belki bazı haberleri kendileri üretmiyor, ama duyunca üzerine balıklama atlıyorlar. Yayılan ölüm haberlerini değerlendirme daha çok niyete bağlı. Bazı unsurlar korksa da, olumlu etki yaratılmasına da çalışılır. 8-10 direnişçinin öldüğünü duyan bir devrimci ne yapmalıdır? Kitlenin direniş ruhunu yükseltmeye çalışmalıdır. Biz kesin sonucu öğrenene kadar böyle yaptık. Şu da var ki, direnen kitle arasında korku ve panik yaygınlaştırılırsa, daha düşmanla vuruşma bile yaşanmadan çözülme, direniş cephesinin ön safında gedik açılarak safları terk etme, dağılma gibi sonuçlar kendisini dayatabilir. Sahte önderler bedenlerini korumak için direniş günlerinde yalan yanlış haberleri büyük bir fütursuzlukla kullanmışlardır. Ortalıkta bir yığın balon haber, uçuşup duruyordu. Kürdistan toplumunda var olan aşiretçi yapı biliniyor. Köy yerinde bakıyorsun; "kavga olmuş. Yetişin. Falanlar filanlarımızı öldürdü" diye ortalığa bir haber yayılıyor. Nereden çıktığı bilinmeyen haber üzerine herkes silahına sarılır, falanlar filanların üzerine yürür. Birbirine girerler, ölenler, yaralananlar olur. Çok geçmeden haberin doğru olmadığı anlaşılır. Söz gelimi, iki çoban birbiriyle ağız dalaşına tutuşmuş, hepsi bu! Olmayan bir durum ağır sonuçlara yol açarak "kapanır." Veya bir haber gelir, "filanca aşiret silahlı adamlarıyla köyü basacak, hepimizi öldürüp yakacak!" O korku, panik dalgası içinde ilkel savunma mekanizması devreye girer. Köy halkı dağılır, evini terk edip gider, yenilgi baştan kabul edilmiş olur. Ama daha sonra karşı tarafın hiç de öyle bir saldırı planlamadığı ortaya çıkar. Ya da hiç de kaçışı gerektirecek kadar güçlü olmadığı anlaşılır. Bu konuyla ilgili çarpıcı bir olayı, "Kudüs Ey Kudüs" kitabında okumuştum. İsrail'in henüz kuruluş aşamasında Yahudilerin bazı Arap köylerine saldırıları oluyor. Ki Yahudiler de o sıralarda hiç de öyle güçlü değiller. Ama onların bu saldırıları diğer Arap köylerine abartılarak aktarılıyor. "Köy yakılmış! Yahudiler önüne gelen herkesi öldürüyor! Kadınlara tecavüz ediyorlar" gibi haberlerin tozu dumanı içinde binlerce köylü arazisini, yerini yurdunu bırakıp, Filistin'den kaçıp diğer ülkelere sığınıyor. Yahudilerle karşı karşıya gelmeden, savaşmadan binlerce insan Filistin'i terk etmiş oluyor.

- *Koğuş baskınlarının sürdüğü bir sırada kimi insanların direniş dışı tutum sergilemesi, direnişin hayrına olmayan haberlerle ortalığı bulandırması şimdi verdiğin örnekle koşutluk mu sağlıyor?*

- Benzer... Arlarında temelde hiç fark yok. Sonuçta her iki davranış biçimi de düşmanın ekmeğine yağ sürer. Belirttiğimiz gibi bilinçsiz ve kararlı olmayan, korkuya kapılan, direnişi önüne koymayanlar bu tür haberlerin hem taşıyıcısı, hem de "üreticisi" olurlar. Eğer bir zeminde direniş yaşam olarak benimsenmemiş, disipline edilmemişse, böyle haberlerin, yayılan olumsuz havanın yıkıcı, dağıtıcı ve bozguncu etkisi büyüktür. Olumsuzluk bununla da sınırlı kalmaz, işin içine suiistimal, kaçkınlık, sinsi bir anti-direnişçilik girince tahribat daha büyük olur. Bilinçli bir çabayla öncülüğün kararlarının tartışma konusu olması, onlara karşı güvensizliğin gelişmesi gibi çok tehlikeli eğilimleri yaratabilir. Direnişte öncülüğüne güvensizlik besleyen kitle ayakta kalamaz, ölüm-kalım anlarında öncülüğe ve kararlara güvensizlik ve kuşku yenilgiye kapıları açar. Ocak'ta da bu kapıları açmak isteyenler olmuştur. Bu, özellikle Mümtaz Kotan, DDKD ve diğerlerince yapılmaya çalışılmıştır. "Gelen haberler bizden gizleniyor! Gerçek durum bu değildir!", ya da "böyle yanlış kararlar nasıl alınabiliyor? PKK herkesi mahvetmek istiyor" gibi propagandalarla direniş boyunca kafa karıştırılmaya, güvensizlik geliştirmeye çalışılmıştır. Direniş ortamında bile silahları düşmana yönelik değildir. Hedef tahtasında yine PKK var. Baskıların şiddeti ve yayılan ölüm haberleri karşısında korku ve panikleri daha da derinleşiyordu. Yaptıkları felaket tellallığına onlarla yaşayan herkes tanıktır.

- Haberleşmeyi sadece bağırarak yapabilmenin olası olduğu bir yerdeki konuşulanları idarenin duymasını bir tarafa bırakalım- herkesin her şeyi duyabildiği bir zeminde, direniş dışı tutum sergileyen birinin kendi görüşlerini bağırarak sağa sola iletmesi doğru bir şey midir? Yenilgili bir ruh halini lanse etme kitleyi nasıl etkiliyordu?

- Açık ki, haberleşme oldukça önemli bir konu. İçinde çok yönlü sorunları taşıdı. Yanlış, abartılı haberler oldu, kullanıldı. Söylediğim gibi, baskın sırasında koğuşu toptan ateşe verme girişimleri olmuştu. Aslına bakarsan koğuştaki olanaklar göz önüne alındığında bunu gerçekleştirebilmek pek mümkün değildi. Yeterli yanıcı madde yoktu. İdare de anında müdahale ediyor, tazyikli su sıkarak söndürüyordu. Ayrıca, eğer başarılırsa toplu ölümler kaçınılmaz olacaktı. Tüm bunları dikkate alarak, "bu girişimlerden vazgeçilsin" dedik. Bunun üzerine arkadaşlar, koğuşları ateşe verme yerine kişilerin kendilerini gönüllü yakmaları önerisini getirdiler. Biz de; "bu tür eylemleri yapabilirsiniz. Yalnız bu işte de örgütlü

davranılmalı. Rastgele olmasın" dedik. Bu sözlerimiz bilinçli veya bilinçsizce çarpıtıldı. "Her koğuştan on kişi kendini hemen yaksın"a dönüştürüldü. Halbuki hiç ilgisi yok. Bir dehşet havası neredeyse organize bir şekilde yayılmaya çalışılıyordu. Dediğimiz kesimler de bu tür haberleri kullanıyor, güvensizlik üzerinde yükselen bir bozgunu örgütlemenin gönüllü elçileri oluyorlardı. Olumsuz düşünce ve ruh halini D ve E bloklara da yaymaya çalışıyorlardı. Rızgari, DDKD, TKP, Ala-Rızgari, Özgürlük Yolu gibi siyasetler barikata başından beri karşıydı. Ama direniş boyutlanmış, onlara rağmen fiili durum oluşmuştu. Bu defa yaşadıkları çöküntüyü koğuştan koğuşa bağırmayla, tartışmayla aktarmaya çalıştılar. Direniş içindeyiz. Düşman kapıya dayanmış, teslim almak için vahşice saldırıyor. Bu fiili durumda herkesin saldırıyı göğüslemek için dişe diş savaşması gerekirken, bunlar tersini yaptı. Kitlenin yüksek morale ihtiyacı olmasına karşın, bunlar koğuştan koğuşa bağırarak direnişçi ruhu sarsmaya az katkıda bulunmadılar. Örneğin, "barikat yanlıştır. Bunlar hepimizi öldürecek, saldırıyı sertleştiriyor. İsyan var! TC bunun altında kalmaz" gibi sözler az dolaştırılmadı. Bir isyan havası olduğu doğruydu. Bu bizim de istediğimiz şey değildi. Bunu aşmanın, düşmanın elinde kullanacağı silahı almanın yollarını arıyor, kafa yoruyoruz. Ayrıca bir yerden sonra barikatların kaldırılması da gündeme gelebilir, önerilebilir. Bunlar olmayacak, tartışılmayacak şeyler değil. Ama burada olaya nasıl yaklaşıldığı önemli. Sorunu nasıl değerlendiriyorsan, çevrene de öyle aktarırsın. Eğer o an yaşananların tümünü ölüm korkusu, panik içinde ele alır değerlendirirsen, bu sadece kapı arkalarındaki barikatların kaldırılmasını değil, direnişe ilgi, cesaret ve moral, inanç barikatlarını da yerle bir eder, yenilgi ve bozgun kaçınılmaz olur. Eğer o en zor koşullarda bile soruna devrimci bir perspektifle, sorumlulukla bakmasını becerebilirsen, direnişten taviz vermeme düşüncesini önüne koyarsan barikatların kaldırılıp kaldırılmamasını amaca uygun tartışır sonuçlandırırsın. İşte olumsuz etkileyecek abartılı haberlerin yayılmasını önlemek için 24'teki arkadaşlar bazı önlemler aldılar. Gelen haberler değerlendiriliyor, inandırıcı olmayanları kitleye açıklamıyorlar. Veya yayılmasını önlemek için haberin kaynağı araştırılıyor, gerekli uyarılar yapılıyordu. Arkadaşlar direnişi yaralayacak olumsuz önerileri, parolaları vb. gerekli yerlere aktarıyor, ama yaymamaya özen gösteriyor. Bu önlemler de güvensizlik ve kuşku yaratmak için belirttiğimiz kesimlerce kullanılıyor. "Gelen haberler biz-

den saklanıyor. 35. koğuştan gelen haber öyle değildi. Önerilerimiz 35'e ve diğer gruplara aktarılmıyor" gibi spekülasyonlar yapılıyordu.

Hasan Mutlucan "Taşlanıyor!"

- İdare, haberleşmeyi engellemek için özel tedbirler aldı mı?

- Tabii... İdare haberleşmemizi engellemek, Diyarbakır Zindanı'ndan yükselen direniş şiarlarını, çığlıkları, vahşeti perdelemek için hoparlörleri devreye soktu. Bütün havalandırmalara büyük hoparlörler taktı. 35'in pencerelerinden iki büyük hoparlörün yüzü içeriye çevrilip monte edildi. İlk günler koğuş baskınına girişileceği sırada sloganlar atıldığında, koridorlarda, koğuşta, sinema salonunda işkence yapıldığında, bir koğuştan bir koğuşa haber iletildiğinde hoparlörler çalışıyor, Hasan Mutlucan'ın kahramanlık türküleri ortalığı zangır zangır titretiyordu!

- Bu "resital" ne kadar sürüyordu?

- Saatlerce... Daha sonraları gece gündüz hemen hemen hiç kesilmedi. Her şeyden önce bu yayınlar başlı başına bir işkence yöntemidir. Düşman, ses yayınlarıyla bir taşla birkaç kuş birden vurmaya çalışıyordu. Hasan Mutlucan'la haberleşmeyi, insan çığlıklarını ve sloganları dışarı taşırmayı bir süreliğine de olsa önlüyordu. O çıldırtan sesler tutsakların sinirlerini geriyor, gece gündüz yatmasını engelliyor, yıpratıyordu. Ayrıca o kahramanlık türküleri, ellerinde kalas ve coplarla tutsaklar üzerine "akın" düzenleyen askerleri ajite ediyordu.

- Başka askeri cezaevlerinde de baskınlarda ve işkencelerde bu yönteme başvuruldu. Örneğin, Müşerref Akay'ın "Türkiyem Türkiyem" türküsü en ağır işkencelerin üzerini örten "sesten bir şal" oldu.

- O türküyü hem dinledik, hem de bize az söyletmediler! Uzun süre böyle bir uygulamayla yüzyüze kalmayanlar, insanda ne kadar ağır etki ve tahribat yarattığını bilemez. Oldukça sinir bozucu, bunaltıcı, insanı çileden çıkaran, delirten bir durum. Baskın ve işkencelerin dışında bir de sinir savaşı veriyorsun. Düşman gece gündüz demeden her alanda yoğun bir saldırı içinde. Tutsakları uyutmayarak, sinirsel, moral, psikolojik açıdan da yıpratarak zayıf düşürmek istiyor. Genel saldırının, düşürmenin önemli işkence araçlarından biri de kuşkusuz ki bu müzik yayınlarıydı.

- Koğuş içlerinde hoparlörler yok muydu?

- Vardı... Yayın önce bunlardan yapılıyordu. Ama tutsaklarca kırıldı ve işlevsiz hale getirildi. Bu defa tutsakların ulaşmayacağı yere; havalandırmalara daha büyükleri konuldu. Havalandırmaya dönük ikişer adet

yerleştirildi. Yerleri ise, ana maltanın üstünde bloku ikiye bölen kısımdaydı. Yayın başlayınca sloganları bile bastırıyordu. Bütün koğuşların slogan attığını düşünürsek, binlerce insanın bir ağızdan bağırmasını bile bastırabilecek kadar güçlüydü. Yayın sırasında koğuştan koğuşa ses duyurabilmenin olanağı yoktu. Haberleşmek için mecburen yayının kesilmesini bekliyorduk. Bazen ara veriliyordu. Fırsattan yararlanıp haber göndermeye çalışıyorduk. Tabii, hemen yayına başlıyorlardı. Bazen de böyle anlarda gardiyanlar kapılara, kaloriferlere vurarak, bağırarak haberleşmeyi engellemeye çalışıyordu. Sözünü ettiğimiz yanlış ve abartılı haberin kaynağında biraz da bu yayınlar vardı. Haber tam aktarılmadığı için yanlış anlamalar oluyordu.

- Bu yayınlar sizi günlük yaşamda nasıl etkiliyordu? Tepkileriniz nelerdi?

- Uzun hikaye. Ama biraz değinelim: 35'te dahi yan hücreye herhangi bir şey duyurabilmek için yüksek sesle bağırmak zorundaydık. Çoğunlukla söylenenler de anlaşılamıyordu. Bu yüzden de her şeyi birbirimize yazılı aktarıyorduk. Günboyu ağır, gümbür gümbür bir ses bombardımanı karşısındasın. Uyuma, birazcık dinlenebilme söz konusu değil. Kafanı yastığa bastırsan, kulaklarına pamuk tıkasan da faydasız. Yatak, duvar, kapı, her şey bas bas bağırıyor. Hücreler zangırdıyor. Sinir sistemin, vücudun işleyişi altüst oluyor. Bu işkenceye karşı tepki çok, ama yapacak bir şey yok. Hoparlörlere ulaşamıyorsun. Yüzü sana dönük, iki dev ağız karşında, tepende duruyor. Aynı kaset tekrar tekrar dinletiliyor. Yayına ara verildiği anlarda bile kulaklar çınlamaya devam ediyor. Tepkinin boyutu hakkında bir fikir verebilmek için hücremde kalan bir arkadaşın dediklerini aktarayım: "Dışarı çıktığımda şu Mutlucan hâlâ yaşıyorsa onu kesinlikle öldüreceğim. Kimse beni durduramaz!" Evet, yapılanın sorumlusu Mutlucan değil, ama işkence aracı olarak kullanılması ona karşı büyük bir nefret yaratmıştı.

- Bu yayınların koğuş içi yaşamı ve ilişkileri ne denli etkilediği anlaşılıyor. Ancak yayın idare kısmında, ön blokta yapıldığına göre, sizin konuşmalarınızı, ya da haberleşmeye başladığınızı hemen nasıl anlayıp devreye sokuyorlardı?

- Arka bloklardaki bağırmalar ön taraftan duyulmaz. Bu konuda idareyle tam bir köşe kapmaca içindeydik. Gardiyanlar salona, ara koridorlara dizilmiş, haberleşme başladığı andan itibaren hemen birbirlerine aktararak idareye ulaştırırdı. Yani tetikteydiler ve düzenek oluşturul-

muştu. Haber kısa sürede yayın odasına gider ve müzik yeniden başlardı. Ara verildiği anlarda her haberleşme girişiminde yayın devreye sokulurdu. Günlük baskınlar sona erdiği, gardiyanların dinlenmesi için kısa süreli aralar verildiği anlarda -yayınlar personeli de etkilerdi- boşluktan yararlanıp o gün olan biteni öğrenmeye, birbirimizi gelişmelerden haberdar etmeye çalışırdık. Aynı şeyi geceleri de yapardık. Elimize geçen o ara boşluğu dinlemek için değil, haberleşmek için kullanırdık. Buna katlanmak zorundaydık.

- Koğuşlarda bulanan ses cihazlarını bozmak kolay. Siz hücredekiler neler yapardınız?

- Hoparlörler hücrelerin karşısındaki duvara, ulaşılmayacak yükseklikte asılıydı. İçerdeki hoparlörler metalden yapılmamıştı. Arkadaşlar onları hedef tahtasına çevirdi. Kırılan lavabo parçalarıyla vurmak, bozmak istiyorduk. Ancak atılan her cismin hücre ve koridor parmaklığını aşması gerekiyordu. İsabet zor da olsa arkadaşlar "taşlamak"tan geri durmazlardı. En sonunda 4. kattaki hücrelerden birinin kapısı şişle kırılarak açıldı. Arkadaşlar dışarı çıkıp hoparlörü, Hasan Mutlucan'ı taşladılar! Kırmayı başardılar. Ses şiddeti daha zayıf olan hoparlörlerden kurtulduk, ama yerine daha büyükleri alındı.

- Başka hiç kapı kırma olayı oldu mu?

- Oldu... Slogan atılıp kapılara vurulduğu sırada 2. katta kalan Halil Öcütler kapıyı kırdılar. Beş gün yemek verilmediği sıradaydı. 1. kat 10. hücrede bir miktar şekerimiz vardı. Fırsattan yararlanıp gardiyanların olmadığı bir anda Halil gidip getirdi, katlara bölüştürüldü.

- Saldırıyla birlikte ziyarete, avukata, mahkemeye çıkmama kararı aldığınızı söylemiştin. O günlerde ailelerle aranızda haberleşebileceğiniz hiç mi bir hat yoktu?

- Bu konuda sıkıntılarımız büyük oldu. Açık ki, aileleri çok iyi etkileyip yönlendirmeyi yapamıyorduk. Ancak sloganlardan, kıyameti andıran uğultudan, cezaevinden yükselen dumandan yapılan işkence ve baskıları anlayabiliyorlardı. Direniş sürerken durumdan haberi olanlar olmayanlara aktardı. Haber kısa sürede yayıldı ve aileler cezaevi önüne yığıldılar. Gergin, sinirli, endişeli, dizginlenemez bir öfkeyle yer yer tepkilerini açığa vurarak beklediler. İçerden haber almaya, durumu öğrenmeye çalıştılar. Sloganlarımızı duyduklarında onlar da katılıyordu. Kolorduya yürümüşler. Çeşitli yerlere başvuruda bulunmuşlar. Ailelerle

ilgili gelişmeleri ancak çok genel hatlarıyla öğrenebiliyorduk. Cezaevi giriş kapısını, ön cepheyi görebilen koğuşlar vardı. Üst kattaki koğuşlardan bir kısmının pencereleri dışarıdan görülebiliyordu. Ailelere bazı mesajları bu koğuşlar aracılığıyla iletebiliyorduk. Arkadaşlar bağırarak gelişmeleri kısaca aktarıyordu. Sesle ulaşma olanaksızlaştığında, bu kez yazıyla ulaşılmaya çalışılıyordu. Örneğin 26. koğuş pankart açıyor. Büyük harflerle beze yazılarak pencereden aktarılıyor, aileler önemli gelişmeleri öğreniyor. Dışarının haber alabileceği başka bir kanal yoktu. Sonraki günlerde mahkemeye çıkma kararı almakla bu olanağı biraz daha genişlettik. O iletişimsizlik günlerinde düşman yalan yanlış bilgiler yayarak ailelerin yaşadığı paniği daha da derinleştiriyordu. Bezle, seslenmeyle dışarıya haber ilettiğimiz anlaşılınca, idare öncelikle üs kattaki koğuşlara baskın düzenledi. Koğuşlar boşaltılınca bu yol da tıkandı.

- Barikatları yıkmak, koğuşa girerek baskınları gerçekleştirmek için başvurulan bir yöntemin de su sıkma olduğunu söyledin. Bu olayı biraz daha geniş ele alabilir misin?

- Barikatların başlamasıyla koğuşlara serbestçe giremeyen idare, hortumlarla dışarıdan tazyikli su sıkıyordu. Beş gün süren yemek vermeme olayının sonucu dış koridorda arkadaşlara işkence yapılınca 35 slogan atmaya başladı. Karşımızdakiler tepkinin genelleşmesine kızıyor, öfkeleniyordu. Yangın hortumlarını mazgallardan içeriye uzatarak su sıkmaya başladılar. Sudan bütün hücreler nasibini aldı. Kışın ortasındayız. Buz gibi tazyikli su sıkılıyor, özellikle alt katla ve mazgallara cepheden bakan hücrelerde ıslanmaktan kurtulmak olası değil. Hücrelerin ön yüzü parmaklık olduğu için yatak, elbise, battaniye, her şey ıslanıyor. En fazla yatacak bir-iki şeyi arkaya taşıyarak ıslanmaktan kurtarıyorsun. Genelde ne yaparsak yapalım ıslanmaktan kurtulamayacağımızı bildiğimizden, kendimizi korumak için özel bir çabaya girmedik. Parmaklığın önünde durup bağırıyor, slogan atıyorduk. Kimisi kilot dışında bütün elbisesini çıkarıp karşılarına dikiliyordu.

- Fırsattan yararlanıp banyo yapmaya çalışan da var mı?

- Öyleleri de var! Hazır ıslanmışken sabunlanıp banyo yapanlar oluyordu. Su sıkma ve sonrasını arkadaşlar bir şenlik havasına çeviriyorlar. Islanmaktan ve soğuktan ötürü suskunluk, moral bozukluğu söz konusu değildi. Gardiyan ve subaylarla söz düellosu, meydan okumalar da eksilmiyordu. Cezaevi suya gömülüyordu, ama üst katlarda kalanlar içmeye,

temizliğe su bulamıyorduk! Su tazyikli akmadığı için üst katlara çıkmıyordu. Hele o ilk günler idarece hiçbir şey alınıp verilmedi. Yaşam tümüyle durdu. İçecek su almak için epeyce uğraşmak gerekiyordu. Kazak gibi giysileri bozup sağlam ipler yaptık. Naylon torbaları alt kata sarkıtıyor, arkadaşlar doldurduktan sonra yukarı çekiyorduk. Kat demirlerine sürtündüğü için ip dayanamıyordu. Birkaç günde yenisini yapmak zorunda kalıyorduk. Su almak günün belli saatlerini dolduruyordu. Kendi yöntemlerimizle çözmezsek tamamen susuz kalacaktık. Su sıkma işkence aracı olmanın yanında yangına ve koğuşun savunmasını zayıflatmaya karşı da yaygınca kullanıldı. Özellikle üst katlardaki büyük koğuş baskınlarına itfaiye de katıldı.

- İdarenin, koğuş baskınlarının ardından, TTE giydirebilmek amacıyla insanları sinema salonuna götürdüğünü söyledin, orada yapılanları ele alsak nasıl olur?

- Baskınla koğuştan çıkarılan tutuklu koridora dizilmiş yüzlerce komandonun arasından geçiriliyordu. Tutuklu yağmur gibi inip kalkan cop ve kalas sağnağı altında ilerliyordu. Ayrıca komandolar palaska, zincir, demir çubuk, halattan yapılma komando copu gibi şeyler de kullanıyordu. Tutuklular küfür ve naralarla argın baygın sinema salonuna götürülüyordu. Tabii yine Mutlucan'ın "allah allah diye geçti Genç Osman" marşı eşliğinde. Bitkin düşmüş insanlar duvar dibinde diziliyor, askerler cop ve kalaslarla yeni gelenleri karşılıyordu. Koğuştan daha önce götürülen ve pestili çıkartılan, kan revan içindeki tutukluları yeni gelenlere gösteriyorlardı. Bu durum özellikle zayıf ve kararsız insanları olumsuz etkiliyordu. Ağzı gözü yarılmış, kanlar içinde ve betonda çırılçıplak yatanlardan etkilenenler TTE ve kurallar dayatması karşısında bocalayabiliyordu.

- İşkenceyi yapan personel sadece gardiyanlar mı? Yoksa başlarında subaylar da var mı?

- Askerin dışında albay, yarbay, binbaşılar, askeri hastaneden getirilmiş altı-yedi doktor, sekiz-on sıhhiyeci operasyonlar boyunca sinema salonunda bulundu. Sedyeler de hazır. Ayrıca doktorların ilk müdahaleyi yapabilmesi için gerekli malzeme, masa var. Tam bir seyyar hastane gibi. Salonun bir yanında da falaka mengeneleri. Beton kana bulanmış, işkence görmüş yüzlerce tutsağın henüz kurumamış kanı yer yer küçük göletler oluşturmuş. Bir yanda baygın yatanlar, bir yanda sırasını bekleyenler, bir yanda yırtılmış, paramparça edilmiş elbiseler, çığlıklar,

asker naraları, hoparlörün ortalığı inleten sesi, yüzlerdeki endişe, korku, öfke, kararlılık. Her şey bir arada, büyük bir dalganın kıyıya vurması gibi bir patlama. İşkenceyi yürüten ekiplerin gözünü kan bürümüş, robot gibi düdüğe göre kumanda ediliyor. Özel uygulamaya tabi tutulacak insanları ellerindeki liste ve subayların talimatlarına göre ayırıp ara koridorlarda, eski hamamda işkenceye alıyorlardı. Özel uygulamaya tabi tutulanlar genelde geçmişte 35 ve 36'da kalmış direngen, öne çıkmış tutsaklardı. Eski hamamda tutukluları çırılçıplak soyup vahşice işkence yapıyor, giymesi, yemesi için hiçbir şey vermiyorlardı. İdare ayrıca direngen, yönetici, tanınmış insanlardan düşürebildiğini, kitlenin moralini bozmak ve çözülüşü hızlandırmak için teşhir ediyordu. Tutukluyu koğuş önlerine götürüp kurallara uyduğunu söyletiyordu.

- Doktorlar bu operasyonda da zulmetmenin bir aracı durumdalar değil mi?

- Onları sadece basit bir aracı olarak göremeyiz. Cezaevi doktorunun çaldığı düdükle işkence başlıyordu. İki düdük arası saldırıyı organize eden, dozunu ve süresini belirleyen odur. Birinci düdük sesiyle birlikte en az yirmi asker tutukluya çullanıyor, aman vermez bir saldırıya geçiyor. İkinci düdük sesine kadar askerlerin postalları altında tutuklu kanlar içinde inliyordu. Kimin durumu ağırdır, kimin hemen hastaneye kaldırılması, kimin bir süre daha işkence görmesi gerekir, bunlar hep doktorlarca belirleniyor. Acil durumlarda hemen orada pansuman yapıyor, dikiş atıyordu. Çok geçmeden de tutsağı yeniden iki düdük arası işkencelere atıyordu. Durumu kritik olanları sedyeyle hastaneye gönderiyorlardı. Kısacası doktorlar bu operasyona etkin katıldılar.

- Tutukluya TTE nasıl dayatılıyor? "Giyecek misin?" diye sorulduktan sonra ters yanıt alınırsa zorla giydirmeye mi çalışıyorlardı?

- Yarı baygın duvar dibine dizilen tutsaklar yüzüstü yere yatırılıyor, elleri arkadan kelepçeleniyordu. Bu şekilde etkisiz hale getirilen (!) tutsağa düdük sesiyle işkence başlıyordu. Eller arkadan kelepçeli olduğundan kafasını kollarıyla koruyamıyor, her yönüyle açık hedef oluyordu. O arada üstündeki elbiseleri yırtılıp parçalanıyordu. Bir yandan giyip giymeyeceğini soruyor, bir yandan da zorla üzerine geçiriyorlardı. Seans bitip TTE'yi giydirdikten sonra duvar dibine atıyorlardı. Tutuklu TTE giymemeye kararlıysa ilk fırsatta üzerine geçirileni çıkarıp atıyordu.

- Bu da bir çeşit ayrışma anlamına mı geliyordu?

- Evet... Zorla giydirileni çıkarıp atıyor, donla kalıyordu. Sinema salonunda vahşet temelinde yükselen bu ayrıştırmada TTE ve teslimiyete karşı tutum alanları 36'ya getirdiler. Kabul edenler ise boşaltılan koğuşlara yerleştirildi. Elbise giyenlerin bir kısmını da 35'e getirdiler. İlk ayrıştırma biraz aceleye getirilmişti. İdare temkinli davranıyordu. Yeniden elden geçirmeyi önüne koymuştu. Bu işi 35 ve 36'da yapmayı tasarlıyordu.

- Bu vahşete karşı tutukluların geliştirdiği başka eylem biçimleri var mıydı?

- Sert çatışmanın yaşandığı bir anda, doğal olarak çatışan güçler kendilerini ayakta tutacak her taktiği ve eylemi deneyecektir. Düşmanın silahı vahşetiydi. Bizler de direnişi başarılı kılmak için tüm güç ve yeteneğimizi kullanıyorduk. Sinema salonunda neler yoktu ki? Bir yanda düşmanın nara ve bağırtıları, bir yanda cop, kalas, tekme, zincir tufanının sesleri, bir yanda işkence görenlerin iniltileri, bir yanda çektiği acıları devrimci marşlara, türkülere yükleyenlerin öfke ve coşku dolu sesleri, bir yanda sırasını bekleyenlerin attığı sloganlar, Türkçe, Kürtçe marş ve şiir okumalar, bir yanda ayrışmanın böyle kıran kırana gerçekleştiği zeminin ağır havasına dayanamayan insanların tereddütlü sesleri, bir yanda kafalarını beton zemine, duvarlara, demirlere vurarak düşmanın saldırılarını bireysel eylemle protesto edip durdurmaya çalışanların haykırışları, bir yanda yerde ölgün yatanların iniltileri... Kısacası insanlar direnişi yükseltmek için her şeyi yaparak düşmanın saldırısını göğüslemeye çalışıyordu. Sinema salonunda insanı sarsan, derinden etkileyen çokça olay yaşandı.

- Sinema salonundaki vahşeti duyan civar koğuşların gösterdikleri tepkiler nasıldı?

- İşkence başladığı an slogan atarlardı. Sloganlar dalga dalga yayılarak cezaevini kaplardı. Burada en çok söz edilmesi gereken bayanlar koğuşudur. Sinema salonuyla bayanlar koğuşu arasında sadece bir koridor vardı. Duyuma dayanan ilk tanıklık o koğuştan başlıyordu. Bu arkadaşların hiç dinmeyen slogan ve direniş çağrıları sinema salonunda işkenceye alınanlar için büyük bir güç ve moral kaynağıydı.

- Peki idare ayrıştırmada nasıl bir sonuç elde etti?

- Cezaevinin yarısına yakını döküldü. Kalanlar ise dişe diş direniyordu. Hem elbise giyilmiyor, hem de dayatılan kurallar kabul edilmiyordu. Bütün koğuş baskınları ve operasyonlar atlatıldıktan sonra ulaşılan

sonuç; yarı yarıya bir ayrışmaydı.

- *O zaman sonucu olumlu buluyorsunuz?*

- Olumlu buluyoruz. Operasyonların biçimi ve uygulanan vahşet göz önüne alındığında, böyle bir tablonun ortaya çıkması olumlu sonuçtu. Bu sayı, Diyarbakır Zindanı'nda direnişin artık kökleştiğini, gerek kitle, gerekse kadro ve militanlarda maya tuttuğunu gösteriyordu. Ayrıca geride bırakılan süreçle kıyaslandığında Ocak'ta insanların gösterdiği kararlığın çok üst düzeyde seyrettiği hemen görülebilir. O kan ve ateş çeberini tökezlemeden geçmek, önemli bir sonuçtu.

- *Biraz da koğuş baskınlarından söz etsek; yaşanan havayı tam olarak verebilmek için sanırım bir-iki koğuş baskınını somut olarak anlatmak gerekiyor.*

- Hedeflenen koğuşa saldırıyı başlatmadan önce tıpkı savaştaki gibi koğuş krokisi üzerinde çalışıp planlar yapıyor, uygun taktiği kararlaştırıp uyguluyorlardı. Çatı ve koridorlardan koğuş ablukaya alınıp saldırıya geçiliyordu. Tutsakların koğuşu ve kendilerini yakmalarına karşı su sıkılıyor, balyozlar kapılara, kazmalar duvarlara iniyor. Barikatlar yıkılıp geçiliyor ve tutsaklarla askerler karşı karşıya geliyordu. Barikatlı günlerde tutsaklar ellerine ne geçirirse onunla çatışıyor, kıran kırana bir vuruşma yaşanıyordu. Tabii bu eşit olmayan bir karşılaşmaydı. Askerlerin miğferleri, kalkanları var. Donanımlılar. Tam bir savaş, arbede. Bazen tutuklular saldırıyor, onlar geri çekiliyor, bazen de tersi oluyor. Tutsaklardan çok yaralı çıkıyordu. Açık ki böyle kıran kırana bir çatışmada zararlı çıkan biz oluyorduk. Barikat süresince genelde baskınlar böyle vuruşmalıydı. Tutsakların askerlere vurması, karşılık vermesi kararlılığı açığa vurma dışında caydırıcı bir işlev görmüyordu. Barikat ve karşılık verme, baskını daha da şiddetlendiriyordu. Barikatlar kaldırıldıktan sonra karşılıklı vuruşmadan vazgeçildi. Askerler içeri girdiğinde kol kola girilip etten barikat oluşturuluyor, koğuştan çıkılmıyordu. Askerler tek tek insanları kenetlenmiş kütleden sopa ve cop darbeleriyle zorla koparıp alıyordu. Koğuşların bileşim ve yapısına, sergilediği direnişe göre baskının sonuçlandırılma süresi değişiyordu. Barikatın aşılmayıp operasyonun başarısız sonuçlandığı koğuş da vardı. Baskındaki vahşilik sinema salonundakinden çok daha fazlaydı. Hatırladığım kadarıyla 10, 18, 26, 15, 23. koğuşlarda tutsaklarla askerler arasında şiddetli çatışmalar oldu. Tutsaklar sabun, tabak, tahta, demir parçaları ne buldularsa askerlere fırlatmış.

Arbede sırasında askerin elindekini alıp kullanan tutsaklar da olmuş. O olağanüstü havayı tümden vermek çok zor. Bir barikat gerisinde yaşanabilecek insan hallerinin hepsinin yaşandığı, ilişki ve çelişkilerin en açık biçimiyle su yüzüne çıktığı, insani olanla-olmayanın, direnişle-kaçkınlığın, cesaretle-korkunun, devrimci önderlikle-sahtekarlığın, coşkuyla-çökmüşlüğün, vahşetle-görkemli özverilerin içiçe geçtiği, ama direnişin baskın geldiği bir süreç düşünmek gerekiyor. Tabii bizimle düşman arasındaki çelişkinin yansıyış biçimi var. Bizleri her yönüyle kuşatıp teslim almak istiyor ve bütün olanaklarını kullanıyor. Barikatlı günlerde 26. koğuşa düzenlenen operasyonu bir arkadaşın anlatımlarından özetleyelim:

"(...) 26. koğuş en çok göze batan koğuştu. Direnişin yönlendirilmesinde önemli bir rol oynadı. Hem 35'le, hem de ailelerle ilişkileri sağlıyordu. İdare mümkün olduğunca burayı kısa sürede boşaltmak ve bağlantıyı kesmek istiyordu. Operasyondan bir gün önce 26, görüşçülere pankart açtı. Ayrıca 24, 25, 26, 32, 33, 34. koğuşlar hep birlikte bağırarak dışarıdakilere gelişmeleri duyurdu. Recep Maraşlı ve İdris Güzel de 26'da Ölüm Orucu'ndaydı. 26'da iki kapı vardı. İkisine de barikat kurulmuştu. Ayrıca kendini gönüllü yakacak arkadaşlar da vardı. İdare bir-iki gün önce çatıyı kontrol ederek baskın planı hazırladı. Saldırı günü çatıya silahlı ve kalkanlı komando çıkardılar. Merdiven, itfaiye hortumları, yangın söndürme aletleri, kriko ve pencere demirlerini kesmek için kaynak makinesini çatıya yerleştirdiler. Operasyonun başını A. Osman çekiyordu. Yüzlerce komando saldırıya geçip, iki barikatı da zorlamaya başladı. Bir taraftan da kaynak makinesiyle çatıdan içeri girmeye çalıştılar. 21. koğuş tarafındaki kapıyı kriko ile devirip içeri daldılar. Arkadaşlar sopalarla karşılık verip, girenleri püskürttü. Tekrara saldırdılar, karşılıklı vuruşmada 15-20 askerin kafası vb. yerlerinden yaralandı. Arkadaşlar kendilerini yakmaya başlayınca su sıkıp söndürdüler. Çevre koğuşlarda da adeta kıyamet kopuyordu. Sloganlar atılıyor, tabaklar demirlere vuruluyor, bir yandan da Mutlucan'ın gümbürtüsü. Tam bir meydan savaşı. Koğuştan duman yükselirken çatıdakiler habire su sıkıyordu. Koğuşun yarısını 21 tarafından alıp sinema salonuna götürdüler. Hunharca dövüyorlardı. Bayılanları, bitkin düşenleri ayaklarından çekip, kafalarını merdivenlere vura vura üçüncü kattan indirdiler. Çok sayıda arkadaşın kolu, kafası kırılmış, direnişin sertliği karşısında vahşice işkence yapmışlardı. Ölüm Orucu'ndakilere yapılan işkenceye Abdullah Kahraman müdahale etmiş.

Hepsini sinema salonuna götürdüklerinde Sinan Caynak, Veli Demir (HK'li) ve bir arkadaşın daha öldüğünü akşam hastaneden dönenlerden öğrendik. Haber üzerine koğuşlarda saygı duruşu yapıldı. Şiir ve marşlar okundu. Daha sonra ölen olmadığı öğrenildi. Veli Demir'in kolu kırılmış, ağır işkence gördüğü için Sinan'ı hastaneye kaldırmışlardı."

Benzer bir vuruşma da 23. koğuşta yaşanıyor. 23'te Ölüm Orucu'nda bulunanlar da, diğerleri gibi işkence görüyor. (Ölüm Orucu'ndaki iki-üç Partizancı'nın kafasına sekiz-on dikiş atılıyor.) Birçok insan komalık oluyor. Yine 34'e yapılan saldırı ve görkemli direniş var.

- Gerçekten bunlar çok anlamlı sahneler. Peki burada anılması gereken başka böyle örnek tutumlar var mı?

- Koğuş baskınlarında o barikat artlarında kitlenin moralini yüksek tutmak için arkadaşlarımızın büyük çabalarının yanında genelde espri ve şakalar da hep sürdü. En zor koşullarda bile gülünebiliyor, acı ve dramdan mizah üretiliyordu. 34'ün yaşça en küçük olanlarından biri Hasan Karaoğlan'dı. Müebbet hapis cezası aldığından koğuşun "en ağır cezalı insan"ıydı. Grup sorumluları toplantı yaptığında Mehdi Zana espriyle; "Hele bir de Hasan abiye soralım, bakalım onun düşüncesi ne?" diyormuş. Hasan'ın cezasının ağırlığından dolayı son söz sahibi olduğu esprisini yaparmış. Hasan da ondan geri kalmıyormuş.

- Daha önce D ve E blokun merkezinin 24. koğuş olduğunu söylemiştin. İdare bu baskınlar sırasında 24 için özel bir işkence programı uyguladı mı?

- Birçok koğuş basılmış, idare 24 ve 25 üzerinde yoğunlaşmıştı. O ara barikatların kaldırılması da tartışılıyordu. 24'e saldırıya geçilmeden önce subaylar ellerinde bir kağıtla bütün koğuşları dolaştı. Özellikle D ve E bloklara önem verdiler. "Kolordunun kesin emri var. Barikatlar kaldırılmaz ve sayım verilmezse, her koğuşa 25'er adet gaz bombası atılacak. Böyle bir durumda altı ay kendinize gelemezsiniz, ölenleriniz olur. Gözleriniz kör olabilir" gibi şeyler içeriyormuş. Bunun üzerine çoğu siyasi hareketin, unsurun paniği daha da arttı. Özellikle Rızgariciler; "Böyle bir arbedede belli başlı insanları mutlaka öldürürler. Bu olayın sorumluluğu çok büyüktür. Biz bunun vebalini alamayız" diyerek karşı propagandayı hızlandırdılar.

- 24'te olanları aktarmadan önce barikat konusunu sonuçlandıralım.

- Aslında barikatları kaldırma tartışmaları da çok öğretici ve ibret vericiydi. Barikatla sonuç alınacağı düşüncesinden yola çıkılmamıştı.

Saldırıya karşı ilk ciddi savunma biçimi olarak ortaya çıkmıştı. "Direnişi en üst noktada tutma, büyük bir kararlılıkla sürdürme, düşmana hiçbir konuda kolaylık sağlamama." Ocak saldırısında bizler tarafından ne yapıldıysa bu temel espri etrafında yapıldı. Barikat karşısında idarenin saldırısı şiddetli oluyordu. Yapılanları görünce özellikle Kürt grupları gelişmeleri bir bütün olarak değerlendirme yerine, "barikatları kaldıralım" tartışmalarını gündeme getirdiler. Barikatın yararlarına değindik, en basitinden zaman kazanmak gibi.

- *Operasyon ne kadar uzarsa, o kadar etkisi azalır.*

- Tabii, ama bu işin bir yanı. Saldırı karşısında fazla seçeneğimiz de yoktu. Riskli de olsa barikat kurulmasını söyledik. Barikat kesinlikle kaçınılmaz bir yol da değildi. Ama direnişte başvurulan bir yöntemdi. Önemli olan bu yöntemi yerli yerinde kullanmaktı. Atılmış bir adım, yaratılmış fiili bir durum vardı. Barikatı kurup hemen ardından kaldırmak doğru olmazdı. Düşman, "korktular, geri adım attılar!" diye değerlendirecekti. Ancak belli gelişmelerden, direnişe eklenecek yeni eylem biçimlerinden sonra kaldırılabilirdi.

- *Barikatların kaldırılma aşamasına gelindiği bu anda cezaevindeki devrimciler eylemin ve fiili durumun geleceği konusunda nasıl konumlanıyor, neler düşünüyorlardı?*

- Eylemin başından sonuna kadar iki eğilim çatışıp durdu. Bir taraftan direnişçiler sonuç alınacağını düşünen, pratiğiyle kendini buna hasredenler, diğer tarafta ise direnişi, "tehlikeli, macera ve provokasyon" olarak görenler bulunuyordu. Dışımızdakilerden direnişi önüne koyan Partizan'dı. Kawacılar da diğerlerinden daha iyiydi. Bu kategoriye girebilecek Türk soluyla diğer gruplardan tek tek insanlar vardı. Yine direnişe olumsuz yaklaşan grupların tabanında iyi niyetli ve samimi, direnişi tercih eden, hatta pratikte de bu yönde tavır koyan insanlar vardı. Rızgari, TKEP, TKP, KUK, Özgürlük Yolu, Ala-Rızgari'nin durumunu koyduk. Köklü direniş politikaları olmadığı için derin açmazlara düştüler. Diyarbakır Zindanı'nda rahat yaşamayı tabii ki onlar da istiyordu. Ancak bunun gerçekleşmesinin çok büyük bedeller gerektirdiğini biliyorlardı. Bu bedelleri göze alamıyorlardı. Ocak saldırısı geçmiş pratikleriyle örtüşen ruh halini yeniden üretti. Biçimi biraz daha farklıydı. Bu defa işin başında açıktan teslimiyeti kabul ettiklerini ilan etmediler. Geçmişi de göz önüne alarak kendi bitişlerini açığa vurmadılar. Çünkü bu defa

yeni bir 1981, onları daha baştan her yönüyle bitirdi. Ayrıca zoraki de olsa içinde bulundukları kitlesel, görkemli bir direniş ve sonucu önemli oranda etkileyecek bir ölüm orucu vardı. Bu şemsiyenin altında kendilerini sağanaktan koruyabildikleri kadar koruyacaklardı. Ancak direniş zayıflar, varlıkları tehlikeye girerse daha önce yaptıkları gibi teslimiyete koşup "elveda direniş!" diyeceklerdi. Onların direnişe yaklaşım ve eğilimleri kendini katma değil, sürüklenmeydi. Sert bir direniş saldırıyı da sertleştiriyordu. Öyleyse elden geldiğince geri çekilmeli, yaşamlar tehlikeye sokulmamalıydı. Her şeyin önünde kendilerini kazasız-belasız dışarı atma amacı geliyordu. Öz olarak, Eylül'de olduğu gibi Ocak'ta da ölüm orucu, direniş şemsiyesi altına alınmış, sürüklenmişlerdi. Bu "önderlerin" nasıl direndiklerini, neler yaptıklarını biraz daha anlatalım: Mümtaz Kotan ve Ruşen Aslan'ın bulunduğu 30. koğuşa operasyon, ölüm oruncunun başlarından sonra başladı. Öncekiler kadar ağır işkenceler yapılmadı. 30. koğuş basılıp sinema salonuna alındıktan sonra, Mümtazlar işkence görmeden soyunuyor, TTE'yi giymeyi kabul ediyorlar. Direnenlere ise işkence ve zorla giydiriyorlar. Halfetili yaşlı bir Cuma dayımız vardı. Arkadaşlara yapılanları gördükçe, onca işkenceye rağmen, "Siz zalimsizin! Elbisenizi de giymem, kurallarınıza da uymam" diye bağırıyor. Mümtazlar elbise giydikleri halde direnenlerle birlikte aynı koğuşa getiriliyor. Ancak burada üzerlerinden TTE'yi çıkarıyorlar. Eğer idare onları teslim olanların koğuşuna götürse, "bizi buradan çıkarın" demezlerdi. Daha sonra operasyondan geçirilen, aralarında Sait Üçlü'nün de bulunduğu bir grup arkadaş 30. koğuşa veriliyor. Karşılaştıkları manzara ilginç. Ne zaman bir saldırı havası olursa Mümtaz ve Ruşen hemen yatağa girip "hasta"lanıyorlar! Eğer saldırılırsa hastaların daha az sopa yiyeceğini düşünüyorlar. Sait defalarca kendilerini uyarıyor, "Her an baskın olabilir, işkence yapılabilir. Hasta olmayan arkadaşlar yataktan çıksın, ayıptır böyle şeyler" diyor, ama onlar "iyileşmiyorlar." Ani bir gelişme olduğunda, karar ve tavır belirlenmesi gerektiğinde bunlar sorumluluktan kaçmak, görüş belirtmemek için hemen yatağa giriyorlar! Zaman zaman arkadaşlarımız, "Gelin konuşalım, tavır belirleyelim" diyor ama gelmiyorlar. Bu gelişmeleri 35'e getirilen arkadaşlar bize aktarmıştı. Onlarla kalan ve birlikte getirilen Yılmaz Elçi de anlatılanları doğruladı. Ve "Sizin arkadaşlar onlardan hep görüş almaya çalıştılar, buna tanığım. Ayrıca neden görüşleri alınsın ki, adamlar yataktan çık-

mıyorlar" demişti. Elçi de direnişte militan tutum sergilemiş biri değildi. Eğer o bile durumdan rahatsızlık duyup yakınıyorsa, kaçkınlığın ne kadar derinleştiğini düşünmek gerekiyor. Gerçekte durum bu olduğu halde, arkadaşların bize yazacağını düşünerek, yavuz hırsız misali Mümtaz ve Ruşen "Görüşlerimiz alınmadan hareket ediliyordu" diyerek bize yazmış, arkadaşları suçlamışlardı.

- *Anlatımlarınızdan şu mu çıkıyor: Barikatları kaldırma kararını almanızda en önemli faktör dışınızdakilerin sizi zorlamasıydı...*

- Değil; ancak onların mızmızlığı hiç de az değildi. Barikatlardan korkmuş, kaldırılması için çok dayatmışlardı. Ama esas neden rolünü yeterince oynamış olmasıydı. İdare, dışarıya baskının nedeni olarak isyan ve TTE'yi gösteriyordu. Biz barikatı kaldırırken isyan havasına son vermek, bu silahı da elinden almak kaygısıyla hareket ettik. Ayrıca artık sürdürmenin de fazla bir yararı görünmüyordu. Ölüm orucunu da başlatınca barikatta ısrarlı olmadık. Bir hafta kadar sonra da kaldırdık.

- *Kaldırma nasıl uygulandı? Sağa sola haber mi gönderdiniz?*

- B ve C bloklar basılıp elden geçirildikten sonra sıra D ve E'deki koğuşlara gelmişti. Orada da baskınlar başlamıştı. Bir-iki koğuşa yapılan saldırının boyutlarını görünce, bunlar sürekli "Kaldıralım. Saldırıyı şiddetlendiriyor. PKK hepimizi kırdıracak" demeye başladılar. 24'teki temsilcimizle konuyu tartışıyorlar. Bu tartışmaların genel boyutunu bilmesek de, az çok havayı, yani diğerlerinin yaklaşımını kestirebiliyorduk. Son durum ve eğilimleri bize kaba hatlarıyla aktarıldı. Bütün gelişmeleri değerlendirip kaldırma kararı aldık. Barikatları kaldırma gününü ve biçimini belirleme konusunda 24'e inisiyatif verdik. 24 de henüz baskın yapılmamış altı-yedi koğuşun bulunduğu bir anda, gelişmeleri ve o cephedeki havayı dikkate alıp kaldırılmasını duyuruyor. Ancak bu karar en küçük bir kararsızlık doğurmayacak, direniş fiilen sürdürülecekti. Diyarbakır'ın barikatlı günleri iki hafta sürdü. Ondan sonraki koğuş baskınlarında askerler barikatlarla değil, birbirlerine kenetlenmiş insanlarla karşılaştı.

Ek Bölüm
34. koğuşa yapılan operasyonlara bir tanıklık

"(...)

Eylül direnişinde bizi hücreye almışlardı. Daha sonra 34. koğuşa verildik.

Koğuşumuzun mevcudu 70-80 kişi arasında değişiyordu. Mevcudun yarısından çoğu biz PKK'lilerden oluşuyordu. Bu arkadaşlar da çoğunlukla taraftar ve sempatizandı. Gerisi ise Özgürlük Yolu, TKP, Kawa, KUK ve Partizan'cıydı.

Gerginliğin tırmandığı ve saldırının başladığı günlerdeydik. Hilvanlı bir arkadaş mahkeme dönüşü heyecanla bir şeyler anlatıyordu. Bizler de yanına gidip dinledik. Arkadaş, Sabah koğuştan çıktığımızda idare bize İstiklal Marşı söyletmek istedi. Arabada bizi tekmeleyip copladılar. Mahkeme salonuna aldıklarında yine saldırdılar dedi. Ertesi gün KUK davasından bir grup insanın mahkemesi vardı. Gidenler bir daha koğuşa dönmedi. Bunlar kurallara uymuş, teslim olanların yanına gitmişler.

Kitlenin tavrı, ne pahasına olursa olsun teslim olmamaktı. Çünkü bizler hem teslimiyetin acısını, hem de direnerek kazanmanın mutluluğunu yaşamıştık.

İdarenin B veya C bloktaki koğuşlardan birine saldırdığı haberini aldık. Haber koğuştan koğuşa yayıldı. Bizim örgütsel ilişkilerimiz 24. koğuşla olduğu için gelişmeleri onlardan öğreniyorduk. Arkadaşlar baskınlara karşı barikat kurulmasını söylediler.

Koğuşumuzda barikat kurmaya başladık. (Biz barikat çalışması yaparken dışımızdaki gruplar çok tedirgindi. Barikat kurarak bizi imha mı etmek istiyorsunuz? diyorlardı.) Ranzalarımız tahtadan olduğu için bir kısmını söktük. Sağlam kalas parçalarını kapıya dayadık. Bunlara takviye olacak şekilde epey yatak yığdık.

Bir gün akşam üzeriydi, birisi koğuşa girdi. Hafifçe aksıyordu, soluk soluğa kalmıştı ve elinde iki çanta dolusu elbise vardı. O ara benle Mehdi Zana tavla oynuyorduk. Arkadaşlar da başımıza toplanmış, laf atıyorlardı. Bazıları; Haydi hasan, Xalê Mehdi'nin belediyeden aldığı paraların bir kısmını tavlada kazan diyordu. Mehdi de; He oğlum he, devlet inanmıyor, siz de inanmıyorsunuz dedi. Ben bu ara Mehdi'ye gelenin kim olduğunu sordum. O da Anzif Kaleli olduğunu söyledi. (Nazif'e Anzif diyordu.) Ayrıca; Bak oğlum Hasan, bu kesin bir namussuzluk için gelmiş, kısa sürede ortaya çıkar diyerek ekledi.

Oyunu bırakıp Nazif'in yanına gittik. Nereden geldiğini sorduğu-

muzda hastaneden geldiğini, dönüşte de kendisinin 34'e verildiğini söyledi. Çantasını tutan arkadaşın dikkatini çekmiş olacak ki iki takım TTE'yi çıkarıp "bunlar da ne?" diye sordu.

Koğuşlar basılıp işkenceler ayyuka çıkmışken, Nazif direnmeden TTE alıp gelmişti. Mehdi hemen; Gördün mü Nazif'in niye buraya geldiğini? dedi.

Yorumumuz Nazif'in idareyle anlaşmalı koğuşa geldiğiydi. İdare özellikle diğer gruplardan fazla insanın koğuşumuzda bulunmasını dikkate alarak onu getirmişti. Ayrıca Nazif'in hastanelik bir durumunu görmedik. İdare, cezaevine kantini yasaklayıp kimseye sigara vermezken onun çantasında bolca vardı. Sigarasızlığa dayanmayan arkdaşlar çöpü karıştırıp izmarit arardı. Anlaşılan, Nazif'in özel bir durumunun olduğuydu. Teslim olmuş ve idare de bir yerine iki takım TTE vermişti.

TTE'nin geldiğini saldırılardan önce Yüzbaşı Abdullah Kahraman'ın konuşmasından da anlamıştık. Bir gün koğuşumuza geldiğinde, sazımız -sazı pekmez kutusundan yapmıştık. Telleri de naylon çorap ipliğiydi- için tel istemiştik. O ise Esat Oktay zamanında alınan elbiselerimizin ne olduğunu sormuştu. Arkadaşlar da iyilerini askerlerin alıp götürdüğünü, yakıldığını vs. söyledi. Eylül direnişinden sonra da herkes kendine elbise getirtmişti. Yüzbaşının bu konuşmasından elbiselerimizin tekrar toplanacağı, TTE'nin dayatılacağı sonucunu çıkarmıştık.

Barikatın önünde her gün altı kişi nöbet tutuyorduk. Nöbetçilerin elinde birer de kalas bulunurdu. Ayrıca koğuşun ortasında da tutuşturulmak üzere dört yere eşya yığılmıştı. Tutuşturacak malzememiz ise elbise ve kağıttı. Her kümede de elinde kibrit olan iki arkadaş oturuyordu.

İdare her gün bir-iki koğuşu basıyordu. Bizim koğuşun basılacağı söylendi. Yakılacak eşyaların içine ikişer kişi girdik. Bu sırada DDKD ve Özgürlük Yolu'ndan bir grup üzerimize atlayarak engellemeye çalıştı. Boğuştuk. Kendinizle birlikte bizi de yakmak istiyorsunuz diyorlardı. Mehdi Zana da adeta şuurunu yitirmiş gibiydi. Kendinizi yakmaya hakkınız yok. Bir devrimcinin kaç yılda yetiştiğini biliyor musunuz? diye bağırıp bizi engellemeye çalışıyordu. Daha sonra hepsini ateşe verilecek yerden uzaklaştırdık.

Cezaevi tam anlamıyla savaş alanına dönmüştü. Kimi yerden slogan sesleri, kimi yerden de dumanlar yükseliyordu. Hasan Mutlucan'ın sesi de bu savaşın değişmez fon müziğiydi. Haber alamamanın sıkıntısını

çekiyorduk. İdare, Hasan Mutlucan eşliğinde hem saldırıyor, hem bizi uyutmuyor, hem de psikolojik olarak etkilemeye çalışıyordu. Koğuşta iki kalorifer tankı vardı. Üzerine çıkıp çevre koğuşlarla haberleşiyorduk. Hoparlörlere de bir çare bulmuştuk. Yukarı çıkıp kabloların arasına iğne vb. koyarak bağlantısını kesiyorduk.

Bir gün öğle vaktiydi. 26. koğuştan sloganlarla karışık gürültüler gelmeye başladı. Pencereye çıkıp baktığımızda çatının itfaiyecilerce dolu olduğunu gördük. Ağaca tünemiş kuşlar gibi bekliyorlardı. Cezaevinin etrafında da itfaiye arabaları vardı. Bu arabaları her gördüğümüzde yeni bir baskın olduğunu anlıyorduk.

Ben de pencereye çıkmıştım. Manzarayı görünce; Xalo Mehdi gel, belediyede çalışan işçiler bize su sıkmaya gelmiş. Gel bunlara bir ajite çek de su sıkmasınlar diye Zana'ya seslendim. O da gelip pencereye çıktı. Ve Kürtçe, Türkçe bağırarak Ben Mehdi Zana'yım, belediye başkanınızım. Sizi işe aldım, o kadar emek verdim, bize su sıkmayın. İdare bizi öldürmek, direnişimizi kırmak istiyor dedi. Bu sırada baskına hazırlanmış yüzlerce asker bizim bloka taraf gelmeye başladı. 26. koğuşa baskın düzenlendi. Koğuş basılır basılmaz arkadaşlar hazırladıkları malzemeleri ateşe verdi. Koğuşta kıran kırana bir çatışma var, biz de seyrediyoruz. Su, ateş, slogan birbirine karışmış. Arkadaşları sloganlarla destekliyoruz. Çatışma boyunca Herne Pêş marşını söyledik. İdareyi şaşırtmak, gücünü bölmek için de çatıya iki yatak çıkarıp yakmaya başladık. Bu ara üsteğmen durumu tespit için fotoğraf çekmeye başladı. Bizler de kendisine bağırdık. Cezaevinin etrafında bini aşkın aile var. Bizleri izliyorlardı. Bir arkadaş pencereden onlara ajite çekmeye başladı. Ailelerin bir kısmı ağlıyor, kendini yere atıyor, ağıt yakıyor, büyük çoğunluğu da sloganlarımıza katılıyordu. Askerler onlara da müdahale ediyor, dağıtıyordu. Dağıtılanlar tekrar bir araya geliyordu. 26, şiddetli bir çatışmadan sonra boşaltılmıştı. Dumanlar yükseliyordu. Bu durum aileleri çok etkiledi, askerleri taşlamaya başladılar.

26'dan sonra itfaiyeciler bize yöneldi. Ancak bizim çatıya çıkmaları için çatı kapağını açmaları gerekiyordu. Olanaklar ölçüsünde hazırlıklarımızı yapmıştık. Daha önce koğuşun badanası için idare bir torba kireç vermişti. O kireçle bir miktar deterjanı pencere önünde bekletiyorduk.

Baskın ekibi bizim kapıya geldi. Yüzbaşı kapı mazgalından, Size on dakika zaman tanıyorum. Barikatları kaldırmazsanız duvarı delip içeri

sis bombası atarım vb. dedi. Yanıtımız slogan oldu.

On dakika geçti. Çatıda mevzilenen itfaiyeciler, askerlerin yukarı çıkmasını bekliyordu. Kapıyı açmayacaklarını anlayınca kalabalık bir grup çatıya yöneldi. Kimimiz su tanklarına tırmanmış, kimimiz de arkadaşların omzuna çıkarak pencerelere mevzilenmiştik. Su sıkılacağını bildiğimiz için büyük su bidonlarını ortadan bölerek kafamıza geçirmiştik. Çatıdaki bu hareketliliği gören aileler bizim koğuşa taraf hareketlendi. Bu ara çatıdaki kapak açıldı. Yuvasına çomak sokulmuş eşek arıları gibi askerler delikten çıkmaya başladı. Kafasını çıkarana bir avuç kireç attık. Çatıyı beyaz toz bulutu kaplamıştı. İlk çıkanlar gerisin geri kaçıp inlerine girdi. Kaçamayanlar da çatıda çömelip kaldı. Ellerinde kalaslarla bekleyen arkadaşlar yetiştirdiklerine vurmaya başladı. Bazıları da ayakkabı, sabun, ne varsa askerlere fırlatıyordu.

İtfaiyeciler tazyikli su sıkmaya başladı. Hemen deterjanı devreye soktuk. Islanmış çatıya deterjanı savurduk. Askerlere kireç atmayı da sürdürüyorduk. Karşımızdakiler şaşkındı. Ellerine uzun kalaslar almış kalkanlı askerler bizi pencerelerden sökmek için ikinci saldırıyı başlattı. Çatı deterjandan dolayı kayganlaştığından çoğu kayıp düşüyordu. Yetiştiklerimize vurmaktan da geri durmuyorduk. Yürümeye kalkan bir üsteğmen kayıp yüzüstü düştü. Az kalsın havalandırmaya yuvarlanacaktı. Askerler bağırıp çağırıyordu. Beş-altısı itfaiyecilerden hortumları alıp bize saldırmaya başladı. Mehdi ise hâlâ itfaiyecilere ajite çekiyordu. Tabii o mahşeri ortamda sesi kimseye gitmiyordu, ne dediği anlaşılmıyordu. Çevre koğuşların alkış, slogan, marş sesleri de bizimkine katılmıştı.

Tutunacak tek yer pencere demirleriydi. Tazyikli su ve direklerle saldırı bizi pencerelerden söktü. Var güçleriyle vuruyorlardı. Şiddetli darbeler ellerimizi parçalamıştı. Bazı arkadaşlar baygınlık geçirip düştü.

Sonunda itfaiyecilerin suyu bitti. Çatışma durmuştu. Saldırı püskürtüldü. Tekrar pencereye çıkıp çevreye göz atmaya başladık. İtfaiyeciler elbiselerini çıkarıyordu. Elbiseyi çıkardıklarında bunların asker olduğunu gördük. Mehdi de seyrediyordu. Manzarayı görünce; Ulan oğlum Haso, beni rezil ettin. Hani bunlar bizim belediyenin itfaiyecileriydi. Beni kandırdın deyip aşağı indi ve beni kovalamaya başladı. Bizi seyreden koğuş kahkaha atıyordu.

Koğuş diz boyu su dolmuştu. Moralimiz müthişti. Askerler ve itfaiye çekilince çevre koğuşlar, dışarıdakiler sloganlarla kazanmamızı kutluyordu.

Koğuşumuzda iki doktor vardı, biri TKP'li Mustafa Dağcı, diğeri de Suruçluydu. Doktorlar parçalanmış ellerimizi dikmeye başladı. Kullandıkları naylon iplikleri çoraplardan sökmüş, su da kaynatmıştık. Dikiş iğnesiyle yaralarımı dikilip sarıldı.

İdare bizden sonra 24'ü bastı. Bu sırada 25. koğuşta yoldaşımız Ahmet Bayık'la bir arkadaş daha kendisini yakmaya başladı. Tuvalet bölümünde alevler içinde kalan eylemcilere sloganlarımız eşlik ediyordu. 25'in elektrikleri de kesilmişti. İdare su sıkarak söndürmeye çalışıyordu. Ama direniş gösterildiği için içeri giremiyordu. Amansız bir çatışmadan sonra koğuşa girip boşalttılar.

Arkadaşlar barikat kalkacak diye bize haber gönderdi. Artık fiili karşı koyuş olmayacak, ama hiçbir yaptırım yine kabul edilmeyecekti.

Bunun üzerine idare hemen kalabalık bir komando, asker grubuyla koğuşumuza geldi. Sizleri başka koğuşa alacağız dedi. Ama nereye gideceğimizi çok iyi biliyorduk. Daha önce bir kısmımız, "bizlere işkence yaparlarsa kafalarımızı duvarlara vurup kendimizi öldüreceğiz" kararını almıştık. Koğuştan çıktık. Koridora iki taraflı komandolar dizilmiş, yırtıcı hayvanlar gibi bize bakıyorlardı. Bizleri vurmaya kalkınca slogan attık, bunun üzerine durakladılar. Ancak sinema salonuna girer girmez saldırmaya başladılar. Biz de kararlaştırdığımız gibi kafalarımızı duvarlara vurmaya başladık. Kafasını duvara vuran her arkadaşın üzerine dört-beş komando çullanıp yere yatırıyor ve ellerini arkadan kelepçeliyorlardı. Salondaki masada birkaç şırınga vardı. Kelepçelenenlerin arkadan pantolonunu yırtıp iğne vurdular. İşkence ve iğnenin etkisiyle kısa sürede bayıldık. Kendimize geldiğimizde üzerimizde sadece don-atlet bırakılmıştı.

Kurallara uydurma ve TTE'yi dayatmak için ana koridora çıkarıldık. Bizi duvarın dibine tek sıra dizdiler. Başımıza yine askerler toplandı. Vurmalar, sataşmalar gırla gidiyordu. Dört köşe dediğimiz başçavuş gelip Sizleri teker teker banyoya alacağım. Bakalım elbise giyecek misiniz, giymeyecek misiniz, görürüz dedi. Bu ara Mehdi'ye laf atıp vurmaya başladı. Ben de; "Babanız yaşındadır, ne vuruyorsunuz" deyip slogan attım. Daha çok asker başımıza birikip bize vurdu. Ve zorla TTE'yi giydirmeye başladılar. Onlar giydiriyor, biz çıkarıyoruz. Ancak giydirdiklerinin ellerini arkadan kelepçelediler.

Koğuşu boşaltmış, eşyalarımızı 35 ve 36'nın önüne yığmışlardı. Bizi eşyalarımızın üzerine oturttular. 35'in sesimizi duyması için slogan at-

maya başladık. Bunun üzerine askerler bize saldırdı. Bizler de korumak için kafalarımızı battaniye ve elbiselerin altına sokmaya çalışıyorduk. Koridor tam anlamıyla harman yerine dönmüştü.

İşkence eşliğinde üstümüze sıcak ve soğuk su dökerek bizi 36. koğuşa attılar. Eksiğimiz var mı diye koğuşu kontrol ettiğimizde bir kişinin olmadığını gördük. O da Özgürlük Yolu'ndandı. Partimize ve direnişlerimize büyük saygısı olan bir üniversite öğrencisiydi. Kulakları ağır işitirdi. Seni koğuşa götürelim demişler. Herkesin koğuşa alındığını sanmış ve olur demiş. Koğuşa gittiğinde kimsenin olmadığını görünce durumu anlamış ve Beni arkadaşların yanına götürün diye diretmiş. Yanımıza getirinceye kadar ağzını, burnunu dağıttılar. Başından geçenleri anlatınca gülmekten kırıldık.

36'ya girdiğimizde bizi sloganla karşıladılar. Ancak kilitleri bozdukları için hücrelere giremedik. Koridorda, orta yerde kaldık. İdare kış ortasında üzerimize sıcak ve soğuk su dökmeyi sürdürdü. Bizi güçten düşürmek, kırmak istiyordu. (Şeyh Sait İsyanı'nda ele geçirdiklerine Elazığ Cezaevi'nde aynı şeyleri yaptıklarını okumuştum.) Tam üç gün, üç gece don atletle, ellerimiz arkadan kelepçeli ve aç-susuz çıplak betonda yatırıldık. Ayakta kalmak için azıcık da olsa bir çözüm bulduk. 36'nın 10. hücresinin altından kalorifer boruları geçiyordu. Kalorifer yanınca beton biraz ısınırdı. Isındığı zamanlar uzanıp yatıyorduk. Dördüncü gün bizi 35'e aldılar."

Ölüm orucuna doğru evrilen süreç

- Saldırının başlamasından sonra örgütlediğiniz ölüm orucu var. Ölüm orucu kararına nasıl ulaştınız?

- Ocak'ta zorunlu kalmadıkça ölüm orucunu başlatmayacaktık. Saldırının başlamasıyla fiili direnişe geçtik. Biraz da sürecin ve saldırının karakterinden ötürü, fiili direnişle götürmek istediğimiz eylemlilik çok sert ve uç bir noktaya gelip dayandı. İsyan havasına dönüştü. Teslimiyet karşısında hep direnişte kalmak hiçbir biçimde vazgeçemeyeceğimiz bir zorunluluktu. Düşmanla çok kesin ve kararlı tutumla karşı karşıya gelince, kendimizi muazzam bir direnişin içinde bulduk. Direnişin isyan havasına dönüşmesi de bundan kaynaklandı. Saldırı vahşileştikçe vahşileşti. Karşı koyuşumuzun barikatlı o en sert biçimi, yaşanan isyan havası, zulmün ve pervasızlığın "gerekçe"si gibi gösterilmeye çalışılıyordu. Düşman; "İsyan çıktı, denetimi sağlamak için gerekirse her türlü yöntemi kullanarak bastırmamız doğrudur, haklıdır" diyerek kamuoyu önünde kendisini meşru göstermeye çalışıyordu. Halbuki gerçek başkaydı. Saldırıya karşı sahip olduğumuz olanaklarla kendimizi koruyorduk. O kuşatılmışlık içinde gerçek durumu kamuoyuna gerektiği biçimde yansıtabilmek çok zordu. Düşmanın kullandığı isyan havasına son vermek için başka şeyler yapmamız gerekiyordu. Ayrıca yeni eylem biçimiyle direnişe taze kan vermeliydik. Bu yüzden direnişi normal zemine çekmek ve daha da güçlendirmek için ölüm orucu kararı aldık. "Ölüm orucu en son başvuracağımız eylemlerden biri" demiştik, o an yaşanan durum, gelinen yer, düşmanın genel yönelimi, saldırının amaç ve hedefleri netleşmişti. Dayatılan en koyu biçimiyle teslimiyetti. Siyasi ve insani varlığımız tehlikedeydi. Kısacası durum oldukça ciddiydi. Saldırıyı püskürtmek için yapmamız gereken hiçbir şeyden geri duramazdık.

- Süreç sizin açınızdan hep en uç noktalarda geçmiş. 1981-82-83. Hep ölüm orucu.

- Diyarbakır özgülünü sanırım yeterince verdik. Bu silaha sık sık başvurmamızın en temel nedeni kitle hareketi oluşumuzdu. Saldırıları kısa sürede püskürtmek ve kitleyi her türlü yönelimden kurtarmak istiyoruz. Bu nedenle de yükün ağırlığını kadroların omuzlaması kaçınılmaz oluyordu. Uzun süreli fiili direniş kitlesel yapımız bakımından aleyhimize olurdu. Düşmanın genel yönelimi açığa çıkınca bir durum

değerlendirmesi yaptık. Gelişmeleri Orhan Keskin'le de tartışıp görüşlerini aldık ve ölüm orucu kararına ulaştık. Kararı almıştık ama hemen başlatmak istemiyorduk. Fiili direnişi sürdürme taraftarıydık. Onun zorlandığı yerde ölüm orucu devreye girecekti. Karardan bir hafta sonra, 14 Ocak'ta 35'ten on kişiyle ölüm orucunu başlattık, on kişi de koğuşlardan katıldı.

- Niçin onar kişi? Bir de Ocak Ölüm Orucu'na başlayan arkadaşların isimlerini söyleyebilir misiniz?

- Yirmi kişilik bir grubun başlangıç için yeterli olacağını düşündük. Gücümüzü tümüyle cepheye sürmek istemiyorduk. Yine kademeli, grup grup ilerleyecektik. Ölüm orucu kararı koğuşlarda bulunan gruplarla kapsamlı bir tartışma sonucu aldığımız bir karar değildi. Ancak yanımızda bulunan Orhan tartışmaların içindeydi. Ayrıca ölüm orucu başlarsa Partizancılar grup olarak katılacaktı. Diğer gruplardan da tek tük katılımlar olabilirdi. Onlardan katılım olabileceğini düşünerek koğuşlardaki arkadaşlarımızı uyarıp "bizden fazla katılan olmasın" dedik. Beklediğimiz gibi oldu. Yirmi kişilik grupta bizim dışımızda Partizan'dan ve diğer gruplardan da katılım oldu. Şu anda anımsayabildiklerim şunlar: Karasu, Cemal Arat, Orhan Keskin, Şükrü Göktaş, M. Can Yüce, Hamili Yıldırım, H. Hayri Aslan, Müslüm Elma, Cafer Cangöz, Haydar Söylemez, Recep Maraşlı, Cemal Miran.

- Ölüm orucu ve barikatlı fiili direniş arasında genel bir kıyaslama yapar mısın? Gerçi biraz bahsettin, ama iki eylem biçimi arasındaki farklılığın belirgin bir biçimde ortaya çıkmasında yarar var.

- Barikat ve isyan durumunun uzun vadeli, sonuç alıcı bir eylem olmadığını belirtmiştik. Ölüm orucu hem saldırıları frenleyecek, hem de uzun vadede direnişin temeline oturacak ve sonuç almada büyük rol oynayacaktı. Barikatların kaldırılmasından sonra, ölüm orucu gibi etkin bir silahla donanmış fiili direniş sürdü. Salt bir taktiğe çakılıp kalamazdık, direnişi değişik eylem ve taktiklerle yürütmeliydik. Düşman, vahşeti haklı çıkarmak için isyan havasını kullandı. Gerçi ne yaparsak yapalım, bizi haksız göstermek için her zaman yalana ve demagojiye başvuracaktır. İkisi arasında bir kıyaslama yapacak olursak, ölüm orucunun meşruluğunun çok daha etkin ve kullanılmaya kapalı olduğunu söyleyebiliriz. Barikatlarda çıplak zorla, ölümle burun buruna gelmiş olmanın insanlar üzerindeki etkilerini de göz ardı etmemek gerekir. Kendisini ölüme

hazırlamayanlar bu saldırılarda dökülebiliyordu. Sakatlanma ölüm ve yaralanma fazla oluyordu. İdare dışarıya karşı ölüm orucunu kullanamazdı.

- Bu konuya değinmişken şuna da bir açıklama getirsen: İdare önder ve militan unsurları kitleden tecrit etmek istemişti. Siz vermemiştiniz, barikatların pratikte bu politikaya etkisi ne oldu.

- Bu planı istendiği gibi kolayca uygulamadı. İşin başında önder kadroların kitleden tecridi engellendi. İdare amaçladığı ayrıştırmayı yapamadı. Ancak barikatlar aşıldıktan, koğuşlara girildikten sonra yapabildi. Sivrilen insanlar biraz daha özel bir uygulamaya tabii tutulsa da, artık direnen kitlenin içindeydiler. Bu da önemli bir sonuçtu. Kısacası, ayrıştırma kadro-kitle temelinde değil de, direnen-teslim olan temelinde oldu. Barikatlı fiili direnişin en önemli sonuçlarından biri buydu. Direnenlerin hemen hepsi bir aradaydı. Birbirine destek, güç ve moral kaynağı oldular. Eğer idarenin istediği ayrıştırma gerçekleşseydi, sonuç farklı olacaktı. Barikatlardan sonra ölüm orucu başlamış değildi. Barikatlı günler sürerken ölüm orucu da sürüyordu. Değişik eylem biçimlerinin iç içe geçtiği bir zemin vardı. Tüm koğuş barikat gerilerinde –en azından baskın anına kadar– direniş zemininde kalmış kadro ve militanlar kitlenin içinde bulunmuş, eğitmeye çalışmış, güç ve moral vermiş, yönlendirmiş, kararları uygulatabilmiştir. Kısaca şöyle diyebiliriz: Ocak direnişinde barikatlar daha işin başında kitlenin idarenin kucağına düşmesini, onlar üzerinde oynanmasını engellemiştir. Ölüm orucu ise direnişe güç vermiş ve son darbeyi vurmaya hizmet etmiştir.

- Ölüm orucunun hedef ve taleplerini biraz daha açabilir misiniz?

- Ölüm orucu teslimiyet dayatması ve Eylül kazanımlarının ortadan kaldırılması gerçekliği üzerinde şekillendi. Bu, hedef ve taleplerinin neler olacağını da açıklar. Saldıran, eyleme geçen biz değildik. Saldırıya uğrayandık. Her şeyin bir çırpıda geri alındığı fiili bir durumla karşılaşmıştık. Eylemimizin ana eksenine Eylül kazanımlarının korunması oturdu. Ölüm orucuna giren arkadaşların kolorduya vermek için hazırlayıp imzaladıkları dilekçede saldırı ve işkencelerin altında yatanlar anlatıldıktan sonra, hiçbir yaptırıma uyulmayacağı belirtilip, Eylül direnişinin temel talepleri sıralanmış ve "bunlar gerçekleşmedikçe ölüm orucuna son vermeyeceğiz" denilmişti.

- Eğer ölüm orucunun taleplerine Eylül kazanımları oturduysa, Eylül'de

olmayan ama Ocak'ta yakıcı bir sorun olarak ortaya çıkan bir TTE olayı var, onu niçin temel talepler içine almadınız?

- Kolorduya verilen dilekçede TTE konusuna hiç değinmedik. Elbiseyi yasal kılıflara uydurup direnişi çıkmaza sokabilir, değişik manevralar için kullanabilirler düşüncesiyle yazmadık. Çünkü, anlattığımız gibi sorun TTE sorunu değildi. TTE bu genel saldırının, teslim almanın içinde bir öğeydi ve ikinci plandaydı. Biz esas olarak teslimiyet dayatmasına yöneldik. TTE, direnişin seyri içinde değerlendirilecek, tutum belirlenecekti. Ölüm orucunu uzun vadeli olarak planlamıştık. Gruplar on beş-yirmi gün arayla katılacaktı.

- Aldığınız kararlar ne düzeyde yaşama geçirildi? İhlaller oldu mu?

- Bu eylemin direnişin kaderine damgasını vuracağı kesindi. Tabii eğer belirlenen ölçülerde yürünür ve eylemin gerektirdiği kararlılık sergilenirse sonuç lehimize olacaktı. Bunu düşman da deneyimlerinden biliyordu. Bu yüzden var gücüyle ölüm orucunun karşısına dikilmek isteyecekti. Eylemin kamuoyuna mal olmasını önlemek için, henüz ağırlığını yeterince duyurmamasını fırsat bilerek saldırılarını tüm şiddetiyle sürdürmeye, direnişi kırmaya çalıştı. İlk dönemler ölüm orucu, saldırıları durdurmada ve hızını kesmede fazla etkili olmadı. Barikatlar henüz kalkmamıştı. Düşman vahşi saldırı ve baskınlarını hafifletmeden sürdürdü. Barikatlar kaldırılınca saldırıların şiddetinde düşme oldu, direniş normal seyrine çekildi. İşte ölüm orucu bu koşullarda sürüyordu. Bazı unsurlar saldırı ve işkencelerden kurtulmak için ölüm orucuna girdiler. Paşa Uzun bunlardan biriydi. (Paşa, DDKD'nin önde gelen isimlerindendi. Daha sonra ayrılıp Yekbun isimli bir grup oluşturmaya çalışanlar arasındaydı. Cezaevinde Ala-Rızgarici oldu. Sonra oradan da ayrıldı. Bu siyasi ilişki trafiği içinde popüler olmuş biriydi.) Ölüm orucu merkezi yürütülüyordu. Eyleme gönüllü katılmak isteyen ismini sorumlulara bildiriyor, sıraya konuluyor, katılıp katılmayacağına karar veriliyordu. Prosedür böyleydi. Paşa da PKK ve direnişten hep övgüyle söz ederken, Ocak'ta yüz seksen derece dönüş yapmıştı. Koğuşundaki arkadaşların anlatımına göre; direniş aleyhinde propaganda yapıp ileri geri konuşmuş. "Bu bir isyandır. TC tıpkı Suriye yönetiminin 'Müslüman Kardeşler'i tank ve toplarla imha ettiği gibi bizi de imha eder. Kürdistan'da birçok katliam yaşanmıştı. Onca katliama bir tane daha ekleyip hepimizi boğazlar" diyerek tutsakların kararlılığını kemirmeye kalkışıyor. Paşa hiç kimsenin

düşüncesini almadan ve gönüllü olduğunu gerekli yere duyurmadan kendi başına ölüm orucuna başlıyor.

- Ölüm orucuna başlamayı fiili direnişe göre nasıl bir avantaj görüyor?

- Ölüm orucuna girenler kitleden yalıtılıyordu. Dişe diş bir çatışmadan ve saldırıdan kaçmanın yolu olarak bu eylem kullanılabilirdi. Hazindir; büyük bir eylem olan ölüm orucunun, direniş içindeki bir koğuştan çıkıp teslimiyete gitmesinin atlama tahtası olarak kullanılmasına da tanık olundu. İşte Paşa bunu yapmıştı. Ölüm orucuna katıldığını idareye bildirince, eylemcilerin olduğu koğuşa götürülecekti. Paşa kazasız belasız teslimiyete, ölüm orucu paraşütüyle rahat bir iniş yapmıştı.

- Ölüm orucuna sonuna kadar devam etti mi bari?

- Hayır! Katılışının üçüncü gününde bırakıyor. Bırakmakla da kalmıyor, teslim olanların koğuşuna gidiyor! Söylediğine göre, bize karşı duyduğu tepkiden dolayı teslim olmuş! Ölüm orucunu bırakmış! Emir-komutayı yeniden kabul etmiş! (Biz TTE giyme kararı almadan Paşa ölüm orucuna girmiş. "Elbise için direniyorduk. Onu da giydik. Eyleme gerek kalmadı" diyerek bırakıyor.) Paşa 1981 direnişinde yer alan dışımızdaki iki kişiden biriydi. Direnmişti, vahşeti, koyu teslimiyeti yaşamıştı. Bizimle uzun süre hücrede kalmıştı. Bunca deney, teslimiyetin o kahrediciliği ortadayken, yeniden teslimiyeti kabul etmek, kişinin geldiği yeri gösterir. Sıkça belirttiğimiz gibi, direniş yaşamın sadece bir kesitiyle sınırlı değildir. Hepsini kapsar. Ama Paşa'nın direnişçiliğinin ömrü 1984 Ocak'ına kadardı! Bireyin başkalarına olan eleştirileri, hiçbir zaman teslimiyetinin gerekçesi olamaz. Güya TTE giymek onu teslimiyete götürüyor. Madem elbiseyi her şey olarak görüyorsun ve giyince teslimiyet olduğunu biliyorsun, o zaman sen de elbise giymeden ölüm orucunu sürdür! Teslim olmak kötü bir şey, kaldı ki TTE'yi giyme kararı alanlar direniyor. Teslimiyet böyle gerekçelendirilemez. Hatalarımız, yetmezliklerimiz olabilir. Hatta teslim de olabiliriz. Bunlar kendisinin teslim olmasının, düşmana boyun eğmesinin hiç mi hiç gerekçesi olamaz. Kısacası, süreç içinde direngen özü tükenen böyle hazin sonlanışlara da tanık olundu.

- Direniş içinde böyle hoş olmayan yolları seçen başka insanlar var mıydı?

- Evet, işkence görmekten kurtulmak için ölüm orucuna başlayan,

çok geçmeden bırakanlar oldu. Kimisi de düşünce ve ruhta eyleme hazırlanma yerine saldırı ve işkenceye tepki, kızgınlık ve öfkenin sonucu olarak katılıyor. Tabii, hazır olmadığı büyük bir eylemin o ağır yükü altında eziliyor, düşüyor. Evet, işkence ve vahşet tüm hızıyla sürüyordu. Fiili direnişteyiz, hiçbir yaptırımı kabul etmiyoruz. Eylem içinde atıl kalmak istemeyen direnişçi insanlardan ısrarla ölüm orucuna katılım talepleri geliyor. İlerleyen günlerde 35'te, ölüm orucunun ikinci, daha sonra da üçüncü grubunu başlattık. Dördüncü grubun katılacağı günlerde direniş sona erdi. 35'te genelde ölüm orucuyla ilgili belirlenen plan ve alınan kararlar doğrultusunda hareket edildi. Ancak zorlandığımız anlar da oldu. Bu da daha çok bir şey yapamamaya olan kızgınlıktan bazı arkadaşların katılma yönündeki ısrarlarından kaynaklanıyordu. Sayıyı sınırlamak zorunda olduğumuz için başvuranlardan bir kısmını seçip gruplara yerleştiriyorduk. Kendilerini ilk gruplarda görmeyenler itirazlara, yakınmalara başladı. Tepkici, dar bakış açısıyla yaklaşan, olayı yine güvengüvenmeme temelinde ele alanlar oldu. Sorunu çözmede ısrarlı, önlemede iknacı temelde yaklaştık. Bu bizi çok uğraştırsa da alınan kararlar uygulandı. Koğuşlarda da benzer sorunlar olmuş. Kendiliğinden katılanlar da vardı. Ancak sayı Eylül direnişinde olduğu gibi kabarık değildi. Tam hatırlayamıyorum, ama yüze yakın insan ölüm orucuna katıldı. Dökülenler olmakla birlikte, örgütlediğimiz, esas yükü omuzlayacak yapı kararlı bir biçimde eylemi sonuna kadar götürdü.

- *Fiili direniş içindeyken ölüm orucu başladığına göre, genel olarak saldırılardan ölüm orucuna katılanlara nasıl davranılıyordu?*

- Fiili direniş sürüyor. Esas sonuç alıcı eylemimiz ölüm orucu, ama o da henüz sürece yeterince oturup damgasını vurabilmiş değil. Düşman ölüm orucunu ciddiye alınama havasında. Hiç böyle bir eylem başlatılmamış gibi tüm pervasızlığıyla saldırıyı sürdürüyor. O ara 35'teki eylemciler alınıp başka bir koğuşa götürülerek yalıtılmak istendi. Biz arkadaşlarımızın götürülmesini istemediğimizi, eğer alınacaksa 35'te kendilerine bir yer ayırıp yerleştirilmesini söyledik. Israrlı davrandık. İdare baskınla boşalttığı koğuşlardan birine Ölüm Orucu'ndakileri toplamaya başladı. Çok geçmeden onları o ilk koğuştan alıp başka bir koğuşa götürdü. Bu aktarma işinin nasıl olduğunu fazla anlatmaya gerek yok; başlı başına bir işkence. Ortalığı zangır zangır titreten ve sinirleri tahrip eden müzik yayını sürüyor. Sadece bu bile Ölüm Orucu'ndakiler için

muazzam bir işkence aracıydı. Çünkü bu eylemde bulunan insanın sinirleri çok daha hassas ve zayıf olur. Ses Ölüm Orucu'ndakileri çok daha fazla etkiler. Ayrıca arkadaşlara yapılan işkencelere tanık olmaları, çığlıklarını duymaları da bir işkenceydi. Bunların yanında eyleme katılan insanlara da işkence yapıldı. Ölüm orucuna başladığı halde henüz koğuşlardan alınmamış eylemci arkadaşlar vardı. Bulundukları koğuşlar basıldığında, diğerleri gibi işkence ve saldırılardan nasiplerini aldılar. Ancak, onlar için ayrılan koğuşa götürüldüklerinde -sonraki günlerde bu koğuş sayısı ikiye çıktı- fiziki saldırı, işkence yapılmadı. Sigara, su gibi ihtiyaçları da karşılanıyordu. 35'te TTE'yi giymeyi kabul ettikten ve hücreler boşaltıldıktan sonra, Karasuları 4. kata yerleştirdiler. Ölüm orucunun on beşinci gününde Karasular hastaneye, Orhan ve diğer arkadaşlar da belirttiğimiz koğuşlara götürüldü. İlk gruptan 35'te kimse kalmadı. Ardından başlayan ikinci ve üçüncü gruplar da koğuşlara götürüldü.

- İşkence sonucu TTE'yi giymeyi kabul edenler neyle karşılaşıyordu? Yani idareye; "tamam, ben elbiseyi giyeceğim" demek pratikte ne anlama geldi? Güncele nasıl yansıdı?

- TTE'nin dayatılan teslimiyet programı içinde bir unsur olduğunu söylemiştik. Teslimiyete atılan ilk adım; zor ve şiddet karşısında TTE'yi giymeyi kabul etmekle başlıyordu. Düşman da TTE'yi ayrı ele almıyordu. İşkenceyle TTE'yi kabul etmek, kurallara uymayı da kabul etmekti. İkisi birlikte dayatılıyordu. Operasyon sonrası sinema salonunda TTE giydirme öne çıkmış görünse de, içine doldurulan teslimiyetin kurallarıydı. Hatırlanırsa, 1981'de de dayatılan teslimiyetin "Türküm" dedirtmeyle önü açılmak istenmişti. "Ben Türküm" denildiğinde teslimiyete adım atılış oluyordu. 1984 Ocak saldırısında ise TTE aynı biçimde kullanıldı. Ve teslim olanlarla direnenler böyle ayrıştırıldı. TTE'yi giyenler başka bir koğuşa alınıyor ve yirmi dört saatlerini düzenleyen emir-komutayla bezenmiş günlük program dayatılıyordu. Marş, eğitim, dua, geçmişte olan bütün kurallar hemen uygulamaya sokuluyordu. Daha direnişin sürdüğü, her şeyin kıran kırana geçtiği o günlerde TTE'yi giymeyi kabul edenlerin konuldukları koğuşların havalandırmalarında marş ve eğitim sesleri yükselmeye başlamıştı. Bazen yürüyüş yapmak istemeyenler olursa, işkenceyle, zorla yapmaları sağlanıyordu. Görüleceği gibi, "tamam TTE giyiyorum" demek yeni işkence ve kuralların kapısını ar-

alıyordu. TTE'yi giymek kurtuluş değildi, arkası vardı. Kurallara itiraz olduğunda işkence ve yaptırım hemen devreye giriyordu.

- Teslim olmaktansa ölüm de dahil her türlü eylemin serbestliğini ilan ediyorsunuz. Bu önlenemez durumların ortaya çıkmasına yol açtı mı?

- Hayır... Kuşkusuz kararlar kendi somutunda anlamlıdır. O somutu görmeyip, yalnız başına ele alırsan, olayı çok farklı bulursun. Teslimiyetin ne olduğunu yaşamış ve ondan can ve kan pahasına çıkmış bir yapıya yeniden aynısı yaşatılmak istenirse, o yapı bir daha geçmişi yaşamamak için varlığını ortaya koyar. Diyarbakır Zindanı'nda teslimiyetin ne olduğunu yaşamışız. Bir daha kimse bize teslimiyeti yaşatamaz! Teslim olmaktansa, ne şekilde olursa olsun ölmek bizce tercih edilecektir. İşte bu anlayışla, "her şey var, ama teslim olmak yok!" dedik. Yalnız "her şey var" demek, disiplinsiz, düşüncesiz hareket etmek anlamına gelmiyordu. Elden geldiğince sürece uygun eylemler geliştirilecekti. Ancak direnişi beslemek, alevi gürleştirmek için yapılacaklar da yapılır. Bu noktada şu veya bu eylem biçiminin tercih edilmesi önemli değildi. Düşman saldırısını püskürtmek için bazı koğuşların ateşe verildiğini anlatmıştık. Bunu durdurduk. Fakat düşmanı püskürtüp direnişi güçlendirmek için tutsakların kendilerini yakma eylemini uygun gördük. Bunu kabul ederken öyle rastgele, kafası esenin kendisini yakmaya kalkışmasına olur vermedik. Bu eylem de devrimci denetim altında örgütlü yapılmalıydı. Bunun dışında kendini asanlar oldu. Düşman saldırısını protesto için değişik ölüm biçimlerine kalkışanlar oldu. Ama tüm bunlar kontrolden çıkmış, önlenemez sonuçlar yaratmamıştır.

- Bu arkadaşların kendini yakma, ya da protesto anlamında kendine kıyma kararı konusunda biraz daha dursak. Örneğin uygulamaya nasıl geçiriyordu? Çünkü özellikle kendini yakma çok zor bir eylem biçimi olmalı. Buna karar çıkarmak, ayrıca bunu kendi üzerinde uygulamada karar kılmak öyle kolay şeyler olmamalı diye düşünüyorum.

- Dedik, her eylem kendini koşullandıran zeminde tam olarak açıklanabilir ve esas anlamını bulur. Gerek yaşamını, bedenini tutuşturarak sonlamak, gerek insanların yaşamıyla ilgili karar çıkarabilmek hiç de kolay değil. Büyük bir sorumluluğu gerektirir. Ancak devrimci mücadelede başarıya ulaşmak görev ve sorumlulukların yerine getirilmesine bağlıdır. Bu sorumluluk üstlenilmek zorundadır. Devrimci yapıyı, değerleri ağır tahribata uğratacak, olumsuzluklara kapıyı açık bırakmaktansa

gedikleri kapamak, direniş cephesini güçlendirmek için kendini yakma iradesini de gösterebildik. Müthiş ve olağanüstü şeyler yaşadığımızı tabii ki biliyoruz. Ve biliyoruz ki, zor tarihsel görev ve dönemeçler zorlu kararları, özverileri gerektirir. Ondan kaçmamak gerekir.

- Kendini yakma eylemleri kabul edildikten ve karar olarak koğuşlara iletildikten sonra bu işe gönüllü olarak katılmak isteyenler olmuş mu?

- Evet, gönüllü arkadaşlarımız olmuştu. Örneğin 24. koğuş basıldığında üst kattaki 25'te Ahmet Bayık ve bir arkadaş kendilerini yaktılar. Ancak içerde yeterince yanıcı madde yok. İdare su sıkıp koğuşu basıyor. Ahmet ağır yaralı olarak zorla alınıp götürülüyor. (Ahmet'in Diyarbakır'da tedavi edilemeyeceği anlaşılınca Ankara'ya götürdüler. Orada aylarca tedavi gördü. Geldikten sonra da Diyarbakır Askeri Hastanesi'nde tedavisi sürdü. Zor kurtuldu.) O gün Ahmet ve diğer arkadaş tuvalet kısmına geçip kendilerini yakmaya başlıyorlar. İdare haber aldığında oraya da baskın düzenliyor. Bir yandan su sıkarak alevleri söndürmeye çalışırken, diğer yandan da koğuştakileri işkenceden geçiriyorlar. Seyfettin Aluç da kendini 23. koğuşta yaktı, yaralı kurtarıldı. Başka girişimler de var, ama şu an tam anımsamıyorum. Ocak döneminde kendini yakarak ölen olmadı. Kimi ağır, kimi hafif yaralarla kurtuldu. Diğer gruplardan bu eylem için ne gönüllü çıktı, ne de girişimde bulunuldu.

- Önceki bölümlerde de konuyu tartıştık, biraz daha tartışalım. Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde diğer cezaevlerinde görülmeyecek türden devrimci eylem biçimleri geliştirilmiş durumda. Kendini yakma, asma, bileklerini kesme, kafayı demire, ya da duvara vurma vb. biçimler yaygın bir şekilde kullanılıyor. Devrimci mücadele içinde kişinin kendisine zarar vererek mücadeleyi yükseltebilmesi olası mıdır? Daha sonraki kuşaklara böylesi bir miras bırakmış olmanın anlamı nedir? Bu mücadele biçimlerinin kimilerince özünün kartarılması ve spekülasyonlar yapılabilmesi mümkün müdür?

- Şunu özellikle vurguladık; bir yerde veya zaman diliminde yapılan eylem, ya da uygulanan taktik başka bir yerde ve zamanda koşullara denk düşmeyen bir eylem olabilir. Gerçekleştiğinde tümüyle ters ve yanlış sonuçlar verebilir. Bu noktaya çok önem veriyoruz; eylem ve taktikler, kendilerini geliştiren ve gerektiren dönemle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Soruna bu çerçevede yaklaştığımızda; Diyarbakır'daki eylemlerin devrimci, direnişçi niteliğini daha iyi bilince çıkarabiliriz. Genelde insanın kendini asması, ilaç alarak, bileğini keserek yaşamına son vermesi

intihar olarak değerlendirilir. Normal koşullarda böyledir. Ancak olağanüstü koşullarda başka bir anlam ve içeriğe pekala bürünebilir. Bu dönemlerde her şey biraz daha farklıdır. Diyarbakır Zindanı'ndaki eylemler de olağanüstü koşullara denk düşen devrimci eylemlerdir.

Örneğin Mazlum'un eylemi nedir? "Teslim olmaktansa ölümü de göze alarak direnin, karşı koyun!" çağrısıdır. "Böyle teslimiyeti yaşamaktansa, ölümle de olsa bu yaşamı yıkın, kabul etmeyin!" demektir. Amaç bu olunca, eylemin biçiminin de önemi kalmıyor. Önemli olan eylemin hedefi sürece denk düşmesidir. Mazlum yaşadıklarını çözümlemiş, yüksek bir bilinçle ihanete gereken yanıtı vermiştir. Atılan bu adımın ardından Dörtler gelir. Bu eylemlerin hepsi güçlü karşı koyuşları, başkaldırıları içeriyor. O karanlık günlerde çok sayıda insan kendini değişik biçimlerde öldürmeye kalkmıştır. Ölenler olmuştur. Bu insanların dönemi değerlendirmesi ve bilinç düzeyi farklı olabilir, ama eylemleri öz olarak teslimiyet ve ihanete bir vuruştu. 1984'te değişik eylemler yaşandı. İki arkadaş kendini asarak yaşamına son verdi. 1984 koşullarında cezaevinde pek çok eylem biçiminin uygun iklimi vardı, bu arkadaşlar seçeneksiz değildi. Ancak değerlendirmeleri onları böyle bir eylem yapmaya götürmüşse, tercih ettikleri biçim eylemin niteliğine gölge düşürmez. Bu eylemler idarenin teslimiyet dayatmalarına ve vahşetine karşı bir protestoydu. Evet, bazı dönemlerde "kendine zarar verme" güçlü bir direniş ve eylem biçimi olur. Kaldı ki, ölüm orucu dahil tüm eylemler bu çerçevede "kendine zarar verme"dir. Barikat gerisinde kalaslarla dövülmek de, açlık grevine girmek de. Olaya böyle bakamayız. Mücadele neyi gerektiriyorsa onu yapmak esastır.

Diyarbakır'daki vahşet farklı eylem biçimlerini gündeme getirmiş, insanın yaratıcılığı ve kararlılığı kendisini konuşturmuştur. Bu miras ve deneyler halkımızın özgürlük yürüyüşünün ilham kaynağıdır. Nitekim bu eylem biçimlerinin çoğu dışarıda da uygulanmış, uygulanacaktır. Devrimci değerler ve miras halkın bilincinde yer etmesin diye, karşı-devrimci güçler onun yaratacağı sonuçların korkusuyla çarpıtmaya, yalan ve demagojiyle önemini karartmaya çalışacaktır. Bu doğaldır da. Düşman yarattığı devrimci mirası övecek değildir. Hiçbir zaman düşmanın, "Mazlum Doğan ihanete ve teslimiyete karşı çıkış olarak kendini Newroz geleneğinde yaşattı", "Dörtler, canlarıyla Newroz ateşini gürleştirdi" ya da "şu insan kendini devrimci idealler uğruna feda etti" demesini beklemedik, demez de. Bu

yüzden düşmanın devrimciler için ne dediği, onların eylemlerinin özünü nasıl karartmaya çalıştığı bizi fazla ilgilendirmez. Ne yazık ki iş yalnız düşmanın çabasıyla sınırlı kalmadı. Direnmeyi, savaşı önüne koymayan sahte sol çevreler de bu mirası ve değerleri önemsiz göstermeye, bilinçleri bulandırmaya çalıştılar. Spekülasyonlar hemen hiç durmadı. Ama ne işe yaradı? Şimdi hiçbirinin esamesi bile okunmuyor. Spekülasyon sahiplerini bugün mücadele içinde bulamazsın. Yoklar, ama karalamaya, önemine gölge düşürmeye çalıştıkları insanların bıraktıkları devrimci miras üzerinde yükselen muazzam bir mücadele vardır. Onların mücadelesi ve anısı her türlü karalamaya rağmen bugün Kürdistan dağlarına ışık saçmakta, namludan çıkan umut olmaktadır. Olaylar, üstünde yükseldiği zeminin dışında ele alınır, çarpıtılmaya çalışılırsa tabii ki ortaya anlamsız bir şeyler çıkar. "Teslim olmaktansa ölmeyi tercih etme" insanlık tarihinin en eski, en vazgeçilmez şiarı olmuştur. Eğer böyle bir şiar olmasaydı bugün insanlığın nerelerde olacağını kestirmek zor olurdu. Unutulmamalı ki, haklı bir mücadele, kanla yazılan her tarih şu veya bu düzeyde statükolara, teslimiyet koşullarına, boyun eğişlere karşı koyuştur. İlerleme ancak böyle mümkün olmuştur. Çağdaş insan; kendisini bağlayan, geri çeken tüm zincirleri koparan ve bunun mücadelesini veren insandır. Özgür insan olmanın, böyle bir halk gerçekliği yaratmanın kavgasını verenler doğal ki teslimiyeti reddetmek, akışın önündeki engelleri, gerekirse ölümle parçalayıp atmak zorundadır.

Halk tarihimizde düşmana teslim olmaktansa yaşamına son veren insanlar az değildir. Dersim isyanında, düşmanın eline geçmemek için Kürt kadınları ve kızları kendilerini kayalardan aşağıya atarak yaşamlarına son vermiştir. Şimdi bu olay intihar olarak ele alınabilir mi? Tabii ki hayır! Yapılan teslimiyeti reddediştir. Tarih, kuşatılmış ve düşmek üzere olan bir şehir halkının tümünün düşmana teslim olmaktansa, kalenin burçlarından kendilerini aşağıya atmasını da yazar. Bu olayı nasıl değerlendireceğiz? Kuşkusuz direniş ruhunun ve köleliği reddedişin güçlülüğünü anlatır. 1975'te Barzani'nin teslimiyeti ve savaşan peşmergelere silah bırakturması var. Silah bırakmayı, teslim olmayı kendine yediremeyen, bu yüzden de yaşamına son veren birçok peşmerge olmuştur. Diyarbakır'ın tarihi gerçekleri önümüzde dururken, bu olayları ve niteliğini tartışmak şehitlerin anısına da saygısızlık olur. Bu yüzden "ürettikleri" spekülasyonları ciddiye alıp tartışmak da doğru değil.

- İki arkadaşın kendini asmasından söz ettin, kimdi bunlar? Nasıl oldu bu olaylar?

- Yılmaz Demir ve Remzi Aytürk. Yılmaz 10. koğuşta kalıyordu. Özgürlük Yolu'ndan yargılanıyordu. İşkencelere dayanamayıp TTE giymeyi kabul ediyor. Teslim alındıktan sonra koğuşa getiriliyor. Yeniden teslimiyeti yaşamayı ve yaşanan zulmü kabul edemiyor. Düşmanın dayattığı yaşama karşı kendisini asmaya karar veriyor. Remzi ise Ala-Rızgari'den yargılanan, ama onlardan ayrılmış biriydi. 24. koğuşta kalıyordu. Buraya düzenlenen saldırıdan sonra ona da TTE giydiriliyor ve geri koğuşa getiriliyorlar. Necmettin Büyükkaya'nın öldüğünü de duyunca kararını veriyor. Siyasal içerikli bir bildiri bırakarak işkence ve baskıların son bulması için kendini asıyor. Sabahın erken saatlerinde Remzi'nin eyleminden arkada blokların haberi olmuş. Bütün koğuşlarda saygı duruşu yapılıyor ve bıraktığı bildiri okunuyor. Sloganlar atılıyor. (Necmettin'in öldürülmesi Paşa Uzun ve Rızgari önderlerini tam bir paniğe sürüklemiş. Atılan sloganlara katılmamış, kimseyle konuşmaz olmuşlar.) Savcı gelip Remzi'ye otopsi yaptırmış, koğuştakilerin ifadesini almış. Bu işlemler yapılırken diğer koğuşlarda da operasyon ve işkenceler devam ediyor.

- 24. koğuşa yapılan baskını ve sonuçlarını burada ele alabilir miyiz?

- 24'ün konumunu belirtmiştik. İdarece bu artık bilinmez değildi. Haberleşme Necmettin Büyükkaya aracılığıyla yapılıyor, bilgiler 24'te toplanıyor. Bu koğuşa düzenlenecek saldırının epey sert olacağını, kin kusulacağını kestirebiliyorduk. İdare komple bir saldırı hazırlığı içindeydi. 24 ve 25. koğuşlara baskın yapılmadan bir gün önce iki üsteğmen 24'ün sorumlusunu kapıya çağırarak kurallara uyulmasını, TTE giyilmesini istemiş. Söyledikleri yapılmazsa her koğuşta birer kişinin öldürüleceğini belirtmişler. Tehditlerin zaten hesabı yok! Kapı önünde dinleyenlerden Şener ve Necmettin; "Siz gelmiş insanları açık açık ölümle tehdit ediyorsunuz. Haklı bir direnişte olduğumuz için gerekirse burada ölebiliriz" diyorlar. Bunun üzerine iki üsteğmen de; "Öyleyse ikiniz öleceksiniz" deyip ayrılmışlar. Blok çatılarına silahlı askerler yerleştirilmiş. Baskın düzenleyecek askerlere kalkan dağıtılmış. Yüzlerce komando, asker koridorlarda saldırı startını bekliyor. O ara bu komandoları bazı koğuşların önüne götürüp yüksek sesle marş söyletiyorlarmış. Marşları teslim olan tutukluların söylediği havasını vermek istiyorlarmış.

- Bu saldırı barikat kaldırmanızdan ne kadar sonraydı?

- Hemen sonraydı. Sanırım 23 veya 24 Ocak günüydü. Ancak idare barikatlı günlerdekinden daha ağır ve sert bir saldırı başlattı. Komandolarda kalaslar, halattan yapılmış özel coplar, demir çubuklar... Gaddarca saldırılıyor. Tutsaklar kolkola girerek kenetleniyor. Yağmur gibi inen darbelere sloganla karşılık veriliyor. Kudurmuş gibi arkadaşları kapmaya, parçalamaya çalışıyorlar. Birbirine kenetlenmiş o insan kütlesinden kafalarına, neresi rast gelirse vurarak koparabildiklerini dışarı atıyorlar. İşkence furyası koridorda da sürüyor. Her iki tarafta dizilmiş olan komandolar bir külçe gibi atılan tutsağı kapıyor ve döverek sinema salonuna götürüyor, bir işkence seansı da orada başlıyor. Önder, göze batanlara eski hamamda "özel uygulama"lar sürüyor. İdarenin 24'te gözüne kestirdiği Şener ve Necmettin'di. İkisini de ara koridora alıyorlar. Büyük bir kinle, yırtıcı bir hayvanın kana susamışlığıyla işkenceye başlıyorlar. Ara koridordaki işkenceden sonra kimse Necmettin'i bir daha göremiyor. Necmettin, arkadaşlara "Bir daha teslimiyet yaşanmamalı" diyor. Yaşamıyor da. Kafasından aldığı ağır darbelerle beyin kanaması geçiriyor. Hastaneye kaldırılıyor. Orada yaşamını yitiriyor. 24 Ocak'ta o da Diyarbakır Zindanı'nda şehitler kervanına katılıyordu.

- *Peki o işkence furyası Mehmet Şener'e ne getirdi?*

- O'nu daha sonra militanca bir tavır takınmadığı, düşmana boyun eğdiği, anlaşmalı bizimle 35'e getirildiği söylendi. O'nu da iyi ezmişlerdi. Hastaneye kaldırıyorlar. Ağrı kesici bir iğne yapıp geri getiriyor, tekrar eski hamama atıyorlar. (Hastaneye götürülenler kolordu ve idare istediği için yatırılmadan geri gönderiliyor. Ayrıca hepsini yatırmaya kalksalar yer sorunu da çıkar. Çünkü çok sayıda yaralı ve durumu ağır olan var. İstisnalar dışında kan revan içinde kalmış insanlara birer ağrı kesici iğne yapıp geri gönderiyorlardı.) Şener hamamda iki-üç gün kaldıktan sonra, "Beni arkadaşlarımın yanına götürmezseniz ölüm orucuna başlayacağım" dediğini ve bunun üzerine 35'e getirildiğini bize anlattı. Kilidi bozuk olmadığı için Rızaların hücresine koydular. 35'e getirildiği ilk gün Şener hâlâ bitkindi, gelişmeleri aktaracak durumda olmadığını söyledi. Olan-biteni hemen öğrenmedik, sabaha kadar bekledik. Sabah gelişmeleri kısaca bize rapor etti. "Kitlenin yarısı operasyonlarda dökülmüş, TTE'yi giymiş ve teslimiyeti kabul etmişti!" Düşman adım adım ilerliyor, operasyonlar sürüyordu.

- *Koğuş basılıyor, ayrışma oluyor, insanlar yeniden kurallara uyuyor,*

direnenler hücrelere getiriliyor. Bu gelişmeler yaşanırken neler düşünüyorsunuz?

- Şener, cezaevi merkezi örgütünde değildi. Ancak iki blokun sorumluluğu kendisine verilmişti. Koğuşları bizden iyi biliyordu, ama merkezi bir karar alma yetkisi yoktu. Merkezi karar organı olarak bizim de sağlıklı bir karar verebilmemiz için gelişmeleri iyi bilmemiz gerekiyor. Ama bu noktada sorunlar var. Haberleşmedeki aksaklık ve pürüzleri anlattık. Sağlıklı bilgiden yoksunuz. Ancak genel bazı bilgiler ve çıkardığımız sonuçlar var. TTE giyenlerin aynı zamanda kurallara da uyduğunu biliyoruz. Şener gelinceye kadar koğuşlardan 35'e kimse getirilmedi. 35. koğuş henüz basılıp boşaltılmış değil. TTE'yi saldırıya eklenen bu yeni baskı unsurunu gelişmelere göre ele alacağımızı belirtmiştik. TTE'yi merkezi olarak aramızda, dar bir kadro grubu ve Orhan Keskin'le tartışmıştık. Ancak bunu eylemdeki kitleye ve kadrolarımıza açmadık. Direnen ve "giymeyeceğimiz" biçiminde yönlendirdiğimiz insanlar arasında böyle bir tartışma açmayı uygun görmüyorduk.

- *Niçin?*

- Bazı kayıplarımız olsa da, sonuna kadar "giyilemez" gibi bir anlayışı pek gerçekçi görmesek de, "hemen giyelim" veya kesinleşmiş kararımız olmadığı için tartışmaya açmadık. Giyme düşüncesini açmak istediğimiz zaman ise artık koğuşlara ulaşmak mümkün değildi. Ayrıca o ortamda "giyilebilir" düşüncesi ortaya atılıp tartışılsa, bu konuda kitlesel direniş zor ayakta tutulurdu. Genel tavrımız elden geldiğince direnişi kitlesel boyutta sürdürmeydi. Kadrosal düzeyde sürdürmek en son çare olacaktı. Bu konuda çok nettik. Teslimiyet dayatıldıkça kadrosal, hatta bireysel düzeyde de kalsak kesinlikle teslim olmamayı ve direnişi uzun vadeli sürdürmeyi önümüze koymuştuk. Bu ilk baskın ve ayrıştırmadan sonra idare durmayacak, açtığı gediği büyütmek isteyeceğini biliyorduk. Çünkü cezaevinde yaratılan ikili bir statü uzun vadeli ve kalıcı olamazdı. Teslim almak isteyenler, direnişi tüm cezaevine yaymak isteyen iki karşıt güç, güncel yaşamın her alanında mutlaka karşı karşıya gelecek ve çatışacaktı. Bu bakımdan idarenin atacağı ikinci adımın ne olabileceğini görmemek mümkün değildi. Koğuşların işi bitirildikten sonra hücrelere yönelecekti. İlk elemeden direnerek çıkanlar hücrelerdeydi. Koğuşlarda teslimiyet yerleştirilirken, hücrelerde ise baskı ve işkence tüm hızıyla sürdürülecek, insanlar düşürülmeye çalışılacaktı. Hedef direnişi dar kadro boyutuna

indirgemekti. Doğal olarak bu istemediğimiz ve karşı duracağımız bir şeydi. Çünkü cezaevinde büyük bir kitle vardı. Bini aşkın insanı düşmanın eline terk edemezdik. Onları kurtarmak için göze alacağımız tavizler olabilirdi. Yıllarca süren teslimiyetin yaraları sarılmadan, tahribatı giderilmeden yeni bir teslimiyet daha olumsuz sonuçlar doğuracaktı. Bu durum insanların kendine olan güvenini bir daha yitirmelerine neden olacak, daha bir yıkıma uğratacaktı. Dışarıda yapılan propaganda, "TTE giymelerinden başka bir şey istemiyoruz" eksenliydi. Bu propagandayı da etkisizleştirmek istiyorduk.

- İdare sanki 1981'deki süreci adeta aynı yöntemleri kullanarak yeniden inşa etmek istiyor. Peki ufukta tümden yenilme gibi bir tehlike gözüküyor muydu?

- 1981'den iki taraf da önemli dersler çıkarmıştı. Tabii ki derslerin en büyüğünü biz çıkarmıştık. Hücrelere sıkıştırılmış bir direniş istemiyoruz. Sorunun nirengi noktası burasıydı. Kaldı ki kadrolar da yılların vahşetini yaşamış, yıpranmış ve uzun vadede daha fazla yıpranması yanlısı değiliz. Kitlesel bir eylemden yanayız. Kitlesel eylemle sonuç almak daha kolay oluyordu. Düşman 1981'i yaşatmak istiyordu, ama o yeniden yaşanamazdı. Ufukta tümden yenilme gibi bir tehlike yoktu. Çünkü düşman iradesini kabul etmeyecek, kurallara boyun eğmeyecek yüzlerce insan vardı. Gerekirse ölüme koşacaktık. Direnerek gerçekleşen ölümler direnişe en güçlü çağrıdır. Ölerek düşmanı yenmenin yolu irademize bağlıydı. Düşman hücrelere sıkıştırdığı bir direnişten de yeni bir 1981 yaratamayacaktı. Bunda en küçük bir kuşkumuz yoktu. O an esas derdimiz yaratılmak istenen ikili statünün yerleşmesini engellemek, kitleyi ona terk etmemekti. Kararlılıkla sürdürülen ölüm orucu da önemli bir silah olarak devrede. Geçmiş yılların deney ve dersleri var. Hücrelere getirilen tutsaklar cezaevinin direniş potansiyelini oluşturuyor. Cezaevinin esas militan ve nitelikli yapısı hücrelerde. Bunlar içinde işkenceler sonucu dökülen olsa da, direnişi çok uzun bir zaman dilimine yayacak ve götürecek yeterli potansiyel bulunuyor. Kısacası, 1981'deki gibi bu defa da direnişin üç-beş ayda bitirileceği, yenileceği gibi bir korkumuz yoktu.

- Peki, ne yapıldı? Hücrelerde bulunan merkezi karar organı kendi arasında durum değerlendirmesi yapıp belli sonuçlara ulaşmıştı. Bu sonuçlar pratiğe nasıl yansıyordu?

- 1984'te teslimiyet lacivert renge büründürülerek geldi. İlk adım

TTE'yi giymekle atılıyordu. İşkenceye dayanamayan, azim ve iradesi kırılan, "TTE giyiyorum" diyen artık emir-komutanın kıskacına düşüyordu. Teslimiyete adım atışın bu biçimde somutlaşması önemliydi. Ancak ilk baskınlar sonrası TTE giymeyi reddedenlere işkence eşliğinde İstiklal Marşı da okutulmak istenmişti. Bu sonuçsuz bir çabaydı. İrade kırılmayınca düşman diğer kuralları dayatamıyor, kimsenin uymayacağını biliyordu. TTE giyenlere ise havalandırmaya çıkarılıp marş söyletiliyor, eğitim yaptırılıyordu. Teslimiyetin ilk basamağı haline getirilen TTE silahını da düşmanın elinden almamız gerekiyordu.

Tek tip elbise giyiliyor

- İdare, TTE silahını teslim almada, programını uygulamada kullanıyor. Siz de teslim olmamayı temel almış ve onların politikalarını boşa çıkarmaya çalışıyorsunuz. İşte bu noktada onun çabasını nasıl boşa çıkaracak ve TTE silahını nasıl elinden alacaksınız?

- Öncelikle şuna değinelim: Eğer düşmanın bize dayattığı teslimiyet programı, emir-komuta statüsü kabul edilir ve uygulamaya sokulursa, TTE veya başka bir uygulamanın olup olmamasının hiçbir önemi kalmaz. Çünkü kabul edilen statü ondan bin kat daha ağırdır. Düşman; "Emre tabi olmuşsun, bu bir emirdir" diyerek sana istediği her şeyi dayatıp uygulatacak. Bu noktada bir TTE'nin lafı bile olmaz. 1981-83 arasında yaşananlar göz önüne alındığında ne demek istediğim iyi anlaşılacaktır. Teslimiyetin yaşandığı dönemde mahkemeye çıkarıldığımızda, siyaha boyatılmış eski askeri montları giymek zorunda bırakılmıştık. Bir sabah koridorda mahkemeye götürülmek için beklediğimiz sırada, yerde pislik içindeki bu montlar gösterilerek "giyeceksiniz" denildi. "Nedir bu? Niçin giyelim? Giymek istemiyoruz!" gibi herhangi bir şey ileri sürmeden, tek kelime söylemeden alıp giymek zorunda kalmıştık. Teslimiyette konuşan düşmanın iradesidir. Sana istediğini dayatıp yaptıracaktır. TTE sadece bir araçtı. Bu, başka cezaevlerinde daha farklı biçimlerde gündeme gelmiş olabilir. Ama bizde saldırının, işkencenin ve teslimiyetin kılıfı olarak kullanıldı. Tek başına zorla dayatılan bir şeyin kabul edilmesi de teslimiyet olabilir. Örneğin salt TTE dayatılsaydı ve irademiz kırılarak devam ettirilseydi, bu da teslim alma olurdu. Ama Diyarbakır'da esas olarak dayatılan emir-komutaydı. Önemli olan bunu püskürtmek, düşmanı durdurmaktı. Eğer emir-komuta yeniden yaratılırsa; gelsin eğitim, gelsin marş, gelsin işkence, gelsin günlük yaşama oturacak bin bir kural. Böyle bir ortamda TTE'yi zaten giydirirdi. Ancak bu boşa çıkarılır ve direniş zemini, devrimci örgütlenme korunur ve güç toplanırsa verilen tavizler geri alınır, kabul edilen şeyler bir kenara atılabilirdi.

- Genelde teslimiyeti püskürtmek için TTE'nin giyilebileceği anlamına mı geliyor bu son sözlerin?

- Evet... Bilindiği gibi TTE gündeme geldiğinde giymeme kararı almıştık. Ancak TTE yalnız başına gelmemişti, öncelikli konumumuz teslimiyeti püskürtmekti. Olayı bu çerçevede ele aldık. Ve gelinen yerde

TTE giyme kararı verdik. Tabii böyle bir karar almak bizim için hiç de kolay olmadı. Ancak direnişi güçlendirmek için zorunlu, atılması gereken adım olarak kendisini dayattı. Düşman dışa karşı işkence ve teslimiyeti gözden kaçırmak için TTE'yi etkin bir propaganda malzemesi yapıyordu. Bu perdeleme malzemesini elinden almak onu zorlayacaktı. Ayrıca kitlenin eğitiminde yeterliliğe ulaşılmadığını da anlatmıştık. Genelde kimse kurallara uymayı, eski düzeni istemiyor. Bunlara karşı çıkıp bazı fedakarlıkları göze alabilir. Ama direniş TTE üzerinde sürüyor gibi görüldüğünde "bir elbise için bu kadar işkence değer mi?" diye düşünüyor. Direniş o anda idarece TTE'ye indirgenmiş. TTE giymeyen direniyor. TTE için baskı yaptığını söylüyor. Bu dudumda TTE için direnmeyi gereksiz görenler teslim oluyor. Kurallar dayatılmış ama yanılgılı yaklaşımlar da var. İkili statü sürdükçe direnmeyenlerin üzerine direnenler kadar gidilmiyor. Bazılarında ise "belki bundan sonra eskisi gibi işkence yapmazlar" düşüncesi oluşuyor. Baskı TTE için değil de kurallar, emir-komuta için açık hale gelse çoğunluk bunu kabul etmeyecek.

- Yani yanılsamayı ortadan kaldırmak mı istiyorsunuz?

- Evet, giyme kararından sonra TTE giyenler de kurallara uymama, direnişe katılma eğilimi gelişti. Kitleyi tüm çıplaklığıyla teslimiyetle karşı karşıya bırakmak, düşmanın temel amacının bu olduğunu tartışma götürmeyecek biçimde ortaya koymak için bu kararı almamız gerekiyordu. TTE'yi giyecektik.

- Direniş -görüntüsel de olsa- TTE giymek ya da giymemek konusunda odaklaşırken, TTE giymek kitleyi demoralize etmez mi, direnişi zayıflatmaz mı?

- Atılan adımı direnişin hedef ve amaçlarına göre ele almak gerekir. Tabii ki zor bir adım oldu. Ancak savaş, mücadele düz bir rota izlemiyor. Taktik olarak karşılıklı tavizler verilebilir. Çünkü önemli olan şu veya bu taktik tavizi vermek değil, savaşı yitirmemektir. Ve verilen tavizleri soluklanmada, güç toplamada bir basamak olarak kullanmaktır.

- Şu mu; daha sonra geri almak için bir mevziiyi terk edebiliriz?

- Her şey bir anda yok edilmiş. Bunları yeniden elde etmek için bir hedeften taktik anlamda vazgeçiyoruz. Bilinir ki birçok cephede birden yürütülen bir savaşta sadece bir mevziinin yitirilmesi, savaşın ya da tüm cephenin yitirilmesi anlamına gelmez. İşte Diyarbakır'da yürütülen bu cephe savaşında TTE'nin yeri ve önemi budur. Cephedeki bir mevziinin

yitirilmesi doğal ki savaşçıları moral ve duygu yönünden olumsuz etkileyecektir. Ancak bunun etkisi geçici olur.Çünkü savaş sürüyor. Savaşı kazanmada muazzam bir yoğunlaşma, azim var. Psikolojik üstünlük bizde. Bu ruh hali gelip geçici etkilenmeleri kısa sürüde aşar.

- Olayı biraz daha somutlaştırabilir miyiz? TTE giyilmesi kararını nasıl aldınız?

- TTE giyme kararımız koğuşlarla ilgili olduğundan bilgi alınmamızla ortaya çıktı. Şener 35'e getirildi. Panoramayı çizdi; cezaevinin yarısı TTE giymiş, kurallara uymuştu. Artık koğuşlardaki ilk eleme tamamlanmış, direniş hücrelere sıkıştırılmış gibiydi. Şener, TTE'nin giyilmesini önerdi. Bu bilgileri aldıktan sonra, köklü bir durum değerlendirmesi yapmayı yeniden gündemimize aldık. Durumu bir grup arkadaş ve Orhan'a aktırıp, görüşlerini istedik. Merkez karar organı olarak durumu aramızda sürekli değerlendiriyorduk. Belirttiğimiz değerlendirmeler temelinde Orhan ve arkadaşlardan gelen görüşler çakıştı. Orhan TTE giyilebilir diyordu, kararı bize bırakmıştı. TTE'yi devre dışı bırakmak, teslimiyet programını tam çıplaklığıyla orta yere sermek genel bir eğilim olarak belirdi. Bu değerlendirme sonucu merkezi olarak TTE'yi giyme kararını aldık.

- TTE'yi giyme kararınızı 35'tekiler dışında kimseyle tartışma olanağınız yok muydu?

- Hayır... Ön koğuşlar zaten basılmış, elden geçirilmiş ve oraya teslim alınanlar yerleştirilmişti. Arka tarafta da haberleşmeyi sağlayan koğuşlar boşaltılmıştı. 36'ya seslensek bile sesimiz gitmiyordu. Hepsinden önemlisi son durumu aktarmaya zamanımız da olmadı. Gelişmeler çor hızlıydı. Koğuşlara durumu TTE'yi ancak giydikten sonda aktarabildik. Giyme kararını yalnız 35 için almadık. Tüm cezaevi en azından kendi kitlemiz için bağlayıcıydı. Ancak dışımızdaki güçlerin farklı tavır koymaları, "biz giymeyiz" demeleri mümkün değildi. Direniş büyük oranda bizim omzumuzdaydı. Koşullara göre doğru gördüğümüz kararları alıyorduk. Diğer gruplar da sorunun TTE olmadığını biliyordu.

- "Hızlı bir gelişme oldu" diyorsunuz, TTE giyeceğinizi idareyle nasıl konuştunuz?

- M. Can ve Orhan 4, ben 3, Karasu 2. kattaydı. Katlardaki kadroların görüşlerini aldık. Kendi değerlendirmelerimizi de ilettik. 4. kattan gelen değerlendirmeleri Karasu'ya göndermeden önce okudum. Kendi

görüşümüzü de ekleyip ilettim. İki katın görüşüyle Karasularınki çakıştı. Karar böyle çıktı. Tüm bunlar Şener'in bize durumu rapor ettiği sabah, birkaç saat içinde olup bitti. Öğle yemeği geldi. Ulaştığımız sonucu Karasu henüz Rıza'ya iletememişti. Yemekten hemen sonra üsteğmen gelip, "TTE giyecek misiniz?Koğuşu boşaltacağız" dedi. Rıza ve Şener'i çıkarıp koridora götürdüler.Koridorda operasyonu yönetmeye gelmiş bir de albay var. Albay, Rıza'ya "35. koğuşu boşaltacağız. TTE'yi giyin" diyor. Rıza henüz sonuçtan habersiz olduğu için, "Biz TTE giymiyoruz! Operasyonunuzu çekin" yanıtını veriyor. Albay; "Sen koğuş temsilcisisin. İsteğimizi son bir defa git arkadaşlarına ilet" diyor. Ancak Şener'in tutumu olumlu değilmiş. Sonradan bize anlatıldı. Koğuşa albayın sözleri aktarılırken Şener adeta onlar adına kefilmiş gibi konuştu, hep alttan alıyordu. Elbise giymeyi kabul etmemizi yalvarır bir tarzla istiyordu. Rıza-'yla Şener gelip yüksek sesle albayın söylediklerini bize aktardı. O zaman Karasu, "Biz TTE'yi giymeyeceğiz. Ancak zor kullanılmaya kalkışılır, insanlara işkence yapılırsa kesinlikle giymeyiz. Gelsin ne yaparlarsa yapsınlar" dedi. Rıza'yı tekrar albayın yanına götürdüler. O da Karasu'nun bildirdiği kararı aktarıyor. Albay kolorduya telsizle haber veriyor. Gerekli talimatları aldıktan sonra, "Söz veriyorum, TTE'yi giyin, kesinlikle kimseye karışılmayacak" diyor. Anlaşılan kolordu 35'e operasyonda çok fazla kayıp çıkacağını hesaplıyorlar. Zaten ölümler olmuş. Direniş düşmanın tüm karşı çabasına rağmen zamana yayılmış. Dışarıya ulaşmış. Aileler, kamuoyu öğrenmiş. Bu yüzden her geçen gün aleyhlerine işliyor. En sert direnişin de 35'ten geleceğini biliyorlar. Ama idarenin de 35'e büyük bir kini var. Kolordu ve albayın, "Saldırmayacağız!" sözü vermesine cezaevi subaylarının hepsi tepki gösteriyor. "Olmaz, asıl operasyonun 35'e yapılması gerekir" diyorlar. Albay sonunda Rıza'ya, "Arkadaşlarına söyle, kimseye karışılmayacak. Eşyalarını alıp dışarı çıksınlar" diyor. Rıza bize aktardı. Kabul ettik. Onlar da söylediklerine uygun davrandı. Kimseye saldırı olmadı. "Hücreleri boşaltacağız. Kilitleri yeniden yapacağız" dediler. Bizler de karşı koymadık. Balyozlarla kilitlerin asılı olduğu süngüler kırıldı.Kilitleri kırmaya geldiklerinde cezaevinin bütün gardiyanlarının operasyon için hazırlandıklarını gördük. 35'in hücre parmaklıklarını tümüyle kapatacak özel kalkanlar yapılmış, başlarında miğfer, ellerinde kalaslarla büyük bir kinle bekliyorlardı. Sinema salonuna alındık. Bir süre kaldık. "1. katın kilitlerini yapıyoruz, hepinizi oraya

alacağız, iki-üç gün içinde de diğer katlar yapılınca eskisi gibi yerleşeceksiniz" dediler. Alt kattaki on hücreye, yedişer-sekizer konulduk. Ölüm Orucu'ndakileri de 4. katta kilitlerini onardıkları üç-dört hücreye yerleştirdiler.

- *TTE'yi ne zaman giydiniz?Koğuşlara nasıl duyurdunuz?*

- Sanırım 29 Ocak'ta giydik. Bizd'en önce idare hemen gidip koğuşlara 35'in TTE giydiğini duyurmuş. Tabii kimse inanmamış. "İdarenin ikide bir yaptığı spekülasyon, propagandadan biridir" diye düşünmüşler. Bizler de tutsakların idareye inanmayacağını biliyoruz. Duyurmak istiyoruz, ama nasıl?Buna kafa yoruyoruz. İletişim kurabilmenin yolları tıkalı gibi. Gece olunca bağırarak ön koğuşlar aracığıyla haberi 36'ya ulaştırdık. Sonunda haberin bizden gittiğine inandılar. E ve D bloklara sesle ulaşamıyoruz. 1. kat orta hücrelerinden birinin duvarını geç saatlere kadar çalışarak deldik ve haberi buradan ulaştırdık. Böylece TTE giydiğimizi direnen ve direnmeyen herkes duydu. Cezaevi genelinde TTE giyildi. Ayrıca mahkemeye gidenler 36 ve diğer koğuşlardan gelenlere gelişmeleri, kararımızı ve anlayışımızı aktardılar. Genelde yeterli bilgi sahibi olundu.

- *Sürece bu şekilde bir müdahale ediş kitlenizi nasıl etkiledi, kimi yanlış anlamalar ve spekülasyonlar ortaya çıktı mı?*

- TTE dahil hiçbir yaptırımın kabul edilmeyeceğini çok önceleri bildirmiştik. Aramızda konuştuğumuz bazı düşünceleri onlara aktarma durumumuz olmadı. Bu düşünceleri bütünlüklü ve yazılı olarak koğuş birimlerine aktarma olanağı yoktu. Eksik bir bilgilenmeyle TTE giyilebileceğini işin başında duyurmak direnişi zayıflatırdı. Kitlesel direnişin her şeye rağmen sürmesi gerektiğini düşünüyorduk. Aramızda konuştuğumuz bu düşünceleri koğuşlara bağırarak duyursaydık, idare herkesten önce öğrenirdi. Onların öğrenmesinin doğuracağı olumsuzlukları dikkate alarak arkadaşlarımıza açamadık. Kitle ve militan yapımızı her yönüyle direnişe, hiçbir şeyi kabul etmemeye hazırladığımız göz önüne alınırsa; direnişi böyle hazırlanmış ve üst boyutta götüren bir yapıda, böyle bir müdahalede, karar doğal ki belli etkiler ve yankılar uyandıracaktı. Hemen tüm kitlemiz TTE'yi ruhen kabullenememişti. Olay bize çok ağır geldi. Moral, duygu yönünden büyük bir etkilenme içine girdik. Adeta sarsıntı geçirdik. Kararı almışız, doğruluğuna da inanıyoruz, ancak kabullenemiyoruz. Ruhsal açıdan bir reddediş, sindirememe var. Ve bu

sindirememe olayı hep sürdü. Ancak bazı arkadaşlar Şener'in idareyle anlaşmalı geldiği, bu temelde bizi iknaya çalıştığı yönünde kuşkuları vardı. TTE'yi giymek daha çok ona kızgınlık, güvensizlik oluştu. Ama biz bu boyutta şüphelenmediğimiz için tartışmaları durdurduk. Dönemin bilincinde olan arkadaşların kitlemizin kafasını açma çabasını da burada belirtmek gerekiyor. Duygusal olarak etkilensek, sindirmesek de bir yenilgi, teslimiyet söz konusu değildi. Direniş sürdüğü için spekülasyon ortamı da yoktu. Kısacası kitlemiz olayı yanlış anlamadı, doğru kavradı.

- TTE giyme kararınızı idare nasıl değerlendirdi? Sizin bu tavizi verişinizin esas anlamını çıkarabildi mi?

- İdare genelde bizi tanıyor, tutumumuzu, teslimiyete yaklaşımımızı biliyordu. TTE'yi giymiş olmamızın her şeyi kabul etmek olmadığının, tersine kendilerini durdurmaya yönelik bir taktik, teslimiyet programını boşa çıkarma çabası olduğunun farkındaydı. Bu yüzden de TTE'yi giymeyi kabul edişimiz karşısında öyle zafer sarhoşluğuna falan da kapılmadı. Çünkü diğer dayatmalar karşısında sonuna kadar götürülecek fiili direniş ve ölüm orucu vardı. Kararımızdan sonra işlerinin kolaylaşması yerine zorlaşacağı sonucunu da rahatlıkla görüyorlardı. Ellerinde özellikle dışarıya karşı kullanabilecekleri, kendilerini savunabilecekleri bir şey de kalmamıştı. İçte ve dışta 35. koğuş ve hakkında yıpratıcı, güven sarsıcı bir anti-propagandaya girişip spekülasyon yapsa da, TTE giyişimizin altında yatan nedeni çıkara biliyordu.TTE'yi kabul etmemizin hemen ardından koğuşlara girip; "35. koğuş herkesi ölüme gönderiyor, ama kendileri sopa yemeden TTE giyiyorlar" yollu propaganda, spekülasyon yapmak istediyse de kitlemiz bunları ciddiye almadı.

- TTE giydirilmesinden sonra cezaevi nasıl bir görünüm aldı?

- Zorla TTE giydirilenler, direnenler 36'ya alınıyordu. Aralarında bazı kararsız ve TTE'yi idarenin istediği anlamda giyenlerin de bulunduğu yüzlerce insan 36'ya yığılmıştı.Zorla giydirilerek 36'ya götürülenler TTE'yi çıkarıp atıyorlardı. Yüzlerce insan günlerce çıplak kaldı, üzerlerine de su sıkıldı. Direnenlerin hepsi 36. koğuşa sığmayınca bir kısmı tekrar koğuşlara alındı. Biz TTE'yi giydikten sonra bu koğuşlar boşaltılıp 35'e getirildi ve üst üç kata yerleştirildi. Bunların arasında zorlanmadan TTE'yi giyenler de vardı.Bizler hâlâ 1. kattaydık. Verilen sözün aksine, direniş sonuçlanana kadar eski hücrelerimize yerleştirilmedik. Direnenler

35 ve 36'ya toplandı. Gelinen noktada cezaevinde artık bir isyan havasından söz edilmezdi. Direniş normal seyrini almış, ölüm orucu giderek ağırlığını koymuş, direnişteki etkin rolünü üstlenmişti. Artık idare eskisi gibi saldıramıyordu. Hücreleri açıp 31'deki gibi sistemli bir işkenceye yönelmedi. Bizlere görüş yaptırmaya çalıştılar. Ailelerin uğraşıları, baskıları durdurmuş değildi. Cezaevinde de vahşet ve saldırıda düşüş söz konusuydu.

- *Bunun düzeyi neydi?"Düşüş"ten ne anlamamız gerekiyor?*

- Bütün baskı ve kısıtlamalar devam ediyor. Ne bir gazete, ne bir sigara, hiçbir şey yok. Eylül'de kazanılmış haklardan hiçbiri verilmiş değil. İşkence ve baskıyla kendi programını dayatıyor. İkili statü var. Koğuşta kalanlar emir-komutaya uyuyor, diğerleri ise hiçbir şeye uymuyor.

- *"TTE silahı idarenin elinden alındı" dediniz, bu defa teslimiyet programını pratikte hangi olgularla dayattı?*

- İdare elinde teslimiyet programıyla kala kaldı. Artık baskının nesnesi TTE değil. "TTE giyin, giydireceğiz!" diyemiyordu. Sadece "Günlük yaşam programına, emir-komutaya uyacaksınız" diyorlar. Direnen koğuşların bazılarına hücreye getirilmeden önce yeniden operasyon düzenlenmiş, eğitim yaptırılmak istenmiş. Operasyonlarda tekrar sinema salonuna alınanlar da olmuş. Orada işkence ve baskıyla İstiklal Marşı söyletilmeye çalışılmış. Mahkemeye çıkarılan arkadaşlar koridorlarda işkence görüyor. Gidiş gelişler birer işkence seansına dönüşüyor. "Ceketlerin önünü ilikleyin", "esas duruşa geçin", "birbirinizle konuşmayın", "birbirinizle işaretleşmeyin, bakışmayın" dayatmaları sürüyor. Bunlar reddedildiği için işkence yapılıyor. Koridorda askerler arkadaşlara saldırıyor. Böyle anlarda hemen slogana başlanıyor. Sesleri duyar duymaz 35 ve 36 slogan atıyordu. İşkencelere rağmen mahkemelere çıkma kararımızı sürdürüp, gelişmeleri dışarıya yansıttık. 36 ve diğer koğuşlarla haberleşirdi.

- *TTE giyildikten sonra baskı ve işkenceler kısmen duruyor, ama idare işkence temelindeki yönelimini, fırsatını bulduğu anda sürdürüyor, bunu nasıl değerlendiriyorsunuz?*

- Burada bir çelişki yok. Yaşananlar aynı zamanda süreci doğru değerlendirdiğimizi, esas programın teslimiyet olduğunu, aldığımız kararın yerindeliğini gösteriyordu. Eğer amaç TTE giydirmekse, işte giydik. Ve TTE giymemizden sonra işkence ve baskıların sona ermesi, normal iş-

leyişe geçilmesi gerekirdi, ama öyle olmadı. TTE giyildiği halde işkenceler durmamıştı. Fiili direniş ölüm orucu sürüyordu. Ölüm orucunu sonlandırma, pazarlığa oturma gibi en küçük bir çabaları yoktu. Koğuş baskıları yok, ama ölümüne işkence vardı. Örneğin, PKK davalarının birinde yargılanan Kemal Aktaş o günlerde mahkemeye gitmişti. Arabada yanındakiyle konuşmasına müdahale ediliyor. Onlar da reddedip konuşuyorlar. Askerler kafa göz demeden saldırıp hepsini komalık ettiler. Kemal'i yarı ölü getirip hücresine attılar. Diğerlerinin de durumu kötü. Kemal konuşamıyordu. Tedavi için idare herhangi bir girişimde bulunmadı. Müdahalemiz sonucu Kemal'i battaniyeyle taşıyarak hastaneye kaldırdılar. Ocak direnişinin sonuna kadar insanlar kan revan içinde mahkemeye götürülüp getirildi.

- Peki TTE'den sonra ayrışma ne oldu, yeniden teslim alınanlar oldu mu?

- TTE'nin giyilmesinden sonra teslim alma olayı durduruldu. Ama idare her fırsatta saldırıyor. Cezaevi kitlesi de böyle yönelimlerle artık düşürülemeyecek kadar deneyim sahibi. TTE'den sonra şiddeti eskiye göre azaldı ve ayrışma bir anlamda durdu. Bizim de hedeflediğimiz eylemi kadro eylemine indirgememekti. Bu gerçekleşti.TTE giyip de emir-komutaya uymak istemeyenler, bu durumdan cesaret alıp koğuşlarından çıkmak ve direnenler arasına dönmek istediler. Bazıları koğuştan çıkmak için ölüm orucuna bile başladı. Tabii amaç ölüm orucu değil, Ölüm Orucu'nda olanların yanına gidecek! Oradan da ölüm orucunu bırakıp direnenlerin kısmına geçecekti. Bunlar ölüm orucunu teslimiyetten çıkmak için atlama tahtası olarak kullanıyordu.

- Bir ayı aşkın süren bir saldırı ve direniş var. Ve siz hâlâ görüşe çıkmıyorsunuz.

- İdare saldırıp anlaşmayı tek taraflı ortadan kaldırdıktan sonra bizim için de uyacak bir şey kalmamıştı. Onlar teslimiyet programından vazgeçmediği sürece, biz de dayatılan hiçbir şeyi kabul etmeyecek, gücümüzün sonuna kadar direnecektik. İdarenin dayatması karşısında fiili bir durum oluştu. Saldırıyla birlikte her şey durmuş, yaşam felç olmuş, görüş de son bulmuştu. Onlar çıkarmadılar, biz de lafını bile etmedik. O günlerde görüş istemenin anlamı olmazdı. Haberleşmek için iyi bir olanaktı, ama barikatlı günlerde ve sonrasında görüş hakkını kullanabilmek neredeyse olanaksızdı. Ancak direniş normal seyir almasından sonra bu konuda çok sıkıştılar. Dışarıdan da basınç sürüyor. İdare

aileleri tatmin edici bir açıklama yapamıyordu. Sonunda görüş yaptırtma kararı aldılar. Teslim alınmış olanlar görüşe çıkıyordu. Bizler dışarıdaki desteği güçlü tutmak için görüşü bir eylem biçimi olarak değerlendirmiş ve "çıkmama kararı" almıştık. Görüş serbest bırakılınca 35 ve 36'ya gelip görüşçüsü olanların isimlerini okudular. Arkadaşlar çıkmayacaklarını bildirdi. İdare öyle sıkışmıştı ki görüşçüsü gelen insanları zorla götürüp görüştürmek istedi. Bu uygulamayı kitlesel slogan atarak protesto edip durdurmaya çalışıyorduk. Eğer zorla ziyaret yerine götürülen olursa görüş yapmayacak, orada slogan atacak, işkenceyi duyuracaktı. Hatta bazı tutsaklar zorla götürme tutumunu protesto etmek için görüş yerinde kafalarını duvarlara vurdular. Sonunda zorla görüş yaptırmaktan vazgeçtiler. Bazı tutsakları da "idarede işin var" diyerek götürüp aileleriyle görüştürmeye kalkıştılar, onlar da idarenin amaçlarını, işkenceleri anlatıp ailelerini bilgilendirdiler. İdarenin bütün çabalarına rağmen belirlediğimiz biçimde görüşe çıkmama kararı direniş sonuçlanıncaya kadar sürdü.

- 35. koğuşa getirilenler olduğunu söyledin. Bu insanlar arasında diğer gruplardan olan var mıydı? Fiili direnişle ilgili farklı tutumları söz konusu muydu?

- Gelenler arasında Özgürlük Yolu'ndan birkaç kişi vardı, biri de Nazif Kaleli'ydi. Nazif saldırılar başladığında hastanedeymiş. Dönüşte gittiği koğuşta TTE giyilmesini savunup propagandasını yapıyor. Arkadaşların sert tepki göstermesinden sonra sesini kesiyor. Koğuş baskınında da idare hemen Nazif'i korumaya alıp çıkarıyor. TTE giydikten sonra diğerleriyle koğuşa gönderiliyor. Nazif direnenler arasında kalmış oluyor. 35'e getirilenler arasında Mümtaz Kotan, Ruşen Aslan, Yılmaz Elçi, Mehdi Zana ve DDKD'den Orhan Güler de vardı. (28. koğuşta bulunan Orhan Güler, Ahmet Kaymaz, Mustafa Kanbal barikatı yanlış buluyorlar. Yine Kawa'dan Mahmut Duran ve TKEP'liler de barikata karşı çıkıyor, moral bozukluğu yaratıyorlar.) Bir araya gelme, yazışma olanağı doğunca hemen onlarla ilişkiye geçtik. Bizim cephedeki gelişmelerle,TTE giyme kararımızla ilgili bilgi verdik. Kimse farklı bir şey getirmedi. TTE giyme kararımızın doğruluğunu onayladılar. "Yalnız giyilmeden önce haber verilseydi iyi olurdu" denildi.

- Son aşamada 35. koğuşa getirilen diğer gruplarla eylemin gidişatı hakkında ayrı düştüğünüz konular var mı?

- Kimsenin direnişle ilgili getirdiği yeni bir şey yoktu.Direniş önderliğimizde yürütülüyordu. Kimse kalkıp bize "niye direniş kararı aldınız?" diyemezdi. İçlerinde konuşsalar da kimse bu konuda açıktan söz söyleme cesaretinde değil. Ayrıca 35'te getirilenlerle kaldığımız süre içinde önemli kararları gerektiren yeni bir gelişme olmadı. Var olan şeyleri yazıyor, görüşlerini alıyorduk. Zana'yı örgütlü bir yapı içinde olmadığı halde gelişmelerin dışında tutmuyorduk. İlişkilerimiz iyiydi. Diğer grupların yazdıklarını ona da aktarıyor ve görüşlerini alıyorduk. Zana'nın düşmana karşı tavrı, o grup ve temsilcilerinden daha iyi, daha tutarlıydı. O günlerde "direniyoruz" diyenlerin, direnişten ne anladıklarını ve nasıl direndiklerini 35'te de gördük. Zor günlerin henüz aşılamadığı bu dönemde kaçkınlık ve teslimiyet kendini farklı boyutlarda gösteriyordu. Kendileriyle resmi ilişkiye geçilip direnişle ilgili görüş ve önerileri sorulduğunda ibret verici tutumlara girebildiler.

Örneğin Nazif Kaleli, "Dostlar, eylemin gidişatı hakkında bize yazdığınız için teşekkürler. Ancak biz direnişle ilgili sorumluluk kabul etmediğimiz için herhangi bir görüş de açıklamayacağız. Bazı eleştirilerimiz var. Şimdilik saklı tutuyoruz. Direniş içinde uygun gördüğümüz noktaya kadar sizleri destekleyeceğiz." Bizi destekleyecekmiş!.. Sanki, kendileri orada yaşamıyor, sanki misafir oyuncu ve düşmanın başlattığı saldırı onları ilgilendirmiyor! Direnişle ilgili hiçbir sorumluluk kabul etmeme, direnişi kendi politikası, yaşam tarzı olarak görmeme, işler sertleştiğinde sıvışıp gitmenin kapılarını sonuna kadar açık bırakma, "bazı eleştirilerimiz var" diyerek sonraki günlerde gerçekleştireceği kaçışına şimdiden bir zemin hazırlama çabasındaydı. "Uygun gördüğümüz noktaya kadar destekleyeceğiz" demenin başka bir anlamı olabilir mi? Hem de kim kimi destekliyor, neden desteklesin?Sanki biz onlara çok lüks gelen bir eylem başlatmışız da, hatır gönül için destek veriyorlarmış!.. Tavır bu. Oysa saldıran, saldırıyı başlatan düşman. Tutsaklar meşru savunma durumunda. Böyle fiili bir anda devrimcilerin bir kısmının diğer bir kısmını desteklemesi diye bir şey olur mu? Yapılacak tek şey vardır; karşı koymak. Ama bunu yapmayıp da direnenlere; "Siz karşı koyun, sizi uygun gördüğümüz yere kadar destekleyeceğim" diyebilen insanlar ve anlayışlarla karşılaştık.

- Gerçekten ilginç bir mantık! Direnişi kendi dışında görmenin başka bir biçimde ifade tarzı olur bu.

- Desteklemek!.. Bizi niye destekleyeceksin ki? Bize dayatılan, bizden istenen sana da dayatılıyor, senden de isteniyor! Bize yapılan yarın sana da yapılacak. Bizi teslim alırsa seni bizden daha beter hale getirecek, bataklığa gömecek. Bu görülmeyen, yaşanmayan bir şey değil, ama direnişin gerektirdiği özverinin ağırlığı altında kaçkınlığın teorisini yapıyor. Kendisini direniş görevinden ve sorumluluktan uzak tutuyor. İşi fazla tehlikeli ve riskli bulmadığı sürece bizi destekleyeceğini bildiriyor. Acaba destekleyeceğini söylediği direnişin ne kadar içinde? Bunlar şemsiyemiz altında, direniş içinde direnmeyenlerdir. O ara şiddetli baskı da yok. Biraz baskı ve yönelim olsa kesinlikle kaçacaklar. Eleştirileri varmış! Saklıymış! Olabilir. Bu, direnmeye engel değildir, ölüm-kalım noktasındayız. Her insanın, kendisine devrimciyim diyen her tutsağın tüm yeteneklerini ve gücünü ayaklandırıp kendini ortaya koyması gereken günler yaşanırken, onlar önlerine yeniden kaçkınlığı koydular.

- Peki o "saklı olan eleştirileri" öğrenebildiniz mi?

- Öğrendiğimiz kadarıyla; "Barikat kurdunuz. Operasyonların nedeni sizsiniz. Direnmeseydiniz böyle olmazdı" diyorlarmış. Ancak resmi olarak bize iletmiş değillerdi. Hâlâ da öyle. Kaldı ki sorun eleştiri sorunu değil ki! Sorun kaçkınlığı perçinleştirmek için laf üretmek!.. 1984 sonrası da bazı eylem önerilerimiz oldu. Hepsine olumsuz tavır takındılar. Yanıtlarında; "Eleştirilerimiz var, saklıdır" lafları sürdü. Artık bu lafları söyletmek olmuyordu, bir daha söyletmedik. "Her öneri, eylem gündeme getirildiğinde 'eleştirilerimiz saklıdır' denilmesin, saklı bir şey kalmasın, buyurun, süreci baştan koyalım, kim neyse tartışalım" dedik. Ondan sonra seslerini kesip böyle şeylerin lafını etmez oldular. 35'e geldiklerinde Mümtazla, Ruşen'in kaleme aldığı uzun bir yazı yazdılar. Bulundukları koğuşlarda arkadaşlarımızın kendilerine olumlu yaklaşmadığını belirten, onları eleştiren bir yazıydı. Yazıdaki en önemli konu da 1984 direniş sonrası cezaevi örgütlenmesine ilişkin öneriydi. Yazdıklarını öyle ciddiye alıp yanıt vermedik. Ki ne yeri, ne de zamanıydı. Ayrıca sözünü ettikleri arkadaşların bir kısmı 35'te değildi. Yazıda geçen bazı konuları bilgi amacıyla ilgili arkadaşlara ilettiğimizde yalan söylediklerini, Rızgaricilerin direnmediğini aktardılar. Rızgaricilere bu konuları ilerde tartışacağımızı, arkadaşların bir kısmının 35'te bulunmadığını söyledik. Yazıdaki cezaevi örgütlenmesine ilişkin öneri 35'i, PKK'yi devre dışı

bırakma üzerine kurulmuştu. Mümtaz hâlâ PKK'nin en büyük dostu olduğunu söylüyordu. "Dostumuz" siyaseti üçkağıtçılık, hilebazlık olarak anlamış ve yürütüyordu. Devrimci politika kendine güven, ilkeler üzerinde şekillenir, yürür. Kendine güvenmeyenler, Mümtazlar gibi ayak oyunlarına başvurur. Düşün, canların ölüme sürüldüğü o günlerde, onlar kalkıp PKK'yi etkisiz kılmanın yollarını arıyor! Rızgariciler aynı gün 35'te diğer gruplarla ilişkiye geçip, bizden gizli tutarak PKK karşısında blokaj tavır oluşturma çabasına girdi.

- *Bu doğal bir çaba değil mi? Siyasetler bir konuda aralarında böylesi bir tavra girebilir.*

- Bildiğimiz anlamda, bazı konularda, ortak hareket etme temelinde bir girişim değildi bu. Tümüyle PKK karşıtı bir çıkıştı. Dedikleri; "PKK bizi peşinden sürüklüyor. PKK bizi taştan taşa vuruyor"du! "Taştan taşa vurma" dedikleri şey nedir? Direniştir, direniş içinde kalmış olmalarıdır. "Tek tek gruplar yalnız başına PKK'yi frenleyemez, ama gruplar birleşirse PKK'yi frenleyebiliriz" diyorlar. Peki ama PKK'yi neye karşı frenleyecekler? Neye karşı dizginleyecekler? Açık ki direnişe karşı! Ve daha da önemlisi -büyük politikacılar ya! Karşılarındakileri bir şeyden anlamaz sanıyorlar herhalde- bunun pratik ifadesi olan 35. koğuşu, PKK'yi devreden çıkaran cezaevindeki örgütlenme önerisiydi. Tümüyle art niyetli, kendini azıcık bilen insanların kesinlikle lafını bile etmeyeceği türden bir öneri. PKK'nin merkezi bir yönetimi var. Onu temsil eden insanlar 35'te kalıyor. İdare yıllardır bu insanları kesinlikle koğuşlara vermiyor. (Nitekim ta 1987-88 sürgünlerine kadar da koğuşlara kesinlikle vermedi. Ve bu insanların hepsi başka cezaevlerine sürüldü.) Ama diğer grupların temsilcileri rahatlıkla 35'te kalabilirdi. Her gruptan bir temsilci kalırsa ortak bir örgütlenme yaratılmış olur ve cezaevi 35'ten yönetilirdi. Zaten onlar olsa da, olmasa da başından beri yaşanan gerçek buydu. İşte bizim büyük "dostlarımız", şu "büyük" öneriyi yaptılar: "35. koğuşta diğer grup temsilcileri yok. Bu durumda cezaevi ortak örgütünü diğer gruplarla oluşturmak için yetkiyi koğuşlara vermek daha doğrudur. Her koğuşta grup temsilcileri bir birim oluştursun. Bunların bağımsız karar alma yetkileri olsun. Birbirleriyle yakın ilişki içinde bulunan koğuşlara kendi aralarında blok komitesini oluştursunlar."

- *Bu önerinin nesine karşı çıkıyordunuz?*

- Eğer cezaevinde 30 koğuş varsa birbirinden ayrı, özerk 30 karar

organı, 30 baş olacaktı. Böylece cezaevinin bel kemiğini oluşturan PKK, merkezi karar organı devreden çıkacaktı. Her şey koğuşlar, bloklar düzeyine indirgenecekti. Bir kararla harekete geçecek, tek yöne akacak olan cezaevi kitlesi parçalanacak, düşman karşında güçler bölünecekti. Böyle bir öneri nasıl yapılabilir! 35'te kalıp hedef olmanın riskini göğüsleme, cezaevinin kaderiyle ilgili sorumluluğun altına girme gücünü kendilerinde bulamıyorlar. Teslimiyetçi anlayış ve can telaşıyla cezaevindeki esas direniş potansiyelini dağıtmayı, parçalamayı önlerine koyuyorlardı. Doğrusunu söylemek gerekirse bu öneri bizi çok öfkelendirdi, ama yaşanan günlerin önemini göz önüne alarak bunları açıp tartışmadık. Zaten tartışacak bir tarafı da yoktu. Bu, bir yerde bizi siyasi olarak ipe çekme niyetiydi. Bu örneği niye verdik? O yazı, onların direnişten ne kadar çekindiklerini dile getiren bir belgeydi. Sormak gerekir: Neden PKK dizginlenmek, etkisizleştirmek isteniyor? PKK teslimiyeti savunuyor, idarenin hedeflediği gibi kölece yaşamayı istiyor da, onun için mi dizginlemeye kalkışıyorsun? Yanıt belli. Esas onların teslimiyetçi ve statükocu tavırları karşısında PKK büyük bir engeldi, onun için dizginlemek istiyorlardı. Ve PKK'nin politikası sonuç alandır, pratiğe uygulanandır. Durduramadıkları, ama durdurmak istedikleri buydu.

- Yaşam bulması zor görünen, neredeyse imkansız olan böylesi bir öneri yapmanın anlamını çözebilmek de zor görünüyor. Çünkü merkezi kumanda altında yürütülmeyen bir savaş yenilmeye mahkumdur. Merkezi kumanda sistemini yürütenleri beğenmeyebilir, eleştirebilirsin, hatta değiştirmek için çabaya da girersin. Ama yürütenleri benimsemediğin için sistemi boğazlarsan, bir anlamda kendini boğazlamış olursun. Olay bende böylesi bir izlenim bıraktı.

- Azıcık direniş ruhu taşıyan, cezaevinde kitlenin komple hareket tarzını önüne koyan insanların söyleyeceği, önereceği şeyler değil bunlar. Düşman karşısında birlik olabilmek bu denli önemliyken, var olan güçleri dağıtmayı öneriyorsun. Düşün, biz kitleyi koruyalım, birliği güçlendirelim diye TTE gibi bir tavizi veriyoruz. Bunlar ise kendi elleriyle güçleri düşmanın başarmayacağı biçimde dağıtmak istiyorlar.

Ölüm orucu şehitlerine Orhan ve Cemal de katılıyor

- Ölüm orucunun ilerleyen günlerinde idareyle olan ilişkiler nasıl bir seyir izledi?

- Bizi 1. kata yerleştirdiklerinde ben, Rıza, Hasan Atmaca, Yılmaz Uzun ve üç arkadaş daha 1. hücreye konulduk. Hücremiz koridor kapısına bitişik olduğu için bizi gözetleyip konuşmalarımızı sürekli dinleme çabası içindeydiler. İdare henüz pazarlığa oturmuş değil. Anlaşmaya yanaşır bir tutumları yok. "Yaparız, ederiz" havasındalar. Ancak saldırının boyutu da değindiğimiz gibi düşmüştü. Pazarlık niyetiyle değil, ama bazı subaylar gelip bizimle konuşuyordu. Genel yaklaşımlarımızı bildikleri için Abdullah Kahraman sohbet için zaman zaman kapıyı açıp hücremize geliyordu. Yanında baskınlar için getirilen komando yüzbaşısı da bulunurdu. O da bizleri tanımak, konuşmak istiyordu. PKK ve Kürdistan ile ilgili sorularını yanıtlıyor, tartışıyorduk. Bu konularda konuşmaktan sakınmıyoruz. Onlar da bunu bildikleri için kafalarına takılan her şeyi sorup tartışıyorlardı. Haliyle cezaevinde olup bitenler de sohbetlerin konusuydu. Biz fazla konuşma taraflısı değildik. Çünkü Abdullah Kahraman'la daha önce az konuşmamıştık. İşkenceleri, amaçlarını defalarca tartışmıştık. Kendisi Eylül'de işkenceye karşı olduğunu yemin billah anlatırdı. Sonuç ne oldu? Hemen ardından Ocak saldırısı geldi. Her konuşmada TC'nin temelinde bu zihniyetin yattığını, ne kadar işkenceye karşı olduğunu söylerse söylesin, emir geldiğinde kendisinin de tutsakları işkenceden geçireceğini belirttik, öyle de oldu. "Bu genel bir uygulamadır. Askeri cezaevlerinde kalan tutuklular er olarak görülüyor, uymanızı istediğimiz bu program genelkurmayındır. Doğrudan onun emridir. Bu emirler tüm cezaevlerine gönderilmiş. Devlet bu programı uygulatacak, taviz vermez. Niye bunca işkence görüyor, kendinizi heder ediyorsunuz? Kötü haldesiniz, yıpranmışsınız, insanlar öldürülüyor, ölüyor. Bu kadar kan dökülmesine gerek var mı? Kolordu ve genelkurmay bundan vazgeçmez" diyorlardı. Böyle sohbete geldiklerinde genelde içkili olurlardı. Ayık kafayla bunları konuşmaya güç yetiremiyor, cesaret edemiyorlardı. Ellerine kan bulaşmıştı. Bizim de sözümüzü esirgemeyeceğimizi biliyorlardı. Aslında hücrelere kadar gelip "Devlet herkesi bu kurallara uyduracak, göreceksiniz, sizler de uyacak-

sınız" demeleri ne kadar köşeye sıkıştıklarını gösteriyordu. Zira direniş ikinci ayına girmişti. Bizim yanıtlarımız kısa olurdu. "Bu cezaevinde işlemediğiniz suç kalmadı. İnsanlığa karşı işlediğiniz suçların büyüklüğünün altında kaldınız. İnsani ve siyasi kimliğinizi düşürme amaçlı bu uygulamaları kimse bize kabul ettiremez. Ancak cesetlerimize yaptırırsınız" diyorduk. Bir gece bu işkencelerin, baskıların içinde olan İç Emniyet Amiri Abdullah Kahraman ağladı. Biraz okumuş, bir şeyler bilen biriydi. "Sizlere hayret ediyorum, şaşırıyorum. Nasıl oluyor bu? Bir insan nasıl bu kadar dayanıklı olabilir? Yüzlerce komando asker saldırıyor. Tutuklular boş bir çuval gibi oradan oraya vuruluyor. 'Bunlar artık kesinlikle iflah olmaz, ölür'diyorum. Ama bakıyorum bir süre sonra hepsi ayağa kalkıyor. Aklım almıyor. Bu insan denilen yaratık nasıl bu kadar acıya dayanıklı olabiliyor? Her an ölebilirsiniz. Ama sizi böylesine ayakta tutan şey ne? Nasıl katlanıyorsunuz? Aklım almıyor" diyor ve gözyaşı döküyordu.

- İşkenceyi yapanın ve yatıranın bile altında ezildiği, kendinden utanmaya başladığı, gözyaşı döktüğü bir an gelebiliyorsa, orada gerçekten kitaba sığmayacak bir tanımsızlık içinde insanlığa zulmedilmiş demektir. İşkenceci yüzbaşının gözyaşlarını bu türlü de yorumlayabiliriz değil mi?

- Böyle de yorumlanabilir. Bu vahşetin, işkencenin boyutu uygulayıcılarını bile şaşkına çeviriyordu. Azim ve direngenliğe gösterilen kararlılığa saygısını da –ister istemez– açığa vuruyordu.

- Özellikle sizin yanınıza gelmesi ve önünüzde ağlaması her şeyin sizde bittiğini bilmesinden ileri gelebilir mi?

- Bu zaten var. Bu içerikli konuşmaları dışımızda kimseyle yapamıyor. O günlerde kararlılıklarını sürekli vurguladılar. Tehditler hiç eksilmedi. "Hepiniz öleceksiniz" diyorlar. Direnişin kaderinin PKK'nin tutumuna bağlı olduğunu çok iyi biliyorlar. Cezaevinin geçmişini, bileşimini ve direnişçi gücünü değerlendirebiliyorlar. Çünkü cezaevindeki bütün direnişler PKK'nin eseri olmuş. Örgütleyici ve harekete geçirici gücün PKK olduğunu görüyorlar. Eylül direnişini kendisi de yaşamış. Bizimle muhatap olmuş, koğuşları birlikte gezmişiz. Ayrıca Ocak saldırısında da koğuşlara kararların bizden gittiğini biliyorlar. İlişkileri, gelip gitmeleri, bir anlamda nabız yoklamaları, belirttiğimiz bu faktörlerin bir toplamı.

- Peki bu işi sonuçlandırmaya onların yetkisi var mı?

- Hayır... Onların yaptığı genelde direnişe nasıl yaklaştığımızı, nereye

kadar gideceğimizi, niyetimizin ne olduğunu öğrenip ilgili yerlere yansıtmaktı. Düğüm kolorduyla çözülecekti. Esas emirler kolordu ve Birol Şen'den çıkıyordu. Fiiliyatta da iç emniyet amirinin Eylül ve Ocak'ta belirleyici bir rolü hiç olmadı. Pratikte yürütücü ve yetkiyi kullanan Birol Şen'di. Diyarbakır'da işkencenin sembolü Esat Oktay'dır, ama Birol Şen ondan beterdir. Bizlere olan düşmanlığı sonsuzdu. Düşmanlık, kin ve öfkede Birol Şen'i geçecek birini görmedik. Komando yüzbaşısının karşılaştığı duruma da değinelim: Bir akşam tek başına 35'e geldi. Hücremizin kapısını açtırıp içeri girecek, sohbet edeceğiz. Gardiyanlara kapıyı açmalarını söyledi. Onlar da, "Anahtarlar bizde değil, nöbetçi subayda" dediler. Yüzbaşı birini anahtarı alması için gönderdi. Asker geri döndüğünde nöbetçi subayın anahtarı vermediğini söyledi. Yüzbaşı buna çok kızdı, askerleri azarlayarak, "O anahtarları alıp getireceksiniz. Yasak falan anlamam" deyip yeniden gönderdi. Gelen yanıt, "Anahtarların verilmesi yasak!"tı. Durum yüzbaşının çok ağırına gitti. Önümüzde şunları söyledi: "Burada, bize akşama kadar işkence yaptırıyorlar. Görevlerin en pisini yapıyoruz. Buna rağmen bize güvenmiyorlar. Bu olmaz, mutlaka içeri gireceğim. Eğer şimdi gidip o anahtarı alamazsam, namusum üstüne yemin ederim ki bu cezaevine bir daha adım atmam." Ve hışımla gitti. Tabii anahtarı alamadı. Cezaevinden gitmedi, ama yüzü tutmadığı için bir daha da yanımıza gelmedi.

- Biraz da ölüm orucunun seyri hakkında konuşsak... Durumu ağırlaşanlar var mı?

- 35'ten Karasu, M. Can, Hamili Yıldırım hastanedeydi. Ölüm orucuna girenleri 24 ve 34. koğuşa koymuşlardı. Katılanların bir kısmının eylemi bıraktığını öğrenmiştik. Eylemin kırkıncı günü Orhan Keskin bilincini yitiriyor. Genelde içine kapanık bir arkadaştı. Siyasi sohbetler dışında fazla konuşmazdı. Kırkıncı günün sabah sayımından sonra arkadaşlar Orhan'ın kendi kendine konuştuğunu görüyorlar. Birbirinden kopuk, anlamsız şeyler söylüyor. Bu birkaç saat sürüyor. Sonra biraz sakinleşiyor. Haydar Geçilmezler kendisiyle sohbet etmeye çalışıyor. "Herkes gidiyor, sağıma bakıyorum boş, soluma bakıyorum boş" gibi şeyler söylüyor. Arkadaşlar sakinleşmesi için kendisiyle konuşmaya ve konuşturmaya devam ediyorlar. Orhan'la Haydar'ın arası oldukça iyiydi. Eylül direnişinde de aynı hücrede kalmışlardı. Kendisini sakinleştirmek için sohbete tutuyorlar. Birkaç saat sonra tamamen suskunlaşıyor, hiç konuş-

muyor. Bazen el işaretleriyle tuvalete gitme isteğini bildiriyor. Kucaklayıp götürüyorlar. Kırk birinci günün sabahına kadar hiç kımıldamadan uzanıyor. Artık kendinde değilmiş.

- *Orhan'dan başka ağırlaşan arkadaş var mıydı?*

- Cemal'in durumu da kötü. O da son bir hafta içinde sürekli kan kusmuş, idrarından da kan geliyormuş. Ama bilinci yerinde. Kırk birinci günün sabahında 24'ten Müslüm Elma ve Recep Maraşlı, "Artık Orhan'ın bilincini yitirdiğini idareye söyleyip haberdar edelim" diyorlar. Sayımda durumu subaya söylüyorlar. Doktor gelip kontrol ediyor. Orhan ve Cemal'i hastaneye kaldırıyorlar. Hastanede Cemal'in bilinci yerinde olduğundan tedavi kabul etmiyor. Bilincini yitirdiğinden Orhan'a serum takıyorlar. Ama kendine geldiğinde serumu çekip atıyor. Sonraki günlerde Orhan'ı ranzaya bağlayıp öyle serum veriyorlar. Kendine geldiğinde yine serumdan kurtulmaya çalışıyor.

- *Herkesin hastaneye götürülmesi aynı günlere mi rastlıyor yine?*

- Ölüm orucunun sanırım kırk altıncı gününde kolordu ve hastane baştabibiyle bir anlaşma yapılıyor. Anlaşma gereğince otuzuncu günün üzerindeki eylemciler hastaneye götürüldüler. Arkadaşları götürürken "anlaşma oldu, sizi onun için hastaneye götürüyoruz" denmiyor. Sadece sağlık açısından önlem olarak gösteriliyor. Anlaşma üzerine Abdullah Kahraman Ölüm Orucu'ndakilerin yanına gelip otuzuncu günün üzerinde olanların hastaneye kaldırılacağını söylüyor. Arkadaşlar nedenini sorunca, bir şeyden haberdar olmadığını belirtiyor.

Kısacası hastaneye gidenleri oyuna getirmek istiyorlar. Gidenler Karasu'yla görüşüyor. Karasular yapılan anlaşmanın içeriğini kendilerine aktarıyor. Ve Haydar Geçilmez'le Metin Cansız'ı anlaşmanın içeriğini 35, 36, 24, 25 ve 34'deki arkadaşlara bildirmeleri için cezaevine gönderiyorlar. Metin'le Haydar 35'e geldi. Anlaşmayı anlattılar. Ne düşündüğümüzü öğrenip Karasu'ya götüreceklerini söylediler. Ancak Haydar kabul edilen talepleri sıraladıkça, yanında bekleyen başçavuş; "Yok öyle bir şey! Öyle kabul edilmedi, şöyle kabul edildi" vb. müdahalede bulunuyordu. Arka arkaya müdahale edince biz artık diğer gruplardan görüş alma gereği duymadık. Oyun açık oynanıyordu. Haydar'a; "anlaşma falan yok! Kabul etmiyoruz. Ortada bir oyun var!" dedik. Biz böyle kesin bir tutum alınca, Haydar ve Metin yeniden hastaneye götürüldü. Anlaşma tıkandı. Söz vermelerine rağmen Haydarları diğer koğuşlara götürmemişler.

- *Pazarlık kimlerle yapılıyor?*

- Pazarlığı Birol Şen ve baştabip Karasularla yapıyor. Pazarlığı yürüten arkadaşların sırtında büyük bir sorumluluk var. Kitlenin tümünü temsil ediyorlar. Mevcut durum ve güçleri en iyi şekilde değerlendirip düşman karşısında başarılı olması gerekiyor. Arkadaşlarımız da bu sorumluluğun bilincinde. Deneyim sahibi ve kararlıdırlar. Ölüm Orucu'ndakilerin pazarlığı sürdürmesi ve anlaşmayı yapması en uygun olanıydı. Çünkü ölüm orucunun etkinliği düşmanı onların yanına götürecekti. Tabii koşullar ne olursa olsun pazarlığı Ölüm Orucu'nda bulunanlar yapar sonucu çıkmamalı. Eğer gerekiyorsa görevlendirilen başka insanlar da bunu yapar. Ancak arkadaşlar hastaneye gitmeden önce aramızda konuşmuştuk. Pazarlığı onlar yapacaktı, fakat bizimle görüşülmeden eylem sonuçlandırılmayacaktı. Hastanede Karasu, Sakine ve M. Can gibi bizi yeterince temsil edebilecek bir grup arkadaş vardı. Durumu değerlendirmek için Sakine'yle sık sık görüşmeseler de, diğer arkadaşlarla görüşebiliyorlardı.

- *Haydar ve Metin söylediklerinizi Karasu'ya anlatınca ne oldu?*

- Karasu tavır koyuyor. Pazarlığı yapanlara; "Siz sahtekarsınız, yalan söylüyorsunuz. Artık konuşacak bir şey kalmadı. Eyleme devam ediyoruz" diyor. Haydar, 35. koğuşun eylem hakkındaki görüşlerini diğerlerine de aktarınca, Partizancı H. Hayri Aslan tepki gösterip; "Bu işe 35 ne karışıyor? Adamlar kabul etmiş, anlaşma yapılmış" vb. söylüyor. Karasular, böyle konuşmaların eylemcileri olumsuz etkileyeceğini düşünüyor. Nitekim eylemi bitirmeye kararımız bazı insanlarda söylemeseler de hoşnutsuzluk yaratmış. Özellikle H. Hayrilerin bulunduğu odadakiler rahatsız olmuş. Arkadaşlar bu durumda olmadığı için M. Can yazıp kendisine veriyor. Müslüm imzaladıktan sonra H. Hayri'ye gönderilmiş. Notta; oyun oynanmak istendiğini, 35'in bu yüzden müdahale ettiğini, idareyi bu oyundan vazgeçirmek için eyleme devam edilmesi gerektiği vb. belirtilmiş. Sonunda H. Hayri'nin itirazını gideriyorlar.

- *Herhalde giderek kötüleşenler vardır?*

- Hastanede kendilerine o dört odalı koğuş ayrılmış. Tuvalete bitişik olan odada Karasu, M. Can, Hamili, Müslüm Elma, Haydar. İkincide ise Bişar Akbaş, Hasan Güllü, Orhan Keskin ve Dev-Yol'lu Adil Ok kalıyormuş. Orhan artık sadece inliyor, zaman zaman bilincini tümden yitiriyormuş. Böyle anlarda kendisine serum takıyorlarmış. Kendine

geldiğinde çıkarıyormuş. Bu arada hastane baştabipi, Karasu'dan Orhan'ın tedavi kabul etmesi için ikna etmesini istiyor. Karasu da, eylemi sürdürmede herkesin kendi iradesinin belirleyici olduğunu, bilinci yerinde olduğu sürece müdahale etmeyeceklerini söyleyip reddediyor. Üçüncü odada ise Ahmet öğretmen, Mahmut Güvenç, Şükrü Göktaş, Metin Cansız, sonuncuda ise H. Hayri, Mehmet Özgül, Recep Maraşlı, Cemal Miran ve Cemal Arat kalıyormuş. Ayrıca üst katta Sakine'nin de içinde bulunduğu bayan arkadaşlara koğuş ayrılmış. Haydar bizimle görüşüp gittiği gece ihtiyaçlarının olup olmadığını öğrenmek için dört odayı da dolaşıyor. Cemal Arat, "Haydar, eğer sağ kalırsak çoğumuz verem olacağız. Bunun için şimdiden önlem olarak su kaplarımızı ayırmamız iyi olur" diyor. Haydar da, "Olur, ayıralım" deyip ilgililere iletiyor.

- *Hastane önünde bekleşen ailelerin eylemcilerle bir teması var mı?*

- Ölüm oruçlarında hastaneye gelmek artık bir geleneğe dönüştü. Bir kısmını kolordu getiriyor. Aileler eylemcilerle görüşmüşler. "Anlaşma oldu" havasını veren görüşmeden bir gün sonra eylemin bittiği beklentisiyle hastaneye koşuyorlar. Ama eyleme devam kararının çıktığını öğrenince adeta yıkılıyorlar. Bazı pazarlık görüşmelerine katılan Orhan ve Aysel'in babası da gelenler arasındaymış.

- *İdarenin onları eylemcilere karşı kullanma isteği yine olmuş mu?*

- Bu istekten hiç vazgeçmedi. Orhan'ın babasının görüşmelerdeki tutumu oldukça olumlu ve onurluymuş. İdarenin bu amaçla kullanabileceği birisi değil. Oğlunu kurtarmak için epey çaba harcadığını söylediler. Ama oğlunu olumsuz etkileme biçiminde değil. Yani Orhan'a, "bırakmazsan öleceksin, bırak!" dememiş. Haydarların anlattığına göre, Orhan'ın babası eskiden Tatvan Yatılı Bölge Okulu Müdürlüğü yapmış. 1984'te Ankara'da kalıyorlarmış. Bir hayli de çevresi varmış. Oğlunun eyleme girdiğini öğrenince soluğu hemen Diyarbakır'da alıyor. Var olan ilişkilerini harekete geçiriyor. Orhanlar hastaneye götürüldükten sonra çabalarını daha da yoğunlaştırıyor. Eylemin anlaşma ile bitmesini sağlamak için elinden gelen her şeyi yapıyor.

- *Aileler pazarlık görüşmelerine nasıl katılabildi?*

- Aileler yığılmış, Eylül'de olduğu gibi kolordunun özel olarak getirdikleri var. Örneğin, Karasu ve Hamili'nin akrabaları Almanya'dan getirtilmiş. Eylemi bıraktırmak için aileleri baskı unsuru olarak kullanmak istiyorlar. Bu amaçla aileleri arkadaşlarla görüştürüyorlar.

Arkadaşlar da gelişmeleri kendilerine anlatıp kavratmaya çalışıyor. Aileler böylece devreye giriyor, oradan ayrılmıyor. Orhan ve Aysel'in babası görüşmelerin çoğuna katılıyor. Anlaşma söylentisinin ikinci günü aileler hastane önünde yetkilileri sıkıştırıyorlar. Onlar da, "Sorunu çözmeye çalışıyoruz, ancak çocuklarınız bırakmıyor, yapılması gerekeni yaptık" diyorlar. Aynı gün Orhan ve Aysel'in babasıyla adli müşavirin de içinde bulunduğu bir grup Karasuların yanına gidiyorlar. Yarbay olan adli muşavir, yumuşak ve insancıl yaklaşımlar gösteriyor. Karasu, yarbayın sahte tutumlarını görünce, Orhan'ın babasına onun döneminde cezaevinde yaşanan işkenceleri, ölüm olaylarını anlatıyor. O görüşmede Aysel'in babası yetkililerden etkilenmiş, biraz onların ağzından konuşuyor. "Hakkınızı verecekler, kötü bir şey yapmayacaklar. Tutuklusunuz, bazı şeyler olabilir, bırakın" diyor. Yetkililerin samimi olduğu, sözlerine inanılması gerektiğini belirten şeyler de söylüyor. Tutumu Karasu'yu çok sinirlendiriyor, ağır şeyler söyleyip azarlıyor, kovuyor. Karasu Orhan'ın babasına, "Ricamız; kimse bunların yanında bize eylemi bırakın demesin" deyip davranışından ötürü özür diliyor. Arkadaşların anlatımı üzerine Orhan'ın babası oynanmak istenen oyunu anlıyor ve "haklısınız" diyor. Ailelerimiz içinde en olumlusu Orhan'ın babasıydı. Pazarlık sırasında idareye; "Siz şunu istemeyin, tutuklular kabul etmez." Arkadaşlara da "Siz de şu konuda makul olun" diyormuş. Sanırım eylemin kırkıncı günü yine Birol Şen ve baştabip, Karasuların yanına gidip uzun uzun tartışıyorlar. Hâlâ emir-komutayı, günlük yaşam programını dayatıyorlar. Ancak bazı yumuşamalar vaat ediyorlar. Kabul edilmeyince ayrılıyorlar. Dışarıda görüşçüler varmış, Sakine'yle Aysel'in annesi gelişmeleri soruyor. Birol Şen; "Konuşuyoruz, çözmeye çalışıyoruz, çözülecek" diyor. Ama aileler sıkıştırıyorlar. Sakine'yle Aysel'in annesi üzerlerine yürüyüp "Kızlarımız ölecek" diyor. Bunlar yine, "Tamam, yakında çözülür, merak etmeyin" diyor. Çoğu konuda da anlaştıklarını söylemişler. "Siz de gidip kızlarınıza söyleyin, konuşuyorlar, yakında çözülecek bırakmalarını isteyin" deyince, anaları Sakinelerin yanına giderek; "Anlaşma olacakmış, bırakın, yoksa ölürsünüz" diyorlar. Sakineler de; "Biz arkadaşlarla görüşmeden inanmayız" yanıtını veriyor. Bu defa anneleri subayları sıkıştırarak Karasuları Sakinelerin yanına getirmelerini istiyorlar. Kabul edilmiyor. Analar çok dayatıcı olunca, "Tamam, getirin görüşsünler" diyorlar. Askerler sedyeyle Karasu'yu arkadaşların yanına çıkarıyor. Sakineler gelişmeleri

aktarıyor. Karasu anlaşmanın söz konusu olmadığını, yalnızca konuşulduğunu, bu koşullarda eylemi bırakmalarının kesinlikle mümkün olmadığını belirtiyor. Bunun üzerine Sakine ve Aysel'in annesi kızarak; "Senin yüzünden kızlarımız ölecek, biz seni bunları yumuşatman ve bıraktırman için getirdik. Sen ise 'bırakmayın' diyorsun. Sizinle konuşmaya başlamışlar. Kızlara söyle bırakın" diyorlar. Durmadan konuştukları için Karasu da dayanamayıp, "Kızlarınızı ilk defa burada görüyorum. Dışarıda da tanımam. Cezaevindeyse birbirimizi görmemiz olanaksız. Biz kendilerine ölüm orucuna girin demedik. İsterse bırakırlar, kendilerinin bileceği bir şey. Beni getirtmişsiniz, ben de durumu olduğu gibi anlattım" diyerek askerlerden kendisini geri götürmelerini istiyor. Sakine ve Aysel de annelerine, "Ne biçim konuşuyorsunuz. Buna hakkınız yok. Arkadaşlar bırakmadan biz bırakmayız" diyerek tavır koyuyorlar. Karasu Sakinelere yeni bir gelişme olursa kendilerine iletileceğini söyleyip ayrılıyor. Daha sonraları ikisinin annesi aşağıya gelip, "Kızlarımız sizin yüzünüzden ölecek" demişler. Yine bunlar ve birkaç kişi daha sürekli Karasu'nun babasını sıkıştırıyormuş. Bu yüzden babası da Karasu'ya "Bırakın" deyince, bir daha yanına gelmemesini istemiş. Bir-iki gün sonra tekrar gelip, "Dışarıda hep bana yükleniyorlar. 'Senin oğlun yüzünden çocuklarımız ölecek' diyorlar. Bu yüzden bırakmanızı istedim. Senin yalnız başına eylemi bırakmanı istemem, bırakırsanız toplu bırakın. Ama dışarıda aileler beni çok sıkıştırıyor, dayanamıyorum" demiş. Biraz da müdür, baştabip ve adli müşavir aileleri Karasu'nun babasının üzerine gönderiyormuş. "Her şey onun başının altından çıkıyor. Gidin ailesini sıkıştırın, onlar da oğullarını sıkıştırsınlar" diyorlarmış. Ancak genelde ailelerin getirilmesi idareden çok bizim işimize yaradı.

- Pazarlık görüşmelerinde hastanedeki eylemcilerle -özellikle dışınızdakilerle- bilgi alış-verişi yapılıyor muydu?

- Son günlerde Müslüm Elma Karasuların yanındaymış. Gelişmeleri zaten öğreniyor. Ancak iradesini arkadaşlara bırakmıştı. Karasu, Sakinelerle görüştükten sonra gelişmeleri aktarmak için Birol Şen'i sıkıştırıp H. Hayri'yi yanına getirtiyor. Müdürün söylediklerini anlatıyor. H. Hayri; "Beni çağırmanıza gerek yoktu. Siz hangi kararı verirseniz, neyi uygun görürseniz öyle yapın, size güveniyor ve doğru karar vereceğinize inanıyoruz. Hastayım, durumum iyi değil. Bundan sonra beni çağırmayın. Önemli bir durum ortaya çıkar, anlaşma sonuçlanırsa bize

iletmeniz yeter. Pazarlıkta, görüşmelerde yer almamıza gerek yok. Sizden farklı bir şey söylememiz söz konusu değil" diyor. Hastanedeki Partizancılar her şeyi bize bıraktıklarını, alacağımız kararlara uyacaklarını belirtmişler. O ara H. Hayri'nin sağlık durumu kötüymüş. Diğerleri de irademize bağlı hareket ediyorlar. Ancak gelişmeler kendilerine aktarılıyor.

- Orhan ve Cemal ölüme nasıl gittiler?

- Orhan'ı hastaneye kaldırınca alt odaya koyup serum veriyorlar. Burnuna da solunumu kolaylaştırmak için hortum takıyorlar. Şehit düşmeden on gün kadar önce bilincini kaybetmeye başladığından ilgisiz şeyler konuşuyormuş. Durumu ağırlaşınca üst kattaki koğuşa götürülüyor. Onun yerine ise Karasu ve M. Can alınıyor. Bir gün sonra da Cemal Arat'ı Karasuların yanına getiriyorlar. Cemal görme yetisini yitirdiği için arkadaşları görmüyor. Karasu, "Hoş geldin, nasılsın?" deyince iyi olduğunu söylüyor. Gözlerini ne zaman yitirdiğini sorduklarında, "Önemli değil" diye yanıtlıyor. Onu da bir gün sonra Partizancıların bulunduğu odaya alıyorlar. Eylemin 48. günü ikisinin de durumu daha ağırlaşıyor. Cemal de bilincini yitiriyor, Orhan'ın babasının ve diğer ailelerin yetkililerle görüşme çabaları sürüyor. Başka ağırlaşanlar da var. İnsanlar ölüm noktasında, ölümler peş peşe gelecek. Kolordu da ölümlerin çoğalacağını görüyor, artık aldırmazlık edemiyor. Eylemin uzaması teşhirlerini arttırıyor. Mart ayına girilmiş. Düşman saflarında çözülme başlıyor ve genelde Eylül'deki kazanımlar kabul ediliyor, anlaşma yapılıyor. Anlaşmada aileler de bulunuyor, hakların izleyicisi olacaklarını söylüyorlar. Böylece eylemin 49. gününün akşamı anlaşma sağlanıyor ve henüz ölüm yok.

- Orhan ve Cemal eylem sonuçlandıktan sonra mı öldüler?

- Evet, eylem sonuçlandı. Eylemcilerin tedavisine başlandı. Arkadaşlar iki gün sonra görüşçülerden Orhan ve Cemal'in şehit düştüğünü öğreniyor. Orhan'ın annesi ve babası eylem sonuna kadar Diyarbakır'da kalmış. Oğullarının iyileşmesinin olanaksızlığını anlamalarına rağmen eylemin sonuçlanması için büyük çaba harcıyorlar. Eylemin sonuçlanmasında Orhan'ın babasının tavrını, ağırbaşlılığını ve oğlunun ölümcül durumuna rağmen tüm tutsakların haklarını, yaşamlarını gözeten tavırlarını taktir etmek, hakkını vermek gerekiyor. Cemal şehit olduktan ve Orhan'dan da iyice umut kesildikten sonra babası Orhan'ın kulağına eğilip, "Anını yaşatacağız" deyip hanımıyla oradan ayrılıyor.

- *Bu dostların ölümleri kaçınılmaz mıydı?*

- Ölümler irade dışı önlenemez değildi. Bağıra bağıra "geliyorum" diyordu. Ayrıca bu insanlar daha önce de ölüm orucuna girmiş, çok ağır koşullarda yaşamış, yıpranmış. Kısa sürede şehit düşmelerinin bir nedeni de bu. Kolordu sağlık durumlarıyla ilgili düzenli rapor alıyor. Geri dönülmez noktaya gelindiğini çok iyi biliyorlar. Dayatmalarında o katı inadı sürdürme yerine, üç-beş gün önce anlaşmayı kabul etseler arkadaşlar kurtulacaklar. Fakat bazı önder kadroların ölmesini de istiyorlardı. Saldırı ve ölüm orucuna neden olmalarının yanında, Orhan ve Cemal'in ölümünde kolordu doğrudan sorumludur. Zira 1984 saldırısı, 1983'deki yenilginin intikamını almayı hedefliyordu. Amaçladıkları şeye, yani cezaevinde yeniden bir vahşet ortamını kurumlaştırmaya güçleri yetmedi. Ancak vahşiliklerini ve kan içiciliklerini sergileyip birkaç kurban almadan rahat etmediler. Karasu gibi arkadaşların ölmesini de çok istiyorlardı. Anlaşmadan sonra da köklü bir müdahale yapılsaydı, belki Orhan kurtarılabilirdi.

- *Bu son eylemde geçici, ya da kalıcı sakatlıklar yaşayan arkadaşlar oldu mu?*

- Evet, Müslüm Elma son günlerde artık kendinde değilmiş. Ancak en küçük bir kararsızlık göstermemiş. Eylem biraz daha sürseydi kurtarılamazdı. Eylemden sonra Müslüm, Recep Maraşlı, Cemal Miran sakat kaldı. Şükrü Göktaş'ta beyin küçülmesi oldu. H. Hayri ve Bişar Hoca gibilerinde ise geçici fiziki sakatlıklar olmuştu.

- *Anlaşma sağlandıktan sonra durum sizlere nasıl aktarıldı?*

- 2 Mart'ı 3 Mart'a bağlayan geceydi, Karasular anlaşmayı bize duyurmak için yetkililere, "durumumuz ağır, 35'ten Muzaffer ve Rıza'yı getirin, sonucu kendilerine anlatalım" diyorlar. Kabul edilmiyor. Haydarların olayından sonra arkadaşlar cezaevine başka kimseyi de göndermek istemiyor. Bizleri kesinlikle yanlarına getirmeyeceklerini anlayınca, arkadaşların sağlığının ağırlaşmasını da dikkate alarak kendileri cezaevine gelmeyi kabul ediyorlar. M. Can'ın durumu iyi olmadığı için Karasu yanına Hamili'yi alıyor. İkisini sedyeyle cezaevine getiriyorlar. Orada da görüşmek için yine bizi istiyorlar. Reddediliyor. Bunun üzerine; "35'ten Hasan Atmaca'yı getirin" diyorlar. Diğer koğuşlardan da Şener'le, üç-dört arkadaş getirtiyorlar. Karasu kendilerine anlaşma maddelerini sıralıyor ve subaylara, "Bu konuşmalarımızı teybe alın, ilerde şunu söyledik, bunu

söylemedik denmesin, kimin ne dediği bilinsin" diyor. İdare de kabul edip teybe alıyor.

- *Bu önlem işe yaradı mı bari? Haydarların karşılaştığına benzer şeyler yaşandı mı?*

- Eylemin bitme kararı koğuşlara duyurulup Karasular hastaneye dönecekleri zaman yeni bir oyun oynanmak isteniyor. "Eylem bitti" diye Karasular da birer bardak süt içiyor. İdare onları bir-iki saat beton üzerinde, sedyede bekletiyor. Yer soğuk, arkadaşlar üşüyor. Ancak bekletmeyi sürdürüyorlar. Bir-iki defa yetkilileri çağırıp: "Bizi burada öldürmek mi istiyorsunuz? Elli günde ölmedik, burada mı öldüreceksiniz?" diyorlar. "Götürüleceksiniz" diyerek oyalıyorlar. Üç saate yakın bekletildikten sonra kolordunun bir komplo peşinde olduğunu anlıyorlar. Kolordudan kurmay bir yüzbaşı, iç emniyet amiri komando yüzbaşı ve diğer subaylar içerde nasıl bir oyun oynayacaklarını planlıyorlarmış. Eylemi bırakma kararı alınmış. Bizlere duyurulmuş. Bu noktada idare bizi bir çıkmaza sokabilir mi? Acaba kararlılığımızın ölçüsü ne? Kolordunun emriyle yeni bir hamle yapmayı deniyorlar. Gece saat üç sıralarında Karasuları idare bölümüne alıyorlar. Kolordudan gelen yüzbaşı, "Bizimle bir anlaşma yaptığınızı mı sanıyorsunuz? Söz verildiğini mi söylüyorsunuz? Böyle bir şey yok. Cezaevi yönetmeliğimiz var. Bunlara uyacaksınız" diyerek yüksekten atıp tutmaya, ortada bir anlaşma olmadığını söylemeye başlıyor. Karasu da; Müdür, adli müşavir ve başhekimin yanında neler konuşulduğunu arkadaşlara anlattığını belirtiyor. "Söz verilmedi diyorsunuz ama bizi buraya cezaevi müdürü getirdi. Müdür burada. Her şeyi detaylı konuştuk. Konuşmalarımız teybe alındı. Verilen sözler, neleri kabul ettiğiniz, her şey orada. Müdürün konuşmasını istiyoruz" diyor. Ama müdür dilini yutmuş gibi. Susuyor, yerine kurmay yüzbaşı konuşuyor! "Pazarlık, verilmiş söz yok" diyor ve müdür de onaylıyor. Arkadaşlar tekrar verilen sözleri hatırlatıyor. Onlar da aynı inkarcılığı yineliyor. Karasu, "Müdür ve diğer yetkililerle ailelerimizin yanında konuştuk. Burada arkadaşlarımıza anlattıklarımızın tümünü yerine getireceklerine dair şeref sözü verdiler. Biz şerefli insanlarız, ne söylersek yaparız. Siz ise 'söz vermedik' diyorsunuz. Bize oyun oynadınız! Arkadaşlarımıza 'eylemi bırakın' dedik, ama bizim için artık bırakmak söz konusu değil. Bizi fazla yormayın. Artık konuşmak istemiyoruz, bizi geri götürün" diyor. Karasu'nun kızgınlıktan eli ayağı titriyor, soluk alıp vermede zor-

lanıyor, konuşamaz hale geliyor. En son, "şerefli olanlar sözünde durur! Bu işi sonuna kadar götüreceğiz" diyerek ipleri koparıyor. Arkadaşın kararlılık ve öfkesini görünce başına birikiyorlar. Blöf yaptıkları anlaşılıyor. "Sakin ol. Tamam. Ne söylendiyse o yapılacak. Yalnızca sağda solda 'anlaşma yaptık, yendik' gibi şeyler söylemeyin" diyorlar. Bunun üzerine Hamili, "Sözümüzde duracağız diyorsunuz, bu durumda biz de böyle şeylere tenezzül etmeyiz" diyor.

- Yani onları ürküten yaptığı pazarlığın kamuoyunca bilinmesi, öyle mi? "Devlet güçlüdür, pazarlık yapmaz!"

- Evet, kolordu ve genelkurmaydan kaynaklanan endişe ve rahatsızlıkları vardı. Direnişimiz başarıyla sonuçlanmıştı. Kamuoyunda kolorduyla PKK'li tutsaklar arasında anlaşma yapıldığı, pazarlığa oturulduğu gerçeğinin duyulmasını, yayılmasını istemiyorlardı. Fiilen bunu yapmışlar, ama devlet sindiremiyor, resmen kabul etmek istemiyor. Arkadaşların "devam edeceğiz" demesi üzerine büyük bir telaşa kapılıyorlar. Blöflerinin ters tepeceğinden, "ne derseniz deyin artık size inanmayız" denmesinden korkuyorlar. Bu düşünceyle yalvar yakar, "Artık sorun bitmiştir. Gidip tedavinizi görün. Aileleriniz de, siz de, biz de rahatlayalım. Hemen verdiğimiz sözleri yerine getireceğiz" diyorlar. Karasular; "Bizim için sorun kalmamıştır" deyince, geri hastaneye götürülüyorlar. Götürüldüğü gibi düşman sonuna kadar niyet ve hedefinden vazgeçmiyor, kinini sürdürüyor.

- Niçin sizleri götürmüyorlar da, Ölüm Orucu'nda olan arkadaşları alıp cezaevine getiriyorlar? Bu tehlikeli bir şey değil mi?

- Konu oldukça ilginç ve çarpıcı. Yetkililer resmen gelip Ölüm Orucu'ndaki arkadaşlarla pazarlık yapıyor, muhatap alıyor. Arkadaşlar temsilci ve direnen bütün tutsaklar adına konuşuyor. Ve sonuçta düşman dize gelip teslimiyet programından vazgeçiyor. İş eylemin bitirilmesine ve bize duyurulmasına kalıyor. Karasu: "Cezaevindeki arkadaşlarla görüşmeden bırakmayız" diyor. Bu isteğe "tamam, onlarla da görüşebilirsiniz" denilerek olumlu yanıt veriliyor. Ancak, bizim adımızı verince bu noktada büyük bir direnme gösteriyorlar. "Hayır, kesinlikle ikisini de getiremeyiz ve görüştüremeyiz" diyorlar. Karasu ölüm orucunun ellili günlerine gelip dayanmış, çok kritik bir noktada. Araba yolculuğu sağlıkları açısından çok tehlikeli. Buna rağmen idare tüm riskleri göze alarak, arkadaşları büyük bir tehlikeye atarak cezaevine getirdi. Tekrar bizi is-

tiyorlar. Ancak ikimiz yine reddediliyoruz. "Onları getiremeyiz. Başka kimi isterseniz getirelim" diyorlar. Bunun üzerine Karasu, bizimle birlikte aynı hücrede kalan Hasan Atmaca'yı istedi. Bizim açımızdan fark etmiyor. Hasan'ın gitmesine karşı çıkmadık. Çünkü yanımızdaydı, tavrımızı ve gelişmeleri biliyordu. Hasan, Karasu'dan anlaşmanın içeriğiyle ilgili öğrendiği bilgileri gelip bize aktardı. Gelişmeleri 35'in tümüne duyurduk. Sonuçta inisiyatifi Karasular kullansın, bu çerçevede ölüm orucunu bitirebiliriz diye görüşümüzü Hasan'la ilettik ve eylem bitti. Sanırım 1984 Mart'ının ilk haftası içindeydik.

- *Sana ve Rıza arkadaşa karşı niçin böylesine belirgin bir tavır içindelerdi?*

- İdare, Eylül direnişinde koğuşları gezmemizi bir türlü içine sindirememişti, dert olmuştu. Dize de gelmişti, ama bizimle resmi bir anlaşma yapılmış görünümünü vermek istemiyorlardı. Bunu açıktan söylediler. "Sizi tekrar bir araya getirip pazarlık yapmayacağız. Bir daha Eylül'deki gibi olmayacak." Eylül direnişinde Karasu, Rıza ve ben beraber koğuşları gezmiş, anlaşma yapmış, bunları tutsaklara duyurmuştuk. Bunu bir defa daha yineletmemeye kesinlikle kararlıydılar. Amaçları Eylül direnişinde kitle nezdinde resmiyet kazanan örgütlülüğe yeniden işlerlik kazandırmamaktı. Bundan dolayı üçümüzü bir araya getirmemek için direttiler. Ciddi bir sorun olarak gördüler. Tabii biz olaya onlar gibi yaklaşmıyoruz, önemli olan istediğimiz sonuca ulaşmaktı. Bu yüzden biçimi fazla öne çıkarmadık. Hasan bize duyurdu, diğerleri de D ve E bloklara. Karasuları tedavi için hastaneye geri götürdüler.

Ocak direnişinin sonuçları üzerine

- Ocak direnişi sonrasında anlaşmayla kazanılan haklarınız nelerdi? Hepsini burada sıralarsak iyi olacak.

- Emir-komuta, marş vb. olmayacak, kimseye baskı ve işkence yapılmayacak, günlük yaşamımıza karışılmayacak, idare kendince bir disiplinsizlik, kuralsızlık görünce idari tedbir almayacak, ancak mahkeme kararıyla disiplin cezası uygulayacak. Kurallara uyup da vazgeçenlere kesinlikle baskı yapılmayacak, uymaya zorlanmayacak. Ancak gönüllü uymak isteyen olursa biz sorun yapmayacağız. Ayrıca haftada iki defa İstiklal Marşı okuyacağız. Sabahları bir süre spor yapacağız, ama idare buna karışmayacak. Rahatsız olanlar da yapmayacak. Özcesi genelde Eylül kazanımları korundu.

- Genel boyutlarıyla ele alındığında Ocak saldırısının zor bir maraton olduğu görülüyor. Bu süreç içinde direniş teslimiyet temelinde bir ayrışma yaşandığına ve cezaevinde ikili bir statü ortaya çıktığına göre, pazarlığı yürüten arkadaşlar temsil sorununu hangi düzeyde ele aldılar?

- Pazarlığın en sert ve çatışmalı geçtiği konulardan biri kurallara uyanların durumuydu. İdare en azından ikili statüyü korumak, ileride bunu bize yönelmenin bir basamağı yapmak istiyordu. "Kurallara uyanlara, eğitim yapanlara karışamaz, onlar adına konuşamazsınız!" diyordu. Biz de, "Onlar adına konuşacak durumda değiliz. Direniyoruz. Doğal olarak direnenleri temsil ediyoruz. Ancak cezaevinde kurallara uysun uymasın, kimseye baskı-işkence yapılmasını kabul edemeyiz. Bu direkt bizim sorunumuz olur. Marş söyleyen, kurallarınıza uymak isteyen olursa 'yapmayın, söylemeyin' de demeyiz. Ayrıca böyle insanların da aramızda yeri yok. Alır, istediğiniz yere koyarsınız" diyorduk. Sonunda, dediğimiz gibi kurallara uymayanlar olursa kesinlikle karışmayacaklarını, baskı yapmayacaklarını kabul ettiler. Anlaşmanın böyle yapılması, o an bu ikili statünün fiilen son bulması anlamına geliyordu. Çünkü hiç kimse gönüllü kurallara uymamıştı. Onun temeli olan baskı ve zor ortadan kalktıktan sonra kimse uymak istemeyecekti. Cezaevinde itirafçılar dışında uyan kalmazdı. Zaten idare de verdiği bu sözle ikili statünün ortadan kalkacağını bildiği için görünümü kurtarmak amacıyla "Ben de uymayanları mahkemeye veririm" demişti. Biz de "siz bilirsiniz." Çünkü hiç kimseyi, "neden emir-komutaya uymadın?" "neden tekmil vermedin?", "neden yemek duası

okumadın?" diye mahkemeye veremezdi. Nitekim olmadı, olsa bile kimse takmazdı. Görüleceği gibi, anlaşma bütün cezaevi için yapılmıştı. "Şu anda uyanlar uymadıklarında, vazgeçtiklerinde idare baskı ve zor uygulamayacak" maddesi, anlaşmanın bütün cezaevi için yapıldığını gösterir. Nitekim bütün koğuşlara anlaşma koşullarını duyurduk ve uymama çağrısını yaptık. Haber duyulur duyulmaz kimse kurallara uymadı ve ikili statü ortadan kalktı. İkili statünün böyle kısa sürede son bulması yaptığımız anlaşmanın bir sonucu olduğu gibi, kitlenin bize olan güveninden de kaynaklanıyordu. Olası bir baskı durumunda sessiz kalmayacağımızı, kimseyi yalnız bırakmayacağımızı biliyor, inanıyorlardı.

- Ocak direnişiyle Eylül direnişi arasında bir kıyaslama yaparsanız neler söyleyebilirsiniz?

- Eylül, Ocak direnişine göre daha kolay geçmişti. Düşman Eylül'de şiddeti denemiş, ama sonuna kadar götürememişti. Ocak'ta ise saldırı tümüyle şiddet temelinde planlandı ve sonuna kadar kullanıldı. Nasıl ki Eylül direnişi 14 Temmuz'un tamamlanmış, kitleselleşmiş haliyse, Ocak direnişi de Eylül'ün tamamlanmasıydı. Aynı zamanda Ocak, Eylül'ün hesaplaşmasıydı. Ve bu hesaplaşmada, rövanşta da yitiren yine TC'nin kendisi, zulüm ve vahşetiydi. Ocak, PKK'nin yenilmezliğini, yenilgi kabul etmezliğini bir defa daha göstermişti, düşman niyetini kursağında koymuş, caydırıcı olmuştur. TC, PKK ve tutsaklara yönelik niyet ve politikalarından bir an için bile olsa vazgeçmemiştir. Ama bunu uygulamaya kalktığında Diyarbakır'ı karşısında göreceğinden emin olduğu için pervazsızlığını frenlemek zorunda kalmıştır. Ve Diyarbakır'a 1981-83-84 boyutunda bir daha teslimiyeti dayatma yoluna gidememiştir. 1984 direnişi bu bakımdan muazzam bir darbe olmuştur. Gerek ülke içinde, gerekse uluslararası alanda partimizin güçlü kazanımlarla çıktığı, saygınlığının daha da arttığı, aile hareketinin daha da güçlendiği bir eylem oldu. Ocak direnişi Eylül kazanımlarını daha da pekiştirdi ve kolay ortadan kalkmamasını sağladı. Ocak, Eylül kazanımlarının gerçek anlamda bütün gücümüzü ortaya koyarak geri alınmasıdır. Cezaevinin geleceğini her yönüyle belirleyen, netleştiren Ocak'tır. Tartışmasız, Diyarbakır'daki en büyük direnişdir. Eşine ender rastlanacak büyük bir direniştir. Ocak, PKK çizgisinin cezaevinde yarattığı destansı bir direniş, TC ile bir savaş halinin yaşanmasıdır. Düşmana Ocak'la eski günlere dönmesinin olanaksızlığı gösterilmiştir. Ocak, partiyi zindanın soğuk ve karanlık du-

varları arasında boğma çabalarına vurulan en büyük darbelerden biridir. Zindanda direniş temelinde PKK'yi koruma ve kurtarmanın en belirgin örneklerinden biridir. Zindan tarihimizde düşmanın çıkardığı dersler ve yeni yönelim politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Kazanan devrimciler, yitiren ise zulüm sistemiydi. TC bir defa daha devrimci kararlılığın, halka, devrime bağlılığın zapt edilmez duvarına çarptı. Hayri, Mazlum, Kemallerin direniş sancağı yüceltildi.

- *Ocak direnişinin genel kazanımları içinde TTE'den söz edilmediğine göre bu sorun kendini nasıl dayattı?*

- Burada 1984 sonrası dönemi koymak istemiyoruz. Sürecin anlatımını 1984'le sınırlı tutuyoruz. Ama sorduğunuz için teslimiyet döneminin, vahşetin kalıntısı olan TTE'nin ve İstiklal Marşı'nın kaldırılmasına öz olarak değinelim: 1984 direnişinden sonra tüm gruplara bir program sunduk. Bu programda uzun ve kısa vadeli süreçte mevcut kazanımların korunması ve hedeflenen yaptırımlar vardı. Tüm gruplarca benimsendi. Mevcut kazanımlar korunacak, olası kısıtlama ve saldırılarda bu haklardan geri adım atılmayacaktı. Süreçte de İstiklal Marşı ve TTE kaldırılacaktı. 1986'da İstiklal Marşı'nın kaldırılmasını gruplara önerdik. Bizimle Partizan dışında tüm gruplar, "Zamanı değil, siyasi bir konudur. Taviz vermezler, iç ve dış koşullar henüz olgunlaşmamış" diyerek karşı çıktılar. Tartışmalar altı ayı aştı. Bir sonuç çıkmayacağını anlayınca tavır koyduk ve marşı okumayacağımızı cezaevine duyurduk. PKK reddettiği için genelde fiilen uygulanamaz oldu. İstiklal Marşı da böylece devreden çıkarıldı. Pratikte diğer gruplar da buna uymak zorunda kaldı. Sonra da TTE'yi gündemleştirdik. Yine Partizan dışında kalanlar olaya özde karşı olmadıklarını, ama çıkarıp atmanın, eyleme geçmenin koşullarının bulunmadığını söylediler. O tartışmalarda ilginç görüşler ve gerekçeler de karşımıza çıkmadı değil. Ki idare bize karşı TTE'yi hiç savunamadı. Dedikleri şuydu: "Biz emirlere göre hareket ederiz, üstlerimiz TTE'nin kaldırıldığını söylesinler, hemen kaldıralım, yapacak bir şeyimiz yok." İdarenin tavrı buyken, Rızgariciler yine görülmemiş bir savunma yaptı! TTE'nin kaldırılmasını önerdiğimiz için sert bir şekilde eleştirilmemizin yanında, Mümtaz'ın Ocak öncesi TTE'yle ilgili söylediklerini yinelediler: "Nasıl ki kapıların kilitli olması, ellerimize kelepçe takılması tutuklu olmamızın bir gereğiyse, TTE de böyledir. Neden ikide bir bunu gündeme getiriyorsunuz?" DDKD ise önerimizi provokasyon olarak niteledi ve

"provokasyonlara karşı durmaları için" diğer gruplara çağır yaptı. Bunlara rağmen Partizan'la TTE konusunda tavır takındık. Diğer gruplar yine kitlenin gerisinde kaldı, kuyrukçuluk yaptı. Ve kitleye ayak uydurmak için TTE'yi çıkardı. Böylece teslimiyet döneminin, vahşetin tüm kalıntıları ortadan kaldırılmış oldu. Yıl, 1987'ydi.

- *Bu sürecin örgütsel ilişkilerinize yansıyan olumsuzlukları oldu mu?*

- Evet, böyle dişe-diş, ölümüne bir direnişten sonra örgütsel yapımızın daha güçlenmesi ve işlerimizin daha kolaylaşması gerekirken, biraz tersi oldu. Bunun temelinde politikleşmemek, parti tarzını yakalamamak yatar. Ancak Ocak direnişinde Mehmet Şener'in tutumu, sürece yaklaşımı ve kişiliği sonraki dönemi zorladı. Ölçüleri ve ilişkileri muğlaklaştırma, bulandırmada önemli katkısı oldu. Giderek zindanlar parti çizgisinden, savaş gerçeğinden uzaklaştı, tasfiyeciliği yaşadı.

Aslında idare öne çıkmış, yönetici arkadaşları, o hengamede fiziki imhayı önüne koymuştu. Koğuşlarda da en öne çıkan Şener'di. Buna rağmen, Necmettin Büyükkaya öldürüldü, halbuki ikisi birlikte kitleden ayrılmış, özel yönelmişlerdi. Daha sonraki anlatımlara göre, Şener'in panik içinde düşmana boyun eğdiği, hatta dizlerine kapandığını öğrendik. Bu hava içinde 35'i de elbise giymeye ikna edeceğini sözü vermiş olmalı ki, onu yanımıza getirdiler. Eğer Şener 35'e gelmese, direniş ve TTE ile ilgili o raporu ve önerisini sunmasa en azından o aşamada TTE kabul edilmeyecekti. Çünkü bizim öyle bir görüş ve tartışmamız yoktu. En azından düşman saldırır, zorla giydirmeye çalışır, direniş bu temelde sürerdi. Bu da daha sonra bazı spekülasyon ve tartışmalara kapıları kapatmış olurdu. Ayrıca Şener bize açık davranmadı. Düşman karşısında boyun eğdikten sonra, onu alıp sinema salonuna götürmüşler, askerler kolunda, orada bulunan bir koğuşun önünde İstiklal Marşı'nı okumuş. Bunu bize anlatmadı. Direniş bittikten bir süre sonra koğuşlardan bu yönlü bilgiler gelmeye başladı. Kendisi inkar yoluna gitti. İddialar ciddi boyut kazanınca, bu defa, "Okumuşsam da kendimde olmadığım zaman okumuşumdur" demeye başladı. Bu savunması kabul edilmedi, gösterdiği zaaf, objektif olarak direnişe uygun davranmadığı ve İstiklal Marşı'nı okuduğu gerekçesiyle bir yıl örgütsel görevlerden men cezası verildi.

Şener bu cezayı da fırsatını bulduğunda çekiştirmeye ve tartışmaya çalıştı. Biz ise hep iyi niyetle yaklaştık. Partinin bir değeridir, yardımcı olalım, bir gün yararlı olabilir anlayışıyla hareket ettik. Aslında kitlemizin

gözünden düşmüş, kayda değer bir itibarı kalmamıştı. Kendi çabasıyla kendisini kitleye kabul ettirmesi de çok zordu. Kitlemiz direnişçi bir temelde şekillendiği için bu konulardaki zaafları kolay sindirmez.

Şener'i, doğru yaklaşmadığı halde, biz kitleye kabul ettirdik. Kendisini savunduk. Bir yıllık yatırımı bittikten sonra merkez birime aldık. Şener bitmesin, faydalı olsun vb. dedik. Aslında ona yaklaşımımız hep parti ölçülerinden uzak ve oldukça apolitik bir yaklaşımdı. Örneğin Ocak'ta 35'e getirildiğinde Karasu kendisi yerine Şener'in eylem komitesine alınmasını istedi ve alındı. Halbuki asgari bir önlem olarak alınmamalıydı. İşkenceden geçirilmiş, nasıl tavır takındığını bilmiyoruz, sadece onun anlattığını öyle kritik bir noktada esas almak doğru değildi. Ona hep temiz ve saf duygularla yaklaşıldı. Tüm yetmezlik ve olumsuzlukları, kişisel eksikliklerine yorumlandı.

Halbuki yapımız içinde dikkat çekici bir üslupsuzluğu, kritik anlarda ölüm korkusuna kapılıp kendini kaybetmesi, paniğe kapılması gerçeği vardı.

- Sizin iyi niyetli ve apolitik yaklaşımlarınız, örgütlenmeye, dışarıya nasıl yansıdı?

- Merkez birimde görev alan arkadaşların tümü 1988 Şubat'ına kadar Diyarbakır'dan sürüldü. Şener ise kaldı. Daha etkili oldu, birim sekreteriydi. Yapıyı biraz anlayışına göre şekillendirdi. En önemlisi de açık görüşler başladı. Binlerce insan ziyarete geldi. Şener giderek öne çıktı, Diyarbakır'ın direniş mirası üzerinde biraz da devletin çabasıyla oturmaya, popüler olamaya başladı.

Böyle bir ortamda tahliye edildi. Cezaevlerinde tasfiyeciliğin gelişmesinde önemli bir rol oynamasının yanında asıl olarak partiyi ele geçirme, çizgiyi saptırma ve tasfiye etmeye çalıştı. Dışarıda da öyle çabası, emeği yoktu. Daha çok zindan direniş mirasını kullanarak, partinin sunduğu değeri partiye karşı sinsi bir faaliyetin zemini yaptı. PKK içindeki en kapsamlı provokasyon ve tasfiyenin gelişmesine öncülük etti. Görüldüğü gibi Şener boynunda büyük işlere soyunmuş, düşmanın verdiği rolü gözü kara biçimde oynamaya çalışmıştır. Ama asıl ders çıkarılması gereken yan, içerde bitmiş bir adamın bizim iyi niyetli ve apolitik yaklaşımımız nedeniyle partinin, devrimin başına bela olmasıdır. Zavallı duruma düşmüş birini ne yazık ki ellerimizle büyütmüş, bir canavar haline gelmesine neden olmuştuk. Örgütsel, siyasal mücadele

hata affetmiyor, ilkeli ve uyanık olmayı yaşamsal bir gerçek olarak kafamıza vurarak göstermiş oldu.

- Ocak direnişini, siyasi sonuçları itibariyle kendi kitleniz için değerlendirebilir misiniz? Bu direniş sizin için ne anlama geliyordu?

- Ocak dönemi başlı başına bir kitap konusu, derslerle dolu, genişçe ele alınıp değerlendirilmesi gerekir. Ocak, Diyarbakır'da direnişin şaha kalkmasıydı. Vuruşma güçlü ve sertti. Bu zeminde herkes yerli yerine oturdu. Eylül sonrası dönemde istenen düzeyde eğitimin verilmediğini, kadrolarda ve kitlede yılların oluşturduğu tahribatın ve erozyonun giderilmediğini söylemiştik. Örgütsel yapımız gerçek anlamda oturtulmamıştı. Ocak, kişileri gerçek kimliğiyle açığa çıkardı. Herkesin birbirini daha iyi tanıma, değerlendirme olanağı oldu. Ve örgütlenmemizi Ocak direnişi deneyimini yaşamış zemine oturttuk. Eylül sonrasında önümüze koyduğumuz geçmişi değerlendirmeye zaman yitirmeden başladık, üç aya yakın yazılı, sözlü konuşup tartıştık. Resmi bir değerlendirme, tüm süreci içeren bir metin hazırladık. Geçmişte yaşananların anlamını bilince çıkarmaya, kadroların netleşmesini, siyasi olarak süreci kavramaya çalıştık. Bireyler kendi yaklaşım ve değerlendirmelerine göre değil, resmi örgüt belirlemelerine, örgütün bakış açısına göre sorunlara yaklaşacaktı.

Evet, örgütümüzün dört yılı değerlendirildi. Bu değerlendirme ve ölçüler ışığında, genelde kadro ve bireylerin durumları gözden geçirilecek, örgütsel ilişkilerde konumlandırılacaklardı. Ölçüsüz, rastgele bir ilişki, konumlandırma olamazdı. Sağlıklı bir örgütlenme ve ilişki için bu zorunluydu. Geçmişte teslimiyetin genel olumsuzluklar dışında, değişik zaaflar göstermiş insanların durumu ele alınıp değerlendirildi. Herkesin örgütsel ilişkilerdeki yeri resmi düzeyde belirlendi. Konumları hem kendilerine, hem de koğuş birimlerine iletildi. Böyle önemli konular belirsiz veya her koğuş biriminin özgün yaklaşımına, insafına terk edilmedi. Çünkü soruna yeterli duyarlılıkla yaklaşmayı engelleyen dar bakış açıları, bireysel, tepkisel ve duygusal yaklaşımlar olabilirdi. Parti ve devrimci ilişkilerin sulanmasına, dejenere edilmesine izin verilmezdi. Olaylara ve insanlara devrimci adalet duygusuyla yaklaşılmalı, nesnel olunmalıydı. Kimseye haksızlık yapılmasına da meydan verilmemeliydi. Örgütün devrimci ölçü ve adaleti en iyi şekilde uygulandığı güvenini vermesi gerekiyordu. Örgüt bilinci ve disiplinin geliştirilmesi parti anlayışına ulaşma çabaları vardı. Ancak istenen sonuç ve başarıya ulaşılamadı. Çok yeterli olmasa da dört

yıllık faaliyet değerlendirmesi ışığında pratiğe yeterince yüklenilmedi. Bireysel özeleştiri ve çözümleme kısmı es geçildi. Bu yeterince yapılsaydı parti anlayışı ve disiplini daha sağlıklı gelişirdi. Yine de insanların ufku biraz daha genişledi. Parti örgütü oturtulmaya çalışıldı. Biçimsel olarak belli bir örgütlülük de yaratıldı. Ama içerik olarak parti düzeyenin çok gerisindeydi. Bir çalışma ve eğitimle parti bilinci vermede biraz yol alındı. Teslimiyetin olumsuzlukları kısmen giderildi, yaralar sarıldı. 1984 Mayıs'ında olacak, daha önce cezaevinde Mazlum'un çıkardığı Hawar gazetesini yeniden çıkarmaya başladık. Ardından da ayda bir çıkardığımız Çandiya Berxwedan (Direniş Kültürü) dergisini yayına soktuk.

- Yaptığımız genel değerlendirme ve herkesi yerli yerine oturtma çabası gibi çok hassas konularda her bakımdan nesnel davrandığınızı söylediniz. Bu konuda bugünden geriye dönüp baktığınızda her bakımdan vicdanen rahatlık duyduğunuzu söyleyebilir miyiz?

- Şunu söyleyeyim: Düşmanın o yıllarda insanlıktan çıkarmaya, düşürmeye çalıştığı, zaman zaman çok kötü durumlara düşürdüğü insanların tümü devrimci ölçüler içinde kalınarak değerlendirildi. O genel değerlendirmemiz ışığında pratiğe yürüdü. Bugün geçmişe dönüp baktığımızda gönül ve vicdan rahatlığıyla bu konuda gerekeni yaptığımızı, Hayrilerin, Kemallerin, Mazlumların istediği sonuçların yaşatıldığını görüyoruz. O bir avuç hain ve düşmüş tipler dışındakilerin tümü düşmanın pençesinden kurtarıldı. Bu insanların bir kısmı tekrar parti saflarında kalıp savaşımını sürdürürken, bir kısmı da en azından devrimcilere olan sevgisini, saygısını ve gönül bağlarını koruyup öyle dışarı çıktı. Ve bugün bu insanlar düşmanın safında değiller. Genelde devrimcilere olumlu bakan, devrimci-yurtsever saflarda veya hâlâ gönül bağını sürdürür durumdalar. Bir kısmı da tarafsızlaştırıldı. Kısacası, bir bütün olarak düşmanın Diyarbakır Zindanı'ndaki politiklaarı boşa çıkarıldı. Ocak direnişi gerçek anlamda Diyarbakır sürecinde insanın gücünün, direniş azminin bilendiği ve en sert eylem biçimleriyle, en sert direnişle, en sert saldırı karşısında göğüs göğüse kıyasıya çatışmanın sergilendiği bir final oldu. Düşman vurmak, ezmek, bitirmek istiyordu. Vurdu, ezdi, ama bitirmedi. Görkemli bir insan etkinliğiyle direniş, devrimci onur ve kişiliğin kurtarılmasıyla noktalandı. Korlaşmış demirin dövülerek çelikleşmesine benzer bir süreçti bu. Çelikleşmek ve zapt edilmez olmak gerekiyordu. Düşmanla tarihsel hesaplaşmanın bu yoğunlaşması, yılları

bulacak acıları, işkenceleri göğüslemek, büyük fedakarlıklarda bulunmak anlamına geliyordu. Bundan kaçamazdık. Çıplak bedenlerimizden başka silahımız olmasa da kaçamazdık. Düşmanın kini ve sayısız belaları başımıza yığdırıldı, canımıza okundu. Görülmemiş vahşilikle saldırıldı. Bu saldırıyı göğüslemek, ayakta kaldığımızı göstermek gibi tarihsel bir görev biliciyle hareket etmeliydik.

- *Cezaevinde uzun süreli bir eğitim ve yayın yaşamınızın olduğunu söylediniz. O günlerde çıkardığınız yayınları ve belgeleri koruyabildiniz mi?*

- 1984 sonrası partimizin ve savaşımızın gelişmiş düzeyine cevap vermese de belli bir yazım ve eğitim faaliyetimiz oldu. Yanlış eğilim ve anlayışlarla mücadele, sürecin kavratılması, kadroların eğitilmesi, talimat, açıklama yazıları, seminerler... Bu çalışmalarımızın tümü bir araya getirilebilseydi geniş bir arşiv olurdu. Arkadaşlar birikimlerini cezaevi parti yapısına sundular. Eğer bu birikim, deney ve siyasi değerlendirmeleri kapsayan arşiv partiye ulaştırılabilseydi, parti o dönemi daha iyi kavrar, gerekli uyarı ve müdahaleleri zamanında yapardı. Ayrıca bir dönemin mirası, gerçeği olumlu-olumsuz yanlarıyla araştırma yapacak olanların hizmetine sunulacaktı. Yazıların çoğunu biriktirmiştik. Ancak 1987'de hepsini imha ettik. Tünel çalışmamız vardı. Çıkış kapağının çökmesi üzerine, "tünel açığa çıktı" diye düşmanın eline geçmesini önlemek için arşivi yaktık. Ancak ileriki yıllarda çalışmalarımızın bir kısmını dışarı çıkarıp partiye ulaştırabildik. O dönem çıkarabildiğimiz ilk ve en önemli ürün cezaevi sürecini değerlendiren yazımızdı. Ancak bir yıldan fazla akıbetini tam olarak öğrenemedik. 1988'de Serxwebûn'un bazı sayıları elimize geçtiğinde bir kısmının yayınlanmış olduğunu gördük. Bir dönemi daha iyi yansıtan bu yazı ve belgeleri koruyamadık. Sözünü ettiğim genel değerlendirme yazısını koğuşlara hemen gönderemedik, düşmanın eline geçmesin diye imha ettik. Uzun bir aradan sonra, iletişim olanakları daha da artınca tekrar kaleme alıp koğuşlara gönderdik. 1984 Ağustos Atılımı'ndan sonra tutuklanan ve tecrit edilen yeni arkadaşlara da ulaştırabildik.

- *Devrimci yayın, yazım faaliyetlerinize diğer gruplardan katılımlar oluyor muydu?*

- Devrimciler cezaevini bir okul olarak ele almalıdır. Bu konuda doğru bir siyasi bakış açısı ve yaklaşıma sahip olunmalıdır. Biz cezaevinde sadece işkencesiz, rahat bir yaşamı önümüze koymadık. Bu zeminden

yararlanarak insanlarımızı eğitme, kadro yetiştirme, parti ve devrimin ihtiyaçlarını karşılamaya katkı sunma amacındaydık. İnsanların düşünceleri, ufku cezaevi duvarları arasına hapsedilmemeliydi. Ülkenin, devrimin sorunları üzerinde yoğunlaşmalıydı. Bunun için de eğitim, tartışma ve siyasi havanın canlı tutulması gerekiyordu. Bu ortamı oluşturmak düzeyi yakalamak için de çalıştık. Diyarbakır'da siyasi canlılığı yaratan, yaşatan yine PKK oldu. Özellikle Kürt grupları o yılgın ve ölgün hallerini yaşamaya devam ettiler. Çıkardığımız gazete ve dergileri gruplara, herkese verip okutuyorduk. Diğer grupların böyle bir yayın yaşamı olmadı. Ortak bir yayın da gerçekleşmedi. Yalnız Partizancılarla 35'te kısa süreli bir dergi çıkardık. 1984 sonrasında Partizancılardan birkaç kişi 35'e getirilmişti. Ortak bir dergi çıkarmayı kendilerine önerdik. Onlar da kabul ettiler ve dergiyi çıkardık. İsmi Hêzên Êsîran (Esirlerin Birliği) idi. Ama çok kısa ömürlü oldu. Üç-dört sayı çıktıktan sonra Partizancıların çekilmesiyle yayın yaşamı son buldu. Eylül-Ocak direnişlerine katıldı, direniş hattını tutturduğu için partizanla ilişkilerimiz iyiydi. Aramızda cezaevinden kaynaklanan herhangi bir olumsuzluk yoktu. Ancak bizimle ilişkileri böyle olumluyken, dışarıda Partizan'ın PKK'ye karşı tavrı çok olumsuzdu. Dışarıdaki gelişmeleri öğrenmişler, gelip dergiden çekileceklerini söylediler. Nedeninin içerden kaynaklanmadığını, kendi örgütleriyle çelişkiye düşmek istemediklerini belirttiler. Bunun dışında kimseyle ortak bir yayın faaliyetimiz olmadı.

- Ocak direnişi sürecinde dışınızdaki grupların tutumunu önemli oranda anlattınız. Eylemin bitim günlerindeki genel havayı da vererek bu konuda son bir kez durum değerlendirmesi yapar mısın?

- 1982 Ölüm Orucu sonrası Partizan direnişçi bir tutum sürdürdü. Kawacıların durumu da kısmen iyiydi. DDKD, Özgürlük Yolu, KUK, Ala-Rızgari cephesinde ise bir direniş yoktu. Direniş içinde görünen, ama direnmeyenlerdi. Türk solundan TKP ve TKEP'in tavrı Kürt gruplarından farklı değildi. Başka gruplardan da insanlar bulunuyordu. Ancak grup düzeyinde temsil edilmiyorlardı. İçlerinde direngen, militan unsurlar vardı.

- Burada bir parantez açabilir miyiz? Çeşitli cezaevlerinde ve burada (Gaziantep'te) Recep Maraşlı hakkında olumlu duyumlarımız var. Bu arkadaş Rızgarici olduğuna göre, son söylediklerinizi göz önüne alındığında onu nereye koyuyorsunuz?

- Maraşlı'nın durumu biraz farklı. 1983 Eylül direnişi sonrası Diyarbakır'a geldi. Direnişin şöyle veya böyle sürekli olduğu Metris'ten geliyordu. Diyarbakır'da vahşet ve teslimiyet yıllarını yaşamadı. Metris'ten geldiği gibi kendisini direniş ve zafer havasının estiği bir ortamda buldu. En önemlisi de Mümtazların koğuşuna düşmemişti. Onların her türlü direniş unsurunu tüketici havasını solumamış, bu bulaşıcı hastalığın yakınında olmamıştı. Mümtaz'ın yanında olsa, süreci birlikte yaşasa Mümtaz gibi olurdu. Çünkü Rızgari'nin tümü Mümtazlaşmıştı. Recep'in ölüm orucuna katılması, Rızgari'nin o güne kadarki tutumuna uygun değil. Rızgarici olarak katılsa da Rızgari'nin grup tavrıyla ilgisi yok. Eğer Mümtazların koğuşunda olsa, ya eyleme katılmazdı, ya da onlara karşı tutum alarak katılırdı. Diyarbakır'da Rızgari siyasi savunmanın yanından geçmediği halde Recep siyasi savunma yapıyor. Ama 1984'ten sonra Diyarbakır'da siyasi savunma yapmanın artık kıymeti-i harbiyesi yoktur. Bu dönemde en sıradan insanımıza bin sayfalık savunma hazırlanıp verilse, bunu bir onur olarak görür, seve seve yapardı. Diyarbakır'da gerçek savunma 1981-82-83'de yapılan savunmaydı. Bundan sonrakilerin Kürt halkını sahiplenmeyle fazla bir ilgisi de yoktu. Düşman saldırmış ve rahat yaşam koşullarını ortadan kaldırmış, geleceği tehdit altına almıştı. Bunlara karşı kitle ayakta, direniyor. Böyle bir anda grupların direnişten uzak durmaları, çekip gitmeleri onları daha işin başında bitirir ve politika dışına fırlatırdı. Ayrıca her şey böylesine açık seçik ortada, yalan-dolana sığınacak zemin de kalmamış. Direniş içinde görünmek zorundaydılar. Ancak direniş içindeki tutumları hep sağ ve teslimiyetçiydi. Hatta bir kısmı direnişten kopmuş, ancak o koşullarda düşman onları alıp başka yere vermemiş, içimizde bırakmıştı. Onlar için dışarı sağ çıkma en büyük amaçtı; sürünerek de olsa, uşakça da olsa. Şu noktanın da biraz anlaşılması gerekir: Direniş var, "direniş" var! Örneğin mücadelenin sertleşmediği yer ve zamanlarda değişik protestolar, direnme biçimleri olur. Yeri gelir üç-beş günlük açlık grevi de direniştir. Veya dayatılan bir-iki uygulama ters gelir, kabul edilmez. Bu da direniş sayılır. Ama direnişi bu çerçevede ele almıyoruz. Bu doğru da olmaz. Direniş bir bütündür, yaşam biçimidir. Çizgidir. Ondan ayrılma, sapma olmaz. Kolay, risksiz dönemlerde direnişçi görün, ama zorlu, sert dönemlerde kaç! Bu, direnişçi bir çizgi ve politikaya sahip olmak anlamına gelmez. Sınıfsal-ulusal mücadelenin sertleşip keskinleştiği

dönemlerde direniş çok zorlu olur. Kanla, acıyla yoğrulur. Bu süreci göğüsleyenin direnişçiliğiyle üç-beş günlük bir protesto direnişçiliği bir olur mu? Direndiğini söyleyen, ama üç-beş sopadan sonra el kaldırıp teslim olanla, düşmana teslim olmaktansa şehir halkı olarak kendini surlardan aşağı atanların direnişi bir görülemez. İşte reformist Kürt gruplarının Diyarbakır'daki varlığı da böyledir.

- *Peki bu bölümde başkaca söylemek istediğiniz şeyler var mı?*

- Diyarbakır'da kazanmak zorundaydık. Çünkü, partimizin şahsında halkımızın ayağa kalkışı, iradesi ezilmek isteniyordu. Düşman, Kürdistan halkının yanında Türk halkının da direnme öğelerini, sosyalizme ve devrimcilere olan güveni yine şahsımızda tasfiye etmeyi amaçlıyordu. Bütün bunların boşa çıkarılması, devrime, sosyalizme bağlılığın sürdürülüp yüceltilmesi gerekiyordu. Diyarbakır insanlığın küçücük bir parçası da olsa insanlık iyi temsil edilmeliydi. Şahsımızda Diyarbakır'da düşmanla vuruşan, kazanan insanlıktı. Zulmün, vahşetin kalesini, bentlerini yıkan insanlığın güçlü değerleriydi.

Ek bölüm

Necmettin Büyükkaya*

"(...)

Necmettin 1943'te Urfa/Siverek'te doğdu. Yedi çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğuydu. İlk ve ortaokulu Siverek'te okudu. Adana'da Erkek Lisesi'ni bitirdi. 1968'de İstanbul Hukuk Fakültesi'ne kayıt yaptırdı. Anti-emperyalist akım ve gençlik hareketinden etkilendi. FKF'ye üye oldu. Aktif çalışmalarıyla öne çıktı. DDKO'nun ilk dönem başkanlığını yaptı. 12 Mart darbesinden sonra Güney Kürdistan'a geçti. Şıvan askeri kampında eğitim gördü. Şıvan, Çeko ve Brusk'un KDP'ce öldürülmesinden sonra diğer arkadaşlarıyla birlikte ayrılıp Avrupa'ya gitti. 1974 affıyla birlikte ülkeye geri döndü. 1975'ten sonra yükselen ulusal uyanışla Kürt gruplarında yer aldı. 1975 yılında Cemile'yle evlendi. Sevgi ve saygıya dayalı süren evliklerinden iki de çocukları oldu.

Yurtsever saflarda çalışmalarını sürdürdü. En son Talabanilerin (YNK) safına geçti. Kuzey Kürdistan'a uğradığında 1982 Nisan'ında yakalandı.

Olgun, içtendi, çevresindeki insanlarla iyi ilişki kurardı. Halk ve ülke sevgisi derindi. Yaşamını mücadeleye adamış, dava adamı olmasını bilmiştir. Onunla kısa veya uzun süre birlikte olan birinin ilk görebileceği, unutamayacağı ondaki engin yurtseverlik ve halka olan bağlılığıdır.

O Kürdistan'da unutulmayanlar kervanına katılmış, bağımsızlık ve özgürlük mücadelemizde halkımızın yüreğinde yaşayacaktır."

Cemal Arat

"(...)

1956 yılında Diyarbakır'ın Hani ilçesinin bir köyünde dünyaya geldi. Yoksul bir köylü ailesindendi. Hem anne, hem de baba tarafı şeyh olduğu için yörede sayılır ve sevilirdi. Cemal ilkokulu köyde, ortaokulu Hani'de, liseyi Diyarbakır'da bitirdi.

Ortaokuldayken Kürt ve Kürdistan geçeğiyle tanıştı. Kürt ve Kürdistan'ın yabancısı değildi zaten. Ailesi Şeyh Sait isyanına katılmış, birçok akrabası bu isyanda öldürülmüş veya idam edilmişti. Anne tarafı 1947 yılına kadar Kütahya'da sürgünde kalmıştı.

Lise çağlarında Cemal çevresi ve ailesinden kısır da olsa yurtsever öz edinmiş ve KDP'ye sempati duymuş, bir süre KDP içinde çalışmıştı.

1978 yılında bir grup arkadaşıyla birlikte KDP'den ayrılıp bir dönem bağımsız kaldı.

Mazlum Doğan'la tanışmasından sonra PKK'ye sempati duymaya başladı. Okulu bitirdikten sonra kısa bir süre TZDK Batman Şubesi'nde memur olarak çalıştı. Daha sonra partinin talimatı gereği tayinini Lice'ye aldı. 1979'un başlarında kendisine partinin Diyarbakır bölge komitesinde kırsal alan sorumluluğu verildi.

1980 Nisan ve Mayıs aylarında Diyarbakır'da yapılan operasyonlarda bölge komitesi üyelerinden Cemal ve Sakine Kırmızıtaş dışındakilerin hemen hepsi yakalandı. Sakine, Hıdır Akbalık'ın poliste çözüldüğünü bilmediğinden, Cemal bu operasyonda yakalanmadığı için ondan kuşkulandı. Cemal, Sakine tarafından Çermik bölgesinde gözetim altına alındı. 1980'in sonlarında Diyarbakır'a gelip eve gittiğinde bir akrabası tarafından ihbar edilerek yakalandı.

Cemal, poliste bir devrimcinin sergileyebileceği tavrı sergiledi. Tutuklanıp cezaevine geldi. Götürüldüğü koğuşta en kararlı tavrın sahibiydi. Olumsuzluklara giren insanları olumsuzluklarından arındırmak için hiçbir fedakarlıktan geri kalmazdı.

Cemal kendisinden kuşkulanılmasına çok üzülmüştü. Hep şunu derdi: "Ben ancak ölürsem kendimi partime ve halkıma kabul ettiririm." 1983 Eylül direnişinde yer aldı, direnişin başarıyla sonuçlanmasından sonra bu konuda arkadaşlarla konuştu. Cezaevine geldikten sonra parti örgütüyle ilişkiye geçememişti. İlk ilişki 1983 Eylül Ölüm Orucu'na katılması ve 36'ya gelmesi olmuştu. Direniş sonrası durumunu sorumlu arkadaşlarla tartışmış, partinin kendisine bakış açısını öğrenmiş, rahatlamıştı. Hücrede arkadaşlarla olmayı çok istemiş, koğuşa gitmemişti.

Ocak direnişi başladığında Cemal yine içindeydi. Ölüm orucuna girmek için kendisini ilk gruba önerdi. Önerisi arkadaşlarca kabul gördü. Eylem 35-40. günlere ulaştığında gözlerini yitirmişti. "Gazete okuyamıyor, rahat hareket edemiyorum, onun için hep arkadaşlara yük olduğumu hissediyorum", bazen de, "Ben kendimi partime ve halkıma kanıtlayacağım" diyordu. Karasu, "Birçok arkadaşın ve insanın ölüme gittiğine tanık oldum. Fakat Cemal kadar ölümü sakin ve rahat karşılayana ilk defa rastlıyorum" diyordu.

Cemal şehit olduğunda yanında Bedrettin Kavak vardı. O anları şöyle anlatıyordu: "Ölüm orucu bitirilmeden bir-iki gün önce hastanenin alt

katından üst katına getirildi. Getirdiklerinde pek konuşamıyordu, ama hâlâ şuurunu kaybetmemişti. Çünkü takılan serumları kabul etmiyor, direnişi kararlı bir biçimde sürdürüyordu. Eylemin başarıyla sonuçlandığını haber veren arkadaş geldiğinde Cemal hâlâ yaşıyordu, ama durumu ağırdı.

Sabahleyin yanımıza gelen doktor Cemal'in yatağına gidip elini başına koydu. Doktorun tavırlarından onun öldüğünü anladık. Biraz sonra alıp götürdüler."

48. gün ağırlaşmış, komaya girmek üzereymiş. Sabah annesi geldiğinde durumunu görünce ağlamış. Bunun üzerine Cemal son bir çabayla; "Ağlama, Cemal'in annesi ağlamaz" demiş.

Cenazesini aynı gün ailesine teslim ettiler. Ailesi alıp Hani'ye, doğduğu köye götürdü."

Orhan Keskin

"(...)

Yurtsever bir ailenin çocuğudur. Babası öğretmendir. Orhan, Kars'ta doğmuş, zeki, dürüst, çalışkan ve direnişçi bir insandı. Dev-Yol saflarında politik yaşamını sürdürdü.

İlk görev alanı Van Gölünün çevre il ve ilçeleridir. Tatvan, Ahlat, Adilcevaz ve Erciş güzergahında çalıştı. Daha sonra Diyarbakır'da görevini sürdürdü ve polisle girdiği çatışmada kolundan yaralanarak tutsak düştü.

Eylül direnişine katılarak direnişçi saflarda yerini aldı.

Hastanede üst kata çıkardıklarında durumu ağırdı. Kendisine ayak damarlarından serum veriliyordu. Artık konuşamıyordu, fakat çevresini gözleyebiliyordu. Kendisine masaj yapıldığında arkadaşlara gülümsüyordu. Ölüm orucu sonuçlandı, ama durumu ciddiyetini koruyordu. Karnında şişme, derisinde çürüme meydana gelmişti.

O ara annesiyle babası gelmişti. Ona bazı giysiler getirmişlerdi. Orhan bakıyor, ama konuşamıyordu. Fakat annesine bir şeyler söylemek istiyordu. Bunu gözleriyle, gülümsemeyle ifade etmeye çalışıyordu. Kendisini var gücüyle toparlayıp "anne, baba" diyebilmişti.

Babası oğlunun eylemdeki durumunu soğukkanlılıkla karşılamıştı.

Gayet olgun davranıyordu. Orhan o sıralarda tahliye olmak üzereydi. Buna rağmen eylemi ölümle sonuçlandırarak ölümsüzleşti. Türkiye devriminin bu yılmaz savaşçısı, direnişçi kişiliğiyle her zaman anılacaktır.

Orhan kavganın en zorlu anında Kürdistan, Türkiye devrimcilerinin omuz omuza zulmün üzerine yürüyeceğini gösteren, bunun en güzel örneğini sergileyen, enternasyonalizmi kişiliğinde somutlaştıran, tarihe adını böyle yazdıran bir devrimciydi.

Kavga alanında zulme ve sömürüye karşı mücadelede Türk ve Kürt halklarının kanı birbirine karışmış, bu akışın önü güçlü biçimde açılmıştır. Bu çığrı açan Orhanlar mücadelemizin en büyük yol göstericileri olmaya devam edeceklerdir.

O, devrime sevdalanmış, halk sevgisiyle yaşamını anlamlı kılmıştır. Bağlılık öyle büyüktür ki, bilincini yitirmiş olmasına rağmen kendine geldiği anlarda serumu atmış, tedaviyi reddetmiş, ölümün üstüne gitmiştir.

Varlığını halka ve devrime adayanlar olarak Onlar yarınlarımızın güvencesidir."

- Galiba sorunun nirengi noktası burada. Bu noktayı biraz daha somutlaşan.

- Diyarbakır'ın siyasi bileşimi farklı. Biraz da bu yönüyle ele almak gerekir. Vurgu yaptığımız öncü güç ve takınacağı tavırdır. Burada yeterince sınıf bilinci almamış insanlar var. Sözünü ettiğimiz veya eleştirdiğimiz kuşkusuz bu insanların tutum ve davranışları değildir. Gerektiğinde insanlık dışı tutumlara düştüğü için onu da eleştiririz, ama bu bir öncüyü eleştirdiğimiz gibi olmaz. Bu noktada ölçüler biraz değişir. Bizim burada esas aldığımız devrimci öncülerdir. Onların yaşamıdır, olması gereken tavırlarıdır. Diyarbakır sürecini irdelerken, bu anlamda bir düşmeden, ya da yükselmeden söz ediyoruz. Şu farkı çocuklar bile görür: Kendisini siyasi bir hareketin önderi olarak gösteren insanlardan birinin düşman küfür ettiğinde "emret komutanım!", ya da "ben yavşağım" demesiyle, Nazi toplama kamplarında bir Yahudinin kurallara uyması arasında çok büyük bir fark vardır. Birinde siyasi kimlikten aşınma, içten içe çürüme söz konusuyken, diğerinde fiziki varlığı sürdürme çabası öndedir.

O günlerde cezaevinde örgüt lideri pozisyonunda olan birçok insan yaşıyordu. Her birinin temsil ettiği siyasi hareketin "programı" var. Devrim yapacağı iddiasıyla yola çıkmış. Kitlelere önderlik etmek niyetinde

olduğunu da duyurmuş. Eğer bu insanlar zor günlerde düşmanla karşı karşıya gelmeye cesaret edemiyor, habire geri çekilip adım adım düşüyorsa ve bunu da fizik olarak ayakta kalmak ve cezaevinden sağ çıkabilmek için yapıyorsa, burada biraz durup düşünmek gerekmez mi? Bu "öncü"lerin gerekçeleri hiçbir biçimde haklı görülemez. Bunun karşısında, devrimci önderliğin ve devrimci kişiliğin varlığını görüyoruz. Mazlum, Hayri, Kemal önderlik halkasını yakalıyor ve kitlelere doğru hedefleri gösterebiliyor. Kendilerini bir bütün olarak bu işe hasrettiklerini görüyoruz. Verdikleri mesaj sadece cezaeviyle sınırlı değildir, devrime, geleceğe ve partinin yücelmesine büyük katkıları vardır. Yani iki farklı önderlik anlayışının sergilendiği; bunlardan birinin düşmanın insafına sığınmak, diğerinin ise ölüm pahasına direnmek anlamına geldiği göz önüne alınırsa, birinci anlayışı hoş görebilmek mümkün değildir.

Burada eleştirip mahkum ettiğimiz, "öncülerin" ve örgütlerin tutumudur. Daha az dayak yemek için kurallara daha iyi uyan, bununla yetinmeyen, insanların da daha iyi uymasını isteyen ve bunu sağlamak için giderek koğuş içinde "infaz mangaları" bile kurduran, idarenin gözüne girmek için koğuşunu daha fazla baskı altına aldıran, düşmana yaltaklanan, dışarı çıkmayı her şeyin önüne koyan, bu uğurda değerleri pazarlayan insanların, örgütlerin bulunduğu bir zeminde yaşananları hoş görmek, Nazi kamplarıyla kıyaslamaya kalkışmak bize pek doğru gelmiyor. Ayrıca Nazi kampları farklı olduğu için direniş de farklı biçime bürünmek zorunda. Naziler kurallara uymayanları, hatta bu eğilimi taşıyanları gördükleri zaman kurşuna diziyor. Birisi "uymuyorum" dese hemen öldürürler. Tabi bizde de uymayana ölüm var, ama bizdeki gibi bir direnmeyi orada yaşama geçirmek kolay değil. Zaman zaman ayaklanma, ya da firar girişimleri olsa da bir yerde açıktan direnme olanağı yok. Direnme içten içe, gizli başka yöntemlerle oluyor. Daha çok kendi aralarında mevcut düzeni kabul etmiyorlar, direniş, birbiriyle yardımlaşma vb. biçimlere bürünüyor. Doğal olarak direnmeyi de koşullar belirler. Bizde direniş açıktan saf tutmak demekti ve bunun koşulları da vardı.

- O zaman şöyle diyorsunuz: "Diyarbakır'da pratik herkese bir karne verdi. Geçen geçti, kalan kaldı. Herkes boyunun ölçüsünü aldı."

- Tabii, herkes bu zorlu yaşam sınavından geçip geçemediğini gördü. O süreç insanlık kavgasının, devrimci mücadelenin kimler tarafından

nasıl temsil edildiği sorusunu da bir biçimde yanıtlamıştır. Zaten zorlu yaşamın özelliği de bu.

- *Karne esprisine devam edersek; biraz da sınıfta kaldığı halde bir üst sınıfa devam etmek isteyenlerden bahsetsen.*

- Diyarbakır, Kürdistan'daki sosyal-siyasal yapının bir maketiydi. Kürdistan'ı en açık biçimiyle burada görme, tanıma olanağı ortaya çıktı. Bu bakımdan Diyarbakır çok öğretici oldu. Kürt küçük-burjuvazisi radikal ve ihtilalcı, yurtsever özü olmayan, tanınmaz, ucubenin ucubesi bir tiptir. İşte bu tipin böyle zorlu bir alanda ortadan kaybolması, varlık göstermemesi, düşmanın ayağının altına serilmesi, kendini onun insafına terk edip yaltaklanması söz konusudur. Böyle davranması da sınıfsal karakterinden, yapısından gelmektedir. Yaltakçı, uşak bir tip olması, direnmemesi, direniş geliştirenlere kızması, onları "provokatör" olarak nitelemesi, insanları örgütleyememesi, o güç ve kudrette olmaması bu bakımdan anlaşılır bir şeydir. Ki bu yalnız Kürdistan'da değil, dünya devrim pratiğinde, devrim yapmış ülkelerde bile yaşanmaktadır.

Küçük-burjuvazi öyle arsızdır ki, devrimci güçlerin eseri olan devrime bile sahip çıkabilir! Onu ele geçirmek ve yönetmek için can atar. Bu amaca ulaşmada çok gözü karadır. Devrimci güçlerin katı ve tavizsiz tutumuna toslayınca da karşı-devrime oynar. Bizde de bu tipler dayanabilecekleri bir halk gücü, desteği bulamadı. Çünkü bunun kavgasında, sınıf savaşımının içinde olmadılar. Genelde mülteci durumuna düştüler. 12 Eylül sonrası yaratılan cezaevi mirasının prestijinin sömürülmesine tanık olundu. Toplum, direnen ve baskıyı dizginleyen insanlara sempatiyle yaklaşıyor. İçerdekilere saygı duyuyor. Halkın bu olumlu yaklaşımını sömürüp kişisel çıkarları için kullanan tipler az çıkmadı. Hapis yatmayı, bir dönem Diyarbakır Askeri Cezaevi'nde bulunmayı sermayeye dönüştürenler de oldu. Bir de Avrupalara gidip emperyalist güçlerin kucağına oturarak, bu değerlerle oynayan, peşkeş çeken, kendisiyle beraber her şeyi pazarlayan tipleri görüyoruz. "El atına binip çalım satan" sahte kahramanlar gördük. Direnenler ise bunların lügatinde bazen "çılgın" oldular, bazen "provokatör", bazen "insanları ölüme gönderen." Direnişi karaladılar, teslimiyetin teorisini yapıp "sınıfı geçme"ye çalıştılar. Halka bağlı olan, devrime, mücadeleye katkı sunmak isteyen, birazcık dürüst olan birisi, büyük acılar, fedakarlıklar, şehitlerin kanı pahasına yaratılmış bu değerleri halka sunmaya, yürüyüşünde onları kendisine rehber

almaya, üzerinde yükseleceği zemine dönüştürmeye çalışır. Eğer bunu yapmaz, yaşananları tersyüz etmeye çalışırsa, bu halkın yürüyüşünü saptırmaktan, üzerinden geçeceği köprüleri bombalamaktan başka hiçbir anlama gelmez. Düşman da halkı köklü bir direniş mirası ve geleneğinden, değerlerinden soyutlamak için devrimin, direnişin kahramanlarını, şehitlerini eşkıya vb. gösterir. Haklarında olmadık karalama, spekülasyon yapar. Bu, sınıfta kalanların da yaptığı bir şeydir. Kahramanları, direnenleri kendisi gibi sınıfta kalmış gibi gösterirse yüzünü gizleyebilir. Eğer direnişin hakkını verirse, üzerinde hak iddia edecekleri bir şey kalmaz. Çünkü Diyarbakır'da yaratılan devrimci mirasın gerçek sahipleri vardır.

- Sonuçta Diyarbakır Askeri Cezaevi gerçeğinde sözünü ettiğin temelde bir ayrışmanın herkesçe bilinen biçimiyle yaşandığını söyleyebilir miyiz?

- Evet... Özellikle bizim açımızdan, Diyarbakır'ı yaşamış insanlar açısından bu konuda bir soru işareti, ya da bir kuşku olamaz. Diğer örgütler ve kendi örgüt yapımızda böyle bir ayrışma yaşandı. Bu karmaşık süreç kendi yapımızı tanımayı, içimizdeki sahte tipleri açığa çıkarmayı, kendini devrime katmak istemeyen küçük-burjuva tiplerin sınıfsal özelliklerinden kaynaklanan kaçkınlıklarını daha belirginleştirdi. Pratiğin elediği ve bir kenara koyduğu bu insanların bir şey olmamış gibi yeniden ortaya çıktıklarını görüyoruz. Bunun nedeni –aynı zamanda bizim yetmezliğimiz– gerçek yüzlerini halkın bilgisine yeterince sunmamaktır. Bu noktada diyeceğimiz şudur: Düşmanın yapmak istediğini yapan bu tiplere karşı halkın yöneliminin amansız olması gerekir. Çünkü, yaşam öğeleri çok zayıflatılmış ve yok edilmek istenen halkımızın buna herkesten daha fazla ihtiyacı var. Güçlü bir direniş mirasına kavuşması yaşamsal önemdedir. Ve direnişler, şehitlerimiz halk olarak bizi diriltecek, canlandıracak en büyük yaşam dinamiklerimizdir. Onların iyi korunup öne çıkarılması ve halkımızın da bunu böyle algılaması gerekir.

- Bir de şu boyuta değinsek: Yaşanmış her tarihsel kesit, çeşitli bakımlardan ele alınarak değerlendirilebilir. Örneğin, bir tarihsel kesitte sadece sana ait değerlendirmeler olabilir. Ya da bağlı olduğun grup olarak veya devrimci demokratlar veya insanlık adına özümsediğin değerlendirmeler olabilir. İşte böylesine bütünlüklü bir değerlendirmeye girebilmek için, kişi olarak geriye dönüp baktığında Diyarbakır Askeri Cezaevi gerçekliğinde, "Keşke yapmasaydım, keşke şöyle yapsaydım" diye değerlendirdiğin kimi şeyler var mı?

- Bazı durumlarda en zor yanıtlanacak soruların başında kişisel olan-

lar gelir. PKK'nin kolektif iradesinin geliştirici ve dönüştürücü ekseninde kendimizi mücadeleye adadık ve mücadeleyle, partiyle yaşadık. Gerçek anlamda var olmamız, insanlık kavgasında, halkımızın ulusal kurtuluş davasında yer almakla gerçekleşti. Sömürü sisteminin yaratmak istediği dağılmış, parçalanmış kişilik yerine, değerlerimiz ve insanlıkla bütünleşe bilememiz, o yola girmemiz kuşkusuz ki parti kanalıyla oldu. Kürdistan devrimine atılmamız mücadeleyi enternasyonal bir temelde dünya insanlığıyla birleştirebilme, bu bağlamda dünya insanlığının bir parçası olmamız partiden geçti. Kendimizi onun içinde bulduk. Yaşamı gerçek anlamda böyle bunların kişisel boyutta kendilerini ele alıp değerlendirebilmesi çok zor. Diyarbakır'da kendimizi kişisel boyutta ele alıp anlatmaya çalışmak yerinde bir çaba olmayacak, gerçek ifadesini bulmayacak. "Kişi olarak da biraz olgunlaşmamız, kendimizi bulmamız Diyarbakır'da gerçekleşti" dedik. Henüz mücadelede çok gençtik. Yaş olayını da bir kenara bırakırsak, kişi olarak sınıfsal ve ulusal mücadeleyi esas olarak Diyarbakır'da tanıdım. Deneyim edinme, örgütün önemini ve örgütlü olmanın anlamını en iyi biçimde kavrama benim için Diyarbakır'da gerçekleşti. Halk tarihimizde örgütsüz olmanın getirdiği kölelik olayını etimizde, kemiğimizde hissettik. Örgütsüz olduğumuz zaman hiçleştiğimizi gördük. Bu anlarda düşman her istediğini yaptı. Her yönüyle bir kobay olduk, zulüm ve vahşet deneylerini üzerimizde gerçekleştirdi. Ve örgüt olayını çok yaşamsal bir boyut olarak bilince çıkardık. Oradaki yaşamımız süresince bütünüyle kendimizi hasrettiğimiz, her şeyin üzerinde tuttuğumuz konu; partiyi kurtarmaydı. Örgüt yaratma, geliştirme, parti işlerliğini yeniden yaşama geçirme. İnsan olayının önemini iyi kavradık. Devrime kazandırılacak insanın kolay çıkmadığı, hele Kürdistan gibi bir ülkede kolay yaratılamadığı ortadayken, insana her şeyin üstünde bir değer vermemiz gerekiyordu. Her insan bir değerdi, korunması, geliştirilmesi gereken bir değer. Bir insanda gelecek ve devrim için azıcık bir umut ışığı varsa tutup mücadeleye çekmeliydik. Onları kazanmalı, geliştirmeliydik. Hoyratça davranmamalıydık. Bunu elden geldiğince yapmaya çalıştık. Hatalara, yetmezliklere karşı liberal davrandığımız oldu. Ama iş gelip örgütün disiplini, birliği, tüzüğünün ihlaline dayandığında ve son tahlilde partiye zarar verdiğinde, parti çıkarlarını, işleyişini, ilkelerini her şeyin üzerinde tuttuk.

- *Sormadan geçemeyeceğim, Diyarbakır gerçekliği göz önüne alınırsa,*

senin gibi üç-beş arkadaşın daha bulunduğu insan grubu gerçekten büyük bir sorumluluk taşıyor. Hemen her gelişmenin gelip sizde odaklaştığı, belirleyici kararlar ve tutumlar alabildiğiniz bu dönemde, acaba bu sorumluluk gerçekten layıkıyla yerine getirilmiş midir? İnsanlara karşı adil olabildiniz mi? Onların kapasite ve yeteneklerini en uygun biçimiyle devrimci mücadeleye kanalize edebildiniz mi?

- Örgütsel birliğimizi oluşturup geliştirmeyi her şeyin üzerinde tuttuğumuzu söyledik. Çünkü bu, yaşamı devrimci temelde sürdürmenin olmazsa olmaz koşuluydu. Bunun bilinciyle hareket edildi. Dışarıya gidenler partinin başına bela olmamalıydı. Parti içinde erimeli, bilgi ve birikimini ona katmalıydı. Yaklaşımımızdaki temel espri buydu.

- Bu niyete rağmen gerçekleşen bu muydu?

- Genelde hayır. Gerçek bizim dışarıdaki gelişmeyi kavramayışımız, partideki gelişkin ölçülerin uzağına düşüşümüz, insanları dışarıya yeterince savaş gerekliliği temelinde hazırlamamayı getirdi.Partiye gidenlerin çoğu sorun oldu. Zindan kişiliği liberal savaş gerçeğine kolay gelmeyen, rehabilitasyonun ağır etkisinde oldu. Sorumluluk olayına gelince; aslında biz, Diyarbakır'da sadece PKK kitlesine karşı sorumlu olmadık.Bu temelde hareket etmedik. Gerek şehit önderlerimiz, gerekse de geriden gelenler bütün cezaevi kitlesinin sorumluluğunu duyduk. Fiilen cezaevi kitlesinin sorumluluğunu üstlendik ve hep o sorumluluk bilinciyle hareket ettik. PKK dışındaki kitleyi de kurtarma, devrimci ortama çekme çabası içinde olduk. PKK olmasa, diğer gruplar devrimci bir ortam yaratamaz, devrimci direnişi örgütlemeyi beceremezlerdi. Çünkü bu yetenek ve kapasitede değillerdi. Ne ideolojileri buna el veriyordu, ne de onu temsil edenler bu yapıdaydı. Bu açıdan sorumluluklarımız daha büyüktü. Geliştirdiğimiz bütün eylemlerde gözettiğimiz, esas aldığımız kitlenin tümüydü. Cezaevinde herkesi kapsayan devrimci bir statü yaratmak istedik. Bugün geriye baktığımızda, bu konuda üstümüze düşeni yapabildiğimizi görüyoruz. Ki her mücadelede yetmezlikler, hatalar şu veya bu oranda olabilir. Ama düşman karşısında, Diyarbakır'da ciddi bir hata içine girmedik. En büyük hatamız, başından beri koyduğumuz gibi direnişimizin yenilgiyle sonuçlanması, teslimiyet oldu. Bu hatamızın da üzerine yatmadık. Kendimizi hiç affetmedik. Sürekli yargıladık, sorguladık. Hatamızı güçlü çıkışlarla telafi ettik. Süreç büyük siyasi sonuç ve başarılar getirdi. Konuyu devrimci adalet ölçüleri içinde

ele alacak olursak; bizler yıllarca dışarıdan, partiden kopuk yaşadık. Partinin emir-talimatlarla bize katkısı, direkt müdahalesi olmadı. Bazı insanların kaderiyle ilgili aldığımız kararları partinin onayına sunamadık. Bir insanı partiden ihraç etmeden tutalım da, değişik disiplin cezalarının uygulanmasına kadar, düşmana karşı geliştirdiğimiz en üst boyutlu eylemlerle ilgili kararları almaya kadar tüm yetkileri kendimiz kullandık. Yani cezaevindeki yapımız partinin bütün yetkilerini o mekanda kullandı. Örgüt olarak bu konuda yetkimizi aştığımız, kendimizi parti yerine koyduğumuz görülüyor. Hem de en yaman koşullarda, her an düşmanla karşı karşıyaydık ve ilişkisizdik. Bu koşullarda partiyi nasıl temsil ettik? Bu konu çok önemlidir. Burada ideoloji ve ilkelere, değerlere bağlılığı, onların gördüğü işlevi iyi anlamalıyız. Elimizde pratiğe yol gösteren ideolojimiz, ilkelerimiz vardı. Belaları göğüsleyip ilke adamı olmasını bilmek gerek. İlkesizlik, oportünizm kötüdür. İnsanları, örgütleri batırır. İlkesizliği, partili olmayan ve insana yakıştırmadık. Çizgiyle, devrimle oynamak olmazdı.

Öyleyse insanlığa yakışana sarılmak, partinin iyi bir temsilcisi olmasını bilmek gerekiyordu. Evet tüm yetmezliklerimize rağmen bu bilinç ve sorumlulukla o karanlık dönemde sosyalizmin, partinin ilkelerine sarıldık. Yıllarca ilişkisiz kalmamıza rağmen, çizgide yürümeye çalıştık ve belli sonuçlara da vardık. Devrimci sorumluluğun bilincinde olmak ve bunu bulunduğun zeminde işletebilmek çok önemlidir. Bir devrimci yaşamın her alanında devrimci görevlerden kaçmamalı, gereklerini yerine getirmelidir. Tecrit olabilir, yıllarca örgütüyle ilişkileri kopabilir. Bundan ötürü inisiyatifsiz ve tavırsız kalmamalıdır. Yaratabiliyorsa örgütünü yaratmalıdır. Yapabiliyorsa örgütü adına eylem yapmalıdır. Mücadeleyi tatile sokmamalı, sekteye uğratmadan devam ettirmesini bilmelidir. Diyarbakır pratiği böyle bir çabanın ders alınması gereken en önemli örneklerden bir tanesidir. Partiden yıllarca kopuk olma gerçeğine rağmen onu temsil etmeye çalıştık. Ve mücadeleyi kesintisiz bir biçimde sürdürdük. Kavrayış ve kapasitemiz oranında adil de davrandık. Kürdistan'da kolay kolay devrimci çıkmadığı gerçeği de göz önüne alınırsa, insanların yetmezlik ve hatalarına karşı esnek davrandık. Kendim için söylersem bazen liberal tutumlara da düştüm. Temel yaklaşımımız hep kazanmak, kavramak, ikna etmek ve eğitmek oldu. Devrimci ceza aynı zamanda eğitim unsurunu da içerir. Sosyalist ceza, burjuva ceza an-

layışına göre cezalandırıp dıştalamak, bir kenara atmak, damgalamak değil. Cezalandırmaya başvurmadan, bazı insanları hata, zaaf ve yetmezliklerinden ötürü aylarca, hatta yıllarca eğitmeye çalıştık. Eğitimde partinin ihtiyaç ve güç düzeyinin uzağındaydık, ama yapımızı güçlendirme, yetkinleştirme, eğitme en temel uğraşımız oldu.

- ***Peki "keşke yapmasaydık" dediğiniz hiç mi bir şey yoktur?***

- "Keşke Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecinde o teslimiyet, kahrolası ortamı yaşamasaydık, keşke ölseydik ama onu yaşamasaydık!" diyorum. Kendimize birçok defa, "keşke Mazlum'dan, Hayri'den, Kemal'den biri yaşasıydı. Onlardan birini yaşatabilseydik" dediğimizi belirteyim. Gerçi onların öldüğünü kabul etmiyoruz. Mücadelemiz boyunca onların kumandası altında yürüyeceğiz. Diyarbakır'ı onlarla beraber yaşadık, yaşattık. Çoğu kez, "keşke birisi yaşasaydı. Yaşatabilseydik. Onların yerine ölümün üzerine önce biz yürüseydik" diyorduk. Bu istek pratikte ne kadar geçerli olurdu, ya da olmazdı, o ayrı bir sorun. Ama bunu istemişizdir. Onların temsil ettiği büyüklüğün yanında, fiziki olarak da yaşayıp partiye, devrime daha fazla katkı sunmalarına ihtiyacımız vardı. Onlar, bizden daha yetkin, daha üst boyutta temsil yeteneğine sahip, daha fazla katkıda bulunabilecek insanlardı.

- ***Geriye dönüp baktığınızda, sürece müdahale ediş biçiminde, PKK olarak, "keşke yapmasaydık, keşke şöyle davransaydık" diye değerlendirdiğiniz başka şeyler var mı? Tabii Diyarbakır Askeri Cezaevi boyutunda soruyorum.***

- Evet, yeterince yapamadığımız, eksik kaldığımız bir konu var. Devrimci örgüt anlayışını kitleye yeterince özümsetemedik. Hâlâ da çoğu insanımız örgüt kavramını tam bilemiyor. Kendini dayatmanın partiyle bağdaşabileceğini sanıyor. Tüm çabamıza rağmen verdiğimiz eğitim insanlarımızı yeterli siyasi kişilikler ve dava adamları haline getiremedi. Hâlâ insanlarımızın bir kısmının kafasında siyasi, devrimci kişiliğin yanında başka yaşama doğru koşacak boşluklar var. Eğer insanlarda devrimcilik bir yaşam biçimine dönüşmemişse, "benim yaşamım artık budur. Bundan başka bir yaşam benim için düşünülemez" diyemiyor ve siyasi yaşamın dışındaki yaşamın kendisi için ölüm olduğunu göremiyorsa, bu her şeyi iyi ve yetkince yapamadığımızı gösterir. Belirleyici olan öz, kişinin kendisi olsa da, onu açığa çıkaran ve biçim veren partidir. Eğer bir insan dışarı çıktığında partiye katılmıyor, katılanlar da içinde erimiyorsa, bu nok-

tada başarısızlığımızdan söz edilebilir. Eğittik ama biraz soyut kaldı. Onları sarsacak, mücadelesiz insan bile olamayacaklarını ortaya koyacak bir bilince ulaştıramadık. Direnmek yetmiyor. İnsanları, yeni bir dünyayı kazanacak yapıcılar haline getirmek gerekir. Çok şey yapsak da, yeterli yapıcılar ortaya çıkaramayışımız en önemli eksikliğimizdi. Devrimin en büyük eseri yetiştirdiği insansa, örgüt ve önderlerin başarısı da yetiştirdiği insanla ölçülür. En kalıcı ve sonuç alıcı eseri budur denilebilir.Biz de hem kendimizi, hem arkadaşları yeni bir dünyanın kurumları haline getirmemişsek, başarısız sayılırız. En kalıcı ve sonuç alıcı, budur denilebilir. Biz de hem kendimizi, hem arkadaşları yeni bir dünyanın kurucuları haline getirememişsek, başarısız sayılırız. Her zaman kendimizi olduğumuz gibi tanımladık. PKK'nin PKK'lileşmesi ve bugüne gelmesinde en büyük özellik bu yaklaşım tarzımızdır. Kendimizi öyle çözümledik, bunun üzerine şekillendirdik. Neysek o'yuz. Gerçekliğimizi faklı gösterme yoluna gitmedik. Böyle davranmak bizi güçlendirmezdi. Zayıflıklarımızı, yetmezliklerimizi iyi görüp aşmak, yaşadıklarımızı ve kendi pratiğimizi olduğu gibi tanımlamak, ele almak gerekiyordu ve öyle yapmaya çalıştık. Teslimiyeti Diyarbakır'da yaşamayabilir miydik? Bu düşünce düzeyinde tartışılabilir. Ama mevcut yapımızı abartmak doğru olmaz. Parti olarak savaşa atılmıştık, ideolojik, politik belirlemelerimiz doğruydu. Bunların doğruluğu pratikte de kanıtlandı.

Örneğin bütün şiarlarımız, belirlemelerimiz Diyarbakır sürecinde defalarca uygulandı ve parti ideolojisinin emrettiği direniş politikamızın doğruluğu kanıtlandı. Ama bunu işin başında ne kadar özümsemiştik? Anlattık, bir sürü yetmezliğimiz vardı. Gerek içinden çıktığımız toplumsal yapıdan, gerekse 12 Eylül ve Diyarbakır koşullarından ve bizden kaynaklanan yetmezlikler bize teslimiyeti yaşattı. Bu kendimizi yargıladığımız, mahkum ettiğimiz bir yanımız. Keşke teslimiyeti yaşamasaydık. Parti tarihimiz de hep direnişten ibaret olsaydı. Bunun dışında parti olarak da "yapmamalıydık" diyebileceğimiz süreci olumsuz etkileyen bir durum yok. Yenilgiden bu yana sürekli direniş arayışında olduk. Kendimizi sorguladık. Düşman karşısına çıkmaya cesaret ettik. Buna güç yetirdik. Bütün yetmezliklerimize, koyduğumuz bütün eksikliklerimize rağmen, parti ideoloji ve politikasında, Parti Önderliğimizden aldığımız ilhamla kendimizi aştık. Devrimci ruhu koruduk ve düşmanı yendik. Ayrıca PKK olarak cezaevinde yenilgiye, bölünmeye ve bloklaşmaya,

değişik olumsuzluklara ön ayak olmadık. Gücümüz yettiğince de bunlara karşı çıktık, izin vermedik.

- Peki taktik anlamda farkına vardığınız çeşitli hatalarınız var mı?

- Yok... Düşmana karşı verdiğimiz mücadelede öyle belirgin hatalarımız yok. Olayın bütünlüğü içinde yapılan ufak-tefek hatalar olsa da, öyle ciddi taktik yanlışlıklarımız olmadı.

- Kısacası geriye dönüp baktığınızda kendinizin bu süreç içinde iyi bir sınav verdiğinizi söylüyorsunuz. Dışınızdakiler için şu soruyu sormam gerekiyor. Eğer şöyle deseler "bizler teslimiyetçi ve düşman politikalarına araç isek, niçin düşman bize de en azından o teslimiyet yılları boyunca her türlü zulmü ve vahşeti yaptı? Niçin bizi de düşman gördü?" Yanıtınız ne olur?

- Kürt küçük-burjuvazisinin genel karakteri direnişten fersah fersah kaçmadır. Uşaklaşmış bir tip. Kürdistan devrimini etkisiz kılmada sömürgeci yapının bir uzantısı. Diyebiliriz ki, henüz mücadelenin netleşmediği, keskinleşmediği dönemde ortalığın bulandırılmasında bir ara ton, ara unsur olarak işlev gördüler. Diyarbakır gibi bir yerde, sınıf mücadelesinin keskinleştiği, faşist rejimin baskı, terör ve vahşetinin en yoğun biçimiyle yaşandığı bir dönemde, ideolojiler, örgütler, kendilerini en çıplak biçimiyle açığa vurdu. Bu kesimin Diyarbakır'da tek bir direnişe ön ayak olmaması bir tesadüf müdür? O siyasetlerden içeri düşenler hep olumsuz unsurlardı da bu yüzden mi direnişe yönelmediler? Olayı açıklamak gerçeği vermez. Tutumları sınıfsal karakterlerinden kaynaklanır. Teslimiyetçi yanı, ideoloji ve politikada, örgütün ruhi şekillenmesinde aramak gerek. Eğer onlar savaşı ideolojik-politik belirleme ve programlarının sonucu olarak içeri düşselerdi, içerde de direnirlerdi. Çünkü kişilikleri oluşturan ideoloji, politika ve örgüttür. Sorun dönemi iyi değerlendirmeme, yanlış bir-iki karar alma, tavırsız kalma değildi. Teslimiyet, düzene yedeklenen ideolojiden kaynaklanıyordu. Sorulabilir, "bu hareketlerin içinde hiç mi direngen yoktu?" Direngen, militan unsurlar pekala vardı. Ancak onlar da örgütüne, çizgisine güvenini yitirmişlerdi. Onların içeriye atılması ve uygulanan baskıya gelince, yanıtını sınıf mücadelesinin, savaşın karakterinde aramalı, faşizmin niteliğini iyi kavramalıyız.

Sınıf mücadelesi düz bir rota izlemez. Değişik sınıfların değişik biçimde mevzilenmesi, değişik düzeylerde hedeflenmesi söz konusudur.

Kürdistan'da PKK olgusu olmasaydı, Diyarbakır olmayacaktı. Diğerlerinin düşmanla karşı karşıya gelme olayı zaten yoktu. PKK'nin Kürdistan'da ulusal bağımsızlık mücadelesinin bayrağını açması karşısında düşman panik içinde saldırdı. TC ile aramızdaki mücadele olanca hızıyla keskinleşti. Bu dönemde dışımızdaki ruhsuz gruplar da dergi, dernek düzeyinde Kürtçülük yapıyorlardı. Faşizm, burjuvazinin tümünü kapsamaz. Faşizm herkesi susturmak ister. Bu dönemlerde düşman en küçük demokratik bir talep karşısında bile çileden çıkar. Talep sahibini boğazlamaya çalışır. TC, Kürdistan ulusal kurtuluş mücadelesi verdiğimiz için bize saldırıyordu. Türk faşizminin hiç duymak istemediği Kürt-Kürdistan'ın lafını ettikleri için reformist ve teslimiyetçi de olsalar, onları da içeri alması doğaldı. Asıl tehlike bizdik, ama onların da aklını başına getirmek istiyordu. Bunlar da düşmanın genel yöneliminden paylarını aldılar. Soruna dar yaklaşırsak, 12 Eylül faşizminin MHP'ye karşı tavrını nasıl açıklarız? Hapse atıldılar, bazıları ceza aldı. Hatta idam edilenleri bile oldu. Faşizm bir avuç egemenin çıkarlarını temsil eder. Bunu yaparken de kendisini kitlelere yutturmak ve kafaları bulandırmak için ideolojik bombardımana geçer. Yalan ve demagoji üzerinde şekillendirdiği bu ideolojik saldırılarla kendi sınıfsal özünü, kitlelerden gizlemek ister. Ayrıca Türk ordusunun özgün bir yapısı var. O, milletin ve devletin kurtarıcısı rolündedir! Diğer sınıf ve tabakaları doğrudan karşısına almak için kendisine tarafsız bir görünüm vermeye çalışır. Bunu da bir ölçüde başarmıştır. 12Eylül sürecinde toplumsal muhalefete yönelirken bazı göstermelik tutuklamalar ve yargılamalarla sivil-faşist hareketi de karşısına aldığı izlenimini vermiştir. Aydın-sol geçinen bir uşak kesim de dahil, geniş bir çevreden destek ve alkış almıştır. Cuntanın ilk günleri hatırlanırsa, dediklerimiz daha iyi anlaşılacaktır. Kürdistan'da ise bu politika ve mantık daha katı işletilmiştir. Devrim ve demokrasi adına ne varsa boğazlandığı bir dönem. En kırıntı hakların bile alındığı, gasp edildiği bir dönemde bunların hapse atılması, işkence görmesi, devlete karşı güçlü bir savaş verdiklerinin ifadesi değildir. Hele milyonlarca insanın işkenceden geçirilip tutuklandığı, yargılandığı bir dönemde bunlara ayrı bir rol biçmek yanlış olur. İçerde olmak, işkence görmek ayrıştırıcı bir özellik değildir. (Ki içerde de yönelimin temelinde biz varız. Mahkeme kararları ve uygulamalar ortada.) Türkiye'de silahlı mücadeleyi savunan gruplardan, DİSK, TÖB-DER, Barış Derneği'ne, Erbakan,

Demirel, Ecevitlere kadar yayılan bir yönelim, tutuklamalar var. Toplumun geniş bir kesimi hışıma, saldırıya uğradı. Konuyu güncel ve sınıfsal dayanağından uzak değerlendirmeye çalışırsak yanılırız.

- ***Peki onlardan Diyarbakır Askeri Cezaevi sürecinde ne beklerdiniz? Ne yapmalarını isterdiniz?***

- "Gölge etmesinler başka ihsan istemez" diyelim.

- ***Bu kadar mı?***

- Evet... Bu yapılardan ne bekleyebiliriz ki?! Kendimizi kandırmaya hiç gerek yok. Söyleşimizde zaman zaman bunlara değindik. Bunu yapmamızın nedeni, halkın bu güçlerin sınıf özelliklerini ve pratiklerini anlayıp ders çıkarması içindi. Dediğimiz bir şey olduklarından ve bir şey beklediğimizden ötürü değildi.

- ***Diyarbakır Askeri Cezaevi'yle ilgili olarak bu bölümde son söz yerine geçebilecek bir değerlendirme yapar mısın?***

- En büyük ve en anlamlı sözlerimiz, Diyarbakır direnişi ve şehitlerimizdir. Diyarbakır ve Mazlum-Hayri-Kemaller, Kürdistan halkının, PKK'nin tarihe söylenmiş sözleridir. Onlar tarihe atılmış imzadır. Mazlum bir halkın ayağa kalkmaya cesaret ettiği, kavgaya soyunduğu, bunu dile getirdiği alandır Diyarbakır. Tarihte son sözü savaşanlar, direnenler söylemiştir. Kürdistan'da direniş, savaş sürüyor. Diyarbakır, PKK'nin Türk sömürgeciliğine verilmiş yanıtıdır. Son sözü tabii ki direnişimiz, ulusal bağımsızlık savaşımız söyleyecektir. Bu perspektifle ele aldığımızdan, Diyarbakır için son sözleri söylemeyi yerinde görmüyoruz. Diyarbakır devrim yürüyüşümüzde önemli bir rol oynamıştır. Bugün aynı rolü 1981-84'de olduğu düzeyde oynamasa da, etkiler sürecektir. Zindan direnişlerimiz ulusal kurtuluş mücadelemize kendi çapında döneme özgü katkılarını sunacaktır. Diyarbakır'ı halkımıza aktarıp bilince çıkarıldıkça, ulusal bağımsızlığımıza katkısı sürecektir. Önümüzdeki en önemli görevlerden biri bunu halka, insanlığa taşırmaktır. O, tarihe atılmış bir imza, ama son söz değildir. Diyarbakır'ın halk ve parti tarihimizdeki önemini Kürdistan, Türkiye ve dünyada bilmeyen çoktur. İşte bu kesimlere Diyarbakır'ın söyleyeceği çok şey vardır. Ayrıca Diyarbakır büyük bir insanlık dramıdır. Orada her bakımdan büyük bir dram yaşandı. İnsanlık dört koldan amansız bir saldırıya uğradı. Büyük işkenceler, büyük yıkımlar, büyük üzüntüler, kahrolmalar yaşandı. Bütün bunlara rağmen PKK'nin şahsında bu saldırılar püskürtülmüştür. Bu saldırıları salt bir

Kürt, PKK boyutunda ele almamak gerekir. Biz kendimizi vahşet içinde ayakta tutmaya çalışırken, insanlık mücadelesi verdiğimizi de biliyorduk. Dört duvar arasına gömülmek istenen insani değerleri Başkan Apo'dan aldığımız güçle koruduk. Betona, karanlığa güzel olan hiçbir şeyi gömdürmedik. Orada PKK'nin şahsında insanlık kazanmıştır. Halkımızın ve partimizin de kazanımları büyüktür. İnsanlığın binlerce yıllık yükselme tarihinde, Diyarbakır önemli bir adımdır. Diyarbakır, özgür bir dünya yaratma savaşımında büyük bedeller ödenmesi gerektiği, özgürlüğe ve eşitliğe yürüyüşte daha azimli, kararlı, geri dönülmez ruh ve anlayışla mücadelenin yürütülmesini anlatır.

- Olayın bir de halk tarihi açısından yaratılan olumlu miras boyutu var değil mi?

- Evet, halk tarihimiz açısından da yüksek değerde yaratımlar söz konusu. "Güçlü bir direniş mirasımız yoktu" dedik. Ama Diyarbakır'da çok zengin ve güçlü bir miras yaratıldı. PKK, Diyarbakır'da Kürdistan halkının güçlü zindan direniş geleneğini yarattı. Halk tarihimizde yerini alan bu sayfayı PKK'nin yazması, gelecek için de büyük anlamlar taşır. PKK'nin, Kürdistan Devrimi'nin, halkın kazanma azminin açığa çıkarılıp bilenmesinde, kendine olan güvenin pekişmesinde, artarak gelişmesinde Diyarbakır büyük bir adım olmuştur. Orada her yönüyle büyük olaylar yaşandı. "İnsanlık bir defa daha Diyarbakır'ı yaşamasın! Yeni Diyarbakırlara izin vermesin" diyoruz. Diyarbakır geçekliğinin insanlığa vereceği en büyük ve önemli mesajlardan biri budur. En büyük çağrı bu olacaktır. Açıktır ki, sınıfsal ve ulusal bağımsızlık mücadelesi Kürdistan'da daha zorlu olacaktır, daha fazla kayıplar verilecektir. Mücadele daha da sertleşecektir. Diyarbakır, Kürdistan'da kurtuluş mücadelesinin bir ürünüydü. Ve savaş bugün daha da sertleşmiştir. Yaratılan miras ve mücadele düşmanı belli alanlarda dizginlemiş ve dünya kamuoyuna bir yerde teşhir etmişse, bunun yeterli olduğu düşünülmemeli. Eğer sömürgeci Türk devleti, onun yöneticileri dünyayı aldatabilir, gerçekleri çarpıtabilir, amacını gizleyebilirse veya savaşın keskinleşen boyutu içinde başka bir seçeneği kalmadığını görürse, Kürdistan halkının şahsında büyük katliamları insanlığa yaşatacaktır. Kürt halkına dayatılan kölelik, çektirilen acılar binlerce yılı buluyor. Ama bu halkın kaderi hep acı, sürgün ve katliam yaşamak olmamalıdır. Biz de dünya halkaları içinde özgür ve mutlu yaşamak istiyoruz. İnsanlık ailesinin bir parçası

olarak vatanımızda geleceğimizi kurmak, insanca yaşamak istiyoruz. Acı, keder, katliam ve gözyaşı halkımızın kaderi olmasın. Kürdistan'da çocuklar fazla yetim kalmasın. Aç ve sefil bir yaşam içinde büyümesin istiyoruz. Yarınımızı kendi ellerimizle kurmak istiyoruz. İnsanlık bu parçada da kendisine sahip çıkmalı. Dünya gericiliğinin desteğindeki Türk sömürgeciliğinin insanlığa karşı daha fazla suç işlemesine seyirci kalmasın. İnsanlık Diyarbakırları, zincire vurulmuş Kürdistanları görmeli ve yalnız bırakmamalıdır. Bu her şeyden önde gelmelidir. İnsanlık, tekellerin, burjuvazinin çıkarlarına, sözleşme ve anlaşmalarına, ihalelerine, değişik oyun ve komplolarına, karanlık işlerine kurban edilmesin istiyoruz.

- "Yeni Diyarbakır olmasın" derken, aslında siz "teslimiyet yaşayan Diyarbakırlar olmasın, olursa direnişi yaşayan Diyarbakırlar haline getirilsin" diyorsunuz.

- Bizim açımızdan o durum açık. Kürdistan'ın çocukları, topraklarında köleliği, teslimiyeti bir daha yaşamasın. Kendine ve geleceğine sahip çıksın istiyoruz. Üzerinde yürünecek, yaratılmış güçlü bir zemin, miras var. Hayri, Kemal ve Mazlumların yolundan yürümesini bilmeli. Onlara layık yaşamı ister zindanda, ister dışarıda olsun, temsil edebilmesini ve yaşamasını bilmeli. "Yeni Diyarbakırlar olmasın" derken bunun da ötesinde bir şeyleri kastediyoruz. İşkencelere, zulme ve vahşete izin verilmesin. Eli kanlı katillerin, işkencelerin dünyayı daha fazla aldatmasına, insanlığa karşı daha fazla suç işlenmesine izin verilmesin. Bunları yapanlar insanlığın vicdanında mahkum edilsin. Sömürgeciliğin yüzü her alanda açığa çıkarılsın. TC büyük yalan ve sahtekarlıkla dünyayı aldatma peşinde. Demokrasi aldatmacaları sürüyor. "Demokrasiyi işletiyoruz. İnsan haklarına saygı gösteriyoruz. Bizde de yasalar var, hukuk devletiyiz" yalanları uluslararası kurum ve ilişkilere pompalanıyor. Gerçek bilinsin. Gerçek karakteriyle hiç bağdaşmayan, hiç örtüşmeyen bu görüntüsünün altında yatan bilinsin. Türkiye ve Kürdistan'da insanlığa karşı tepeden tırnağa affedilmez bir suçluluğu yaşadığı görülsün. İnsanlık bu azgın suçluyu her alanda yargılasın. TC'yi bu gerçek kimliğiyle tanısın, teşhir etsin. "Diyarbakırlar yaşanmasın" dediğimizde, onu yaşatmanın ancak mücadeleden, direniş ve savaştan geçtiğini biliyoruz. TC'ye karşı halkımızın ve insanlığın her cephede savaş vermesiyle yeni Diyarbakırların yaşanması önlenir. Yalvarmayla, yakarmayla, medet ummayla, elleri yukarı kaldırmayla bu sömürgeci katilleri, faşistleri durdurmak olanaksızdır.

- Böylece, "yeni Diyarbakırlar olamasın" derken, bunun ancak özgür ve bağımsız bir Kürdistan'la mümkün olabileceği mesajını da vermiş oluyorsunuz.

- Tabii, Kürdistan özgülünde "Diyarbakırlar olmasın, yaşanmasın" demek, bir bütün olarak Kürdistan halkının özgürlük kavgasına atılması, evlatlarına sahip çıkması ve ülkesini özgürleştirmesi demektir. Ülkesini çocuklarına cehenneme çeviren ve zulüm yuvasına dönüştüren yabancıların kovulması anlamına gelmektedir. Halkımız bu bilinci edinir ve halk savaşı kucaklarsa, ancak o zaman yeni Diyarbakırlar olmaz. Ayrıca Diyarbakırların, Auschwitzlerin, Saygonların bir daha yaşatılmaması için, dünyanın zorba ve sömürücü güçlerinin tasfiye edilmesi, insanlık kavgasına omuz verilmesi birlik ve dayanışma, enternasyonalist ruhun en üst boyutta sergilenmeyi gerektirdiğini söylüyor ve öyle anlıyoruz.

- "Şimdi biz susuyoruz tarih konuşuyor" diyorsunuz.

- Tarih bizi de yargılamalı. Eğer insanlığın temsilinde zayıf kalıyorsak, devrimci değerleri iyi temsil edemiyorsak, ona zararımız dokunuyorsa, insanlık ve tarih bizi affetmemeli, yargılamalıdır. Tarih sömürgecileri de, bizi de yargılamalı, herkesi yerli yerine oturtmalı. Tarihin yargısından kendimizi kurtarma çabasında değiliz. Hata, yetmezlik ve suçlarımızdan ötürü insanlık ve tarihten bizi es geçmesini isteyemeyiz. Çünkü PKK de Kürdistan tarihini, toplumunu sorgulamak ve yargılamakla başlattı. Eğer bu yapılmasaydı böyle bir mücadelenin, böyle dişe diş bir savaşın içinde olamayacaktık. Yüzyıllardır Kürt halkı tanınmaz hale getirilmiş, düşürülmüştü. Kendinde düşmanı yaşar olmuştu. Açık ki Kürt halkı bunu sorgulamıyor, kendisiyle ve düşmanla hesaplaşmıyorsa, özgür yaşamaya layık değildir. PKK bunu gördü. Tarih, gerçekliğinin ayırtına varmayan ve kendini sorgulamayan hiçbir halka özgürlük bahşetmez. Ancak tarihimizi sorgulamaya, köleliğin kabul edilir, yenilir, yutulur olmadığını görmeye başladıktan sonradır ki, ayağa kalktık. Dinamikleri böylesine dağıtılmış ve kendine ihanet ettirildiği halde Kürt halkının kalkması sağlanabildi. Zayıf da olsa yaşam öğelerine tutunup, böyle zorba ve güçlü düşman karşısında ideoloji-politika, örgüt gibi savaş araçları yaratabildi. Bu savaş araçlarıyla TC'ye karşı durma, bu cesareti gösterme, kendi tarihimizi yeni baştan yazma, kahrolası kölelik tarihini yırtıp bir kenara atma sürecine girdik. PKK olarak tarihe gerekli notu düştük, yolun önünü açtık, yürüyüşü başlattık. Ve genç bir hareket ol-

mamıza rağmen -Kürdistan'da modern ve proleter önderlik anlamında PKK henüz genç bir harekettir- bu kadar zayıf bir toplumla bu kadar güçlü bir düşman karşısında bugün geldiğimiz noktada dengeleri ne denli zorladığımız ortadadır.

- Yerleşik statüleri yerle bir ettiğiniz solda pek yaygınca tartışılan konulardan biri.

- Yerleşik statü ve anlayışları darmadağın ettiğimiz bugün daha da açığa çıkmıştır. Henüz bağımsız ve özgür bir ülkede yaşamıyoruz, ama onun bütün altyapısı döşeniyor. Halkımızı özgürlüğe götürecek bütün mücadele araçları, silahları yaratılmıştır. Stratejisi, programı, taktiği belirlenmiş, güçlü bir partinin önderliğinde ordu ve cephenin temelleri atılmıştır. Ve bugün TC'nin büyük çıkmazları yaşaması, o uyduruk tarih tezlerini artık kimseye yutturamaması, dünya arenasında temel tezlerini savunamaz hale gelmesi, kendi toplumu içinde savunamaması neyin ürünüdür? Yanıtı mücadele tarihimizde aramak gerekir. Kuşkusuz Kürdistan, Türkiye ve Ortadoğu'da çok şeyi alt-üst etti.

- Genel akışın yönü değişti diyebilir miyiz?

- Evet, genel akışı birçok cephede değiştirdik diyebiliriz. Gerek Türkiye solundaki mevcut değerleri, yaklaşımları, gerek Türk burjuvazisinin gelen bakışını, gerekse Kürdistan toplumundaki yerleşik yapılanmanın genel seyrini. PKK büyük bir dönüşüm hareketidir. Kürdistan giderek Ortadoğu ve dünya güçler dengesine varıncaya kadar sarstı. Halk olarak yeniden gün yüzüne, tarih sahnesine çıkabildik. Sahneye yeni bir oyuncu girdiği zaman, diğer oyuncular kendilerini yeniden konumlandırma ve mevzilendirme gereğini duyar. Kürdistan en yalın biçimiyle ve tüm ağırlığıyla devreye girdi. Diğer güçler kendilerini yeniden konumlandırıp mevzileniyorlar. Bir kenara atılmış ve en doğal hakları tanınmayan halkımızın varlığını dostlarının bile unuttuğu bir tünelden geçerek bugünlere geldik. Kürdistan'da ayağa kalkışın anlamı büyüktür. Bu büyüklüğü anlamaya giden yol da PKK'den geçer. Bu büyüklüğün adı PKK'dir.

IV. Bölüm

Sonuç Yerine...

Diyarbakır Zindanı'nı müze yapacağız

- En soylusundan en soysuzuna kadar, insana özgü her tutumun en açık biçimiyle sergilendiği, tarihi kanla yazılan Diyarbakır Askeri Cezaevi'ni ne yapacaksınız? Yürüttüğünüz mücadeleniz başarıyla sonuçlanırsa, bu zemini nasıl kullanacaksınız?

- Diyarbakır'ı ne yapacağız?.. İnsanlığın binlerce yıllık tablosunda onu nereye yerleştireceğiz?.. Gelecek kuşakların bu tabloya baktığında, Diyarbakır'da yaşananlardan en doğru sonucu çıkarmaları, tarihsel geçekleri kavramaları için ne yapmak gerekir?.. Onu hangi temelde simgeleştirmeliyiz? Benzeri soruları biz de zaman zaman kendimize sorduk. İnsanlık tarihi, doğaya karşı ve sınıflar arası mücadeleyle yükselmiş, günümüze ulaşmıştır. Bugün geçmişin birikiminin toplamı, geçmişin şimdide yoğunlaşması ve kendini dile getirmesidir. Zorlu, çatışmalı ve insanlığın yaşadığı dramlar, birikim ve deneyler olmasaydı bugün olmayacak, insanlık bugünü yakalayamayacaktı. İleriye olan yürüyüşle, deney ve tecrübelerin önemi yaşamsaldır.

Örneğin bilimsel sosyalizmin öğretisi, ezilen ve sömürülen proletaryanın kurtuluşunu formüle etmesi, geçmiş sınıf mücadeleleri tarihinden ve deneylerinden çıkarılan derslerle oluşturulmuş, olgunlaştırılmıştır. Kendi başına bugün yoktur. Geçmişin toplamı, mirası üzerinde yükselen bugün vardır. Bu, toplum yasalarının açığa çıkardığı bir sonuçtur. Sağlam bir tarih bilinci insanlığın, sınıfların ve halkların yürüyüşünde sapkınlıkları, acıları, ağır bedelleri en aza indirger. İleri yürüyüşün daha hızlı, sağlıklı, az sancılı ve az yıkımlı olmasını getirir. Kendi tarihini bilmeyen hiçbir halk, ulus ayakta kalamaz.

Evet, "Diyarbakır'ı ne yapacağız?" İnsanlık tarihini özetleyen bir tablodan söz ettik. İnsanlık bu tabloda yaşadığı acı, tatlı, üzücü, sevindirici, coşkulandırıcı ve kahredici olayları özetlemiştir. Ama mutlaka her dönem daha yüksek yaşam tarzına olan özlemi simgeleyen, fakat kendi yabancılaşmasının sonucu olarak dışında aradığı bir cenneti de yerleştirmiştir. Yani insanlık doğanın zorluklarına ve sömürücülerin zorbalığına karşı verdiği mücadelesinde hep güzel günleri, aydınlık bir geleceği,

özgürlüğü ve eşitliği hedeflemiş, ona ulaşmak istemiştir. Çarpıcıdır, her devrim, insanlığın ileriye atılımı dönemlerinde bu kavramlar ön plana çıkmış, ama sınıflı toplumlar boyunca tam da bulduğunu sandığı anda, sömürücülerin her defasında kendi karşısında değişik yöntem ve söylemlerle çıktığını görmüştür. Ama yine insanlık, yarattığı olumlu yürüyüşünü sürdürüp bugüne gelmiştir. Umutsuzluğa, geleceksizliğe kendisini mahkum etmemiştir.

- Bu rengarenk insan mozaiği içinde ulusunuzun evrilişi nasıl bir rota izliyor?

- Kürdistan halk tarihi açısından belki çok zengin ve parlak renklerle tabloya nakşedildiğini düşünebiliriz. Çünkü halk tarihimizin izleri, yarattığı değerler her işgalci, istilacı ve sömürgeci güç tarafından yok edilmeye, halkımızın belleği silinmeye çalışılmıştır. Kürt halkının tarihi unutturulmaya, kendini bilmez hale getirilmeye çalışıldı. Ama bugün soylu bir direnişle bütün olumlu özelliklerini yeniden ayaklandıran, çağa ulaşma azmiyle büyük bir çabayla mücadeleye atılan halkımız, tarih tablosundaki bu silik, soluk yerini büyük bir özen ve maharetle yeniden nakşediyor. Bu anlamda atılan her adım ve yaratılan sonuçlar tarihe objektif ve özenle işlenmeli. Onu geleceğin kurulacağı bir temel tırmanışta basamaklar haline getirmeli. Gelecek kuşaklara bugünü kavrayacakları ve ders çıkaracakları biçimde bırakmalıyız. Bu kavgada harcanan emeğin ve feda edilen canların değerinin bilinmesi geleceğin inşasında, yürütülecek kavgalarda zulme ve zorbalığa karşı ona layık, onun bilinciyle daha büyük bir azim ve direniş sergilensin. İnsanlık, tarihi boyunca yaşadığı büyük olayları, yükselişinde önemli yer tutan gelişmeleri ve dönemleri çeşitli biçimlerde yaşatmaya önem veriyor. Büyük acı ve yıkımlara yol açan felaket boyutundaki olayları da simgesel olarak yaşatıyor.

Örneğin, Romalı kölecilerin gladyatörleri zevk ve eğlenceleri için dövüştürerek öldürdükleri yapılar, on binlerce kölenin emeği ve kanı üzerinde yükselen piramitler korunuyor. İnsanlık bunlara baktıkça emeğinin yaratıcı ve heyecanlandıran görkemliliği yanında, onun her taşında, her karışında çekilen acıları, insan soyuna tepeden-tırnağa ters uygulamaları hatırlıyor. Kürt halkının tarih bilinci zayıflatılmıştır. İstilacı ve işgalci güçler onun değerlerini talan ve tahrip etmiş, üzerine yükseleceği temeli sürekli parçalamıştır. Kürt halkının varlığına kastedilmiştir. Özellikle 20. yüzyılda sömürgeci güçlerin emperyalistlerle kol kola girerek halkımızı

tarihten silmek için yürüttükleri zulüm ve tahrip politikaları katmerleşerek sürdürüldü. Kürt halkı ülkesinde izleri silinmeyle yüz yüze bırakılıp tarihin karanlığına itilmeye çalışılmıştır.

Örneğin, halkımız Nemrut heykellerini, Samsatta'nın hangi krallığa başkentlik yaptığını, Hasankeyf harabelerini, dünyanın sayılı tarihi mirası durumundaki Diyarbakır surlarını, bunların hangi tarihsel dönemi temsil ettiğini, hangi olayların izlerini taşıdığını pek bilmez, ilgilenmez. Tarihine yaklaşımı dumura uğratılmıştır. Oysa biliyoruz ki tarih bilinci geleceğin temeli ve harcıdır. Dününü tanımayan, bugünün sorunlarını bilince çıkarmada ve yarını kurmada başarısız kalır. Yarının kuruluşu, dünün ve bugünün bilincine varılmasından geçer. Açık ki, geleceğe evrilişimiz oldukça zorlu ve karmaşık bir sürecin konusu olacak. Bugün, bize bu konuda muazzam bir birikim ve dinamizm sunuyor.

- Tarih bilincini ayağa kaldıran o dinamik içinde Diyarbakır'ı nasıl ele alıyorsunuz? Diyarbakır Askeri Cezaevi, bu bilincin hangi anlamda konusu oluyor?

- Halkımızın bugünlere ulaştırdığı, geleneklerinde yaşattığı bir tarih bilinci vardır. Ama bunun çağdaş yorumunun PKK ile başladığını ve açığa çıkartıldığını, onunla daha ileri ve sağlıklı kılınacağını söylüyoruz. Bu anlamda Diyarbakır'ı tarih tablosunda layık olduğu yere oturtmalıyız. Diyarbakır daha şimdiden halkımızın bilincinde önemli bir yere sahiptir. Ulusal kurtuluş mücadelemizde önemli bir aşamayı, zorlu bir dönemi, var olma-yok olma kavgasında dönüm noktalarından birini oluşturduğundan, Diyarbakır geleceğe bırakılması gereken bir anıttır. Sadece Kürdistan halkının değil, bütün insanlığın bu zulüm yuvasını, dizginsiz vahşetin uygulandığı beton duvarların içini, sömürgecilerin hunharca yok etme ve imha çabalarının sergilendiği yapıyı görmesi, unutmaması, yaşananları bilinçte tazelemesi ve bu vahşetin mimarlarının lanetlenmesi gerekiyor. Böyle bir aşamayı geride bıraktığı için sadece övünmekle yetinmemeli, bir daha Diyarbakırların yaşanmaması için de görevlerine sıkı sarılmalı. İnsanlığın yürüyüşündeki ileriyle geri olanın vuruşmasının ne kadar amansız olduğunu gösteren Diyarbakırları hep canlı tutmalı, yaşananları belgelemeli. Kan revan yürüyüş içinde acı ve gözyaşından kurulu bir temel üzerinde oluşan değerler insanlığın onur kaynağı olur. Acının ve yıkımın simgesi olan anıtlar olduğu gibi, başarının, sevincin ve coşkunun simgesi olan anıtlar da çoktur. Bir Hürriyet Heykeli veya

Fransa'daki Zafer Anıtı gibi. Bu zengin ve karmaşık tabloda Kürt halkına düşen alanda Diyarbakır'ı nereye yerleştireceğiz? Onu bir tarih belgesi olarak gören biri, ona en doğru ve anlamlı yeri vermesi için nasıl bir gelecek kurmalıdır? Hangi elbiseyi giydirmelidir?

- Özünü açığa çıkarmakta değişik olasılıklar var mı?

- Neden olmasın. Diyarbakır Zindanı'nın bulunduğu yeri ZAFER ALANI yapmak pekala mümkündür. Çünkü orada Kürdistan halkı, öncüleri şahsında kendisini yok etmeye, mezara gömmeye çalışan TC'nin karşısına dikilmiş, direnmiş, büyük acılar yaşamış, kan revan içinde varlığını korumuş, bu anlamda büyük bir zafer kazanmıştır. Evet, Diyarbakır, Kürdistan'ın dirilen, dizgine vurulmayı kabul etmeyen ruhudur. Boyun eğmezliğidir. Şehitlerimizin bu zulüm kalesinin duvarlarını yıktığı, üzerinde direnişin, PKK öncülüğünde Kürdistan devriminin yükseldiği, parti ve halk destanının yazıldığı bir yerdir. Kürdistan halk tarihinde bir dönemeci dile getiriyor. DİYARBAKIR ZAFER ANITI olarak tarih tablosuna nakşedilebilir. Veya ulusal kurtuluş savaşımızın başarıyla sonuçlanmasının ardından Diyarbakır Zindanı'nın bulunduğu alanı, ÖZGÜRLÜK ALANI yapmak da mümkündür. Çünkü orada bilincin, azim ve iradenin zorbalığı ve zulmü yenmesi, onun karşısında özgürlüğünü ilan etmesi vardır. Önderlerimizin bedenlerini saldırılara siper ederek insanlık değerlerini korumaları, bu anlamıyla da insanlığın özgürleşmesinde yeni adımlar atılması söz konusudur. Ona bir ÖZGÜRLÜK ALANI olma da yaraşır.

- Peki, Diyarbakır Zindanı'nı yıkıp, yerine çocuk parkı yapamaz mısınız? Yemyeşil bir çocuk parkı? Üzerinde binlerce çocuğun koşuştuğu, sayısız oyunlar oynadığı, gülüştüğü, şen çığlıklar attığı bir çocuk parkı?

- Bir zamanlar zulmün insan bedeniyle oynaştığı bu yapıyı yerle bir edip, yerine çocuk bahçesi yapma düşüncesi de anlamlı bir yanıt olur. Çekilen acıların, dökülen kanların gübrelediği yemyeşil çimenler üzerinde halkımızın geleceğini temsil eden çocuklarımızın oynaması, özgürlüğü kucaklamaları da güzel olurdu. Ama Diyarbakır Zindanı hakkındaki düşüncemiz biraz daha değişik. Onun niteliğini belirleyen şey, anılırken geleceğe, özgür bir yaşama yürüyüşte zorlukları, zulmü ve zorbalığı aşmada bir kilometre taşı olmasıdır. Orada uygulanan vahşetin, zincirinden boşalmış insanlık dışı işkencelerin bilince çıkarılmasını sağlayacak en etkin yolu bulmalıyız. İnsanlık, Diyarbakır'ı TC vahşetinin sınırsız, per-

vasız ve utanç verici şekilde uygulandığı bir yer olarak bilincinde tutmalı. TC'nin suçluluğunun bir anıtı olarak görmelidir. Yaşanan acıların bir kez daha yaşanmaması, işlenen suçların bir daha işlenmemesi, bu zalimlerin zincirlerinden boşalmasına fırsat verilmemesi için Diyarbakır'da işlenen suçlar, uygulanan zulüm bilinçlerde hep taze tutulmalıdır. "Diyarbakır'ı ne yapacaksınız?" sorusuna en uygun yanıt, onun müze haline getirilmesidir. Ancak bu sayede TC devletinin insanlığın yargısına açık tutulması ve onun nesiller boyu lanetlenmesi sağlanabilir. Bu görkemli mirasın yaratıldığı alan olduğu gibi korunmalı, insanlığa sunulmalıdır.Diyarbakır Zindanı uygulanmış işkence yöntemlerini belgeleyecek araçlarıyla, dönemi anlatan görüntüleriyle, elde edilebilecek belgeleriyle müzeye dönüştürülmelidir.

15 Ağustos 1984 Atılımı'nın Diyarbakır Zindanı'ndaki yankısı üzerine

- 15 Ağustos 1984'de PKK'nin Eruh ve Şemdinli baskınlarıyla yeni bir süreç başlattığını görüyoruz. Bu sizce ne ifade ediyordu? Olayı duyduğunuz zaman ne yapıyordunuz? Neler hissettiniz? Olayı nasıl yorumladınız?

-Ocak direnişi sonrasında kazanımların pratikte uygulanması yönündeki sonuçlarını vermişti. Anlaşmadaki "Kimseye zor kullanılmayacak" maddesi ikili statüyü ortadan kaldırmıştı. Ve kitlemizi örgütlemeye yöneldik. Zaman yitirmeden geçmiş sürecimizi değerlendirmeye başladık. Çalışmalarımız sürüyorken, 1984 Ağustos Atılımı oldu. Bu arada televizyon sahibi de olmuştuk! 1. ve 2. katla, 3. ve 4. kat için hücrelere bakan karşı duvara iki televizyon monte edildi. Yanılmıyorsam, haberi aynı gün değil de ertesi gün, akşam haberlerinde dinledik. Baskın haberi verildi. Ama saldırıyı gerçekleştiren örgütle ilgili olarak herhangi bir değinmede bulunmadı. Yıllarca süren çalışma ve hazırlıklardan sonra büyük atılım gerçekleştirilmişti. Haberi duyduğumuzda bizleri müthiş bir coşku ve sevinç dalgası sarmıştı. Anlatılmaz duygular içindeydik. Bir başkaydık. Bu atılımın ülkemizin geleceğiyle ilgili çok derin bir anlam içerdiğini biliyorduk. Ama bu anlam bizim için daha bir başkaydı. Hangi badirelerden geçerek o güne gelmiştik. Büyük bir imha saldırısına hedef olmuştuk. Görülmedik zulüm ve vahşetle karşılaşmıştık. Yıllarca kayıplar vermiş, dayanılmaz acılara boğulmuştuk. Büyük bir kin ve intikam isteğiyle doluyduk. İşte gerillanın namlusundan bizim o büyük kinimiz ve öfkemiz düşmanın üzerine boşalıyordu. Bu ülke sahipsiz değildi. İşte yaptıkları yanlarına kalmıyor ve hesap soruluyordu. Düşman artık Kürdistan'da meydanı boş bulamayacaktı. Haberi duyduğumuz an, hücrelerde derin bir sessizlik oldu. Herkes verilen haberin bir sözcüğünü bile kaçırmadan büyük bir dikkatle dinledi. Haber bitti, ardından bir hareketlenme ve uğultu başladı. Herkes yüksek sesle yorumlamaya girişti. Herkesin her şeyiyle ayaklandığı bir andı. İnsan, yaşamında böyle atılımlara, toplumsal kalkışmalara ve olaylara sık sık tanık olmaz. Böyle anlarda insan düşünce ve duyguda en üst biçimiyle ayaktadır. En coşkulu olduğu anları yaşamaktadır. İşte ideolojik, siyasi çalışmalardan Hakilere, Diyarbakır Zindanı'ndan Kürdistan dağlarına uzanma gerçekleşmişti. Bayrağı devralma, birbirini tamamlama başarılmıştı. Mücadelenin kesin-

tisiz sürebileceği zemin yaratılmıştı. Ve bu, öyle sıradan, basit bir olay değildi. Kürdistan tarihi ve halk gerçekliğimiz göz önüne alındığında olayın ne kadar önemli olduğu görülür. Ağustos atılımı halkımızın yeniden diriliş, varolma, geleceğini kurma, istek ve azminin düşman karşısında tereddütsüz dile getirilmesidir. İşte bunca şehit, çekilen acılar, verilen emekler boşa gitmemiş, en başta Başkan Apo'nun büyük emek kahramanlığı geri çekilme yıllarının zorlukları aşılmış, derlenip toparlanılmış, yeni dönemin hazırlıkları yapılmış, ülkeye dönüş sağlanmıştı. Tüm acılarımızın, dökülen kanlarımızın ve fedakarlıkların boşa gitmemesi, böylesine güçlü bir şekilde karşılığını bulması, insanın içinin kabına sığmaması, taşmasını getirdiği gibi büyük bir ruhi doygunluk, rahatlama da verdi.

- Eruh ve Şemdinli baskınlarını arkadaşlarınızın yaptığını nasıl anladınız?

- Olayı kimin gerçekleştirdiği konusunda kuşkumuz yoktu. Bildiğimiz, arkadaşların ülkeye giriş yaptığı ve eyleme geçecekleriydi. Atılımı PKK'nin gerçekleştirdiğini biliyorduk. Bilmediğimiz, doğal olarak eylemliğin nerede ve nasıl başlatılacağıydı. Bu bilgilenmemiz de öyle detaylı ve doyurucu değildi. Ama arkadaşlarımızın ülkede olduklarından haberimiz vardı. Ayrıca bunları bilmeseydik bile böyle bir eylemi ancak PKK'nin yapabileceğini hemen anlardık. Kürdistan'da silahlı mücadeleyi başlatacak başka bir güç zaten yoktu. Kürt gruplarının yapısını, karakterini iyi biliyor ve tanıyorduk. O anımızı dile getirmek, tanımlayabilmek olası değil. Her şey, her duygu iç içe geçmişti. Mücadelemiz, şehit yoldaşlarımız, özlem ve umutlarımız birbirine karışmış, yumak olmuştu.

Söylediğimiz şuydu: "Bugünleri de görebildik ya! Artık gözümüz açık gitmez! Şu an ölsem, öldürseler gam yemem!" Duygularım müthişti. Yüzyıllar boyu özgürlük istemleri kan ve katliamla bastırılmış, Kürdistan halkının özlem ve umutlarının Diyarbakır Zindanı'nın beton duvarları arasına tekrar gömülmek istendiği bir dönemde kanla, kahramanlıkla bezenmiş bir Diyarbakır Direniş Destanı yaratılmıştı. PKK, direniş ve değerlerin anlamını vermesi, kendisini güçlendirmesi ve büyük tarihsel atılım için onu bir ivme olarak değerlendirmesini iyi bilmişti. Diyarbakır'a en güzel, en anlamlı, en büyük karşılık 15 Ağustos Atılımı'ydı. Ve ulaştığımız sonuç şuydu: Bu tür eylemler gelip geçici değil. Gerilla savaşı süreklilik kazanacak.

- Ağustos 1984 çıkışına misilleme olarak, devletin cezaevlerinde sizlere yönelebileceğini hiç düşündünüz mü?

- Tabii, bu boyut da vardı. TC'nin ve özellikle ordunun vahşi ve intikamcı karakterini biliyorduk. Bizi kısmen de olsa düşündüren bir konuydu. "Dışarıda yedikleri bu darbeye misilleme olarak tekrar biz içerdekilere yönelebilirler" dedik. Bu olasılığı dikkate aldık. Devletin bizi rehin tuttuğunu, fırsatını bulduğunda neler yapabileceğini anlatmıştık. Kısacası, 15 Ağustos Kürdistan tarihinde yeni bir dönemin, başkaldırı ve dirilişin başlatılmasıydı. Devrimin mecrasına girdiğinin, direnişin Kürdistan dağlarına, ovalarına, şehirlerine taşmasının habercisidir. Atılım haberini duyduğumuz o akşam yaşamımızın en güzel, en anlamlı anlarından birini yaşadık.

Muzaffer AYATA

Coğrafyamızdaki Diriliş ve Direniş tarihinin önemli bir kavşağı olan Diyarbakır Zindan Gerçeği'ne ilişkin birçok şey yazıldı ve yazılacak.

Bu konu günümüzde de birçok kesim tarafından çeşitli boyutlarıyla tartışılmakta. Ne yazık ki, bu tarihi bizzat yaşayarak, ağır bedeller ödeyerek yönlendirenler, yani bu mirasın asıl sahipleri, yine "yok" sayılmaktadırlar. Açıktır ki, bu sayfaya ışık tutacak olanlar o anların hem sanıkları hem de tanıkları olacaktır. Bu açıdan önemli olan bu çalışma , 1991 yılında hazırlanmıştı. Zindan koşullarından dolayı 2001 yılında ilk kez basıldı. Ve sürekli güncelliğini koruduğu için yeniden basılmasının bir ihtiyaç olduğu kanaatine vardık...

ISNB-978-605-5454-18-0
9 786055 454180

ram